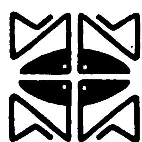
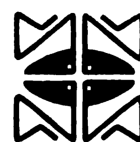

VE
RI
TAS

MORAVSKO-SLEZSKÁ

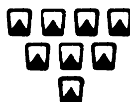
REVUE

REDIGUJÍ:

AL. A V. MRŠTÍK ; OT. SKÝPALA

Ročník IV.

1908.

Tisknuto v knihtiskárně Birguse a Riedla v Přívoze. — Nákladem »Revue moravsko-slezské«.

1908 ř 56 d.
16.I

Tra.

71*2

OBSAH:

BÁSNĚ

ČLÁNKY

VÝTVARNÉ UMĚNÍ

KOMENTÁŘ

Z »JITŘNÍCH PÍSNÍ«.

(Verše při konečném upravení cyklu pro tisk vynechané.)

»Jen zvolna jděme ku předu,
jen tiše, obezřele,
a zkoumej v moudrém ohledu
píď každou oko bdělé;
ne slepě čelem do stěny,
ne střemhlav přes pahýle:
krok volný, vhodně změřený
spíš dotapá se cíle —«
Aj, nerozumím, pánové,
těm varujícím řečem:
vždyť beztoho po dráze své
jak hlemýždi se vlečem',
div, když se nohy pozvednou,
krok dál se léta chystá,
ba, zdává se mi nejednou,
že vlastně nejdem' s místa.

»Jen zachovejme chladnou krev
a střízlivé si oči,
neb vášeň prudká, divý hněv
rád s pravé cesty bočí;
buď rozum zralý vůdcem nám,
pryč s burnou snahou mládí,
ta čelí k marným vidinám
a na bezcestí svádí —«
Aj, nechápu tvůj přísný hlas,
rci, mentore, kam cílíš?
Vždyť myslím, že již drahný čas
jsme střízliví až příliš,
že prchá zbytek mladých sil,
na prsou mdloba leží,
že třeba nám do zvadlých žil
spíš trochu krve svěží!

Svatopluk Čech.

VÁCLAV DRESLER:

JOSEF MERHAUT.

Pokus o literární karakteristiku.

I.

Jen čtyry nestejně silné svazky belletrie dala nám literárně romanopisná tvorba Merhautova. Na počet jest to poměrně dost malá žeň skoro půlstoletého snaživého i pracovitého života. Života nejvýš plodného, schopného i tvořivého, života, jenž nebyl utracen nebo žit do prázdna a konečně života, který osudným zatížením pozdních let byl donucen v práci hledat úlevu, zapomnění, vnitřní soustředění, smysl i účel. Zastavíme-li se nad tímto tichým, skromně vedeným životem u jeho předčasného konce a hledíme naň zpět jen trochu bez předsudku, přiznáme ochotně neobyčejnou pilnost a odpovědnou svědomitost jeho nositeli i vlastníku. Vidíme ho téměř všecken soustředěna kol pracovního stolku, před bílými plochami papíru, s pérem či tužkou jako nerozlučitelnými průvodci. A ten psací stůl byl málo kdy opuštěn, papír pod úrodným pérem naplňoval se dost rychle a péro nikdy neleželo dlouho lenošně vysušeno.

To vše vykazuje rozohněnou činnost, někdy i chvat, horečnou práci i chutný zájem pro ni a léta nenakupila před námi pyramidu ani folianty. Z všeho, co autor v belletrii napsal, čteme tvůrčí lehkost, pestrou zkušenost životní, myšlénkovou pohotovost, snadnost vybavovací, nadmíru živou fantasii a bohatou znalost povah i terénů. Každá věta v tom číselně nevelkém díle mluví o autorově vypracovanosti i o tom, jak se z mozku lehce vybavovala, jak snadno duší i citem byla oživována a jak nenucena, bezprostřední kladla se na připravený papír. Literární historie však zaznamená pouze čtyry nepříliš rozsáhlé knihy belletristické, jejichž hodnotu i smysl pokusíme se odhadnout v dalším rozboru a kterou teď zatím neurčujeme.

Jdeme-li po motivech i spodních příčinách konstatovaného zjevu, vstane nám vše zcela jasně a přesvědčivě před očima. Které jsou ty spodní příčiny, kdo je diktoval a čím byly dány? Nikdo nám jich přímo neřekl a můžeme je dnes, po smrti autorově jen tušit. Jsou několikeré (v našem tušení i dodatečném odhadu).

Předně nezdá se pravdě nepodobno, že tu spolupracovala celková životní situace i existenční sklon autorův, jeho denní zaměstnání, upínající ho ustavičně na papír, péro i potištěné sloupce a výsilná mnoholetá odpovědnost novinářská, z níž duševní vyčerpání i nechuť k psanému slovu se časem dostavovat přirozeně musila. Byl to závěr jen nutný a logicky opřený. Rozdíl mezi žurnalistickou a belletristickou tvorbou, je-li totiž pojímána umělecky, vážně, v plném dosahu svého raison d'etre jako u Merhauta, jest příliš velký, než aby se dal překlenout pouhou dobrou snahou i vůlí sebe rozžíznější. Na jedné straně: věčný chvat, okamžitost, stylistická rutina, časovost i aktuelnost, shon po dennosti a příležitostnost, stálé nervové vypjetí, častá opakovanost látková i formová a sta titěrných zájmů a zájmečků, chvilkovou náladou vynesených na povrch, nechceme-li už mluvit o hustých kompromissech všeho genru, každodenní roztříštěnost na všecky směry současně, někdy povrchní přehlednost, jindy zas až malicherná detailnost, zkrátka ten celý složitý aparát, jímž se má působit na veřejné mínění, na druhé straně pak naprostá nutnost soustředění niterného, pravé posvěcení tvůrčí chvíle a to celé vazivo spodního, převážně citového, myšlenkového i ideového processu, toho ukrytého, nenuceně se krystalisujícího a ničím nepoháněného dění čistě duševního, o něž žurnalista často ani nezavadí, nemůže i nestačí zavadit ... Ta různost obou pracovních method jest v skutečnosti, v praxi tak značná, že bezprostřední přechod z jedné do druhé jest úplně znemožněn. Kdo jest řadu hodin (a bývá jich někdy slušná řada) denně existenčně přikován k žurnalismu, nezřídka hraničícímu už skoro na řemeslnost, v tom se večer jen málo kdy plně rozezvučí pravá inspirace básnická nebo čistá touha po uměleckém tvoření. Když už i fysickou schopnost chceme prostě předpokládat.

Mimo to padla tu těžce na váhu i autorova snaha jít umělecky pořád dál, hloub i výš, neutkvět na téže úrovni a týt z nabyté zkušenosti i zpovídat se z ní jednoduše. Romanopisci se zachtělo tvořit, neobměňovat, původce «Černých polí» nemyslil hromadit variace genru, ale hledat nový, skromnost tichého brněnského básníka nesnížila se k rozšlapávání starých cest. A to vše předpokládalo pracné hledání, hledání stálé, jež se musilo vyrýsovat napřed v osobním životě autorově a pak, niterně zpracováno, mohlo teprve přejít do psaných vět i kapitol..

Merhaut nezatoužil kupit papírové theorie ve svých belletriích a co jednou už řekl, k tomu se nikdy nechtěl vracet. Aspoň ne s téhož hlediska a při stejné průpravě. A byl šťastný v realisování této své snahy. Jeho životní románové dílo skutečně vykazuje ustavičný vzrůst, rozhodný výstup a znatelné prohlubování i stálé rozšiřování. Postup šel u něho tedy současně v šíř i do hloubky.

Kde se ten stálý výstup jevil? A kterak?

Nejdříve látkové prostředí, z něhož novellista napájel své děje a v němž dal kořenit svým povídkovým postavám, se silně rozvinilo i zbohatlo. Od historií jedince přešlo k národnímu celku a mělo už také dost styčných bodů všelidských. Snad všecky společenské vrstvy dostaly se časem na látkový terén autorův a vystřídaly se na něm. Paralelně s šířením vybíraných prostředí rostl i děj od prostých příběhů směrem k vyššímu sevšeobecňovanému problemu, který ideově i myšlenkově se pořád rozprostraňoval. Dříve to byly vlastně jen výseky z denního života jedinců, pro celek málo karakteristické, a také nesměrodatné. Každý z těch prostých příběhů, sám o sobě dobře vybrán, pěkně motivován i obratně nakreslen, žil před námi zcela reliefní, stačitelný si, ale širší půda, rozlehlejší základna mu ještě schází. Nemá to ovšem být výtka, jest to jen přirozená cesta za vzrůstem, ale je mnoho jiných belletristů — i u nás — kteří po tomto postupu jak živi vážněji nezatoužili a byli ochotni spokojit se věčným variantováním oné šťastně či nešťastně nalezené příběhovosti.

V prvních povídkách Merhautovi děj jest všechno. Nebo skoro všechno. Vypravuje ho obratně, živě, plynně a přesvědčivě, ale utkvívá na něm téměř cele, nad něj i pod něj čině jen počáteční rozběhy. Později už se neukojil konstatováním fabulistních příběhů, z vnějšku šel vždy lačněji do nitra, city, nálady, dojmy jsou teď předmětem jeho zájmu, jeho pozornosti i analysy, ne už pouze vnější projevy, gesta. Nebere za nositele svých dějů již osoby tak jednoduše konstruované, téměř bez duševního života, u nichž se všecka bytostní energie vybije předčasně činem, gestem, scenou. Chce i tady stále spletitější a zajímavější složitost. Na to spodní, vnitřní vazivo se teď přilnavěji uchytil a přímost, jednoduchost linie přestala ho lákat. Nešel tak sám. Většina dnešních umělců jde po této cestě: směrem od reálního k náladově zjemněnému psychismu.

Také myslitel, jenž v prvních belletristických pracích byl u něho takřka ukryt, vystupuje v něm pořád účinněji. Jeho duchovní obzor se rozmnožil a zhutnil, názory se vyhránily a ač tady nekončily i byly schopny ještě dalšího postupu, prozrazují hotového, plně žijícího muže i syna své doby. Arbesův známý stesk, že žurnalista stálým díváním se na drsnost a neúprosnost denní reality otupí citově i náladově, se na něm nenaplnil. Naopak, Merhaut citově se zjemňoval, zrál i rostl. Snad i rodinné osudy, smrt milovaného syna-básníka, touha a smutek, zabarvující se časem v tichou resignaci, snad také osobní jemná, citlivá povaha a záliba nevyhledávat hlučnost, ponořit se do sebe i snít... měly tady svůj vliv a promluvily sem své slovo.

Nelze jinak, než že při všech těch změnách měnil se i autorův styl. Slovesný výraz byl u něho postupně ohebnější, pružnější a schopný vždy měkčích nuancí. Jeho slovník jest stále bohatší, jemnější, barevnější i určitější, přiléhavější.

Ale jedno je, co při vší různosti prací prvních od pozdějších Merhauta jako belletristu karakterisuje především: nad vším jeho belletristickým dílem jakoby visel jakýsi vrozený (ať se tak vyslovím) životní smutek, jistá zašeřenost i těsnost, zakletost, neradostnost, nedostatek volných východů, skoro pessimism jako názor životní. Teprve ve svém posledním románě jakoby se byl rozběhl a chtěl chytnout tu pravou, chutnou radost života, ale na to zase dal svému reku málo energie, slabé nervy i nerozhodné svaly, málo skutečné síly a málo i příliš bledé krve. Cosi negativního jest v tom jeho náhle vypjatém velkém chtění, cosi lermon-

tovský turgeněvského a mnoho z oblomovštiny ruské.

A na konec, když črtám zatím povšechně celkový vývoj autorův, nemohu nezaznamenat u něho postup od menších prací povídkových k velkým románovým skladbám. Není to postup snad jen vnější, rozměrový, poněvadž nutně žádal změnu i vnitřní.

II.

Belletristické dílo Merhautovo vykazuje tato knižní záhlaví: Had a jiné povídky (Had, Není nic!, Předseda kuratoria, Útěk z robotárny, Druhá žena); Černá pole (Bahnitá luka, Otrávená krev, Tragedie malého člověka, Píseň práce); Andělská sonata a Vranov.

Z Merhautových prvých povídek, realisticky založených a také tak tradovaných, sálá jakási zemitá, přírodní elementárnost a překypující obrysová plnost denního života, nezabarvovaná reflexemi i theoriemi, tím méně tendencí. Jak se pozorovateli život podával, takový ho autor kreslil. Všecko jest tu nasyceno životní pravdou, realností, denností. Spisovatel málo ještě je tu nad látkou a zdá se s ní tu i tam spíše splývat.. A v té pravdě i denní reálnosti najdeme zhusta mnoho tragického, mnoho těžce usazeného smutku i hořkého utrpení.

Už společenská prostředí, z nichž autor bral své děje i své románové postavy, podmiňují do jisté míry tuto tragičnost a dávají jí reelní podklad. Ať sáhl novellista do sociálně stlačené i bídné existenčně sfery malých rodin brněnských, které se na povrchu drží stravováním studentů i nezaměstnaných služek (Had), či obrátil se ke kastě lidí, předčasně sfanatisovaných módností nezužitých hesel táborově politických (Není nic!) nebo se dotkl znemravňujícího protekcionářství byrokratického (Předseda kuratoria), ať obrátil svou pozornost povídkáře na lež i mravní otupělost otroků robotárenských (Útěk z robotárny) a i když líčí praobyčejnou společenskou přetvářku kruhů měšťansky úřednických: všude stojí tu na půdě sociální ubohosti i zvrácenosti. Ale na své látky ani na prostředí je obklopující i určující nedívá se jako vybarvený sociální theoretik, jenž se pokouší řešit jimi určitý problém a propagovat jistý program. U Merhauta není tendence stranického agitátora a proti zvrácenosti a nežívotnosti hesel všude tu spíš ostře protestuje, než aby je chtěl svou belletrií proklamovat. Přes to, že rád při volbě látkových prostředí přiblížil se živlu vyloženě sociálnímu, není tedy sociálním autorem. Aspoň ne v tom smyslu, v jakém ho většina navykla dnes pojímat. Místo sociální tendence projevilo se u Merhauta čisté lidství, ryzí soucit s utrpením jiných a osobní bolest z bídy povšechné. Zorný úhel autorův není zkarikován nebo nalomen příslušenstvím určité straně, jsa karakterisován v první řadě bezprostředností a naprostým nedostatkem vší předsudkovosti.

Zajímavé a karakteristické je u Merhautových látkových prostředí, že patří skoro vesměs životnímu ovzduší brněnskému, městskému nebo nejlíže okolnímu. Buď jest to prostředí dělnické, tovární, řemeslnické (Píseň práce) či živnostnicky měšťanské (Tragedie malého člověka, Otrávená krev) anebo úřednické (Bahnitá luka, Vranov), ale vždy vtiskuje mu svou barvu a svérázný tón Brno se svým čecho-němectvím i při všestranném rozvoji posledních let. Brno mělo v Merhautovi belletristického kronikáře velkého slohu, třeba daleko nemohl o něm říci vše, k čemu pečlivě sbíral dokumentární materiál. Ale i tak vrhl ve svých novellistických pracích kus dobrého světla na jednotlivé důležitější otázky, hýbající dnes českým Brnem a jakkoli přiléhající k nejvýznačnějším životním složkám jeho.

Děje, jež se v těchto sociálně stlačečených, většinou těsných i malých prostředích rozhrávají, mají přirozeně všecky znaky stejné stlačenosti a těsnoty. Jsou to příběhy zpravidla smutné, tragicky motivované a při tom obsahově nehledané, nezkonstruované uměle či násilně. Něco poloubitého, přišlápnutého a neschopného k rozletu, něco takměř osudového dřímá v těch prostých, jednoduchých, denně žitých a denně viděných rozkladech morálních i v existenčních rozvratech. Nejsou vyplňovány barevně hýřivými episodami, ani široce roztřepanými scenami pobočními, nelibují si v zajímavě vyšperkovaných effektech a neunavují lokalitou nemožných situací, ale dramaticky jsou spádny, mají hybnost i vervu a jsouce nasyceny nejpravdivějším inspiratorem na světě, životem, vyjadřují jeho měnivou plynulost zcela nenuceně i věrně. Zvláště děje chronologicky prvních povídek Merhautových jsou příběhy vzatými přímo z kvasícího skutečna a nesoucími na sobě ještě marku této reelní kvasivosti. (Pokr.)

LYRIKA.

Z pozůstalosti Jos. Merhauta.

VÝCHOD NA HORÁCH.

Na východ slunce tak jsme dychtivi byli
na horách vždycky za letních rán.
Noc vždy jsme krátkou při číši problouznili,
zpívali k hvězdám i v svit měsíce bílý,
který nám v lůžko oknem byl stlán.

Pak šerem, rosou, travou na Zory výše
čekat, až dálky začnou se rdít!
A zavoněly růže z neznámé říše,
a rozhořel se požár veliký tiše,
jako by celý vesmír se chyt' — —

Mé dítě, rudá jitra na horách kdysi,
co jsou dnes proti těm jitrům mým!
Na východ čekám denně . . . Má jiné rysy,
alej je nízko, město v rozhled se mísí —
ale jak v horách se rozkoší chvím!

Ó slunce moje mladé, Vy, která jdete
krokem tak plavným alejí tou —
na horách východ se v mé toužení plete,
ale když jdete, Vy když jediná jdete,
to je slavnější blýsknutí tmou!

Jen ráno chvíli krátkou! A moje touha
chtěla by s Vámi probloudit den!
To ráno blýskne jen světelná prouha —
a den je tmavý bez Vás, a noc je dlouhá —
ó na horách s Vámi žít chvíli jen!

Jen jedno jitro, dítě, dívat se s Vámi
na východ v horách, v hasnutí hvězd!
V jedinou chvíli, která spíjí a zmámí,
stisknout Vám ruku, chápat: jsme sami, sami,
v svobodě výšek, v samotě cest!

Tam za svědectví hor, jež požáry topí,
vzpomnět té městské aleje zas,
v níž na Vás čekám a jen ve Vaše stopy
pohledem, který svět chladný nepochopí,
smím psát a šeptat: miluji Vás!

Tam, jak by pramen krve východní tekl —
ó miluji Vás — šeptat v ten nach,
můj pohled k výškám hor se vysoko smekl,
sráz nedostižných výšek jej nezalekl —
co Vás, mé dítě, vysoko práh' — —

Vy slunce, vysoko tak vycházející,
Vy stopy vždy ráno vytisklé v prach,
Vy oči světlo v duši rozžehající —
ó miluji Vás — : to jen toužím Vám říci
s východem nádherným na horách!

9. dubna.

* * *

Jdu sněžnou plání k lesům výše,
sníh bílý svítí — jdu tak sám,
v mou duši světlo padá tiše,
a jdu a na Vás vzpomínám.
A v slunci planou sněhem stráně:
toť mramor bílý — jaká zář!
Tu láká mne to vepsat na ně
cos přírodě a nebi v tvář.

Zas touha tu! A duši chvátí
a vzpíná po Vás ramena:
a v desky sněhu musím psáti
Vašeho jména písmena . . .
Už nebe jen se dolů dívá,
a mlčenlivá zem se chví,
jak ruka moje ve sníh vrývá,
v těch písmenech své Tajemství!

Ó chlubím se jím, rouhač, nebi,
ať v písmena ta tajná zří,
a třeba svého slunce hřeby
je nezluštěné rozbijí — :
až rozpustí se sníh ten bílý,
pod nimi rozkvetou fijaly,
jež Vaše drahé jméno vpily,
by vůní svou je dýchaly . . .

22. ledna.

PÍSEŇ.

To slunce tak žehalo prudce –
šlo světlo před Vámi cestou tou –
když viděl jsem ve Vaší ruce
tu ratolístku hodovou.

Ó rozmarýn, rozmarýn tmavý – –
ó ručka ta bílá ... ó vlasů stín ...
ó štíhlá, ó tmavá ... blesk v oku žhavý – –
Pro koho kvete rozmarýn?

Co jsem tu já? – Hlas Váš jen chytám
v hovoru ulic, tak na krátko –
a prchavé vteřiny čítám,
když kolem jdete, Pohádko –

Ó jednou jen života spěchem
postát tak s Vámi cestou tou,
a poznat, že dálným jen echem
zní cosi ve Vás strunou mou:

to, věřte, dost bylo by štěstí,
dost pro vždycky světla v života stín! –
To jsem si říkal, když viděl jsem nésti
Vás včera rozmarýn.

17. října.

RUKOPIS.

Za městem v polích – ó štěstí mám! – :
potkal jsem v slunci dvě žačky Vaše;
plavé a růžové; že »chodí k Vám«,
řekly mi plaše.

Bláhové touhy ovál mě dech –
tak plný žáru a jarních míz:
Bože, tak shlédnout v jich sešitech
Váš rukopis!

Co je mi po něm? – Ó dítě mé,
tak Vašeho písma poznati rysy,
a číst v jeho liniích, dýchat v ně,
jak v mládí kdysi ...

Ale je podzim! – A suchý list,
když spad' mi pak na hlavu v černém hvozdě,
rukopis osudu moh' jsem jen číst:
Marno je! Pozdě!

Ó býti tak jaro! – V boj pro Vás bych šel
se světem celým ... Být jaro jako kdys! – –
A denně bych vítal a denně bych zřel
Váš rukopis – –

CESTOU V ČERVNOVÉ NOCI.

Jdou vůně, stoupají a obětují tmám,
a voní propasti i hory ke hvězdám,
i růže stolisté, královny květů mých –
to voní královny v zahradách dalekých.

A ve tmách, ve vůních, po bledé silnici,
v své touhy zamlklí jdou pozdní poutníci,
z chladnoucích severů jdou za růžemi v jih –
a voní královny v zahradách dalekých.

Ti chodci spozdění též vyšli za světla,
však místo růží jim tma v cestu rozkvetla,
jen vůni zanáší k nim vítr, jenž se zdvih':
to voní královny v zahradách dalekých ...

My, kteří bloudíme v svou zaslíbenou zem,
jen tušit můžem' ji v hvězd plání mihavém,
tu půdu kvetoucí, z níž pozdrav k nám jen dých';
to voní královny v zahradách dalekých – –

A myslím na růže, jež kdy Jste nosila ...
Ó růže daleká! ... Mou žádná nebyla ...
Ó vím, že pozdě jest ... A jdu tou nocí tich –
A voní královny v zahradách dalekých ...

29. června.

NOCTURNO.

Tma od východu mávla perutí,
v růžové šero kraj pad' bez hnutí –
je chvíle hasnutí:
požáry zbledly, země dýchá klid,
a lesy, lesy, ty počaly čpít – – –
ó touho: zabloudit!

Teď s duše padly všecky závory,
cos letí z ní za stmělé obzory,
výš, výše na hory!
V chumáčích padá nocí černý květ –
ó touho: v dálky teď se zahledět,
vidět a nevědět –

Tak dívati se v tmy té těžkou pláň
a blízko cítit něčí horkou skráň
a něčí tisknout dlaň – –
A vzpomněl jsem na městskou ulici,
kde zahlédl jsem zrak Váš zářící
a v ruce kytici –

Z vesmíru květů to je skrovná část –
přec v cestu mou z ní prášek jenom střást,
jaká by byla slast! – –

13. června.

E. SOKOL.

HOŠÍČEK.

Tři episody ze života Karla Rojara.

I.

el dolů od Nové ulice, rozhlížeje se s klidem sytého odpoledne po holých stromech a keřích koliště. Míjel nepozorně známé postavy, jež denně vídával; tu kmitla se mu po sítnici nová skvrna člověka.

»Kdo pak to s ní jde?« – připadlo mu, aniž se v něm pohnula zvědavost. Uvědomil si, že je menší a jinaká než ona. Ji potkával vždy. Byla poněkud vytáhlá, měkké hebké líce, jiež by byl rád někdy pohladil pro její jemnost. Cítíval z ní při bližším setkání až teplo zadýchnout, zvlášť když se usmála po svém, víc očima než rty. Usmíval se na ni také nejistě, nevěda, dívá-li se naň či někam vedle jeho hlavy a myslíval si, že není hezká, že jedině po líci by ji rád pohladil, aby se přesvědčil, zda opravdu je tak teple hlaďoučká, jak se mu zdálo.

Její nová družka byla jistě mladší a veselejší; živě pohazovala hlavou a spíš poskakovala než šla, smějíc se na všechny strany. Zaujala ho, když se blížila.

Podívaly se naň, »hladká« cos prohodila a rozesmála ji.

»To jistě o mně« – řekl si a sebevědomě se vzpřímil, aby druhý pohled zachytil připraven.

Hladká jen očkem po něm hodila, mladší však otočila k němu celou růžovou okrouhlou tvář.

A on se zapomněl usmát, jak upjatě sledoval své pohyby; přešel vypjat, ač zatušil hned, jak je asi směšný. Také se zachichtaly, zvlášť ta nová; smála se mu do očí, ještě když se náhodou současně po sobě ohlédli. Poškubnul sebou zlostně a rozpaky nevěděl po několik kroků, jak nohu postavit.

– »Již několikrát jsem se tak nafouknul« – odplivl si. »Ale tak se smát nemusela. Hází se jí cop na zádech jako ocásek. Jak se dívala, žába hranatá! A ta se také smála, pokaždé se směje.«

Pavel se rozhlédl Kolištěm. Sníh mu připadl pojednou špinavý, odlesky na něm zcela zbytečny a mohutná kontura Tomášského kostela, která se mu jindy velmi líbívala, stala se »naprosto nevkusnou« v řídkém větvoví alejí. A lidé! – »Tu ten tlustý dobře netráví, myslím, že se tak mračí; no ať se zalkne sádlem, což! – A židovka s psem. Proč pak mu nenavěší ještě tabulku

s nápisem: račte se podívat? — No, no, to je spěch! či jen, aby šavle víc břinkala? Límeček má nový, vida, včera už byl špinavý«. — Ani krasavici Elu s hercem nepropustil bez úšklebku, ale pozdravil je přece. »Škoda je jí pro toho oškrabaného«, myslil a hrozně se zamračil na děvčata, jež mu chumlem zastavila cestu. Ale když se na rohu třídy Františka Josefa ještě naposled ohlédl, řekl si mimoděk, že se mu »kudrnáček« skoro víc líbí než »hladká«. Hezky jí slušela čapka v záplavě plavých, načechraných vlasů, ba i dlouhý cop se mu líbil, i hranatá živost a zvláště modré oko v okrouhlé líci s tupým zdviženým nosíkem. Za druhým rohem již zapomněl na svou nevolnost a zálibně si opakoval: Kudrnáček, kudrnáček.

Před gymnasiem se černalo studenty. Zapadl mezi ně; vyhnul se však známým, až k Horovi se připojil, cítiť plnost slov a potřeboval právě jej, který uměl ochotně poslouchat a divit se.

»Pojď« — vlekl ho, — »mám něco«.

»No?«

»Pojď pod lípy k Lužánkám«.

»Proč až tam?«

Pavel se rozehřál touhou, aby se mohl vypovídat; neodvětil a rychle stoupal před ním. V hlavě spřádalo se mu již několik hezkých vět, plných třpytu, i začátek již měl, na který Frantu uchytí, jen volnost potřeboval.

Frantík se nemohl hned rozejít ze svého pohodlného bloukání.

»Víš co?« — obrátil se k němu Pavel, aby ho popohnal. — »Objevil jsem ji«.

»Koho?«

»Ji«.

»Hm«.

»Ah, hezká je, hezučká, jak obrázek. Taková ti štíhlá, mladá, světlá, plavá, v tváři veselou krev, že jí každou žilkou hraje, — no, Franto, až ji uvidíš! A vlasy takové zlaté, po pás dlouhé. Těmi by se, pane, pohrávalo! A dívat se umí a smát! — Kudrnáček.«

Když se poslouchal, bylo mu skoro jisto, že je opravdu taková krasavice. Aspoň pociťoval určitě chuť vzít její vlas do ruky, ten plavý dlouhý copánek, jenž ho prve vyzývavě šlehnul. Zlatý byl v třpytném odlesku studeného světla, zlatý!

Hora udiven přijímal záplavu chvály i ohně; bylo mu jako prve, nemohl se hned rozběhnouti prudkým rytmem jeho fantasie.

»Chápeš?«

Pokrčil rameny, přikývnul a znovu poslouchal variant plavé krásy Kudrnáčkovy, jehož jméno jedině se mu cele a úplně líbilo svou kapriciosní stylisací.

»Kdes ji objevil?« — zeptal se, aby projevil zájem.

»Na Kolišti. To bylo tak. Jdu, dívám se, jak poslední, zledovělý už sníh se svítí na spáleném trávníku«.

Pokývnul si zálibně po té větě a vzpomněl, že tam byl vskutku takový sníh, ač ho klasifikoval jinak.

»Je někdy hezké i to všední« — dodal, sleduje své myšlenky. »Tak jdu a tu zdáli vidím hladkou; však víš, potkáváme ji. — Kdosi neznámý jde s ní; pohazuje hlavou, rukou, směje se, že ji až slyším. Jak mě uviděly, řekly si něco, jistě o mně, protože si mě prohlížela ta — Kudrnáček. Nic se neostýchala«.

Zde mu náhle vypověděla slova. Vzpomněl si na nevolné strnutí těla a za nic nemohl dostat ze sebe kloudné věty. Na štěstí jí Hora ani nečekal, zaujat jeho vzplanutím. —

»Jak umí všecko říct« — mihlo se mu hlavou, a nevšimnul si, že něco přeskočil.

»O čtyřech ji potkáme«, — vybředal Pavel.

»Myslíš?«

Umlkli na chvíli.

»Ty, Franto!« — vybuchl najednou.

»Co je?«

»Kudrnáček je můj, rozumíš?«

Hora se zasmál.

»Nech si tu hladkou, chceš-li«.

Bylo mu zase již bujno přebytkem sil a jistotou jakéhos příštího vítězství, jehož obsahu a dosahu neznal. Chtělo se mu vybít se, vybouřit, vyzpívat. Jiskře očima vešel do třídy a neusednuv ani, začal popichovat sousedy. Vrátný, jenž seděl za ním, byl zabrán v psaní.

»Chce se ti rvačky? Chceš-li ve verších, přijímám, ale na pěsti ti nabízím Štěrbu; nemám kosti pro tebe«, odehnal jej.

Ale i Štěrba byl dnes nechutný a mrzutě zavrčel. I nezbývalo mu, než hledat štěstí jinde. Nepotlačil své choutky, šel. Tam prohodil slovo, tam pošduchnul, až odkudsi z prvé lavice uslyšel: »Sedlák má svátek, na hoblík s ním!«

Ještě nedozněla slova, a již byl v chomáči. »Pusťte«, — křičel dera se ku předu. Uvolnilo se před ním a vlétnul do půlkruhu,

který Sedlák u tabule udržoval kol sebe dlouhým pravítkem.

»Nechoď«, — vztekal se svátečník.

»Chyť ho, Rojare«, křiknul někdo za ním.

Nezalekl se dřevěné hrozby. Sehnul se a mžikem se vrhnul vpřed. Ucítil na zádech ránu, ale nedbal, uchopil Sedláka za nohy a zvednul. A již dolehl naň zástup. V mžiku byli u stolu. Marně sebou zajatý kopal, Pavel se do něho zahryznul jako dravec a smýkaje jím po stole, křičel opojen do třídy.

Když ho pustili, skočil Sedlák do smějícího se zástupu. »Sprosťáci!« soptil.

»Cože?«, vybuchnul Pavel.

»Sprosťáci!«

»Na hoblík s ním«, zakomandoval a rozehnal se po něm. Ale v tom se otevřely dvéře a vkročil profesor. Zarazili se; několik se jich rychle odplížilo do lavic.

»Co to znamená?« zamračil se.

Mlčeli; jen Sedlák naň hleděl uražen.

»Nuže?«

»Prosím, pane profesore — —

V Pavlovi se zvedl bujný vzdor. Žalovat nebudeš, napadlo mu a ozval se: »Prosím, hoblovali jsme ho, má zítra svátek«.

Profesorovi se nějak rozběhla přísná vráska, a rázem vybuchla třída jásavým smíchem. Pavel se spokojeně zarděl.

»Vítám tě, vítězi«, šeptal mu Vrátný, a Štěrba ho bil radostí do zad.

Bylo mu radostno, a na div i dobře odpovídal, když byl za všeobecného rozruchu vyvolán. Zamnul si ruce a tak mu bylo lehko, že okamžitě sbásnil pamflet na Sedláka. Poslal jej Vrátnému a dostal zpět dithyramb o svém hrdinství. Pak myslil již jen na příští setkání s Kudrnáčkem.

Po zvonění byl s Horou první venku. Stoupali proudem a proti proudu po Kiosku a mluvili jen úryvkovitě lhostejné věci.

Pavel netrpělivě pátral.

»Vidíš?« zarazil se u divadla.

»Kde?«

»Právě naproti kostelu. Pusť mne na svou stranu, tak, a dívej se, ty vlasy, a oči!«

Škublo jím to, aby se zase vypjal, ale srazil se a raději šel neklidně vstříc. Smála se již zdaleka a byla růžovější než poprvé.

»Příliš červená, jako pivoňka«, chladně poznamenal Hora.

I Pavlovi byla jinaká, než ji maloval; všednější. Tvář byla opravdu drsně červená, oči byly mdle orámovány světlým obočím a nežehly nijak; jen nosík byl zdvižen do světa a zoubky svítily smíchem jako v jeho představě, a zrovna jemu do očí.

Ohlédl se za ní, nevěda co promluvit; i Hora mlčel.

»Tak co říkáš?« zeptal se konečně.

»Moc červená, a potom, žába ještě«.

»Nerozumíš tomu«, rozčilil se Pavel, jemuž v ohlédnutí šlehnul zlatý copánek vesele do očí, tak že proň zapomněl na ostatní. »Říkej, co chceš, děvčatům a jejich kráse nerozumíš. Červená! Vida! To je oheň, rozumíš? Představ si jen, kdybys tak mohl její tvář — a co s tebou! Jsi laik«.

Rozehříval se, a jak mluvil, zapadal mu skutečný obrázek pod oním, jejž si vymaloval.

»No a co?«, klidně uťal Frantík jeho nadšení.

»Jak to?«

»Co s ní jako myslíš?«

Zarazil se na chvilku, ale pak vyhrknul: »S tou začnu; rozhodně začnu, jak se otevře jaro«. Bylo to venku proti jeho vůli, ale byl skoro rád, protože začít jednou musí, to mu bylo jasno.

Byl již v sextě, hošíček. —

Franta pochybovačně pokrčil rameny, ale odešel beze slova.

Pavel rozjařen vyběhl do patra domů probrat se vším. Stanul u zamhlelého okna a v drobných krůpějích rosy kreslil její líc a plavý cop, ba i drobnou botičku, jež hopkala pod polokrátkou sukní.

»Teď se smála už jinak, a zítra — pozítří — «.

Vypjal se a pohladil si ret, i do zrcadla se podíval a spokojeně pokyvoval. S Kudrnáčkem začne, zcela jistě začne, jen co bude jaro, protože teď se nedá ještě nikam jít. Pak se setkají občas v Lužánkách nebo v Černých polích, budou si vyprávět krásné věci, plné vzletu, nadšení a zase roztomilosti, pak — netroufal si myslit určitě, zastavoval se na prahu svých tušení.

Vyrušilo ho zaklepání. Neozval se ani, tak se zarazil. Kdo by k němu šel? Kamarádi nikdy neklepali.

Do dveří vstoupil herec Závodský.

Pavel přijal nabízenou ruku při představení »zcela zbytečném«, jak si přes všecky rozpaky řekl. Závodský vyslovil skoro současně jeho myšlenku o zbytečnosti úvodů; vždyť prý se celkem znají, aspoň z ulice; slečna Ela že byla tak laskava a upozornila ho.

To mátlo Pavla ještě silněji a nejvíce již, že nechápal, proč ta návštěva, ty řeči a slečna Ela. Co měl odpovídat?

Herec se domácky rozhlížel pokojem; zdálo se, že ani odpovědi nečeká. Beze všeho odhodil klobouk, usadil, se i Pavla vybídnul.

»Jak dělá hostitele!« zlobil se, ale přece se posadil.

»Líbí se mi u vás«, začal Závodský. — »Tak mi připomíná vaše světnička jednu, v níž jsem po čas žil. To víte, jsme tuláci, kteří se nesmějí nikde pevněji zachytit, k ničemu připoutat; visíme tak trochu mimo lidi i věci a snad proto právě jsme ke všemu lehčeji naladěni. I z jiných důvodů ovšem — usmál se mu do očí. — Já se však nemohu ještě odpoutat bývalému celku; kdo ví proč. Možná jsem trochu šosák; mám rád útulné koutky jako je váš, proto jsem hned vzpomněl. Zrovna tak stála postel proti oknu, tuhle stůl, tu jsem měříval deklamace sem a tam, jen zrcadlo jsem míval větší«.

»Pro mne nemá významu«, prohodil Pavel, aby vůbec nějak začal; ale styděl se za ten začátek.

»Ovšem, ovšem, nějaký ten pohled pod klobouček dá se snáze nastudovat, že?«

Pavel zrudnul. »To je jistě namířeno na dnešek, myslil si. Co je mu, oškrabanému, po tom?« A v tom si všimnul, jak pohyblivé jsou svaly kol hercových rtů, a jak se tam vrásky stínují určitěji tmavými kořeny vousů. Zapomněl přemýšlet o odvetě.

»Ach ano, také jsem se dívával«, pokračoval herec, »víc než nyní. Znám již příliš dobře všecky pohledy, a nové se těžko hledají. Málo kdo se již umí dívat jinak než ostatní.«

»Myslíte? To leda byste chtěl studovat jen na Kolišti«. Trochu se zaradoval, že se mu podařil útok; hned byl klidnější.

»Oh, příteli zlatý, i Koliště je má někdy. Dnešní třeba, co po vás plavé děvčátko hodilo, o zcela dobrý byl«.

Pavel se zase zarděl, zdali snad neviděl i jeho nesmyslnou prkenost, ale upokojil se hned.

»Takové sbírat není právě nejhorší, ale mají je pouze děvčátka. Později se raffinují, což pozbývá kouzla«.

»To právě myslím. My mladí nejsme hledaní, máte studovat u nás, hledáte-li«.

»Pamatuji se na svá studentská léta a pak, snad bych se rád podíval; vždyť vidíte, jdu za vámi klidně, ale je jisto také, že před cizím pozbýváte klidu, jinak řečeno, jste zase nesví a neupřímní«.

Závodský to říkal klidně, skoro tiše a pomalu. Díval se na Pavla okem, jež se zdálo stále měnit svity a hloubky jako hladina, pod níž je stajen neklidný život. Odmlčel se a rozhlédl se jako netečně po stěnách.

»Zrcadlo máte přece jen výborně umístěno«, rozesmál se bez přechodu.

»Jak to? A konečně —«

»Hleďte přec; sem na moje místo se posaďte«.

Pavel dal se rozpačit usadit a hleděl do plochy, v níž blýskaly poslední svity ulice. Neviděl ničeho a chtěl se opravdu dozlobit.

»Je šero, ale přece«, domlouval tiše herec, »hleďte jen, v zrcadle zase zrcadlo z druhé světnice a v něm, slečnu Rybovu jsem ještě neviděl dost určitě, ale vy ji znáte, že?«

Hleděl, hleděl, rozeznával a najednou se také dal do smíchu. »To jsem posud nevěděl, a — a jak se nahýbá!« Viděl Poldu, dcerku domácí, jak přitisknuta u stěny nahýbá se naslouchavě ku dveřím, aby jí ani slova neušlo. Skočil ke dveřím.

»Proč zavíráte?«

»Tak, nemusí každé slovo slyšet«.

»Ještě líp, příteli milý, vždyť jsou klíčové dírky na světě, a vaše, jak vidím, je otevřena. Ale mám-li si vykládat jinak, tedy mám ještě zůstat, že?«

»Ano«, přiznal se Pavel upřímně. Zachtělo se mu poslouchat a dívat se. »Zůstaňte, chcete-li; však jste pro něco přišel, a posud —

Závodský snad přeslechl narážku, protože nabral z jiné vody.

»Samovar a čaj nemáte? Hezky se při jeho písničce sedí.«

»Nevařím sám, ale vypůjčím, umíte-li«.

Zasmáli se oba a Pavel sháněl. Za chvíli stál samovar, i světlo přinesli, ale museli na ně hodit dlouhé růžové stínítko s parádní lampy, aby propouštělo jen zbarvený polosvit. Prý se tak lépe hovoří, říkal host dávaje se do práce.

Hráz cizoty se mezi nimi prolomila. Seděli blízko sebe a dívali se do modravého plamene, jenž neklidně olizoval počernalé dno mosazné konvice. Pak zašuměla voda, zahovořila, i páru vydechla.

Závodský se natáhnul daleko pod stůl, opřel bradu na prsa a pohovoříval také tak šumivě jako voda.

»Bruč, stará, bruč, mám tě tak nabublanou rád. Proč nevaříte, příteli, častěji? Je radost pohovořit se známým a býváme často osamělí, vy i já. Slyšíte ji? Už se chystá zlostí pukotat; bubliny jí praskají na líci. Vy asi máte víc práce s klassiky než s takovými krásami«.

»Zlo je zlo«.

»Nelíbí se vám? Ku podivu. Míval jsem je rád, v šalabastru ovšem, dali míň práce a byli přístupnější bez slovníkových biblí. Vidíte, teď bych dostal křeče z takové bible, tak jsem přivyknul knihám, které mohu pohladit a strčit do kapsy pro příští chvíli. — A už to je. Ta fučí, ta fučí«.

Bylo útulno v pokojíku, když se zakouřilo z šálků a dým pomísil lahodnou vůni se sledy líhu. Lžičky zvonily, šálky se kolísaly na tácích. Pavlovi bylo hebko v objetí sladce líné atmosféry, důvěrno. — Necítil mládí vedle herce a to mu vždy vadilo při dospělých a mluvilo o přezírání.

»Nejste ženat?« zeptal se.

»Ne«.

»Proč? Napadlo mi, když jste domlouval s vodou, nevím ani jak«.

Mám ještě čas a jak jsem řekl, neumíme ulpět my herci přelétaví«.

»Ale máte sklon k šosáctví, řekl jste také«, zabíral se houževnatě do thematu.

»Tak, tak, pravda. Snad jsem na to nemyslil. Zajímá vás život, jak pozoruji; a ženy«.

»Ovšem, — totiž — jak to myslíte?« klesl do starých rozpaků.

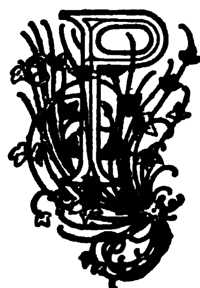
»Nu, kdo nezná žen, nezná života. Také jich posud docela neznám. Ah ženy! Buďte ostatně rád, není z toho leda smutek«.

(Pokr.)

MORAVSKÝ SNĚM.

Politické prázdniny rozrušeny a zakončeny byly letos voláním po svolání zemských sněmů, zejména moravského. Snahy uplatnit sněm, vyvolat v něm práci a postaviti ho tak na pevný základ protiváhy proti říšské radě, došly svého cíle potud, že po mnoha pochybnostech došlo na Moravě ku svolání sněmu. Nikdo z nás netušil, že práce a výsledek sněmu zklame i ty největší optimisty a pohodlníky, že sněmování vyzní na plano. Příčin, proč nazváno toto naše sněmování planým a neplodným, je několik: v prvé řadě ta okolnost, že poslední sněm byl uzavřen, následkem čehož bylo nutno vykonati nové volby v kurii, ve sněmovních odborech, návrhy minule třebas už v odborech projednané a přijaté, musily býti znovu podávány, tisknuty, odborům přikazovány a tam projednávány. Hříšné toto mrhání časem a penězi zavinilo sněmovní praesidium, na jehož přání vláda vídeňská náš sněm 23. března 1907 uzavřela, ač poslanci praesidium důrazně žádali o zakročení u vlády, aby sněm byl odročen. Dr. Žáček slíbil, ale potají myslel a jednal jinak. Famosní odpověď zem. hejtmana na dotaz pokrok. poslanců v příčině uzavření sněmu je známa. Každý by myslel, že dostalo se zem. hejtmanu od stran práce žádajících patřičné odpovědi. Ale asi na 15 poslanců celý sněm schválil taktiku zem. hejtmana. Co si má mysleti lid, co vláda o takovém sněmu svých práv lépe nehájícím? . . .

Práci pro sněmovní zasedání připraviti má zemský výbor, zejména v takovém případě, kdy bylo poslední zasedání uzavřeno a kdy bylo v tom uzavřeném zasedání podáno tolik iniciativních návrhů a podnětů k sněmovní práci. Najednou jsme byli svoláni a zemský výbor předložil v prvých schůzích několik jen podřízených zprav (stavba silnice, mostu a p.) Kdyby nebylo bývalo pilného návrhu Dra. Stránského o zápisech školských, jenž zabral asi 3 schůze, neměl sjezd vůbec o čem jednati a byl by musil obmeziti se na volby, podávání a čtení návrhů, dotazů a pod. formality. Předloha tak jednoduchá jako je zavedení tajného volebního práva do obcí byla na kvap spracována nedostatečně a koncem prvého týdne rozdána poslancům, druhého týdne odevzdána výboru, kde třetího — posledního — týdne začala se projednávati. Předloha zdravotního zákona dostala se do výboru k projednávání teprve poslední týden a odevzdána byla anketě, což mohl zemský výbor provésti od března do září a přijíti před

sněm s hotovou věcí. Anebo otázka zrušení školního platu nepohnula se od posledního zasedání ani o trochu, zde však našel si zemský výbor aspoň omluvu, že zemská účtárna vyšetřuje finanční efekt, ač s prací tou mohla býti i účtárna za 6 měsíců hotova. Tedy výmluva planá.

Tak vinou zemského výboru, lépe řečeno vinou některých přísedících zem. výboru stalo se, že kromě schválení rozpočtového provisoria, které promrskáno bylo za jeden den ve 2 schůzích, vyřízeny byly běžné záležitosti, na něž by stačil konečně zemský výbor, kdyby si byl vědom své zodpovědnosti. Ovšem dnes jsme daleko od toho, a nedočkáme se nápravy, dokud politické strany skrývati budou pláštěm shovívavosti nejen své stranníky, ale i nedbalost stranníků jiných i tam, kde je očividnou. Interpelace a návrh poslanců pokrokových čelící v prvé řadě proti dru. Žáčkovi jako přísedícímu zemského výboru padly ve sněmu, jelikož dle zásady »ruka ruku myje« přiskočili na pomoc »ohroženému« Žáčkovi klerikálové a — agrárníci, jichž orgán si právě v ty dny pochvaloval usnesení agrárníků v Čechách o neslučitelnosti mandátu zemského s říšským! Není divu, že tato zásadovitost vyvolává trhliny i ve vlastním klubu agrárním, a že dr. Žáček posílen »důvěrou« většiny sněmu tím více bude seděti ve Vídni a tím méně bude viděn v zemském výboru. Pak ale zodpovědnosť za dosavadní šlendrián nepadá na dra. Žáčka, ale na všechny ty, kdož ho proti pravdě běřou v ochranu.

S mnohých stran bylo vytýkáno, že se podávalo sněmu mnoho návrhů a interpelací, že prý tím se zakrývá vlastní nečinnost sněmovní. S tím nesouhlasím. Právo interpelace jest jedním z nejcennějších poslaneckých práv, jelikož tu dají se uplatniti veškeré stesky proti zem. i stát. správě, na něž v debatách není buď příležitosti, buď času. Jest proto přímo povinností poslanců, aby stížnosti jim známé a došlé tímto způsobem uplatňovali, jelikož jimi jsou příslušné úřady informovány o věcech, jichž by se jinak vůbec nedověděly.

A návrhy? V nich má se jeviti iniciativní činnost poslanců, v nich pozná se, zda ta či ona strana přemýšlí, co a jak má se zříditi, napraviti, doplniti buď v zemské autonomii neb ve správě státní. Jsou-li návrhy promyšleny, pak najdou dojista v odborech dalšího všestranného uvážení, spracování a snad i uskutečnění a jsou i zemskému výboru direktivou pro jeho práci. Mnohdy jednoduchá na pohled myšlenka byvši dána k přemýšlení četným účastníkům, vtěluje se ve skutek veškerenstvu opravdu prospěšný. A že možno návrhy působiti i na činnost říšské rady a tak české poslance ve Vídni k práci podněcovati a posilovati, není nejmenší pochybnosti.

»Svoláním sněmu zjednán byl sněmu značný respekt, svým zahálením a neplodností se však sněm o tento respekt připravil,« napsala »Rovnost« dne 7. října 1907. Souhlasím úplně. Ale není pravda, píše-li táž »Rovnost« dále, že sociální demokrati mají zásluhu o svolání sněmu, a že měšťácké strany připravily sněm o jeho respekt. Svolání sněmu bylo vymáháno i jinými stranami českými, zejména stranou pokrokovou, a nedokáže jistě nikdo z pětky sociálnědemokratické na zemském sněmu, že by pokrokáři byli respekt sněmovny v nejmenším podlomili. Nijak jsme si nezadali v práci sněmovní ani v hájení práv sněmu proti zem. hejtmanu, zem. výboru a ostatním činitelům. Nebylo jediné věci, v níž by sociální demokraté nebyli podporovali pokrokáře a naopak, pokrokáři přišli s návrhy stejně lidovými jako sociální demokraté, a jest to proto nejen přílišná sebechvála »Rovnosti,« ale přímo očividné a jen agitační překrucování skutečnosti, když napíše se, že na celém sněmu není jednotlivců, kteří by byli upřímnými demokraty aneb svědomitými politiky. Jen malý příklad: My jsme podali dotaz ve prospěch železničních zřízenců provádějících pasivní resistenci za zlepšení svého postavení a sociální demokraté se teprve k nám přidali. A případů těch je více. Proč tedy tam, kde se naše společná práce beze všeho škorpení dařila, hráti si na samospasitele a neomylné?

Odcházeli jsme tentokráte ze sněmu sklamáni a deprimováni. Kdyby práce sněmovní měla pokračovati takovým způsobem jako dosud, pak věru škoda je času a peněz na sněm. Většina poslanců v nejpilnější dobu opustila svá povolání, přinesla lidu dobrou vůli a oběti, a po 3 nedělích přichází před týž lid s prázdnými rucemi, s nadějemi na větší dluhy a přirážky. Je-li však celá veřejnost nespokojena s takovým sněmováním jaké bylo poslední, pak cítíme tuto stísněnost v prvé řadě my poslanci pokrokoví jako část většiny; neboť ukázalo

se, že si sice česká většina umí vynutiti svolání sněmu, ale že tato většina neumí vládnouti, a my přece tak si žádáme silné vlády české na Moravě a cítíme, že slabost zemské vlády posiluje německý systém vlády vídeňské. A takovým způsobem jsme na nejlepší cestě prohráti bitvu na Moravě na celé čáře. Zemský výbor má příliš velkou zodpovědnost!

Ozve se svědomí v přísedících zemského výboru a hlavně v Dru. Žáčkovi? Běda jim, ukáží-li se v prvé periodě české »většiny« zemské na Moravě malými, netečnými a slabými!! *Dr. Rich. Fischer.*

JIŘÍ MAHEN.

SPONKA.

J. H.

I.

Dva přátelé měli jednu milenku a říkali jí Isa. Jeden byl uměleckým zlatníkem, jehož věci milovaly celý svět, a druhý básníkem, — jehož verše oslavovaly jednu vidinu, jeden zázrak. Ale ani jeden ani druhý nevěděl o pravé ceně Isiny lásky. A třeba si tajně záviděli, neříkali si toho; ruce si tiskli, neupřímná slova k sobě promlouvali — ale tak laskavě, tak něžně, že nebylo téměř lepších přátel nad ně.

Isa se usmívala. Nebyla rozhodnuta.

Bavila se oběma a pokud mohla snažila se oběma milencům stačit. A že se jí to výborně dařilo, kvetla a zářila a byla nenáviděna všemi hejsky a všemi, kdož už štěstí měli za sebou a teď jenom po něm vzdychali.

Zlatníkovi byla modlou a básníkovi zázrakem. Shodovalo se to znamenitě. — Když tak jednoho dne zase se procházela v záři svítilen, zablýskaly zlatníkovy oči. Rukou zamával, pochvalou si zatleskal a zastavil se.

Sklonila se k němu.

— Iso — povídá on — Iso, moje krásná Iso! —

— Co pak se vám zdá?

— Ba — že už nezdá! Ah, ah, jaký jsem to hlupák! Což mne to nemohlo napadnout dříve? Díval jsem se na vás před chvílí zase tak zbožně a dnes ponejprv — vidím, jaké to máte překrásné vlasy. Jak to hoří a praská a svítí v nich! Myslím, že není ve světě hebčích nad ně, aspoň v tenhle okamžik.

Ale tu najednou podivně zvážněl...

— A přece vám něco ubližuje v té vaší krásné harmonii obličeje a jeho rámce. Tady ty dva proužky, jež táhnou se od ouška dolů a vzduchem třepetají. Mám nápad: nenecháme je tak vesele vlát! Spleteme je, jsou krátké, prodloužíme je, přidáte jim něco z ostatních — a já zhotovím vám pro ně takovou sponku, která by všechny proudy dovedla zachytit a nesla tíži celé hlavy sama — samotinká! Bude to had, uprostřed dvakrát prohnutý, jehož hlava bude stokrát šťastnější mé, když bude vás blízko na každý den. Rozumíte mi?

Zastavili se znovu.

Jak byl vzrušen! Několikrát se zasmál tak hlasitě unesen svou radostí, že se lidé na ulici zastavovali.

Ale Isa —! Zadíval se na ni...

— Co je vám, má krásná Iso?

Dívala se přes jeho rámě do ulice. Pak se uklonila. To básník pozdravoval...

II.

Den za dnem a noc za nocí sedal mladý umělec ve své dílně a pracoval. Za týden byla věc hotova. Byla zázračná.

Vyplňovala všechny naděje, jež v ní milenec kladl. Byla skutečně věcí, jež měla také milovat. A byla tak prostě, prostičce sestrojena. Jak hořely temně hadí oči! Mdlá únava třásla něžnou, malou hlavou, jež měla tedy usínat v nejkrásnějším houští světa! Šťastná, stokrát šťastná hlava měla v sobě i skrýš, jež zachycovala v sobě konce vlásků nad čelem, držíc je tak v poslušném zajetí. Dlouhá jehla skrytá ve větévkách uschlého nějakého stromku, jenž vyrazil jen v několik lupenů (bylo to hodně symbolické!), zadržovala hrozivou tíži ostatních proudů zlatého vodopádu. Bylo se možno na věc spolehnout. Ale stačilo být neopatrným, stisknout jehlu — zlatý had smekl se po pni a mizel s vodopádem do hlubin.

Umělec se zachvěl. Bylo to nejkrásnější věcí, kterou dosud vytvořil. A jaké perspektivy třásly se nad ní!

Až ho srdce zabolelo. Byl tolik dojat svým snem a svým štěstím, jež nepřicházelo, že u dárku schválně napsal prasuchý výklad o tom, jak si s ním počínat.

Čekal výskavou odpověď. — Nepřišla.

III.

Za několik dní, když tak kráčel ulicí stále zabrán ve vzpomínky na sponku, najednou se s ní potkal.

Jak se usmívala.

— Právě jsem vás hledala.

Uklonil se.

Otočila se před ním jednou, po druhé, po třetí.

— Sepjal bych ruce, povídá nešťastný milenec, sluší vám to líp, než jsem čekal. Nečekal jsem toho. Iso!

— Což pak mi ani rámě nepodáte? zašeptala.

Začervenal se. Přece jí to tedy bylo nějak zvláště milé!

Šli spolu. A hovořila o tom a o onom — druh na druha ani se dost vynadívat nemohl. Dívala se na něho, že ho té chvíle měla opravdu ráda, že viděla nejhezčí stesk v jeho očích, a on radoval se z toho, že mohl celému světu ukázat svou modlu nově novou, úžasnější než kdy jindy, krásnější — trochu ovšem také jeho zásluhou. Ale — to — jen — tak — mimochodem...

Sám se při té myšlence zakřikoval.

Ani nespozorovali, že zabočili v jednu z těch úzkých uliček, kde za člověkem zapadá náhle světlo světa a kde chodívají lidé buď sami či jenom ve dvou...

Její rámě se zachvělo.

— Co jste dělala celý týden? — zeptal se jí a zastavil se v tmavém průjezdě.

— Zkoušela jsem vaši sponku, — řekla a stiskla rty.

— Drží dobře vaše bohatství?

— Velmi dobře. Podařila se vám. Je to kouzelná věc — a přece je mi z ní nějak úzko...

Postoupil těsně k ní a vzal ji za ruku. Nachala mu ji.

— Proč by vám z ní bylo úzko?

Přiblížil se k ní tak blízko, že její oči nemohly se vyhnout jeho zraku.

— Proč by vám z ní bylo úzko? — opakoval.

Zatřásla se a zašeptala: Víte to přece dobře sám. Je to věc z onoho — okamžiku — který — kte — rý — Pavle!

Už ji držel v náručí. Ale co to?

Vykřikla poděšeně.

Jak ji prudce objal — had najednou povolil. Zlatá záclona mihla se jim před očima. Proč je milenec tak neopatrný a stiskl jehlici? Už tu byla katastrofa! na šíji, v obličeji, na prsou, před očima, na ústech vlas podle vlasu!

Stála tu proti němu prostovlasá jako světice. Díval se na ni a nechápal, jak se to mohlo přihodit! Můj bože, jak byla krásná jeho krásná Isa! Jak teď najednou zrak sklopila a rukama zalomila!

— Sponku, sponku! — zavolala tlumeně.

Sehnul se. Rozškrtl sirku. Zpropadený had, kam jenom se schoval? Rozškrtl druhou sirku. Rozškrtl třetí. — Sponka — kam jenom se poděla?

Bláto černalo se na kamení. Ale zlatý had zmizel se stromu do říše pohádek.

A Isa uprchla za ním.

Vzpřímil se. Tři lidé stáli před průjezdem. Jejich zrak odrážel určité zděšení: Co to bylo za příhodu? Prostovlasá paní stojí v průjezdě, pán hledá něco na zemi a zdá se, že pláče...

Zlatník vyběhl na ulici. Viděl, jak nějaký kočár zastavil. Kopyta zacvakala. Zlatý zázrak mihl se temnem. Ještě jednou zablysklo to šerem zlatem a stříbrem, leskem nejvzácnějších světel — a již kočár odvážel Isu s obzoru.

Sponka byla ztracena.

IV.

Co pak dělala asi Isa onoho dne?

Vyhýbal se jí. Bál se s ní potkat. Cítil, že osud mu nějak nepřeje a že by bylo marno dělat sponku novou. Byl to všechno jenom vzácný experiment — nadarmo.

Dozvěděl se to asi za měsíc v kterési zahradě, kde našel Isu a básníka sedící v besídce v důvěrné chvíli, jak dokazovaly růže na stole těžké srdci zapomenutému, jak ztráta dvaceti mladých let.

Použil chvíle, kdy šťastnější milenec odešel a zeptal se: Vzpomínáte někdy na ni, na moji sponku?

— Oh, jistě! — odpověděla. Ale — obyčejná je mi teď dražší a — tři milejší než jedna. Je to tak pustičké a tak mile zdlouhavé — — než vlasy spadnou?

Přikývla hlavou. Tři sponky držely teď všechno tak pevně, tak bezpečně.

Zlatník vzdychl.

Co dělat? Už bylo všechno prohráno.

M. JAHN.

SOUD OBCE.

Na počátku září, jak odlétaly vlaštovky a počaly se kosit otavy, přivezl sedlák Tomek Dobiáš svou druhou ženu z cizí dědiny. Byla to statná ženská, ohnivých, výbojných očí a podrývavého jazyka.

»Regent!« řekla si za týden stařenka Dobijáška, nevlastní matka Tomkova, která mu vedla za vdovství domácnost.

Prohlédla Vincku hned v prvých dnech, ale nemíchala se nové hospodyni do ničeho. Chodila pak jako hluchá a slepá a jenom děti po nebožce Sefě nespouštěla s očí. Na gruntě začínal nový pořádek. Nová snacha vstávala později než bylo třeba, snídaní odbyla všelijak, oběd sehnala nevalný, že čeledín Martin zkřivil ústa a jedl jenom pro jméno. Dětí si mnoho nevšimla, ale do Tomka mluvila mnoho, ne nahlas, ale potají.

»To tak nebude po dobrém«, pravila si stařenka, ale mlčela ke všemu.

Přes den pomáhala na gruntě, šukala jako křepelka a večer znavena lehla na pelest v kuchyni.

Počalo se jí stýskat po tiché světničce ve výminku, kam jenom několikráte odběhla přes blátivý dvorek. A jak v ní bylo dříve pokojně, dokud žila Josefa! Vyběhla ob čas na pomoc snaše, ale ta ji tak nehonila do všeho tak jako Vincka.

Ta jí dovedla užít!

»Maměnko, doneste dřeva!... maměnko, přiložte do pece!... maměnko, dejte statku!« rozkazovala stařence jako služebné a kde jakou práci hleděla udělat jejíma rukama.

Jednou na večer zaslechla stařena rozhovor v jizbě.

»Maměnku nechejme u sebe. Sejde se nám, nebude potřeby kravařky. Nač má tam trčet v chaloupce, když může něco zastat«, mluvila Vincka do Tomka, ale Tomek mlčel.

»No což, kdyby chtěla, neškodilo by,« řekl po chvilce, jakoby slova ze sebe dobýval.

»Musíš si to s ní spravit,« naléhala Vincka.

»Spravit — ale jak?« namítl Tomek.

»Zkus to po dobrém, půjde-li to,« navrhla Vincka.

»A nepoddá-li se?« řekl Tomek.

»Je o tom porada taky,« odřízla Vincka. Ostatek stařenka nezaslechla.

»Aha, hrají o mne,« řekla si a lekla se toho.

Podivila se, že se už ani Tomek neozval. Dříve se někdy utrhl na Sefu, ale teď chodil skoro po prstech, jak byl ještě statný a pevný a lísal se ke druhé ženě jako mlaďoch.

Té noci stařenka nespala v kuchyni, ale odběhla do chalupy, poříkala své modlitby, lehla si všecka utrmácena, ale nemohla usnouti. V hlavě se jí prosívala myšlenka za myšlenkou, celý svůj život přeběhla od svého dětství až do svých šedesáti roků. A celý ten život byla jediná práce, jediné dření. Bolelo ji to, že o ni ještě teď usilují, ale bála se nepokoje a chtěla raději uhýbat. Ale ráno vstala nevyspaná a to ji dohnalo, že se ozvala.

Hned ráno střetla se s Tomkem na dvoře. Chystal se k setí a kladl pluh na vůz.

»A co vy jste dnes nespala u nás, maměnko?« oslovil ji Tomek.

»No víš, Tomku, máš hospodyni, ať vládne sama. Já jsem už dosloužila,« řekla Tomkovi měkce a plaše.

»No, však vás žádný nevyhání,« řekl jí Tomek úskočně.

»No nevyhání, je pravda, ale chci sobě na chvilku oddychnout,« řekla stařenka zrovna.

»A co chcete sama počít ve výminku, lepší vám bude u nás. Děti už na vás zvykly a my taky,« chlácholil ji Tomek.

»No, ale mně se už nediv, že chci mít na chvíli pokoj. Nejsem už mladice,« řekla stařenka.

»Dělejte tolik, kolik můžete, žádný vás nehoní,« namítl Tomek.

»Vidíš, napřed jsi chtěl: jenom až se ožením — a včil bys chtěl, abych ti sloužila pořád. Už je mne teskno po chaloupce. Vezmu si Stračenu a půjdu po svých. Ale trochu slámy mně omlať, abych měla čím podestlat,« pravila stařenka, ale toho dne ještě zůstala pomáhat na gruntě.

Nechtěla odejít náhle, aby se neřeklo, že sobě najednou postavila hlavu. Donesla si klíč na půdu a zase dřela celý den.

Ale k večeru brala se pro klíč. Na schodech potkala Vincku. Byla červená, zaražena.

»Co hledáte, maměnko?« řekla stařence se sklopenýma očima.

»A jdu si pro klíč od chaloupky,« odpověděla stařenka.

»No a co, u nás nezůstanete?« povídala Vincka.

»A co bych u vás?« řekla stařenka.

»A my si pravíme, že budete s námi,« namítla Vincka.

»Z toho nic nebude, na to nemysli,« řekla jí stařenka a stoupala volně po schodech.

Prohlédla truhlu i šaty zpřeházela, ale klíče nebylo. Teď jí napadlo, že Vincka byla červená. Uhádla, kam se poděl klíč.

Seběhla dolů a zaslechla na náspu Vincku.

»... aby nemusela skřivit prst, čarodějnice. Chce sedět jak šafářka. A tož jí dávejme otop a kde co – a ona se bude dívat, jak se dřeme na ni,« mluvila ostře do Tomka.

On cosi řekl, ale nahodil něco na vůz, že slov jeho nezaslechla.

»Už vím, kolik bije,« řekla si stařenka a vzepřela se těm úkladům.

Odběhla zrovna pro kováře a ten jí chaloupku odemkl. Potom si došla pro Stračenu. Právě ji vyváděla z chléva, když se jí namanul Tomek. Měl naloženo na voze, ale bůhví proč, nemohl se nijak vypravit z domu.

»Co tu chtěl kovář, maměnko?« řekl stařence broušeným jazykem.

»A jenom odmykal mně chaloupku,« řekla stařenka.

»No víte, maměnko, to nebylo třeba,« odkrojil Tomek.

»Prstem si zámku neodemknu – a klíč se ztratil. Jdu si pro Stračenu,« pravila stařenka schlazeně.

»No, a co dáte pod ni? Vaše zboží je položeno až na samém spodu –,« namítl Tomek.

»No tak mně půjč zatím půl kopy slámy, až omlátíš,« řekla stařenka jak mohla vlídně.

»Nechcete skřivit pro nás prstu,« řekl Tomek, jak mu to vnukla Vincka. Stařenčino nitro se rozjitřovalo a vzpíralo.

»Ale že ti neřekne, Tomku, svědomí: nech matku sedět na chvíli v pokoji,« řekla ještě zdrženě a hleděla na smrštěné obočí Tomkovo.

»Ba vy ho nemáte. Proč utíkáte od nás?« odkrojil Tomek zlostně.

Ve stařence se ozvalo vědomí křivdy. Teď nemohla mlčet.

»To všecko máš z Vincky, ta ti řekla, jak máš hrát o mne,« vyšlo z ní najednou řeřavě.

Tomek sebou škubl.

»No dobrá, maměnko, jak vy, tak my,« odřízl prudce, vzal bič a šlehl do koní.

Stařenka neodpověděla. Pochopila, že padla kosa na kámen, došla pro Stračenu a zavedla ji do svého chléva při chaloupce.

Večer strhla se váda. Čeledín Martin se vzbouřil. Napřed se podnapil a potom řádil. Vyčetl hospodářům, že ho odbývají za práci všelijak. Létala hořká a zlostná slova a potom v hospodě veřejně odestřel Martin všecky nepořádky nové hospodyně u Dobijášů.

A od toho dne napiala se černá nit mezi gruntem a chaloupkou.

Malá Sefka s tříletým Tomkem přiběhli do chaloupky podívat se na stařenku, co dělá. Podováděli u ní, ale po druhé nepřišli. Vincka jich nepustila k stařence.

»Ať si tam chrní, když chce být sama«, řekla Tomkovi a dětem přikázala, aby se neukázaly v chaloupce.

Stařenka se skrčovala ve svém koutku a nepřekračovala práh statku. Měla trochu slámy v zásobě, a proto nebylo příčiny, proč by podlézala. Ale když došla, řekla Tomkovi o slámu. Ale Tomek jí zkrátka odřízl, aby šla k nim, že slámy nepotřebuje.

Stařenku podplavila lítost. Poplakala si v chaloupce, ale nevzdávala se.

V neděli odpoledne byl prodej na list v obecním háji.

Stařenka rozvažovala, co má dělat. Nechtěla roznášet klepy po dědině, ale což, když se dost pokořovala a nic to nepomohlo. Odhodlala se, že půjde ke dražbě.

Byl teplý den v říjnu.

Stařenka běžela z chaloupky, přeběhla náves a cupala do stráně k háji už skoro oprchalému. Jen ještě na bílých břízkách se třáslo zlaťoučké listí na samém vrcholu, jakoby nechtělo spadnout.

Sousedi domkaři stáli v chomáči s ženskými a hovořili o sklízni.

V háji bylo světle, plno žlutého úsvitu a slunce vlídně svítilo opadalými větvemi.

Konečně počala dražba.

Starosta s radním vykázal dílce a vyvolal cenu. Domkaři přihazovali.

Stařenka zadychaně se vmísila mezi ně.

»A co vás nese mezi nás?« řekl jí z daleka starosta, rozkročen, jakoby oral.

»To nová hospodyně vás tak hledí«, přidal hned otrlý domkař Pavlica, řečený »hrom«.

»To myslím vaší chase dávají slámu pod polévku«, přiložil potutelný ševčík Matějíček, jenž si vzpomněl na Martina, co vykládal o nových pořádcích u Dobijášů.

(Dokonč.)

ST. K. NEUMANN.

PODZIM.

I.

Ty, sladký září! Jak je modré nebe
nad těmi vrchy, kde se barvy rodí!
Jdu zmaten vzduchem, jenž je plný tebe
a chtěl bych plouti povětrnou lodí.

Tak zcela nízko nad lesy, jež mění
svou píseň zelení na píseň žlutí;
a v slunci tiše oddati se snění
v novém jasu, novém zahynutí.

I tak je dobře však na zemi něhy,
jež dovede tak krásně umírati
na chvíli, požár uhašený sněhy,
by znovu vzplála s jarem, jež se vrátí.

Již v lesích stráni měď a zlato hoří,
kořadra u cest nepokojně hvízdá
v klid, jenž se snáší se sivého boří
a v němž svou radost poslední teď hmyz dá.

Motýla zdvihám létem znaveného
a zas ho pouštím na poslední květy;
ještě se těšit budem ze dne svého
já, cikády a ptáci, zvěř a květy...

Proč prchají však světle hnědé srny?
Můj krok přec tišší nemůže už býti.
Jsem tulák trochu rozedraný trny
a t e p l o z v í ř a t chtěl bych pocítiti!

II.

Těch ohňů podzimních a jejich namodralých
kouřů,
jež rozptylují se tak příliš pomalu!
Jsou jako modlitby či oběť poděkovací
za všechny rozkoše letního zápalu.

Za mladá těla žen a jejich supějící vášeň,
za slunce skvělý dar od června do září,
za lesů vonný stín a louky rozezpívané,
za květy, ptáky, vody, hudbu komáří...

A mráčky kouře děkují... A nevědouce konce
do lesů tiše plynou, kde již usíná
pod rzí a krví stromů škála znovu tvrdnoucí,
jež slední vzdech svých ňader pevně upíná...

Poutníče, zvěstuj v nížinách a v sazovitých
městech,
my že tu šťastni byli s lesy po vrchách,
že také děkujem slunci... zemi chladnoucí...,
za život pohanský, sen v barvách, lesklý
prach...

J. UHER.

OHNĚM.

O býval jsem jednou malý salon v Rybářské ulici, jenž měl tu přednosť, že jeho stěny byly natřeny světlou zelení. A já jsem si příliš zadal na té barvě. Již tenkráte začínal jsem se zabývati přeludy a básněmi, a ona měla blahý vliv na mé začátky. Dívaje se na stěny po celé hodiny, vstával jsem s rudými tvářemi a zářícím zrakem od radostného zaměstnání.

Pak jsem se chvíli procházel po saloně, naslouchaje, jak hřmí moje kroky. Hřměly pyšně, bylo to v neděli, a na podlaze nebylo pokrývek, jež by je tajily. Na okně stály květináče s »vodní nevěstou« a muškátem. Přejel jsem dlaní po listech jako bych hladil kudrnatou hlavu a v dlani zůstalo trochu vůně.

Nabaživ se jí po vůli, odešel jsem na dvůr, ale nevyšel jsem zcela, zůstal jsem státi ve dveřích a díval jsem se na řeznické učně, již nosili sádlo v ošatkách na hlavě. Vyvářeli je v komoře, u níž vysadili

dvéře, aby se nezadusili. Od rána odtud plynul těžký zápach, ale přivykl jsem mu zcela, a on mnohdy probouzel ve mně neodolatelnou představu vřelé mastné šťávy, do níž možno namáčeti kůrku chleba. Učeň byl hubený, s očima zarudlýma a předčasnou vráskou na čele. Později, když jsem jej potkal po šesti neb sedmi letech, byl právě takový, smál se jedovatě a odpovídal mi na otázku, řka: »Ano, u všech čertů, pořád jsem ještě tovaryšem!«

Kromě učně shlédl jsem chvílemi malou dívku příjemného i radostného obličeje, sem a tam cupající po dřevěném náchodbí v prvém poschodí. Prozpěvovala a zalévala květiny. Nevěděla, že mne obveseluje a sotva mne vůbec viděla, ač jsem se namáhal, by zachytila můj pohled, aby si něco o mně myslila. Když šla po dvoře do prádelny a přibližovala se, couvl jsem trochu zpět, aby mohla jíti volně, a zahřál jsem se. Nesla štoudev s vodou a její napjaté, pěkné lokty ucítil jsem nějakým podivným způsobem na své tváři. Pohladily a odplynuly. Mnohdy bažil jsem něco jí říci a měl jsem připravenu větu: »Dobrý den, slečno!« Chtěl jsem ještě podotknouti, aby se nenamáhala s vodou, ale věta uběhla mi pouze neslyšně z očí. Později, když jsem uvažoval o tom, souhlasil jsem se svou mlčenlivostí a pozdrav onen shledal trochu přehnaným. A sledoval jsem ji tiše, vzbuzuje v sobě jemný tlak radosti.

Někdy sedával jsem v zahrádce s fuchsiemi a několika oleandry, odkud mohl jsem ji pozorovati. A slyšel jsem, jak ji volají: »Rózo!«

Utrhl jsem narůžovělý květ oleandru, čichal jsem k němu. Vypouštěl mrtvou vůni. Několik kroků ode mne houpaly a smály se děti, za mnou hučela továrna tvrdým tónem. A já se zamyslím nad pouhým slovem »Rózo«. Po listech mé knihy leze pomalu sluněčko sedmitečné. Vezmu je na prst, zvedám do výše a myslím: »Vzlétne-li, bude to něco znamenat.« Sleduji zelený míč dětí, jak dopadá na stříšku dřevníku, odráží se a padá jednomu na temeno hlavy.

Za železným zábradlím zamodrají se šaty. Róza. Kolik je jí asi let? Snad je sedmnáctiletá, ale v modrých šatech podobá se dvaadvacetileté. Jsou to šaty pro městskou dámu. Namnoze praví, že jsou po nebožce paní, jež zemřela předešlé jaro. Šeptají i mnohé zlomyslnosti. O korálové broži, již nosí na šíji. Pán jí nalévá víno do sklenice a večeří s ní. »Uvidíte, že na podzim bude druhou paní!« ujišťuje se.

Před lidmi není žádná tráva jista, aby ji nepošlapali. Toť pravda, Rózo! Odcházím k obědu.

I moje stravovatelka ji nenávidí. Zmíní se s opovržením: »Ta černá dívka nebude mne dlouho pokoušeti! Zkrotím ji, že na mne bude pamatovat! Nemohu se pro ni pomodlit!«

Se mnou obědvá Ludvík, můj kollega z vyššího ročníku, s nímž někdy chodívám do hostince v naší Rybářské ulici. Tam si vypravujeme něco ze svých životopisů, odsuzujeme lidi a věci, přemýšlíme o lstích, jimiž bychom ošálili život. Ludvík mně sděluje, že peněz lze nabýti snadným způsobem. Prodá housle jednomu členu divadelního orchestru, od něhož obdrží čtyři zlaté. Bude to ve čtrnácti dnech. Táži se, jak bude choditi do učební hodiny a on vesele mávne rukou. Vypůjčí si housle ode mne a za to mi dá lístky do obecní kuchyně. Rozvrh hodin týkající se mých obědů, nebyl určitý a mohl jsem přijmouti tu nabídku. Pak že si koupí tříkrálový tabák, jejž rád kouřil z hliněného čibuku.

Tu jsem s ním chtěl pohovořiti o Róze. Ludvík nechutně se zatvářil a řekl: »Je to jistě zkažená dívka! A hloupá!« Začal se mi svěřovati s jednou příhodou, kdy jí poslal růžový lístek. A jak vyšel na dvůr pod dřevěnou chodbu, sypaly se mu na hlavu drobné, růžové papírky. »Jest to dávno, v minulém roce, ale kdybych se jí mohl nějak pomstíti, pomstil bych se!« skončil.

Cítil jsem, jak něco skřípalo v jeho slovech a chtěl jsem promluviti dle svého svědomí.

Ludvík poznal, mi to na očích a pravil posměšně: »Snad ji také nemiluješ?«

»Ah ne!« odpověděl jsem a počal jsem si mnouti oči, jak by mně do nich vplynul kouř.

»Jest pravda, že jí nalévá víno do sklenice?« ptal jsem se.

»Nejen to, mnoho jiného ještě! I klíčovou dírku ucpávají!«

»Tak? Klíčovou dírku?«

»A těžká záclona leží na okně, sotva se sešeří!«

»Což to nevidíš?«

»Vidím, vidím — ale jak to ostatní? Jak je pozorují, když jest vše ucpáno? Odkud je viděti ty různé věci?«

Ludvík pleskl mne po ruce. »Tys hlupáček! Což si člověk nedomyslí?« . . .

Tu jsme přestali. Ludvík s usmívající se soustrastí, já oddychnuv si, jak by nějaká má sázka byla zachráněna.

Pondělí, úterý, středa . . . týden . . .

Naslouchám krátkým popěvkům, jež splývají shora od květin. Děkuji za ně slovy nevyslovenými, rozehřívám se jimi, sytím se jimi. Jinak jest smutno. Chodím do obecní kuchyně za lístky Ludvíkovy. On hraje na moje housle. Oleandry stále kvetou, děti hrají si bez konce.

»Ach, dnes byly chutné koláčky s mrkví v obecní kuchyni!«

»Není peněz!« vzdychne Ludvík.

»Hodovali jsme příliš!« zalichotil jsem mu, neboť mne pozval na několik večerů k »Červené růži«.

»Mám nožík s perleťovou střenkou, chceš-li, prodám ti jej!« pravil a vyňal nožík.

Prohlížel jsem jej. Byl to pěkný nožík s mléčnou perletí. Ale nemohl jsem jej koupiti, žádal za něj peníze, jichž jsem neměl. A ostatně, bylo to směšné – neměl jsem vůbec nic. Vrátil jsem nožík se smíchem.

»Prodám jej jinde!« pravil a schoval jej. »Ach, jak je to divné, není-li peněz! Nelze ani nikde vypůjčit!«

Při těch slovech přešla Róza kol oken otevřených, podívala se na nás, šla do prádelny. Ludvík udeřil pěstí do stolu a vzkřikl zlostně, aby slyšela: »Jaký je to způsob dívat se do oken! A naslouchat! Ale se mnou ať nežertuje, poběhlice!«

Ta slova vstříknou mi jed do krve. Cítím zároveň jakýsi hrubý oblázek tupý a nečistý padnouti ve své nitro.

Vše slyšela. Zajisté se usmála a myslí: »Hrubci!« Viděla i mne zde seděti a snad se domnívá, že já jsem vykřikl. Naše hlasy jsou podobné. A kdyby to o mně nemyslila, jistě zdá se jí, že jsem souhlasil s onou nestoudností. Viděla mne, jak jej poslouchám a jak mu bez hněvu hledím do očí. Půjde-li zpět, neuzří mého rozechvění a neuslyší němé pohnutí úst, jež praví: »Jsem s vámi, jsem váš!« . . . A opět pomyslí: »Hrubci!«

Ludvík bubnuje prsty na stole popudlivě s rostoucí lačností, jak by chtěl se ještě něčeho odvážiti.

»Ty jí chceš něco říci?« táži se ho.

»Ano!« odpovídá pevně a tvrdě. »Řeknu jí něco na pamětnou!«

»Ale já myslím, abys raději mlčel! To nic neznamená, podívá-li se někdo do okna. Jdu-li po ulici, dívám se také do oken. Pojďme raději na procházku!«

»Ne!« povídá. »Musím se s ní vypořádati!« A povýšil se v ramenou. »Mlčel bych, kdyby to byl někdo jiný. Ale jí nemohu zůstati dlužen!«

Uznal jsem, že jest zbytečno něco ještě mluviti a vyšel jsem na ulici. Bylo odpoledne, okna leskla se mámivě, kdesi zavonělo ovoce, v otevřeném okně hrál nějaký hoch na housle, a plno drobných i těžkých kroků zaznívalo. Tak jsem se proplétal do večera, stál jsem chvíli u továrny na přízi, kde jsem pozoroval letící kola, dělníky a dělnice a neušlo mi, jak dva uprostřed všech jako v žertu k sobě se přiklonili a a krátký příjemný zvuk zaletěl v té chvíli ke mně od jejich úst. »Bravo!« zatleskali jim ostatní. Byl bych rovněž zatleskal, ale byl jsem příliš omámen. Myslil jsem na Rózu. –

Nedávno potkal jsem ji na ulici. Někam spěchala, zdá se mi, že v ruce něco držela. Nevím. Potom z dálky deseti kroků se ohlédla, jak by chtěla říci: »Já to jsem, hleďte! Já to jsem!«

»Vím to dávno!« myslil jsem si. Je to lehké uviděti jí kdekoli v zástupu. Neboť ona vyniká jako rozžatá svíce mezi shaslými. Málem bych ji zastavil a řekl jí to.

Jak dlouho mohu ještě mlčeti? Cítím, že náhle uzrávám. Něco v sobě shromažďuji, něco připravuji. Slyším hluk, jenž má brzy vybuchnouti, žár, jenž musí . . . musí vyšlehnouti.

Přestávám lháti a krčiti se. Vztýčím se hrdě a řeknu s jasným hledím, vědomě a srozumitelně: »Rózo . . .« a všecko ostatní.

Potom bude čas jíti spolu na slavnost do zahrady Besedního domu a tam si mnoho říci. Snad také na taneční zábavu v Jundrově. Anebo procházeti se lipovou alejí u centrálního hřbitova. Osamělí . . .

Jaký to bude život!

Bude-li se kdo smáti, směj se! Jak prostinký bude posměch!

Jak prostinká nenávist a celá kalná zátopa zuřivosti. My půjdeme uprostřed s očima zářícíma, já a Róza.

Ničeho není třeba, než trochu chladnosti a duchapřítomnosti, bychom prošli ohněm. – (Pokrač.)

JOSEF HOLÝ.

POD BEZEM.

Tich líbal jsem tvá ústa dnes,
tak zblízka hleděl do očí,
kol usnul svět, ba sotva hles',
jen nad námi se pohnul bez.

Tys hořela a já se rděl,
my mlčeli a voněl bez,
tys omdlela a já se chvěl
a jenom Bůh nám rozuměl.

Tam nahoře se mráček nes',
já viděl jen tvých očí žár,
Bůh lásky to k nám mluvil dnes
a nad námi se skláněl bez.

ZŮSTAŇ!

Zůstaň při mně, ňadro tvé mě skájí,
kolébá mě sladké chvění jeho,
smích tvůj šeptá listím léta v háji,
bez očí tvých žíti možná není,
náruč plane prvních lidí báji.

Co nám do lidí, nám láska zpívá
žití ráje krásnou epopej,
na mé srdce hlavu snivou dej,
zůstaň při mně, neb se připozdívá!

V temných dálkách všední rozum straší,
ostré světlo bolu zhasíná,
zapomenem bídu naši.
Na prsou mých dřímá hlava snivá,
večer s námi usíná.
Zůstaň při mně, neb se připozdívá!

MRTVÁ!

Oči její mrtvé včera
zřel jsem plát, to byly její!
Jako tenkrát za večera
přede mnou se štěstím smějí.
Kostelníkova dcera!

Večer, kostel, hroby, kříže,
měsíc, ruce, oči její
v mých se očích potápějí,
vábí štěstím k hrobu blíže.

Nejkrásnější lidský květ
vzaly mi,
odnesly mé štěstí v onen svět.
Oči její mrtvé, snědé,
půjdu za nimi.
Štěstí mě vede.

THEODOR UHLÍŘ.

DOJMY Z PRAŽSKÉHO KONGRESU VOLNÉ MYŠLENKY.

I.

Jestliže časopisy politické — a mám tu na mysli jen listy stran svobodomyslných — leccos vytýkaly pražskému kongresu V. M. z podstatných důvodův a místy třebas i s nedobře tajeným roztrpčením osobním, pak pravím: Nic dokonalého pod sluncem! Nebyl dokonalým ani kongres. Byly chyby na straně pořadatelstva i předsednictva, byly chyby na straně některých řečníkův i na straně auditoria.

Ale jsou pro tyto chyby omluvy, zvláště pak pokud se týče pořadatelstva a předsednictva.

Co jinde připravováno třebas i po léta, uchystáno v Praze v době dvou měsícův a ztělesněno v imposantní, grandiosní manifestaci myšlenky a jejího práva na volný projev.

Ne bez pohnutí vzpomínám ještě dnes oné krásné chvíle v neděli dne 8. září, kdy po 10. hod. zavzněl slavnostní hlahol dechových nástrojů s doprovodem jemně vylouděných zvuků z jiných nástrojů hudebních, když šířily se sálem žofínské dvorany zvuky krásné Smetanovy ouvertury, jíž sehrála pražská Filharmonie.

Hleděl jsem na moře půltřetího tisíce hlav, a namlouval si – jistě ne v pochybení, že tou chvílí v těch hlavách probleskují tytéž myšlenky, jež vířily v mé a vrcholily v radostném, jásavém pomýšlení: Hle! Přes dva tisíce lidí zde, kteří sešli se, aby slavnostně i důrazně zároveň prohlásili svobodu svědomí, svobodu myšlenky i právo na její volný projev, aby manifestovali právo na život volný, nespoutaný pověrou, lží a předsudkem, na život neztrpčovaný hrubým násilím. A k této myšlence družila se jiná: Ti všichni spolu s tebou pociťují této chvíle radost z toho blaživého vědomí, že se nás tak mnoho sešlo téhož smýšlení, těchže krásných snů, tužeb a přání, téže vůle: Ztělesniti krásnou myšlenku v luznější ještě skutečnost. Bylo mi – jako bych se ocitnul mimo pevnou zemi, onu zemi lži, klamu a násilí. Bylo mi – jako bych byl unesen v pohádkově luzné kraje želané svobody a sbratření všeho lidstva, jež neví ničeho o surovostech nacionálního chauvinismu, který je původcem neskonalých útrap, skutečného pekla v soužití národů. Mrazivé chvění probíhalo mi údy, a přes to bylo mi tak nevýslovně blaze v krásném snění, jehož pohádkovou krásu zvyšovala líbezná hudba s šepotavým hlasem houslí, který ukolébával mysl v sladkém klamu chvilkové illuse, aby ve chvíli změnil se v pravou kaskádu jásavých, výskajících tónů, hudba s měkce naříkavými oboji, jichž zvuky tak podivuhodně lidskému hlasu se podobají, hudba, která lomozným hřmotem dechových nástrojův a rachotem bubnů vystihovala tak přiléhavě bouři odporu lidského myšlení proti všelikému násilí, hudba jásavé polyfonie, jež byla krásnou, vítěznou hymnou čistého lidství.

Dozněla hudba a nadšeným potleskem vděčilo se obrovské množství účastníkův umělcům, jimž podařilo se tak podivuhodně sesíliti dojmy, vyvolané ve shromáždění samotnou vážností chvíle. Zvláště cizinci neskrblili pochvalou v patrném pohnutí.

Při jmenování čestného předsednictva byli bouřlivě akklamováni milí hosté z ciziny. Zvláště bouřlivé ovaci těšil se stařičký učenec Hector Denis z Bruselu, delegát za Belgii, známý autor díla »Čechy po bitvě na Bílé Hoře«, krásný, mile usmívající se stařec nad míru sympatické a výrazné tváře a nemenší bouře potlesku zaburácela v sále, když byl jmenován čestným předsedou poslanec Léon Fournemont z Bruselu, sekretář ústředního svazu Volné Myšlenky.

Po zahájení vlastního jednání kongresu drem Bartoškem, pozdravil účastníky kongresu českým proslovem zástupce města Prahy, městský radní a poslanec p. Filip, ku kterémuž pozdravu (lépe řečeno – k okolnostem, jež byly příčinou tohoto pozdravu právě ústy jmenovaného) ještě se vrátím.

Následovala formou nejkrásnější a obsahově nejcennější řeč sjezdu, česká řeč univ. professora dra Krejčího. Sotva prof. Krejčí pronesl několik vět, zamiloval jsem si ho a byl cele jeho. Jemnost a uhlazenost výrazu a formy, břitkost myšlenky a její logická pádnost uchvacují a bezděky poutají každého posluchače prof. Krejčího. Mnozí z čtenářů jistě již četli uchvacující řeč, kterou prof. Krejčí na sjezdu přednesl, ale přes to cituji z ní alespoň několik málo vět, jež jsou jasným, logickým vysvětlením V. My. v její podstatě: »... Veřejnost naše chce slyšeti pravdu ...« »Nuže povězme: Nechť zví naše veřejnost lhostejná a nedůvěřivá a každý vůbec, kdo o V. M. pravdu zvěděti chce, že základ, na němž sdružení toho jména spočívá a z něhož působiti chce, jest nejryzejší ethické hodnoty, který je povznesen nade všecko podezřívání a že idea, jejíž službě V. M. zasvětila své snahy, je nejvyšší mravní zásada, jejíž poznání jest největší vymožeností lidstva na cestě za blahem, často tak bludné. Vůdčí hvězdou naší jest ideál humanity, rovnosti, volnosti a bratrství všech lidí, v té povznesenosti, jak jej pochopili, lidstvu zvěstovali, za něj trpěli na kříži a na hranici největší duchové v prorockém nadšení hledíce do budoucnosti, která i nám dosud jest daleka, – daleka. V. M. je ve službě mravnosti a nejvyšších ideálů lidských, dobra a pravdy ... V.M. má mravní sankci – v tom je nedotknutelna. Princip její nestrpí odmluvy a vezměte kterýkoli bod programu tohoto kongresu, položte naň měřítko mravnostní a shledáte jej logickým důsledkem obecně uznávaného principu. Ve jménu mravnosti nelze proti V. M. vystupovati. – Proto také nepřicházejte na nás

se sofismatem, že porušujeme náboženství a porušujíce náboženství, že porušujeme mravnost.

Předně nám není náboženství a církev jedno a totéž a co řekneme o knězích a jejich učení, neplatí o náboženství, a za druhé není nám náboženství a mravnost jedno a totéž. Nepokládáme nábožnost, víru v určité představy za nezbytnou podmínku mravnosti a stavíme mravnost výše než náboženství; neboť mravným musí býti člověk i když nemá náboženství a mravným může býti i bez náboženství. — Důsledně tedy soudíme, že nemá nikdo práva žádati na nás ve jménu mravnosti, abychom věřili, co se příčí našemu rozumu a abychom vměstnávali život svůj bezpodmínečně ve formy církevního zřízení, jež nesrovnávají se s naším názorem na život a abychom od kolébky až do hrobu city a myšlenky svoje podrobovali kontrole znalců života záhrobního — domnělých znalců. Neimponuje-li nám tvrzení o nadpřirozeném poslání kněžstva, nechceme-li, aby mezi nás a našeho boha, ať si ho představuje kdo jakkoli, vtíral se prostředník, hledající v tom svou výživu, nerušíme tím náboženství a nerušíme tím mravnost. — To jsou prostě důsledky našeho positivního nazírání na svět, našeho stanoviska, jehož mravní vyvýšenost je nesporná«.

Vděčně jsem v duchu tisknul ruku tomuto muži vědy slyše tato slova a tiskl jsem ji tím upřímněji, když po zásluze odmítl hanebné insinuace klerikálního tisku, zvláště ušlechtilého »Čecha«, který — nevěda kterak by jinak kongres v Praze znemožnil — obviňoval stoupence V. M. ze snah protidynastických a který v pozbývání smyslů z hrozného hněvu jemností jen jemu vlastní přikládal účastníkům jména různých zástupců říše živočišné, oněm účastníkům, mezi nimiž byli učenci světového jména, výkvět inteligence.

Demonstrativní, neutuchající bouře potlesku zaburácela sálem, když profesor dr. Krejčí pronesl tato slova: »Cit loyality jest, aniž bych psychologicky věc rozbíral, docela srovnatelný se stanoviskem volných myslitelů, ba pravím, že je s ním srovnatelný spíše než se stanoviskem těch, kteří V. M. denuncují z neloyálnosti; neboť co volní myslitelé chtějí, řeknou otevřeně a přímo a co neřeknou, to nechtějí, což se o jejich udavačích tvrditi nedá«.

Když prof. Krejčí ukončil, vystoupil prof. Hector Denis, jenž referoval o dosavadním hnutí V. M. ve všech státech, jakož také o dosavadních pracích, vztahujících se k vydání nové encyklopaedie.

Těmito dvěma referáty byla vyčerpána hlavní část zahajovací slavnostní schůze, i bylo přikročeno k pozdravům zahraničních delegátů, jimiž — jak »Čas« dle pravdy konstatoval — byl vyvrcholen »srdečný duch, jaký shromáždění ovládal«.

Prvý z cizích delegátů přihlášen byl španělský delegát Francesco Ferrer. Jak již ze zpráv o kongresu i z dřívějších novinářských sdělení známo, byl Ferrer zapleten do procesu Moralova a pro podezření z účasti na atentátu, půl roku vězněn v kasematách. Číré náhody obratně a s chvalně známou křesťanskou láskou a lidumilností uchopili se španělští klerikálové, aby zničili nenáviděného repraesentanta svobodomyslného občanstva španělského a spolu s ním a v něm jeho školu, řízenou v duchu moderních vymožeností věd, nespoutaných svěrací kazajkou klerikálních duchaplností, vypočtených na zmrzačení lidského ducha. Přese všechny intriky a pikle černých mocností propuštěn konečně Ferrer na svobodu . . . Když vystoupil v Praze na řečniště, nechtěla míti bouře potlesku konce. Bylo patrno na tvářích účastníků, kteří v časopisech V. M. byli na toho delegáta upozorněni, že ve Ferrerovi spatřují zpersonifikovanou svoji představu všech obětí surového, ničemného a po celém světě smutně známého násilí černých uchvatitelů světovlády, a že snaží se projeviti této oběti černých násilníků své nejupřímnější sympatie.

Když se shromáždění uklidnilo, ujal se Ferrer slova. Ale z temperamentní řeči, z níž sálal oheň jižní krve, instinktivně vycítoval jsem nadšení pro myšlenku volnosti, instinktivně jsem vytušil odpor proti násilí španělského klerikalismu. Moje tušení a dohady osvědčily se správnými, když předseda dr. Bartošek stručně pozdrav tlumočil a přečetl Ferrerem navrženou resoluci, jíž kongres V. M. vyzývá co nejdůrazněji, aby na svobodu byli propuštěni tři občané, jichž propuštění španělská vláda byla již přislíbila.

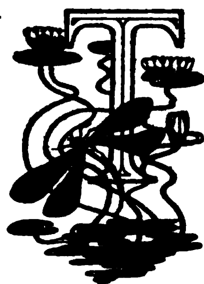
Po Ferrerovi ujal se slova posl. León Furnemont, který byl znovu bouřlivě pozdraven, načež promluvil o rozšíření V. M., ze kteréhož přehledu viděti patrně pokrok její ve všech zemích, pokrok, jenž dle slov řečníkových »rozněcuje nadšení, které

oprávňuje k nejlepším nadějím«. Poslanec Furnemont je znamenitým řečníkem. I z jeho slov sálá teplo krve jižního původu. Stal se miláčkem účastníků sjezdu hned prvým vystoupením, a každým dalším na sympatiích mu přibývalo.

Když Furnemont ukončil, vystoupil na řečniště red. Myslík, předseda č. sekce V. M., který přinesl spoustu telegramů a dopisů. Při spatření tohoto množství písemných pozdravů nepřítomných stoupenců V. M., vybuchla ve shromáždění nová bouře. Uvědomiliť sobě účastníci kongresu v tuto chvíli, že nejsou jedinými stoupenci krásného hnutí, že spolu s nimi tisíce srdcí nepřítomných druhův a družek stejného smýšlení a cítění bije lepším, slunnějším lidstva dnům vstříc. Povznesená nálada stupňovala se, když red. Myslík a po něm předseda německé sekce V. M. ze spousty projevů přečetli některé pozdravy, z nichž zvláště a radostně a s nadšením přijat pozdrav Ú. J. č. lékařů z Č. M. a Sl., potom pozdrav Macharův, Kařejevův a Haeckelův. Podobná nálada byla vzbuzena ve shromáždění každého dne, neboť projevy souhlasu docházely stále ve značném množství. Z nich veliké pohnutí vyvolala kytice alpských květin, zaslaná kongresu jakožto krásný pozdrav prostým dělníkem. Po přečtení dotčených již projevů pozdravili shromáždění ještě četní jiní delegáti, jichž dlouhá řada jmen je známa ze zpráv denních listův a jichž výčtem nebudu proto unavovati. (Pokrač.)

A. MRŠTÍK:

 PARLAMENT.

Tak někde mezi Vyškovem a Brnem – stranou dráhy leží nepatrná dědinka Lidečko. Tedy ne Lidečko, které skryto odpočívá v náručí Valašských hor, ale Lidečko, kterého nikdo nezná, kdo nikdy nezašel v slavkovský kraj. Nuž a v tom Lidečku měli nového starostu.

Ale zas takového starostu, jakého bys musil pohledat, člověče bídný, po celé širé Moravě, jak je rozkleslá a bohatá i na starosty, jako byl Antoš Stéskal a celý jeho nějak do černa připálený rod.

Už táta jeho, nadělaný, načechraný, v kolíbce slavně odkojený, po 70 let tučně živený, vždycky jen svůj rod a hlavně sebe milující – statný a žírný, silný a hranatý, bohatý a mocný sedlák Stéskal Barnabáš, jehož ohromné a věčně rozkročené stupy jak Gulliverovy nohy tělo jeho vysoko nadnášeti se zdály nade všechnu chamradinu Lidečka – už ten usiloval o starostenský úřad v Lidečku; ale ukázalo se, že i ta chamradina v jedno spojená vždycky byla silnější než i sám Stéskal Barnabáš. A tak po třicet let v každém období voleb marně k osudí vodil celý řetěz kmotřenců, kmocháčků a všech, kohokoliv jakýmkoliv způsobem sobě zavázal – pánem nad Lidečkem stal se vždy jiný, než ten, kdo jedině k tomu stvořen – a to byl Stéskal Barnabáš.

»Ježíš Marja Jósef – to be to dopadlo! Jen jednó bel radním a všeci máme z teho polizanó haž po dnes. Celým Lidečkem chcel točit a vůbecní majetek měli ti druzí co držet – – celé be je bel roznesl a se svó rodinó rozchňapal – – Bét von tenkrát starostem, Lidečko dnes nemělo huž, než ten rebníček«. – –

A tak nepostoupil už do vyššího stavu Stéskal Barnabáš – – »Pane rado!« byl jediný titul, jakého se dožil za celých svých 70 let.

Ale mohutný štěp kvetoucí zdravím a silou z hlubokosti země až do jeho těla prýštící Moravy nejen kvetl, ale měl i jablíčka a jedním z těch jablíček byl syn jeho Antoš – podobající se otci i tím, že i on rozkročen nad Lidečkem, chodil jako Gulliver a čekal jen na okamžik, až svou širokánskou, všemohoucí tlapou zasáhnouti bude moci v osud hemžícího se pod ním Lidečka.

Úlohu, kterou neprovedl tatík, na svá rozsochatá záda převzal syn.

A o syna metali los.

Hlasů bylo právě na polovic. Třikrát se volilo a třikrát bylo hlasů devět sem a devět tam i přes to, že Stéskal volil i sebe sám.

Rozhodnul los.

Ale hned po slosování pravil jakýsi hlas:

»Z dopuščení božího starostem je. Vosumnáct let vo to pracuval a nebel — — Včil je. Nechať teda je. Hale nebel. A nebode!« — — —

Stéskal, po celou dobu bledý jako smrť — v tváři pojednou zčervenal a tělo jeho rázem naběhlo. Veliká hlava zdála se ještě větší — pět jeho stop a půl natáhlo se na celý sáh a hned v té chvíli bylo i cítit, že s úřadem vstupuje do něj rozum úžasný. V očích zablesklo se mu pánovitým vzdorem a když promluvil, promluvil už tak, jak k shromážděným pronárodům v parlamentě nepromluvil dosud ani ministr Beck.

Takové bylo jeho exposé:

»Za mně mosí bét pořádek a spravedlnost — — Hani tam, hani sem — decke rovno. Ruka ruku myje — ruka ruku bije — — — na to ste si mě volile a včil su já starosta. Kdo bode se mnó — bodo já sněém — — A hóčte bodó se skládat každé štvrtrok, habe lidi nemuhle říct hani tak, hani tak. Kdo nehumí hospodařit na svým, nemůže vládnót hani s vůbecním. — — — Spravedlnost nade všecko!« — — —

Parlament poslouchal a »vébor véboru nemuhl se podívat do očí«. — Tak zdrceni byli jeho řečí; cítili se strašně malými.

»A včil — pojď sem, starosto!« — zatáhla jej za rameno do kouta pravá jeho ruka — Horák Francek, na čísle, nevím už kterém, ale v gruntovní knize to je. »Včil se chetni tý silnice, habe si's hudělal hned prvním vrzem dobrý míno. Velkostatek s fabrikó vo ňu husiluje, vébor ju chce — hleď teda, habes ju postavil — — — Hale po našem — ne po hjejich!« — hodil hlavou po továrně a přítomném řediteli. »Sprav to tak, habe selnica nešla vokolivá fabrike a panskýho domu, hale dědinó. Me se nebodem šmatlat bahnem a páni, dež chcó na špacír, hať si zapřihnó a jedó — — — Me sme rolníci a potřebujem selskó silnico a ne panskó«. — — —

Stéskal pochopil a mrknul. Ředitel při volbě beztak byl proti němu. A když na to Horák kýchnul, pozdravil jej Stéskal slovem Božím a řekl: »Věrná pravda, je temu tak, Francku. Nic se nebuj. Na to su já starostem.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Lidečkem projelo rozechvění, jakého nikdo nepamatoval od těch dob, kdy v Bosně hrozila vypuknout vojna. A o jiném se nemluvilo, než o silnici a kudy povede.

»No, kudy pude! Přeci stará silnica de haž k fabrický bráně. Tož vodtáď začnó stavjat, přes potok hudělajó most, potem pod kostel podlivá fabrike a dál — to huž není naša věc!«

»A nebela be lepší, debe se vedla přes dědinu, pak vokolivá hospode a potem pod kostel?«

»Taky be to mohlo bét. Haspoň nebodó před hospodó propasti.«

»A já vám povídám: nepude hani tam, hani tam, hale pude přes dědinu rovno za hospodu, nad kostel a dál« — v couloiru obecního hostince do ucha komusi šeptal Kocmánek Josef. »Starosta to chce — furt rovno«.

»Ja, a co si meslíte, že milostpán je žbluňa? Ten si neco takovýho dá líbit? Ten ju chce vokolo zahrade a fare a tam taky pude«, v tomtéž couloiru podotknul fabrický kočí.

A tak se mluvilo nejen v couloirech Lidečské sněmovny, ale i u žida Wintra, na tovarychu, na řepě, při mlácení i v lese, když baby shrabovaly list a věděly už i, co bude stát a že »teho jakživo nebelo potřeba. Ježďali blátem tolik let, muhle ježďat zas« — — O hodech pro silnici už se interessenti aji poprali.

Do Brna zatím ředitel továrny zajížděl týden jak týden — — k »pánům« s Franckem Horákem na útraty obce zajížděl do Brna i starosta. — — —

Sjela se komise.

»Dá vám přece rozum, že nová silnice musí být vázána na starou a nemůže jinde jít, než okolo zahrady a pod kostelem k faře a okolo továrny. A přání továrny jako největšího poplatníka v obci musí se přece taky dbát!« — — třísknul do jednání komise ředitel, který už doslechnul, co se proti továrně a velkostatku šije.

Předseda silničního výboru nepatrně se ušklíbnul.

»Co vy tomu říkáte?« obrátil se k starostovi.

»Ha, me se v blátě topit nebodem! Žádné nevěří, co tadyk me a dobetek zkusíme. Já a všeci jak sme tu — me chceme, habe silnica šla dědinó — tadyk!« ukázal starosta a naměřil rukou, jakoby krájel tu černou náves opravdu blátivou a škaredou a nejstrašnější už před hospodou i za ní.

»Deť takhle to, vzácné pane hinžinýre, v Lidečku na rynku vepadá celé rok! Není přeci panské dobetek vzácněéší než náš!

A me to nechceme, než enem pro dobetek a ne pro sebe — — a dež by silnica neměla hjít, kade me ju chceme mět, pak ju radši hani nestavjajó — — Je to na nic. Bodeme se bránit a bodem podávat rekuř na rekuř.«

»Tak, tak,« hlásili se i příslušníci obce, kteří měli usedlosti za hospodou a do bláta zavřeni nemohli někdy ani na slovo Boží«.

Do tváře ředitelovy položil se zelený přísvit.

»A to myslíte, že silniční výbor má tisíce na rozhazování? Kdybyste svou obecní cestu udržovali v pořádku, neříkal bych nic, ale vy ani hni a my abysme vám dělali všechno«.

»Kdo, »my?« Ja co, my? — — Ve ste enem řiditel a žádný, ‚my'. — Šak kdo tú cestu dere? Kdo ju rozježďá s uhlím, s herteplama a vépalkama a řepó? Panští voli! — A me furt máme opravuvat? Za každým volem máme hjít a cestu spravuvat? — Spravte si ju sami — — je vaša. Me vo ňu nestojíme. Hať si váš dobetek třeba hnáte poláme — — Me vám k vůli temu silnicu krótit nebodem. — Dyť me tam hani neježďáme! Enem ve sami. Je to pravda nebo ne? Promluvte taky neco!« obořil se na radní.

»Dyť mluvíte ve! Co besme mluvile — me huž svý řekli«.

Starosta s ředitelem stáli proti sobě jako dva k nejprudšímu boji popíchnutí oposičníci — —

V galoších, pečlivě blátu vyhýbaje, přecházel majitel továrny s místo na místo. Způsob, jakým hájena byla jeho věc, nebyl mu po chuti — — —

»Pane Brandte!« vzal útočiště k němu předseda silničního výboru, ohlušený jak tenorem řiditelovým, tak huhlavým bassem nabručených sedláků. »Smím-li vám radit — povolte. Bude to rozumnější. Nebude-li po jejich, všecko se rozbije. A ten ždibíček cesty ani za to nestojí. Silniční výbor musí hledět vyhovět obecní správě, má-li z toho něco být a brzy«.

Továrník po tomto rozkladu kysele se usmál. Vzpomněl na své nivy, kam cestou voli padali, topíce se na podzim, v zimě i z jara po kolena zabořeni v blátě, vzpomněl na nekonečné objížďky na nádraží po dosavadních silnicích, vzpomněl, že nemá ani kam vyjít, než stále jednou a toutéž, všemi vyšlapanou pěšinkou silnice staré a rozhodnul se rázem.

»Ach, wegen meiner — — lepší něco než nic!« a zasmál se, mávnuv rukou — — —

Stéskal vítězstvím narostl. I cigarky si koupil, ač nikdy nekouřil a ten den v hospodě ztrácel se litr za litrem a dělal se i guláš. Zámecké Waterloo bylo na konec slavně označeno řadou sklenic svařeného vína okořeněného skořicí.

»Já nechcu než spravedlnost — spravedlnost je mně nade všecko. Dež silnica, tož silnica. Hať majó sedláci a tito lidi taky neco z ni a nejen páni a jejich dobetek. Já du decke rovno. Hani sem, hani tam — — já su pán«. — —

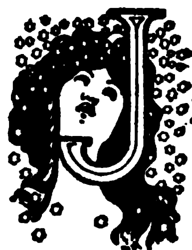
Ředitel po několik dní chodil s hlavou jak naříznutou a vztekle žmolil doutníky.

Toho se nikdo nenadál.

* * * (Pokrač.)

E. SOKOL.

BUDOUCNOST MORAVSKÉHO NÁROD. DIVADLA.

Jsou záležitosti, jež dlouhým napínáním veřejné pozornosti pozbývají síly a mohou následkem toho zapadnout nedořešeny; — prostý přírodní zákon, jenž platí stejně pro hmoty jako pro myšlenky — a naše národní povaha mu podléhá nad všecky jiné. —

Národní divadlo moravské je taková záležitost.

Před pěti lety byla jeho nutnost vržena do veřejnosti; založeny široce a intensivně sbírky nejen na Moravě, ale po všem národě a dosaženo, že opravdu všechen lid se zaujal, tak že byly na čas donuceny k ústupu i důležité věci jiné. Rok trvala sbírková horečka. Od té doby stichly impulsy a Družstvo se spokojilo jen sháněním upsaných obnosů. Dosáhlo do dneška značné sumy 560.000

K na hotovosti, má kromě toho upsaných 100.000 K, v nemovitostech 180.000 K, tak že veškeren fond stavební obnáší asi 840.000 korun. Tím však je zatím skončen rychlý vzrůst kapitálu.

Družstvo neobnovilo prvotní svůj vzmach; nemohlo dosti dobře, nemajíc místa, na němž by budovu s dobrým svědomím mohlo postaviti. Zakoupené staveniště bylo znehodnoceno, ba skoro znemožněno vždy stejnou přízní brněnské obce, a tak povolil zájem, ochablo přesvědčení o nutnosti, a občasné krátké pobízivé záchvaty, jež se tu a tam z nejrůznějších stran objevovaly, vzbuzovaly znenáhla jen omrzelost, nedůvěru a vše, co může divadlo na dlouho pochovat.

Je z těch otázek, jež příliš dlouho napínaly nedořešeny pozornost.

A přece je nevyhnutelno. Musí být skončeno. Za každou cenu, a dřív než co jiného.

Ne snad pro svůj absolutní význam. Víme všichni, že není nejvyšší ani jedinou potřebou národní, ale také všichni cítíme, že je jedinou z těch důležitých, jíž hrozí úpadek; a ten by znamenal odsunutí pro celou generaci a také škodu pro ni a pro vývoj českého Brna, české Moravy, jejího umění a všeho kulturního života.

Proto musí být skončeno. –

Nepíši jeden ze sporadických výkřiků. Vidím rozvířovat se nový rozmach v Družstvu a cítím, bude-li opět jen částečný, že může znamenat definitivní konec.

Vysvětluji.

Družstvo skoro již resignovalo na brzkou stavbu. Chtělo tedy aspoň uměleckou úroveň provozovací zvýšit, a vidouc, že největší její překážkou je letní putování, které rozbíjí ensemble, repertoir a vše, hodlalo postavit letní arenu, aby se divadlo ustálilo a mohlo se vnitřně rozvíjet. Proti tomu se ozvali všichni, jimž arena znamenala oddálení od cíle, a kdo v jeho dosažení nejen věřili, ale chtěli k němu i pracovat. V téže době naskytla se příležitost získati nové, krásné a výhodné staveniště, a to rozhodlo proti areně a pro dokončení začatého díla. Místo jest zajištěno, a dnes se jedná o početí stavby. Chystají se všecky přípravné práce.

To musí být veřejností radostně přijato, a věřím, že bude. Je to možno, ba zdá se mi, že nebude ani jediné skeptické poznámky, neboť přirozený poměr národa k tomuto faktu je: »Družstvo nesmí váhat ani kolísat, musí nás zbavit zatížení, jakým je nedořešená otázka. Je třeba sil na všech stranách, nuže, nechť se zde uvolní. Netřeba nám nadšených epištol o pomoci; víme, oč jde, a přijímáme klidně a jasně povinnost, ale chceme dovršení a tím sproštění«.

Bude rádo přijato rozhodnutí o stavbě Nár. divadla se vším, co ji provází. Není to tak jednoduché, jak princip napovídá. Mnoho zájmů a otázek je s ním spojeno. Dotýkám se některých, aby byly včas uváženy a domyšleny.

Nejprve nejbolavější: dokončení sbírek. Neradostná cesta, ale bohužel jiné za našich poměrů k prostředkům není. Jsem rád při ní, že mohu říci, jak se zdá bolavější než skutečně je. Úlevou bude, že celé kraje se jí při prvém vyzvání neúčastnily, a všude jinde bylo dosti nevěřících, kteří byli hotovi dáti, až uvidí začátek; získati je, neznamená znovu je obtížiti. Pak Brno se značně změnilo přílivem a odlivem, a v té části nebude tedy rovněž vyzváno podruhé, ač ostatní nemůže být ušetřeno. Ale Brno snese druhou výzvu, neboť ví, že povinnost jeho je větší nežli všech ostatních; jde sice divadlem o kulturní prospěch všeho národa, je pravda, ale trvalé a nejhojnější ovoce bude jeho; jemu bude nová oběť jen poukázkou na příští větší požitky. Musí být první, aby bylo příkladem a nedávalo práva výmluvy jiným, zejména Praze, jež své povinnosti posud nedostála, třeba ji uznala.

Poměr sbírek jasně ukáže možnosti. Brno dalo 100.000, Praha 52.000 (krom daru městského a Družstevního), Morava ostatní 200.000, Čechy 230.000. To nebylo posud přetížení a nebude, ani zdvojnásobí-li se sumy. Je třeba jen přesné kontroly minulých darů, aby nová výzva našla nové lidi a prameny. –

Pak stavba.

Kolik různých názorů o ní bylo a ještě bude! Má být skromná, lehká, účelná budovka, jež by po nedlouhém čase padla a udělala místo nové, ještě účelnější? Má pouze vnitřně hodnotit život a vnějškově zůstat v koutku – či naopak má být i vně velkolepým kvádrovým monumentem, aby hlásal sílu svého lidu? Obé bylo řečeno a žádáno, a mezi těmito krajními požadavky vměstnaly se desítky jiných.

Divadla se opotřebují a zastarají, vskutku, ale přes to přese vše trvají dlouho. Pařížská Opera bude ve čtyřech letech slavit již padesátiletí svého založení a není nejstarší

z divadel, jež posud svého mládí nepřežila a chtějí dlouho ještě sloužit.

S tím musíme počítat při stanovení podmínek, neboť že by mohlo být druhé Národní divadlo na Moravě v padesáti letech budováno, je nejvýš pochybno, ať je myšleno ze sbírek nebo prostředků zemských, jež obojí konečně z téže kapsy plynou. Musí tedy být řešeno tak, aby připouštělo jednak rozmnožení míst rostoucímu obyvatelstvu, jednak formaci jeviště a jeho pomocných místností. To je důležitý sic, ale čistě technický požadavek, a mně jde ještě o jiný v souvislosti s ním.

Je jisto, že Divadlo bude prvou velkou budovou, jež bude na Moravě pomníkem české práce a českého umění. Brno nemá žádné, krajinská města tím méně. Při způsobu, jakým se řeší veškery veřejné budovy, při neochotě, s jakou i bohatí jednotlivci a korporace myslí o svých domech, není naprosto naděje, že by se v dohledné době mohlo naše umění jako naše a jako celek dokumentovat. A to se jednou stát musí, jsmeť příliš hrdi na svou sílu, abychom jí nenašli příležitost uplatnit se. Divadlo musí mít pro tuto otázku nejen porozumění a slova, ale musí k uskutečnění této myšlenky pracovat. Po dnech nynější hrubé a zhrubující skutečnosti stonásob. Divadlo musí být pomníkem krásy a práce; je jediné, jež může plně chtít, a proto musí.

S toho stanoviska musí být od počátku o stavbě myšleno.

Bude proti tomu mnoho námitek, protože hned vedle sebevědomí v nás bývá nedůvěra; bude ukazováno na nezdar Plzně a Vinohrad. Ale tu je třeba říci: to jsou provincialní, vedlejší divadla, jež snesla jistou jednostrannost v založení; umělecký svět, i ten, jenž z něho čerpá život, s ním cítí a proň žije, snesli to bez protestu, poněvadž jsou tomu jednak zvyklí, jednak věděli, že jde o domy určitého měšťanstva, ne o domy národní. Pražské Národní bylo prvé správně počato, s týmiž protesty a pochybami ovšem, a hle, mělo na svou dobu úspěch, v nějž si netroufali věřit ani optimisté.

Naše Divadlo bude národní. Z národa roste hmotně, roste proň, musí zaň a k němu mluvit. Netřeba, aby bylo z kvádrů; ať je třeba z hrubého netesaného kamene, ale ať je z naší duše a z našich rukou.

To bude požadavkem veškeré kulturní Moravy, ale zvlášť všeho světa uměleckého, kterému bude promluvit slovo rozhodné. A opět myslím ne pouze výtvarníky, ale umění všecko. Všecko je své doby květem, vše je stejně budoucnosti za ní zodpovědno.

(Dokonč.)

V. MRŠTÍK.

BOUŘE.

Z románu Cyrilla Havlíčka v Praze.

I.

S Bohem, s Bohem na vše strany!

Stařečci zase tak jednou byli pospolu, jakoby se nikdy nebyli rozešli. Tabulky, křídy s hubkami ležely před nimi. Hostinský Čáp, kolíbaje se na kraťounkých nožkách, stíral s čela pot. Hluchý revírník s jednou rukou na stole, druhou na lenošce židle, seděl jako živá mumie a zdálo se, že od těch dob, kdy zasednul tu poprvé, z místa se nepohnul. Nepohnul sebou ani u nohou svinutý jeho pes »Karo«. Brandejs do piva mačkal žemličku a zasýpal solí, aby »v noci nepřišlo na něj trápení«. Člověk, jehož nikdo neznal, tvář i tentokrát zastřenou měl »Tagblattem«. Paní Táflová u okna potřásajíc drdolem, srdnatě plísnila svého muže a mastíc dardu, divila se, jak může někdo srrrdce hrrrát, když ví, že srdce mají spolu »Černý muž«, kovář, když sirku rozžíhal, jak v kovárně by stál, měl v ohni celou tvář. Chybil už jen pan Kotouč, »maminka« a pejsek Žampion, ale i Kotouč už se dožejbral a pak nepřišel už nikdo. Boženka kde koho pohladila svým lahodným, příjemně natrženým hláskem.

»On má vlhkej byt«, smál se u hodin Růžička — »líhá v koutě a vousy mu zplesnivěly«.

A slyšet zas bylo z rohu:

»To jsem jakživ neviděl, aby kůň zíval.«

»To jste jakživ neviděl? —« volal Růžička přes dva stoly k Žahourovi: »Člověče, to vás lituju. To málo víte! Všechno, co má hubu, zívá: i veverka, i kočka, i pes, i kanárek.«

Havlíček, bera na sebe tvářnost šprýmaře, pravil:

»Blecha taky?«

»Blecha taky, jenže ji nikdo nevidí«,

»Však o to je tu —«

Netrvalo dlouho a Havlíček rozhovořil se o Zumrech, studentech u sebe na bytě. Hostil jimi denně svoje přátely a už doma se chystal, co nového jim poví. — Od učně Josífka zvěděl (Havlíček byl krejčí), že den před tím veřejný posluha přinesl jakési psaní, jež znělo na jméno Zumra mladšího. Zumr, když čistil dýmku, vytřel troubel psaníčkem a Havlíček u kamen našel je mezi papíry. »Přijď dnes večer na chvíli« četl v psaní, »budu sama doma, naši jsou v divadle«. Prej se jí moc stýská a že se na něho nehněvá, proč nepřišel v sobotu. Aby odpustil, že špatně píše... Co tomu řeknete?«

»Hloupý ženský, co by sme tomu říkali?« pravil hostinský Čáp.

»Ale řekněte mně, co na něm ty ženský maj'? Dyť je jak hlísta. S naší Jetty ze dvora vodí se už jakoby se znali od narození, chodí k ní, kytaru v náručí a zpívají. Celej dům se jim směje. Samej žert, samej smích, zábava, všechno bere na lehkou váhu, co pak je mu na holce... Není noci, aby přišli před jednou a ráno, když vstávají. Já kdybych chtěl, já to nedovedu! To cejprání, to je šplechtání, frkají jako v konírně a jeden druhýmu za hlavu chlejstá vodu. Prej je to dobrý na nervy. Inu, nechť je, ale podlaha tím trpí! Dyť nám to shnije, kdepak, takový jezera! Ručník — ždímat by ho mohl — a když se vyperou, vymočí, sedřou se do krve, sedne starší a píše holce. Mladší diktuje. »Holce musíš psát jako blázen, sic se jí to nelíbí a ani ti neuvěří. Piš: »Hvězdičko zlatá! Ani nevíš, jak's mně ublížila..., co se ohlížíš?« »Ale dyť mně neublížila«, starší na to. »To je jedno, piš jakoby ti ublížila. Od ženskej nic si nesmíš dát líbit i když nic ti nedělá. Nejvíc ženskou zblázníš, když se zlobíš a nemáš proč! Piš!«... Posuďte si to! A prej by se nejradš dal na mohamedánskou víru, sto ženských by zkrotil jedním mrknutím víčku!«...

»On by je krotil hladem« — pravil Růžička.

»Když jsem to starej řek', já myslel, že víckrát nevstane a Pepek taky.«

»Ale taktom se zdají hoši dost pořádní« — podotknul Čáp.

»V hospodě, to žijou jako baroni. Dyť maj' všeho všudy dva páry podvlikaček, tři košile, límečky oba jedny, manžety taky, punčochy a v těch kalhotech starší nemohl už ani na ulici.

Za Havlíčkem stál Bradáč a čekal, až domluví. Pak jemně zaklepal mu na rameno a jakoby jej ze sna rušil, pravil:

»Slyšíš? Dělej, dělej, já tu nebudu nad tebou stát. Jsme tři, čekáme na tebe«.

«Hned, hned!« volal Havlíček a poohlédnuv se po Bradáčovi, dodal:

«Škaredej zvyk maj', když pozdě v noci přijdou domů. Vyzujou se, vysvlečou a teprv na posteli se hádaj' nebo si vzpomenou na čaj! »Budeš pít? I budeš!« a už řechtají nádobím, shánějí samovar, špiritus, rum a není-li taký, tak pijou bez rumu. Rozpaří se, napijou se a teprv začne tartas. Ale ráno — máte vy se tam po nich podívat. Přece taky vstávám i moje vstává, ale až na peřiny nikdo by nepoznal, že z nás kdo ležel — ale tu: peřiny vzhůru, peří v povětří, jeden shlavec sem, druhej shlavec tam, třetí až v nohách, slamník slehnutý na jednu stranu, sláma z rozporku vytržena, pelestě rozviklany, z háků vysmeknuty, prkna se hroutěj', nohy se poroučej', Boží dopuštění, povídám vám. Co dělaj', jak to dělaj, perou-li se v noci nebo dělaj' kotrlce, suď to Bůh na nebi, ale na zemi je soudno, soudno: naplito, nakaňkáno, střevíc každej v jiným koutě, pod umejvadlem močál, moře, moře! A když najímali byt, čmuchali, hledali a ještě se mojí ptali: »Je-li u nás čisto!« Povídal jsem si s mojí: »To budou pořádní hoši!« a zlatku jsem jim spustil. Teď z bytu mám chlívek a přijdu-li k svým penězům, Bůh to ví nebeskej«.

»Proč je teda nevypovíte?« — příkře ptal se Čáp.

»Ale když — pořád bejt tak sám — taky je to smutný — dlouho to trpět nemůžem, to dá rozum, ale až se někdo najde«.

Bradáč zase tak jemně zaklepal Havlíčkovi na rameno a pravil: »Slyšíš, nech toho, čekáme na tebe« — —

»Už jdu, už jdu«, na to zase Havlíček a vstávaje od stolu, dodal: »Povídám, kroniky by se mohly o nich vypravovat«.

A přistupuje k prostřednímu stolu, obrátil se na Bradáče: »Pořád dělej, dělej a dyť ještě ani karty nemáte!« Pak sednul, nasadil brejle a měře jimi hráče po hráči, čekal na první »list«.

Čtyři bílé hlavy, jako sloupky rozestaveny po všech čtyřech stranách stolku, klonily se nad stolkem. Kouř z několika dýmek jak válečného pole dým rozkládal se nad temeny starců. Hráli Kominíček švec, Břetislav, bývalý domácí pán, Bradáč a Havlíček. Byli to vesměs vyškolení hráči. Čáp přistěhoval se i se židlemi k nim a díval se na hru. Havlíček nerad to viděl. Jednak, že strašlivě funěl a při hře nemlčel.

U stolu, kde seděl Růžička, Brandejs, Kotouč, Škvor, vypravovalo se o 66tém.

»Všechny koně byli zpřaženi«, vypravoval Brandejs; »takoví vousáči chodili městem a měli píšťalky... A »U černýho koně« se vyjednávalo, ne, ne, »U modrý hvězdy« to bylo, abych nelhal. »U modrý Hvězdy« tam byli Bismark a ten, jak se jmenoval, — no ti! Bylo to dopoledne, viděl jsem je na vlastní oči, stáli na balkoně, kukadla v ruce a tak — — —«

Růžička nahnul se přes stůl a vytahuje obočí mírně začal dokazovat, že »U černýho koně« se vyjednávalo a ne »U modrý hvězdy«.

»Nechci vás urážet Brandejsi, ale jsem o dvacet let mladší a mám lepší pamět, než-li vy. A trafiky nebyly zavřeny, to není pravda. Já se pamatuju, jak Prajsi rádi kouřili náš tabák. Za špetku našeho dávali hrsť pruskýho a tatínek — Bůh mu dej nebe — dva hrnce měly ním natlačeny. Trafiky nebyly zavřeny.«

»A Ježíš Márja!« chytal se Brandejs za hlavu, — »kde jste kdo, on vám to řekne. Co bylo císařskýho, všechno bylo zavřeno. Starý prkna, každej řemínek, kvant, všechno od kůže, od nářadí, od díla ve sklepech bylo zakopáno, dvéře zazděny, okýnka zazděny, Prajzi všecko rozmlátili, zničili nebo odvezli s sebou. Jak pak mohly zůstat trafiky otevřeny! Pagnety, kvery, všecko brali, to jsem viděl na svý vlastní oči, deky a — — a — —ša — na čem byl císařskej orlíček, všechno měli právo vzít a brali; všechno bylo jejich. Takovýhle kusy prken odnášeli, to jsem viděl na svý vlastní oči... Ale vy... ukazoval Brandejs na Růžičku, — vy jste si toho dobře nevšimnul, vy jste to dobře nepochodil jako já... vy jste ani neviděl, jsou-li jaký rafiky zavřeny nebo nejsou...«

Brandejs nesnesl Růžičkovu řeč, co slovo, to lež, to rána jemu do srdce. Už ani nechtěl ho déle poslouchat a stoupnul si k sousednímu stolu, kde hráli karty.

»Co pak vy už vstáváte?« ptal se Čáp.

»I ten toho tady nažvanil«.

»Kdo?«

»I ten, jak má příjmení« — — —

»Růžička?« pravil Havlíček rovnaje k sobě karty, »co pak ten!«

»A to on«, dubnul Brandejs hůlčičkou o zem, »kouká, kouká a ty oči — — hehe, na každýho tak a myslí, že ty bodlata to spraví. A nic nespraví. Protože lež je lež a lež každej pozná!«

»Bárci že pozná, co pak je podhaz?« ptal se Havlíček.

»Denáry, denáry!«

»A ty prsty taky tak, tady, tady táhli a palcem jezdí po stole, tu jeli a tu stáli — a kde pak stáli? Nic není pravda. A rafiky byly zavřeny« — — —

Ale Havlíček už neměl kdy, aby Brandejsa poslouchal. Byl zapleten do pořádny muchlanice šístky a se strany Bradáčové vyvstával mu vážný nepřítel. Tloukl o stůl, kůže v obličeji se mu třásla... »a šavle a šavle a kopy a kopy zas a ještě jednou šavle! A teď tydle a tydle, trumf a konec! Já vás naučím!« — — A Havlíček se smíchem rozhlédnul se kolem, očekávaje pochvalu. Pak naslinil dva prsty, smazal cosi na jednom místě, připsal na druhém a hodiv křídou na počmáranou tabulku, spokojeně si oddychnul. »To jsem ještě jaktěživ neviděl! Proč pak jste nenesl denáry? Nač pak jste je měl? Proto jsem ty kopy nes'? Hodit denáry, byl jsem na hromadě!« — — — A dlouho, dlouho ještě Havlíček rozkládal úchvatné tahy své hry, až znovu rozdané karty uklidnily rozbouřenou jeho krev.

Brandejs zatím se už obléknul, utáhnul kolem krku šátek a zaplativ sklenici piva s pletýnkou, odcházel drobným, šouravým krokem, podrcávaje v chůzi hlavičkou. Na cestě zhlídnul Novotného z Františku, ale až na konci dlouhého stolu. Sedával kdysi mezi nimi, ale že byl zrovna tak jako Brandejs velkým nepřítelem lži a chlubné řeči, Růžička vypíchal i jeho. Vysedal nyní zvlášť a vzdoroval už tak sedm let.

»Byl jste tady v 66tým?« otázal se ho Brandejs a ďubnul do zemi hůlčičkou.

»Byl... a co?«

»Prej v 66tým trafiky nebyly zavřeny«

Novotný rychle zakouřil a když oblak dýmu v dostatečném množství obklíčil jeho hlavu, spatřil v jeho spoustách jednu trafiku z r. 66tého, kam denně chodíval pro tabák.

»Nebyly zavřeny, nebyly, Brandejsi!«, pravil; »mně se všechno plete, že zavřeny nebyly!« — Ale pojednou se optal:

»A kdo to povídal?«

»A ten!«

»Ah, ten z Dlouhej třídy? Ten toho ví!« zasmál se Novotný a natáhnul krk, za krkem tělo a tak nachýlen, jak byl, obořil se na Brandejse, jako by to Růžička a ne Brandejs před ním stál: »Jak pak nebyly trafiky zavřeny — když já na můstku kupoval tabák a tejden jsem byl bez něho!«

»A on povídal, že nebyly!« pravil Brandejs a hákovitou hůl drže v ruce, vztýčeným prstem píchnul směrem, kde seděl Růžička.

»I co pak ten!« srazil se zas a zabafčil Novotný — »jeho huba a přes nebe most, to je myslím jedno. Snad ho neposloucháte? Hehehe — dyť já mu nevěřím ani, že je krejčím! A vy ho posloucháte!«

Brandejs pokyvoval hlavou a směje se do cesty tichým, teplým smíchem, hledal, až našel u dveří kliku.

U stolu, kde seděl Růžička a odkud odešel Brandejs, vypravování o 66tém rozpředlo se zatím v celou epopej. V hlavách starců ožilo rázem celé tažení rakousko-německých armád, jak je kdo zažil i nezažil, svědky těch dob byli všichni. To mátlo Havlíčka ve hře. Už dvakrát ho napomenuli, že nevěděl ani, co je podhod a Čáp vážně podotknul, tak že prohrát musí i nejlepší list. Havlíček zas stěžoval si na strašný hluk, jaký tu dnes panuje a ohlédnuv se za sebe, div nezakřiknul dědky živě besedující o 66tém. Ale ti neslyšeli, neviděli, stařec starce bral za ramena, ruce a tak se držíce jak děti, rozmlouvali spolu sborem.

»To byly vojny tenkrát! Bosna a Hercogovina?« slyšel Havlíček za sebou: — »to nebyla vojna, to byla rvačka, vycházka do hor, honba na loupežníky, ale válka ne!... 66tý to byla poslední, co za něco stála a na tu už nezapomenem! Co krásnýho lidu tam padlo!«

»To byli krásní lidi!« vzpomněl si Růžička se slzami v očích. — »Já je viděl. Jak ženský, od jedný matky děti!«

»Strašný to muselo bejt, strašný!«

»To zas já vím, jak to bylo strašný!« hotovil se k slovu Kotouč, rodák z českomoravských vysočin a všemi prsty rozhrnuje před sebou měchuřinu s tabákem, vyhraboval z ní všechny vzpomínky na rok 66tý. — »Co pak vy tu v Praze, vy jste nic neviděli, nic nezkusili, ale venku, venku! Venku kdo byl, ten ví a může mluvit, co to 66tej byl! Tam bylo soudno!... Tak do jedenáctýho, nic jsme ani nevěděli, všude ticho, pokoj, jakoby válka ani nebyla. Ale den na to, když jsme vyšli na kopec a položili ucho na zem, hned jsme si povídali: »Bratři je zle!« Pantáta přijde a povídá: »Nejlíp je to slyšet v komíně!« Stoupli jsme si dole k ohnisku a zas: »Hu — hu — h — h huhú — hú!« Ten den už jme nespali. Na besedě sedělo se do rána. Druhej den kominářova Manča jde k Zástěrům pro mouku, ale s moukou přes most už nemohla, musela pod most a pro vojsko už nebylo hnutí, tak tak že se dostala domů. Kanony, furvezňa, vojsko, hlava na hlavě, plno Prajzů. Šavlemi sekali do rahen, jeden houpal děti, druhý si hrál s Lojzkou a čekali, až hospodyně přijde. A jen Manča došla, hned vařit a vařit, kávu mlít, mlíko ze sklepa vynýst, stáli nad ní, na ruce jí hleděli, dočkat se nemohli, hladoví byli jako psi. A kamna kouřila, všude plno smradu, ale čerchmanta dbali, jen když měli, všechno bylo dobrý; skonáni byli na úmor. To přitrhli od Královéh Hradce a teprv od Prajzů jsme se dověděli, jak tam bylo zle. To musela bejt strašná paseka!« —

»Ó, milej brachu!« nějak lítostivě zvednul hlas Růžička a při slovech »milej brachu!« zas div do pláče se nedal, jakoby tam u Králové Hradce polem byla lehla celá jeho rodina. — »Jak pak tam nemělo bejt zle, když u Králové Hradce našim zrovna před nosem zavřeli bránu!! Byl jste někdo v Králové Hradci? Inu, to tam máte znát, abyste věděli, co lidu tam musilo přijít na zmar. Město je na kopečku a tady máte moravskou bránu, tady pražskou, kolem do kola šance a střechy na kolečkách. Ty se daj' dolů, na stropě je písek a odtud se střílí. A v šancích kolem do kola, jen stavidla se zarazí, kolem celýho města rozlije se voda. Když je potřeba, spustí se padací most a zase se zdvihne.

A teď si představte, ví je taky čerchmant, co dělali zrovna, když naši od Náchoda přitrhli k Hradci, zavřou oni jim bránu před samým nosem. Co měli dělat, Kriste Ježíši? Prušáci je hnali, do města je nepustili... a tak skákali do vody a topili se na pořád. Na statisíce lidu přišlo tam o život!«

»U kozla, dávejte přece pozor; musíte tam brejlit, když hrajete? Když hrát, tak hrát a když poslouchat, tak poslouchat, na dvou svadbách nemůžete být!« — zlobil se Břetislav.

Havlíček jakoby ze sna vypadnul.

»Špády, špády — a co pak vy dáváte? To jsou špády? Dyť ani nevíte, co házíte?«

»Bárci že nevím! Kde pak, to je hluk!«

»Co je vám do něho. Jsme v hospodě, ne ve škole. Vy máte svou kartu a do ostatního vám nic není. Šavle máte, nemáte? No tak! Ono není o nic, ale to si vykládejme romány a nechme hry. Nehrajeme o čamrdy. Je to pravda jen krejcar, ale i ten člověka bolí, má-li ho tak zbůhdarma vyhodit pro zvědavost lidskou«. (Pokr.)

LADISLAV QUIS.

 JAN NERUDA.

Mladá a nejmladší generace zná Nerudu již jen z obrazu, z pověstí a částečně z jeho díla; z toho nejvíce ještě básníka, povídkáře a feuilletonistu. Ale jako většině z této generace utkvěla v paměti podoba Nerudova z posledních let života jeho a nikdo již si nepředstavuje Nerudu mladého, Nerudu vyhlášeného, nejlepšího tanečníka velkého mazuru v sále žofínském, Nerudu původce tance »Besedy«, rovněž tak zná mladé pokolení jen částečně, jen dosti nedokonale Nerudu spisovatele, Nerudu žurnalistu, jenž po více než třicet let plodnou kritikou působil na naši literaturu a déle dvacetiletí na naše divadlo, ba i na umění výtvarná.

Ne mnohé písemnictví může se chlubiti mužem tak rozmanité a spolu šťastné a zdárné působnosti. To, čeho jsme dosáhli v umění slovesném a výtvarném, zvláště ale o onom, pak výše, k níž dospělo umění herecké až do otevření Národního divadla, vše to nese hlubokou stopu Nerudovu a mnohé, jak n. př. divadlo, stěží by se bylo vyvinulo bez Nerudova spolupůsobení tak zdárně a tak záhy.

Syn chudičkých rodičů prožil Neruda věk dětský v chudobě a nízkosti »na horách«, jak kdysi napsal, totiž většinou v nejvyšší části Ostruhové, nyní Nerudovy ulice malostranské, v stínu hrdých paláců hradčanských, na té Malé Straně tehda ještě více aristokratické a německým nátěrem znešvařené. Jinošská léta jeho pak spadala do »času za živa pohřbených«, do času reakce, do Bachova absolutismu a tuhé jeho germanisace, do času politické a národní naší bídy, zvýšené rozplynuvším se, však nezapomenutelným přeludem »jara národů«, v duších vyznívající písní revoluční a ohlasem řinkotu zbraní, hájících ubíjenou svobodu, jenž záhy měl se změnit v řinkot okovů.

Kterak za těchto okolností neměla v Nerudovi vzniknouti ta hluboká láska k chudému, poníženému a utiskovanému lidu, mezi nímž vyrostl a z něhož byli jeho rodiče, jeho matička, kterou tolik miloval? Kterak neměla v něm vzniknouti horoucí láska k tomu městu, jehož nevyrovnatelně krásný obraz denně jevil se malému chlapci z hradčanské terasy. A kterak zase neměl v něm zakořeniti se tvrdý vzdor proti těm lidem opovrhujícím a národu odcizeným velmožům, kteří z vysokých svých paláců netečně nebo opovržlivě shlíželi na ten drobný lid český, nesdílejíce jeho radosti ani žalosti, nečiníce nic k jeho povznesení, ale vše k jeho ponížení. A kterak neměl v Nerudovi vzplanouti ušlechtilý hněv proti utiskovatelům, poněmčovatelům a zhoubcům českého národa, kteří zničivše dávno jeho samostatnost, jeho hospodářský blahobyt, jeho vzdělání, jím, jejž v takou bídu uvrhli, pohrdali, jej nenáviděli a jeho olupovali o svobodu, o jazyk? A kterak neměl Neruda milovati svobodu, již jako slunce viděl vycházeti na prahu svého jinošství, by, žel, záhy též uzřel krvavý její západ?

A Neruda sám již záhy, již v nejútlejším věku strádal a trpěl vším tím, čím strádají a trpívají děti chudých rodičů, a národů ujařmených. Již záhy doznal ústrků pro svou chudobu, svůj nuzný záplatovaný šat, ba viděl, kterak sám učitel jeho dětem lidí zámožných dává přednost a jeho odstrkuje jen pro nerovnost jmění a stavu rodičů. A doznal později sám ve hlavní škole malostranské, jak vypravuje, ústrky a ponižování pro svůj jazyk mateřský, a viděl, kterak tento v neváženosti a v opovržení.

Ale bylo by třeba shledati ještě mnohem více okolností, shledati zcela určité a nepochybné dokumenty z Nerudova mládí, než možno bylo zde jen naznačiti, alespoň bylo by třeba sebrati všecky skoupé ty vzpomínky Nerudovy z mládí, rozházené po jeho feuilletonech – na mnoze ještě nesebraných a nevyčerpaných – a po různých statích; k tomu měly by se připojiti vzpomínky jeho přátel a vrstevníků z těch dob, jichž ostatně tak žalostně málo bylo uveřejněno. Tak na př. víme o Nerudově náboženském vnitřním životě z oněch dob jen málo více, než že ho zbožná matka vedla k horlivému modlení, jako tehda většina matek z lidu činila. Kdy a jak se zmocnila Nerudy skepse, nevíme, není tu těch určitých zpráv, jaké máme v tom ohledu o Havlíčkovi. A sotva se jich již kdy dopídíme. Není tu zápisků, není tu korrespondence, aspoň korrespondence známé a přístupné.

Vliv školy střední byl na vývoj Nerudův minimální. Z profesorů svých na malostranském gymnasiu vzpomíná šíře jen na chebského Němce Mühlwenzla, a to nikoliv jako na svého rádce a vůdce. Na akademickém gymnasiu, kam chodil do posledních tří tříd a které bylo tehda, ovšem jen na krátko, české, zamiloval si Neruda nejvíce ředitele Klicperu, o němž ve vzpomínce v »Obrazech života« (r. 1859) a jinde píše s úctou a láskou. Ze spolužáků zdá se, že Neruda – kromě záhy zesnulého Antonína Tollmanna, jemuž věnoval »Hřbitovní kvítí« – nejvíce se sblížil s Gust. Pflegrem, s nímž od sexty vydával třídní psaný časopis.

Spíše lze sledovati vliv četby na mladého Nerudu. S tehdejší českou literaturou byl záhy hotov; z německé upoutal jej nejvíce Heine a Börne, z francouzské zvlášť Victor Hugo (francouzské věci četl v originále), pak seznámil se též záhy prostřednictvím německých překladů s velikány ostatních literatur světových. Zvláštní láskou lnul již záhy k lidové písni české a vůbec slovanské.

Tak Neruda prošed trpkou školou života, vyspěl záhy v muže pevného názoru životního, v demokrata, upřímného přítele lidu a milovníka svobody a národu, v muže hrdého, neznajícího žádných kompromissů, žádné služebnosti a nežádajícího aniž přijímajícího nějakých milostí. To vše věrně zračí se v Nerudových verších z oné doby.

Nenalezlo se, bohužel, u nás ještě péro, které by nám bylo vypsalo padesátá léta minulého věku; však již z úryvkovitých náčrtků těch, kdo ty doby prožili, viděti, že ta léta patří k nejhorším, nejtěžším létům, jež kdy stihla náš národ – a bůh ví jak těžká léta již jsme protrpěli zvláště po r. 1526 a 1620. Těžko žilo se tehda českému člověku a to tím tíže, že tísnili jej nejen útisk a zvůle absolutní, německé a poněmčující vlády, která výslovně se základními zákony ústavními zrušila rovnoprávnost národů, ale nevolí a hanbou naplňovala jej trvalá poddajnost a podlízavost některých liberálů a radikálů, odpadlictví některých vlastenců, neštítících se již ani nejpodlejšího sykofanství.

Mrtvým zdál se tehda duch národní za vítězné vlády němčiny ve školách, v úřadech zeměpanských i samosprávných, ve veřejnosti i v životě soukromém t. zv. lepších tříd měšťáckých. A česká literatura, ztrativši do sklonku let padesátých téměř všechny ty, kdož byli její chloubou před rokem osmačtyřicátým, spala spánkem tvrdým, tak tvrdým, že bylo tehda těžko věstiti, kdy a zda-li se z něho kdy probere.

V takovém čase dospěl tedy Neruda a tehda, koncem r. 1857 vydal první svou knížku, své verše »Hřbitovní kvítí«. Ty verše, jež Neruda napsal krví srdce svého, musily nutně býti trpké, pessimistické, plny skepse a ironie. Ale současníci – a to zase bylo nutné – jich nepochopili, kritika tehdejší je nemilosrdně odsoudila, pokud je, jako »Lumír« neumlčela.

Téměř zároveň vydal Hálek svého »Alfreda«, plného romantiky a Byrona. Kniha ta byla tak příznivě přijata, že do roka úplně rozebrána, úkaz to v těch letech zcela mimořádný. Dnes patří Alfred literární historii, »Hřbitovní kvítí« však po padesáti letech dosud neuvadlo a již neuvadne. Jest ono nejen dokumentem své doby a působení její na Nerudu, ale zároveň skvostný kus české reflexiní lyriky, přes některé nedokonalosti, bez nichž první kniha ani

býti nemůže. Neruda vyslovil v »Hřbitovním kvítí« plně sebe, jakým byl tehda a vyslovil plně svou dobu, on v něm řekl slovo mužné, slovo perné, slovo satirické. To zas poprvé po Havlíčkovi zasvištěly českým vzduchem satirické střely, a křičeli ti, kdož byli jimi raněni. Než ani ti, již Nerudovi byli blízci, neporozuměli, ač přece již v prvním mottu k veršům těm prozradil, že v nich stojí více, nežli do nich napsal. A stálo i stojí tam nejen odsouzení přežilých impotentních literátů, odsouzení sociální nerovnosti a bídy, jakož i těch, kdož obé zaviňují, ale též, ovšem neviditelně pro tehdejší policii, odsouzení našeho hanebného otroctví, našeho jařma, příčiny to veškeré té naší bídy, tak jak to jen za tehdejších poměrů tiskových napsáno býti mohlo.

Nezdar veršů svých Neruda těžce nesl, ale nedal se jím zkrušiti. Třeba, že mezi společnými druhy jeho a Hálkovými, scházejícími se tehda v tanečních salonech Linkových neb v kavárně Čáslavského, jak Neruda sám vypravuje (Zlatá Praha 1885, »Rozmanitosti o Ad. Heydukovi«), nastalo následkem knížek těch jakési rozdvojení, jakási řevnivost, u Nerudy žárlivosti na šťastnějšího přítele nebylo. Vždyť záhy na to, již někdy v lednu r. 1858 zároveň s Hálkem počíná se starati o vydání almanachu. Proč tak činili, vypravuje Neruda na uvedeném místě rovněž sám; bylo to prostě proto, že měla býti mladým poskytnuta příležitost, ukázati co umějí, a poněvadž jednak nebylo nakladatelů, ani časopisů pro jejich verše a prosu, a protože většina z nich neměla vůbec ani tolik prací pohotově, by jimi vyplnili slušný svazek, nebylo tu jiné volby než almanach. Tu připojil se také J. V. Frič, když jej Neruda i Hálek osobně vyzvali, rovněž Božena Němcová. Erbena a Krejčího pak získal Neruda, Karolinu Světlou (jak ona sama vypravuje ve vzpomínkách svých »Z literárního soukromí«), Hálek, rovněž pak sestru její Žofii Podlipskou.

Tak byl první Májový kruh hotov. Je patrno na první pohled, že byl poněkud heterogenní, a to i tenkráte, hledíme-li jen k vlastním mladým účastníkům. Tito, jak opět Neruda v Zl. Praze (1885 »Rozmanitosti o Ad. Heydukovi«) vypravuje, neměli tehda žádných jiných úmyslů a cílů, než jaké svrchu byly uvedeny a neměli — nevyjímaje ani Nerudu — ni potuchy, že by almanachem tím zahajovali nové období literatury české. Ovšem, ale zaujali vůči starým tím, že na radu Fričovu dali svému almanachu jméno »M á j« a věnovali jej památce Máchově, zcela určité stanovisko. Méně učinili tak již pracemi svými, jež v almanachu tom podali, leda že v nich dosti romantiky, a měla v tomto ohledu znešťastnělá L a d a N i o l a ráz mnohem určitější a také aggresivnější. To však nevadilo »starým«, aby se do »Máje« pustili ještě zuřivěji než před tím do »Lady Nioly«. Ale neučinili toho tak veřejně ve svých listech v »Pražských Novinách«, kde anonymní kritik »Máj« tu pohladil, tam zase uhodil, ale hlazení toho bylo jen málo, bití dosti, a tu obdržel největší podíl právě Neruda, kdežto nejvíce chvály připadá Hálkovi, aniž učinili tak v »Musejníku« neb jinde, kde »Máj« jen prostě oznámen neb zcela umlčen. Ale boj ten zahájen a veden, jak vypravuje Karolina Světlá (v knížce »Z literárního soukromí« str. 30.—34.) způsobem, jakým se v malých, venkovských městech vede zápas mezi různými místními veličinami ať mužského neb ženského pohlaví, zcela důstojně tehdejším našim mizerným poměrům, klepy, utrháním na cti, snižováním, sesměšňováním a bůh ví ještě čím. Náčelníkem tu byl nezbytný Jakub Malý a partisány jeho několik na »vavřínech« svých odpočívajících, neb zneuznaných veličin. Ale to věci známé a smutné, které se u nás čas od času opakují s neúprosnou pravidelností i v literatuře i v politice, leda s tím rozdílem, že jednou bijí staří do bránících se mladých a po druhé, že děje se zase opak. Rvačka a štvanice za každou cenu. A tupý, nemyslící dav se při tom směje, smějí se naši nepřátelé, ale náš genius pláče.

Za tento dvojí nezdar svůj před kritickým stolem J. Malého, pomstil se Neruda veršovanou satirou »U nás« r. 1858 anonymně vydanou. Satira ta však nečelí jen proti J. Malému, ale také proti jiným nekalým osobám a úkazům oněch let.

Tyto, z velké části známé již věci bylo třeba zde opětovati potud, pokud podávají svědectví o povaze neb o názorech Nerudových, s nimiž vstupoval do literatury.

O další poetické a vůbec belletristické činnosti Nerudově stačí zajisté uvésti, že první nezdary neodstrašily Nerudu, ba že právě v letech 1859 a 1860 byl jako básník nejplodnějším, vyplňuje verši svými lyrickými, svými balladami tak ryze českými, ale ovšem ještě pojatými po erbenovsku, svými arabeskami a povídkami první dva ročníky »Obrazů života«. Mimo to napsal

v těch letech řadu veseloher, jež na jevišti měly úspěch, jež však pro Nerudu jsou celkem bez většího významu. Ale když roku 1860 propadla jeho truchlohra Francisca di Rimini, na které si Neruda velmi zakládal, vzdal se na vždy dramatické činnosti. Záhy na to pak zmizely též jeho verše ze sloupců »Obrazů života« a poeta Neruda se pak na dlouhá léta téměř úplně odmlčel. Nevíme, učinil-li tak, jak někteří tvrdí snad proto, že by jej byla konečně přece přemohla rozmrzelost z toho, že není uznáván a že všecka chvála, všecko uznání obrací se jedině k Hálkovi, že ten pokládán za prvního českého básníka a náčelníka kruhu Májového — který, mimochodem budiž tu řečeno, se tehda již již rozpadal — avšak, znajíce Nerudu, odpíráme, že by se byl dal vésti takovými pohnutkami. Zdá se nám mnohem pravděpodobnějším při mužné povaze Nerudově, že ustoupil na čas stranou, by se nevnucoval a dopřál tedy jiným plného vývoje a vyžití, a že se za to — pokládaje to na ten čas za důležitější, za nutnější — oddal cele žurnalistice, totiž feuilletonu, který u nás uvedl a vypěstoval a kritice literární a umělecké, kterouž se stal tak důležitým činitelem pro náš kulturní vývoj v třetí čtvrti minulého věku, což vše jej skoro na tři lustra úplně zabavilo. —

EMIL EDGAR.

CYRILL MANDEL.

Hleďte, tamo se jeden zastavil! Rukou se opírá o plot, a ruka jeho má téměř tutéž šedohnědou barvu, tak ztvrdla a zvětrala, na práci, zimu uvykla. Zdraví dme se mu žilami, plece, kde košile rozhrnutá, zdají se z kamene hrubě uhlazeného, svaly a šlachy jsou napjaty, tvář má velkou ráznost. Vše na něm pevné a přísné. Obličej kostnatý, nos vystupuje z něho vypjatě, hranatě; rty jsou úzké, stažené a tahy pevně spjaty. A jak tu stojí, takovou vervu má, vervu raçy a tíhu a pádnost...

Ptám se: kde je ještě takový lid? Tolik živé, mohutné plastiky! Život takového stylu, takových plastických forem? Život tak statuárně výrazný, čistý a přímý! Kde najdete tak silný hlas života, jak v tomto zasmušilém, vážném kraji?

Je kletbou náhlé obsahové popularity Úprkovy, že zatím hrnou se sem každým rokem téměř jen dilettanti a slabí, jež dresírují Slovačky, činí je modellfähig, aby neříkali více »Však je to hanba—«; chabí, bez technické hotovosti a bez určitého stanoviska, malující model za modelem, obrázek za obrázkem. Nevadí, že jeden je horší jak druhý. »Es wird weiter gemalt«, neříkává se jen v Mnichově. A jiní necharakterní, jež se nenamáhají ani. Dobrý aparát zachytí všechno. Vzduch, nálady, gesto, výraz, pohřeb i svatbu, práci na poli, každý motiv, i nejpohyblivější, nejrušnější. A doma, v městě, lítá z atelieru obrázek za obrázkem, každý pestrý, křiklavý, »slovácký«, otřelý, prodejný. Co na desce skla mělo svou typickou význačnost a život, co bylo malou naturalistickou skizzou, jež dávala psychu a millieu, v kterém uzrála, stalo se prázdným, bídným, lhostejným malováním, hnusnou zradou, která pobuřuje... A vzpomínám jiného. Je nerozhodný, nervósní, neurčitého profilu, a ruce jeho nejsou dosti silné, tvrdé, a duše dosti klidná a pevná. Je jen upřímný, poctivý. Miloš Jiránek je to. Našel zde nejkrásnější své listy, »Zbojníky«, charakternou raçovou krásu a sílu, úžasnou pro kulturu dneška. Jsou z našich nejmonumentálnějších... a ještě nedostupují, nedosahují mohutnosti slovácké představy a tradice! Své nejlepší měli bychom sem přivádět. Pevné muže, hotové již, vřelého dobrého srdce, lásky klidné, zralé již, nervů, jež by cítily, co ve vzduchu tu žije a ve všem, očí, jež vidí a cítí vše, nejen zjev, ale hned i samu jeho mystiku, bytnost a zákonnost. Umění dneška je mdlé a churavé... a zde je vše, co může jen ozdravovati a sílíti. Život raçy, monumentální, velkorysý, tvrdý a hořce krásný a jeho tvárné elementy a hodnoty a prvotné rytmy. Kámen, ocel, oheň — — —

Cyrill Mandel byl zdejším, jedním z nich. Ne mládeneček. Ramenatý, hřmotný, velké postavy, údů otužilých, zhrubělých. A svět

svůj, v kterém žil, celý před ním rozestřený, znal do nejtajnějších hlubin a úderů jeho. My cizí, jinde zrození, nevidíme a neuvidíme jej ani tak a nevypovíme. Domov. Všechny znal, s celou historií jich života i rodovou tradicí. Měl jich písně, názory, útrapy, často tytéž pochody myšlenkové, ač světový názor jiného směru, vyhybnutější. Šlapal s nimi po těchže kopcích a roklinách, zemi sesouvající se, kamenitých, zbrázděných cestách, prožil s nimi své dětství, skotačil, pracoval, pásal. Každý se jmenuje také buďto jako on Cyril, nebo Pavel, Jura, Josef nebo Jan, a nejen zde, i ve Vrbkách, Kuželově, Javorníku, Suchově, Lípově. Jeho dědkové již dávno chodili shrbení, zmoření... tehdy... tenkráte — to byl vlastně téměř děckem. Tamo jde Pavlincová. Vidíte ji? Však už také chřadne. Táta byl lakomec. Nechtěl jí dáti podíl. To jen říkal: »Když dá Pán Bůh ovečku, dá aj i travičku, jděte si jí hledat«. Zítra je pátek. Žebráci půjdou dům od domu, otčenáš za otčenášem... Bože, žebráci! I ta stará Práthová bude mezi nimi, ta ze všech nejdojemnější. Tolik se klepe... Zlobit se musím vždycky. To žebrá, žebrá, hloupá, a knížku má, pro farára schovává, na pohřeb.

Teď sotva ten chleba má, ale dobře umře. Dá faráři pětadvacet rýnských, zpívat aj budou, zvonit — proč by nezpívali za pětadvacet rýnských? — naříkačky budou bědovat. Syn je, tuším, z řemesla, tož i postavníky budou, postavníky ponesou, kousek starého zlata, odlesk nebe... Jsou všichni tak hluboce morální, citoví. V pátek nikdo voničku neb kosírek za klobouk nedá, za galánkou nejde, v celém postě nejde, nesmí. Byla by pokuta. Ale o tu nejde. Hanba by byla, otec snížen, děvče — Ba. A — pravda: Snad nutno říci Pavlu Ploščicovi, že jeho pole má žízeň. Má to tam, chudák, taky samý kámen. Ach, Ploščica! Jeho hlava má takový styl, rys rebelantský... Však jsou také téměř všichni potomky rebelantů, starověrců, téměř všechny trápili, pro víru sužovali. Vojsko na ně přivolali z Hradiště, Olomouce, až i z Brna, portáše. Domy bourali pro knihy; zabíjeli; do vězení dávali. Jak Martina Pavlince pro Písmo trápili! A když z trestu jej vyvedli, ještě musel v poutech při kostele stát, právě, když lidé nejvíce z kostela chodili. A byla za to pomsta, když se scházeli! Všecko rozkopali, vzali... Do Javornického mlýna přišel za nimi farář s bičem, aj i do komína lezl za Ploščicou. Ve sklepích se scházeli, v horách, ve všelijakých jámách, jarkách. Však je tam na Kopanicách hrobů, ani se neví. Naběhal se farář s kostelníky s tatarem po modlení! Ramenem vrchnostenským donucoval, vojáky... I když neutekli, a donuceni, chvíli mu v kostele stáli — doma nepřestali pohrdati úctou k obrazům svatým a modlili se: »Děkujem' Ti, Bože, že nejsme jako ti mšare a papeženci, že neobětujem Krista, jako bychom jej chtěli ukřižovat«. A děkan ze Strážnice pořád a pořád: knihy, knihy, nechť se prohlédnou! Chytat, oznámit ty, jež utíkají od ostatního stáda a pastvy se odcizují! Zda už Lipované chodí do kostela, zda slíbili; vyptává-li se po kázání farníků, zdali si z toho něco pamatovali; je-li ve Velké v zapovězený čas muzika, chodí-li tam v noci vojáci a dělají škandál; prodává-li žid v čas služeb Božích kořalku, obřízku koná v synagoze; zda nesložil ještě nikdo vyznání víry... Však oni ani katolíci nemohli chodit na křesťanská cvičení! V letě práce, pastva, v zimě neměli šaty...

Takový je tento svět krajanů a bratrů, kde Mandel žil, který roznežněn hladil svými pohledy, pro který se rozněcoval, nad kterým smutnil. Svět pracovitých, vervních horňáků, tvrdých rukou, kamenných hlav, těžkých postav v bělavém šatu, diktovaném jen potřebou, širokém a jednoduchém, monumentálně jednoduchém, velkých linií a lapidárních záhybů. »Máme to čisté, a což!« říkávají. Ještě více než u Slováka z roviny cítíte: jakobyste žili náhle v jiné době. Ještě více archaismu ve všem je u tohoto lidu, který je z primitivního obyvatelstva naší planety jeden z nejprimitivnějších, ještě více nedobového, starého jak v zjevu, kroji, životě. Duše se tu zrovna koupe v nových rytmech a velkých harmoniích, jež dojímají a činí ji silnou, nadšenou a zároveň snivou, rozcitěnou, vřelou. Kraj je chudý, drsného vzduchu a zdravého a dravějšího dechu. Údolím, a přes vrchy a hory putujete a před zrakoma stále krajina velké šíře a klidných, majestátních horizontů. Velkou vlnou vyvstalá, heroicky vypjatá a rozložená těla hor a pod nimi v údolích, ne tísnivých, stichlých jen a dole nízko uložených, vesničky a městečka s malými potůčky a pompésními barokními kostelíky a svatými Jany na návsích. Na kraji, u vesnice, hledí přes nízkou zeď do polí kříže hřbitovů, vítr vane, u cesty šumí stále obrovské topoly, jakoby si vyprávěly,

bojácně a šeptem, o velikánech, jichž nedosahují, jež se zvedají blíže nich nad temnou zelení a suchou hnědí hroud. Je pokojno a slavnostno v duši, když dole na úpatí zalehne v ní jako mohutné akkordy velkých fanfár, mluva těchto velikánů, když na šikmých plochách jejich a stráních hrají si laškovně jako malé dětské bytosti stíny obláčků. Ale když se od hor zamračí a na jich boky uloží se černá, hrozivá mračna.. Jseš sám v stavení. Temní se, hluboké ticho, jež je kolem, jako ze sna vytrhne z myšlenek, v duši zahučí, tesknota, hrůza samot přepadne ji a nutno rvát se, vůli mít, překonávat. A když bouře je ... Lid zoufalý, ubitý, zděšen, lid i dobytek. A vše o překot. Hrůza, zážehy, ryk vody, hlasy, křik. »Svíčky, svíčky!« »Rychle, rychle!« »Topůrko na hnůj, ocelí vzhůru!« »Už teče voda do stodoly!« »Bránit chceš se – bloude?! Na kolena, na kolena! Modlit, modlit!«

Hory, hory, v jichž řeči je tolik těžké moci, všemu dávají svůj charakter, vše tu určují, na vše kladou svůj stín, dech a moc, nade vším vladaří. Pole, obilí vysoké, že přes ně nevidět – zde není. Na kamenu se chleba dobře nerodí a zde přijde rýč na kámen. Pravda, dosti tu chlumů temných lesů, partií, jež jsou pralesy, všude se sklání dolů pruhy zeleně, na stráních svítí ožehlá barva klasů, ale na sypké půdě urostlo chudě a nízce. Všude kámen, vápenec, prsti málo a ta ještě nepevná, puká, trhá se a sesouvá. Chléb je tu věru tvrdý a těžký, a budiž Bohu žalováno: nedostává se ani.

V takovém prostoru a atmosfeře žije tento lid svůj život, temný, plný chudoby, strádání, těžké práce, bezútěšné námahy, oddán obavám, co vše přinesou náhody života, úzkostem o chleba, zítřek, milost a přízeň Boha, rozmarů přírody. Chodí shrbeni, skloněni ... Těžce leží na nich tíha života. Do smrti ji nevypovíš, nevyvoláš, nevykřičíš, nevypláčeš. Jakž neztrácet odvahy, síly k vzepření se, když stokráte jsi se marně vzpínal! Tak těžce se kráčí po této zemi. Každý, hleďte, druhý, čtvrtý, desátý, stý – – – stále se táhne ten trudný, bědný, těžkomyslný ton. Na dně života jste tu, a všechnu temnotu jeho, všechny osudné, základní instinkty, vše nejsilnější a nejelementárnější, co je v člověku, ukazuje v přímé a silné jednoduchosti citů.

– –

Mandel byl dotknut jakousi neznámou slabostí. Zde, doma, v jeho ovzduší, bylo již možno jej pochopiti. Proč je něco divokého v jeho povaze, plachého a nedůvěřivého osamělých poustevníků. Proč mluví krátce, drsně. Proč zamlklý je, celý proniklý melancholií ...

Zůstal vesničanem. Zapustil tu kořeny, srostl. A nebyl Slovákem divokým, rozgajdaným.

Naopak: Neelastický, nepružný. Myšlenky jeho byly neklidné, rozváté, slova prostá, nevtipná, téměř neohrabaná. Oči chladné, zamyšlené a nedůvěřivé. Takový byl Mandel. Nejistý v životě, nejistý v práci, pohybech, mrzutý stále, nedůtklivý a nedůvěřivý ku každému. Bylo v životě jeho také více dnů a chvil temných než jasných, a Mandel vždy neobrněný, vždy lehce zranitelný. (Již v díle, jež je vždy autobiografií, vidíte, není třesku, není fanfar, není karnevalu, není vůbec veselí.) Trpěl vším, co nelze ze života a dnešní umělecké kultury vymýtiti jen slovy, škrtem péra. Návalem tuch i mlhavých myšlenek, nedůvěrou k sobě samému, že síly jsou slabé, úzkostmi, pochybami, že resonance není, lety marného čekání ... Což, víte jaká to strázeň! Kdykoliv sem přišel do Velké, žádal zvědět, co činí přátelé a ostatní, jež pracují tam v městě, kde je tolik moci, kde často i násilím, i proti své vůli jseš vynešen; kde vše přijde; kde dříve nebo později, ale jistě zvítězíš; kde více vztahů, více resonance, kde nezapadneš jako hlas na poušti ...

Tak čekal na štěstí. Nepřicházelo, ale toužil po něm, trpěl pro ně, trpěl intensivně, a touha a bolest sesmutnila city, myšlenky, duši, barvy, melancholii vidění a obrazy staly se básněmi. –

Ptal se jeden prostoduchý, dobromyslný Slovák bratra Mandelova: »A jak pak s těmi obrázky? To s nima jezdí na jarmark?« U Mandela jste byli v čisté sféře. Neobesílal každý obrazový jarmark. Bylo také jiných starostí. Často se pracovalo tak těžce ... Snad každý druhý z umělců zná v životě svém onen šeredný pocit, že sedí před svým plátnem nešikovně, rady si neví – jako by ještě nikdy nic nestvořil, nenamaloval. Mandel jej znal velice dobře. Vídával jsem jej pracovat. To když svoje potulky jsme spojovali. Akvarel byl leckdy špinavý, kalný, barvy, formy smyté ... Neměl dosti technické síly a hotovosti a ještě méně odvahy. Proto také není bardem Slovácka, že neměl styl. Ne styl vnitřního poměru, ale veliký styl výrazových prostředků. Neovládal svůj

materiál tak, aby stál nad ním, nebyl jím vázán, poután, aby i ve větší koncepci byl ne-li suverénním, tož aspoň volným. To bylo nad jeho sílu. I jeho poměrně nejlepší větší obraz »V zákoně« (vzpomeňte na »Modlení« Franty Úprky!) je nevyrovnán, nevolný, suchý; jindy je i silně zkreslený a všude ve větším ztrácí jemnost půvabu svých drobných krajin. Větší macha, více přehledu a ovládnutí kresby a barvy mohla však přijíti po delším úsilí a po několika cestách, poznání většího okrsku evropské produkce.

K jakým resultátům došel? Jeho nazírání je vždy docela samostatné, pracuje jednoduše, bez bravury, nepotřebuje a nepoužívá frásí, ale nejkrásnější je, nejbohatší a úplně bez mezer v drobném portretu a krajině. Zde leží také jeho význam.

V portretu, kde má tolik intensity, vzpomínám na »Pavlíčka« (»je až úzkostno«. zaznamenal jsem kdysi, »jak je ta dětská hlava lapidárně charakterisována«), a na jeho křivé, šedé dědky (takové velké cítění je v těchto resignovaně malovaných dědcích), jež mají pravou krásu stáří, hravého, osamělého a vzdáleného již starostem, neklidu.

V krajině, kde je z plna vládcem svého objektu, intimistou, vyhraněn do velké jemnosti, možno jeho vidění ozřejmiti frappantním příkladem, Kalvodovou »Slováckou vesnicí«. Tato vysluněná náves, vlastně střední cesta s hrbolatým chodníčkem, přes všechnu svou totalitu, slunce, oddechu, míru, jakým dýše, nestojí docela mimo lapidárnost Kalvodovu a prudký, bouřlivý dech, který v tvorbě jeho převažuje. Jak je podána, má také svůj elan. Barvy jsou lokální, vysluněny jen, vystupňovány v hloubku a šťávu, a má především přímý plán, elementy docela jednoduché, i dekorativní kontrasty a působí jako klidný celek.

Mandel je i při podobném motivu základně jiný, protichůdný zrovna. Nemá tolik kostí, tolik fosforu v krvi, malířské síly; marně hledáte u něho i sílu, kterou dalo jiným vzrůstání na domovské hroudě. Jeho tvůrčí naivita je mnohem sladčí, líbeznější, lehčí. Jeho krajiny nemají tíhu země, silnou, kořennou zemitou vůni, ale všechnu hudbu přírody. Zde je také jedině jasný, sladce harmonický a stává se přímo klidnějším, hravým rozkošníkem nuancí. Jeho krajiny nejsou vlastně krajinami v obvyklém, povšechném, těžkém smyslu. Možno je spíše nazvati intimní zátiší, tyto partie z vesnic, chalupy, shluky došků, vesnická a krajinná zákoutí, koloritu sladěného ve světlé, něžné tóny. Není hned tak obrázku takové subtility, jako jeho slovácké střechy, slovácké chalupy. Temně blankytný stín pod okrajem stříšky, zářivý a chvějivý na bílé zdi, jež nese barevnou náladu vetché, sivě zčernalé slámy, jež hnědne, žloutne, šedne, temní.. Místy klas světlejší ještě nuancuje přechody, zvedá kusy temně tyrkysového mechu. Slovácké střechy! Etherná vibrace, jež je téměř odhmotňuje a síla světla, jež duši dává, oživuje, jsou cítěny jemnými a nadšenými nervy. S milovným, údivným pohledem a nadšeným obdivem její zázračnosti a něhy děkuje přírodě za blaho, které mu dala. Blaho barevného opojení je zde jednotou díla. Nic vnějšího, jedině vnitřní koncert barevný byl zde určujícím a uchoval si všechno své zlato, všechnu svou zbožnost, vzdušnost, plynnost a svěžest. A že tak čistá a chvějivá je jich krása, rytmus její tak vnitřní, jeho nervy a smysly tak zjemněny, zvnitřněny, že tolik vlahé něhy je v jeho očích: Tušíte, jak mnoho přičinila právě všechna jeho osudnost, strázeň a nervosita, že takový je, pojetí jeho tak zbožné, hluboké a praegnatní?

Taký je Mandel v mých očích, domyšlen v vzpomínkách na naše pohovory, pochůzky, na jeho názory a dílo, viděné doma, ve Velké, a na výstavách v Brně, Praze, Prostějově a Valaš. Meziříčí. V nečetné malířské družině slovácké měl pevnou posici. Nevidím, že by byl žákem Úprkovým v jakémkoliv smyslu. Ve školském jím vůbec nebyl. Pojila je jen vnitřní misse, někdy zašel do Hroznové Lhoty na radu, vícekráte na schůzku kamarádů. Mnoho, snad více, je dělilo. Rozdíly temperamentu, charakteru, nazírání, práce, různých sklonů . . . Umění Mandelovo nežije z tak velkých ploch, z vyšší synthesy Úprkovy, ale krásně tu leží, poctivé, ač nedosti, nedosti vždy bezpečné, dílo nejjemnějšího a největšího čaroděje na Slovácku. Umění Frolkovo, jež neukázalo ještě individuelní cítění a málokdy nese v sobě čistě umělecký element, neodvislý od předmětu, nepřichází vedle něho vůbec ani v úvahu. Akta Cyril Mandel možno ovšem uzavříti až po jeho posmrtné výstavě. Ale i potom bude ještě na čas žít a působit. Bude naň vzpomínáno jako na krásný, charakterný zjev, všichni, jež přijdou s paletou a tužkou v jeho území, vzpomenou si na jeho vidění a traktování, na jeho cítění, často i jako na vzor, a mimoděky budou jím i měřeni, ceněni.

KOMENTÁŘ.

I. Dne 5. září 1907 přinesl »Den« úvodní článek pod titulem »Nezdravý zjev«.

Praví se v něm:

»Intelligence na politické moci nemá již účasti tou měrou, jako mívala. Ubývá jí z politické arény. Intelligence dopouští se veliké chyby, že nejen přímo, ale i nepřímo o politický vliv se nestará. A jako chybují ti, kdo zaslepeni strannickostí pomáhají intelligenci všech stavů vyháněti z politického života, tak na druhé straně chybují i ti, kdo k politickému životu, jsouce k tomu způsobilí, jeví se lhostejnými, kdo nechtí přemoci svého osobního pohodlí a postaviti se proti rostoucímu proudu politické nevzdělanosti a demagogie. A když do bojů národ buď svých zdatných lidí neposýlá nebo lidé takoví bojům těm se vyhýbají, hrozí zkáza, hrozí porážka velkým zápasům národním. Jest svrchovaně nutno uvědomiti si tento nezdravý zjev dnešní, abychom pátrali po jeho příčinách a abychom nezdravý tento zjev snažili se odstraniti —«

Co následuje, nechce býti polemikou, ale nutným vysvětlením, nic víc. A neplatí ani tak »Dni«, jehož upřímnosti každý z nás vděčiti musí za poskytnutou příležitost k výměně názorů jako těm kruhům, pro které lepší elementy v našem poselstvu rázného a mocného skutku odvážiti se ani nemohou! — — Skutečná politika s předmětem naší diskusse rozcházeti se ani nemůže, naopak úzce s ním souvisí. Ale o tom později, zatím pod rukou je ve »Dni« uvedený a osudný věru zjev, kterému věnovati dlužno zvláštní pozornost.

Politika neměla by být ani tímto zjevem překvapena, už proto, že jednou z hlavních příslušností politického taktu je, něco i předvídat a nedat se překvapit, počítati se vším a nejen s něčím, co je jí právě vhod.

Intelligence dnes je už naprosto jiná než bývala. Jiné jsou časy, jiné průpravy i potřeby jsou jiné a jiná také intelligence. I »Den« doznává, že »prožíváme dobu přechodní«. Těžko tedy volat zpět, »co bývalo«, když »vidíme jasně, že intelligence na poli politické moci nemá již účasti tou měrou, jakou mívala.« —

Nemá a nechce mít a není zatím ani povinna. Tam, kde by politiku ráda viděla intelligence, nechce se politikům a kde intelligenty ráda by měla politika, tam nechce se intelligenci. Jak politika ve své jednostrannosti a tvrdošíjnosti vypadá dnes, není intelligenci jiným než politikou terre-à-terre, plahočením se den ze dne, obelháváním sebe, obelháváním jiných a celkem »plýtváním a ničením sil«, kterých, jak William Ritter z duše každému mluví; »mohlo se prospěšněji použít«.

Ne! Ti lidé, kteří dnes intelligenci tvoří, od těch dob, kdy vyplňovali poslušnou armádu stran, — něco četli, něco studovali, někde byli, něco viděli, slyšeli, doma i za hranicemi, všemožným způsobem starali se o rozšíření svých i politických názorů, z pudu národního sebezachování vycítili konečně, ne po jednotlivu už, ale v massách, že nestačí jen Čechem být, ale že právo na své bytí vykoupiti si musí za cenu mnohem vyšší než je pouhé dupnutí radikální nohou, že především starati se musí, aby intelligencí byla, protože jen tak a žádným jiným způsobem vyplniti může národní a tím i politické svoje poslání.

A tak od intelligence prázdní se sály politických meetingů a na místo její hrne se přivolaný dav. Tomu ještě imponuje dupnutí nohou! Ale intelligencí za to plní se koncerty, rostou divadla, čítárny, množí se knihy, bohatnou bibliothéky, vzniká a šíří se kult soukromých gallerií, mohutní věda, roste potřeba cizích jazyků, vzmáhá se poznání cizích a lepších zemí, šíří se obzory, výší hlediska a tak den ode dne, stále širší a širší půdy nabývá přesvědčení, že život národa vedle kýženého zmohutnění hospodářského a jazykového tkví ještě v něčem jiném, než v hašteření politických stran, že je tu ještě něco krásnějšího a vzácnějšího, co svou hodnotou a trvalou cenou vysoko stojí nad denní vřavou a tlachem valné části politických journalů a tak nepozorovaně, ale trvale vytvořuje se zcela jiný základ života, než jak jej namnoze tvořily politické strany.

To nejsou jen básničky, obrázky, noty, domečky — a také to nejsou jen literáti, — ani jejich korporace, spolky, ústavy, ne jednotlivci už, hloučky nadšenců, ale všichni ti bezpočetní, kdo s literaturou všech oborů žijou, o hudbu, výtvarnictví, vědu se starají a v nich vidí, co vidět musí, proto že jsou čím býti mají a chtějí, jednou z těch suverenních mocí, kterou vyniknouti můžeme nade všechny národy a kterou slavnými a mocnými jsou dodnes i národové dávno zapadlí. A o to tu jde od prvopočátku našeho obrození. Dnes už jsou to legie těch, kdo takto smýšlí a legie ty nezřídnou! — Tím vším i názor o politice podstatně se změnil. A převrat je tím náhlejší, čím prudčí byl účinek všech událostí, které hnutí to provázely: úspěch za úspěchem na poli malířství, hudby, literatury (Nobelova cena — Vrchlický) a porážka za porážkou na poli jen politiky. A jen politika ještě neslyší, ještě nevidí, stále němá, hluchá, slepa — myslí, že dožene intelligenci tam, kde je politice úzko už a intelligenci odporno být.

To všechno vedlo k přemýšlení i nejzanedbanější a nejlhostejnější, skepsí zničené už téměř nadobro. I ti okřáli na výslunní nové radosti a poznali, jak veliká politická moc je ve Smetanovi, Dvořákovi, dychtivě četli všechno, co denní žurnály uznaly za hodno přinésti o úspěších českého umění ve Vídni i v cizině. A už tehdy, a když ne tehdy, tož aspoň do dnešních dob od roku 1901 přičiněním samých poslanců ve Vídni dávno mělo dojít k souborné výstavě celého obrazu českého výtvarnictví, jak svého času také poslancům bylo raděno. To tenkrát, když slušnější část publicistiky vídeňské passovala před superioritou českých umělců a kdy Petr Atenberg neváhal napsati ve Fackel: »Solche sollen erstehen als Saat auf Ihrem Schlachtfelde nieder gemähter . . .« Ale netřeba citovat do slova. Bolí . . .

To by byl býval politický čin, jakého se poslancové nedomohli za celých 50 let mimo ustavení české university a techniky, nemluvě už o tom, že bez vlastního přičinění a beze vší zásluhy, za cenu zatím chtěného jen porozumění byli by se rázem vyšvihli na první místo intelligentního Rakouska! — Tenkrát i potom od státu

bylo by se dalo něco pro českou osvětu vydobýt — a založení gallerie v Praze je toho také dokladem. Ale nebylo smyslu a namnoze ho není doposud, ba jsou případy, kdy politikové tyto snahy dovedli jen posměchem provázet a šlapat.

A tak tu stojí politika ve svém celku a ne jednotlivcích v póse úžaslého Metternicha a svým copem intelligenci dokarabačovat chce k nové činnosti. Jaké? — Nechť jen sbírá klidně úrodu dračího semene! A tu je pramen krise, tajemství zrady, které na politice dopustila se intelligence. Z přesvědčení nejde a nepůjde a nikoliv z netečnosti a osobního pohodlí.. Půjde jen tenkrát, až jejím snahám cestu zjedná politika nynější.

Politika nedovedla přizpůsobit se intelligenci a intelligence nebude se přizpůsobovat jí! —

Ty tam jsou časy, kdy politika poroučela a intelligence sloužila. Převrátil se poměr dnes a vzdělanější část národa žádá sobě viděti i politiku ve službách svých. A nechápe-li toho politika, nepočítá-li ani s hotovou už událostí, ku které sama s hrůzou se přiznává, dokazuje pouze tolik, že ani politikou není v pravém slova toho významu, poněvadž politik počítá se vším i doma. A především doma.

Jak dlouho trvalo, než politika česká počítat se naučila se sociální otázkou!

Až událostmi byla k tomu donucena.

Politická sebranka v zastupitelství měst Prahy teprv tenkrát aspoň v zásadě uznala jakous takous oprávněnost esthetických zájmů Prahy, až veřejným míněním a bojnými protesty a především volbami byla k tomu dohnána!

Nuž, dá se soudit, že vzdělanější část národa najde v sobě i tolik politické moci a sebevědomí, aby naučila českou politiku zabývati se vedle hospodářské a jazykové i otázkou kulturní.

Vím, že jsou bílé vrány mezi poslanci aspoň v Čechách, a p. Dr. Kramář patří mezi ně, vím také, že kulturní otázku v programu mají všecky strany, ale má asi pro ně zrovna takovou cenu, jako pro Rakousko konstituce. Je na papíře a nic víc. — Pouhým a dost nepohodlným přívěskem a ne základem nebo aspoň prostředkem k dosažení cílů nejvyšších. —

Nechť jen tedy dále ruce spíná »Den«: »hrozí zkáza, hrozí porážka za porážkou zápasům národním — « — —

Hrozí! A dobře tak. Až dosud nic jiného než porážka za porážkou naši politiku na lepší cestu nevedlo. *V. Mrštík.*

Diváky, 14. října 1907.

K ÚMRTÍ Dra. EMANUELA ENGLA. V Karlových Varech] dokonal jeden z nejosvícenějších politiků českých. Nemůže být hříšnějšího nekrologu o něm, než, řekne-li se, že lidem jeho druhu slepě svěřen býti může osud celého národa i ve chvílích nejtrapnějších. Urozený politik, celý muž, prudký temperament a přece neobyčejná rozvaha ve slově i skutku. Tím, že v kázni železné udržoval sebe, dovedl v kázni udržovat i jiné: bez jeho rady neobešla se česká Vídeň ve chvílích nejvážnějších. — Teprv po jeho smrti ukáže se, kdo odešel. Nepřátelé jeho i naši vědí to už — dnes.

V. HLADÍK, louče se s »Lumírem« píše: Snad budu míti ještě příležitost svým čtenářům s plnou smělostí a přímostí promluviti o různých otázkách, naplňujících rozhledem a touhami duše české. Je to především touha, dospěti vyšší úrovně kulturní, spěti v před neopozděni za pokrokem velkých civilisací evropských, býti národem velkého stylu. Docílíme mnoho, vyspějeme vysoko duševně i hmotně, vybředneme-li konečně ze zmalichernění, baráčnictví a titěrnosti ponižující a oslabující dosud český život.«

Chybí ještě jen zmínka o druhém extrému českého národa, o bezhlavém importu bez výběru všeho zas, co nese marku ciziny. I na scéně objevují se často věci, které by stihnul výprask úžasný, kdyby affiche nehlásala, že přeloženo bylo z cizího. To už není boření čínských zdí, to je příval, který má a bude mít své následky, poněvadž pod rouškou literatury pašují se k nám i krváky.

Článek Hladíkův sype se jak krupobití na hlavu Prahy, zkoprnělé hlavně tím, že v tlačenici ocitnul se i »vřele milovaný její Célimar.«

V ČESKÉ KURII moravského sněmu dne 16. září t. r. byli zvoleni zástupcové pro: petiční odbor, finanční, obecní, školní, komunikační, zemědělský, verifikační, železniční, živnostenský, pojišťovací, immunitní, pro zákon honební, záležitosti vodní, vojenský, politicko-sociální ...
Odbor pro záležitosti kulturní, ovšem — chybí!

PAPEŽ PIUS X. vydal zas Encykliku. Není v ní už zmínky o žalářích, skřipcích, kládách, železných pannách, smolnicích a hranicích, mluví se už jen o »zákazech«, »odstranění«, »censorech«, »dozorech«, trestech a vyšetřování — a tak je naděje, že do roku 2700 vylíná i tento cop a roku 3500 Řím docela dobře může být už antiklerikální.

Oživnou znamenitě romány Ferdinanda Fabrea. Nakladatelské kruhy upozorňujeme na jeho díla: »Mon oncle Célestin«, »Les Courbezon«, »L'abée Tigran«. Jmenovitě poslední »L'abée Tigran« obeznamuje svět s principy svaté hierarchie, které s Kristovým učením společného nemají pranic.

VŮNĚ MORAVY. Mezi novými příznivci »Svatoboru« mimo Uherské Hradiště není jedné osoby, místa, záložny, korporace z Moravy. Za to řadě moravských literátů i značnými obnosy bylo pomoženo »Svatoborem«.

ARCH. DUŠAN JURKOVIČ byl vyzván p. O. Vojáčkem, nynějším správcem restaurace »u Salcmannů« v Plzni, aby zřídil v zahradě restaurační vkusné verandy a navrhnul uměleckou výzdobu celku — — — — Pan Vojáček býval »u Salcmannů« sklepmistrem, což mu pranic nevadí, aby pro D. Jurkoviče našel lepší porozumění než zámožná část Moravy.

POSLANECKÁ SNĚMOVNA v Buenos Aires zmocnila zastupitelstvo města, aby přijalo 5procentní půjčku v obnosu 15 milionů piastrů na vyzdobení a okrášlení města.

Poslanecká sněmovna v Čechách, málem že zmocnila zastupitelstvo Prahy, aby přijala 5proc. půjčku v obnosu 15 milionů korun na zničení města –

WILIAM RITTER píše ve Sl. Nár. Nov.: »Že žijete, dosvědčte světu vykonáváním věcí krásných. Zápasy politické jsou samy o sobě plany. Obyčejně jsou nepoctivé a ničí síly, jichž by se mohly prospěšněji použít!« Psáno uh. Slovákům. – Je třeba jen poslat moravskému sněmu. – »Es gibt schon manche Leute, die nicht eher hören, als bis man ihnen die Ohren abschneidet.«

DIVADELNÍ KONKURS na Král. Vinohradech měl znamenitý průběh. Z 35 zadaných her na vojnu odvedeny tři, ale cena nemohla být udělena žádné z nich. Čili: operace se podařila, ale pacient zemřel. Nehoda, která se ostatně přihodila i nám v Klubu přátel umění.

O MANESU vypravuje »Máj« (dr. J. K.), že neměl atelieru, ač po něm toužil a o něj prosil. To bylo roku 1865.
R. 1907 tvrdím, že Manes atelieru nedodělal by se ani dnes. Neměl, nemá, a nebude ho mít ani mistr Aleš, snad právě proto, že je největším mistrem v království. Atelier už dávno měl mu být pořízen zemí.

KRITICKÉ SPISY JANA NERUDY, uspořádané a vydané L. Quisem, stávají se knihou aktuální. F. Sekanina píše ve »Zvonu«: »Neruda byl přísný, neúprosný, železně neústupný ve všem, co pokládal za zdravé pokroku. Ale s jakou laskavou šetrností, s jakým taktem a delikátní noblesou dovedl vytýkati! On vedl, suggeroval a povznášel. Je z těch krásných slov muže, který byl básníkem, na první pohled zřejmo, že je psal nejenom velikán ducha, ale i bohatýr srdce.« – –

»Je pro naše literární a vůbec společenské poměry zajisté zjevem nemálo příznačným, že taková svérázná a bohatá individualita umělecká, jakou jest Nerudova, není doposud oceněna v tom plném a širokém rozsahu, který jí vyznačuje« –
Tragické výroky. Ale tragičtější je, že na pozdější generaci básnickou i kritickou neměl Neruda ani zdaleka toho vlivu, jaký mu právem přísluší.

»O STARÉ A NOVÉ PRAZE« napsal článek do »Máje« arch. Ant. Balšánek. Vrátíme se ještě k tomuto projevu.

PRAHA SE BRÁNÍ. Nechce ani slyšeti o škandálu Prahy v záležitosti Maroldova panoramatu »Bitva u Lipan«. A přece skandálem je a zůstane, že osud Maroldova díla vůbec ocitnout se mohl v sázce – – Vzorně tentokrát počíná si zastupitelstvo města Prahy.

SVETOZAR HURBAN VAJANSKÝ po šedesátém roce svého života začal vydávat sebraná svá díla. Vyšel sv. I. (2 K 40 h) nákladem »Kníhtlačiařského spolku v Turč. Sv. Martině.

Snad nyní aspoň rozpomenou se Čechy i Morava na slovenského básníka, jehož díla dávno už měla býti majetkem celého národa. Podivuhodný zjev! Zatím, co drahými penězy a vysilující agitací zachraňujeme každé české dítě, nevíme a dlouho ani nechtěli jsme věděti o vyspělosti a neobyčejné síle nejlepších slovanských básníků-spisovatelů. Cizinec Björnson a po něm Tolstoj vykonali pro Slováky víc, než celý český národ. Klub dramat. českých právem Björsonovi za to děkuje.

PRAŽŠTÍ RABÍNI o židovských svátcích prudce kázali ve všech synagogách proti »Volné Myšlence«. Církve potírají se navzájem jak zvěř, ale proti svobodě sejdou se všechny: – »Tuez l' infame!«

ZPRÁVY. Jak se dovídáme, chystá se Uměl. Beseda vydati jako premii dílo o Karlově mostě. Setká-li se myšlénka ta se souhlasem členstva Uměl. Besedy, má dílo to tvořiti počátek celé řady podobných děl o České Plastice, jejíž monumentální vydání je dávnou tužbou celé liter.-umělecké veřejnosti.

Téhož charakteru má býti velké dílo »Uměl. Památky v Čechách«, mezi nimiž kromě jiných zařazeny budou i všechny význačnější chrámy české. – Dobře by jim slušel zvláštní oddíl a zvláštní titul »Naše chrámy«. – Chystá nakl. J. Otty. –

Přičiněním téhož nakladatelství požádán bude M. Aleš, nebyl-li by ochoten illustrovati »Babičku«. Při všem respektu k talentu p. Kašparovu jediný, kdo by »Babičku« illustrovati byl povolán, je Mik. Aleš. – Jemu rovného v tomto oboru není a snad ani za sto let nebude.

AFORISM. Ordinární povahy nejlépe z toho poznáte, že každé slovo a každý skutek převrací ve smyslu nejhorším. A to i tenkrát, když nic z toho nemají a zcela dobře by si leccos vysvětliti mohly ve smyslu nejlepším. Slušně-li se někdo obléká – jistě krade nebo se prodává. Kouří-li se někomu z komína v nezvyklou dobu – ti lidé pořád něco pečou nebo »tam někoho mají«. Hovoříš-li pro nějakou ideu – máš asi něco za lubem, mlčíš-li, jsi podplacen. To ovšem neznamená, že by každý člověk měl býti slepý, hluchý a němý, když potřeba káže vidět, slyšet a mluvit. I z noblesy dělá se kapitál mravní a hmotný; jsou lidé, kteří à conto noblesy celé společnosti mravně i fysicky žijou. – To už je ale také nejvyšší bod – »noblesy«.

SMETIŠTĚ. Jistá odvětví německého průmyslu, přymkaři a čalouníci a jejich továrny podaly proti uměleckým snahám průmyslu protest a dovolávají se státu, aby dalšímu rozkvětu tohoto hnutí mocí zabránil, poněvadž tím zájmy průmyslu trpí.

»Hohe Worte« poznamenává k tomu: »Es liegt geradezu eine gewisse Frivolität in dem Verlangen, der Staat müsse die Entwicklung der Qualität und der Geschmacksbildung durch Gewaltmassregeln zurückschrauben, damit einige zurückgebliebene Produktionszweige nicht das Brot verlieren –« *V. M.*

LISTÁRNA. Panu F. H. v P. O žádné klice nedá se mluvit. Mezi jinými ku spolupracovnictví pozváni byli i literáti, o nichž nikdo nebude tvrdit, že by byli literárními nebo osobními našimi přáteli. Přátelství patří někam jinam a ne do literatury. A ovšem nepřátelství. Tím se ovšem necítíme nijak vázanými ve svých projevech.

Každý plným jménem nebo zkratkou svého jména podepsaný odpovídá sám za sebe. Za články nepodepsané nebo šifrou opatřené odpovídá redakce.

LADISLAV QUIS.

JAN NERUDA.

(Pokračování.)

II.

Vstoupiv 1. říjnem r. 1860 do redakce »Času« jako feuilletonista, divadelní referent a literární i umělecký kritik, stal se Neruda českým žurnalistou a zůstal jím až do své smrti, tedy téměř plných jednatřicet let. A byla to věru více jak z dvou třetin leta válečná, leta nejlítější persekuce politické, ale zároveň leta nejprudšího a nejpřekotnějšího našeho vývoje, leta nejvyššího národního nadšení, jež v první polovici let sedmdesátých, bohužel, vystřídáno bylo ošklivým, vyhlazovacím bojem mezi politickými stranami Staro- a Mladočechů. Neruda, který přestoupiv již koncem r. 1861 s některými druhy z Krásova »Času« do Finkova »Hlasu« a v polovici r. 1865 do Grégrových »Národních Listů«, s nimiž »Hlas« tehda splynul, stál ovšem v bojích těch, třeba že se nikdy nesúčastnil aktivní politiky na straně Mladočechů a neušel nízkému osobnímu pronásledování, jaké tehda bylo oblíbeno u strany v národě panující.

Ovšem že Neruda, vstupuje do »Času«, měl novinářské začátky již za sebou; vždyť již od r. 1856 (ne-li 1855) až do r. 1858 byl lokálkářem, pak i referentem o českém divadle a české literatuře v »Tagesbotu«, ba psal tam i feuilletony. Německý denník tento byl tehda liberální a přál české věci, kdežto jediný český politický list oné doby, »Pražské Noviny«, byl vládní, ovšem konservativní a doménou »starých pánů«.

V r. 1859 pak byl Neruda hlavním spolupracovníkem a r. 1860 nejen faktickým, ale i nominelním redaktorem »Obrazů života«, orgánu to mladé generace, za kterou tam, zvláště v prvním ročníku listu toho vybojoval se »starými«, zvláště ale s Jakubem Malým, vítězný boj. Ale dříve ještě, nežli napsal první řádku polemickou, uveřejnil tam Neruda článek »N y n í«, důležitý tím, že obsahuje jeho literární program. A jakkoliv pak Neruda během let mnoho slevil s kosmopolitismu literárního, k němuž se hlásí v programové té stati, přece jen až do konce zůstal věrným myšlence, kterou tam vyslovil a kterou prohlásil požadavek svéráznosti národní v literatuře, že totiž třeba nám pracovati na základu položeném velikány jiných národů, pokračovati tímtéž směrem, ale s přibráním toho, co nám jakožto konsequence ze slovanského živlu přibývati musí, čímž že by mohla povstati literatura zcela originelní. Taký byl tedy již od počátku kosmopolitismus Nerudův! Přesvědčení tomuto pak Neruda opět a opět až do nejpozdnějších dnů svých dával výraz, vždy určitěji a praegnantněji je vyslovuje, klada spolu čím dále tím větší důraz na ty »slovanské konsequence«. Ale nezůstal jen při slovech. Neruda se tímto názorem, tímto přesvědčením svým řídil

také sám ve svých pracích literárních, ve své poesii.

Dnes, po tolika bojích, po tolika nezdarech různých »škol« a směrů a po všeobecném uznání Nerudy nejen předním naším poetou ale i zakladatelem naší novodobé literatury, netřeba dokazovati, že Nerudova myšlenka jest správná a že jen na základě tom můžeme se domoci toho, by literatura naše byla přijata jako rovnorodá mezi literatury světové.

Ale tehda za Nerudova mládí, tehda na konci let padesátých — a bohužel, že ještě mnohem, mnohem později — zdála se prostá a správná myšlenka ta některým smělou, nepochopitelnou, jiným zase nesprávnou a neřídil se nikdo z vrstevníků podle ní. A za tu myšlenku bojoval a trpěl, pro ni pracoval Neruda déle třicíti let, aniž by se mu bylo podařilo nalézti pro ni všeobecného porozumění a uznání. Myšlenku tu propagoval Neruda nejen v literatuře, ale i ve veškerém širém oboru umění, věda, že jen vtiskneme-li umění svůj národní ráz, můžeme vyniknouti v světovém závodu vzdělaných národů.

Na této myšlence, na tomto názoru tedy spočívá veškerá kritická činnost Nerudova; z ní vychází a k ní vždy se vrací. České umění bylo jeho cílem, k němu ukazovati směry a cesty jeho životním úkolem. A věru, že nikdy nebylo tak jistě směřováno k tomu cíli, že nikdy vážněji nebyl pojímán životní úkol a nikdy k němu pracováno s takou důsledností a s takým úsilím, jak to vidíme u Nerudy, či lépe řečeno, jak to uvidíme, až budou před námi ležeti veškeré jeho kritické práce, nebo alespoň jejich většina.

Když Neruda r. 1859 vystoupil jako kritik, bylo v naší literatuře, v našem umění žalostně málo věcí, jež mohly kritiku snésti a jež jí vůbec byly hodny.

Vraťme se o půl století zpět.

České literatury současné, jak již dříve řečeno, téměř nebylo; spala dlouhý zimní spánek a teprve r. 1858 počala se buditi.

Do r. 1858 máme tu z mladé literatury vlastně, kromě některých více méně nepodařených povídek a románů jen Pflegrovy »Dumky«, Hálkova »Alfreda« a Nerudovo »Hřbitovní kvítí«.

Nových dramatických plodů, jež by zasluhovaly zmínky do roku toho, bylo tak málo, že jsi je mohl spočítati na prstech jedné ruky. Rovněž nebylo tehda českého umění hereckého — jednotlivci, jako J. J. Kolár a jeho choť v tom nic nemění. A jak jsme mohli míti dramata a herce, když jsme neměli divadla a obecenstva? Nedělní a sváteční hry odpolední trpěné v zimě v německém divadle, uboze vypravené a ledabyle provedené téměř naskrze naturalisty neb ochotníky mizerně placenými neb vůbec neplacenými, nebyly přec žádným divadlem a nemohly dáti vzniku dramatickému a hereckému umění.

Opera — a českých původních oper v pravém smyslu toho slova (Škroupův »Dráteník« jest jen hra se zpěvy) tehda vlastně ještě nebylo — opera tedy dávána po česku pomocí německých zpěváků a se sborem německého divadla tak jednou neb dvakráte do roka a to ještě provedena co možná nejšpatněji; obyčejně to byl Webrův »Střelec kouzelník« nebo »Linda ze Chaumonir«. Nebylo tehdy také českých zpěváků — aspoň ne doma. Ale nebylo také vůbec ještě ani české hudby, totiž, aby mi bylo dobře rozuměno, nebylo české národní hudby, jak jí nyní rozumíme a máme, třeba byla hojnost hudebníků, skladatelů a virtuosů Čechů.

V tomto smyslu neměli jsme tehda též českého malířství a sochařství, ač již bylo dosti malířů a sochařů Čechů a mezi malíři byli umělci jako Jaroslav Čermák, mezi sochaři pak Jakub Levý. Ale Čermák žil v Paříži a Levý v Římě. Měli jsme tu tehda ovšem umělce prvního řádu, ryze českého Mánesa, ale ten byl zneuznán . . .

Tak asi tedy vypadaly česká literatura, české umění před padesáti lety. Dodejme k tomu, že nebylo kromě Jaroslava Pospíšila téměř českých nakladatelů a knihkupců, že nebylo ani českých literárních, ani českých hudebních a zpěváckých, ani výtvarnických spolků a vidíme, že na místě, jež dnes zaujímá české umění a co s ním souvisí, byla tehda beznadějná poušť. Beznadějná, neboť nebylo zdánlivě talentů, nebylo ve skutečnosti ani odvahy ani chuti k tvoření, ani podpory odkudkoliv. Pražská malířská akademie byla vším možným jenom ne školou na odchovávání umělců, zvláště umělců českých; ubohé výroční výstavy »Jednoty vlasteneckých přátel umění« byly vlastně jen výročním trhem pro düsseldorfské a mnichovské malíře. O pražské konservatoři hudby, jež tehda právě slavila své padesátileté jubileum, raději pomlčím.

V takové tedy době vystoupil Neruda jako kritik. Ale vidíme, a on viděl již tehda,

že tu nebylo tak třeba kritika, jako vůdce, jako učitele. Vždyť vše musilo vlastně býti teprve vychováno. Opětuji: Neruda chtěl, abychom měli českou literaturu, české umění. A k tomu vědomě a účelně pracoval. K tomu snažil se již v »Obrazech Života«, k tomu pak ještě úsilovněji směřoval po celá decennia v různých těch denních listech, v jichž redakcích zasedal a v belletristických časopisech, jež po »Obrazech Života« zakládal neb redigoval, jako v »Rodinné Kronice«, v neillustrovaných »Květech« neb posléze v »Lumíru«, neb do kterých přispíval, jako do »Čecha« (ne nynějšího klerikálního denníku!), do »Literárního Obzoru« a do »Kritických Listů«.

Neruda činil tak buď úvahami a studiemi, psanými většinou pod čáru politických denníků, nebo referáty a kritikami, jež málokdy byly bez více neb méně hlubších reflexí; konečně čelil k tomu i různými životopisnými črtami. Ať však v těchto všelikých statích jednal o plodech literatury neb umění domácího neb o plodech cizích, vždycky stál na stanovisku člověka českého a vždy z tohoto stanoviska na ně hleděl.

Vidíme-li tedy, co Neruda chtěl a kam směřoval, známe-li, za jaké doby a za jakých okolností počal působiti a uvědomíme-li si, na jakém stanovisku stál a z kterého na věci pohlížel, pochopíme též snadno, že kritické dílo Nerudovo nemohlo — ale také ani nemusilo — býti jinak soustavné a jednotné, jako na př. Lessingova »Hamburgische Dramaturgie«. Pochopíme to tím spíše, uvážívše, že Lessingova »Dramaturgie« zahrnuje jen velmi krátkou dobu, kdežto kritická činnost Nerudova vztahuje se na více desítiletí; že dále Lessing psal dle svého pohodlí a dle své vůle, kdežto Neruda psal jako žurnalista, často, ba zpravidla chvatně a dle možnosti a nutnosti, nikoli dle své vůle. Mimo to měl Lessing Hamburské divadlo, u něhož účinkovaly nejlepší německé síly tehdejší, takřka pro pokusy k své disposici a byl repertoir divadla toho vybraný, podávaje nejlepší věci tehdejší doby.

Toho všeho u Nerudy nebylo. Divadlo měli v ruce buď ředitelé Němci, neb lidé, k Nerudovi ne-li nepřátelští, alespoň neochotní. Herci byli, alespoň prvních deset let většinou naturalisté, lidé bez umění, vyšší snahy a vyššího vzdělání, lidé, kteří — jak Neruda často si stěžuje — jeho slov nedbali neb dbáti nedovedli či dbáti nemohli; lidé, kteří často dobré jeho rady spláceli výsměchem neb urážkami. A repertoir divadla českého — a to nejen za doby německého podruží, ale i později — byl žalostný, skládaje se po většině z nicotných, vídeňských neb berlínských frašek, neb i jiných škvárů. A dávána-li hra domácí, jak těžko, ba nemožno bylo ji posuzovati ze stanoviska absolutního umění. Zde z počátku byl Neruda pro kritiku přísnou, ba velmi přísnou, »by Němci (pražští) nemohli říci, že se chválí vše, jen když to jest české«. Později — a tu ovšem nebyl důsledným — Neruda tento svůj náhled změnil a hleděl shovívavě k původní produkci. A pak, což hlavní věcí Lessingovým účelem bylo vlastně především, aby vyvodil z provozovaných her pravidla pro moderní drama vůbec a pro německé zvláště a rovněž aby z provádění her sestavil zákony umění hereckého, umění reproduktivního.

Ale Neruda tohoto účele neměl, jako v kritice literární i v kritice umění dramatického a výtvarného vytknul sobě — jak již opětně řečeno — cíl vypěstovati čerstvou literaturu, české drama, české umění. Zároveň musil se však také starati o literární a divadelní obecenstvo, jehož jsme tehda naprosto neměli a buditi u českých lidí lásku a porozumění pro umění. Proto bylo by velikou chybou a bylo by zneuznáním Nerudy, kdybychom se na jeho činnost kritickou dívali jináče, kdybychom vyhledávali neb pohřešovali u ní nějaké theorie, nějaké učené a naučené zásady. Nerudovi neběželo o theorii ale o praxi; jemu nešlo o to, konati znovu dílo, které již jinde a dobře bylo vykonáno a pro tu dobu stačilo. On, jak přece sám naznačuje v citovaném článku »Nyní«, si osvojil tyto jinde již vykonané věci a na základě jejich pak pracoval a pokračoval dále a to tak, jak toho viděl potřebu právě u nás a pro nás. Je ovšem třeba zahloubati se do oné doby nové jarní mízy, do oné obnovy u nás, která následovala zimní spánek a stuhlost let padesátých. Sotva že zavanuly od jihu teplejší vánky, počalo vše ihned rašiti a nežli se kdo nadál, bylo tu jaro, byl tu máj. Vše bylo tehda tak mladé, tak naivní, a mládí to těšilo se novému tomu životu včera ještě netušenému. Také Neruda byl tehda mlád, velmi mlád, ale tvrdý život, pak pilné studie a rozsáhlá

četba uspíšily uzrání jeho bohatě nadaného ducha. On, který nad okolí své vynikal hned o kolik hlav, byl druhům svým hned od počátku vůdcem, třeba že to nebylo uznáváno a třeba vůdcovství to od nich a dlouho ještě potom až do Hálkovy smrti přisuzováno tomuto. Jen Neruda hned od počátku přehlížel celou situaci a pak ji ovládal, jen on měl a vystavil ze všech lidí májového kruhu jasný a pevný program, jen on věděl, k jakému cíli a jakými cestami třeba směřovati a kráčeje jimi vedl ostatní, třeba si toho tehda nebyli ani dobře vědomi.

Nerudova kritika, i když byla přísná a takovou byla často i k nejbližším přátelům, jako k Hálkovi a k Heydukovi, byla vždy psána s láskou a ukazujíc bezohledně vady kritisovaného díla, nezamlčovala jeho přednosti a ukazovala zároveň cesty k lepšímu. Proto byla kritika Nerudova plodna a nezanikla bez ohlasu, jako zaniká kritika dýšící nenávistí neb aspoň neláskou ke kritisovanému dílu neb k jeho původci.

V počátcích těch, jak ostatně ani jinak býti nemohlo, tonulo vše ještě v napodobování, původnosti bylo pramálo nebo nic. Neruda o tomto napodobování v kritikách svých se příliš nešířil, ale za to jako na př. hned v přísné kritice Hálkových »Večerních písní« (Obrazy života 1859) jakoby mimochodem nadhazoval, v čem vidí původnost. Tak jako v pozdějším článku »Nyní« již i zde přiznával se býti individualistou, jen tomu dílu přikládaje cenu, které vzniklo z individuality a nese její pečeť.

Tak tedy kritika Nerudova, majíc určitý účel, určitý cíl, totiž umění české, umění národní, nebyla, abych tak řekl kritikou pro kritiku, nebyla a nechtěla ani býti, jak moderně se pojímá sama uměním, nebyla sama sobě účelem. Ona konečně neměla a neměla také míti nátěru vědeckého. Nerudova kritika tryskala z jeho hluboké i vroucí lásky k umění a k národu, ukazovala a vedla k metám vyšším a nejvyšším, podněcovala a povzbuzovala, zavrhujíc — ale pak bezohledně a nemilosrdně — to, co se jí zdálo zavržení hodným.

Kritika ta byla jedním slovem právě taková, jaká v Nerudově době byla možná a jaké nám tehda bylo třeba a bylo by rozhodnou chybou jí to vytýkati a posuzovati ji s hlediska dnešního, měřiti ji měřítkem dnešním, vždyť přece každému patrno, že dnešní poměry, že dnešní stav literatury, divadla, umění jest jiný než ještě byl před čtvrt stoletím a že období od konce let padesátých do konce první polovice osmdesátých minulého století, nemohlo míti a nepotřebovalo ani Lessingů ani Bělinských; literatura, umění tehda prostě u nás ještě tak daleko nevyspěly, aby se byli mohli objeviti tací mužové. Nebyltě prostě dostatek předmětů pro kritiku, jak ji žádáme a rozumíme dnes. Doba, poměry a účel vysvětlují tu vše.

A Neruda byl si také úplně všeho toho vědom. Napsaltě v poslední své kritické stati, otištěné pod záhlavím »Literární listy« v č. 65. »Národních Listů« z 17. března 1883 a to v II. její oddílu tato slova:

»Zrovna z toho důvodu, že je zájem pro literaturu panující, žádá sobě národ náš teď sám už literární kritiky. Opakuji: Národ, čímž myslím zde ovšem celou školami a čtením vybroušenou část jeho, ne pak jen kruhy zas literární, které u nás volaly po kritice, i když nebylo produkce, i když nebylo o čem psát, v bláhovém jakémsi domění, že kritický článek je lůnem tím mateřským, z kterého se rodí básníci.

Dnes nejen může, dnes musí se tomu přání veřejnosti vyhovovat . . .«

Po té následuje kritika básní Františka X. Svobody »Chladem a teplem« a v III. oddílu kritika Sládkových znělek »Na prahu ráje«. Pak odložil Neruda navždy kritické péro, vzdav se již před třemi lety také kritiky divadelní a ještě dříve referátu uměleckého.

Že i na divadelní svou kritiku Neruda hleděl s tohoto stanoviska, rozumělo by se samo sebou, i kdyby to byl opět a opět neprohlásil ve svých úvahách a referátech divadelních. Úvahy tyto jsou nyní již vydány, netřeba tedy citovati, najde si zajisté každý, komu na tom záleží, taká místa sám.

Neruda nebyl ovšem v náhledech a v úsudcích svých neomylným, ale omyly takové třeba posuzovati vždy se zřetelem na dobu, která třeba celá v bludu takém vězela, a na veškeré okolnosti. Vždyť mnohé, co se nám zdá dnes nepatrným, v tehdejším skromném, plochém ještě okolí vynikalo. Zkrátka Neruda byl kritikem — ba více ještě zpravodajem — doby rašení a vzrůstu, doby prvních rozpuků a prvního chudého ještě květu; on stál na prahu a byl svědkem, zároveň pak účastníkem prv-

ního rozvoje naší literatury pobřeznové a našeho tehdejšího umění, období to zaujímajícího čas od konce let padesátých do první polovice let osmdesátých minulého století. Ale zároveň byla v tom jeho nepomíjející zásluha, v tom jeho sláva vůdčím duchem těchto tří nejdůležitějších desítiletí našeho kulturního vývoje a spolu, třeba bezděčně, jejich věrným dějepiscem.

(Příště dále.)

J. UHER.

OHNĚM.

(Pokračování.)

Bože, jak se povzbuzuji pro tak lehoučkou věc... Ale jest to spíše netrpělivost, rozumíte-li mi.

Tedy: plavče na palubu!

Zde jest ta známá vůně ovoce, hostinec u »Modrého lva«, železářský obchod... Chlapec nehraje již na housle... Uvidím ji ve dvou minutách...

*

Čísi hlas ječel v nádvoří. Shlédl jsem Ludvíka vyhlédati oknem a smáti se škodolibě. Kouřil z čibuku, a jak se zdálo, byl přes míru šťasten. Paní Melicharová seděla před zahrádkou s oleandry, nacpávala kachny kukuřicí, vzdouvala se zlostí a křičela přes celé nádvoří:

»Panička z Vídně! Koukejte, lidičky! Klanějte se před ní!«

A kdosi odpověděl z pavlače: »Haf — haf — haf. Haf — haf — haf!« —

Ale nebyla to Róza.

Přešel jsem rychle nádvořím.

»Tedy to začalo!« pomyslil jsem si a šel jsem do světnice.

»Je to zábava!« vítal mne Ludvík.

»Jak vidím, kouříš!« odpovídám.

»Ano, mám se dobře!«

»Dnes je horko!«

»Chceš-li, zvu tě k »Modrému lvu!«

»Prohlížeti koně?« zasmál jsem se.

Byl to zájezdní hostinec a z dlouhé chvíle jsme někdy přešlapovali po dvoře a hladili koně po hřívách.

»Ne, koně... Poručíme si pivo nebo víno«. —

Učinil jsem známý pohyb rameny.

Ludvík se rozjařil a hodil na stůl tři zlatníky.

»Ne, ty mně nerozumíš!« řekl jsem. »Dnes nepůjdu!«

Ale Ludvík nepřestal mně lákati a sliboval mně sděliti »celou komedii.«

»Jakou komedii?«

»Nu, s Rósou!«

»Dobrá!« řekl jsem, hryznuv se do rtů, a šel jsem s ním. Byl jsem vybouřen, že bych mu byl vyťal políček ještě zde. Ale dříve chtěl jsem jej vyslechnouti. Potom se vyrovnáme. Může to špatně skončiti s jeho jízlivostí. Ano, rozhodně si to přeji. Je to věc mého svědomí. Ano, jdu, jak náleží připraven.

Zasedli jsme pod kaštany a Ludvík se rozhovořil. Vyprávěl, rozpaluje se při tom jakousi žlutou radostí a zlomyslně mlaskaje, jak ji přepadli, on a paní Melicharová a jakou lázeň jí připravili.

»Ty a paní Melicharová?«

»Ano, já!« rozpřáhl se. »Ouška se jí rděla, chodila jako zmoklá ovce.«

»Róza?«

»Toť se ví, slečna Róza. A to ještě není konec, dohra bude u soudu!«

»Tak?«

»Pro urážku na cti!«

»Róza žaluje?«

»Haha, naše paní žaluje«.

»Naše paní?«

»Toť se rozumí! A já jsem svědkem!«

»A — ty?«

»Já, hahaha! Já ji ještě stisknu!«

Vypoulil jsem oči na něho. Nepohnul jsem brvou. A zdálo se mi, jakby sám ďábel seděl přede mnou, nikoli Ludvík, syčel a chechtal se a žvýkal s humorem nějaké bezbarvé sousto, jež byl vytáhl z mé hlavy. Sousto odvahy. Jaký to byl chlapík, jaký veselý zlotřilec.

Ovšem, že jsem se trochu vzpamatoval a prohodil jsem rozechvěle: »Je to bídáctví!« A koktal jsem něco o svědomí, cti, a lásce k bližnímu,

»Hahaha — peníze jsou to!« třískl Ludvík na stůl. »Vidíš přece... peníze... peníze! Pijeme za ně!«

»Piju za své!« zařval jsem nyní na něho a začal své kapsy prohledávati.

Vytáhl jsem malé zrcadélko, kousek tužky, starý jízdní lístek a ještě leccos jiného. Držel jsem vše v levé ruce. A takové pobloužení mne uchvátilo, taková bezmyslnosť, že jsem stále ještě hmatal sem a tam a při tom myslil: »Zde najdu peníze! Musím je nalézt, to je samozřejmé!«

Ovšem, že to skončilo přirozeně. Vzpamatoval jsem se a uvědomil si, že jsem polapen a že nemohu odtud.

Ludvík pozoroval mne chladnokrevně, jako pozorujeme dobrého blázna a potom ledabyle prohodil: »Ach, lásko k bližnímu! Zdá se, že máš tolik peněz, jako žába vlasů! Ale, básníku, něco ti navrhnu!.. Pijme na vaši lásku! Dovol — ať žije Róza!...»

A obrátil svou sklenici.

Zaťal jsem rty a odvrátil se. Slepýma očima hleděl jsem do zahrady a posléze na písek u nohou. Několikráte napadlo mi vyskočiti a rázem zbaviti se hrozného, tlačícího mne dojmu, v němž jsem vězel jako v hustém pytli, svázaném nad hlavou. Měl jsem také určitou a takřka bodající myšlenku, jež mne pudila něco vykonati. Na příklad Ludvíkovi rozbíti nos mezi očima. Tak jej praštiti jednou, dvakrát, až by zapomněl své jméno. Nu, to by tak byla případná věc...

Proseděl jsem tak půl hodiny, za deště Ludvíkova posměchu. V jednu chvíli řekl: »Ty ještě půjdeš jako druhý svědek! Uvidíš! Půjdeme spolu!« A foukal do pivní pěny.

Nechal jsem jej žvastati. Jen někdy jsem hlesl skrze zuby: »Lidská bestie!« Což on přijal s tupým skřehotem.

Přemýšlel jsem, jak se osvoboditi. A rozhodl jsem se opakovati starý vtip. Promluvím slůvko se sklepníkem, aby neměl za zlé, ježto jsem právě dnes — podivná náhoda! — zapomněl doma peněženku. Byla to na mé vzezření opovážlivá nejapnost, ale vzdor tomu i zlatý paprsek, jehož jsem se chopil.

Sklepník pohlédl mně do očí a napsal můj dluh na papírek. Moje vysvětlení provázel pouhým úsměvem. Pravil jsem také, že mne dobře zná zdejší podomek, ale toho nebylo třeba. Byl zcela klidný.

S lehkou myslí jsem odcházel.

Ludvík ještě zůstal.

* * *

Čtenáři, víš, co jest předsevzetí? Předsevzetí jest konopné osidlo, jež někdo nosí na hrdle za tím účelem, aby mimojdoucí za ně zatáhli...

— —

»Milý J., nechcete trochu smažené husí krve?« pravila paní, když jsem přišel a podala mně talíř.

Odpovídám, že jsem povečeřel u »Modrého lva«, a vezmu talíř třesoucí se rukou.

Krev jest vskutku výborná, než přece zdá se mi, že jsem se dopustil ničemnosti. Osud jest ovšem mým spoluvinníkem. Byl jsem hladov a ona vběhla mi tak náhle do cesty. Přistrčila mi talíř příliš blízko. A člověk, maje touhu býti bohem, snadněji se stává zvířetem.

Snědl jsem krev a sedím. Drahá Rózo, vy snad stojíte zamyšlena u okna a vaše ústa jsou semknuta tísní... Žízníte po obláčku útěchy... Já jsem se právě nasytil... Ach, teď něco růžového přelétlo mou hlavu... Rózo — láska k Vám... Dobře, že ji netušíte. Vy a já — sever a jih.—

Ano, sever a jih...

Někdo vstupuje a probouzí mne: »Dobrý večer, chutnalo vám?«

»Znamenitě!« odpovídám a dýchnu při tom do světla, až se zachvěje.

»Mohl byste ji častěji dostati, chcete-li!«

»Ah, myslím, jak se vám zalíbí!«

»Je to lepší, než váš suchý chléb!«

»Ovšem, rozhodně lepší!... To jest již osm hodin?«

»Možná, že osm. Pan Ludvík se někde opozdil?«

»Ano, opozdil se, opozdil se. Přišel jsem sám, protože mám se učit ještě lekci z přírodopisu. Byl bych zůstal jinak v hostinci«.

»Slyšel jste, co se dnes sběhlo?«

»Ah, neslyšel — pranic neslyšel... Zdá se, že jest v lampě málo petroleje. Nějak kalně světlo hoří...«

»Trochu povytáhnouti knot. Takhle...«

»Ah, děkuji... Vyhledám si svou botaniku...«

»Jak mne urazila ta černá dívka, neslyšel jste? Musil jste slyšeti, šel jste právě po dvoře!

»Ano, šel jsem po dvoře, viděl jsem, jak jste krmila kachny u zahrádky, okolo páté hodiny. Potom jsem odešel. K čertu, kde jest má botanika?«

»Ani jedinou nadávku jste neslyšel? Nevzpomenete si?«

»Nemohu si vzpomenouti — nemohu... nemohu... Mám ještě mnoho práce. Mařinkvěté — nemohu si vzpomenouti...«

»Jen si vzpomeňte, můj milý, vzpomeňte si. Chci vás pozvati za svědka. O tom si ještě promluvíme...« Položila mně ruku na rameno a něco pravila šeptem. Něco lákavého, něco nestydatého, při čemž mi vyrazil pot na čele. Ujišťovala, že nebude to pro mne bez užitku. Cesta k soudu bude mi řádně zaplacena; ona pak, mohu si mysliti, odmění se, jak náleží... Ano, musím jednati rozumně«.

»Spoléhám, že mne budete podporovati! Vždyť je to i váš prospěch. Tu maličkost můžete pro mne učiniti. Nu?«

A stále ještě ležela ruka její na mém rameni, uvádějíc mne v jakousi bezradnou ztrnulost. Podobal jsem se hříbátku, jež nechá se lehtati na šíji.

Zatím dobrý hlas mého nitra bouřil se ve mně. »Ne, ne, nechte si vaše peníze. Nemohu se propůjčit takové podlosti. Ah, vždyť je to zločin! Mé svědomí je čisto; nepotřebuji ani vašich peněz, ani husí krve!« A vzpomenuv si, jak jsem ji požil před chvílí, zhrozil jsem se a byl bych ji nejraději vrátil ještě ze svého žaludku... Stále, jak by něco bzučelo v otevřeném okně.

Měl jsem ještě odpověděti. Stála zde a čekala na odpověď.

Chtěl jsem říci: »Poslyšte, povím vám něco. Nechci, abyste se o mně domýšlela tuto hloupou lež. Pryč s farizejstvím! Je to má milenka!«

A promluvil jsem za chvíli: »Ano, budete-li si přáti, půjdu s vámi!«

Odměnila mne úsměvem, po němž jsem zbledl, a vítězná odešla.

Potom rychle jsem se pohroužil do své lekce a jal jsem se odříkávati polohlasem.

Světlo zemdlelo a podobalo se žluté slze, vznícenému oku, bílé tváři...

»Mařinka vonná — je bylina nevysoká, s plazivým oddenkem...«

Vítr lehce zavál zvenčí, jakby něčí lokty pohladily a odplynuly.

Pohladily a odplynuly...

A plamen světla vpadl mi do očí a oslepil mne na chvíli.

»Mařinka roste hojně ve vlhkých lesích... Mařinka vonná — —«

Pozdě v noci přišel Ludvík opilý a zpíval rozpustilý popěvek.

V poledne příštího dne stál jsem v nádvoří u »Modrého lva« a prohlížel přijíždějící vozy. Bylo jich tu deset nebo patnáct, řinčivých vozů pro těžký náklad a mezi nimi tu a tam lehká bryčka s koženým sedadlem.

Hledal jsem vůz tkalcovského faktora, jenž sem přijížděl z venkova každého týdne anebo po čtrnácti dnech odváděti práci a přijmouti osnovy. Kočí jmenoval se Keller a byl to dobrodušný člověk, jenž za dobré slovo přivážel mně mnohdy bochník chleba anebo balíček s ovocem z otcovského domu.

Ach, tyto balíčky v hrubém papíře s červenými skvrnami pečetního vosku! Nikdy jsem neměl času provázek rozvázati, vždy jsem jej otvíral jedním říznutím nože. Vyňal jsem chléb neb něco jiného a ofoukal prach, jenž tam zaletěl roztrženým papírem; potom přečetl jsem si malý lísteček s několika slovy žehnání a povzbuzení k čestnému a hrdému boji s nepřítelem, jenž sluje život a uzavíral se polibením na rty.

Takový balíček jsem očekával. Přečetl jsem několik jmen na plechových tabulkách, prohlédl jsem koně a zašel do stáje. Potom chodil jsem pět minut po dlažbě sem a tam.

Nějaký vůz rachotil a vjel do dvora. — Keller? Ne, nebyl to on.

Odvážil jsem se zaklepati na dvéře podomkovy.

»Není tu Keller?« tážu se.

»Ne, dnes nepřijel!« usmívá se mužík a zavřel dvéře.

Jakže? Tato odpověď mne pomátla. Byl jsem u vytržení, jakoby by byl prohodil záhadný vtip, nebo, s odpuštěním hloupost. Napadlo mi, že mne podomek chtěl snad podvésti, anebo přeslechl jméno. Myslil, že se tážu na někoho jiného. Mohl si také zažertovati, abychom se potom rozesmáli, až mi bude Keller vydávati balíček. Řekne: »To jsem vás napálil, kamaráde!« A dá se do smíchu. Je to veselá povaha, usměvavá. Ostatně, vede se mu dobře.

Je to směšné, Keller musil přijeti. Jezdí vždy ve středu a dnes není ani pondělí ani úterý. Včera mi také došly moje zásoby, z nichž jsem si upravoval lehounké večeře. Dojedl jsem zbytek již předevčírem a k darované krvi neměl jsem zákusku. Hahaha, musí se učiniti konec tomu žertu!

Znovu jsem zaklepal.

»Opravdu nepřijel? Nepřivezl mi bochník, nebo něco jiného?«

Podomek, drže v ruce zamaštěný papír a žvýkaje plnými ústy, odpověděl: »Nic — nic! Možná, že umřel! ?«

Svraštil rozmarně obličej a upustil papír. Chtěl jsem mu jej podati, ale odmítl to, řka, že je prázdný a že již ho nepotřebuje. Potom zmizel za dveřmi.

Procházel jsem se po nádvoří ještě půl hodiny a hleděl jsem si vše vyjasniti. Leč nedospěl jsem k veselému závěru, byl jsem pomaten, sesmutněl jsem.

Vyšel jsem a zahnul do ulice Křídlovické a zde u výkladu s náhrobky jal jsem se čísti zlaté nápisy — »zde dřímá miláček náš...« — a prohlížel malé plačící andílky.

Pomyslil jsem si: »Kdybych měl tohoto andílka a mohl jej prodati, stačilo by to na mnoho obědů i večeří v obecní kuchyni. Mohl bych si vzíti maso i moučník. Bylo by mně lhostejno, přijede-li Keller nebo ne. Dovedl bych si již ledacos nakoupiti. Veselé časy by nastaly. Zastavuji se u »Modrého lva«, zavolám sklepníka a vysázím mu na dlaň, co jsem povinen.

»Zde diškrece!« povídám.

»Diškrece?«

»Ano, diškrece!« zasměju se a dám mu dvacetihaléř.

Potom ještě vyrovnám jiné závazky.

Zaplatím kavalírsky... Mohl bych si koupiti čibuk s višňovou troubelí... Domů bych koupil pěknou skřínku na koření, žlutou, blazenou skřínku...

»Hou!« zavolá někdo za mnou.

Žlutá skřínka zmizela.

»Co zde děláš?« křičel kamarád z protějšího chodníku.

»Chodím a přemýšlím!«

Přiblížil se ke mně. Pohrával si s jemným rezavým knírkem a na jeho ruce zářil prsten. Byl to jeden z bohatých kamarádů, kteří chodí do tanečních hodin, do divadla, účastní se regatt na Švarcavě a — studují.

»Mně se líbí tento andílek!« pravím.

»Tato ohyzda?«

»Přál bych si míti něco podobného na svém hrobě!«

»Ach, blazínku!« zasmál se křečovitě. »Neměj za zlé, spěchám... Na zdar!«

»Poslyš«, zadržuji ho, »vždyť to jsou žerty — — nemoh, bys mě půjčiti pětník?« A řekl jsem mu, že Keller nepřijel a že nemám na večeři.

Otevřel peněženku. Vyndal několik pětikorun a vzdychl.

»Nemohu«, pravil »nemám drobných!«

Nabídl jsem se, že zaběhnu do obchodu a rozměním.

»Ne, to netřeba, odpusť, nechci dnes měniti!« A poroučel se.

»S bohem, andílku!« řekl jsem obrácen do výkladu a také jsem odcházel.

Překvapil jsem ještě několik přátel velmi laskavých a žertovných, ale vždy skončilo to po starém způsobu. Jeden mi pravil, že by za pětník skočil s mostu do Švarcavy.

Obrátil jsem se do Rybářské ulice, abych si odpočinul. U »Modrého lva« jsem se ohlédl, neuvidím-li Kellera. Ne, bylo to marno. Snad jest nemocen, nemohl přijeti, nebo zemřel. Bohu poručeno!

Ani Rózu jsem nepotkal. Nezpívala, nezalévala květin, nestála u okna. Okno bylo ve stínu černé a zádumčivé. Nádvoří spustlo, jedině z roury vodovodu kapala voda tiše a ostýchavě.

V předsíni zastihl jsem paní Melicharovou a oslovil ji: »Keller dnes nepřijel, nemohla byste mně půjčiti korunu?«

»Tu máte dvě koruny!« pravila radostně. »Ráda vám posloužím. Nemusíte je vraceti, rozumíte-li mi... jděte si někam na večer!«

Zapřisáhl jsem se svou ctí, že je zaplatím co nejdříve. Jen co Keller přijede, pak zas bude dobře. Jen co Keller přijede!

»Ruka ruku myje!« odvětila s významným úsměvem. »I vy mně posloužíte, až bude zapotřebí!«

Vložil jsem peníze do kapsy u vesty. Ludvík nebyl doma a nehledal jsem jej. Půjdu sám do některé pivnice, kde bývá veselo; půjdu tam ohlušiti žalost.

* * *

Hledal jsem Rózu po celé dva týdny, abych jí sdělil jednu důležitost. Čekával jsem na ni k večeru na ulici, nepůjde-li odněkud. Pochopíte, co jsem jí chtěl říci; nebylo to něco obyčejného.

Zatím sešli jsme se na chodbě soudního domu. Žalobkyně, svědci, obžalovaná, jež měla černé šaty. Procházela se na pravé straně chodby, dokud nás nezavolali. Její tvář byla výrazná bělostí a smutkem.

Neposlouchal jsem, co hovořila šeptem paní Melicharová a pomyslil jsem si: »Každý může si mysliti, co chce!«

Ludvík zrudl ve tváři a stále přisvědčoval. —

»Jest to zcela jednoduché!« — pravila paní. »Rozsvítí se dvě svíčky po stranách kříže. Pozdvihnete tři prsty a odříkáte za

soudcem, pohodlně, srozumitelně. Nepřekážejí vám, nenaléhají, krásně se vyptávají. Nic strašného, pranic. Všecko vám do úst vloží«.

Róza pohlédla na nás. Chtěl jsem jí dáti na srozuměnou, že mám svůj zvláštní úmysl ohledně mého svědectví a že je mi lhostejno, na čem se ti dva zde usnášejí. Budu mluviti dle svého svědomí, jak jsem již jednou řekl. Zde nerozhodují nějaké tři zlaté, jež jsem si vypůjčil, nebo dokonce trochu smažené husí krve. Dovedu se toho příště navždy odříci, dovedu i hladověti, jestliže to musí býti. Hoho, jak jsem pravil, nepropůjčím se tak zhola k nějakému zločinu. To mi věřte!

Paní pohrozila nám prstem, když ji zavolali a pravila: »Pozor, děti!«

Ludvík mávl rukou, že se ničeho nebojíme.

Chodili jsme spolu po chodbě.

»Těším se na tu přísahu!« prohodil Ludvík a luskl prsty. »Bude to podívaná!«

Začal se ze žertu křižovati: »Přisáhám ve jménu Boha Otce i syna i Ducha svatého!« —

»Jest taková pověst, že když člověk křivě přisahá, umře do roka!« (Pokrač.)

JOSEF MERHAUT.

 NOCTURNO.

Vy fijaly nad stolem mým
ve stínu lampy rozvité,
vy, které steskem zamlklým
v mou noční práci voníte —

Ó květy s bolem tajemným,
vy fijaly, v noc vonící,
než půjdu spát, vy dechem svým
opojte duši žíznící, —

ať marnou touhou šílená
jak vy se mlčet naučí,
ať hořká pravda bez jmena
ji mlčenlivou umučí —

Ve vaší vůni co jsem psal,
vše smysl mělo jediný:
že šíleně jsem miloval
královnu vaši, květiny —

A v nocích vždy se rozdýchal
květ touhy mojí zoufalý,
jenž šlapán za dne v noc bdí dál
jako vy, noční fijaly. — —

Ó dýchejte mi ze všech sil,
ó fijaly, mé fijaly —
květ jediný, jenž ještě zbyl
v pouť osamělou do dáli . . .

A. MRŠTÍK.

 PARLAMENT.

(Pokračování.)

Když sluníčko udělalo čtrnáctý svůj »kotrmelec« přes Strážovský vrch — obcházel obecní sluha dědinu a svolával parlament. —

»Tak páni véboři« — rozváděl starosta večerní schůzi — »zétra dojedó dva hinžiňýři a bodó veměřovat tú silnicu. Píšó, že bodó na dva nebo tři dni potřebuvat tři nádenníky. Tak vám to sděluju a habe protivá temu nebelo potem nejaký ponamítání — rozhodnite sami, co a jak. — — Me se huž bodeme řídit — nebo jak se říká spravuvat podlivá teho.«

»Možete se řídit nebo jak ve říkáte spravuvat podlivá teho, co pro vůbec je népropěšněéší. Ne habeste nechali hinžinýry dělat, co by voni chceli; vobecní představ mosí bét při tem, habe při veměřuvání nezajížďali lidem do polí. I dež bode silnica, co z ní bodeme mět, dež nám naše beztak malý kóske ešče rozšmikajó? — — Silnica hať je, hale kóske hať zvostanó celý; po

cestě šak je místa dost — — a zmola nezmola — to huž dneska nedělá žádnó těžkosť. Zmola se verovná a jede se po ní jako po mlatě. — — Já sem jednó při veměřuvání silnice bel — šak to belo tuďkaj v slavkovským vokresu — a hinžiný̌ři moseli pěkně poslóchat, co a jak jim představ veměřil. To huž nésó te čase, kdy si hóřade dělale co chcele a — sedláci platile. Včil sedláci só páni a hinžiný̌ři jejich služebníci. Vod keho beró plat? Me hjich platíme ze zemský kase — a dež me nebodem platit, nemůžó bét hani hinžiný̌ři. Na to teda dobré déte pozor a nic si nedéte fókat.«

To slovo vedl Dlapka a očí při tom nepozvédnul. Jen tak úkosem pohlížel komusi pod nohy.

»Véboři« souhlasili až na jednoho, který inženýry znal zas »z hjiný stránke.«

»Nepude to tak, jak ve si meslíte. — Hani mluvit s váma nebodó. Na třech nožkách majó takový kukadlo a jak to hjim hukáže, tak bodó dělat. Změřijó konec a začátek a šmik sem, šmik tam — zmola nezmola, to je hjim jedno — zarazijó kolek a tadyk pude silnica — na příč třebas celýmu pozemku a nikdo nesmí hani brknót. Z nékrásněéší nivke bodete mět francle, nic víc nežli francle — to já povídám — vzpomenete si na mě.« — —

Ale starostu Stéskala zajímala zcela jiná záležitost nežli kukadlo a tři nožky. Viděl se už ve společnosti »zemskéch pánů« — a jen o to mu šlo, jaké u nich »bode mět oko.« — —

Hať je temu tak nebo tak — šak me vůbec nevopustíme a dobré pozor dáme co, kde a jak. Hale, dež tam máme bét me — néni potřeba, habe tam beli nádenníci tři. Me pomožeme a můžó bét nádenníci enom dva. — — Tak se hušetří némíň koruna denně.

»A ba« — na to radní. »Šak to nebode tak těžká práca při tem — haji s jedném nádenníkem to spravíme, dež sme sami tři.« —

Ale ani to nezajímalo starostu, stačí-li nádenníci dva nebo jeden — — třebas jeden jen.

»Hale — jak —« začal z jiného konce, aby nikdo se nedostal k slovu: — »to teprvá huvidíme — bode-li potřeba nějakýho nádenníka nebo ne — vo to tu nende, hale vo to tu de, co s hinžinýrama? — Přeci se hjim mosí při tem veměřuvání taky neco dát! Vébor mosí přeci povolit na vélohe při tem! — Só voběde a večeře a snídaně — zavdaná, nocleh, dovízt hjich, zavízt hjich — — nebodó si to přeci sami platit!« —

Zástupce továrny věděl, kam Stéskal míří. Udělal rukou tak a tak a když ji zas položil na stůl, pravil se zlostnou jakousi rozhodností:

»My je sami dovezeme a zavezeme. — A v továrně budou také jíst a spát. Obec nemusí inžinýři stát nic.«

Starosta vyvalil oči. Doma žena už převlíkala peřiny »pro pány«, koupila dvě kila vepřoviny a cosi smažila, co smažence nebylo sice ani »podobný«, ale co okusil sám starosta a naznal, že by jíst mohl »haji císař Pán«.

»No, hale přeci!« — vzpamatoval se — »Me hjich přeci taky chceme huctít! Néni vo nic, hale ruka ruku myje a jak me k nim, tak voni k nám. To néni jedno, só-li k nám tvrdí nebo — jak — podlivá tebo.«

»Nic podlivá tebo — — Nebablejte hlupoty — Co je jejich povinnost, to je jejich povinnost, udělají a dost. Prosí oni se o vaši hóctu! Uctít chcete sami vy sebe, tak vám to povím. Ale konec konců — silnica je silnica a v Lidečku se staví jednou za sto let — — Co mně konečně na tom sejde — — Když chcete, dejte si jim, dejte si jim co chcete — obec to ještě snese. Vaše věc« — dodal důchodní jako zástupce velkostatku a zamžoural při tom očima jako člověk, který nastražil past a jen číhá, až do pasti vleze zvěř. — — »Chcete-li, já proti tomu nic nemám.«

Hory padaly starostovi s prsou. »Pajmáma« přece jen nesmažila nadarmo. »Peřine se zas převleknó — a na noc je teda може mět fabrika.«

* * *

Bylo krásné říjnové ráno, plné běloučkých mlh dole a sluneční záře ve vyšších prostorách.

Lidečko bylo v ráži. Kde kdo stál na návsi přede dveřmi a přihlížel k podivným úkonům obou inžinýrů. Obklíčeni houfem dětí stavěli své nástroje a od obecního mostku přes náves měřili budoucí radosť Lidečka. Hlásný s nádenníkem zaráželi kolíky, radní se starostou natahovali míru a stavěli červeně a bíle malované tyče.

Radní Kaňa chodil nějak na křivo.

»Co je ti, chodíš jak přeražené?«

»Hale, gatě stróhajó — ffi!« odplivnul si a uhýbaje gatím — vlekl se s tyčí dál.

Pracovali pilně. Ani na »tú snídaní« nezbylo starostovi kdy.

»Hale, přeci, pane hinžinýr! Je tam čerstvé guláš a nachystaný víno. Haji párke má hospodské« – hlasem, jakým jen Hospodin na nebi se vzývá, pravil starosta. A slíny »samó chuťó« tak se mu po jazyku slízaly až na rty.

Ale mladý, veselý, chvatně pracující inžinýr jak bujný oř hodil hlavou do výšky a změřil starostu.

»Nic, nic! My nemáme tolik kdy jako vy. Pozítří musí býti po všem a ve čtvrtek už měříme zas u Třebíče. Tam taky chtějí mít silnici. Rychle! Dál!« pravil přimknutým okem, změřiv náves a postavil svůj přístroj k šprlení zahrádky.

Starosta zoufale vzal tyč a postavil se s ní, jak inžinýr kázal. – Jak tak ty inžinýry viděl a slyšel, bylo přece jen záhadou, nesmažila-li jeho žena nadarmo! »Jakáž pomoc; dež bode néhúř, sníme to s Rozárkó sami.«

»Na levo!« burcoval starostu inžinýr ze sna, zatím co soudruh jeho zapisoval.

Starosta nic.

»Na levo povídám!«

Stéskal zase nic.

»Což neslyšíte? Víc na levo tu tyč!«

Stéskal stále jako dub.

»Von dež nechce, taky málo sleší. Mosijó na něé zhurta«, důvěrně pošeptal radní Kaňa inžinýrovi. »Neslyší, neslyší.«

»A což já mohu řvát? Hned ať to dá druhému! Co s ním tady, nechce-li poslouchat! Starosta nestarosta – mně do starosty nic není, my potřebujem dělníka!«

Z davu připlichtil se kdosi o křivé hůlčičce a ušklíbnul se při slovech, že starosta nechce poslouchat.

»Nechají ho bét -- Von dobře ví, hale nechce se mu. Jen řeknó »guláš!« a bodó vidět hned. »Guláš!« křiknul nahlas a oba inžinýři dali se do srdečného smíchu, když viděli, jak starostovi na slovo »guláš« opravdu v rukou zakymácela se tyč. – –

Úlohu starostovu převzal radní mladší. Stéskal jen se ještě tak ohlédnul a zmizel za rohem ratejny, odkud už nebylo daleko k obecní sněmovně.

»Guláš! zahouknul na prahu šenkovny a ani se neohlédnuv, je-li kdo v šenkovně či není, sřítil se bez vlády ke stolu na rozviklaný a bolestně pod ním sténající lenůšek. Zmateně rukou si přejel ustaranou hlavu.

Toho se také nikdo nenadál. – – –
– – – – – – – – – – – – – – –

Odpoledne byli už s tyčkami za dědinou a na druhý den přišli do panských niv.

A dokonáno bylo dílo den třetí – silnice vyznačena už aspoň na mapě.

Dědinou spokojeně nadnášeli se jenom ti, kterým silnice »šla« okolo oken.

»Kdo be se to bel pomeslel, že me bodeme tak ščasní!« uščuřovala se stařenka Horbišková. »Suchó nohó do kostela, suchó nohó z kostela, dobetku se hulevi, z vrat do vrat jak po médle – – a ta podívaná z vokna! Fůra za fůró bode ježďat kolem nás, každý proceství mosí hjít kolevá našeho dumu. Bože, tá dobrota ve žňách! Te staré, mosíš tú střechu spravit! Belo be to škaredý, dež tá selnica bode a každé čučet nám može na hůru.« –

»Kruci, kruci, kruc! Teho mně belo potřeba!« slintal už od rána stařeček Hřebačka a co slin od rána do hrdla spláchnul gořalkou, bylo na prkně psáno křídou význačnou – –: »Z jedneho kusa mám včil kuse dva – ze dvó mír mám včil půldruhý – – Kruci, kruci, kruc – půl míry mně sebrala silnica!«

»Ja« – popouzel Kaňa – »dež bele v selskéch nešetřili nic. Tém svém peršpektivem furt jen šmik sem, šmik tam a huřezávali téch kósků jako be to belo hjejich. Načisto sme zničeni.«

»Co ste se nebránile? Bele ste tam. Nač ste tam bele?«

»Bránile sme se. Co besme se nebránile? Hale co se nabráníte? Že pré hjim té hjejich hinštrumente hjináč nehukazujó.«

Nebránil se zatím nic. Sám naznával, že »hinžinýři hjináč nemůžó.« Tak »zmuchlané bel terén.« Polihal v sluníčku na mezích, pokuřoval, popíjel z toho, co hlásný donesl v čutoře a vyhříval se jak na jaře.

Také ředitel láteřil, kudy chodil. Německy, česky i maďarsky. »Bassamateremtete« – řval a stavěl se čelem jak nejsilnější jeho býk. »Chlapi mizerní, chlapí potvory – to nám byl čert dlužen tu silnici! Teď to mám. Celou nivu mně rozpárali. Místo dvou kusů mám čtyry a kde silnicu potřebuju, tam abych stavěl sám –. Čtyry kusy, čtyry mám teď z jednoho!«

»Jak čtyry?«

»No, úvoz a teď silnice na příč – kolik je to?« – roztřepal ředitel všech pět prstů levé ruky.

»Šak hóvoz možete včil zaházet!«

»A víte vy, kolik tisíc fůr bych na to potřeboval? A s dobytkem u fabriky a cestou k Úlehlám budu se topit dál. Taky sakra werk! — — Ale to mu přijde na čerty draho!« dodal a zahleděl se směrem dědiny, kde asi k nebi dýmila v tu chvíli Stéskalova usedlost. A mumlaje cosi pro sebe o obecní »hóctě« — zašel k důchodnímu, který ve výboru zastupoval s velkostatkem továrnu. Zastal důchodního před archem papíru a dal si tlustým prstem důchodního ukázat, co stálo obec vyměřování silnice.

»A z toho ze všeho »na hóctu« inžinýrů nepřipadá nic?«

»Ni—i—c— —« zamečel důchodní — a ještě jednou pročítal guláše, párky a kolikrát láhev s vínem ocitla se na stole — — — »Všecko si platili sami — k večeři si dali tvarůžky.«

Ředitel hvízdnul levým koutkem úst a hodiv klobouk s tetřevím pérem na hlavu, »servus« pravil důchodnímu a šel s rapportem k milostpánovi.

* * *

Černý, rozblácený, rozkaňhaný podzim převalil se líně k vánocům, zvolna, ospale k jaru se táhnul mrazivý, bílý leden s měkkým únorem.

Stéskalovi — působením hlavně důchodního — opposice vzrůstala a než sluníčko poprvé se rozřehtalo nad procitlým Lidečkem — opposice vzrostla v jeho doupatech v tichou, jemně se kradoucí, ale tím bezpečněji pracující revoltu. Starosta Stéskal — ničeho ještě netuše — počínal si jako turecký bůh. Udával k soudu i hejtmanství, žaloval, pokutoval, rozkazoval, trestal a kde trestat nemohl, vyhrožoval a strašil aspoň přízrakem své moci i tam, kde moc jeho přestávala a začínala jiná moc. Byly chvíle, kdy řádil ve sněmovně i před sněmovnou ne už jako dočasný ministr lidečské republiky, ale jako suverén, pověřený absolutní vládou monarchy.

»Kdo je starostó? Já — Já, Hantoš Stéskal! Já su vůbec, já su Lidečko. Dež ste si starostu zvolile, tož starostu máte — hale nikeho jinýho. Já su včil první osoba, já su včil neobmezené pán a otec všech a každé jako svýho otca poslóchat mosí mě. Me sme katolíci a křesťanská víra nařizuje poslušnost k hóřadům a poslušnost k představenýmu a kdo neposlóchá, je neznaboh. — — — Ruce preč — včil su tu já — —«.

Každou tou řečí přibývalo opposici po hlase a nebylo ani tak dlouho po vánocích, opposičníci měli už většinu. Čítali se na prstech a ukazovali jich starostovi deset. — — Náležet k opposici stalo se nejsvětější povinností Lidečka.

»Deset je nás včil a deset nás třeba jen zvostane. Hale hjich je enem vosum a vosum nikdá néni toli co deset. Bodeme včil vidět Stéskalovu spravedlnost, jak chodil hani sem, hani tam a decke rovno. Rovno! Hehehe!« — natřásal vodnatým svým břichem žlučí cele prosáklý stařeček Švásta, kterého starosta udal, že slivovici bez povolení pálil přes čas. — »A ty křivý ceste, kdo jé po nich vodil? Po těch křivěch cestách pudem včil me a huvidíme, kdo s keho. — Hale, nic říkat! Zajíca mosíme v pelochu stihnót. Hutíkat von humí taky. Napřed mířit a potem střelit a ne habeste, jak to bévá — napřed střelile a potem mířile. Hjináč. Napřed měř a potem řež, hale potem haž do krve. Hjí, starosto Stéskale, já ti dám slivovicu. Neznabozi, držte se!«

Čekali Stéskala. Připravoval státní rozpočet za rok 190? a nějak dlouho spravoval. Už před měsícem měly být účty složeny.

Tu se rozevřely dvéře a vešel Stéskal Pod paží nesl černou knihu a v té, jak v černém svědomí tušili »neznabozi« hříchy. Výbor zasednul, neznabozi srazili se v guču.

»Pochválen pán Ježíš Kristus! Vítám vás páni véboři,« zahájil starosta sezení. Tak tadyk só te hóčte«, hodil černou knihu na stůl. »Podlivá zákona bodó hu mně vosum dní veloženy a kdo sce, može do nich nahlídnót, dež já bodo duma. Přečtite hjich« — rozevřel knihu a rozevřenou podsunul ji pod bradu malíčkému, skrčenému krejčímu Studýnkovi.

Studýnka přesednul s jedné kýty na druhou, zakolíbal se, odkašlal a bezzubými ústy počal číst:

Výroční účty obce Lidečka za rok 190?

»Já meslím, habe se to nečtlo«, do chraplavého úvodu zabrblal beztak už dost brblavý Jakub Horák. »Přečte se teho celá litanija a nebodeme z teho vědět zas nic. Cifre só cifre a te se mató v kotrbě. Kdo se v tem vezná? Radš hať se volijó zkómateli a ti te hóčte prozkómajó co a jak.«

»A ba« — trhnul hlavou neznaboh Hrózek a žduchnul souseda Švástu: »Co me? Zvolit revidente — to bode to népsprávněěší — —«

»Dež tak, tož tak. Možeme haji volit«, přisvědčil i starosta. Věděl už, koho jemu věrní budou volit.

»A kolik téch zkómatelů?«

»No dva. Jak hjindá.«

»A to radši tři«, dodal Švásta. »Tři bodó víc vidět než dvá.«

»Ha, co meslíte, že tam bode k huhlídání?«

»Cifre.«

Starosta nepokojně zavrtěl sebou na židli — oči přimknutými víčky přehlížely hlavy sedláků.

»Tož kolik, dva nebo tři?«

»Tři, tři!« souhlasili i jemu věrní.»

»Hať se volí podlivá prográmu.«

»Podlivá prográmu. Kdo je první?«

Stéskal vzal do rukou seznam členů obecního výboru, seřaděných podle voličských sborů.

První volil starostův dobrý kamarád.

»Jakub Horák, Tomáš Stéskal a Josef Vérosta.«

Tomáš Stéskal byl starostův bratr, Vérosta jeho kmocháček, Horák chudák, jemuž ještě jen starosta ručil v záložně.

»A to radši zvolte za zkómatela starostu a dost« — — štíplavě do volby zajel Chocholáč a dodal: »Ten to zrevidíruje, že do roka nebode hani, co revidírovat.«

»Dál.«

Volil druhý.

Zase tak.

Třetí už volil jako učiněný neznaboh. Nejen že ze starostových věrných nezvolil nikoho, ale první, koho navrhnul, byli »névětší kacíři Lidečka« a těmi byli důchodní s Dóbkem a Švástou.

Starostu jakoby blechy štípaly. Hlavy sestrkovaly se v guče, cosi šeptaly. Švásta dal se do řezavého smíchu.

Volilo se dál. I jeden ze Stéskalových věrných zmaten hlasy volil s opposicí.

»Kdo že je zvolené?« Přes stůl ptal se Valnoha . . .

»Kdo zvolené bel huž včera« — — jízlivě odseknul Švásta a dodal: »Neznabozi, držte se!«

Starosta zkameněl ve tváři a v celém držení těla; jen pravá, sklínky se dotýkající ruka lehounce se chvěla.

»A co za to revidírování dostanem?« s bujnou zvůlí promluvil už Švásta na krejcar lačný jak hladný vlk. »To nebode praca malá. Taková muchlanica cifer! To dá répání!« — —

»Deť nevíte! Ešče ste neviděl.«

»Nemosím hani vidět — — Podívéte se na starostu a vidíte hneď — — Co dostaneme?«

»Jak hjindá. Bévajó každýmu 2 renský.«

»Já nechci nic — já pracuju pro dobro obce«, pravil důchodní.

»Hlasujme teda.«

»Jaký hlasuvání? Kdo s tém nesóhlasí, hať mluví.«

Mlčeli.

»Zvostane teda při dvóch renskéch.«

»Hale já mosím bét při tem!« — náhle jak ze sna vyjel starosta se zlobným třpytem v očích. Rty třásly se mu jakoby se chvatem modlil — »Podlivá zákona — — —«

»Podlivá zákona můžete být při tom, abyste podal vysvětlení. Víme, co praví zákon; to ostatní už si spravíme sami«, zakončil důchodní a domluviv se ještě s druhými, kdy začnou revidovat, shrábnul účty a bez pozdravu skoro zmizel.

Tu chvíli starosta jako kdyby s účty byl ztratil půl svého života. Jen se tak ohlédnul za odcházejícím a v očích dohasínal zlobný třpyt. Strašná lítost sevřela mu útroby.

Toho večera už ani nepromluvil a neporučil si ani obvyklé svoje cigárko; když domů přišel, snad smrt nemohla do domu vejít smutněji, než jak se vkradl on.

Žena z něho slova nedostala i když děti k němu přilezly jak kočky, sukénkami otírajíce se o pár rozkročených jeho holínek, ani jich nepřivítal — jen jako po paměti oddálil je stranou — a vyšel na dvůr. — — Pár vyjevených očí hledělo za ním. »Co je?« — ptaly se ty oči a když bez odpovědi zavřely se za ním dveře — pokračovala jeho žena v myšlenkách. — »To je divný. A přeci hjindá mévá tolik rozprávke — jak to belo, co tam belo, jak to řídil a jak to spořádal a — dnes jak debe hubu mu zašil — — nic — —

Na dvoře bolestně zakviknul pes.

* * * (Pokr.)

JOSEF ROSENZWEIG-MOIR.

LETNÍ NOC.

Noc červencová měkce krajem plyne,
zářící zlatem, pyšná královna.
Měsíce světlo hoří v dálce siné
a ze zahrad jde vůně čarovná.

Heboučký vánek líce něžně hladí,
dotekem jeho lehce chví se list.
A na dně srdce usnul smutek mládí
a dříme láska, dříme nenávist.

Pod křídlem noci bez ozvěny ztichá
všedního žití velká tragika.
Člověka radost, vášeň, žal i pýcha
před ohromností noci zaniká.

A člověk s nekonečnem splývá zcela,
sen odvážlivý zraky oslní.
Naděje dávná probouzí se vřelá,
zalévá srdce blaha náplní.

A nejjemnější hýbají se nitky,
úrodný země otřásá se klín.
Okamžik divný, hluboký a řídký
propouští světlo temných do hlubin.

Klid nesmírný a sladký k zemi slétá,
million hvězd se nocí třepotá.
A v dálkách kynou všechny krásy světa
a voní rudé květy života.

E. SOKOL.

BUDOUCNOST MORAVSKÉHO NÁROD. DIVADLA.

(Dokončení.)

Dá se o takové monumentalitě uvažovat za prostředků, jež pravděpodobně budou po ruce? Myslím, že ano. Architektura se již naučila vyvolati imposantní, lépe řečeno silný, prudký dojem ne množstvím nebo drahotou materiálu, ale jeho ovládnutím, jeho podřízením sobě. Musí ovšem vyjíti z našich poměrů, musí hledat a myslit, jak nejlépe dát jednotu všem a jak ji učinit krásnou a silnou za daných možností.

To volá po diskussi dřív než k stavbě dojde, dřív než se vůbec přikročí k jakémukoliv začátku, ke konkursu nebo jiné formě jeho. Je třeba rozhodných slov — u nás i v Čechách. —

Pak tedy bude divadlo stát a bude třeba hrát.

Není dům naším posledním cílem, nám jde v jeho vzniku o umění, které v dnešních poměrech nemůže ani žít ani kvést, jen živořit.

Dnešní Družstvo skončí svůj životní úkol. Aby zůstalo ředitelem dalších osudů, je nemyslitelno, aspoň ne v dnešní formě, neboť že by se divadlo pronajímalo dál, že by se slátával zájem soukromý s uměleckými a společenskými jako dosud, je prostě nemožno.

Tu vidíme tedy další úkol Družstva: připravit příští. Nechť se pak přetvoří nebo vytvoří nové provozovací družstvo, společnost s dostatečným kapitálem po pražském vzoru. Tomu by zůstalo jakousi intendancí, prostředníkem k zemi, pokud tato nepochopí svou povinnost. Bude mu udržovat budovu a opatřovat subvenci, jež jediná bude impulsem k práci čistě umělecké. Dnešní nestačí, to nutno chápat, a také je třeba vědět, že prvá léta budou přechodní a budou žádat většího napjetí než pozdější. Pro ně musí být připraven a přizískán fond, který je vydrží.

Jsou to otázky hmotné, ale marno jim uhýbat, jdou s uměleckými ruku v ruce a musejí být současně řešeny, musí na ně být zavčas myšleno; na provozovací družstvo na př. ihned, a tak intensivně jako na budovu, aby bylo obé zároveň hotovo, a aby bylo obé sebe hodno; i družstvo musí mít svou »architekturu«, abych tak řekl, svůj styl, svou uměleckou duši, ne pouze peníze!

Divadlo bude stálé, bez kočovných episod letních. Přechod k stabilisaci je v prodlužování dnešních sezon až po mez, již naše bouda připustí, a přechod ten také je přípravou pracím příštího družstva.

Jsem u poslední mety, u duše příštího Národního divadla, u jeho umění.

Bezděky vynořuje se mi zdiskreditované Merhautovo heslo — vůně Moravy. Ale nechť je znehodnoceno, zvedám je zas; je dobré.

Naše jeviště musí mít svůj charakter, svou vůni. Mívalo je kdysi, a nehrálo ani ještě moravských dramat a oper; mívalo ji, dokud mělo svůj osobitý repertoir, dokud dovedlo vybírat z proudů, jež cizina posílá, a z nichž brát musíme, nechceme-li strnout (i kdybychom stačili vyplnit své večery). Tenkrát se hrály ruské a norské věci — dnešní nejsvětovější — ač byly Prahou pomíjeny. To bylo smělé, svérázné a krásné — a mělo vůni Moravy. Mezi jevištěm a hledištěm, kritickým i nekritickým, jsou určité vztahy, napjaté struny, jichž souznění mluví o společné duši; ty tenkráte harmonovaly; duše si byly blízky a charakter jeviště byl bezděky charakterem lidu.

K tomu musí jít i budoucnost. Nesmí být kopií Prahy a náhodnou směsicí ciziny; musí být své v tom, že vyzvedne, když již vytvořit nemůže, silný repertoir domácí a že bude ne zmítanou třískou na cizích vodách, ale ředitelem jejich a vladařem. Nejde-li souznění s ovzduším, bude mít náš styl, naši duši.

Pak si vytvoří i herectvo, neboť jako roste repertoir z něho někdy, tak ono zas repertoirem.

Pak najde pravý poměr i k autorům svého umění.

Dá se i to připravit dnes? Ne-li dnešním obsahem sezon, jež jsou příliš málo v našich rukou, jistě aspoň hledáním příštích lidí. —

Není v mých návrzích vysloveno vše, ale aspoň zákon, jediný pro ně i pro všechny příští: Sbírky, budova, družstvo, provozování — vše, vše se tak vzájemně proniká, že musí být řešeno současně. Nesmí být vyňat kterýkoliv článek z celku. Chystá-li se tedy poslední náběh k cíli, nechť jde vší šířkou, nechť ji vidí a ovládne, nechť nasbírá sil, aby se vším a ve všem cíle dosáhnul.

R. TĚSNOHLÍDEK.

PŘÍVAL.

(Psáno v září 1904.)

Osoby:
Otomar, lékař.
Manka, jeho žena.
Baruška, chůva její.

Dusné letní odpoledne vrhá popelavé, mdlé světlo do zahradního pokoje domu Otomarova. Kusé stíny větví rozsochaté hrušně padají na podlahu. Skleněnou zadní stěnou je vidět do sprahlého kraje. Všechno je v jakémsi nemocném nepořádku. Málo nábytku moderního slohu, stolek u stěny pod bustou z oslnivě bílé sádry, jež hledí dolů přísně jako mrtvý. Knihami a časopisy je pohózen fauteil při dveřích do zahrady. Z leva dvéře do chodby.

Manka: bledý, úzký obličej, vlasy, skoro rozpuštěny, jí dávají podobu praerafaelistické Madonny, šat splývá. Sedí v koutku přikrčena pod palmou. Hoře a strádání jeví se v mátožných pohybech.

Baruška: sedí naproti.

Manka: (mdlým, polozastřeným hlasem): Co dědeček a babička?

Baruška: Dědeček chodí tiše po hospodářství. Není smuten a neraduje se. Už docela sešedivěl. V očích mu hoří divné světlo.

Manka: A zahrádka?

Baruška: Leží ladem. Studánka vyschla.

Manka: Zvonky opadaly?

Baruška: Zvonky opadaly, reseda jenom slabě voní.

Manka: Ach, Baruško, Baruško! (Sotva zdržuje pláč).

Baruška: Co je vám? Co se stalo?

Manka: Co mi to říkáte? Taková smutná pohádka, při kterých Manka vám do klína plakala. Kdyby zas tak směla.

Baruška: Smím ještě po staru?

Manka: Musíte!

Baruška: (svine ji do klína a zulíbá čelo). Co tak pláčete lítostivě?

Manka: Pamatujete také ještě na ten můj zlý, bezdůvodný pláč?

Baruška: Smutno bez vás bývalo. Stavení vymřelo. Babička se odstěhovala do komůrky vzadu a sedívá celé dny v zahrádce za úly a dívá se na cestu od města... a tou už nikdo nechodí. Nepromluvili spolu rok, celý rok. Když se po roce dověděli o vašem smutku – Tenkrát kvetly třešně, viďte, Manko?

Manka: A na ruce padaly mi lupínky a do duše sníh a já klekla před nimi a prosila, aby mne nenutili. Ale potom – Potom to bylo jako náhlá rána do hlavy.

– – – – – – – – – – – – – –

Při svatbě měla jsem ve vlasech břečťan jako na jeho pohřbu.

Baruška: Jaký on býval tichý a mírný. Kdyby byl mohl čekat.

Manka (tvrdě): Ano, když našli Jendu tenkrát na příkopě s ranou na prsou – – Sliboval, že nikdy neodejde tak – – Tak sám. A potom – oni mi ho vzali. Oni mi ho vzali. (Výkřik): Čekat, na věky čekat! (Zas mírně): A když jsem se ledva probrala, přišli mi s Otomarem. Věděli, že můj život dál je poušť. To věděli. Neměla jsem jasné vědomí, ruce měla jsem svázány. Pochybovali o mně, až přišel Otomar – – – uzdravil si mne.

Baruška: Proto se nedivili, že jste svolila. Vždyť vás jak děcko opatroval.

Manka: Víte, babička stála přede mnou, aby mne zachránila.

Baruška: A při svatbě se plakalo jako o pohřbu. Šla jste nám tak daleko, docela do ciziny.

Manka: To jsem si od muže vyprosila, aby se odstěhoval sem, kde mne nikdo nezná.

Baruška: Proč tak daleko?

Manka: K vuli dítěti –

Baruška: K vůli dítěti?

Manka (přesvědčivě): Ano, k vůli němu jsem jen také jeho. Slyšíte, Baruško, nejsem jeho ženou, jen matkou dítěte. S tou podmínkou jsem svolila. A proto jsem tu... ne macechou. Tam by mé úsilí rozbili. (Bolestivě): A taky k vůli sobě jsem odešla z domova – Abych nechodila tím krajem, který je mi dnes památný pro moje štěstí, aby nezvšedněly ty stezky, kde jsme chodili spolu, abych nezapomněla, abych nedovedla zapomenout. A pak ho nenávidím z té duše pro všecky známé, kteří tam zbyli. Tolik bylo mých podmínek. Snad jste si nemyslila, že bych byla povolila naléhání těch protivných dohazovačů?

Baruška: Proč nosíte, Manko, dosud smutek?

Manka: Po Jendovi. Ale dnes? Dnes je krutě žíznivý den.

Baruška: Nevyčítá vám to p. doktor?

Manka: Ne. Je »rozumný«. Chápe to jako mou třeba libůstku, jež časem padne. Ach, Jenda byl podivná hladová duše. Za něčím hnal se jako chrt... chodil tak věčně a mlčky kolem a nezaprosil. Jak odstrkované dítě. Blouznil o domově a nepromluvil. Já netušila. A naši? Nechtěli. Nechtěli mne mu dát, jakobych byla jejich věcí. Mé štěstí mělo záviset na jejich uspokojení. Proto jsem pak šla hned, slepě od nich, jen babička staruška – a ji tak surově odstrčili. Za to všechno, za to, že mně opatrovala jako oko v hlavě – Musela jsem něco mít, čemu se duší celou věnovat. Bylo mi sladko žít pro ubohé dítě, sirotka, ale jen pro toho. Jinak můj život se vším doúčtoval. Chtěla jsem se mu naprosto věnovat, aby se nikdy nedovědělo, že nemá vlastní matky. To mne hnalo také sem do ciziny. Bylo by mi bývalo neskonale úzko, že k němu přijdou s načechranou lítostivostí a vzbudí nedůvěru ke mně v rozpukávajícím srdéčku a všechno mi zničí.

Baruška: Nezasteskio se vám?

Manda: Nikdy, až teď. Je náš výroční čas, kdy mi odešel. Vracívá se hoře, stojím vždy znovu nad starou propastí, která se výšklebně rozevřela přede mnou. Cítím tu ránu uprostřed srdce, dosud z ní chlípí horký, černorudý pramen a před oči staví se tma.

Pausa.

Manka: Co jste se tak zamyslila?

Baruška: Bojím se to říci –

Manka (vztýčí se naproti): Baruško!

Baruška: – že snad to, co Manka prve řekla, je hřích.

Manka: Co?

Baruška: Že jste si ho nevzala za muže.

Manka (udýchaně): Baruško!

Baruška: Snad tím trpí už dlouhou dobu a souží se pro vás.

Manka: Baruško, mlčte o tom. Není to pravda.

Baruška (temně): Spíš je – – k vůli dítěti – – – Je tu tak neútulno. Jak můry chodíte kolem sebe, ulekaní, chabí ponocováním – on stále venku.

(Dokončení.)

M. JAHN.

SOUD OBCE.

(Dokončení.)

Stařenka jenom se skrčila, ale musila něco říci. »Mám zboží založeno ve spodu, musím čekat, až Tomek omlátí«, řekla opatrně, aby neroznášela daremných řečí.

Francek od kaple, malý človíček s pichlavým pohledem, směle vystoupil.

»No rozumíme, stařenko. Tomek měl vám dát ze své slámy. Víme to všeci, že jsou tam jiné pořádky, než byly za nebožky Josefy«, pravil.

A všichni přítomní podotkli, že Francek nemluví do větru, ale správně a nepokrytě.

A jakoby se střekli, nikdo na stařenku nepřidal haléře. Zač chtěla, koupila a zase zticha odešla.

Nadešly slunné všesvatské časy, dnové poslední podzimní pohody.

Okolo sedmé vyšla stařenka z chaloupky s hráběmi na rameně a s uzlíkem v ruce. Měla v něm krajíc chleba a kousek sýra na oběd.

Tomek stál ve dveřích, jakoby čekal na stařenku.

»No, kam tak z rána, stařenko?« řekl jí trochu potměšile.

»Jdu si vyhrabat stel a prosím tě, abys mi ho dovezl!« řekla stařenka.

Tomek se jízlivě usmál.

»To by mně kozel napískal. Kdo si nahrabe, ať si doveze!« odřízl ostře a hlasitě zafoukl na rtech.

Jeho řeč porazila stařenku.

»No to je odplata za moje dobré, Tomku«, řekla zlomeně a rychle vyběhla ze dvora.

Rdousilo ji v prsou, třáslo jí čelistmi, ale přemáhala se.

Proběhla dědinu, jakoby jí vyšlehal a brzo se ocitla v polích.

Den byl větrný, ale teplý. Z lehoučkých beránků vlídně se smálo poslední slunce listopadové. Jenom dýchalo teplem a vábilo svítivou zeleň ze suchých zoranišť.

Bylo ticho a pokojno. Pole dřímavě snila v posledních paprscích, probuzována toliko hlasitým krákotem přeletujících kavek. A ještě z háje nesl se jasný, hlučivý hovor a smích, čím dál tím zřetelnější stařence. Už rozeznávala hlasy, tlumené chřestem suchého listí pod zubatými hráběmi.

Stařenka skoro plaše vklouzla do háje. Opršelými větvemi svobodně bloudil teplý, líbezný úsvit, jenž rozveseloval tuto poslední práci na volném vzduchu. Lidé, jakoby opojeni sluncem poslední sklízně, smáli se, dováděli a z dálky nesla se hájem tichá a líbezná píseň svobodných děvčat. Ale stařence bylo těžko.

Vyhledala svůj díl, aby ji nikdo nepozoroval a nevyptával se, hodila uzlíček pod břízku a začala hrabat vyrudlé listí, ležící na suchu jako na zelené podušce, ale na její ruce se věsila tíže, tak jako závaží z olova. A Tomkova slova podněcovala ji v duši bolestí, která nijak nemohla propuknout, ale dusila se v ní tak jako podzimní blesky v těžkých mračnech.

Ale až stará Hyvnárka »od potoka« dohrabala se k jejímu dílci, rázem to vyšlehlo ze stařenky.

Hyvnárka, červená, statná a řečná sousedka, podepřela se právě o hrábě a chtěla si chvilku zarozprávět.

»No, jak si chválíš, Hančo, novou nevěstu?« řekla stařence Dobijášce.

»No tak, tak,« odšveholila stařenka.

»A jak se s Tomkem pořádá? No pravda, otáčí si ho jako list. Není horší, než když se chlap zblázní po druhé. A Vincka je z toho rodu, který se umí roztahovat a druhé hlušit,« mluvila Hyvnárka, zkoumajíc očima stařenku.

»No, ono což, pravda, je z té krve,« vykrucovala se stařenka.

»Tak vidíš, za Josefy jsi nikdy nekupovala stel, až letos,« přikládala Hyvnárka polínko.

Ve stařence už doutnalo.

»Položili mně slámu na samý spodek,« stýskla si stařenka hořce.

»Já bych se tolik nepodkládala. Jak se té Vincuši poddáš, bude na tobě jezdit. Je to kyrysar, z očí jí to hledí. No, a kdy ti to Tomek odveze? Taky ti řekne: mám napřed své, maměnko, čekejte?« pravila Hyvnárka řeřavě.

Teď to najednou vybuchlo.

»Ten mně odkrojil, až hanba povědět,« náhle vyjelo ze stařenky a jakoby jí nohy

podkosil, sklesla pod břízku a vzlýkala tak usedavě, až jí prsoma vyhazovalo.

Na její pláč se namanul Pavlica.

Byl to pijan a rváč, ale tentokráte se hnulo v něm srdce. Znal Dobijášku, že neublíží ani kuřeti, ale že trpí pro svou dobrotu. Byl prudký, že by se serval s Tomkem, kdyby mu přišel té chvíle do rukou, ale nedaleko byl Koluch, rozumný člověk, jenž už v dědině všelico napravil v dobrém. Zavolal na něho. Koluch přišel a viděl stařenku na zemi v pláči.

Byl to starý tesař, člověk na pohled nevtipný, ale rozvážný. Pro svou rovnoprávnost byl vážen v obci od sedláků i domkařů.

»Koluchu, stařence ubližují, zastaňme se jí!« řekl mu Pavlica prudce a vnukavě. Koluch narovnal svou nevysokou postavu.

»No nic, Dobijáško, nic, jenom s barvou ven, pláč nepomůže«, řekl stařence svým vážným, pomalým hlasem, jenž ukonejšoval.

Stařenka nemohla mluvit.

»Stel si musí kupovat za své — a ani ten jí nechce Tomek dovést«, mluvila za ni Hyvnárka.

Teď se stařenka ozvala.

»Celá dědina může povědět, jestli jsem Tomkovi hleděla špatně. Žádnému jsem si nestěžovala, ale to bolí, když není uznání«, žalovala si roztřáslým hlasem Koluchovi a mozolovitou rukou si stírala slzy.

Koluch zvedl rozumně své přečnívající obočí.

»To víme všeci, Dobijáško, že jste mu hleděla dobře a jak se vám odsluhuje. Tož ani slámy vám nedává, musíte kupovat stel?« zvídal rozvážně, aby se nepřenáhlil.

»Kdo prý si nahrabal, ať si doveze! řekl mi ráno. Tož hleďte, Koluchu, kam se mám, hříšná, podět. Lítostí hrábě mi padají z ruky«, propuklo náhle ze stařenky, jako když příval protrhne hráze.

»Hrom ať do toho nebije!« zaklel prchlivý Pavlica a praštil prudce hráběmi. Ale Koluch povrtěl hlavou, pak trupem a na konec celým tělem se rozkýval. Zatím se ozvala Hyvnárka.

»Tomka podbíjí Vincka. Přijde si z cizí dědiny a bude nás učit novým pořádkům. To u nás v obci nekvetlo, — taková koukol«, řekla »sousedka od potoka« jazykem jako nakřesaným a rozvrtěla se jako sýkora.

Koluch už všecko promyslel a pevně sosnoval.

»Nadběhněme tomu nějak«, řekl a obrátil se k Pavlicovi.

»Antošu, řekl mu, zahvízdej na hrabače, však ty to umíš.«

Pavlica, řečený »hrom«, dal dva prsty do úst a třikráte hvízdl, až zrudl jako kohout. Zvuk jeho ostře, syčivě proletěl hájem.

»Hej, hrabači, sem!« zavolal v zápětí svým pevným prsním hlasem, který se roznesl hájem jako zvuk vojenské polnice.

»Hrabači, hej!« šlo od úst k ústům po celém háji a ve chvíli stála hromada mužů a žen okolo Kolucha.

Koluch vystoupil rázně a hlas jeho zněl opravdově a přesvědčivě.

»Stařenka si tu stěžuje, že prý jí ubližují. Kdo prý si nahrabe, ať si odveze! Je to po spravedlnosti? Řekněte! Není to patřičné, abychom se stařenky zastali?« mluvil Koluch správně a jadrně, jakoby slova odvážil.

A celá hromada, jako by se cítila dotčena ve svém nitru, rázem se ozvala proti porušování práva. Shromáždění zareptalo a příkrá slova slétala z úst mužů a žen.

Francek od kaple i s potutelným ševčíkem ulevili si úštěpky, Pavlica znovu zabouřil hromem a Josef z chaloupky najehleně přesunoval svou dýmku z jednoho koutku úst do druhého.

»No tak vidíte, řekl Koluch. Pomůžeme stařence shrabat a o páté budu tu s vozem a dovezu stařence stel.«

»Dobře, Koluchu, dobře«, souhlasila hromada.

»A jak jsme tu, všichni ho stařence shodíme v chaloupce«, dodal Francek od kaple.

»Tak, tak, naučíme ho jinou písničku hvízdat«, řekl maličký ševčík a hned se chopil hrábí.

Ženské v barchetkách s výskotem začaly hrabat a muži s nimi. Žerty a vtipy jenom sršely na Tomka a Vincku a hrábě lítaly tak jako živé. V půl hodině měla stařenka všecek list shrabán.

»A včil každý k svému a kolem páté pojedeme«, nakázal Koluch.

»A vy, stařenko, pěkně si jděte domů a pusťte klopotu na hory«, řekl Francek od kaple, potrhnuv hlavou a blýsknuv pronikavýma očima.

»Oh Pán Bůh vám zaplať, sousedi, co jste pro mne udělali. Co bych vám, chudera, tolika schystala!« děkovala stařenka rozechvěle a roztřásle.

»Rozumějte nám, stařenko. Dobré slovo je tak jako svačina«, řekl přímo Koluch.

»A nebojte se, nedáme vás. Přijde nás celé procesí«, doložil Francek od kaple.

»Nebojte se, stařenko«, zahlučela ještě celá hromada a jako rozletlý roj se rozběhla po lese.

Stařenka svázala hrábě s uzlíčkem a cupala domů.

Zavřela se v chaloupce a celé odpoledne vydychala: »No Panebože, co se to nesběhlo!«

A kolem páté zahrčel povoz na dvoře a chomáč hlasů se splétal v pokřik.

»Hej, stařenko, už jsme tady!« volal Koluch svým jadrným hlasem, až okna řinčela.

A »hrom«, ševčík, Francek od kaple, Josef z chaloupky, Hývnarka, všichni vesele pokřikovali a slova jako rezavé hroty jim slétala s úst.

Přes třicet rukou se zvedlo a shrabovalo stel pod stařenčinou kolnicí.

Tomek, celý sinalý, vystrčil hlavu ze dveří.

Francek od kaple jej shlédl svým ostřížím zrakem.

»Pojď taky, pomoz!« zvolal na něho.

Ale Tomkova hlava, jakoby na ni dopadla ledová sprcha, náhle se vrátila do síně a jenom dvéře za ní zabouchly.

»A skládejte vesele!« pobízel Koluch sousedy.

»Nic se nebojte, stařenko. Jak nebude slámy, jenom řekněte. Já dám pět snopů«, křičel Francek od kaple.

»Já čtyři«, volala Hývnarka.

»Já sedm«, volal Koluch.

A rázem se všecky hlasy smísily ve vřavu.

Za chvíli měla stařenka stel pod kolnicí.

»Pánbůh vás pozdrav, sousedi«, děkovala stařenka v rozčilení.

»Pánbůh vám požehnej, stařenko«, odpovídali sousedé.

»A jak co budete potřebovat, jenom špetněte«, řekl Koluch.

»Nedáme vás«, křičel Francek od kaple.

»Ani kdyby měl hrom uhodit«, zvolal Pavlica.

»A šídla padala, pravda, ševče«, zavtipkoval Francek od kaple a rozveselil celý chomáč.

A za hlasitého křiku a výskotu ženských rozcházeli se hrabači ze dvora.

Tak rozsoudila dědina.

Antoš se dlouho vyhýbal sousedům, ale stařenka svou slámu dostala brzo a od té doby měla už pokoj.

V. MRŠTÍK.

BOUŘE.

Z románu Cyrilla Havlíčka v Praze. — (Pokračování.)

Havlíček neodporoval. Hrál opravdu jak náměsíční. V rukou choval sice karty, ale mysl všechna byla u Králové Hradce, kde sám byl a lidé padali jak mouchy, řvala děla a celé batailony lehaly polem, jako když kosou stíná obilí. Upomenut, naslinil prsty a narovnav brejle na nose, bedlivý dával pozor, aby nechybil. V okamžiku zas i na stole vypadalo to jak před Královým Hradcem až na to, že ne děla tu bouřila, ale Havlíčkova pěst, nesekaly šavle z ocele, ale jen ze zcela jednoduchého, ušišmaného papíru, nelítaly granáty ale denáry jen a kopy svištěly vzduchem za úpěnlivého nářku Komínička ševce a úžasného řvaní Břetislava, kterému Havlíček právě výhru smazoval svojí hubkou. — — —

— —

»Tak vám bylo zrovna před jarmakem v Hlinsku, když se přihrnuli na nás Prušáci. Díla jsme měli ještě v truhlách, chtěli jsme rozkládat zboží a báli jsme se. Vojsko naše, rakouské bylo tam posádkou. I dodal si nějakej Karafiat odvahy a přistoupil k jednomu naddůstojníkovi. Musil bejt Čech, protože pěkně mluvil česky« — —

»Prosimich, přijeli jsme na jarmak a nevíme, máme-li vykládat díla nebo jet dom! Kdyby mělo něco přijít, — přišli bysme o všecko!«

»Nevykládejte nic, spakujte, kde co máte — pryč odtud, pryč, naši ustupujou«.

»Karafiát běží k Faltysovi, perníkáři, ten už měl vyloženo: »I pro Pána Boha, co pak děláš? Je zle, honem pryč a pryč, Prajzi tu budou co nevidět, naši ustupujou...

A tak jsme naházeli všechny ty panenky, srdíčka, husary, koně do truhly, udělali jsme z toho mrzáků, smetí a ti tam. Ale z města už jsme nemohli dále. Vůz na voze a tisíce lidu. Nastláno slámy a muž vedle muže, samí plesírovaní: huláni, myslivci, husaři, pěší, všechno na jedný hromadě, jeden přes druhýho jak dříví leželo to na vozech. Koně, co nebyli k potřebě už, na louce stříleli z pistolí a marš pryč a pryč, kam kdo a jak mohl — hnali je jak zajíce... Tak v devět hodin přijel celej brigád uherskýho vojska. To přece už je několik set, a co povídám, set, — hrábl Fintejs před sebe! — 60.000 mužů a to ještě není dost. Už jeli zpátky — zkrváceni, roztřískáni, utrhaný pláště, rozbitý tváře, materie jim tekla z ran, škaredý podívání. Kanonýři bez kanonů, jen lafety táhli za sebou, cestou padali a zas vstávali, zas padali a viděl jsem člověka, už ani nešel, ale lezl taklehle podle těch chalup jak duch a držel se zdi. Takovej hezkej officírek, tak vám byl už zmalátnělej, že se ani na mrše udržet nemohl, spad' a jen tak rukama zalomil a povídal: »Mutter, Mutter, Mutter!« A bylo po něm. Jinej seděl na silnici a nemohl jít. Oči z důlků, ve tváři černej, inu, mrzký divadlo. A kolem široko daleko — kam jen oko dosáhlo, všechno zaklopeno vojskem. Pověděli jsme si: »Jest-li je to doma taky tak, — Kriste Pane, co si tam naši počnou?« Ale šťastně jsme to všechno přestáli, vojsko odtáhlo jinou stranou, my taky jinou a tak k půlnoci vypravovali jsme už doma, jak a co s námi bylo« — —

Na druhej den, když jsem to tak všechno viděl a poznal, — měli jsme hocha na cvičení v Moravskej Třebovej; — povídám mojí: »Milá brachu, upeč nám něco na cestu, já pro to dítě musím jít«. Přijde Homolka a povídá: »Víš co, nic není platno, já byl v Bystřici, je zle a může bejt ještě hůř, půjdeme pro děti do Třebovej«. Taky tam měl hocha. A tak se i stalo. Jenom Totůšek nechtěl nijak tomu rozumět, pořád kdesi cosi, že to není možný a že to není možný, Prajzi že už jsou pryč a našim dětem nic neudělají. »Já jsem tam dlužen 20 zlatejch a kde pak je teď vezmu?«

»Když nemáš ty«, povídá Homolka, — mám já, zle je zle, ať jsme tři«.

A Totůšek, že přece abysme nechodili. »Když, povídáte, je tak zle, co pak jsme tam platni? Prajzi mužou bejt už tam«.

»I Prajzi sem, Prajzi tam, já tam dítě nenechám!« na to Homolka a když Totůšek už mermomocí nechtěl, šli jsme sami, Homolka a já. »Šak, bude-li zle, řekl mně Totůšek, oni mně hocha přivedou. Co by taky s dítětem dáli? To je k smíchu!«

No, nám nebylo do smíchu.

Šli jsme.

Na cestě od Poličky k Radoměři přijdeme k jednej zahradě a tam stála jakási ženská, taková bílá vám a hezká jako z mlíka, tři mužští u ní stáli, officíři a a škádlili ji. V tom nás kdosi z nich zmerčí a musil to bejt taky Čech, povídá: kudy vede nejkratší cesta k Radiměři... A při tom si nás z ostra prohlíží.

Bylo mně to divný, že se ptá nás, když se optat může té ženské, ale řekli jsme mu —: »to musíte jít trochu na pravo a jak se dostanete za kříž po cestě pryč vzhůru.« Poděkoval nám a při tom zase tak zostra se na nás podíval:

»A kdo jste vy, kam jdete?«

A když jsme mu řekli, že v Třebovej máme děti, že se o ně bojíme, vzal tak bradu do ruky, ještě se tak na nás očkem podívá a povídá: »Můžete s Pánem Bohem jít a aby se vám nic na cestě nestalo, vemte si sebou tady tu karetku. Kde ji ukážete, všude vás musí pustit. Napsal karetku a šel zas za tou ženskou. A jdeme zase dál. A sotva přijdeme za les, kdo tu nestojí před námi, jako patrolla a zastaví nás:

»Co chcete?« povídá mu Homolka.

»Kam jdete?«

»Do Třebovej jdeme.«

A vy jste, myslím, špioni!«

Hned nás vzal a vedl dolů pod bor. To si můžete myslet, jak se nám vlasy pod čepicí zdvihaly. Sepjal jsem ruce a povídám:

»Homolko, co budeme dělat, maj' nás za špiony, pověsej nás.«

Homolka nemluvil, jen šel a třel se na lokti. Nic jsme sebou neměli, jen Erwerbschein a co Kriste Ježíši řeknem? Nikdo nám neuvěří. — Tu na nás koukne tlustej jakejsi pán, kníry navoskovaný, šavli mezi nohama, pořádnej břich.

Kam jdeme?

Tam a tam.

»Co tam máte na práci?«

»Syna na studiích, ve třetí latinskej a tu Tintejs má tam hocha v učení. Máme strach, by se jim něco nestalo.«

Změřil nás od hlavy k patě, zatřepal hlavou a povídá: »Nevěřím. Vy jste špioni!«

Už jsem myslil, že Jimramov jakživ neuvidím.

Na tu cedulíčku jsme zapomněli jako na svou smrť.

Až Homolka, když už nás obstoupili tři vojáci z předu, tři vojáci ze zadu, vzpomene on si na tu cedulíčku, co nám officíři dali, vytáhne ji z kapsy a podává břicháči. Břicháč se podívá, zakroutí hlavou a obrátí se k tomu, co o nás řekl, že jsme špioni...

Ale to se kamarádi neptejte, jak ten ho spral. »Ty dobytku — ty — ty, dyť ty ani nevíš, s kým mluvíš!« — A sám sedl na koně, šest mužů dal nám sebou. Tady máte peníze, tady máte vejce, chleba a vyprovodit nás museli až k mlejnku, kde začínal les. Tam nás pustili a odevzdali jinej štaffetě.

Přijdeme k Svitavům. Tam pořád ještě byli naši. Ale najednou, jako když do nich střelí, skokem byli u kanonů, koně vypřaženi, vozy zvlášť a š-š-š šustilo to kolem nás, š-š-š, kulky. Naproti nám začalo se blyskat a kouřit, kopce poukaly, země se třásla a jen to fičelo, granáty, kulky, šrapnely pršely, Kriste Ježíši, kam jsme se to dostali. Já na Homolku, Homolka na mě, kolena se pod náma klepala, já nemohl promluvit, Homolka nemohl promluvit a jen pořád na tom lokti se třel. — — Na kopci jsme byli, před námi moře vojska a nevěděli jsme ani, který je vojsko pruský a který naše. Voják jeden, celýj postrašenýj taky ještě nevěděl, co se děje, běží se dívat, ale jen ho lízla, už byl v rýně. To byl krvavej křest. A teď to začalo. Jak jatečnej dobytek se to válelo a padalo, krve po kolena, masa plný příkopy. Kde pak z těch jehlovek; padalo to jako šišky. Tu ležel hulán pod koněm a kůň přes něj, tam myslivec vyvrátil se a jen heknul, — inu hrůzný podívání. A já, když to vidím, povídám: »Homolko, víš ty co, vyjdeme tamhle k chalupě, přece budeme ochráněni a dá to Bůh nebeskej, že se tam živi a zdrávi přece nějak dostanem. Zeptáme se někoho, jaký je to vojsko před námi a na kterou stranu máme se dát, aby se nám nic nestalo, Je-li to vojsko pruský, musíme nazpátek a je-li to vojsko naše, přečkáme nejhorší a půjdeme dál. Dyť to věčně trvat nemůže. Ale přijdeme k chalupě a tam u jezírka, na těch loučkách stojí celá zeď červenejch husarů, kníry až za ucho a divocí chlapi. Oficír s nimi, šavli vytasenou a dívá se dolů. Ale jenom nás zmerčil a viděl, že máme každej tašku, — halt! přes silnici, přes banket, rovno k nám. Strašnej byl, červenej celej jako kat a oči jako jehle. »Kam pak jdete, pantáti«, pěkně na nás, ale se mnou už nebylo řeči, já slyšel už jen, jak ta kladívka u karabin cvakala, padnu na kolena, Homolka za mnou a s rukama sepjatýma povídáme:

Ale toho už se nikdo nedověděl, co tenkrát Homolka řekl...

Vedle u stolu strhnul se řev, jakého Finteis svědkem nebyl ani, když kolem něho hučela vřava válečná. Břetislav jak raněný držel se za levé ucho a poulil oči na Havlíčka.... »Jak tak můžete hrát, řekněte mně, člověče starej — —« řek za ohlušujícího řehotu a spílání kolem sebe.

Také Bradáč zlostí se necítil, ale Havlíčka neuznal za hodna ani jediné výčitky. Mávnul jen rukou a Prajzi v 66-tém nenatloukali tak svoje bambitky, jak nabíjel nyní on svou usmolenou a důkladně už zasmrádlou dřevěnku. Havlíček kotníky zoufale třískal o stůl.

»Ti se pořád hádaj, ti kartáři«, poznamenala kolem jdoucí Boženka, ale nikdo jí neposlouchal.

Čáp seděl jako žába se skrčenou hlavou a jen chrochtáním dával na jevo, že mu výstup není vhod. — »Proč pak hráte, když nic nemáte, to je potom těžko dělat zázraky!« hájil se proti Havlíčkovi.

»Já měl čtyry šavle a čtyry denáry, já mohl hrát, ale vy, vy jste mně neměl radit, vás jsem neměl poslouchat. Tím kartem jsem prohrál a vy jste tomu vinen.«

»Tím kartem jste neprohrál, ale denáry jste neměl nést, ty vás zabily.«

»To jsem hrál, co jste vy mně radil, vy jste mě zabil a na denary. Teď to strkáte na mě. Styďte se. Do dvou karet vidíte a — ještě nic nevíte.«

»A to mně může někdo desetkrát stejně ukazovat, jak mám hrát, já se přece držím svýho. Špatnej hráč, kterej čeká na radu pod stolem!«

»Nechte toho...« konejšili je; i paní Táflová upomínala Havlíčka.

»Máte dávat pozor«, přiložil ještě Čáp a dodal: — »to posloucháte o Prajzech a nevíte ani, co je podhod. Já nehraju, hrajete vy.«

»A když nehrajete, proč teda nedržíte tu kušnu škaredou« —

»Přes mou kušnu ještě žádnej nepad', až vy.«

»Přes mou taky ne — ale kdybyste mlčel, mohli jsme krásně vyhrát. Máte trochu dlouhej jazyk, pane Čápe, dejte si pozor. Vidět, slyšet a mlčet, to vás bude každej mít rád, ale takhle ne, takhle ne! A to už se Vám muší jednou říct, že u stolu jako hostinský nemáte tak dvakrát co dělat. Tamhle je vaše místo«, — rozehnal se Havlíček po šenkovně: — »Obsluhovat hosty a ne tu trčet jako policajt a rozčilovat člověka. Já jsem tu host a já vás naučím ještě moresům .... Vy mezi takovou společnost ani nepatříte, vy patříte — —«

Ale ani toho se už nikdo nedověděl, kam vlastně patří Čáp.

V tu chvíli bylo na Čápa strašný pohled. Chytaje se obou židlí zajednou, chtěl vstávat, ale nemohl, otvíral ústa, aby promluvil a nebyl s to; jen blekotal a v týle i za ušima zalit krví, koulel očima i hlavou.

Konečně připovstal, káceje za sebou židle a lapaje po vzduchu, pozdvihnul svůj neforemný, zatloustlý prst, obtočený massivním, do masa hluboce se mu zařezávajícím prstenem pečetním s monogramem na jméno Oldřich Čáp.

»Ha — Havlíčku!« zatřepal ve vzduchu krátkým, na zad shrnutým rukávem, tak že mu vidět bylo čistou, na perleťový knoflíček zapnutou košili, — »te — te — to!« zasípal, ale »to« bylo taky všechno, co dovedl ze sebe vypravit. Ostatní nebyl by nikdo ani slyšel pro bouři a srocený chrapot poděšených stařečků.

»Ale, pane Čápe, pane Čápe!« skočili po něm, kdo stáli mu na blízku a viděli, že ve tváři černá a oči staví v sloup.

Třásl jím Bradáč, za ruku jemně bral jej Slepička, přiběhla i paní Táflová a potřásajíc drdolem: »pane Čápe, pane Čápe, to nesmíte brát tak do opravdy!«, pravila. A berouc hlavu jeho do veliké své náruči, jak chorobného stranou jej odváděla od místa, kde vypuknul požár. »Co se v kartech semele — — kdož by si z toho co dělal!? Dobře se říká, hračky plačky, — jděte, jděte, dětino, co pak ale, kam pak s tím? Když nemá rozum on, máte ho mít vy a nechat ho. Utište se, utište, dyť my se vás až lekli!« A Čáp jen hlavou v loktech jejích kolíbal a pozdvihuje ruce do výše vyprávěl, co všechno on už od něho vystál.

Havlíček, když osaměl a viděl zvrácenou a v tolikeré náruči pochovanou Čápovu hlavu, — hrábnul rázně do kapsy a volal: »platit!« — —

»K čemu je mně to potřeba, k čemu je mně to potřeba!« — leže v náruči svých přátel, rukama rozkládal a ke stropu je vztahoval Čáp: — »dyť nejsem žádnej pes, aby tak po mně šlapal a na cti mně utrhal. Ten špicl, špion, zaprodanec jeden! Dyť já vím, proč pořád poslouchal. Seděl jsem jako na trní, aby někdo něco neprožblept', zejtra by to bylo na komisařství... Dyť vy nevíte, co je to za nebezpečnýho člověka!«

»Co?« skočil od stolu Havlíček a zatřásl sebou. — A tentokrát zas na Havlíčka bylo špatné podívání. Bledý jak šatka, zuby jektal v zimnici a ku podivu, s tváří jako ze železa, s rukou zpříčenou stál, a celým posunem pánovitě vzepřeného těla, tolik připomínal Zuma mladšího, když v pose rozeného kancléře, špičku levé nohy obraceje do sebe, lidem předpisoval světové své názory. Kotníky suché a tvrdé jako z ocele měli oba.

»Co?« — pravil v povýšené pýše uraženého mocnáře. Ale ihned zvítězil v něm krejčovský mistr z Prokopské ul. č. 669. a Havlíček, uchopiv se křečovitě židle, na které byl seděl, pravil: »Peníze tady utrácet, o zdraví se připravovat a ještě si dát líbit nadávky! Co jsem já za špicla, co?« ptal se celé šenkovny, hrdě se rozhlížeje po všech významně sklopených hlavách, zarytě mlčících přátelích, z nichž ani jeden nepozvednul hlasu na ochranu jeho. Když nikdo mu neodpovídal a Havlíček viděl jen, že tu a tam leckdo se i usmívá, pozvednul ještě výše už tak dost vysoký svůj hlas a zachechtav se krátce, pravil: »Podívejme se, mezi jakou pakáží jsem já to byl? — Fintejsi, Škvore, ty Kotouči, Růžičko, Žaboure, Kvochu, koho jsem vás kdy udal? Co? Teď mluvte, když umíte mlčet! — Á — a — a — tomu já udělám krátkej pořádek!« rozhodnul se náhle a pustiv hřmotně z rukou židli, hnal se ke kamnům pro kabát: »Co pak já tu muším bejt!? Nač pak já to potřebuju! Dyť já tu nemuším bejt? — strčil do rukávu ruku jednu, »jako bych já tu mušel bejt!« — strčil do rukávu ruku druhou a oběma jal ze chumtat kolem krku nákrčník: »Božko, tamhle máte peníze, dejte je pánovi. Bůh mně netrestej, jestli já se ještě jedenkrát sem podívám!« — hodil šálu kolem krku. »S Bohem, pánové!« zvolal a ještě se rozhlédnuv po všech zajednou a po každém zvlášť, s kloboukem v ruce křepce jako mladík ubíral se z prokleté místnosti, kterou po tři a třiceti letech opouštěl dnes poprvé.

Hrnul se přes schody a už se ani neohlédnul po nezapomenutelné místnosti, která po tři a třicet let den jako den svazkem nerozlučitelným srostla s celou jeho bytostí, až dnes on jediný snad ze všech, co tu byli a bývali, dokázal, že dovede i ten třiatřicítiletý obraz se srdce vyrvat a od sebe jím povrci jako něčím, co srdce jeho ranilo hanbou a lítostí nezhojitelnou.

»Měl jste dávat pozor a neposlouchat, co se mluví za vámi – patří se to?!« – zvolal Čáp už daleko mírněji, když viděl, že Havlíček opravdu se sbírá a rukama rychle vjíždí do svých rukávů. Ale když Havlíček cestou se obrátil a chtěl ještě něco podotknout, Čáp rozčílil se zas a poukazuje mokrým šátkem od potu, volal za ním:

»Jděte, jděte, už máte dávno být ven. – Já prej jsem jeho služebník«, dodal, když za Havlíčkem dvéře dopadly, »mně on si bude poroučet, abych držel kušnu! Já bych rád věděl, kdo ji má nevymáchanější, jestli já nebo on! Celá Malá Strana ho zná, jednoho člověka není, aby s ním něco neměl, znát se k němu nechce ani vlastní syn! Proč, řekněte mně, proč?«

Havlíček byl už dávno na ulici, když Čáp, stále ještě bouřil a stále ještě přešlapoval, ohlížeje se chvílemi po dveřích, jakoby tam dosud stál když ne Havlíček sám, tož Havlíčkův duch. V hospodě ticho bylo jako v hrobce, trapné mlčení zavládlo ve shromáždění oněmělých stařečků. Někteří z nich hlasitěji pošňupávali, v dýmu tiše se usmívali ostatní.

». . . Tu holku, co měl na bytě«, zastavil se Čáp u jednoho stolu – »na komisařství udal, že neplatí kostu . . . A co to dělalo, pagatel mu byla dlužna; chudera, ráda by byla zaplatila, kdyby bylo čím . . . A udal ji! Sedm měsíců měl byt potom prázdnej. Teď, bude-li tak dělat dál, jak dělá, studentům psaníčka bude krást a povídat tu o nich, co se naplatí a co ani pravda bejt nemůže, vystěhujou se za tejden. Škoda, že sem teď nechoděj', pověděl bych jim, co je zač. – Dyť nic nedělá, z čeho pak žije? Jen z takových pletich, po čem nic. –

To všechno Havlíček ještě slyšel, stoje na ulici pod oknem. Když se Čáp konečně uklidnil a Havlíček slyšel už jen jakési chrchlání, vrčení a kašel, pohodil vzdorně hlavou a s kloboukem o poznání sešinutým na stranu, bral se Lilijovou ulicí směrem Karlova mostu. V chůzi neustále přemílal rozehřátými prsty. Nohy klouzaly pod ním po vlhkém kamení, na které padalo mžení a do nosu štípal jej chlad syrového večera.

(Pokrač.)

DR. JOSEF OČADLÍK.

O ZODPOVĚDNOSTI OBECNÍHO PŘEDSTAVENSTVA

Vady naší samosprávy obecní uznávané všeobecně od naší veřejnosti, nutí k pronikavým opravám našeho obecního zřízení. Má se za to, jakoby nové zákony samy přinesly žádoucí blaho do našich obcí a klade se do nových oprav všecka naděje. Přehlíží se u nás, že v rámci platného dosud obecního řádu vývoj naší samosprávy obecní jest velmi snadno možný, jenom když naši lidé do obcí vnesou takový život a ruch hospodářský, osvětový a politický, pro nějž dosavadní obecní řád nabízí našim obecním správám nejširší ochranný plášť, svou všeobecnou příslušností dávající obcím téměř částečnou svrchovanost. Dlužno dbáti toho, aby tato svrchovanost samosprávy v příštích opravách nebyla nijak okleštěna, nýbrž ještě rozšířena a jednotlivými reformami rychlejší fungování obecních správ bylo umožněno a dosavadní překážky byly odstraněny. Stesky do naší samosprávy měly by však vedle zákonů mířiti zrovna a hlavně na jakost našich samosprávných činitelů, kteří v praxi samosprávné zavedli velký rozdíl mezi teorií a praxí. Krásné teorie u nás opačnou praxí bývají uváděny ad absurdum. Tak i v obecních správách. Nevědomost vůbec a zejména neznalost platných zákonitých předpisů u většiny našich obecních funkcionářů je hlavní příčinou ne-

dostatečné správy obecní, prováděné více od oka dle vlastní vůle jednotlivce, nežli dle nejlepšího vědomí a svědomí, čerpaného ze skutečných faktů a práva bez jakýchkoli úmyslů vedlejších. Je přirozeno, že tam, kde jednotlivý funkcionář obecní nedá si práci ani k vyhledání a správnému pochopení platného práva, vědomí zodpovědnosti jest neúplné a svádí tedy různý zájem k libovůli, lhostejnosti, povrchnosti, nepořádku, k uplatnění vlastního prospěchu a všem jiným zlořádům, zjevným u naší samosprávy.

Velmi škodlivým zjevem jest, že u nás funkcionáři obecní velmi často, neb řekněme upřímně, zpravidla jsou v rozporu mezi vlastním oborem působnosti a oborem od státu svěřeným obcím, to jest přeneseným, delegovaným. V samostatném oboru působnosti obec vykonává své právo, v přeneseném pak jest orgánem státním. Samostatnému oboru působnosti co do obsahu nesmí stát ukládati žádných mezí proto, že pojem místních zájmů je dán běžným životem a závisí na samosprávné vůli občanstva ve všech věcech vnitřní a finanční správy obcí. V oboru přeneseném obec spravuje záležitosti správy státní. U nás je zbytečně ostrý odpor proti oboru působnosti přenesené, poněvadž stát na ni obcím dosud ničím nepřispívá a obce tudíž vidí v ní těžké břemeno.

Jakožto příslušníci samosprávy bychom měli správněji pracovati pro rozšíření příslušnosti obecní a to je možné zejména v oboru působnosti přenesené a na útraty státu. Tento rozdíl tvoří základ pro zodpovědnost obecních správ, které vlastně v obou oborech všude jsou správou dle státních zákonů. Zodpovědnost obecních správ jest tedy také dvojí a různá dle onoho rozdílu. Článek XIII. zákona ze dne 5. března 1862 čís. 18., ustanovil zodpovědnost obecního představenstva slovy: »obecní představenstvo odpovídá ze svého jednání úředního obci a pokud se týče působnosti přenesené, také vládě«. Toto ustanovení se obmezuje jenom na veřejnoprávní zodpovědnost, kterou uplatňuje s hlediska působnosti přenesené státní správa svým právem dozoru dle článku XVI. citovaného zákona, aby obce nepřekročily svého oboru příslušnosti a nejednaly proti platným zákonům. Ve příčině samostatného oboru působnosti vykonává právo dozoru nad obecním hospodářstvím zemský výbor. Obec sama pak vykonává dozor nad představenstvem obecním výborem.

Občanstvu samému není dána dosud v této příčině náležitá pravomoc v žádné formě. Veřejný zájem vyžaduje zde reformy. Platné právo v tomto směru nevyhovuje, poněvadž nemá v něm opravného prostředku občanstvo samo pro takové případy, kde členové výboru nemají samostatnosti ani duševní ani hospodářské proti svým ovladačům a vyssavačům obce. Zde je mezera utvořená skutečnými poměry životními a osobními v jednotlivých obcích, když totiž hranice mezi zájmem osobním jednotlivých převahou hospodářskou neb jakoukoli jinou nad členy výboru vládnoucích poplatníků a místním zájmem celé obce se ruší úsilovným nátlakem oněch mocných, na svrchované pány si hrajících poplatníků. Je přece zřejmo, že hospodářský zájem jednoho neb více jednotlivců v obci, není ještě místním zájmem obce samé, aspoň ne vždy, neboť zájmy občanstva samého velmi často se křižují se zájmy několika mocnějších. Jediný předpis § 76. obecního řádu o nutnosti souhlasu aspoň tří čtvrtin voličů platících, aspoň tři čtvrtiny všech přímých daní ku zavedení přirážky na zakoupení nebo podniknutí něčeho nového v obci, čímž by se předkem příjmy obce rozmnožily, pak ku zápůjčkám učiněným k takovým podnikům, v praxi se neprovádí pravidelně v každém případu, poněvadž občanstvo samo z pravidla o této možnosti ani neví. Případů, kde starostové hospodařili obecním jměním jako svým ku svému užitku, bez ohledu na § 76., jest přece mnoho.

Soukromoprávní zodpovědnost představenstva obce je určena občanským právem a sice jednak vůči obci samé a jednak vůči jednotlivým občanům zvláště. Zejména povinnost k náhradě škody způsobené obci zaviněnými chybami obecní správy zde padá na váhu ve příčině obecního majetku; pokud se týče škody vzešlé jednotlivým občanům z úředního jednání představenstva, platí rovněž předpisy občanského práva o náhradě škody způsobené nebo zaviněné porušením úřední povinnosti, když škodu takovou nelze již odvrátiti neb napraviti řízením správním. Článek 12. státního základního zákona ze dne 21. prosince 1867, čís. ř. z. 145 o výkonu vládní a správní moci ustanovil zásadu, že všichni zřízenci státu jsou zodpovědni za úřední jednání a řízení přiměřené zákonům říšským a zem-

ským a sice každý ve svém oboru působnosti. Článek ten dále vyhradil zodpovědnost soukromoprávnou za škody vzešlé z porušení úředních povinností zvláštnímu zákonu. Dosud vydán byl takový zákon o syndikátním právu jen proti soudům a to roku 1872. Strana zkrácená může totiž žalobou se domáhati náhrady škody vzešlé jí porušením neb zanedbáním úřední povinnosti soudních osob úředních neb služebních v jejich úřední činnosti. Úřední osoba taková je hlavním dlužníkem, stát sám pak rukojmím a plátcem. Rozumí se samo sebou, že pro budoucnost dlužno domáhati se rozšíření této povinnosti také na všecky orgány, správy státní, zemské i obecní, toť úkol reformy této správy.

Již dnes jest sice zodpovědnost obecního představenstva zřejma, ale jenom v teorii. Praxe samosprávná není pranic přísná.

Nebývá v našich obecních výborech tolik občanské a mravní síly, aby dovedly své představenstvo pohnati k zodpovědnosti; naopak, sedávají v nich spoluvinníci aspoň morální a bývá tedy pravidlem, že zodpovědnost našich obecních správ i za skutky sebe horší a sebe větší škody, klesá na nulu a širší kruhy občanstva poplatného i veřejných dávek prostého málo kdy vůbec se dovědí pravdu. V takových případech provádí naše občanstvo ve své právní malomoci jenom obranu před další korupcí tím způsobem, že se pokouší o zlomení nadvlády a nepořádků v obcích obyčejně jenom pádem takových veličin při obecních volbách. Kdo ví, kolik práce a úsilí je třeba k očistě našich obecních správ, zajisté vší mocí bude se domáhati nových zákonů pro utužení a snadnější uplatnění veřejnoprávní a soukromoprávní zodpovědnosti našich obecních představenstev. Politický dorost náš má na tomto poli vděčné úkoly příští své práce politické proti ztrnulým, zastaralým a stupňovaného vývoje našich obcí neschopným obecním správám, tvořícím na venkově většinou bašty protilidové reakce.

X.

E. SOKOL.

HOŠÍČEK.

Tři episody ze života Pavla Rojara. — (Pokračování.)

Vidíte, — probíral se nejistě Pavel — »my mladí chceme je vždy dříve znát než všecko ostatní«. Herec se tiše usmál: »Děti, hlupáci a filosofové vrtají nejraději v tom, co je jim nejdále«.

Pavel se neurazil. Zadumal se nad hlupáky a filosofy a bylo ticho mezi nimi.

»Víte-li, že slečna Ela bude výborná herečka?« — vyrušil se Závodský. Pavel k němu tázavě vzhlédnul. »Výborná, říkám vám; připravuji ji a znám ji. Jsou talenty na světě; kdyby je chtěl někdo přebírat, co by nás hlupáků museli oběsit«.

»A bude hrát s vámi?«

»Ano«.

»Ještě letos?«

»Snad za čtrnáct dní«.

Již chtěla Pavlovi vyklouznout otázka, zda jenom proto s ní chodí, ale zarazil se.

»Za čtrnáct dní« — opakoval — »tak na konec sezony; škoda.«

»Zajímala by vás myslím víc než koho jiného; znáte ji z blízka«.

»Ale co, každému by se líbila«, — prohodil nadšeně.

»Je hezká, že?«

»No! Krasavice jí říkáme, ale — tak jsem vlastně nemyslil; nehněváte se?«

»Ne, vás na souboj nevyzvu, vás ne«, odmítnul Závodský. Pak náhle, jako by odhodil mávnutím ruky intimní sehřátí, zavrčel a štěknul. S Pavlem se do smíchu nedal.

»Směry života znáte?«

»Drama? Ne?«

»Nečtete novin, škoda pro vás. Debutuje v nich; Boženu; já hrám Černého«.

»Od koho je to?«

»A! Cenu to dostalo, což všecko je vedlejší. Taková studentská historie. Já se zkazím a možná i polepším, Alma Harden se polepší dokonale. Naivní, ale pěkně se hraje. Zkoušel jsem s ní mnoho; vrcholnou scenu jsem raděj neměl«.

»Proč? Nepodařila se?«

»Příliš, ale — pleskám«.

Pavlovi nebylo jasno, ale ptát se nechtěl, bylať tatam sdílná nálada; mlčel tedy a díval se na neklidně přecházejícího. Líbil se mu nyní, jak černou hlavou kýval v růžovém šeru a rukama rozkládal jakous utkvělou myšlenku. Jen nechápal, proč hovořili o ní, proč najednou nechal řeči a chodí a proč tu vlastně vůbec je.

Líbí se mu a učí ji hrát, což může být někdy zajímavo. Chtěl bych je vidět. Mne na souboj prý nevyzve; to zní, jako by někoho chtěl, eh, a chodí pořád. Chvílemi je velmi příjemný. Čaj budu vařívat; aspoň v zimě.

»Scházíte se někde?« — ozval se herec od okna.

»S kým to?« — zakoktal Pavel.

»S kollegy«.

Byl již zase jinaký. Prohnul se v kříži, ruce zalomil za hlavu, krátce si zívnul a usmíval se pak kamarádsky vlídně.

»Snad někde v postranní hospůdce nebo kdekoliv. Myslím, máte-li schůzky, kde byste o všeličem hovořili, debatovali.«

»Někdy v holubníku se sejdeme, ale nepravidelně«.

»Kde tohle, prosím vás, je? Neslyšel jsem, co jsem v Brně«.

»To věřím« — rezesmál se — »to je studentská peleš, laciný hromadný byt, hotová fundace. Ani nevím, kolik je jich tam. Velcí, malí, každoročně se trochu mění, ale někteří zůstávají a ti komandují. Bydlí v zadní světnici, tož tam se sejdem někdy náhodou, vyházíme všecky, kteří tam nepatří, a mluvíme. Měl byste se podívat«.

»Nevím, nechce se mi. O čem mluvíváte?«

»Jak kdy, nejvíc o literatuře«.

»Píšete?«

»Já? Leda polemiky s Vrátným, ale —«

»Mohl byste, ovšem. Neměli bychom si navařit ještě? Ostatně zbytečno, půjdeme zas. Hrají večer«.

»Vzal klobouk, potřásl Pavlovi rukou a na odchodu jen jako mimochodem prohodil: Kdybych někdy mezi vás přišel, nevyhodili byste mě?«

Pavel se zasmál. »Přijďte jen, uvidíte. Ale řekněte mi napřed, aby se nás víc sešlo«. —

»Dobrá, budete mi dělat protektora. — To plavé děvčátko z Koliště mi pozdravujte, a chcete-li, přijďte i za mnou někdy. Na shledanou«.

Pavlovi šla skoro hlava kolem, když osaměl. Příliš mnoho najednou toho bylo proň, zvyklého dosud myslit upřeně o jednom.

Chodil, zkoušel skládat rety a líce ve vrásky i úsměvy, nad zrcadlem se zamotal do daleké minulosti kvartánské, kde mu Polda vháněla krev do líci a trochu i do mozku; na Elu myslil a již ji »oškrabanému« přál, ač ho na něm něco hrozně mrzelo; nemohl bezpečně říci, zda tu s ním hrál, či je-li opravdu takový, takový zvláštní. A proč tu vůbec byl, když nechtěl vlastně nic a nic? Pro holubník? Potřeboval ho k Směrům života? O těch také mluvil prapodivně, i o sceně s Elou. Nu ďas aby se v něm vyznal; všecko splete i Kudrnáčka.

»Pozdravovat, vida ho! Bodejť! Sám bych — ale to je to: dívá se na ni docela kamarádsky, jako by nebylo třeba ostychu a seznamování. Na všecko se tak dívá, na mě také. Přijde si, řekne: jsem ten a ten, a již sedí a vykládá, poroučí, čaje si dá navařit. Měl bych se tomu trochu přiučit.

* * *

Náhodou se nazítří všichni setkali: Pavel, Hora, herec i Ela. Herec vyšel s pozdravem studentům vstříc.

»Pamatujete se, co jste mi slíbil?« — otázal se Pavla a obrátil se k Horovi s vysvětlivkou: »Prý mne zavede do holubníka; znáte?«

Hora se zasmál a neřekl tak ani tak; bydlel tam.

»Mohlo by to být v sobotu?«

»Dobrá, v sobotu« — přisvědčil Pavel ochotně. — Kam mám pro vás přijít?«

»Byl byste i tak laskav? Aspoň nezapomenu a nepopletu nic. Budu vás čekat ke druhé hodině; Údolní, třináct; kdybyste zapomněl, slečna vám poví. Děkuji vám a nehněvejte se.« — A již zas v krátkém pozdravu odvrátil k Ele, jež vlídně pokynula.

»Prosím tě, jak se s ním znáš?« — divil se Hora. — A co chce u nás?«

»Ta umí pěkně chodit« — utkvíval Pavel na štíhlé postavě Elině, neposlouchaje ho.

»To dělají šaty; ale co, prosím tě —

»Ah tak!« — Rozvykládal se široce o včerejšku, a jako vždy, získal Frantu zcela. — Smluvili schůzku s čajem a lidmi, domácími i cizími a podařilo se jim; vzbudili zvědavost.

Čím déle však na schůzku myslil, tím byl neklidnější. Neměl jediné myšlenky, kterou by mohl hodit v hovor, neměl vůbec

potuchy, co tam dělat a jak setkání zařídit. Místo toho tkvěla mu v hlavě věta: Kdybyste zapomněl, slečna vám poví. Nezapomněl, ale zachtělo se mu podívat se k ní, aby ji viděl doma a mohl se jí zblízka podívat na rty, jež se tak uměly usmívat. – Marně si říkal hlupáků, nechtěla mu z hlavy; a když se oblékal již k Závodskému, tak ho stísnila touha, že se poddal.

Zazvonil, ale chtěl utéci, jak se mu srdce rozbuchalo. »Mám? Nemám?« – říkal si – ale než dokončil, dvéře se otevřely. Bylo mu, jak by se vrhal do tůně, když ze sebe vypravil otázku: »Je slečna doma, prosím?«

Vstoupil do předsíně, služka zmizela. – »Jak to jen řeknu,« přemýšlel a místo odpovědi hádal pak, z kterých dveří vyjde. Uhodl.

Jasným hlasem a lehkým pohybem ruky ho zvala dál. Ustoupila mu poněkud, ale musel tak blízko ní, že plným dechem vssál směs vůně, jež z ní sálala. Vdychnul rychle dvakrát, nemysle, co dělá. Pokoje nepřehlédl, měl jen dojem nevelké prostory, plné její přítomnosti. A co se zahleděl na květovaný čínský slunník, trčící ostnatým krajem bůhví nad čím, stanula již s veselým pohozením hlavy proti němu.

»Jsi přece hlupák« – myslil; – »bylo ti toho třeba?« Ale přece ze sebe vynutil: »Promiňte, slečno, že jsem tak smělý.« Na víc se jedním dechem nevzmohl. Musel si odpočinout. A pořád se v sobě tříštil, nemoha se upjat na pitomou otázku; hned cítil, že se rdí, hned, že stojí prkenně, ale i to si současně uvědomil, že Ela je zcela jinak hezká než venku.

»Pan Rojar, není-liž pravda?« – usmívala se. »Vždyť se známe již dlouho jako sousedé«. –

»Co s tím?« – spřádal v sobě. »Na to není kloudné odpovědi. »Promiňte«, – začal znova, říkaje si současně osle! – »promiňte, chtěl jsem se jen zeptati, pan Závodský byl tak laskav a vybídnul mě vlastně –

»Nu proč se pletu, k čertu? Nesmím se na ni dívat«. Ty dva proudy šly vedle sebe jeho hlavou, a nedovedl jich regulovat.

Ona se usmívala, pobízejíc ho, aby usednul. Poslechl, aby se mohl vzpamatovat a znovu lépe začít.

»Pan Závodský se chce totiž podívat za námi studenty; mám se proň stavit a zcela jsem zapomněl adresu«.

»Jen to? Ale mileráda a napíši vám ji, abyste snad zase –«

Smála se plným hrdelním smíchem a nedbala jeho zardělého zdráhání. Usedla a on si oddechl. Byl hotov a nezbývalo než jít, čehož mu bylo skoro líto. Všimnul si jejího profilu i skloněné šíje, vyhlédající z krajkového límečku, a nevolána přišla mu vzpomínka na hercovu větu o vrcholné scéně. Nechápal, proč že ji neměl s ní zkoušet.

»Tak, prosím, pane Rojare« – vztáhla k němu ruku s drobnou visitkou. »Přál jste si ještě něčeho?«

»Ne, díky« – rděl se zmaten jejím pohledem.

»Jaké pak okolky. Škoda, že nemohu více posloužit«.

»Tak jak, mám jít?« – ptal se v duchu. »Mám zase říci proklaté »promiňte«, či jen tak »má úcta?«

Ela se rozpustile usmívala.

»Jistě to na mně vidí« – přešlápnul rozpačitě a rozhodl se, že řekne jen »děkuji« a půjde, protože »je všecko pitomé«. Podala mu však sama ruku a vytrhla ho. Byl rád. Odcházeje odnášel si dojem vůně, úsměvu, její měkce teplé ruky a čehos neurčitelně milého a vábivého.

(Pokrač.)

VÁCLAV DRESLER:

JOSEF MERHAUT.

Pokus o literární karakteristiku. – (Pokračování.)

Dějem »Bahnitých luk« je ponenáhlý úpadkový proces mladého, ideálně zaníceného nadšence, jenž hned svůj první nesmělý krok do veřejného života chce posvětit čisté práci národní i všelidské a své působení na společenském poli touží zahájit v slohu co nejširším, ale mimovolně podlehne vlivu ovinujícího jej prostředí, brzo

zapadne do něho všecek i s bývalými krásnými plány a utopí v něm své někdejší vyšší chtění úplně.

Není to proces v naší domácí románové už dávno nový či ojedinělý a jeho četné varianty máme zejména v povídkách i známých typech studentských. Od Mrštíkovy »Santy Lucie« přes F. X. Svobodovo »Uhnívání« i »Směry života« až ke Karáskově »Bezcestí« nebo Hackenšmidovi Dykovu. Všude jest to táž typicky, slovanská povahová passivnost, záliba ve velkém chtění i v dělání smělých projektů, věčné snění i rozplývání se krásnými theoriemi a při tom malá schopnost praktické, drobné práce tvůrčí denní, nenáhle rostoucí pod rukama. Novým jest v případě Merhautově právě společenské i národní prostředí. Kdežto převážná většina ostatních našich belletristů, pokud se o zmíněné thema zajímali i pokoušeli se je řešit, kreslila je na pozadí velkoměstského života pražského, Merhaut první nebo jeden z prvních přesadil je do ovzduší brněnského a zabarvil je eminentně moravskou příchutí, dosti různou od oné v Čechách.

Filous, ukončiv theoretickou, studijní část života a rozradostněn novým přílivem elementárního mládí i naladěn žízní po veřejné, altruistní práci, jede do Brna, neznaje z něho ani základních údajů místopisných. Jako úředník bude působit v bankovním ústavě německém, ale společensky rozvine nejpilnější činnost v směru ryze českém, národním, demokratickém. Takovými úmyslně zrůžovělými illusemi stele si jízdu k středu Moravy a těší se v duchu, jak mu tam bude teplo i dobře při neustálém vypjetí mladých sil. V svém niterném a původně jistě poctivém nadšení zapomíná však, že se posud v životě cele nevyrovnal s jedním z nejtěžších i nejosudnějších problemů, jenž svou živelní silou jako třísku drtí často úmysly nejšlechetnější a v podobě těžkého závaží věsí se na nohy i nejohebnější, s problemem, jenž v theorii se tak krásně podceňuje, aby se pak v praxi stal hotovou tragikou: s problemem ženy.

A ženu přivede mu zlý, nepřátelsky proti němu zaujatý osud do cesty hned první večer v Brně trávený. Je hezká, pružná, veselá a má mládí i kouzlo malého, provincialního démona. Mladý enthusiast, rozhořelý po národně společenském činu, mimoděk, znenáhla a téměř nepozorovaně zrazuje původní životní missii, kterou sám připjal k své cestě na Moravu i stane se pomalu otrokem koketčiny sukně. Hodlaje z počátku stykem s ženou ukojit pouze přirozenou touhu mužského mládí, jež cítí v sobě nezkrotně hořet i pálit, zamiluje se později do ní na celé čáře a bezpodmínečně. Jakoby neviděl, kterak ho pomalu odtrhuje prvotnímu určení životnímu a trvale mu odcizuje svatou dříve rozkoš práce i čisté touhy, jde slepě za ní a hledá její stopu, když se mu v nedobrém rozmaru na okamžik ztratí. Všecek otráven sloužením tomu ženskému démonku, miluje ho horkou krví svého těla i celou duší, zažije vedle ní řadu drobných tragedií i konfliktů a na konec ji k sobě nadobro připoutá svazkem nelegálního manželství, už skoro bez lásky a jen se zvykem jako odkazem minulých vášní. Od všeho se odtrhl, za živa se zahrabal a chystá se žít jeden z nejstřízlivějších rodinných životů. Do toho konečného řícení se jako jediná světlá jiskra svítí mu vědomí, jakoby byl něco z prachu zved' a očistěnému se obětoval.

Tragický moment má také O t r á v e n á k r e v, která dějově vykazuje však svým závěrem morální vítězství i důsledné očistění svého hrdiny, vyzuvšího se po silném vnitřním otřesu konečně z dosahu znemravňujících jej vlivů renegátských. V Janu Klíčovi nakreslil autor typ národně vratkého i vlažného živnostníka moravského, u něhož životní ideál kryje se s touhou dostat se v společnost lidí měšťanských či úřednických, směti mezi nimi sedět, mlčet i kývat a za cenu odnárodnění být jimi ob čas i respektován. Zapomene v sobě zdravého venkovana, poslouchá ctižádostivou i koketnou ženu — Němku, jež mu do vlastní rodiny zasela símě kmenové degenerovanosti a chce mu i cit trvale zdegenerovat. V pravý čas však pronesené jediné osvobozující slovo matčino zachrání ho před katastrofou a vrátí jej rodině i národu. Doklady z denního života pro tento dějový případ spisovatelův leží před námi takřka na dlani a zvláště Brno jest prý na ně bohato.

V »T r a g e d i i m a l é h o č l o v ě k a« dějovým předmětem je také pád i úpadkový postup jako v »Bahnitých lukách«, ale tady ze sfery převážně mravní, citové, duchové, vidíme ho přenesena do života hmotného, existenčního, tělového. Na nemnoha belletristicky tradovaných stranách schytal tu spisovatel několik posledních, vrcholných

momentů z rapidního rozkladu rodinného, kde pracovitý, dobrý, ale příliš důvěřivý i trochu lehkomyslný sedlák procedil svůj zděděný statek sítem židovy lichvy a vypočítavostí židovou byl později už jako žebrák, vehnán do samovraždy. Takové případy rodinných bankrotů nejsou na moravském venkově řídkou vzácností, ale pro poměry i celkové společensko-hospodářské ovzduší mají váhu skutečného symptomu nebo spíše výstražného signálu.

Tragičnost povahové vznětlivosti i vrozeného altruistického citu slovanského demonstruje autor na rozlehlejší povídkové práci »Píseň práce«, položiv těžisko děje v kvasící prostředí sociálního života brněnského. Obětí tohoto sociálního kvašení a oné snadné vznětlivosti stává se tu mladý, ideálně se dívající i upřímně nadšený kandidát učitelství, jejž krátce před rozhodujícím přechodem do praktického života strhne dusivě rozžhavená zelektrisovanost známých uličních bouří brněnských a všechen příští život vyšine mu v několika okamžicích z kolejí. Vyhlídka i sloup rodinného rozkvětu a vlastní společenská kariera rázem se v tom příšerně krátkém, stručňounkém výjevu pouličním sesula nenavratitelně. Další utváření se předčasně zmateného životního plánu mladíkova bylo už jen přirozeným ovocem tohoto vášní vyhnaného květu. Smutek zklamané duše, žal, pro ztracené sny i illuse, stud před výsměvnou veřejností a částečně i hrozící nervový rozklad hnaly mladou, zničenou existenci na vzdálený venkov, v intimní blízkot lesů, do patriarchálně žijící vesnice jihomoravské. Ze svých životních smutků pokusí se tam léčit pryskyřičnou vůní hlubokých hvozdů, bezcílnými toulkami po lukách i středem polních lánů a stálým stykem s vesnickou přírodou. Lék neselhal aspoň potud, že rekonvalescent soustředí se za krátko na novém plánu, jak se existenčně uchytit a protlouci se životem. Dobývat světa a reformovat život na tomto změněném stadiu už nezatoužil, ač o tom dříve s náruživostí bezohledného mládí často sníval. Ukojit potřeby vlastního těla a dle možnosti podepřít hroutící se budovu zklamané rodiny: nad tu úroveň nemohl se teď zatím odvážit a obraz, do něhož chtěl vložit kus elementárně vytryskléhο sociálního citu, učinil z něho časopiseckého illustrátora. Plakal tu umělecký entusiasm, mladé touhy i sny povadly a všechna tvůrčí chuť tu náhle vyvanula, ale »nastával výdělek« ...

Z nejobsáhlejších povídkových maleb Merhautových v první periodě jeho belletristické činnosti jest »Had«, jenž při svém knižném publikování vyvolal dost zájmu i tichého respektu. Ne tak svým dějem nebo psychickým prohloubením, jako horce cítěným a sytě vystínovaným elementem národně sociálním. Zase se tu jedná – jako u Merhauta skoro výhradně – o nenáhlé ubývání bytostní energie a o mimovolný útěk po nakloněné ploše, ústící pak v nutnou katastrofu. Tentokrát je to úpadkový román služky, jež z venkova přichází do rušného života velkoměstského a brzo tu do něho zapadne bez ozvěny jako kámen do zkalené vody. Šla si sempro štěstí, pro širší radost života, pro chutnější vzduch, jenž se jí na rodné vsi zdál příliš řídký, bezbarvý a jaksi pořád stisňující, hned na prvních krocích narazila však o vypočítavý egoism, mravní schátralost i intrikánství nižšího společenského života ve větším městě a podlehla novému vzduchu dřív, než se v něm naučila dýchat.

Ani tento proces není v naší literatuře nový a zejména na sujety M. A. Šimáčkovy při něm vzpomínám, ale předně pozadí jest tu jiné a pak zdá se u něho prorážet větší akcentování živlu sociálního, než jsme to viděli u ostatních belletrií, z téže sféry vážených. Autor jakoby chtěl co nejvíce zdůraznit drtící sílu prostředí a jeho ohromný vliv na život nejen jedincův, ale celých společenských tříd. O vlastní duševní vývoj hrdinčin nešlo mu asi v první řadě a jistě ne jediné. Když bych měl mluvit o sociologickém podkladě i zamýšleném výsledním účinu, rozhodl bych se také skutečně ne pro procesy niterné, citové, duševní, nýbrž pro vzájemný vztah společnosti k jedinci a v něm bych ho také hledal. Není jistě bez typičnosti pro dnešní Moravu (a i Čechy), jak slepě a nerozvážně se dívčí i jinošský dorost hrne do města, zdánlivě za lehčí výživou nebo intensivnějším požitkem, po případě z pouhé mody či rozmaru, ve skutečnosti však k zkáze vlastní a k degeneraci celého nejblíže příštího pokolení. A právě tato skoro tendenční složka dala by povídce pevnou páteř sociálně společenskou, jež tak mnohým našim povídkám úzce příběhovým schází téměř docela.

Rys životního smutku a povahu tragického zklamání mají také ostatní drobnější belletrie autorovy z téže doby. Dějově jsou co nejprostší a základní intencí illustrují

vždy jen jeden určitý výsek současného veřejného bytí.

»Předseda kuratoria« načrtává chladné vystřízlivění snivého mladíčka, jenž z uctivé vzdálenosti zvyká si milovat svižnou dceru své bytné a teprve později náhodou odkryje její intimní styky s úřednickým byrokratem, svou všemohoucí protekcí prodávajícím za mladé ženské tělo a za chvíli rozkoše. Trochu pozdě pozlátkový cár s velkoměstské špíny strhne najvní nezkušenec, ale vždy ještě dost v čas, aby se jí sám k smrti neumazal a nebyl pak vyvolen nevědomky vlastním rodinným životem ji stírat.

»Útěkem z robotárny« zachytil spisovatel jednak vrozenou touhu, jež každou ženu živelně táhne do manželského soužití a k rodinnému krbu, jednak bohatou pestrost nástrah, tuto její přirozenou touhu často zločinně využitkujících. Podobný sujet v jiném, společensky vyšším ovzduší řeší »Druhá žena« a črta »Není nic« jest mistrně podmalovaným obrázkem z nynější sociální propagandy i jejích rozkladných účinů tam, kde se přijímá bez individuelního kriticismu a není náležitě ztrávena.

V těchto všech posud citovaných dějích novellistických postřehli jsme u Merhauta realisticky skizzované rozkladné příběhy z denního života sociálního, bez táborové socialistické tendenčnosti. Autor všude zajímal se tu v přední řadě o drtivou tíživost dnešních hospodářských poměrů, na jejichž vnějším pozadí nastínoval některé všední, v praxi zhusta opakované úpadkové processy. Na vykreslení těchto processů, jdoucích málo kde do psychologických analys nebo popisných passáží náladových, užil belletrista realistických vypravovatelských prostředků estetických a tím se zatím spokojil. Ale současně viděli jsme už ojedinělé náběhy k naději, že tady se autor nezastaví, že chce dál a že má také schopnost dál se skutečně dostat.

A romanopisec nezklamal. V »Andělské sonatě« a ještě více ve »Vranově« dokázal stálou vzestupnost své tvůrčí snahy už i v ději samotném. V prvním z jmenovaných románů dřívější čistě vypravované sociální příběhy rozšířil i zjemnil o složitější processy duchové, mravní, převážně náboženské, »Vranov« pak vztahuje se dějově téměř na všecky významnější složky dnešního života rodinného, individuelního, sociálně společenského, politického i národního, myšlenkového stejně jako hygienicky tělového, theoreticky ideového neméně než střízlivě praktického.

V »Andělské sonatě« upíná se románový děj téměř všecek jednak na vylíčení náhle roztržených a pak zase navazovaných rodinných styků v manželství Hřivnově, jednak na zobrazení náboženského prohlubování v hrdinově duši. A obojí je dáno řadou jasných i zevrubných partií popisných. Manželství Hřivnových jest několik let úplně šťastno, dokud je nezačne kalit mráček těžce nesené bezdětnosti. Časem muž se na okamžik vytrhne z teplé rodinné intimity, dá se vodit smyslnou koketou a vyznává slepě kult jejího těla. Zůstala v něm však jiskra morality a ta se teď z dna jeho duše tlačí do srdce, nazírání i celkového projevu životního. Že nemůže hned očistit jeho poskvrněný život rodinný, zavinila okolnost vnější. Žena současně s jeho mravním probuzením zví pravdu sotva zpřetrhané milostné episody a uražené ženství v ní diktuje manželskou rozluku. Ale i ta jest jen dočasná, neboť ji později znova sklíží společná pouť manželů na Hostýn a opětné vzkříšení lásky pod jejím mohutným dojmem.

Vytkla-li se »Andělské sonatě« neprávem (autor neřekl, že je Hřivnou) přílišná nábožnost, vytýká se »Vranovu« politický konservatism a snad národnostní idealism, ale netroufám si rozhodnout, zda právem či neprávem. Myslím, že u Merhauta třeba klást váhu na názorovou ideovost ne silněji než na stránku čistě uměleckou, snad malířskou, snad psychologickou. A to by jej před onou výtkou plně zachraňovalo, v nejhorším případě by ji aspoň vyvažovalo. Neměli bychom na tu věc u Merhauta zapomínat.

Vlastního, ústředního děje, hledáme-li ho už, jest ve »Vranově« poměrně málo. Méně než v kterékoli dřívější novellistické práci Merhautově, třebas rozměrově znamená poslední autorův román nejvyšší rozpjetí jeho tvůrčí síly. Tok onoho ústředního děje, nerozvlňovaného příliš pobočnými episodami nebo passážemi vložkovými, jest prostičký a dá se zredukovat na dobrodružnou, náladově determinovanou historii dvou milenců, kteří připjali se časem na sebe víc citově než živou krví a jejichž životní cesty přílišná různost povah i bytostních snah na vždy rozvedla. Nekonečné obměňování i pestré zabarvování milostného citu rozhodovalo v této podivné lásce silněji než

okamžité zanícení smyslné vášně nebo praktické nazírání možné společné budoucnosti. Konají se časté i dlouhé cesty do krásných lesů luhačovských či vranovských, vyměňují se vzájemně dojmy i nálady o viděných pásech letní přírody, obapolně pohlíží se hluboko do rozhořených očí a hovoří se o nejkřehčích věcech na světě: to jsou styky mladého, nervově churavého i ideálně roztouženého Evžena a citové, vysoce náladové, snadno vzplanuvší, ale životně praktické, povahově kolísavé, nikdy určitě rozhodné Růženy.

(Dokončení.)

THEODOR UHLÍŘ.

DOJMY Z PRAŽSKÉHO KONGRESU VOLNÉ MYŠLENKY.

(Dokončení.)

Pondělní schůze byla zajímavou stanoviskem, jež kongres zaujal k otázce nacionální.

Co v Praze kanou pohnutím a radostí slzy nad jásavou manifestací sbratření lidstva k dosažení nejvyšších ideálů člověčenstva, v Prachaticích řine se horká krev, prolitá šíleným antagonismem, nenávistí tak uměle a zločinně vypěstěnou, jako byla nesnášelivost náboženská v krvavém středověku. Než svítá již v myslích lidských, rozum hlásí se o své právo. Ideály humanity a svobody, jež akcentoval univ. profesor Dr. Krejčí v zahajovací řeči, byly alespoň na sjezdu ztělesněny krásnou ukázkou, když byl podán návrh, aby sjezd protestoval »proti takovému zneuznání kulturních úloh« obou národů, Čechy obývajících, jaké bylo projeveno v Prachaticích. Návrh, aby mezinárodní kongres V. M. s rozhořčením odsoudil »každý projev takového nacionalismu, který porušuje mír a klidné spolužití národů,« byl s bouřlivou pochvalou přijat nejen se strany účastníků českých, ale také účastníky z ciziny, zvláště pak přítomnými rakouskými i říšskými Němci.

A ještě jeden zajímavý návrh vzbudil nadšený ohlas ve shromáždění pondělním. Sekretář světového sdružení V. M. poslanec Furnemont navrhnul, aby »hosté kongresu, jenž koná se na půdě, posvěcené jedním z největších zápasů za svobodu myšlenky, navštívili po kongresu Tábor, jemuž připadla tak památná role v onom zápasu« a »odkud vyšlehly první plameny odboje proti katolické církvi, aby položili na pomník Jana Žižky z Trocnova věnec.« Co si při tom Furnemont ještě myslil vzpomínaje pomníku Husova in spe, ale čeho s taktem vzdělaného člověka a distinguovaného hosta neřekl hned, pověděl ve středu, byv k tomu donucen novým štváčským útokem pražských listů německých, jež viděly v tomto projevu »sympatie pro jisté politické hnutí ve prospěch zvláštního národa.« Proti takové insuinaci ohradil se poslanec Furnemont co nejdůrazněji, a jeho »protesto energico,« provázené rovněž emfatickým gestem jako bylo důrazné mluvené slovo, vyvolalo ve shromáždění bouřlivý ohlas. Dovolte mi, abych citoval z tohoto protestního proslovu alespoň dvě krásné věty: »Mezinárodní hnutí V. M. nepřestalo a nepřestane nikdy svou organisaci a propagandu, lze-li tak říci, stavět nad politické strany. Pokládá se za spojení všech nezávislých a volných duchů, kteří se vybavili z každého dogmatického vlivu na řešení hospodářských, politických a filosofických problémů, zaměstnávajících lidského ducha, jehož pokrok v dřívějších stoletích, vyvolaný mysliteli a zápasníky za svobodu svědomí, nemůže býti popřen.« Poukázav na skutečnost, že také o příležitosti jiných kongresů V. M. poctili jich účastníci památku mučenníkův a bojovníků za pravdu oněch zemí, v nichž kongres byl pořádán, pravil: »Věrni tomuto krásnému zvyku velmi rádi bychom zajisté vzdali svůj tribut úcty také památce velkých myslitelů Jana Husa a Jeronyma Pražského, průkopníků náboženského převratu v 15. stol., kdyby pomníky jejich stály v tomto podivuhodném městě, které nám podalo tolik nezapomenutelných důkazů pohostinství!« V tu chvíli rděl jsem se studem a spolu se mnou asi množství jiných účastníků českých. Ovšem: Otcové

města Prahy nechtěli si pohněvati pražskou kapitulu a národ, inu — český národ samou starostí o petrský halíř zapomíná úplně na své lidi nejlepší.

Po návrhu na cestu do Tábora přednesl výkonný předseda kongresu Dr. Bartošek řeč o Volné škole. Dr. Bartošek velmi dobře poukázal na rozpor mezi vnitřním, t. j. myšlenkovým a vnějším, t. j. skutečným životem moderních lidí. Z následující německé řeči spisovatele Zenkera o působení církve ve škole cituji tuto karakteristickou, poměry vystihující větu: »Církevní vliv ve státě zvrací zákony v pravý jejich opak; církevní vliv ve škole obrací na ruby účel školy.« Po té pozdravil sjezd jménem většiny č. učitelstva předseda Ú. z. j. spolků uč. v Č. uč. a poslanec Jos. Černý, jenž referoval o Volné škole, předeslav několik slov o nesvobodě učitelské a dokládaje: »Hnus vzbuzuje pokrytectví, že se učitelstvu vyhrožuje zákony právě s té strany, která v době, kdy byly vydány zákony školní, ústy nejvyšší své hlavy zákony tyto zavrhla.« O výchově ve škole referovali dále Belgičan Hins, Dr. G. Tschirn z Vratislavi, prof. Beauquier a Francesco Ferrer. Zajímavým jest ohražení se prof. Beauquiera proti heslu »svoboda vyučování,« ježto za štítem slova svoboda »mohou se prováděti nejhorší sofismata.« K tomuto náhledu připojil se Francesco Ferrer, jehož každé téměř větě vděčilo se posluchačstvo potleskem, neboť nejen jich logika, nýbrž i oheň, který z každé sálal a který rozdmychován byl energickým gestem, strhoval jako magickou silou ku projevům souhlasu.

Z řeči Ferrerovy cituji tato slova: »Vyučování stalo se monopolem státu, stát si je osobuje; a proti tomu musí V. M. také povznésti svůj protest. Clemenceau třeba dá vyučování dobrý směr, avšak po něm přijde zpátečník, který zničí veškeru práci svých pokrokových předchůdců. Pouze takový monopol vyučování bych přijal, pravil Ferrer, který by pojistil život všem jednotlivcům; ve školách je třeba vyučovati, že všichni musíme pracovati pro povznesení bratrství a lásky národů. Ve svých moderních školách ve Španělsku snažíme se o to a doufáme, že se nám podaří, aby naše děti nebyly ani klerikální ani militaristické.«

Po té ředitel Úlehla v opak řečníka předchozího, co do vnější formy přednesu klidným způsobem referoval rovněž o Volné škole, pravě mezi jiným: »Zmínil jsem se, že již loňského roku na uč. sjezdě bylo dáno na program jednání o Volné škole. Vytýkalo se, že podobná věc jest přenáhlením, avšak kongres dokazuje, že myšlenka o Volné škole je zralá. Volná škola — to značí škola Komenského.«

Čtvrtý den kongresu měl na programu jednání dopoledního thema: »Vlastenectví a Volná Myšlenka. K thematu mluvilo několik řečníků. Nejpoutavější byly vývody poslance Modráčka, německého delegáta Vogtherra a francouzského delegáta Delarnea, řečníka velmi temperamentního. Ale nejkrásnějším dostiučiněním byla jednomyslnost a rozhodnost, s jakou všichni řečníci — a to zvláště z cizozemských němečtí — vyslovili se proti utlačování národnostních menšin, ono poctivé doznání něm. delegáta Vogtherra, jenž pravil: »Pohříchu, dnes jsou poměry takové, že národnostní menšiny jsou utlačovány vždy a všude: v Rakousku jsou to Čechové, v Německu Poláci, Dánové, Francouzi. Dostiučiněním bylo rozhodné odsouzení německého násilí na Polácích v Německu, o němž řečník s politováním a rozhořčením se vyslovil. Je potěšitelným tento zjev, že v zemi, kde vyrůstali v poslední době tak hojně Mommsenové, rodí se také ušlechtilí sledovníci Herderovi, lidé opravdu lidského, krásně a čistě lidského smýšlení a cítění.

Mohl jsem letmo jen zachytnouti dojmy pražského kongresu, jimiž on oplýval. Nepředpojatí lidé jistě souhlasí s námi, že to, co na kongresu bylo propagováno, je pravda nezkalená, ryzí, kterou nyní musíme realisovati.

Nemohu než pronésti k závěrku přání, aby stal se pražský kongres V. M. mezníkem lepší, šťastné fase českého národa, aby přese všechnu nepřízeň i přese všechno násilí klerikalismu ukojení došla horoucí touha lepší jeho části po volnosti, po svobodě, po pravdě — ona touha, jež byla vrcholně zosobněna v největším hrdinovi našeho národa, v Mistru Janu Husovi slavné paměti. Kéž je kongres pražský zdrojem, z něhož rozlévala by se voda živá, t. j. život krásný, zdravý a plný, život, jehož jest hodna důstojnost vzdělaného člověka! Kéž je ohněm, jehož světlo zaplaší duševní temno i z těch nejzapadlejších míst našich zemí českých!

Nuže, nechť provází krásnou, velikolepou manifestaci kongresu zdar, jaký je plodem zdravého rozumu, ušlechtilé mysli a dobré vůle!

XXIII. VÝSTAVA SPOLKU VÝTV. UMĚLCŮ MANES V PRAZE (Pavillon pod Kinského zahradou).

Umění je projev esthetické mohoucnosti současného života.

Diktováno touhami své doby, předurčeno jejími náklonnostmi a schopnostmi rodí se umění jako podmíněný a nutný výraz svého prostředí.

Soudobý život (nazývaný davem) zřídka chápe svoje umění, což znamená, že nechápe vlastní současnosti, hově více naučené konvenci než vývojové opposici, neboť spíše miluje seděti, než jíti po nových cestách.

To však není jeho největší vinou: dav, hledaje pro sebe nebezpečí ve všem novém, je schopen tvrdošíjně nenáviděti vše, co postoupilo dále než jeho zvyklost; jsou ošklivé důkazy, že jeho odpor přesahuje hranice jeho občanské spravedlnosti.

Proskribováno a dlouho neoceněno podezříváno a viněno od průměrných intelligencí vyrůstalo moderní umění až k zralosti, kdy je schopno zploditi umění nové; dnes však již přišel čas, kdy je spravedlivo oceniti jeho význam a hloubku.

I.

Impressionismus, jako žádná ideová revoluce nevyvstal nelogicky; byl výsledkem hlubokého odporu pak trvalé umělecké zkaženosti, jež bez ducha a citu, beze všeho posvěcení produkovala šablonovitě své nechutné všednosti, otrocky lichotící mělké kultuře obecenstva. Stvořiti něco nad legitimní zvyklost bylo odvahou; v počátcích 19. století byli to I n g r e s a D a u m i e r, kteří si již dovolili uměleckу viděť; D e l a c r o i x a M o n t i c e l l i byli ti, kteří již měli odvahu malovat.

Tito předchůdci, příklad a vliv starých mistrů, jemné a vkusné umění japonské a silná nechuť k vyžilému akademismu prokvasila rodící se generaci; opírajíce se o bohatou kulturu umělecké tradice a o svou vlastní sílu, snažili se jíti po nových cestách.

Vábila je příroda svým vzácným pokladem barev a světel, jemnými nuancemi a hlubokým závojem vzduchu, milovali slunce, které jim přálo tolik rozkošných radostí svým mírovým štěstím a přepychem světla; laskali lidské tělo, v němž nalezli nové nádhery živého masa měkce inkarnovaného a smyslné, přírodní radosti živočišného tepla.

Příroda byla jim tedy nekonečnou rozněcovatelkou vybraných uměleckých požitků a hlubokou studnicí suggescí a citů: byla jim dojmem, I m p r e s s í.

Snaha k impressi učinila z nich to, čím jsou: něžné milence valeurů a modláře světla. Více se rozptylovali v opojení než analysovali, příliš milovali, než aby mohli synthetisovati.

Nesmíte je však pokládati za instinktivní, neboť příliš mnoho museli studovati a experimentovati svým jasným malířským intellektem; nepokládejte je za živelné intuitivy, neboť naopak svoje poznatky vytěžili trpělivou prací a bolestným úsilím k dokonalejšímu; nemyslete, že byli to malíři povrchu, neboť byli malíři substance.

Jich svědomitost je přivedla k chemii barev, aby docílili co nejdelikátnějších směsí a nejryzejších nuancí; chtěli vyjádřiti vzduch vibrující jasem a teplem, vnitřní život barev a věčnou hybnost přírody: byl nalezen pointillismus jasné školy neoimpressionistické a zasmušilých intimistů.

Kéž byste viděli E d o u a r d a M a n e t a, toho velkého umělce, tak málo konvenčního, protože miloval pravdu! a dokonalého C l a u d e M o n e t a, v jehož obrazech je více přírody než v přírodě samé! Kdybyste poznali ženy R e n o i r o v y s vábnou pletí a vlhkýma očima plnýma života a něžnosti, s S i s l e y e a P i s s a r a, oba spřízněné svým hlubokým chápáním a uměleckou láskou a jasného S i g n a c a, jenž by Vás zarážel a v a n R y s e l b e r g h a s něhou vzácných japonských laků! —

Je jich mnoho; jich velikostí je, že osvobodili a zúrodnili umění svým vlastním nejlepším životem, dychtícím po kráse a pravdě.

II.

Malířská analyse, to jest zvýšené vidění, jež odhaduje souvztahy, podmínky a výsledky objektu, synthesa, jež shrnuje citové divagace a allury impresse do malířské věty, a pak kultivovaná malířská síla, vycházející stejně ze srdce jako z intellektu: toť byly šťastné dary oněch malířů, kteří šli parallelně s impressionismem se stejně hlubokými zájmy, ale novým cílem.

Byl to D e g a s, jehož vidění tak neomylné bylo kontrolováno rozumem vzácné chladnosti a poctivosti; pokládaje člověka za živočišnou jednotku hybné síly, symbolisoval jej ve vteřinové akci, jež vynáší na povrch atavická zvířecí gesta, nebo se rozvíjí až k protipřírodním pósám komediantské živnosti. Změklé maso s plihým svalstvem, ztučnělé údy v lascivních posicích líného zvířete: toť jsou Degasovy ženy, jež nám, příliš zvyklým na parádní novoty akademiků, připomínají ironický hnus mysogyna; divoký tanec v rozvířeném gázu, bolestná vzepjetí cvičených údů, vykloubené pohyby a unavená grimassa opičího obličeje v umělém světle: toť jsou baletky Degase, toho ryzího mistra, u nějž je pohyb bezvadnou arabeskou a pravda nutně podmíněnou krásou.

Veliký primitiv naivity až geniální, skromné a upřímné srdce zahrnuté uměleckou potencí, jedna z pokorných duší, jež jsou obdařeny nadpřirozeným viděním: takový byl P a u l C é z a n n e, při jehož obrazech myslíte na veliké dobré dítě a na zákony absolutní krásy, jíž pochopiti dáno jest často nevinným mezi umělci, srdečným omilostněným mistrům. Cézannova zátiší jsou posvěcena oním dokonalým kouzlem, jež čerpal z ryzích schopností svého srdce. Byl ť požehnaný mezi malíři, a říkalo se, že má svého Daemona.

Jak tragičtější byl V i n c e n t v a n G o g h! Veliký dilettant (jehož osudností bylo, že příliš

věřil v umění), zbožňoval silné a výmluvné barvy, jež soustřeďoval k bizzarním harmoniím, orámovaným pevnou linií, a hledaje z hlubin své umělecké touhy veliké malířské slovo, jež bylo by zhuštěnou formulí jediné odvěčné krásy, vášnivý a neukojený zemřel v šílenství.

Šťastným umělcem byl Paul Gauguin, jenž měl obdařené srdce a velmi jasný intellekt. Jsa schopen nejčistšího vidění, vynalezl theorii odvozených barev, aby docílil organických harmonií ve vybraném bratrství zjednodušených valeurů, hledal souvztah a spojitost mezi barvou a linií a zabýval se jejich psychologií; snil o všeobecném umění, a proto zároveň byl malířem i sochařem a řezbářem a jako básník toužil po kráse uskutečňované do života. Nalézaje krásu kraje a lidu v jeho psychické podstatě, navazoval na místní umělecké tradice, jež jsou nutným a substančně podmíněným výrazem povahy svého prostředí, a snažil se, aby jeho malířská intelligence sbratřila se s živelnou genialitou domorodých anonymních mistrů; a aby dovedl bezprostředně chápati, usiloval vžíti se do místních podmínek: v Paříži počat, dovedl býti v Normandii jejím prvkem a skončil na Tahiti jako umělecký antochthon.

Tak utvářen byl jeho jasný temperament umělce-dekorateura. S jistou uměleckou cudností, jež dovede neříci více, než řečeno býti má, se štědrostí sentisivního vkusu tvořil své podivuhodné dekorace, ony přepychové féerie vzácných barev a linií, dekorace, jež vyplnily své poslání: neboť jsou ryzími a dokonalými harmoniemi.
Umění Gauguinovo je sen o čisté kráse.

Bratři Čapkové.

EXPOSICE GRUPPY SLOVENSKÝCH MALIAROV V LUHAČOVICÍCH byla v každém směru a smyslu, obsahově i technicky, výstavou mladistvé nedostatečnosti. Také das Werdende? Snad. Tak nejistě, slabě odpovídají na tuto otázku, že nemožno nalézti slov, jež by byly dosti prudké, vyčítavé, jež by dost obžalovávaly. V tak krásné, svaté zemi žijí, kde je více věcí, zjevů, instinktů, jež jsou věčné než dnešní, kde proud věčnosti plyne silným, prudkým tokem, v zemi veliké se svojí kostnatou chudinou, utužených těl, pracovitou, shrbenou, němě odevzdanou, spjatou se svojí hroudou a krajem harmonií, jež je ethickou silou. Kde co z toho? Jen hodně slabé tuchy a ozvuky jsou v jich díle, jež láme tento nádherný život a divadlo jeho v »krajinu« a »štafáž«. Staré theorie i škola vězí ještě v jich krvi, práce úporná a obtížná ještě seslabuje jich ruce i oči, a i sami zdají se jednostrannými, umělci zbledlého, schematického, starého pojmu. I technicky musí sesíliti. Jich lepty jsou docela příležitostné, bez modulace, technicky neporozuměné. Nemalují nic, co není uznáno všeobecně za »malebné«, na nic se neodváží, co nemalováno již před nimi, a tak malují do té míry šikovně, že bez blamáže. Málokdy cítí a vypoví více, než řeč formy a barvy věcí, zjevů, málokdy tvoří. Produkují malování. Oč mohutnějšího pathosu, silnějšího dechu, oč původnější, výraznější je život Slovenska, Dětvy, než jak jej podávají, oč mnohem plastičtější pevnost a pádnost má! Třeba více disciplíny, výchovy, síly, vnitřní převahy, silnější intensity obsahu i výrazu a bezprostřednosti, spontannosti, což vše může přijíti lety. Jsou ještě tak mladí. I ti, jež nám dali více zbožnění, silnější, vznětlivější dojmovost, mnoho prožili, procítili, překonali a poznali, než pohled jich byl klidný, než jich dílo dýchalo rytmy dechu života, země, světa. Tu útěchu mají a všechny naděje a možnosti mládí, že vše leží ještě před nimi . . . Jsou to oni, jež jsou dole ještě, na které vzpomíná závistivě a bolestně mnohý Bongrand: »Ach, jak jste šťastni vy, vy všichni, jež jste ještě na úpatí hory! Člověk má tak dobré nohy, člověk má tolik odvahy, když se o to jedná, aby vystoupil na horu! A pak, když tam jsi, dej si pokoj! Zblbění počíná. Pravá muka a rány pěstí, vždy znovu se rodící námahy, bez ustání ve strachu, aby se člověk příliš rychle neskutálel dolů! Na mou věru! Člověk by byl raději dole, aby měl ještě jednou vše před sebou . . . . Jen se smějte, však uvidíte, uvidíte — jednoho dne!«

Edgar.

KOMENTÁŘ.

REAKČNÍ KNIHA. V umění je impresionism podstatou modernosti, jež jest pomalu již překonávána. Přinesl neočekávaná bohatství, ukázal nesmírnou hodnotu individua. Ale znamenal zároveň nejvyšší rozklad a tak zřetelně, že za jediné východisko z něho uznává se dnes všeobecně jen cesta, jež povede k nové umělecké synthesi.

Impresionism chce tlumočiti jakýmikolvěk reprodukčními prostředky bez ohledu k akademickým pravdám, zákonům, pravidlům a tradicím pravý a hluboký vztah uměleckého individua k předmětu jeho studia. Impresionista nám vypráví o nejdůvěrnějších chvílích svého obcování s jednotlivostmi nebo celky skutečnosti; vypráví, co on slyší v písních hmyzů, ptáků, lesů, vod a žen, co on vidí za zdánlivě všedním vzezřením krajin a měst, koutů a ulic, věcí a těl, co on cítí v hodinách důvěrného hovoru s lidmi a věcmi.

Impresionista jest individuum jako svrchovaný vůdce a tvůrce. Není od něho odvolání k nikomu. Tak to vidím, slyším, cítím já, to jest moje pravda. Je-li vaše pravda jiná, dobrá, moje není proto méně svatá. Tato úvaha je správná a zdravá, znamená konec umělecké konvence, lži, šablony a machy, konec akademičnosti.

Proto doba impresionistická bude považována jednou za dobu v jistém směru klasickou, dílo impresionistické, jež potrvá, za dílo klasické. Impresionism naplnil znovu umělecký zákon, jak se tomu dnes rádo říká, navázal znovu akademičností porušený poměr k tradici, jež jest plynoucí

a vláčnou páteří uměleckého vývoje. Postavil umělce opět **bezprostředně** před přírodu, před skutečnost, jimž ho odcizila tradice akademická, nastavivši mezi umělce a skutečnost haraburdí předsudků, falešných pravidel a konvencí.

Doba a dílo impresionistické zdály se revolučními. Byly jimi také často a krásně. Splynutí dvou proudů, umělecké minulosti a umělecké přítomnosti, nedalo se docíliti jinak, než rozmetením překážek, jež nahromadila akademičnost. Proud tradice mohl býti dokonale obnoven jen revolucí. Revoluce a tradice nejsou tak absolutní protivy, jak nám někdy namlouvají ideologové.

Ale ovšem, revoluční doba má svoje nepříjemnosti. Bitevním žárem strhováni jsou jednotlivci i celé skupiny za meze dovoleného. Bije se, aby se bilo. Boří se, aby se bořilo. Dílo neschopnosti vydává se za čin odvahy. Ze strachu, aby nepracovali konvenčně, pracují jedni jako šílenci a druzí bezvýsledně, mučeni pochybami, které sžírají jejich energii.

V impresionistické době vzniklo a nahromadilo se mnoho této kalné revoluční pěny. Mnozí a mnozí bloudili; mnozí vyšli jako vítězové, mnozí zahynuli tápáním.

Obohatila nás však impresionistická doba umění o to nejdražší a nejvzácnější, čím jest sám základ impresionismu, o pravý poměr umělce k předmětu jeho studia, o pochopení neocenitelné pravdy, že v umění musí tvůrčí individuum státi před skutečností přímo, poctivě a **svobodno**.

V literárním umění, v malířství, v plastice, v hudbě.

Co bude z této doby odmítnuto a zapomenuto, toť individuelní kaprice a svévolnost, zpupnost a libovůle, povrchní flirt hejsků a fanfaronství zeleného mládí a pak – mnohé a mnohé z pochmurné úrody pathologického ovoce, jemuž v revoluční době uvolňujících se rytmů a maleb plných slunce a vzduchu dařilo se dobře z rozmaru osudu, který ji učinil soudobou a poněkud souvislou s časem umdlených duší zkomírajícího a vyžilého měšťanstva.

Impresionism rozložil umělecký život ve všechny jeho prvky, význam individua uplatnil k posledním mezím možného, došel k přeceňování výlučnosti a aristokratické křehkosti. Přijde doba synthese, význam individua bude smířen s významem kolektivity.

Největší revoluce byla však již provedena impresionismem. Nebojoval za umění nové proti starému; umění nové, umění staré, to jsou pojmy pro kočku: **umění svobodné je všecko.** A tu za žádných okolností nebude zapomenuto, že impresionism umění cele osvobodil. O tento fakt ztroskotají bohdá všechny pokusy o to, aby bylo znovu zotročeno.

*

Významná válka za uměleckou svobodu, boje o principy impresionismu, jeho pravých a levých křídel, jeho hlavních a vedlejších proudů, boje o práva individua a subjektivní pravdy měly veliký vliv na generace. Nikdy nemluvilo se snad o literatuře a o umění tolik i v kruzích, jež nejlépe činí, když o nich mlčí.

Mladé umění nesouc na svém praporu heslo »Svobodu!« strhlo k sobě přirozeně také čilejší mládež. Zejména literární umění, jež se **zdá** býti snadnější než umění výtvarné, a z literárního umění zejména lyrika, jež se **zdá** býti ze všeho nejsnadnější, ponoukaly kde koho, aby přišel se svou troškou do mlýna.

Nastaly zcela mimořádné poměry.

Nebývá ovšem nikdy nouze o verše a veršotepce. Okresní poeti touží a budou toužiti a lkáti bezpochyby vždy a všude. Jsou však pravidelně i mimo umění i mimo literaturu. A také průměrné debuty studentské zapadají bez následků pro svět i pro autora: jen láska nebo žena poetova dostane je skvostně vázané, aby je uschovala v prádelníku. Snad se jimi pobaví někdy manželé ve dnech své usedlosti jako herbářem vzpomínek.

Ale impresionistická doba, přemrštěně zdůrazňující význam literatury, plná zmatků, pojmů na hlavu postavených a protiv zdánlivě nesmiřitelných, dodala nejen odvahu a sebevědomí mládeži, která psala, nýbrž vnucovala jaksi do ruky básnické péro i mladým lidem, kteří v jiné době byli by mařili svůj čas zcela jinak. Nebylo již třeba piplati se těžce s obstojnými aspoň verši a větami; nelogické slepence modních slov, divně artikulované skřeky mohly také platiti za projev umělecké individuality.

Ale nebylo vše jen chvilkovou pósou a povrchním napodobením. Přicházely horší časy. Pósa z počátku zcela nevinná stala se zvykem; jedy a lži, přijímané z bravury, přecházely pomalu do krve. S jednou částí literatury, s tou nejchorobnější a nejbizarnější, začalo se žíti až příliš hluboce. Emoce, sensace a nálady výjimečných a nemocných duší, napodobené na jedné straně nejvšednějšími lidmi, zachvacovaly a ničily na druhé straně generaci.

Impresionism přecházel z umění do života mládeže, stal se jí kýženou methodou života, jež se ovšem nesnášela se skutečností, o níž se **předpokládalo**, že jest brutální. Mladý muž myslil již jen na to, co ho odlišuje od jeho prostředí a styděl se za to, a opovrhoval tím, co ho s prostředím pojilo.

Výsledek byl žalostný ....

*

Když stůně generace, nejhoršími lékaři jsou moralisté. Svůj ideál zdravého člověka, i kdyby na něm bylo něco krásného, činí à priori odpuzujícím a nepřijatelným pro způsob, jímž ho vnucují. Provokují a dráždí nemocného svou neomaleností a nevědomostí. Nerozumějíce horečkám generace, zamezují jí přímo přístup k jasnému slunci a čistému vzduchu, stojíce na jejich prahu směšni se svými ledovými obklady, jež mají stále pohotově, a ženou ji do nových bludů, do ztřeštěností ze vzdoru.

Proč bych však nemluvil o českých lidech, proč bych nemluvil o nás?

Zachránilo se nás několik; to je náhoda, jež v životě generací neopomene přijíti, neboť vývoj musí dále – a nikoli naše zásluha. Naše kon-

strukce prostě vydržela útok bacilů a překonala moralisty.

Generace není ještě uzdravena. Ale lidé z jejího středu snaží se učiniti diagnosu: to jedni jsou již nad svou nemocí a druzí jsou již rekonvalescenty. Nová generace může pomalu přijíti, její zárodky musely se ukázati předem v generaci předchozí a také se již ukázaly.

Uzdravujeme se, neboť nebojíme se doznati, že jsme nemocni. Uzdravujeme se, neboť jsme dosti silni, abychom i moralistům brali, co jim nepatří a co patří nám: slunce, energii, cíle, zdraví, vzduch, pevný krok a jasnou mysl.

Symptomy našeho zítřejšího zdraví jsou na všech stranách. Ve skutcích všedního i literárního života. A já píšu tyto řádky, protože jsem poznal právě jeden symptom, knihu, melancholická pozorování, jež p. Otakar Zamrazil vydal pod názvem »My«.

Napsal jsem: reakční kniha, nikoli reakcionářská, neboť znamená mi reakci proti impresionistické chorobě, prozatím jen reakci, kus kritiky a sebepoznání, nikoli pokus o stanovení nových hodnot.

Významný jest již ten fakt, že bývalý sensitivní a unylý lyrik přichází s románem, jehož suché a střízlivé věty hvízdají jako studený vítr, a v němž na jednom místě horlí se proti románům s »lyrickými pasážemi«. Ale nejen tento fakt, celá kniha potvrzuje, myslím, můj názor!

My! Jsme tu mnozí, nejsme tu všichni. Ledakdos chybí, aby tato pozorování byla úplnější, mnozí chybí, aby obraz generace byl úplný. To však nebylo úmyslem autorovým: jako symptom sebepoznání a vůle k obratu stačí kniha tak, jak jest.

Vyzvedněte z románu p. Zamrazilova typ Vrublevského a poznáte celý jeden postup toho, co nazývám impresionistickou chorobou, poznáte případ nevyléčitelný: Edvard Řehoř Vrublevský chtěl býti umělcem. Byl něžný, sentimentální a bez energie, podléhaje neobyčejně vnějším vlivům; rád zalhal, zveličil a obkreslil vzor, který se mu líbil. Četl mnoho a bez soustavy, čímž se dokonale popletl; pohrdal zásadně vším nemoderním a hesla dne měla úrodnou půdu v jeho duši. Nade vše se mu však líbili lidé nešťastní, unavení a morósní. V podivných náladách bděl nad knihou dlouho do noci, touže usilovně, aby byl také nešťasten a světem unaven. Napodobil řeči svých hrdin, osvojil si jejich myšlenky a zvyklosti, nevěda ani, že tak činí a byl tím převelmi dojat a zarmoucen ... Spekuloval, jak by bylo možno přivoditi si krásné a veliké neštěstí, jež by navždy vyloučilo banální radost ze života. Také se mu zachtělo milovati strašlivou láskou nějakou pekelně svůdnou a neobyčejnou ženu, která by mu dala okoušet divoké rozkoše až do úplného vyčerpání a hnusu ... Žil v Praze, dostávaje od šetrného otce dosti skrovnou měsíční podporu. Jeho poměr k otci byl zdvořilý, ale významně chladný ... Byl nešťasten. Studii filosofických zanechal, začal studovat medicinu a napsal polovici tesklivého románu, jehož dějištěm bylo malé norské městečko: neboť se mu zdálo banálním voliti látku z českého života. Románu však nedopsal, ježto byl zdrcen nespokojeností. Své zklamání vyjádřil potom ve svazečku netištěných básní, umíniv si, že již nikdy nebude tvořiti ... Všechno ho omrzelo, i medicina. Otec byl skoupý a tu nezbývalo, než hromadit dluhy. Pak rozhodl se, že se usmrtí. Přemítal o podrobnostech činu ... Otec zemřel srdeční mrtvicí, Edvard Řehoř stal se posledním z rodu Vrublevských. Objímal otcovo tělo, vinil se z necitelnosti a plakal hořce. Část kapitálu prohrál na burse, kde spekuloval pro zábavu a ze zvědavosti, zbytek uložil v bance. Obraz mládí bledl vždy více a moudrost kázala užívat života. Ale tu přicházela nuda, »nejhorší zlo«... S naivní venkovskou holčičkou, s níž se nějaký čas tahá, nedovede se dorozuměti, vypravuje jí o mlze, jež leží hrozná na jeho životě, přivede ji k sobě do bytu a když děvče se mu poddává, vystřízliví, schladne a pošle ji domů: »Není možno« opakuje několikrát po sobě ... A pak zmírá pomalu a zbaběle v nabubřelém, líném těle ...

Tento život vypravovaný se znatelnou ironií jest, chtěj, nechtěj, autorovým protestem proti generaci, z níž vyšel a jejíž choroby část má ve své melancholické krvi. Bylo by zbytečno, abych ukazoval i na ostatních typech románu prvky veliké časové nemoci: nepřečtete této knihy bez zisku, tož ji čtěte, zajímá-li vás věc blíže.

»My« jest kus kritiky a sebepoznání, dílo ironického boření. Neukazuje východiska, cest ze zakleté končiny, ironii následuje melancholie, která nechce pomáhati ani sobě ani jiným.

Ale za výkřiky a protesty, jimiž dráždí se navzájem často figurky tohoto románu, cítíme někdy autorův názor a jeho rozhořčení. A tu vždy vidíme, že tyto jeho výkřiky a protesty diktovány jsou láskou ke zdraví, k silné životnosti a energické práci, láskou k vlastnostem, jichž nedostatek ubíjel a ubíjí část generace a snad i národ.

Smysl knihy jest tedy jaksi rozdvojen. Její ironie, toť útočný intelekt autorův, jenž stojí nad svou generací; její melancholie, toť nemocné srdce autorovo ...

Myslím, že by se mně byla stala tato kniha méně milou, kdyby se byl autor pokoušel přejíti od diagnosy k léčení. Není v ní stopy po hlubším cítění sociálním. A cestu k synthetické době, jež jak se zdá, vystřídá dobu impresionistickou, budou moci určiti a nastoupiti jen velicí sociální optimisté. *S. K. N.*

»MALÉ MEMENTO« byl nadpis úvodního článku, který na adressu mor. zemědělské rady přinesly »Selské Listy«. Memento opírá se o dopis zaslaný rolníkem z chudého kraje. Praví se v něm: »nepotřebují zdraví lékaře, ale nemocní.. dává se plnou hrstí, kde toho není zapotřebí, chuďasové zemědělští odbývají se almužnou. Neodpovídá našim moravským poměrům celá methoda subvencování. Jsou chudé, chuďoučké kraje na Moravě, kde se nepůsobí ani školou hospodářskou, ani přednáškami, ani subvencemi. Bohaté partie Hané jsou za to v milosti. Výroční zprávy českého odboru zemědělské rady dokumentují pravdu těchto výtek a žalob — Morava má vedle svých žírných niv také své kamení, své kraje, kde je počátek kamení a konec chleba« — atd.

Redakce »Selských Listů« odpovídá: »Nedá se paušálně mluvit o »mizerných almužnách« a o »rozdávání plnou hrstí«, když udělení každé subvence vázáno je na jisté předpoklady (počet dobytka, výměra půdy, osetá půda, placená pozem. daň atd.), které napřed musí býti splněny, — ale dá se mluvit o nesprávnosti dnešního subvenčního systému vůbec, který se však nedá dokázati statisticky z výročních zpráv, vždyť data uvedená za šetření uvedených předpokladů snesou kritiku nejostřejší. Čím více kusů dobytka v okrese, čím více placené pozemkové daně a pod. — tím větší nárok na různé subvence. V tom jest právě osudný omyl subvenčního systému, že nevychází ze stanoviska individuálních potřeb krajů, ale drží se paušálního měřítka a rozděluje podpory s byrokratickou objektivitou. O ozdravění těchto nezdravých poměrů pracovati, budeme vždy považovati za svou povinnost.« — — — Potud »Selské Listy«. — Tím poskytnuta příležitost i kruhům mimozemědělským, aby určily svoje stanovisko.

»Mor.-sl. revue« dobře je si vědoma, že jen hospodářsky silná země splnit může svoje poslání i na poli osvětovém. Jinak mluviti by se musilo o horké hlavě při hubeném těle a tak se věru zdá, že příkrý nepoměr mezi malými prostředky a velikými cíli je také jednou z hlavních příčin horečného charakteru veřejného života našeho vůbec a není tedy úloha zemědělské rady malá, přispět postupně k odklizení tohoto nepoměru aspoň v oboru svém, když není ještě možno, aby s toutéž energií a v tomtéž rozsahu postupovati se dalo v oboru živnostenském, průmyslovém, obchodním, kult. a j. Bude proto zemědělské radě dobře vhod, když odbornicky vyšetřeno a prokázáno bude, v jakém poměru jsou docílené výsledky k nemalým summám na zemědělství vydaným. — V posledním rozpočtu pro zemědělský odbor vykázáno bylo na 200.000 korun, roku předcházejícího daleko přes dvakrát sto tisíc, průběhem několika let jsou to milliony. Při všem porozumění a při sebe srdečnějším zájmu pro potřeby zemědělců, nemohou tyto summy zůstati nikomu lhostejnými, nám pak tím méně, čím malichernější jsou dotace určené oborům jiným s výsledky nádhernými.

»Pěveckému sdružení moravských učitelu« přikázáno 400 K, »Sdružení« výtvarných umělců na Moravě 500 K. — Ale to zatím stranou. Není a nemůže být účelem zemědělské rady, aby vypomáhala krajům z nouze, nýbrž velkému rozvoji zemědělství napomáhati hlavně tam, kde jsou k tomu dostatečné podmínky. Ale když už, tož už: Pak nejen kde kdo zemědělcům i dvakrát tolik millionů ze srdce přeje, ale také tím upřímněji sobě žádá, aby požehnáním jejich vzkvetla časem celá cíle toho schopná Morava — — — — Jak svrchovaná potřeba toho je, vysvitne i z následujícího.

RUSKO. Nevím kdo a také nevím, jak mnoho našich lidí (hlavně zemědělců, průmyslníků a obchodníků) zaběhlo na Rus o poslední nižegorodské výstavě před deseti lety. Ale, kdo zaběhnul, jistě si na výstavě povšimnul vyložených statistik a diagramů o vzrůstu ruského průmyslu za posledních 15 let. Taková je časová mezera mezi každou ruskou výstavou, doba revise vykonané práce. Číselně bylo prokázáno, s jakou rychlostí (celkově) klesá import různého zboží do Ruska a jak rychle Rusko blíží se vysněnému svému cíli: veškery své potřeby hraditi z průmyslu svého. Že na tomto stupni Rusko neztrne, ale při lacinějších pracovních silách následovati bude zrovna tak rychle stoupající export, jak klesal import, netřeba zvlášť dokládat. Rusko-japonská válka a v patách za ní rostoucí bouře na Rusi process ten jistě neurychlily. Ale pravděpodobno také je, že po uklidnění bouří — hospodářský rozmach Ruska nabude rozměrů nemalých. I když snad doba konečného vítězství Ruska v tomto odvětví není ještě tak nebezpečně blízka, přece už i nižegorodská výstava zřejmo tušiti dala, co všechno hospodářský tento rozmach Ruska pro nás znamená. Posouditi konsekvence všeho toho, není věcí mou, stačí pouhé upozornění. —

Druhým vážným zjevem, který s předcházejícím úzce souvisí, je v brzku možné zalidnění když ne celé střední, tož aspoň jižnější, nejúrodnější části Sibíře. Před válkou rusko-japonskou nebylo valné naděje, že Rusku podaří se tak záhy Sibíř zalidnit. Ale po válce, která všem transportům nesčíslného vojska tam i zpět ukázati dala všechno až dosud mrtvě ležící, nezužitkované, spící bohatství sibířské země, zalidnění nejúrodnějších, obrovných a přírodou bohatě nadaných rozloh v jižní a z velké části i střední Sibíře — není už otázkou dalekých budoucností. A co na nižegorodské výstavě dokumentováno bylo in prospekto — státi se může v době dosti krátké vážnou událostí. Sibířský pavillon byl obrazem všeho toho, čím Sibíř z malé části už je a čím v rozměrech dnes snad netušených státi se chystá. Poklady ležící v zemi, kterých nikdo neotevřel, poněvadž nebylo dosud, kdo by ji otevřel. A tak Evropa a především státy rakousko-uherské tváří v tvář ocitnou se událostem, jejichž posouzení ponechávám odborníkům. Rozvojem ruského dopravnictví v Sibíři — nebezpečenství to jen poroste. Co pak ruský člověk dovede, zmocní-li se jej energie a vědomí, ba jen pouhý jenom pud všenárodního poslání, o tom nádherné příklady vypravuje Gončrov ve svém cestopise »Pallada« (III. díl, Sibíř). Nemohu si odpustit, abych necitoval aspoň několik nejvýznačnějších slov: »Rok od roku poměry se lepší. A nyní se ohlédněte, jaké hory prozkoumány, jaké bažiny kdysi neprostupné učiněny schůdnými! Co práce, trpělivosti, jaké ostražitosti je třeba na takových prostranstvích, kudy nikdo skoro nejezdí, kde nikdo téměř nežije!« — A jinde: »Jak to zde kypí vše! Jsem živým svědkem onoho chemicko-historického processu, kterým pustiny mění se v obytná místa, divoši dospívají stupně lidskosti, náboženství, civilisace zápasí s divokostí a k životu burcují spící síly.

Mění se podoba země, krotne mráz, země kouzlem vyluzuje ze sebe rostlinstvo, slovem, děje se totéž, co dle Humboldta dělo se s prvobytnou zemí a ostrovy pomocí tajných přírodních sil. Tázati se budete, kdo že je tím Titanem, který takto vládne souší a vodou! Kdo mění zemi i klima! Titanů těch je mnoho, celé legie a všichni jsou v jedno sloučeni v této laboratoři: šlechtici, duchovní, kupci, osadníci, všichni hlásí se o práci a pracují neúmorně. Svého druhu hervové, malí Titanové. A kolik jich sem přijde po nich? A jména těch hervů! Není jich. Legie! A nikdo o nich ne-

křičí, ačkoliv jsou všichni daleko široko známi, ale všichni doznávají, že nedělají nic víc, než — »čeho je třeba«! —

To r. 1853 — před půl stoletím — dávno před Sibiřskou drahou. — Od těch dob— — — A nyní po rusko—japonské válce — —

Ze všech těch důvodů i každý z nás přeje si, aby příští události zastaly naši vlasť hospodářsky silnou a nepřemožitelnou. *V. Mrštík.*

INTELIGENCE A POLITIKA. Nejlepším dokumentem odvratu inteligence od ní je snad náš milý sněm. Kolika poslancům se jí vůbec nedostává, i když vezmeme do počtu i onu přirozenou, nekultivovanou! Dala by se zajímavá statistika stran sestavit, aby bylo patrno, jaký smysl pro ni mají i vůdčí kruhy, jež kandidatury diktují a prosazují. Ale byla by marná. Ještě není mizerie poměrů dost silná, aby volala do nebe a přesvědčila. Tedy jen dál.

I ROZPOČET ZEMSKÝ je příkladem. Vzrostl na rok 1908 proti letošnímu o čtyři a čtvrt procenta. Veškery položky správní vzrostly (sněm o 4 proc., zemská ústř. správa o 5 $^1/_2$ proc., správa zemského majetku dokonce skoro o 12 procent), ale na vědě, literatuře a umění našetřeno z loňské sumy 18, pravím o s m n á c t p r o c e n t, ač v celém hospodářství zemském na ně připadá jen 178.883 K, tedy $^1/_2$ proc., a ač si i na tu sumu dává země platit subvenci 8000 K od ministerstva vyučování a 2000 K na členských příspěvcích musejních! Nedosti na tom. Ono skvostné $^1/_2$ proc. má co děkovat své existenci ještě za jiné okolnosti. Do vědy a umění jsou subvencemi zařazeni všichni, kdo nikam jinam dost dobře se nehodí, na př. takový Damen-Zentral-Verein Gabelsberger a obdobný Herren-Verein, prostějovská hudební škola, jíž podobné v loni vyčerpaly z dotací zemských na 9000 K (proti čemuž Pěvecké sdružení učitelů moravských výhradně umění sloužící dostalo 400 K a nemá letos v rozpočtu nic!) Je to jen rozpočet, ale uvažte zájem sněmu o tyto věci a počítejte, oč jej zvýší. Není mi nijak proti mysli, dostane-li nějaká hudební škola podporu, dokonce ne, ale ať je zařazena, kam patří, do školství, ne do umění, jehož je daleka, jako kolovrátek orchestru. Či titul »hudební« byl záminkou, aby byla maskována aspoň trochu prázdnota, a nešťastné $^1/_2$ proc. nescvrklo se na poctivou $^1/_4$?

A JEŠTĚ TEDY ROZPOČET, zemský rozpočet. Je v něm jedno hezké: spousta subvencí byla škrtnuta ve všech oborech. Chvála bohu, vždyť byly příslovečny již. Inu ovšem: práce se voličstvu ukázat musela, a když s lepší nebyli, obchodili páni poslanci aspoň několik stovek tomu onomu. Jen jedna pochybnost mne při letošní touze po nápravě jímá: nestalo se to, aby byla dána pánům poslancům příležitost opět se zasloužit? Časy jsou zlé, zemský výbor zná své lidi a je někdy kulantní. Bude třeba zjistit po prvém zasedání. Pámbu dej, aby aspoň tolik taktiky v tom bylo, že by se subvence povolovaly dle vyrovnávacího klíče a ne na česky dobrosrdečnou polovičku.

ŠAMALÍKOVY PLAGIÁTY literární jsou zcela mimořádně dokonalé, hotová škola, jež učí rolnické mládence a dcerky odpisovat cizí práce. Upozorňujeme p. poslance, že honební zákony se sice smějí tím spůsobem sestavovat, ale literatura ne; ta je soukromým majetkem, a její »zcizení« (lidově se říká krádež) je trestné. Literární odbor Klubu přátel umění je ochoten přesvědčiti o tom p. poslance i jeho učenníky za všecky autory, kteří by si nepřáli podobných druhých vydání pod cizím jménem.

CENA UMĚLECKÉ PRÁCE. P. Slovák s občanstvem Sokolnickým chce vyplýtvat spoustu sil, času a peněz, aby zbudovali na Prateckém kopci pomník Slavkovské bitvě tří císařů. Sbírky (!), útok na Rusko, Francii, Rakousko, aby se súčastnily! Celkem zbytečná, ba škodná myšlenka, ale doufejme, že padne a nezabývejme se jí. Ale vedlejší moment, umělecký. Projektovali si tam pomník, kapli, museum, rozhlednu, vše nějak velkolepě v statisícový celek skomponováno, a pak požádali pp. arch. Fantu a O. Wagnera, aby jim vypracovali z d a r m a předběžné návrhy. (Požádají-li pak také cihelny, aby jim dodaly zdarma cihly?) Wagner právem odmítnul; vyslovil sice sympatie, ba nabídl se i do jury zdarma, ale jen tehdy, bude-li vypsán honorovaný konkurs jeho žákům. Ač trochu politické, přece hezké. Fanta návrhy zdarma vypracoval a zrovna čtyři; je na nich hodně práce. Obětavé, ale jen tehdy by uznání zasloužilo, kdyby se bylo stalo pro Matici nebo některý národní podnik, ne zde, kde se tím jen cena umělecké práce znehodnocuje. Lze se pak divit, když taková zbytečná sdružení vidí v umění jen služebnou sobě povinnost?

AFORISMUS. Není takové hlouposti na světě, aby se v ústech velikánových nezdála moudrostí, a nic není tak moudrého a krásného, aby nemohlo být malému člověku hozeno na hlavu jako prázdná hlupota. *E. S.*

FR. KRETZ: ORNAMENTY SLOVÁCKÉ. Typy lidového vyšívání na rukávcích. Sešit první (ornament 1.—16.) Nákladem vlastním.

Autor omezuje se rozumně na teritorium, ve kterém může býti nejúplnějším, na okrsky, s kterými souvisí každodenními obchodními styky a zkušenostmi, na okresy uh.-hradišťský, uh.-brodský a hodonínský. Dílo své, které je sbírkou dokumentů, reprodukovaných ve velikosti a barvě originálu velice jemně, že vystiženy dobře subtility čistě technické a materiálové, zakládá velice prakticky. Seskupuje materiál svůj dle obcí, dává tak více než přehlednost, za kterou mu budou vděčni i ti, jimž lidové umění není jen objektem historickým, jež vědí, že všude je a nemusí býti jen předmětem péče a ochrany museální.

Předpokládáme-li u Kretze dostatečnou míru odborné erudice, zkušeností a schopností, je jen na něm, dáti naší literatuře etnografické více než jen sbírku. Materiál »Slováckých ornamentů« skytá možnost a vybízí přímo, roztříditi, co je všeobecné světové ornamentální a technické primitivum, co je lokální, nejindividuelnější, precisovat je a sledovat jeho vývoj a variaci. Práce taková nesměla by být ovšem tak povšechna a nepřesna jako úvod prvého sešitu; studium lidového umění musí pracovati s čistšími, praeguantnějšími pojmy.

Ne-li vědecký, čistě praktický účel sbírka tato jistě vyplní, a netřeba se báti o její osud; je dosti lidí, jež nemohou postrádati nejpotřebnější obrazové pomůcky, jakou »Slovácké ornamenty« jsou. *Er.*

TRIBUNA. Pan Machar otiskuje v Prose z r. 1906 své poznámky z Času proti mně, ale ani slovem neodpovídá na pozdější vývody mé brožury »Svatba v Adamovských lesích«. Přibíjím jako summum literární charakternosti a poctivosti.

Josef Holý.

RAKOUSKO-UHERSKÉ VYROVNÁNÍ jest nyní nejvýš akutním. V minulých číslech jsme uvedli, že dualismus rakousko-uherský vyžaduje před vyrovnáním důkladné revise, pokud je vůbec oprávněný, jak se stanoviska rakouského, tak zvláště českého a chorvatského. Vyrovnání k tomu zrovna nutí vytknout původ dualismu a účelnost jeho a na základě toho naznačit další postup politiky. Česká politika však nechala všechny ty otázky minout kolem. Kdyby byla se postavila kriticky proti dualismu, který byl vynalezen proti Slovanům, tedy celková situace byla nyní úplně jiná a naši politikové měli nejlepší příležitost rozvinouti českou otázku a žádati, by předen byl řešen náš poměr k Cislajtanii, nežli by došlo ku vyrovnání vůbec. Za staré sněmovny tomu byli překážkou v ministerstvu; jakmile však nastoupilo první lidové zastupitelstvo, věc se ještě zhoršila. Česká delegace neměla jiné starosti nežli vymoci si zastoupení v ministerstvu o poměru k počtu jednotlivých politických stran a tak vyměněn dr. Fořt a dr. Pacák, dr. Fiedlerem a agrárníkem Práškem.

Přirozeno, že dr. Beck této situace využitkoval k tomu, aby dostal českou delegaci do svých služeb, což se mu podařilo a tak veškeré úsilí po jednotném českém klubu, který by hájil českou věc, ztroskotalo se v tom, že strany vzájemně o ministerstva zápasící: mladočeši, agrárníci a klerikáli svorně se shodli na vstupu do služeb vládních bez jakýchkoli záruk a bez jakéhokoli prospěchu pro věc českou. Baron Beck má nyní svou věrnou většinu v české delegaci pro rakousko-uherské vyrovnání a otázka česká je oddálena na nedozírnou dobu. V tom je větší porážka naší politiky nežli po zrušení jazykových nařízení, poněvadž tenkráte jsme ještě mohli volati po zadostiučinění, kdežto po dokončení rakousko-uherského vyrovnání pro českou otázku nebude nikde ani slechu ani místa. Němectví vzroste na slabosti slovanské politiky a z klerikalismu, který opanuje vládu, vzroste nám nepřítel dvojí, který přejde přes všechny sliby nám dané a prováděti bude své plány německé a reakční.

Při rakousko-uherském vyrovnání měli jsme i nejlepší příležitost rozšířiti otázku českou o otázku slovenskou.

Maďaři nejsou jediní vlastníci Uher a proto neměla zůstati ze strany českých politiků bez povšimnutí otázka chorvatská a slovenská. Měli postaviti požadavek, by vyrovnání nedělo se jen s Uherskem, nýbrž i s Chorvatskem a vyrovnání měli učiniti závislým na vyvolnění Slováče z běsnění maďarského. Všechny protesty našich měst a všechno soustrastné nadšení naše k ubohým Slovákům a příležitosti tragedie černovské jest hrachem házeným na zeď, když naši poslanci jsouce ve službách vládních, schvalují dualismus a tím vydávají Slováky na pospas Maďarům.

Bohužel, otázkami těmi nezabývají se ani politikové ani národ. Rakousko-uherským vyrovnáním národnostně nezískáme ničeho a bude-li parlamentně projednáno, tedy jsou oddáleny ne-li pohřbeny všechny naše velké cíle politické z uplynulého půlstoletí. Parlamentárním projednáním rakousko-uherského vyrovnání posílí se dnešní nespravedlivé posice Němců a Maďarů, kteří z této situace budou těžit a česká otázka se bude úžit stále více.

Na tak bezduchém a bezmyšlenkovitém stupni nebyla naše politika ještě nikdy. Tolik nerozřešených otázek národnostních, politických i hospodářských zaujímá rakousko-uherské vyrovnání, ale od poslanců více nežádá, než aby uznali za pravé, na čem se vláda uherská a cislajtanská dohodla. Je to úplně protikonstituční, aby vláda a nikoli zvolení zástupci jednali, ale poslanci se tomu podrobují a zahazují svou samostatnost a neodvislost.

Takovým způsobem vládní projekty přijdou k cíli a naše požadavky v nich utonou. Kdyby naši poslanci byli na výši situace, nelpěli tak osudně na vládě a využitkovali všech okolností, ovládli by poměry a mohli by klásti junctim: buďto vyrovnati se také v Cislajtanii s Čechy a v Uhrách se Slováky, anebo žádné rakousko-uherské vyrovnání.

Sk.

MORAVSKÉ SPOŘITELNY v r. 1906 (rozuměj české) měly vkladů 95,845.723 K. Dle »Statistiky českých spořitelen« sestavené F. Zachařem připadá v 28 okr. hejtm. na jednoho českého občana průměrně vklad 55·89 K a to v hejtm. Moravsko-Budějovickém 187·37 K, Vyškovském 147·94 Kor., Třebíčském 124·81 K, Dačickém 131·36 K, Tišnovském 122·85 K, Přerovském 121·91 K, Kroměřížském 93·95 K, Velko-Meziříčském 90·91 K, Uh.-Hradišťském 85·71 K, Prostějovském 79·32 K, Uh.-Brodském 56·46 Kor. atd., nejméně v hejtmanství Brněnském 0·80 K, ve Slezsku v hejt. Bílovečkém 1·14 K, Fryštátském 64·45 K. V hejt. Jiblavském, šumberském a znojemském není žádné české spořitelny. Statistika tato ovšem nevystihuje hospodářskou sílu naši, neboť by musela býti doplněna statistikou záloženskou a statistikou spořitelních a záloženských spolků. Zajímavé je ze statistiky této, že v českých spořitelnách na Moravě připadá na jednu vkladní knížku, průměrně vklad korun 1519·80, kdežto v Čechách 1327·29 K, k tomu ovšem třeba uvážiti, že české spořitelny na Moravě jsou mnohem mladší spořitelen v Čechách.

A. E.

SAMOSPRÁVA. Dne 8. října 1907 přinesly pražské listy zprávu o sankci zákona o úřednících okresních zastupitelstev v Čechách a právě toho dne byl ve sněmovně projednáván zákon o upravení právních a hmotných poměrů obecních úředníků v Čechách. Zákon ten, který chtěli Němci obstruovati, byl sněmovnou schválen, když byl uzavřen kompromis. Na Moravě byl již zákon ten sněmem zemským schválen, pro některé vady vládou vrácen k novému projednání sněmu, ale posud neprojednán. Na nečinnost Moravy v otázkách samosprávných bylo ukázáno i na sjezdu českých měst v Kolíně 27. října 1907, že »od sjezdu napajedelského nic se nedělá«. Naše města moravská neorganisují se ani ve věcech hospodářských ani národních. Na př. otázka chudinská musela by dospěti k vážnému jednání na zemském sněmu, kdyby se naše města, která nesou tíhu chudinského břemena krvavě, organisovala, rovněž tak otázka nákladů na školství a jiné finanční otázky, jako národnostní: germanisační činnost

státní dráhy (dříve severní), pošty, překrucování jmen obcí a měst, tiskopisy placené z českých peněz (dobytčí pasy, služební a pracovní knížky, jízdní lístky a pod.). *A. E.*

NA DVĚ VYSOKÁNSKÉ ŽIDLE jak na Boží trůn vysazena byla jest i naše politika a daří se jí při tom výborně — V ruce žezlo, v druhé jablko a na hlavě korunku krásnou —, takovou, jakou ještě nikdo neviděl — —

»Ano, psaly Nár. Listy — Morava je pokročilá, moderní země. Správně a šlechetně si počínali zástupci moravského lidu, když odhlasovali, aby atd. Moravští politikové ukázali už jakési porozumění atd. Co dokázali pro spisovatele v Brně svou výmluvností a moudrostí atd. — dokáží v Praze také atd. atd. — Po příkladu Nórska a Moravy«, ne to už nejde dále — — —

Trousily se vtipy ze zemského výboru, ale tu zahučel »Zvon«: »aspoň trochu potěšitelná zpráva přichází z Moravy, kde čilým poslancům podařilo se vymoci zemskou subvenci moravskému spisovatelstvu a zajistiti mu« — Je to v čís. 3. letošního ročníku.

Ale tu vyšla zas Mor.-slezská Revue — a ta tvrdí zas něco naprosto jiného:

»Vím, že jsou bílé vrány mezi poslanci aspoň v Čechách a p. dr. Kramář patří mezi ně, ale« — a zas to může jíti dále —

Na dvě vysokánské židle jak na Boží trůn vysazena byla jest i naše politika a daří se jí při tom výborně! — — Je nyní záhadou, co se stane, když jedna z těch židlí povolí a trůn se — rozestoupne. Co by se stalo? — Podle všech až dosud známých zákonů o gravitaci těles nebeských — politika ocitne se — na zemi — ale — korunka. Co ta korunka kde je! —

V NOUZI. Když onehdy ve Vídni politice české bylo tak zle, — vyšel v »Mor. Orlici« pozoruhodný článek úvodní, jehož jedno charakterické místo otištěno budiž — na památku. »Rozervaný český tábor na radě říšské ani tak ani onak národu nemůže býti na jakýkoli prospěch, nýbrž jen umenšiti musí jeho prestiž na poli umění a věd i hospodářství docílenou« — Hle, k čemu najednou umění není dobré — zjednávati národu prestiž, kterou politikové po případě zase — zničí. — Bravo, Figaro! Ale stojí za uváženou, za jakou cenu čeští umělci národu musili ji často zjednat. — Čím se jim odpláci, je politikům asi — naprosto lhostejno, sic by Sdružení, jehož předsedou je J. Úprka — nedovedli předhodit — 500 K.

VŮNĚ MORAVY. Českému Národnímu divadlu za řed. p. A. Frýdy zadána byla pro jarní období divadla v Čes. Budějovicích a v Táboře. Z míst na Moravě nepřihlásilo se dosud ani jediné!!

»MOR. KRAJ« ujímá se sbírek ve prospěch Nár. divadla v Brně a praví: »přáli bychom si, aby se přestalo vyčítat, že si nás v království nevšímají. Dala-li města v Čechách tolik, musí města moravská dáti na své Národní divadlo nejméně dvojnásob« — K tomu malou poznámku. Když se konaly sbírky na Nár. divadlo v Praze, neptal se nikdo, kolik kdo asi má dát, ale Morava sbírala jak — strhaná — Zatím sbírky »asi« vyšly — z módy.

ZPRÁVA. Německé kasino na Příkopě nedovoleno přestavěti. Spolek německý v Praze žádal za povolení ku sbourání svého domu na Příkopě. Žádosti té rada městská nevyhověla z důvodů esthétických — — Je nyní otázkou, budou-li tytéž důvody esthétické rozhodovat, až Praha bude chtít zase zbourat jiný cenný dům, ale — svůj —

JAK SI LIDÉ PŘEDSTAVUJÍ KRITIKU. V ruce nůž, prsty zbrocené krví, oči zalité krví, pysky zpěněné a také plny krve — pod sebou krev, kolem sebe krev a smrdět, smrdět musí autor i kritik, smrdět rozpáranými vnitřnostmi. Pak je to kritik.

SMETIŠTĚ. »Rozhledy« vypravují o úspěchu, s jakým setkávají se romány dra Maye u našich dam — Před ruskými autory mají hrůzu. Milejší je Ohnet, Paul de Kock. Majitelce vinárny nikdo se nediví, ale po pikanteriích sháněl se v knihovně i stařičký jeden učitel. — Jsou i výjimky mezi dámami, ale vzácné — Pokus, vyhraditi jim čítárnu každý čtvrtek, selhal naprosto.« Jen jedna místnost nemůže si naříkati na nedostatek mladých, prostředních i starších dam: — soudní síň, kdykoliv se projednává nějaká vražda — V Brně zřízena byla útulna pro nemluvňata, kam možno děti zanést před odchodem do práce a pak při práci mít to pevné vědomí, že nemluvně je v dobrých a rozumných rukou. Správa útulny obrátila se »k našim jemnocitným slečnám«, aby přišly na hodinku, dvě do útulny a pomohly nemluvňata ošetřit. Přihlásila se — jedna jediná. — Zjevy patrně — souvisí.

Z KNIHY ZAMRAZILOVY »MY«. »Že jsou tu ještě lidé, kteří v tichu bojují svůj život dobrý a počestný? Kteří bez hluku se rvou se životem? Nebo, když padnou, vraždí se výstřelem, jenž není slyšen? Ach, toť ztracenci, jejichž kroky budou bezejmenné jako rovy neznámých sebevrahů, vyvržené za zeď hřbitovní. Oni myslí po tichu, — ty musíš přemýšlet nahlas, oni mlčí, — ty mluv, aby se nezdálo, že's hloupým, zejména mluv o sobě; oni se trápí pro svou nehotovost, ty však budeš ihned jist a vždycky spokojen sám sebou. V davu, kde všichni křičí, vynikne jen hlas nejzuřivější; vrcholem veškeré moudrosti je dovést na sebe vhodně upozornit.« — Nebude-li p. Zamrazil pro tato opovážlivá slova pověšen na nejbližší literární vrbě (a veden už byl, jenže se utrhnul) — ať se nejmenujeme, jak se jmenujeme, ale tak nějak, aby chleba od nás nevzal už ani sousedův — »Cigán«. —

MIKULÁŠ ALEŠ složil mimořádné členství akademie. Aleš se ukvapil. Jmenování jeho řádným členem bylo už hotovo, jen se čekalo na jeho — smrt. *V. M.*

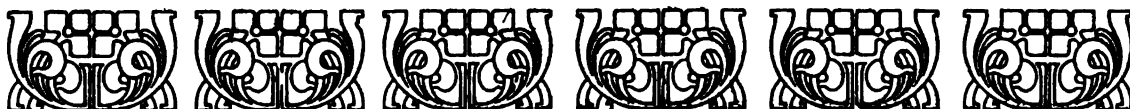
LISTÁRNA. Rukopisů nevracíme, dopisy neodpovídáme.

P. E. K. v P. Na všechen způsob číst se musí také »Zlatá nit« — aby se vědělo, jakou methodou ohání se »Čas«.

Referát o »moravských výstavách« pro nedostatek místa v příštím čísle.

Za redakci a vydávání zodpovídá Ot. Skýpala, Moravská Ostrava.

Tiskem knihtiskárny Birguse a Riedla v Přívoze.

ANTONÍN SOVA:

KIRMESS.

Kdys dostih' mne Falstaff, můj starý a protřelý životem druh,
a řekl: »Kdy konečně splatíš věčné radosti dluh?«
Můj moderní Falstaff, jenž k věčnosti prudký odpor cítí,
však dobře zná, po celém světě co dobrého k jídlu a k pití, . . .
kde překrásné čekají ženy s očima mandlovýma,
a jaká kde dostaveníčka, a kytary zvuk kde jímá,
kde nevěrných paní dvířka se zavírají lehce,
a od tanců, rodinných svátků a kněžských hodů se nechce.

Tu já jsem ho vyslech' a řekl jsem: »Falstaffe, jednou snad
se radosti silné a živelné musím také vzdát,
však teď se mi s očí kliď: Dny, noci mne cosi hlídá
a dočkat se musím dne . . . Ty víš . . . Ta duší bída . . .«

Tu chechtal se hlučně a do stehen hlučněji dlaněmi třískal,
a posupně nosem frkal a syčivě skrz zuby pískal:
»Proč bolí tě veškerenstvo, ty placený hodnostáři,
jak vyčet už pobožnůstkářský ti krtek se svatozáří . . .«
Já vděčně se vesele zasmál Falstaffa humoru zlému
a anekdotárnímu smyslu zábavy oplzlému . . .

Však přec jsem se nehnul. Já seděl a naslouchal moři hlasů
a nárazům suchých větrů a chřestění zčernalých klasů
a žízni země, jak praskala, hladu lidské touhy
jež měřila velkost bohů. A na zápas lidský dlouhý
já díval se mlčky, kde na polích krvavá, zdupaná tráva,
a jedním jak pohasla dnem v ní silných národů sláva . . .

Tím končilo setkání naše v žalů nesmírných době.
Však přece nás něco táhlo vždy lidsky živého k sobě . . .

Pak v jeden zas jásavý den mne Falstaff navštívil
a řekl: »Můj žaludek sláb je. Chianto dnes bych pil.
O astrachánském nejlepším vím já kaviáru,
o sto pět let starém a v Evropě proslulém pivovaru.
Hle, akcie báječně stouply. — Nuž dokud čas, žít jen, žít...
Ty musíš, ty musíš, bratře, ty musíš dnes se mnou pít...

Já živelného a hlučného bál se společníka,
měl silné plíce jak básník, jenž do světa troubit si zvyká,
a potom chraptí a slintá. Však srdce byl předobrého,
sta parasitů tak nenápadně a rytířsky tylo z něho,
s ním sebevědomý rod příživníků vždy křičel, se chvástal:
»Žít silný a živelný život; žít umět«, tak každý z nich žvástal...

Já bál jsem se Falstaffovy radosti ze života...
On přeháněl příliš heslo. Po svém mu rozuměl, slota,
a naivnosti mé smál se a mému roztoužení,
a posměchem rozdupával o velkých cílech snění...
Neb v bezhlasém tichu já poslouchal dravé žaly kroužit,
a přimknuté k zemi a trpící ženy se něčím soužit,
a dunění kroků jsem slyšel, jak vojska by mohla jít
do království sousedních bít se a bít, a bít, a bít...
Tu žalost veškerenstva jsem na svá slabá bral bedra
a vlék' jsem se pouští tou zim sněhem a parnem vedra,...
však nikam já nedocházel, že břímě jsem na zem skládal,
a duch můj jak podťat se zdál a zanikal, svadal a svadal...

Tu po třetí Falstaff přišel a do duše se mi smál,
mne lákal: »Tu přítěž nech v škarpě, a můžeš-li, kráčej dál...
Ne že by ta lidská rota se nevzpamatovala v chvíli,
víc dobré vůle vždy měla, než skutečné k činům síly
a nikdo z nich nebyl lepší: jen několik zbouraných hrází
a několik principů zbylo a diplomatických frází.

Však nebylo to tak průměrně jasné a jednoduché.
Mé oči ne dosti slepé a uši ne dosti hluché
pro dny ty, jež sílu kdys chtěly, však slabé příliš mřely,
pro ideje, které na svoje poslání zapomněly...
Já posud snil: plody rvát stromům a dary, jež země dá,
a lásku brát vášnivou všude, jež náhle tě vyhledá,
a vůni brát květům a krajinám po bouři světelnou duhu,
klid roztroušeným domkům a obrovským městům vzpruhu,
od milenek všecko, co přejemnou krasou se zachvěje,
od matek to všecko, co nejhlouběj srdce zahřeje,
vše využít, prožít, vše proniknout a vše získat...
Jít alejí kvetoucích stromů a opít se vším a výskat...

Tu po čtvrté Falstaff přišel a nehnul se mi z jizby
a posměšnými slovy jak do srdce mi říz' by.
A obří tlapou mne chytl, já za ním se potácel...
Den v říjnu byl plný jasu, vzduch mírným teplem vřel.
Tu před námi široká třída bud jarmarečních stála...
V svém živlu se Falstaff cítil. A jodloval: tralala, trala...
Hned křivými zobci nás vítali papoušci u pestrých stanů,
kde zástupy tisícihlavé se v různou valily stranu, —
byl slunečný, lidový svátek, kdy vše se zapomíná
i rodinná nedůvěra i bolest drobná i vina... (Dokonč.)

JAN OPOLSKÝ.

 POVODEŇ.

A tentokrát, nepodléhaje fantasii, hodlám se přidržeti zjištěného stavu věcí, které se před našima očima odehrály, nehledě k svrchovanému rozčilení, jímž jsou ještě při vzpomínce naplněny veškeré moje smysly. Tvrdím ale, že každé slovo bude daleko její dravosti, se kterouž přišla a odcházela, nepřipouštějíc odchylného výkladu o své moci a obyčejích.

Tvořila v prvním návalu nepochopitelné splavy a schody, urvaný dobytek otáčel se v jejím víru jako vnadidlo a jeho bučení odráželo se truchlivě o borové lesy. Šedožluté nebe dotýkalo se na obzoru vody a nikdo se v krajině nepoznával. Primitivní vor vzdaloval se s nějakou živou bytostí, vzbuzuje dojem zoufalství a hoře a kalné vlny přelévaly se bez konce jedna přes druhou, přinášejíce uhaslé krby, zbytky sýpek a mnohobarvého oděvu.

Jakési houžve a lana tak jako hlístové potápěly se a nořily z kalné zátopy, psí zdechlina objevila se na několik okamžiků mezi jejich uzly a klesla o mnoho dále, aby nebyla nikdy více dostižena.

Nejrozmanitější bludné předměty, plny výmluvné beznaděje, přicházely občas jedním směrem, obnažujíce střídavě naduřelé jejich tvary a vzbuzujíce tím nejasné zdání života s člověkem soudobně trpícího.

Voda ševelila a slintala kolem nich, nahnízdila se ve všech dutinách jejich a uléhala na ně s celou svou bezuzdnou nahostí.

Byly to předměty v podobě koňských trupů, hlukem oživená vědra a potom záhadné skupiny věcí, nemajících nijaké podobnosti, z jejichž povrchů vyčnívala enormní ramena a vyrostliny.

Chvostem ulpělé trávy dokonán byl pojem čehosi úžasně zvrhlého, mimo nadání se objevivšího, čím se až duše zachvěla do své nejskrytější hlubiny. Tiše a slepě míjela ohavná tato slitina a oči lidské zdráhaly se za ní do dálky pohlédnouti ... Bylo to, jak se pamatuji, v den svaté Olivy, a třicet roků od té doby prošlých učinilo mne neduživým a vetchým.

Ale moje paměť pro věci vzdálené zachovala se v prvotní síle a tato okolnost známa je nyní dostatečně každému ze vsi. Vím tedy lépe, než jiní, kterak hlubiny a vrchy otřásaly se pohybem hřmící vody. Od východu k západu jako hluboké zemětřesení valilo se záhubné šumění živlu a poplach lidskými ústy vyvolaný sesílil jenom pocit úplné bezradnosti.

Stromy praskaly v kořenech. –

Jiné pluly, rozštěpeny po celé délce a jejich snětě, ověšené kalem, rýsovaly se proti nebi, tak jako vztažené ruce.

Slyšeti bylo v nestejných intervalech tajemné srážení břeven. Déšť neustával se líti a žlutošedé cáry mračen ztravovaly se prostě samy sebou. Voda z nich proudící vrhala se k zemi celými pásy a její dílo bylo dokonalé a strašné, slučující nebe a zemi.

Volalo se o pomoc na mnoha stranách a lidé, dlící obkročmo na hřebenech domů, třásli se zimnicemi. I babička, otec můj a matka a všichni ti, kteří se k rodině počítali, nalézali se ve stavu naprosté sklíčenosti na střeše domu.

Velikou prorvou možno bylo viděti světnici dopola zatopenou. Prázdná kolébka dítěte včera narozeného převracela se z boku na bok a pozdvihovala se v kalném náplavu ke stropu chaty.

A dnes, po třiceti letech, která mi byla hořkou školou, vybaví se mi na mysli tvář otcova tak ostře, jako v zrcadle, kdykoli se mi zlíbí.

Líc bezvousá, příkrá, zhyzděná úžasem, sklání se ke mně za bílého dne i v temnotě noci a co živ budu, nezapomenu ani jediného z jejích rysů.

Vzpomínka na kvetoucí sady, luka a zničené osevy zasmušila ho až k smrti a vrásky jeho obličeje ustálily se tak jako vymlety v žule. Hleděl nehnutě a zdálo se, jakoby zkameněl.

Neboť míra neštěstí ještě nebyla dovršena. Jakoby uvolněny byly veškeré vody vesmíru, vylévajíce se všemi průduchy světa, naplnilo se údolí valem až po okraje. – A nyní, vlečeny proudem, objevily se také první mrtvoly. Ležely nejvíce na znaku, podstupujíce zdánlivě dalekou cestu, jiné, zachyceny větvemi vrby, prodlévaly nyní nevolky na jednom místě a jejich oči leskly se živoucně, jakoby mračny pronikaly.

Bílé byly úžasně a šaty jejich splývaly těžce a nehnutě, tak jako roucha knížat. Tiše, ovanuty věčností, prošly před našima očima jedna po druhé a byla to nejtupější muka, jakých jsme v životě zakusili . . .

Třicet roků strasti a krušného boje se životem učinily mne nevrlým a chabým, ale paměť moje dotýká se předmětů vzdálených s toutéž jistotou, jako za doby zdravého mládí.

I slyším konečně vodstva umdlévati a ztráceti se do dálky se hřmotem tisíce bubnů. I cítím, že déšť zaniká a příšerná opona nebes rozdělena je povstalým větrem ve dví. Že zašly i mrtvoly, úžasně bílé, propuštěny větvemi vrby a s nimi všecky ty předměty v podobě koňských trupů, hlukem oživená vědra, i ony záhadné skupiny věcí, nemajících žádné podobnosti, z jejichž povrchu vyčnívala zlomená ramena a chvosty. A vidím, že kolébka dítěte včera zrozeného, náplavem ke stropu chaty vynešená, klesá pozvolna, obracejíc se z boku na bok a že bahnem a kameny obtížena je na místě nemluvněte.

Že volání lidské, hynouc marností, přestává porůznu se ozývati a na hruď i hlavu doléhá nyní nesmírná pustota a odmlčení.

A vidím nás, oněmlé žasem, tisknouti se kolem mrtvoly mého otce, jehož líce staženy jsou příkřeji a posupněji, nežli za života, neboť srdce jeho puklo při vzpomínce na zelené osevy, luka a jabloňové sady, jejichž květoucí koruny zardívaly se tlumeně tak jako voskové šperky . . .

KAREL SVOB. PÁN Z LEVETROWU.

SMETANA V BERLÍNĚ.

V druhé polovici měsíce listopadu letošího roku dočkal se dávno zesnulý — premiery v Berlíně.

»Komická opera«, jež seznámila Severoněmce už s několika až dosud jim neznámými, cizími umělci, nyní mistrným provedením »Prodané nevěsty« uvedla do říšského hlavního města i velkéko, českého skladatele Smetanu.

Opera sama jako klassické, národní, umělecké dílo jest čtenářům tohoto časopisu až příliš dobře známa, než aby bylo třeba zde ještě ať už cokoliv o ní pověděti. Kritický úsudek o tomto díle upevnil se během času tou měrou, že není nijak nutno, abych jediného slova pro ně uváděl, asi zrovna tak, jako kdybych v německém časopisu referoval o provedení Goetheova »Götz von Berlichingen« nebo Schillerovy »Maria Stuartovny«. Ničeho kritického, ať už pochvalného či hanlivého, bych o dílech těchto nepověděl: Hluboká, ohněm prošlá, vítězící vlastní síla takovýchto děl vyzvedla je nad úroveň časového úsudku.

Tedy ničeho o »Prodané nevěstě« zvlášť, zmíním se pouze o účinku Smetanovy hudby na Berlíňany a o přijetí, jakého se hudbě dostalo.

Nuže, účinek byl neobyčejně silný; opera přijata nadšeně jak obecenstvem tak i tiskem. Vzácným objevením, hotovou událostí bylo první provedení; bylo spontanním projevem nadšení pro hudební dílo a jeho skladatele, starého, dávno zesnulého a přece tak mladicky svěžího, částečně předwagnerovského, skoro klassicistického, a přec cele moderním se jevícího, tolikrát zamítaného, dlouho odstrkovaného a nyní s velkou radostí znovunalezeného Smetanu. — —

Jisto ovšem jest, že hudba je všeobecnou, lidsky srozumitelnou řečí, tudíž přes hranice jazykových oblastí snadněji přenosným uměním; — přes to však jisto je to, že hudba jest také mocnou nositelkou zakořenělých, přísně ryzích, národních potencí. (Vytrvalé odmítání R. Wagnerovy a vší wagnerisující hudby ve Francii jest eklatantním toho dokladem). K úspěchu nepopíratelně přispělo: bezvadné provedení a to nejen pokud se týče hudebního sboru, ale i zpěvního a dekoračního podání —: to všecko však nestačí, aby bylo lze mluviti o úspěchu úplném a bezpodmínečném. Čím tedy vysvětlit si tento fenomen?

V omamující hluk do výše se ženoucího velkoměsta, ve chvatný, výdělkářský shon amerického Emporia na řece Sprévě . . .

v ovzduší těžce plynoucí, pádné, heroické, hřmotné hudby Wagnerovy a jeho nástupců, kteří ke všemu ještě Wagnera přefilosofovali, jeho harmonie překomplikovali, (nemá to býti odsouzením tohoto rovněž oprávněného způsobu hudby nebo umělců!) v době, kdy dnešní Němci už uvykli těm silným effektům a nejvyššímu nervovému i mozkovému napjetí, do nápotomního, hluboce filosofického, mozkového umění, — — pojednou jako naivní dítě venkova, lehce tančivým krokem přichvěl se kdos v úhledném, pestrém, selském kroji, a na šalmaji zahrál několik prostých taktů naivních melodií; jde ulicemi hlučícího města a hraje, nevšímá si chvatu a hukotu kolkolem, jen hraje, hraje dál své prosté melodie, jakoby stále ještě kráčel vinícími se poli a luhy svého domova, obecním pastviskem, kol mlýna s tmavou, nízkou, slaměnnou střechou, jakoby výmoly šel, v nichž páchne to čerstvě rozvitými akáty, kolem stromů ovocných se bral slínovitým chodníkem . . .

Jasnou melodii, taneční popěvek domova v srdci i na rtech, s okem jasným, bezstarostně svou cestou ubírá se hoch. A pojednou umlká pouliční hluk, lidé se zastavují, staré domy i nové velké budovy naslouchat se zdají této staré, nové melodii; tak mnohý nechává obchod obchodem, od hlučných fanfár pozounů z dřívějška odvrací se sluch a spěje za pastevcem, selským synkem v pestrém kroji venkova. Počet za ním spějících roste neustále a v brzku v čele naslouchajícího davu táhne městem jako triumfator, jako bezděčný hypnotisér jasných očí — — a hraje přece pouze svoji prostou, ale divukrásnou, slovanskou, pastýřskou píseň! — — —

Takto vtáhnul Smetana do Berlína: kterak si to vysvětlím? tou prostou melodií nezněla tu současně spřízněná struna tisícihlavého množství, jež od silnějších tónů odvrátilo sluch, aby ve zbožném naslouchání k němu se nachýlilo a pak vstříc mu zajásalo a za ním se dralo, puzeno silou neslýchanou?

Myslím, že tomu tak. Zde tedy je vysvětlení úspěchu. Cosi příbuzného, krví zděděného tu zavznělo a nalezlo ohlasu. Vždyť od Berlína jen hodinu vzdálen jest les na Sprévě, kde podnes lidé mluví staroveneckou řečí, kde podnes žije starodávný, slováckému k nerozeznání podobný kroj a — kde jistě taky až do dnes nad kolébkami bzučí starodávné, slovanské zpěvánky! —

Ovšem je to poslední, zevně příznačný, očividný zbytek starodávných dob. Ale býval takovým celý kraj, celý Labský východ!

Zmizela ovšem řeč, ale zůstala krev. Z paměti vymizí, vymírá jazyk, ale zapomenutí nepropadá krev, třeba byla smísena. Nikdy krev nevymře, neboť je dědičná. A neříká se, že »hudba vězí v krvi«? A neříká se, zejména o Slovanech, že »hudbu mají v krvi«?

Nuž, a tu právě přišel jeden z nich a polabským Slovanům zazpíval o krevním jejich příbuzenstvu; dala se tu do zpěvu jejich krev zprvu dvěma krůpějemi, až pak zpívalo jich spolu tisíce a tisíce; jakoby pravzpomínkou jakous jásali a plakali, aniž jasně věděli proč — a nyní doma při práci a na ulici bzučí si ty nové, staré melodie, kadence i rythmy, jak je slyšeli od slovanského hocha jasných očí, v pestrém kroji se šalmají v ruce.

Neboť cítili, že dokonce nepřišel z veliké dálky. Pro ně nemusel být teprve příliš překládán, aniž národně přizpůsobován a dokonce už nepřišel k nám — z daleké zahraničné Prahy. Nikoliv. Z jich vlastní minulosti přišel a kráčel Berlínem v tom už dobře známém kroji, zrovna jakoby byl ze sousedství, z nejbližšího okolí, z užší vlasti, rovno z blizoučkých »Obstdörfli« sotva půl hodiny vzdálených, jakoby přicházel od lesa na Sprévě, nu třebas z Nové Vsi.

Takto často bývá vysvětlován účinek uměleckého díla. V dnešním polabském východním Němci nadobro sloučeny jsou dva druhy krve: germánská těžší, hrdinná a slovanská lehčí, idyllická. Oba druhy chtějí a taky musí vedle sebe a sebou žít, protože oba jsou od dávných dob zděděny, v každém jednotlivci organicky smíšeny a zarostly. Než každý krevní tento druh volá po svém vlastním krevním umění, smíšená krev pak vymáhá umění oboje. Umění výhradně jediného druhu nedovede uspokojiti. Odtud ta veliká, naivní radost obecenstva, když po dlouhém odepírání dostalo se mu toho, čeho přes eventuellní svoje zakotvení v abstraktních theoriích vychytralého umění a rovněž takových typech umělců, přece jen a zase jen sobě žádá.

Odtud ta radost ze Smetany. Odtud ta radost ze slovanské hudby. Neb krví spíš, než řečí je hudba a krev se nikdy zcela nezapře, kdyby i sebe více zapomenuta byla, přece zcela nevymírá a — zpívat nepře-

stává! Vzletně zpívala tu sebou stará, slovanská krev, když s jeviště »Komické opery« znělo:

»Znám jednu dívku,
ta má dukáty,
má dukáty!«

A Čechu-Smetanovi zajásali vstříc nejen proto, že jejich byly jeho melodie, ale že mimo to i dílo jeho je výrazem velkého, uměleckého genia.

Také »Dalibora« má v letošním období předvést král. opera.

JOS. MERHAUT.

PÍSEŇ ZE SLUNEČNÉHO DNE.

Zpívalo slunce v cestu mi dnes
o květech jara, jež bude,
v té písni voněly fialy, bez
a rozkvetly růže rudé.

Zpívala píseň v polích mi dnes,
z hrud dýchala parou vonnou –
bylo mi, jak byste v dálce kdes
se bělala za stromů clonou.

A po dnech chmurných zas v moji hruď
z přírody mírem to dýchá:
– Jdi svojí cestou a tichý buď,
jak já jsem dobrá a tichá! –

Zavírám oči . . . a v slunce svit
jde Vaše podoba krásná . . .
Já nemohu Vaší cestou jít,
ale v mých chodíte – jasná – –

Proč Vám to musím ještě psát?!
Proč země jihne, pták zpívá?
Musím se ještě vyzpívat –
pak ať se na vždycky stmívá!

RŮŽENA JESENSKÁ.

ZDENKA HAVLÍČKOVA.

Je těžko věrně vystihnouti karakter minulého člověka a dojista nejsvědomitější, nejobjektivnější historik i když má mnoho pomůcek v záznamech současníků a v pověřených, důležitých činech vyvolené osoby, zanechá přece jen ve své práci část svého duševního pohnutí, a snad ani absolutní správnost dějepisná není možná.

Karel Havlíček Borovský je jednou z nejsvětlejších postav historie vůbec a jedním z velkých národních heroů.

Jeho dcera, záhy osiřelá Zdenka, byť její život byl zjevně nesložitý a celkem bezvýznamný, vzbuzuje zájem pro svůj vznešený původ a hluboké soucítění, pro tragičnost svého osudu. Žádný veliký skutek, žádné zvláštní příkladné projevování vlastenectví, ale přes to jemná duše, s velikou touhou po štěstí, diskretní, nevýbojná, se zděděnou noblessou nekořistiti z okolností pro své osobní úspěchy, od dětství sklíčená opuštěností, předzvěstmi vrozené choroby a časným uvědoměním si nesplnitelnosti svých snů a mimo to nešťastná i tím, že tak neblaze bylo zasahováno do jejích intimních vztahů.

Tak jak jsem se vžila v její duši, cítila jsem, že nejvhodnější tón pro ojasnění její památky bude imaginarní portret, který připouští svobodnější rytmus dějů a smí odíti markantnějšími barvami slov cítění a nálady, které existovaly.

Dnes podávám několik gloss ke své Legendě ze smutné země, kteréž snad ani nejsou nutné, ale zajisté také nezbytečné, podávám jak nejvěrněji dovedu,

zcela střízlivě nejdůležitější momenty života Zdenky Havlíčkovy, jak jsem je nalezla a přijala.

Karel Havlíček píše dne 30. června 1856 ze Šternberka svému bratru: »Zdenčinka v prosinci bude osm let a skoro nic neumí. To se ale dá snadněji dohonit, než zdraví neb základ v karakteru, jenž jest u ní položen dobrý«.

Tentokrát byla už malá Zdenka postižena nenahraditelnou ztrátou matky, měla za sebou pobyt v Brixenu a všecka ta vzrušující, mučivá tragedie stahovala se mračně i nad jejím životem. Na dítě a zvláště na citlivé dítě úžasně působí doteky osudů, ono třebas neví, ale jako rostlina přijímá vlivy atmosfery, kterou dýchá. A 29. července 1856, tedy za měsíc po onom dopisu, ztratila Zdenka velkého, milujícího svého otce. Dlela u tedy Adelhait Jarošové, jejíž muž byl zkoušený právník a zabýval se pokrýváním střech břidlicí.

Roku 1861 poznala Zdenku Filipina Hrázká, dcera poštmistra a purkmistra v Poděbradech. Byly spolužačkami ve škole madame Svobodové, francouzky z Lyonu, jejíž muž byl učitelem na škole u Dominikánů, později na Mikulášské škole na Malé Straně. V té době žila ještě Zdenka u Jarošů v poměrech patrně velmi smutných. Filipina Hrázká vřele k ní přilnula, k té dívce vyhublé, chudé, citupiné a zase chladné, ku které nikdo nelnul. Dne 19. srpna 1862 byla odbývána veliká národní slavnost v Borové, kde i Zdenka byla přítomna. A v r. 1864 byla dána na vychování k rodině universitního bibliotekáře Hanuše.

V té době stala se jaksi dcerou národa, péčí zasloužilých mužů a žen bylo jí loterií opatřeno jmění, bylo postaráno o její budoucnost, babička její, matka Karla Havlíčka vzdala se k vyzvání dr. Trojana poručenství k rukám dra. Braunera, a na Zdenku byla obrácena pozornost veřejnosti, ku Zdence Havlíčkové soustředila se péče, jistě vždy dobře míněná a zkušenými lidmi uvážená.

Může-li býti krásnější moment národní vděčnosti nežli ten, opatřiti dceru po velikém hrdinovi, po genialním muži, který nezištně oběval celý život a všecko osobní štěstí svému národu? Ale je patrno, jak těžko lze rozluštit život lidský k celému jeho prospěchu!

U Hanušů nebyla Zdenka ráda, a Hanušovi nebyli spokojeni se Zdenkou.

V letě r. 1864 poprvé přijela Zdenka do Poděbrad k Filipce Hrázké na »Starou poštu«. A od té doby často trávila v Poděbradech prázdniny a nejlepší dny svého útlého mládí. Tam bývala dětsky veselá, tam stýkala se s milými mladými dívkami a muži, tam nalezla pravý domov a otevírala často rozbolestněné své srdce dobré Filipce.

Ale již tenkrát jevily se u Zdenky příznaky budoucí nemoci, pan Hrázký, který ji měl velmi rád, říkal své dceři Filipce: »Věř mi, Filipko, Zdenka nebude dlouho živa, u ní je vše choroba.«

Z Poděbrad jezdívala k Riegrovům do Malče a v té krajině poznala statkáře S., který se později ucházel o její ruku a vždy věrně setrvával ve svém zbožňování Zdenky.

V Poděbradech bývaly dýchánky, ochotnická divadla, hry, pořádaly se výlety do okolí, Zdenka přiznávala se Filipce, že tam jedině pozbývá na čas své smutné nálady a nad svůj věk vyspělá ráda filosofovala a jevila dobrou výmluvnost. Všecky její podobizny, ty hluboké, smutné oči, koutky rtů bolestně stažené svědčí o povaze předčasně vážné, o bytosti určené k utrpení.

I v těch zlatých Poděbradech vyjádřila se Zdenka k Filipce: »Víš, Filipko, mně leží v mysli, že já nebudu dlouho živa, že mám otrávenou krev.« A jindy: »Ty, nevíš Filipko, jak jsem nešťastna. Budu hrozně bídná, já bych utekla, ale nemám kam.«

A při tom bývala rozmarná, milovala oblékání různých dekoračních rouch, vyhledávala i v dětských hrách dobrodružství, na př. oblékla se s Filipkou za žebračky a tak nepoznány očekávaly své soudruhy u kapličky, nebo odešla k pohoršení celé rodiny večer v Praze od Hanušů do města, mívala strach před přízraky, píše (r. 1866) v jednom listě: »Čeho se bojím? Strašidel, neb je stále vidím.« Ráda četla, hrála na klavír a s oblibou kreslila vtipné karikatury.

Často psávala upřímné dopisy Filipce z Prahy.

Několik jen ukázek 1865: »Tys mi tak něžně psala, a já Tobě psávám tak střeštěně někdy, viď?« ... — Abych Ti z novot něco napsala, tož na prvním místě stojí to, že jdu od Hanušů pryč. Snad v celém psaní pozoruješ veselejší mysl — víš tedy příčinu. Však neříkej to raději nikomu, beztoho se dost o tom mluví. Dále: jsem předtanečnicí na velké národní Besedě. Musíš Ty, jakož i Obereigner uznat krasochuť českých jinochů, když takovou krásku zvolili. — — Co pak je bálu do interesantnosti —« »Ve škole (Zdenka chodila do vyšší dívčí školy) velmi

mnoho zakusím, doma ještě víc, a u Braunerů — tam přijdu po poeticku z bláta do louže.«

1. dubna 1865: »Jsem u Braunerů. A tus přestěhováním velká roztržitost povstala. Stala se takto, velká změna, která působit bude na celý můj život.« »Mnohem důležitější převrat v mém životě je, že jsem zamilována, Filipino, já miluji K. P. K.«

15. března 1867. »Stejným osudem stíhány, rozuměly jsme si vždy nejlépe. Tys matku ztratila, já otce i matku. Všecky následky té ztráty znáš sama v jisté míře, a že u mne jsou následky mnohem horší, nemusím teprve dnes podotýkati. Mám ovšem mnohé srdečné přátele, ale nepřijdeme nikdy z obyčejných kolejí tohoto povrchního světa. Rodina Braunerova, jež mě považuje zrovna za úda, za dceru — té přemnohým jsem zavázána, a přec, o Bože! Každým dnem vidím, že přec to není matka, ach jak vzdálena od matky! Tys jediná, k níž nejvíce mám důvěry, jediná, jež poněkud rozumí mé duši. Podlehla jsem ten čas, co jsem u Hanušů byla, mnohé chybě. Že jsem již mnohou s nejhlubším pokáním odložila, na tom nebude dosti . . .«

A teď přicházím tedy ku Zdenčiným láskám. Malé trvání pro ně zbývá v jejím životě: Od začátku roku 1866 do podzimu roku 1872, ne celých sedm let a probírám-li se znova všemi těmi dopisy, které odhalují ty marné touhy a sny, připadá mi to mnohem delší dobou a pochopuji obsáhlost toho odcházejícího života.

Zdenka u Braunerů ocitla se v zcela novém ovzduší a vešla tam již s láskou ku K. P. K., láskou zadýchanou něžností a plnou krásné víry v budoucnost. Nastaly časté, únavné návštěvy plesů, koncertů, zábav, večerních společností. Zdenka obletovaná, všude vzácná pro svůj původ, nikdy ani v nejmenším neprojevila ješitnost, až ku podivu správně posuzovala všecky ty různé zdvořilosti, lichocení a zbožňování, obracené k její osobě.

Zdenka byla povaha erotická, ale nikoli záletná. Nikde tak nebyla by mohla se oddávat flirtu a planému milování, jako právě v prostředí, v němž žila. Být erotickou, cítit sílu potřeby veliké lásky a oddanosti, cítit, že nejlepším vyplněním života ženina je nesmírná láska k duši blízké, harmonické, to neznamená pachtit se za rozkošnickými požitky a zábavami. A je to věčná pravda přes všecky protichůdné doktriny, že každý člověk a zvláště žena, byť jakkoli veliká a vznešená byla jejich práce a snaha, potřebuje ku štěstí lásky. Jsou ovšem všelijaké výminky, jsou také povahy, které tuto žízeň hasí po drobných krůpějích neb horečných doušcích nahodile, nehluboce dotknuti v duši, ale jsou i vzácné typy, jimž je láska osudovostí a opravdu m i l u j í, není jim láska pouhou rozkoší, ale velikou touhou po harmonickém spojení bytostí. A takovou byla Zdenka Havlíčková. Ani to nepadá na váhu, že milovala třikrát. Zajisté milovala ve všech třech svůj sen, svou velikou touhu uplatnit svůj život, a nad to zlomení lásky ke Quidonovi Bottagliovi i ku hraběti K. je psychologicky zdůvodněno. Její láska byla vždy utrpením a měla nádech tragičnosti. Ona neměnila milence, osud je měnil.

(Dokončení).

A. MRŠTÍK.

PARLAMENT.

(Pokračování.)

Malá ručička na Švástových Rosskopfkách (měl velké, těžké, z niklu a se »šrófkem«, jaké vídal v rukou nádražních zřízenců) nezatočila se ještě ani o tolik, aby od posledního sezení obecního parlamentu čítati se mohlo plných čtyřiadvacet hodin — a »zkómateli« seděli už v tichu liduprázdného hostince. Skryti v zadní, ponuré světničce jak z doupěte přes hodinu už pohlíželi rozevřenými dveřmi do šenkovny, kdy se přece objeví a s černou knihou svědomí pod paží před soudnou jejich stolicí předstoupí hlava obce Lidečka. — — — — Když konečně vešel a chvíli ještě jakoby otálel, v šenkovně hovořil s hostinským — čela obou zkómatelů sbírala se u kořene nosu ve dva mocné, kočkovitě zaškrcené chuchvalce, takže s prudkým žárem v očích a citlivě nastraženýma ušima činili dojem šelem v úkrytu bez pohnutí

jedinébo chlupu na kosmaté hlavě číhajících na poplašenébo už a přece bezradně do tlamy jim letícího beránka.

Beránek vešel a srdečně pozdravil. Ještě srdečněji podal oběma ruku. Přijali ji s čelem vyhlazeným už a družně zasedli s nim k vedlejšímu stolku pod lampu.

Chyběl už jen důchodní. Ale už i jeho hlas bylo slyšet v předsíni a brzy na to, vytíraje si cestou zpocené brýle, s očima přisleple semknutýma vešel i on sám.

»Dlouho čekáte?« pravil, svlékaje dlouhou hazuku. – »Kdybych to byl předvídal, nebyl bych tu schůzku umluvil na dnešek. Tím suchem letos řepa je plna šťávy a nejde to jak má jít. Lepí se to moc, patle. Kampaň potrvá tak do Hromnic – – A zítra na tři dny jedu do Vídně.

»A mosijó tam bét?« důvěrně obrátil se starosta. »Já bech to radši měl s krku.«

»Budete mít, budete – ale náhlit na mě nesmíte. Všecko chce svý a ten zpropadený cukrwerk – už aby do něho hrom uhodil – chce všecko. Jak kůň je člověk a hůř na tom než kůň, ten se aspoň vyspí – – – Tož, co tu máte?« přerušil náhle řeč, položil na stůl účty s balíčkem příloh a přejav od starosty knihu, rozevřel ji na stole. V knize byly dlužní knížky s výkazy.

»No ja! – Dnes hotovi nebodem. A ve povídáte, že mosíte do Vídně.«

»Musím«, přesedl důchodní na druhou židli, protože první vrzala. »Kdebysme byli s tím hotovi! Dnes to jen tak sběžně projdeme a až se vrátím, teprv budeme zkoumat položku za položkou. Pan starosta je tu – půjde to rychle.«

»Dež tak, tož tak« – – zakolíbal se na židli Dóbek a upřel oči na Švástu.

»Nehoří. Na takovó věe je lepší, dež si dáme čas« – štípnul Švásta a přimhouřil nevinně levé oko. A tím levým okem a důchodní zlatými svými brejlemi jali se srovnávat příjmy, výkazy a knížky, cifru za cifrou jak tak v řádce pod sebou dolů po archu lezly jak stvůry v závěrečnou, důkladně namočeným pérem zalitou a neméně důkladnou summu. – – Součet byl správný a také vše ostatní zdálo se být v pořádku.

Švásta pátral levým svým okem, je-li zaneseno v příjmech jeho 36 korun, které zaplatil obci za durancie na pálení slivovice. Byly zapsány.

Pak Dóbek vypátral, že zaneseno bylo i jeho 12 korun za dubec z obecního lesa.

I důchodní pátral, ale nedopátral se ničeho, co by stálo za zvláštní zmínku. I honitba, i pachty a j. a j. – – všechno bylo zaneseno do posledního halíře.

»Hóčtama« ještě jednou přehrabal se Dóbek.

»No ja, – hale já sem zaplatil jednó tři korune a jednó štere korune za třiske a te tam nésó«, našel Dóbek pojednou hnidu a upřel se na tu hnidu.

»Možná, že je to ve vékazech. Tam to všechno je do puntíku. Tade só jen summe. Za trávu, za jetelinu, za dříví – všecko do puntíku je v tech vékazech. Nemožu přeci každó šušňu psát zvlášť! Tadyk só jen peníze, co se bralo óhrnem.«

»Tak »óhrnem« přešli do vydání. – – Výkazy, že srovnají až potom.

Služby představu, hlásnému, hrobaři, hutařům, porodní babě – v pořádku.

»Diéty – – – 150 korun. Hm« – bral se důchodní za bradu a vyštipoval cosi z jejího důlku. – – »To je trochu moc.«

»Moc« – přisvědčil i Dóbek. »Kdo pak to jakživ slešel! A zač – řekni mne, starosto – – zač diéte, jaký diéte?« – –

Švásta ďubnul do účtu – postrčil je od sebe, jakoby se jich pojednou štítil.

»Dež sem já béval starostó a radním, bévalo névíc šedesát, sedmdesát renskéch. Pane, to je hodné skok! A drahé skok!«

»Šak co povídáte šedesát, sedumdesát renskéch? A kolik je to korun? – – Sto štyrycet – – Jaké pak skok? – Co za skok? – Deset korun – to je ňáké skok? Tak ve ste skákal meslím taky – – – a po mně chcete, habech dosazuval ze svýho? Dosazuval ste ve? – Dosazuval, hale jak! A tenkrát hani ešče nebelo toliž jednání s hóřadama, jak je včil. Deť je to k hrůzi, co se člověk naběhá – najezdá – nadře – – To je nejakéch cest k sódu, k hétmanství, na berní hóřad a hjinde! Šak je to tam všecko zapsaný, do posledního puntíku je všecko vekázaný – – Já z teho nemám hani jedné finde, enem škodu« – – –

»Nebrbléte mně tade pořád – – Na škodě vás nenecháme, nemeslite si; hale tade só ve vedáních ešče jakýsi zvláštní diéty. Tade – tuď – a tade zas. Devět korun a tade pět – – – tu zas štrnást korun s třema – to je hneď sedumnást korun – – – – To néni skok? – To přeci všecko patří huž do těch stopadesáti korun!?«

»Belo temu tak!« – pokrčil Stéskal chladně ramenem a vzdychal: »Ja ja!«

»A tady je zas zúčtováno 36 kor. diét do Brna v záležitosti silnice«, zastavil se důchodní prstem na položce a zlato brýlí zablýsklo v pozvednutí hlavy — — — »Přece výbor nic o tom nejednal! Jak to? — Co to? — — Dal k tomu výbor svolení, abyste tam jel? Byla o tom jaká řeč? Já se nepamatuju.«

»Nepamatujó — hale já se pamatuju! Všeci jen, co su já za starostu, že nic nedělám. Silnica mosí hjít přes dědinu — na tem si zamanul kde kdo — — Dež teho belo potřeba, jel sem. Belo to však pro dobro vůbce« — — — —

»Pro dobro vaše a ne vůbce! Jezdit jste mohl, ale ne na naše útraty! K tomu je třeba svolení obecního výboru.«

»Bel tam pan řiditel, bel sem tam taky — habe se vobčani nešmatlali v blátě. Pan řiditel šak taky si to neplatile sami. Platila fabrika — a líp nežli vůbec.«

»Nechme toho. Dál!« — zaříznul důchodní a vrhnul se na další položky.

»Bývalému hostinskému zaplaceno 25 korun dle přílohy čís. 64 — — Najděte přílohu 64.!«

Dóbek našel přílohu.

»No ja — ale zač?« otočil se důchodní po Stéskalovi.

»To já sám nevím. Hospodské předložil hóčet — a to se moselo zaplatit. Šak to bel dluh za starýho hóřadu. Zač — já sám nevím. A taky mně do teho nic néni.«

»Nésó v tem naposled te chlívke na dvoře?«

»Nevím; možná« — — —

Revidenti vrtali téměř do každé položky a každou tou položkou starostu bolavě hryznuli. Hryzal také. Bránil se jak rek.

»Za vyhazování příkopy — 36 korun.«

»Jaké příkopy? Já o žádné příkopě nevím. Žádná příloha neudána. Bez přílohy nemá být zapsána ani koruna. A žádná příkopa ani vyhazována nebyla — já aspoň o žádné nevím. Víte vy?« ptal se důchodní Švásty.

»Ne.«

»Víte vy?« ptal se Dóbka.

»Ne.«

»Tož co za příkopu?« — — A všecky tři hlavy »zkómatelů« kroutily se sem a tam jako tři části jednoho, v pohyb uvedeného stroje — — — Když hlavy kroutit se přestaly — uvedl v pohyb starosta zas hlavu svou. Hodil jí bujně do výše a trhnul dolní čelistí špatně skrývanou křečí.

»Jak nevíte! Dež chcete nevědět, tak nevíte. Hale, nevíte-li vo ní ve, ví vo ní co ju prohazuvale. — — Dite se hjich zeptat.«

»Však my se zeptáme; dál. — 18 renskéch!« zdvihl Švásta obě svoje oči ku stropu a tam nad stropem bral Boha všemohoucího za svědka, jak je to možné, aby 18 renských stálo prohazování příkopy, o které nikdo neví. »Slešel to kdo jakživ? Deť to haž řve, tá příkopa — deť — — —«

»Ve řvete a ne příkopa!«

»Ticho, to si nechte, až odejdu. Já mezi vámi rychtáře dělat nebudu.« — —

Přešli řadu nezávadných položek.

»Tu je položka za vytlučená okna ve škole a správu komínu — 80 korun.«

»Scafra, za to se postaví fabričné dymník — — — Kolik že? 80 korun! — — To se mosíme na ten komín podívat. Takové komín meslím, nikde nemajó. Vosumdesát korun, vosumdesát korun! — — Hale starosto, já huž neříkám nic — peníze sem, peníze tam — třebas vosumdesát korun — hať — — hale zač nás máš? Vo to je tu, zač nás máš? — Co pak huž sme tak huž docela, habech neřekl, na hlavu padlí, habesme věřili haji temu, co nemože bét a co néni a néni hani pravda? Deť to řve! Vosumdesát korun a komín! Víš te, co to vobnáší kolem a kolem?«

Tentokrát už Stéskal neokřiknul Švástu: »Ve řvete a ne komín!« — — Oči mu svítily tygřím, v prsou násilně dušeným ohněm a bledá tvář studeně se třpytila bezpočetným množstvím krupičkovitě vyrážejícího potu. — Tak z jara země se leskne zamžená rosou — pouze s tím rozdílem, že ne slunce hrálo v rosných krůpějích, ale chabý jen přísvit se stropu zavěšené a hlavy matným světlem postřikující začouzené lampičky. Krupičky potu slívaly se na čele v bohaté krůpěje a těžce jak slzy přes oči, nos a bradu stékaly na nepravidelně pracující prsa.

»Za topivo v obecním kanceláři 60 kor. — — a tady za dříví účtuje se zvlášť ještě 24 korun — — — Jak to počítáte, starosto?«

Stéskal rukávem přetřel tvář a vytřeštil oči z důlků. Z výrazu tváře bylo patrno jen tolik: byl překvapen a nechápal — nevěděl sám.

»To — to, totok je vopravdu zmélená; to se škrkne.«

»Škrkne se víc.«

»To se huhlídá.«

»To huž se huhlídalo.«

»Dite dál. Šak já se vodvolám«, pravil Stéskal, ale hlas se mu třás' – a vlasy líply se mu na spánky potem smočené. Následovala celá řada položek bez námitek, pot se zarazil, prsa pracovala volněji – –

Ale u položky 154. zastavil se tlustý prst a krky všech tří natáhly se doprostřed stolu, rty zachvěly se jakousi neznatelnou vlnou zděšení.

»Při vyměřování obecních polností 38 korun. Ježíš Marja zač?« vykřiknul Švásta.

Dóbek vstrčil malíček do ucha, jakoby dobře neslyšel a zatřepal rukou ve vzduchu jak fangličkou. »To je, meslím, taky zmélená.«

»No, přeci« – skrčil se starosta do sebe a pojednou celým tělem jak v útoku nalehnul na stůl, jakoby jej obrátit chtěl hore nohama. – – »Přeci tu bel haji geometr s hadjunkem a vůbec mosela hjím taky dát nějakó hóctu. – Nevíte, že tadyk seděli s náma bůh ví kdy a ve všeci s nima?«

»Sem přišli až po večeři; na večeři byli pozváni k nám« – – –na to důchodní.

»No což – debe. Taky pravda. Šak sem tadek bel haji já. Hale toliž!« – – hrozil se krotce Dóbek.

»A geometři platíle si zvlášť – to sem viděl na svý vlastní voči. Vo žádný hóctě nechceli hani slešet – při tem sem bel – – a ve povídáte: hócta! Či? Za 38 korun!« – jízlivě řehtal se Švásta. – Na takovó hóctu já – – –. Řekni mně starosto, co be tá hócta bela stála, debe geometři nebele spali a jedli ve fabrice? – – Néni to ešče nekde zvlášť? Všecko se počítá ešče zvlášť?«

Židle pod starostou zapraskala.

»Šak sem nebel sám – beli haji vébořì.

(Pokrač.)

LADISLAV QUIS.

JAN NERUDA.

(Pokračování.)

III.

Ale nejen vývoj naší literatury, umění dramatického a výtvarného byl Nerudou střežen a veden k zdokonalování a k národní rázovitosti, on tutéž úlohu a to s nemenším úsilím a zdarem po více než tři desítiletí svého novinářského působení vykonával též v našem společenském a národním životě. Neruda ve svých feuilletonech úsilovně snažil se o to, aby povznesena byla celá úroveň našeho života, aby život tento, z poměrně nízkého stupně, na kterém jej nalezl při započetí své veřejné dráhy, zvedal se výše a výše, až by dostoupil, ne-li převýšil kulturní a sociální život našich sousedů a vyrovnal se životní výši nejkulturnějších národů evropských. Při tom stejně jako při umění usiloval nejen zachovati, ale oživiti, kde snad byl již setřen český ráz národní.*) Činil to formou všem a každému přístupnou, nikoliv nudným a bezúčinným kázáním a hlásáním pravd, byť sebe ctihodnějších, přece jen nepůsobivých na duši velkého davu, ale zvolil si k tomu u správném pochopení toho, co na lid účinkuje formu »žertů hravých a dravých«, nebo studií, v nichž jako v zrcadle ukazoval náš současný život, naše vady a nedostatky, aniž by karikoval neb snižoval, aniž by zamlčoval dobré naše vlastnosti. Aneb opět ve svých »Obrazech z ciziny«, ve svých cestopisech a jinde ukazoval nám, co jinde mají dobrého, co špatného, jak v cizině žijí a jaké tam jsou poměry společenské. Při tom nepomíjel Neruda nikde příležitosti, aby v širokých a v nejširších vrstvách lidových budil zájem a lásku pro literaturu a umění, přimíchávaje – zvláště v posledních letech – do nedělních svých šprýmových, ale duchaplných canserií více nebo méně vět dotýkajících se právě aktuelních věcí neb osobností politických, literárních, divadelních neb uměleckých. Rázu českého v životě našem pak hájil Neruda ve feuilletonech a črtách svých všude, kde jen se hodilo a bylo možno. Kdo nebyl svědkem těch dob, již ani neví, s jakou dychtivostí očekávána vždy neděle, kdy vycházel v »Národních« Nerudův týdenní feulleton a jaký

*) Jest zvláště významno, že první prosa, kterou Neruda napsal r. 1859 do I. ročníku »Obrazů života«, jest folkloristický článek »České národní tance« (str. 22 t.). – Pokud vím, jest to vůbec první česká nebelletristická prosa Nerudova.

shon byl toho dne všude po onom listu. A již z tohoto účastenství, z tohoto zájmu velkého obecenstva možno souditi, že feuilletony ty nemohly zůstati a skutečně také nezůstaly bez účinku na současníky. Však nepozbyly účinku toho ještě ani dnes v souborném, byť i neúplném svém vydání, a třeba že mnohé a mnohé, proti čemu tehda Neruda bojoval, neb čeho se zastával, již dávno pozbylo své důležitosti, své časovosti.

A v tom tkví tedy další veliká a nezapomenutelná zásluha Nerudova, k níž ještě se pojí, že nám svými nedělními canseriemi vychovával a také vychoval obecenstvo pro literaturu, divadlo a umění.

Nerudovy feuilletony, pokud byly dosud souborně uveřejněny, jsou tak známy, že by, tuším, bylo zcela zbytečno citovati zde z nich doklady. A tak budiž jen upozorněno na to, že — ovšem dle poslední vůle samého Nerudy — tlí velká, ba největší část feuilletonů těchto v starých časopisech a že v nich, ba právě v nich snad nejvíce, by se nalezlo dokladů toho, co zde bylo tvrzeno. Ale nepíši vědeckého článku, chci jen upozorňovati, chci jen obrátiti zřetel k této zajisté že nikoli nejméně důležité stránce činnosti Nerudovy. Přece však nemožno, bych se obešel zcela bez citování.

Dle literátních historitů minulého století, z nichž jeden se modlil po druhém, byl Neruda literárním kosmopolitou. Jaký ten jeho literární kosmopolitismus byl již od počátku, to ukázal jsem shora a o tom pojednal jsem již před lety v »Lumíru«.*) Ale mluvilo, ba psalo se též o Nerudovi, že byl vůbec kosmopolitou a nikoliv jen v literatuře. Nuže ano, Neruda sám hlásil se i k takovému kosmopolitismu, ale i zde třeba jest ukázati, jaký to byl kosmopolitismus, k němuž sám se znal a k němuž vedl národ. Budiž zde tedy uveden v úplném znění Nerudův feuilleton otištěný pod záhlavím »N a š i m k o s m o p o l i t ů m« v č. 310. »Národních Listů« z 12. listopadu 1874. Otiskuji jej úplně též pro to, že ač napsán již před třemi decenniemi — jest právě dnes, kdy píši tyto řádky, třiatřicáté výročí jeho uveřejnění — má do sebe ještě tolik aktuelnosti, že mohl by býti napsán také teprve teď.

Feuilleton tento není v sebraných spisech Nerudových, nebyl dosud nikde republikován a bude asi i ze starších již málo komu znám, z mladších a nejmladších snad nikomu.

Neruda tehda napsal:

»Nechci mluvit proti hlučné frázi a nechci bojovat proti lopatkám větrných mlýnů. Ale praví se najisto, že počíná u nás klíčit jakýs druh kosmopolitismu čili s v ě t o o b č a n s t v í, jenž národnímu našemu rozvoji mohl by býti nebezpečen. Že jsou lidé vzdělaní, kteří se smějí lásce k vlasti, víře v budoucnost menších národů. Že jsou lidé, kteří považují se za občany širého světa, jen za členy lidstva vůbec, ne víc svého národa. Že jsou intelligentní čeští dělníci, kteří, když se k nim mluví o tom, co a mnoho-li mohou učiniti pro oživení národního citu, odpovědí: »Chete-li, abychom něco dělali p r o V á s, musíme vědět, jaké Vy zas učiníte koncesse nám dělníkům.

P r o V á s! Tedy ne již p r o n á s — oni nejsou více Čechy a oni jsou jen dělníky! Podobně by mohli mluvit rolníci, obchodníci, učitelé, spisovatelé, hudebníci, herci, malíři, sochaři, inženýři, ba stav každý, a kdo zbude pak ještě? Kdo by byli pak ti »Vy«, kteří z toho češství svého žijí, jímž je to »zaměstnáním« a kteří tedy k vůli prospěchu zaměstnání by chtěli a mají nějaké koncesse povolovat? Narodili se snad ti »kosmopolité« také jen »s podmínkou« a vyjednávali dřív s rodinou?

Tedy by někteří u nás vskutku více necítili, že prospíváním národnosti vůbec nabývá veleznačných v š e s t r a n n ý c h prospěchů také již každý jednotlivý člen národa? Nevěděli by, že čím mohutněji rozkvete duch národa, jeho věda a jeho umění, jeho síla společenská a jeho svoboda, tím více je již každý člen jednotlivý mohutným, vzdělaným, volným, platným č l o v ě k e m v ů b e c? Že národ nevyvinutý ani nemůže ničeho učinit pro cíle lidské?

Či do opravdy žijí tomu náhledu, že malí národové nejsou oprávněni, že, jak se říká, nemají budoucnosti? Proč by neměli? Že je národové velcí potrou, pohltí, sobě assimilují? N á s i l í m zajisté více ne, takové doby přešly, na to je právě lidstvo celé příliš již pokročilé. Lidstvo chrání svými vznešenými principy, k nimž již dospělo, každého j e d n o t l i v c e, každé společenstvo, proč ne tedy j e d n o t l i v ý n á r o d? Malý národ mohl by být ještě pohlcen národem velkým, kdyby nečinil praničeho, co se ve světě děje, kdyby nedbal osvěty,

*) Stať »O d k o s m o p o l i t i s m u k n a c i o n a l i s m u«. »Lumír« 1901.

blahobytu a svobody a nedomáhal se prospěchů těch těmiže pokročilými prostředky, jichž užívá svět ostatní. Zahynul by v proudu národů, jako hyne jednotlivec v životě, když složí ruce v klín, nestará se o nic a nepracuje pranic̆eho.*) Ale tomu brání právě pud každého jednotlivce, tomu brání životní pud celého národa, vždyť život je stálý pokrok, musíme věčně ku předu, vedeni nezlomnými přírodními zákony, pudícími k nové vždy práci, k novému vždy květu a novému ovoci. Národ, který by mohl složit úplně ruce v klín, byl by již ovšem sám sebou mrtev, nepotřeboval by teprv být pohlcen národy ostatními. Jsme my, je národ český snad mrtev? Nebo nemůže jednotlivý Čech být tak vzdělán, tak časově pokročilým jako je na př. každý Němec? Nemůže být tedy celý český národ na stejné duševní výši s národem německým? Může jej tento tedy pohltit?

Je snad již zastaralou, pro věky odbytou, přežilou ta láska k vlasti, která od počátku světa vedla lidstvo k činům nejslavnějším? Nemiluje člověk Němec, člověk Francouz, člověk Rus, člověk Angličan, ba i člověk Američan vřele vlast svou, a může právě člověk Čech být prvním a jediným člověkem ve světě, který vlast svou nemiluje? Čech, který teprv zas co národ cítiti se počíná, který znovu teď cítí, že má vlast! Velký vlastenec německý »turnvater« Jahn, vyřknul kdysi: »Nejsvětějším okamžikem v životě národa je, když se probudí ze mdlob svých a ze své ztrnulosti, poprvé když zase dosáhne sebevědomí, rozpomene se na odvěčná práva svá a na věčnou povinnost, aby sobě je udržel; když konečně poznává, že jen samovraždou národnosti své ztratiti se může mezi národy ostatními«. Mdloby své jsme setřásli, ze ztrnulosti se probudili, cítíme se zase, jsme sobě vědomi svých práv na život, chcem žít, plně a blaženě jako jiní — samovraždy věru že nespášeme!

Netřeba ostatně stát se zde emfatickým nebo sentimentálním, cit lidský jest, zůstane také, pokud člověk bude mít krev a srdce v těle, a láska k vlasti vyrůstá právě z toho citu, jenž jest podmínkou lidského života vůbec. Nechť mluví kdo a co chce, ve vlasti jsou ty kořeny, kterými ssajeme prvně život svůj. Ji pak milujem jako rodnou matku svou. Všude jinde, třeba bychom po letech jakž takž navykli, jsme přec jen »jako jelen vzatý z lesa a lev odvedený z pouště«. Jen otrok necítí lásky k vlasti, muž volný ji miluje vždy, přijímá ochrany její a plní své povinnosti k ní. Což někdo z kosmopolitů těch, kteří vlastenectvím a národností pohrdají, nemiluje alespoň domácnost svou, svůj vlastní krb, rodinu svou. Jsou jednotlivci, je pravda, kteří zavraždí třeba otce, zardousí matku, uškrtí dítě své bez známky jakéhokoli pohnutí, kteří by sobě obětovali chladně život všeho ostatního lidstva. Od takových choromyslných se ale odvracíme s ošklivostí a bolem zároveň a lidstvo činí je neškodnými.

Či má se vlast milovat jen tenkráte, když je hodně velká a pěstovat národnost jen, když národ je hodně četný? »Čím menší drahá vlast, tím větší láska k ní«, pěje Mácha s úchvatnou hloubkou citu. Čím chudší je matička, tím horoucnější, tím větší láskou obsype ji syn. Nikdo mu nepřikazuje tu větší míru lásky, ale ona vyrůstá z citu jeho sama, z citu pro vyrovnání společenských nesrovnalostí, z citu pro vznešenou spravedlivost.

Nebo je snad větší národ, že je četnějším, také proto již způsobilejším, aby k humanitním cílům nás přivedl blíž? Byli nečetní staří Řekové horší všeho vůkolního barbarského světa? Byli jsme my nečetní Čechové v 15. věku horšími vší ostatní Evropy? Nebo naopak, dostali se Číňané, ač jich bylo 300 millionů, na čistou výši nynější vzdělanosti lidské? Kdož by sobě tu nevzpomenul zas na nejjednodušší zákony přírodní? Na Darvina třeba! V boji za život podlehly často druhy velmi četné, druhům méně, ba málo četným, jen pro větší životní způsobilost těchto. Také v duševním zápasu národů platí zákon ten, průměrné nadání vítězí. Český národ věru že může být s přirozenými talenty svými spokojen, a zasluhuje-li talent péče a pěstování — alespoň tak prý i naši kosmolisté tvrdí — zasluhuje zajisté národnost česká pěstování co nejpečlivějšího!

Či v skutku by někdo tvrdil, že by bylo dobré, kdyby k uvarování všech třenic národních, které pokrok lidstva jen zdržují (?), byl ve světě jen národ jediný? To jděm hned o krok dále a řekněm, že by bylo pak nejlíp k vůli uvarování všem možným přec třenicím dalším, aby byli v národě tom světovém také jen sami Novákové a Müllerové

*) Porovnej k tomu mnou zaznamenaná slova Nerudova z rozmluvy, již jsem s ním o tomto předmětu měl dne 9. prosince 1874. — »Kniha vzpomínek« 348 n.

nebo Duvalové, zcela stejní co do síly i co do vůle, co do těla i co do ducha. Krásně by to bylo vypadlo s pokrokem lidstva, kdyby od počátku světa byli tu bývali jen samí, až do nejmenší podrobnosti stejní lidé, třeba že samí Danteové nebo Petrarkové, Newtonové nebo Mozartové! Právě v rozkvětu nejrůznějších duchů spočívá skvělý celek vzdělanosti lidstva.

A krásně by to bylo vypadlo, kdyby celý svět se byl vyvinoval jen po asyrsku, nebo jen po římsku, po španělsku atd., po národu tedy kterémkoli.

Přál bych sobě, aby bylo hodně mnoho malých národů, mnohem ještě více než jich je, každý z nich aby se vyvinoval co nejvolněji dle pomůcek pásma svého, dle všech poměrů svých životních, dle zvláštního osobního nadání svého, aby pak dal ostatním každý pokrok svůj a přijímal za to každý pokrok všech ostatních, pokud zvláštnosti jeho sloužit může. K takovému stavu to také dojte.

Strom umírá, les žije přes věky dál. Dokud vyvinoval se každý národ jen pro sebe, zůstavuje leda jinému pak národu po sobě zbytky kultury své co dědictví, byl takovým stromem jednotlivým, rostl, kvetl a žil, pak znenáhla umíral. Měli Indové kulturu svou a zahynul život jejich. Assyrové, Řekové atd. A zhynul život všech — dožili, jako jednotlivec každý. Také Číňané by se vyžili, kdyby znenáhla je nezatáhnul k sobě teď proud světový, v němž dle svého individuálního nadání mohou příště lidstvu posloužit ještě mnohým. Toť je právě rozdíl starého a nového věku. Tenkráte žil duševně a vyžil se národ jeden, nyní žijí dohromady národové všichni, vzájemně se chrání, živí, omlazují, oplozují. A hříchem na lidstvě celém spáchaném je daremné useknutí kterékoli jeho větve.

Pojem »lidstva« neobsahuje jen národ jediný, neb národy tři, nýbrž národy všechny. Všichni národové dohromady, v tom je pojem, krása, pokrok a věčnost lidstva. Všichni národové mají k všeobecným cílům humanitním přispět individualitou svou, plně dle vrozených jí talentů rozvinutou.*) A teď by chtěl někdo přijít a říci, že české národnosti, plné síly a původnosti, nemělo by se dbáti a to ve »prospěch« lidstva? Jsem kosmopolitou nejsvětějším svým přesvědčením, ale Čechem kosmopolitou. Jako se ani nesmím snažit, abych co spisovatel byl zcela takový jako kterýkoli jiný spisovatel český, jako chci národu českému prospět co osobnost zcela svoje, zvláštní a samostatná, chci také, aby lidstvu prospěl národ český co národ zas zcela svůj, vyvinutý dle talentů svých zvláštních, duchem samostatný. Jinak mu neprospěje praničím — hluchý ořech bez vlastního jádra.

Jsou tedy opravdu u nás lidé »kosmopolité«, kteří »za vznešenějšími účely« smějí se lásce k vlasti a nedbají rozvoje národnosti? Jsou-li, nejsou ničím více než holými egoisty. Hlásí se k povinnostem vzdáleným, kde je není lze kontrolovat a vyhýbají se povinnostem blízkým, střeženým. Položili snad »lidstvu« napřed výminku, zač se budou »lidmi?« —

(Pokračování.)

E. SOKOL.

HOŠÍČEK.

Tři episody ze života Pavla Rojara. — (Pokračování.)

Vidíš, jak to jde« — políboval si na ulici — »jen odvahy je třeba. Kdybych byl v oktávě, políbil bych jí rozhodně ruku, má kránou, a mělo by to jiný význam než dnes. Škoda. Ale musím se zeptat Závodského na Směry života, abych tu scenu vyzvěděl.«

Šlo se mu vesele a svižně. K herci se již pranic neostýchal, sbližovalo ho s ním totéž nadýchané ovzduší krom přátelské známosti. Nezdržel se u něho. Bylo tam studeno a nevlídno, oběma se líbilo víc venku.

»Přijdeme vhod?« — ptal se Závodský.

»Připravil jsem je, jsou na vás zvědaví.« Hovořil sebevědomě, protože prokazoval něco. »Všichni vás známe z jeviště.«

*) Porovnej s tím Nerudův citovaný již článek »Nyní« v »Obrazech života 1859«.

Herec šel mlčky, rozhlížeje se zimomřivě po lidech. Nezajímal se příliš živě o řeči. Tak na půl úst se jen zeptal, koho uvidí.

»Koho? Nejprve Horu: toho znáte, šel tenkrát se mnou. Dobrý kamarád, má pro vše porozumění, ale je trochu zdlouhavý v myšlení. Málo mluví a víc poslouchá: jen se mnou rád vykládá, protože se známe z prázdnin.«

»Odkud to?«

»Ale z takové hanácké dědiny, neznáte ji asi. Mám tam dědečka. U Franty někdy ševcuji, tatík je totiž švec. Líbil by se vám, panečku, je jako ulitý do veselohry. Ten vám, pane, umí rozumovat! Naslíní prst, než začne, pichne před sebe, a pak to jde. Františk není po něm. Potom jsou tam ze sexty ještě Štěrba, Vrátný a Antoš. Štěrbové jsou vlastně dva, ale starší je na ústavě. Studoval gymnasium, práva, pak šel do alumnátu, tam ho vyhodili, tož byl na vojně a teď dělá učitelský kurs.«

»To je pestré.«

»No však uvidíte. Jeho bratr je rabiák, špatný student, ale což na tom; temu se přiučil od bratra. Sílu má. Ti oba málo debatují, protože prý naše řeči nestojí ani, aby je do fajfky nacpal. Nu, nezajímají se o literaturu a nerozumějí jí. Ve škole ho musím vytrhnout při zkoušení; sedíme vedle sebe. Za to Bohuš Vrátný je básník. Věřil byste, že už tiskne? V»Nivě,« v nedělní příloze »Orlice« a prý i v »Zlaté Praze«, ale to jsem neviděl.«

»Nerediguje váš časopis?«

»Ne, nemáme žádný, a pak by se k tomu ani nehodil. Je mnohem starší nás a je posměváček, kterému není jen tak leccos vhod. A koho ještě máme? Aha, Antoše. Co bych o něm řekl. Primus je a chudý. Živí se hodinami, ba vlastně buřty, abych mluvil pravdu. Na obědy nemá, ale viržinky přece musí kouřit. I do školy je nosí, a zůstane-li přes poledne, to když nemá ani na buřt, kouřívá nedopalky do kamen, aby to nebylo ve třídě znát. To jsou tedy naši. Z oktávy je tam Jílek, náš nejnadšenější řečník. Když spustil nedávno přednášku, kterou měl pro češtinu, žasli jsme. Bude advokátem říkává. Z kvinty připouštíme také Žáka, ale často ho vyženem, protože moho mluví. To máte všecky. Drobotinu vám nebudu popisovat, ale zůstane dnes doma a vyprosili si, aby zůstaly dveře do jejich světnice otevřeny. Nebude vám to překážet?«

»Dokonce ne, jen ať se dívají, jsem zvyklý očím, a jiným!«

Pavlovi se vynořily Eliny. Myslí snad na ty? Podíval se naň, ale viděl hlavu do límce vkrčenou a nehybnou tvář jako prve. »To asi přemítá, o čem bude s námi mluvit, protože nás jde studovat. Nu jsem sám zvědav.«

Vkročili nevkusnými, goticky lomenými vraty do temné kluzké síně, poněkud ke dvoru skloněné. Vyhnuli se padacím sklepním dveřím a dali se úzkým schodištěm do druhého patra, pak na pavlač nad dvorkem, do něhož ústilo několik zadních traktů z Panské ulice; každý naň vyhazoval svou špínu, tak že byl hnusný hromadami sněhu prolezlého kalem a proházeného papíry a hadry.

Do holubníka museli projít kuchyní plnou nedomytého nádobí. V první světnici vskočil před nimi řádek malých studentů jak ve škole a byli všichni v rozpacích; jediný Macík troufal si odpovědět na hercův pozdrav, čemuž se ostatní uštířili.

»Učíte se?«, optal se.

Co říci na tak zbytečnou otázku? Mlčeli, jen Macík se rozkurážil, protože otázka platila patrně jemu: »Kdež pak! Čekáme na vás«. –

Zatím již si prodělával druhý pokoj také svou krisi rozpaků. Má mu někdo vyjít vstříc, či mají čekat? Štěrba byl pro vyčkání, Jílek pro uvedení, ale než skončili debatu, otevřely se dveře.

Závodský klidným otočením hlavy rozhodil všem pozdrav a mžikem pochopil, co se asi dělo. Pavel se podivil, jak rychle se změnil, než přešel kuchyní. Měl vlídný dobrácký úsměv, skoro kamarádský, a jistě, jako tehdy u něho, přikročil k staršímu Štěrbovi, jemuž se představil jaksi za všecky – jak chytré, že zrovna jemu! – všem podal ruku, domácky odložil a přešel pokojem k oknu, kde Štěrba krájel tabák.

»Pěstujete dýmku?«

Všichni se cítili uvolněni a za chvíli již se svobodně shloučili.

Antoš vyňal nějaká lejstra a hryzal nad nimi držátko. Herec v té chvíli začal k věci.

»Pan Rojar vás sezval bezpochyby nějak slavnostně, není-liž pravda, pánové, a není vám jasno, proč jsem přišel. Nu vyzpovídám se upřímně. Jsem herec, to víte; jsem režisér a mám za týden vypravit Směry života; neznáte snad?«

»Četl jsem o nich« – prohodil Vrátný, »dostaly cenu, která prý byla pro ně schválně vypsána, hehe. Pochybné vyznamenání«.

»Jak víš, že schválně pro ně byla«, ptal se Jílek. »Cena se vypisuje veřejně a může se každý účastnit konkursu«.

»Proč jsi to nezkusil?« – ušklíbl se Bohuš.

»Já? Tys mohl poeto, když tak velmožně soudíš«.

»Co bych soudil? Slyšel jsem z dobrého pražského pramene v redakci«.

»Jdi mi se svou klepařskou redakcí. Dostaly cenu mezi mnohými, musí tedy na nich něco být.«

»Inu možná, vždyť netvrdím opak. Mohou za něco stát, i když cena byla pro ně určena. Ostatně pan Závodský ví víc a může říci, zač stojí.«

»To je pravda«, obrátil se Jílek k němu s otázkou v oku.

Dveře se byly zatím naplnily drobotinou, jež zvědavě vykulovala oči na všecky strany. Závodský se místo odpovědi rozesmál.

»Jaké to máte vděčné posluchačstvo! Oči s vás nespustí. Takové bychom potřebovali v divadle.«

Malí se zarděli; někteří se schovali za dvéře, ostatní přijali smích smíchem a zůstali.

»A na cenu se ptáte? O tajnostech nevím, do toho nebývám zasvěcen, ale věc se pěkně hraje, někdy velmi pěkně.«

»Tak vidíš,« – upokojil se Jílek.

Vrátný se jen ušklíbl.

»Kromě Malíka jsou všecky úlohy herecky vděčné; jako režisér to mohu říci.«

Nový příchozí je na okamžik přerušil. Ryšavý Raus se vhrnul zplna a bez okolků, že sice na dnešek nebyl pozván, ale že ho snad nevyženou.

Pavel se zamrzel: »Tištěné pozvánky jsme nerozesílali, to víš, a že může každý přijít, také víš. Ostatně domluv se s presidentem.«

Starší Štěrba, sedící na okně v oblaku kouře, zahučel jenom: »Ať sedne nebo táhne k čertu,« a nestaral se dál. Raus sednul k starému klavíru.

»A abych skončil úvod,« prohodil herec, »přišel jsem se k vám podívat, jak bych tak přibližně mohl zařídit studentskou světnici, protože je to z vašeho života.«

Raus se rozřehtal. »Holubník kopírovat? No tohle by mohlo být hezké. Víte co, přeneste tam všecko, nejdřív tu ten klavír. To vám máte věš! Poslechněte.«

(Pokrač.)

F. B. DUB:

NA TĚCH NAŠICH HORÁCH.

Na těch našich horách těžký smutek leží,
jak ty temné mraky co nad nimi běží,
v němž se šedé skály zarývají tvrdě,
jako bolest v srdce, které trpí hrdě.

Na těch našich horách víska vísce kyne,
tam v těch bídných chýžích tvrdý lid zle hyne
nedostatkem slunce u samého nebe,
nedostatkem tepla až mu v srdci zebe.

Na těch našich horách skála vedle skály,
jsou to strašné básně, které věky psaly
v upomínku toho, co zde kdysi žilo,
na výstrahu tomu, co zde ještě zbylo.

Na těch našich horách vítr břízy sklání,
z bílých kostelíčků zvon zní ku klekání.
Temná noc den slunný zvolna pohlcuje,
bolest černá křídla všude roztahuje.

BOUŘE.

Z románu Cyrilla Havlíčka v Praze. — (Pokračování.)

Když odcházel od Vořechovských, jakoby světy na sobě nesl. Ale čím dále ku Karlovu mostu, po kuse padal kus a když docházel ku Karlově ulici a před ním na příč z hloubky vyrůstala černá budova klementinské kolleje, — ze všech těch světů drcených před chvílí silou nadlidskou nezbylo zrníčka a Havlíčka překonalo pojednou vědomí neskonalé lítosti nad něčím, čeho si nezasloužil a čeho by se jaktěživ nikdy nebyl nadál. Cosi jako zrada, zpronevěra, zřejmě prokázaná faleš hlodala na jeho srdci. Zdálo se mu pojednou, že z bůhdarma, pro nic a za nic, pro mizerné karty jen učinili z něho vyvrhele místnosti, kterou po tři a třicet let věrně obýval den jako den. — Bezradně zastavil se na jednom místě mokré, zlatě pokropené dlažby a jako v zmámení hleděl před sebe: »Ne, ne, ne, ne! Nikdy! Ne!«, procitnuv pojednou, zoufale ztáhnul rukou: »Tam mně už neuviděj'! Konec!« dodal s nadsazenou bodrostí a vzpomínka, že ani jeden tam nepohnul se z místa, aby zadržel jeho, když tolik se jich nahrnulo, aby konejšili Čápa, nahnalo mu mocný příval studu do tváře. Prst se nepohnul, všichni s Čápem byli za jedno! — — — »Špicl, špicl«, — — zdálo se, že volá za ním celá šenkovna — — —

Ulice byla prázdna...

Až »U modré štiky« potkalo jej několik umouněných řemeslníků, — vracejících se z dílen. »U modré štiky« zpívali zpěváci. Hudba ještě nedozněla a Hartmanka, známá po celé Praze obryně s pažemi jako kýty a hlasem tak ošklivým, že nebylo by se našlo nic jemu rovného, za chladnoucího potlesku zpívala znova:

»Vždyť jsem ta Paula, Paula, Paula,
ta malá Paula jméno mé — — —
mě jistě zná celá Praha,
neb v Praze já mám renomé!« —

Havlíček všimnul si zád učňů, nahýbajících se k oknu a prstem ukazujících si fotografii hřmotné Hartmanky. Havlíček pocítil v sobě neodolatelnou potřebu, zajíti dovnitř a tam mezi zpěváky, rozdováděnou chasou udusiti trapné vzpomínky... Devět hodin, — co taky řekne doma, co že tak brzo, a proč zrovna dnes? Nezmínit se... Ale, jak se nezmínit, když to jím házelo a bouřilo dosud jako voda v kotlu? Ta se bude divit, až jí to poví. »Dobře jsem mu to řek', hehe, to ho bude pálit! A je to pravda! Co má co dělat u stolu? Ať se neplete, do čeho mu nic není. Udělat to někdo jemu, ten by ji roztáh!...«

»Vždyť já jsem ta Paula, Paula, Paula,
ta malá Paula jméno mé — — —

»Taky všeci čerti mně to byli dlužni, že jsem já se kdy do hry dával, — — nemohl jsem já zůstat sedět, kde jsem seděl? Nemohl jsem já poslouchat, jak poslouchali jiní, musel jsem já hrát? — — No, za to mne neuviděj', kdyby mne tam řetězy táhli — — co pak jsem já jakej otrok? Co pak tam muším bejt? Dyť je hospod jako potvor a každej je rád, jen když hosta vyzíská. A ty jimi budeš vyrážet dvéře? Pro nic a za nic? Pro pár hloupejch slov? To za to, že ti dám utržit? Za to mám bejt špatnej? Říká se: Chtícímu se křivda neděje — a dobře se tak říká, dobře mně tak. Dostal jsem za vyučenou. Víckrát tu cestu šlapat nebudu!« —

Kdosi otevřel dvéře od síně a ze zakouřené »Modré štiky« vylétnul lehounký, skřivánčí, dosud nesměle švebolící hlas:

»Kukačka zakukala, kuku, kuku,
milenka zaplakala, kuku, kuku!
Kuku, kuku! — —

Tleskot přehlušil poslední kuku!

Havlíček šetrně s cesty uhnul sklepnici, nesoucí asi po pěti plných sklenicích v každé ruce a vešel dovnitř.

Rozhlédnul se dusnou a těsnou, víc konírně než hostinci podobající se šenkovnou. Na jedné straně stálo podium s dvěma kulisami na podstavěných kozách, s jakýmsi hadrem a modrým střapcem uprostřed. — Hadr na okamžik se rozhrnul a v jeho skulině objevila se obnažená prsíčka hluboce vystřiženého děcka. V mracích kouře a výparů plovalo publikum. Havlíček byl jako ve skřipci, smáčknut dvěma sousedy, z nichž jeden tvrdě už spal, druhý pak, patrně zámečník černý jak négr, s bělmem očí divoce hledícím z pod příkrého obočí, neměl do spánku daleko. Négr nahnul se k Havlíčkovi a odplivuje pod stůl, vypravoval mu

cosi, ale Havlíček neporozuměl. Negr na chvíli se odmlčel. Pak svěsil hlavu a pravil: »No jo! Já jsem namazanej a vy nejste, to je s vámi těžká řeč! Kuku!« – Havlíček přísně, obočí jak stříšku sklenuv nad sivé svoje oči, přes hlavy sousedních stolů hleděl k jevišti. Ruce už neplácaly tolik. Hadr zůstal zavěšen. Před podiem zaskřípala hudba a brzy Havlíčka unesla zase tam, odkud byl přišel k Vořechovským. Když pak vyhlédnul a oči upřel k jevišti, na podiu stála opět nahnutá ženská postava, ale ne už polovysvlečená holčice, nýbrž dorostlá mladice s podbradkem jak pytlíček visícím nad rozhalenými ňadry a s punčochami tělové barvy. Barev měla na sobě jako stehlík a při zpěvu šišlala. Odporné to bylo podívání pro Cyrilla Havlíčka, nechápal ani, proč sem šel. Oči poulila, zuby cenila v červených ústech, luskala prsty, štěkala a zas luskala prsty a když ji zavolali, aby zaštěkala ještě jednou, jen šátek přendala z ruky do ruky a zanotila jinou, při které sice neluskala prsty, za to ale štěkala už tak, že hlavy jakoby se hanbily za ni, odvracely se od jeviště do zadních částí šenkovny. – »Já v Boha nevěřím!« – mávnul rukou négr, – »neřád jsem a v Boha nevěřím«, opakoval a zaskřípal zuby.

»Člověče« – hotovil se domluviti mu Havlíček. »Když jste opilý, jděte domů. A proč pořád plijete?«

Ku stolu přistoupila Elsa, asi šestnáctileté děvčátko, ale nebylo už vysvlečeno, nýbrž ustrojeno v dlouhý černý šat. – S ubrouskem na talíři vybírala po stolech a jakoby po almužně chodila: co kdo dal, to dal, o víc nikoho neupomínala. – Po Havlíčkovi podsunula Elsa ubrousek négrovi až pod samu bradu, připomínajíc tak holiče, když s tváře do misky smývati se chystá mydliny. Kovář či zámečník dlouho hlavou nepohnul. Pak stočil oči na špičku nosu a hleděl nehybně na bílý čtvereček složeného ubrousku; pojednou jakoby ze sna se probíral, střihnul ušima a zavolal: Kuku!

Ještě přes dva, přes tři stoly viděl Havlíček přinášející se talíř s ubrouskem, ale pojednou přes celý obraz jak záclony zavěsily se husté šlojíře dýmu a mimo ty neviděl Havlíček už ničeho. Jak v šedé mlze topily se postavy, hrbila se záda a všechny stoly, stěny i půda s dřepícím tu lidstvem točiti se zdály v ohromném jakémsi válci a ten jakoby se vzdaloval stále do větší a větší, závratnější a hlubší dálky. I pod sebou cítil, že se zdvíhá a vlní svět; sáhnul si na čelo a mocí zavřel oči; – – – – jakoby usal. Když prohlédnul, každý seděl zase na svém místě a Elsa s černými šaty v kouři šedá už a ne černá, tratila se u dveří. Jen na čele cítil Havlíček, že mu stojí krůpěje a nohy stály v ledu. Šňupnul si důrazně a podivil se sobě sám, co že se mu to sedí stále jako na vodě. Ten vzduch tady, pivo – a ti lidé tu, neumytí, neučesaní, umazaní, rozvejřilí, zlí. – – – A kouř – ten kouř. K udušení! – – – Zaplatil, strhnul klobouk i se zimníkem s hřebíku a odnášeje obojí v náručí, teprv v síni se obléknul a přikryl spocenou hlavu. Oddechnul si, když vykročil do Karlovy ulice. Tam dosud bylo živo. Uličnice honily se podél Klementina a nahlížely k »Modré hvězdě« skulinou. »Kukačka zplakala, kuku, kuku, milenka zplakala, kuku, kuku!« Volání »kuku!« vyprovázelo Havlíčka až na Karlův most. –

»Protivná písnička. Celá Praha kuká!«

Na Praze ležela těžká mha. Čeřic se jen kolem svítilen, přelévala se v hloubce v černou, smutnou noc. Ani na mostecké hodiny nebylo vidět, jen průsvitné kolo ciferníku s význačnými římskými číslicemi zbylo jak nejasná, průsvitná, nažloutlá skvrna. Z města zbyly zříceniny a z těch vyrůstaly pouze přední obrysy. Sochy černé a příšerně velké jako zjevení vystupovaly do cesty a mizely v tmách. Jenom kus mostu viděl Havlíček před sebou – pouhý černý vrak z ohromné budovy několikanásobného klenutí a ten plul s ním po nedohledném moři. Páry smrděly a čpěly do vousů, jakýsi sírnatý zápach šířil se z nich. A kdo šel, zdálo se, že ani nejde, ale nohama na prázdno střídá a pluje, pluje na ohromném kamenném voru s břehu na břeh. A světlo se střídalo, hned to sbaslo a zas jiné se vybíralo z mlh, vyplovalo, blesklo a do hloubky se propadlo, haslo. Ekypáže přijížděly a odjížděly na Malou Stranu, koně odfrkovali v dusnu, kola nehřměla jako jindy, jen hluše rachotila po mokrých, blátem zdušených, mlhou oslizlých dlaždicích. Ba i ta kopyta zdála se být ovázána hadry, dutě cvakala o vlhké kamení. Hodiny bily jen krátce, úsečně a každý zvuk jako když přetne.

Po mostě, z opačné strany, než kudy šel Havlíček, kdosi neviditelný zpíval, ale nebyl to zpěv, spíš jen jakési broukání, volání zdušené dálkou.

Přešli ještě dva, tři lidé, »celá společnost« a vlekla s sebou ženštinu spílající a zaplétající se v chůzi do hábů. Zavrávorala doprostřed mostu a zalomila rukama. »Nechte ji, nechte ji«, křičeli jedni a druzí odporovali. »Nemůžeme ji nechat, spadne do vody!« Tu vyskočil kdosi z mlh, vzal ženu pod paží se strany pravé, z mlhy vyskočil druhý, vzal ženu se strany levé a andělíčkem nesli ji do tmy. A už stopy po nich nebylo, jen tesklivý smutek ozýval se dusnem, ale i ten zalehnul v moři a ticho bylo na Karlově mostě, kráčel po něm Havlíček sám.

Rozjasnívalo se. To malostranská světýlka sborem zasvítila pod černým, na způsob biskupské infule zlomeným klenutím mostecké brány. I v Havlíčkovi svítalo. Tma řídla, v mlhu nořily se hlavy plešivců, světly promítla se známá šenkovna. — — — Lisiny jak hlazené koule dělové jiskřivě odrážely klouzající po nich svit. Hodiny bily svým starým, krásným, nevyrovnatelným kouzlem sešlých strojů, karty šuměly po stole . . . A Havlíček chvátal před svůdným tím viděním ráje, pranic nedbaje, že mu nohy kloužou a sjíždějí po mazlavém povrchu zbláceného dláždění. — — — Utíkal k Malé Straně, jak k jediné své spáse a nikdy mu tak vlídně nekynula světla vstříc, jako když se tentokrát probírala z mlh, vstupujících mu do cesty. Jindy si brány ani nevšimnul, ale dnes jako kdyby čekala už naň — vítala jej skrčená a černá jak věrná jeho stráž. — — —

A světla celým rojem obstoupila jej za bránou. — V jejich jasu a teple cítil se už doma, cele svým.

»Kdo se ho prosil? Já taky mlčím a rád bych někdy promluvil. A nepromluvím! Já vyhodit šavle a on mne obrátit denáry, vyhráli jsme! Kolikrát se mu to už řeklo a neposlechne, nepřestane, beran! — — — Dyť jen funí, ani dejchat nemůže, jen chrčí a kňuhňá, pro samý sádlo a špek pořádně ani promluvit nemůže — — — A mluví — kňuhňa kňuhňavá, tlamatá, necvičená, nemoresná, zlá — — Ale zahrumám já ti, počkej, do soudnýho dne budeš pamatovat, co si's nadrobil! — — Dyť jinde by nebyl ani možnej takovej grobian. To jen my jsme takoví dobráci staří, že si dáme líbit, co si nikdo a nikdá na celým světě líbit nedá. A taky nevím, nevím, jaký to bude teď! Každej tam sestaral, jeden na druhýho je zvyklej, bez sebe bejt nemůžou, nevím, nevím, co budou říkat, až budou vědět, že opravdu jsem šel a nepřijdu už víc. Na koho jinýho pak budou ukazovat, ne-li na tebe? — Ťfi! A s námi ty budeš vyrážet dvéře? Nám ty budeš nadávat? Kdo ví proč? Kdo má čistý svědomí, nebojí se ani čerta, ale ty se bojíš, ty máš strach, proto nadáváš! Špicl! My tě neudáme, neboj se, ale tvá papula tě udá, prostořeká, drzá — —

»Ale, pane Havlíčku, pane Havlíčku! Co pak hubujou?«

To ve vratech u Štajniců stála známá bílá zástěra a volala na Havlíčka. Havlíček málem by jej byl přešel.

»Komu pak tak nadávaj'?«

»A, to jste vy, Beránku? Dej Pán Bůh dobrej večír, málem bych vás byl nadobro minul. Pozdrav Pán Bůh, pozdrav Pán Bůh«, pravil Havlíček, vraceje se k bílé zástěře. »Dnes mně dáte za čtyry a dobrou.«

»Měl jsem já někdy špatnou, pane Havlíček?«

»Ne, ne, ne — Bůh uchovej, tak jsem to nemyslil, ale dnes mám na ni zvláštní chuť!« pravil Havlíček a vytáhnuv ze zimníku tabatěrku, podával Beránkovi šňupeček.

»Je vlhkej!« . . . pravil Beránek, míře k nosu.

»Kde pak taky! To je mha! To je páry, ani pro ni vidět není. A smrdí!« Dodal »to bude kejchání!« . . .

»Barci že bude! V takovým nečase, to nemáte mluvit po mostě, tam je ňákej průvan. Podvane člověka, ty páry vlezou do plic a rýma jako trám. Koho pak jste to huboval?»

»Milej Beránku!« pravil Havlíček a povážlivě potřásl hlavou — »tak jsem byl dnes u Vořechovskejch naposled!« —

»I to snad ne!« zavrtěl Beránek hlavou a komusi mimojdoucímu vybíral vařečkou párek uzenek, převařený, scvrklý už a bledý jako mrtvola. — Ale, když Havlíček s vypučeným tělem a na zad vzepřenýma nohama vypravoval, že měl čtyry šavle a čtyry denáry s essem, a když byl Beránkovi na prstech vypočítal, co měl v ruce protivník, co vyhodil Břetislav a jakým způsobem připraven byl o všecko, když do slova uvedl, co řekl Čápovi a co řekl Čáp jemu, když na konec pak tu, na místě Beránkova stánku a v závětří vrat živým Bohem se zakládal, že k Vořechovskejm víckrát nevkročí a že tam byl dnes naposled, Beránek pustil všechny párky do vařící vody zas a zůstal na Havlíčka dívat se ne jakoby ho nepoznával, ale

jakoby ho jakživ nebyl viděl, až dnes poprvé. Nevěřil svým očím, nevěřil svým uším ... a teprve na párek marně čekající pán probudil jej k životu, připomenuv mu dosti důrazně, že tu stojí, aby prodával párky a ne, by poslouchal romány –

»Dělejte, dělejte, nemám kdy!« náhlil potrhlý pán v cilindru a dával Beránkovi peníze předem.

»Ale, to se neptejte, co jsem mu dal ...«

»Jeden párek, dva?« nedal se už mýlit Beránek. – »Tak je to akkorát!« pravil a zastrčiv šístku pod bílou zástěru, dodal: – »I to snad ne, Kriste Ježíši! Jak pak by to bylo možný: tak dlouho tam chodit, tolik let, skoro den jako den a najednou ... I to mně ani nepovídaj', tomu já nevěřím, to nemůže a nesmí ani bejt. Tototo, tototo! – ne, ne, ne, to nemůže bejt, dyť jen, co já jich pamatuju, choděj tam už – co deset – co stojím tu! A já už tu stojím ňákejch patnáct let!« ...

»I co pak je to patnáct let! To je nic, to je chvilka! Já tam chodil už co mladík! A to může bejt už přes třicet, tři a třicet let, co tam chodím skoro den jako den. Jako kluk jsem tam už chodíval pro tátu.«

»Třicet let!« žasnul Beránek.

»Třiatřicet! A to snad si toho zasloužím, aby se dívalo na mě trochu jináč než na nějakýho přespolního, co přijde a odejde, odejde a zase přijde ... Jen si to počítejte, tři a třicet let!«

»Inu arciť, arciť, on je Čáp podivnej člověk, ale přece jenom. – Bude se jim stejskat, pane Havlíčku, bude, daj' na mou řeč! Teď se jim to ještě zdá, ale uviděj' – až vztek jich pomine, nevydržej to, půjdou tam zas ... půjdou. Nesházejí se hory s horama, ale lidé s lidmi, na to nezapomínaj', pane Havlíček!«

»Beránku!« nadmul se Havlíček a měřil s výšky malou Beránkovu postavu: »pamatujte si: když já řeknu nepůjdu, tak už je to svatý, že nepůjdu! Jak je Bůh nebeskej nade mnou i nad vámi, pamatujte si to, že vím, co mluvím. To mě špatně znáte, Beránku! To já myslil, že mě líp znáte! Co já jednou řeknu, to řeknu a přes mý slovo ještě nikdo se nedostal. Přece se nedám ostouzet jako kluk!? Dal byste vy si nadávat? Ne. A kdyby vám někdo nadal, co byste udělal?«

»Vypláz' bych na něho jazyk.« –

»Milej brachu« – nedbal Havlíček žertu – slova jsou někdy horší než rány! Rána se zahojí, ale slovo se nezahojí!« –

»Ó – ó – ó, to mně nebudou povídat – to já vím, pane Havlíček, to já vím, jak slovo bolí. Ale ono taky někdy slůvko vyletí a vrací se jak vůl, všecko se nesmí tak brát« ...

»Já se krotil, jak jsem mohl, tam jsou svědci, každej vám to poví. Ale to už takovej beran sedí v člověku – ne a ne dát pokoj. Mušel on tu tlamajznu otvírat, kdo se ho prosil? Dyť člověk ještě nepromluví a už se s vámi pře! – Taková je to nátura. Kus přetrženýho chlapa a dost.« –

»No, no – já vím, pane Havlíček, nezloběj se!« položil Beránek ruku na prsa Havlíčkovi – »ale vzpomenou, co oni řekli zas jemu. To ho taky bolet muší!«

»Ať si bolí! Přece nebudu s ním zacházet jako s vajíčkem!? Já jsem host, mlčet má a ne se míchat do hry. Co jsem mu řek', není nic zlýho a je to pravda!«

»Nó – o – o« – vytáhnul Beránek ramena – »přijde na to, pane Havlíček. Vemou si to z kterej strany chtěj', ale dobře to nevypadá ze žádnej. Kdyby mu oni byli řekli, že má hubu škaredou, to by nebylo tak zlý a je to třebas i pravda, ale co oni mu řekli, to je zlý. Jazyk je bez kostí, ale kosti láme. A pamatujou si, víc bolí od jazyka než od meče. To mu neměli říkat, že mezi společnost on nepatří!!«

»A já mu to řeknu třebas ještě jednou a před soudem, když na to přijde. Protože je to pravda a mají-li ti páni cit pro pravdu a pro česť, mušej to naznat a Čáp prohraje!«

»To si dělaj, jak chtěj, ale já na jejich místě bych to nedělal. Ať to spí. Soudy jsou pro lidi, ale taky nejsou pro lidi, jak se to vezme. Bere se za kliku a ne za slovo, pane Havlíček. Nebude-li jich žalovat on, nežalujou taky ... Já bych to aspoň na jejich místě nedělal! Po tom není nic!« – Beránek pod zástěrou zatřepal rozšafně kolenem ... »Já jsem, pane Havlíček, celej jak voni. Něco mně říct, křivě se na mě podívat, zle je! Ale viděj', ještě se nikdá nestalo, aby mě to potom nemrzelo. No, už se stalo! Po druhý daj' si pozor na řeč, voni a Čáp taky« ...

»Já nemám, proč bych si dával na řeč pozor. Já hrál a ne on.«

»No, – no – hehehe! pane Havlíček, ono se to srovná, jak pak by se nesrovnalo! Není rybičky, aby nebylo chybičky, pane Havlíček. Co se v kartech semele, není ještě

mouka! Kartama se tluče, ale kartama se taky hladí, zejtra si zahrajete spolu zas a budete vyrovnaní... Je to těžký pro nich, já vím, tak najednou předělat se člověk taky nemůže, ale co si počnou? Něco za něco, zadarmo ani smrt... Teď si to řekli a je zas po všem.«

»Tak. A to naposledy snad myslíte, že mám pěkně jít a ještě ho odprosit, že? »Pane Čápe, já se unáhlil, já se zapomněl, pěkně vás prosím, odpusťte mně to!« Zač pak mne máte, pane Beránku?« – pravil Havlíček a chystal se okázale k odchodu.

»Inu!« – hodil Beránek rameny zas do výše – »abych jim pravdu řek' – a Beránek položil ruku na svoje prsa – já jim řeknu upřímně – já bych jináč nejednal! Ale – to ale!« –

»Jaký pak »ale«? Potřebuju já jeho nebo on mne? Když si svých hostí vážit neumí, nemusí je, Bože, mít!« zachechtal se Havlíček. Toto je mně řečí! I pes pamatuje, kdo ho krmí a člověk ne!«

»Inu, každý hrábě k sobě hrabou, co pak je to platný, ale pravdu maj'. Host je host a hospod dost.«

»Barci, že dost. Dnes, Beránku, kdo chce krejcar na člověku vydřít, musí safraportsky natáhnout, to není jen sedět a lidi živte mě! Dnes...«

»To maj' pravdu, to maj' pravdu, tak stísněnej čas ještě nepamatuju, jak je teď. Já to nejlíp cejtím. Dyť nikdo nemá krejcaru! Viděli ho, viděli ho? Pán s cilindrem a ke mně chodí na večeři! Den jako den. Na podloubí slupne párky a pak jde ku Glaubicum na pivo. A když ho potkáš, myslíš si, nejmíň místodržitelskej rada!«

»Vidíte, Beránku! Není-li pak takovej chuďas tisíckrát na tom hůře, než takovej Čáp? Co dělá? dyť nic nedělá! Jen sedí, pije a bafá jak cihlář. A když mu tento člověk z bůhdarma a den ze dne dá vydělat slušnej groš a v týdni u něho i večeří, nemůže mít uznání, za to všechno ještě nás bude pronásledovat? Z čeho pak má to břicho? Tu papulu? – Dobře ji přikrmuje, jen co je pravda, na víně, konfrtáblem musí bejt den jako den, ale z čí peněz, z čí kapsy, povězte mně! Z čeho pak má to těleso? Z čeho je ten špek? Dyť je jak sud, jen ho načnout – a my mu dáváme, my ho ještě krmíme, my ty peníze do něho zrovna cpeme, nejsme-li pak blázni? A jeho Dorotka, z čeho pak dělá dámu? My – my z nich děláme lidi, my, chudí řemeslníci, poslíčkové, drobnej lid. Za třiatřicet let, to je ňákejch peněz! Žebrotou by chodil, kdyby nebylo nás. Beránku můj, Bůh je můj svědek, já nejsem zlej člověk, vy mě znáte, ale« – – a Havlíčkovi třásly se ruce i hlas: – »Ublížit mně, zabil bych člověka, tak vám to povím!« –

»Já vím, já vím, Bože, já vím, pane Havlíček. Jak pak bych jich neznal! Znám!«

»A když mne teda znáte, Beránku, víte, co si myslím a víte, co jsem. Abych já se podkládal, to nikdy neudělám! A když něco řeknu, – «

»Tak je amen. My staří jsme všeci takoví. Co na srdci, to na jazyku, houby ale. To už nejsou ti lidi, co bejvali!« –

»No, nic naplat! Já musím za svou starou, tou dobou bejvám už v peřinách. S Bohem, Beránku, s Bohem, dobrou noc!«

»Dobrou, pane Havlíček, dobrou noc!«

»Ještě se podívám na hvězdy a pak hajdy do postele!«, dodal Havlíček a rozpínaje se cestou, pravil: »To budu rád, až si lehnu«.

»To jim věřím!«

Beránek postavil se zas v závětří zavřených vrat a drže ruce pod zástěrou v teple, trpělivě čekal, až jej zas požádá někdo o teplé uzenky, kmínku nebo pravou domácí žitnou. Tu zaslechnul křik a hrdlování dvou mužských hlasů. Pro mlhu neviděl, ale po hlase poznal Havlíčka. To strážník dorážel na Havlíčka, neví-li, co se sluší a patří?

»Já vím, co se sluší a patří, dyť je deset hodin pryč!«

»Ať si je kolik chce, seberte se a jděte domů. Víckrát ať vás tu nevidím«. –

»Ale, člověče, co tu chcete!? Dyť mě tu musíte vidět každej den! Vy jste nějakej novej, že nevíte, kdo jsem! Sem už chodím nějakejch třicet let a to mně ještě nikdo neřekl – – – Kdy jste sem přišel, že mne neznáte?«

»Znám, neznám, do toho vám ani mně nic není, seberte se a jděte svou cestou, nebo vás odvedu na komisařství«.

»I to mě jen seberte, tam vám to teprv pověděj'« – –

Blížil se druhý strážník. Kohoutí klobouk vynořil se z mlh.

»Člověče!«, vzal jej Havlíček za klopec kabátu a tahna jej k sobě, obrátil se k tomu, kdo jej napomínal: »Zeptejte se tu toho pána, on vám to poví, kdo jsem já a že sem už chodím přes tři a třicet let!«

Strážník č. 2. poodvedl strážníka č. 1. a celou tu záležitost smazal jedním trhnutím pravice, jakoby mu nestála ani za řeč.

Havlíček se zapnul, s tichým uspokojením dal se podloubím do Karmelitánské ulice a odtud do Prokopské ulice, kterou obýval. Lázeňskou ulicí a Maltézským pláckem nerad chodil, bývalo tam smutno v noci jako na hřbitově.

Ve chvilce ležel už Havlíček pod Pannou Marií se sv. Hory a vypravoval stařence, co a jak se mu přihodilo dnes.

Havlíčková v nočním čepečku, schoulena na svém kanapi jak holoubek v hnízdě, s jednou jedinou poduškou pod hlavou a malou duchničkou na skřípnutém těle, založila jednu ruku za hlavu a hleděla ke stropu. Světnicí honily se blikavé stíny, promítnuté z ulice oknem matným kmitáním plynových lamp. — Vedle v hospodě při kytaře a hvízdání houslí zpívala paní Krausová: »Milenka zaplakala — kuku — kuku!« — Celá ta událost nelíbila se Havlíčkové —

»Já jsem to povídala, že Čáp něco proti tobě má —. Něco v tom muší bejt, to není možná, to není jen tak.« —

»Možná, ale já o ničem nevím. Nic neříkal . . .«

»Nepřetáhnul ty's ho na kalhotech?«

»Já? — I bože uchovej, — deset zlatejch padesát, co pak je to moc? To je báchor! — Jinde by mušel platit 12 — 13 zlatejch a ještě by nebylo dost. To se na něj něco látky vyměří!« — — —

»No, já nevím, jen tak povídám!« pravila Havlíčková a přihladivši si pod čepečkem do čela lezoucí šediny, obrátila se ke zdi a zívnula. Pak už nepromluvila.

Také Havlíček mlčel. Ale nespal, jen se tak převaloval, prsty levé ruky probíraje se ve vlasech.

Havlíčková začala už podřímovat, když vyjela náhle z polosnu a slyšela Havlíčka, jak mluví sám k sobě:

»Tak proč teda neřekne?! Za to by byl špína chlap — teprv bych mu pověděl!« rozkřiknul se pojednou a hodiv sebou jako měch — obrátil se tváří ke zdi, neusne-li aspoň tak, když světlo z ulice nebude mu přát tak do očí — — Ale dlouho se převracel, dlouho sebou přehazoval z boku na bok a zase na znak, až spánek přece na něm spočinul a Havlíček v jeho náručí odebral se na jiný svět —

Kuku!

(Pokrač.)

ALTER EGO.

KU OPRAVĚ OBECNÍHO A VOLEBNÍHO ŘÁDU NA MORAVĚ.

Několik črtů.

Zemský výbor moravský předložil sněmu návrh opravy volebního řádu obcí moravských. V návrhu tom doporučuje se zavedení tajných voleb obecních, což rozčílilo Němce tak, že řekli: »Jsme ochotni jenom tenkráte přistoupiti k opravě volebního řádu, když zároveň bude projednávána oprava řádu obecního. Připustíme tajné volební právo toliko za koncesse nám dané v obecním řádu«.

Tak pohne se nyní zastaralým řádem obecním.

Črty, tuto položené, upozorní na některé nesrovnalosti, které potřebují nápravu, ovšem na »hlubší« nesrovnalosti, neboť upozorniti i na ty »menší« znamenalo by napsat knihu aspoň dvousvazkovou.

I.

Celý obecní řád je založen na říšském zákonu vyměřujícím základní pravidla, dle nichž se mají uspořádati záležitosti obecní (vydaném 5. května 1862 č. 18. ř. z.), jeho ustanovení o volení obecního zastupitelstva jsou pak založena na státním základním zákoně z 21. prosince 1867 č. 142 ř. z. v obecných právech občanských a na říšském zákoně obecním.

Byl projeven názor, aby se zavedlo všeobecné právo hlasovací do obcí, jakož i názor, aby se utvořil čtvrtý sbor volební, ve kterém by měl volební právo každý, kdo aspoň rok bydlí v obci (dr. Šromota, Parma).

Takový čtvrtý sbor velební je zaveden v Brně. Voličem je každý 24letý občan,

který aspoň 2 leta nepřetržitě bydlí v obci, bez ohledu zda platí daň nebo ne. Jelikož poplatníci obce a honorace mají právo volební již v jiných sborech, tedy je v řádu tomto systém plurální, neboť ten, kdo neplatí daň, nebo není »honorací«, má toliko jeden hlas volební (v IV. třídě), kdo platí, nebo je »honorací«, má dva hlasy (ve své třídě a v IV. třídě.) Tak zní § 5. volebního řádu brněnského z 3. května 1905 číslo 56 z. zem.

Zákon tento je vlastně protizákonný, neboť odporuje státnímu základnímu zákonu o obecných právech státních občanů. Je zajímavo položiti za sebou znění jeho, pak zákona říšského o záležitostech obecních a konečně znění volebního řádu brněnského.

§ 4. zákona základního z 21. prosince 1867 č. 142 ř. z. o obecných právech občanů státních v odst. 2. praví:

»Každému občanu státnímu, který v některé obci bydlí a platí v ní daň ze svého majetku nemovitého, ze svého výdělku nebo příjmu, přísluší právo voliti a volenu býti do zastupitelstva obecního pod týmiž výminkami, jako příslušníkům obce«.

Ze znění toho vyplývá, že vlastně »společníci obce« mají totéž volební právo jako »příslušníci obce«. Tedy právo stejné.

Zákon říšský z 5. března 1862 č. 18 ř. zák., jímž vyměřena pravidla, dle nichž mají se uspořádati záležitosti obecní, praví ve čl. IX.: »Aby kdo měl právo voliti do zastupitelstva obecního, aneb míti v něm účastenství, potřebí, aby byl údem obce«. Čl. X.: »Aby kdo mohl volenu býti, potřebí nevyhnutelně, aby dokonal 24. rok věku svého a byl v plném požívání práv občanských. Kdo nemá práva voliti, nemůže volen býti«. Čl. XI.: »Zákonem zemským vydán bude řád volební, ve kterém se ustanoví, jak má zřízeno býti zastupitelstvo obecní, zřetel náležitých majíc k dobrému těch, kteří platí větší daně«.

Rovné právo volební dané státním základním zákonem příslušníkům obce (i když neplatí daň) se »společníky obce«, okleštěno jest v nerovné právo »zřetelem náležitým k dobru těch, kdož platí větší daně«; ve volebním pak řádu moravském z 15. března 1864, kde v § 1. dáno volební právo jen těm příslušníkům obce, kteří platí daň, anebo jsou »honorací« (odst. 4. litera a — f), kdežto těm příslušníkům, kteří jsou prostými občany, daň neplatícími, ale za to přispívající hojnou měrou »činžovním krejcarem«, »dávkou ze psů, z piva, vína, kořalky, z masa« a pod. veškeré volební právo odňato.

Volební řád obcí moravských jest v přímém odporu s čl. 4. státního základního zákona o obecných právech občanů státních, neboť vzal příslušníkům obce, kteří neplatí přímé daně, nebo platí přímé daně menší dvou korun, a kteří nejsou »honorací«, právo volební, vzal příslušníkům obce právo zachované jim čl. IX., X. i XI. říšského zákona obecního, ba vzal volební právo i těm občanům, kteří platí obecní přirážky jsouce od daně domovní, třídní osvobozeni.

A brněnský volební řád? Ten vůbec pominul ustanovení státního základního zákona i říšského zákona obecního, neboť zavedl IV. kurií plurální právo hlasovací jen proto, aby českému živlu v Brně zabránil přístup do obecního zastupitelstva.

V časopise tomto v ročníku minulém i předminulém, poukázal jsem dosti na ostatní nesrovnalosti volebního řádu, k nimž dodávám tento doplněk.

II.

Nesrovnalostí obecního řádu moravského jsou židovské obce a jsem jist, že při jednání o změně § 1. obecního řádu moravského narazí se na houževnatý odpor německý, který nepřipustí, aby byl zrušen mírně řečeno zákonný nonsens »židovská obec«.

My máme sice dvě správné židovské obce (Holešov a Boskovice) na Moravě, ale ostatních 24 obcí židovských nemá tu podkladu věcného, neboť obce tyto nemají svého území, nemají tudíž to, co čl. I. říšského zákona obecního u každé obce předpokládá, »věcného svazku«.

Jenom židovská obec Holešov a Boskovice mají své území, jenom zde je splněna podmínka věcného a osobního svazku.

Správní soud 4. dubna 1878 č. 513 uznal, že »obec, která sama o sobě netvoří katastrální obec, nemůže býti samostatnou obcí místní«, ale proto přece trvá na Moravě 24 židovských obcí, aby dodávaly Moravě nátěr německý. Již ve Věstníku Samosprávném (roč. VI. čís. 12. str. 90) ukázal jsem, že máme na Moravě podle známého »lex Parma« 12 obojjazyčných okresů jenom proto, že židovské obce jejich mají

německou řeč za jazyk jednací obecního zastupitelstva.

Jsou to židovské obce: Boskovice, Uh. Brod, Holešov, Ivančice, Kyjov, Uh. Ostroh, Prostějov, Přerov, Strážnice, Tišnov, Třebíč. Jak německé jsou tyto židovské obce ukazuje sčítání lidu v roku 1900: Boskovice 406 Čechů, 603 Němců; Holešov 425 Čechů, 435 Němců; Ivančice 344 Čechů, 218 Němců; Prostějov 696 Čechů, 696 Němců; Přerov 148 Čechů, 107 Němců; Lomnice (okres Tišnov) 236 Čechů, 81 Němců; Třebíč 1035 Čechů, 412 Němců a pod.

My máme na Moravě 39 soudních okresů českých, 9 německých, 28 smíšených, ale »lex Parma« praví, že je ten okres smíšený, kde aspoň jedna obec užívá jiný jazyk úřední, neb jednací (§ 7. odst. 2.), tedy dle zásady této klesne počet českých okresů na 27 ve prospěch okresů smíšených, jichž počet bude 40. Nyní si představte, jak posice Němců bude v novinách a »ve velkoněmecké hubě« posílena, když může se do světa dle »úředních dokladů« křičeti, na Moravě je jenom 27 okresů českých, 9 německých, ale 40 — celých 40 obojjazyčných.

Z uvedeného patrno, že v zájmu němectví na Moravě je nutně třeba, aby se zákonný nonsens »židovské obce« zachoval i v opraveném řádu obecním. A tento nonsens je korunován důvtipným výnosem výboru moravského, který 31 ledna 1880 pod č. 28.951 uznal, že židovské obce de facto ze zákona místními obcemi nejsou, nýbrž jen de jure za místní obce uznané (?!)

K tomuto šalomounskému výnosu netřeba poznámky.

Jen škoda, že klerikální strany v obcích nedostanou tím věrné spojence proti stranám pokrokovým, aby tak aliance klerikálně židovská byla v celé Moravě uskutečněna.

III.

Státní základní zákon o všeobecných právech občanů státních v čl. 6. praví, že každý občan státní může na každém místě v státě se zdržovat a bydleti a v čl. 4, že volné stěhování se osob a jmění v mezích státu ničím není obmezeno.

Zákon říšský o uspořádání věcí obecních z 5. března 1862 v čl. III. však praví, že »obec nemůže nikomu přespolnímu, který vysvědčí, že má někde právo domovské, anebo alespoň prokáže, že učinil, čeho potřebí, aby takového vysvědčení nabyl, odepříti povolení, aby se v okršku obce zdržoval, pokud se svými lidmi domácími vede bezúhonný život a nepadá v obtíž dobročinnosti obecné«.

Obecní řád moravský, jako řády jiných zemí, přijal text tento skoro doslovně (jen vsunul slova, »který — ač není příslušníkem, neb sousedem — vysvědčí«). Zde tedy stanovena výminka z čl. 6., případně 4. stát. základního zákona, stanovena však stylisací tak volnou, že správní a říšský soud, ano i soudy civilní, nejednou zabývati se musely skutky, opírajícími se o nesprávný výklad tohoto §.

Již sám pojem slov »úhonný život« jest velmi abstraktní. Kdo na př. v očích mých je již úhonným, je v očích několika set mravným, jeho skutky jsou pro mne nečestné, v očích lidu »zákonné«, neb »správné« a pod.

Kolik sporů rozhodoval správní soud, kde se jednalo jenom o výklad slov »úhonný život.« Ale i v těch nálezech je něco, co nemá trvalé platnosti, poněvadž úhonnost je pojmem, který se mění dobou, časem, okolnostmi, na př. krádež trestaná dle § 460. t. z. je dle náhledu správního soudu (nálezy z 8. října 1908 č. 10.224, Budw. 2016 A a z 19. listopadu 1903 č. 11.949 Budw. 2140 A) činem úhonným. Na př.: Dělník onemocní vleklou nevyléčitelnou chorobou. Je otcem 4—6 dětí, žena jeho musí ho ošetřovati a při tom ještě vydělávati na výživu rodiny, což však nestačí. Tato žena ochuraví, rodina hladoví. V zoufalství, rozrušení jde a ukradne dva velké pecny chleba v ceně 1 K 80 h, dopustila se přestupku § 460 tr. zák., bureaukrat ji odsoudí »dle zákona« »s čistým svědomím» — je úhonnou? — Ptám se, je úhonnou ta žena? — Správní soud řekne »je«, obecní bureaukrat použije ustanovení § 11. ob. řádu a vypoví celou rodinu z obce. Nemluvím marně, běřu fakta mi známá z prakse.

Také slova »se svými lidmi domácími«, vyvolala celou řadu rozhodnutí. Z přesné stylisace zákona by vyplývalo, že pro úhonný život může se vypovědít z obce toliko ten, kdo »se svými lidmi domácími vede úhonný život«, tedy nestačila by dle toho toliko úhonnost otce rodiny, nýbrž třeba úhonnosti členů rodiny. Prakse však dala zákonnému tomuto ustanovení zcela jiný výklad (nález správ. soudu z 23. prosince 1904

č. 13.732 Budw. 3183 A). Rovněž výnos ministerstva vnitra z 25. ledna 1888 č. 29., dle něhož možno vypovědět z obce toliko hlavu rodiny, když vede úhonný život, kdežto ostatní rodina neúhonný, (srov. též výnos ministerstva z 29. září 1878 č. 12.746).

Konečně slova »padat na obtíž dobročinnosti obecné« jsou také velice labilní. Jak mylně jsou vykládána, o tom svědčí opětně celá řada nálezů správního soudu a výnosů ministerstva vnitra. Zde je ovšem vinen také nesprávný text zákona, neboť v německém textu se mluví o »öffentliche Mildthätigkeit«, v českém správně o »dobročinnosti obecné«.

Jak neujasněnou věc tato byla, vyplývá z toho, že teprve v nálezu správního soudu z 24. listopadu 1903 č. 12.125, Budw. 2153 A nalézáme, co se vlastně pod slovy má vykládati. Zde čteme, že obecná dobročinnost jest zcela odchylnou od veřejného chudinského opatření, neboť zahrnuje dobročinnost soukromou i veřejnou, kdežto veřejné zaopatření chudinské obsahuje toliko a jedině užší smysl, neboli část dobročinnosti obecné.

Obecní řád v odst. 2, § 11. praví, že stížený může žádati politický úřad okresní za pomoc. Je patrno, že vypovídací právo obce je činem vlastní působnosti obecního výboru a že dovolávání se pomoci vztahuje se k dohledacímu právu politických úřadů dle §§ 102. a 103. ob. ř. Proto je podivným, že v § tomto nenalézáme právo rekursu proti usnesení obecního výboru k výboru zemskému. Co tento druhý odstavec § 11. ob. ř. vyvolal nesprávných výkladů, tomu rovněž nasvědčuje celá řada rozhodnutí správního soudu.

Z uvedených ukázek vidno, že je nejvýš potřebnou důkladná změna celého § 11. ob. řádu, změna, která by byla přesnou stylisací jednak výkladem čl. III. odst. 2. ob. z. říš., jednak v právu rekursním náležitě objasněna, určitě vyslovena a na stanovisko autonomní správně postavena.

ST. KOVANDA.

NÁPIS.

Někdy si vzpomeneme ráno, že jsme noc špatně prosnili,
někdy si vzpomeneme v noci, že jsme den špatně prožili,
se smutky takovými jdeme po bílé žití silnici,
jsme lidé znechucení, bludní, jsme lidé pro cos teskníci.

Oči jsou zacloněny stínem, pro který v noci nespíme,
ruce jsou zavázány pouty, pracovat pro ně nesmíme,
— snad mají generace vinu, snad je to zjev jen přechodný,
zcela se vybíjíme touhou, urychlit proces obrodný.

ÚZKOSTLIVÝ.

Kudy mám jít? Narodil jsem se opožděně.
Všude je lidí, všude tolik lidí!
Všude je tolik ruk vztažených k práci,
noví se zrozují a staří vrací.

Půjdu-li, kam jen kročím, abych nezašlapal
bližního setbu, jeho lásku, jeho dílo?
Kde je ta stezka pro mne, třeba na šíř dlaně,
abych moh' vstoupit na ni odhodlaně?

Jinak když promluvím, jen cizí slova řeknu,
na děvče pohlédnu-li, už ty oči patří jiným,
na rozkoš pomyslím a oko komus zvlhne,
i na hrob zajdu-li, tou zemí bolest trhne.

J. UHBR.

OHNĚM.

(Dokončení.)

Hlouposti! odpověděl Ludvík.

»Neříkám, že jest to pravda! Tak jsem to slyšel! A nejsou to žádné žerty proti někomu svědčiti a přísahati, vyjma jedná-li se o pravdu!« pravil jsem.

»Ne, to jest jedno – jedná se o protivného člověka!« děl vesele.

»Můžeme to ještě odpykati!«

»Ne, to půjde hladce! Bude odsouzena, to jest hlavní věc.

»Hm, nemůžeš věděti! Snad nebude odsouzena!« pokusil jsem se poznamenati.

»Pojď sem, miluješ ji ještě?« chopil mne za rameno.

»Nech mne, podobáš se ďáblu, nebudu ti odpovídati!«

A mlčel jsem.

Zavolali nás jednoho po druhém v přestávce několika minut. Vstoupil jsem tiše a přívětivě. Představili si, že jsem skromný človíček a dle toho se mnou jednali. Ludvík seděl vzadu v lavici. Vše plynulo s jakousi uhlazeností, s jakýmsi výrazem zdvořilosti. Hovořili se mnou, ačkoliv jsem se dopouštěl jedné nezpůsobnosti. Nehleděl jsem přímo, nýbrž na svou zaprášenou obuv.

Rozžehli svíce, jež bujně zapraskaly. Hořely okázale, pyšně po bocích Ježíše Krista. Ukázali mi laskavě, jak zvedati tři prsty před pravou tváří. Zvedl jsem je k jejich úplné spokojenosti. Představili si, že jsem chápavý človíček.

Pohleděl jsem na ubohou, skloněnou hlavu Ježíše, jenž zdál se uprostřed nás umírati...

Umíral, chvěl se, oči mu shášely...

Pokračovali jsme v ceremonii.

Starý soudce skláněl hlavu v taktu, a podobal se našemu professoru z dějepisu, jenž ťukal tužkou při výslechu žáka. Skláněl hlavu, jak by v ní zavěšeny byly a houpaly se vážky spravedlnosti. Tyk – tak...

V pravo suše zašelestily šaty. Černé šaty Rózy. Chtějí mně něco připomenouti.

Slyším ji jmenovati plným jménem: Rosalie M....

Zachvěji se a zdá se, že vše se kolem zachvělo. Byl by se zachvěl sivý kámen.

Zatím, co suchý stařík mluví ke mně, kývaje hlavou, zatím, co sviští a řítí se slova obžaloby, já přibližuji se k Róze ve své duši, k její semknutým rtům, její vlasům, bílé, ustydlé tváři a hovořím k ní: »Při Bohu všemohoucím, jsem s vámi! Jsem váš! Slyšte, co budu mluviti! Nejsem zrádce! Třeba míti trochu chladnokrevnosti, abychom prošli ohněm! Budeme se procházeti potom u centrálního hřbitova, a vy mne vyslyšíte. Povím vám vše. Je to hrozné a rozpustilé, povím vám o žertu i o zločinu – – – ach, Kriste Ježíši – o žertu i o zločinu!... Myslil jsem na vás vždy a kdekoli, na vás, bílou květinu. Nemyslete, že jsem opilý... je to pouhá závrať, zoufalost, hrůza... před číhajícím ďáblem, jenž stojí zde v levo... s blýskajícími stříbrňáky na místě očí, na nichž je vyryto: »Pozor děti – ruka ruku myje« – – – před tím zatraceným ďáblem, jenž šeptá s ohavným úsměchem: »Nechcete trochu smažené husí krve?« – – – Ó, Rózo, Rosalie, nemyslete o mně něco snižujícího! S bohem... s bohem...«

Pozvedám oči. Kristus visí nehybně, vyhublý, umučený.

»Pane svědku, máte odpověděti...«

Odpovídám: »Ano, zalévala květiny!«

– – – »Ano, dvacátého šestého května!«

Drahý Ježíši, vysvoboď mne!

Mlčí, hřeby probodený, vyhublý, umučený Kristus.

»Pane svědku, máte odpověděti...«

Odpovídám, – již odpovídám...

»Ano, ano!...«

– – – – – – – – –

»Ano!«

– – – – – – – – – –

»Nemohu si právě vzpomenouti!«

»Jak – nemůže si vzpomenouti!« zasyčí ďábel se stříbrňáky na místě očí.

»Jasnou a zřetelnou pravdu mluvte ve jménu Boha všemohoucího!« vyzývá stařík.

Tu náhle něco studeného a hnusného, něco kluzkého jako had a pevného jako smyčka, obtočí mé hrdlo a za mne bezmocného zachroptí mými ústy a mým jazykem: »Ano, vzpomínám si, že řekla to Rosalie M.!«...

V zápětí pronikavá, modravá jiskra prolétne mou hlavou, mé oči vzrostou, vidím,

kterak v levo něco silně se zableskne, silně jako záře tří stříbrňáků, vidím suchého stařika pohnouti se, souhlasně zakývnouti, vidím, kterak vážky v jeho hlavě suše klapnou, zaškubá sebou tělo Kristovo, slyším v pravo zazníti hlasitý vzlyk, potom vše rychle zavíří, zavlní se, upadá ... upadá ... Bože můj! ...

Zachytili mne a vyvedli na chodbu. Studený vítr zavál mi v obličej.

Dali mně napíti se vody.

Kdosi poznamenal: »Dusná athmosféra!«

»Ne,« odpověděl jiný, »tomu nevěřím. Myslím, že je to pouhá přetvářka! Vím, co v tom vězí. Nu, sláva bohu, tím se již pranic nezmění! ... Právě ji asi odsoudili ..... Rosalii M.«

Byl to Ludvík.

»Nechte mne!« vytrhl jsem se, když jsem se trochu vzpamatoval. »Půjdu sám, není třeba, aby šel někdo se mnou! Nechci nikoho! Půjdu docela sám!«

»Nechte jej, ať jde! — Jdi do lužáneckého parku!« radil mi Ludvík. Zahlušil jsem to hlomozem kroků.

»Opilec nebo blázen!« pomyslil si, kdo viděl mne vyjíti ze soudního domu.

VÁCLAV DRESLER:

JOSEF MERHAUT.

Pokus o literární karakteristiku. — (Dokončení.)

Vlastního, ústředního děje, hledáme-li ho už, jest ve »Vranově« poměrně málo. Méně než v kterékoli dřívější novellistické práci Merhautově, třebas rozměrově znamená poslední autorův román nejvyšší rozpjetí jeho tvůrčí síly. Tok onoho ústředního děje, nerozohňovaného příliš pobočnými episodami nebo passážemi vložkovými, jest prostičký a dá se zredukovat na dobrodružnou, náladově determinovanou historii dvou milenců, kteří připjali se časem na sebe víc citově než živou krví a jejichž životní cesty přílišná různost povah i bytostních snah na vždy rozvedla. Nekonečné obměňování i pestré zabarvování milostného citu rozhodovalo v této podivné lásce silněji než okamžik zanícení smyslné vášně nebo praktické nazírání možné společné budoucnosti. Konají se časté i dlouhé cesty do krásných lesů luhačovských či vranovských, vyměňují se vzájemné dojmy i nálady o viděných pásech letní přírody, obapolně pohlíží se hluboko do rozhořených očí a hovoří se o nejkřehčích věcech na světě: to jsou styky mladého, nervově churavého i ideálně roztouženého Evžena a citové, vysoce náladové, snadno vzplanuvší, ale životně praktické, povahově kolísavé, nikdy určitě rozhodné Růženy.

Jakoby nebylo životní kostry v této snivé, zadumané, jaksi příliš theoretické lásce dvou mladých lidí moravských a jejich poměr jakoby neměl pevné páteře. Příliš se to v ní všecko hemží, rozplývá i zabarvuje a nálada, výměna nálad určuje jí místo některého jiného, silnějšího, u milenců obvyklejšího motivu.

A tímto pestrým citovým kolísáním, stálým střídáním vzájemných vztahů, padáním a zase probouzením milostné touhy jest dějově vyplněn vlastně Merhautův román. Evžena vnitřní, ukrytá i zákeřně hrozivá choroba od učitelského působení vyžene na čas do lesů, v ovzduší lázeňské a tam náhodou naváže malý románek, jenž při všem svém spodním víření a občasném zvlňování nemůže skončit životní katastrofou. Tomu by bránila předně naprostá protichůdnost obou súčastněných povah a za druhé i vlivy nestejných životních prostředí. S počátku nemá tato láska, zahájená a rozkvétající v středu lesnaté přírody, cíle, podobajíc se rozmarné i neobyčejně křehké hře citu mnohem spíše než skutečnému milostnému poměru. Jest to denní styk dvou lidí, náhodně svedených na tutéž plochu lázeňského místa moravského, kteří nemyslí o budoucnosti a málo vzpomínají minulosti, žijíce a užívajíce výhradně jen přítomnosti. A dlouho trvalo, než si Evžen uvědomil, že by ruku v ruce s Růženou mohl projít snad celým dalším budoucím životem a že by si zvykl nazvat ji ženou. Ale na tento pozdě si uvědoměný cíl nezdá se klásti stěžejné váhy a mluví o něm jen v narážkách. Jakoby mu stačilo Růženu vidět, líbat ji, jít po jejím pruž-

ném boku rozšuměnými lesy, ponořovat se s ní do vonící přírody a vyměňovat si názory. Teprve když mu na blízku vstal vážný sok v osobě zámožného starce, obětujícího vše pro pohodlí Růženino a skromného v požadavcích vlastního mužství, probudí se na dně jeho duše posud neznámý pocit žárlivosti a on začne tvrději, určitěji formulovat svůj poměr k milence. Uznává jeho touhu, že ji chce mít jen pro sebe, chce mu patřit, výhradně jenom jemu, ale více duší, v citech, myšlenkami, nitrem, ne životem, vzájemným připoutáním existencí a proto je přirozený závěr: jej hlas společenské a existenční povinnosti stáhne zpět do vděčného povolání učitelského, na ni zavolá široká radost života, ozve se v ní žízeň po velkých požitcích a jde se svým starcem do ciziny, na žhavou půdu Italie, nitrem patříc pořád ještě Evženovi. Milenci se rozejdou: on jde pracovat, ona užívat, jeden chce život tvořit, druhá ssát z jeho nabízejících se rozkoší, dva světové názory, jež nikdy nebude lze sloučit trvale. — Co jest mimo tento trochu rozvláčný, ač velmi zajímavý poměr v románu Merhautově dějově podáno, jsou vlastně jen nutné výplňky, skoro dekorace dějové, aby dané pozadí, pro onen ústřední děj reliefněji vystouplo. Osoby, jež svými osudy toto pozadí autorovi vytvořily, do vlastního děje hlouběji také nezasáhnou a jdou spíš mimo něj. Tak něžná, nezkušená, najvně se do světa dívající sestra Evženova, jež na okamžik svým mládím zláká veselého, užívačného, energicky podmaňujícího Smotala a když prohlédla jeho falešnou hru, sklonila se vším dívčím citem k dobrému, trpělivému, život příliš vážně pojímajícímu Svobodovi. Tak se rozřešily v románovém ději jeho motivy milostné a osud dobráckého starého pána i ustarané matky Evženovy mají tu roli hodně podružnou. — Tedy i nejrozsáhlejší románová skladba Merhautova, jejíž rozsáhlost padá nejvíce na účet podrobných popisů přírodních i psychologických, jest dějově prostá a jednoduše stavěná.

Dějově nevyčerpali jsme všech prosových prací, zvláště ne prvních, ale vzali jsme nejtypičtější a pro autora nejkarakterističtější.

III.

Jdeme-li po základních i d e j í c h i látkových p r o b l e m e c h autorových, najdeme, že jen málo vybočují mimo děj a že v něm často i splývají, jsouce jím dány i stačitelně vyloženy. Děj a idea kryjí se zpravidla u Merhauta potud, že tato je v onom téměř plná, nezahalovaná, bez zbytečného pozlátka i bez přítěže allegoricko symbolistní už obsažena. Romanopisec nesnažil se ústřední myšlenku ukrýt do tvrdě smotané kukly křižujících se motivací, z nichž ji čtenář musí teprve vytahovat, abstrahovat a nahmatá-li ji, nikdy neví přesně, jestli to ta pravá, autorem opravdu zamýšlená i kreslená. U Merhauta idea je dána vždy jasná, průhledná, plná. Nejasných a jen tušených nápovědí na tomto poli nemiluje. Ostatně: ideová, myšlenková složka není v Merhautově belletristickém díle rozhodující. Více než myslitelem nebo řešitelem problemu byl Merhaut novellistickým vypravovatelem ve svých prvních pracích a v posledních zevrubným, detailním malířem duševních nálad, citových dojmů i reakcí, jimiž životní vnějšek působí na lidské nitro. Spíše bych ho nazval milencem krásných přírodních krajin i citových pochodů v duši lidské než myšlenkovým hodnotitelem, kritikem současného života nebo ukazatelem nových ideových cest i směrů. Ani v »Andělské sonatě«, ba ani ve »Vranově« myšlenková stránka nevystupuje příliš a autor nechtěl ji patrně konkretněji uplatnit. Kde se tu dotekl některých bolestnějších strun v dnešním společenském životě specielně moravském, nebyl s to rozzvučet je plně i sytě a asi se o to nepokoušel. Nahodil tady sice dlouhou serii časových otázek, ale nerozřešil jich a nešel na jejich nejspodnější příčinné dno. Nejednalo se mu jako belletristovi o definitivní luštění i formování záhad dnešku, všude vítězil tu v něm malíř, náladový snílek, entusiast citu a především mistr popisu, deskripcí v nejjemnějším genru. Zdá se, jakoby příroda a co nejintimnější vztah dnešního člověka k ní platil mu více než všecky široké problemy všeobecna. Do theoretických soustav i formulí vůbec nezašel a tím méně tonul v abstraktnostech. Ač není tak neomylně dáno, kam by snad po »Vranově« byl vyústil v dalších, třebas už hned v nejbližších dílech.

Poměrně nejvíce se jeho novellistické a románové dílo po stránce ideové zajímá o otázku náboženskou, odnárodňovací, mravní, patriotství, sociálně-lidovou a o problem společenské povinnosti. Láska málo u něho vystupuje a kde se jí chtěl zabývat detailněji, nepodařilo se mu nakreslit i osvětlit ji s nových, širších nebo hlubších hledisek.

Poměr obou pohlaví v lásce jest propracován už nejméně a co pověděno v tom směru některými partiemi »Vranova« či »Andělské sonaty«, má ráz spíše idealistní vise než positivního, praktického řešení. Proto také, stavě na příliš všeobecných a příliš subjektivních premissách, nedospívá spisovatel k určitým závěrům, jež by plně mluvily za jeho světový názor a podávaly platný příspěvek pro současnou otázku pohlavní lásky nebo vůbec poměru moderního muže k ženě. Pravda, nevyhýbal se tomuto thematu, neprchl před ním a poslední dvě díla jeho jsou plna dokladů o tom, ale nové formulace a motivace nepodal autor ani tady. Jakoby se na lásku i na ženu díval trochu z pozdálí a nechtěl se jí přiblížit až na takové stanovisko, aby se musil vyslovit konkretněji.. Propadá-li Filous v »Bahnitých lukách« svůdnému vlivu ženy a jest ochoten obětovat jí bývalé sny o práci národní i všelidské nebo shodila-li Karolinu v »Hadu« milostná tragedie s velkoměstského okna činžákového na dlažbu, topí-li se šestnáctiletá Vránová (»Předseda kuratoria«) v bahně milosrdně zakrývané prostituce, či stane-li se lehkověrná Lojzka (»Útěk z robotárny«) obětí vypočítavého muže zločince a nepovedlo-li se jedno, dvě manželství (»Druhá žena«, »Otrávená krev«), jsou to případy tak opakované a tak denní, že o novém názoru nebo hlubším smyslu ideovém nelze u nich dobře mluvit. Autor se o to patrně nesnažil. Trochu dále zašel ve svých obou velkých pracích románových, ale tady zase z nositelů problemu, ať v manželství (»Andělská sonata«) či mimo ně (»Vranov«) učinil povahy tak individuelně vyjimečné a přirozený postup problemu samého obestřel okolnostmi tak netypickými (náboženským zanícením na jedné a snivým idealismem na straně druhé), že pro vlastní ideu jeho románové závěry neznamenají mnoho trvalého, hlubokého. Ne aspoň svou hodnotou myšlenkovou, filosofickou, jako světový názor. To všecko jsou jednotlivé případy, samy o sobě zajímavé a snad i poučné, dobře odpozorované i přesně motivované, ale jako pokus o nové řešení základního, odvěčného problemu a o jeho posunutí do nového dobového osvětlení byly by trochu jednostranné i úzky. Pojetím i v rozvedení.

Z ostatních problemů všeobecnějších, širších, veřejných dost často vracel se Merhaut v svých beletriích k brněnskému češství a k národnostnímu zápasu na Moravě vůbec. Rád zabýval se vývojem postupujícího českého živlu, o jehož konečném vítězství už nepochyboval, ač s počátku (v »Černých polích«, v »Hadu«, »Otrávené krvi«) vyjadřoval se o jeho budoucnosti skoro s reservou. Jako hlavní cesty, po nichž k zmíněnému vítězství lze bezpečně dojít a jako nejspolehlivější prostředky, jichž bude nutno s naší strany energicky se chopit, vyčteme v jeho spisech belletristických: sociální sesilnění i národohospodářské osamostatnění, čistě národní duch ve školství, všeobecné zdvižení celkové kulturní úrovně a především pevnost individuelního karakteru, nadšení pro národní práci v každém jedinci a vřele rozdoutnaný cit pro společenskou povinnost. Celkem nedíval se Merhaut na národní zápas o moravské češství pessimisticky, ale také byl vůči němu prost illusí a svůj poměr k němu řídil upřímným soucitem, kmenovou příslušností, rodovým demokratismem i směrovým konservatismem spíše než povýšeným kriticismem nebo suchou analyčností.

A konservativní v celku jest i většina povídkových o s o b, jež v daném společenském prostředí jsou nositeli jeho látkových dějů a idei. Jen zřídka najdeme mezi nimi povahy výbojné, rozbíhající se a nasycené kvasivým prvkem chutné zápasivosti. Bohatší procento z galerie jeho postav sklání se passivně pod jhem prostředí, nebojuje s ním a nejde proti němu. Aspoň v praxi ne. Jaroslav v »Písni práce« volá sice v svaté vášni: »jít proti proudu, rozehnat se proti všem, zvednout zaťatou pěst proti těm, kdož životem jdou bez práce, lehce, na ramenech i sehnutých zádech druhých, kteří se za ně dřou a do syta najísti se nemohou. A najednou zuřivě vykročil, očima zablýskal a rty zkřivil k opovržlivému úsměšku. Byl by se bil v tuto chvíli se všemi, byl by se bil za starého otce, který ustaraný vedle něho šel, za matku, která doma ruce si upírala ve studené vodě, za sestru, přikovanou k mučidlu šicího stroje, za sebe, který nebyl pro společnost ničím, a přece něco silného v sobě cítil, za sebe a za všecky vyděděné, utlačované, ubíjené i mlácené . . .«

V praxi však se to jeho energické nadšení, ten vzdor i to vzplanutí mužných sil plněji neprojevilo. A to je základní znak téměř všech literárních postav Merhautových. Naříkají na tlak vnějšku, ale dávají se jím

hníst a i když se v nich energie nahromadí, vybije se z pravidla za okamžik a v rázný čin se málo kdy promítne.

Ať se zahledíme na kteroukoli z význačnějších mužských povah Merhautových, u všech uvidíme stejnou neschopnost velkého činu a týž příznačný sklon k deklamačnímu pathosu. Není v tom vina autorova a rozhodně už ne sama. Spisovatel ve shodě s vlastním individuelním založením a při své měkké, ryze slovanské povaze jiných postav, hledaje je pro románové děje, kol sebe nenalézal a ty nabízely se mu také nepoměrně častěji všech ostatních.

R. TESNOHLÍDEK.

PŘÍVAL.

(Pokračování.)

Manka (s hrůzou k sobě pomalu): Je od té doby ustavičně nemocno. A teď, teď snad je to smrtelný jeho zápas.

Baruška: Jaký to je pro něho život vedle – sochy. Z kamene jste. Křemení. On? V srdci vás nosí. A vy? Ano, nemoc dítěte je asi trest boží –

Manka: Věděl to. Šla jsem k vůli dítěti, a to on také chtěl. K tomu jen svolil, nic více. Nic víc ani nechtěl. Nebožka o to prosila, aby pro lásku k ní hledal dítěti matku, ale ne pro sebe ženu. (Zamlčí se, pak s těžkou výčitkou): Říkal vám? Za něho mluvíte? Co vám zaplatil?

Baruška: Strnule na ni hledí.

Manka (kleká k ní na kolena): Odpusťte, prosím vás, Baruško! Baruško, umru spíš – – –

Baruška: Těžké věci, milá Manko. Osud poroučí nám a ne my jemu. Myslíte, že by dovedl žít osaměle vedle vás?

Manka: Vidíte, Baruško, trápil se v poslední době, že se mi stýskalo. Jeho ruce se třásly a k nemocným byl prudký, nespokojený, až se ho báli. A mně je úzko chodit vedle něho, sedat k stolu s ním, dotknout se nad rozpáleným čelem dítěte žhavých a někdy zas příšerně ledových jeho prstů. Přála jsem si někoho, kdo by bděl nepřetržitě mezi námi ... Ach, Baruško, časem i moje rty rozjizví se po ukojení, po dlouhém políbení – – –

Myslím, že mne začal již nenávidět. Dítě stůně hůř a hůř. Vysedala jsem u něho celé noci – a on odjížděl. S večerem a ráno se vracel stejně ubohý jako já.

Baruška: Manko, Manko, byla jste někdy podivná, ale abyste ho jen zvolna neutrápila.

Manka: Baruško, nic mi nevyčítejte. Je láska, že přetrvá člověka. Mně tak bylo. Že Jenda byl chudák? Že se nemohl a neuměl stišit a prodat svou volnost – – –? Mne za ním nechtěli pustit a já nevěděla, že za mnou touží celým životem. Ani bych snad byla nedovedla jít jeho ubohým živořením. Je to dlouhé utrápení v pozvolné smrti – – – tuláctví. Nezaprosil – vím, že se bál říci – byl jemný jak vůně trav, zanaříkal, ale nežebral. Byla bych se vymkla ostatním. Nechtěl mne k sobě strhnout – Aby mne někdy nechyt stesk po drahých koutech – avšak Otomar? – On by toho byl nikdy nepřijal, protože touha jeho přerostla duši – ach, kdybyste znala tu naprostou tmu s nepatrným světlem dole, celá vaše bytost soustředí se v jediné zoufalé rozpálené oko, jež se chce dopátrat dna, obrysů nějakých – – – marně. – Proto se zlomil. Topoly v bouři, když se vzpurně vztýčí ve víru větru. (Zatesklní se kamsi do daleka, vztýčena uprostřed.)

Baruška: Ale, Manko, dítě moje!

Manka (těžce dusí žal): Prodali mne – – – prodali. Neviděl mne. Ani mne nepoznal. Žena. To je dost. Byl ochoten si mne vzít, ač mne nepoznal ... za pouhý ten slib. Slýchal, že já neměla matky. Měla jsem hlavu tenkrát smutnou, pusto a prázdno ve mně bylo, úvaly, kterým vykáceli les. Náměsíčná šla jsem životem. Nevěděli, že mne vlastně již zabili ... a že mne uměle drží při životě. V něm zajatou, lstivě chycenou. Zhynu zde ve skleníku – bez tepla. Och pochopíte, staruško, tady podzimní dny: jsou šedivé, šedivé, na mne vytřeštěny a na střechu padají kapky vysmívavě, bez ustání, jednotvárně a každá je žhavá, každá bodá a stropy se níží pod tíží oblohy.

Baruška (konejšivě): Upokojte se. Manko, smiřte se s vůlí boží.

Manka: To je vůle boží? – – (temně) Člověka vraždit jako pavouk. Jaký je asi ten – váš bůh! Jak bych se mu chtěla zahledět oko do oka a říci mu tak hluboko, z hrdla až říci, že je pijavice naší krve. Co tmy dal do nás.

Baruška (prosí): Nerouhejte se. Manko!

Manka: Nekonečno bolestí. – Poznala jste, co je to být sám s touhou svou v bledých nocích – jako jsou teď – v řeřavém lůžku, na hromadě žhavého kamení? Oblázky chřestí a pálí při nejmenším pohnutí. Tělo leží rozpjato naznak, na kříži, údy se svíjejí, jakby odpadávaly, soví zelené oko nad hlavou – – – a ty ležíš, ležíš bez myšlenky, co se stane...

A nitro nemá slz a jen křičí úpěnlivým hlasem žízně, tělo se napíná a nejslabší žilka v prstech nohy brní a napíná se přímo k mozku jak žhavý drát. A to vědomí, že ten, komu jste se chtěli dát, tak plně a vzácně, ovoce trávníku, záchrana rtům nejpalčivějším, že ten již je mrtev. To zabíjí v nejprudší žízni po lžičkách pít. A pomyšlení, že dole, v té mastné, vlhké zemi se svíjí tlící tělo, že takovou touhou se rozpadává, až kosti v popel hoří – – Ne! Zabte mne! Zabte mne! Baruško! Domů mne vezměte a zavřete do komory (zavírali tam šílenou tetu), do polotmy, nebudete vidět mé rozpálené oči, ani rozhryzané rty, tichoučko budu naříkat. Ruce pořežu o sklo oken, aby unikla zbytečná krev – – – Baruško! (Vrhá se k ní, že zpola leží, bradu klade na kolena a celá se k ní prosebně prohne.) Vím, že je ve mně ještě síla. A zvadnout bez plodu! Zajít jak rozbitá lampa, okamžitým zanícením – – –

Baruška (ustrašená, celá se chví): Upokojte se, upokojte se, utište se!

Manka (vroucně): Děkuji – svato a čisto je mi již. Vždyť se musím obětovat a dojít přece jen konce – – – Baruško, buďte milosrdná, neříkejte to hrozné, že mne miluje, urážíte mne, házíte do prachu. Kdyby to byla pravda –

Baruška: Budu již mlčet.

Manka: Nebo kdyby to byla pravda – musela bych pryč. Mám srdce mrtvé. Kámen. Mechem a starou plísní obrostlý. Musila bych pryč. To, co vy jste řekla – ach, Baruško! (Vyčítavě se přivine.) Což byste mne dovedla za nevěstku považovat? Mne? Nemohu – bez lásky – – Cizí je mi, ani zvyk nás nespojil. Víte, jak jsem byla čistá! Nebo? Ne. To byl můj oheň vnitřní. Strhávala jsem, byli mne hladově žádostivi – – – ale nemilovali. (Chmurně) Kdes dole mne prorůstaly kořínky tak, tak jako červi, hlíst, pekelná touha těla.

Je dnes tak dusno. Mraky se věší nízko nad čelo, jakby je rozdrtit chtěly. Přijde bouře. Těším se jak dítě. Vždyť ona schladí vzduch. Rty mi rozpukaly a vzduch byl řídký a venku, kde stromy stojí mrtvě ve mdlobách, a ptáci – je tu málo dnes ptáků – sotva přelétají udýcháni hrůzou, jež jde za nimi. Slyším jich srdce – – – krůpěje taveného kovu. –

(Rozběhne se ke dveřím, rozestře ruce, slunce mdlé jak oko mrtvého vyšlehne trsem paprsků na její višňově rudý šat. Kdesi z dálky ozve se jakási hudba houkavými, uštvanými záchvěvy).

(Kovově strnulá): Bouře!

(Chytne se za bok, jakby raněna, se stolku srazí knihy. Úzkostně): Ach, tohle byly ozvy horského větru. Písek se zvedl.

(Rtoma nejasně ševeli. Přemítavě): Jen aby Otomar přijel. Odjel již někdy za svítání, lampa mi vyhořívala; budou již tři. A dítěti se přiblíží v takových dnech. A když nás vidí oba vedle sebe, složí vždy ruce na prsa a měkce usíná a šeptá, šeptá: Tatínku. Maminko – – – (Pokrač.)

MILOSLAV HÝSEK.

 JEDEN ZE ZAPOMENUTÝCH.

(Fr. Jar. Kubíček.)

V poměrech, které vládly na Moravě koncem let padesátých a počátkem šedesátých minulého století, má zapomenutá postava básníka a žurnalisty Fr. Jaroslava Kubíčka svůj zvláštní půvab: mezi klidnými, českou veřejností hýčkanými poety z kněžských kruhů, kteří milují lid láskou otce, vědomého svých práv a přesvědče-

ného, že jen cestou, kterou on pokládá za správnou, mohou jeho děti dojíti cíle, jest tento nedostudovavší souchotinář jakoby předzvěstí příštích bojů mladých generací za volný vzduch a právo individuality; v době, kdy mezi českými vlastenci na Moravě rozhodovalo postavení a kdy do novin jen takoví směli dopisovati sentimentální vzdechy a neomylnické rady lidem veřejně činným, má odvaha tohoto mladého žurnalisty, věnujícího se jen novinám bez finančních záruk a místo k radám sahajícího k činům, v sobě záruku příchodu nových lidí, kteří dovedou svoje ideje naprosto spojiti se svým životem; jeho belletristické práce konečně, ač také na nich tkví okovy doby, již svým chtěním a vědomím dalekých obzorů v poměru k současné slovesné produkci na Moravě zasluhují pozornosti mnohem větší, nežli by se zdálo na první pohled.

Kubíček nestál v odporu proti své době, nepotíral ji v celku a nevytvořil místo ní jiný, krásnější svět, nýbrž šel z ní dále, v před. To, co tehdy v ní vládlo, podmanilo si často i jej, v jeho životě i v práci. Jako téměř všichni selští synové těchto let vstoupil i tento Hanák — narodil se ve Smržicích dne 14. září 1838 — absolvovav olomoucké gymnasium, dle přání svých rodičů do bohosloví, ale jeho povaha dovolila mu zde ztráviti pouze rok; potom již nastává trnitá, ale radostná pouť za novými metami: chce býti professorem a nadšeně se dá ve Vídni u Miklosiche a Šambery do studia filologie a když chrlení krve mu béře naději, že dosáhne cíle, zapomíná na vše a chce prospěti svému lidu jinak: žurnalistikou a spisovatelstvím. Ani do Italie nešel, kam ho vypravil právě založený Svatobor, když mu byla nabídnuta redakce olomouckého »Moravana«, a sotva poznává, že jeho nakladatel upouští od vlastenecké bezohlednosti, odchází odtud do nově založené brněnské »Moravské Orlice«, a jako její redaktor také po krátké době (7. února 1865) umírá souchotinami.

Jako žurnalista je Kubíček prvním novinářem na Moravě v dnešním toho slova smyslu. Je to patrno z úrovně jeho listů, srovnáme-li je s ostatními současnými a uvědomíme-li si podstatu předchozích. O českých novinách na Moravě možno mluviti až vlastně u Ohéralova Týdenníku a Klácelova Moravských novin. Oba tito redaktoři jsou z nejvzdělanějších lidí své doby a je to též patrno na jejich listech; ale již sama doba bránila, aby jejich noviny nebyly zároveň poněkud belletristickými listy na úkor právě novinářské části, a rovněž politické poměry vtiskly jim svůj znak. Nebyly to ostatně denníky, stejně jako Hausmannovy »Mor. nár. listy« (později »Mor. noviny«), často z nevlastenectví obviňované. Ale tyto všechny časopisy si alespoň do určité míry všímaly i světa za hranicemi; »Hlas« naproti tomu zůstával jen doma a to jen při náboženských schůzích, z cizích zemí oznamuje nanejvýš obracení na víru nějakého nevěrce. A tu se změněnou ústavou v letech šedesátých zavanul nový vzduch a ve službu nových prací národních se postavila řada nově založených novin, na Moravě »Moravan« a »Moravská Orlice«. Kubíček do »Moravana« přišel na podzim r. 1862 po odchodu prof. Tomana a věnoval mu své všechny síly. Psal tu úvodníky i denní zprávy, povídky i politickou kroniku; vždy stál na krajním křídle pravého šiku. Když se nakladatel Slavík bál býti bezohledným vida, že se poměry na Moravě přiostřují, odešel Kubíček do právě založené (1. března 1863) »Moravské Orlice«, kdež pracoval týmž směrem až do své smrti.

Ve 100. čísle »Moravana« v listopadu r. 1862 otiskl Kubíček úvodník »Úpadek našich domácích řemesel a jeho původ«. Líčil zde bídu lidu pro nedostatek práce v moravských okresích, kde se pracuje o bavlně, jejíž nedostatek zavinila severoamerická válka. Ale Kubíček příčinu hledá ještě jinde: v rakouské centralisaci a germanisaci, jež nedovolují lidu volně se vyvíjet. Pro tento článek a pro dopis, v němž prý urazil nějakého hanáckého starostu, byl Kubíček obžalován. Hájil se v Brně sám obsáhlou řečí 16. srpna 1863 a vyložil tu svoje politické názory. Jsou totožny s názory ostatních federalistů: Rakousko se skládá z různých národů s různou historií, což musí vládou býti respektováno. Centralisace je v Rakousku nemožná a »slepcem jest anebo nepřítelem Rakouska, kdo směr takový nepovažuje za směr záhubný«. Uznal prý to na konec sám původce centralisace Josef II. a když se snahy po ní objevily zase za Bacha, učinil jim konec císař František Josef říjnovým diplomem. Od té doby — praví Kubíček — nelze centralisaci a germanisaci stotožňovati se směrem vládním. Zpátečnické centralisace se však ujala politická strana centralistů a proti těm Kubíček útočil. Federalisté mají program v intencích mocná-

řových a jsou mocnářovými spojenci, a jejich program je programem »Moravana« a v jeho smyslu byl psán inkriminovaný článek, jejž nyní blíže vykládá, upozorňuje na jednotlivé a humoristicky doporučuje soudnímu překladateli do němčiny Šemberův brousek, aby nedělal chyb. Celá řeč Kubíčkova byla mužná a sebevědomá. Byl také osvobozen, ale při druhé instanci odsouzen, na konec na 3 měsíce do vězení. Pro otištění zmíněného dopisu byl odsouzen na konec do vězení na 8 dnů. A tak je Kubíček, první český žurnalista moravský, jenž byl za změněných ústavních poměrů pro politický zločin (pobuřování proti vládě) trestán vězením. Také v Čechách sledovali tento proces napjatě. A třebas »Národní Listy« Kubíčkovi vytýkají (č. 192), že odpovídal při soudu německy, obhájil své jednání veřejně se vší ctí. 29. října nastoupil 8 denní trest na Cejlu. Po svém návratu do redakce uveřejnil o tom řadu feuilletonů »Žurnalista ve vězení«, jež jsou velice zajímavé. Připravil prý se k odchodu na Cejl a »tu divnou náhodou pozřel jsem na obraz Havlíčkův na stěně. Nedalo mi to, musel jsem ještě chvilku před obrazem tím postáti sobě a přemítati. Jakého asi druhu mé myšlenky před obrazem Havlíčkovým byly, toho snad netřeba dokládati.« Tato slova mají více nežli náhodný význam: ukazují, že si Kubíček byl vědom toho, co jest úkolem jeho jako novináře, že má pracovati způsobem a v duchu tohoto »novináře novinářův«.

(Dokončení.)

SULA PAVEL.

VEČER.

Večer se rozdíval klidnýma očima,
hladil mou malinkou figurku lidskou
teplými ústy a jemnýma dlaněma
jako má milenka černooká.

Rozvíhla duše a zcitlivěl člověk — —
Čas pádí v čtyřspřeží jak baron kounický.
My — lidé robotní — shlédnout se bojíme
k stříbrným podkovám jeho koní.

Táhneme pluhy a boříme brázdu,
skrčené chalupy zívají hlady.
Není co sklidit a není proč rodit.
— Evropa hlásá nám: Humanitu!

Evropa hlodá své střádané kosti,
vymýšlí lačnější projektil dělům.
Pod nově natřeným praporkem lidskosti
usnula mírová konference — —

Večer se rozdíval teplýma očima,
nutno se v závrati zachytit travin . . .,
Na čelo padnul mi zrosený lupínek:
proč jsem se rozechvěl? Proč jsem se třás? —

VÝTVARNÉ UMĚNÍ.

II. VÝSTAVA VÝTV. UMĚLCŮ MORAV. VE VALAŠSKÉM MEZIŘÍČÍ. Velkou produkci uměleckých děl velkých forem, hledisek a cest, spatříte na V. M. U. jen u Kalvody, Úprků, Boh. Jaroňka, Lolka, Jurkoviče, Köhlera a Otokara Kubína. Kalvoda dává ze svého nejlepšího. Umění,

které je bouřlivým elementem, vzkypělým tam, kde dynamika a síla přírody je dosti mohutnou, že prsa šířila a zvedala, touhu dala po dáli a rozmávnutí, po životě intensivním, odvážných bojích... Jeho »Silnice k Unhošti«, prospekt široce vyměřený a mohutně ovládnutý, je takový. Tak samozřejmý je jeho styl. Je protiváhou, odpovědí, kterou vrhá záplavě vesmíru, přírodě, světu a narodil se z rytmů velkých komplexů, pyšných, hrdých obrysů, energických útvarů, rytmů linií lesů, kopců, dálav, hor a oblak. Velkolepý styl nejjednodušších forem a linií, nemůže býti a nechce býti intimním. Snivost, kterou má »Statek pod strání«, dostává do obrazu také jen atmosfericky, řízným, chladným dechem ranní atmosféry. Joža Úprka je až na akvarel »Boží Tělo« (příliš lehký,) zastoupen dosti výbodně vesměs pracemi známými, i svými nejpopulárnějšími. Stejně Franta Úprka, který jde přímo, bez kolísí, k synthese své látky.

Je tak přírodní zrovna, že nic nepojímá jako problém, ale jako život, jako sílu v životě svého kraje, kterou musí sepnout a vzmoci. Vše, ať cokoliv, našlo svoji velkou výmluvnost v nejvlastnější řeči přírody, výrazových prostředcích, jež má sama, vystupňovaných jen, v pathosu jejím, dechu a plasticky silhuettě, liniích jejích. Jsou známy Jaroňkovy dřevoryty (»Štramberk«, »Letní večer«), jež všechny, od prvého již, jsou samostatným druhem a samostatnou uměleckou formou. K Štramberku se Jaroněk stále vrací, a zde vždy, ať jinak pracuje materiálem, jenž má více možností, bohatší je, ohebnější a plynnější, má tutéž osobitou kulturu a podivno, i vidění zrovna téměř (aniž by bylo násilné) dřevorytové. Lomené, neutrální tóny s trochou nádhery podzimku, tlumeného purpuru, jen subtility více a vzdušné hloubky.

Jako tichý, starý, šedavý, ale vzpřímený ještě stařec stojí Štramberk v popředí, na kopci s uličkami chalup a zahrádek a hledí v dalekou dálavu, koupán pohodou pohorské atmosféry a šedavou mlhou, která se na horizontu zavěšuje, na vše padá, stápí každý atom linie i paprsky světla, že i slunce je mlhavé. A nadevším vlání vzduchu a klid věčný, pravěčný... Tak zní koloristicky: Jako tón houslí, jemný, tichý a z dáli. Není široký tento okrsek chvály domova, ale tolik žízně po domáckém, tichém je v něm, že těžko si představiti, že bude zde někdy vysloveno více. Boh. Jaroněk je zjevem, lety starý, bílý již... Ale může býti spokojen, mohou mu ještě oči zasvítit radostí. Je tak málo starý, že mládí má jej rádo, že může zvolat s Meunierem: »Mladí – k těm chci přináležet! Láska a nadšení mládeže je mi nejkrásnější mzdou!«

Úžasnou distinkci má také Jano Köhler. Jak v barevně muzikální a diskretní »Hře na kytaře«, nedosti ucelené, tak i v »Dětech«. »Děti« (malý akvarel), ač jsou jen krátkou malířskou poznámkou o životě a světu, napsanou tužkou a barvou, jsou jemnou, smutnou pohádkou, malým zázrakem zrovna. Vzpomínám mané a rychle na všechny malířské apostrofy dětství, staré i nové, cizí i naše, a řadím »Děti« mezi nejtklivější a nejsuggestivnější. Čisté, výtvarně, myslíte nejspíše na Larsona, ač je Köhler o tolik melancholičtější a vážnější. S bohatým soucitem, krásně projeveným prostředky, čistě uměleckými typy a ještě více tóny hovoří v obrázku svém o krotkosti života, dětí chudých, slabých, zaleknutých, měkkých, mdlých gest, v obrázku, plném domácího dechu, vzduchu a kultury i bez suggesce tradičních zjevů. Lolek (stejně i Kašpar) neposílá sem své nejvýznamnější, ale i v malém zajímá svou náladou, která je dnes dosti nezvyklou. Svou zdravou a silnou jednoduchostí, jak stojí oproti přírodě volně a svobodně a nevnáší v ní umělosti ani tam, kde je tónovou, technicky těžká, kde rozkládá jen zeleň a zeleň svých lánů.

Architektura předvedena velice nedbale. Máme více i uměleckých a ne jen titulových architektů, než jsou ti, jež přináší jen trapnou, namáhavě skládanou a kreslenou školáckou pseudogotiku. Modernita Ant. Blažka ukázána tím, co vyvěšeno, jako velice krotká a nepevná, a Skopalík vlastní vinou representován nepořádně a nešťastně. Jedině Jurkovič je zastoupen dosti úplně, objekty ale vesměs známými. Architektury krásné tím, jak organické jsou, půvabně a duchaplně členěné a řešené, že totalitou svou, barevné i v kombinaci linií a útvarů jsou milými obrazy, postavenými v okolí, přírodu, tak volně a harmonicky, tak s ní žijí, jak u nikoho druhého z našich. Bylo o nich již hovořeno. I architektura postupuje konečně v popředí kulturních zájmů.

»Alles Fertige, Vollkommene wird angestaunt, alles Werdende unterschätzt« (Niltzsche). Tož das Werdende.

Nemůže býti pochyby o tom, že sem nepatří již Ondrúšek se svým nevelkým uměním, spatřeným ne v přírodě, ale v galeriích. Také Frolka, nedostatečně vychovaný, musí ještě přesvědčiti, dokázati, že není sterilní.

Velice sympatický je Al. Jaroněk poznáním a respektováním nutnosti, potřeb praxe, dělati jiné a více než jen studie, cvičení a snahou plniti touhy doby a celku. Jeho majoliky jsou výborné. Jako dekorace nástěnná jsou pojaty docela plošně a obrazově, dekorativně úplně vyváženy, bez mezer a representují v dobrém smyslu umění, přenesené v průmysl, konkretně užité. Dojde-li k posledním konsekvencím produkčním, jež by je peněžně zlevnily, budeme míti v Al. Jaroňkovi dobrého pracovníka. Ze tří dam, jež má Sdružení ve svém středu, jediná paní Vorlová-Vlčková má plnou legitimaci uměleckou. Její potenci a vývoj uvidíme dosti brzy obsáhleji. Tři mladí, Edmund Žižka, Karel Němec a V. Jícha, dosti tiší, bez vnitřního chvatu, silných popudů, jsou ve vlastní své produkci nápadně různí. Žižka je ve dvou obrazech, nejspíše staršího data, z nejkonvečnějších; šedý, bezvýznamný, akademické, modelové kultury – a jinde »Na pavláčce«, krásně labodný, Preisigovské zrovna intimity. Němec překvapuje »Zimním podvečerem«, blahem bílé záplavy, sněhu, jemně snuancované, a v »Noci« dovede býti docela nemožným, v barvě necítěným. Jícha je v »Kvetoucím keři« roztříštěn a pln reminiscencí na Kalvodu, ač v »Slovácké chalúpce« ukazuje již krajinné vidění docela bezprostřední. R. Havelka zachází v přílišném akcentování dekorativního elementu tak daleko, že obrazy jeho mají partie, jež nejsou bez prázdnoty. Koudelka nevidí ještě celistvě. Michna skládá namáhavě jednotlivosti, bez svěžesti a nevolně. Jos. Škamrala stejně ještě nehotový, je již svobodnější a bezprostřednější.

KOMENTÁŘ.

PENÍZE. Peníze nejsou ani bůh ani ďábel. Neodporučuje se tedy míti k nim devotní úctu nebo považovati naopak za jakousi necudnost, mluví-li někdo o nich, chce-li je, přiznává-li se k jich nedostatku. Peníze jsou přechodní národohospodářská instituce, kterou ovšem officielní naši učenci v tomto oboru považují za jeden z výsledků vyspělé sociální moudrosti, kterou však všichni tušitelé lepší a logičtější budoucnosti odsoudili k vyblazení. Toť vše.

Člověk, který zbožňuje a hromadí peníze, je ohavný modloslužebník. Pro lásku ke zlatému klíči od bran života zapomíná brány otevříti, vejíti a milovati život.

Člověk však, který stydí se mluviti o penězích, je hlupák, který zavírá oči před nejskutečnější – třeba bolestnou – skutečností, před níž postavila nás hospodářská organisace užší společnosti: že peníze jsou »nerv věcí«. Anebo je pokrytec, který maskuje studem nezřízenou touhu. Chtíti peníze nemůže být hanba, ani jen nesluš-nost ve společnosti, jež dovoluje ukájeti i ty nejdůležitější životní potřeby jen tomu, kdo je má. A přiznati se k nedostatku peněz není ani zbabělost ani necudnost v době, která povšechně nejtěžší a nejužitečnější práci odměňuje nejhůře a nejsnadnější, nejzbytečnější práci a vykořisťování práce nejlépe.

Toť jasné stejně jako to, že člověk za svou práci špatně odměňovaný nebo vůbec neodměňovaný, člověk pracující, jemuž odpírány jsou peníze, má právo, ano i povinnost, hlasitě domáhati se spravedlnosti. Čím drzeji a nestoudněji hájí dnes vykořisťovatelé práce svá privilegia, tím hrději a energičtěji musí vykořisťovaní domáhati se svého práva.

Nesmí nás dnes již zajímati osud dělníka, který se nebrání svému osudu. Je mu z toho nebo onoho důvodu milejší, klidně snášeti vše, co bůh a pán naloží, než postaviti se do řad protestujících. Budiž, proti gustu není odvolání; ale stejně není odvolání ani proti tomu, když takového člověka považujeme za překážku sociálního vývoje, za pilíř špatného pořádku.

A co platí pro dělníky, platí stejně pro všechny druhy pracovníků, platí u nás i pro českého spisovatele. –

Nepozorovali jsme skoro ani v poslední době zvláštní stránky vývoje našeho literárního života. Viděli jsme stále jen temnou jeho rub: desorganisovanost, zmatek, vzrůst arivismu. Konstatujeme však dnes jeho světlou stránku. Tábory a táborečky jsou zdecimovány, promíseny a rozbity. Snaha toho neb onoho jednotlivce, který se bojí státi bez opory, zdá se směšná. Každý platí již jen sám sebou. Proto i ty drobné rvačky jsou tak osobní, že každý brání jen sám sebe. Tam staří, tu mladí, nedá se již říci. Tam ty, tu já, jinde jiný a čtvrtý zase jinde se svými sympatiemi a odpory. Není-li to ještě celá pravda, nechybí aspoň mnoho.

To je zdravé, protože to pomalu vyloučí křiklavé bezpráví, fanatism tábora, slepou jednostrannost. Lidé jsou vzdáleni jeden od druhého, mají k sobě však blíže než dříve. Nejhorší nespravedlnosti byly napraveny, i když se to ještě nerado někdy přiznává. Je také velmi pravděpodobné, že vývoj půjde lhostejně přes jednotlivce ješitné příliš divoce.

To je, myslím však, stav hodně příznivý pro akce ve prospěch hospodářského postavení českých spisovatelů. –

Musíme trvati na tom, že u nás kulturní instituce, obce, země, stát musí přispěti k zdárnému řešení této otázky. U velkých národů mají spisovatelé nakladatelské »honoráře«, rostoucí aspoň tehdy, když přijde úspěch. Ale národ malý nemá si předně dovolovati ten luxus, aby nechával své tvůrčí duchy hynouti při očekávání úspěchu následkem materielního strádání, podruhé u nás ani úspěch nepřináší, nemůže přinášet opravdových »honorářů«, nehledíc ani k tomu, že »honoráře« řídí se konec konců vždy kvantitou díla. Nezdar známého pražského nakladatele, který chtěl dokázat, že všichni ostatní vážnější nakladatelé nad míru vykořisťují čtenáře i autory, je v tom ohledu poučný.

Tož obecní, zemské, státní dotace a stipendia jsou tu povolovány, aby se snažily vyrovnati rozdíl v materielním postavení, jenž jest mezi spisovatelem velikého a malého národa.

Je zřejmo, že rozdílení dotací, stipendií a cen může se všeobecně díti jen na základě veřejných soutěží. Nuže, právě proto jest k zřizování podobných podpůrných fondů příznivá doba, že jest jakási naděje ve spravedlivější výsledky soutěží, kdyžtě úplně jednostranná porota jest velmi nepravděpodobná. –

Je teď na českých spisovatelích, aby doby použili a využili. Socialism dělníků vyšel dávno již z plenek sentimentálních nářků; je na čase, aby i sociální a hospodářské snahy českých spisovatelů dostaly se od pláče k positivní práci.

Akce českých spisovatelů na Moravě, která tolik rozčilovala lidi vlastní vinou neinformované, znamená významný krok ku předu, protože pětitisícová dotace pro literární umění vymožena tu byla přímo od země. Ovšem, dotace není veliká a způsob jejího rozdílení přes letošní reformu není vzorný. Ale to jest jen otázka času, odvislá očividně od dalšího postupu spisovatelů samých.

Peníze! Nemáme-li předsudků kapitalismem horlivě vštěpovaných, odpovíme jistě kladně na otázku, má-li člověk právo žíti a ukázati své potřeby již proto, že byl beze svého přičinění zplozen a do světa postaven. Tím více práva k celému životu má tedy každý člověk pracující, sám sebou, bez ohledu k významu své práce pro společnost. A uvážíme-li, že kasta sociálních cizopasníků škodlivých i neužitečných disponuje ohromnými a pro sebe zbytečnými miliony, musíme také uznati, že člověk pracující užitečně není nikdy dosti honorován.

Tedy také spisovatel má již sám sebou jako člověk pracující a dvojnásobně jako člověk užitečně pracující právo k tomu množství peněz, jehož potřebuje k ukojení všech svých potřeb.

Ale tato theoretická pravda doplňována jest zejména v našem kulturním životě praktickou

nutností, naléhavou potřebou toho, aby český spisovatel své právo uplatnil.

Pohleďme do šťastné literatury francouzské. Uvažme, jak veliké vědomosti má takový Paul Adam, Maurice Barrès, Anatole France nebo Renzy de Gourmont, a jak nesmírné perspektivy života odhaluje mnohé jejich dílo. Musíme si před tímto faktem přiznati, jak málo průměrně ví český spisovatel, jak stlačený všeobecně jest obzor české literatury. Naše literatura podává nám zrcadlo, z něhož se neklamně dovídáme, jak náš národ a jeho spisovatelé s ním relativně živoří politicky, sociálně, hospodářsky i kulturně. Jsme stále ještě národem lidí spoutaných, naše literatura je dílo duchů s podvázanými křídly.

Vzpomeňme jen Machara, v jehož díle hledá se rádo české »credo«. Bylo velmi správně řečeno, že takové jeho knihy, jako jest »Výlet na Krym« nebo »Řím«, dokumentují jasně naivní radost malého českého člověka nad »uniknutím z vyjetých kolejí existence, z její úmorné šedi«, duševní stav, kdy »nejjednodušší dojmy jsou zázraky, nejmalichernější věci ohromují.« Český spisovatel, na okamžik zbavený svých okovů, počíná si jako dítě.

Bez peněz nedosáhne člověk ani pravé svobody a kultury ducha. I kulturu musí si národ i jednotlivec koupiti a dobře zaplatiti. Nedosáhne každý všeho za peníze, ale bez peněz nedosáhne nikdo nic z toho, co mu není dáno s hůry.

Český spisovatel musí především vydělávat — vyjímek bylo a jest hrozně málo — t v o ř i t může teprve potom, a studovat? Kdy, prosím vás, když musí také žít, nechce-li papír přenášeti na papír! Proto český spisovatel je průměrně tak brzo »hotov«, proto zastavuje se tak často navždy na prvním nebo na druhém stupni vývoje. K bohatství života a kultury může jen jednou úzkou cestičkou, na které srazí si vaz dříve, než se někam dostane; k ostatním cestám, k ostatním branám nemá zlatého klíčku.

Úroveň české literatury pozdvihne se, obzory její rozšíří se jen tehdy, když zlepší se nepoměrně a všeobecně hospodářská situace českých spisovatelů, když se tvůrčím duchům národa poskytne možnost, aby volni, s rozepjatými křídly mohli procházeti nejen knihami, ale i životem, světem, všeobecnou kulturou dle svých sklonů a sympatií. Schopných duchů máme dosti, to víme. Tož teď potřebujeme ještě schopných bojovníků za dobrou věc. —

Opakuji: moravská akce bude státi v popředí těchto snah, jež asi neopomenou se ukázati i v království. Má dvojí hlavní účel: rozšíření a řádné upravení zemské dotace a zřízení »kulturní rady«. Obě snahy mají sílu a význam příkladu.

Můžeme tu zcela klidně čeliti všemu nesvědomitému posměchu a povyku. Domáháme se a budeme se energicky domáhati pro české spisovatele — a jimi počínajíc pro všechny kulturní pracovníky — organisovaných a stálých splátek na to, co jim patří. Nechceme jíti co se toho týče, ve šlépějích literárního života v Čechách. Jeho bludy a nešvary jsou pro nás dobrou výstrahou. Nebudeme se žebravými akcemi a plakáty doprošovati přízně a podpory publika, jež musí přijíti k nám a nikoli my k němu a jež příliš často skládá se většinou z těch, kteří si myslí, že podporují luxus a lenochy, když koupí jednou za čas českou knihu nebo český obraz. Postaráme se také všude, kde náš vliv bude rozhodující, aby na Moravě poroty jinde sdiskreditované znamenaly počestnost a měly na zřeteli jen a jen prospěch kultury. Chceme, aby země a stát donuceny byly uznati a potvrditi význam a právo kulturních pracovníků; chceme veřejnou, veřejně prováděnou a veřejností kontrolovanou úpravu jejich hospodářských poměrů. Jako spisovatelé počali jsme se spisovateli, aniž chceme u nich přestati.

Není nám tedy třeba výslovně odmítati insinuace lidí, kteří neuznali za dobré ani informovati se, nebo kteří cítí, že za takových poměrů nebude protežována neschopnost.

To ovšem neznamená, že budeme vždycky mlčky přecházeti útoky, nebo že strpíme obcházení veřejných a dovolených cest. Dáme si dobrý pozor, nejsou-li mezi odpůrci našich snah lidé, kteří sami rozhazují cizí tisíce a desetitisíce a při tom s patra hledí na českého spisovatele, hlásí-li se o své právo ke kulturnímu životu; dáme si dobrý pozor na vymetače kanceláří, z nichž kyne protekce.

Tu již dnes konstatujeme jasně a hlasitě toto: Zásluhou literárního odboru Klubu přátel umění jest, že zemská literární dotace na Moravě rozdělena bude způsobem aspoň dočasně snesitelným, na základě prozatím nezavazujícího dobrozdání literární poroty (Al. Mrštík, E. Sokol, J. Mahen). Tento způsob snažila se však celá řada »také spisovatelů« s českým učitelem v čele již obejíti: jednotlivci, mezi nimiž není na štěstí žádný spisovatel s vážnějšími aspiracemi, snížili se až k »čistění klik« u velkých a největších pánů ze zemského výboru . . .

Český učitel nestyděl se žádati, vydírati přímo podíl z literární dotace nejen za jakýsi belletristický výrobek, ale i za volební práce vykonané pro jistého politického matadora! A ještě k tomu chlubiti se svým kouskem a politikovým slibem v hospodě! Prosím, náš veřejný život je tak zkorumpovaný, že tento pán n e b y l z hospody vyhozen, a že tato věc nebyla hned druhého dne postavena na pranýř v novinách!

To křičí a vyzývá nás, abychom byli na stráži. To také velí nám pracovati k tomu, aby kulturní záležitosti byly nadobro a úplně vzaty z rukou politiků a dány v ochranu těch, kdož o ně mají zájem, v ochranu kulturních pracovníků.

Pro peníze učiní slabí lidé všechno. Nesmíme se tomu diviti, když skoro vše jest od peněz odvislo, když náš sociální a hospodářský pořádek nemůže býti snad již nesmyslnější. Ale, je-li pro nás korupce v životě politickém tak hrozně všední zjev, musíme se aspoň snažit, aby byla pokud možno vzdálena života kulturního, aby aspoň kulturní pracovníci m o h l i zůstati čisti a pracovati v čistém vzduchu. I to je důvod proto, abychom se snažili opatřiti jim snesitelnější existenci, peníze, jež nejsou ani bůh ani ďábel. *S. K. N.*

VŠÍMEJME SI DOMÁCÍHO PRŮMYSLU! Často slyším říkati, kdybychom my před tolika a tolika roky byli tak daleko jako dnes, co jsme všechno mohli míti; železnice, doly a nevím co všechno vám hovorná ústa toho napovídají. Není nic snažšího nad takové dobré rady ex post, ale není též nic protivnějšího než, když stále a stále slýcháme »kdyby«. Hanáci mají na to případnou, byť velmi málo salonní odpověď. My nemusíme ještě pronášeti ono pessimistické »kdyby«, milli-

ony ano milliardy leží kolem nás, jen třeba ruku vztáhnouti a oči otevříti. Na přirozených podmínkách hospodářského vývoje nám málo chybí, ale na duševní lenosti, plné nejapné napodobivosti a prázdné iniciativy nám též nechybí. A zde leží zajíc! Proto ono »kdyby«.

Těžko jest zaváděti průmysl tam, kde sice přirozené bohatství jest, ale kde nesnadno jest zjednati dovedných sil, ty nutno přiváželi z ciziny; a tu buďto pro nezvyklost podmínek nemohou plně vyzískati pramene bohatství anebo aklimatisují-li se, pak zatlačují obyvatelstvo domácí, jež z bohatství své země žádného užitku nemá. Příklad bohužel máme v našich zemích a zvláště na Moravě, kde němečtí kolonisté zbohatnuvše, po době úpadku našeho národa brzo ovládli tak celou zemi, ač ani čtvrtinu obyvatelstva netvoříce, že ještě před dvacíti lety mohla pronesena býti slova: »Mähren darf nie slavisiert werden!« Ale tam, kde zárodky průmyslové výroby již jsou, kde třeba je jen organisovati, aby průmysl se mohl státi světovým, tam nechají-li se tyto zárodky zahynouti, jest to hlupáctvím, a kde nutno pro sebezachování všeho využitkovati jako u nás, tam je to hříchem, tím těžším, poněvadž jest nebezpečenství, že přijde cizinec jazykem i raçou cizí a ten využitkuje pak toho proti nám.

Jaký význam domácí průmysl může míti, dokazuje nám Švýcarsko. Jmenuji na prvém místě hodinářství. Jen Amerika může býti v hodinářství vážnou konkurentkou. Základ dán v XVI. století náhodou. Obchodník s koňmi jakýs koupil si v Londýně kapesní hodinky, vrátiv se do Švýcarska, dal hodinky pokažené na správu mladému kováři. Ten prozkoumal stroj a zhotovil dle nich svoje hodinky a první švýcarské hodinky spatřily světlo boží. Průmysl hodinářský ujal se brzo hlavně kolem Neuchatelu, později rozšířil se do Ženévy. Až do let 70tých minulého století byl způsob výroby manufakturní, od těch dob, co Amerika svojí továrnickou výrobou ohrožovala, počínal se poznenáhlu průmysl ten proměňovati na továrnický. Dnes jest ve Švýcarsku 42.000 hodinářů a všech lidí průmyslem tím se živících je kolem 100.000. Jiný průmysl švýcarský je zpracování a pletení slámy v Argovsku, které dosud vítězně odolává i výrobkům japonským. V dnešní své podobě trvá asi sto let, co Argovští si vynalezli svůj důmyslný stroj na pletení slámy. A kdo by neznal »broderie d' Appenzell«. Ony jemné kapesníky, i s neobyčejnou elegancí sestavené vyšívky pro dessous mondainních dam. Kdo jsou výrobkyněmi? Nikdo jiný než selské dívky obou Appenzelů a sv. Havelského kantonu. Krajky fabrikované hlavně v bernském kantonu konkurují vážně s flámskými výrobky. Konečně, aby obraz byl úplným, nutno se zmíniti o přádelnictví a tkalcovství hlavně v kantonech curišském, glariském a přilehlých. Průmysl, ten starší, sta let živí nyní většinu obyvatelstva jmenovaných kantonů. A kdyby zde tomu popřáno býti mohlo více místa, zajímavo bylo by sledovati, s jakou pílí Švýcaři po nových vynálezích pátrali, aby je mohli ve svém průmyslu užíti. Dík tomu, mohl exportní tento průmysl vzdor ochranářské politiky sousedních velmocí nejen neztenčeně se uhájiti, ale i poměrně se vyvinovati. Když potom přestaly vysoké celní šrouby, nastalo nové jaro pro tkalcovství švýcarské a výrobky jeho zaplavují nejen státy sousední, ale i do zemí mimoevropských se silně vyvážejí, takže kvota exportu je vzhledem k malému territoriu velmi vysoká.

A tak ve Švýcarsku mají svůj skutečný nacionální průmysl, jenž organicky jako ostatní jevy národní kultury se vyvinul. Není ničím naočkovaným, umělou květinou ze skleníku, jest silnou zdravou, domácí rostlinou, jíž ani bouře větrů ani ruka zlá vypleniti nemůže, souvisí se Švýcarskem jako jeho svoboda, jako jeho hory.

Nyní chci proti tomuto světlému obrazu kresliti protějšek. Několik slov o nás. Švýcarsko dává nám mnoho analogií. Leží mezi velmocemi převážně průmyslovými, samo jsouc malým přirozeným bohatstvím, právě nevynikajícím územím. I náš národ obývá území nevelké, vražené mezi národ převážně průmyslový – mezi Němce. Kdežto však ve Švýcarsku viděli jsme vzrůst průmyslu z malých počátků až do světového významu, nemůžeme tak říci vždy o našem.

Nemáme bohužel, a to je pro naše poměry dosti příznačné, dějiny průmyslu a obchodu v Čechách a na Moravě. Práce Wintrovy omezují se na několik století (1400 – 1600) předbělohorských, jsou tedy pro naše poměry málo závažnými. Nevíme však, jak na naše národní bohatství v městech, z nichž moderní stát se vyvinul, katastrofa bělohorská působila. Než budiž, cechy dostanou snad jednou svého historika, ale kdo nám podá vývoj průmyslu v zemích českých za posledních sto let, ač je nám neméně potřebným než historie naší literatury? Však dosti této exkurse, vraťme se k našemu thematu.

Průmysl u nás byl před sto lety v rukou t. zv. stavu měšťanského, nebyl sice, jak se říkalo »vlasteneckým«, ale to češství bylo u něho čímsi přirozeným, nenuceným, jako náš domácí kabát, naše trepky. Nebyl uvědomělým Čechem, ale k němectví míval ještě dál, lokální vlastenectví rozhodovalo. Tehda panoval průmysl, cos ovšem cum grano salis nutno vzíti. Že cechovně někdy organisován býval, to nerozhoduje. Nejtypičtější z nich jsou soukenníci. Kolik zámožných rodin se tím živilo, a kolik továrníků z toho mohlo povstati a kolik millionů mohlo býti v našich rukou? Jaký ráz mohla míti dnes bývalá města soukenníků?

Neměli jsme s nimi nějaké štěstí. Zatím co Švýcaři každou novotu akceptovali, naši soukenníci spali, prospali zlaté časy, modré pondělky trvající do středy, protáhly se až do soboty a soukennictví přešlo na jiné lidi, kteří dovedli přivésti k novému rozkvětu a dáti mu pověst i za hranicemi známou. Brno. Namítnete mi, že by to bývali tak jako tak Němci. Možná, ale ne vždycky, ale ostatně není mi to zde závažným, důležitějším jest, že jako v Brně, tak i v ostatních městech se žilo. Anglie dávno jiným, modernějším způsobem již látky zhotovovala, a naši soukenníci stále ještě myslili, že jsou zlaté doby cechů, kdy se jim nic nemůže státi. Zmýlili se. Ten třetí, intelligentní a agilní Žid, uměl využitkovati příhodné doby a dobyl si monopol skoro ve výrobě brněnských látek. A jako v Brně, tak i jinde. Namnoze zastavena výroba úplně, bývalé bohaté rodiny měšťanské schudly, upadaly a možnost míti třetí stav, onen základ liberalismu, nám znovu oddálena byla. Nemyslete si, že píši jen historii, affaira fy Dítě v Humpolci se udála nedávno. Není zcela toho rázu, jaké mám na mysli, ale jest jen dalším vývojem. I při výrobě fezů opakovala se věc po-

dobná. Naši živnostníci nepokračovali s duchem času, nemyslili, že nutno jednou jejich výrobu, nota bene, pro export určenou na fabriční přeměniti, se stupidním zrovna konservativismem lpěti na prvotní drahé výrobě a výroba fezů upadala a upadala, až přišli vídeňští peněžníci, k tomu všemu neodborníci, založili akciovou společnost, skoupili dílny i stávající již továrny (které též Čechům nepatřili) a zmonopolisovali takto výrobu fezů v Rakousku. Sídlem společnosti je Vídeň a tak kousíček k centralistické budově rakouské byl opět přistavěn.

Tak je tomu všude a všude. Výšivky slovácké a krajky nyní se sbírají a ukládají do museí. Záslužná práce. Což však nikoho ještě nenapadlo založiti na mor. Slovácku krajkářskou a vyšívačskou školu, kde by vedle národních vyšívek i vyšívky a krajky, jaké západoevropský vkus diktuje, mohly slovácké děvy zhotovovati? Nadání k tomu mají. Kroj vaším horováním nezachráníte, ale tu zlatou hřivnu, která je v něm ukryta, která by jemu i vám mohla k dobru býti, tu zavrhujete a přehlížíte. Trochu více praxe a méně fantasie a horování! Slyšeli jste už o tom, že existují též slovácké hračky? O Norimberských jste slyšeli, že se jimi jedna čtvrtina obyvatelstva v městě mistrů pěvců tím živí. Vídeň slovácké značky zná a dokonce nalézá v nich zálibu. Proč se tedy tato záliba nevyužitkuje? Proč nevzroste a nevyvine se v horách průmysl hračkářský jako v Norimberku nebo Berchtesgadenu? Ale to by se musilo pracovati, a k tomu jsme my moc a moc líní. Valašské papuče, zpracování houní. Nestojí to za řeč? Částečně provedena zde organisace, ale jen částečně a to velmi šťastně. Zlínská továrna na tyto papuče rok od roku vzrůstá. Což by nemohla se provésti všude organisace manufakturní bez onoho vyssavačského systému, dřív než vídeňský agent přijde?

Nebudou toto sice žádné milliardy, ale nějaký million by se z toho dal přece pro náš národ získati. A pak bychom mohli začíti sníti o milliardech, až bychom milliony měli. Bez touhy po bohatství národním nebudeme vůbec moci žíti, jen vegetovati nám bude dovoleno.

Jaromír Sedláček

PAN ASMODENS jmenuje se osobní můj čert, který nikdy mi nedal dobře dělat a objevuje se pravidelně tenkrát, když mě potkati má něco »strašného«. Jednou tak (bylo to v Olomouci) ještě spím, když tu vejde a ostrými drápy sevře moje rameno Asmodens. »Vstávej, máme nejvyšší čas!« – »Co je!?« vyjel jsem ze sna. »Neptej se a vstaň!« – A nečekaje odpovědi položil mi na postel gatě, košili, k židli přistavil vyleštěná perka a taktně postavil se do okna, abych za jeho zády mohl se přistrojiti. Protože čerti mají na mě neobyčejný vliv, v raně byl jsem v gatích, navlíknul jsem perka a stavím se k umývadlu. »Přece mi pověz, proč mě bouříš, proč mě vyháníš, když přece víš, že podle »Času« povinen jsem vstávat až v jedenáct hodin?« – »Stroj se a nemluv! Dole je schůze.« – »Jaká schůze?« – »Politická schůze: rakousko-uherské vyrovnání, dr. Masaryk má se zodpovídat před voliči, co to mluvil v Rožnově o postulátní politice.« – »Ale, co mně je do toho? — — Proto jsem musil vstát? — — — Nemáš svědomí?« – »Nemluv a stroj se! Zwar allwissend ist der Teufel nicht, aber er weiss viel!« pohrozil mně drápem místo nehtu a dodal: »co vím, to vím a dál uvidíš. Bude to podívaná pro bohy! Poslanci budou tancovat a skákat, jak svatý volič bude pískat – čuješ?« »Čuju, ale – ať tedy tancujou a skáčou, tancovali od jakživa, ať tancujou zas. Co já při tom – já – já?« Asmodens dupnul kopytem: »Budeš se umývat nebo nebudeš! Mám ti pomoci?« Už jsem si tedy jen povzdychnul a jal jsem se mydlit a drhnout a mýt a v deseti minutách byl jsem připraven. – Asmodens ještě jen knoflíček mi zapnul na prsou, drápky sčesal vlasy víc na levou stranu a mohli jsme jít. »Posnídat ještě mohu?« – »Nejen můžeš, ale musíš! A silnou snídani si dej!« – »A zakouřit si také mohu? Podle udání »Času«, porculánku ovšem tu nemám, ale trabucco rád bych vypálil.« – »I zakouřit si můžeš a musíš. I koňak si dáš nebo slivovici. Já také budu pít a jsem čert. Lepší by byla whisky nebo grog.« – »Tak to bude zlé?« Ale Asmodens bez odpovědi už sletěl se mnou do přízemí, do Národní kavárny. Rázem v 10 hodin byli jsme už mezi notábli. Na podiu, na jevišti poslanci, na lavici obžalovaných prof. dr. Masaryk. V sále plno svatých voličů. Zůstali jsme u dveří. Mluví první řečník, mluví druhý řečník, mluví třetí řečník »proti«. Zase »výborně« a »bravo« rozlehlo se dvoranou. Tytéž ruce tleskají, tytéž nohy dupou, prvnímu, druhému, třetímu »výborně!« křičí voliči všem. »Jdi mně k čertu!« pravím, »k čemu jsi mě sem ved? Nač jsi mne volal? To jsem si mohl přečíst v posteli; teď z toho budu mít potahování s »Časem«, proč neležím. To přece jsem viděl už bezpočtukrát! Tytéž ruce plácají, tytéž nohy dupají a to »bravo« a »výborně« – to je pro bohy? To je« — —»Pst— —psst« okřikují mě zbožní voliči. Asmodens jen se ušklíbá a těma pitvorně přimknutýma očima praví: »Dyť nevíš!? Mlč!« Kopnul mě důkladně kopýtkem a ukazoval k podiu, ať dávám pozor. Na jevišti dělo se něco neobyčejného. Strhnul se děsný řev. Na podiu stál prof. dr. Masaryk a mluvil o budoucím ministru krajanství – Práškovi. Voliči se neznali. »Pro boha všemohoucího«, křičeli, »co to bude za ministra!? Dyť neumí ani dobře německy! Co tam bude dělat? Jak se domluví?« Tu stichnul řev a za hlubokého ticha až po samu rampu jeviště předstoupil prof. dr. Masaryk. Rukou dělá tak a tak a tiší zástupy. Tu mne sekl čert svým kopytem, ale už tak, že jsem až zasizel: »Co děláš?« —»Co mě týráš? Nevíš, že mám pět kuřích ok!« »Ticho, pozor!« – »Ticho, pozor!« – A tu slyším s podia— —Prof. dr. Masaryk dosud dělá rukou tak a tak, zástupy krotnou a za hrobového ticha, jaké jen voličové dovedou zachovat, mají-li vyslechnout něco velkého a slavného, praví prof. dr. Masaryk: »i to nic nedělá, že poslanec Prášek neumí německy – to není jeho věc jako ministra – to je (ukazuje směrem k Vídni) to je věcí tam těch – vlády« — — —

Co dál se dělo se mnou, nevím. Jen jsem cítil, že jsem v celém těle ztvrdnul na roh, před očima poskočily mžitky a teprv za hodnou chvíli byl jsem schopen dechu a řeči.

»Tož, to je, proč jsi mě sem vedl!« pravím a oblížím se po svém průvodci. »Pověz mně, prosím tě, to jako má být ta nová politická výchova lidu?«

Asmodens jen přimhouřil levé svoje očko a pokynul bradkou:

»Nu, slyšel jsi to tedy?«

»Ne, to jsem ještě neslyšel —«

»A lituješ, že jsem tě přiveď?«

»Ne, ne, nelituji nic, Asmodensi, ale co řekne pro boha »Čas«, až se dozví, že jsem tu byl!? Když se něco takového mluví — já mám libě spát!«

Voličové hrnuli se ze schůze, Asmodens bez odpovědi zabalil mě ve svůj všemohoucí plášť a polomrtvého ještě snesl mě po schodech před kredenc kavárny.

»Slečno Gréto, tomu pánovi tady dáte rum a dobrý rum. Třese se jak osyka a ledva na nohou stojí. Vypij to! A na ráz! Honem! Ještě jednu! Tak! Teď můžeš jít. Co to stojí, slečno Gréto?«

»Dvacet krejcarů.«

»Tady jsou.«

Asmodens zaplatil a zmizel, jak zmizí každý slušný čert.

Tak za dvacet krejcarů přišel jsem zas k životu a jsem tu. *V. M.*

»NOVINA« bude se dle slova Turgeněvova jmenovati revue, již redigovati bude pan F. X. Šalda s pp. Macharem a Vodákem; »oráči« chtějí pracovati pro českou kulturu. Dobrá! Ale na počátku prosince měl p. Machar opět jeden literární feuilleton v »Času«. V něm jest ošklivě napadán p. Viktor Dyk; mladí literáti, kteří dostali peníze z Akademie, nazývány jsou tu »mladými žraloky.« A ještě něco. O p. Karáskovi ze Lvovic tvrdí se tu, že není a nikdy nebyl básníkem, že jest nejhorší diletant atd. Člověku může se nelíbiti p. Dykův »Posel«, člověk může býti odpůrcem umělecké methody p. Karáskovy, člověk může míti rád Machara, ale — tyto útoky musí kvalifikovati prostě jako výron slepého zášti a surového ducha. Tož, můžeme vysloviti obavu, aby redaktoři »Noviny« nebyli podobni našim největším přátelům — německým »Kulturträgrům?« *N.*

Z EXTRÉMU DO EXTRÉMU rádo se někdy skáče. Do nedávna bylo na Moravě zvykem chváliti vše, co se tu urodilo. Teď chtějí někteří páni stůj co stůj strhati vše. Neuznají za vhodné přijíti a informovati se a nazdařbůh se rozhorlují a rozhorlují. Tak o akcích českých spisovatelů na Moravě a o otázce divadelní zbytečně se blamují. *N.*

NEBEZPEČNÝ BLUD, velmi nebezpečný konstatovali jsme v jednom prosincovém čísle »Plzeňských Listů« (č. 280). Mluví se tam v uměleckém přehledu o vídeňském zákazu Ernstovy hry »Největší hřích«, jenž vedl k jakési anketě, ve které obviňuje se ze zákazu dr. Lueger a klerikalism. A »P. L.« píší doslova: »Židovská žurnalistika chopila se také této příležitosti k novým apelům proti »klerikalismu«, jež se stále množí a přiostřují, ač Židé ve vlastních věcech náboženských jsou vesměs fanaticky klerikální... Židé sami z houževnaté dávné víry svého lidu nesmírně těží, ale jinde ji ve svůj prospěch oslabují. Podivno, že tuto tendenci, každému dítěti zřejmou, právě pokrokoví lidé nedovedou prohlédnouti.« — My na Moravě nemáme jistě nejmenšího důvodu býti jakkoli příznivi židům a jest i nám známo, že židovská žurnalistika umí se svými svobodomyslnými apely dobře manévrovati: ale to nám nesmí překážeti, v energických protestech proti klerikálním útokům na vědu a umění. Pokrokovost, nepokrokovost, to jsou všelijaké pojmy: svobodu vědy a umění však musí hájit každý kulturní člověk. Proto z nelásky k židům nebudeme slovo »klerikalism« psát v uvozovkách, tím méně, že dovedeme klepnout přes prsty Luegra stejně jako fanatického rabína. Z víry těží všichni klerikálové. *N.*

PROSTĚJOVSKÉ DIVADLO. Po vystavění skvělé budovy divadelní v Prostějově dá se právem mluviti o dvou velkých vymoženostech, o kterých do nedávna ani snít se nedalo. Bez vlastní, vnitřní i vnější škody žádné moravské město už, kdykoliv jednati se bude o vystavění veřejné budovy (divadla, spolkového domu, tělocvičny a »snad« i školy) neobejde se bez odborného přispění architektonické síly. Druhým, nemenším ziskem je, že příklad Prostějova nemůže na dlouho zůstat bez vážných následků pro Brno a Olomouc. O brzké vystavění divadel v těchto dvou městech bude mít Prostějov zásluhu nemalou. A to je víc než cokoliv bychom uvedli na oslavu znamenitého skutku hanácké družiny. *V. M.*

INTERVIEW. V Divácích u svých rodičů na návštěvě dlí německý spisovatel a básník Karel svob. pán z Levetzowů. V hovoru došlo na leccos. I na kritiku.

»A jak, je i v Berlíně na denním pořádku, že kritikové různých táborů, straneček a stran, z literárního a osobního přátelství i nepřátelství pod vlivem mimouměleckých zájmů píšou svoje recense, studie, články?«

»Oh, na všechen způsob, jako všude jinde, stane se i to, ale celkem platí za velikou hanbu mezi spisovateli, může-li se o kom říci, že psal pod vlivem (beeinflusst) jakýchkoli jiných zájmů. To spíš pravý opak se stane, že literát pocuchá zcela sympatického literáta-přítele, jen aby na sebe neuvalil podezření, že podlehnul osobě.

Zamyslil jsem se.

Nešťastná země, podivné město! Oni tam mají ještě stud, nestydatí! *V. M.*

TRIBUNA. Abychom předešli jakémukoli nedorozumění v příčině neodvislosti naší redakce v »Mor.-Sl. Revui« — od kteréköliv politické strany, — uveřejnili jsme v »Mor. Orlici« prohlášení, z něhož vyjímáme:

»Je-li už třeba, abych veřejně se vyslovil, jakého jsem politického smýšlení, tož prohlašuji rád, že českého a žádného jiného než českého. Nepatřím a nechci patřit k nižádné politické straně, ať už se jmenuje, jak se jmenuje. Prospěch stran nekryje se vždycky s prospěchem celého národa a odtud i naše stanovisko: stát mimo strany a po případě proti stranám všem, poněvadž zájmu kulturnímu, který je přece zájmem celého národa, činně a plodně nevyhovuje dosud — a bez výminky — žádná z nich.

Nevěřím, že politika na tomto mrtvém bodu setrvá.

Ale to jsou věci budoucnosti a našeho přičinění — t. j. ne nás několika, ale všech, kdo s námi souhlasí. — — Když pokrok, tož pokrok — ale pak nejen ve jménu strany, ale i ve skutečnosti a v každém ohledu. I politickém. — — — Radikalismus pokrokem ještě býti nemusí! To je velké nedorozumění — tím osudnější, čím je roz-

šířenější. Ale když už, pak bych rád, aby se aspoň přemýšlelo o tom, co je, čím může být a čím snad také se stane radikalismus kulturní. Je jisto, že i nejkostnatější konservativec v politice může býti kulturně nejradikálnějším elementem národa, jako nejčervenější politický radikál zas být může analfabetem v ohledu kulturním.

Radikalismus — ano — ale radikalismus kulturní. — A doma — především doma a pak ve Vídni.

Ale zapomínám, že přecházím do říše pohádek.«

Prohlášení to otisknul pražský »Den« a předesýlá: »V době oslav Björnsona, spisovatele a politika, lákalo by pátrati po příčinách pranepatrné — dokonce snad žádné činnosti českých spisovatelů v politice naší. Naši spisovatelé se politiky bojí, jak o tom nejnověji svědčí projev V. M. v »Moravské Orlici«. — A »Den« dokládá: »To je smutná věc, když je politika českému spisovateli »říší pohádek« Takhle nebudeme mít českého Björnsona nikdy!« — —

Ale tentýž »Den« z mého prohlášení vyhnal následující větu: »— ale to jsou věci budoucnosti a našeho přičinění — t. j. ne nás několika, ale všech, kdo s námi souhlasí!« — — — To se nehodilo? —

Nuž, slavná redakce »Dne« — český spisovatel politiky se nebojí, — ale štítí se jí ve smyslu tak jednostranném a patokářském, jak jsem naznačil v 1. čísle »Mor.-sl. Revue«. — Nebojí se jí však a se všemi svými pracovati v ní chce ve smyslu, soudě dle vypuštěných slov, vám nepříjemném a pro vás nepřijatelném. — — Platonické projevy a slova v poslaneckých řečích o kulturních zájmech bez velkých skutků nejsou ničím u srovnání s vážnou obžalobou maršálka Jiřího knížete z Lobkowic. — Mám citovat? — Až jindy.

Nedosti na tom.

Poslední moje věta zní: »Radikalismus — ano — ale radikalismus kulturní.*) A doma — především doma a pak ve Vídni. — Ale zapomínám, že přecházím do říše pohádek.« — —

Každé kotě z toho poznat může, co tím míněno — že ani na takový kulturní radikalismus při dnešní úrovni politiky není pomyšlení. Ale »Den« obratem ruky udělal z toho, že českému spisovateli je politika říší pohádek — — A kdyby i tomu tak bylo, jako že není, právě český spisovatel měl by k tomu celé právo a to na tak dlouho, dokud politice pohádkou bude — kultura.

A nyní něco »pro domo mea«. »Den« za příklad nám dává Björnsona. Ale Björnson dávno pro Slováky ještě neškrtnul a o Slovácích a našem poměru k nim psáno bylo mnou r. 1900 (»Moje sny«, »Osvětou k svobodě«): »Kdo nám káže uznávat hranice mezi sebou a uherskými Slováky? Zdálo by se, že aspoň v kulturních záležitostech pro ně platit musí totéž, co pro nás, všechna naše zřízení, všechny naše ústavy, akademie, Svatobor, Máj, spolek žurnalistů, Matice atd. — Zatím v srdcích našich psáno je, chovati se k nim zrovna tak cynicky, jako se jedná s námi: nestarat se o ně, nechat je osudu na pospas, ignorovat je na celé čáře. Tak se chováme ku své vlastní krvi my.

Ani za nehet ethického jádra v tom není a kdo to ztratil — je sám ztracen.

*) Termín, kterého v hovoru užil známý publicista ve Vídni.

Ani o tom už nemluvím, že ze svého počtu tak dobrovolně škrtáme tři milliony lidí!

Kompromitujíce tak sebe — jakým právem činíme nároky na respekt a sympatie jiných?«

A na jiném místě: »Odšinout z prvního místa výhradně jen politické starosti — postavit na místo nich cíle a ideály hospodářské, kulturní a za nimi hnát národ vzhůru— — — neboť to přesvědčení každý musí mít, že v politice nikdy jsme nepostoupili ani o krok, než jenom tenkrát, když předcházel pokrok kulturní.

Tak politiku nevylučujeme, ale stavíme na širší, mohutnou, jednotnou a jedině možnou basi skutečné osvícenosti a ne dilletantismu — jak namnoze leckde je tomu dnes — «

»Pia Desideria — Moje sny« — — Hle, jak se bojím politiky! — — Redakce »Dne« všeho toho mohla neznat, ale byla povinna znát, jakmile žaluje!*) Nechť si jen všimne »Den« článku »Umění a politika« v »Mých snech« a ve svém zájmu přečte, co tam psáno o politice a jazykové otázce!

Pan dr. Stránský s toutéž myšlénkou o mnoho později vyrukoval ve svém známém vánočním projevu, že »garderoba české politiky nemůže se věšet na jediný hřebík jazykové otázky!« (Viz »Moje sny« — Pia Desideria str. 297 atd., — 808—831 — dále »Kravalistika«, H. G. Schauer atd. atd.)

»Nepovažují Francouzi Mistrala za svého básníka zrovna tak jako kteréhokoli ze svých vlastních poetů? Kdo nám káže, abychom Vajanského, Hviezdoslava, Sládkoviče, Chalupku, Krále považovali za něco jiného? Nikdo, nebo lépe řečeno, my všichni. Ani té hanby nebyli jsme ušetřeni, že novelly a romány Vajanského musily být teprve překládány do češtiny. — Výborný jeho román »Kokín« je u nás takřka neznám. A ta společnost osobuje si právo stěžovati si do nešetrnosti, umlčování, poškozování, odstrkování a pronásledování Němců i vlád?— — «

Kdo to psal, slavná redakce »Dne« — dávno před tím, než promluvil Björnson? — —

Ale, ovšem — naši a mezi nimi »Den« vědí a dovedou věděti o Slovensku až tenkrát, když promluví Björnson, do Slováků střílejí četaři — a ruce spíná Hlinka! —

Diváky, 19. prosince 1907.

V. Mrštík.

*) Dílo »Moje sny — Pia Desideria« až na vzácné výjimky bylo umlčeno venkoncem. Ale to »Den« neomlouvá.

LISTÁRNA. Rukopisů nevracíme, dopisy neodpovídáme.

K. N. v B. Vůči Sdružení moravských umělců »Mor.-sl. Revue« zachová poměr nejloyalnější. Může býti s nemalou výhodou, když výtvarnická obec bude postupovat ve frontách dvou. V společných zájmech sejdou se vždy.

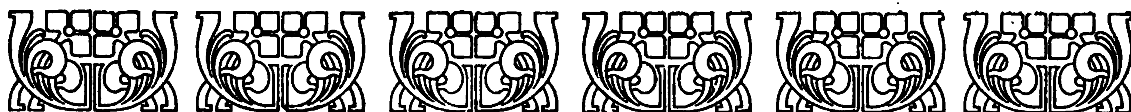
Každému stehlíkovi odpovídati nemůžeme.

J. K. netřeba si všímat. To pláče krokodýl.

O knihách a publikacích stálých svých spolupracovníků »Mor.-sl. Revue« — článků přijímat nemůžeme.

Za redakci a vydávání zodpovídá Ot. Skýpala, Moravská Ostrava.

Tiskem knihtiskárny Birguse a Riedla v Přívoze.

F. B. DUB:

 MÉ PÍSNĚ.

Jako sedmikrásky pod chladnými sněhy
vykvétají skromně v květy plné něhy,
tak i písně moje v tuhém mrazu žití
pod těžkými žaly nechtí odumříti.

Jsou to nářky větrů ty mé písně bědné,
co se divě ženou po té pláni sněžné,
pod níž život ztuhlý jako v hrobě leží,
zima v závějích mu bílý pomník věží.

Jsou to dechy mrazu ty mé písně choré,
které vykouzlují ledné květy sporé
na okénku jizby, v níž se děti tísní
s pobledlými líčky, bez jídla a písní.

Zimy děti nahé bez tepla a něhy
jsou mé hořké písně, mrazivé ty zpěvy,
které jedním dechem z hrudi se mi derou
vykřiknout tu muku, bolest tisícerou.

Po zavátých pláních písně mé se chvějí,
od zamrzlých jezer k pustým lesům spějí,
od zaváté vísky k zamrzlému městu
věčné zimě — Smrti — upravují cestu.

 V BOJ!

Tam se musí s nožem ostrým,
kde se rána jitří, hnije;
tam se musí s dobrou puškou,
kde vlk nad svým lupem vyje.

Hojte rány, bijte šelmy,
ale nechte snivých lidí,
kteří kráčí mlčky vřavou,
jiné lepší světy vidí.

Bijte do těch, co vás bijí
svými pěstmi, svými pouty,
ale dříve osvětlete
ve svých duších temné kouty!

Otevřete sklepy vlhké,
v kterých hříchy ukrýváte,
pak se dejte ve svatý boj —
Vzhůru srdcem! — Proč váháte? — — —

V. MRŠTÍK.

BOUŘE.

Z románu Cyrilla Havlíčka v Praze. — (Pokračování.)

Po Kamenném mostě.

Byl den, když Havlíček se probudil. — Josífek seděl u okna a kolenem dotýkaje se brady, rýpal jehlou do vesty.

Zimní den poléval protější dům se sochou sv. Prokopa v průčelí. Bednář vyléval tam bednu smůlou. Ženy, děti, vojáci přecházeli kolem a mezi nimi hrabě Thun.

»Co ten tu dělá?« pomyslil si Havlíček, ale než rozhodnouti mohl, co tu v Prokopské ulici dělat může hrabě Thun, oknem připloval v šeru pestrý, lehký čepeček známé po Malé Straně sl. Tony, zachumlané do červených a modrých mašliček, skrčené i v zimě pod červený slunečník. V jedné ruce parazol, druhou nad kolenem přidržujíc načechranou sukničku, každým svým vrtnutím připomínala dámu, stoupající buď na koně nebo v menuettu provádějící staromódní pas. Šla krokem urozené hraběnky a zapadla v lidstvu.

Na Mikulášské věži bila devátá.

Havlíček s tíží probíral se k životu. Maje hrdlo jak zdrátované, tak těžce dýchal a kašlal, že stařenka v kuchyni přiběhla k okénku, poodhrnula záclonku a hleděla, cože tak, pro boha, kašle. Havlíček seděl na posteli, jednu nohu v kalhotách a rukou utíral si kašlem zvlhlé oči.

I Josífek si jej všimnul a podíval se, jakou to má tvář: šedou, jakousi špinavou, pomačkanou, mdlou a skořicově hnědá víčka pod stříškou obočí zčernala mu na uhel. Když připínal si přes rameno kšandy, nappa-roval celou hoření část těla a dělal, jakoby ho bolelo celé tělo. Lehce hekal. Do kabátu se mu ani nechtělo. Jen po světnici bloudil, od postele míře k židli, od židle zas ke kamnům a zase k židli.

»Neviděl's můj šátek?« ptal se Josífka, ale jakým hlasem! Tak mluví lidé, když proplakali noc, k ránu se probudili, usouženi rýmou.

»Mami!« točil se Havlíček na místě, »kde pak mám šátek? Měl jsem ho přece tu! A nemám!«

Havlíčková sáhla pod shlavec podstele a podala mu šátek. »Tu ho máš!«

»Safraporte!« pravil Havlíček, rozkládaje šátek, takže jím zastřel celou tvář. »To byla včera mlha. Celej jsem jako hlínou zacpanej. To byl smrad po mostě!«

Pak se dal do uklízení židlí. »Všechno stojí v cestě a nic není na místě.«

»Kdypak přišli ti včera?« otázal se Josífka. —

Josífek sebou trhnul. Tak jej překvapila Havlíčkova otázka, od něhož pro tu chvíli vůbec žádné otázky neočekával. — Jehlu zastavil na polovici cesty k uchu a s úsměvem, jakým jen Josífek se usmíval, ptal se:

»Co poroučej'?«

»Kdy přišli ti včera?«

»Počkejme«, jehlou drápal se Josífek v zubech: — »mohlo bejt tak tři hodiny, když jsem je cejtil.«

Havlíček slyšel Mikuláše tlouci dvě, ve tři už tedy spal — —

Stařenka nesla snídaní: malý hrníček kávy a makový rohlík: Roučkou obrátila hrníček k němu.

»Půjdeš někam?« ptala se nejistě, »že se's hned obul« —

»Co, obul« — pravil, a pohlédnul na boty, a ne papuče.

To zarazilo i Havlíčka, ale vzpamatoval se a pravil:

»Sedláček mě zastavil na mostě. Něco chce, musím za ním do kanceláře«.

Josífek klepal po kamarádu na okno.

»Tumluj, tumluj,« křiknul mistr na Josífka. Dopíjel.

Když vypil kávu, jakoby se léku napil. Sednul ke stolku, vytáhnul pikslu a hledal brýle. Když pak po chvíli vyšla Havlíčková z kuchyně, byl hluboce zahrabán do malé knížečky, kde zaneseny měl všechny své účty a dluhy. Vytrvale cosi v ní čmáral, — ale neobíral se ani svými účty, ani domácími zápisy — měl vyhlédnutu stránku prázdnou. Josífek všimnul si, že stránku pokrývá ohromnými číslicemi s vyvinutými bříšky, šnekovitě stočenými šístkami a nickami, které potácely se a do sebe drcaly jak podnapilé vojsko. Zprvu počítal v jednoduchých číslicích, spojených ležatými křížky, ale čím dále, tím houfněji číslice rostly, až splynuly v chaos, ve kterém vyznati se mohl pouze jeho tvůrce. Dole až na okraji podtrhnul Havlíček asi tři číslice

dvakrát po sobě a šeptem přesvědčil se ještě, je-li počítáno dobře. Darmo Josífek šilhal do knížky, do ouška navlíkaje nit, mimo křížky, znamínka a čárky jiného smyslu v nich neviděl. Začal úsilovně píchat do vesty, potlačuje v hrdle smích. Pojednou přece zafrknul a vyhlédnul rychle oknem. Mistr přísně pohlédnul na učně.

»Čemu pak se směješ?«

»I tamhle bednářovi do sudu slítla čepice — « pravil Josífek a hleděl si práce —

A Havlíček počítal — počítal, popsal ještě celou stránku a zavíraje knížku, zatřásl hlavou. — Odkašlal si a odloživ brejle, šel se ohřát ke kamnům —

Vedle Zumři zvonili nádobím. Bylo slyšet klechtání vody, holá ruka protáhla se dveřmi a hmatala po botech. Pak už nebylo slyšeti než vrzání bot, skřípění podlahy a hlas mladšího Zumra, který po starším vymáhal bližších zpráv o tom, kde leží jeho onučka. »Měl jsem přece dvě a mám tu pouze jednu.« Po té přišlo na řadu, mohou-li vařit čaj. Zumr domlouval Zumrovi, vymáhali po sobě peníze a peněz neměl nikdo z nich. Na konec přece sehnali na čaj; cukr a líh měli, rum být nemusí. A na žemličky — »když není — není!« Ale Josífek, očitý svědek všeho, prozradil, že má čtyři krejcary a že půjčí. Byl za to nazván zlatým hochem a slíbena mu měsíční služba dvou šestáků za cídění bot.

Když Zumři seděli zas u svých stolků a vykuřovali z dýmek, zaklepal Havlíček na jejich dvéře. V ruce třepal psaním.

»Přineslo ho nějaké děvče, nebyl jste doma«, pravil k mladšímu a podával mu psaní. Ten obrácen do světnice, pohlédnul na adressu a přes rameno pohodil psaním na stůl. — »A co takhlen, pane Havlíčku, nového?« —

»A moc, můj milej!« na to Havlíček a směje se, hrabal se v kapsách.

»! ?«

»Už nejdu k Vořechovskejm!« nasadil Havlíček hlas a dodal: »konec!«

I starší Zumr odvrátil se od práce a pohlédnul na Havlíčka.

»Už jo! Včera jsem tam byl naposled. Nepohodli jsme se s Čápem. On nadal mně, já nadal jemu a ten tam«. —

Zumři vyměnili spolu veselé pohledy. Otočili se k mistru tváří v tvář a žádali si vědět, co se stalo, proč se tak stalo a jak je možno, aby s takovou rozešli se po tolika letech — —

A Havlíček vypravoval.

»Jak je to možná? Tak je to možná. Předně nejprve: Čáp má na mě ukrutečnou zlost« —.

»Čáp? že má na vás zlost! Nic jste neříkal. — Přece takový úctyhodný a rozšafný muž!« pravil Zumr mladší.

Havlíček se ušklíbnul.

»Ctihodný a rozšafný muž, — hned vám povím, jakej on je úctyhodnej a rozšafnej muž . . . Onehdy odvádím mu kalhoty a žádám si od nich 10 zl. 50 kr. Neříkal nic, zaplatil, ale viděl jsem po něm, že kdesi, cosi, rád by něco řek', ale stydí se, jak se říká: drží se zpátky. Jen ty kalhoty pořád prohlížel, obracel, na světle, ve dveřích, venku a v kuchyni se ptal, co by řekly, že za ty kalhoty dal. Večír seděl jako kakabus, ale nic, až Růžička mně pošeptal: Čáp nad kalhotama ohrnoval nos. Já jsem si povídal: kalhoty lacinější být nemůžou a chceš-li se frfnit, frfni se. A nic. Zas pane Havlíčku sem, pane Havlíčku tam a nějakej čas byl pokoj. Já dělal jakoby nic, on jakoby nic, ale mně neošidí. Po nose jsem mu viděl, že kdyby moh', vyved by mně i grobiánství. A najednou jsme byli v sobě. Podal slovo, já jemu dvě, dohřátej jsem byl a už jsme stáli proti sobě, ale to se neptejte, co jsem mu dal. — »Vy, vy« — řekl jsem mu, »vy si musíte pamatovat, že jste jen hospodskej, že jste tu k vůli nám a ne my k vůli vám, vy mezi nás ani nepatříte, tady není vaše místo, vy se máte starat o hosty a ne tu čučet, co my hrajeme. Do toho vám ale prachnic není. Vy máte dlouhej jazyk, pane Čáp, patří vám ho přiskřípnout«. Inu, levity řekl jsem mu strašný. A když jsem mu to všechno vysypal — —

»Co Čáp?«

»Čáp, tohle jemu říct'! Sezelenal, zmodral a já myslel, že ho šlak trefí. Krve by se na něm nebyl dořezal, nerci-li slova. — Už věděl, že je zle. Všeci nás obklopili, začali nás krotit a rádi by nás byli usmířili, ale já nic. Když tak, tak teda tak. — Platit!, hodil jsem holce peníze a už mně Vořechovskejch neviděli.«

»A teď vás to mrzí!?« pravil mladší Zumr a těmi slovy jakoby Havlíčka ťal; zatřásl sebou a z příkra pohlédnuv na Zumra, pravil:

»To si pamatujte«, odmítnul tuto poznámku od sebe nejopovržlivějším způsobem, »že mně jakživo nic nemrzí! Já nejsem zlej člověk! Já dlouho mlčím, ledaccos pře-

kousnu, ale ublížit mně! Ranit? – takovej jsem já člověk. Já nic pod pokličkou, co na srdci, to na jazyku a nikdo nemůže jistit, že jsem mluvil lež. Co jsem mu řek', to jsem mu řek', co dál, nic mně do toho není. Viděli jsme se, znali jsme se, nemusíme se znát. – Patří se to, aby hospodskej mluvil do hry a dělal mezi hosty různice?«

Zumr Emil podivně se usmál.

»Nu, to nesmíte tak brát. Já se nechci Čápa zastávat, ale zdá se mně, že taky není zlý člověk, že má dobré srdce, jen způsoby má zlé«. –

»Což, po volovi nemůžeme nic víc chtít» než kousek hovězího – to je pravda. Ale kdo to má snášet? Kdo to má poslouchat? Jsem já hospodskej nebo on? Věřte mně, lepší je nohou kopnout, než takovým jazykem, nemoresným, nevychovaným, já to nechci ani opakovat, co mně řek', člověk aby za něho se styděl víc, než on sám za sebe! Tak člověka zostudit a přede všemi rejpnout, až dech se v těle zatají, to je taky nějaká rozšafnosť, tak jedná úctyhodnej muž? Kdo tam má potom chodit, kdo to má trpět! Dyť to není žádná mušená věc, abych já to trpěl! – Co já z toho mám tak dvakrát? Holou škodu jen a nic víc! To já když si pošlu domů pro pivo, půl litra máme s mojí oba dost a jdu spát a neponocuju, nerozčiluju se, necourám se po Praze, v mlhách, nejhorších šlapotách kolikrát přes most až do horoucího pekla, kde živýho člověka nepotkáš. Potom to cejtím, chrchlám, kde pak taky, to se člověk napolyká tej tmy a tej mokroty z řeky tam a domů zas... A co utratím, to je na víc. To máte do roka hezkou sílu peněz! Když čítám jen, že piju po třech sklenicích denně, čítejte si to! – Co to dělá! – Tejdně, za měsíc, za rok! – To se člověče, zhrozíte, jak velkej hospoda shltne kapitál. Já to počítal, to není maličkost!« – –

»Že se vám chce, pane Havlíčku«, pravil Zumr Emil. »To my nikdy nepočítáme«.

To se podivíte, do jakejch sum to leze!« nedal se mýlit Havlíček a prosmýknuv se dveřmi skokem běžel k prádelníku, kde měl uloženou svoji knížku. V mžiku byl zase u Zumrů.

»Tu to mám!« pravil, obrátiv se k oknu tak, aby dobře viděl do cifer: »A to nejsem jenom já, takovejch je tam víc a každej ztratí pírko. Jen si to počítejte, co to dělá do roka. Člověk by nevěřil, kdyby mu to někdo řek! – A tu je to černý na bílým. Do tisíců to jde. –

»Do tisíců« – na to Zumr mladší – »co to povídáte, dyť nic nepijete, o desáté jste už v posteli. Co pak my teprv máme říkat?«

»Vy jste mladí, vás se to tak netkne, ale já už tam chodím přes tři a třicet let. A to už, holečku, jde do živýho! kde pak taky, špínu dělat nemůžu, při prázdným taky sedět nebudu, pít muším i tři, to den jako den a dvakrát do tejdne i večeřím – – to aby bankal byl jenom na hospodu. A kde pak je to ostatní, šatstvo, živobytí, činže, jinší a jinší vydání, v domácnosti to potom chybí! – A jak pak by taky nechybělo?, dyť to tu vidím, kam se to dělo, kde to má – to se dělá potom furie! Poslední krejcar zaneseme jemu a doma hubo kuš! – To si takovej člověk nepředsevezme, tu to má, tu to je, od a až do z, krejcar po krejcárku na něho se skládáme a dáváme jemu. Třicet tisíc prej dá Dorotce, to jsem slyšel na svý vlastní uši. Tenkrát, když mně to povídal, hned jsem si pomyslil: kdes' ty peníze vzal? – Dyť nic neměl! – Kde je vzal, tu je vzal, z pohodlnýho živobytí je vzal, z našich kapes je má, z našich mozolů je vydřel a teď, když má dost, myslí si: čert vás vem!«

»I dyť on vás nevezme!« usmál se Zumr mladší a po něm i starší.

»Nevezme, nevezme, to vím, že nevezme! Ale k pláči je to, k vzteku! Tak člověka využitkovat a potom na něho naplyt. Dyť, když potkám žebráka nebo mrzáka a dám mu – tenkrát mám aspoň »zaplať Pán Bůh«, – ale tu? Dobře se říká: »udělej z cikána krále, první, koho pověsí, bude jeho táta.« – A je tomu tak! – Nemáte horšího nepřítele, než komu půjčíte peníze nebo se mu dáte zadarmo najest. To si pamatujte a taky nikdá nikomu nic nepůjčujte a nikoho nekrmte«. –

»To my taky ne. To my raděj', aby půjčil někdo nám!«

»Tady vidíte příklad. Ó, dyť já se s ním ještě sejdu, já mu to všecko vycinkám, odkud co má, proč to má, kde se bere jeho majetek. – Když jsem já to spočítal, myslil jsem si, špatně's počítal. Ale počítám znovu a dobře jsem počítal! – Tu je to, vypočítejte si to! Vlasy vstávají! Srdce krvácí nad takovým nevděkem! Kdyby to byla nějaká stovka, dvě, vem to nešt, zadarmo ani

kuře nehrabe, ale to jde do tisíců — — Teď si dělá s námi, co chce. Pejchou div se nezalkne. — A jen ty badlata pučí — ani Be ani Ce, jako by mu pavouk hubu zapředl, nikdá nepromluví a najednou rejpne, že má toho člověk na dosmrti dost. Tfi! až hořko se člověku dělá, když si na to jen pomyslí, to jsme si lepšího biče na sebe nemohli ukroutit. — Dobře nám tak, ať nás práší dědky šedivý . . . (Pokrač.)

ANTONÍN SOVA.

KIRMESS.

(Dokončení.)

Šly zástupy, stoupaly, míjely, v barevných skvrnách plály
a s klobouků dívčích květy se k chodcům nahýbaly,
a postavy nejkrásnější a oči nejžhavější
jak koho zavolaly, hned zdály se tajemnější . . .
Jak šílely rozkoší zástupy, vlny jak zvedaly,
jak nejkrkolomnější zábavy sobě hledaly
a nejdivočejší hudbu křiklavých orchestrionů
a houpaček lítajících, pískot, hlahol zvonů,
řev cikánských vyvolávačů, svist šipek, jež cíl svůj stihly,
neb nabídky šarlatánů, jež ve verších se líhly,
i laciná pozlátka, hračky, jež lakem zavoní,
a marcipánová srdce i husary na koni . . .
Po obrovských prostorách okružní cesta není tak snadná. . . . .
Sta přátel Falstaffa vítá a tu a tam dáma vnadná
zve pohledem, . . . vinárníci tu nejdražší načali známku,
jak lákavou volavku Falstaffa ku vlastnímu zvou krámku,
i krčmáři volají, k zemi až kloní se lahůdkáři,
a tam, kam si Falstaff sedá, stůl rudými nosy září . . .
A zase jsme kráčeli dále, mé nohy již vratké trochu . . .
Však Falstaff jde dosud vzpřímen: to dosud nic není, hochu . . .
My pivnice prolézali, kde v pološeru a čmoudu
u korbelu sedělo tisíce illuminovaných bloudů,
tu Falstaff teprve humoru zdál se nabývati
a v zástupy napilých sousedů pitvorně pokřikovati:

Nuž, jaká pak bída duší, mi Falstaff se bouřlivě smál.
Jsou lidé spokojeni. Ten nejnižší, i ten král.
A pro evropskou to rozhodno zdá se situaci.
A pláče-li někdo uvnitř, to se celkem ztrácí — — —
Tu z celého vola, jejž pekou, si každý kousek koupí.
Kdo v pivnici neopil se dnes, je profét hloupý.
A jako ten vůl, tak štěstí na drobné, chutné řízky
je bohy ukrajováno do tvé hliněné misky — — — —
I tebe my naučíme se rozhřát i radostí malou
a vše, co je dosažitelno a prospěšno tělu, vzít s chválou.

Již nevím, kde všude mne vlékl . . Kdes kvíčely klarinety
a městské se točily dívky v kole jak zpestřené květy,
jež divoce víří . . . On řekl: »Teď čas je. Jak rozkvétá
ta smavá plavovlasá. A tam ta brunetta!
Jen chvilenku, skloň se nad ní, a můžeš o všem zvídat,
i o tom, co má v srdci, ji galantně vyzpovídat . . .

Již nevím, kde všude mne vlékl... Však do všech panoram
se nahýbal blahosklonně a každý prometl krám,
a všude popil a pojeď, slavný v lidských očích,
a na všech jej střelnicích zříti a na všech kolotočích — — —

Již nevím, kde všude mne vlékl.. Jen jedno na konec vím,
že pitvorné postavy bloudily ztemnělým stromovím
a vyprazdňujíce žaludky, k sudům vracely se,
zkad záře čadivých lamp již zhasínavě tmí se,
a všechny zas usedly k stolům pod staleté lípy,
z nichž točily ubledlé ženy, nahýbajíce pípy,
až syčivý nastával konec v úsvit dne bázlivý...
Zpěv pozdních chodců se ztrácel a zamlkal chraptivý...
Kdes po koutech roztažená se krčila zmožená těla;
tu dušička klerikální se modlila, pokání pěla,
však pro úřady vyšší si zapsala výtržníky,
jen sebe zapomněla, křesťanské lásce díky...
I nějaký umravněný abstinent se zdvíhal
od stolu, kde v karty hrál a podivuhodně říhal:
mně bohužel také je známo, co ráno ženy chtějí,...
svým nedůvěřují mužům a kapsy převracejí...

A skupiny hlav se zdvíhaly pitvorně z temných koutů,
a těla se ohmatávala rozkoší ještě, že jsou tu,
za chrápání zdravého, těžkého usínala k ránu
na polité podlaze špinavých, opuštěných stanů...

Jen Falstaff šel rovně pustou a širokou stanů řadou,
na něž se slunného rána paprsky slabě kladou
tím přísvitem modrým, a spokojen vedl mne ubledlého
a bručel: »Toť život. Toť život... Co jiného urvat z něho?
Jen vzplanutí, vášeň, vzdání se, illuse... — kocovina... —
Vše využít, okusit, útočně roucho strhat s klína .

A ztrácel se do mlhy ranní. A jodloval: Tralala, trala...

Však ve mně jak apokalyptická obluda černá zas vstala,
ta dávná a úžasná bolest... Ji zvážil jsem, za svou ji beru,
sta vyje v ní sevřených hrdel ze všech světových směrů.
V ní strašný hlas naší krve, jenž dosud se dovolává,
jenž v zápasech vysilujících rve po kusech kusy práva,
své radosti duše jen sní, však prožít je nemá času: — — —
buď odrazí vrahů nůž, neb zemře beze hlasu.

A ať se mi zdá, že ji ponesu sám zas dnem i nocí,
hlas krve mé, krve naší, hlas tlačených ke zdi mocí
z ní bouří a vzpíná se k předu, čas touhami předstihuje
a bičuje přítomnost shnilou a budoucnost připravuje.

Mně znamená prožitá bolest boj úžasný, charakterní — — —
Nad radost je silnou, v ní pramení pudové záchrany věrní,
však naplnit musí cele, než útokem k předu nás žene,
být kulturní pákou: neb cílem jí není dosažené — — —

Víc, více.. Víc, více... A touhy kdes kroužily velkými křídly,
za kořistí pustily se, již unikati už shlídly;...
a bolesti lidské vyly, jak přerod Svědomí světů
na krvavém lůžku by děl se, než k novému vztýčí se letu....

LADISLAV QUIS.

JAN NERUDA.

(Pokračování.)

Z článku toho, myslím, jest a bude každému jasno, jak smýšlel Neruda v otázce národnostní i v životě i v literatuře a umění: stačí ostatně jen tato jeho tři slova: »Jsem kosmopolitou Čechem.«

A ještě něco. Nerudovi se teď mnoho podkládá, ať už na jeho prospěch neb na jeho neprospěch; na tento v poslední době více. Tvrzení taká pronáší se často velmi lehkovážně a bez všelikého dokladu. Často stačí takému pánovi, »že to kdysi někde od někoho slyšel«, některému pak se o tom snad jen zdálo. Sem náleží tvrzení nedávno kýmsi v jakémsi listu pronesené, tuším, že v opětování již promrzelé polemice o tom, mají-li čeští učenci psáti též německy — že prý Neruda, rozmrzen nezdarem doma, chtěl psáti německy a tak státi se spisovatelem německým. Kdo Nerudu znali, ví, že tvrzení to jest zcela nepravdivé, že odporuje v okotrč Nerudovým názorům a že to utrhání na cti, proti němuž se již mrtvý Neruda ovšem brániti nemůže. — Bohužel, neozval se dosud žádný z jeho přátel a vrstevníků proti tomuto nařknutí; činím to tedy zde nyní já.

Ten, kdo Nerudu tak bezdůvodně obviňoval z národní felonie, nezná patrně jeho feuilletonů, a to ani těch, které jsou pojaty do 1. vydání »Sebraných spisů Nerudových«, vydaných u F. Topiče. Kdyby si byl přečetl v posledním (XIII.) svazku tohoto vydání poslední feuilleton pod záhlavím »K otázce spisovatelské«, ba kdyby byl si přečetl jen počátek tohoto feuilletonu, zaujímající polovici stránky 149, nebyl by si zajisté nikdy troufal tvrditi, že Neruda hodlal psáti německy. Vždyť přece Neruda tam praví:

»Abych hned s počátku jasně a určitě vyznačil stanovisko své, pravím, že nejrozhodněji jsem proti tomu, aby česká péra sloužila produkci německé. Nesmí se tak dít ni ve vědě, ni v literatuře krásné. Němci nemají našich per potřebí a my Češi nemůžem postrádat spisovatele ani jediného, který je skutečně dobrý. Je mým svatým přesvědčením, že jakýkoli čistě politický úspěch nespasí nás před věčně hrozící germanisací tak jistě, jako rozkvět národního písemnictví a národního umění vůbec. Český spisovatel je vojínem, je stráží národa, a ta stráž nesmí přejít prostě do nepřátelského tábora, docela snad za důvodem, že není dostatečně zásobována potravou a oděvem! V té věci není pražádného smlouvání se.«

Bylo by teď na onom pánovi, který takovou věc o Nerudovi tvrdil, a onom časopisu, který tvrzení to otiskl, aby buď podali důkazy o svém výroku, nebo aby jej loyálně odvolali... Avšak dosti o tom. — Vždyť mohl bych, bohužel, uvésti takého povídání do větru o Nerudovi z poslední doby ještě více, ale snad stačí toto jedno, aby páni na příště byli opatrnější.

Konče toto oddělení své stati, poukazuji k tomu, že právě jako právem možno říci, že nám Neruda dal neocenitelný materiál k historii vývoje naší literatury, našeho divadla a našeho umění v šestém až v osmém desítiletí minulého století, že rovněž veliký a svého druhu jediný, nenahraditelný materiál k dějinám našeho národního, společenského a kulturního vývoje v naznačené době obsažen ve feuilletonech a causeriích Nerudových, pokud jednají o našem tehdejším životě a jeho drobných lidech a událostech, o našich tehdejších snahách, tužbách, nadějích a snech, o našich stescích a bolestech. Ale není to jen pouhý materiál. Všemu tomu dal Neruda ve svých feuilletonech plný a nezfalšovaný výraz, a v tom, nehledě ani k jejich vysokým vlastnostem uměleckým, k jejich duchaplnosti, vtipu a zas vroucímu, byť často tlumenému citu, k jejich vždy brilliantní dikci, spočívá jejich veliká a nehynoucí cena.

IV.

Již několikráte jsme četli v poslední době, že Neruda bývá přeceňován. Odůvodnění výroku toho jsme však marně hledali. Bylo by také asi těžké. Známo, že Neruda nebyl dlouho uznán, že o uznání to musil zápasiti celá desítiletí, ba téměř až ke sklonku svého života. Přišlo pozdě uznání to, a tu ještě nebylo celé a všestranné, a není jím podnes. Proč tak bylo v prvních tak asi dvacíti neb i více letech, o tom bylo již

jinde mnoho napsáno. Nejprve zastiňoval Nerudu vrstevníky obdivovaný a zhýčkaný Hálek, pak snižovali neb umlčovali jej osobní nepřátelé, ať literární, ať političtí. Nejvíce však k zneuznání svému jako poety přispěl Neruda sám, odmlčev se od r. 1860 na více jak tři lustra. Na jeho feuilletony, na jeho kritickou a referentskou činnost pak nekladla se v prvních letech, a to až do »Obrazů z ciziny«, tak velká váha. —

A přece, jak bylo v předešlých oddílech aspoň poněkud naznačeno, byla tato činnost Nerudova velice důležita a velice úspěšna. Později stoupalo ovšem mínění o Nerudovi feuilletonistovi u vrstevníků vždy výš a výše.

Ale když odložil kritické péro, zapadlo vše, co v tom směru napsal. A nic z kritik těchto dosud nebylo až do nedávna vydáno. Teprve před několika měsíci učiněn počátek s kritikou divadelní. Z těch, kdož pamatují teprve to, co v letech osmdesátých m. s. o divadle neb literatuře bylo napsáno, a těch, tuším, dnes již valná většina, z těch nikdo to nezná. Jak mohl býti tedy Neruda nyní doceněn, a kdo může tvrditi, že jest přeceňován? Nemluvím zde o básnickém, o čistě belletristickém dílu Nerudovu. To přece úplně známo a úsudek o něm ustálen pro všecky budoucí časy. Na tomto úsudku, který postavil Nerudu plným právem v první řadu českých poetů XIX. věku, nedá se nic měniti. Úsudkem tím pěvec »Kosmických písní«, »Ballad«, »Prostých motivů« a »Pátečních zpěvů«, autor »Trhanů« a »Malostranských povídek« zajisté není přeceněn, a myslím, že mezi kompetentními a zodpovědnými lidmi se nenalezne nikdo, kdo by chtěl básníka Nerudu stavěti do druhé řady.*) A Neruda feuilletonista? Kolik pak máme dosud feuilletonistů?

V tom Neruda neměl předchůdců, a spočítejte jeho následníky. Proto že v chvatu žurnalistickém, proto že v posledních desíti letech svého života, již sklíčen chorobami, napsal v té ohromné spoustě více jak půl třetího tisíce feuilletonů, věci slabší, neb i dokonce slabé, některé pak věci více méně nepůvodní, proto ještě neztrácí na ceně to výborné a originelní, co napsal — a toho většina — proto přece nestává se bezcennou jeho verva, jeho duchaplnost, nepozbývá ničeho jeho řízný vtip, jeho kousavá satyra, jeho ironie; zkrátka: nestává se celek méněcenným.

A co do těch cizích látek. Ano, Neruda jich užil, ba užil dosti často, jak právě byly věci ty snad aktuelní a jak se mu namanuly v cizích listech neb knihách. Ale on předloh svých — ani když udal pramen, nikdy neopsal, nýbrž spracoval je po svém a pro nás, vtiskl jim vždy pečeť svou. Nebyl to překlad, třeba celé pasáže převzaty jako citáty doslovně z cizí práce, ale byla to věc nová, uvedená na naše poměry, nazíraná z našeho stanoviska. Mnohdy Neruda užil při tom jen cizího nápadu, látku pak spracoval zcela po svém. Myslím, že to tedy nemůže být Nerudovi vytýkáno, a to tím méně, když přece největší básníci a spisovatelé všech věků a národů činili totéž, aniž by to jejich jménu bylo na úkor. — Vtiskl-li spisovatel cizí látce, cizí myšlence ráz svůj — a to Neruda učinil — pak, třeba čerpal z cizího, podává věc svou. A kdyby nebylo i toho. Což to žurnalistovi při té spoustě, kterou musí do roka napsati, zapovězeno, sáhati po látkách cizích, když jsou časové a zajímavé a když není po ruce domácí, je-li to dovoleno i největšímu mezi básníky?

A ještě něco. Jsou-li Nerudovy feuilletony, jež napsal v posledním desítiletí svého života, snad slabší, než ty, které napsal před tím — což ostatně takto všeobecně nelze ani říci, a co by bylo nutno teprve dokázati — třeba míti zřetel k tomu, že Neruda po celé toto desítiletí před svou smrtí byl stižen různými chorobami, z nichž jedna stíhala druhou, tak že po celou tu dobu vlastně ani na chvíli nebyl zcela zdráv. — Dále jest hleděti k tomu, že Neruda, nemaje ani sebe menšího jmění nebo soukromého příjmu, neb dokonce nějaké sinekury (!) nebo pense (!!) i za doby nemoci své až do své smrti byl nucen živiti se svým pérem, to jest, že musil býti žurnalistou, aby ze mzdy, již takto dostával, mohl býti živ. A poněvadž právě pro svou nemoc divadelních kritik již psáti nemohl a také literární kritiky se vzdáti musil, nezbývalo mu, než psáti své nedělní causerie a feuilletony. Jak mnohdy do práce této musil se nutiti, o tom svědčí list, který mi Neruda napsal

*) Napsal jsem v úvodu k »Sebraným spisům Karla Havlíčka« (t. j. k spisům jeho belletristickým), že Havlíček jest důstojným předchůdcem Nerudovým. Na to odpověděl anonymus p. »ch« v »Přehledu«: »vždyť Havlíček jest větší než Neruda.« Konstatuji to; příti se bylo by zbytečné.

dne 8. dubna 1883 a který jsem otiskl ve své »Knize vzpomínek« (Str. 386).*)

Když tedy také zde nemůže býti řeči o nějakém přeceňování Nerudy a když na mladistvou jeho činnost dramatickou nikdo neklade váhy, zbývá jen Neruda k r i t i k. A tu, jak již dříve bylo dokázáno, nemůže o nějakém přeceňování jeho býti rozumně ani řeči. Vždyť věci ty nebyly dosud sebrány a uveřejněny a úplně je zná dnes sotva několik málo lidí. Jaké tedy oceňování a jaké dokonce přeceňování?

Teprve až budou vydány nejen kritické spisy Nerudovy, ale i Hálkovy a Pflegrovy, bude možný konečný úsudek o tom, kdo z této trojice zaujímal a hájil nejsprávnější stanovisko vůči tehdejší produkci, a kdo z nich nejvíce působil na současnou literaturu a na umění naše dramatické. Aniž bych chtěl předbíhati tomuto úsudku, upozorňuji zde jen na to, že Hálek i Pfleger byli současně i kritiky i výkonnými spisovateli, kdežto Neruda od r. 1861 až do posledních let sedmdesátých, tedy právě v době hlavní své kritické působnosti, byl jako básník, jako belletrista téměř nečinným, dramatické činnosti pak že se vzdal vůbec. Dále, že obzor Nerudův již od počátku byl mnohem širší než obzor Hálkův a Pflegrův a že sobě Neruda již záhy, jak vidno z opět a opět zde citovaného jeho programového článku »Nyní«, zcela jasně uvědomil svůj cíl a vybral prostředky, jimiž by k němu směřoval. Toho nebylo ani u Pflegra, stále hledajícího a měnícího, ani u Hálka. Přičte-li se k tomu ještě nepopíratelná duševní převaha Nerudova nad všemi vrstevníky, lze snad přece i nyní již říci, že Neruda byl kritikem vedoucím. To tvrzeno ostatně i skutečnými výsledky. Neboť ani Hálek, a tím méně Pfleger nám nevypěstovali literárního dorostu, ovšem ale cítili dobře na následujících bezprostředně generacích básnických vliv Nerudy kritika, neboť básník Neruda nezaložil školy, aniž měl epigonů.

Právě deset let po družině Májové (1858 – 1868) přišla družina almanachu »Ruchu« a tu již – což se v š e o b e c n ě a n e o s o b n ě řečeno Májistům nikdy nepodařilo – blíží se v mocný krok ideálu Nerudovu, jak jej vymezil ve svém programovém článku »Nyní«, totiž: »Učiti se u národů jiných, poznati stupeň jejich vývoje, spřáteliti se s jejich světem myšlénkovým a spracovati to pak v sobě vše v celek nový s tím, co jsme s mateřským mlékem už obdrželi a ve vlastech svých seznali; to že bude pak zajisté slovanské, poněvadž co Slované jinak tvořiti nedovedeme.« Kruh Májový v c e l k u s v é m dospěl jen k tomu seznamování se s cizími velikány, nikoliv ale k tomu, by to v sobě spracoval a přibíráním našeho něco nového utvořil. – Většina, zvláště na počátku, dala se strhnouti svými vzory a z moci jejich pak již se nedostala nebo dostala, jako Hálek a j., velmi pozdě. Družina »Ruchu« – ovšem jen všeobecně řečeno – však přikročila hned na počátku, tu s větším, tu s menším zdarem k spracování a dovedla také již více neb méně určitěji uhoditi na to, co nás Čechy rázovitě odlišuje od národů jiných. Stalo se to pouze nutnou a přirozenou silou vývoje, či vlivem a vedením Nerudovým, či zároveň tím i oním? Těžko rozhodovati tu všeobecně, ale u jednotlivců, vím to, působil vliv Nerudův vedle mocnější ovšem individuality toho či onoho jednotlivce.

A tak byl »Ruch«, a to zajisté nikoli bez vlivu Nerudova přímým pokračováním »Máje« a celý další vývoj této generace ruchové šel tímto jediným směrem, s kterého ji již nesvedly silné individuality a nové směry, jež postupem času se vyskytovaly. (Pokrač.)

*) Tak vedlo se Nerudovi, jednomu z největších spisovatelů, které jsme dosud měli! Každý sebe nepatrnější úředník neb zřízenec státní či autonomní, ano záhy též soukromý, dostane, když stáří neb nemoc ho sklíčí, zaslouženou svou pensi. I řemeslníkům, rolníkům a dělníkům má se jí v budoucnosti dohledné dostati. Ale český spisovatel? Kde postaráno o něho, nepostará-li se sám? Kde postaráno o jeho rodinu? – A prokázal ten spisovatel národu svému snad menší služby než členové ostatních stavů pracujících? – Či může sobě český spisovatel ze svých honorářů po běžných výdajích na život uložiti něco na zabezpečení bezstarostného stáří? – Vždyť přece při žebráckých našich honorářích musí každý spisovatel míti nějaké hlavní zaměstnání, jež ho živí a může umění svému věnovati po denní únavě jen hodiny večerní neb noční. Proto naše literatura se vyvinuje jen tak pomalu. Jsme malý národ a odbyt naší knihy a tím i honorář spisovatelův může být jen skromný. Toť činitel nezměnitelný, s nímž se vždy musí počítat. Chceme-li míti literaturu, musíme činiti jako jiní malí národové, musíme si ji zaplatit stipendiemi, platy a pensemi, danými spisovatelům z prostředků veřejných, zemských nebo i státních. Však by náklad s tím spojený byl velmi malý a nečinil by z daleka ani tolik, jako na př. činí výlohy branecké. Nynější poměry jsou nekulturní, ba přímo barbarské a jsou nám před ostatní vzdělanou Evropou jen k ostudě a hanbě!

JOSEF HOLÝ.

ZASYPANÝ HORNÍK.

Nad propastí nad bezednou
slunce zmírá, hvězdy blednou,
spatřiti vás ještě jednou,
rozskočí se hruď.
Živote můj, hasneš bledý,
dýchám tebou naposledy,
s bohem buď.

Co již upomínek sletlo
s pohoří mých dnes!
Ze tmy hledím v dálné světlo,
znova kvete, co kdys kvetlo,
luh i les.

Život trudný, pracný, pilný,
a přec jarý, zdravý, silný,
mládí, vášeň, zmar i zdar,
dokud tělem krev se vlní,
rozkoší žít srdce plní,
blaho oči neoslní,
rád jsi mlád i stár.

Práce řídí štěstí lidí,
vede osud, v temnu vidí,
formou klidní vír,
úsilovnou naší prací
Mamon bůh se s trůnu skácí
lidstvu v mír.

Srdce mé, ó ztiš se, bouře, ztiš!
Ženo, děti, neuzřím vás již!

Černým dolem černá voda teče,
jím se řada žlutých domků vleče,
štěstí mé tam bloudí okolo,
k ženě bezradně se děti tulí,
žena zoufá, hledím na ně z důli,
mrtvý napolo.

Noc či den? A kolik dní již bylo?
Kolik se z těch hochů zachránilo?
Žiješ, myslíš, vše se zatměje,
zablikneš jak kahance lesk malý,
nejtemnější temnota tě halí! —
Ani klepu ani rány z dáli,
marná naděje!

Slyším zvonek cinkat dolem,
rozplynu se v horách kolem,
kde jsem žil i mřel.
Krásnější hrob nenajdu si.
Bludný kruh, v nějž každý musí,
kdo mžik bídy světa zkusí,
již se otevřel.

Jak je slabý člověk v smrti!
To vědomí konce drtí,
čekáš blesk. Zda neudeří?
Musí! Člověk chvíle měří,
věčnost soudí, v čase bádá,
konec, nic pak, dobře hádá,
ale věří, věří.

Ať se připozdívá, smráká,
stará síla vzhůru láká
v nový život ve mně.
Všechno, co životem žilo,
slunce k světlu vyvábilo
z klínu matky země.

Sladká nevědomost v prvním mládí,
vzlet a touha, kdy jsme měli rádi,
plné tvůrčí snění,
přišla bída, starost, cit se ztrácí,
obraz se jen na okamžik vrací,
rozum převlád'; život je jen v práci,
v utrpení!

Utrpení bolí pouze chvíli,
utrpení omlazuje, sílí,
osvobozuje, učí se smát,
učí umírat.

V smrti pálí každá cizí rána,
chce být uzdravena, zažehnána,
spraven každý omyl,
kde jste, komu jsem kdy přitížil,
komu jsem kdy křivdil, ublížil,
komu srdce zlomil!

Nejsem v šachtě, po volné jdu pláni,
prostřed řeka běží, žeň se sklání,
blažený jdu, tichý, v usmívání,
nebe nade mnou,
duše září, u vědomí svítá,
sama ke mně tajemství jdou skrytá,
od počátku věků světům vrytá
v symbolů řeč jasnou, vzájemnou.

FRÁŇA ŠRÁMEK.

PUBERTA.

Než napočítám dvacet, zavolají mne . . . — A v Jeníkovi krve není, jeho srdce je malé a ubohé, jak papírek. Otec se právě vrátil, vedle v pokoji je slyšet jeho pobouřený hlas. Zcela zřejmě hovoří o něm. Neboť je to vždycky on, pro kterého se tady doma rozčilují, jenž tu vždycky překáží a je pramenem vší nevůle. Pohlédnou na něho a je jasno, že je jim nepříjemno na něho hleděť; ne, jaké je tohle budižkničemu, říkají pak jejich oči.

Jedna, dvě, tři, čtyři, pět . . . Zlé, rozhodně zlé to bude dnes! S professory se asi sešel otec ve vinárně — jak jinak? Šest, sedm, osm, devět, deset . . . Professor Šiman by to mohl být na příklad. Cítí na sobě spočívati jeho upřený, škodolibý pohled a musí zavříti oči. »Nerad to dělám, pane rado . . . ale jsem nucen stěžovati si na vašeho syna . . .« A co asi řekl potom otec? »Nevím věru, pane professore, co si počnu s tím klukem . . .« A při tom si asi myslil: nařežu, nařežu, nepůjde to už jinak, utluču ho jednou! Jeník by se chtěl usmáti. Nemůže. Nemůže vůbec ovládnouti rysy svého obličeje. Proto je jeho obličej takový budižkničemu. Jeník to cítí a stydí se za svůj obličej. Připadá mu jako spuchlina, nemožná a ohyzdná. Jak teď předstoupiti před otce s tímhle obličejem? To bude zlé, velmi zlé!

Napočítal již do dvacíti. A stále ho ještě nevolají. Otec dosud hovoří a je to zvuk, jak broušení nože. Každá žilka a každý nerv cítí tu blízkost nože. A všechny předměty kolem zdají se hleděti na něho po očku, ustrašeně i potměšile.

Hle, otec mohl dnes ráno upadnouti a — zlomiti si nohu, napadá mu náhle. To by ovšem nebyl šel do vinárny a mluvil s professory. A tohohle trápení nemuselo být, tohohle hrozného trápení, jako skutečná neděle mohlo to dneska býti, zlé oči by po něm neslídily a nikdo na něho nekřičel, celé odpoledne mohl tu tak prosedět a na něco hezkého myslit — hrdlo se mu stáhlo krutým steskem po tom nedosažitelném štěstí . . .

Ale což, možná že otec ve vinárně nebyl — bloudečku! bloudečku! pochechtává si kdosi — s professory nemluvil a že to vůbec není on, o němž teď v pokoji hovoří . . . Motýl barevný, vidina jakási krásná, letí pokojem — usedne tu kdesi? — odletí? Ale tu někde blízko bouchly dvéře, něčí kroky se blíží a Jeník už ví, že je konec. V rukou drží něco mrtvého. Motýla?

Mne ruku o ruku, jsou vlhké a studené, smrt je na nich.

V pootevřených dveřích stojí kdosi a hledí na něho s nenávistí. Je to matka, ale jsou to vlastně jen dvě oči, plné nenávisti a Jeník neví, kam by se před nimi ukryl.

»K tatínkovi máš jít . . . Že se trochu nestydíš, ničemo! A hýbej se, hýbej! —«

Ale Jeník se stydí. Kdyby mohl, do země by se nejraději propadl. Stydí se i za to, že tak neohrabaně vstává od stolu a že neví kudy kam s rukama a nohama.

Před ním na stole leží rozevřená kniha. Až se vrátím, bude tu stále ještě ležeti táž kniha, otevřená na téže stránce, napadá Jeníkovi a v té náhlé myšlence je pro něho něco neobyčejně milého a utěšlivého. A ba že, vždyť se vlastně nic zvláštního nepřihodí, křičet na něho budou a snad ho i udeří, ale to přece není nic tak hrozného!

Proč se ale jenom, bože můj, usmívám? lekl se náhle. Usmívá se a neví, že se usmívá proto, poněvadž určitě ví, že matka, až půjde kolem ní, dloubne jej pod levou lopatku. To už tak je ode dávna její zamilované místečko a klouby její ruky nikdy si nespletou pravou lopatku s levou.

Vleče za sebou nohy a na konci rukávů něco nemotorného se mu kymácí; už tak skoro bezděčně nastavuje levou lopatku a myslí si: teď to lupne! — a má jen strach, aby nic hloupého při tom neprovedl.

A už ani neví, luplo to, neluplo, u jedněch dveří stojí, kdesi pára syčíc uniká, kdesi blizoučko u jeho srdce, ale srdce samo stojí i pod čelem se něco strnule zastavilo, a náhle opět na otevřenou knihu na svém stole si vzpomene, opět jej to jaksi utěší a on náhle se rozhodne a sáhne na kliku.

Uprostřed pokoje stojí malý, tlustý muž bez kabátu. Jeníkovy oči se zastaví na zlatém řetízku, na neobyčejně bílých rukávech jeho košile, opět se vrátí k zlatému řetízku, ale k zarudlému obličeji vznésti se neodvažují. Tam je to zlé. Tam je něco

škubajícího se vztekem, oči nebo ústa nebo obé.

Prohlíží si mne, myslí si Jeník. Vím, že jsem odporný a směšný, že jsem právě teď odpornější a směšnější než kdy jindy, stydím se za to, ale nemohu udělati nic, aby to bylo jinak. Žádný z mých spolužáků nevypadá snad tak směšně jako já. Je to můj otec a nemůže mu to býti lhostejno. Nesmím se divit, zlobí-li se a bude-li mne bíti. Mlčí a to je zlé. Bylo by lépe, kdyby již počal křičeti . . . A hle – již křičí! Co, co říká? A co se to děje se mnou, že nerozumím, co povídá?

Stůl, pokrytý příbory k obědu, zdá se drnčeti.

Professor Šiman, professor Šiman – vyslovil to jméno otec, nebo se mu to pouze zdá? Ne, zcela jistě to vyslovil otec. A Jeník málem by se zapomněl a luskl prsty. Vida, uhádl jsem, myslí si.

Třesk – – –!

Spadlo něco? Shodil snad on něco? Otcova pěsť leží dosud na stole, uhodil jí asi o stůl; jeho hrozné oči jakoby mu otloukaly hlavu černými hůlkami, takový má aspoň Jeník pocit.

A ty hrozné oči čekají. Ptal se ho snad něco otec? Po všech údech smočil ho náhle pot. Nač se ho to jen otec ptal? A jak tu tak může státi a neposlouchati, co otec povídá?

Ne, ani jediné slovo mu teď neujde! Je všecek napjat zbystřenou pozorností, i naježené prsty jeho rukou zdají se číhati na každé slovo.

Jako dřevo sedí ve škole! Myslí bůh ví na co, na darebáctví, to se rozumí! Není to nějaké svinstvo, co?

Jeník cítí, že se mu celý obličej zalil krví. Jak podivně to na něho otec hledí?

A co myslí, že z něho bude? Vždyť už vypadá, jako hotový blbec! Vyvolají ho ve škole a slova z něho nedostanou.

Slova z něho nedostanou, opakuje si Jeník po otci. Je to s ním skutečně takové?

Hledí mimo otcovu hlavu k zamrzlým oknům. Ledové květy na oknech, ledové květy na oknech, říká si mechanicky. Dole ulicí jedou sáně, rolničky cinkají. Naplnilo to pokoj, jako hihotání děvčátek. Smějí se, obklopily ho a všechny ukazují na něho prstem, a on tu stojí, červená se, do země by se nejraději propadl. Sáně se vzdalují, rolničky tichnou, je to už jenom jako vzlykání, úsměv a slza . . . Ještě jeden kratičký úsměv a pak dlouze, pomalu splývající slza . . .

Co se to děje, myslí si Jeník. Zdá se mu to pouze, nebo skutečně stlumil otec hlas? Netřese se dokonce čímsi, jako lítostí jeho hlas?

Podivná, zoufalá myšlenka Jeníkovi přišla, už dříve, zdá se mu, často na to myslil, ale nikdy to s takovou jasností bolestnou necítil, jako právě teď v tom okamžiku. Jeho oči se rozbloudily, zoufalství je v nich a bezradnost, na jediném světlém bodu se nemůžou zachytit. Lesy, lesy nejčernější, pěšinka nikde a tma před námi, tma za námi – zabloudil's, synku?

Co z něho bude! Co z něho bude! Což nemůže míti v patnácti letech aspoň trochu rozumu?

Nezatřásla opět lítost otcovým hlasem?

Ale podivná, zoufalá myšlenka je tu. Pod čelem ledovým hláskem zpívá, podobná meluzině: Nemocný je, nic jiného to není; v poslední době se to s ním stalo a nemoc je to. Nikdy se toho nezbaví a nikdy šťastným nebude. Něco ošklivého to je, jako nečistý si připadá, do očí někomu podívat se bojí a osloví-li ho někdo, vyleká se vždy, jako by byl při něčem ošklivém přistižen. Být pozorným, učit se, být vůbec takovým, jako ostatní – což by vše to nedělal, kdyby mohl? Což nesedí celé dny před knihou a neříká si: musíš, musíš – a zatím písmenek rozeznati nelze, vše kamsi mimo plyne . . . Nemoc je to taková a on nikdy nebude, jako ostatní . . .

Teď se ho však otec skutečně něco ptá. Jeník slyší, ale nerozumí a kdyby rozuměl, přece by jediného slova ze sebe nevypravil.

Cítí jen, že má vlhké, studené ruce, jemu samotnému je z nich odporno a proto je schovává za záda. Něco musí býti v jeho obličeji, co otce neobyčejně dráždí. Křičí, rudne a dusí se vztekem. Stojí už těsně před ním, jeho dech páchne vínem. Bude mne bíti, myslí si Jeník. Jsem větší, než on, ale bude mne bíti. To je vlastně velmi smutné . . .

– –

(Dokonč.)

OT. BŘENEK.

PEPKA.

Francek šel za pannou už odpoledne, veřejně. S provoda bude svatba. -- Pepčin tatík přidal jalovici, čímž odstraněna poslední překážka mezi dvěma milujícíma se srdci.

Rádi se měli Francek s Pepkou od dožinků panských, kdy on namlátil Honzovi, že nějak často tančil s Pepkou, a Pepce dal facku, protože Honzovi tance neodepřela. Po té s ní tančil furiantsky sólo a svléknuv sváteční kabát, aby ucházel pot, Pepky již z rukou nepustil. Tetky u kamen na sebe mrkly, pustily do oběhu, že jim to svědčí, stará Klábosilka prorokovala, »já sem už dávno čula, že ti dvá na sebe berou,« a nejhlavnější námluvy odbyty. – Ještě asi měsíc chodil Francek za Pepkou potmě, okolo humen, tajnými pěšinkami, až teda se vydal v neděli veřejně, odpoledne.

Byl také »vylímčenej«, jak se na ženicha patří. Gumový stojací límec, manžety se zlatými knoflíčky, červenou mašličku za pětatřicet krejcarů, ševiotový oblek, klobouk až na nose, v zubech veržinku – druhá koukala s cípkem bílého šátku s náprsní kapsy. A – abych nezapomněl! stříbrný, opravdický stříbrný řetízek s klíčkem na zelené šňůrce u hodinek. Ať vidí domácí holky, jaký »fešoň« si bere přespolní.

Za vesnicí Francek sdělal čistě umytý límec, aby ho nezamazal, zhasil veržinku, zapálil krátkou dýmku, kterou měl v holince boty a vesele si popukoval. – Nebyl z nejmladších.

Kdyby se byl býval ženil před patnácti lety, mohl míti také chlapce na »ignázium«. jako Édek Přemastilů, s kterým byl na vojně u »atalerije«. Ale měl neštěstí v lásce: bohaté nechtěli ho, on zase nechtěl chudých. Kromě toho měl mámu, které se báli i šandáři a starosta. Tak trochu zkejsl, ale nevadilo, aby si nezaboučil o muzikách i bez muzik, nehledal dále, nedoufal, zvláště když máť mu zmlkla nadobro, a sám hodně slevil na požadavcích na své budoucí choti a paní. Pepka namanula se mu do cesty, rozmýšlel se, až Honza roznítil žárlivost, a tatík přidal jalovici, vyřknul neodvratně »a včil dost!«

Kdyby se Pepka byla bývala vdávala před patnácti lety, byla bývala měla brzo dceru, mohla býti dnes mrzutým nedopatřením babičkou, jako Hanče Vraná, s kterou seděla ve škole »vedlevá«. Ale měla v lásce neštěstí jako Francek a taky mámu, které se báli i u berního úřadu a soudu. Také zkejsla, ale také nevadilo, aby si nezaboučila o muzikách, nedoufala, zvláště když máť odešla k věčnému soudu. – Francek jí sice zrovna po chuti nebyl, ale když nepřišel Flóriš, jenž zrovna odešel nadobro, vyřkla také neodvratně »a včil dosť!« –

Všecky tyto okolnosti i s mamama, jeho i Pepčinou, přiváděly Francka do rozmárné nálady. Kouřil, jakoby tabák fasoval, a div nevýsknul, vzpomenul-li, že v domku, v němž již tři roky sám a sám trávil, sám krávu dojil, sám prádlo pral, a jídlo si vařil, hospodařiti bude rozšafná hospodyně. Dva tam budou, později snad i více. Již tam nebude jako venku za chladného deště, nebude dlouhých večerů – jako teď tam bude, kdy sluníčko teple hřeje.

A náhle cosi hořkého káplo do velkolepé Franckovy nálady. Chvíli mlčel, zavrtěl několikráte hlavou a pustiv rychle za sebou několik bafův, aby dýmka nevyhasla zatím, spustil si monolog: »Vidíš, vole, już's to mohl mět dávno. Potřeboval se's courat po muzikách, fanfárovat s chasou, utrácet peníze a doma se šklebit. Pepka taky byla by mladší, hospodářství bylo by větší, pár desítek v záložně!« A Francek tolik upřímně litoval, že prohýřil léto života, že, vyndav z úst dýmku, aby se nerozbila, uštědřil sobě pravicí několik srdečných »takovejch«, až mu v hlavě řinčelo.

Již se blížil dědině, kde očekávala jej náruč roztoužené Pepky. Vyklepal dýmku, dal ji do holinky, připjal límeček, oprášil boty, vysmrkal se důkladně na zem, rozpálil zase viržinku a vešel slavně do dědiny, aby panny přece viděly, jakého Pepka dostane kavalíra. Dobře cítil ženich, že v oknech za rozmarinem a fuksiemi hledí pátravé, kritické oči sousedek. Bylo mu až horko, a nemíti gumového límečku, jistě by jej byl propotil horkem a rozpaky.

Nu, prošel dobře. Za chvíli seděl za stolem s Pepkou sám. Tatík jich nechali o samotě a šli na nějaký půlčík a podívat se, jak se vede Burům, kteří se právě »bili

s Engličany pro svou zem, kde vyorávají diamanty jak jablka.« – Francek míval vždycky kuráže až moc, ale když starý odešel, pozbyl jí nadobro. Pepka vyhodila jednou dva řezníky po sobě z chalupy, ale teď seděla jako ve špitále. Francek tolik chtěl říci, nyní nevěděl, co. Pepka si umínila, že dnes nebude mlčet, ale zapomněla nějak celou abecedu. Seděli, okukovali se, Francek pil pivo a kouřil viržinku, Pepka vzdychala. Za chvíli vyšla, ale řeči nenašla, Francek honem se hodně napil ze džbánu, ale ještě chvíli trvalo, než ze sebe vypravil:

»Pepka, tož sem si povídal cestou, že už sme se měli vzít dávno!«

Vzdychla, pokývla hlavou a řekla pichlavě: »Ba, již máš nad ušima bílý fleky.«

»No ja« – povzdechl si on – »tobě již taky vořou hubu!« Pepka nabyla řeči, Francek také. Mnoho nescházelo a ženichovi bylo by se vedlo jako těm řezníkům. Na štěstí přišel domů tatík a postřehnuv situaci umírnil je: »no, no, starý košatiny, na to máte dosť času až po svatbě!« –

II.

Byla svatba, jak se sluší a náleží na dva dědice chaloupek. Nevěsta »řvala«, jak nevěstě patří, Francek se tvářil jako král Šalamoun a ještě hůře. Pepka jedla a pila jako nevěsta, Francek jedl a pil za dva sekáče. – Ať lidi vidí, že oba rozumějí, co je ženich a nevěsta! Zlí lidé ovšem se mezi sebou posmívali, že »takový dva starý věchtě« by již měly mět rozum – ale měli rozum oni, když se ženili? Neřvaly tetky také radostí, že se vdávají? A zbláznili se mladí – což teprve, když se zblázní staří! – Ostatně bez pomluv ani pohřeb nevinné panny, natož svatba panny přes třicet! Ale svatebníci se měli znamenitě; chválili si a přáli tolik, že po všem bylo jich zmožených plná světnice. Nemohli ani domů přespolní, nebyli by došli. – Pepka se jen tomu usmívala – šak že to jen jednou v její životě, a nezlobila se, že svatební lože našli si pro nedostatek místa na patře v seně. – A hned den po svatbě smejčila koštětem, smetákem, hadrem ve Franckově chaloupce, na náspech, chlévech i ve stodůlce. Za týden bylo zvenčí i uvnitř čisto a pořádno, jako by tam vládla pečlivá hospodyně po leta. A Pepka – všecka čest! – byla čistotná jako konipas, dělná jako stroj, mrštná jako pružina. Všecko dobře obsloužila: krávy, telata, prasata, Francka, husy, slípky, králíky i tatíka přes pole na své chaloupce.

Francek zářil, liboval si. Kde komu se dušoval, jaké byl trdlo, že si již dávno Pepky nevzal. »Potřeboval sem chodit roztrhanej, vařit si jídla, kerejch by pes nežral, mět v sednici jako v chlívě«, nadšeně hovořil a Pepce nelíčeně lichotil: povídám, sakra, roba jako kobyla. – A jelikož tato chvála byla opravdovsky upřímná, Francek opravdu jako roztokaný tetřev hlušec, osedlávala si politika Pepky Francka, dosud volného jako na pampách kůň, pomalu, ale jistě. Ve všem postupovala pěkně evolučně, kousek za kouskem, jako když se house líhne. Nějaký čásek po svatbě byl Francek pán, po té jisté obdobíčko oba vespolek, až na věky věkův ámen stala se pánem všeho i Francka Pepka; pánem, vladařem, samoderžavcem, jenž nesnese nejmenšího odporu.

Postupovala tak chytře, že Francek ani netušil, jak jemu sedlo připíná, udidlo uvazuje, hůlčičku přiléhavou uřezává. Ani se jemu nezazdálo, co lidé dobře pozorovali, hlavně Filoména, která činila si jakési nároky na Francka a pekelně žárlila na Pepku. Ta také věděla nejvíce podrobností z nové domácnosti.

»Ta s hloupým Franckem dělá, jak s tím teletem, co si přivedla«, vypravovala po dědině. »Mohli bychme to tele prodat – povídal Francek. Jak chceš, je tvý, řekla Pepka. Přišli řezníci, Francek nebyl doma. Máte prej na prodej tele, ptali se. Ani jim ho nevokázala, že prej je Franckovo, a von nejni doma. Přišli za tejdeň, zase nebyl Francek doma. Pepka že neprodá, že je jeho, a von nejni doma. Přišli zase za tejdeň, Francek byl doma. Je již starej doma, koupili bysme to telisko? – Co je vám po tem, je-li Francek doma či nejni, mezoláni! Tele je mý, a neprodám ani za sto renštíků. A dite po svejch! A než se řezníci vzpamatovali, bouchla jim dveřma před nosama, div jim jich nepřivřela... A tož tak se všeckým: Franckovo, naše mý, a již se ani nemluví o Franckovi, furt jen Pepka a Pepka!« –

Mluvila pravdu závistivá Filoména. – Francek, který ještě nedávno bouřil v hospodě o muzikách plecháčem a fackami, bez muzik jen tak hubou, jen občas ukazoval se v hostinci, a to rázem našla jej Pepka a hnala domů jako kluka. Netrvalo dlouho, a zmizel úplně s jeviště veřejnosti a krčil se doma za stolem jako rekrut na kavalci, kde

žízeň jeho ukájela studená sprcha Pepčiny výmluvnosti, že mu nabřinká, bude-li chodit pit, až ji bude mět jako dyňu«. A Francek jen klonil hlavu; již ani neodmlouval. Měl špatné zkušenosti ze slovních bitev — byl vždy poražen na hlavu, a za facku o obžinkách náhrady nežádal... Jen když se hodně nadřel a dostal na večeři rendlík vajec nebo lát špeku — jídla dostal vždy do syta — přinesla Pepka láhev piva: »Na, tady máš kalamář a nech si na zejtřek!« (Za svobodna jich vypil třeba patnáct!)

Francek bojoval zuřivý duševní boj. Celý den lámal ve skalách opuku a zapíjel svačiny — chléb se sýrem či špekem — vodou, prýštící z čisté studánky pod keři na úpatí skály. Oběd přinášela za ním Pepka, aby si raději odpočinul místo chůze domů a zpět — dobrý oběd, dvakrát týdně i kus prorostlého masa, ale trochu piva nebo kořalky ani potuchy. Ještě musel na ni dýchati, jestli neciti alkoholem, v hospodě zakázala, že mu nesmějí dát na dluh ani za groš, v sobotu musel jí dáti do krejcaru výplatu, z níž mu koupila na týden tabáku a nic víc — a tož tu slzu božího truňku za čas jako kuřeti.

»A včil konec! Dnes tomu udělám defenetif konec! Su já pán, či je Pepka pán? Já su pán a dosť!« zařval si Francek na smrčky u skály, když jednou zas uvažoval, že vlastně Pepku přechválil.

Smrčky neřekly ničeho, ba Franckovi se zdálo, že se lekly. Dostal kuráž, cpal do dýmky, div prstu nezlomil, a zapaloval tabák, jako by vypaloval dědinu.

»Basama, povídám, já su pán, já nosím gatě — a žádnejch osměšků po dědině netrpím! Dneska jí to povím, až přinde s obědem!« Zaskřípal zubisky jako ocelí a zatřepal proti smrčkům rukama jako lopaty. »Až se najím, řeknu: a včil marš pro flašku piva a ať seš již zde, nebo sss — !« Chytil kus opuky a rozdrtiv ji v hrsti jako preclík, ukázal na dlani smrčkům s výhružným, úsečným »to!«

Smrčky mlčely...

Pepka přišla, dala koš s obědem na kámen, na druhý usednula, skříživši vysoko nohy a řekla krátce »dělej, nemám dnes času!« Po té opřela ruce lokty o koleno, prsty mimo palce dala do úst a upřeně dívala se na protější svah, kde od prvé syté světlé zeleni na polích odrážel se vábivě tmavou zelení jehličnatý les.

Francek, poslušen pobídky, polykal několik »vizdáků« rázem, až to hvízdalo skoro dvojhlasně. Na Pepku pohlížel jako satanáš. Měl na ni dopal, a vizdáky jeho náladu sesurovovaly — nerad jich jedl.

»Sedí jak mumijum!« zahučel do hrnce — »počkej, hneď ti povím, su-li já pán, či hdo nosí ty gatě po dědině. Jen co sním!« A jedl zuřivě vizdáky se žlučí vlastních játer.

Pepka pořád koukala na lesy, Francek po očku na ni. »Něco čuje, má dnes jazyk na petlicu, ani strachy nedejchá«, radoval se Francek a pustil bojovně lžičku do hrnce, až zaharašilo v něm. Po té vstal, otřel si pravicí levým rukávem košile ústa a zachrchlal naschvál hodně hlasitě.

»Dojedl's?« ozvala se Pepka.

»Ja!« — odsekl Francek jako když praští.

Pepka šla pro nádobí, Francek na ni pohleděl přísně velice. »Ta je dnes samej žlutej flek!« šeptal si. »A podkůvky pod vočima, na čele rejhy, že by tam mrkev sázel!« Nitro se jemu rozbouřilo, ale ještě potichu zasteskl: »A to sem si vzal pěknou potvoru starou — a furt nic pit, hrome! Ale konec..., herdegbabo!« a zamžoural očima jak vejr.

Pepka došla, podívala se do hrnce. — »Dojez!« zakřikla a svraštila obličej, jako bolest by prudkou pocítila.

Francek neřekl ani á a vytahoval prsty zbytky vizdáků. Když dojedl poslední, šla Pepka umyt nádobí do potůčku. Francek díval se na ni, zatřásl se ošklivostí, naplivl do rukou a hýbaje dolní čelistí vrčel skrze zuby: »ssak — dyby to byla Filoména, šel bych za ňou a takovou bych jí uplevajzl, že by se utopila i s tema hrncema!« Řekl to tolik strašlivě, že se sám zalekl a honem se podíval s Pepky na smrčky, s nimiž hovoříval... Mlčely a Pepka ničeho neslyšela. Ulevilo se Franckovi, ačkoliv zle se zase zamračil, když na něj zavolala »nechceš vody, přinesla bych ti v hrnku?« Hrklo v něm, sykl »basama!« a chtěl ji vybídnouti, aby jemu něco tuze nepěkného udělala, ale spáčil se včas... Štěstí měla Pepka, že je Pepka! Zle by bylo bývalo, kdyby byla Filoména. Ale přece se zmohl na okázalý odpor — řekl kysele: »Pořáď budu do sebe lit ty bacilusy!« a přivřel oči, čekaje, že Pepka mu vzkáže břitkým jazykem něco tuze nepěkného, totéž, co on jí prvé pouze říci mínil.

Ale na úžas Franckův Pepka byla ticho. I osmělil se, otevřel oči a div nezkoprněl! Žena jeho se usmívala a kývala na něj prstem, aby šel za ní, tolik špásovně, že manžel zdvihl si ukazováky horní víčka očí, zda-li vidí dobře... Viděl dobře, usmívala se – hopky tedy za ní, povídaje si, že má asi Pepka někde v tichosti flašku piva nebo kořalky, což by jemu bylo med jak med, a že si nejspíš již sama zavdala, když je pěkně naladěna –

A již byl u ní...

»Víš, takovýho starýho železa, jak seš ty, již nesežerou ty baluse – či jak se to menuje« – pomalu rozněžnila se Pepka, »Nač propíjet peníze, probíjet s něma zdraví a spokojenost, bejt lidem na posměch a voškllivost, znechucovat si doma krb. Co z toho máš, že's za svobodna všecko prožral – včil mosime šetřit, protože brzo nebudeme sami dva – – «

Francek otevřel hubu a chvíli měl před očima tmu. Po té chtěl se cosi optat, ale zahlédl již až na cestě v lese jenom Pepčina lýtka, opálená a silná jak plucary, mihající se rychlou chůzí domů... Sedl si na pařez, opřel horní tělo na ruce o kolena a koukal do země – přemýšlel. Nebyl nikdy tuze chápavý – i dnes dlouho trvalo, než uspořádal myšlenky, než zaťukalo mu v hlavě do čela jasně, určitě, co Pepka rozkládala mlhavě jak panáček na kazatelně: »Francku, budeš taťkem!« –

Pohnul hlavou údivem, až se mu vyhaslá dýmka v zubech rozkývala a zase hleděl do země. – »Budeš taťkem«, slabikoval potichu, zase vrtěl hlavou, zase se zamyslil.

To zdálo se jemu divným, skoro strašným. Bával se ho za svobodna jak příznaku. Tím slůvkem nahnala jemu jednou Filoména na půl roku strachu, že ani nespal. To slůvko omezovalo protivnými šraňky jeho zálety. A teď je zase napověděla Pepka, utekla a nechala ho s ním o samotě pod skalou, v lesích, náručí přírody. Řekla je zákonitá žena, ale starý furiant, něco hodně přes čtyřicet, nevěděl, kam s tím – klet či smát. »Co tomu řeknou lidi? Již bych mohl mět s Pepkou fňoučata – máme vobá dlouhý zuby«, řekl a vzpomněl si na své bílé fleky nad ušima a Pepčin rozoraný obličej. – »A proto byla dnes jak po muzice!« –

Zase chvíli dumal sem a tam, až se unaveně vzpřímil a upřel maně zraky na hrušku naproti v poli, kterou již jeho dědeček jako chasník znal. Tolik byla stará a – ejhle, zelená se, v lístech bělají se květy, bude míti ovoce, není pláně – má sice leta, ale je pořáde mladá – je, protože bude míti ještě hrušky, šeptalo cosi Franckovi do ucha až do srdce. – A jak se na hrušku díval, měnila se v Pepku, kdo ji v úrodnou půdu vsadil, v něj samého, a dosud nepoznaná hrdost, radost a mladická míza jala se kolovati krví Franckovou.

Zasmál se, zavýsknul, vrátil se na skálu, plivnul do dlaní a prozpěvuje si, lámal balvany silou nadlidskou.

(Pokrač.)

RŮŽENA JESENSKÁ.

ZDENKA HAVLÍČKOVA.

(Dokončení.)

Jedině první muž, jehož milovala, pan K. P. K. byl jaksi jí opuštěn, zmizela znenáhla vroucnost jejich něžných styků, stále skrývaných; těch 44 milostných Zdenčiných dopisů však dává jasný pohled do jejího nitra: Zdence scházelo cosi k plné harmonii v dokonalém dobrém tom gentlemanu a připusťme, snad i zde tkvěla jakási vina spáchaná na sobě samé, že se vzdalovala zrovna osudově svému štěstí. Nebo bylo to příznačné tušení brzkého konce a spojená s ním touha dosáhnout vyšší mety lásky v tom krátkém trvání života?

A přišlo to skoro nejkrásnější: poznala na plese mladého polského důstojníka Quidona Bottaglia a bezprostředně, náhle, temperamentně vznikla v obou láska. A osudnější nemohla býti náhoda: Bottaglia přestěhoval se k Braunerovům, kteří pronajímali v bytě pokoj svobodným pánům. Roku 1867 přišel do Prahy se svým plukem a r. 1868 Prahu opustil. A jak podivný byl to rok! Je dojemné čísti dnes po letech chvějící se nemocnou rukou psané zpovědi barona Bottaglia. S jakou pietou a hlubokým cítěním píše o Zdence a Praze a o všech

těch smutných událostech! Jak teple vzpomíná!

Lidé roní slzy, když čtou v románech o pronásledované lásce. A když se jim objeví před očima v bezprostřední skutečné blízkosti, obyčejně ji rozrušují, otravují a úzkým obzorem svého osobního usuzování ničí. A tak se stalo i s láskou Zdenky a Quidona. Když byla prozrazena, místo aby ono věno sebrané národem pro Havlíčkovu dceru bylo této poskytlo možnost sňatku a klidu, který by byl mohl snad jí život prodloužit neb alespoň značně zjasnit, nastala ukrutná katastrofa; na jedné straně rodiče Rottagliovi, na druhé straně poručník Zdenčin. Hrůza! Zločin! Zdenka byla odsouzena do Poděbrad, odstraněna, sražena až k zemi se svojí láskou. Oba mladí lidé byli zničeni. A Zdenka, která očekávala od mladého muže činy, klesala, úplně vyčerpána sklamáním a smutkem pro celý život...

Přijela do Poděbrad zamlklá, s vytřeštěnýma očima, nešťastná, skoro nejedla, skoro nespala, užívala morfia pro spaní, pokašlávala a téměř po 8 měsících pobytu v Poděbradech byla odvezena jako zboží k Trojanovům do Rakovníka.

Všecko to tajemné odvážení a převážení zavdalo »dobrým lidem« příčinu k novinářské surovosti, která se objevila náhle, aby ubohou Zdenku zneuctila. Uprchla prý s německým důstojníkem, měla děcko atd. Ačkoli musely ony zprávy být v novinách odvolány, přece nikdy nevyhladily ony pověsti o Zdenčině kdesi odstraněném dítěti.

Z Rakovníka psala Zdenka Filipce:

»Dnešním dnem jsem zase upadla do staré melancholie. Nehledím se z ní vytrhnouti, patří úplně k celku. Věř mi, Filipko, že jenom přísným chováním a vzdáleností od každé světské radosti až do svého hrobu mohu nahradit očerněnou svou pověst, jakou lehkomyslní škůdci o mně rozšířili. Budou souzeni, tak jako sama já jednou před bohem! Považuju svůj stav za onen mladé vdovy – chci ho svatě držeti. Má celý svět vidět, že ta věc nebyla lehkomyslná a krátkého trvání.«

Do Rakovníku přijel za Zdenkou mladý hrabě K., kterého již dříve znala, plný energie zachránit její čest a učinit ji šťastnou. Zkrátka, romanticky vzrušen, mladicky zamilován; a setkal se s dívkou zachmuřenou, churavou, zklamanou, nedůvěřující.

A přece píše Zdenka ještě z Rakovníka Filipce:

»K. je mladý muž, velmi ušlechtilé povahy, nevím, zda-li jsem Ti pověděla, že jsme spolu uzavřeli přátelství (jako Ty s Jaro)...« »Cit, který k němu chovám, jest podoben citu, jakým Tebe miluju.«

Z Rakovníka odvezli Zdenku již churavou do Roztok k Braunerovým do villy se zahradou, kterou protéká zpěvný potok, do té krajiny pohanských duší a ponurých skal. Tam Zdenka ležela nemocná chrlením krve a přijímala, odevzdána do smutného osudu návštěvy hraběte K. s přítelem básníkem S., tam uvítala jednoho dne Filipku Hrázkou a řekla jí dojata: »Před Bohem Ti přísahám, že bych Ti to byla řekla, kdybych byla měla dítě. Já bych je nebyla od sebe dala.«

Hle, jak strašné to doznání. Jí nedotýká se tak podstata vržené jí na hlavu lži, jako ono usouzení, že dítě někam dala, že je nemá u sebe.

Hle, zde není a nebylo dětinského milování dvacetiletého děvčátka, zde žila duše rozechvěná svůj veliký a smutně marný sen života.

Do Roztok tedy přijížděl hrabě K. a pomalu, tiše a nepozorovaně vcházel do Zdenčina srdce. Zdenka nedovedla se ozvat, ona žila dál vstříc neodvratné Smrti... Rottaglio odcházel a Ona šla dál... A přece, jak je to pohnutlivé, že ten citlivý Quido stále na ni myslel a ji miloval...

Hrabě K. dojížděl do Roztok a ona filosofovala o Smrti. I mladý mozek může filosofovat, když mnoho vytrpěl.

Je těžko vědět, co hraběte K. ve Zdence lákalo. Byl mlád a zasněný, neklidný a proměnlivý. To však nebyly vlastnosti, které by byly Zdenčině povaze zaručily trvalý mír. Ale daly jí přece mnoho krásy před blížícím se koncem.

Pozdravena poněkud a zotavena ujela Zdenka z Roztok a učinila opět cosi docela svérázného: odstěhovala se nejblíže k opravdovému Srdci, k srdci nejbližšímu svého druhého otce – k babičce do Brodu...

Hle – tam, tam měl být první její útulek a nikoli poslední. Snad tam u té ryzí stařenky a podivínské tety byla by nalezla více světla pro život, nežli ve všech těch sférách svrchované pražské společnosti.

Ale to už na všecko bylo pozdě. Tam přijel za ní hrabě K., odtamtud dojížděla do Prahy na návštěvy a do Počátek k roz-

tomilé paní Brdlíkové, jež se o ni starala přátelsky a u poručníka jí přímluvou razila cestu k lepšímu životu a dávala jí různé rady a přátelská naučení, tam v Brodě domohla se prohlášení za plnoletou a těšila se, že upraví si konečně příjemnější život . . Zdá se, že toužila uchvátit ještě životu kus života, tenkrát, když celou duší mluvila její láska k hraběti K., ale temná nedůvěra provázela všecko vzpjetí jejího citu . . .

Ona nevěřila a v sebevědomé hrdosti sama přetrhala drahé ty svazky, které se dotýkaly jejího srdce. Roku 1870 píše Filipce z Brodu, že je nešťastnou! A paní Brdlíkové do Počátek:

»Zahradničím a hraju Chopina, jsem do něho zamilovaná. Jeho hudba mi zní neustále, i když nehraju. Budu ho mít vždy tak ráda, protože mi ta vnitřní těžkomyslnost navždy zůstane, není zoufalá, ale zůstává již při někom věrně jako jeho stín.«

»Vzpoměla jsem přečasto za jeho návštěv na Vás, na Vaši radu tak srdečnou, abych nehleděla odkládat sňatek, jak dalece mám k tomu moc, chybuji snad velmi, že v tom s Vámi nesouhlasím, přece nemohu jinak. Tak, jak jsem zamilovaná co nejhloub, nedůvěřuji tomu sňatku. Paní hraběnka si přála mou návštěvu, a já jsem se z toho vymluvila. K. mě vždy ubezpečuje, že jeho matka se mnohem více smířila s myšlénkou o našem sňatku nežli já.«

23./X. 70. Babička měla zánět plic. Je to dojemné, s jak tichou trpělivostí vše snáší. Můj příjezd ji těšil a jsem ráda, že jsem neváhala jeti.

R. 1871 na jaře: »Považte, že pan dr. Brauner mi již v lednu sdělil, že mě prohlásí za plnoletou . . .«

»K. mi dlouho nepsal. Činí mi to starost. Ne, že bych nebyla připravena na možnost, že si oblíbí jiné děvče, víte dobře, že to vždy očekávám, ale protože se přec obávám okamžiku, kdy zvím jistotu o tom. Zlý bude ten první čas, ale pak mi zase bude dobře — jak pak dokonat tu pouť pozemskou důstojně. Mám strach, abych se nestala směšnou starou pannou.«

Byla v tom dojista největší skleslost a zároveň touha mít alespoň věrnou, upřímnou ruku ve své, když se na konci života dobrovolně zasnoubila se statkářem S., kterého ráda neměla, ale jehož milou věrnost citlivě oceňovala a tiše se odevzdávala jeho s jejím naprosto neharmonujícím duševním a citovém prostředí.

I svůj klavír pallisandrový mu odkázala. A zemřela tuberkulosou plic 20. září 1872 o půl sedmé ráno . . . u své drahé babičky v Německém Brodě, kde na radnici Smrt odzvání a kde trávila kus dětského věku u svých rodičů.

Pýřím a travou zarostl její hrob . . . . .

Hrabě K. pamatuje si doslova jeden její výrok a citoval mi jej: »Mladý život má strašlivé hráze a já dnes po nich kráčím. Krásná Čechie, tys mě nazvala svojí dcerou, netušíc, že synové tvojí mi chystají chladný hrob.«

E. SOKOL.

MORAVSKÁ GALERIE.

Do roku 1897 nebylo možno o ní mluvit, neboť obrazárna Františkova musea znamenala pouze soukromou sbírku, a to ne nejlepší, nemohouc se vyrovnat na př. galerii Gomperzově, v 90. letech již veřejně přístupné. Ta vznikla z určitého vkusu, s jistou tendencí, takže přes leckteré odbočky měla přece jen svou osobitost, kdežto obrazárna musejní měla sice dosti zajímavostí, ale bez organické souvislosti, bez vztahů, jak jinak není možno při sbírce z 95% z darů složené.

Zakladatelé ji obmyslili mnohými dobrými věcmi, ale pak přišla řada dobromyslných nadšenců, jimž každý »originál« byl uměním, a zatížili ji ballastem prostředních, plochých a nicotných věcí, ba přetížili, že až zrno tonulo v plevách.

Takový byl asi její obsah:

Nejsilněji zastoupena byla hollandská škola porembrandtovská, rozmělňující jeho první čisté krajinářské umění a sestoupivší od jeho originálně silných obrazů současnosti k líbivým genrům buď nasládlým nebo

karrikujícím. Dva Teniersové mladší, poněkud strnule figurovaní, ale přece výrazní, Adrien van Ostade s typickou scenou tučných hltounů a křiklounů v kuchyni z jedněch, Saftleven, pak Everdingen, Goyjen z krajinářů mohou se tu kvalitami svých prací dobře postaviti oněm, kdo po dvou stoletích přišli s týmiž myšlenkami epigonských dozpěvů lepších dob. Jako exotický ostrov se mezi nimi objevilo jméno Rubensovo. Pouhé jméno, neboť sťatá hlava Medusina, vytřeštěná a ssinalá, nedávala představy o jeho silném, šťavnatém a bouřně rozmáchlém štětci; lví podíl obrazu připadl Snydersovi, jehož svíjivá hadí kyštice převažuje.

Právě tak dosti významně je zastoupena romantická a skoro současná (z konce 19. stol.), krajinářská škola vídeňská s blízkými příbuznými německými. Starší Alt, Amerling, Lessing, van Haanen, tento se stopami měkčího nazírání hollandského, z pozdějších Russ, Schaeffer, Darnaut, Jettel a nejlepší z nich Obermüllner s Lichtenfelsem representují své období dosti šťastně, třeba že pouhými dobře volenými nápovědmi.

Ostatní jsou pouhé útržky náhodně sem zavâté, opuštěné a zakřiknuté nesourodým okolím, neníť ani jediné dílo mezi nimi tak silné noty, aby je ovládlo. Z italské školy vyslalo sem cinquecento dva z menších s dobrými pracemi: Bonifazio Venezanio dal Madonnu se svatými, jdoucí za velkým Tizianem jen klidným gestem, jinak mdlý odlesk jeho koncepcí i barev. Furini nazval svůj jemný dívčí portret sv. Kateřinou; budiž, je stejně působivý, jak dává vystupovat bledé pleti ze zčernalého pozadí. — Z jiných je třeba zmíniti se o líbivém Liotardovi a bratřích z Lampů, jichž portrety dobře se jistou oduševnělostí, vkusem a jemností liší od celého hlavního sálu, nabitého tvrdými a těžkopádnými šlechtici. Daniel Gran má zde dva návrhy freskové, ale jsou vedle svého barokně pohnutého a široce nahozeného provedení v starém zemském domě tupy, bezvýznamny. — Z Čechů dostali se sem nevýznamný Zelený, starý Kupecký a bratří Antonín i Josef Manes. Kupecký nemá portretu, jak by se dalo čekat, nýbrž kohouta se slepicí, mohutně nanášené, A. Manes krajinku, zajímavou víc jeho jménem než kvalitou, Josef Manes pak návrh oltářního obrazu, kde andílci, nesoucí na oblaku poněkud tvrdou mužnou postavu, jsou známého jeho stylu, taková s rozkoší modelovaná, zarůžovělá, plná dětská těla.

Toť tedy vše, co z půltřetího sta obrazů možno vybrat dobrého. Ne mnoho, ale přece aspoň něco, aby bylo podkladem a pozadím moderní galerie, jež se v museu začíná tvořit.

R. 1898 začal se zemský sněm starat o umění, zakoupiv poprvé tři obrazy, jež v museu umístil. Pak neustal již a na začátek dosti značnými sumami vytrvale plnil svou povinnost, tak že dnes, po desíti letech je již přímo nutno vážně myslit a jednat, aby peníze umění určené přinesly dobré ovoce a nerozplynuly se v nějakou pestrou prostřednost.

Hle, jak se uplatnilo desítiletí.

Jožka Úprka je nejkrásněji zastoupen, ač ne, jak by zasloužil; ta poznámka platí všem lepším našim lidem. Zůstala tu z velkých pláten jeho mladých let dvě nejlepší: Pouť u sv. Antoníčka a Jízda králů. Tamta tichá, ryze malířská zvoleným okamžikem zbožného stanutí, tato dramatická vzrušením, jež napjalo údy šohajů i koní, jež shloučilo zástupy a zvířilo prašnou mlhu nade vším — a obojí přece v základu stejno láskou k slunnému jasu, svítivým, teplým barvám. Z akvarelů zakoupena pěkná hlava stařenčina v zeleni, z leptů stařík s motykou. Jemu pobok staví se zde výběrem ještě Zvěřina a Kalvoda. Starý Zvěřina, nejstarší ze současných, má mladistvě svěží akvarely Bítova, Světlé a chalupy se zvoničkou, pak výraznou kresbu z cyklu sukovitých a tvrdých, jak je nasbíral v toulkách po Krasu. Al. Kalvoda pak je tu ze dvou období: z prvého realistického vzmachu jeho krajin jsou Olše a studený Splav, z pozdějšího je epický triptych »Zbloudilý«. Je nápovědí potomních krajinných stylisací a již z doby cyklického figurálního jeho bloudění; koloristně je dobrý zejména trojdílný střed fialových nočních tonů staré Prahy.

Ostatním bylo se spokojit jednou či dvěma ukázkami, někdy zcela vhodně, jindy však nezaslouženě a na škodu věci. Švabinský na př. naprosto nemůže být charakterisován jediným Splynutím duší. Je sice technicky vysoko, ale sentimentálně romantickým přízvukem myšlenky je již zcela cizí nynějšímu svému mistru. Schwaigrův sv. Lukáš, virtuosní hra archaistního nápadu, kresby i koloritu, a jeho málo význačné Krajkářky sice také nedávají cítit lví spár (to spíše již dvě kolorované kresby Jenneweinovy,

příznačné jeho svatostně pathické stylisací) — ale tu je na snadě výmluva, omluva, že nejde o moravského umělce. Ne tak u mladých výtvarníků Štursy a F. Úprky (od tohoto stařec v modlitbách, od onoho mohutná, krásná hlava Zadumaného, oba v bronzu); těm je třeba dát více příležitosti i místa, také Lolkovi (rudý podzimní les a kraj chytající poslední záření zlatými lány a hřebeny profialovělých již vrchů), Jaroňkovi (jediný akvarel Valašské dědiny) a jiným, kteří zde vůbec nejsou zastoupeni, jako Kašpar na př.

Ondrušek zde má jeden z nejlepších svých portretů, významnou stařeckou hlavu, směle, vervně narýsovanou a modelovanou do plavého pozadí, Vorlová, Gardavská, Frolka, Ehrenhaft, Havelka, Jaroš, Šichan a kdosi neznámý z Úprkova vzduchu (nemožno ho pro umístění rozřešit) končí řadu. Ze starších českých prací přibyl, nevím, zda koupí, Hellichův trojdílný oltář známých jeho kvalit.

Po celé desítiletí bylo nutno, aby se nám Němci vyrovnávali v kroku, i je řada německých výtvarníků dojemně stejná s našimi, aspoň početně, když ne hodnotně. Byli zakoupeni Úprkovi Králi, i musel je kvadrátní výměrou vyvážit Thumův mrtvý, plochý Josef II. (u Slavíkovic); bylo-li našich třicet, nesmělo být Němců méně.

Hodnotně lze vysoko ceniti jediného Bernatzika. Jeho Melancholie má krásnou náladu chvějného světla i vanu, jenž vše plní neurčitostí jako mlha, ale jenž ponechává jasné tony i tiché vodní tůni i zeleni kol a kol, jen ve vrbových vrcholcích pozlacené západem. Temná, nehybná ženská postava doplňuje neurčitý smutek krajiny. Vedle toho dobře působí Veithova povrchní allegorie přicházejícího jara aspoň šťavnatým koloritem zejména ústřední skupiny postav a pak dekorativní návrhy Bergrovy (Světlo a tma). Solidní práce dali: Fleschová (autoportrét, nejlepší z německých portretů zde), Baar, H. Charlemont, Kasparides, Michalkowsky a Wachsmann; ostatek muselo být vyplněno drobečky a nicotou (Rupprecht, Temple, Bössenroth, Ledeli, Haushofer, Gödel, Weiss, Schulmeister, Brunner). I plastika jejich je chudá: dva uhlazené mramory, Korschanův Mucha, strnulý Dresslerův Sealsfield, Marshallova plaketa, toť vše.

Připočteme-li ze starších Eckhoutovu šlechtickou scenu slavnostní, dvě miniatury z polovice minulého století (Eisenmenger a Kittner), jsme hotovi s přehledem toho, co přibylo, leč bychom se chtěli zmínit ještě o několika kopiích antik a starších plastických pracích vůbec, bezejmenných a pro umění nevýznamných, hodnoty výhradně musejně historické. — —

Z přehledu je patrno, v jakém poměru asi jsou část stará a část nová: vyvažují se skoro a obrazárna znenáhla dostala charakter, našla svou řeč, jíž před tím neměla, a bezděky si vytkla cíl státi se moderní galerií moravskou. Nevyslovila-li ho posud, musí tak učinit co nejdříve a vyvodit z toho důsledky pro svůj další vzrůst a úpravu.

Jsou mnohé věci, jež nutno napravit ihned, a jsou jiné, jichž provedení si vyžádá doby důsledné a vytrvalé práce.

Okamžitě měla by být na př. obrazárna přebrána a sproštěna nechutného ballastu, již proto, že je přeplněna; je hotovým skladištěm, od země do stropu plným, kde mnohá dobrá věc je nedostupna, kde se za to lecjaká prázdnota honosivě tlačí do popředí, kde již není místa pro nově přibylé věci (není na př. umístěno skoro nic z nákupu posledního roku, jak z výstavy klubu př. umění, tak z hodoňské). Je-li pak něco s museem nerozlučně skopulováno darovacím servitutem, ať putuje někam do kulturně historických místností jako ukázka ručních prací, jako dekorace či co, ale rozhodně ven z obvodu uměleckého.

Dále je nutno roztřídit zbylý materiál, označit a katalogisovat. Dnes je to pel mel. Katalog je sice pracný, ale starý a naprosto nedostatečný a nepraktický. Poslední desítiletí v něm není, ostatek je seřazen dle někdejšího umístění v jiných místnostech, ne v pořadu číselném, ba i bez číselného rejstříku. Číslování je namnoze na obrazech zrušeno, někde dokonce přemístěno, tak že se stává katalog komickým a nesnesitelným. Č. 181. je v něm na př. Ferdinandův Kristus, ve skutečnosti však nově zakoupený Havelkův pomník Ferdinandovy přísahy u Jihlavy (takto hotové Havelkovo harakiri), č. 29. je v něm Spiessův pohled na Brno, ve skutečnosti kolorovaná portretní studie do kamene rytá. A to mi jen náhodou přišlo pod ruku. Dnešní úprava je opravdu jen pro davy nedělního publika, které se provalí všemi sály musejními, a kterému je svrchovaně lhostejno, nač se dívá. Kdyby aspoň bylo všude autorovo jméno, ale ani toho leckde není, tak že galerie nevyhovuje ani studijnímu ani nejprostšímu výstav-

nímu úkolu. — Katalog rostoucí sbírky je ovšem obtížný, ale dá se pořídit. Není prozatím třeba informačního díla, stačí jednoduchý seznam, který lze občas lístkem doplnit.

S tyto úkoly je i nynější kuratorium musejní, i nemusí jich odkládat: současně by mělo myslit na to, jak upravit budoucnost galerie, anebo jak sebe té budoucnosti přispůsobit.

Dodnes se dělo vše náhodně jaksi a provisorně, jako v předchozích dobách. Umělci považovali ochotu země k povinnostem uměleckým a obrazárnu vůbec za jistý druh subvenčního ústavu pro sebe, a s toho stanoviska občas doporučovali díla k nákupu. Kuratorium pro ty případy přizvalo znalce, dalo návrhy posoudit, doporučilo je sněmu jako Klub nebo kterýkoliv jednotlivec, bez úvah, zda jde tím i k cíli, či zda odbočuje. Toho názoru se musejí umělci vzdát anebo jej přispůsobit víc věci než osobám a okamžitým potřebám.

Proti minulosti konečně nelze mnoho namítat doposud, vždyť jak pravím, nešlo se od začátku k cíli; ten se bezděky objevil později. Ani kuratoriu musejnímu nelze vyčítat, leda snad onu přemíru dobré vůle, jež připustila, aby se vyplýtvalo mnoho peněz na všeliké natěračské práce Pirchanovy a Šichanovy, na takové »obrázky« Brunnerovy, Jarošovy, Schulmeistrovy a j., ale jen prozatím; prodlením stalo by se nedopatření vinou.

Programu je třeba a lidí, kteří by jej dovedli vypracovat a provést.

Naše galerie nebude světovou, ale měla by být obrazem umělecké Moravy (i na dalším pozadí třeba) a zdrojem krásy Moravě. I tak se může stát pozoruhodnou všemu světu, (uvádím za př. obsahově úzkou obrazárnu boloňskou, ale líp do hloubky jdoucí než mnohé ze slavnějších renaissančních sbírek italských), ale to je vedlejší.

Dnešní Morava není náhodou bezvýznamna, a dlouho nebude. Vyšla a vychází řada lidí (mluvím jen o českých poměrech), kteří svou individualností se vepíší i v historii světovou. Je třeba postarat se, aby ta doba byla zde zachována, neboť nikde jinde se tak nestane. Tak bude nutno doplnit J. Úprku, Švabinského, Zvěřinu, Kalvodu, Jaroňka. Úprka na př. je dávno jiný než v Králích; objevil si nové světy, tvrdé v oleji a mužně sahající do duševních hlubin a zase měkce zasněné v akvarelu; hotový jiný pol nazírání; leptal také. To musí být patrno: musí být doplněn, a právě tak ostatní po stupních zase svého vývoje.

Ale nejen velicí. Dnes na př. začat obraz celé Úprkovy školy (vracím se stále k jeho příkladu, že je nejšíře založen a nejhlouběji zakotven v své půdě), je tu Frolka, Ehrenhaft; proč schází Mandel? A proč i mnozí jiní z menších nejsou, pokud docelují obraz celého hnutí? A opakuji: jako je nutno dnes doplňovat, co bylo zameškáno, tak je nutno jít s mladými nejtalentovanějšími krok za krokem, aby nebylo třeba se vracet; i jim to bude pobídkou a podporou, když již je třeba spojovat úkoly.

A měly by být zakupovány skizzy, náčrty, studie vynikajících, neboť jsou nejlepším ukazatelem tvůrčí jejich práce, vůdcem k jejich proniknutí a porozumění, jsou cennější vypiplaných hotových prostředností — a dnes se rozhazují zrovna vetešníkům.

Měly by být sebrány i reprodukce všech významnějších prací a jejich orientační přehled pro doby, kdy přijdou, kdo budou chtít studovat, po čem se dnes jen tak zběžným pohledem a referátem klouže.

Plastika byla posud hodně pomíjena, architektura zcela. Na škodu věci. O skulptuře se to konečně chápe, ne tak o architektuře; ale stává-li se konečně objektem výstavním, najde se snad i tu pro ni porozumění.

Nadhodil jsem několik myšlenek programních. Nechtějí být konečny, chtějí jen napovídat, aby se uvažovalo dál a hloub.

Zbývá mi ještě o posledním se zmínit.

Je třeba nových místností. Dnešní jsou pouhé obytné světnice, rozdělené plentami na hotové prostornější renaissanční almary. Nemají minimalních distancí bytových, nemají světla, nedostačují zkrátka.

Uvažuje se o stavbě musea a hledá se řešení buď monumentální nebo účelnější, pavillonové. Jsem-li ve všem všudy pro účelnost, při galerii nejvíce. V paláci dostane nějakou ústřední dvoranu nemožných rozměrů, která by spotřebovala tucet mohutných skulptur, aby nezela prázdnotou; bude vyplněna několika slavnostně velkými plátny, a vše ostatní se bude tísnit zase v přilehlých chodbách a pokojích, zatíženo monumentalitou, přičleněno neorganicky ke sbírkám přírodním a jiným, zase jen průchodiště zvědavých diváků, kteří si tam přinesou leda únavu z nižších pater. Galerii

je třeba lehkého pavillonu někde v Lužánkách nebo na Kolišti. Jeho nitro je tvárlivé a poddajné ruce architektově, kdyby měl být časem přetvořen. Takový by mohl splnit i úkol výstavních místností, kdyby byl zařízen, aby mohly být stěny vnitřní kostrou obloženy a maskovány. — —

To vše a více ještě čeká musejní kuratorium. Myslil jsem o jeho přetvoření, poněvadž nedoufám, že dojde k odloučení galerie od něho; jsme příliš setrvační ve zvyklostech. Nemohlo by být rozšířeno tak, aby stačilo nejen na toto všecko, ale i na umělecký výzkum Moravy, když již je společností vědeckou? Jsou k tomu začátky v lidovém i v ostatním umění, ale nejsou než náběhy, jimž zase schází pevná páteř promyšlení a soustavnosti. A kuratorium nesmí zůstat trvale jen neúčastným divákem, nesmí se ani omezit na pouhé podpisování cizí náhodné práce; musí se stát aktivním i agilním redaktorem jejím.

M. JAHN:

SLOVENSKÁ PÍSEŇ.

V lesní jak úvrati seděl jsem z večeří,
v zádumy ponořen, v pokojném příměří
s duší a se světem, zavlála's nade mnou,
zpěvánko slovenská. Ozvěnou tajemnou
vešla jsi do duše jako žár července,
jako dech ulétlý ode rtů milence,
jak vína žhavého opojná krůpěje,
srdcem jež ohnivě zavlaje, prochvěje.

Slyšel jsem píseň tu v prchavém tušení,
nevěda, odkud jak vzduchu div pramení,
slyšel jsem hlasů jen dojemné splynutí,
srdce jež zajaté naslouchat přinutí,
že jsem jak přikouzlen poddal se písni té
jako dech živelný ve vzduchu rozlité.

A co jí sálalo a co jí hořelo?
Bezděky sáhl jsem dlaní svou na čelo
tak jako semknutý v údivu okovy —
však co jí šumělo, srdce to nepoví.

Snilo jen, hádalo v domyslu, z daleka,
co do něj písní ton náhle tak přitéká,
valí se příbojem, slévá se na duši,
že, dřív než procitne, již sebe netuší,
ale jak v oddání naslouchá zněmělá,
píseň co vzdálená hrála a šuměla . . .

Zněla jak stýskání ptáčete po lese,
vítr jež za klasem do dálky zanese,
jako dech šalmaje májových se strání,
ze starých cintorů slavičí želání,
jako dech burácný, letící přes hvozdy,
vzdychnutí poutníka, když se dech připozdí,
jek tísní balvanů spiatého pramene,
žaloby děvuchy šohajem zrazené,
tak jako rdousivé útisky staletí,
o nichžto pěje kmet v kolibě vnoučeti,
ve spárech jestřába kvílení holubí —
vzkřik, nežli zcela jej rozsápe, zahubí . . .

Vše znělo písní tou, ale jak zvuky ty
byly tou krví z cév rozprasklých podlity,
jak borce pálily ve hloubí, řeřavě,
lednými kroupami studily na hlavě,
srdce své zajaly, svázaly, zmučily,
že jsem jim podlehl, udolán, bez síly!

A přece za písní stoupal jsem nahoru
jako laň žíznivá, bílému ke dvoru,
nad řepy lánem, kde Slovenky zpívaly
zpěv tento sladký a teskný i zoufalý,
jimž byl jak medu plást na skývu ubohou
na cizích záhonech, pod cizí oblohou,
jímžto se s laskáním, vzdušnými pocely
do chat svých v daleku ztracených vracely,
letěly za nimi přes hory, do dáli,
třeba je magnáti v okovy spínali,
třebas jim pochopi smýkali ze dveří
nejdražší, líbeznou, svatou řeč mateří.

Zpěvánko slovenská, krevnatá, unylá,
srdce mé's nadobro zajala, zranila,
do něj se vřezala ve chvíli, bezděky,
do něj se vepsala pro časy, pro věky,
že bych si nželel, kdybych šel na sto mil,
abych jí srdce své nanovo
ochromil . . .

AL. MRŠTÍK.

PARLAMENT.*)

(Pokračování.)

Radní do ničeho nepleť. Ti nemůžó za to, co te tadyk plkoceš. Radní peníze nebrali, bral's te — hani se's hjich neptal. A do véboru ti nic néni. — Vébor je zvlášť a te taky zvlášť.«

»A já to mám všecko platit?« vyjel Stéskal s rozvlněné židle.

»Kdo hjiné? Kdo chcél bét starostó? Starostenství stálo lidi grunte!«

»Hale totok přeci jakživo nebévalo. To ste enem na mě tak husedlí.«

»Žádný, husedli.« — — »Co je v právu, to je v právu — to ti každé rád přizná —« — udeřil hřbetem otevřené ruky Švásta do stolu — hale totok nemožeš podepsat hani te sám.«

»No dál. Šak já se vodvolám.«

»Vodvolé.«

»Vodvolám, vodvolám. — — Na všecko se vodvolám, haji na vás, stréčku Švásto — — Šak ve, stréčku Švásto — (a to ‚stréčku Švásto' znělo nějak lítostivě a smířlivě) — taky ste béval v hóřadě radním, hale a totok, co ve mně, přeci vám nikdo nedělal. Proč já, proč jen já mám bét ten neščasné?« — — —

»Neščasné sem, neščasné tam — jedné spravedlivě a — nebodeš neščasné. Tak ti to povím. Tak se to, Hantošu, nesmí dělat«, zasmál se pojednou Švásta.

»A jak?«

Švásta místo odpovědi dal se do bujného smíchu.

»Deť seš starostó — némódřéší vůbce — raď si!«

Pojednou starosta položil obě své tlapy na stůl, shrben připovstal a toče hlavou na obě strany, v levo, kde seděl Švásta — i v pravo, kde seděl důchodní a »mrkvjy« Dóbka ani si nevšímnuv, pravil tónem člověka, který ve vší úctě se poroučí:

»Víte ve co? Revídírujte si sami. Já tu bét nemosím, dež to všeci víte líp, nežli já, keré sem bel při všem a ve při ničem — — — Šak já se vodvolám — — — —« pravil Stéskal, sebral čepici a bez pozdravu odešel.

Byl také nejvyšší čas. Snad už v následujícím okamžiku bylo by se v pěsti jeho ocitlo hrdlo někoho z přítomných. Teprv když vyšel na ulici — — zatočilo se s ním Lidečko — a ne už krůpěje potu, ale slzy, opravdové slzy, velké jak hrachy řinuly se mu z očí. Ani na cestu neviděl a zaškobrtal do bezedného bláta Lidečka.

Ve světničce na chvíli převládlo přísné ticho.

»Tak, co včil?« ozval se první »mrkvja« Dóbek.

»Co včil!?« na to Švásta. »Doděláme to bez něé. Deť von tu hani nemá co dělat, jen dokaváď me chceme. Deť huž mosel hjít. Řekni mně Dóbku, jak tadyk bode sedět? Seděl bes te?«

Dóbek šlechetně naznal, že by »neseděl«.

»To bech neseděl, to máte jednó pravdu — já bech tu neseděl. To beste si mohle dělat, co beste chceli, hale habech já tadyk seděl — — to bech nemuhl. — — Já ti dám mrkvju. Mrkvja mně říká — mrkvja, pane důchodní — — Co su já za mrkvju, jaká mrkvja — pane důchodní? Já nesu žádná mrkvja — to néni pravda. Tu v hospodě onehdá přede všema mě tak poctil.«

Důchodní díval se na hodinky.

»Víte vy co, páni výboři? Žádná pomoc, ale já už musím jít. Dnes to beztak nedoděláme. Vezmeme to ještě jednou od začátku, z gruntu a teprv uvidíme, co a jak.«

Švástovi přeletělo čelem cosi, co vypadalo jak vzácná myšlenka. Zamyšlen ani neslyšel, co důchodní dokládá a jen viděl, že vstává a skládá účty do knihy — — — Usmál se jedním koutkem úst a nějak útrpně ohlížel se po tlustých prstenech důchodního. Položil na ně ruku a přidržel jemně ke stolu.

»Pane důchodní — voni só šikovné a v počtech vobeznalé člověk, to já vím. Hale v tem« — ukázal Švásta na účty — »v tem se přeci neveznajó — to si můžó mluvit, co chcó. Je tam ešče celá litanija věcí a na to nepřinde žádné pan důchodní a žádné počtář — hať je jaké je. Na te věci mosí přijít takové človĕk, jako su já. Já« uhodil se

*) Vůči lidem, kteří ve vytvořených postavách a dějích našich povídek rádi hledají podobnost s příběhy a osobami skutečnými, prohlašujeme, že děj i osoby našich povídek a tudíž i »Parlamentu« nemají co činiti s osobami a věcmi místa, které obýváme. *Al. a Vil. Mrštík.*

hrdě do prsou — »Só tam věci, přes kerý brkat mosí člověk, debe haji nechcel — — Hale — to se mosí študýrovat — duma, v tichosti — bez matení a zbetečnýho povídání. Všecko nandu« — — —

»Myslíte?« zamyslil se důchodní.

»Co meslím?! Vím to! Te hóčte dajó mně a než přijedó — — huvidijó, co su já proti nim.«

»Chtěl jsem si je dát opsat.«

»To můžó. Kemů je mám dát?«

»Příručímu Matýškovi je dám opsat.«

»Matýškovi?« ušklíbnul se Švásta. — »No, jak chcó. Dež Matýškovi, tož Matýškovi — hale, dež nésó duma — do cizéch ruk hóčte be neměli dávat. Třebas je to Matýšek.«

»Poslechnó!« přisvědčoval i Dóbek — — »Člověk nikdá neví, co se stane. Přeci bodó v lepší bezpečnosti hu nás, než kde hjinde — a me to zatím zprohledáme, že to ešče jakživ nikdo neviděl, co me všecko nandeme. Huž jednó sme měli takovó patáliju a nač sme přišle me, nepřišel hani pan revident.«

Důchodní v ruce choval zas hodinky — a bylo patrno, že myslí už a musí myslet na zcela jiné věci.

»Nu což, záleží na tom vám zrovna tolik jako mně. Doma beztak nebudu, vemte vy si je k sobě a prozkoumejte účty doma i přílohy. Až přijedu, můžeme teprv jak se patří revidovat — — —. Ale opsány ty účty musí být, než je starostovi dáme zpět.«

»Šak bodó — hale huž se vším všudy — jak to tam je aji — néni.«

»Tak!« přisvědčil i mrkvja Dóbek.

A rozešli se, aby v sobotu sešli se zas.

Švásta balil přílohy — jen tak mimochodem podávaje spěchajícímu důchodnímu ruku. — Když důchodní odešel — teprv se narovnal a vyměnil s Dóbkem dlouhý a jen jemu a Bohu všemohoucímu srozumitelný pohled. Pak se oba dali proti sobě do smíchu a přecházejíce světničku kolem sebe, každý na různou stranu, třepali hlavou, jak nikdo hlavou třepat nedovede, než Švásta a mrkvja Dóbek. Kdo by je byl viděl, jak proti sobě se zastavili, znovu do smíchu se dali a se smíchem a beze slova se zas rozešli, byl by myslil, že má před sebou dva lidi, kteří si pověděli něco velice duchaplného a tak směšného, že pro smích k slovu ani přijít nemohou. Zatím si nepověděli ničeho a ze všeho bylo patrno, že ničeho si ani nepoví. Ale oba věděli, co si myslí a to, co si myslí strěček Švásta, že není o vlas jiné, než co si myslí mrkvja Dóbek. Podali si ruce a beze slova se rozešli — Švásta na konec dolní — Dóbek na konec horní. — — —

Stéskal tu noc nespal a postel vrzala a sténala pod ním jak bolavá. Nespala ani jeho žena a co si myslila, bylo asi na vlas to, co si myslil Stéskal. Teprv k ránu rozptýlily se před nimi přízraky noci a sen aspoň na chvíli snesl se na unavenou jejich duši. — — — Leželi jak mučenníci po skončených útrapách, aby za dne a následující noci podstoupili útrapy nové. — — Tabulku na domě »Představený obce« toho dne oba ani vidět nemohli. Za to nejednou se po ní ohlédnul Švásta, když kolem šel a nějak významně pohlížel do starostových oken.

»Mrkvja« Dóbek nešel vůbec okolo.

(Dokonč.)

MILOSLAV HÝSEK.

JEDEN ZE ZAPOMENUTÝCH.

(Fr. Jar. Kubíček. — Dokončení.)

Tak zahájil Kubíček řadu poctivých pracovníků za práva českého lidu na Moravě, kteří za svou práci dovedli trpěti. »Kdy se bude psáti o posledním trestu moravské žurnalistiky?« táže se Kubíček na konci svého článku. Nyní teprve začínaly: hned po něm byli souzeni a většinou odsouzeni i ostatní moravští žurnalisti (Kříž, Dvořák, Foustka a j.)

V nekrologu Kubíčkově v »Moravské Orlici« se dočítáme, že on jest autorem velké části úvodníků tohoto listu. Jsou veskrz psány v intencích federalistů a je těžko vybírati a říci o nich něco bližšího. Tu měl

Kubíček dobrou školu už z Vídně. Byl tenkráte dopisovatelem »Pražských Novin« a když byly založeny »Národní Listy«, byl Riegrovi doporučen a stal se prvním jejich korrespondentem, referuje tam také o říšské radě až do října roku 1861, kdy z Vídně odešel.

Důležitější a zajímavější jsou Kubíčkovy feuilletony z »Moravské Orlice«. Datují se hl. z r. 1863; nadpisoval je »Brněnské báje« a označoval čtyřúhelníkem. Jeho pole zde sice není příliš rozsáhlé – ani doba jednoho roku, kdy je psal, nestačila, aby se tu rozvinul – ale jsou pozoruhodné svým celým rázem. Je to Brno a okolí, jemuž je věnuje, a v něm to, co brněnské češství nejvíce tlačilo. A tu se mu podařilo napsati obrázky, jež jsou pro svou dobu charakteristické a pro poznání tehdejšího Brna velice důležité. Nereflektuje pravidelně dlouho, navazuje nejčastěji na nějakou příhodu z ulice, aby hned pustil úzdu své satiře a bičoval naše národní nedostatky a nepřátele. Kultura je v jeho očích jediná, kosmopolitická, a každý národ na ni něčím přispěl; Němci si proto nemohou osobovati právo větší úcty nežli jiní národové. Mluví tu s ohledem na brněnské Němce, jež šlehá výsměchem při každé příležitosti. Mezi brněnskými Čechy je proto třeba rázných činů, je nutno vystoupiti proti domácímu němčení v rodinách a s pravou osvětovou prací.

Pracovat, pracovat – to je jeho heslem. »Či myslí sobě někdo, že Slovan si může koupiti nějaké masti kulturní v apatyce a pomazav se, že se »kulturníkem« stane?« volá 6. září 1868. Příležitostně naznačuje také směr práce: horlí proti jarmarečním písničkám jako otravě lidu, proti Gastlovu výdělkářskému podniku »Posel Moravský«, propaguje v Brně české divadlo, horlí pro dívčí výchovu – zvláště zde je zajímavý jako průkopník emancipačního hnutí: chce míti ženu vzdělanou se silným vědomím vlasteneckým. A stejně mluví o studentstvu, k němuž již tehdy hovoří způsobem epištol Hálkových. Obsah feuilletonu naznačoval již vedle nadpisu; zahrnoval do něho vždy všechny pozoruhodné události posledních dnů a nutno přiznati, že měl ve výběru jednotlivostí i jejich spojení v celek jistou ruku. Vše, co vypravuje, je prosyceno zdravým humorem; »pod čárou prý sobě člověk smí dovoliti lecjaký žertík, a to tím snadněji, nazve-li ho v pochvalné opatrnosti již ze předu pouhou – bájí«, praví jedenkrát. Brno, pro něž pracoval, miloval vroucně – mluví tato láska z každého místa, kde o něm hovoří, a věří v jeho budoucnost. Tu zapomíná na svůj žertovný ton a mluví s vážnou vřelostí, až v nadšení zase v něm propukne veselost: »Třes se soku na Vltavě přede sokem na Švarcavě!«

Už v těchto feuilletonech, jež psal Kubíček jako žurnalista, jest patrný jistý umělecký smysl. Dobře líčiti současný život dovedl i v dopisech, jež psával z Vídně a ze svých prázdninových cest hlavně do »Hvězdy«, stejně jako v »Briefe aus Mähren«, psaných do »Ost und West« a »Wanderera«. A s touto jeho schopností souvisí i jeho vlastní spisovatelská činnost.

Padesátá léta na Moravě v tomto ohledu jsou velice chudá. V popředí národního života stálo kněžstvo, jež svoje katolictví a kazatelství učinilo hlavním obsahem beletrie i veršů. Dědictví cyrillomethodějské mělo v programu pouze mravoučné povídky. A poesie moravských básníků byla prodchnuta týmž duchem, obrácena hl. k Hostýnu a Velehradu. O jiných básnických druzích tu není stopy.

Fr. Jar. Kubíček jako básník podlehl duchu doby. Chystaly se velehradské slavnosti na Moravě, k níž se připojil celý národ. Furch a Sušil opěvovali Hostýn už řadu let. Kněžím v poesii Velehrad a Hostýn zastupovaly Moravu, ale mezi laiky se snad přece ještě udržela tradice Ohéralova »Týdenníku«, kde bylo akcentováno moravanství. A to obé se jeví u Kubíčka, který začal své básně tisknouti 1859 v olomoucké »Hvězdě« pod jménem Jaroslav Lipovec. Lze tu rozpoznati ještě starou slovanskou tradici Kollárovskou – vliv Vídně, kde tehdy se styky slovanskými studenty Kubíček žil – dále zmíněné moravanství, v němž se touží na zašlou slávu Velké Moravy, a konečně současné nadšení pro Velehrad. Pravým básníkem Kubíček nebyl, co tu říká, byť bylo sebe upřímnější, ve čtenáři dojmu nezanechá. Má určitou veršovou obratnost a není nejasný – to jest snad jeho předností, nic více. Ale od současných básníků moravských ho i zde liší vědomí dalekých obzorů; v básni »Mnichové« ve Hvězdě 1859 už cítíme máchovskou náladu, jež jest jinak na Moravě neznáma a ballada »Mužík z hory« ve Hvězdě 1860 už svým počátkem:

> Co znamená ten velký hluk
> ve hradě Lumírovu? atd.

přes Markův »Horymírův skok« nás vede

k Schillerovi, k onomu Schillerovi, proti jehož oslavám se ohražovalo před rokem moravské kněžstvo nejen prý »ze stanoviska národního«, nýbrž hlavně jako proti nepříteli katolické církve.

A také jeho povídky vyrůstají nad moravské literární poměry. Zase ovšem nedosáhly ještě cíle, nejsou uměleckými v dnešním toho slova smyslu, ale jsou na úrovni veškeré současné literatury české. Kubíček dobře vládl pérem, řeč jeho byla plynná, beze stopy nejmenší násilnosti. A tak dovedl povídkově zpracovati dobře každou látku. Své povídky otiskoval pod čárou v »Moravanu« a »Mor. Orlici«, ve »Hvězdě«, »Vose«, »Humoristických Listech« a v almanachu »Dunaj«. »Melancholik« z »Dunaje« a historický román »Ušlechtilé duše« v »Mor. Orlici« (1. ledna až 17. března 1864) jsou nejdůležitější a nejcharakterističtější. Kubíček studoval horlivě slovanské i západoevropské jazyky a mladý nadšenec, miloval zvláště Poláky, jejichž přípravy k poslední vzpouře horlivě sledoval. A toto nadšení pro Poláky se jeví v obou těchto pracích, jež se současným životem českým nemají nic společného. »Melancholik« roste z Máchovského názoru na život a umění: je to povídka v dopisech, jež píše příteli mladý, romanticky naladěný vlastenec; přirozeně tu hraje roli láska k neznámé dívce, do níž se zamiloval na slovanském bále. A také vše další: že na venkově ji znova vidí, že je to Polka, že je šlechtičnou, že ho miluje, že žárlí na domnělého jejího ženicha – bratra, že má míti souboj, při němž se vše vysvětlí, jsou motivy v této době v Čechách – ne na Moravě – bezpočtukráte zpracované. »Ušlechtilé duše« chtějí býti historickým románem, ale romantika zde zase vykouzluje známé osoby a scény: vězňové, karbonáři, láska k neznámé, podplácení, mesaliance, zrádcové, nejrůznější rodinné zápletky, nešťastní milenci-hrdinové a pod. se neustále střídají. Ale základ je hlubší: tento román, v němž chce dáti autor průchod svému nadšení pro Poláky, jeví zdravý jeho smysl pro skutečný život na četných místech i ve své basi; rozdělení Polska prý objevilo řadu »ušlechtilých duší«, jejichž životní chyby Kubíček zná a proti nimž pracuje ve svém národě. Píše s nadšením, ale kritisuje hned – a to dávalo záruku, že z Kubíčka mohl vyrůsti dobrý spisovatel.

Přes vysilující činnost žurnalistickou pracoval Kubíček literárně až do smrti. Pro Foustkovy »Zábavné večery« psal román »Přímé povahy«, jehož však neukončil stejně jako románu »Metamorfosa života,« psaného pro »Hvězdu«.

Kubíčkovy vážné literární snahy byly patrny také ze dvou almanachů, jež vydal: první »Dunaj. Almanach Vídeňský«, r. 1861 s F. J. Studničkou a J. L. Peškem, druhý »Slavnostní album«, s M. B. Křížem v jubilejním roce cyrillomethodějském 1863. První z nich, zároveň výraz sympathií prof. Šemberovi, má svou určitou literární cenu: Kubíček tu seskupil řadu mladých Moravanů, jež i starší podporovali (na př. Furch), a rozšířil tyto řady i vídeňskými studenty z Čech, jež uvedl i do »Hvězdy«. Zajímavo jest srovnati jeho ráz vzhledem k pražským almanachům »Máje«: ač se tu stopy mladých pražských básníků dají konstatovati, přece se tu akcentuje slovanství, moravanství a snaha ta je patrna i v suché formě – to, co proti »Májistům« chce »Hvězda« a z čeho rostou moravské listy a almanachy sedmdesátých a osmdesátých let. »Slavnostní album«, vyšlé v nádherné úpravě a věnované hraběnkám Berchtoldovým, bylo výrazem cyrillomethodějského kultu mládeže. Zajímavá věc, na niž hned tehdy upozornila »Moravská Orlice«: zatím co jsou zde zastoupeni i mladí svobodomyslní básníci čeští – Hálek, Světlá, Špindler, Adámek a dokonce i Sabina – moravští básníci – kněží tu naprosto scházejí, věc, již vysvětliti nedovedu.

S belletristickými pracemi Kubíčkovými souvisejí také jeho články o výletech a cestách, na př. »Karlovy Vary« a zvl. »Na Hané« ve Hvězdě 1861. Zde a u L. Hansmanna je třeba začít hledati počátky realistických moravských obrázků Františky Stránecké, jež je snad v této době čítala. Jest v nich důkladná znalost venkovských poměrů spojena s kritikou a touhou lid povznésti, uvědomiti. Miloval lid a jeho zvyky – hned na počátku své spisovatelské dráhy se ve »Hvězdě« zvláštním článkem bolestně ptal: »Hanáci, kde jest váš bývalý kroj?« a – snad leckde je to znát na ujmu umělecké hodnoty jeho prací; ale o tu nám tu zatím neběží, nýbrž o to, co v Kubíčkovi bylo nového, čím vyrostl nad poměry a proč zasluhuje býti vyzdvihnut ze zapomenutí.

Jazykově je nutno postaviti Kubíčka na značnou výši. Dovede řeč ovládati a užívati jí dle vlastní potřeby. Není tu stopy po moravismech, vliv dialektu se jeví jen ve

tvarech, jak to tehdy bylo všeobecné (knírami, své ramena, mezi zločincemi, říct, nepřehlasované loža a j.), nikoliv ve slovích jednotlivých. Snaha vyjádřiti se pružně zavádí ho někdy na zcestí, užívá latinismů a germanismů ve frasích (vidíš se mi býti a p.). Ale leckdy se tu mihne svěží lidové rčení, jež svědčí o porozumění pro řeč, které Kubíček jistě měl v plné míře.

Současná doba Kubíčka dle všeho dosti cenila: alespoň »Svatobor«, jak bylo řečeno, jemu prvnímu poskytl podporu na cestu do Italie, jistě přičiněním Riegerovým; a také když zemřel, jednalo se o vydání jeho veršů a potom i sebraných spisů. Po jeho věznění také některá moravská města ho jmenovala čestným občanem. Na hrob mu chtěli přátelé postaviti pomník; sbíralo se na něj, koncem šedesátých let se v jeho prospěch hrálo divadlo v brněnském okolí, ale na konec ze sbírek vzniklo několik nechutných novinářských sporů...

Ty's viděl jitřenku dne nového,
jehož jsi nadšeným byl hlasatelem —
dne samého však jsi se nedočkal;
tys viděl vzcházet bujné osení,
jež pěstoval's a hájil's s duší s tělem, —
leč zlatých klasů jsi se nedočkal!

Tak a podobně zpíval nad Kubíčkovým hrobem kterýsi jeho přítel. A pravdu řekl. Nezasluhoval by ten nadšený nešťastný hoch, aby jeho souborné spisy byly vydány alespoň dnes?

B. SOKOL.

HOŠÍČEK.

Tři episody ze života Pavla Rojara. — (Pokračování.)

Otevřel a rozjel se prudkými zběhlými pasážemi do žlutých klaves, budě vyšeptalé rozladěné tony, provázené podivným chřestěním klaviatury, vykloubené jaksi ze stability.

»Baba přiletí,« nadhodil Vrátný.

Jako v odpověď zabouřil Raus těžkými akkordy hrozný pochod. A opravdu. Dvéře od kuchyně se otevřely a ostrý hlas se ozval: »Kdo to je? To jistě ten ryšavej.« — Domácí s vykasanými rukávy rozhrnula malé u dveří a vsunula se do světnice.

»Poslouchaj, pane«, spustila trochu pražským nářečím, jemuž za leta posud neodvykla, »ani neví́m, kdo jsou; proč pak do toho fortepiána tak mlátěj? Najali si je?«

»Matko, nehučte, máme hosti«, zachrčel president s okna.

»To se neráčej hněvat, pane; pěkně vítám« obrátila se k Závodskému a otřela si ruce, aby mu je mohla podat.

»Pořádek bejt musí, to jináč nejde« vysvětlovala dál. Tohle forte jsem koupila z dobrej vůle, abych pánům studentům udělala dobře. Mívám mnoho z ústavu. Ale ti hraj, jak se patří, pěkně pomalu, radost poslouchat. Kam pak bych se poděla s takovouhle. Za měsíc by bylo po něm, a dala jsem za ně dvacet jednušek. Kdyby tu bejval, no, neřekla bych pro jednou, ale aby si sem chodili execírovat, to nemůžu trpět.«

»Abych se tedy nastěhoval, paní kvartýrská, ne?« smál se Raus.

»I ne, děkuju«, mávala odmítavě rukou, »leda by platili o dvě zlatky víc. Ráčejí odpustit, že jsem vytrhla«, obrátila se zas k herci, »však jsou života zkušenej.«

Vypukli v řehot, sotva se za ní dvéře zavřely.

»Ostrá panička«, zálibně poznamenal Závodský.

»A hezká, že?«

Herec si nakročil, ruce otíral a hodil znovu po Rausovi: »Poslouchaj, pane, ani nevím, kdo jsou, proč pak do toho —

Nový halas se rozezvučel. Primán Krásl skákal radostí a necítil, jak ho Macík bije do zad, Antoš praštil ožmoleným držátkem a slzel, ba i Jílek se smál na plné hrdlo. Teplé přítulno přešlo světnicí.

»Vezmete piano?« ptal se Raus.

»Neberte bez domácí, ztratilo by na efektu«, mínil Vrátný.

»Však ne, nehodí se mi, ale ostatní ano, až na to, že musíme postavit pokoj trochu domácký. Přijdete se podívat?«

»Všici« — řekl Pavel, rozehřátý úspěchem návštěvy, rychlým sblížením, o něž měl potají své pořadatelské starosti.

»Já ne« — ohradil se Antoš zase již zvážnělý a za lejstra zalezlý.

»Proč?«

»Náš farář říká, že divadlo je hezká lež a že dovede ponenáhlu povahy sobě přispůsobovat.«

»Nesmysl!« vyhrkl Pavel.

»Jste evangelík?« tázal se Závodský.

»Ano.«

»Já také«, hlásil se Jílek, »ale neuznávám; považuji to za farářovu slabost. Divadlo je lež, je-li špatné.«

Antoš se rozehřál. Je snad pravda, když tam titéž lidé hrají dnes to, zítra ono, když každý na sebe navléká cizí povahu? Není a není.

»Sofistika!«

»Jaká pak?«

»Neupřímná. Všecko se tak dá dokázat.«

»A nedá«.

»Dá«, prohlásil Vrátný siptivě. »Čteš-li ve škole cizí věc, také lžeš, protože nemluvíš svoje myšlenky.«

»Oho, číst a hrát!«

»Všecko jedno. Jen míra přispůsobení je jiná.«

»To je právě, co činí rozdíl. Tam ze sebe nedělám, nehraju.«

»Prosím tě, primuse, mlč. Čteš-li pitomě, ovšem nehraješ, ale ty, primus? Naparuješ se, deklamuješ; zapři, chceš-li.«

»Co bych: čtu, jak nejlíp umím.«

»Tak vidíš. Přidej k tomu gesto a lžeš, ne? Sofistika, mizernost! Podlamování krásy. Pak lhou všici umělci, protože neříká každý jen svou pravdu.«

»Také že lhou. Ty, Bohuši, nejvíc. Myslíš si: já, já — takhle musí svět vypadat, ne jaký je; a lžeš, protože polovičku falšuješ vědomě a druhou nevědomky.«

»Jsi hlupák.«

»To je polemika?«

Jílek se nezdržel, vpadl místo Vrátného, jenž se rozkašlal.

»Nač polemisovat s vyloženou věcí? Uvažuj přece, primuse. Umělec chce namalovat tebe. Může ti dát svoje myšlenky? Musí mluviti jako ty.«

»Hloupě!« řízl kousavě Bohuš.

»Musí tě vystihnout. To není lež, to je jeho umělecká pravda, které nerozumíš.«

»Proč pak mě maluje? Je toho třeba? Ne a ne; to vše jsou základy krásné lži. Potřebuje lhát, i navěsí na sebe pozlátko umění. Není ho třeba, ničeho není třeba krom pravdy.«

Světnice se pohnula. Vrátný, Jílek, Pavel, Hora shrnuli se ke stolu proti sobě, Raus kopal ze spod zuřivě do piana, a kdykoliv Antoš mluvil, křičel ze všech sil: nesmysl! Malí se stěsnali dychtivě u dveří, a neúčastni zůstali jen Štěrbové, plivající každý ze svého okna.

Vrátný uhodil pěstí do stolu na konec: »To jsi student? Tohle? Popřít umění, paušalně je hodit do svých helvitských lží?!«

»Tak nemluv«, křikl Jílek, »církev není proti umění, Antoš je tu sám, sám ať si nese.«

»To je mně jedno. On je jen nejvybarvenější z vás. A konečně co je mně po všech církvích dohromady? Umění je pravda, nejkrásnější pravda, abys věděl, Antoši, a kdybys všecky faráře světa —

Rozkašlal se prudce a nedomluvil.

Antoš toho použil: »To umíš, zatáhnout spor na osoby. Nu, svez se na farářích, tím si umění zachráníš.«

»Zachráním,« kuckal se Bohuš a dusil. A ty, Štěrbo, nekuř, není tu možno dýchat.«

Starší se ani nehnul; mladší odstříkl slinu a posměšně hodil po něm: »Nehádej se, budeš dýchat.«

»Ty jsi při Antošovi?« vyhrkl Pavel?

»Mně je to jedno. Hlavní věc je po obědě fajka, po večeři pivo a potom —« Ušklíbl se.

Hlasy schladly na chvíli, Antoš zalezl do nejzazšího kouta a shlížel zarytě nepřátelsky ke stolu.

»Nač se hádat,« začal akademicky Jílek. »Jedná se o věc, která se nedá rozhádat, o které se má ale uvažovat. A pak tu jde o studenty. Co jsme? Co je takový Štěrba a Antoš? Oba jste proti duševnímu rozpjetí, oba se plouháte níž, než student má. Jak teprve později, až i ta trocha přirozeného vznětu vám ujde? To bychom byli čistý květ společnosti«.

Hora, Pavel, Raus i malí začali přizvukovat zase, a pokoj se pohnul opět.

Závodský mlčel a napjatě sledoval. Chvílemi neznačný úsměv mu sehnal vrásky k oku, jindy hltal obličeje i gesta, zejména Jílka nespouštěl s očí a pak Štěrbu. Když pozoroval, jak se proud rozběhl do ramen, v nichž musí zaniknout, obrátil se k presidentovi.

»Kam jsme to až zašli od divadla«.

»Neumějí jinak mluvit«, prohodil a shovívavě dodal: »Mládež«.

Hoši ucítili také při slovech hercových, že zašli, ale oheň ještě hřál jejich oči a byli by šli znovu jinam, byloť jim nutno řešit vždy nejpalčivější.

»Směry života mají také něco z vašeho sporu«, mluvil do nastalého ticha: »boj života s idealismem. Zajímala mne vaše debata«. —

»A jak řeší spor?« ptal se Vrátný.

»Neřeší skoro, totiž — nu student idealista miluje děvče života, to ho ovšem sklame pro starého boháče a tím skoro strhne v záhubu. Ale láska k rodičům ho ještě nadnese a zachrání ku konci; tedy snad jakási síla idealismu se tím ukazuje; jak chcete«.

»Všední historie«.

»Ale je postavena trochu na ideje a na kresbu lidí, čímž se zvedá«.

»Uvidíme. Však se za týden podíváme«.

»Přijdete tedy?«

»Již ze zvědavosti«.

President, jenž dosud trval jen v olympských mracích na okně, slezl teď a vmísil se do řeči.

»Tedy idealismus a ženské budete ukazovat? No pošlu vám je tam všecky, protože toho potřebují. Hloupí jsou na idealismus dost, ale o ženských mluví nejvíc. Tuhle Antoš říká, že jsou pokušení a zacpává si uši. Rojar se na ně dívá takhle vysoko, div jim křídla nelepí, Hora nemluví, ale — a tamhle ta verbež — ukázal na malé — natahuje uši a potom — eh. A ženská je ženská, rozumět se jí má; a ideály jsou pitomost«.

Herec se usmíval, hledě na Pavla, jenž rudnul, až vybuchnul: »Přijde na to, pane presidente, máte-li pravdu vy — nebo já. Jestli já vyvyšuji, vy snižujete a patent na nejlepší rozum také nemáte«.

»Mlčet, holátko«, zavrčel Štěrba.

»Až budu chtít!« Ale přece opustil předmět a vracel se otázkou k divadlu. Měl svůj tajný úmysl.

»Která scéna je tak asi nejlepší, abychom věděli, nač se těšit?«

»Myslím ta v druhém jednání, kde Černý strhne Boženu k zemi, aby ji zardousil«.

Hovořil klidně, ale Pavel říkal si současně: tu scenu jsme zkoušet neměli. Díval se upjatě naň, neviděl však nic; ani vráska se mu nehnula.

»V jeho nebo v jejím bytě?« zeptal se mladší Štěrba.

»Bydlel u nich«.

Oba bratři se vyjevili, i Vrátný se podivil. —

»Nu ano, byl u nich jako vy třeba u paní Fortepianové«.

»Ale byla hezčí?« řehtal se Raus.

»A — to skončilo nešťastně?« — Mladší se nemohl udržet, skočil, dýmkou se rozehnal a smál se, smál.

»Byl idealista«, poznamenal herec.

»Hlupák«, mínil starší.

»Tuhle Pavel je na nejlepší cestě skončit také tak. Má také domácí dcerušku, no je ještě mladá, ale než on bude hotov«.

»To bych nevěděl, co dělat«, zarděl se Pavel.

»Či se chceš polepšit a obrátit? To by bylo zajímavější«.

Pavel se rděl ještě víc a byl rád, že ho Závodský vytrhl poznámkou, že ve hře vystoupí na zkoušku poprvé slečna Ela Polhorova«.

»Cože? Snad ne naše krasavice?« překvapil se Vrátný.

Pavel přisvědčil.

»To bude hezké děvče života«, poliboval si neomaleně Štěrba.

Pavel se úzkostně zahleděl na herce, ale ten na sobě nedal ničeho znát, jen obočí zvednul poněkud.

»Škoda, že u ní nebývá nějaký idealista, hrála by pak skoro dle skutečnosti«, pokračoval Vrátný.

Herec zase jen očima pohnul v odlescích, když se ptal, jak že to?

»Inu se starým bohatým jsem ji viděl, nescházelo by tedy nic jiného«.

Pavel neodvracel očí se Závodského. »Ani to jím nehne?« žasnul. Nehnulo, leda hlas mu trochu ochraptěl, když zase vyzvídal.

Vrátný se sípavě rozvykládal. Včera večer prý je na Kolišti potkal se Sternem, jehož dobře zná, protože bydlí v jeho domě. Díval se na dělnice, jak po šesté táhnou z fabrik; rád se na ně dívá, protože jsou některé až nápadně lákavé. Šli spolu nahoru a zpět; co bylo dál, neví, nečekal na třetí setkání. Stern sic není přestárlý, ale do vyžitých let nemá daleko.

Závodský se tvrdě zasmál. Mlčel a všichni s ním. Pak sáhnul náhle po zimníku a loučil se. Pavel odcházel s ním, cítě nutnost aspoň slovo ještě říci, aby Vrátného slova nebyla poslední.

Prošli mlčky Panskou ulicí a na hercovu tvář se vrátil zimomřivý výraz, s nímž dnes vyšel. Pavel by byl rád něco přátelského řekl, ale osmělil se až na Kolišti, na něž bezděky sešli.

(Pokrač.)

BOHUMÍR KRIŠTOF.

KAMENOUHELNÝ REVÍR OSTRAVSKO-KARVÍNSKÝ.

Není zajisté v oblasti národa československého důležitějšího — jak hospodářským svým významem, tak i sociálním i jazykovým — pruhu země nad ostravsko-karvínský uhelný revír. Následující pak řádky jsou jen malým pokusem a nepatrným zlomkem vylíčení celkových poměrů tohoto slovanského mostu, na němž odehrávají se houževnaté zápasy sveřepého nám nepřátelského kapitálu s massami slovanského proletariátu, na němž o politickou hegemonii na kolbišti ocitly se 3 národnosti.

Ostravsko-karvínský horní revír je částí kamenouhelné pánve mezi Svinovem, Krakovem a Benthenem v pruském Slezsku; od východu k západu (Karvina-Svinov) měří 18 km., od severu k jihu u Mor. Ostravy 9 km., u Karviné 4 km., rozměru má 19 čtver. km.; západní část revíru (ostravská) náleží k t. zv. vrstvám waldenburským, východní (karvínská) k šaclarským, hranici tvoří Orlová.

Bohaté pokladny uhelné staly se předmětem těžení a obchodu teprve v minulém století, ač vědomost o nich, zahalena v pestrou směs pověstí o čarodějnicích je hlídajících, domorodému lidu byla známá. Kamenné uhlí, jehož sloje vycházejí až skoro na povrch, bylo objeveno v Pol. Ostravě v údolí Burňa kol. r. 1770 kovářem Keltičkou, který vyzkoušev ten »černý kámen«, nalezený pod samým trávníkem, ve vlastní kovárně, získal dne 28. října 1776 povolení k hornictvu dobýváním štolami. Právo to však prodal 2 roky později držiteli statku hr. Fr. Jos. Vlčkovi, jehož potomci majetek takto získaný podnes v držení mají. Kutáno též uhlí, vlastně kopáno nejvíce na povrchu země bez plánu, necvičenými dělníky-horníky i na jiných velkostatcích a tak doly byly většinou vlastnictvím místních velkostatkářů a hornické práce obstarávali tudíž robotou povinní poddaní. Zajímavo, že ložiska tohoto revíru ocitla se hned v začátcích v rukou několika soukromých podnikatelů, takže nelze zde stopovati procesu, jak malí majetníci zmocnivší se také těžení, později musili ustoupiti velkovýrobě. Zemědělský ráz kraje, nikde na blízku průmyslových míst, nedostatečná komunikace, hojnost dřeva nedalekých hor, byly příčinou chabého těžení uhlí, které úplně stačilo skromným potřebám nejbližšího okolí, při stále stejných cenách.

I erár v té době prodal své doly v Přívoze bratřím Kleinům, kteří prodali je Severní dráze. Čilý ruch nastal teprve v letech 1868—72, kdy vynikající český inženýr Hynek Vondráček spojil se s obchodníky uhlím bratry Guttmanny a najali od barona Rothschilda veškeré jeho uhelné doly. Technická práce a obchod podali si ruce. Vondráček povolal české inženýry (Ed. Hořovský, Vilém Jičínský, Mayer, J. Šimáček . .), kteří přivedli ostravsko-karvínský revír na nynější stupeň dokonalosti.

Veškerá plocha k dobývání uhlí patří 10 velkým podnikatelstvům, z nichž všechna jsou německá, ač při dobré vůli vlády mohly snad doly severní dráhy zároveň s její koupí přejíti ve státní majetek, čímž pro budoucnost mohlo býti čeleno jednak různým lichvářským experimentům se strany ostatních závodů, jednak v poslední době hojně přetřásané pověsti, že doly Severní dráhy mají zakoupeny býti pruskou akciovou společností a tím zas kus půdy padnout v oběť nenasytné hakaty. — V revíru jsou doly: Vítkovické, majitelé bar. Rothschild a bratří Guttmannové, Severní dráhy císaře Ferdinanda, společnosti Marie-Anny, hrab. Wilczka, Zvěřinovy doly, hrab. Larische-Mönnicha, Ostravsko-Karvínské montanní společnosti akciové, bratří Guttmannů, rak. horní a hutní společnosti (dříve arcikníže Bedřich), rakouské alpinské montanní společnosti.

Jakostí svou je uhlí velmi dobré, nespalitelná část v něm kolísá mezi 3 až 20 proc., průměrně obnáší tedy 10 až 13 proc.; koksu dobývá se 60 až 75 proc.

Dělníci dělí se na několik kategorií a to:

1. Důlní na dozorce, strojníky, havíře, (sem počítají se též důlní tesaři, kteří staví podzemní stavby, koleje, podpěradla a v pořádku udržují); vozači a táčkaři; tyto 2 kategorie liší se vlastně jen věkem, táčkaři 14—18 letí odvážejí vykopané uhlí v tíži 60—100 kg. v kolečkách od míst, kde havíři kopou, k vozíkům, do nichž se uhlí vysypává; vozači 18—24 letí naplněné vozíky ve váze 100—500 kg. dopravují po kolejích k ústí jámy.

2. Denní na dozorce, strojníky, řemeslníky (elektrotechnikové, zedníci, tesaři, zámečníci, klempíři, řemenáři atd. a učňové těchto řemesel); různé dělníky a dělnice.

Zákonem z 21. června 1884 ř. z. č. 115. stanoveno v § 1., že děti mladší 14 let nesmí při hornictví býti zaměstnány a v § 2., že osoby mužské 16. a ženské 18. rok věku svého nepřekročivší smějí jen takové práce vykonávat, jež by tělesnému jejich vývoji nebyly ke škodě.

Ohromný rozmach produce kamenného uhlí osvětlí nejlépe statistika, neboť výroba obnášela:

r. 1782	12.300 q	r. 1862	5,992.000 q
« 1792	26.800 «	« 1872	11,992.346 «
« 1802	37.000 «	« 1882	26,177.173 «
« 1812	46.500 «	« 1891	37,189.274 «
« 1822	66.600 «	« 1896	47,544.479 «
« 1832	165.800 «	« 1900	57,726.042 «
« 1842	613.800 «	« 1903	60,844.764 «
« 1852	1,678.300 «	« 1905	64,574.791 «

Na značné stoupnutí výroby v některých periodách měly vliv: po r. 1826. založení vítkovických železáren, v r. 1847 prodloužení Severní dráhy cís. Ferdinanda z Lipníka do Bohumína a po r. 1855 do Krakova a spojení Opavy se Svinovem. Neznámý takto kraj na březích Ostravice rázem spojen železniční sítí se vzdálenými průmyslovými místy; uhlí stalo se předmětem intensivního obchodování a jen léta cukerní krise 1883—7 dovedla na krátko zastavit mohutný rozmach uhelné produkce.

A poněvadž již způsob těžení uhlí nepřipouští nahrazování ruční práce prací strojovou, důsledně rozmnožuje se počet dělnictva, jehož množství nestačí již dodati revír sám; docházejí dělníci z okolí, ba kolonisuje se průmyslové místo cizím lidem, který nenachází obživy jen v dolech, ale i nejrozmanitějších průmyslových podnicích, jež vyvolány přirozenými podmínkami blízkostí výborného paliva. (Toto však způsobilo, že i za periferií revíru vznikla silná průmyslová centra: Opava, Nový Jičín, Místek, Frýdek, Těšín, Bílsko.)

O netušeném vzrůstu počtu obyvatelstva stůjž zde několik ukázek z posledních desítiletí. Měli obyvatelstva:

soudní okresy:	r. 1880	r. 1890	r. 1900
fryštátský	34.967	44.456	64.056
bohumínský	33.309	42.219	71.059
mor.-ostravský	29.246	48.923	87.126
celkem . .	97.522	135.598	222.241

Přírůstek obyvatelstva jeví se v jednotlivých obcích:

(ve Slezsku):	r. 1890	r. 1900
Polská Ostrava	13.176	18.805
Malé Kunčice	1.131	3.380
Michálkovice	2.889	6.181
Radvanice	2.337	4.885
Šunichl	2.146	5.000
Orlová	3.435	6.679
Lazy	2.171	5.782
Karvinná	7.746	14.326
(na Moravě):		
Mor. Ostrava	19.243	30.116
Marianské Hory	1.154	7.571
Přívoz	5.250	10.873
Vítkovice	10.294	19.123
Zábřeh	3.209	7.653

Na druhé pak straně touha po lepších výdělcích vylidňuje kraj zemědělský, hlavně pod Bezkydem, takže v mnohých obcích úbytek obyvatelstva je dosti značný:

	r. 1890	r. 1900
Staré Hamry	2594	2369
Krásna	1805	1622
Morávka	4348	3839
Raškovice	1246	1184
Ostravice	2898	2796
Frýdlant (město)	2709	2606

R. 1900 bylo tedy obyvatel v hejtmanstvích:

		mužů	žen
M. Ostravském	87.126	(47.198	39.928)
Fryštátském	135.115	(71.643	63.472)

Celkem 222.241 obyv. na 456 km², takže hustota obnášela 487 lidí na 1 km².

Pohyb obyvatelstva s ohledem na sčítání obyvatelstva v roku 1890 jevil se v hejtmanství:

	M. Ostravském	Fryštátském	průměrně v obou hejtm.
přirozeně	+ 25%	+ 31%	+ 28·8%
přistěhovalectvím	+ 54·5%	+ 24·9%	+ 35·5%
dohromady	+ 79·5%	+ 55·9%	+ 64·3%

Zde ocítáme se před smutným faktem, že hlavní kontingent pracovní síly rekrutuje se z Haliče, při čemž český původně kraj polonisací hledí vstříc takřka svému zániku. Vždyť domovské své právo v obou hejtmanstvích mělo: ve Slezsku 50 proc. obyv.; na Moravě 19·7 proc.; v Haliči 23·7 proc.; v Čechách 2·8 proc. a v cizozemsku 3·2 proc.

R. TĚSNOHLÍDEK.

PŘÍVAL.

(Pokračování.)

Baruška: Jezdíval již dřív pan doktor na celé dny pryč?

Manka: Ne. Ten týden, co jste tu vy, začal zas zůstávat doma. Je to asi rok. Zdá se mi, že sestará, když se vrací. Vrásky se prohlubují a večer se třese zármutkem. Přichází-li se loučit, je shrben a zničen jako stařec — — — Když ono chřadne víc a víc.

Baruška: Co kdyby zemřelo?

Manka (tázavě): Baruško — — —?

Baruška: Pak by tu zůstal sám?

Manka: Nemohu, nemohu jinak.

Baruška: Je o tom přesvědčen?

Manka: Myslím.

Baruška: Nedoufá, že byste zůstala s ním?

Manka: Bojí se zmínit o tom. Byla tu jeho matka. Prosila mne, kdyby se to stalo, abych počkala měsíc, dva — — —

Baruška: Ano, tak by to muselo být.

Manka: Vždyť mu opravdu ničím nejsem.

Baruška: Opravdu?

Manka: Já sama nic nepozoruji, a bylo by to hrozné, nad pomyšlení hrozné — — poněvadž ani nechci.

Baruška: Co kdyby zůstal venku přes bouři?

Manka: Nezůstane. Má starosti o nás doma. Dům náš je tak sám v té kotlině za městečkem. Až uvidíte zas ty příšerné blesky, jak se kříží s letem vran a kavek, jež s pokřikem vyletují. A hrom se ozývá drtivě, jakoby vynášel rozsudek smrti. Všechno jí dýše. Těším se, Baruško! Zavřete okno. Tak. Ty první krůpěje! Cítíte? Jakby z olova byly. Ze žhavého olova. Podívejte, nevrací se to konečně on? Ne. Viďte! To je kotouč prachu. A květiny v zahradě —

Manka stojí nepohnutě uprostřed pokoje. Vedle odbíjí tři hodiny.

Baruška: Co je vám? Jste tak bledá. Bledší než po probděných nocích. (Zavírá).

Manka: Tak si myslím, proč neprší raději po tři dny, místo takového přívalu, který trvá tři čtvrti hodiny a rozbíje tolik nadějí, přižene obilí a přinese tolik škod.

Baruška: Hleďte, není venku skoro na krok vidět. Spousty prachu.

Manka: Hrozím se, že mne to zadusí.

Baruška: Kdyby pan doktor již přijel.

Manka: Zdá se mi, že slyším již dusot koně.

Baruška: Ne, ne, nic to nebylo, jen vítr se o dům opírá.

Manka: Hleďte ostříž — — — (couvne zděšeně, napřažené ruce klesnou). Dítě. Pláče. Slyšíte? (Utíká do pokoje).

Baruška: (Sama) Bože můj, bože, aby tu nepřišel příval. I tu je dusno a vyprahlo. A přijde-li tu — přižene obilí — — a ono se udusí a bude podehnívat.

(Venku divoce sípá vítr, kmeny trou se o střechu. Manka přechází ve vedlejším pokoji. Ohlas ojedinělých slov.)

Otomar (vážný, zamlklý; černý šat pokryt je prachem, dlouhý, černý vlas je zcuchán a sházen do čela. Mluví prudce, ostře. Když vejde zahradními dveřmi, Baruška se ulekaně vzchopí.)

Otomar: Kde je Manka?

Baruška: Dítě plakalo.

Otomar (v zimomřivém zachvění): Dítě, dítě. (Vezme dopisy a rozřezává je. Po chvilce pátravě): Neřekla, smím-li za ní?

Baruška: Nevím, nic neříkala. Pan doktor bude asi unaven a hladov. Posloužím sama.

Otomar: Unaven? Nikoliv. Děkuji. (Pološeptem): Hladov, ach jak děsně hladov. (Suše): Nikdo tu nebyl?

Baruška: Nikdo.

Otomar: A Manka je stejně smutna?

Baruška: Je, ale snad se přece vybouří.

Otomar (skepticky): Myslíte?

Baruška: Jen kdyby dítě se konečně uzdravilo. Bylo by pak líp. Rmoutí se pro ně a napíná všecky síly.

Otomar: Jen pro ně, viďte. Kdyby ono nebylo — — — Kdyby ono nebylo — nemocno — —

Přechází prudce, ruce sepne k ústům, nechá je zas padnout, hlavu opře o sklo. Opakuje mechanicky: Kdyby ono nebylo — klesá do pohovky.

Baruška: Pane doktore i vy jste nemocen. Doma byli starostliví nejen o ni, ale o vás, hlavně o vás. Nemohla jsem vás poznat, tak mlád a již tak prokvetalý. A když jsem u vás našla to ticho, zdálo se mi, že je tu taky štěstí. Nehněvejte se, že hovořím o vašich věcech, jsem jí spíš matkou než služkou, na rukou jsem ji nosila.

Otomar: Vždyť mne znáte.

Baruška: A také to bylo trochu mým přičiněním, že se to stalo.

Otomar: Že se to stalo . . . A co je to ticho? Je to snad opravdu ticho štěstí?

Baruška: Zdálo by se mi, ale když v něm stále cosi se ozývá jak zlomené rákosí, něco tak suchého, jako — —

Otomar: Nějaký žíznivý hlas. Kdyby jen tak nezvadala. Tratí se vůčihledě jako krůpěj na žhavém kameni. Po vašem příchodu, za ten týden — —

Baruška: Je trochu veselejší a sdílnější.

Otomar: Je, ale vyhlíží chorobněji. Jak by z ní měly zbýt jen ty velké, horké oči a rty. Suchý žár z ní vane. Bojím se každého příštího rána. Už snad ani v noci doma nevydržím hodinu. Budu tu jen hostem. A její ustavičný strach a bdění. Nemohu ji nikdy udržet u sebe, vždycky mi zajde tam do pokoje, kde je mdlo vůní léků. Už se mi i ty hnusí a práce mne trýzní. Zdá se mi, že nemocné zúmyslně zabíjím, abych se svému bohu vymstil. Volají mne v případech, kde již není skoro nadějí. To z prvého roku je tolik důvěry. Tenkrát jsem se horečně vrhal do práce . . . abych šířil důvěru v sebe. Bylo mi, jakby na tom spočíval celý můj život. Dnes to významu nemá. Vláčí mne neviditelná oprátka.

(Po chvilce): Ono se na mne také výsměšně, zkoumavě dívá, když sedíme u něho. Snad se ptá, proč tak beze slov nad ním sedíme. Čekáte? Čekáte?

(Povstane zas, bere plášť a chce ho obléci.)

Baruška: Pane doktore, kam chcete v tom božím dopuštění?

Otomar (s podivnou ironií): K nemocným.

Baruška (v zákmitu naděje): Zavolám ji.

Otomar (nějak pohrdlivě se usměje): Myslíte, že přijde?

Baruška: Čekala vás.

Otomar: Čekala? (Položí pouzdro, jež právě vzal do ruky). Mýlíte se. Mýlíte se. Přijde? Dřív ale dítě — —

Baruška: Vy k němu nepůjdete? Je mu zas hůř.

Otomar: Nepůjdu.

(Baruška odchází — po chvilce se vrací sama. Otomar u stolu, ruce zoufale na čele. Zasměje se. Pak suše, dusivě:) Co?

Baruška (rozpačitě): Hned přijde.

Otomar (směje se dusivě dál). Vstane a zapotácí se k ní.

Baruška (vzchopí se uděšeně).

Otomar (důrazně): Nic. (Pomalu). Dojděte mi pro sklenku vína. Dusím se.

Baruška (znovu odchází).

Otomar (pořád ještě v divokém smíchu): Hned, hned! (Sníží hlas): Opravdu hned. Manko, Manko! — — Já mohu čekat. Obětovala se nemocným. Ono je nemocno. Já — já jsem tak neuvěřitelně zdráv. Hned. (Vykřikne s divokým smíchem, který kryje zoufalý nářek): Manko!

Manka (zlomeně vejde. V podivném šeru mraků je šat její téměř černý. Jde k němu, v očích záhadný blesk, podává mu prudce ruku, a hned jak on ji stiskne, utichne, oba chvilku mlčí a hledí na sebe.)

Manka: Vítám vás, Otomare!

Otomar (vyčítavě, sotva slyšitelně): Manko —

Manka: Co je vám?

Otomar: Nic mi není.

Manka (úsilně): Co je vám, Otomare!

Otomar: Nic, nic mi není.

Manka: Měl jste hodně starostí s nemocnými?

Otomar: Ano.

Manka: A na dítě jste vzpomínal?

Otomar: Bez ustání.

Manka: Hleďte, což tu nejsem já?

Otomar: Právě proto, že jste tu vy.

Manka: Jste pečlivý, tolik —

Otomar: Tak se mi zdává — —

Manka: Co?

Otomar: Že jsem už mu prodal svůj život.

M a n k a: Svůj život?

O t o m a r: Což o ten by již nebylo — ale že jsem mu hodil ještě jeden. (Potichu, nenávistně): Jako had, had — — je — — to dítě.

M a n k a (ustrašeně): Co jste to řekl?

O t o m a r: Nemohu vám všechno povědět.

P a u s a.

(Pokrač.)

 KOMENTÁŘ.

KAPITOLA. Štěpán Zumbal stál u otevřeného okna a hleděl do noci. Před jeho očima se rozprostíralo temné brněnské zákoutí, zadní zdi továrny, náměstíčko se dvěma obchody a silnice vroubená zábradlím, protože podél ní tekl proud vodní. Hladina její byla těsně před jeho okny a několik petrolejových lamp se zrcadlilo v ní.

Počínaje vypravovati o Zumbalově případu, nemohu přejíti bez několika vět na vysvětlenou. Náš rek (příští řádky vysvětlí, smíme-li ho tak nazývati) není už docela žádným zajímavým mužem, má na sobě prach z ulice a rmut ze života. Pro mne má tu přednost, že není ani spisovatelem ani malířem ani skladatelem a že jest tu tedy zase jednou člověk bez přítěže, který pronáší každé slovo jako slovo a nic jiného a jehož každý pohyb má určitý účel, buď aby odehnal mouchu nebo rozlomil chléb a podal sousto ústům. Není zákulisní, není překvapující, — uvidíte hocha na ulici a řeknete: »z toho bude Zumbal«, upoutá zrak váš stařec belhající se po náměstí a zavoláte na něj: »starý Zumbale!« Nepravím, že nemá nijakých předností, jako prozatím zamlčuji, že spí pod jeho čelem řada hříchů, — jak by také obstál člověk bez ctností a vad? A budeme jej pozorovati, snad i souditi, nebojíce se výtky moralismu. Není to projev katolicismu ani škodolibosti, — oči to činí samy, oči otevřené. Ty musíme míti, abychom chápali vše, co se děje vůkol nás. Jiní to dělají jinak, konstruují člověka u psacího stolku, i dosáhli tím slovutnosti. Avšak tento stupeň společenského postavení nemusí býti (prozatím) pro mne takovým lákadlem, abych vás nudil a sebe hnal do práce nemilé. I vy máte rádi v knihách, jež čtete, lidi prostého srdce a ještě prostšího citu, lidi vzaté z ulice, a hmoždíte-li se s výplody hluboce filosofickými, které, nevím proč, vybraly si formu belletrie, platíte nejkrvavější daň čtenářské modě. Vím a dobře vím, že jste obleženi a že tak činíte pod nátlakem; neboť není knihy, která by se vám, jsouc tak zcela podle vašeho vkusu, líbila a na niž byste nebyli už četli zdrcující kritiky právě proto, že se vám líbila. A údery jsou tak časté, že jste již rozvráceni ve svém vkusu a pokládáte za umění jedině to, co se vám nelíbí a čemu skoro ani nerozumíte. Je to nejhorší z oxymór, jež kdy prolétla tímto vzduchem; přijímáte zbraň, která čelí proti vám samým. Stáváte se čtenářskými Snoby, řadíte se do zvláštního výběru čtenářského, který má tolik volného času, aby jej vynakládal bez užitku na luštění slovních hádanek, a tak pevný žaludek, že se neotřesete, ani když vám zatékají ústa odpornou kyselinou, — povyšujete se a s pohrdáním shlížíte na ty, kteří se smějí humoresce, rozteskňují nad románem, živě interessují o děj novelly. »Kam pak s tím?« pravíte a připomínáte si, co řeklo poslední číslo vašeho denníku o umění. Ano, ta povýšenost jest jedinou vaší vzpruhou, která vám znovu vkládá nepochopenou knihu v ruce, to vědomí, že pod vámi jest ještě massa lidí tak hloupoučkých, že dovedou ještě čísti pro zábavu a ne pro muka. Kdyby se stalo a všichni ti dole se přidali na vaši cestu, — co byste učinili pak, kde byste hledali toho medu, jenž by vám osladil vaše utrpení?

Moje belletrie bude míti i děj. Uzříte lidi jdoucí do hospody a z hospody, uslyšíte povyk v tiché rodině, budete moci pozorovati ony tři hlavy nachýlené k sobě v železničním kupé, jak se chystají se živým zájmem k dílu dnešní noci. Moderní (jaké to už posvátné slovo!) prósa přechází přes tyto všednosti mnohotajemným mávnutím ruky, ona vůbec přezehnává tak všechen život z masa a krve. Moderní prosaik řekne: »Albert chutnal přítmí« a vy, ubozí čtenáři, musíte se zahloubati v kouzlo toho velmi nešťastného a velmi prázdného výrazu, prázdného proto, že se už takto »chutná« všechno. Musíte, pravím, jinak se sešine v prach celá vaše sláva moderního čtenářství.

A konečně zbývá i problém. Netěšte se v té věci, nemějte illusí! Štěpán Zumbal nebyl homosexuální ani nekrofil ani sadista. Jeho případ mohl býti také případem vaším (mým ovšem rovněž tak), tak žijete, tak umíráte. Nemožno mi k těmto perversualitám přidati svoje polínko; mám obavu, že už dnes je více takových nešťastníků (či blaženců?) v literatuře než v životě.

Rozhodněte se tedy napřed! Uvažujte, nezahodíte-li, přečtouce následující řádky, všechnu svoji čtenářskou čest, vykoupenou tolika hodinami nudy a duševní námahy.

A kdyby vám hrozilo to nebezpečí, vystříhněte si předmluvu, jež mluvila s vámi opatrně a se vší uctivostí, a ostatek darujte svému krejčímu nebo komorné!

St. Kovanda

NAIVNOST OBDIVU. Pan prof. Klostermann zajel si jednou o prázdninách do Paříže a vrátil se celý skoprnělý do Plzně. »Lidičky ani vám říci nemohu, co je to Paříž!« vypravoval u vytržení. Slova člověku nestačí, aby vylíčil tu krásu. No — Paříž! Až vás závrať pojímá! Pohádka! Zázrak! Eiffelova věž! To byste vyvalovali oči! Mravenci po mně lezou, pomyslím-li na to! Ne, nelze to slovy říci, barvami vymalovat!«

Ale přes to všechno ujišťování o nemožnosti vylíčiti velkolepé město nad Seinou, sepsal pan Klostermann o Paříži velmi tlustou knihu*), jež má skutečně jednu velkou přednost. Je tklivě upřímná. Spisovatel se široce rozpovídal a odhalil

*) »Ve světlech a stínech Babelu«. Napsal Kar. Klostermann. Nakl. J. R. Vilímek.

svou duši prostou a roztomilou ve svém udivení, vyjevení a obdivování.

Obdivovat je ctná a dobrá vlastnost. Nemám rád škaredohlídce ani blaseovance, kteří krčí nad vším rameny a s romantickou posou opakují: »nil amirari«.

A kdo má dobrou a ctnou vlastnost obdivovati, nechť jede do Paříže jako pan prof. Klostermann. Kde najdete více obdivuhodných kras a zvláštností jak ve veselém, šumném městě, světové kultury a mezinárodního flámovství! Kdo jen má trochu smyslu pro radosti a krásy života a zdravý žaludek, nevyjde z nadšení a i mně se stalo, že jsem v plném obdivu zíral v Paříži na triumfální bránu na náměstí »Etoile«, na úsměv Léonardovy Giocondy v Louvru, na hedvábné punčochy a krajkové dessons dam vyskakujících z automobilů před barem v ulici Royale, na kopuli Akademie, paláce 40 nesmrtelných a na Morgue, kde jsem viděl dva bezejmenné nebožtíky, na lisou lebku Clémenceauovu a na nos republikánské Kleopatry, herečky slečny Sorelové...

Chápu tudíž i enthusiasmus autora »Babela«. Ale bohužel pan professor ztrácí veškerou míru a to mi kazí požitek z jeho hovorné, dojemně naivní a šosácky rozšafné knihy o Paříži. Je však vidět, že nadarmo nebyl v městě patentnosti. Kdykoliv osloví proto čtenáře — stává se to často v knihách tak důvěrného stylu — zve ho »milým čtenářem« a svou čtenářku »rozmilou a krásnou«. Přiznává se hned na počátku, že je »opojen kouzlem těžko vylíčitelným« a stále nám namlouvá, že je těžko, nemožno vylíčiti všechny ty krásy a zázraky, jež zřel. Snad proto, aby nám tím více imponoval, když je přece vylíčil.

Jeho »žasnoucí oči nestačí pojmouti ani zachytiti, co září nádhery a krásy« na boulevardech a ve výkladních skříních klenotních a modních krámů v rue de la Paix, dívá se celý vyjevený. Když pak jde dále a uzří Velkou Operu s její elegantním a jasným průčelím renaissančním, tu se ho zmáhá ze samého obdivu malomyslnost. »Moje ubohé péro nestačí, a paměť mne opouští...« Ale nevěřte mu. Autor si rád zakoketuje. A na následující stránce překvapí čtenáře tak důkladným popisem »nevylíčitelné« Opery, že mu řekne, jak je vysoké jeviště, prozradí, že ve Foyer de la danse (jak se dostal pan autor do pověstného a nepřístupného místa, kde navštěvují abonenti baletky?) je zrcadlo 10 metrů vysoké a zaznamená, že z velkého foyeru vede patero dveří na loggii. Všechno viděl a popsal p. Klostermann, jen to je ku podivu, že si nevšiml Carpeauxovy skupiny »Tance« a Baudryho fresek, jež jsme tolik obdivovali, při svých návštěvách Opery, že nikdy jsme si ani nevšimli, kolik dveří vede na loggii, ani že zábradlí slavného schodiště je z alžírského onyxu. Ale p. Klostermann je nadšen, nadšen! A rozplývá se: »Pohádka, můj milý! — pohádka, již lidská hlava si vymyslila, lidské ruce tělem učinily. Což jsme opravdu tak malí, tak nicotní? — zdaž není u nás jiskra božstva, jehož tolik lidí popírá?...«

Pan autor dostává se ve svém vzletu až do výšin filosofických. Mluví mysticky a zaníceně. A to nejen před Garnierovou budovou »Opery«. Do podobné povznešené nálady přivádí ho Eiffelová věž i tábor Buffala-Billa.

Před Tuilleriem a Louvrem opět klesá p. Klostermann na mysli. Rád by podal podrobný popis — ale »péro se mu vzpouzí.« Ale popis podá přece, jako u Velké Opery.

Na pařížské radnici, kde neviděl malby Puvise de Chavanna, ale kde slyšel při jakémsi česko-francouzském vin-debonneuru řeč pana Louise Schmidt-Beaucheza a kde byl přirozeně okouzlen pohostinnou zdvořilostí obecních starších a volajících s číšemi šampaňského v ruce »vivent les Tchénes«, zažil pan professor zajisté krásnou chvíli. Obdivuje se všemu, i »bohatě livrejovaným zřízencům obce« i »vybraným zákuskám v obrovských massách na skvostném buffetě nakupeným« a ulevuje si povzdechnutím: »Můj Bože! Z těch, kdož tu byli, zda jeden po celý svůj život jen na chvíli zapomene....?« Někde autor činí pozorování sociální a ponořuje se do meditací filosofických a náboženských. Tak se rozhovoří o Komuně a připomíná: »že znal jednoho účastníka Komuny, j i n a k zcela poctivého dělníka«. To j i n a k je velkolepé a teď je též na mně, abych se trochu obdivoval. Autor přemítá o Komuně, o »nakažlivé psychose« revolučního řádění na Rusi a s moudrou rozvážností uznává, že »společnosti nezbývá, než hájiti sebe a svých řádů, ale« a táže se ještě rozvážněji: »zda spravedlivé jsou rozsudkové její?...« Ano 30.000 komunistů, mužů, žen postřílených na rozkaz ctihodného a rozšafného Thierse. Celou řadu stránek svých »pařížských procházek« věnuje p. Klostermann hlubokým snahám o Prozřetelnosti a vyšším řízení a rovněž neméně důkladně zabývá se přednostmi pařížské kuchyně. Pan autor má též shovívavý a přátelský pohled na veselá děvčata, hopkající v pařížských tančírnách, ale chrání se bližších studií veseřé této Paříže, neboť i takový »špás by lezl hluboko do zlata«. Libuje si, když vidí po boulevardu cupající »fešácké holky« modistky a švadlenky a upozorňuje čtenáře milého, že mezi cocottami pařížskými je jedva stý díl pařížanek. To zboží se dopravuje sem hlavně z Belgie, Německa, Švýcarska, pisatel to ví »z dobrého pramene«. Má vůbec náležitý smysl pro Galskon veselost Paříže, pro rej latinské čtvrti, pro bal Bullier a pro bachanale v Moulin de la Gallete. Ta děvčata, ten humor a cancan, cancan!

Ale opět ta pokleslost spisovatelského ducha, jako před Operou a Tuihriemi! Autor se zrovna zajiká rozpaky:

»Milý, drahý čtenáři! — m r a v e n c i p o m n ě l e z o u! Rád bych ti to tak od plic všechno pověděl a vylíčil, ale nesmím, bojím se.«

Ani ne vylíčení kankanu si netroufá. »A tyhle čtverylky! — kankan, můj milý, péro jej nevylíčí«.

A tak to jde celou knihou. Pan professor Klostermann je bodrý a žoviální autor, který se snaží psáti »prostonárodně«. Skromně doznává nedostatky svých prostředků, ale to mu nepřekáží, aby vyrobil ze svých dávných vzpomínek pařížských — počkal, až se mu to v hlavě rozleželo, doznává v předmluvě — svazek o 500 str. Příliš mnoho obdivu, a »příliš papíru«, jak říkal Gustav Flaubert.

H.

POZNÁMKY K LITERÁRNÍ ČINNOSTI F. V. KREJČÍHO. Pojem literárního essayisty značí nám dnes velmi složitého tvůrčího ducha, jehož schopnost synthetická vyvíjí se rovnoběžně s jeho schopností analytickou, literárního historika, básníka a kritika v jedné osobě. Bystře rozpoznati

příčiny, povahu a následky zjevu, jejž si vybral za předmět svého studia, s vědeckou prozíravostí vymeziti jeho místo a s básnickou silou vztýčiti budovu, v níž jest více méně důležitým kamenem, vytušiti řád a zákon, jež mu daly vzniknouti v proudu zjevů příbuzných, — toť jeho úkol. Literární historik je člověk vědy, který především pracuje; básník a kritik tvoří. Cností literárního historika zůstane objektivnost; od básníka a kritika žádáme subjektivní sen a dojem. Spojuje-li tedy moderní essayista ve svém díle objektivní práci a subjektivní tvorbu, znamená to, že jako tvůrčí duch stojí na pevné basi positivních poznatků, že jeho sen okouzluje nás svou pravděpodobností a konstruktivní vynalézavostí. To jest, čeho od něho také očekáváme, a posuzujeme ho dle toho, jak se mu všeobecně daří současně přesvědčiti nás důvody o správnosti východiska i zaujmouti nás krásnou linií konstruktivní.

V české literatuře nemáme mnoho essayistů, a pomineme-li všechny prosté literární historiky — kterých ovšem nebudeme zbytečně podceňovat, jak se to rádo činí dnes, kdy líbivý paradox je příliš protežován na úkor těžkého bádání vědeckého — bude nám zastaviti se u šesti jmen: Jiřího Karáska ze Lvovic, F. V. Krejčího, Miloše Martena, Arne Nováka, Arnošta Procházky a F. X. Šaldy. Mezi nimi F. V. Krejčí zaujímá zvláštní místo, nejméně třpytné a slavnostní, ale za to sympatičtější tím, že kultura jeho ducha není tak výhradně literární jako u všech ostatních.

S hlediska čistě literárního ovšem stojí dnes u nás nejvýše Arne Novák. Elegantní a bystrý, bohatý a diskretní, representuje svěží osobnost, která svítí čistým leskem, jehož jakoby se nebyla dosud dotkla špína osobních tahanic a praček, v nichž neděsí »silná slova«, ale malichernost motivů a mizernost zbraní. Bylo by opravdovou ztrátou pro naši literaturu, kdyby sešel na cestu svých předchůdců a nechal v sobě vyprovokovat slepou zaujatost nebo oblíbil si esthétskou manýru. (Jeho »Večerní dialog o Janu Nerudovi« v 1. čís. »Noviny«, prozrazuje, žel, již vliv jistých kruhů a je přímo ohyzdný svou úsilnou koketností). Slibuje uvésti do české kritiky vážný a klidnější tón a skoro všeobecně ztracenou věcnost a poctivost. Nemá té kruté záliby v paradoxu a stylisované lži jako Karásek, který přes svou náklonnost k zašlým barvám a k polotonům vidí řád objekty své kritiky buď v úplném stínu nebo v úplném jasu; nekochá přebarvených a barokních transkribcí z francouzštiny jako Miloš Marten, jehož celý život chce být plagiátem cizí kultury; neholduje dobrovolně určité řadě chorobných a nábožensky podmalovaných zjevů jako Procházka, který omezuje svůj hodně široký zájem spíše z jakési bázně a opatrný skepse než z vůle k titěrnému stylu života nebo z nejvnitřnější potřeby; jest konečně i vzdálen vládychtivé bojovnosti, řemeslně obratné dialektiky i domyšlivého pathosu pružných slov, jimiž Šalda tak často paralysuje některé své lepší, poctivé a účelné kritiky.

Vedle skvělého Nováka jeví se nám F. V. Krejčí málo oslnivě. Barva i linie jeho slova je mnohem prostší. Za to však řada jiných vlastností činí ho velmi sympatickým aspoň těm, kteří neleží devotně na břiše před několika modními pojmy myšlenými s velkou začáteční písmenou. Je to předně populárnost autorova, populárnost bez kompromisů, populárnost z vnitřního přesvědčení člověka, který ví, že mnoho a mnoho duší jest přístupno duchové kultuře a prahne po ní, třeba že není schopno ani nakloněno ocenit produkce vyšší školy literárního žonglérství, jež křečovitému koktání říká styl.

Dnes je v Čechách mnoho lidí, kteří jsou ochotni považovat za nevkus, vyjadřuje-li se někdo prostě a česky. Stylem jmenují jedni z nich secesní barok, jímž v architektuře podobně vyslovují se přetékající duše pražských a vídeňských zednických mistrů, druzí esthétský bombast nebo gumový pathos, jenž připouští pěknou řádku vedlejších možností. A jsou nesmírně hrdi na to, že jim nemůže každý rozuměti, že píší jen pro »vybraný kruh«, pro hrstku snobů obojího pohlaví a zelené chlapce, kteří deklamují při každé příležitosti jejich kučeravé periody s rozkošnou prostoduchostí. Tito lidé domnívají se býti jedinými nositely nefalšované kultury, jež opovrhuje proklatou »mělkou osvětářskou a pokrokářskou prací« (vyjma tu Macharovu, ovšem!) a očekává Čin, jenž se zrodí v salonech, kde se servíruje čokoláda v drahocenných koflících a s obřadností starých japonských chajinů.

Tato společnost nepřipustila by bezpochyby k sobě literárního referenta soc. demokratického denníku a všechna populárnost jest jí proti srsti. Neboť populární práce, toto aklimatisování očí z temnot v říši jasného dne, jest největším nebezpečím pro všechny privilegované pachtýře, tedy i pro pachtýře kultury. Dav (ten spodní ovšem, v němž je příliš mnoho horoucích duší, nikoli ten vrchní, nasycený a líný) musí býti pevný ve víře v »temné podsvětní mocnosti«, aby se po jeho zádech a za jeho peníze lépe šplhalo k výšinám různých měšťanských edenů.

Stará komedie má se opakovati, tentokrát se sankcí apoštolů duchové kultury. Šplhalo se po zádech staročeského národa, šplhalo se po zádech mladočeského národa, teď se šplhá po zádech důvěřivých pokrokářů. A zcela po aristokraticku plivne se na ně. Pokrokářské časopisy byly dobré jen k tomu, aby otiskovaly několikasloupcové polemiky (poctily tím ovšem sebe). Pokrokáři jsou dobří k tomu, aby platili cesty do Říma (poctili tím ovšem sebe). Pokrokářští voli budou dobří k tomu, aby táhli pluh po té naší »novině«; poctí tím sebe, ale musí býti slepí a hlušší, aby neviděli »oráče«, kteří si vzadu vykračují s rukama v kapsách nebo hulákají a práskají bičem . . .

Od té doby, co pozoruji tu pitvornou honbu za stylem u nás, stává se mi opět milým i takový aristokrat jako je Jiří Karásek ze Lvovic, který byl uražen ješitností tak apodykticky prohlášen za naprostého diletanta (který nikdy nebyl básníkem), a jehož každá věta přece je prostá, česká, plastická, v nejlepším smyslu stylová. A pozoruji-li velkohubou a neomylnickou výpravu našich kulturträgrů, pociťuji zvláštní lásku k F. V. Krejčímu, který bez reklamních bubnů, tiše a vážně koná své dílo, nejde za pluhem s nadávkami, ale táhne ho sám poctivě a mužně po nejtvrdším koutu naší české půdy.

Miluji práci, věřím jen práci; opravdový čin může vzrůsti jen z těžké práce dlouhých a dlouhých let oddaného čekání. Věřím jen dlouhé a trpké aklimatisační práci, jež má českého člověka smířiti s jasným dnem, učiniti z něho nikoli syna Heliova, ale dítě onoho živého slunce, jež

zahřívá naši rodnou půdu. Žádný spasitelský čin, žádná vybubnovaná fráse sebe umněji stylisovaná neučiní z roviny úrodného pole, nýbrž jen systematická práce venkovana, který svou mozolnou rukou pevně, účelně a trpělivě řídí pluh. Jsou ta gesta oráče a rozsevače všední již a neslavnostní, ale proto nejsou méně veliká a svatá. A jsou hlavně plodnější a světější než dunivá parádní deklamace, oslňující jen bezpáteřné dušičky, provázena nejmizernější literární politikou, jaká kdy u nás existovala.

F. V. Krejčí zůstal šťastně vzdálen literární politiky i literární demagogie. Jeho poměr k umění je nejčistší: právě v jeho nových dvou knihách (Zrození básníka a Karel Hynek Mácha) je přímo hmatatelná vřelost tohoto poměru. Jakoby z lásky starého písmáka rostou jeho měkké věty a tu prostě a melodicky plynou s lehkostí básnického slova, tu rozlévají se teplé a sugestivně jako vypravování milého učitele. Cítíte: zde si s vámi nikdo nehraje, upřímně a z duše mluví se tu k vám o vážných věcech, nikde nevypaluje se chlubný ohňostroj, a diskretní barvitost má svůj pravý účel jako dobrá úprava knihy: ozdobiti, příjemnými učiniti stránky a nikoli přeplniti je a odpoutati pozornost od hlavního k vedlejšímu.

Nechci tu bořiti velmi logickou a široce založenou, třebaže jen v hlavních liniích podanou stavbu, již ve svém »Zrození básníka« učinil F. V. Krejčí přístupnou každému příteli literatury. Podobná konstrukce z positivních poznatků budovaná má především ten účel, aby jasnými a v poměru k sobě hodnotnými učinila zjevy zařazené v rytmus své architektury. Krejčího dílko dosáhlo svého cíle úplně a krásně; »Zrození básníka« můžeme považovat za nejlepší dosud essai tohoto autora.

Nepodám ani obsahu dílka, jež jistě vnikne hojně do všech čtoucích našich kruhů, a zasluhuje několika vydání spíše než kterákoli jiná nová česká kniha z těch, jež se jich dočkaly. Autor nemá ovšem kamarádů a straníků, kteří by měli zájem na jeho prestýži, proto nebude v této knize hledáno české kredo. Ale český čtenář najde v ní několik myšlenek vzácných u nás, ač tak pravdivých, z nichž aspoň na tři, duchu ryzí českosti znamenitě odpovídající, chci upozornit.

Je to především krásná harmonie v poměru individua k národu, jíž odhaluje na dně domnělé propasti, pod povrchem domnělého rozporu hlásaného tupými demagogy na jedné straně a na druhé ješitnými estéty a filosofy, harmonie, jež zejména dějinami českého národa a české literatury proniká v stále novém a novém lesku. Stačí tu citovati jedno místo aspoň z knihy Krejčího: »... Bytost národa, zaujatá náboženskými a politickými zájmy, dlouho neciti nutnosti vyslovit se básnicky — básníci nepřicházejí. Probuzena pak k životu novému, zcela jinému, za okolností, které jí nedovolují uplatnit se jinak než v kultuře, potřebuje básníků a hle, básníci se rodí. Toť naučení, které nutí mnoho sleviti z pýchy neomezeného uměleckého individualismu. Umělci ukládá ovšem jistou skromnost, ale ostatním lidem přináší povznesení. Neboť ve světle tohoto poznání nežije ani ta nejposlednější jednotka v organismu národa a společnosti zbytečně. Ony všecky obsahem svých citů, snah a snů jsou atomy, skládající vespolek atmosféru, jejíž tlak za jistých okolností způsobuje, že vystupuje genius a vyslovuje světle a slavně všecko to, co žily a cítily tyto davy lidí v pouhém přítmí a čeho vyslovit nedovedly ...«

Na druhém místě zaslouží upozornění jasný a přímý poměr autorův k náboženství. Nedodává tomuto pojmu záludné šířky, překonává ho v duchu čistě českém a není sentimentální při stanovování jeho vlivu.

Konečně proniká i touto knihou nejvzácnější vlastnost F. V. Krejčího, jeho vřelé cítění sociální a jeho bystrý sociální optimism, jímž vyznamenává se již tolik velikých spisovatelů v cizině. »Zrození básníka« nabývá tím krásného závěru.

Také druhá nová kniha F. V. Krejčího: »Karel Hynek Mácha. Kniha o českém básníku« jeví všechny vlastnosti slova a ducha autorova. Jest jen trochu povídavější: autor se často opakuje a ve svém zanícení pro prvního skutečného a celého českého poetu nešetří superlativy, jež místy ruší připomínajíce Vrchlického. Také positivní a protináboženský smysl autorův, s nímž zcela dobře srovnává se stálý jeho poukaz na zákonnost všeho dění, měl by se na druhé straně varovati pružných pojmů z náboženské kultury přejatým. To platí zejména o kapitole věnované Máchově smrti. *S. K. N.*

PŘEKLADY Z ČEŠTINY. V »Österreichisch-Ungarische Revue« vyšly loni překlady z Machara »Auf Golgatha« v překladu Dra. Jindř. Fischera, »Herbstmärchen« (Zde by měly kvést růže) od Storcha v Jičíně, Jar. Vrchlického »Legenda«, přeložil Bronislav Wellek, rada v předsednictvu ministerské rady, jehož jméno bylo letos uváděno ve spojení s překlady českých řečí na říšské radě, Abigail Horák »Legende von der Nachtigall«, přeložila Paula Lokota, která je známá jako překladatelka Zeyera. V nejnovějším sešitě téže revue, která přináší úplnou bibliografii spisů a nesčetných článků barona J. Al. Helferta — tedy i množství českých statí — nalézáme překlad Zeyerovy »Legendy o Donatellovi« od Melanie Horové. — V »Brankově kolu« je srbský překlad Vikt. Dyka sceny »Podušje« od Milana Cvejiće. V 10. a 11. čísle chorvatského »Savremeniku« referuje Milan Vrbanić o některých nových knihách českých autorů, na prvním místě o posledních aktovkách Viktora Dyka. Chorvat má tu několik rázných slov, jimiž charakterisuje rozdíl starého a moderního dramatu. Málo činů, více psychologie, suggestivnosti, méně epiky, více lyriky. Nedramatičnost je známý nedostatek celého slovanského plemene. I u herců tvoří impresionismus hlavní podstatu. Český charakter je nestálý, měkký, passivní — to je viděti i v dějinách českých. Čtu řádky tyto, když jsem napsal charakteristiku české duše ke konci Holečkových »Našich«. Zásady lidskosti jsou příznakem passivních povah, humanita škodila již mnoho české věci, jak viděti také v Dykově »Prosinci«. Vrbanić v úsudcích ostatní literární činnosti Dykovy se hlásí k nadšeným obdivovatelům jeho.

Na to se obírá Vrbanić Šlejharovým »Peklem«. Šlejhar nemá reformatorské pravdivosti, je příliš milosrdný; umělecká idea — naturalistická idea našla u něho zvláštní svůj naturalistický stil. Poslední dvě novely »Od nás« vrátily se s hlubokou psychologií tam, kde vycházel Šlejhar před »Peklem«. U zvířat popisuje, co je v nich lidského,

a u lidí, co je v nich přírodního. Mistr v líčení okolí; chápe i duši věcí. Blíží se bratřím Goncourtům nebo Rodenbachovi.

Ku konci zmiňuje se Vrbanić o knize Ant. Sovy »Lyrika lásky a života«. Sova byl až dosud nespokojenec, invektivní, reformatorský socialista, nyní se v básních jeho ozývá nová struna: tichý bol. V knize je patrný jakýsi vnitřní boj; poesie Sovova ztrácí impressionistický význam. Vrbanić chválí dokonalý rytmus a hudebnost této knihy a myslí, že je »Sova u Čechů jediný dobrý lyrik«.

»Judicia sunt libera« — die Gedanken sind Zollfrei...

V téže revui »Savremeniku« psal onen recensent o posledních knihách Macharových »V záři helenského slunce« a »Jed z Judey«. Český syntetismus v literatuře, ať se jeví jako dekadentismus nebo novoromantismus, není sloučen, jako by někteří myslili, s českým národně-politickým životem. Tady má Vrbanić svatou pravdu. Za dob dřívějších souvisela česká literatura zcela s nacionálním českým životem a tvořila díl našeho obrození. Podobně bylo v Polsku, kde je literatura ještě více nacionální a také u Rusů a do nedávna u Srbů. Zase jinak je u Němců a jiných velkých národův. Stran této otázky mám své odchylné mínění od Šaldy, který by nejraději Nerudu neuznal za českého ducha, kdežto na druhém polu Vobornik vidí v Zeyeru výron českosti; proti oběma stojím pořád na stanovisku své »Slov. liter. historie«. Bylo by velkým nedopatřením, kdyby Vrbanić myslil, že polský žid Josef Rosenzweig patří k českým spisovatelům, i když se jím Vrchlický obšírně obíral. Vrbanić myslí, že politický život nepůsobil v době zcela poslední na umění; je táž chyba, jakou jsem vytkl Chorvatům. O pí. Víkové-Kunětické napsal Vrbanić zcela správně, že vydala naivně konstruovaný román, plný ženské tendenciosnosti.

I nejčistší duševní život Čechů má prý podle Vrbaniće něco praktického, utilitaristického. J. S. Machar, který byl dříve tolik revolucionářský a ironický, vydal ze svého vídeňského útulku dvě knihy takové vřelosti, jak ani v mladých svých letech nečinil. Studiemi antické kultury u pramene objevil tolik intimitetů (modernista!) starých dějin, že se mu v tom nikdo v české literatuře nepřibližuje. I Vrchlický často zacházel do historie, ale vybroušeným stilem a přemrštěným popisováním přešel do virtuosnosti. Machar pracuje bezprostředně — Vrchlický rhetorický, Machar je prostý jednolitý, hrubý a dramatický — Vrchlický hudební; Machar suggeruje — Vrchlický přesvědčuje.

Známo, jaký Řím Machar opěvuje, Řím antický a jak se dívá na vznikající křesťanství. Machar, jak jsme řekli už jinde, nazírá na tyto doby očima Nietzscheova »Antikrista« a generalisuje pojem antiky pro několik století. Našim klassickým filologům se tu otvírá pole, aby také oni a kulturní umělci zde trochu promluvili a ospravedlnili se z výtek, jaké Machar v nejnovější »Próse 1906« vrhá našim klassickým filologům, kteří nám dosud nepřečeštili největší skvosty klassických literatur. Zrovna nyní při zamýšlené reformě středoškolské by měli dokázati, že klassickou filologii přednášejí nadšení jemnocitní duchové a literáti a nikoliv jen c. k. byrokrati, nemající smyslu pro krásu, literaturu a umění. Klassičtí filologové ať dokáží na více místech, nejen v »Čechische Revue«, ale asi v dvaceti gymnasijních programech, kde je Machar originelní, co přijal od klassiků, odkud, z jakých německých pramenů čerpal, poměr jeho k Nietzscheovi, kde je naproti křesťanství zaujat, kde má nesprávné úsudky o křesťanské renaissanci atd., atd. — vše klidně, ne subjektivně neb osobně — a literární historie jako věda jim bude za to velice vděčna.

Vrchlického ucelená, široká, bytost s klidem a objektivností, jakou vidíme u Goetha, Asnyka je antickému světu a pochopení klassické harmonie, bližší, nežli moderní Machar, jehož básnická podstata má pochopení pro aktualitu a otázky dneška. V našich dnech se již tak silné individuality, každá letorou, vzděláním, osobními zálibami a vůbec veškerou podstatou svou od druhé naprosto různá, přece již nesrovnávají. To je přežité stanovisko, jako klassifikovat Goetha a Schillera. Machar se dívá na antiku očima moderníma, ale v klidu jejím nachází také vnitřní uspokojení a utišení. Odtud také vysvětlení pro mnohý rozpor mezi Macharem nynějška a Macharem dřívějška.

Vrbanić myslí, že Machar zpívá krásně jako David. »Jma ljupkost i dobrotu biblije.«

Když tak bratr Chorvat myslí, že Machar zpívá jako král David, nebereme mu to, ale pak jistě nečetl Njejského ani Mickiewicze a Poláky z doby po r. 1830. Správně dí, že nám Machar přiblížil silné klassické lidi a že v každém z nich živě vystupuje básníkova individualnost.

V »Ifigenii na Tauridi« a jiných nejklassičtějších dílech naší doby osobnosti básníků však zcela ustupují do pozadí. Právě v největších literaturách se vyžaduje přímo bezosobnost uměleckého díla; autor mizí zcela v pozadí a blíží se tak co nejvíce — antice.

Jsem povděčen »Savremeniku«, že přináší moderně prodchnuté referáty o naší literatuře, i když v jednotlivostech s nimi nesouhlasím.

•

Tajemník Nobelovy společnosti, Alfred Jensen, referent pro slovanské věci, mající k rukám nejdokonalejší knihovnu moderní slovanské literatury, jaká nikde neexistuje vyjma v Petrohradě, známý pěstitel švédsko-slovanské vzájemnosti, vydal knihu »Färdeminnen«. Je v ní dosti slovanského obsahu; mnoho je věnováno Dalmacii, (kde jsme spolu několik měsíců pobývali) a Černé Hoře. Zvláštní ódy jsou posvěceny Sienkiewiczovi a Vrchlickému, o němž nám napsal první psychologicko-literární analysu básnické činnosti, a jehož je nadšeným ctitelem. V slovanských zvucích je překlad Macharovy »Romance z třicetileté války«. Vedle toho jsou tu překlady z Nekrasova, Jakuboviče (Ruské elegie), Krasinského, Karabegoviće (Bosenská lirika) a Prešerna. Konečně vzpomínáme, že při slavnostech Linneových u Upsale, byl promovován za čestného doktora také náš přítel Alfred Jensen vedle spisovatelky Selma Lagerlöf, prof. Haeckela a jiných vědeckých a literárních kapacit.

•

V knihách »Matice srbská« v Novém Sadu vyšel zrovna srbský překlad románu Svetozara Hurbana Vajanského »Suchá ratolest« — »Sucha grana« od J. Vučeriće. Str. 349, cena 2 K. Je to čin nesmírně záslužný, že o něm musíme ještě zvláště promluviti. *Dr. Josef Karásek.*

KRAJKY A KRAJKÁŘSTVÍ LIDU SLOVANSKÉHO v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a v Uh.

Slovensku. Sepsaly a upravily M. A. Smolková a Regina Bíbová, odborné učitelky při městské průmyslové pokr. dívčí škole v Praze.

Nádherné dílo ze studií o slovanské krajce! Je třeba jen dopřát zraku, aby obsáhl ten netušený poklad, jaký nahromaděn jest na 60 listech 400 fototypickými reprodukcemi různé slovanské krajky a sice pletené na podušce, čili jak uvykli jsme nyní označovati paličkované krajky, a je třeba jen přesvědčiti se, že každá z těchto ukázek je svéráznou originelní tvorbou — a vlastním bude každému výraz upřímného obdivu, ba úžasu.

Tím vším, že smí se honositi historie kultury naší ženy? Tyto nádherné krajky, že jsou výronem umělecké tvorby našich pramátí? Nuž pak jen hrdě vztyčme hlavy své, dávno bylo umění nerozdílnou družkou ženy slovanské a to umění velikého slohu jak ve vývinu technickém tak ornamentálním.

Umění krajkářské je v oboru ručních prací nejpovýšenější a jestli vždy s chloubou dokazujeme dávnou kulturu ženy naší národními vyšívkami, máme nyní k tomu doklad tím jasnější. Ne snad, že bychom nebyli až dosud o krajkářství našeho lidu vůbec věděli, ale nevěděli jsme rozhodně o rozsahu téhož, nevěděli jsme o původnosti a typu slovanské krajky, a snad bychom byli i na dále ochotni vlastní krajku slovanskou připočísti za zásluhu Italii a Belgii, kdyby láska k slovanské krajce nebyla pronikla srdcem obětavých a nadšených učitelek z městské pokrač. průmyslové dívčí školy v Praze slečen R. Bíbové a předčasně zemřelé M. A. Smolkové.

Obě dvě po několik roků s nevšedním zápalem všechen svůj volný čas věnovaly studiu slovanské krajce, za ní putovaly v zemích koruny české a v Uh. Slovensku od dědiny k dědině, sbíraly a poučovati se daly, až podařilo se mravenčí jejich píli sestaviti dílo, jímž literatura naše tak velmi významně obohacena jest.

Kulturní historie našeho národa má v něm celý slovník vyspělého vývoje myšlenkového, výtvarné umění pak najde v něm skvostné ukázky rázovité koncepce a konečně naše moderní krajkářky budou v něm povždy míti nevyčerpatelnou zásobu vábných vzorů. Sluší upozorniti, že je tisk krajek, jak jej provedla Unie v Praze, tak zřetelný, že jsou reprodukce vyloženým vzorkem k nápodobě pro ty, které v dotyčné technice aspoň z části procvičeny jsou.

I pozdravujeme dílo to s nadšením a doufáme, že především ženy naše dopřejí si koupi tohoto vzácného díla, které bude jim stejnou ozdobou pro salon, jako pro světničku práce a na kterémž naučí se rozuměti tajům krasochuti snivé mysli žen slovanských.

Zvláště pak vlastenecko bude povinností všech ženských spolků a všech pokračovacích i vyšších odborných učelišť pro dívky, aby toto stejně výchovné jak instruktivní dílo pilně zakupovaly a tím těžkou otázku vlastního nákladu obětavé sl. vydavatelce řešiti pomohly.*)

Matulová.

NACIONALISM. Vzpomínám ankety francouzsko-německé, již zahájily před lety časopisy »Neue deutsche Rundschau« a »Mercure de France«. Jednalo se o možnost užších styků intelektuálních a sociálních mezi Němci a Francouzi.

Zvláště zajímala mě odpověď anarchisty Jeana Gravea: »Národové mají jen význam zeměpisný a nemají ceny, než se stanoviska topografického, vždyť lidstvo skládá se jen z jediného druhu, z racy lidské, jejíž členové mají táž práva a interesy. Nenávist mezi národy jen šíří panující vlády, proto odstraněním jich zmizí i národní zášť«.

I u nás začíná se podobně hledět na nacionalismus. Nacionalismus jest mnohým jen otázkou individuální svobody.

Jako jest jisto, že individuum nepřestane ani tisíce let soupeřit s individuem, tak ani národ s národem jako celky. Rozumí se, že se zápas násilné moci změní v zápas kulturní, ale více nic —

A nacionalism považovat jen za otázku osobní svobody?

Vidím-li v přírodě více než dodavatelku životních potřeb, v lidském těle více než nezbytnou podmínku života, ve své existenci více než něco, co žije jen, aby nepřestalo dýchat, tož i v nacionalismu mohu a mám viděti více.

Kdo si uvědomí, že jest spolupracovníkem na díle mrtvých geniů, že udržuje jejich sen, sílu, prodlužuje jejich nadšení, tomu se otevře zcela jiný názor na nacionalismus. Pochopí, že n a c i o n a l i s m u s j e f o r m o u c e l é h o k u l t u r n í h o ž i v o t a. *R. B. Mácha.*

EXTRÉMY. Pan Jiří Karásek ze Lvovic napsal kdysi do »Nového Kultu« úvahu o básníku Sabinovi, kterou skončil touto smělou obžalobou: »Nechci dnes rozhodovati, kdo má vinu na ubitém tomto umělci. Svou největší surovostí, na jakou se vůbec česká veřejnost zmůže, lynchovala kdysi tohoto »zrádce národa«. A kletba dosud s něho není sňata . . .«

Pokud vím, byli v čestném soudě nad Sabinou i Neruda s Hálkem.

Proč byl zde Neruda tak neúprosný, když třeba k odrodilci mladšímu Šemberovi byl tak shovívavý, těžko říci. Snad proto, že Sabinova povaha nebyla vůbec sympatickou? Neměl ho rád nejen Jakub Malý, ale i Frič, Pfleger a jiní.

Neruda dovedl být velkodušným a rád zapomínal, ale Sabinovi nezapomněl. V jednom svém dušičkovém feuilletonĕ se zlomyslnou ironií zmiňuje se o Sabinových vouskách, jež si tento barvil, a které za »onu osudnou noc« sešedivěly.

Nemýlím-li se, psal zde Neruda o Sabinovi naposled.

Lze pokládat s Malým nešťastného Sabinu za »ničemného padoucha?« Lze s p. Karáskem viniti Nerudu z »největší surovosti?«

NĚMECKÝ PŘEKLAD BŘEZINOVY KNIHY »RUCE« chystá ve Vídni dr. E. Saudek, jenž již loni otiskl v »Čechische Revue« několik svých dobrých překladů. *Mil. H.*

MORAVSKÝM SEPARATISTOU nazývá v »Čechische Literatur der Gegenwart«, jež vyšla s Jakubcovou prací v Lipsku, dr. Arne Novák Josefa Merhauta. Dlužno už pány nechati při jejich fixní idei; rozumné slovo zcela nepomáhá. Píše-li někdo jen a jen o Praze, není pražským separatistou; píše-li umělec Merhautových kvalit o Moravě, o Brně — málo platno: separatismus. Kolik literátů už jelo z Moravy do Prahy na stipendium?

*) Cena 1 výtisku je toliko 20 K, poštou o 60 h více. Objednávku lze přímo učiniti pod adresou: Regina Bíbová, odborná učitelka Praha-Letná, nad stokou Rudolfovou č. 762-VII.

Pražských na Moravu už několik. Jakoby jeli do Turecka nebo na Sibiř. *Mil. H.*

ROZVOJ LITERATURY ČESKÉ NA MORAVĚ A VE SLEZSKU 1848—1870 popisuje v právě dokončené 2. části III. dílu Laichterovy Literatury české devatenáctého století svědomitě prof. J. Kabelík. První část práce je věnována »Týdeníku« a dalším časopisům doby ústavní, Šemberovi a »Mor. Národní Jednotě«, druhá dalším pracím Sušilovým a duchovenstvu a třetí »Hvězdě«, počátku vesnické povídky a Slezsku. Celá práce je psána klidně a objektivně, až bychom si někde — zvl. při poměru ke katol. duchovenstvu — přáli více ohně a kritiky. Pokrokové živly na Moravě byly neustále, ale byly potlačovány; vynikly hl. v šedesátých letech a soustředily se v »Mor. Orlici«, kde v té době na př. už čteme o spalování mrtvol tak nadšený feuilleton, že dodnes nebylo snad nic podobného napsáno. Zde také propuká nespokojenost mladých, kteří jsou starými drženi na uzdě. Práce prof. Kabelíkova je první svého druhu, (nečítám-li víc bibliografický podobný pokus Autratův) a zůstane zde základní; budoucnost bude doplňovat a snad i korrigovat: tak bude nutno více místa věnovati na př. F. S. Kubíčkovi a uvésti básně Kosmákovy v »Hlase«, jsou nejlepší z toho, co bylo tehdy na Moravě básněno. I divadla bude třeba si všimnouti. A ke kritice poměrů na Moravě v té době říci, že officielní církev zde hrála skoro tutéž roli, jako ji hraje nyní na Slovensku, a že zásluhy těch kněží, kteří — ač jen určitým směrem — pracovali, se nesmějí přičítati církvi, že se k nim vždy chovala odmítavě. — Mnoho materiálu k poznání probuzení Moravy obsahuje korrespondence mor. buditelů, již brzy vydá prof. Kabelík, který si o vědecké a objektivní vylíčení toho, co se na Moravě pracovalo, již získal zásluh nemalých. Jest se nač těšiti *Mil. H.*

ARISTOKRACIE. O slavnostním zasedání České Akademie užil maršálek Jiří kníže Lobkowicz několika slov, která přeložena do jiného znění, než jakým za podobných příležitostí a na těchto místech se mluvívá, znamenají víc, než na první pohled se zdá. »U jiných národů, v jiných zemích kulturní potřeby opatřují se z prostředků veřejných dle hlediska věcného. U nás každý příspěvek z fondů veřejných musí býti pracně dobyt a nezřídka i zaplacen jakousi obětí v některém oboru jiném. — Neboť každý požadavek toho druhu, byť by byl věcně sebe více oprávněn a odůvodněn, nabývá u nás vždy rázu politické otázky a bývá pak posouzen hlavně, ne-li výbradně, s takového stanoviska a jeho splnění tím naráží často na překážky, které vlastně s věcí samou nikterak nesouvisejí — — —«

Nuže rád bych nyní věděl, co ti ubozí aristokraté mezi námi mají dělat, aby »cítili s národem, žili s ním a byli ve všem s nimi za jedno«, když tímto způsobem vytlačováni jsou s pole jim nejvlastnějšího. Mají snad v průvodu zpívat s námi »Hej Slované«, namlouvat si měšťanské dcerky, či dokonce princezny vodit se mají s našimi gigrlaty a učit se od nich řeči — z. Podskalí? — Toť otázka těžká je — pro nás i — pro ně. *V. M.*

PARDUBICKÉ STUDENTSTVO podalo protest proti znešvaření svého náměstí zbouráním dvou význačných domů. Bravo, přátelé! Přece tedy nebylo psáno a pracováno nadarmo! Jakoby nebylo dost na tom, že před lety sbouráním překrásné radnice a sousedních domů tolik bylo ublíženo jednomu z nejkrásnějších náměstí celé střední Evropy! *V. M.*

REPRODUKCE děl našich výtvarných umělců přinášeti bude »Revue moravsko-slezská« postupně jako zvláštní uměleckou přílohu. V čísle 6. uveřejníme první reprodukce dle nových obrazů ak. malíře St. Lolka.

S REDAKČNÍHO STOLKU. Překladem J. Pojezného-Doležala a nákladem Šaškovým vyšla pozoruhodná knížka z posledních let ruské literatury. »Před svítáním« jmenuje se ona sbírka kreseb a obrázků, autorem je Ivan Navižin. — Jeden z posledních článků t. zv. »usvědčující literatury«, která geniálně zahájena byla Gogolem a končí prozatím Gorkim, Andrejevem, Navižinem a j. Známou vlastnost ruské literatury »iskrennosť« — srdečnost vyznačuje i tato knížka a dává hravě zpomenouti i její tendence. A ještě o jednom momentu se zmíním. I když Navižin píše o Nizze, lidech a věcech mimoruských, přece každým řádkem cítíš, že píše o nich Rus. Příznačná vlastnost nejvyspělejších individualit národních ve všem všude i v umění.

»Naše Slovensko« jmenuje se revue, kterou pro hájení zájmů uherských Slováků vydává a rediguje Ant. Reis. Opravdový přítel uherského Slovenska bez této revue obejíti se nemůže. *V. M.*

LISTÁRNA. Rukopisů nevracíme, dopisy odpovídati můžeme jen v případech výminečných. Do měsíce vyřízeny budou odpovědi na všechny zadané práce.

Znovu a jednou pro vždy zdůrazňujeme svoje stanovisko z I. č. »Mor.-sl. Revue«: Každý plným jménem nebo zkratkou svého jména podepsaný odpovídá sám za sebe. Redakce odpovídati může pouze za uměleckou a literárně-publicistickou hodnotu uveřejněných příspěvků, nikoliv však za vyslovené názory a doslovný text. Bez svolení spisovatele v rukopisech škrtat a měnit dovoleno není. —

P. J. H. v P. Své názory o církvích jasně a přesně vyslovil jsem v článku »Krise« (Zlatá nit«).

P. O. S. v B. Nestačí, přečíst jen »Zlatou nit«, ale i co se o ní píše. Bez kniby v ruce dnes ani kritiky už se nečtou.

Zvaní spolupracovníků není dosud skončeno. Všechny dedukce odtud vedené jsou zbytečny a předčasny.

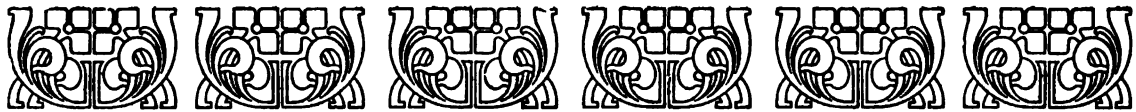
Rozhodnutí Sdružení Moravských Výtvarníků srdečně vítáme.

Opomenutí první Merhautovy kniby se znamenitým »Vrabem« je vážnou chybou v článku revualním, k tomu upřímně se známe.

»Čas« tvrdí o p. Hladíkovi a mně, že »jsem jistě nepřečetl jediné kniby bratrské nebo o Bratřích. O důkaz není přece zle. Právě proto, že České Bratry znám, vážím si tak málo »Času«.

Za redakci a vydávání zodpovídá Ot. Skýpala, Moravská Ostrava.

Tiskem knihtiskárny Birguse a Riedla v Přívoze.

JOS. V. SLÁDEK.

 Z NOVÝCH SELSKÝCH PÍSNÍ.

V HOŘI.

U nás pláčou jenom ženy,
muž je tich;
vzlykot v prsou uzavřený
bouří v nich.

U nás dlouho mrou jen ženy,
hořem tup
padne muž, jak vyvrácený
v bouři dub.

ZRNO.

Boží rady neskonalé
že jsou tajny mému soudu? –
vždyť je tak to zrnko malé,
které kladu v syrou hroudu.

Na širé jak lány padá
v bezpočtu, kam oko spěje,
zdá se mi: tak v boží lada
Bůh své zlaté hvězdy seje.

A když tak to zrnko žitné
klíčí, roste nad brázdami,
velké jest a nevyzpytné
jak ty boží hvězdy samy.

ODKUD – KAM.

Odkud jsem, ví Bůh jen sám;
odejdu a nevím kam.

Chvilku tady pobudu,
jak se líbí osudu.

Po klopotě jedenkrát
odpočinu sobě rád.

Tělo v prachu; – a kde duch?
To už zase řiď jen Bůh.

HVĚZDNÝ VEČER.

Hvězdičky svítily,
 – byl měsíc máj, –
já ještě po práci
 vyšel si v háj.

Břízy tam šeptaly,
 já pod ně sed,
myslel jsem, hleděl jsem
 na boží svět.

V tom tichém ševelu
 nikde ni hles,
v poli jen křepelka
 zatloukla kdes.

Hleděl jsem přes pole,
 v tu hvězdnou výš,
srdcem mi projela
 života tíž!

Mé srdce, mé srdce,
 dnes nech to být! –
na nebi, na zemi
 takový klid.

JOS. K. ŠLEJHAR.

VÝBĚRČÍ MOSTNÉHO.

Pozorovali-li jste kdy takového výběrčího mostného při jeho práci, to jest při vybírání krejcarů, zajisté připadal vám jako stroj o dvou rukou na všechny strany chňapajících, s dlaněmi v hrotě sevřenými, a ostatek téměř nehybný a jen očima bystře kmitající, aby mu nikdo neutekl s krejcarem. Ne že by patřil jemu, jak se děti domnívají – a že tedy celkem mohlo by mu to býti jedno, dostane-li jej či nedostane: ale je to jeho povolání, hrdost, právo a sebevědomí povinnosti, aby mu nikdo neutekl. Ostatně jsou pozorováni a kontrolováni tito výběrčí. Jinak zdálo by se, že takový výběrčí při svém zaměstnání nemá a a ani nemusí míti duše, vůbec ani jiných smyslů a. schopností, a také zdá se, že vůbec nemá jako většina zaměstnání a výkonů moderní vymoženosti dělby práce, která sice v detajlech nabývá často až úžasné dokonalosti a zručnosti ku prospěchu jednotlivcův súčastnivších se kapitálem všech výsledků této dělby, ale celek úžasně krní a upadá na všech svých přirozených schopnostech a všeobecné pronikavé intuici.

Ale stran našeho výběrčího mostného bylo by nespravedlivo souditi, že při jeho výkonu vůbec nepracuje duše. Celá duše jeho jaksi pracovala. Podávaje mu krejcar den co den, nabýval jsi o něm čím dále příznivějšího mínění ve směru tomto. Jemu patrně celá duše pracovala, všechny jeho smysly se účastnily při jeho povolání. To nebyl obyčejný, tupý, mrzutý, indifferentní, řemeslný výběrčí, ale v pravém slova smyslu virtuos ve svém povolání, totiž ve vybírání krejcarů a zdálo se, vnitřním toho doprovodu. Ty jeho pohyby a hmaty, jisté, nepochybné, nikdy nemíjející se cíle a při tom účelná ta bystrost přimknutí se jeho dlaní jako v dvé kornoutů sevřených, to zasažení v pravý čas, – to vše bylo u něho věru bravurní. Jako v rytmickém spění, na elastických vzpruhách hrály a kmitaly se jeho ruce na všechny strany zároveň – to jakoby hrály na harfu. A tělo jen sebou měkce, volně pohybovalo, pružně tu a tam se nachylujíc, někdy jen drobňoučkým krůčkem potřebujíc pozměniti svou posici; a bylo to spíše hravé, zálibné kolíbání, také tak rytmický, lahodný, nerušený celek. Všechny pohyby u něho byly zladěně vyrovnány, vzájemně se nedusíce ale doplňujíce. A v největším návalu pasažerů neušel mu nikdo, černé, živé, bystré, pronikavé oči jeho pod svraštěným čelem kmitaly se mu na všechny strany jako na nitkách, jako u krysy, když dostane se do bohatě zásobené spižírny, kde je jista a láká ji to na všech stranách a všude chce a neví honem kam. A ty oči jeho jako by samy vždy vybídly a přitáhly každého, kdo nebyl dost ochoten anebo chtěl ujíti, s krejcarem ku jeho dlaním. –

Leč ještě stran té jakési účasti vnitřní u něho, která zdála se doprovázeti a také doprovázela materielní jeho výkon. Ano, nebyla to pouhá mechanická virtuosita bez spolupůsobení duše ostatní, bravurní, strojní výkon, ale za vším skrývala se ona vědomá, pohotová účast, ten člověk pozoroval kolem sebe všude a postřehl, tušil a věděl, co jiní

nevěděli, netušili, nepostřehli... a vlastně téměř hmatal to, co jiní nehmatali, vyhmatal tolik toho z těch nesčetných doteků tolika nesčetných lidských rukou, tolika životů, osudů a zájmů, kteréž se svými krejcary v jeho dlaň se shrnovaly a odtud jakoby k jeho duši dále se zanášely.

Ano, z každého toho doteku, přimknutí cizí ruky, dovedl si něco zkonstruovati pro sebe. Ano, za drahná ta léta své služby poznal a vybudoval si celou soustavu v těchto dotecích, v tomto podávání krejcarů — to odpovídalo věru povaze, náladě, osudu, zaměstnání podávajících, štěstí i neštěstí, zločin i ctnost, lehkomyslnost, frivolnost i vážná zádumčivost se v nich značily. A soustavu posléz nějak určitě vymezenou, pro svůj názor dokonalou, úplnou, téměř bezpečnou a nepochybnou, při tom ovšem periodicky se opětujících zjevů, na důkaz, že v soustavě této je již zahrnuto vše a nezbývá tam mezer, vytvořil si prostý náš člověk. A osvojil si v ohledu tomto také jistou a celou methodu. Bez method se dnes neobejde svět, ku všemu je třeba methody k čemu i druhý prostý názor stačil.

Bylť tedy náš výběrčí svého druhu filosofem a pozorovatelem, jako každý stav přináší s sebou a vytvořuje své filosofy a pozorovatele. Až dosáhnuv posléz ve svém pozorování dost neomylnosti, jistoty a zkušenosti všeho, stával se náš člověk někdy ironickým, až cynickým a bezohledným, jindy zase jen studeně a lhostejně dokumentujícím...

Co těch rukou vkládalo se v jeho! Všeho pohlaví, všeho stáří, všech stavů, všech hodností, všech dietních tříd — všech osudů, všech snah, všeho možného i nemožného pachtění, vší spořádanosti a solidnosti, všech výstředností a bravur, všech zločinů a zvrhlostí, všech ctností. A každá z těch rukou jako by ve chvilce té byla podřízena jemu, v nutné zvyklosti poslušně, ochotně, bez výhrad a protestů v jeho dlaň se zanášejíc. A přece každý z těch doteků byl jinaký, každý se různil od druhého, každý byl individuelní, za ta léta své praxe rozpoznal a rozlišil veškeré tyto doteky tak různorodé, mnohotvárné, všechna tato vkládání ve své soustavě měl neomylně zařazena. A nemusil by ani vidět, již dle pouhých těch doteků byl by dosti nepochybně přesně určil každé individuum, jemuž náležely — byl by mohl určiti pohlaví, stáří, povolání... často i kus anebo hodně osudu, jaký právě honil dotyčného člověka. Rozpoznání jeho bylo by často věru neomylné. Smysly jeho dovedly si náležitě rozčleniti ten chaos lidstva, vlastně rukou jim předložený, dovedly učiniti si v něm náležitý výběr, dle svých názorů, pojímání a zkušeností si jej uspořádavše. Právě proto byl náš výběrčí svého druhu filosofem, svérázným pozorovatelem, jako to s sebou přináší každé zaměstnání a povolání; bylť svého druhu jediným výběrčím.

Při své práci obyčejně na lidi samy vlastně ani nepohleděl, ti mu byli za časté číms úplně zbytečným, všedním, fádním, mnohdy pouze o ony doteky, z nichž vyplynul krejcar a pro něho dokument, se mu jednalo, v nich si liboval. Tyto doteky bylyť výhradně jeho, ty tvořily stavovskou jeho podstatu a náležely zcela v obor jeho činnosti a právomoci, jako u jiných umývání mrtvol. Jenže, kde mrtvola se svými hrůznými diskretnostmi stává se pro umývače věcí vedlejší a jen o to vlastní odborné umytí se jedná, tyto doteky pro našeho člověka přinášejíce ssebou také mnohé své diskretnosti a zvláštnosti nebyly věcí vedlejší, nemusila jedině se podříditi cíli odborného vybrání krejcaru, ale jednalo se mu o ně spíše jako o prostředek, o jejich povahu a význam.

A věru, byl také jinak náš výběrčí pravým odborníkem ve svém povolání, to se musí doznati. A prohlubuje-li každý vedlejší a širší názor, za své odborné povolání jdoucí horlivost a snaha, vlastní toto povolání, zdůkladňujíc se, zšiřujíc a s ostatním životem uváděje v náležitý souvztah, dálo se cos takového i v jeho povolání, jež svou vedlejší snahou, řekl bych filosofickou, daleko přesahovalo pouhé řemeslo a jeho vyvyšovalo nad pouhý výkonný orgán — — —

Na strunách nesčetných doteků, zasahání a vkládání rukou, po celé dni a noci, po celá léta plynoucích kolem něho, hrála neochable a nepomíjivě celá jeho duše, zaujatá svým výkonem, svou podstatou vnořujíc se v podstatu jejich. Podle nich rozeznal tolik vnějších i vnitřních okolností ze života člověka každého. Každé pohlaví, každé stáří, každý stav, jak již bylo řečeno. Ale i povahu, zájem, zadostučinění, rozrušení, radost i zoufalství těch, kteří dotýkali se dlaní jeho. Krásu i delikatnost, ošklivost, surovost i vášeň, dobro i zlo sídlící v duších, jichž se týkalo. Skoro do slova a často tak

neomylně. Co se zdá neuvěřitelno, nemožno, až zázračno prvnímu postřehu, je přirozeno, zjevno a prosto vycvičenému názoru. Začal ovšem nejdříve s pouhými prvky, vynořujícími se z povšechného chaosu, s ojedinělými zkušenostmi, s nahodilým poznáním. Ale to vše se množilo, rozvíjelo, splývalo a kombinovalo se dle zákonů lidské duše, až nabylo nynější své soustavy...

Kdyby byl zavřel oči a ani zákmitem pohledu nepodložil si bezpečněji své poznání, na základě pouhého toho vložení krejcaru do jeho dlaně byl by zajisté rozpoznal každé individuum.

Poznal by bujného kloučka, jenž jako větrem jen dotekl se jeho dlaně, i vystihl zároveň tu výšklebnou jeho nechuť takto zbůhdarma krejcaru se zbaviti, že bylo by účelnější vynaložiti jej na retko; ostatně kdyby byl měl výběrčí oči zavřeny a nedaleko nestál policajt, byl by toho krejcaru zajisté nedal a unikl.

Poznal by dle pouhého doteku dělníka, s hrubým, těžkým, massivním vložením krejcaru mu do ruky, při čemž byl by i postřehl, že je to mnohdy rovněž tak těžký, jakoby vzdychavý krejcar, neb býval to často poslední, s nímž se dělník takový loučil. A u dělníka rozpoznal dle doteku každé řemeslo, truhláře, strojníka, krejčího, a co těch řemesel bylo...

Zase žena z lidu vkládala mu krejcar, a začasté tak nejistě, zdráhavě, a jako by jej měla pavučinou obložený, nechtěl nějak splynout s její ruky do jeho — byla by třebas zase raděj koupila hladovícím dětem housku... ale on jakoby jej téměř vyssál z její zdráhající se dlaní — nic to není platno, matko, jen s ním sem! Nemusel by by jí vůbec vidět a všechno mu pověděl ten hmat.

Na první dotek rozpoznal zhýralce mladého nebo starého, když kolísavou, vlhkou, rozplizlou rukou podával mu svůj groš — možná, že to byl poslední, na nějž pamatoval při svém hýření, promrhav právě třebas tisíce, sta, nebo i jen celou týdenní mzdu, dle stavu a dietní třídy. — Ty si's zas dal, lumpe, neopomnělo se kmitnouti vědomím výběrčího při takovém doteku, při němž jakoby vlhký, slizký, matně se hýbající červ se malátně přilinul. Ano, ani se nemusil podívati na jich modře garnirované oči a strhanou tvář a také se nepodíval, aby byl poznal, co za lumpa to je. A jací lumpové vznešení i sprostí ubírali se to kolem něho, vkládajíce mu v dlaň své krejcary...

— No, přetrhni se teď, maškaro, proč's zaspala! Ostatně, zaspáváš každý den, každý den se pak takto ženeš a funíš jako lokomotiva, oči na vrchu, uřícená, usoptěná... kmitlo se zase v jeho mysli, když přešla kolem jakási prodavačka z obchodu, tlustá, nemotorná, kolébavá, vždy patrně opozděná — a i to vložení její rosolovité dlaně v dlaň jeho, jakoby ji mohlo opozditi, ledva vždy ten krejcar od ní zachytil.

Co těch prodavaček a všelikých slečen z obchodů, lepších a horších, čestných i nečestných, všech těch šiček a holek z tiskárny a holek z prádelen a žehlíren hrnulo se tu kolem něho — a všech těch žen pracovních s koši, nůšemi, s obrovskými nánosy na zádech, bůh ví, co vše na těch zádech nepřenesou, co všechno to velkoměsto nespotřebuje a nevyžaduje! — —

Rozpoznal by náš člověk vložením do dlaně každého byrokrata, nemusel by vůbec vidět. To samo jeho dotknutí bylo rovněž tak ustrnulé, zkostnatělé, strohé, bez duše a temperamentu jako všechno na nich ostatní; těmi svými prsty jakoby vždy ten krejcar ucedili... on pak jako znetrpěliven usápl jej takřka z nich. Byl by ostatně rozpoznal i každou dietní třídu v tomto byrokratství, to nižší a vyšší božství na tomto světě, za nímž dnešní lidstvo bezuzdně se žene, zápolí, nenávidí, intrikuje, hřeší, jež jediným je jeho štěstím a vší touhou jeho — kéž octne se jen každý v náležité, vytoužené a vždy vyšší dietní třídě! A povýšil-li právě kdo z těchto byrokratů, maje vždy málo, i to dalo se poznati z jeho vkládání, vlastně úředního ucedění krejcarů. Totiž náš výběrčí byl by to poznal svými praktikami. —

Z pouhého doteku poznal nevěstky koncessované i nekoncessované, nedávno teprv octnuvší se na této dráze, ještě trochu potýkající se svým studem a svou ženskostí, i ty s nějakou již třetí kapitulací, jimž z ženskosti a přirozenosti zbylo pouhé hnusné, necudné pohlaví!. Všechny by je rozpoznal, jak kolem něho se ubíraly zjevně, skrytě, nastrojeně, i kdyby se byly tvářily nevinně jako samo lilium svatého Aloisa — jeť u každé nevěstky v doteku jejím cosi, co nedá se zastříti, ani nikdy vyhladiti z jejího projevu...

Což už tě tam také dostali, kmitlo se mu myslí, když ubírala se kolem něho dívčinka sotva patnáctiletá, hotové dítě, a přece již začala karriéru nevěstky – a jeho rozpoznání ho neomýlilo, v nedlouhé době, ubírajíc se kolem něho den co den, představovala ku podivu všechny etapy svého povolání, jež s úžasnou rychlostí prodělávala.

– No, vidíš, že jsem to povídal, už tě užírají francouzy.. povídal jednoho dne, bedlivě utřev krejcar a své prsty o kabát a ještě hodnou chvíli je napotom tře mezi jednotlivým vybráním... Až zase jednoho dne vedli ji tady šupem se šátkem hluboko do očí spuštěným v průvodu, ale to již krejcaru neplatila... – Tak to máš, holka..

(Pokrač.)

DR. EMIL SAUDEK.

SVĚT KŘESŤANSKÝ V MACHAROVĚ: JEDU Z JUDEY

Kdo nahlédne do nejnovější sbírky básní Macharových a přečte rozmilou báseň, jež tvoří úvod k této sbírce, sotva by očekával hluboce vážný obsah této knihy. V podvečer, při západu slunce předčítá mladý básník v oranžovém háji dvěma dívkám první své verše. Pádné rytmy básně strhují s sebou srdce obou dívek, jež pociťují poesii neznámých snů, neurčitého štěstí a očekávání. Domníváte se, že patříte na brány svatyně lásky, ověnčené růžemi, a že vedeni básníkem, jdete sledovati působení Erota, jenž šíří blaženost. Tu však zavadíte zrakem o titul knihy. Titul jasný, vylučující jakoukoliv pochybnost, a domněnka vaše prchá: »Jed z Judey!« Tak vine se veselé věncoví, tak růže a zeleň, prapory a stuhy zdobí brány, vedoucí do arény cirku, kde očekává nás hra: Hra smrti. Očekávají nás zápasníci, jimž nemesis ukládá zápasiti o svůj život a tím i o život dvou nepřátelských kultur. Arena – toť dějiny světové a zápasníci – Řím a Nazaret.

Užívajíce obrazu boje, musíme si uvědomiti, že každé zápolení protiv kulturních jeví se jako boj teprve pozorovatelům dob p o z d ě j š í c h, kteří mohou si konstruovati pole válečné se všemi pomocnými prostředky, jež – jak se jim zdá, jsou pečlivě připraveny a rozděleny na důležitých místech. Pozorovatelé ti konstruují si boj obou stran, předem již nepřátelských, boj dvou stran, jež zdají se sobě navzájem nebezpečnými, boj dvou stran, jež navzájem mají prostředky své moci, a právě v poznání této moci s vypočítavou nedůvěrou a opatrností žárlí na moc protivníkovu a konečně všemi možnými prostředky hledí sok soka odolati a zničiti. Tedy pozorovateli zašlých procesů dějinných, vše zdá se býti dílem vůle, úmyslu, plánu a výpočtu. On staví se vůči dějinám světovým jako člověk, jenž vbájil si v život přírody vše urovnávající rozum, logos, demiurga. Zcela jinak pohlíží na dějiny světové neb na některé jich období ten, kdo zkoumá skutečnou snahu a vědomé úmysly oné doby, jejich hrdinů a diváků, hlav vůdčích i oněch, kdož jimi jsou vedeni. A tu seznáváme, že hrdinové často nejsou si vědomi kulturně-historického dosahu svých činů. Svět, před jehož zraky události ty se odbývají, zajímá se o osud jich jako o osud jednotlivce; když na Golgatě postaven byl kříž mezi kříži, židé domnívali se, že skončí zde život rabi, který stal se jim nepohodlným. Římané spatřovali v něm ubohého obtížného blouznivce, jednoho z tisíců zločinců, kteří denně takřka byli odstraňováni v zájmu pořádku. A přece! Zcela nevědomky máchají tito lidé nevědomí, aneb špatně vědomí mečem mocného pána, jejž poslouchají proto tak dobře, že nezbavil jich domněnky, že poslouchají jen sebe a svá malá přání, nevymikající se z okruhu jich vlastních zájmů. Ano, zápas mocí kulturních jest bojem, však bojem rozpoutaných živlů, bojem vln, jež navzájem se pohlcují, bojem moře o kus pevniny, bojem proudu o širší řečiště, bojem deště se slunečnem! Nebojuje noc se dnem? Mládí se stářím, zdraví s nemocí? Avšak, kde nalézáte zde vědomí opáčné vůle, nepřátelský úmysl, kde vědomí následků a dosahu tohoto boje a konečného rozhodnutí vítězství? Tak bojují také protivy kulturní, síla tříští se o sílu, události dne posuzují se jen dle významu pro onen den, s nímž jedině se počítá; žid

byl popraven, kacíř byl upálen, národ barbarský zvítězil také jednou nad námi. Tak asi se mluví, tak se registruje, ač-li vůbec se soudí, že by událost ona zasluhovala zmínky. A zatím zahájena byla doba nová, nová moc se objevila, nové světlo bylo rozžato.

Ať již onen boj kulturních protiv konstruuje Bůh, či Nemesis, či pouze abstrahující činnost mozku historikova, to, co nazýváme dějinami světovými, stojí a padá s tímto způsobem pojetí. Pramen veškerých dějů světových musí šuměti v úkrytu, nepozorován vrstevníky, musí udáti se velký čin, Bůh vstoupiti musí do události, máme-li je úplně pochopiti, Bůh, jejž třeba objeviti všude, třeba i v nepatrných zjevech dějinných a jenž jako dobrý vojevůdce všude rozdělil moc válečnou a obsadil každou důležitou posici. A v tom, co jevilo se vrstevníku aneb necvičenému oku jako pouhý zápas stran, v tom spatřují pozorující a posuzující generace pozdější symptom počínajícího rozdvojení celých světů, to, co pokládalo se za akt spravedlnosti, nikterak neobyčejný, stává se světovou pochodní, vše, co bylo událostí všední, nabývá rázu událostí svátečních, epochálních.

Z tohoto způsobu pojetí povstala báseň »U Jerusalema«. Čím zabývají se oni tři vojíni? Těla zločinců byla vychladlá, davy vrací se ku hradbám města. Jeden z vojáků, — římský důstojník, vzpomíná na svůj Řím, na své forum, divadlo, cirkus a proklíná nečisté město a nečistý národ židovský. Galský bojovník vyvolává si v mysli svou lesnatou vlast, její zvířenu, chladné studně, ženy, zpěv a víno a zrak jeho, pln záští, těká po okolí. A Afričan — nudí se, zívá, tupě hledí v před, nemyslí, necítí — — —

Vizte! Tak nevděčnými, tak indolentními jsou diváci v areně, kde odehrávají se dějiny světové! Nevidít Boha, jenž nepozorován, skryt, tomuto ději dodává smyslu. Avšak nedivte se, že barbar, neslyšev slova Kristova, netuší významu popraveného rabiho. Vždyť ani Kristus sám ho netušil. Srdce jeho láskou přetékalo a hlásalo velikou svou dobrotu. »Království Boží jest ve Vás«, toť jednoduchá formule jeho učení, jíž nutno dobře rozuměti. Blaženosti dosáhnete jen tehdy, vyhostíte-li z duše své každý jiný affekt, nežli jest láska k bližnímu. Tento vznešený názor, jenž snaží se popírati význam všech ostatních vášní, tkvících v naší povaze, a jenž ničeho neví o upotřebitelnosti ostatních affektů — těch totiž, které stojí proti lásce — pro účely etické tento názor nebyl dobré duši Mistra, jenž všechny ostatní považoval za stejně dobré, ani filosofickým theoremem, ani činem objevitele aneb novotáře náboženského. V básni »Krajina galilejská« nádhera všehomíra vniká do duše rabiho i žáků z krásy bezoblačného, slunečného dne, z libé vůně záplavy květů cyklam, anemon a temných iris. Právě tak nenuceně, bez jakéhokoliv napjetí duševní činnosti, tak mechanicky a mimovolně, ne jinak, než jak se sdílí teplota aneb jak vzniká jiskra elektrická, razilo si dráhu nesmírné bohatství lásky, jež hromadilo se v duši Spasitelově, a jež obdařujíc blažeností, samo spělo k blaženosti vyrovnáním vnitřního napjetí. Tak přirozeně, nenápadně vyvíjí se nové učení. Nestavělo se proti obklopujícímu je světu, nezahájilo proti němu přímo odpor, nepřerušilo svazku se starým židovstvím. »Nepřišel jsem, abych zrušil zákon, nýbrž abych jej vyplnil,« hlásal sám Kristus; a jeho první vyznavači byli židé, kteří svého mesiáše uctívali, avšak jinak neodpírali Mojžíšovi úcty a poslušnosti.

Machar podává nám ve své knize úplné dějiny starověkého křesťanství v řadě dokonalých kreseb, jež všude dbají zvláštností jednotlivých epoch vývoje tohoto učení. Básník obdařený mocnou fantasií a ostrým zrakem, jenž vidí lidi dob minulých tak, jakoby byli jeho současníky, básník tento vede nás od snivého rabiho, jenž káže svému hloučku rybářů, kramářů, dětí a žen dobou moudrého apoštola Pavla, onoho kočovného hlasatele křesťanství a odpůrce pohanství, dobou, kdy vyznavači odvrátili se od smrti a myšlének na smrt, aby položili základ ku trvalému pozemskému bytu, který upevnili osobní vytrvalostí v životě i smrti a organisací, vede nás dále dobou čistoty mravní až ku korupci jednotlivců a svazů společenských,

Projděme tedy touto galerií, a poučeni historickým vědomím i prameny, jichž básník použil, vžijme se do onoho světa.

Básník líčí scénu, která mohla se odehrávati asi v prvém století po Kristu v hospodě »u byčí hlavy«. Tři soudruzi popíjí zde, rozloženi na špinavých kožích. Víno rozvázalo jim jazyk i krátí si chvíli nenuceným hovorem. Líčení působí zde tak suggestivně, že pociťujete spolu s oněmi

hodovníky žízeň, a puzeni zvědavostí, vejdete k nim do špinavé krčmy, jež skýtá tak dobrý mok.

Každý z těchto tří pijáků má zvláštní své stanovisko vůči vínu a vypráví, co bylo mu podmětem, aby oddal se zde hodování. Rozhovor budí ve vás osobní zájem pro tyto postavy, nabývá však ještě jiného významu. Pozorujete, že přišli jste ve styk s hlavními typy v době vznikajícího křesťanství, které představují se vám v podobě nevzdělaného, snadno věřícího bojovníka, v podobě námořníka, toužícího po blaženosti, a v podobě filosofa, poučeného řeckou moudrostí, byť i jinak pokleslého. Voják rád pije, a použiv domácího vína, vděčně vzpomíná bohů, kteří všude dávají uzráti šťávám, a to vždy za jediným účelem: aby ulehčily břemeno životu. Vzpomíná nápoje, jehož požíval, když ubytován byl v Gallii. Barbar, u něhož bydlel, opouštěl často nápadným způsobem dům a odcházel do lesů, kde oddával se kouzelnictví a věštbě. Puzen zvědavostí, stopoval voják svého hostitele. Jednou nalezl jej skutečně, an přestrojen za medvěda, oddával se kouzelnictví. Medvěd v kruhu vždy užším popohybuje se kol vojína, a ten, obávaje se, že bude mu ublíženo, jej zabije. Rutulus prchá, přesvědčen, že zlé následky kouzla teprve později se dostaví. Ač se nic nepřihodilo, voják nikterak nedává vzniknouti podezření, že jednalo se o humbuk, naopak věří nezvratně ve zlé kouzlo a ďábelské čáry, a jest tomu konečně rád, že záhy přeložen jest jinam. Ejhle, toť veliká skupina lidí, která stála u kolébky nové víry, tak jako tomu bylo ve mnoha jiných epochách: pověrčivý dav. Každou víru mocně podporují duševní ubožáci, nevědomí a duševně zanedbaní. Obdivovati se a obávati se — toť charakteristická pohnutí jich psychy.

Rozum jich slabě doutná v popeli fantasmagorií, a ježto nechápou, zahaleno jest vše v záhadné polotemno, jež může obsahovati jen něco hrozného. Duševní stav, který ve všem, čemu nerozuměl, tuší nepřítele, vyvolává zhusta nesmírné bestiální pudy, a ty pak zuří a bijí, ničí a usmrcují jako duševně chorý vše, čeho nechápou a co považují za svého nepřítele. Toť nejhorším plodem pověry. Pověra rozpoutává černé sotniny duševních ubožáků, nejnižší pudy lidské povahy. Avšak pozorujíce pověrčivé lidi objektivně, seznáváme, že jsou také nejlepšími bojovníky za každé antropocentrické učení náboženské.

U porovnání s židovským monotheismem, vyznavač křesťanství z prvních století jest individuem naprosto pověrčivým.

Novým bádáním bylo dokázáno, že prvotní křesťané nadmíru podléhali vlivu orientálských představ, v nejvyšší míře fantastických. Orientální mythologie straší nápadně v originelní sektě gnostikův; všude stávají vedle Boha rozliční běsové, dobří i zlí; ba není ani jediného Boha, jakého znali židé; naopak, dle perského způsobu, bojuje Bůh světla Ormusz s Bohem temnoty. Uctívání Mitry, jež uvedeno vojáky z východu na západ, bylo příkladem pro kult křesťanský. Zde i tam uctívali pastýři děcko právě narozené, světila se neděle, 25. prosince oslavovalo se narození slunce; obě vyznání měla křest a zpověď. Mitra byl též prostředníkem mezi Bohem a člověkem. Víra v duchy a běsy, víra v existenci různých božstev, jež spolu zápasí, vše to odlišuje tehdejší křesťanství nevýhodně od židovství. Toto faktum zejména vynikne, připomeneme-li si, jak pohlíželo křesťanství na lidové náboženství řecké. Pohanství považovalo za výtvor běsů. Běsové zaujímají stanovisko nepřátelské k Bohu křesťanskému, jenž je svrhl.

Toto plémě zahnizďuje se v mysli lidské, jeví se v podobě vášní a snaží se vyrvati člověka z područí boha světla a strhnouti ve vlastní zkázu. Domnívali byste se zajisté, že vyznavač nové víry ani potajmu nevěří v mnohobožství a že z judaismu přijal za svou tuto větu: "Není Boha mimo jediného, věčného, jenž stvořil nebe i zemi." Avšak celé ono období stalo se pověrčivým od té doby, kdy Asie opět počala zaopatřovat Evropu náboženstvím. Orient, poražený kdysi Řeky, mstí se hrozným způsobem. Zdráhá-li se tedy křesťan obětovati pohanským bohům a prokazovati jim úcty při hrách, slavnostech atd., nečiní tak proto, že by nevěřil v jich existenci, nýbrž z toho důvodu, že obává se msty svého uraženého boha, jenž s pohanskými bohy zápasí, a že nechce se zaplésti do síly demónů, kteří by mu připravili zkázu. Myšlenka, že člověk po smrti stává se duchem, stala se fundamentálním článkem náboženství křesťanského. Avšak učení to hlásali také kněží v Egyptě, Syrii a Gallii.

Myšlénka na onen svět chybí židovství a když byla též přijata v boji Saduceů a

Fariseů, znamenala vstup cizího, asijského kultu. Řekové a Římané ponechávali takovéto záležitosti fantasii svých básníků a osobnímu vkusu. Náboženství nepřikazovalo této víry, většina lidu chovala se lhostejně vůči posmrtnému životu a kazatelům o těchto věcech projevovala chladný souhlas.

Avšak mimo víru v existenci démonů, duchů, v čáry a mythologii ještě jiné hnutí lidského ducha podporovalo vznik a vzrůst křesťanství. Slyšme, co o tom vypráví lodník Balbus:

V Caesarei naskytla se mu, jako pohanu příležitost, súčastniti se shromáždění křesťanů. Nerozuměl, o čem tam mluvili a co konali.

Nadšené pohnutí účastníků si jej však podmanilo. Tušení blaženosti vniklo mu v srdce jako píseň, jež zaznívá z dáli. Křesťanský jeho původce vykládal mu pak, že Kristus přišel jako přítel slabých a malých a tomu porozuměl. Potřeba srdce, toužícího po harmonii, ničím nezviklatelné po blaženosti, stala se naléhavější, nežli kdykoliv před tím, poněvadž stará víra odumírala a srdce žíznilo po víře nové. Ovšem, byla zde filosofie, avšak ta byla chladnou, střízlivou, neskytala místa tak příjemnému pohnutí mystického vytržení, skytala vědomí a pravdu a potírala náklonnost k uctívání neporozuměného, tajemného.

Balbus je omrzelý hodovník; víno mu nechutná a byl by nejraději opět v Cäsarei.

(Pokrač.)

FRÁŇA ŠRÁMEK.

PUBERTA.

(Dokončení.)

Jeník sedí v kuchyni a cítí pouze své ponížení a hanbu jako něco, co ho hněte a drtí obromnýma, bezohlednýma rukama; stal se opičkou, pejskem, takovým něčím, směšno musí být na něho se podívat. Co ti udělali, pejsku? chtěl by se sám sebe optati. Pejsek kňučí; takový nějaký zvuk skutečně ozval se v jeho nitru. Rty lepí se k zubům a na každé tváři ohníček; věru, že ho nehladili po tváři, ale — —

Nu, nabili mu, nabili. A do kuchyně ho vyhnali: do pokoje nepatří, v kuchyni u služebné osoby je jeho místo? V kuchyni u služebné osoby — co tomu říkáte, Rozárko?

Ano, co tomu říká Rozárka, to by skutečně rád věděl. Ale stydí se vzhlédnouti; i jí je nepochybně pro smích, co jiného?

Slyší ji pobíhati kuchyní a řinčeti nádobím. Její sukně je brzo tady, brzo tam. Více nevidí, jenom její sukni. Ale i v té zmítající se sukni je něco — pitvořícího se, posměšného. Tu však se přihodí něco neočekávaného.

»Zase některý professor žaloval, mladý pane, co? Divousové takoví . . .!«

A opět řinčí nádobí. Rozezleně. Jakoby mělo těm divousům na hlavu dopadnout. Jeník udiveně vzhlédne. Zamračí se nejprve. Co se plete ta ženská do jeho záležitostí?

Ale pak setká se s pohledem dvou očí, neobyčejně prostých a srdečných, a musí se usmáti. Slyšel, jak jednou matka řekla: Ta naše Rozárka je jako kyrysník! Teď si na to vzpomněl.

»Skutečně, jako kyrysník! Na koně ji posadit!« myslí si.

»A náš milostpán je hned taky jako krocan . . . já nevím . . .« brouká opět rozezleně Rozárka, podepře si boky a jak se tak zahledí na Jeníka, něco jí nejde do hlavy a ona vrtí okamžik hlavou.

»Podívejte se jen, vždyť to už není žádné dítě . . . a bijí ho . . .« myslí si. Když sem před osmi lety přišla — takovýhle byl. Tenkrát jednou zle se na ni rozhněval. Koupal se v kuchyni, ona to nevěděla a vešla. Jaký křik tenkráte nestrhl! Jakoby ho na nože bral! Plecháček u ruky měl, i ten po ní hodil. Však je taky co říci: takový nahatý osmiletý mužský — a tu ženská vstoupí! Rozárka se do sebe zubí a pokukuje srdečně po Jeníkovi. Osm let, to není věru žádná maličkost. Ještě jednou takových osm let — a mladý pán bude mít už třeba nevěstu. I teď už třeba některé slečince

zamilovaná psaníčka píše. Zahleděla se na něho se strany na okamžik zpytavě. Nu, hezký, aby se řeklo, to není. Hubený je zle, do výšky roste. Ale ani, že by byl ošklivý, nelze říci, a některá třeba jednou všech pět prstů si po něm oblízne. Vousy narostou a krasavec z něho bude. Však už nějaké takové proužky černé pod nosem má – a věru – dokonce vousy už to budou – to se na to podívejte – – A bijí ho...

Jeník přestal se už usmívati. Hledí podivným, prázdným pohledem kamsi mezi svá kolena. Divousové, krocan – ne, to není to – je to něco horšího, myslí si a němé hořekování plní jeho nitro.

Rozárka pokyvuje hlavou.

Trápí se, chuděrka – napadá ji. A což je taky divu? Dobrého slova doma neuslyší. A v poslední době, to už je zrovna hrozno na něho se podívat.

V otevřených dveřích objevila se matka, skoro už úplně připravená k vycházce.

»Honem, Rozárko, pospěšte si... vrchních už jsou tady... snesete dolů kožich a houni...«

Pomžihla opovržlivým pohledem směrem k Jeníkovi. Lekl se a snaží se dívati jinam.

»Co tomu říkáte, Rozárko... to je pan student, co?« povídá matka posměšně.

Rozárka jako když plácne plochýma dlaněma do vody.

»E, vždyť on ještě žádný mudrc s nebe nespadl... A nestarám se o to, do čeho mi nic není. Nesluší se mi to...«

Matka chce něco asi říci, ale ocitá se náhle v rozpacích. Vrhne pouze ještě zlý pohled směrem k Jeníkovi a odběhne opět. Ihned se však zase vrátí.

»A ať ti ani nenapadne hnouti se na krok z domu...«

Dvéře za ní rozezleně bouchnou.

Jeníkovi škube pod levou lopatkou.

»Šťastnou cestu přejeme... A stýskat se nám nebude, co, mladý pane?«

A Rozárka pohodila hlavu ke dveřím, nepěknou grimassu udělala, div že jazyk nevyplázla.

»Na Vydrov páni pojedou. Vrchních poslali pro ně saně. Spánembohem ať si jedou, plakat pro ně nebudem... Brusle jim potom, mladý pane, očistím a jdou si na led. V neděli doma dřepět, to by byl ňáký rozum... Ten kožich musím ještě snést, ať už jsou radši v prachu...«

Jeník zůstal na chvilku sám. Leká se každého zvuku zvenčí. Několikráte bouchly dvéře. Pak hlas otce: »Cigára jsem nechal na stole...« A ještě na schodech otec něco volá, ale tomu už Jeník nerozumí. Ticho. Pak opět bouchly v chodbě dvéře, někdo přichází a popěvuje si. Jeník hledí ke dveřím, a když vstoupí Rozárka, je mu příjemno, jak z vlažného větru.

»Chvála bohu, už jsou pryč...!« A Rozárka se zatočila, jakoby jí ani nebylo přes třicet let.

Hledí na ni Jeník a myslí si: »Proč je mi najednou tak příjemno? Tak... tak... že bych zavřel oči a usmíval se...«

»Hned budu hotova s úklidem a dám se do těch bruslí...« povídá opět Rozárka.

Jeník zavrtěl hlavou.

»Ne, není třeba... nepůjdu nikam...«

»A proč by nešli? Nemají si to vůbec bráti tak k srdci, trápit se proto...«

Stíny přeběhly po jeho obličeji. Učinil pohyb rukou, jakoby něco od sebe odstrkoval a opět zavrtěl hlavou.

»Ne, proto ne. Ale nechce se mi...« řekl zasmušile.

»Rozveselejí se tam aspoň trochu...«

Mlčel okamžik. Zápasil v sobě s čímsi a řekl potom, červenaje se, velmi vřelým hlasem:

»Ne, je mi tady docela dobře...«

Spraskla ruce.

»I ty můj bože!« řekla pouze.

Okamžik ještě naň hleděla, nějaké udivení a zmatek vstoupily náhle do jejích očí. Nemluvila už. Jen tak mezi uklízením pomžikla občas očima směrem k němu a vždycky jakoby tu bylo něco, nad čím se musila podiviti.

Jeník opřel hlavu o zeď a zavřel oči. Takový mdlý je náhle, závoje se mu sunou po očích, tichounkými vločkami to v něm sněží a vše kolem stlumilo se v nějakou vzdálenou píseň. Někdo dobrý chodí kolem po špičkách. Laskavá slova, tklivé pohledy, milé úsměvy ho obklopují. Cítí něčí teplý dech, přitulení nějakého věrného zvířete. Na kůži cosi lehtá. V trávě ležím, broučkové po mně lezou, sluníčka! říká si. Ale nejsou to sluníčka, něco jiného to je. Laskavá slova zbarvují se zvláštní vtíravou něžností, úsměvy splynuly v podivný, horký, omamující smích – a tu Rozárka sedí před ním, punčochu si navléká, takovou dlouhou černou punčochu, pod vysoko odhrnutou sukní světlá cosi bílého a Jeník se setkává se zvláštním, zachycujícím se pohledem jejích přimhouřených očí... Cítí prudkou bolest

v těle, pot vyrážející po celém těle, probouzí se a přece nechce otevřít oči, něco by chtěl dosnít a nemůže, hrozná skutečnost se mu tlačí před oči a on jakoby svůj hlas slyšel: nemoc je to taková, nemocný jsem, nikdy nebudu jako ostatní a nikdy šťastný nebudu — — —

Otevřel oči. Rozárka sedí opodál a plete punčochu, dráty chřestí v jejích prstech. Teď na něho pohlédla a rozesmála se. Ne, jak tu tak pěkně usnul!

Hledí na ni vyjevenýma očima.

A ona, když ho tak vidí utrápeného, potěšit by ho chtěla, a plete páté přes deváté. Právě dnes si vzpomněla, jak se jednou koupal, a — — pamatuje se na to?

Vypravuje celou příhodu.

»Vždyť to také není maličkosť takový nahatý osmiletý mužský . . !« dodává se smíchem. On se hrozně začervenal a mumlá cosi.

Nerozumí mu, ale propuká opět v smích nad výrazem jeho tváře.

Směje se mu, co jiného! Pokryl si obličej dlaněma a sklonil se nad svými koleny. Může být někdo nešťastnější? Ale jeho tváře pálí. Bili ho, bili. Celé tělo pálí. I vzduch je tu horký a lepkavý . . . Jak jen to bylo v tom snu?

Jí to nedá a přistoupí k němu.

»Že se tak můžou trápit pro takovou hlouposť, mladý pane . . . !«

Celým jeho tělem zachvěje jediná velká vlna. Pozdvihne k ní obličej, plný zmatku. A náhle ji uchopí za loket a stáhne ji na kufr vedle sebe. Opět na ni hledí okamžik bludnýma svýma očima a pak pomalým, zoufalým pohybem skloní se a položí hlavu na její prsa.

Je nejprve udivena. Ale pak objeví se v její hrubé tváři mateřský, něžný výraz. Její rty se shovívavě usmívají.

Jen se podívejte, takový veliký . . . a bijí ho, jakoby říkala. A chuděrka, jak se tu u mně stulil . . . !

Několikráte se zachvěl na jejích prsou.

Pak jedna jeho ruka počala sjížděti po její jupce a hledala. Odtáhla ji, zcela jemně a řekla potichu pouze:

»To se nesmí«.

Opakoval pokus svůj znova. Ne, hleďte toho nemravu a kde tohle se naučil, říká její úsměv, ale shovívavý, mateřský výraz nemizí s jejího obličeje. Opět jemně odstranila jeho ruku.

Ale tu on pozdvihl hlavu a hrouže do jejího obličeje pevný, nebázlivý pohled, řekl hlasem, ve kterém bylo něco zcela nového, nějaká náhle nalezená síla:

»Být hodná, Rozko . . . !«

Začervenala se, ale nepřestala se usmívati. Má v tom okamžiku krotký, přihlouplý výraz dobrého zvířete — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Je už pozdě večer a Rozárka rozdělává v pokoji oheň.

»Páni každou chvíli už mohou přijeti . . .«

»Přijedou, budou tady . . .« povídá Jeník vesele.

A náhle přikrade se k Rozárce, chytí ji od zadu do náručí a šeptá jí do ucha:

»Ženuško!«

To jí ovšem musí přicházeti velmi k smíchu.

»Ženuško!« šeptá ještě jednou Jeník.

A i on se směje. Oba se smějí.

Je jim prostě veselo — — —

F. B. DUB.

PŘEDSEVZETÍ.

Vše, co ve mně klíčí, raší, roste, bují,
čím mne život štědří, lidé otravují,
vše, čím duše žije, hýří, září, plane,
co jsem dosud prožil, co se ještě stane,
všechny divé touhy, jež mne omamují,
šeré tklivé dumy, co mne oblažují,
zděděné ty bludy, jimž se rozum vzpírá,
všechno utrpení, co mi srdce svírá,
vše, co v ňadrech hřeje, v lebce divě pálí,
co jsem vytrpěl již, jak se mně pak smáli,
divoké ty boly, které hrdlo ouží,
závratě a mdloby, které duši souží,

zuřivé ty boje nožem proti noži,
oplakané zrady pravdy u podnoží,
krátké blaženosti, jež jsem kdysi míval,
tiché modlitbičky, které jsem odbýval
jako malé dítě v náručí své matky,
vnitřní rozpory své, žití pusté zmatky
vyzpívat chci vroucně, pravdivě a vřele,
pevným mocným hlasem, celou silou v těle.
Vyzpívat chci všecko, co v mé duši bouří,
ať se co chce stane, ať se třeba kouří
z požárů, jež vzplanou k samým trůnům nebe,
když mne všecko zradí, nezklamu sám sebe.

LADISLAV QUIS.

JAN NERUDA.

(Pokračování.)

Dle toho zcela přirozeno, že Neruda záhy přilnul ke kruhu těch mladých poetů, kteří se byli shromáždili kdysi kolem »Ruchu«, a pokračovatele jeho »Almanachu českého studentstva« a to tím více, an kruh »Májový« tehda dávno byl již rozprášen. Jedni, jako Mayer, zemřeli, jiní, jako Heyduk a Jahn dleli trvale na venku a jiní opět se odcizili, ba, jako Jeřábek, se stali docela Nerudovými odpůrci. Také Hálek, který měl celý dvůr svých věrných a obdivovatelů v »Umělecké Besedě«, jejímuž literárnímu odboru od počátku let sedmdesátých m. s. předsedal, stýkal se s Nerudou leda v redakci »Národních Listů«.

Sblížení Nerudovo s jednotlivci z družiny ruchové nenastalo však hned po vydání »Ruchu«, ba ani »Almanachu českého studentstva«, kterýžto druhý almanach Neruda ve feuilletonu »Národních Listů« sympaticky uvítal, nýbrž až po návratu jeho z cesty do východních zemí, tedy někdy v r. 1871. A tito mladí poetové přilnuli pevně k Nerudovi, milovali jej a uznávali ho za svého vůdce a rádce. A tu v soukromném obcování, v soukromných rozmluvách a debattách — jak to účastníci z vlastní zkušenosti potvrzují — působil Neruda na tuto mladou generaci více než by byl mohl učiniti na těsném místě, které mu bylo vykázáno v novinách, v nichž nad to musil mluviti k obecenstvu širšímu, ba nejširšímu. Neruda to byl, který nás živým slovem vedl a nabádal, a věru, kdyby účastníci těch dob a toho kruhu napsali své vzpomínky na tyto besedy, na tyto rozmluvy, vysvítlo by jasně, jaké převeliké zásluhy má Neruda i v tomto směru o rozkvět české literatury.[1])

Však Neruda nepřestával na tom. Známo, a bylo by zbytečno zde opakovat, že hned od počátku svého veřejného působení zakládal časopis za časopisem, by kolem něho shromáždil všecky, kdo měli stejný cíl a stejné snažení. Tak po »Obrazech života«, listu to kruhu Májového, redigoval as rok »Rodinnou Kroniku«. Pak r. 1865 založil s Hálkem neillustrované »Květy«, jež redigoval až do polovice r. 1876, kdy proměnily se v týdenník illustrovaný. Posléze pak r. 1873 zarazil »Lumíra«, opět společně s Hálkem, by, bohužel, již po půl létě od redakce ustoupil. List ten shromáždil kolem sebe kromě několik starších celou mladou generaci tehdejší.

Neruda neměl v podnicích těch, jimiž hodlal také založiti svou samostatnost, nikdy štěstí, ač listy jím redigované vynikaly obsahem svým vždy daleko nad všechny listy současné.

Juk Neruda redigoval, to jsem popsal již ve své »Knize vzpomínek« a rozumí se samo sebou, že vedl list svůj tak, aby prováděl a propagoval své literární cíle a úmysly. Každému z užšího kruhu Nerudova tu byla přiřknuta úloha dle jeho sil a schopností, což ovšem opět jen zdárně působilo na vývoj literatury.

Ale největší snad působnost na tento rozvoj měl poslední a zároveň nejšťastnější

[1]) Dotekl jsem se toho ve své »Knize vzpomínek« ve »Vzpomínkách na Nerudu«.

podnik Nerudův proslulé »Poetické Besedy«, jež za redakce jeho vycházely od r. 1883 až do r. 1890 a jichž vyšlo celkem XLI. svazků. V »Poetických Besedách« dal Neruda zúmyslně převládati básnictvu epickému, klada je toho času nad lyriku, maje za to, že epická poesie naší literatuře nejvíce prospěje a chtěje též rozhojniti její do té doby dosti chudé osení. To se mu také podařilo a bylo by se zdařilo ještě více, kdyby nebyla vše překazila Nerudova stále se vzmáhající choroba a konečně jeho smrt. Vždyť ještě zcela krátce před touto sdělil mi pln radosti, že konkurs na epickou báseň pro »P. B.« měl výsledek a že tak získána Jarošova báseň »Sláva«. I zde, jako dříve v »Lumíru« a jiných podnicích Nerudových, on sám práce od jednotlivců přímo objednal a tak byla velká, ba větší část, zejména věcí epických pro »Poetické Besedy« zvláště napsána. V tom tedy také neocenitelná zásluha Nerudova a důkaz přímého a plodného vlivu na vývoj české literatury.

Než třeba se ještě vrátit k sblížení se Nerudovu s mladší generací, vystoupivší pod praporem »Ruchu«. Poukázal jsem k tomu, jak působil Neruda na tento poetický dorost; třeba ještě doložiti, jak tento dorost působil na vzájem na Nerudu.

Když se Neruda rozešel s Májovým kruhem a tento se rozpadl, byl Neruda dlouhá léta isolován. V tom čase umlkla jeho píseň téměř docela. Také beletrií se přestal obírat. »Arabesky« (1864) a »Knihy veršů« (1868) obsahují věci, napsané skoro vesměs do r. 1861. — Ale sotva, že sblížil se s »omladinou« jak se tehda po srbském způsobu nazvala na titulu »Ruchu« mladá generace, a nalezl v ní nové druhy, Neruda jakoby omladl a dlouho zanedbávaná poesie přihlásila se u něho znova a to plnou silou. Rychle po sobě následovaly »Malostranské povídky« a »Kosmické písně« (1878), »Ballady a romance« i »Prosté motivy« (obě 1883), vesměs nejlepší to věci, jež napsal. Zvláštní a nikoliv nahodilé jest, že tato »nová míza« objevila se u Nerudy teprve po smrti Hálkově, a to v době, kdy se již neočekávalo, že více jak čtyřicetiletý Neruda se opět vrhne na verše, v době to, kdy již Čech a Vrchlický měli své jméno v literatuře. Věru, ku podivu byl tento druhý květ, a kdo tehda obcoval s Nerudou, viděl to patrně na něm, že všecek změněn, že znovu ožil. Ta poslední léta sedmdesátá, krátce před vypuknutím jeho nemoci, byla snad nejšťastnější a poměrně nejplodnější Nerudova života. V plodech této zralé doby vtělil Neruda konečně, pokud jen bylo možno, ideál svého života; byly světové, všelidské a při tom ryze české.

V.

Nehodilo by se zde a dnes, kdy věci ty nejsou ještě vydány, abych rozbíral podrobnější kritickou činnost Nerudovu, kterou jsem již dříve hrubými rysy karakterisoval. Nemělo by to vlastně účelu, neboť psal bych o věci, o níž se čtenářstvo nemůže tak snadno poučiti z vlastního názoru.

Bylo již v druhém oddílu této stati uvedeno, co Neruda napsal v poslední své kritice literární o dosavadní kritice české a tedy také o své. Ovšem, že si tu činil Neruda křivdu, a to velikou, ale tolik pravdy jest zajisté v tom, že plody let šedesátých m. st. nemohly býti posuzovány ze stanoviska absolutního umění; vždyť byla literatura naše novodobá tehda ještě ve svých počátcích. Kdyby tomu byl Neruda chtěl, nebyl by vůbec mohl psáti kritik téměř pražádných. Z takového stanoviska napsal ještě r. 1859 do »Obrazů života« první svou českou literární kritiku o Hálkových »Večerních písních«, jež tak přísně posoudil. Poznav později předčasnost takového hlediska na současnou literaturu českou, Neruda z něho nenáhle ustupoval, až došel o české kritice literární k náhledu, který poprvé s obšírným odůvodněním vyslovil r. 1881 v »Osvětě« (str. 265 n.) v úvodu k recensi tehdejších nových básní, kterýž náhled pak ovšem kratčeji ale jistě určitěji opětoval v citovaném již zde feuilletonu »Národních Listů« r. 1883. — To byla literatura česká již na jiném stupni než v letech šedesátých. V »Osvětě« tehda napsal Neruda: »Kritika česká smí být uznalá, chvalná. Ano, smí být i vyčkávavá. Musí se těšit z nynějšího a smí se těšit na budoucí.« — To Neruda ovšem mínil a to platilo jen pro tehdejší dobu mocného a šťastného literárního rozmachu, pro konec let sedmdesátých a začátek osmdesátých m. st. A Neruda píše dále: »Co zbývá v ruchu tom? Kritik, co taký může býti třeba celý nešťasten, že nemůže vyhověti přání té jisté části obecenstva po důkladné řežbě, že musí až příliš často užít fádních slov chvalných — ale kritik Čech musí si přec jen zamnout vesele ruce. Místo lučavé, rozborné, široké,

slavné kritiky, zbývá mu ovšem při té »zvláštní posici nynější« pouhý jen skromný referát. Ale referát poctivý. Referát poukazující rychle k tomu, co by se objevilo v literatuře nového — myslím poeticky nového nejen pro nás Čechy, nýbrž pro svět vůbec. Sledující kroky našich básníků a sdělující, co znova zas dobrého vykonali. Uvádějící ale také, že to ono není rovněž dobré.

Referát pro obecenstvo, aby seznalo směr, ráz i přibližnou cenu. A básník, chce-li, může poslouchat spolu.«

Neruda nenapsal příliš mnoho kritik literárních, napočítáme jich za celou dobu kritického jeho působení, to jest za léta 1859—1883, tedy za celé čtvrt století sotva sto, a to ještě velmi mnohé jsou psány o knihách cizích neb o překladech a mnohé zase téměř pouhými referáty. Sem patří na př. všechny četné ty stati, jež Neruda napsal o románech Jules Vernových, činící počtem svým aspoň desítinu výše uvedeného čísla. Nejpilněji, a jak již bylo řečeno, také nejostřeji kritisoval Neruda na samém počátku své kritické dráhy v obou prvních ročnících »Obrazů života« (r. 1859 a 1860). — V létech těch napsal i nejvíce literárních úvah a téměř výlučně své literární polemiky. Ovšem, tehda se právě nová literatura tvořila. Když se stal Neruda žurnalistou, ubylo nápadně této jeho činnosti, ba ubývalo jí čím dále tím více a to přirozeně v poměru jak utuchal literární ruch, až ve válečném roku 1866 nesetkáváme se ani s jedinou kritikou Nerudovou v »Národních Listech«. Totéž opětuje se v létech 1868, 1872 a 1873, k čemuž však ihned podotýkám, že v těchto posléze uvedených dvou létech stal se po zaniknutí »Květů« Hálek opět literárním referentem »Nár. Listů«, jako jím již byl spolu s Nerudou před zaražením »Květů«, a do přistoupení Nerudy k redakci »Národních Listů«, t. j. do polovice roku 1865 výhradně i sám. V roku 1877 není v »Národních Listech« ani jediné kritiky o spisech českých, ovšem ale více referátů o zjevech v literaturách cizích, ba též exotických. Ovšem, že psal Neruda též do jiných listů literární recense, ale to jen velmi zřídka. Tak napsal roku 1865 do »Literárních Listů« kritiku Fričova »Mazepy« a referát o překladu Walter Scottova »Ivanhoe« a Viktora Huga »Chrámu matky boží«, do »Osvěty« psal roku 1881 výše již dotčenou recensi o Vrchlického »Nových básních epických«, o Quisovu »Hloupém Honzovi«, o Sládkových básních »Světlou stopou«, konečně o »Humoristických a satirických básních« Antonína Koukla. Krátkých literárních referátů v »České Včele«, příloze to neillustrovaných »Květů« zde ovšem neuvádím.

Přes to — nehledě arci k l. 1872. a 1873., kdy nebyl literárním referentem — Nerudovi neušel snad ani jediný pozoruhodný zjev v literatuře české za onoho čtvrtstoletí, jakož také neopomenul rozhodně odmítnouti to, co do literatury nepatřilo. K tomu však byl nucen jen ve velmi málo případech. Ale výslovně třeba tu vytknouti, že Neruda o Hálkových knihách nepsal od r. 1864, kdy v »Národních Listech« (č. 278. z 12. října) uveřejnil kritiku o Goarovi, až do Hálkovy smrti, tedy po celých deset let, a že teprve pak v č. 517. »Národních Listů« z 19. listopadu 1874 objevila se Nerudova recense Hálkových »Pohádek z naší vesnice«. Příčinou tohoto mlčení byla po mém náhledu jednak přílišná citlivost, ba nedůtklivost Hálkova vůči kritice jeho plodů, nebyla-li to kritika právě chvalná — a Neruda soudil přísně nejen »Písně večerní«, ale zvláště i Hálkova dramata »Krále Vukašína«, »L. Katilinu« a »Krále Rudolfa«*) — jednak obava Nerudova, aby mu snad nebylo vytýkáno, že Hálkovy věci nepříznivě posuzuje z literární řevnivosti.

Však dosti již o těchto věcech více zevnějších neb i vedlejších, jichž jsem se dotekl zde jen pokud bylo navyhnutelně třeba k vůli úplnosti.

Řekl jsem již hned na počátku této stati, že Neruda, když vystupoval jako literát před českou veřejnost, byl sobě úplně vědom svého cíle a ovšem tedy také okamžitého stavu české literatury, poukázal jsem hned tam a pak opětně na programový článek Nerudův »Nyní« v »Obrazech života« 1859. Zde třeba promluviti o tom blíže. Neruda, jak patrno z dotčeného jeho článku, již tehda byl sobě úplně vědom zcela vyjimečného ojedinělého položení našeho písemnictví. On již tehda postavil se na jedině správné stanovisko, že česká belletristická literatura jest vlastně teprve v prvních počátcích. Aniž by tím byl upíral

*) Hálek reagoval na takové posudky dokonce i veřejně. Tak napsal po Nerudově odmítnutí dramatu »Král Vukašín« ve feuilletonu »Národních Listů« slova: »Vždyť jinde také potlouklo«, míně tím neúspěch Nerudovy Francesky di Rimini.

co Kollarovi, Čelakovskému, Erbenovi, nebo dokonce Máchovi, viděl a věděl Neruda přece, že to, co utvořili, daleko ještě nestačí k tomu, aby literatura česká se mohla postaviti po bok literaturám evropským, ba že se nemůže dosud ani rovnati literaturám menších národů, jako Švedů a Danů a že daleko pokulhává za světovou již literaturou polskou. Neruda viděl však také příčiny toho, příčiny ovšem nikterak ukryté, spíše každému zřejmé. První z nich, přervání našeho vývoje katastrofou bělohorskou na plné dva věky a zničení naší literatury dřívější nebyla ovšem nikomu tajna. Méně však jasno bylo u nás do té doby — a snad jest nejasno ještě mnohým i dnes, že ona zašlá literatura, pokud se týče básnictví, ba i belletrie v širším smyslu, nemůže se chlubiti ani jmény ani díly takými, jaké již tehda měly literatury kulturních národů evropských. Nepovstal nám v oněch dobách ani jediný velký, pravý básník. Patrno tedy, že na onu zašlou literaturu nebylo možno navázat, i kdyby bylo vůbec možno bývalo vrátiti se o dva věky a počíti tam, kde dílo bylo přerváno, když všichni národové od té doby právě o dvě stě let pokročili a literatury jejich po celou tu dobu nepřetržitě, organicky se vyvinovaly.

Jsa si této nemožnosti plně vědom a vida, že dosavadní cesta, zavrhující vše cizí a obmezující se pouze na domácí, byla chybna a nevedla k cíli, jak dokázalo více než půl věku právě uplynulého, napsal Neruda již v onom prvním článku, »že třeba pracovat na základu tom, jejž velikáni jiných národů už byli položili, dále; pokračovat tímtéž směrem, s přibráním ale toho, co nám jakožto komequence ze slovanského živlu přibývati muselo«. A dále: »Učme se u národů jiných, poznejme stupeň jejich vývinu, spřátelme se s jejich světem myšlenkovým a spracujme pak v sobě vše v celek nový, a tím, co jsme s mateřským mlékem už obdrželi a ve vlastech svých seznali . . .« Tu tedy udával Neruda povšechně již také prostředky k dosažení žádoucího cíle. To vše značilo založení literatury nové, spočívající na zcela jiném základě, než na jakém se stavělo až do té doby. (Pokrač.)

E. SOKOL.

HOŠÍČEK.

Tři episody ze života Pavla Rojara. — (Pokračování.)

»Bohuš je básník, mluví často víc, než je pravda; znám ho.«

Herec neodpovídal.

»Ani dnes nemluvil pravdu; nemluvil, poznám to na něm.«

»Víte to jistě?« stanul Závodský a zadíval se naň.

»Jistě«, přisvědčil radostně.

»A proč mi to říkáte?«

Pavel se zarděl; šli zase mlčky.

»Ale schválně se sem podívám«, prohodil jako pro sebe. Byl přesvědčen o pravdě domněnky, pro niž tak hovořil.

»Včera jsem hrál«, dodal Závodský nesouvisle, »zítra a v pondělí také. Ostatně což na tom.«

»V pondělí, říkáte?«

»Proč se ptáte, příteli? Jste přesvědčen, že mi na tom záleží?«

»Ano«, pravil Pavel upřímně a byl spokojen a šťasten, když mu podal ruku s podivným úsměvem a dodal: »Nejsem tak zcela idealista, jsem herec.«

* * *

Nazítří večer šel Pavel na Koliště. Vonělo nerozvitými vůněmi budoucího jara. Zem, za dne provlhlá a změklá, ještě nestuhla a mísila svůj dech se zvláštní lahodou, jakou vydychují stromy a křoviny, procitající v slunečných koupelích. Brněnská dýmavá atmosféra ležela dnes nehybna na svých čtvrtích a vyslala sem jenom krajní výběžky nejspodnějších vrstev. Nezadušeny zadřímly předtuchy jara na vymočených trávnících, ve skupinách průhledných křovin a černajících smrčků.

Temným pasem leželo to vše mezi světlými břehy, jichž řídké svítilny se kmitaly šlahouny keřů. Tam po kraji šel život, zde bylo tišeji. Lidé volně míjeli stezky, zřídka sami, nejčastěji v párech úzce k sobě stulených a šeptajících. Zastavovali se v tem-

ných obbích cest a silhouety jejich napovídaly objetí.

Ty právě Pavel hledal, aby poznal snad Elu. Nenacházel jí, ale bezděky přecházely naň odlesky neznámých sblížení a také odměňovaly. Prošel alejemi i vinutými stezkami, a byl rád, že nenašel; ale třeba že byl jist, že se nedočká, nechtělo se mu zpět. Stanul nerozhodnut a zadíval se k Josefovu.

Kdes na protější stezce stanuly dva stíny právě jemu v oku a splynuly v jedinou skvrnu. Objali se, či stojí jen vedle sebe? Nebylo možno určit, ale chtěl, aby to bylo objetí. A zdálo se mu, že proniká stíny, že vidí jich přivití a chvění rtů. Oči mu zvlhly a zachvěl se též.

Když se probral, stíny již zmizely. Vzhlédnul. Střechy trčely určitě do sloupu rudé záře, jenž stál nad středem města v hustém ovzduší. Zbarvení lehce přecházelo v oranž a rudlo zas, jak by prudká světla ulic shasínala i vzplávala. Pochopil, že to jeho oči pouze zahrávají světly a barvami, a pohnul se odtud.

Nahoře hučela a rachotila lokálka, házejíc bílé dýmy do tmy a jiskry tu a tam, dole protáhla se v úzké ulici nerovná řada žlutavých světel. Připadlo mu, že by tam mohl najít Elu, ale zapomněl na úkol, sotva se vmísil v proud.

Šli všední lidé kol; spěchali, smáli se i mlčeli a byli mu cizí a bezvýrazní; jen potkal-li dva, již se vedli, připadalo mu, že vidí v očích, rtech a v lesku pleti cos sympatického a zvláštního. Byli si podobni všichni, již se vedli.

Jedna dvojice jej překvapila. Poznal Štěrbu. Vedl se s jakous slečinkou ironického smíchu v hezké tváři. Obrátil se za nimi a sledoval každé jejich hnutí. Ona byla poněkud široká v bocích; snad oblekem, myslil si, protože kráčela pružně a přímo, jak chodívají lehcí a štíhlí. Stále se k němu obracela, a tu se vždy důvěrně k ní nakláněl. Pak zmizeli ve vratech; vešel za nimi. Viděl tmavý dvůr, obklopený budovou, jež byla dlouhými pavlačemi a řadami oken rozčleněna v jednotvárné obruče. »Kam asi vešli?« myslí a pohlížel na němé dvéře.

Růžová mlha se zvedla nade dvorem jako prve nad městem.

Pochopil a ucouvnul. Zavzněly za ním kroky, i uhnul mechanicky a chtěl odejít, ale zarděl se jako přistižen v choulostivé situaci. Bohuš stál proti němu a ironicky se usmíval.

»Snad nehledáš?«

»Co by bylo?« odbrouknul.

Vrátný se rozesmál. »Myslil jsem, zdali nehledáš mne, bydlím tu. Pavle, Pavle. Pojď honem odtud, chodívají tu hezké šičky, nu i nehezké, připouštím, a dělnice a ty ostatní. Pojď, vyvedem tě, chlapečku, abys nezabloudil. Josefov je symbol určitého života, a ten není pro tebe.«

Vzal ho s sebou a Pavel se nevzpíral; nemohl najít hned přechodu ze svého osamění do přívalu kousavých slov, jichž proto nevnímal dost určitě.

»Drž se svých, Pavle; pro tebe jsou slečinky; umějí klopit oči jako ty. A pak, když se oči nasytí uhlazeným šatem víc než tváří, i žena se zdá idealnější, nemyslíš? Jsi měšťáček a neumíš sestupovat, což je nutno na Josefově, miláčku.«

Pavel se poprvé obránil, ale Bohuš vedl svou.

»Mně, brachu, není těžko; mám ošoupané lokty a otřepané kalhoty. Děvčátka mají ráda šikovné chlapce ve veteši.«

»Nech toho už«, omrzel se Pavel, docela vyhnaný z myšlenek, jichž mu bylo líto.

»Cos tu hledal?« dotíral Vrátný.

»Štěrbu jsem viděl.«

»S Pepinou?«

»Což vím, kdo to byl?«

»Nikdo jiný. To ti je slečinka; nestačil bych jí. Nosík vypíná, šička, ale jako oheň je. Štěrba, hehe, již od prázdnin; jsem zvědav, jak — ale to není pro tebe. Uč se dívat skepticky, pak pochopíš — a budeš následovat.

Hvizdl a mlčky se klátil vedle něho.

»Proč jsi přivedl toho herce do holubníka?« načal, jen aby cedil slova do prázdného skřípění písku pod kroky.

»Tak. Chtěl.«

»Chápu, chápu. Směry života, studentský obraz, no — ale nemám ho rád, je nesympatický«.

»Proč? Takový prostý.«

»Herecká prostota. Nemluvil, díval se, a pod kůží se jistě smál«.

»Nesmál, vím to. A ty, poslouchej, viděl's krasavici opravdu se Sternem?

»Jak ti napadla najednou? Snad na ni nemyslíš?«

»Pro Závodského«.

»Co on s ní?«

»Má ji rád«.

Bohuš se útrpně ušklíbl, že až bylo Pavlovi líto zrazeného tajemství. Zamlouval, že neví, že jen se domýšlí, ale Bohuš se smál.

»Ta má lepší vkus, brachu, víc do zlatova«.

»Víš jistě?«

»Ale to je jedno konečně. Co nám po tom? Připadá mi něco jiného; rozřešils mi situaci«.

Hlas jeho se zabarvil opravdovostí.

»Víš, říkal mi redaktor, abych se pokusil i v povídce, nejen ve verších a hned tenkrát mi připadla krasavice; líbí se mi; taková pružná, hybná.«

»Vida, slečinka, a líbí se ti. Umíš v obou světech vybírat?«

»Pavle, chceš-li vážně mluvit — to jsou hlouposti — a ostatně neklopí oči. Vylíčím ji jako takovou úžovku hladkou a úskočnou.«

»Snad zmiji, říká se?« Nemohl se zbavit ironie, jež ho posedla v témž okamžiku, kdy Bohuš zvážněl. Ale cítil, že by ho vlastně měl nechat, protože sám by byl rád veplul do hovorů literárních.

»Třeba zmiji«, připouštěl Vrátný. »Řekls o Závodském, to se hodí, tedy zmiji řekněme. Eh, bude obrázek. Zmije. Dobrá. Hledá výsluní, ano, a uštkne někdy mimochodem, aniž by se rozčilila. Těším se na práci; hned zítra se do ní dám nebo ještě dnes v noci, přijdu-li včas. A bažе, s tebou nezabloudím.«

»Kdy budeš hotov?«

»Snad zítra, nejvýš pozítří. Zůstanu doma, budu-li v náladě. Musím kreslit jedním dechem, protože posud jsem se v prose nezkoušel; aby měla jednotný ton. Nemám chuti do dlouhých dějů, nepovažuji vůbec děj za umění. Barvu, linii, citové zvlnění, zkrátka lyriku mám rád, a takový obrázek z toho udělám.«

Zapadli v řešení otázky o rovnocennosti lyriky a epiky a ani nepozorovali, že míjejí ulice a stoupají do Špilberku. Bohuš ani zrychleného dechu nedbal, jenž mu měnil hlas v sípění. Vstoupili na horní promenádu, a tu teprve vynutilo si okolí jejich pozornost.

Směs domů, neladně nakupená a ze spod prosvětlená, hučela lomozem vozů, továren, křiklavé hudby a neurčitého šumu. Tu a tam běžela ulice přímo k oku a kreslila svítilnami podivné souhvězdí jasných bodů v zamlžené okolí; výrazně se nadnesla Rybářská, Vídeňka, a nejprudčeji nádraží, jež jako kometa vysílalo dlouhý ohon světel až za město, kde začínala již širá tmavá rovina polí a zahrad. A z té ještě vyzařovaly barevné plejady nejbližších stanic jako daleké světy.

Těkali mlčky po světelné hře, již omezoval balvan Petrova tupou konturou. Za ním kdes na Křenové vyšlehoval ohnivý sloup slévárny výš a níž, uhasínaje chvílemi a zase vzplávaje.

»Jak tam asi lidé žijí kol výhně«, napadlo Pavlovi, »nebo tu v přádelně za nemocnicí? Svítí třemi řadami oken a je skoro krásná hranolovou pustotou, jež se obdýchává parou, kouřem, prachem a zápachem.« Znal ten zápach, skoro ho cítil až sem, a bylo zde tak čisto.

»Dusný život, škaredý«, poznamenal Bohuš. »Nechtěl bych tam mezi ně, ani do jejich bytů, a přece bývá mezi nimi krásně; v hospůdkách. Umějí rozptylovat dusno ostatních chvil, ah, nemáš ponětí. Fabričky! Přijdou jen v naškrobených kartounových šatech, bluzka dole od těla odstává, nazvednuta prsy. A mají smysl pro chvíli, pro slova a cit, ani bys neřekl: stálé utlačení je učí vyzvednout volný okamžik.«

Pavel hleděl zamyšlen na měnivý plamen slévárny.

»Víš, co je mi podivno?« zeptal se neobraceje se k němu. »Že znáš dobře tam ty lidi — kývnul na továrny — a nikdy k nim nesáhneš ve verších. Pořád jakés nádherné scenerie, komnaty, těžká roucha, a není to pravda.«

»Co je mi do pravdy? Je všední. Chci mít svátek, aspoň když píši, beztoho jinak — eh.«

Zmlkli a odešli.

»Svátků je třeba« — myslil Pavel v návratu — »toť krásně řečeno«.

U Besedního domu se rozcházeli.

»Přijdeš zítra?« ptal se Pavel, vzpomínaje minulých plánů. Bohuš chvíli nechápal, a když porozuměl, zasmál se: »Až jak mne krasavice nadchne; bojím se, že příliš, to by pak nebylo z psaní nic.«

»Proč?«

»Šel bych hledat.«

»Ji?«

»Oh, hoho, kdybych mohl! Mám otřepané kalhoty, Pavlušo, musím níž; ale proto jsem básník, abych ji mohl mít, když přivru oči. Ty ještě nepíšeš, ale oči přivírat již umíš, že? — — —«

Nazítří uviděl Elu; usmáli se na sebe, což považoval za ujištění, »že není ničeho«, i za propuštění ze závazku. Ale večer šel

zase; »zkusit, zda umí oči přivřít« a nahradit snem skutečnost, jíž dosáhnout nechtěl.

Elu potkal ještě v pátek před jejím vystoupením. Vynořila se nad ním na temném schodišti. Smeknul a stanul, aby mohla projít, a ona se zasmála v přátelském pozdravu, rukou mu kynula, a když ho míjela, lehounce ho pohladila rukou dosud zvednutou. Zkrvavěl. Ohlédla se ještě a vidouc ho stát, ve smíchu se omlouvala: »Mám radost.«

Šel domů popleten. »Radost má; z čeho? ze zítřka již, či z něčeho, co bylo a zůstalo utajeno posud? Ale krásná je. Krásná.«

Toho večera nešel nikam. Dal sladké lenosti vplynout v duši, když usednul u stlumeného světla a myslil. I na ni. Přivřel oči.

* * *

Bylo poslední představení v nízké boudě, jemuž se říkalo Národní divadlo. Bylo jisto, že bude nabito do posledního místečka, aspoň ve studentském parterru, bylť studentstvo zvědavě pohnuto. Týden úplně stačil.

Hlediště bylo ještě prázdno a tmavo, ale tam již byla hlučná tíseň, zaujatá debatou o hře, již přerušili teprve první příchozí na sedadlech. Prohlíželi je, jakéhos »maloměstského lva«, který ve fraku se točil v šeru, dvě matrony, jimž pranic nevadilo okolní prázdno v živé zábavě, a pak ostatní, již hustěji a hustěji přicházeli. Pavlovi se líbívalo pozorovat proud střední uličky, proto si rád přispíšil, aby mohl obsadit koutek při barrieře u ní. Opřel se domácky a měřil si příchozí, ušklíboval se knírům šviháků, funivým řečem tatíků, chutnal voňavky dam a podnikavě se vychyloval, když spatřil hezký dívčí obličejík. Upozornil hlasitě Frantu a měl radost, když se slečna zarděla, a největší již, když ji proud zastavil právě u něho, a ona buď oči odvracela nebo hněvivě ho přehlédla. V očích jeho mohla číst, že ji celý večer bude sledovat kukátkem, aby se přec obrátila. Nebylo večera, který by mu byl nepřinesl hezký cíl meziaktních pohledů a hovorů; ba někdy ocitla se mu skoro nad hlavou v loži tvářička, jež se nesměla odvracet, protože nebylo kam, jež musila podlehnout suggesci dlouho upřených očí a kukátek, jako on podlehl suggesci svého okolí, chlapecké vyzývavosti. Nebylo jinak ani dnes.

Ale když se ozval orkestr, zapomněl, a ovládla ho chtivost, aby již již uviděl Elu se Závodským i jejich drama, jež mu s nimi splývalo; připadalo mu, že je v něm kus jejich života. (Pokrač.)

V. MRŠTÍK.

BOUŘE.

Z románu Cyrilla Havlíčka v Praze. — (Pokračování.)

A Havlíček vypočítal Zumrům do krejcaru všechno, co kdy a jak Čápu dal utržit. Byla toho řada nepřehledná. A ještě nových číslic přibývalo, ani je zprvu nepočítal, na ně si nevzpomněl. »Ale nechť, to už vem tarach, čítejme jenom, co se mu průměrně dalo utržit za pivo a za jídlo. Sedm krejcarů pivo, dva krejcary sklepnici, pět krejcarů karetnýho, to máte třikrát sedm jedenadvacet, třiadvacet, osmadvacet den jako den. Teď čítám-li, že jednou do tejdně podíváme se do Výsosti —, čítám-li do roka jen 355 dní à 28, to dělá čtyryaosmdesát zlatejch do roka. Jen to dobře pozorujte, aby se neřeklo, že špatně počítám. Třikrát do tejdne tam i večeřím, ať čítám jen po 30 krejcařích, je tejdně devadesát krejcarů a 46 — skoro padesát zlatejch do roka. Když to vezmeme jedno k druhýmu, dám já mu do roka utržit sto čtyřicet zlatejch —; milý pane, to je živobytí jedné rodiny. A teď, co utratím časem víc, co prohraju a do pokladničky odvedu, směle můžeme čítat, že do roka tam nechám na půl druhýho sta zlatejch! — — — — A dovolte, až vy dáte hostinskýmu vydělat půl druhýho sta ročně, budete vy poroučet jemu a ne on vám. Co dá on vydělat mně? Nikam nechodí, nic neroztrhá, muší-li už někam, vezme si konfrtábla a do

roka spotřebuje jedny kalhoty, víc ne! A na ty jedny kalhoty je nás — — — dyť je to samá jehla, samej krejčí, president, Růžička, Brandejs, Škvor, to bysme se museli o ty kalhoty prát. A když já mu čítám za ně 10 zl. — zdá se mu o čertu! Jsem taškář u něho, okrádám ho, utiskuju! Lagramente, jak pak tě okrádám«, tloukl Havlíček kotníky do rozevřené knížky. — — »Dyť to tu stojí, jak tě okrádám! To tu je, co mám já z tebe a co ty máš ze mně, co pak sbírám já ty peníze někde na ulici, nebo mám na ně mašinu? Já musím safraporsky napnout, než ten krejcar vyzejskám. Co dělá on? — Jen sedí a chrchlá, rozvalenej, nafouknutej, papulu takhle a pejchou div nepraskne. Bodejť by neprask', když jen peníze sbírá a my mu je nosíme. A to není jen měsíc nebo dva, to je už za třiatřicet let! — To máte — pět, čtyry, pět, čtyry — čtyry tisíce devět set padesát — skoro celejch pět tisíc! To je summa, to je kapitál, to je dvě sta zlatejch ouroků! — Nezasloužil by člověk, aby dostal pár nechci říc čeho, doma se krčit a tam — — až hořko se dělá z toho ze všeho, ale to už je takovej zvyk, takovej zlořád, náruživost v člověku, jak přijde šestá, muší a muší v tej hospodě sedět, jakoby ho tam čekalo království nebeský. A jen hříchu se tam dodělá, kozli mně tam nesou — !«

»A to jako míníte do hospody už nechodit?«

»I to zas já na pivo muším, do hospody půjdu, to nic, už k vůli obchodu muším, já nedělám moc, ale přece, aby řemeslo nestálo. — Ale jemu to zrovna nosit nemuším. Dyť já můžu chodit do Výsosti dvakrát, třikrát tejdně, k Šternberkům, do žlutýho domku a tady »U křížku« taky mají dobrý pivo a pěknou společnosť. — Hospod jako smetí. Přivyknul jsem u Vořechovskejch, přivyknu jinde taky a všude mě rádi uviděj'. Hostinskej z Renthousu, jak mě potká, pozdravení dá, už ke mně běží a co se mně nazve, po zádech nahladí, ruce mně drží a »Pane Havlíčku sem, pane Havlíčku tam, proč pak k nám nikdy nepřijdete? Přijďte přece jednou taky k nám. Už jste dlouho u nás nebyl, vy na nás zapomínáte!? A tak bysme vás rádi jednou viděli, proč pak se k nám nepodíváte?« A to je prošení, to je lamentace — — — Proč pak bych tam teda nešel, když mně tak rádi uviděj'. Proč bych já chodil tam, kde špatně se mnou zacházej? Ve Výsosti nepotřebuju už ani zvykat, tam jsem dávno už doma. Sedí tam ti radové, komisaři, ouředníci od místodržitelství, přece kalá a slušná společnosť! A tam — kdo tam přijde? Dyť je to samej řemeslník, posluha, školník nebo tak něco, jeden žebrák větší než druhej, co já z nich mám? Ze žádnýho nic, jenom škodu; leckdy ještě abych půjčil někomu do hry nebo mně zůstane dlužen! A pivo je za šest, sklepnice žádná, za karty neplatí se nic, víte, to dělá do roka strašlivou újmu. A mám to tu. Přeběhnu ulici a jsem tam. Nemuším přes řeku, přes most, ten chlad a syrovosť v noci, to pro starý plíce nic není. — Hotovej jed. O život jde někdy člověku a nedá a nedá si říc', až se dodělá konce.«

»Ale, pane Havlíčku«, poznamenal mladší Zumr už s očividným úmyslem, Havlíčka podrážditi — »víte, když počítat, tak počítat, ale pak musíte počítat všecko« —

»Dyť počítám, nepočítám? Tu to máte. Tolik to dělá do tejdne, tolik za měsíc, za rok, za třiatřicet let. Co teda chcete, člověče?« — pravil Havlíček už rozhořčen.

»Nic nechci« — odpověděl na to Zumr suše: »ale vy musíte pamatovat, že to pivo, ta játýrka, ledvinky, droba nebo co jíte — Čáp taky nemá zadarmo, taky to musí koupit a někdy dost draho! A chce-li přece něco dát na stůl, jako že dává, nemůže z toho ze všeho mít tak moc! To by za rok z něho musel být boháč!«

»Dyť je! — Za rok ne, ani za dva, — dyť my tam chodíme, že to ani on sám nepamatuje! — Povídám vám: třicet tisíc dává Dorotce a kde pak je teprv živobytí! To taky něco stojí — ! On nežije jen tak jednoducho, z čeho pak by to taky měl? Vy jste u něho nebyl. To je nádhery ve všem, to je pohodlí! — Lustry a koberce a koperdeky, pokojů pět a všude samý zrcadlo, drahý obrazy, sklo. Na podlahu bojí se člověk stoupnout. Jen za fortepiano dal pět set a kde pak jinší a jinší! — Učiteli si tam ruce podávají — a Dorotka jen šustí, co má na sobě navlečeno krajek a hedvábí. Košili mně Čápka ukazovala, já půjdu v takovej košili na ulici! Dyť to jsou celý šaty. Tady krejzl, tady mašle až po zem a pás z červenýho hedvábí. — Řekněte mně, z čeho pak to má? — A Čáp u Ullricha tady na Malý Straně, šak je to tu hned na rohu Maltézkýho plácku, tam na víně muší bejt den jako den. Z čeho pak by to dělal, kdyby na to neměl — ? Má a jak pak by taky neměl — ?! Ale, z čeho začal, to se

ptejte! – Každej vám to poví. – Na Uhelným trhu mejval krámek a tam prodával dršťkovou polívku! – Tou si tak pomoh, že si najal řeznickej krám a potom přišel k Vořechovskejm '– – Ale nic neměl! – – Ke všemu, co má, přišel teprv tam. – To množství to dělá – dyť tam se vystřídá za den nějakýho lidu! – – «

»Viděli jsme to, viděli! V poledne tam bývá natřískáno a v neděli není si kam ani sednout, jeden čeká na druhýho, až pojí. Kuchyň je to hledaná, což o to, a na té asi také nejvíc má.«

Každým tím slovem Zumr jakoby do Havlíčka pích' –

»Má, to má. Jedno k druhýmu. – To zas Čápce všechna čest, na kuchyň ona drží a lidem přeje. Ale taky nebejt jí – Čáp do dnes chodil někde s dršťkama! – Ona všechno drží – ona je kápo v domě, – on se jen krmí a po vinárnách sbírá klevety – « dodal Havlíček a všechen rozmrzelý hotovil se k odchodu. –

»Což, ono ho to bude mrzet, že tam nejdu, Čápku zvlášť«, pravil na cestě ku dveřím – – – »ale co platno, co muší bejt, to muší bejt, každej zná svý – – – já si pomoc nemůžu.« –

A hlavu kloně na stranu jako na znamení, že opravdu pomoci jí nemůže, připojil:

»Bude ono to pro ně zlý, pro všecky – já to vím – už jsme byli tak na sebe zvyklí, jeden bez druhýho nebyl. – Jak velká rodina. — Chybí-li někdo, hned to cejtí všeci. Třiatřicet let a skoro den jako den je třiatřicet let, maličkost to není žádná – – – A on takovej starej člověk není jak mladej – už je potom jako to kolečko v stroji – vypadne-li, celý hodiny se zastaví. Ale já jim pomoc' nemůžu, já hájím svý, oni ať si hájí taky svý – Čáp je všeho původcem, Čápa ať se jen zeptají, Čáp ať hodiny zas pěkně spraví. – Jináč do nejdelší smrti mně tam nikdo nespatří – «

A Havlíček stoje až u dveří, dal se pojednou do lehtavého smíchu. –

»Ten ještě od nich zkusí! To zas já vím, co od nich zkusí! – Jakobych je slyšel, nemuším bejt ani mezi nimi. – Růžička se bude ptát, Brandejs se bude ptát, Kotouč, president, Bradáč a všeci na Čápa »Kde pak je Havlíček? Snad se opravdu nezlobí? Pane Čápe, nic nevíte o Havlíčkovi?« A Čáp to všechno muší poslouchat, nic mu neujde a vidím ho, vidím – – I – – i – ten bude bafat, to zas měšťánka bude se mít po pěti! – Tak jednou – je tomu ale tři roky – taky jsem tam nešel. Po tři dny. Jeden den, to jsem byl ve Výsosti, druhej den jsem byl nachciplej, mušel jsem si jít lehnout a třetí den lehla zas moje. Ale to se neptejte, co to bylo za sháňku, co to bylo ptaní. – Jak procesí to chodilo, dvéře si podávali a naposled přijel v drožce Čáp.

»A my jsme mysleli, že se vám snad u nás něco stalo, že nejdete!« A to bylo povídání, to bylo lichocení – : »vždycky jsme se tak dobře bavili, měli se rádi a tak najednou – nic jináč, než Havlíček se zlobí, Havlíček se zlobí, jinší řeč nebyla, než, že jste buď nemocnej nebo se pro cosi hněváte.« – To ona nejvíc Čápka. Na každýho hosta je jako vejr a chybí-li někdo, už má s Čápem vejstup: co se stalo, proč sem nejde, kdo mu co udělal? – Mrcha ženská – – – Ale k smíchu vám byl chudák Brandejs. Přešlapoval, přešlapoval a pořád jen: »inu, inu, jen když jste zdravej, jen když jste zdravej. My jsme mysleli, že vás už ani neuvidíme! A vy kakrholte, takhle! I to jsem rád, to jsem rád« – – – a mojí starou hladil po tváři, po ramenou, poradil jí nějakou náplasť se lněným semínkem a jen aby ležela, jen aby ležela, ať nevstává, starý kosti že si mušej odpočinout a zahřát – – « A tak nevím, nevím, jak dlouho si to dají všeci líbit, nepůjdu-li tam – – – Růžička je neřád, Kotouč je taky politika, přijde maminka, Faltys, Kocmánek, Škvor – a všeci se budou ptát, všeci se budou divit, co pak že tak dlouho? I ten se bude mět co ohánět, ten se bude mět co ošívat – – ten bude mět život, jakej u Vořechovskejch ještě nepamatuje, protože to se tam ještě nestalo! Tak den, dva dny – to třeba ještě nebudou říkat nic. Řekne se: »nepřišel – nepřišel, přijde zejtra.« Ale zejtra, třetí den, čtvrtý den, jak nepřijdu, píchne Bradáč, píchne Škvor, Růžička přiloží, Kotouč začne – vloží se do toho Klecanda, – – o – o – to skončí škaredě, to skončí škaredě, já to vím, já to znám! Buď tam přestanou chodit všeci anebo přijdou pro mně – – A pak já jim zas řeknu, co si myslí, co jsem já a co je Čáp. Tomu člověku já safraportsky zasolím, ten má na mně pamatovat, co bude živ. Já jim to všechno předložím – – Všechno jim to vypovím, nic nezůstanu dlužen. A potom ať jdou na Čápa. – – A naposled« – skrčil Havlíček hlavu do ramen – »nechci přísahat, ale možná dost, docela dobře může

se stát, že přijede Čáp sám. Protože stará si to líbit nedá, stará mně má ráda, já s ní v kuchyni vždycky pošpásuju, pohovořím, sem tam něco šplíchnu, co ona má ráda a doví-li se, že tam opravdu nejdu, že se zlobím a že jsem tam už nebyl třetí, čtvrtej den — — — to se neptejte, jakej ta mu způsobí ringlšpíl. On mluvit neumí, pro tloušťku nemůže, jenom breptá a chrochtá, Čápka má jazyk jako pilník — — Nevydrží to, nevydrží, Čápka nepřestane a tak dlouho bude rejt, až ho vyrejpe a uvidíte, že přijede buď on nebo pošlou Káču.«

»To tam ale půjdete, přijde-li někdo pro vás?«

»Kdo někdo!? Čáp musí přijet sám! Nejde o pletku, aby se jen vzkázalo a já už abych běžel! Co pak jsem chlapec, abych vodit se dal Čápkou nebo Káčou jako do školy? Mně nenašli ve zmole, ani jsem s ním nepás krávy, aby si dovoloval, co nikdo si dovolit nesmí. Ó — ó — ó, dyť my se ještě uhlídáme, dyť on přijde, on si dá říc' — — Uvidíte, že se tu zastaví drožka a Čáp poleze z ní. Těžký to bude pro něho, těžký, já na jeho místě bych to nechtěl nýst, ale co si počne!? Muší hlavu sklonit a muší jít, kam já chci a ne kam chce on!«

»To jsem věru sám žádostiv, jak to dopadne!« pravil Zumr mladší a sáhnuv po lejstrech, dal tím Havlíčkovi na srozuměnou, že jej propouští. —

To pochopil i Havlíček a stisknuv kliku, strkal se ze dveří.

Když z kuchyně pak vyšla stařenka, stál Havlíček už zády obrácen k železným kamínkám a pravil:

»Ten mladší nadržuje nějak Čápovi — — Kdo ví, proč — ? — — —«

(Pokrač.)

A. MRŠTÍK.

PARLAMENT.

(Dokončení.)

Krotký jak beránek, bezvládný jak mrtvící poslehnut chodil Stéskal po domě i dědině a všecko jeho konání a všechno jeho myšlení zdálo se nemít cíle ani smyslu. Jen jedna nezdolná a strašná starosť jak rezavý hřebík hluboko tkvěla mu v hlavě a pro ni nebylo ani místa pro myšlenky jiné. — — »Co včil, pro Ježíše Krista, co včil?« — ptal se už několikrát sebe i rozsáhlého nádvoří domu a když hledal odpověď na krutou tuto otázku, místo odpovědi ohlásila se tatáž otázka silou dvojnásobnou. Darmo ji odháněl, darmo zmáhal, nabroušené její ostří nabíralo nejen jeho duši, ale i tělo notně už skládané. Stéskal v hodině protrpěl, kolik neprotrpěl ani, když matka mu zemřela, zesnul otec, kolik jiný nepřetrpí ani za léta. Samoty se bál a lidí se štítil, stání neměl nikde a potkal-li koho, v očích jeho neviděl a nehledal jiného, než zase jenom to, čím se rdousil sám. Byly chvíle, kdy vlasy ježily se mu pod beranicí a zády přejížděl mu ostrý mráz. Už ani nemluvil a s hlavou v ramena staženou plížil se a kradl jako stín — vidět už nemohl ani sebe. — — Tak opuštěn, zrazen a pronásledován všemi a sám sebou ocitnul se na blátivém svém dvorku, aby za chvíli útočiště hledal doma zas, v přítmí za kamny, kam do tváře neviděl mu ani den. Tam seděl a hloubal, hloubal a mučil se, mučil se a potil a byl by snad i krvavými slzami zaplakal v tu chvíli, kdyby v hlavě jeho v tu chvíli vůbec jaké krve bylo. Hrůzou a lítostí předrážděné obrazotvornosti třásl se na celém těle a když pak povstal, přidržuje se pelesti postele, musil mocně napjat síly, aby vzpřímil sražené, jako sbité svoje tělo.

— Bledý byl ve tváři jako smrť. Snad Kristus na hoře Olivetské za celou tu dobu, co na čelo políbil jej Jidáš, nepřetrpěl tolik, kolik Stéskal prožil za jediný okamžik bezměrných svých muk.

I do hospody zašel. Vkročil do rozlehlé šenkovny a když se byl bezradně rozhlédnul po všech čtyřech stěnách liduprázdné šenkovny — sám a sám — nesednul, ale sřítil se zrovna za pokaňkaný stůl, rukou daleko od sebe odstrkuje prázdnou, kýmsi před chvílí asi opuštěnou sklínku. Hospodská nalila a odešla zas do kuchyně po své práci.

Trpkými hlty rudého vína splachoval hořkost do hrdla, smutnýma očima pohlížeje na náves. Tam ve výšce nad stromy příšerně vlál dlouhý, černý čmouhanec mraku po odcházející bouři. Teprv nyní si uvědomil, že bouře před chvílí opravdu byla.

»Co včil? Pro Krista Ježíše, čo včil?« — — Toho se nenadál, toho nečekal. — — Po hlavě sjelo mu to jako blesk a bolesť jeho byla mocnější v tu chvíli, než jakou pocítit by mohl živý ještě a přece rozpoltěný, pyšný kdysi dub.

Panské vozy řadou táhly okolo a okny zaléhalo k němu veselé práskání bičů. Při každém tom prásknutí zachvěl se na celém těle a třesoucí se ruka mimoděk sáhla zas po víně. — — »Co včil, co jen včil?!« — hleděl do vína, ale ani v tom víně nenašel odpovědi na všecky otázky a neodbytné strachy, kterými spjatu cítil hlavu jak trnovou korunou. — — Bez ptaní a mlčky hospodská nalila mu zas a v ucourané sukni stáhla se do kuchyně škaredá a šerá jako duch.

Silnicí ředitel přejel na bryčce; tryskem jak k požáru se svými vraníky ujížděl milostpán. Ráno jak jel kolem, ohlédl se po oknech Stéskalových. Jistě už něco věděl — direktor nesmlčel. — — Stařenka Valochová husu vháněla do vrat, dlouhým krokem bláto šlapal Švásta. Už ho dnes viděl několikrát a vždycky, kdykoliv jej viděl, jako by mu v prsou nožem obrátil: zabolela krev, zajikla se duše. — — »Co včil, co jen včil?« — — Marně hledal východisko z tmy, do které zapadnul, aniž věděl jak.

A už ani neuvažoval, bál se uvažovat o všem, co se může stát i co se nemůže stát, viděl a věděl jen, co se stalo a to, co se stalo — nabývalo před ním rozměrů obromných. — — —

Čtvrtka za čtvrtkou ztrácela se v těle Stéskalově, ale hryznoucího červa v sobě neulil. A každou novou sklenicí rostl v srdci jeho stesk a se steskem takový strach, že pro něj místa v něm neměla ani zášť ani nenávisť. — — Dřív snad i s čertem by se byl spojil, aby udolal ty, co mu »šlapali na paty« — nyní nehledal opory už ani v sobě. -- — Jen do pláče mu bylo, do pláče — — —

Hospoda šeřila se stmíváním, hodiny odměřeně cvakaly, ale každý ten úder vyzváněl v příšerném tichu jako zvon.

Hluboko skloněna byla Stéskalova hlava, těžce pracovala prsa hlubokými výdechy. A švarcvaldky v šeru černé hodinky odpovídaly mu jen svým odměřeným, chraptivým cvakotem.

Náhle Stéskal sebou trhnul, rozevřel oči a rozevřené, vyjevené vytřeštil je do prázdna. Cosi hlavou mu blýsklo, zatřáslo tělem, myšlenka chytrá a jasná jak hvězda vyvstala nad chmurné jeho mrakoty. Rázem jak pod čaromocí kouzelného švihnutí rozcházely se mraky na všechny strany a Stéskal po tmě pojednou viděl, ne — neviděl, posud se jen rozhlížel, ale cítil, že uvidí a vidět musí, co neviděl a vidět nemohl ani za bílého dne. — Tápal ještě, tápal, sám sobě jakoby ještě nevěřil, ale myšlenka rostla, hvězda zářila stále jasnějším leskem a jakoby někdo do ní dýchal — zajiskřila pojednou před ním ve vší své čistotě a bezúhonné radosti. A točila se, motala, usmívala se v zachmouřenou jeho duši, na chvíli ještě se zakalila — ale pojednou zasáhla takovým bleskem jeho zrak, tak důvěrně a pevně pohlédla v rozšířené jeho oči, že jim ani neuvěřil v první chvíli a nahnuv se blíž, vyjeveně hleděl na utkvělý bod. — Hvězda už upřeně a věrně a pevně hleděla mu do očí.

Nespustil se jí.

Pohnul tělem, přesednul a zas úporně se zamyslil.

»Tak be to šlo — tak be to šlo. — — Tak to pude a mosí hjit a hjináč ne. — — Já bodo mět recht, já, já — starosta Hantoš Stéskal a nikdo druhé mimo mě« — — — pojednou šeptem vydechly jeho tlusté rty a div radostí nevykřiknul, když hlavu zvednul do výše. — — »Ešče Hantoša nemáte! — — Peníze sem, peníze tam — pude to!« hvízdnul si a rozhodně vstal. I v duši byl jako vypraný a když vykročil, nikdy dosud necítil pod sebou tolik lehkosti, jako když ke dveřím postoupil a do kuchyně zvolal:

»Hospodská!« — —

Když dával »dobrou noc« — jakoby na svatbu šel.

Odhodlanými kroky vykročil do řídkého bláta, ale nešel domů; k Votýpkovi, kamarádu ze školy vedly jej kroky, k Votýpkovi, s nímž pravidelně řídil veškeré obce osudy.

A jen ty slívy ve Votýpkově zahradě slyšely, co Stéskal promlouval pod jejich

korunami ke kamarádovi z dávných i blízkých let. Votýpka dlouho mlčel, dlouho poslouchal a teprv když všechno byl vyslechnul — upřimně dojat zakašlal pod korunami slív a jako kdyby provésti se chystal dlouhou řeč, nasadil pisklavý hlas. Ale nepromluvil mnoho, jen důvěrně poklepal kamarádu svému po zádech a když jej vyprovázel přes šprlení zahrádky, zadržel jej u plotu a pravil:

»Dobře, Hantošu, dobře to bode tak. Líp to bét skoncovaný huž hani nemože. — — Jen co se vobleču« — potáhnul krk — »přindu hneď. Máš všecko hu sebe?«

»Všecko mám.«

A rozešli se a radostí div neskočil i starý kamarád Votýpka.

Nesměle na obzoru vystrčil měsíček své růžky, když Stéskal pevným už a silným krokem vešel do svého domu.

Když hlásný odtruboval hodinu duchů a všech bytostí nečistých, u Stéskalů v kuchyni svítilo malé okénko do tmy a za červenou záclonkou zřetelně bylo viděti nad stolem skloněné dvě hlavy. A když odtruboval tři a ty poslední, chystaje se jíti spát, svítilo okno ještě, ale hlava u stolu seděla už jedna jen. Teprv za hodnou chvíli pohnul se hlavy stín a světlo zhaslo. Votýpku kamaráda před dvéře vyprovázel rozespalý Stéskal.

Prázdnými černými uličkami bral se Votýpka ku své chalupě. Ulehnul, nikdo ani nevěděl, kdy přišel. —

Když důchodní přijel z Vídně, čekal už na něho v kanceláři obecní sluha a oběžníkem zval jej do sezení obecního výboru.

»Obecní sezení? — A o čem se má jednat?« ptal se důchodní obecního sluhy.

»Cosi skrzevá hóčte a ešče hjiný záležitosti«.

»Obecní účty?« vrtěl důchodní hlavou a ledva odešel obecní sluha, poslal si pro Švástu i Dóbka. Ale hlavou vrtěl i Švásta a hlavou vrtěl i Dóbek a hlavami vrtět nepřestali až do té chvíle, kdy nadešla památná chvíle lidečských annálů a to bylo v 7 hodin večer v první neděli aprilovou druhého roku Stéskalova panování. — —

Celý výbor byl shromážděn — poslední vstoupil Stéskal, starosta.

Oči všech upřely se na něho. Cítil je, ale neviděl. — Nejedna ústa rozevřela se úžasem. Středem jejich nešel Antoš Stéskal, ale někdo jiný, kterého ztěží poznávali — tak se zdál všem změněn od posledních dob, kdy zasedal tu mezi nimi mračný a bujný, plný náruživosti a krve, celého náležejícího mu světa jediný vládce a pán. — Tu to byl polo stařeček už, stopy protrpěných chvil hlubokými rysy rozoraly jeho tvář. Brada se mu zmenšila, rty ztenčily a z celého držení rozsochatého kdysy těla vyzírala ubohosť ledva na nohou držícího se člověka. Usednul, ale i ve způsobu, jakým zasednul, bylo cosi chvatného, úzkostlivě plachého — každým svým posuňkem dával na jevo, že je v něm cosi strženo, cizího už a ne svého. Zlomenou pýchou zdál se být zlomen i člověk. — —

Konečně připovstal a zahájil schůzi.

»Pochválen buď Pán Ježíš Kristus!« pozdravil Stéskal.

»Až na věky, amen!« sborem odpověděli ostatní.

Švásta se ušklíbnul, ale napjal uši.

»Tak, páni véboři, ja sem vás na dnešek svolal, abech s váma porokoval o všem, co se téká vobecnosti a teho, co ste uvalile na mě jako starostu a spolu i na vůbec«.

Hlas Stéskalův se chvěl, ale bylo patrno, že dobře má vše promyšleno a že určitými slovy míří k vytknutému cíli. Nikdo ani nedýchal, oči všech i zlaté brýle důchodního upřeně hleděly do strhané jeho tváře.

»Jak víte, páni véboři« — nasadil Stéskal už tak dost nadsazený hlas — »předložil sem vám před tédněm vobecní hóčte za minulé rok a beli zvoleni haji zkómateli, keří měli hóčte prozkómat.«

Tu Stéskal vytáhl z černé knihy několik sešitých archů nově popsaného papíru a položil je před sebe, nalehnuv na ně svojí rukou. Nejbližší pozorovali, že Stéskalovi v rukou papíry se třesou. Uvolnil dechu hlubokým vydechnutím ještě mocněji nasazeného hlasu. — — —

»Dež se hale stalo a páni zkómateli začali hóčte jak se patří rozbírat — začal sem je duma rozbírat a revidírovat haji já a dež sem to tak všechno ešče jednó a vod začátku a z gruntu zrevidíroval, přišel sem k náhledu, že hóčte, kerý sem vám předložil — nésó a nemůžó bét pravý — protože je za pravý a správný nehuznávám hani já«.

Vrzly židle, pohnula se těla, Švástova lebka otočila se po Dóbkovi, Dóbkova po Švástovi, obě v páru pak hledaly zlaté brýle důchodního. Ale zlaté brýle důchodního upřeny byly k Antošu Stéskalovi.

»Tak je to, páni vébóři a tak temu bode decke a hu každýho, kdo s takovéma věcma jako só cifre, v životě bode mět co dělat na poprv. Jako spravedlivé, katolické a bohabojné křesťan« — zněl Stéskalův hlas volně už a pevně, jak jen zní tvrdý, pružný a dobře ulitý kov — — »přiznávám se k chebě bez mučení a tu chebu chcu taky napravit. A tak te hóčte, co sem před tédněm vám podal, beru zpátky a předkládám vám hóčte nový. — Ty tam — pro nikoho nésó — hani pro mě, hani pro vás, hani pro vůbec — — možete je rovno spálit — nebo mně je vraťte — jak chcete a jak za dobrý huznáte — hale zodpovědné su před váma a před Bohem jen za te, kerý vám k prozkómání předkládám včil. A jen o to vás prosím, lidi spravedliví, habeste vodpustili člověku chebujícímu jako Bůh vodpóščí vám. — Zkóméte včil hóčte tadek te a najdete-li, že haji tam sem někde pochebil — tož sem pochebil, hale nikdo nemůže a nesmí říct, že sem vůbec cigánil. Vůbec k žádný škodě přijít nesmí a co zkómateli za správný huznají, to za správný huznám haji já — A vobecní vébor nech si s hóčtama naloží pak, jak za dobrý huzná. Tadyk só« — — doložil ještě s napjetím všech sil a položiv účty do prostřed stolu, vysílen usednul. Třásl se pod ním i lenůšek.

Kdyby byl někdo dýchal, nebylo možno, aby dech jeho nebylo slyšet i na opáčném konci jizby. Tak slyšitelným byl by býval i motýlův let a myší krok. Jen oči všech obracely se po hlavách a pohledem ptal se každý pohledu druhého, jak pro bůh tomu rozumět. Ale rozumět tomu všemu se nedalo, než jak tomu chtěl Stéskal. Proto nikdo z přítomných ani neblesnul a mlčel. Jak zkamenělé stádečko sedělo tu všech sedmnáct výborů a každý z nich ztrnule a přísně pohlížel na starostu Antoša Stéskala. Nikomu dosud nechtělo se tomu všemu věřit a přece uvěřit musil — vždyť svědectví o tom vydávalo vzezření tváří všech. I ten Švásta ušklibnout se zapoměl a oči důchodního za brýlemi zamžívaly se okamžitými rozpaky. Cosi z té zlaté záře Antošovy hvězdy zasvitlo i v očích všech a když za chvíli nehybné ty hlavy se pozdvihly, cosi jako záblesk krásné chvíle zachvělo se na okamžik ve všech těch tvrdých rysech tváří zvětralých a za mládí už starých — bez dojmu nezůstal nikdo.

První, kdo Antošovi na rameno ruku vložil a ramenem mu poťřepal, byl radní první a za ním druhý radní a oba současně promluvili k němu tak, jak dosud nemluvili k němu nikdy.

»Tak, starosto, tak« — —

»Tak, tak — tak« — táhlo kolem celého stolu a jen jediný, o koho pochvalné to repotání odrazilo se jak o skálu — byl Švásta, zkómatel. Ale i u toho byl to jen okamžik a tak nepatrný, že nezbylo ani kdy, aby rozpaků jeho byl kdo postřehnul. Jako rozený politik byl by býval příliš málo politikem, kdyby byl ihned nevycítil náladu všech a nebyl se dle toho zařídil. Spolknul utrejch, který mu Stéskal namíchal, jakoby pil nejsladší nápoj na světě — — — a s tváří náhle rozveseleného člověka hodil rukou po Antošu Stéskalovi; pravil:

»A dež je temu tak, starosto, tož tú slivovicu haji já ti vodpustím. Tadyk máš svý hóčte!« zvolal a s jednoho konce stolu na konec druhý hodil mu všechna ta lejstra i přílohy, ve kterých byl bádal den a noc, noc a den a ještě nebyl hotov.

»Já nechcu nic než spravedlnosť« — v bouři náhlého repotu slyšeti bylo z víru Stéskalův hlas a všichni dávali mu za pravdu, když na to dodal: »Radši sám tratím, než habe tratila vůbec. Včil to zkóméte!« volal na Švástu, sbíraje hozené mu účty a podstrkuje mu nové s týmtéž posunem ruky, jakým staré mu podal Švásta.

Jen důchodní byl stále jako na »jiném světě« a nevěděl v první chvíli, co si má o celém tom obrácení Šavla v sv. Pavla myslet. Jen tolik bylo mu jasno, že starostovým doznáním opravdu staré účty padají a platnosti nabývají nové. Mávnul rukou a přidal se k ostatním.

Hlubokou úctou ukláněly se hlavy starostových přátel, hluboko pokořeny skláněly se hlavy jeho nepřátel.

»Co včil dáš, starosto?« ptali se ho nyní sami neznabozi mezi prvními.

»Huž naráží« — — hodil Stéskal rukou k nálevně a bylo vidět, jak zas celá osoba Stéskalova roste do šířky, botná do tloušťky, před očima všech mění se Stéskal, jak jej před chvílí byli viděli, v Stéskala, jak ho znali a mezi sebou viděli odjakživa. Tvář zářila mu vítězstvím několikeronásobným »nad sebou«, Švástou a Lidečkem celým.

A slavný to byl večer tentokrát, když zasedání sněmu bylo skončeno: kde před chvílí panoval věhlas občanů, vládu neomezenou převzalo buclaté vědýrko piva; a nejedno jen odsloužilo svoji vládu, celá jich dynastie

čekala v záloze v síni, až udeří i jejich hodina a jedno po druhém nastoupí zděděný trůn. Už třetí kácelo se s trůnu a čtvrté zahájilo svoje vladařství. Výbor, nevýbor – kdo přišel, ten přišel a pil – celá hospoda pila a všecko platil a kdekoho zval na »novou víru« obrácený Stéskal Antoš. Sezení tentokrát protáhlo se dlouho přes půlnoc.

Nařízli právě vědýrko čtvrté, když stržen náladou ostatních se zdviženou sklenicí v ruce přistoupil k Antošu Stéskalovi důchodní a pravil: »A teď si připijeme spolu na tu silnicu!«

Tu pohasla před Stéskalem hvězda, která až dosud před ním svítila a z očí vyšlehnul mu starý vzdor.

»Co silnica? Jaká silnica? Žádna silnica! Haž já bodo chcet! – Ešče ste ve malá osoba na mě – já su pán!« zařval Stéskal už podnapilý. Žíly mu naběhly, prudkým vzmachem do výšky mihla se mohutná, selská jeho pěsť a oko blýsklo záštím, záštím, které bije a zabíjí. – »Ticho včil! – Já su tu starosta, já su pán! A pamatujte si to!« nadvýšil hlas. – »Za tehoto pánaboha silnica nebode a nebode — leda beste si ju celó postavile sami!«

Dlouho, dlouho tak burácel Stéskalův řev a jemu po boku tygřili statečně jeho věrní. A když už všecko se vytratilo domů, Stéskal dosud ještě vysedal a vyburácen, vysoptěn, vínem vyplachoval z žaludku, co mu tam bylo zůstalo z minulých dnů.

V tu chvíli zacházela za obzor známá, ta zlatá, ještě s večera tak jasně hořící před ním hvězda. A když na dobro se vytratila z dohledu jeho očí, Stéskal ledva tušil, jak strašná zas zalehla duši jeho tma. To bylo naposled, co se spolu viděli. Posvítila, posloužila a shasla – do cesty mu nezasvitla už nikdy víc. – –

Ke stavbě silnice za »tohoto pánaboha« opravdu už nedošlo.

OT. BŘENEK.

PEPKA.

(Pokračování.)

III.

V hospodě »u pálenýho kostelníka« seděli občané, občerstvujíce se po parném žňovém dnu. Obilí dostali krásně do stodol a zrovna, jako na zavolanou, dalo se do tichého, vydatného deště. Na takovou pohodu dalo se již napíti řízného pivečka, kořeněného spokojenou myslí a zdravým humorem. A jak venku se deštík lil na rozpukanou zemi, rozmarně se hovořilo v četně navštívené hospůdce, jak bývá zvykem na venkově. Povědělo se tu něco, tu ono, škádlili se, popichovali sousedé jako bezstarostná chasa.

V tom z čista jasna vrazil do hospody Francek, na kterého tam skoro již všichni byli zapomněli – nebyl již obecní, byl Pepčin. Ozvaly se výkřiky údivu, a kterýsi znalec hudby spustil fortissimem »ale Francku, Francku, Francku, kde jsi se tu vzal«, což nadšeně bylo applaudováno a opakováno.

Francek tajemně se usmíval a řekl: »Inu, vyhnali mě, že mne nejni doma potřeba – ať prej si du do hospody.«

Vyvrcholený úžas na všech stranách.

»Kdo tě vyhnal? – Pepka? – Pepka tě posílá do hospody? No, to již svět zas nejni kulatej!«

»Pepka ne – m – babička!« vysvětlil Francek.

»A stakra – no bať! Dyť Pepka byla jako díž! Tož dnes – no, ať nám přibude sousídek, děvčat je habaděj!«

»Francku, jak nebude kluk, povídám, nehlas se k nám!« hroznil jeden vrstvák Franckův, a druzí přizvukovali: »ja, ať máš kluka, ale nesmí být po tobě taková vatýrka!« (spodnice)

»Ó, bude kluk, dyť prší na sucha – bude fešák po Pepce«, řehtal se kdosi a hospoda jen hřměla.

»Eh, nechte toho babce a Pepce ať již přivedou kluka s Pepčinou náturou či žábu s Franckovou; pro něj je všechno terno seko – raděj ať jde pit«, ujímal se kandidáta otcovství starostů student doktor.

»Pravda, beztak se k pivu nedostane, až zas při druhým«, souhlasili sousedi.

Francek se smál všemu, napil se u nálevny, ale za stůl nešel. »No, poď, poď, Francku, poď — neboj se!« pobízel jej Lojzek radního. »Dnes Pepka nepřiletí, jak lítala po svatbě, nežli ti dala roubík mezi zuby! Poď, na zdar, ať žije mladej Francek!«

»Nyčevó Francek« — přerušil Lojzka Honza, který byl v Rusku. »Vladimír nebo něco slovanskýho, co se nedá přeložit do »moščedliny« (němčiny). Máme svejch krásnejch mín dosť a z cizejch pro nás nejpočtivější Jan, to je jako naše by bylo! Ať žije Vláďa nebo Honzík!«

»Výborně — ať žije Vláďa, ať žije Jan, ať žije Slovan!« volali všichni a ťukali si s Franckem.

Francek byl celý zvrtačený, ale Honza Rus jemu se zalíbil svým názorem; byl pilný čtenář a všelicos si pamatoval z knih. »To je pravda«, liboval si, jakoby již měl kluka na klíně. »Jan Milič z Kroměříže, Jan Hus, Jan Žižka, Jan Komenský, Jan Blahoslav, to je pěkný. Ale dyž je taky ten nepomucénskej, a na toho nedržím, a u nás všeci dycky myslijou sakra na toho — a ani nebyl prej nikdy na světě! — Bude Bořivoj, Slovan, vlastenec a dost!« zakřikl, jakoby se s ním někdo přel.

»A hrome, Francku, ty seš mlsnej! Jen ať nejni Bořivojka!«, výskal Uhřica, majitel pěti dcer. »Já taky dycky křtil před narozením samé Jaroslavy!«

Francek mávnul rukou, jakoby chtěl říci »což ty, pavučino!« a vzpomínal na svou světnici, nevšímaje si dál nikoho, ničeho. Ani nepil, nechutnalo mu po prvé zavdané. Žízeň uhasil a po více netoužil, ačkoli mohl směle píti. Pepka byla pro tu chvíli dobře přikována. Něco veškerou silou tajemného jakéhosi pudu nutilo jej, aby aspoň šel k svému domku, kde odehrávalo se cosi, čeho nechápal, ale čeho měl plný mozek. Zdálo se jemu, že ty dvě ženy připravují tam nějaký poklad, jak čítal o alchymistech, ten poklad že je jeho, pouze jeho, že by měl jíti lehnout si na práh dveří bytových a hlídat jako drak z pohádky... Na Pepku si ani nevzpomněl, že snad trpí, svíjí se, naříká, Myslel si, že ta ženská ani neumí trpěti, a snad by jí i přál, aby trpěla... Ničeho ani nevěděl, co se chystá. Pepka nezmiňovala se ani slovem o svém stavu. Ráno odešel jak obyčejně, oběd mu přinesla do skaly a vypravovala, že prodala na zahradě ovoce, až na jednu kadlátku, aby měli na koláčky (knedlíky) a něco trnek (povidlí). Večer přišel ze skaly, Pepky nikde ani vidět, ani slyšet. Umýval si jako denně nohy a ruce, převlékal se na náspěch — jinak nesměl zamazaný ani do kuchyně! V té přišla ze sednice babička a povídá: »Francku, běž si na chvílu do hospody, nejni tady včil tebe potřeba — to nejni pro mužský.«

Francek vyjeveně, co prý není pro mužské...

»E di, motovidlo hloupý, no Pepka rodí. Ale neboj se — ta je jako kůň. Sama si ješče pro mě přišla a ani nepípne. No běž, Františku, di — pěkně!«

A Francek byl rád, že se něco děje, že smí do hospody. Cestou si umiňoval, že se namaže jako kardinál — a teď sedí jako profesor; přemýšlí, hloubá, nepije a chce domů...

A šel také — neměl stání. Byl čím dál netrpělivější, popudlivější. Řeč kamarádů se jemu zprotivovala. — Doma usedl na náspa a naslouchal... Všude ticho, jakoby v domě byl nebožtík. I široké okolí mlčelo jak obraz noci. Jen nad domkem zdálo se Franckovi, že vře ve vzduchu neslyšitelný, ale citelný boj dvou životů, jednoho, který zmírá, druhého, který vzchází. Zatřásl se zimou: teď si teprve vzpomněl, že Pepka byla, snad dosud je v nebezpečí, bodejť není již mrtva. A v srdci jeho ozvala se láska, jaké nikdy pro Pepku neměl, do svalů vnikla strašlivá síla, již poroučel mozek nezvykle pracující, aby rozdrtila dvéře, zdi, všecko, pronikla za Pepkou a zachránila ji... Prudce vstal, vkročil odhodlaně do kuchyně a — v té zaslechl dětský pláč — Zatřásl sebou, upadl na zeď, tělo pozbylo síly; v očích cosi zařezalo, zalechtalo na tvářích, dusilo v hrdle — Francek polykal slzy jako boby. Utře je s tváří a očí rukou drsnou jako pilník, škytnul — a radostný pláč jeho smísil se do udiveného křiku jeho potomečka.

Bába jej asi zaslechla, protože vystrčila hlavu ze dveří, zakřikla »nervi — kluk jak pařez« a zase zmizela v tajné jizbě.

Francek podšívkou kabátu otřel obličej, hlavně nos, třikrát ještě vzlyknul a již zas počínal si jako kluk, když na návsi z nenadání zabubnují komedianti. Chtěl se někam rozběhnouti, ale nevěděl, kam a proč. Byl by rád křičel do světa, že má kluka jak pařez, ale nikdo by ho neslyšel — a přece musel něco udělat, aby mu hlava nepukla jak šrapnel. »Aha, do hospody« —

vzpomněl si — »babičce pro víno a sousedům s klukem se pochlubit!«... A letěl jako k ohni, vlítl do hospody, div o schody prstů nespřerážel a zakřikl, celý se třesa: »Vořiboj, sákra a flašku tehotok — hneď!« — A smál se, až všecky přesmál.

»Tož, ať žije Vořiboj — na zdar, sláva!« hlučeli sousedi, ťukali a připíjeli Franckovi.

»Nemám času — a honem tu flašku«, ošíval se nejmladší otec z dědiny.

»Čeho —?« ptala se hospodská.

»No čeho — dyť sem ti řekl,.. tehotok .. no tento — šak ty víš,« vzpomínal Francek, louskaje prsty — —

Hospoda se jen třásla veselím.

»Nevím, u nás ‚tehotok' nepijou, neznám toho«, řehtala se hostinská.

»Ale, marjá, dyť ty víš — no tento... stákra — vína pro babičku! Dyť ani nevím, kde mně hlava stojí!« kroutil se Francek.

»No, chudáku, ty ses při tom nejvíc nadřel«, vykřikl kdosi, a nová salva křiku sypala se na Francka jako komáři. Byl věru rád, když zase byl na vzduchu.

»Franckův Vořiboj bude pít z tehotok«, křičel Honza Rus, nemoha se smíchy napíti, a nový rozmar vzpružil hosty, kteří na zdraví nového sousídka dali si ještě po jedné. Napili se s pokřikem »na zdar!« i uznali, že nikdo z dědiny s takovou slávou se nenarodil jako Francků Vořiboj.

IV.

Ano, slavně se narodil, slavně byl křtěn Francků Bořivoj. Celá dědina — ba celé okolí vypravovalo si o synku nadějném, trpělivé matce a nejvíce o Franckovi, jak zachoval se hrdinsky, že »bude Bořivoj a dosť!« Takové jméno! Nikdo ho ani neznal! A proto také nejvíce se hovořilo o křtu, jak se bude chlapcovi přece říkati. S tím podivným jménem se Franckovi a jeho okřídlené nátuře za nadšení, že má syna, jen smáli — vždyť prý ani sám neví toho názviska — říkal Vořiboj — a věděli, že jest zde ještě Pepka, která bude jistě chtíti po sobě Pepínka a již se Francek s takovým vynálezem neodváží ani na oči. — Pepka zajisté již opět byla absolutním vladařem a pánem. »Již ráno po tem vypila hrnec kafé, snědla krajíc chleba a tahala z chlíva hnůj. Říkám, lidi, to nejni ženská, to je kůň — takovej sem jakživa v rucích neměla«, vypravovala babička známým i neznámým.

»Nevíte, babičko, jak přece budou říkat?« tázali se jí lidé, když šla pro děcko na křest.

»Ještě nevím — no ale Pepínek nejspíš, po mamince«, odvěcovala přítelkyně vdaných a protivná svobodným, a po dědině byl smích: »Hde pak ale Francek se svém Vořibojem! — Kam se škrábe proti Pepce!«

Zatím u Francka, či lépe u Pepky, vypravovali nadějného Slovana na křest a rádi by již byli z kostela všichni nazpátek. Ne snad proto, aby občánek byl již formalitou vřaděn mezi ‚virklich kmány' bojující církve, ale Pepčino království vonělo tolik vábivě vzácnými pokrmy a v síni z vaničky špulilo se čtvrtně, obložené ledem, roztomile, že dědek, Pepčín tatík, povídali: »enu, škoda vod toho ujít jen na chvilku!«

»Tož radši již pojďme — vybídl šťastný otec a všichni mužští zapalovali si na cestu slavnostní cigárky kuby — kluk přece musí s ohněm!...

Babička s Pepkou také již — a s kmotrou, Pepčínou sestřenicí, propána, abych nezapomněl! — dokončily přípravy a dostavila se nejslavnostnější chvíle: »no tož, maminko, jak budem říkat chlapečkovi?«

Francek přivřel oči, zarazil dech. Druzí mlčeli — bylo slyšeti kmotrovy hodinky ve vestě — a tatíkovo srdce pod vestou.

Pepka se blaženě usmála tomu »maminko« a řekla pěkně, skoro mazlivě: »no — je chlapec, ať si mu dá míno tatík — šak, chudák, jej vyčkal s pláčem. Já si toho nechám, až zas budem mět robku!« A smála se rozpustile.

Francek údivem vyvalil oči a dlouze posmrknul. Slova »chudák« žena o něm nikdy nevyřkla, leda za svobodna, když si ještě myslila na Flóriše — a že by směl bez Pepčiny sankce okřtíti dle své vůle prvorozence, nebyl by si před pěti minutami dovolil ani pomysliti. Na Bořivoje raději zapomněl, aby se neprořekl a nepokazil slavného dne, jakmile přišli kmotři. I druzí vrtěli hlavami a dědiček tak se zapomněli, že polkli kouř a zakašlali se, div neumřeli.

Šli — Francek bradu o dva couly výše než jindy; věděl, že se smějí po dědině tomu Bořivojovi, a teď smál se sám pro sebe radostně: »já vám vyhřmím — smát se — počkejte, jest-li já pán či ne — m!« A dobíral si dědička, kteří ještě kuckali po dědině, že neumějí kouřit, kmotrům a babičce si liboval: »ta má ze mně rešpekt,

co? — Bude Bořijov — a tento Bořivoj a dosť!«

»Já myslím, Francku« — cosi chtěla kmotra, ale otec ji rázem zarazil, že ať raději nemyslí ničeho, protože Bořivoj bude a bude!

Pepka sladce dívala se za nimi; až zašli, teprve se vrátila do kuchyně... Bylo jí blaze, jak ještě nikdy nebylo. Dosáhla všeho, po čem touží každá ženská; hospodářstvíčku se dobře dařilo za její píli a dřinu na poli, zahradě i v chlévě. Francek se ustálil, dělá dobrotu, kluka si železně vychová pro život. Mazlit se s ním nebude — když již fagan je, ať je z něho něco! Na hračky ať si mají děcka bohatí!...

Francek se ustálil, poslouchá — kmitnulo jí opět mozkem. »Bože, jakej to byl trajda za svobodna!« vzdychla. »Nebyla bych ho bejvala chtěla ani za pečenýho žida, dyby bejval přišel jinej!« — A zase si vzpomněla na neřáda Floriše (který byl sice větší lump než Francek, ale byl hezký, úlisný), jenž ji miloval, dokud byla mladá, pěkná holka. Když sestárla, nechal jí.... »Co z toho má?« povídala si trpce. »Vzal si bohatší, ale ona neumí držet ho, von jí, hospodářství jim hyne, dětí nemají. — Já bych nebyla měla tolik pomoci, ale ničeho bych nerozhodila... »Už je po tem!« řekla zase rázně a vrátila se z myšlenek do skutečnosti. »Je dobře, když se chlap vybouří za svobodna, po tej poslouchá! — Jak ženská. Taky sem se vybouřila, nemáme si čeho vytejkat« — nahlas vyřkla, ale nepověděla, že by neposlouchala Francka, že vždy bude chtíti, aby bylo po její.

(Pokrač.)

R. TĚSNOHLÍDEK.

PŘÍVAL.

(Dokončení.)

Manka: Co vaši nemocní?

Otomar (trpce): Nemohou se uzdravit. Mí nemocní. Mí nemocní nemohou se proto uzdravit, poněvadž zdraví kolem nich jsou rozčilenější než oni sami. Vzdorují nejrozumnějším a viditelně nejprospěšnějším radám. Než by jim dali rozumně jíst, spíš umoří je hladem. A pak je všechna pomoc marna.

Manka: Proč nesednete, Otomare? Třesete se zimničně. Jakobyste doma ani nebyl. Odpočiňte si přece.

Otomar: K čemu odpočívat? Pojedu zas.

Manka: Kam chcete ještě dnes? Nechcete zde ani se mnou zůstat. Takový příval — a vy byste mne tu nechal. Člověk by ani psa nevyhnal.

Otomar: Smím? Zůstanu.

(Odkládá plášť.)

Manka: Až si odpočinete, půjdeme se podívat na našeho nemocného.

Otomar (chvěje se zimničně. Měkce): Manko!

Manka (domlouvá): Vidíte, jste tolik rozčilen.

Otomar (zlomeně): Manko, dnes již nemohu.

Manka: Hleďte, a jste muž. A já nespím již třetí noc — a kdy je vrchol krise, dnes bych měla odpočívat?

Otomar: Budu bdít s vámi.

Manka: Není třeba. Bylo by to zbytečné.

Otomar: Je to zbytečné. (Po chvilce): Manko!

Manka (obrátí se tázavě k němu).

Otomar: Manko, jsem nemocen.

Manka (temně): Tušila jsem to.

Otomar: Nemohla vy byste — — och co. Bláhový. Bláhový. Blouzním jen — — Slyšíte, dítě zaplakalo.

Manka: Jdu již.

Otomar: Jsem nemocen —

Manka: Přijdu hned.

Otomar (posměšně): Jděte honem, jděte, ono pláče.

Manka: Otomare? Vy se mi posmíváte?

Otomar (prosebně): Zůstaňte, Manko, není mi volno. Zůstaňte, Baruška sama se podívá.

Manka: Kde je?

Otomar: Přijde hned.

Manka: Byla bych vám sama došla, ona se nevyzná ve sklepě. Mohla by se lehko poranit.

Otomar: Vy byste šla?

Manka (prostě): Ano — Půjdu sama k dítěti, než ona přijde.

Otomar (vezme ji za obě ruce): Ne, počkejte, prosím vás, Manko, Manko, neodcházejte. Nechte mi je (políbí její ruce), nenechávejte mne tu tak.

Manka (vyrve se mu, stane vyzývavě před ním): Co je vám?

Otomar: Experiment. Hladověl jsem dnes od úsvitu. Jel jsem horskou, chudou krajinou. Vesnice jsou jak podlité, krátkozraké oči sklářů, roznícené prudkostí ohně. Dole v mlhách ležel úrodný kraj a za mnou bída. Jel jsem tak celý den — A teď je mi slabo, děsně slabo —

Manka: Ale ono tak usedavě pláče.

Otomar: Jděte, jděte Manko. Vždyť mohu také chvilku zůstat sám. Není to celý život. V zimě byly večery jako moře a já tak vysedal sám hodiny — jako věčnost. A vy jste nahoře nade mnou, nad hlavou ustavičně chodila. Přecházela jste, že to bylo jak usedavý pláč. A já seděl tupě, hlavu na zdi. Horečně jste přecházela, pak jsem slyšel, jak jste ulehla — — — Jděte. Dítě pláče. Baruška již přichází.

Manka (upřeně): Přijdu.

Otomar (chytí ji za ruku, zoufalou prosbou): Ty.

Manka (přejde ho dlouhým, tíživým pohledem.)

Otomar (vztekle i naříkavě zároveň): Jděte! (k Barušce): Co se vám stalo?

Baruška: Ve sklepě jsem narazila čelem o hřebík. (Staví podnos na stůl. Otomar bere opatrně číšku, drží ji mezi prsty a dívá se zpytavě na Manku, pak zdá se, že chce pít, ale sotva přiblížil sklenku ke rtům — Manka se obrací lhostejně ke dveřím — udeří jí o podlahu, až se rozstříkne na tisíc střípků.)

Manka (s chladnou výčitkou): Otomare.

Baruška: On je opravdu nemocen.

Manka: Otomare, co se s vámi děje?

Otomar (stojí tiše, beze slova, oči přimknuty.)

Manka (sepne ruce): Pro boha vás prosím. Co se s vámi děje? Mluvte!

Otomar (bolestně): Nic, Manko; taková žízeň — — — že nemohu pít, abych ji k smrti nerozdráždil.

Manka (ukáže ledově na dvéře k pokoji): Baruško, prosím vás.

Baruška (tiše se vplíží do pokoje k dítěti. Chvíle naprostého ticha, jen vítr úpí a mračna jdou hrozivě nízko. Je tmavo a všecko tiší mráz krupobití.)

Otomar (jásavě): Vy tady, vy jste zůstala?

Manka (zvednutím ruky zakřikne jeho radost): Otomare! Proč? — Ublížila jsem vám? Ruce vaše se třesou. Bylo to mou vinou?

Otomar (nyní stále přidušeným hlasem, který jen někdy se horce zanítí): Manko, Manko, smím vám vyzpovídat všecko? Tak důvěrně jako kdosi, kdo nesmírně trpí?

Manka: Tak, Otomare.

Otomar: Dovedete odpustit?

Manka: Co tu odpouštět? Jen to mi povězte, zdali jste věděl, že ta číška byla můj svatební dar.

Otomar: Svatební dar? Od koho?

Manka: Od jedné tulačky. (Mlčí.)

Otomar: Mluvte, prosím vás. Vaše slova mne utišují. Utišují mne sladkým a trpkým zároveň kouzlem. Je mi u vás nevýslovně dobře. Děkuji vám, z té duše vám děkuji.

Manka: Byla to stařenka žebračka. Chodívala s ním.

Otomar: S kým?

Manka: S tím, kdo mi umřel. Večer chodívala s ním, když se pozdě navracela do města. Bála se sama a my se rozcházeli na kopci v širém poli. Babička sama, sama jediná mi rozuměla. Teď je tak smutná pro mne. A staruška žebračka chodila, těšila ji. Hleďte, rozhodlo prý hlavně u vás, že jsem neměla matky a vůbec domova jsem neměla, přeletavý pták, jiřička, když ji rozmokne hnízdo. Proto mi bylo teskno nad celým životem, když jsem byla opětně sama — ona musela mlčet. Ach její osud byl teskný a krutý, jako můj — od žebračky byla ta číška. Říkala, až se naplní, že mi přijde den hoře nebo štěstí, obé že bude tak veliké, až stisknu se celičká k zemi.

Otomar: Až se naplní? Dnes?

Manka: Jednou již byla plna.

Otomar: Manko?

Manka: O mojí svatbě než jsem vám ruku podala, když jste k nám přišel. Smrt stála mi v očích, když mne oblékali. Někdo řekl nade mnou: Amen.

Otomar (náhle): Manko? Dovedla byste zabít člověka?

Manka (chladně): Ano.

Otomar: Proč se já ptám, vždyť to tak dobře vím.

Manka: Proč se ptáte?

Otomar: Trpím. (Mlčí.) Chtěl bych. — (Pohodí rukou.) Hleďte, Manko, budu teď mluvit suše. Fakta. Když stávám u nemocných a tak se na ně zadívám, zatane mi pokaždé otázka, co u nich vlastně chci. Já. V kom není zdravé ani — nitky — —. Teď! Uzdravím je opravdu? Je to uzdravením, když se plahočí ještě rok? Takový pahýl, který maně trčí o smilování. Kdysi tak, Manko, nebývalo —

Manka: Od které doby se tak mučíte?

Otomar: Přešlo to kdysi jak mrákota mým nitrem, ale pak —

Manka: Kdy to bylo?

Otomar: Jsou tomu tři léta. Bylo tak horečně horko jako dnes. Seděl jsem s matkou v zahradě. Bylo mi smutno nad osudem dítěte. Zdálo se mi, že jsem naprosto opuštěn mezi lidmi. Už rok byl jsem tak sám. Bylo to ještě v starém domově. Chystala se k odjezdu. Když jsme tak seděli, přišla pro mne služka, že nějaká dáma čeká na mne. Tehdy právě jsem o vás poprvé slyšel. Zachvěl jsem se, že to jste vy. Ale nepoznal jsem cizinku, odešla po kvapné poradě. Ani závoj nezvedla.

Manka: Poznal byste ji?

Otomar: Jistě. Neviděl jsem jí do tváře, avšak její hlas nějak se mi zaryl do srdce. Byla v něm srdcerývná pravda. Mystická prosba o záchranu, naděje se v něm třásly, obava o krásu příštích let a mládí, nad kterým sklonily se polomrtvé illuse. Tenkrát mne pojala úzkost nad vlastní nicotností.

Manka: A potom?

Otomar: Když jsem viděl vás.

Manka: Mne?

Otomar: Ano, podívejte, když jsem vás uviděl, líto mi vás bylo. Byla jste zlá rekonvalescentka. Ustavičně v nebezpečí recidivy. Vaše oči byly široké, jakoby je rozdmýchával vítr. — Snad jimi táhla bolest. Když jste svolila být... S tou podivnou podmínkou —

Manka: Tenkrát to bylo podruhé?

Otomar: Zavanul ke mně hlas té zastřené, nikdy nepoznané. Bylo mi úzko, že bych býval odešel. Jakbych stanul tváří v tvář svojí skáze. —

Manka (prosebně): Otomare.

Otomar: Hluboká, závratná propast otevřela se pode mnou. Úsilně jsem si opakoval — že je to zločin, k čemu vás zavazuji. Nebyla jste přec ještě při jasném vědomí.

Manka: Nade mnou jste se chvěl bázní?

Otomar: Začal jsem dlouze myslit na smrt. Ale když jste přišla — Vaši nemohli patrně pochopit, že jste ihned svolila. Vy jste se chtěla obětovat — a já bezpodmínečnou oběť nechtěl.

Manka: Otomare, chtěla jsem se pomstít.

Otomar: Pomstít? — — Já uhodl.

Manka: Vy hoříte!

Otomar: Ano. Ano, teď vím. Nebyla to romaneskní podmínka, kterou jste mne spoutala. Byla to strašlivá, úkladná pomsta.

Manka: Bylo smutno a sladko se mstít. Na sobě, na nich. A mstít se bolestí rozbitého srdce za tisíc stejně nešťastných.

Otomar: Manko, tušila jste, co se dálo ve mně po ta léta, co — — Manko! Víte, co mi bývalo v bezesných nocích zimních, kdy jsem se vrhal do tmy, a objížděl nejchuravější, nejtíž nemocné? Nebo stály nade mnou nasákly ledným měsíčkem a hvězdy se třásly a ve vzlyku saní sněhem — se třáslo moje horoucí nitro. Víte, co bylo v parných nocích léta, kdy nebylo rosy, všechno plálo tichým požárem bezvětří, kdy pukaly krovy nade mnou a každý zvuk ryl se do duše jako střepina, Manko! — — — Manko! Víte, proč jsem vyjížděl do těch nejchudších vsí? Kam cesta trvá celý den a kde mezi holými, křídovými skalami sedá do týla krvežíznivá kuna a vyssává všechnu krev?

Manka (podlomeně): I vy jste trpěl?

Otomar: A když jsem přijížďval v půlnoci a nahoře zde u dítěte svítilo krvavé světlo — — když jsem viděl váš zkamenělý

obličej a zledovělý stín na okně – – A když jsem viděl, že jste šla spat . . .

Manka: Bývalo mi dusno, když jsem procítala a vy jste stál u mého lůžka a vaše suché zraky mne bily jako karabáč. Vypravovala jsem uděšeně příšerné sny, které mne děsily. Bezpečno bylo mi u vás, jakmile jsem cítila živou bytost a živé ruce. Nesmírně byla jsem vám vděčna. Stěny domu zdály se složeny z lesklého hmyzu kovových křídel a nahoře dítě, dítě skoro v rozkladu.

Otomar: Kdybyste věděla, jak vaše sny bývaly pravdivy.

Manka: Ano byla jsem jako zajatá víla. Vzali jí Čapku, bez které nemohla se navrátit do rozesmátého moře.

Otomar: Plížíval jsem se k vám po špičkách. Vy, krásná, žádoucí! Ne, nevymýkejte mi své ruce! Klekal jsem u vašeho lože. Vzteklý pes ve mně vyl a rval mříže. Manko, víte, že jsem byl tak – podlý.

Manka (prudce vstane, bez dechu): Vy! Jak – Nerozumím!

Otomar (rvavě): Sňal jsem pokrývku z vás a celé hodiny stával jsem nad vámi. Šílený, němý. Hodiny táhly a já se vrhal zpět – do života, který byl vyprahlou písčinou bez konce. Klesal jsem a líbával vaše nohy. Peklo, Manko! Přísahal jsem si, že té noci . . . A vždy ta svatá bázeň před vámi. Ne. Nebylo možno zabíjet váš mír — Znásilnit jsem vás chtěl jak tulák. A když jsem se navracel až na večer po sprahlých dnech a sedal s vámi u dítěte a zaléval se slzami . . . — Myslíte — nad ním? A když jste líbávala jeho modré, chladné rty a jeho kostlivé ruce — — —

Manka (smutným, zlomeným hlasem): Otomare — —

Otomar: Odpustíte?

Manka: Odpustím? Nevíte, že to peklo je i ve mně? Mých třiadvacet let . . . Smýkalo mne to, to divoké, nenasytné přes horké střepiny skla — — a tyhle dusné dny . . .

Otomar: Vy že, Manko?

Manka (probouzí se v rozvášnění, on to cítí, klesá v sebe): Co? Ne! Pomsty konce není! Přijal jste mne. Jako mrtvou. Sentimentální panenky mstím, přizpůsobit se nemohu. Cha, cha, chach. Vždyť vy jste mne, Otomare, nemiloval. Splynutí přece nebylo. — Nemohu. Nemohu, nesmím. Opakujte to za mnou, že nemohu a nesmím. Pomozte mi!

Otomar: Manko, rval jsem vás pohledy svými.

Manka: Odešla jsem z domova od svatých stop i vás přinutila jsem jít sem do skalnatých úžlabí — bychom byli skryti. Jedno jen světlo — vaše dítě. Padalo mi do očí. Proto neviděla jsem před sebe.

Otomar: Vy lpíte na něm —

Manka: Ano. Vy jste se zavázal vůči němu posvátným slibem. Vzala jsem jej za svůj. Já mu chtěla matkou zůstat. Matkou v neskonalé lásce.

Otomar (zádumčivě): Dítě, dítě, moje dítě.

Manka: Co je vám, Otomare?

Otomar: Nemyslíte, že ona mi je nechala — — abych, abych nikdy nemohl překročit její zlomený pohled v smrti.

Manka: Myslíte, Otomare, že duše má je prosta. Chápete ony jemné, hedvábně vykouzlené závazky?

Otomar: V našem domě je smrt — ono.

Manka (zakrývavý úsměch): Ve vašem domě.

Otomar: Manko, smiluj se, smiluj se, Manko, nade mnou, nad sebou.

Manka (obrat): Ale ono, Otomare, žárlíte na ně, ač nežije, už slabě doutná . . . (Vnitřní zápas): kdybys dovedl vraždit, kdybys dovedl vraždit k vůli mně . . . neboť k vůli mně byla již jedna smrt — a ta červená pečeť? Otomare, snad bych byla tvá.

Otomar (s jásavým smíchem): Chceš?

Manka (úsměšně): Nech mne, nech mne, neslyšíš jeho vzlyky? Pusť, pusť. Krev jeho pálí mi na prstech.

Otomar: Musím s tebou.

Manka: Tady zůstaneš.

Velký kmen praská a padá s šumem dolů. Cinkot skla.

Manka kolísá, vlas její volně splývá.

Manka (kajícnou prosbou): Otomare, nelze mi, cítím to, on měl čisté ruce – a ti zlomili, prodali mne, prodali tělo – ale

žena, Otomare, neprodá duši, tu může jedenkrát jenom dát a dává na věky.

Otomar (v polovědomí): Bože spravedlivý!

Manka: Bože spravedlivý?

Otomar (vpadá): Kdyby ono mi zemřelo, teď?

Manka: Odešla bych, Otomare, s jeho životem, od tebe bych odešla pryč, tulačka bez cíle — ne zlodějka, rozumíš — a snad bych se dovedla prodávat, ale nikdy podruhé jednomu.

Třaskavý hrom. Krupobití ledově zvoní o sklo.

Otomar: Vztahuje po ní ruce, ona však ustupuje ztrnule: Manko, ono nebude živo.

Manka: Bude. Oči jeho září jako studánky.

Otomar: Ne, Manko, sám —

Manka: Ono se již stalo. To pro mne?

Otomar: Nebude ničeho kromě tebe. — Ty mi budeš kámen k utopení.

Manka: Ty! Ty můj!

Políbí jej na čelo. Jako náhrobní socha nad ním. On nechá se tak chovat. Liják jásavě, výsměšně hrne se dovnitř

Manka (zdrceně): Setkání, jen setkání na dlouhé cestě.

Baruška (na chodbě ustrašeně): Manko, Manko, pane doktore, dítě, dítě umírá!

Manka (kamenně): Jdu.

Ruce zlomeně nad hlavou, jakoby sražena neviditelnou ranou. Příval blouzní jí vstříc. Schýlena vychází.

Otomar (zlomeně): Sám, sám, sám.

GUSTAV R. OPOČENSKÝ.

AGONIE.

Ta nejistota ze všeho opravdu nejvíc bolí.
Ať přijde smrt, vše ve zkázu ať raděj vyvrcholí!
Ať srdce bíti přestane, ať oči navždy zhasnou —
Chci jednu chvíli rozhodnou, chci jednu chvíli spasnou!

Ať přijde smrt, by z retů mých krev horkou lačně pila!
Ta nejistota ze všeho mě nejvíc otrávila.
Spálily všeho požáry, požáry horké a rudé...
Vše ztraceno. Však nejhorší je nevědět, co bude.

A je mi teskno bez konce, jak odsouzencům bývá.
Po láních bouří vichřice a do oken mi zpívá.
Já vstávám, okna otvírám, do bouřné volám noci:
Co bude zítra? Budu žít? Či umru bez pomoci?

Však vítr bouří po polích, přes černé letí lesy,
na nichž se mlhy bizardní jak pavučiny věsí
a pusté táhle kvílení je odpovědí jeho.
Já chápu. To je smutný pláč života zmařeného...

Jsou spočítány hodiny. Kol oken někdo chodí.
Snad půjdu brzy na cestu a on mě doprovodí.
Má bledou tvář; hůl zlomenou v své ruce třímá pravé
a z temna na ně upírá dvě oči, oči žhavé.

Nikoho není, kdo by šept' slovíčko konejšící,
kdo strach a úzkost zahnal by z bezkrvých rtů a lící,

nikoho, kdo by sklonil se s útěchou v něžném zraku,
kdo polibkem by rozehnal tmáň zoufalství a mraků.

Odešli všichni. Jsem tu sám. A venku jen ty stíny.
Mně zdá se, že mám v ústech hrot hřbitovní, vlhké hlíny.
Kles' k zemi jsem. Mám v očích mhu a hlava se mi točí.

— Útrpný spánek dotkl se mých vyděšených očí . . .

JOS. VLČEK.

LIDOVÁ KERAMIKA NA MORAVĚ.

J. Ruskin. Výklady z umění, přel. Jung, str. 12. praví: » . . . když síla obrazotvornosti, vzpružená touto vítěznou přesností obratné ruky, přechází nepřetržitě od pokolení na pokolení, máte konečně před sebou cosi, co není ani tak vycvikovaným umělcem, jako novou odrůdou živočicha, s jehož pudovým darem ducha nemůžete na zdařbůh závodit. A proto je všechno naše napodobení práce jinonárodní bez úspěchu.«

Naše lidová práce, keramika, výšivky, stavby atd. jsou výsledkem takové staleté dressury pilné ruky, o které mluví Ruskin. Tedy jsou cenné. A než bychom dosáhli zas takové dokonalosti po cestách, kterými jde umělecký průmysl dnes, uplyne více než sto let. A proto, proč nestavět na starých základech, jsou-li dosud zdravé a pevné?

Dnes je keramika velmi hledanou ozdobou příbytku. Především ovšem v Anglii. V pražské Zádruze se o tom můžete přesvědčit, kolik zboží toho druhu, naší staré keramiky, se tam ročně odstěhuje. V Mnichově i ve Vídni u starožitníků se dovíte, že »Tiroler Keramik«, to jest většinou slovácké talíře a džbány, jdou výborně na odbyt, a dobře se platí. Nepochybuji, že anglické časopisy za nějakých 10 let rozšíří tuto modu také u naší intelligence. Proč máme čekat tak dlouho?

Moravské keramiky a keramiky z Uherského Slovácka — dovolím si je jmenovat jedním dechem — je několik význačných typů, které na první pohled od sebe rozeznáte. Svůj zvláštní typ má Haná, tak i Valašsko, moravské a uherské Slovácko.

Rozeznáváme je podle tvaru i podle barvy. Na Hané střediskem keramické výroby byl Vyškov, podle něhož toto zboží také všeobecně se zve vyškovským. Ale vyrábělo se také v Ivanovicích, Němčicích, snad i Nezamyslicích a jinde. Podám, pokud možno, typické znaky každé skupiny; nejprve vyškovské.

Vyškovská keramika stará, z 18. století, jak ji chovají v museu Vyškovském, bohužel nepřístupném, a v Prostějově i Olomouci, vykazuje ozdobu figuralní a rostlinnou. Tvary nádob jsou velmi rozmanité; kromě obyčejných džbánů, točených na kruhu, vyskytují se tu nádoby točené a modelované, kde se koule spojuje s krychlí. Bříško nádoby má zřetelně tvar krychle s otupenými rohy, jejíž stěny jsou plochami pro obrázky. Olejnička s úzkým hrdlem z musea vyškovského z r. 1714 má kolem cyklus maleb. Na přední straně je panna Maria s Kristem na pravé ruce, s žezlem v levé. Jsou oblečeni v roucha, která malíř stylisoval jako trojúhelníky k hlavám vrcholící, ze žluté látky s širokým modrým, bohatě ornamentovaným okrajem. Na hlavách mají skvostné koruny, žluté, ze dvou polokruhovitých pruhů, křížem přes sebe. Kolem nich vznášejí se 2 andílci se svíčkami v svícnech a nad nimi opět dva, držíce v rukou věnec. Kromě těchto je tu zaranžováno plno hlaviček s křidélky. Pod madonnou v obraze (dole je ještě pruh s andělíčky) je nápis železitou barvou, kterou jsou kresleny všecky kontury, kterému nerozumím: ST. IEAH.

Na pravém boku je svatý Martin (dle zkratky v levém rohu nahoře St. M.) na hnědém koni, v modrých šatech a žlutém plášti, o který se dělí s nahým žebrákem, kterého charakterisuje poutnická hůl. Na levém poli je ukřižovaný, pod křížem v levo anděl, v pravo pán ve fraku s kordem,

kohout, kladivo, kleště, zbodnuté srdce a nápis nahoře INRI. V zadu konečně pod stromem, který má značit zahradu před domy, které značí město (dle věže, z níž vlaje prapor, snad Vyškov) skupina genrová: hudci s cymbálem, basou a houslemi v plné práci. Za nimi jejich druh, který zdvihá džbánek do výše. Basista ohlédá se na kamaráda s džbánkem. Všichni mají hnědé kabáty, modré kalhoty, u kolen rozšířené a stříhané punčochy a nízké střevíce. Na levé straně od stromu nápis IR, MI, SL, bezpochyby jména tří muzikantů, v pravé polovici IR, pod tím letopočet 1714.

To je jen suchý popis. Musili byste vidět obličeje těch svatých i nesvatých, abyste mi uvěřili, že jsou charakterisováni: Madonna ženskostí, Kristus na kříži utrpením, Martin dobrosrdečností a útrpností.

Kolem obrázků jdou rámce linearních ozdob, na otupených hranách krychle rozšířené v trojuhelníky, vrcholy dolů obrácené a nahoře i dole pásové ozdoby z kruhů kolem nádoby a z krajek, které střední pás nahoře i dole zakončují. Musili byste vidět takt, s kterým první obraz, Madonna, je malován i kreslen co nejbohatěji, ostatní prostěji. Delikatessu, s kterou hlavní osoby jsou význačně malovány (Madonna, Martin), kdežto vedlejší, žebrák, andílci, jsou jen v konturách. Převládající barvou je modrá, kobalt. Kontury jsou kresleny barvou z rezi; kromě těch je tu žlutá a málo zelené z měděnky. Glasura slabě nazelenalá.

To jest ovšem nádherný kus, snad jediný svého druhu, ale i ostatní zboží vyškovské je hodno pozornosti. Užívám zobecnělého názvu »vyškovské«, ať bylo kdekoliv v okolí vyrobeno, poněvadž dnes přesně nelze určit provenienci. Jsou to džbány charakteristického tvaru, většinou s bříškem málo širším než hořejší okraj, ale s hrdlem, točené na kruhu, s uchem obloukovitým nebo jako přelomeným, vždycky bohatě malované, ale jedinou barvou modrou, kobaltem, ku kterému výminečně přistupuje málo žluté. Přesně datovat jich nelze; ale originály první kladl bych do počátku 18. století, kdy právě barok vnikl do nejširších vrstev; jsouť na nich linearní ozdoby vesměs nebo skoro vesměs barokní.

Jest jisto, že vyškovští touřaři pracovali dle tradic, které se dělily a které z části až k našim dobám se zachovaly a přec jsem neviděl dosud dvou džbánů nebo mis stejných. Motivy se opakují, ale vždy seřazeny novým způsobem, nešikovně někdy většinou ale pěkně i originelně, tak že možno klidně říci, že to nebyli jen řemeslníci, nýbrž opravdu lidoví umělci. Za vzácné pokládají se džbány s ozdobou figurální. Je to hotová galerie svatých. Nejčastěji Kristus na kříži, Madonna s děťátkem, Cyrill a Methoděj, Rosalie a jiné svaté panny, Kateřina a Jan Křtitel. Některé jsou spíše kresleny, jiné malovány. Z kreslených modrou barvou mám ve sbírce Ukřižovaného. Pod křížem v plotem ohražené zahradě stojí dvě ženy, jen skizzovány, v pohnutých pósách: jedna vztahuje ruce ku předu, druhá je má křížem. Obě mají zřetelně kreslené vlečky u šatů a květované zástěrky. Na Kristově hlavě je znát utrpení a únavu. Vlasy a vous rozcuchány, oči přivřeny; za Kristem je oválná svatozář, která obepíná celé jeho tělo. Po obou stranách hlavního obrázku jsou virtuosně kreslené tulipány. Krom toho nemá džbán ozdob; jen kolem okraje je guirlanda a nejvýš typický žlutý okraj, který se opakuje, jako snad na všech džbáncích, také dole na podstavci. Tento džbán pokládám za velmi starý dle kresby i žlutozelené, velmi pečlivé glasury. Datovat jej nemohu; nalezen byl ve Vyškově. Mladší, také kreslený džbán empirový, nalezený ve Vícově, vykazuje zcela jinou ruku. Hrdlo je ověnčeno širokým krajem z kosočtverečků a břicho je ozdobeno svisle podlouhlými šestihrannými poli, v nichž v každém květ s listy. Známy jsou polívčáky, v kterých nošena polévka šestinedělkám, veliké, s uchem nebo držadlem jako u košíku, obyčejně se svatými.

Dostaly se mi do rukou dva staré džbány, na Hané, s nápadnou malbou, provenience neznámé, analog v museích neznám. Jeden z nich je datován r. 1791 a druhý práce úplně stejné, tak že lze myslím soudit, že vyšly z jedné ruky. Jeden je 27 cm vysoký, objem bříška 57 cm., objem kraje 36 cm, dna 34 cm. Ucho se skládá z horizontalní a svislé, úhel mezi oběma skoro pravý.

Formou je velmi úhledný, přechod k hrdlu pozvolný, hrdlo téměř válcovité, s nepatrným rozšířením k okraji. Ozdoba skládá se ze tří pásů kolem džbánu. Nejužší hořejší 4 cm široký je linearní a střídají se v něm, ohraničeny dvěma kruhy kolem džbánu, modrá pole s poli rozdělenými uhlopříčkami, v každém trojúhelníčku bod nahoře a dole žlutý, v pravo a v levo zelený. Spodní pás, taktéž ohraničený dvěma čarami, 6 cm ši-

roký imituje modelované rýhování shora dolů modrými a železito-hnědými čarami asi 1 cm silnými.

Střední pás, hlavní, 16 cm široký má jako střed dámu, oblečenou v modrou, tečkami ozdobenou sukni dole skládanou, se zelenou krinolinou, téže barvy, jako těsně přiléhající živůtek s krátkými, na konci krajkami zdobenými rukávy, u hrdla vystřižený. Kolem krku má dvojnásobné žluté (tedy zlaté) collier. Účes dámy je vysoký, vzadu s péry, asi pštrosími. Nohy dámy jsou ve žlutých polobotkách, obráceny obě na levo, ruce má volně v předu na šatech, jak káže krinolina. Hlava kreslena v profilu, obrácena na levo.

Po obou stranách jsou, vyšší než dáma, listové ornamenty, fantastické, s květem modrým, podivného tvaru (jako jeden veliký květ šalvěje) a u hlavy z prava 17 a z leva 91. V zadu u ucha, které je zdobeno příčnými čarami hnědými, je z téže barvy typicky hanácká tráva. Nalezen byl ve Vejšovicích na Hané. Barev užito: hnědé ke konturám, zelené, modré, žluté.

Druhý, jak řečeno, beze vší pochyby z téže ruky, 30 cm vysoké, 56 největší objem, u hrdla 33 cm, patka 38 cm v objemu, je něco štíhlejší. Kus hrdla v předu je uražen. Ucho je téže podoby jako u džbánu prvního. Ozdoba je poněkud komplikovanější, proto ne tak velkolepého slohu. Skládá se ze čtyř pásů. První opíná celé hrdlo, úplně válcovité (což je u hanácké keramiky vzácnou výjimkou) a skládá se ze tří polí. Prostřední nejbohatší, dle zbytků asi s rostlinným ornamentem (ač není vyloučena možnost, že tam byl začátek genru, který je dole), je bohužel vytlučen. Po obou stranách je síť z modrých kosočtverečků, přes které jdou parallelně černé (t. j. ze železné rzi) v barokovém rámečku. Bříško celé je jediný obrázek v barokním rámci.

V pokoji, který je naznačen parketovou podlahou, oknem o mnoha (16) tabulkách a žlutými záslonami po stranách obrázku, stojí křeslo, v kterém sedí mladík, s gesty rozpaků, rukou u ucha, druhou od těla vztaženou, jako má-li či nemá-li. Vedle něho je chaise-longue, na které na zeleném polštáři leží děcko zavinuté v peřince modrým povijanem. V pravo i v levo je po nádherném květináči s rostlinou. Bezděčný otec je oblečen v střevíce, bílé punčochy (stín značen modře), krátké kalhoty třešňové barvy a stejný frak s mnoha knoflíky, pod nímž vyčuhuje modrá vesta se žlutou podšívkou. Celek je velmi podařený, i v tom, že nemístné detaily, jako zadní nohy židle a pohovky, které by byly velmi mnoho místa zabraly a jednotvárně působily, jsou zkrátka z 5 redukovány na 3. Ostatní zakrývá mladík nohama. Na hlavě jeho zřetelně rozeznáš účes se sífkou, jak ho elegáni tehdy nosili, aby byl co nejlépe charakterisován.

Charakteristickým znakem Vyškovského zboží je ozdoba opakující se na všech džbánech, po obou stranách ucha, totiž had, vinoucí se z trávy.

Z rostlinných motivů, které se vyskytují na džbánech, jsou mi známy krom těch, které jsou tak stilysovány, že už nepoznávám předlohu, tyto: tulipán, velmi častý; lípový list, hojný; barvínek, růže, chrysanthemy, listí akatu, slunečnice, nejrozmanitější traviny, slíz a j.

Zcela jiného rázu jsou mísy vyškovské.

Společným znakem všech je ozdoba v podobě hvězdy, někdy jen uprostřed, někdy po celém talíři rozložená.

Vyráběly se ovšem ve Vyškově také jiné mísy a talíře. Mísa ve vyškovském museu, asi 40 cm široká, má uprostřed (Spiegel) obraz romantické krajiny s hradem v bujném rostlinstvu, na okraji čtyři souměrně rozložené ozdoby z ptačích křídel, uprostřed vždy s velkou slunečnicí. Obyčejné misky mají hvězdici jen linearní, někdy velmi jemnou, nebo kombinovanou, linearní a rostlinnou, z listů seřaděných jako u slunečnice, ale tvarů nejrozmanitějších. Několik talířů znám také se svatými uprostřed: s Janem Nepomuckým, Madonou a j.

Nejsou ovšem všechny keramiky stejně cenny. Mistři i úpadek to zaviňují; ale celkem vždycky jest se diviti břitkosti a smělosti, s kterou barvy jsou ovládány, která někde je pouze virtuosní, ale někde tak měkká a poddajná, tak výrazná, že se pokloníte ruce, které byly přívlastkem. To nejlepší nemohu popsat; to je takt, s kterým někde se působí zaplněnými plochami, světlem a stínem, někde kresbou, jinde barvou. Některý džbán upomíná na orient, jak je pokryt arabeskami; každý má cenu jako dokument a předloha k studiu a každý druhý cenu uměleckou. A to je jen modrá, tedy jednobarevná keramika hanácká.

(Pokrač.)

KOMENTÁŘ.

LITERÁRNÍ HISTORIE. Umělecká a vědecká kritika dosáhla u nás teprve nedávno pozornosti, respektu a studia; zdokonalovala se, roste, ale — jako tak mnohé jiné — nedorostla ještě ani středních stupňů, a již se pozapomnělo na její cíl, aby totiž přešla z drobné přípravné práce k velikým obrazům literárně historickým, k pochopení literatury jako celku, jenž se rozvíjí, z okolní půdy šťávy střebá a vrací jí je zralým, krásným plodem. Zůstalo se při drobné kritice, neboť jsme se naučili vládnout technickými prostředky, jež vždy skvěleji září v malých zlomcích a smějí se na nich opakovat do opotřebení. I překypujeme bohatstvím kritiků a »kritiků«, ale nenašli jsme posud celého moderního literárního historika.

Flajšhans jím nebyl, Vlček ještě není, Laichtrovo nejrozsáhlejší dílo je plodem mnohých a nebude míti jednoty myšlenkové a toutéž chybou stůně i prvý větší pokus vylíčiti literaturu naši německy. (Dr. Jan Jakubec: Geschichte der čechischen Literatur, Der Arne Novák: Die čechische Literatur der Gegenwart).

Jakubcovu část oceňovat mi nepřísluší, ale nepřejdu mlčky část p. Novákovu, jednak proto, že je od Flajšhansova klopýtnutí prvým pokusem vystihnouti dobu, jíž jsme mnozí přímými účastníky, jednak proto, že jsouc určena za informaci cizině, jíž chceme literárně dobýt, dvojnásob může zajímat.

Rozčlenil období od let šedesátých na pět období: Hálkovo a Nerudovo, panslavistně a historicko tendenční, poeticko kosmopolitní, realistické a konečně období kritického a poetického boje o nové hodnoty životní. — Uvažte poslední titul a ptejte se, neplatí-li právě tak pro dobu Nerudovu i kosmopolitickou.

Ano, stará známá věc, probíjení české čínské zdi osvěžujícím proudům cizím; a nebylo poprvé ani v 90. letech ani za Nerudy; i Mácha byl zápasníkem o nové hodnoty a některé skupiny buditelské ještě před ním; starý známý zjev, pod nímž však žije proud české literatury ze sebe, svůj, nedávaje se vyvést ze svého řečiště, přijímaje vděčně sic třpytnou hru vln cizími větry zvednutou, ale zářící vždy zase vlastním nitrem, když hra přešla. Jděte od Čelakovského Havlíčkem, Erbenem, Němcovou, pozdním Nerudou, (vyspělou) Světlou, pozdním Čechem, Macharem, Sovou, novým Holečkem — v nich a jiných ucítíte tepat tutéž krev, pochopíte jich vnitřní jednotu, jež nesmí být rozervána záchvaty několika vnějškových ismů. Ty jim smějí být přídavkem, ale vedlejším a ne podstatným. Roztrhat jejich řadu, přistřihnout je, aby se cele hodili do uniforem ismů, (někdy chvályhodných u p. Nováka, někdy hanlivých, jako na př. naturalism, realism spředený v podivnou jednotu s ethnografismem), to znamená, zbavit je individuality, porušit jejich svéráz i český ráz (neboť ne naše jsou ony vignetky). V tom vidím nejvnitrnější a základní chybu p. Novákovu. Učinil si práci příliš pohodlnou, spokojiv se takovou planou a nesprávnou povrchností, jež mu dala sice jako kultivovanému germanistovi přemnoho příležitosti uplatnit vědění rychle nabyté, ale nedala hledati naši podstatu a vytvořiti věc dobrou a svou.

Přehlédl rozdíl literární historie a kritiky. Kritika má krásné právo deformovat po případě svůj objekt, aby se sama uplatnila, dát mu svou, jinou architekturu pokud je umělecká — historie celku má však povinnost najít krásnou pravdu a podřídit se architektuře její. Kritika je umění miniaturní: vylamuje částku a přibrousí ji do svého rámu, aby všechny fasety vynikly — historie je velkorysé fresko, v němž podrobnost mizí, ale koncepci chce jednotnou a velkou.

Psal řadu kritik, nikoli historii.

Ale zapomněl, že i kritikovi je třeba znat věc, byť jakkoliv ji chtěl formovat, a pak a především, že žádá kritika logické síly, železné a neomylné, aby se nestala konfusní. O obojím v této knize podal doklady negativní i musím soudit, že se domníval, jako by mu k úkolu stačila jedině sečtelost v cizím a lesklá technika stylisická, jichž mu nikdo upírati nebude. Kdekoli mluvil o člověku prostudovaném a pochopeném, ukázal, že dovede vymodelovati zajímavý a elegantní kritický medailon, ale příliš často mluvil o jiných a tak se tedy stalo.

Uvádím příklady.

»Všude setkáváme se u Hálka s nejkřiklavějším napodobením, ba slovnými i obsahovými reminiscencemi; při tom je jeho forma často neotesaná a tvrdá, jeho výraz temný a nabubřelý« (což se posud tedy doplňuje; ale:) »... Tak vzniká vedle jeho svérázné [!] jadrné [!] kniby ballad řada svěžích, životních novel«. — Jak to se rýmuje? A jak se logicky pojí věta, že »marně v něm hledáme cíle vědomého, zralého umělce, jenž budoucnosti má co říci«, s klassifikací sbírky »V přírodě«, jež »působila na č. lyriku nejsilněji« a kterou »sám Vrchlický dal na sebe působit?« — Jak se to dá srovnat s tvrzením, že »z jeho pěkných novel z lidového života teprve později se realistické básnicví prosaické mnohému naučilo?« A proč si jednou »nelze myslit jeho povídky z č. venkovského života bez Bret Harta a Turgeněva«, a podruhé zas »ve stopách Němcové a Pravdy [!] objevuje v lidu nevyčerpatelné bohatství?« — Tomu se říká mluvit, aby řeč nestála, ale ne kritisovat.

Čtěte o jiných autorech a najdete takových důsledností krásnou sbírku. Svoboda na příklad v počátku »nejsamostatněji a nejorganičtěji spracoval ruský vliv v sobě; je suché, vyzralé životní moudrosti zkušeného, ale dosti omezeného venického filosofa; jeho líčně jsou současně plastické a vzdušné, jeho náladové obrázky jemny a zasněny, jeho erotika uchvacuje přes sentimentální a idyllickou příchuť«. A na konci »vystupují silně jeho nedostatky (v Rece): široká beztvárnost, povídavá hovornost, schematická psychologie erotická, jeho zcela lehce zastřené šosáctví«. Vystupují-li silně, byly i v počátku; ale pak se slovo za slovem potírá: plastik — povídavý, suchá, vyzrálá moudrost selská — a šosáctví, uchvacující erotika — a její schematičnost.

Leger — »hranatý a na dlouho zcela nezáživný sedlák« ... »píše lehkou, svěží prosou«.

Šimáček (prosím, pozorujte vzestup) má prvé práce »velmi životné a svěží«; ku konci »nalezl své nejvlastnější pole velkého sociálního románu«, tak že bychom čekali vystupňování velké životnosti a svěžesti a zatím tu máš: »v těch nárokuplných románech je něco těžkopádného, beztvárného, neobrabaného«.

»Stroupežnický vystihnul zcela mistrovsky ve svých historických veselohrách archaistní kolorit dobový, milé kouzlo minulosti, pitoreskní svéráznost české pozdní renaissance. A ještě většího úspěchu dosáhnul (»V našich furiantech«), ač krátce před tím »i to nejlepší v č. dramatě bylo jen lokálního významu«.

Atd., atd.

Není logiky v myšlence ani ve výraze; myšlenky si odporují, ve výrazech přečasto je usnášeno bez důvodu, nebo nanejvýš proto, aby věta byla pestřejší a honosivější, čemuž se říká kritický verbalismus.

Právě tak nekritické je ocenění autorů i když připustíme maximum subjektivnosti. Seřaďte si je a pocítíte, jak zase bylo psáno slovo pro slovo, ne pro pravdu, jak bylo hrou a jak nedomýšlena jeho nosnost.

Příklady nejdrastičtější: Jirásek je umělecké nic — a Winter je vrcholem české historické povídky. Zeyer »dnes nemá co říci moderní literatuře, jest oblíbeným spisovatelem citlivých dam a blouznivé mládeže«, takový »gotický specialista«, jenž »zřídka dává víc než volnou parafrasi dobře vybrané předlohy« — a O. Theer »spojuje ve svých formově dokonalých básních, neskonale jemnou sensibilitu s intellektem žíznícím po světových tajemstvích a popsal Výpravy k Já s jižně bujnou nádherou barevnou a velmi originelním uměním veršovým«.

Co k tomu dodat? Nic, než že tak věrohodna je spousta jiných a že následkem toho pozbývá pevnosti i to, co snad bylo odhadnuto věcně.

Aby míra byla dovršena — p. dr. Novák pronáší občas o umění a svých ismech úsudky a dává měřítka — řekněme prapodivná.

Realism literární vznikl mu na př. nejvíce z ethnografického hnutí a z moravského separatismu! — Při Jiráskovi praví o umění (a připustíme, že snad myslil jen historické): »Sice dobrý miniaturista, ale umění? ... marně hledáme u něho skutečně hrdinný zjev, kterému bychom se mohli čistě lidsky podivovat, marně tragický osud, marně konečně velkou světovou ideu«. — Tedy miniatura není uměním, idylla, obraz bez světové ideje rovněž ne. — A při realistickém dramatě praví, že »nebylo vytvořeno pozoruhodné dílo, jež by cizích jevišť dobylo a tak svou účinnost vyzkoušelo«, což je tak milým přiznáním, co hodnotu umění určuje.

Nedostatek kritického domyšlení zápasí u něho stále se schopností pružně a líbivě mluvit. Ale co ještě horšího, kritická objektivita zápasí v něm se sympatiemi a antipatiemi a to je něco, co se nedá literárně posuzovat, co patří pod zcela lidský loket.

Svou matku vyňal ze soudů, jen s pochopením řekl o jejích prvních, pod úrovní stojících pracích, že je třeba považovat za důležitou přípravu pro pozdější díla, což chválím — ale dráždí mne lidsky, když pak při Kunětické v úplně analogickém rozvoji čtu, že její počátky jsou spisovatelskými ručními pracemi, které si vždy najdou mezi absolventkami rodinných listů vděčné čtenářky. Je to maličkost, ale když zvážíme ostatní takové, nu řekněme netaktnosti či netaktičnosti, jsme disgustováni. Vlídně je na příklad posouzena škola Vrchlického, (Kvapil, Borecký, Dvořák). — převlídně oceněna skupina Šaldova, proti čemuž ničeho nenamítám (ani proti Vodákovi ne!), ale je mi divno, že skupina na př. Zvonu: Jirásek, Rais, Šimáček, Procházka je tak důsledně degradována, někdy až pod nulu (vedle Vodáka!). Že jsou biti moravští separatisté Merhaut [!!] a Mrštíkové, nedivím se, ale je mi lidsky nesnesitelno, že dovede pro lidi aspoň lhostejné najít slušné slovo odsouzení, pro antipatické, že však schválně hledá hrubosti: Zeyera neopakuji, ale na Jiráska vzpomínám, jemuž vyčetl ceny (nikomu jinému), na Studničku a na Krásnohorskou, pro niž našel »plechovou rhetoriku« a závěrečný soud: jako č. pověst vypráví o dívčí válce, tak nesmí zamlčeti lit. dějepis tuto básnici amazonku«.

Člověk bezděky vzpomene na minulost p. dr. Nováka, na jeho soukromou eloži a veřejnou řež, jejichž konfrontaci musil si dát v Lumíru líbit od postiženého red. Hladíka; vzpomene a řekne: byl mlád a charakteru mnoho neměl, zmužněl, ale pevnějšího charakteru, zdá se, nenabyl. Takové povahy výborně se hodí do stranických zápasů a k rychlým společenským úspěchům v hnijících vodách.

Jediná je útěcha, že Němci nejsou do těchto maličkostí zasvěceni, a že si neudělají nekalou představu o našich maloměšťácky zjitřených poměrech, když již v literatuře. Ostatně i v tom se utěšuji, neboť prostých čtenářů nemnoho vezme knihy do rukou, a kritičtí prohlédnou tu a tam slabiny, pochválí pana doktora, že pěkně mluví, že svědomitě všecky zjevy podřizuje jim a jiným sousedům (z nichž jediný »ruský zloduch« měl na nás »neblahý« vliv) a povrtí hlavou, když pak přečtou na poslední stránce, že »čeští básníci jsou jen tak dalece kosmopolitičtí, aby i cizině byli přístupni a srozumitelni (jaký to tajný respekt a poníženou ochotu k ní mají milí autoři!), ale při tom potud nacionální, aby cizímu čtenáři také něco svého, samostatného a samorostlého mohli poskytnout« (zase ovšem jen z ohledu na cizinu, jak se Čecháčkům sluší). Tedy přece něco svého, usmějí se; nikde to sic nenaznačil, ale což na tom, je k nám zdvořilý, i je třeba malé chybičky odpouštět. — A poměr jejich k nám se bohudíky nezmění.

E. Sokol.

PERSPEKTIVY. Hudebníci na Moravě (mám na mysli hlavně produktivné, skladatele) až na malé čestné výjimky, jsou lidé málo vzdělaní. — Na dnešní světové poměry uměl. rozhodně málo. Zapříčiňuje to velké minus v jejich tvorbě. Jsou bez uměleckého přesvědčení, naivní, nekritičtí, domýšliví. Osamocení, pokud vzrůstu z velkého uměleckého prostředí se týče; seřazení jen na ostrůvku prostředních svých výtvorů.

Věří většinou v tu trochu svého »kumštu«, jak říkají, a nestarají se o umění ostatní ani ostatních. O vědy teprve ne.

Tak stojíme před smutnou skutečností, že komponují se libretta a písňové texty nejubožejší kvality, že zhudebňuje se vše, co pod ruku přijde, bez výběru, třeba věci naprosto se příčící individualitě skladatelově, na nichž najisto musí ztroskotati. Pozorujeme, že není zájmu pro ideje a cíle hudební ciziny, že není ho ani pro ideje a cíle domácích průkopníků. Vidíme, že se všemu zle rozumí, že se nechápe pojem národního umění, že se špatně chápe obroda na národní písni. Poctivé zásadní kritice se nerozumí: nazývá se nevěcností. Neví se . . ., ach, kolik je těch záporů!

Je možno, aby takoví lidé vytvořili někdy Wagnerův sen »Umělecké dílo budoucnosti«, v němž spojena by byla všechna umění? Je možno, aby vytvořili vůbec jen »umělecké dílo«? Umělci mají prý množiti kulturní statek národa. Jak to možno, když sami nemají tolik kultury, kolik se jí předpokládá u intelligenta?

Jako pole, nezorané pole, připadá mi materiál, jenž má býti hudební Moravou. Je úrodné, ale nemůže roditi, poněvadž nebylo zoráno a zkypřeno. Talentů dosti — a závidění hodných talentů — ale po většině jádra, uzavřená ve skořepině, jádra, která snad ani se nevyloupnou, nýbrž splesniví a stuchnou . . . Neříkám, že jsou svým nevzděláním vinni jen sami. Díl viny spadá na hudební ústavy, vlastně na okolnost, že požaduje se příliš malé předběžné vzdělání při vstupu na varhanickou školu nebo konservatoř. Velmi málo lidí studovalo dříve více než měšťanskou n. nižší střední školu. Jen několik jich absolvovalo učitelský ústav nebo celé gymnasium a na těch právě dobré vlastnosti tohoto vzdělání nejlépe viděti. S talentem třeba menším než první jsou přece významnější: více blíží se ke stadiu, kdy lze s nimi počítati, poněvadž díla jejich něco znamenají. Jsou kritičtější, uvědomělejší, mají více zájmů. Nechci měřiti vzdělání jen počtem škol neb tříd; myslím však, že na váhu padá, probudí-li se ve škole touha po dalším vzdělání. A té, myslím, měšťanská nebo nižší střední škola neprobouzí vůbec nebo jen zřídka. Zůstává úkol ten pravidelně třídám vyšším. Byla-li už jednou probuzena, je dobře. Skladatel ji ukojuje (mnohdy snad neuvědoměle a nesoustavně, ale přece jen ukojuje) a tím roste i ve svém oboru. Čím hlouběji se všude zapřádá, tím hladovějším, tím lačnějším poznání se stává, ale tím také soustředěnějším a cíle vědomějším, poněvadž právě při tom přichází k poznání, že nutno a kde nutno differencovat a se omezovat. Tak časem může se probíti k novým ideám, proudům a cílům, pro něž má vždy větší porozumění než ti, kteří vyšli jen z nižší střední školy. Tito se zpravidla k nim nedostanou. Odbudou ledabyle (na vysvědčení snad s pěkným prospěchem následkem nadání), školu odbornou a pak s úzkými obzory a bez touhy po širších v srdci dotrou se teplého hnízdečka, v němž pěstují svůj »kumšt«: stále do kolečka, vždy od začátku. Chcete znáti celou legii takových lidí? Stačí prolistovati několik ročníků hudebního listu, který jim tiskne jejich práce. Po léta tatáž jména, ale pokroku nevidět. Linie vývojová u nich neexistuje, ztrnuli v prostřednostech; zůstali věrni šabloně. Neroste-li skladatel od díla k dílu, je mi to neklamným znamením mrtvosti, marných nadějí: zde růže nepokvetou.

Na Moravě jsme na tom nejhůře. V Čechách je už přece lépe. Tam je více hudebníků, kteří absolvovali celou střední školu, nebo i universitu. A tito právě vynikají. Zrovna tak v cizině: je charakteristické, že vůdčí hlavy dnešního i dřívějšího Německa staly se hudebníky teprve s universitním vzděláním.

Jinou vinu nese prostředí. Naše hudební poměry jsou takové, že nemohou přispěti mnoho k zrození genia. Jak nesmírně málo slyší hudebník, na př. brněnský, proti hudebníku pražskému! Brněnskému jsou koncerty svátkem duše, slavnostní modlitbou, řídkou lahůdkou; pražskému naopak denním živným chlebem, atmosferou, jíž stále dýše, ostruhou, jež ho znovu a znovu žene výš. První je odkázán jen na svou knihovničku a na bezbarvou monotonii klavíru tam, kde druhý má k disposici mimo to ještě bohatou paletu orchestrálních koncertů.

Vzpomínám těch, již »jedu« pražského života okusili a přišli pak do Brna. Jak jim vše zde připadá smutné a prázdné! Jak vzpomínají na Prahu a jak v nejbližší příhodné chvíli jedou tam pookřát divadlem, koncertem, výstavou!

Ale což, je-li hudebníku brněnskému nebo moravskému nemožno do Prahy na delší dobu se dostati, nebo častěji tam jezditi? Neví-li snad ani o jejím lepším světě a žije-li jen tím chudým soustem domácího chleba? Žije-li jím a je spokojen? Je největším jeho neštěstím, je-li spokojen, neboť spokojenost paralysuje jeho iniciativu, oslabuje jeho schopnost tvůrčí. Největší umělecká díla povstala z revolt. Stačí vzpomenouti: Wagner, Smetana.

Odkud má však šlehnouti jiskra impulsu zde, kde není ani nejobyčejnější vzpruhy, konkurence? Stále jen Janáček daleko v předu a nikdo za ním. Což jsou všichni ti naši hudebníci tak dobře vychovaní, že ani ctižádosti nemají? Anebo je jim sláva ničím a jen peníze mají u nich cenu? Trochu víc odvahy, velkého, silného chtění by bylo potřebí. Viděti nedostatek jeho i na všem ostatním.

Divadlo nemůžeme vystavět proto, že není člověka, jenž by se mu obětoval. Vystavíme-li ho přece — nemáme dirigenta, jenž by chtěl v něm viděti svůj svět, svůj osud; jenž by v ně chtěl vtěliti svou myšlénku, vycediti v něm svou krev, rozměniti v něm svou duši a tak je zúrodniti k dalšímu růstu. Máme touhu po koncertech, ale není tak mocná, aby si je vydupala.

Nedali jsme světu velkého pianisty, a jsou lidé, kteří zdáli se býti stvořeni k tomu. Nedali jsme světu velikého houslisty a jsou lidé, kteří měli nejen vlasy, ale i nervy, ducha a srdce proň.

Ale i kdyby všechno tu bylo, vzdělání, výchova, prostředí, konkurence, silné chtění, oslabují tvůrčí práci hudebníků na Moravě poměry. Náš skladatel nemůže ze skladby žíti. Musí míti ještě jiné zaměstnání, kterým si vydělává chléb, musí být učitelem, varhaníkem, kapelníkem . . . . Většinu dne, většinu svého času musí věnovati tomu, aby uhájil svou existenci, aby uživil sebe a rodinu a potom teprve, unaven, ubit, rozladěn, smí mysliti na to, co vlastně mělo by býti cílem všeho jeho života: potom teprve smí se obírati svými myšlenkami, sny, pracemi. Nemá nikdo zdání, co zoufalství a muk způsobují takové situace: duše volná, šťastná, nálada nejlepší, v hlavě plno nápadů, ale on musí jít a dát si rozleptat myšlenky i náladu protivným, neumělým brinká

ním nenadaného třeba hocha nebo děvčete. Je v nejlepší práci, myšlenky hrnou se mu do péra, myslí, že nemají konce, vše se daří – a tu bijí hodiny: nejvyšší čas jít do školy...

Píše-li náhodou delší práci: kde vzít jednolitost nálady, kde vzít vyrovnanou, úměrně rostoucí linii celkovou, neporušovanou přerůstáním jednotlivých částí? Není duch schopen vždy znovu vzlétnouti a v zanechanou náladu znovu se vžít. Odtud okolnost, že skoro všechna díla, která za něco stojí, povstala v noci. Ale jak noční práce vysiluje, jak otravuje tělo i nervy! Kolik lidí bylo tak předčasně ochromeno, o zdraví připraveno, do hrobu přivedeno!

Sem spadá kapitola o právech autorských. Ochrana jejich je u nás v plénkách. Skladby se hrají, honoráře však neplatí, a kde se platí (na divadle na př.) jsou směšně nepatrné.

Skladatelé měli by se sdružiti v organisaci, aby si hájení autorských práv vymohli. Jedině sami mohou si zlepšiti své postavení. Na vlastní sílu musejí spoléhati; neinteressovaní na věci jim nepomohou.

Snad ještě mnohé příčiny zdržují hudební produkci moravskou. Kolik případů, tolik speciálních okolností, že těžko lze o věci mluviti všeobecně. Je jisto, že práce na jejich odstranění pohltí ještě spoustu energie. Byl bych radou, hleděl odstranit nejdříve všecky ty, jimiž hudebníci jsou vinni sami – řekl bych vnitřní – a pak teprve ostatní – vnější. *J. Kunc.*

ESTHETICKÝ FORMALISM. Ve třetím čísle letošního ročníku »Moderní Revue« končí pan Miloš Marten jeden ze svých pařížských dopisů jakýmsi povzdechem, jejž vidím zejména v těchto větách: »V umění platí ti, kterým barva sloužila, aby vyjadřili sebe, ne její fysiku ... u těchto je technika obrazu prostě nutnou, samozřejmou podmínkou díla, asi jako jí jsou Beethovenovy intervaly chromatické stupnice. Jako hudba, je i malba formou myšlení, formou vrozenou a organickou, kterou přemíra kasuistiky zmrtvuje. A po půl století zdá se, že je v malířství technická kasuistika vším, volný, duchový rozvoj vedlejší věci. Neboť zdá se, že umění mizí.«

Vedle tohoto projevu mohu položiti jiný ještě pozoruhodnější. V 1. čísle nového ročníku »Volných Směrů« končí článek p. J. Meier-Graefea o Edgaru Degasovi těmito slovy: »Zcela uzavřen ve svou lasturu, odloučen od světa spřádá umělec svůj sen a nic ho už nepojí s jeho spolusvětem, ba ani jeho hněv. Takovým způsobem snílkové mohou zcela nerušeně zjemněti až v pavučinová vlákna. A l e, p t á m e s e s ú z k o s t í, k d o j i m p a k p o r o z u m í ?« (Podškrtávám já.)

Oba tyto výkřiky illustrují dobře stísněnou náladu jisté části soudobých kulturních lidí, z nichž jedni děsí se prázdnoty, která zeje po většině za virtuosním povrchem moderní umělecké tvorby, a druzí hrozí se propasti, jež stává se nepřeklenutelnou mezi světem, povolaným chápat umělecké dílo, a mezi nepochopitelným snem jeho tvůrce.

Moderní umění zašlo s impresionismem velmi často jednak k nejzazším mezím nejlhostejnějšího pro přímo nesúčastněné řešení nejčiřejších technických otázek, jednak v temné končiny nijak nekontrolovatelných snů vyjadřovaných rovnocenně individuelními prostředky, v končiny, jež pro dobrodružného jedince mají snad váhu a pochmurnost osudu, jsou však zcela cizí i obromné většině těch, jejichž schopnost chápati umění či tvořiti u sebe v jeho stopách jest cele vyvinuta.

Tyto tendence v moderním umění, velmi často s tvrdohlavou, chorobnou nebo potměšilou zálibou forsírované, našly značnou ozvěnu v úpadkových kruzích měšťanstva, jež cítí, že umění jest jejich poslední pevnost, v níž mohou ještě dokázat, co dovedou, jejich poslední tragedie a esthétství jejich poslední maska.

Tak na jedné straně vidíme umělce, kteří vyobcovali ze svých dílen a pracoven prostou linii a jasnou myšlenku, relief a perspektivu (nemyslím tu na pojmy čistě výtvarnické), vyjadřují se koktavě a barokně a předstírají hloubku tam, kde jest prozatím jen temnota, jež může býti velmi mělká.

Na druhé straně jejich esthetikové a kritikové vyhlašují pestré mlhy nebo čirý esthetický formalism za vrcholná díla umělecká a chorobné nebo neplodné výhonky kultury za její nejvzácnější plody.

Nikoliv, nejzralejší, nejčistší, nejkrásnější plod kultury není to, co zašlo nejdále za mez dovoleného a pochopitelného dobou, nýbrž to, co může se honositi tajemným spolupracovnictvím bezejmenných davů, jejichž duše a snu jejího jest křišťálovým výrazem. Není mízy pro život, není živých spermat v díle krajně egoistickém, ale tradice národa v proud slévá se jen z pramenů, jimž veliké terrainy dodaly nesčíslné krůpěje, jichž splynutí zůstává utajeno.

Krůpěje, jež sbíhají se v pramen, nejsou destilovány, nejsou zbaveny jiných a vonných látek; plamen tryská jasný a pro všechna ústa lahodný a občerstvující: veliké umělecké dílo není nepochopitelné a neužitečné. Jest jasné jako studánka, jest obsažné také, pronikl é skrz na skrz myšlenkou generace, třebaže je před tím ještě neujasněnou. Všecko ostatní jest jen material nebo hra.

Není velikého umění, jež nestojí v nejpřímějším a nejvřelejším poměru k duchovému vývoji doby.

Moderní doba přinutila však umění, aby bylo služkou privilegované kasty, jež má nejméně smyslu pro jeho obrozující úlohu, pečlivě vydresovanou služkou požitkářů, duševních i tělesných lenochů a histrionů, kteří prsním tonem dušují se, že jejich poměr k umění jest vřelý, kteří však provozují jen obratné eskamotérství nebo mu tleskají, pohrávajíce si s uměním, s filosofií, se vším. Vyhlašují dravý egoism a krajní skepsi za svaté principy, protože nic jim není svato, nic jimi milováno vedle jejich osoby.

To, co jest žalostnou nemocí, prohlašuje se za hloubku. Posmívají se myšlenkám, které jsou příliš jasné, protože příliš pravdivé a zítra již vítězné, posmívají se těžké práci osvětové, protože dovedou si jen pohrávati a mají vysílený mozek a vypráhlé srdce po všech nemocech věku, jimž se vydávali v šanc s labužnickou ochotou.

Zde se zakazuje mysliti, chtíti, tvořiti, jíti k jasnému cíli; zde se vraždí myšlenka.

Privilegovaná menšina prázdných požitkářů, vykořisťujících lenochů a potutelných histrionů může býti spokojena s umělci ve svém žoldu: omamné mlhy, filigrán a mrtvá lastura lákají amatéry, esthetický formalism zadržuje pravdu,

která jest na pochodu. Zadržuje ji na krátko jen; ale, kdyby to bylo na hodinu, dobrá je ta hodina pro ty, kteří ztratí pak všechno a budou-li se chtíti státi lidmi, bude jim předem poznati, co to jest selská dlaň, dělnický mozol, myšlenka a dílo. –

U nás esthetický formalism, pěstovaný měšťanskými essayisty, kritiky a písaři, slaví orgie, zejména v poslední době: artistní dovednost je velebena jako nejvyšší meta a na úkor všech pokusů o umění živé a výživné, pomíjíme-li ovšem zvláštní případ Macharův. Není sice nouze o protitlak, ale ten jest povšechně takového rázu, že přicházíme s ním z deště pod okap. Na jedné straně rozhoduje se tu nejtypičtější měšťácký moralism, jenž nevidí za špičku svého nosu; na druhé straně řádí moralism »socialistický«, jemuž všechny kyselé hrozny mimo dosah jeho rozoumku visící, jsou »měšťáckou neřestí« a jenž protežuje každou tendenční chamraď, jen když nečelí dogmatům partaje.

Rozumí se, že mnoho viny tu má i těžkopádný duchový vývoj náš; mnoho německé koženosti a setrvačnosti je v lidech, kteří u nás myslí. Jak by se asi zasmál takový Anatol France, takový Remy de Gourmont nebo jiný krásný duch francouzský našim ubohým sporům o náboženství, křesťanství nebo antiku! Kdyby viděl, jak po několikaleté diskusi zakalil se u nás pojem náboženství co nejdokonaleji, kdyby četl nebo slyšel našeho světového Masaryka, který si tak pěkně zašpásoval v parlamentě a liberálním a klerikálním taškářům učinil dojemnou přednášku o náboženství! Kdyby viděl, jak se u nás zatemňuje podstata křesťanství! Kdyby poznal, jak náš Machar falšuje a zmalicherňuje antiku (v »Římu«, nikoli v básních) a při tom velebí ji na úkor nových hodnot, jež jsme získali vývojem, s jak opovržlivým gestem odmítá Renaisanci, aby týmiž ústy horoval pro moderní Řím – královský!

Kdo u nás ukázal dosti jasně a vážně v té diskusi o antice, že ono veliké a nezdolné »ano« k životu, ty pohanské a krásné pudy lidské, jež daly zroditi se všemu, co antika měla skutečně velikého, nezahynuly se svou antickou slupkou, nýbrž vždy znovu a znovu v nejrůznějších dobách a na nejrůznějších místech pronikají nad křesťanský i nekřesťanský rmut a obrozují život? Jediné užitečné poučení, jež jsme mohli míti z této diskuse, nebylo vysloveno, každý hájí svou malinkou pravdu a lež; myšlenka sedí při tom v koutku a čeká.

Odkud má naše umění čerpati posílení k ideovému rozmachu, když se u nás tak úsilně pobíhá semo tamo jen po ušlapaných cestičkách, když duchový náš vývoj neodhaluje hlubokých perspektiv a slávy budoucnosti. České horizonty nesl si Machar do Říma; proto výsledek jeho cesty tak zklamal.

Pak také není divu, že se u nás setká s nepochopením a rozhořčením každý, kdo k nám přijde ze šťastnější země, kde překonali problémky, o něž se tâháme, a kde všechny jasné oči jsou upřeny k velikým událostem, jež se již rodí z naší doby.

Malý, ale karakteristický příklad toho jest způsob, jímž jistá část neklerikální kritiky odsoudila svého času Kupku a nyní Jossota. Táž ústa snad, jež velebila Macharovy »Boží bojovníky«, odsuzovala karikatury Kupkovy. – Týž člověk možná, který obdivuje se veršované satyře Havlíčkově, odmítá drsně Jossota.

Jaký zmatek! Jaká nesmyslná zaujetí! Český knihomol provází bez uzardění takovou duchaplnost, jako, že karikatura Kupkova a Jossotova je – »nespravedlivá«. Což, probůh, bylo někdy smyslem a účelem karikatury a satiry něco jiného, než zveličování chyb, sesměšňování ctností, stylisování přirozených linií v bizarní ornament, jenž vyvolává úsměch? Není tato »nespravedlnost« podstatnou methodou karikatury a satiry, bez níž ani jedna ani druhá není myslitelna?

Nevěřím ovšem, že podobné úsudky pronášejí se u nás bona fide. Měšťanská duševní pohodlnost, strach před drzými myšlenkami zítřejší revoluce, omezenost a nesnášenlivost diktují tyto paušální výtky. Ale jsou stejně směšné, zejména, pocházejí-li od lidí, kteří odsoudili by jistě každého, kdo by podobně mluvil o Havlíčkovi, ač sotva by podepsali některé jeho epigramy.

Nepovažuji ani Kupku ani Jossota za geniálního malíře, ale výbornými kreslíři jsou oba, i když v jejich cyklech jako v podobných pracích literárních jsou strany nestejné hodnoty. A vážím si jich, protože jejich dílo jest zároveň nejkrásnější propagandou. Jejich kritikové odsuzují je především proto, že jejich myšlenky jsou jim nepohodlné. To je tak pravda, jakože titíž lidé o závod chválili svého času banální, sentimentální a umělecky většinou stokrát slabší cykly Holárkovy, ideově tak málo nebezpečné.

Dnes rozhodují tu ovšem formalistní a artistní měřítka. V umění výtvarném není však esthetický formalism nebezpečím velikým. Může pomoci ubíti nesmyslný kult zarámovaného obrazu a obrátiti zájem umělců i publika k nejdůležitějším činitelům všeobecného uměleckého obrození, k architektuře, k ryze dekorativní malbě a k uměleckému řemeslu.

Ale v literatuře, zejména v naší, ideově tak ubohé, mohl by se státi pohromou, kdyby vyvolal bezduché nadšení pro prázdnou formu. Mládež, jež má v sobě dnes hodně arivistické a líné krve, uvítá ho jistě vřele. *S. K. N.*

GOETHE A CENSURA. »Omezovací zákon bude jen dobře působit, zvláště když omezení netýká se ničeho podstatného, nýbrž míří jen proti osobnostem. Oposice, která nezná žádných mezí, stane se plochou. Omezení nutí ji k větší duchaplnosti a to je velká výhoda. Přísný a hrubý projev mínění dá se omluvit a může být jen tenkrát dobrý, má-li někdo pravdu naprostou. – S t r a n a a l e d o k o n c e n e m á p r a v d u, p r á v ě p r o t o, ž e s t r a n o u j e«. (Eckermann – »Gespräche mit Goethe«) – Této výhody, jak známo velice duchaplně využitkoval Havlíček: Psal o Irsku, když nesměl psát o Čechách. – Neškodilo by, kdyby trochu té censury dobrovolně si uložili někteří naši spisovatelé – literární stranečky a strany. Projevům jejich rozuměli by pak jenom zasvěcenci a ne literární chátra po kavárnách a hospodách. Ale zdá se, že tak mnohým literátům záleží víc na úspěchu literární ulice, než na duchaplnosti a odtud známé a myslím, že už hodně trudné konsequence. *V. M.*

H. De BALZAC, mocný básník, bystrý pozorovatel, šťastný romancier a myslitel, napsal tato památná slova:

»La loi moderne a créé le plus horrible de tous les maux: l'individualisme«.
Moderní zákon stvořil nejhroznější zlo všeho zla — individualismus. —
Nebude na škodu, když aspoň přemýšlet se bude o dosahu a mezích tohoto výroku. *V. M.*

MEMENTO. Pro všechny případy bude dobré zapamatovati si tato slova Macharova (Čas, ze dne 26. ledna): ». . . . že talent, když i sebe vítězněji vyrazil, seschl a zakrněl nedostatkem materielním, zamčeným horizontem, nemožností dalšího vzdělávání, slovem: tím, co nazýváme českými poměry — toho dokladem jsou dějiny české literatury devatenáctého století.« *N.*

DVA DUCHAPLNÉ VÝROKY. »Die Kunst ist zwar nicht das Brot, aber der Wein des Lebens«. Jean Paul (Sämmtliche Werke IV. B. 1837 »Museum«) — »Umění není právě chlebem života, nýbrž jeho vínem«. F. X. Šalda (Boje o zítřek, Umělecký paradox, str. 166.) *E. S.*

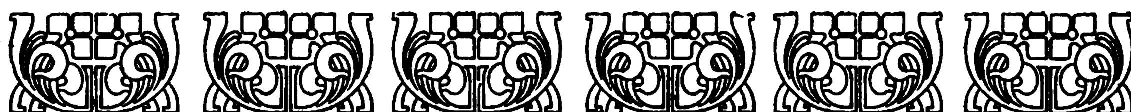
TRIBUNA. Pan Arnošt Procházka je, bohužel, přesvědčen o absolutní neomylnosti a platnosti uměleckých názorů Mod. Revue a jejích spolupracovníků. Proto (viz Mod. Revue, čís. 5.) předně věří, že Martenův referát »Literární historie a kritika« vyvrátil plně mé poznámky o F. V. Krejčím a A. Novákovi zejména. Ponechávám mu milerád tuto útěchu ve zlých dobách. Nejsem ani dost ješitný, ani nevisím celou duší na podobných, pro mne zcela podřadných literárních sporech, abych nějakou replikou hájil svůj názor a pány, kteří se mnohem lépe mohou obhájit sami. Jsem také přesvědčen, že protichůdnost našich názorů je založena u nás příliš hluboko a povahově, než abych mohl doufat o jakékoli sblížení stanovisek v těchto otázkách. Připouštím, že Marten se svého hlediska necítí právem sympatii ani ke Krejčímu, ani k Novákovi, ale neuznávaje jeho praemis, ani jeho methody, nemohu se cítit poraženým. Konečně jsou mi dnes také hlediska specielně karakterisující umělecké názory Mod. Revue hodně lhostejná. Jsem již takový nepolepšitelný »pokrokář« a »utilitář«: má pozorování mi praví, že tato specielní hlediska vydala již všechnu svou výživnou sílu tam, kde byla výživná, a ztratila svou nebezpečnost tam, kde byla nebezpečná pro náš literární a umělecký vývoj, a proto můj živý zájem, ať positivního ať negativního rázu, hledí jinam.
Proti povídání o »drsných osobních injuriích« a »nezodpovědných povšechnostech« měl bych se ovšem důrazně ohradit. Kdyby ty moje dvouřádkové karakteristiky tří kritiků z Mod. Revue nebo poznámka o barokním slohu, jež přiléhá ze spolupracovníků toho listu jen na Martena (a nic jiného z mé stati nedotýkalo se spolupracovníků Mod. Revue!) byly drsnou osobní injurií«, pak ohromná většina toho, co pánové z Mod. Revue napsali, když kriticky nebo referentsky odsuzovali, byla by nejhanebnější nadávkou, nejsurovějším výpadem. Ale dopustil bych se směšné naivnosti, kdybych výtku p. Arnošta Procházky bral příliš vážně. Vždyť o několik řádek výše v témž čísle a na téže straně má týž pán stať »co nejhlouběji dole«, jež přes to, že vychází leckde ze správných předpokladů, není ničím jiným, než řinčivým řetězem osobních injurií nejdrsnějšího rázu. Kdo v té jámě sedá, jiného tam hledá, hlavně, považuje-li sebe a své druhy za neomylné a nedotknutelné.
Trvám doslova na všech svých úsudcích ve stati, o níž se jedná, a tím důrazněji, že tyto moje úsudky nejsou výplodem osobních mých zaujetí, nýbrž souhlasí s celým mým názorem na umění i život. Mluví-li p. A. Procházka rozhořčeně o »veteši«, má se svého hlediska snad pravdu, ale já nepěstuji exotické pro exotické, nové pro nové a za každou cenu; mluví-li o »nezodpovědné povšechnosti«, upozorňuji ho, že píši vždy pro všechny čtenáře publikace, v níž uveřejňují, a nikoliv pro Petra nebo Pavla literárně činného. Odsuzuji-li některý zjev nebo směr, mám na mysli užitek čtenářů a nikoliv osobu apoštola odsuzované mnou tendence, nejsem literární politik. Nezávidím koruny žádné pomazané hlavě a nemám záliby v několikasloupcových osobních polemikách. Snad si tím někdy ublížím v očích některé literární galerie nebo kavárny, ale co na tom sejde: vím, kam jdu. S. K. N.

PRO DOMO MEA. »Ani Vilém Mrštík není mně povznešen nad podezření. Jemu nevyhovuje žádná politická strana, protože v zájmu kulturním činně a plodně neúčinkuje. A proto drží se stranou, která v zájmu kulturním účinkuje činně a plodně snad nejméně ze všech. Vilém Mrštík drží s konservativní »Moravskou Orlicí«, s orgánem strany Žáčkovy a Pražákovy«. — Slova dr. Jana Vávry, recte dr. Herbena — jehož pod pseudonymem už z logiky poznati, není věru žádným uměním — —
»Čas« vynechal podškrtnutá slova a cituje článek z Mor. Obzoru«, píše:
»P. V. M. osobně píše do »Mor. Orlice«, hlásí se tedy k orgánu strany konservativní«.
Bravo! — A co ještě? — Nuž, podotýkám: Že konservativní a dokonce »velice konservativní« strana je mi zrovna tak za osmnáct, jako každá druhá bez dvou za dvacet a konservativní ještě za méně právě proto, že je stranou, která v zájmu kulturním účinkovala a účinkuje činně a plodně nejméně ze všech, ačkoliv jako strana nejstarší a nejmocnější příležitosti, času a moci měla k tomu nejvíc. *V. Mrštík.*

LISTÁRNA. »R. Bojko«. Bude uveřejněno v čísle příštím.
Loyalně přiznávám, že — výčitka, jakoby veřejnost naše věděla o Uh. Slovácích teprv tenkrát, když u Černové teče krev — týkala se české veřejnosti vůbec a nikoliv »Dne«, který slovenským věcem od prvního svého čísla věnuje pozornost stálou. — Tak činí také jiné listy, mezi nimi zvláště »Čas«. Ale nemohu kvitovat poznámku »Dne« jakobych právem hájil svou prioritu v obraně věcí slovenských. Nejsem prvním, přede mnou byla jich řada a v ní na prvém místě jmenuji p. Kálala. —

Za redakci a vydávání zodpovídá Ot. Skýpala, Moravská Ostrava.

Tiskem knihtiskárny Birguse a Riedla v Přívoze.

ST. KOVANDA.

ZA SVATOPLUKEM ČECHEM.

Zemřel tiše a slavně jej pochovali. Marně se doprošovala rodina, aby byl pohřeb v »intencích zesnulého«, neokázalý, tichý; musili se na konec ještě mocně ohraditi, aby aspoň od kněžské pompy bylo upuštěno. Nelze to bráti ve zlé; jinak už nedovede truchliti národ.

Pohřeb byl okázalý a bojím se, aby nepřinesl více škody než prospěchu. Neboť v lesku a nádheře se zapomínává na věci tak jemné, jako jsou zásady a snahy tichého myslitele. Jest tu zase ono nebezpečné úskalí, že mnozí asi z těch, jimž nebyla posmrtná oslava Čechova proti mysli, vskutku jej 1. března pochovali, — že se snad ještě složí na kamenný pro něj pomník a postarají o koupi všech jeho spisů do knihoven, na tom že však přestanou. I oslava velikých mužů náleží k těm »národním povinnostem«, jichž se národ s ochotou chápe a rovněž tak ochotně zhošťuje. Jednotlivci, slabí na vzbudování pravé niterné paměti pro Sv. Čecha, sdružují se v průvody, zhutňují svůj chabý cit a znásobují počtem hlav spolu s nimi truchlících; jsouce i se svou lesklou uniformou jen zrnkem v moři lidstva, pociťují hrdost smíšenou s pokorou, žal s mohutným národním sebevědomím. K témuž účinku čtou plané, frázovité glorifikace novinářské, jež používají vhodné nálady a vykládají dílo básníkovo dle svých vlastních tendencí. (Poučné bylo čísti, jak dovedl ku př. též pražský »Čech« zaonačiti věc a užiti docela i »Písní otroka« k propagaci svých zpátečnických besel.)

Avšak byť byly tyto city a pocity sebe mohutnější, pominou a malá sensace dovede je zatlačiti, aniž by zanechaly trvalou stopu. A kdyby se to mělo státi, nebylo by nikdy jistě větší nespravedlnosti než v případě Čechově. Neboť Sv. Čech nebyl spisovatelem, jehož význam by náležel po smrti už jen literární historii. Byl zase jedním z těch několika velikánů naší obrozené literatury, kteří si udrží lesk a jas svého slova i pro všechny budoucí dny, jehož výroky ještě časem nabudou na platnosti a přiléhavosti. K němu se vrátíme, od něho se budeme učívati.

Ovšem tragické bylo, že Sv. Čech neumřel v době pro svoji tvorbu nejvýhodnější. Připadal mi vždy jako skála, pod níž jsou města a nivy; města se modernisují, půdorys jejich se stále mění, nivy rozkvétají a odkvétají, — avšak skála stojí pevně, nedotčena změnami času, jedině sníh — stáří ji na čas zakrývá. Přečtěte si posledně uveřejněnou báseň Čechovu »Do širého světa« (pod pseud. V. Janota) a poznáte, že srovnání to není zcela nevhodné. Nejen forma: rytmus, tvar sloky a rýmy, jejich pořádek, i způsob myšlení a celková idea básně je tak ryze Čechovská, že pseudonym

autora nemůže ukrýti; tak jak jsme Čecha poznali kdysi v »Jitřních písních«, takovým zůstal i v této poslední básni, ráz epiky se neměnil, slovo jeho prosaické mělo ustálenou dikci. Zatím co v lyrice mladé dána přednost úplně verši rozjímavému a krajně náladovému, zatím co se za chválu připisovalo přiznati se k nejistotě, skepsi a mátohám, — neodchyloval se Čech od svých rázných, zocelených slov, — láska k vlasti podrobena od mladých ethické revisi, avšak Čech nemalátněl proto a (viz ku př. báseň otištěnou v »Mor.-slez. revui« !) stále volal k svornosti národní a k boji za svatá práva. Epika převládou lyriky byla úplně zlomena a tak zůstal až do své smrti jediným současným pěstitelem tohoto básnického odvětví, nehledíme-li k některým pokusům, jež nevybízely k následování; avšak ani v tomto bodě nezachránil si sympathií u mladých, kteří úplně se odkloňovali od historismu a jimž se ani nezalíbilo v jeho apriorních a vyjasněných odpovědích na časové aktuelní otázky (Sekáči, Sníh, Živsa). Byltť Čech romantikem a už z toho hlediska nebylo mezi ním a generací novou naděje na souhlas. Ani konečně prosaické práce jeho nevstupovaly v jednu řadu s novými proudy; jeho prosaický sloh, jehož přednosti teprve příští posudky plně ocení, přinesl po Nerudovi novou fási zdárného vývoje, přes to však nenalezl pokračovatelů a mezi příčinami tohoto zjevu nemalou roli hraje zase odlesk lyrických novot, jenž učinil novou prósu rozplývavou a neživotnou a odvedl tak úplně od Čechova vzoru. — Tak zříme v dnešku mezi Čechem a generací, jež byla svědkem jeho šedin, úplnou propast; Čech umírá osamělý, bez radosti z vlivu na další vývoj.

Vliv ten teprve může přijíti a nelze mysliti, že by se nedostavil.

Příčinu stálosti a neměnlivosti Čechovy tvorby třeba hledati ve způsobu jeho života. Tak daleko »od literatury« v běžném slova smyslu nežil dosud nikdo z našich spisovatelů. Chtěl býti svoboden na vše strany, — proto odmítal pocty, uhýbal světskému hluku. Udává se jako příčina toho i jeho skromnost, — avšak mocnější nad ni bylo vědomí životního cíle, Sv. Čech nechtěl podléhati vlivům ani jednotlivých osob ani mass, chtěl si zachovati mysl čistou pro umělecký sen, jejž provésti si předsevzal. Proto se vzdal i členství redakce »Nár. Listů«; ani toto zdánlivě svobodné povolání nestačilo pro jeho představu nezávislosti umělecké. Jak daleko jsme od něho my ostatní, kteří se pro úsměv mass vypravujeme do měst a městeček, kteří píšeme proslovy pro nová divadla a motáme se mezi politickými stranami a literárními společnostmi, hledajíce mocných a bohatých tohoto světa! Jak by pak mohlo býti jinak, než je, že zrazujeme dnes svůj včerejšek a zítra svůj dnešek?

Ale na straně Čechově prospěch a na naší nevýhoda jest ještě v jiné věci. Duch, jenž stál mimo svět, měl klidný pohled do národního našeho života, — my súčastnění nemůžeme se, i když chceme, vymaniti ze začarovaného kruhu svých sympathií a antipathií; Čechovo slovo plyne, před ničím se nezaráží, nevyhýbá se ani neuhýbá, kdežto naše zní nejistě, jakoby nad každým naším výrokem stál vykřičník nějakého ohledu Čech mohl psáti a vskutku také psal pro; sebe, my píšeme pro lidi, pro frakce, pro ideje. My se již literárně rodíme se zlatým penízem v ústech, Čech s ním teprve umíral, — onen je lákadlem, tento konečnou odměnou; jak různý to svět!

Ovšem ani způsob, jímž si vedl Čech, nebyl úplně bez neprospěchu. Čech znal málo život, byl velikým idealistou. Vzpomeňme jen jeho básně »Sníh«! Ta jeho odpověď v ní, že láska a milosrdenství jest dostačujícím lékem na křiklavé společenské nepoměry, na rozpor mezi chudými, opovrženými a bohatými, šťastnými, se přece jen nehodí do tohoto světa; zůstává řešením velmi, velmi theoretickým, za nímž vždy se vleče zlověstné »ale . . .«. A tato theoretičnost jest přímo charakteristickou pro každou Čechovu ideu. Střední cesta mezi všední skutečností a imaginární vidinou byla by nám jej přiblížila k srdci velice. Čech, sahaje k životním otázkám, dotýká se vždy, i je-li zcela detailní ve svých líčeních, pouhého povrchu života bázlivou rukou. Nesetkáte se v četbě jeho děl nikde s vášní, nikde s krutostí, nikde se žádnou pravou zlobou života. Nemůže se říci, že by nebylo vůbec takových temných situací v jeho básních, ale slovo Čechovo, jež z dobrého činilo nejlepší, odzbrojovalo i zlo z palčivosti, ubíralo mu ostnů, takže proti oslňujícímu jasu ctnosti a krásy stál vždy jen polostín špatnosti a zkaženosti.

Také »Písně otroka« z úst Čechových nenabyly pro tuto příčinu svého nejvlastnějšího tonu. Už to, že se básník utekl

k pouhé allegorii, jest pro Čecha typické; byl událostmi přivolán k tomu, aby promluvil za národ, cítil vše, co národ tížilo, — avšak nebyl s to, aby plným a přímým slovem vytkl křivdu. A že došla tato sbírka u nás tak jásavého přijetí, to nebylo zásluhou slov vytištěných, nýbrž oněch mezi řádky, jichž idealista Čech nemohl snésti se rtů.

Bylo by velmi zajímavo stopovati tento ráz Čechův i na jeho satyrických básních, ukázati, jak i šlehy jeho málo bolely, vedeny jsouce rukou, jež nedovedla doopravdy zraniti, — nalezla by se touto cestou i příčina, proč se nedostává jeho prosám, stylisticky tak rozkošným, potřebné reliefnosti.

Také historická epika Čechova jest jen idealisací minulosti. Nešlo mu o pravdu historických dějů, jako spíše o pravdivost svých historických vidin. Ovšem minulost česká nemohla si najíti pěvce vzletnějšího, nadšeného větší láskou k bývalé královské slávě české, stiženého hlubším a opravdovějším žalem nad skončením vítězné písně našeho národa, než byl Sv. Čech. Historické jeho eposy zůstanou povždy hlavními jeho repraesentanty, v nich najdeme Čecha u nejvolnější tvorby, tam nejšíře se rozpínala peruť jeho slova. To pole bylo básníku vlastní, stalo se jeho životním plánem a se žalostí vzpomínáme, že nemoc a potom smrt ochromila básníkovu ruku před dokončením »Roháče na Sioně«, jenž měl řadu jeho básní epických z českých dějin vyvrcholiti a korunovati.

Dikce Čechova byla jednotná, ať v básních, ať v prose. Třpytila se leskem, září a barvami. Jeví se v ní básník bystrých a dychtivých postřehů, milovník pestrého kolotání, rušných, nepokojných scén.

*

Zemřel básník, dílo jeho je ukončeno. Ještě máme blažící naději, že nám smrt odhalí práci posledních desíti let, již on úzkostlivě tajil, že se nám nyní dostane do rukou jeho korrespondence, že memoiry těch několika lidí, kteří vídali Čecha z blízka a směli jej pozorovati, ukáží nám na něj jako na člověka. Pak již budeme museti však uzavříti knihu, do níž složil svoji duševní činnost veliký duch, zlaté srdce a věrný, milující syn vlasti.

Přes jeho hrob jde již prudké, sebevědomé vlnobití nových časů. Jde přes něj chladně, protože český svět ovládla jiná hesla. A otevře-li se komu srdce, že pocítí celou velikost tohoto posledního a nejslavnějšího romantika, — s bázní jen otevírá ústa, aby oděl chválu tuto slovy; jsouť jiná hesla a jiné časy, i chvála na romantika usvědčuje z romantismu.

A přece se stále oči ohlédají za tím, jenž odešel, a táží se: přijde-li brzo někdo tak veliký, tak nezištný a tichý, aby nám jej nahradil?

MILOSLAV HÝSEK.

FRANT. TÁBORSKÝ.

Myšlenkový vývoj svého básnického díla charakterisuje Frant. Táborský sám v jedné z básní poslední své knihy: jeho srdce vyšlo do světa radostně a nadšeně všecek milujíc, ale poraněno jím mlčelo v samotě; až nabylo sil a zmužnělo, znovu vychází a zpívá o své lásce k zemi, ale ne již bez hněvu, jako kdysi, nýbrž naopak rozhorleně se staví proti všemu, co je nízké a falešné, chtějíc, aby se nade vším snesla očistná bouře.

Jeho literární počátky spadají do sedmdesátých let minulého století a nezapřou, že básník dýchal moravský vzduch. Aby oddaně podlehl jeho kouzlu, podporovalo několik okolností: rodák z Bystřice pod Hostýnem (kde se narodil 15. ledna 1858) již od dětství viděl a miloval onu pověstnou horu, jež byla oblíbeným předmětem těžkopádných poesií moravských básníků doby Sušilovy; žák mladého olomouckého gymnasia byl do vlasteneckých a literárních názorů uváděn předními repraesentanty tehdejšího českého kulturního života na Moravě, Janem Kosinou a Janem Havelkou, a ocitl se zde v bezprostřední blízkosti starých literárních tradic, v Olomouci pěstovaných; syn chudého venkova konečně již svým po-

stavením byl nucen všímati si života lidu a básnicky jsa založen nemohl než milovati jej a splynouti s ním svým nitrem. Odtud jest lidová píseň i pro něho nevyčerpatelnou studnicí poetického tvoření, odtud jest Erben vzorem jeho ballady a slovanští básníci vzorem básníků národních, odtud Hostýn místem posvátným a dosud hodným nových básnických apostrof. Ale při tom má vzhledem k ostatním básníkům moravským několik předností: Hostýn mu není jen místem, k němuž by zalétalo jeho vlastenecké nadšení, nýbrž je to část jeho rodného kraje, a spojen jsa s jeho dětstvím je opředen kouzlem jeho osobních vzpomínek; léta, v nichž začíná svoje básně tisknouti, jsou pro mladé nadšence opojivá vínem prvních knih Jar. Vrchlického, v nichž rozběh do ciziny není jen chtěný, nýbrž přiveden ryze uměleckým duchem, jemuž je doma těsno a jenž potřebuje nekonečna, aby měl kam vysílati všechny barvy své nádherné dikce; a jest konečně ve srovnání se svými předchůdci i současníky skutečným básníkem, který dovede svoje verše prohřát intimitou radosti nebo melancholie opravdově cítěné.

Takové jsou jeho první básně, jež tiskl pod pseudonymem Fr. Hostivíta – obměna jeho dřívějšího jména Vněslav Hostivít ze studentského listu »Háje« – osmnáctiletý v pokračovatelce zaniklých moravských belletristických listů »Hvězdy« a »Besedy«, olomoucké »Koledě« a v almanaších »Zoře« a »Nitře«. Netřeba zakrývati oči před jejich nedostatky; Leandr Čech tehdy již je vytkl: je tu častá nejasnost a přeplnění obrazy; ale po letech Táborský sám, recensuje pražskou výstavu mladého chorvatského umění, udává známky zdravého uměleckého mládí: vysoké a ušlechtilé aspirace, smělou troufalost a rychlou a neostýchavou napodobivost – vše, co sám tehdy měl a co v sedmdesátých letech na Moravě bylo řídkou vlastností. A to bylo jistě příčinou, proč kouzlu těchto veršů podlehl i sám professorsky pedantický kritik Kosina, jenž ho v časopise Matice Moravské vyzdvihl a způsobil, že celá veřejnost věřila, že v Táborském roste Moravě první opravdový básník.

První opravdový básník ... Neměla ho dosud. Když Praha vytýkala Moravě nedostatek českých knih, hájila se tato vždy jejich výkazem. Ale jako v letech čtyřicátých, tak na počátku sedmdesátých nebylo v seznamu jejich autorů jediného poety. – A odtud toto očekávání a tato víra. Neboť z generace, jež zde tehdy vzrůstala a jež dala vědě, belletrii i umění překladatelskému několik dobrých jmen, básníkem jest on jediný.

»Básně« jeho vyšly až po letech 1884. Táborský, jenž koncem let sedmdesátých přišel do Prahy, na nějakou dobu umlkl. V prudkém literárním zápase, jenž rozdvojil mladé stoupence Vrchlického od starších literátů, bojících se o národnost českého písemnictví, šli odchovanci Bartošovi a Kosinovi v intencích svých učitelů ruku v ruce se zastanci českého umění ve smyslu dosavadních názorů. Táborský, ač se od Vrchlického naučil jednak nebáti se rozběhů za hranice své vlasti a jednak lehkému a barvitému verši, podstatou svou kotvil doma, na Moravě; šel tedy se svými starými přátely a súčastnil se jejich nových časopisů a almanachů. Za nedlouho však jeho srdce »poraněno zvolna couvalo ... a jen chvělo se a jen třáslo se místo písničky«. »Básně« v této době vydané, byly přijaty vřele jak v Praze, tak na Moravě. Souvisí s dosavadním jeho vývojem již tím, že jsou v nich čísla z jeho prvotin a že jsou věnovány památce zatím zemřelých jeho moravských druhů Večeře a Babičky; ale i jinak znamenají zakončení této první fase: je to Morava, o níž často sní a po jejímž rozkvětu touží, je to Hostýn, jenž je zde svědkem dávné minulosti nebo druhem básníkova dětství, a při tom všem vědomí, že jeho verš je »echem století«, reflexe o životě a světě celém. Nejvýše stojí jeho básně, věnované Tatrám a Slovensku, ať již psané uhlazenou formou sonetu nebo přirozeně jako vrba vyrostlé tonem slováckých pěsniček; v nich jest žhavá vášnivost mladé slovácké krve, rozpěňující se znova a znova vínem, tancem, pohledem na sličné děvče; v nich je tesklivý smutek mladého samotáře, zvyklého jen snům a toužícího při pohledu na bujné veselí po sladkosti života, jehož se nedovede zmocnit; v nich jest konečně všechna beznadějná zoufalost kamenitých polí a roztrhaných střech na slováckých chalupách, ve kterých obyvatelé neznají než práci a bídu. Podivno, že v cyklu, věnovanému lásce, není nic z tohoto skutečného života, že láska jest zde cítěna ne jako živelná síla, nýbrž jako předmět pro předem resignující sny nebo nevinná čtveráctví.

Ve »Staré komedii« a v »Melodiích« z let 1892 a 1893 jest již básník jiný. Zde se jeví již jeho zmužnění a jeho láska s hněvem spojená. »Stará komedie« je vlastně jen zlomek nedokončené velké básně, z níž jsou sem zařazeny kapitola druhá (»Dubnové nálady«) a čtvrtá (»Masopust«); k doplnění knihy je přidán »Veliký sněm ptačí«. Autor ve »Sněmu« těžil ještě z toho, co se do něho vžilo před lety na Moravě: lidová píseň mu dala smysl pro prostý, ale krásný výraz, poesie ruská, z níž právě překládal, bezprostřední nazírání; snad satirické eposy Svatopluka Čecha nezůstaly bez vlivu, ale k bičování nectností lidské společnosti užil znovu staré známé formy zvířecích sněmů. Nepojal sem života ve všech jeho odstínech, nýbrž jen otroctví lidí, nabubřelou povídavost a požitkářství. Ptáci, jimž kníže orel slíbil vydati manifest o rovnosti a svobodě všech, nedovedou než pro nadšený zpěv skřivanův báti se šibenice a uklovati jej, aby se očistili z podezření buřičství — to jest hlavní nitkou básně, na níž autor navinuje pestré rozhovory jednotlivců ve sněmě, odposlouchané lidem v celém veřejném životě. Vřelé soucítění a bolest nad tím vším dávají této práci tep skutečného života; satira zde nikdy není zdůrazňována a báseň má plynulý epický děj, nepřetrhaný ničím zbytečným, jenž ve zvonivém verši, stavěném jistě a barvitě, zaujme a působí plně a pravdivě.

Satirou nejsou nedokončené kapitoly »Staré komedie«. Zde vzpomínky mladého moravského doktora, dlouho v Praze místo studií tančícího na Žofíně a lva promenád, jsou prohřáty teplem melancholie nad marností toho všeho. Ani tam, kde bylo mnoho lákavé příležitosti k persifláži při výpravách venkovských rodin na pražský ples, básník z tohoto ovzduší nevystupuje; tyto přípravy jsou tu vylíčeny se stejným kouzlem poesie jako první dívčí lásky, ať klamající nebo klamané, v sále žofínském. Hrdina těchto kapitol, dr. Dobrovský, je potomek Oněginův a přímý pokračovatel pana Vyšínského a reka eposu Fr. Adamcova, ale jest zde domácí, české ovzduší skutečné, ne chtěné; básník snad sám prožíval tyto chmurné nálady všech mladých lidí, a že vřele česky cítil, také to, jak trpěl, bylo české. A nadšené verše o kráse Prahy, tolik připomínající na obdobná místa současného románu Mrštíkova »Santa Lucia«, souvisí s tímto jeho skutečným životem. A proto tato kniha nesmí nikdy býti opomenuta, chceme-li poznati českého člověka; zde stojí mladý intelligent, pessimista, jenž už užil velkoměstského života, otrávený a znechucený, v české Praze, a není v něm nic cizího, chtěného a odkoukaného.

»Melodie« jsou zase cyklus básní lyrických. I zde se ještě často hlásí k slovu forma lidové písně a její ton, i zde básník zpívá o svých potulkách českou přírodou, o svých dojmech nad řekou, v horách, v lesích, u rybníka za jitra či večera nebo noci, kdy vše stichlo, hvězdy se zatřpytly na nebi, měsíc vyšel a konečně se hlásí ku životu slunce prvními červánkami na východě. I zde »Cestou« si uvědomuje, že miluje nejen svůj rodný kraj, ale celý svět, volnost všech lidí, čistá srdce a přímé hlasy. Ale jeho kosmopolitismus není již mladicky neuvědomělý, nýbrž roste z vědomí jeho jako českého člověka. A takovým se zde hlásí plně a určitě řadou básní, v nichž jest nespokojen naším veřejným životem a volá, že »již nazpívali jsme se, nadeklamovali o lásce k rodné zemi do syta« atd., totéž, co později vyslovil ještě jasněji a do důsledků J. S. Machar. A podobné vzpomínky na vlast jsou i v cyklu »Cestou k moři«, dojmech z cesty na Rujanu; zde již počáteční verše, líčící cestu fádním Německem stručně a suše, celým svým rázem jsou předchůdci obdobných básní v Macharově »Výletu na Krym«, s nímž ho pojí i básně o dojmech na moři a u cíle cesty.

Tomuto pojímání života se učil Táborský u Rusů. Je to výsledek jeho mládí, kdy Morava akcentovala nutnost učit se ze slovanských literatur. Již v »Dubnových náladách« se churavý Hynek na moravském venkově učí chápat život od ruských autorů, a zde to autor »čta Tolstého a Dostojevského« sám přiznává. Z této doby také pochází jeho překlad Lermontovových básní (1891 a 1895 ve Sborníku světové poesie). Lermontov byl již před lety do češtiny přeložen Durdíkem, ale Táborský si vytkl nový úkol: přeložiti celého Lermontova postupem jak básně vznikaly. Jeho překlad je věrný, promyšlený a k originálu přiléhající, ačkoli ve srovnání s Durdíkem je Durdíkův leckdy melodičtější a ohebnější.

Tato léta jsou dobou nových uměleckých proudů v Čechách. Mladá kritika vyrovnávala účty se všemi staršími spisovateli,

i s Táborským. Jiří Karásek tak učinil příležitostně v »Nivě« 1893 (287): respektuje u něho bývalý talent, jenž se udusil za professorským stolkem a jen někdy prorazí z některého verše. Takoví lidé veršují klidně a všedně. »Škoda, že tudy kráčí i bývalý krásný talent Fr. Táborského!« Ale není to řečeno docela právem: Táborský nevydával knihu za knihou, psal jen ve chvílích vnitřní potřeby a hledal vždy dosud svůj a plně svým myšlenkám přiléhající výraz. A proto právě stojí na př. »Stará komedie« umělecky značně vysoko.

Nemožno to říci o poslední jeho knize »Hrdinných touhách«, jež vyšly až po letech r. 1906. Horečka mladých modernistů zatím přešla; co bylo v nových proudech velkého a dobrého, obrodilo české umění; byly ukázány nové cesty a jejich objevitelé se stali předními zástupci české literatury. Fr. Táborský ve své knize stále kotví ještě ve mladých svých láskách, ale dává jim namnoze nový oděv. Jeho horoucí češství se zde projevuje znova a znova, ale nyní již ne apostrofami Moravy a Hostýna, nýbrž epickými básněmi z české minulosti a básněmi reflexivními, v nichž přímo vyslovuje svoje kredo, své smutky a naděje. Jeho češství se liší od onoho v prvních jeho básních tak, jako názory na Moravě v letech sedmdesátých a dnešní pokrokového člověka. Není to Jaroslav ze Šternberka ani Cyrill a Method, kteří mu dali látky k epickým básním, nýbrž Jan Hus, Žižka, bitva bělohorská a následující události až po Havlíčkův pohřeb. Již tento obsah charakterisuje smýšlení Táborského. A ještě určitěji je to patrno z básní, v nichž mluví o svých bolestech přímo. Jsou to ohlasy Machara z posledních let nejen myšlenkovým jádrem, ale i formou, volným veršem a často i způsobem dopisu nebo monologu. Méně úmyslným je, kde zpívá ať lyriku nebo epiku tónem písní lidových, k nimž láska koření ještě v době jeho olomouckých studií, ač i zde se dá dosti často konstatovati vliv Macharův. Vedle těchto básní mají ostatní, ať téměř denníkové myšlenky z denního autorova života nebo těžké filosofie o životě a světě, význam podružný; zajímavá jest básnička »Orli«, kresbou nálady a rozechvěným veršem připomínající Sovu. Ve všech se autor jeví jako člověk, pro něhož i malichernosti životní mají hluboký význam a jenž usiluje o rozřešení svého vztahu ke všemu, co ho obklopuje, poctivě a mužně. Ale při tom se nedá zapříti, že jeho epické básně někdy upomenou na Nerudu a že v romanci chtějí spojiti řadu situací, pro něž jest tato forma příliš těsná; že vliv Macharův ubírá velké části básní této knihy cenu naprosté originality a ostatní básně, zvláště v duchu lidové poesie, že nesvědčí klidnému, mužnému nazírání Táborského na život.

Zmíněné literární vlivy, jimž Táborský jako básník během více než třiceti let podlehl — Erben, Heyduk (Cymbál a husle), Čech, Vrchlický, Neruda, Machar, Sova — svědčí o jeho lásce k umění ve všech formách a o jemnosti jeho esthetického cítění a ryze moderním vkusu. Umělecký enthusiast — to slovo jej tuším nejpřiléhavěji charakterisuje. A skutečně není to jen literatura, poesie, co ho zaujalo, nýbrž i umění ostatní, hlavně výtvarné. Zde vykonal kus poctivé práce, ať články ve »Volných směrech« nebo referáty v »Naší době« či studiemi stavitelského umění na Moravě. Jako kritik není hlasatelem určitého dogmatu; v jednom ze svých referátů vyslovil, že se uměním »potěšuje«. To slovo dostatečně jej charakterisuje: jemně a všestranně na tomto poli vzdělán, dovedl s radostí nacházeti přednosti J. Nowopackého, Brožíka, Hynaisa, Myslbeka stejně jako Worpswedských, Whistlera, francouzských impressionistů. »Do výstavy nechodíme přec, abychom hledali chyby, nýbrž co je tam pro radost, pro okřání z dusnoty velkoměstské«, praví jedenkrát. A proto není příkrý ani tenkráte, je-li odmítavý. Chce vždy původnost, osobitost a staví se proti napodobení třebas nejlepších vzorů. Ale nadšenec, jak je znám ze svých básní, hledá u českých malířů českost a proto vroucně miluje Manesa a zvláště M. Alše. Jeho rozhled způsobuje, že při referátě o jednotlivci se nemusí na něj omezovat; nachází paralelly z minulosti i přítomnosti, vybírá z dějin první kořínky té či oné vlastnosti a z referátu činí vlastně historickou studii. Tak vznikla řada jeho výborných charakteristik různých umělců, jež mají cenu trvalou.

Ale žák Ruskinův se nespokojuje pouhým konstatováním, že zde umění je. Chce, aby všechen národ měl pro ně smysl a jím svůj život učinil krásným, a v tomto směru rediguje »Krásu našeho domova«. Horlí proto pro umělecké povznesení měst — Prahu chce míti velkou nejen na venek, ale hlavně uvnitř — a při dnešních poměrech zde

píše stránky ostrých invektiv; usiluje o stejnou práci na venkově, o uměleckou výchovu lidu, chce na př. Alšovu výstavu nechat putovat všemi zeměmi koruny české, chce umění dítěti a do školy a věnuje těmto snahám a s tím souvisejícím publikacím vřelou pozornost; propaguje konečně umělecký průmysl ve všech odvětvích.

Není prostě z těch, na něž by se hodily verše, jimiž svoji minulost a přítomnost charakterisuje baron výr ve »Velkém sněmě ptačím«.

F. B. DUB.

 POZDRAV JARA.

Nad modrými lesy bílé mraky plují,
v kypré, vlhké sněhy jižní větry dují,
pod puklými ledy dravé proudy hučí,
staré divé touhy znovu v srdci pučí.

Hory bílé řízy svlékají si tiše,
vlahým, vlhkým vzduchem pozdrav jara dýše.
Skřivan v záři slunce zvučnou píseň pěje,
na kopečku slunném dětí dav se směje.

Zmizí sníh i ledy, země vody vpije,
jara kouzelný sen zmámí vše, co žije.
Nová vlna blaha převalí se světem
jako příval lásky divuplným letem.

Jenom v duši mojí zůstane sníh ležet,
pod ním všecky touhy věčně budou vězet,
zanikat a hynout krutým mrazem dále —
na vysokých horách řádí zima stále.

JOS. VLČEK.

 LIDOVÁ KERAMIKA NA MORAVĚ.

(Dokončení.)

Valašská keramika byla velmi primitivní a je na vymření; jen ve Val. Meziříčí, v museu a u p. Jaroňka viděl jsem jednotlivé exempláře, hluboké mísy s ornamentem rostlinným sice, ale přecházejícím skoro úplně v linearní. Také v museu Olomouckém je, pokud se pamatuji, podobná mísa valašská.

Za to slovácká keramika je pestré pole, které už teď nelze ovládnout. Všechno to umění zůstane anonymním i když snad osudem všechny soukromé sbírky zůstanou zachovány. Bude toho věčná škoda, poněvadž už na povrchní rozhled po slovácké keramice vyvolává reminiscence na práce nejlepších továren s jedné strany, na výšivky lidové se strany druhé.

Slovácká keramika datuje se do první polovice 18. století. Džbán z Holič (?) v Náprstkově museu má datum 1728. Je zjištěno, že továrna v Holiči založena byla asi kolem r. 1743. Smíme tedy souditi, že čilá výroba hrnčířského zboží v okolí tohoto města podávala příznivé podmínky k založení továrny. (Schirek, Majolika Geschirrfabrik Holitsch). Čili, že tam hrnčířský průmysl už byl. Jiná místa, která hrnčířským průmyslem široko daleko byla známa v 18. i na poč. 19. stol. jsou Stupava, Sobotiště, Modrá, Velké Leváry. Klasifikace jednotlivých výrobků dnes ovšem je velmi těžká, mnohdy nemožná. Mně známy jsou některé značky lidových prací, ale musím přiznat, že s většinou jich si nevím rady. MK, M, F, I, K, TS, a jiné komplikovanější, kterých nelze lehko tisknout, bývají na spodu především džbánů. Pokud mi známo, nikdo dosud o těchto značkách nepsal, ač nepochybuji, že p. Kretz i p. Fiala mají alespoň některá dáta určitá.

Musím se zase spokojiti tím, že podám typy. Nejstarší keramika k nám importována z Italie. V Hodoníně, ve Vyškově i Prostějově viděl jsem nástěnné talíře vlašských forem, s malým dnem, širokými okraji, barokně profilovanými. Obyčejně jen

dno nese malůvku. Z Vyškovského musea znám talíř s letopočtem 1585., na kterém jsou hrubě stylisovány tulipány. Malůvka má charakter domácí a je provedena jen ze rzi, z měděnky a okrem. Jiný, mladší má jezuitské J H S uprostřed.

Z r. 1724. je mi znám datovaný talíř z hrubé hlíny, ale mistrnými glasurami. Nalezen v Březové v Uhrách. Je na něm skvostný dvouhlavý orel, tmavohnědou barvou provedený; drápy, zobák, oko jsou červené, s křídel visí ozdobné zelené guirlandy. Není-li to talíř korunovační, jaké byly prý rozdávány při korunovaci Karla VI., nevím, kam by jej bylo možno zařadit.

Džbány Slovácké jsou dvojího druhu. Lidové a tovární práce. Továrna, v které jich mnoho (cechovních) vyrobeno bylo, je Holič, o níž pojednává obšírně Schirek v uvedeném díle. Lidové práce jsou nám zajímavější, ač není pochyby, že továrny také hověly vkusu lidu.

Malý džbánek z r. 1767., datovaný a se začátečními písmenami majitele A. M., beze značky, kuželovitě dolů i nahoru se rozšiřující, štíhlé (t. zv. habánské) formy má ve žlutém rámci obraz koželuha sedícího na pracovní stolici, v botách a kamaších, jak zbavuje kůži blan na zvláštním stroji, je velmi jednoduchý. Kromě modrých tulipánů a žlutých jablek, obé s listím, není na něm ozdob, leda zelené, žluté a modré pruhy nahoře i dole.

Za to džbán s nástroji kolářskými z r. 1774., opatřený jménem Adam Klinczůch, podle značky S O snad ze Sobotiště(?), je celý pokryt ornamentem. Pruhy lineární střídají se s rostlinnými, uprostřed ve věnci je pila, kolo, nebozez, dláto, kružidlo; po stranách emblemu jsou květináče s exotickými chrysanthemami, zajímavě ztracenými.

Nemohu jednotlivě popisovat. Některé z těchto cechovních džbánů jsou ohromné, na 10 i více litrů, většina menší. Ve tvarech jeví se taková rozmanitost, že by je musil vyobrazit všechny. Většinou přechází hrdlo zvolna k bříšku, ale jsou také takové (krčáky), kde je hrdlo zřetelně odděleno. Jsou robeny na kruhu, většinou nemají hubiček. Zvláštní jsou čepáky, u nichž hrdlo zavřeno až na malý otvor, který lze ucpati zátkou. Ucha jsou zas forem nejrozmanitějších; u vzácnějších džbánů mají krásné profily i linie.

Hlavní věcí jsou ovšem ozdoby glasurové, malůvky. Myslím, že neselhu, řeknu-li, že dvou úplně stejných džbánů od lidového mistra nenajdeme. Spíš to ukazuje na výrobu tovární, vyskytne-li se totéž dvakrát, jako Levarské džbánky s Marií.

Na slováckých džbánech najdeš všechno, co se jakkoliv dostává do styku s lidem. Svaté všeho druhu, řemeslníky a jejich nástroje, sedláka při setí i při orání, všechnu zvířenu, s kterou se potkává doma i na poli, zajíce, jeleny, volky, koně, ba i lvy, a s celou téměř botanikou. Někdy je věc kreslena typicky, stylisovaně, jindy naturalisticky. Najdete tulipány skoro na každém džbánku, skoro na každé míse; velmi hojné jsou chrysanthemy, růže ve všech barvách, i modré, všechny možné i nemožné listy. Někde, jako na džbánu se sv. Šebestiánem, který mám, jsou kopretiny úplně naturalisticky kresleny; jinde z nich nezbyla, než žlutá barva — květ je tak stylisován, že byste ho nepoznali.

Z ptáků, pokud je možno vůbec soudit, že myslil vyrabitel na určité, poznáme holuby, bažanty, orly, stehlíky, čermáky; většinou byli hrnčíři vázáni barvami, které měli po ruce a jen po žlutém těle a zelených křídlech poznáme, či dohadujeme se, že myslil na strnada, když ho maloval.

Časté jsou na keramikách košíčky ozdobené, zprohýbané, v nich květiny, nebo květináče.

Nejvzácnější jsou ovšem džbánky, na nichž je genre. Zmínil jsem se už, že rádi zobrazovali hrnčíři sedláka při práci, často vyskytují se řemeslníci v posicích své práce; viděl jsem však také džbán se zajíci na útěku, nemluvě o scenách biblických a z životopisů svatých.

Zas bych tu musil opakovat, co jsem řekl o hanácké keramice. Charakteristika i dlouhým tříbením vypěstovaný vkus v uspořádání jsou zde tak veliké, jako v dávno už oceněném lidovém umění ruském.

To naše při tom nedovedu vystihnout slovy; je to týž duch, totéž nazírání na přírodu, které nacházíme v národních pohádkách a písních. Malůvky jsou pestré pro příliš raffinované oči snad až křiklavé;, všechno je jmenováno svou vlastní barvou, ne-li sytější. A přece je zásadním rysem v tomto umění slováckém vedle slunce a barev, vedle radosti ze života, melancholie. V pestrém talíři uprostřed je najednou modrá růže. — Proč modrá? Tlumí barvy

kolem sebe. – Z pěkných květů se skládá na jiném talíři. — Jinde jsou květy polozvadlé. Nebo jdou po celém džbánku nahoru vodorovně seřaděné listy, že dělá celek dojem palmy.

Není pochyby, že jsem se své látky sotva povrchně dotkl. Nebylo jinak možná. Byl bych však rád, kdyby můj článek našel jednoho čtenáře, který by chtěl zajít hlouběji; zpracovat to, k čemu nemám času. Kdyby někdo alespoň pochopil, co všechno v naší keramice leží ladem. Jaké obrazy by nám otevřelo studium tohoto u nás úplně netknutého pole.

OT. BŘENEK.

PEPKA.

(Dokončení.)

A v této naději očekávala, že jí ze křtu přinesou Pepínka. Nechala sice na vůli Franckovi jako taťkovi za to, že se zachoval tolik něžně o porodu, aby si chlapíka pokřtil po své, ale té vůli rozuměla, že Franckovi ani ve snu se nezmane, aby kluk se jmenoval nějak jinak než Francek nebo Pepek. Uvažovala: »bude-li František, dobrá – bude-li Pepínek, má tatík o mně ouctu!« – Zatím tou dobou asi říkal farář neodvratně: »Křtím tebe, Bořivoji . . .«

Kdyby to byla bývala Pepka tušila, nebyla by bývala čekala s rámusem, až přijdou ze křtu, ale byla by se rozběhla od plotny hned do kostela nebo na faru a tam spustila své protesty. – Ostatně, netrvalo dlouho a milí průvodčí nemluvněte vrátili se, slavnostně naladěni, s chutí na oběd – a Francek pyšný jako páv.

»Tož vám, maminko, nesem dobrýho křesťana, Bořivojka«, hlásila babička.

Francek se hrdě vypjal.

Pepka na »maminko« se zase blaženě usmála, ale uslyševši křestní jméno, zarazila úsměv, ztrnule zadívala se na všecky a sekla jazykem:

»Zbláznili ste se všeci? – Jak mu říkáte?«

Babička se v tu chvíli zapomněla. Ohlédla se o pomoc po Franckovi, autoru Bořivoje, ale za tím se právě zticha zavíraly dvéře. Kmotři také zapomněli, dědiček jen věděli, že kaplan povídal, »že to byl jako muž svatej Lidmily, českej král« – majetník vzácného jména napovídati ještě neuměl.

Pepka na svaté dala zrovna tolik, jako na Franckovu moudrost – dědiček jí tudíž neposloužili. »Ať si povídal kaplan, co povídal – já chcu vědět, jak říkáte!« rozkřikla se.

Všeobecné ticho, jen různá výpomocná slůvka se ozývala z úst účastníků křtu. »Ale . . . stafrforte . . . stakr . . . énu povídám . . . kakrmédlo . . . no tento z tehotok . . .« ozývalo se různými hlasy a přízvuky, dlouze, v pokračováních.

»Ááá toto ja! – Přindou z křtu a nevijou, jak dítěti říkají – ste vožralí, nebo ste se zbláznili opravdicky!« zaječela zlostně Pepka berouc děcko, jež klidně spalo, netušíc ovšem, jaká hrozí bouře pro jeho vzácné jméno, že šťastná máma snad všecky vyhází z baráku a třeba v zápalu spravedlivého hněvu i je.

»Počkej – je v tom míně kus lesa«*), vzpomínal kmotr.

»Marjáá« – zhrozila se Pepka. (Na mysli zatanul jí ošklivý žid z města, Pereles).

»Začíná s V«, pomáhali dědiček – »holt, už to mám . . . voje, voje –«, ale nenašli víc – jen přežvykovali slabiky.

»Enu, krásný míno to je, ale divný; jakživa sem ho neslyšela«, těšila kmotra.

»No bať, dyť sem je už vypověděla«, přisvědčila babička.

»Krásný, krásný, že ho nikdo jakživ neslyšel! – A to seš kmotřenka, přindeš ze křtu a nevíš, jak tvýmu kmotřencovi říkají! – A vy, babičko, taky! Na svý leta byste již měla mět rozum! – Dvě dete ženský s těma plesnivcema (dědiček a kmocháček honem koukali z okna!) a ste horší než voni! Mám včil pokřtěnýho synka a nikdo neví, jak se mu říká. – A hde je Francek, nemehlo poblázněný – taky neví?« lomozila Pepka strašlivě.

*) Boří, borový háj.

»No ba, Francek! Dyť si to míno vymyslil von — kde je?« vzpomněly si ženské, a mužští teprve nyní poznali, že jich otec a původce bouře nechal na bojišti a zbaběle prchnul.

»A kruci — ta se zde s nama hrdluje jako s klukama, a Francek pěkně někde za větrem — a radž bych již jedl«, narazil kmocháček.

»Jak ste vokřtili, budete jest«, odsekla Pepka, vyběhla na náspa a zakřikla jako na lesy: »Franto — poď dom!« —

Francek byl na zahrádce za keřem rybízu, kde vroucně myslil na skálu a smrčky, na něž si směl udatně a beze strachu houknout. Břitké dvihy Pepčiny deklamace dolétaly za ním, chápal smutnou situaci kmocháčků, styděl se za svou posici na ztracené vartě, vzpíralo se v něm furiantské srdce, ulevoval si oblíbeným »basama, dyby to byla Filoména« — ale, což platno, byla to Pepka! — V té zahřměl jak o soudný den její hrdelní pozoun: »Franto, poď dom!« — Šel, vlastně strkal sebou bývalý bouřlivák za hlasem, jenž na něj působil jako pára na stroj.

Přibatolil se do světnice, kde byla mela, jako když v kotlu vře voda. Franckův příchod působil proudem studené vody do té vřící: minutku stichla, ale vřela znovu i s tou studenou.

»Francku, jak's to vokřtil?!« vřiskla Pepka na muže, chvějíc se vztekem, jenž jediné jako superlativ vychrlil na rty matčiny pohrdlivé »to« pro broučka, jako byl Bořivojek, jehož jméno nikdy nevyskytlo se ještě v Pepčině ovzduší.

Francek se zaklepal, zbledl, podíval se mroucím okem na přítomné a — mlčel... Nevěděl, zapomněl strachy také.

»Nevíš taky? No teď už — já — — víš —!« Pepka pozbyla rozčileností řeči; jen se třásla, zatínala pěsti a vyrazila ještě »pfi!«, aby ji neranilo.

Francek horečně vzpomínal, klepaje nohou a kývaje hlavou jako šumařský kapelník. Druzí se potili... Konečně řekl, že se tak menoval jeden českej kníže pán, ale špatně si pomohl.

Pepka se zasmála sípavě, jako když husu škrtí. — »Tož českej kníže povídáš; dědek zas, že českej král — ale já ti dám, kníže!«...

Co by se bylo bývalo stalo, byly úsudky různy; nejslabší byl »bejvalo by mu zabrnělo v hlavě« — prostřední »aspoň dvě stoličky byly by vyletěly bejvaly« — nejostřejší »za tři dni funus!« Tolik je pravdy, že Pepka napřáhla svou neženskou pravici a Francek tupě očekával jejího dopadu. Svědci ho nebránili myslíce si, že bude dobře, když si Pepka uleví, že aspoň přijdou již za stůl.

Ale mocný Perun neopouští věrných Slovan; našeptal Bořivojkovi, že je s tátou zle, Bořivojek zavřískl, a Pepka nedokonala díla pomsty. Jak raněná samice vrhla se za mládětem a zaúpěla: »Můj ty chlapečku, chudinko zlatá, plač... plač! Dyť ani nikdo neví, jak ti říkají — ale mně budeš dycky hodnej Pepínek malej! Ach, já neščasná, proto sem tě tak pozdě porodila — úch — úúú...«

»Já za to nemůžu«, zahučel kmotr, jenž hlady bledl.

»Tolik cavíků pro fagana«, povídali mrzutě dědiček a cumlali špačka z kuby.

»Ješče se dopalujte, jako bych já byla vinna — Dyby si mně radši Pánbu vzali i s dítětem — jakej nás čeká život, dyť ani nevíme, jak se menuješ, má krásná pusinko«, bědovala pořád svou Pepka, již babička marně konejšila a za kterou musela kmotra dovařovat oběd.

»E, dyť je v ksichtě celej Francek — ten by po tobě tej krásy popadl!« bručel kmotr, kterému už by bylo milejším, aby jej Pepka vyhodila.

»Mně se zdá, že se mu říká — japak!! — mám to na jazyku«, vzpomínali zas dědiček.

»Ale, sákriš, dyť je to v kalendářu«, výsknul Francek vítězně.

»Drž hubu a ani se nehni«, zakřikla jej Pepka a zavyla.

»No kruci, včil toho mám ale dosť, povídám«, zahromoval kmotr, udeřil pěstí na stůl a plivnul až do prostřed světnice.

Franckovi úzkostí »bílé fleky« nad ušima se rozšířily — pane, plivnout Pepce na podlahu.

»Čeho máš dosť, neřáde«, vřískla zase Pepka a vzpřímila se jako vzpružina. »Co se ti nelíbí, myslíš si, ty... ty...«

Kmotr vylezl od stola, vzpřímil se a zachraptěl: »Na mě si netroufej, vochomůrko, já nejsu ani Francek, ani fagan — jak se mu říká —«

Strhla se vřava — přilítla kmotra z kuchyně a všichni se dostali do klubka mezi Pepku a kmotra, aby se nepobili. Ženské chlácholily Pepku, mužští kmotra; křičeli,

táhali se, a kámen ourazu, Bořivojek, řval neutrálně . . .

V nejhorší mele cvakly zvenčí dvéře, ozvaly se jadrné hlasy a bystré kroky.

»Marijá, někdo de !« zakřikla kmotra a rázem byli všichni na svých místech —

»Hle pěkně vítám — to sou hosti, to sou hosti — sou doma, sou — jen dite dál«, odpovídala kmotra v kuchyni na směsici hlasů jakousi.

Pepka honem konejšila kluka, mužští ladili obličeje na usměvavo a udiveně na sebe hleděli, co a kdo.

Někdo prudce, sebevědomě zaklepal na dvéře, což Pepce strašně imponovalo. Poposla s křičícím synkem ke dveřím, zakřikla »dál« a vyvalenýma očima hleděla, kdo by byl — —

Vešel slavnostně starostů študent doktor s kyticí, dvěma lahvema v kapse saka a uvedl se rozmarným tónem: »To si také myslím, že takový oficír se nedá — jen křič !« — potřepal klučinovi ručkou, jenž zamžoural očima na medika a ztichl. Pepka zase byla tím projevem nadšena, ačkoliv nijak nechápala, rovně druhým, co znamená tento doktorův vpád do její domácnosti v den křtu. Ani kytice jí ničeho nenapovídala.

Za doktorem se vevalil do jizby Rus Honza, drže v každé ruce po lahvi, dvě čouhaly mu z kapes kabátu, dvě z kapes u kalhot — za Honzou postavil se Lojzek radního s mísou, přikrytou bělostným ubrouskem s národní výšivkou, na jehož vrcholu ležela malinká, v bílých deskách vázaná knížečka. — Všichni tři tvářili se velmi slavnostně a doktor ulevoval zvědavosti křtitelníků touto řečí:

»Jako blesk prolítla dědinou zpráva, že okřtila jste, šťastná maminko, se souhlasem neméně šťastného tatínka Francka a bodrých kmotrův i svědků svého prvorozence krásným jménem ryze českým, slovanským, jež kdysi zdobilo slavného českého knížete a které — bohužel — se hříšně v národě zanedbává, jakož i jiná krásná jména naše. Víme všichni, že jest u nás mnoho omezených lidí, kteří ani toho krásného jména neznají. (Křtitelníci zbledli, aby se jich doktor nezeptal na konec řeči po tom krásném jméně.) Vy, maminko, učinila jste průlom do této nedbalosti jistě přes odpor Franckův, jenž z lásky k vám zajisté chtěl po vás Pepínka. (Francek a kmotr zatroubili do kapesníků zuřivý protest, Pepka zčervenala, dědiček kejchl.) Že tímto průlomem brzo přiběhne více následovníků vašeho zářícího vlasteneckého činu, jest na dlani. — —

Taková zásluha i zevního vlasteneckého nátěru našeho potomstva nesmí býti opomenuta a celá obec je pyšna, že stal se počátek právě u nás. Usnesli jsme se, že projevíme svou radost a vděčnost těmito dary, jež laskavě přijmete, a tím, že vezmeme kloučka do zvláštní ochrany. — Tož tuto kytici vám, matko, jako původci tohoto jména a láhev vína, červeného jak česká krev (položil obě omámené Pepce do náručí vedle kloučka) — tuto láhev kmínky kmotřence, že souhlasila s tím jménem, a tuto s čertem babičce, aby aspoň jednoho takového sokola přivedla na svět. — Všem třem vespolek tento dort, který nám ochotně na takový vzácný den přenechala paní řídící (doktor tam byl jako doma — zajímal se o »Vesnu«, kam chodila řídících dcera), která vzkazuje pozdrav a pan řídící posýlá do vínku zde kapesní dějiny české, aby později synáček dočítal se o slavných jménech českých, z nichž první z dědiny jedno má. (Honza s Lojzkem křičeli »na zdar !« a Lojzek odevzdával dary.)

A mužským, kteří přičinili se již menší a příjemnější měrou o dnešní slavnostní den, zde několik lahví dobrého vína a pár doutníků, aby náš malý vlastenec byl důstojně zapít a zakouřen, neboť ve víně pravda a v ohni život. — Mluvím za obec, jsme vysláni obcí, jež má nelíčenou radost a schválila tuto skromnou oslavu krásného jména českého.«

Po té Honza Rus, jenž stál před mužskými ve vojenském postoji a s naditými kapsami, rozložil dary po stole.

Účinek řeči, která poslouchána byla uctivě, byl zdrcující. Ne proto, že si dosud nikdo nevzpomněl, jak se oslavenci říká, ale proto, že pojednou taková sláva jménu, pro které původce Francek pomalu byl by býval mrzákem aspoň na několik dní, a Pepka, která dostala kytici, byla by se bývala seprala s kmocháčkem. — Také červenala a bledla, dělaly se jí mžitky před očima, a byla jako tehdy o námluvách — seděla jako ve špitále a zapomněla celou abecedu. — Kmotra s babičkou krátce posmrkovaly, byly dojaty do breku. — Kmotr neposlouchal příliš, díval se lačně na láhve, ale křičel třikrát »sláva !« (Uměl to, byl u hasičů — i ruku vždy pozvedl, dokonce dnes

po čtvrté na prázdno nadějí radostnou, že přece přijde za stůl.) — Francek měl radost pouze ze zdrcené Pepky, až se třásl, dědiček si šeptali: »takovej řeči bych nepropověděl ani po smrti!«

Vyslanci obce pozorovali šíbalsky spokojeně dojem svého činu, po té chytil doktor jednu láhev a rozkřikl se vesele: »tož, nějaké sklínky, ať připijeme na zdraví vzácnému sousídkovi! — Dnes, matko, neplatí, co jindy! Křtiny kluka se musí zapít, tím se Francek nezkazí!«

»Sakriš, to je přece moudrá řeč«, přisvědčil kmotr a rázem byl v síni, kde obratně narazil čtvrtně a honem vlil do sebe plecháč piva.

»Počkej — napřed vínem«, křičel na něj Honza.

»Ať čestně a zdravě prospívá, roste a množí se Bořivoj — na zdar!« připil doktor a mužští křičeli »na zdar!«, hlavně Francků hlas vynikal, jakoby troubil na roh půlnoc. Vrátila se jemu odvaha, nebál se, když viděl doktora...

»Teda Bořivoj?« povídala Pepka dlouze babičce.

»Ale ba, Bořivojek — pořád sem to měla na špičce jazyku, ale dyž's nás všecky zvrtohlavěla svým rámusem«, doznávala babička.

»Bože, já zas zapomenu«, vzdychla matka a šeptala několikrát »Bořivoj, Bořivoj«, vrtíc hlavou.

»E nezapomeneš, zvykneš si. -- To nejni míno, jak vokřtil panáček za Brnem jednej Hermenegild — tomu je již deset let, a matka furt pláče, že toho nemůže vyříct — a má to napsaný místo třech králů křídou v sednici na dveřích«, konejšila kmotra a vyzvala, aby jí šly pomoci s obědem. — Šly...

»Zatracený míno, sakramenský«, ulevil si kmotr po pořádném doušku vína. »Hladem nás pro ně moří, žížňou, pomalu facek, ale počkej —!« zahrozil pěstí na dveře.

Franta's dědičkem vykládali, jaký ouraz to jméno udělalo, což se vyslancům velice líbilo. Za to oznámil doktor Franckovi, že ta sláva patří vlastně jemu, ale když uslyšeli v baráku rámus, povídali si ihned, co je a umínili si, že Pepku udobří. »Ale proto víme všichni, že vynálezcem Bořivoje jsi ty, Francku!«

»To si myslím«, řekl Francek hrdě a sebevědomě — »taky bych toho tak nebyl nechal s tou řečou. Já pán — kdo nosí gatě?!«

»Francku, počkej s tema gatěma až po vobědě — víš, i stěny mají uši«, lekl se hladový kmotr.

»Ba« — přiznal Francek »a chlapci, zvostaňte zde — ať je zde veselo!« — Dědiček se také přimlouvali, také měli, chudák stará, hlad —

V té přišla kmotra, prostřela a netrvalo dlouho, seděli všichni za stolem u chutných jídel. Vyslanci zůstali na kus hovoru. Kdyby se i nebyli bývali přimlouvali mužští ve svém zájmu, aby se snad pro toho nešťasnýho Bořivoje něco nesemlelo, nebyla by jich pustila Pepka. Mimo jiné dobré vlastnosti zdobilo její zdánlivě drsné srdce i pohostinství; nebyla jako mnohé selky, které zavíraly před žebráky; dvéře její byly otevřeny chudým i bohatým. Nerozhodila, ale nezapřela, co dáti bylo. Chasníci byli sice již po obědě, ale čistota stolu a úprava jídel, domácí, lákavá, i Pepčina nálada je svedly, hlavně když na míse objevil se smažený králík, jehož doktor byl ctitelem velikým. Kmotr si bral bez pobídky, dědiček litovali, že mají málo zubů, Francek jedl o jednoho sekáče více, než o svatbě.

Zásluhou chlapců, najmě doktorovou, byla křestní hostina kořeněna slavnostní náladou. Všeobecně se zamlouval také Bořivojek, jenž velmi zdvořile spal. »Myslím, ten rámus označkoval na něj, jako by mu máku dal«, šeptal kmotr dědičkovi. — Nikdo by ani netušil, že před několika čtvrthodinami bylo tam ovzduší plné výbušných látek. Už jsou ti naši lidé takové povahy — vzkypí do násilí, ale rázem zas se ukonejší, jako by ničeho nebylo... Že všichni rozcházeli se šťastni a spokojeni, uvěří každý, když povím, že kmotr dal Pepce na rozloučenou hubičku.

Druhého dne nastal zase obvyklý život sice, ale mnoho hovořilo se o Bořivojovi, a Pepce — i o slavnostním křtu. Francek byl uznáván za vítěze nad Pepkou. — Také dokázat něco takového! — Dáti říkat klukovi Bořivoj! — Kde to jméno sebral!? — Nikdo ho daleko široko ani neznal. Děti se sice učí někdy ve škole chvíli o Bořivoji, ale za týden zase pro samé Františky, Ferdinandy a možné i nemožné světce a světičky zapomenou. Nějaký Václav nebo Vojtěch, dokud lidé mysleli, že patroni pomáhají, se vyskytl sem, tam — ale Bořivoj!? — Kdo by se divil, že kmotřenka, babička, kmocháček, dědiček i sám Francek na to jméno zapomněli ve chvíli nejkritičtější.

A jak Francek jméno našel? — Byl sice čtenář, ale neví sám do dneška... Hlavním původcem jména slovanského pro Franckova kluka byl vlastně Rus Honza: kdyby nebyl býval tehdy v hospodě zakřikl »nyčevó Francek!«, byl by býval svatosvatě Pepínek bez rámusu, ale také bez slávy, bez řeči, bez kytice, dortu, kapesních dějin, vína, rosolky a cigárek. — Francek si vzpomněl na Bořivoje zrovna tak, jako když prý mluvil kdysi ve snu hebrejsky — ale nikterak nevadilo, aby nebyl proto hrdý, jako by byl býval vynalezl automobil. A pýchou touto posilován jsa, lámal skály jako perník, pil vodu jako pivo a houkal na smrčky jako obršt. —

Pepce sláva vyjela z hlavy brzo, a vítězství Franckovo ji nemrzelo, protože bylo velmi laciné — ba, vyneslo jí požitek. Ostatně praktická žena měla jiné starosti. Bořivoje zatím nechala Bořivojem a titulovala synáčka podle svého »Pepínku!« Ovšem, když ji nikdo neslyšel — před svědky jemu říkala »chlapečku« nebo »chudinko«. Myslívala si ještě občas, že se stala jejímu princovi křivda, ale smiřovala se z úcty, již chovala k hodným řídícím, kteří ji přišli navštívit a pochválit synka, jména jeho, i jí jako vzorné hospodyně, a též k doktorovi, který slíbil Bořkovi, až povyroste, houpacího koně a mazlil se s ním, když jej viděl. Leč úplně smířiti se přece ještě nemohla, protože zase nevěděla, jak má říkati Bořivoji, dokud je maličký. Bořivojek jí bylo dlouhé a tuze divné, Bořek — jak říkal doktor (píši šeptem, prosím!), hloupé, jakoby prý říkal dítěti »smrček« — a jenom Bořivoj hrubé pro takovou upiplanou pusinku.

Mladému pánu za to bylo lhostejno, jak kdo jemu říká. Žádal neurvale jen pořádnou stravu, nasycen jsa, spokojil se se vším, ať jmenoval jej tak či onak, ať jej Pepka umístila venku do »bómbele« z trávnice, či do koše, na postel nebo do vaničky doma. Všude spal dobře, nebo nespal-li, cumlal pěkně potichu palec.

»Enu, celej Francek — furt by pil a musí cumlat palec«, posmívali se lidé, ale brzo ustali a Pepce se obdivovali. — Odnaučila Francka píti, stal se z něho pořádný člověk, blahobyt jim rostl, s ním láska a ústupnost jednoho vůči druhému, a brzo v opravené, vzorně čisté chaloupce pod novým tvrdým krytem uhostil se dokonalý souzvuk dvou prostých srdcí. A lidé již se nesmáli; říkali: »dyby tam nebyla bejvala přišla Pepka, co by dnes z Francka a z kutě bylo! — Lump, trochu dluhů a díravá střecha na chaloupce.« — — —

Dnes jest Pepka šťastna dokonale, ani Bořivoj jí netrápí. Jest nyní hodný hoch a má v dědině půl tuctu jmenovců. Mimo to má k němu Ludmilku. Tu již chtěla sama — také čítá s Bořivojem v dějepisku, křestním jeho dárku. — Francek je dnes vedle svého způsobu hrubým, ale nadšeným bojovníkem proti opilství. — —

Šťastná Pepka! — — —

JIŘÍ MAHEN.

ZIMA 1908.

Teď, kdybych neměl vás dva:
Tebe, můj Sovo melancholický —
Tebe, můj Detleve z Liliencronu —
jak by mi bylo smutno!

*

Nad mými sny teď jakoby vrány
nesly se nad krajem s podzimkem mrtvým.
Uvnitř to pod zemí doutná a hoří,
ale nad strniskem sípe už zima,
zbabělá zima, chladná a mdlá,
z které ni pes u nás naděje nemá —
čtu, nevím co a píšu, co nevím...
Slova se všechna mi zpronevěřila,
a moje výkřiky nejsou už lidské,
s havrany zní to v nich krákavým »krá!«
Krá! Krá! — Tam v dáli je kousíček lesa!
Krá! Krá! — Tam v chalupě něco se svítí!
Krá! Krá! — Tam člověk spí nad papír skloněn!
Krá! Krá! — Ten výkřik je šílenství moje.

Kdybych moh', dal bych se ubíti někde
či pověsit na strom, bych konečně — umřel.
Můj život je ničí, má věčnost je všední,

můj bůh je má chvíle a nějaké zdraví
nemocné, ubohé, běloučké, hloupé.

A do oken dýchá mi mrazivý sever
a bubnuje prsty. – Já ležím a ležím.
Do hlavy stoupá mi nadšení jarní,
sto ptáků křičí tam, výská a hlučí –
já knihu beru a čtu – zase čtu...

Mlha věsí se na oči, do duše padá.
Přes rok už tomu, co milé jsem nepsal
písničku veselou, písničku drzou,
upřímnou, svěží, šumivě prostou,
jak prvně když javor si zakývá větví
nad skalou s omládlým mechem!

Kde je les odvahy a řeka vášní?
Kde ptáci toulaví, písničky moje?
Kde konec dne, jenž nám »večerem« sluje,
v němž srdce umírá na prahu štěstí,
kde ráno, srdce kdy s obilím zraje,
člověk kdy hlavu svou stydlivě skrývá,
aby tě slunce nenašlo, nenašlo,
aby ti štěstí tvé nevzalo, nevzalo,
aby tě s pokojem po svém růst nechalo,
nejvzpurnějšího synáčka svého?

Nač bereš papír do ruky, blázne?
Nač housle vybíráš ze stuchlé skříně?
Proč teskneš hlavu zas k studeným sklům?
Obrať se! Vzpomeň! A – poslouchej přece!

– Hle, jeden svět! A dobře ho znáš:
Nebyl strom jeden jen uprostřed ráje,
tisíc jich bylo. Kdo básníkem stal se
s tisíci sedá si pod tisíc stromů,
jí směle a čeká si na – svého boha.
– Jsi nah, běda! – Ano! Ano, můj bože!
– Tvůj fíkový list? – Je pohozen v poli.
– Jsi odvážný příliš. – To pro krásu země.
– A jméno tvé Evy? – Oh, neptej se tolik.
to přece – pro tebe významu nemá...
»Komm, Poetlein, komm und bringe deine
Harfe,
Deine Lyra, oder wie das Ding sich nennt,
Bring es mit auf diesen Hügel, singe, sing mir
von der zarten, lieben – Erica ein Lied – «

To je první milá. Za ní druhá, třetí,
čtvrtá, pátá, jedenáctá – stá:
nebe, král a vlast a přátelé – a hrome!
Kolik lásek – tolik milování,
na dvě děti tisíc dobrodružství,
mezi těmi duha, boj a vášeň, ticho,
úžas, sen a krásné překvapení...
Pod tisíci stromy tisíc nových bohů,
tisíc nových lidí, tisíc nových světů –
mezi nimi Pán Bůh, který jména nemá,
Pán Bůh, který nechce už to slůvko – Pán...

A hory když nad tímhle divadlem rdí se,
tvou píseň do toho – sovovskou píseň,
aby si sláva nám pod záda lehla
a zvedla nám mysl a zvedla nám oči,
hlavu nám opila, srdce nám vypila,
ruce nám zajala, smysly nám vyssála,
a pak nám v náručí zmožena padla,
všude jinde tak vychrtlá, svadlá,
dnes hořící růže jen pro naše rty!

Pak tvoje melancholie,
ať nám zaplaví duši!
Pak tvoje ukolébavky
ať nás najdou tvé děti!
Půjdeme s tebou, když jsme tě poznali,
sejdeme s tebou tam, kde jsme nestáli –
nad brody proroků, kde divy života
přenáší přes bahna sběř, lidská holota...
– Stůjte! Počkejte! – Jděte a – nevracejte se.
– Nám všecko zbývá! My dostanem všechno,
Co nesete od nás, to za výkřik – nestojí!

•

Tak, duše moje: slyš – mužné to slovo
je venku! A starý svět v osách se chvěje.
Cítíš to? U všech ďasů a běsů –
ty stojíš a žiješ. Tvé oči, dvě světla
rozrážejí tmu. Ta líbá tě, hladí –
a fantasie vyhrává život!

– Komm, Poetlein! A už sedím s nimi.
V pravo Detlev, v levo český lyrik,
který hledat musí svoje posluchače.
– Páni bratři, věřte, mezi vámi
kolena se mi dnes nehorázně klepou.
Nečeká tu někde skryté vojsko vaše?
Jaká půlnoc těžká, co se to v ní rodí?

Dáme my snad rozkaz? Poletíme sami?
Tisíc prudkých slov chce zapalovat, bít –
a už rty se chvějí. Sloka. Píseň. Rhytmus
hřmící nad světem jak trubka signálová
opouští má ústa horkem rozpukaná:

Ku předu, armádo světů –
stále jen v před a v před!
Z nás nikdo se nepřestal bíti,
i kdo vzdych' – naposled!

JOS. K. ŠLEJHAR.

VÝBĚRČÍ MOSTNÉHO.

(Pokračování.)

Rozpoznal dle pouhého doteku, nemusev vůbec všímnouti si ani sukeň a sukének a mantil a všeho, čím halí se ženskost, dívčinu s probouzejícím se teprv pohlavím – to jakoby hravý, těkavý motýl zaševeliI na jeho dlani – a matronu již z pohlaví odstavenou, zralou jako starý citron a také tak kyselou – to jakoby se vždy na jeho dlani rozpleskl uleželý tvaroh. Také mimoděk otřel si v kvapu dlaň.

Rozpoznal všechny, všechny své dámy, to jejich graciosní pohrdavé spuštění krejcaru s vysoka ohrnuté rukavičky, s nedostupné jakés výše... tam ubíraly se obvěšeny šmuky, samý prsten, samý řetěz, sem zpět však beze všeho, složila to v zastavárně, ale aspoň do poslední chvíle tím se pohonosivše... Však ale taky vím, že jste to zrovna koupily u zlatníka na dluh, abyste to hned takle zpeněžily, kmitlo se mysli výběrčímu, když viděl je takto zpátky se ubírat. Mělť ostatně také výbornou paměť a zapamatoval si vše.

Co těch balíků peřin, šatstva, šicích strojů, nádherných obrazů, zrcadel a pendlovek putovalo takto kolem něho do zastaváku a svůj krejcar mu skládalo!

– To je takový život, táhlo se mu dalekou úvahou, – mezi parádou a zastavárnou, fendunkem a kriminálem – ostatek mezi porodnicí a hampejzem – nebo klášterem, mezi nemocnicí a blázincem... Takový je ten dnešní život. Leč naléhaly nesčetné krejcary další, pršíce v jeho dlaň a přerušujíce jeho filosofování o životě.

A v tomto dotýkání se dále každého zloděje z professe poznal, jehož i tento chmat, kterým podával svůj krejcar a jenž mohl přece zůstat poctivým, byl jako zlodějský, úkradný a lstivý... Poznal každého švindléře velkého i malého slohu, malé obyčejně v staromodních, zplundaných, zamaštěných, klátivých, dlouhých kabátech, s ostrými rysy, přimhouřenýma, lstivýma očkama, jež zastíraly často černé brejle, ony velkého slohu v nádherném vybraném elegantním úboru, bezvadném cylindru, zlatem napěchovaný, s drzou, vyzývavou okázalostí si vedoucí, poznal všechny ty zbohatlé proce, tvářící se v póse výstavních volů, neb i to podání jejich krejcaru zůstalo tak nabubřele procovské. A každého mnicha, kanovníka, všechny ty posvěcené osoby, co slouží ne lacino Bohu a jeho svatým, byl s to rozpoznati takřka dle pouhého doteku – i ten byl tak nějaký farizejsky zdrželivý, postranní a tak nějak téměř svatý, jakoby jím mínilo se dávati svá požehnání. A byl s to rozpoznati všechny ty podnikatele, bursiany, lichváře, kupliře i kuplířky, všechny zahálečе a štvance, vše, co s sebou valí velkoměstská změť života, všechno, všechno byl by rozpoznal z pouhých doteků a zařadil ve své soustavě...

Mělť pro tyto tak mnohotvárné doteky mimo dlouhou zkušenost rovněž neoznačitelnou, přirozenou i vypěstovanou bystrost smyslů, rozpoznávaje tedy podle nich nejen všechny své známé, pravidelně svým žitím povoláním kolem něho se ubírající, ale určuje si a odhaduje i ty nahodilé, bludné, ojedinělé zjevy, které spatřiv a vlastně se jich dotknuv dnes, třebas již nikdy jich více nespatří, vlastně se jich nikdy již nedotkne.

Leč nesčetné a nejrozmanitější tyto doteky, které hrnuly se jako krupobití v jeho smysly, nezůstavaly snad jen prvky, které by pouze ojediněle, třebas v neobyčejné bystrosti a pronikavosti, se ukládaly v jeho vědomí anebo zavadivše o ně, zas se rozcházely, dosáhnuvše jen míjivého účinku – nikoliv, ale prvky ty časem splynuly v celé souvislé, logické pásmo zkušenosti a pozorování. Tato duše plynula zároveň s životem, jenž plynul kolem něho po tom mostě, k jeho předchozím i dalším cestám se zanášejíc, sledujíc jej, pronikajíc. Za vším tím životem plynula ještě dále, než jak jen kolem něho se označil, jak si vedl tu liknavě, ospale, mrzutě, samotářsky, vleka se kolem, a zas v pádění, řícení, v celých skupinách, v nepřetržité kvačící vřavě, v tom veškerém svém spění za svými cíli, za tím vším, za čím myšlenky, záměry i pouhé, temné instinkty honily všechny tyto lidi, k dobrému i zlému.

A poznávaje za svého působení, jak již bylo naznačeno, namnoze tytéž lidi, tytéž stavy, tytéž zájmy, záměry, instinkty i cíle, mohl posléz z jednotlivých prvků spřádati

celé biografie a rozvíjeti celé osudy ojedinělé i kollektivní všeho toho lidstva vzdávajícího se mu svými doteky.

Ano, plynulať to během času duše jeho s tak mnohými osudy nesoucími se kolem něho, nejsouc dávno již jen slepě, námatkou strhována a nesrozumitelně zaujata chaosem a vírem nesčetných těch doteků, ale majíc svou volnou sféru abstrakce, v níž si mohla kombinovat a tvořit nerušenou synthesi, často tak divokou a rozsáhlou. Co odhadla si a vybudovala příběhů o mnohých těch, co ubírali se kolem něho, aniž měli tušení, že jsou pozorováni, sledováni, že osud jejich je znám a spády jejich prohlédnuty. A takto budujíc povšechné své koncepce, tu blíže známé, tu vzdálenější, duše jeho časem dovedla zároveň pronikavě vnikati do mnohých osudových detailů, často do nejzáhadnějších vztahů, předbíhati posléz jaksi osudu samu, stanovíc si jeho vznik, další pořad a konečný nutný zánik.

V tolika případech se mu to dařilo . . .

– Ty's chlapíku zas dnes prohrál mnoho peněz, jseš vybrakován již dostatek, jseš na hotové mizině, brzo již přijdeš na kus kůže se dvěma dřívky – však to vím! A co pak žena, děti... Jen všechno prodat, se vším k židoj, jen když je do karet, poslední trumf abys mohl vyhodit, viď?! Ale dnes, myslím, je to již tvá poslední prohra, poslední trumf vyhodil's – a přebili ti ho. – Zdá se, zdá, hodně zdá a nebudou-li kartičky, co ti zbude?! Lotře, pak budeš hrát o duši, jako's hrál o celý život . . .

Ale, už zašel dotyčný.

– Ty si's zas dal, oplzlino jedna... no, no, no, jen dočkej, až ochromneš od vyžilosti na všech údech, až tě budou vozit v kočárku s povyplazeným jazykem, vyboulenýma očima, ustrnule vyjeveného, celého nemožného jako právě tamhle toho, vidíš, všimni si ho hezky, to je od toho milování, sežrat byste to chtěli.Však se dočkáš taky . . .

Ale ten už zašel.

– Tobě se dnes jistě tvé plány zhatily, oč?! Všechno's měl už pěkně narafičeno, stará parolo, jen bouchnout do toho. Bouch's sic, ale rozbilo se všechno na ráz, viď? Proklaté! Ale je to taky v pořádku, brachu! Kdyby se vám měl každý plán podařit, přivedli byste na mizinu a ošidili celý svět, dovedli byste ošpekulovati nebe a zemi. . .

Ale už zašel.

– Jen se nadouvej, uniformovaný hlupáku, jako krocan na hnojišti. Jakpak je to dlouho, co tě tím udělali, tím lajtnantkem! Lajtnant – toť se rozumí – je nejvyšší tvor všehomíra – pak přijde hromádka šutru, pak hnoje, pak Pambůh s některýma svatýma a teprv někde pak ostatní civilní banda – myslíš si to aspoň hlupáku. Řinči okázale šavličkou, komíhej jí mezi nohama, jakoby se ti roztomile zaplítala, na to ženské jsou posedlé, vykrucuj hodně krk z límce, žmol cigaretu, to je jediné vaše zaměstnání a brzo vám ještě přidají . . .

Ale už zašel.

– Holka, holka . . . viď, zrovna's to ztratila své panenství! Mohla's ale skoro taky ještě počkat . . . Ostatek, myslíš si, jednou se to státi musí, tak co čekat zbytečně. Jen jsem zvědavý na tebe. Za nějakých devět měsíců – ty v tom přec chodit nedovedeš – co že pak budeš říkat tomu milování, budeš se jistě zmateněj a ustyděněji tvářit, než dnes, to ti ten krejcar nepůjde z ruky; pak spíš budeš koukat dolů po vodě – ostatek, ta už takových přijala, o jé, milá holka, co myslili, že milování je jen pro rozkoš pozemskou!

Ale už zašla.

– Myslím, že's, přítelíčku, právě okradl kasu, co? Proč by tě to tak hnalo . . . jen leť, přijdeš k rychlíku ještě včas. Ale tady podaří se ti utéci a v Americe se dáš lapnout, hlupáku, i se všemi tisíci: takoví již jste oslové . . . Já tak . . . hm . . . Ostatek zdá se, žes dobře svou kapsu vymet, ten tvůj kufřík, jejž v podpaží neseš jako nejsvětější svátost, chtěl bych skoro míti . . . hm . . . Jen ale upaluj, než bulická tvá správní rada na to přijde a chytrá policie se na tebe rozhoupá . . .

Ale ten zatím uběhl.

– Tobě se muselo dnes ale zvláště podařit, usuzoval dále výběrčí, když kráčel kolem něho vznešený nějaký městský rada. Dostal's to jistě statisícový pšoures za své sprostředkování! A když prosadíš milionový projekt a statisícové dodávky k obci, co...? to se to naparuje! Od čeho je obec, než aby se jí házely na krk milionové dluhy, a od čeho's městským radou, než abys z toho valnou část strkal do bezedných kapes svých – všechno jen pro obecní dobro! Kolikátý že to stavíš dům?

Vznešený pan rada zašel . . .

(Pokrač.)

M. KURT.

S DÝMEM POŽÁRŮ . . .

V ulici tmavé kouřem a sazí
stojí »Dom polski« — jak hradba statná,
sčernalá také ostravským dýmem,
nahoře jenom svítí v tmáň nebe
orlice bílá; sedí a patří
na východ kamsi, tam ke Krakovu . .
A jako by chtěla vzlétnouti, nést se
ku svojí vlasti zde z toho pekla.
Noc je a ticho, — jen někdy hvízdne
píšťala stroje z Jindřišské šachty —
ta vzdýchá stejným, pomalým tempem,
jakoby ze všech plic těch tam dole.
V dáli pec dýmá — a černá ústa
otvírá náhle: strašný proud ohně
ku nebi stříknul, zář jeho běží
ulicí, zlatí orlici bílou
nad »Domem Polskim« paprskem rudým.
Noc je a ticho — odkudsi s dvora
pes smutně vyje, zoufale, bolně . .
V tom v »Domě Polskim« vítr bouch oknem:
otvorem tímto tříšť padla hlasů
v ulici tichou chraplavých, těžkých,
jakoby dvacet volalo hrdel
spitých a smutných s příchutí vzteku
do noci žhavé, do noci černé,
do pusté, teskné, ostravské noci
chvěje se oknem vzlykavě, táhle:
S dýmem požárů . . .

* * *

Ej, hymno Polsky! Tak jsi mi třaskla
cize a chladně do mojí duše . .
Kde je tvá vášeň, kde je tvůj smutek,
jenž z tebe vanul, tajemný, svatý,
kde je tvá prosba, modlitba lidu,
kde to vše dnes je, čím jsi mu vždycky
v nadšení byla — kde to vše dnes je?
Zníš disonančně zde na té půdě:
tam Ostravice a od jich břehů
v šírý kraj smutný, až ku Těšínu
a dále ještě — orlice tvoje
pařáty vtíná do nás a bije
zobanem ostrým vztekle a divě,
když zabít nelze, hltá nás celé . . .
O, ptáček krásný, — my jsme šli k němu
obejmout, láskat, on se však zježil:
Michálkovice, Rychvald — dál a dále
zobe a zobe orlice bílá,
přelétla řeku a už zde sedí
nad svojím domem v ostravském kouři . .
Žid nebo Němec — to cos jiného:
Kapeluš dolů — ale Čech, psia krev . .
A tak se děje: kouř z naší krve
k obloze stoupá, jak věčný pomník
dlaň naše k nebi vztýčena s prosbou,
věnec trnový na naší skráni,
modlitbou takou vlas náš je bílý . . .
Orlice polská bije však, bije . . .

* * *

Dál jdu zas nocí, za mnou pec dýmá
a požár rudý zapálil nebe, —
a potom shasnul. Temno je kolem.
Pes táhle vyje — a šachta dýše
pomalým, tichým, hekavým tempem.
Z »Polského domu« v ulici hučí
zpěv spitých hlasů, chraplavých, těžkých:
S dýmem požárů . . .

V. MRŠTÍK.

BOUŘE.

Z románu Cyrilla Havlíčka v Praze. — (Pokračování.)

Bylo nádherné podívání na kamenný most, když Havlíček »přes dva mosty« vybral se na denní svou procházku. Bylo mezi jedenáctou a dvanáctou, chvíle, kdy nejvíce lidu chumelí se po mostě a na ulicích bývá soudno.

Mlhy za noci padly, den čistý a jasný klenul se nad Prahou, domy jako v zrcadle stály střechami obráceny do hladké plochy Vltavy.

I mrtvé tvary nabývaly života. Sochy rozkošnou alejí táhnoucí se do dálky usmí-

valy se kamennými tvářemi a jako kdyby sobě hrály: vrabci v hejnech pobíhali po jich ramenou a brousili si o ně zobáky. Mohutné balvany Hradčan, Starého Města, Strahova, Vyšehradu, Vinohrad stály na obzoru v dálce i na blízku a Praha celá jak přelud velký zdála se ležeti v rozvalinách svého království. Na pravo i v levo věží les a starobylé tvary budov v divukrásném zmatku střech a kopulí vyznačovaly místa zašlé její velikosti a slávy. Šestnáct ohromných jako ze žuly vytesaných oblouků těžkým klenutím mostu spojovalo obě křídla Prahy a věru těžko bylo rozhodovat, které z nich bylo krásnější a které smutnější, zda vzbouřené ty vlny tam, hřebeny svými ježící se až do oblak, či to klidně ležící, zkrotlé moře Starého a Nového města jak černý vějíř rozhrnuté do nesmírné větrů propasti. –

Rušný život, bouřný šum a chvat proudil po obou stranách mostu . . .

Co všechno nepřeplovalo nepřehlednou jeho hlubinou!

Povozy zavalen byl celý jeho průhled od Malostránských věží až po Křížovnické náměstí a jeho dálavou, v rámci vyrůstajících a zase zapadajících sousoší kypěl a bouřil jeden z nejúchvatnějších obrazů, jaké kdy poznal a zná dosud svět. Vznešený stav potkával se tu s plížící se chudinou, v hadrech krčící se nuzota dotýkala se i nejpyšnějších rob, vládnoucí duchem a zkroušení tělem vyměňovali si tu svoje pohledy a nebylo zaměstnání, nebylo poslání, aby ruce sobě nepodávalo tu, na křižovatce Prahy, kde křikem, voláním, smíchem, bujarým a ohlušujícím řevem od rána do noci tryskala živá krev všem společného města. Bílý kněz a s rancem jdoucí vandrovní, jak z pekla sem vyslaný a do pekla jdoucí kominík a za kominíkem svižná nožka známé po Praze baletky, unaveně kývající sebou spřežení, hokynářky cloumající koňskou opratí, dámy s »kočkami« svíjejícími se při každém těla pohnutí, rozevláté sukně spěchajících žen a zas kvítí uprostřed mostu jakoby teprv rozkvétající v teplé dívčí náruči, dvěmi řadami soch plovoucí četa myslivců a před ní blýštící hrot ocele, kloboučky malé, pochované v ohromných spoustách zdánlivě pocuchaných kadeří a divoké tváře strážníků, ponížené čapky posluhů a svižné ekypáže, letící kolem nich, lehké kolesky, jen jen letící krůčky kursistek – a zase těžce do kolen napadající tápoty ledařů, vlající rukáv malíře, v pouzdrech uzavřené nástroje konservatoristů a studenti a šičky a dělníci a mniši, chovanky, bohoslovci a dětí kupa, dětí mrak – – stále houfněji a houfněji potkávaly se tu na cestě proudy dva, za různými cíly, dvěma opáčnými směry ženoucí se neznámo kam . . .

Bylo to denní Havlíčkovo divadlo, nad které neměl, kde na všechno zapomínal a na všechno vzpomínal, ztráceje se v nekonečných lidstva průvodech. Bylo cosi opojného, povzneseně vzrušujícího a zas sklíčujícího, duši i tělo s sebou strhujícího v neustálém víření a zmítání zdánlivě jednou myšlénkou posedlého množství, ve věčném tom kolotání, střídání a měnivé hře barev i tváří, jejichž každý rys a každý záhyb zvlášť sám sebou připomínal oddělený, v sobě uzavřený, od ostatních odloučený svět . . . Hle, tam generál zdravil a rukou kynul dětem v uzavřeném kočáře, za generálem jeptišky se táhly s černou kápí na hlavách, s bílou aureolou kolem zasmušených čel, pak stařec s novinami před sebou, druhý za ním hned, ale ne už s novinami v rukou, v chůzi bídně přidržující se zábradlí, čísi děcko, ukazující do dálky ručkou, dáma v smutku tající svůj úsměv v černých závojích, tam koně pohazující hřívami, v přídě vozu jak socha bílá, křepce vypjatý mlynářský hoch, potrhlý diurnista od úřadu s holí v ruce, jako kdyby někomu mířil na hlavu, člověk knihu tisknoucí na prsa jakoby se bál, že mu ji někdo ukradne, dva hovořící spolu tak, že se zdálo, nehádají-li se to o konec světa, jiní mlčící zas a bádající o čemsi v hlubinách řeky Vltavy, robátka dvě jak rosičky zelená a dýchající cestou do rukávníků, žid s pytlem na zádech a s cigarrou trčící mu z obličeje jak prodloužený nos, pak chvíli nikdo a nic, co by za povšimnutí stálo, až u sochy sv. Kříže plakal a modlil se, modlil se a plakal bílý, třesoucí se kmet . . . I knížecí čtyřspřež přehnala se jako zjevení a na poduškách usmívaly se princezny, za nimi arcibiskupská ekypáž s nachovými sedly, červenými otěžemi, chocholy jak oheň plápolajícími ořům na hlavách, kdosi, kdo dlouho před povozem smekal a jak při pohřbu klobouk dlouho držel na nebi . . . a pojednou hudba zahrála, ryčná a skočná v lomozu bryček, řinčení řetězů a teskném volání vozků pronikavě, jásající hudba vojenské kapely hrnula se mostem, zabírajíc celou jeho šíř – Jak vítr zavichřilo cosi vzduchem a kde

kdo rázem změnil krok, hlavy se pozdvihly, stařec přestal číst v rozestřených novinách, lidé přestali se hádat, mlčící nic už neviděli v hlubinách řeky Vltavy i žid svým pinklem hodil na zádech a škrambálky chudáků i bezvadná obuv pod vlečkami kladoucích se rouch zahrály v rytbmu a střídaly se v chůzi s utahaným hadrem zástěry ... A jen bílý, bílý, třesoucí se kmet u sochy sv. kříže jakoby nebyl, jakoby nežil a jen plakal a modlil se, modlil se a plakal ... Už dávno minul generál, dozněla hudba vojenská, shasnul plápol arcibiskupských chocholů, roztálo i kouzlo usmívajících se princezen a na obzoru mostu zas jak hradby vyrůstala celá řada vozů do výše, zastavující rozhled na celou šíř i dél. Koně jak hromy zatínaly nohy o dlažbu, zuby podkov sjížděly a jiskry pod nimi sršely i za bílého dne. Až úzko bralo člověka v divém lomozu ohromných nákladů a oddechnul si most, když dorachotil poslední. A po mostě zahemžilo se to zase lidstvem jak hrabešky stěhujícím se s mraveniště jednoho na mraveniště druhé a konce zas nebylo novému a novému i když věky starému divadlu putujících tudy zástupů ... Pláště, haveloky, krátké kazajky, ustydlé, do kapes zaryté ruce, záplatované rukávy, psi, bílé jak jarmareční budky šinoucí se plachty přespolních vozíčků, krví zbrocené zástěry řezníků, tu vousatý, tam zas učiněné koťátko, cilindry, péra, rusovlásky bez klobouků, bez šátků a svítící jen hlavou jako zlatou, člověk drápající se pro cosi v kapse, druhý, kráčející mostem jako somnambul a zas třetí, běžící tak, že tři kroky udělat mohl přes most a byl na Staroměstském náměstí, malí, velcí, škaredí, tlustí, vysocí, tencí, dospělí i děti v loktech chův, šlehy bičů, hladký pohyb tramwaye, shon a váda, jakoby se koně plašily, rotil se lid, chvatné hřmění kol a zas o kamení vyskakující kočáry, hučící dav a stále to smutné a smutné houkání vozků do cesty, — všechno jak řeka valilo se nedohledným mostu prostranstvím, z jehož hlubin jako z řečiště vynořovaly se všechny ty postavy, nesčetné hlavy a ruce v malebném nepořádku a vířivém zmatku plynoucí a zas zapadající uprostřed ohromného, na všechny strany rozloženého divadla Prahy — — — — — — — — — — — — — —

— »Pět tisíc, pět tisíc!« — — tkvělo Havlíčkovi stále na mysli a aniž věděl jak, octnul se v Křižovnické ulici. A před ním stojí Brandejs, s rukama proti sobě schoulenýma do rukávů chatrného svého kabátku, stojí Růžička s potměšilou, hladce oholenou tváří, stojí Kotouč, Bradáč, Fintejs, Koráb, Klecanda, druh po druhu klepe, druh po druhu vchází k němu do domu a Havlíček vítá je, směje se a rozkládaje před nimi, čím je jim a čím je jemu povinnován Čáp a kam jen dali rozum, že toho neviděj? — Namítá cosi Růžička, ústy žmoulí Brandejs, rukou třepe Klecanda — ale jakoby je všechny vítr smet, zmizeli pojednou všeci a na místě jich hle tu před domem zahrčela kola, zastavila drožka, dlouhý skořicový kabát sestupuje s kozlíku, podepírá drožku a pomáhá komusi uvnitř. A tu na stupátko opatrně sestupuje jedna krátká noha, pak noha druhá a před domem stojí a před sebe hledí Čáp. Než udělal krok, podíval se po domě, pak zase na zem a opřen holí jakoby s bolestí kráčel, těžce se batolí a s nožky na nožku převaluje do jeho vrat. — — »Čáp, Čáp jde k nám« — křičí Havlíček a Havlíčková: »Není možná!« — »Už jo, už jo!« — na to Havlíček. A dost. Víc nic! Havlíček sedí s nepohnutou šíjí a jako když by měl strašně na pilno, nevidí, neslyší, jen sehnut nad svým dílem, dlouhými, hbitými štehy látá podšívku. I niť se mu strhla, točí uzlíček, potají očima měří Josífka a kdosi klepe na dvéře! — »Dále, dále!« netrpělivě volá jeho žena, ale Havlíček ani tentokrát oči nepozved, šije dál, šije z prudka, nemá kdy, jen Josífek odkládá, hadry uklízí a Čáp stojí ve dveřích, těžce dýchá, potí se a funí, chrochtí, ale Havlíček šije a šije. — Jakoby žebrák do domu vešel, nedbá, nevidí, neslyší a prudce šije dál — — —

Bylo něco závratného v pouhém tom pomýšlení pro Havlíčka, že jednou tak přijede Čáp a když se ten v celý obraz vžil, slastné přemýšlení zabralo jej tak, že nevěděl už, kudy kráčel a po paměti téměř octnul se pod Letnou.

Na řetězové lávce potkal známého mu pána od soudu, denního hosta Výsosti. — Zastavil se s ním a dlouho s ním rokoval. Třikrát se s ním loučil a po čtvrté ještě se obrátil a volal za ním, ví-li, co nového?

»No!«

»Budu teď častěji vaším hostem. Vořechovskejm dal jsem vale.« —

»Ale, ale! Proč pak?«

»Teď je na krátko, až večer vám to povím. Konec všemu, konec!« volal už na několik kroků od něho a pokrčiv ramenoma, »jaká pomoc!« řekl a ještě jednou se uklonil.

Blížil se k výběrčího budce. Také s tím se znal a s ním si pohovořil, porokoval, svěřil, zasmál se a zahnuv v pravo na Letnou, stoupal vzhůru holou alejí, kde nepotkal už nikoho jen několik po řídku jdoucích obstarožních pensistů, chůvu s děckem v kočárku a za ním bledou paní s outěžkem a pak dlouho nepotkal nikoho — —

Bylo ticho mezi stromy po uzounkých pěšinkách. Jen samotáři tudy chodili, holohlaví starci, od lavičky k lavičce měřící svůj vetchý krok. – —

Havlíček zastavil se v polovici stráně a tenkými haluzemi trnovníků pohlížel dolů, na opáčnou stranu Vltavy. – Jak ohromná zející propast ležela tu Praha a z její hloubky vrcholky věží a špičky domů vyrůstaly do světla. Tak jako bašty na obzoru stály vyzdviženě fronty Vinohrad. V dálce jakýmisi zlostnými, dlouze skonávajícími zvuky kvílel vlak. Hlaholení vojenských trub a drnčení bubnů slyšeti bylo s hora a na Malé Straně a na Starém Městě krátce jen jako v paláci, když oznamují návštěvu, zvonili malými zvonky. — –

Havlíček došel až ke hřebenu Letné, k vojenskému cvičišti, kde běhaly řady vojáků a na koních projížděli důstojníci. Lítali s místa na místo a jako kdyby něco se bylo stalo někde, sjížděli se v hromady, obnaženými šavlemi roztínajíce vzduch. Sluch přecházel v hlukotu polnic a bubnů, jichž zdálo se tu býti bez počtu. Pokřik šarže v jedno splýval s vřískotem trub. Několik zevlounů stálo na pokraji cvičiště a hledělo na modré řady vojáků, jak lehají a padají, padají a vstávají a zase běží a bodáky se řítí na kohosi neviditelného – Ale mezi diváky – kdo že tu nestál, Bože můj! Brandejs – Brandejs tu stál v chatrném svém kabátku a s čapkou s příklopy na uši podvázanými pod bradu šňůrkou.

»Co pak ty tu děláš?« pravil Havlíček a dotknuv se jej lehce rukou, dodal: »Pozdrav tě Bůh.« –

»Co tu dělám,« dost nevrle odvětil Brandejs, podávaje Havlíčkovi pravici: »Dívám se a na vojáky se dívám, co bych dělal?«

»Pojď odtud, to je k bláznění tady. To je troubení, to je vřeštění, neslyšet vlastního slova.« –

Brandejs útrpně se usmál.

»I to já rád slyším. Už jsem tomu zvyklej.«

»Jó, na mou kuši, ty seš voják, já zapomněl!«

»To já sem chodím každej den a to je taky jediný, co mě ještě těší. — Dívám se, jak se tak honí, dělají kvérgriffy, a jak jim to jde!« pravil Brandejs. A odcházeje s cvičiště, ještě se tak ohlédnul za sebe, právě když pod majorem vzepnul se kůň a před ním defilovala celá setnina myslivců.

»Růžička tady není?«

»Co by ten tu dělal?«

»Taky voják!«

»Takovej voják! Tak lantvér, ale voják ne! On toho namele.«

Havlíček vzal Brandejse pod paží a vlekl jej s kopce.

»Dnes je krásně«, pravil Havlíček.

»Je, je, krásně je.«

»Člověk by ani nevěřil, že je zima, třeba že šak ne moc mrzne, a sníh žádnej.«

»Bodejť!«

»Takovou zimu nepamatuju už 30 let« –

»V dvá padesátým taky byla taková« – na to Brandejs ... »To lidi jeden čas před Vánoci chodili bez zimníků, jen tak, svrchník už byl těžkej. Ale potom, k jaru, to zas přituhlo. A notně. Ovoce všechno pomrzlo, víno žádný a obilí tak tak, že lidi něco shledali a neměli hlad. A před tím, jaký to bejvaly zimy! V osmačtyrycátým Beránka Božího jedli jsme na ledě. A sněhu bylo – panstvo šlitážem jezdilo, jen to fičelo –. A vody, i jejej, to bylo vody! – – To bejvaly zimy! – – Teď už i ta příroda jaksi povoluje, všechno jaksi popouští, i zima už je jinačí. Kotouč to myslím, taky pamatuje. Růžička, co Růžička, ten nic neví. Ten jen tak, kde nějakej klep sebrat nebo lež ... ostatního si nevšimne. Ale byl tu tenkrát taky«.

Havlíček vytáhnul tabatěrku, podal Brandejsovi a jak velebníček drže šňupec před sebou, dotknul se prsty Brandejsova kabátku.

»Víš-li pak, co mně nevyvedl včera Čáp? Ty's už byl ten tam, ty nic nevíš ... Milej Brandejsi! To byla mela! Celá hospoda byla vzhůru«.

»Slyšel jsem, slyšel«.

»S kým pak's už mluvil?«

»President mně o tom vypravoval. Chodíme spolu k Dominikánům na ranní –«

»Co pak říkal?«

»Ptal jsem se ho. »Prosím tě«, povídá, »kdo pak se v nich vyzná?«

»Lišák! Ba, kdyby řekl, kdo se vyzná v něm!«

»A co ti udělal Čáp?« — otázal se Brandejs krofounce. »Přece jste byli za dobře«.

»Co mně udělal! Nadal mně. To je snad dost?« odpověděl Havlíček úsečně a založiv ruce v kříži, tak na oko považoval celou záležitost za odbytou.

Ale Brandejs zastavil se pojednou, dolní čelisť odpadla mu od horní a sivá, vodnatá očka upjala se na Havlíčkovu lhostejnou a zatvrdlou tvář.

»A proč pak by ti nadával?« ptala se i ta sivá očka s vlažným povlakem starých let — »dyť celej večer nepromluví«.

»Vidíš ho! Za celej večer nepromluví a jen sednu, brebentí jak stará židovka. Až jsem plesknul kartama, řekl jsem mu krátce a dobře, že se to nepatří a dost . . . a on hned uraženej . . ., celej nakvašenej, hned bez sebe, kdesi cosi, začal blekotat, modrat, vstal a tím prstem tak na mě! A já si to nedal líbit, sebral jsem se a hajdy domů . . . Včera jsem byl mezi vámi naposled«.

Ale poslední Havlíčkova slova neměla na Brandejsa očekávaného účinku. Havlíček se proto odmlčel a mravně rozhořčen pokračoval v chůzi vedle Brandejsa. Pojednou zastavil se a nasadil jakýsi tesklivý tón . . .

»Já, upřímně řečeno, Brandejsi«, pravil a položil Brandejsovi ruku na prsa — »já byl mezi vámi rád. Už přišel's ty, přišel Kotouč, Fintejs, Růžička, Škvor, Klecanda, Žahour, byli jsme všeci jak z jedné matky syni, ten šplíchl to, ten zase ono, nasmáli jsme se, podováděli jsme si, každej vypil svou a povyrazil se přece trochu! Co jinýho už taky máme na tom světě!? Každej věděl něco a někdy, ví Bůh, byl by tam člověk seděl do rána. Já nejsem zlej člověk, ty mě, Brandejsi, znáš, ale Bůh je můj svědek, když tak se mnou se nakládá, mušíte se bavit sami beze mně, já tam mezi vás už chodit nemůžu a nebudu!« — —

Brandejs nebyl nikdy schopen velkých námitek. Jen když Růžička lhal, nedovedl toho ztrpět a něco mu přece ukáplo s třesoucích se rtů. Nikdy se taky nepřel a když dva se hádali, dával vždy oběma za pravdu. Přisvědčil tedy i Havlíčkovi a jen ke konci, když Havlíček mu vypočítával, kolik peněz za tři a třicet let nechal u Vořechovských, Brandejs nejen že se nedivil, ale dokonce ani ho valně neposlouchal.

»Inu!« pravil pojednou: — »ono, když každej den se pije — něco se taky vypije, což o to!«

Když se pak Havlíček s Brandejsem rozcházel, schladla neobyčejně přízeň jeho k němu. Podal mu dva prsty a rychle se s ním rozloučiv, běžel jakoby měl kamsi velice na pilno.

»Muňa«, pravil k sobě cestou Havlíček. »To jsem jakživ takovou mrkvu neviděl. Jemu je to, myslím, jedno, nadá kdo člověku, nenadá, cucá svou žemličku s pivem a přes nos nevidí . . . To že byl voják? To mušela bejt čistá armáda, hahahá«.

A když docházel ku vratům, ještě si vzpomněl a pravil sám k sobě:

»Tak Růžičku kdybych potkal! Muším si pro něj poslat. Ten už to tam nějak rozvandruje. Jen slovíčko mu povím a rozhází celou hospodu. Ale ten muňa mrňavá? Kdybych do něho hučel celej den, mrní sem, mrní tam, kdesi cosi, tak a tak — a na konec řekne: »inu ono, když se každej den pije, něco se vypije!« Truhlík — — Tfi! — —

(Pokrač.)

E. SOKOL.

HOŠÍCEK.

Tři episody ze života Pavla Rojara. — (Pokračování.)

Hra tedy začala. Stařížci vyprávěli o radostné oběti; usmíval se jejich starosvětským duším, usmíval se i Antonínovi pak, když začal horovat, ale když rozhodil vroucí přízvuky slov o vnitřním štěstí, dal se již uchvátit. Vždyť to slyšel svoje nevyslovené hovory. Zapomněl, že hraje Závodský, že Boženou je Ela a že se mu divně líbila v cizích slovech, která nemohla ani kořínkem kotvit ve vlastní její duši, jak si ji on vymaloval. Zapomněl a rozehříval se pro ideální krásy mladého ži-

vota a byl rozrušen, když vyznělo jednání prvým zlozvukem. Byl nespokojen. Toužil, aby Antonínovy sny vyběhly do duhových výšek splnění, aby on, Pavel, mohl jít za nimi a cítit štěstí výšiny, a zatím takový konec. Jak bude dál? Dvě jednání ještě, a v nich nemůže, nemůže být již než trpko, drtivo. Byl by nejraději odešel, aby neviděl řícení, ale nemohl se přece odtrhnout, neboť i dožít s nimi se mu chtělo.

Hrubosť Boženina ho rvala a drásala. Přešlapoval a chtěl volat na všecky: »ona není taková, lže, hraje, ale dobře hraje, vidíte«. Když pak zatušil scénu Antonínovu s ní, tu vrcholnou, rozechvěl se horečkou. Rozeznával bolestné a pak zuřivé stržení Antonínových rtů, viděl, jak se mu křiví prsty nevyslovenou ještě žádostí, a slza mu vpryskla do oka, když ji strhnul k zemi a sáhnul na bílé hrdlo.

– Měl ji zabít! Ale ne, není to ona. On ji má opravdu rád, jistě od prvé zkoušky na tuto strašnou scenu, od prvého dotknutí teplé bílé pleti, pod níž je plamennější krev, než smí být v Boženě. Ale tu – přece ji měl zabít. Zde nešlo jen o lásku, ale o celé štěstí života, o něco — ah, o všecko niterné, co ovíjelo jeho milování. Zabit ji měl. Co může ještě přijít? Proč není ještě konec? Je všecko přece hotovo.

Mísil se mu Antonín se Závodským, Ela s Boženou a nevěděl si s nimi rady. Chtěl nenávidět Elu pro Boženinu nízkost, té zas odpouštět pro herečku, jež ji nesla, a byl zmaten, když si uvědomil, že přestává chápat hru i život o sobě.

V třetím jednání zuřivě šlápl Vrátnému na nohu, když syčel do Malíkových deklamací něco o pitomém vláčení za vlasy. Ticho chtěl, chtěl ty hovory, potřeboval je jako svou pravdu, a všecko to násilné zvedání do starých poloh také. Netleskal na konec. Schytil poslední věty, a aby se nemusel o ně dát oloupit, utekl – –

Jsou jiskry, vzněcující požáry, jakých v sobě nemají. I knihy bývají z nich. Směry života se jí staly Pavlovi, ne pro obsah, ale pro něco vedlejšího, neakcentovaného a všemi proto pomíjeného: pro možnosť pádu s výšin, k nimž se duše již již vzpíná. Podivnou souvislostí vyvstávaly mu s touhami Antonínovými jeho vlastní, ale za nimi hned rostly obrazy bažin, v nichž tkvěl posud nohama. Lekl se, aby v ně nezapadl, bál se, aby mu někdo nešetrně nesetřel slova, v nichž si nesl domů naději, proto prchal s jiskrou; a ta se rozhořívala v plamen, když osaměl a směl nahlédnout v minulosť, jejíž bolestivosti posud nikdy nepoznal pro měkce přítulné květy, jimiž své bahno pokryla.

Vzpomínal včerejška, minulých dnů a dál a dál až k drobným dětským letům – –

Říkali mu i tehdy Pavluša. Bylo mu as pět let a tatínek ho poslal k dědečkovi, aby ho uchránil záškrtu, jenž mu již dva bratříčky ubil. Rok byl u dědečka a měl se jako nikdy doma.

Dědeček měl stáje plné dobytka, dvůr plný drůbeže a za ním humno stoupající do mírného svahu plného slunce. Na konci stála velká stodola, jejíž boky vbíhaly do křovitého plotu, v těch místech rozlezlého přímo v houštiny. Za stodolou byl konec domova; tam byl už široký, daleký svět, od Hostýna k Boří a zas dokola k Hostýnu, veliký, že nestačily oči vydívat ho celičký. Jen mihavý odraz celku s několika jasnými body ležíval z něho v dušce.

Před domem se honíval s kluky, kteří ho přijímali mezi sebe, třeba byl mladší, protože přišel z města. Na dvoře vzpínal se po parkaně, po otýpkách, po dříví, plašil kohouta i slípky, chodil se nadýchat teplé vůně chlévů, poslouchat, jak koně odfrkují a podupávají, jak krávy líně žvýkají a funí, a odpoledne od jara do zimy zabíhával na humno. Bylo mu zprvu nezvyklé tichou prázdnotou a zamklou stodolou, ale když je poprvé přešel a nahlédnul vyjeveně do houští, plného skulin s modravou oblohou v pozadí, když objevil do něho uzounký chodníček a odvážil se po něm i dovnitř, pak mu bývalo humno největší rozkoší teplých dnů a těch chvil, kdy kamarádi mizeli na kopečku ve škole; takovým lichotivým květem, pod nímž – oh kde všude květy nevzpučí!

Prodírával se až k východu z houští. Tunelkem zazářily mu dlouhé zelené pruhy polí, za nimi v bělavém zamhlení lesíky a kopce. Jel povoz s kravkama po záhumní, zvolna, pomaloučku, a pacholek stoupal mimo, sotva dva kroky od něho, nevěda o něm. Tichnul a choulil se sotva dýchaje, i když kravky již zmizely. Chodily stařeny s chrastím, děvčata s travou, ženci, chodívali mlčky i s hovory a křikem, což bylo tak hezké.

Od té doby sedával v hlídce, dívaje se na svět a poslouchaje nestřeženým hovorům, jež svou zlomkovitostí dostávaly zvláštní ta-

jemný nimbus a mnoho zvědavých otázek v něm probudily i rozdivných snů v něm spředly.

Tam také uviděl jednou děvčata si hrát; bylo jich několik, bujných, plných zpěvu a veselosti, která když je popadla, donutila je i kozelce metat, honit se, skákat a výskat. Bylo mu nejsměšnější, jak shrnuly vždy sukénky do kolen a krčily se, když se na trávníku překotily. To on uměl jinak! To ho také donutilo, že mimoděk opustil jednou svůj koutek a vyšel za humno. Sám se toho až zalekl. Cítil se najednou v cizině, odtržen od dědečka, ode všech; stanul proto hned u plotu, aby aspoň záda měl kryta domovem, ale brzo se osmělil, když ho zavolala osmiletá nejstarší — Marina jí říkaly — aby tam nestál jako špalíček. Ukázal jim pane kotrmelce! Pak s nimi hrával na honičku, na schovávanou, na barvy, na všecko možné, a skoro raději než s hochy, cítilť, že vyniká mezi nimi.

Domů obcházíval přes sousedovo, aby nezradil své hlídky, chtěloť se mu někdy i na děvčata se tajně dívat.

Ale Marině přece ji ukázal; při schovávané. Líbila se jí; stichla vedle něho a krotce přičapla naslouchajíc, jak tam venku na sebe volají a pískají, jako by přestala být divokou Marinou. Jemu v té chvíli se vytratila z mysli hra a utkvěla mu v ní jedna ze zvědavých otázek, jež rostly z míjivých hovorů.

»Proč jsi děvče, Marino?« zašeptal k ní.

Trhla sebou zaražena. Díval se naivně moudře, co ona se trochu zarděla. Ale bylo tam šero v houštině.

»Tak«, odpověděla.

Byl zklamán, že také nic neví. Venku právě na okamžik všecko umlklo; kdosi tichounce přeběhl mimo. To ho rozveselilo. Již chtěl vystrčit hlavu, aby se podíval, ale Marina ho zachytla.

»Ticho, našly by nás.«

Její hlas byl podivný. Bezděky se k ní přitulil.

»Už tě mám«, křikla kterási a hned se ozvalo několik hlasů, kroky zadupkaly a u vedlejší stodoly se zahemžily suknice.

»Zůstaň ticho, tady nás nenajdou«, šeptala mu.

A nenašla je žádná, až se sami ukázali, ale když tam nikoho nebylo, aby zůstalo jejich místečko tajno.

»Kdes byla?« ptaly se všecky.

»Ale tamhle v uličce za Lamačovou stodolou«.

»Ale kde, tam jsem byla já«, bránila se Cilka.

»Já taky«.

»A jak to?«

»To já se umím udělat tak, že mě nikdo nevidí«, tajila se Marina, a všecky mohly na ní oči nechat.

Kde všude nevzpučí květy! Teď, jak rád by to vymazal ze života, a tenkrát? Po celé léto hrával s děvčaty, nejčastěji s ní, s Marinou divokou.

Minul rok a tatínek si ho odvezl, aby chodil do školy. Byl rád a nerad; rád, že se mohl svézt, ukázat se klukům v slávě městského synka, nerad, že nemohl s sebou vzít všecko hezké. Ale jel a pro novosť domova zapomněl brzo na chvilky váhání a pak i na celý ten rok. Odřízl se od něho a naplnil hlavu novými sny, oči novým světem a touhu novými hrami; jen símě zůstalo.

Byl nyní jedináček.

Otcův krám plný sladké vůně, plný pytlů, soudků, regálů s truhlíčky a řadami sklenic byl mu po roce zas nový. Musel ho celičký prošukat, ve všech pytlech se hrstí přehrabat, od všech cukrátek okusit a nekonečně dlouho se s některého pytle dívat, jak hrčí vozy širokou ulicí, jak přicházejí lidé, jak se jim odvažuje, seká, balí, jak mládenec každým dvacetníkem zvučně cvrnká, nežli ho vpustí do pultu; musel poslouchat nepřetržené někdy drnčení zvonku na dveřích a řeči zas tak zlomkovité, navazované na včerejšek a plné nových záhad, nad nimiž se dalo v teplém přílehavém důlku dlouho přemýšlet; musel se po dny a dny sytit krámem, než ho dovedl s lehkým srdcem opustit nebo minout někdy. A to k němu ještě přiléhala dlouhá chodba, plná po jedné straně sudů petrolejových, octových a bůhví jakých. Ta měla zas jiné taje v sobě, pronikavou vůni, mlčení bachratých obyvatel, mezi nimiž byly skrýše tmavé jako noc i za bílého dne. Co tu bylo zastávek, než se přišlo k zamčeným sklenným dveřím, jimiž bylo vidět do uličky za domem, k hlubokému řečišti vysychavého potoka s chumlem otrhaných a umouněných dětí.

Ke všemu přibyla škola a nejkrásnější její zjev: krásná kabela na zádech s podivu-

hodným obsahem slabikáře, tabulky a pouzdra, jež bylo jako perlou kapely, plné kamínků, tužek a držátek. Lehko se zapomínalo a lehko se vrýval nový svět do duše, když byl tak hezký, jinak hezký a také neprozkoumaný dosud.

Míjely mu měsíce jako mráčky, sotva pozorovány, uplynul rok i druhý a třetí. Spřátelil se s kluky z ulice i ze zadní uličky a vyhonil se s nimi co den. Nejraději se slízali v uličce, bylať osamělá a méně všímaná. V létě hrávali o knoflíky, o kuličky, v čemž byl Pavel nejmilejším kamarádem, bylť nevyčerpatelný, pak o fazole, a když všecko prohráli a vyhráli, zbyl krásný terrén na honičku s břehu do břehu a pod lávku a vzhůru, nu radost pomyslit. Přišel-li liják, dělaly se v potoce rybníky, bylo-li sucho, ryly se v březích pece, peklo se a vařilo, a to zase všichni Pavla obskakovali pro cukrátka, jež na mamince vymámil. V zimě měl klouzačku zrovna u domu a uměl také podle toho jezdit; žádný kluk se nedovedl v letu tak na bobku otáčet, na jedné noze přejet taký kus. Měl i sáňky, na nichž sjížděli, zkrátka měl zrovna u domu všecku nádheru, jíž žádá bujná krev.

Vyběhán a unaven vpadal večer domů přímo ke stolu; musel-li vzít po večeři knihu, jistě při ní brzo usnul, a měl tatínka tuze rád, že ho příliš do učení nehonil a nezkoušel. Cítil z jeho řečí, že jsou rádi, je-li zdráv a veselý, a zcela souhlasil, že učení mu neuteče. Nejhoršímu se naučil ve škole, a když něco nevěděl, nu, nevidáno, vždyť byl kupcův a nechtěl ani samých velmi dobrých, jako Markusova Apolena.

Otec, jenž bohatnul a sebevědoměl, kýval nad zprávami lhostejně, matka spokojila se měkkou domluvou a těšila se, že až přijde do rozumu, sám obrátí, protože zlý nebyl, jen bujný přebytkem sil.

A semínko vzklíčilo.

Byl ve čtvrté třídě, když se spřátelil s Viktorem, o rok starším. Poznal ho v houslových hodinách u varhaníka a s ním i dospělý život. Jich malých chodilo dost, ale chodili i velcí zpěváci někdy na zkoušky a tehdy hoši zahodili housle, sedávali v mracích špinavě šedého kouře, naslouchajíce divným řečem.

Viktor již uměl kouřit rákosku, kaštanové listí, i kukuřičné, jež zvlášť chválíval; pil někdy se zpěváky, ba byl kdysi již i opilý, jak se pochlubil; mnoho věděl a mnohému v hovorech rozuměl. Chodili spolu, přinášejíce každý svůj podíl do vznikajícího přátelství: on cukrovinky, Viktor své vědění.

Zprvu chodili jen za město, kde si našli v křoví koutek, aby si mohli zakouřit, ale když se spjali úže, když Viktor napověděl všelicos dráždivého, co mu ode dávna tkvělo v hlavě, pak se jim zdál otevřený obzor příliš slyšící, a jali se hledat lepší zákoutí. Nalezli je, když proslídili celý okruh města; do kopce byla vřezána hluboká klikatá rokle, z níž se valíval z jara a po deštích potok za jejich domem. Tam mohli slézt se silničky do zarostlého srázu, vyhledat tůně vodou skoro pod břeh vymleté a kryté zelenými vodopády převislé kustovnice. Přitisknuti ke stěně zřeli úzký pruh zmoly nížit se před sebou jen na několik metrů, vše ostatní bylo se světa, mimo ně; tam si mohli vmýšlet cokoliv. A když nad nimi zahrčel povoz, když zazněly hlasy, tu se plížili, aby je spatřili a zachytili od nich snad to, co jim zbylo v hlavách přece ještě nedokončeno a nevysvětleno — — —

Zde ve vzpomínkách znervosněl. Uvědomil si pojednou, že bezděky shovívavě sklidněl, že ho skoro zmámila zasněná touha po pěkném obraze. Nad minulostí, jež jej sváděla do hlubin, jichž se štítí nyní ve chvílích jasnějších. Aby tak vyvolal i léta studentská! Mohl by, vždyť měla tolik slunných chvil, ba byla všecka skoro slunná pro ochotu, s jakou přijímal bahno i čisté zlato radosti. Uměl vždy zapomnět na obsah, našel-li lačným smyslům jímavý povrch.

O ano, byla bujná jeho primánská a sekundánská léta, byla lepší dřívějších, protože se vybíjela v toulkách, rvačkách a v prvních studentských zálibách: v botanickém a broučkářském slézání kopců kol a kol. Ale za to tercie a kvarta.

Ubytoval se tu, u Rybů, skamarádil se s Richtrem, s nímž obnovil časy posledního svého domovského leta, časy Viktorovy. Ticho světnice dostávalo lákavé zabarvení vědomím, že vedle za dveřmi přechází sýrově bledá Polda.

Hnus! To nebyl pád s modrých výšin, to bylo znenáhlé, ale trvalé zalézání kamsi, kde je hnusno stěsnanou atmosférou, kde se šíj nemůže zvednout a ústa musejí hltat výpary kalu ze svých i cizích stop, kde se ruce nemohou svobodně rozmáchnout, kde je těžko po procitnutí z prvého omamu.

»Hnusno«, opakoval si a hryzl podušky a přísahal si obrat. Přestane hledat, nebude

myslit na Elu, jež beztoho nepatří do jeho myšlenek, ani na Štěrbovu Pepinu. Poldu? Fuj! Raději na ni naplivá, než by se podíval. Ba i Kudrnáčka mine, vyhne se mu, ač v něm není nízkosti. Ne, ta jediná zůstala jemu čista a nechala i jej – ale přece -- všecko musí vyrvat, všecko zničit kol sebe, jinak nebude očisty. Všecko.

Usínal v horečných zaklínáních, přísahách a slibech.

* * *

Tak nebyla ještě nikdy pohnuta třída před exhortou, jako této neděle. Několik skupin debatovalo o včerejšku, a Pavel byl hlučně uvítán, aby se přidal k turnaji. Neměl chuti. Proč by jim dával své myšlenky? Věděl, že se jich nemohly dotknout. A přece se dal strhnout, když se Bohuš ušklíbnul: »To bylo něco pro tebe, Pavlušo, co?«

»Bylo, proč ne. I pro vás«.

Štěrba vskočil; byl již v proudu.

»Myslíš, že pro krásu nebo pro pravdu, či co v umění hledáš? Bodejť. Protože byl hlupák ten tvůj hrdina, zrovna jako ve skutečnosti, rozumíš?

»Jak to myslíš?«

»Závodský i Antonín – jedno pásmo. Hlupák, povídám. Přijde si k nám kopírovat byt! K smíchu! Nás šel prohlédnout a studovat, aby uměl hrát studenta. Myslil, že jsme takové vařbuchty jako jeho Antonín. Já na jeho místě, zvlášť kdyby krasavice – eh, Pavle, škoda, že tomu nerozumíš«.

Pavel se rozčilil.

»Možná líp než ty! Jen se jinak dívám. Chtěl-li vidět byt nebo nás, to je jeho věc, obojí dobrá. A je-li sprostota nejvyšší filosofií světa, nu pak snad bys mohl mít v ostatním pravdu, ale jenom snad, protože ani tu někdy nemáš rozumu.«

»Hip, Pavle«, poštíval ho Vrátný, »tohle bylo výborné.«

»Mlč«, ohnal se po něm rozezlen a strčil Štěrbou, který se do něho pustil pěstmi. Oči mu zahořely, krev stoupla do spánků, a byl hotov rvát se se všemi, i se Štěrbou. Ten se však dal do smíchu, aby se vyhnul.

»I hlele, Pavluša, jak se umí vztekat«.

»A co ty? Nutíš se do sprostoty, abys zapřel snad něco lepšího, ale – eh, dost toho!«

Štěrba umlknul a odvrátil se, ale prvního, kdo šel mimo, neurvale udeřil. Bohušovi však bylo líto sporu, i začal znovu.

Říkej, co chceš, Rojare, naivní je to až hrůza. Tenhle Malík třeba, který se polepšil po jediném kamarádském kázání; to mně připadá, jako bys chtěl ty dnes před exhortou napravit Štěrbu. Naivní«.

»Co na tom?« rozhorlil se Pavel. »Ať si třeba je děj naivní, ale myšlenka je tu, která má svou váhu, kdyby deset Štěrbů ji nechtělo rozumět a ty s nimi«.

»No, no, jaká pak, že jsme ji nikdo nenašli?«

»Abyste myslili o sobě, rozumíš? A abyste rozhodovali mezi ideály a špínou«.

Rozčilil se a nechtěl hovořit dál, protože se octnul příliš blízko svých niterných processů, jichž se před nimi nechtěl dotknout. Odešel raději a po mši chytil Horu, aby šli někam ven z města. Šli k císařskému lesu, a když vyšli z ulic do polí zvedajících se stráněmi podle prachárenského úvozu, rozvykládal se.

Mluvil nadšeně o očistě nitra a jeho pravdivosti, vykládal zaníceně všecek materiál, který se mu nahromadil v duši a nenašel posud formy, a měl radost, že slyší své nesouvislé změtení pojednou zhutněno ve slova, a radoval se, jaké nové kontury to dostávaly myšlenky v nepřipravené ale vytoužené improvisaci.

Hovořilo se pěkně. Nikdo nešel cestou, jež asi každodenně v poledne vlhla a odstrašovala. Nikde nebylo života. Ticho šlo po hroudách i po ozimi, po Žabovřeském lučinatém dole, v němž kulovaté koše vrb se žlutě a červeně usmívaly, šlo jasnými obzory od Babího lomu přes jemně zadýchané vsi k slunci. Hovořilo se pěkně v čistém šíru o očistě.

V návratu potkali Závodského s Elou. Herec je zastavil a s úsměvem sdělil Pavlovi: »Slečna je po včerejšku angažována«.

»Opravdu?« udivil se rozpačitě a nevěděl, co říci, ač měl upřímnou radost.

»Gratulujte mi přece«, podávala mu koketně ruku, jiskříc šelmovsky očima.

»Oh s radostí a od srdce«, říkal Pavel tiskna ručku, jejíž dotek si sic připomněl, ale necítil již na tváři. »A vám také«, dodal Závodskému. Zdařilo se mu být prostým, protože rázem domyslil význam věci pro oba, a že chtěl, aby dnes všemu světu bylo tak šťastně jako jemu, a všecky radosti aby se v tu jeho vpojily a rozmnožily ji jako tato.

Závodský se zasmál, i ona, a rozcházeli se všichni zjasnělí. Pavlovi se zdál herec dnes poprvé tak zcela lidsky blízek, bez vyvýšenosti a neprůhlednosti.

»Přeji mu to, i jí«, pravil Horovi, »mají se rádi. Pamatuješ, jak byl v holubníku? Tenkrát jsem již věděl«.

»Bohuš, zdá se mi, mluvil tenkrát jinak«.

»Nesmysly. Jsme ochotni každého snižovat, jsme-li sami nízci. Kdož ví, co se mu zdálo. Stopoval jsem ji po několik dní«.

»Co že?«

»Chtěl jsem mu říci jistotu, bylo mi ho líto. Ale sám jsem — byla to doba z těch, jež mne sváděly«.

»Nerozumím ti«.

»Ne, nechme toho, je mi příliš svěže, abych zase rozebíral minulost«. — —

(Pokrač.)

ADOLF VESELÝ:

CESTA.

I.

To bylo tenkrát v jasný den,
kdy srdce steskne si.
Nad hlavou nebe: vzkvetlý len.
Má milá za lesy.

A touhy, žhavě rozkvetlé,
jdou, v dálku napjaty.
Srdéčko teskní, srdce mdlé.
Jdu, smutkem zajatý.

Srdéčko drahé, neteskni!
Kdo jde, je veselý.
Lze doufat v něžné: měkce sni!
Lze doufat v pocely.

II.

Kraj ve slunci. Hra očí, rtů.
Obláčky v daleku.
Smích zní. Smích něžně zazní tu.
Žít možno člověku?

O krásu těla možno hrát
v hře lstivě půvabné.
Jít, kvést a padnout. Život? Snad.
Zní vše tak záhadně.

Les, květy, smích a rty: Tvůj svět.
A na všem slunce hra.
Hlas něhy slyším ve všem znět.
Jdem vedle sebe: ty a já.

III.

Jdu sám. Jdu sám a vzpomínám.
Srdéčko, steskni si!
Nad hlavou nebe modrý klam.
Má milá za lesy.

O věčné kráse možno snít,
kde život nestačí.
Jas leží v kraji. Jas a klid.
Vše v kruh se otáčí.

Jdu. Vzpomínám. A těžko mi.
Pohádka tesklivá.
Kdo silný, kruh si rozlomí.
Kdo jde, si zazpívá.

LADISLAV QUIS.

JAN NERUDA.

(Pokračování.)

V jiné, pozdější úvaze »Nový ruch literární«*) Neruda toto své kredo důrazně opětoval, poukazuje zároveň k tomu, že tento jeho názor již i Palacký, byť ne přímo, přece jen uznal za správný v řeči, kterou zahájil r. 1864 valné shromáždění »Svatoboru«. — A tohoto názoru přidržoval se Neruda důsledně, až do své smrti, leda že v posledních letech větší váhu kladl na ráz národní. A tím řídila se také veškerá jeho literární kritika. Vycházeje z toho, že třeba u nás moderní literaturu teprve založiti, že nemáme ani epického básnictví, ani novelly a románu, o dramatu ani nemluvě, že naše lyrika až na několik málo, třeba že skvělých vyjímek v celku svém jest nevalná, že tedy vše to, co má naši literaturu povznésti na skutečnou, světovou literaturu, musí býti teprve napsáno, upozorňoval Neruda ve svých úvahách a též v úvahách obšírnějších kritik na tyto mezery a nabádal mladou generaci k pilné práci. Neruda také výslovně a to zejména v kritice »Nových básní Čechových« nazýval naši literaturu literaturou mladou.

Někdy jako v článku »Originální geniové v české literatuře«**) vyjadřuje se Neruda dosti pessimisticky o možnosti původní české literatury, ač nechtěl-li jen vůči některým kritikům prohlásiti, že nároky své na ten čas přepínají, žádajíce od spisovatelů mladé, teprve se tvořící literatury, hned původnost, tedy vlastně věc na ten čas nemožnou. Tak praví o lyrice, poukázav na předměty její stále a stále se opětující: »Ještě kdyby české dívky zavdaly duševním rázem svým zvláštní barvitost lyrice našich básníků; takž ale díváme se na Češky své ještě co na květiny umělé.« Lyrika politická, ta že již zbytečna, když přešel všechen cit k svobodě a právům lidstva i do tříd nejnižších. »Leda epigram místo ody«, píše Neruda dále, »»Humory« místo »Lumíra«. Satyra by měla ještě nejvděčnější místo, kdyby se jí dobrota srdce neprotivila.«

Originálnosti v románu lze prý u nás dosáhnouti leda v historickém; ostatně že jsme se ještě málo povznesli nad povídku. Román sociální že je u nás skoro nemožností: jediná kniha, že by vyčerpala vše, co u nás původního. Bídu prý sice máme i zločin z ní plynoucí, obému ale že schází anglická mlha a pařížské extrémy. Na národní román Gogolův, že jest ale u nás původní ráz národní silně setřen.***)

Nejhůře prý však s originelností v dramatickém! Při veselohře hrozí to, co u lyriky a novelly — opakování již napsaného. Typy veseloherní by zde sice byly, ale divadelní censura jich nepřipustí. S historickým dramatem šlo by to prý opět líp, kdyby nebylo kritiky čekající lačně na svou oběť. A tak prý třeba nynějšího originelního genia hledati leda — v některém kritikovi.

Stejně negativně vyslovil se Neruda u příležitosti vydání humoristického almanachu »Krákonoše« na r. 1860 v »Obrazech života« r. 1860, č. 1., str. 24., vycházeje při tom z věty: »Dobré humoristy může jen šťastný národ míti«, píše dále: »Humor český má za předmět toliko ves a lid vesnický; kdo zabloudí do poměrů městských nebo vůbec vyšších, pozoruje a dívá se vždy jaksi jen z povzdálí. Poměry společenské mají příliš málo českého rázu a známky životní pozorujeme u našeho národa vůbec toliko v literatuře — což zajisté k rozvinování humoru nepřispívá. A ta literatura naše není posud také ještě podobně bohatá, tak v lidu vniklá, aby nám poskytovala dosti látky zase ku literatuře humoristické. Nanejvýš dovolujou poměry naše lehkou, velmi krotkou satyru a skutečně vidíme u nadanějších spisovatelů svých mnohem spíše důkazy satyristického rozechvění, než čistý, zlatý rozmar.«

*) »Hlas« č. 337. z 8. prosince 1864.
**) »Hlas« č. 18. z 18. ledna 1863.

***) Tento výrok svůj o národním, scil. lidovém, vesnickém románu Neruda později výslovně odvolal v článku »Český román vesnický a jeho tvůrkyně«. — »Naše Listy« č. 27. z 27. ledna 1869, počínajícím slovy: »Člověk lecos napíše. Jednou jsem napsal, že vesnický román u nás není již možný« — — —

Že Neruda ani na tomto původním názoru nesetrval, nepotřebuji zde teprve dokazovati, vždyť i sám si zašel mezi humoristy. Ale přes to přece jen i dnes třeba doznati, že ono mínění Nerudovo o českém humoru nebylo zcela bez podstaty — a to ne jen pro dobu tehdejší. Aspoň jisto, že toho pravého, dobrého humoru, těch pravých humoristů u nás v Čechách dosud velmi, velmi málo! —

To by tak asi byly značnější, ovšem spíše zdánlivé nedůslednosti Nerudovy v náhledech o literatuře; dlužno však uvážit, že pochybnosti své o původnosti a o humoru v české literatuře a o možnosti těch neb oněch literárních druhů u nás napsal Neruda ještě na samém počátku své literární dráhy a to v době, kdy ve všech těch oborech u nás byla ještě poušť, kdy život národní sotva počínal, kdy jsme začali středních tříd teprve dobývati! Když pak se ubohé poměry ty ponenáhlu k lepšímu obracely, a také v literatuře nové, mohutnější síly se objevovaly, tu také Neruda pozvolna měnil a opravoval své náhledy, »neostýchal se, jak jsem ukázal v předcházející poznámce veřejně pronésti své »Pater peccavi«.

Učinil to právě tak, jako zase později*) rovněž upřímně prohlásil, že kosmopolitismus v literatuře české jím hned na počátku dráhy jeho literární hlásaný byl přehnán na úkor českého rázu naší literatury. Neruda to odsoudil a vybízel mladou generaci básnickou, by se vrátila na půdu domácí. Ale o tom psal jsem šíře již ve své stati »Od kosmopolitismu k nacionalismu«**) a proto zde jen k ní odkazuji.

Ale právě na těchto změnách v náhledech Nerudových a také ve změněném způsobu jako kritiky, lze viděti, jak se naše literatura belletristická vyvíjela, kterak rostla a kam dospívala. Ve čtvrtině věku, do které právě spadá Nerudovo působení, vzmohla se literatura tato z hlubokého svého poklesnutí ba téměř z nicoty ne sice ještě na literaturu světovou, ale ovšem na literaturu, jež se mohla již pyšnit jmény známými také za českými horami, jež směla se již chlubiti díly, jichž počínali si všímati také jiní národové. Zkrátka právě v prvních letech osmdesátých m. st., kdy se končí kritická činnost Nerudova, počíná literatura česká býti v Evropě něčím. K tomu došlo ovšem především přirozeným vývojem a šťastným vyskytnutím se celého množství talentů. Sotva že uchytila se generace »Májova«, sotva od vystoupení jejího uplynulo desítiletí, již hlásila se omladina »Ruchu« se Svatoplukem Čechem a za ní téměř v zápětí objevil se nejmladší dorost skupený kolem almanachu »Anemonky«, s nímž nám přišel Vrchlický. Ale nač se tu šířiti o vývoji všem známém, třeba že dnes téměř napořád dosti nesprávně a kuse vylíčovaném***), chci jen ukázati k tomu, chci na to položiti důraz, že vše to stalo se v době působení Nerudova. A tato shoda, tato současnost nejsou nahodilé. Neruda to byl, který mladé tyto talenty při prvních krocích na veřejnost vítal, jim odvahy a chuti dodával a jim v kritikách a úvahách svých diskretně ukazoval cesty, kterými by měli se bráti. A jak již dříve bylo zde podotknuto, neobmezil se Neruda v tomto směru jen na toto působení veřejné.

Však o to zde neběží. Jest jisto, že Neruda svými kritickými, svými úvahami literárními po celé to čtvrtstoletí, počínající rokem 1859 měl rozhodný, ba vůdčí vliv na vývoj české literatury v tomto období, jakož i na vývoj většiny básníků a spisovatelů tehda vystupujících. Vliv ten jest nepopíratelný a dokazatelný; dosud žijící vrstevníci a současníci Nerudovy vliv ten, jemuž podléhali, jemuž radostně se poddávali, zajisté dosvědčí. A poněvadž Neruda byl vlastně hlavní osobou při tom, když se kladly základy naší moderní literatury, neboť on to byl, který načrtnul půdorys a který narýsoval i plány příští její budovy, jejíž stavbu nejen sám řídil, ale vynikajícím způsobem při ní vlastní prací, vlastním dílem svým také pomáhal a teprve pak umdlen ustál, když budova dosáhla již své rovnosti a krytu, tak že zbývalo jen již provésti zevnější a vnitřní její úpravu i výzdobu a vetknouti ve vznosný štít její hrdě se dmoucí bílo-červený náš prapor: patří také jemu největší a první zásluha o naše písemnictví novodobé, kterou mu mohou

*) Ve feuilletonu »Nár. Listů«, čís. 263. z 25. září 1887.

**) »Lumír« 1901.

***) Tak na př. zcela nesprávně počítán Vrchlický k omladině »Ruchu« neb »Almanachu českého studenstva«, jichž se ještě nesúčastnil, vystoupiv teprve r. 1872 v »Anemonkách, básních omladiny jižních Čech« redigovaných Kálalem, Dunovským a Heritesem.

jen ti upírati, jimž celý vývoj tohoto písemnictví jest uzavřenou knihou. Jest tedy působení kritika Nerudy pro naši literaturu plodné a požehnané a nedal by se, trvám, vývoj ten bez této jeho činnosti ani dobře mysliti. Možno zajisté říci bez přehánění, že sotva kdy bylo u nás muže, který by byl tak hluboko, tak dlouho, s takovým účinkem, s takovým zdarem zasáhl v rozvoj naší pobřeznové literatury jako Jan Neruda, jehož jméno tedy s ní zůstane na vždy nerozlučně spojeno, jako jejího předního zakladatele a budovatele.

(Pokrač.)

R. BOJKO.

MY.

I.

Máme pivem zmlžené mozky,
vyprahlá hrdla, kapsy hubené
a v duši politikou znuděné
vybledlých ideí trosky.

Máme rozhled stísněný horou
maličké země s úzkým obzorem,
v ní mnoho polí leží úhorem,
cizácké ruce ji ořou.

Všecko zlato shrnou si v tašku,
žebrákům hodí drobty zkažené —
tož máme rety bolně sevřené,
opilou veselost šašků.

II.

Stesk souchotinářů z očí nám hledí,
stesk sirotů bitých, hladových hnanců,
jak šestinedělka nemocně bledí
v svém domově hrajem truchlohru psanců.

Krev potokem tekla — dosud to bolí —
tmy dusivé vláčně nad zemí pluly —
Jdem' na hory jenom s pomocnou holí
a spadneme cestou zlomeni v půli.

Zrak tesklivý k slunci zvedáme maně
a o hnízdech orlů na skalách sníme,
než na duši tma, hrot zanícen v ráně,
a v slunce již ani neuvěříme.

III.

Mladost k nám přichází s opilou hlavou,
zvábí nás nejrudších ideí květ —
Každý chce v základech přerodit svět,
každý je hrdinou proslulým slávou.

S kořeny nad půdou k oblakům pne se,
vzlétne si bez křídel z celených pák —
proto nás zohne i lehounký tlak,
proto i nejslabší vítr květ střese.

Marně pak ideje na brány tlukou —
Shrbená páteř je, bojácný vzhled,
cynickým úsměškem křiví se ret,
s nudou se nade vším zamávne rukou.

DR. EMIL SAUDEK.

SVĚT KŘESŤANSKÝ V MACHAROVĚ: JEDU Z JUDEY

(Pokračování.)

Třetí soudruh, filosof Myron, representuje menšinu tehdejších lidí, avšak lidí duševně nejvznešenějších — řeckých mudrců. Hellas našla nejzazší konec moudrosti, a to znamená: není bohův. Hellas tato slova nepronesla, avšak zemřela, majíc je na jazyku. Počínaje Sokratem, který při posuzování všech problémů prohlásil suverenitu lidského rozumu a Platonem, jenž povýšil říši ideí v křišťálové kráse na místo bohů (čili boha stotožnil s ideou) až ku vesmírovému rozumu stoiků, kteří dávají vládnouti bohu aneb osudu nad lidmi a světy dle věčných, nezměnitelných zákonů, bez malicherných účelů a ku skeptikům, kteří zbavují vesmír úplně božství a prohlašují nespravedlnost přímo za vynikající znak dějů světových, vede jediná cesta, cesta bádání beze všeho předpokladu, která konečně učí tomu, co si myslil Myron, když trpěl, vise na kříži, na nějž jej Peršané přibili, a když na blízku supové očekávali jeho konec: »V tom okamžiku jsem viděl do přírodní velké dílny, kde všechno spořádáno jako v úlu, vše rozděleno, aby bylo celkem. Smrť v lásce bratrské jde svorně s žitím. A každé z nich pracuje pro druhého. Já hynul, aby sup mohl slavit hody, a zhyne sup, aby žlutí, malí červi žít mohli, a ti žijí, aby modrá vlaštovka zdvihla je co pokrm dětem. Já viděl tohle vše a viděl jiné, a nebylo v tom nikde, nikde místa, kde stát či sedět bůh by jakýs mohl. Z dřívějších žádný a z těch nových žádný. Nic takového.«

Není zde místo pro božství, to jest pro božství, jež by bylo útočištěm mravnosti, aneb sloužilo jinému účelu. Avšak božství, jež nemělo by vlastních účelů a úmyslů, jež musilo by ponechati náhodě rozpoutanou hru volných sil, bylo by nesmyslem, bylo by sesazeným, aneb bezmocným králem, nikoliv bohem. Rozum nemůže prokázati jsoucnost boha, jako spravedlivého ředitele světa, nemůže také prohlásiti, že princip zla pronikal by ději světovými, poněvadž smrtelníkům dostává se zde vedle zla i mnoho slastí; rozum nenalézá úmyslů, prozřetelnosti, nenalézá děl dle lidského úsudku dokonalých, nalézá pouze železný zákon — nutnost života a smrti jednotlivců — aby zůstal udržán celek. Tomu nemůže otupělý vojín porozumět, lodník, toužící po blaženosti, nechce toho chápati, poněvadž takové poznání neskytá opojení. Filosof sáhá po poháru, nemaje jiného soudruha, jenž by mu v osamělosti dodával útěchy.

Řecká filosofie a její zárodky, překypující životem, stojí osaměle uprostřed pole, na němž bují husté bílí tou měrou, že nedostává se jí skoro potravy a že sotva dovede se udržeti na živu pro doby budoucí, lepší. Myslícím hlavám může to dostačiti; dav libuje si však v tajnůstkářství, přeje si víry: »So urgent ou the vulgar is the necessity of believing, that the fall of auy system of mythology will most probably be succeeded by the introduction of some other mode of superstition,« pravil Gibbon. Které jsou toho psychologické důvody?

Jest to veliká naděje v cizí pomoc, úpadek sebedůvěry, naděje ve vykupitele a touha po onom světě: vše to zbavuje nás tohoto světa, jenž požaduje od nás neustálý boj a úsilí našeho já, jež nedává nám pokoje. Tuto náladu duše vypisuje nám báseň »V katakombách« modlitba to křesťana onoho času.

Kdežto báseň »U býčí hlavy« vypisuje příčiny náklonnosti ku křesťanství, obeznamuje nás báseň »V katakombách« s touto náklonností samou. Evangelium tím může se honositi, ten, kdo stal se jeho žákem, vzdal se v životě i smrti své individuality a oddal se úplně vykupiteli. Jest to láska, jež nečiní výhrad: jest to dětinná důvěra, jakou zná milující žena vůči milenci, důvěra v jeho pomoc a jeho silné rámě. Úplné odumření pro zájmy tohoto světa, myšlénky věnované výhradně milenci. Avšak jedné okolnosti dlužno si povšimouti. Jest to láska slabého k tomu, jejž považujeme za silného a od něhož požadujeme pomoci. Cítíme se slabými a nešťastnými a zahrnujeme osvoboditele přísahami lásky, které také plníme, jakmile nabyli jsme pevné důvěry, pevné víry. Než-li však tato silná, ocelová láska byla v duších ukuta, musil vzplanouti žhavými plameny enthusiasmus, šíleně nesmyslná láska, jež nezná kritiky a jež jest přepychem a chaosem,

plodícím víru. Nesmírná naděje, nesmírná touha musela předcházeti, aby způsobeny byly skutky, jež dopomohly novým hodnotám v kultuře ku vládě. Nadšení jest hybnou silou velkých skutků a z pravidla významu těchto skutků neškodí, že původ jich byl v blouznění

Z pocitu štěstí se tedy tato láska nezrodila. Nebyla to láska, jež šířiti se musela z Kristova překypujícího srdce právě tak, jako převodněný veletok přelévá se přes břehy svého řečiště. Není to nezištný Eros Platonův, jenž nose v sobě praobraz krásy, upadá v božskou úctu, jakmile přiblíží se k stělesnění tohoto prazjevu!

Jest to láska nešťastníkova, jenž křečovitě přidržuje se zábradlí, láska udupaného života, láska člověka mnohokráte oklamaného, jenž ustavičně blábolí slova: »Není-liž pravda, ty můžeš býti mým ochráncem, ty se jím staneš! Veliký zástup vyznavačů nesměle vylezl ze skrýší hrůzy a strachu, zármutku a bídy, když řečeno jim bylo, že konečně jim vzešlo slunce. Zejména v Judei zachoval se takřka tradicí neustálý stav nelibosti. Čím trudnější byl čas, tím trudnější představovali si budoucnost. — — Král sýrský Antiochus, pak Nero a Titus rdousili lví plémě Makabejců, jež nevymřelo ještě ani po zničení Jerusaléma. Dech nejhroznější bolesti vane počínaje knihou Danielovou, knihou proroků, až po apokalyptické a Sybillinské spisy a zejména až po podivuhodnou knihu zjevení Janova nad neštěstím Israele, a sevšeobecňuje se, nad neštěstím lidstva vůbec. Překonané rány osudu stávají se v těžkých vizích poloproroků a kazatelů, pohlížejících nevědomky zpět, materiálem básnicko-prorocké fantasie, jež vše spatřuje v obrovských rozměrech. Lidé odnaučili se doufati v lepší časy. Vláda zla předchází i vítězství Vykupitelově. Antikrist musí se nejprve vybouřiti a vyžíti ve své moci a zlobě, musí přivoditi smrt a zkázu mnoha nevinných, ba i nejhroznější událost, konec světa musí se dostaviti, den soudný, než-li syn boží uskuteční své věčné království míru a krásy. Nelze se tedy diviti, že člověk modlící se v katakombách, jemuž sebevražda jest zapovězena, touží po smrti umučením, aby byl poblíže trůnu Vykupitelova, až nastane konec světa. Fantasie věřícího, úpícího v okovech neštěstí a zlého pokušení nedovede blíže označiti blaženosti, která ho tam očekává, její líčení zní abstraktně, spoře, mluví o nějaké zaslíbené zemi, o věčných slavnostech, o kráse, kde pějí andělé a serafíni, kde žijí apoštolé a mučedníci. Pouhá neurčitá radost, jež tají v sobě jen negativní jistotu, že tam není strastí. A naopak, jak konkretně, jakými živými barvami popisuje obrazotvornost věřících hrůzu vlády Antikristovy; ku př. Mat. cap. 24.: Jeho příchod jest nutným mostem do říše konečného míru a věčného souladu. Ale všechno to zlo v životě obsažené a jím representované musí se nejdříve vybíti a samo sebe ztráviti. Proto tato očisťující bouře musí býti strašná. Všechna zloba se ještě jednou musí v nejhroznějších útvarech zjevit, utrpení tisícileté se musí ještě jednou zhuštěno v krátké době a ve zvýšené míře opakovat a pak teprv zasvítí věčné slunce. Tato theorie zřejmě má úmysl chrániti mysl věřících před zoufalstvím a činí tak způsobem velmi obezřetným, snad i chytráckým. Tím, že zdůrazňuje, že zlo v životě obsažené musí se vyvrcholit do netušených rozměrů, než-li ona vláda míru nastane, jsou hlasatelé křesťanství chráněni před veškerou skepsí a netrpělivostí věřících. A nikdo jim nemůže vyčítat, že to tak dlouho trvá. Thesis musí býti pohlcena antithesí, hlásají způsobem Heglovým, a tato negace je procesem, vyžadujícím prodlení a trpělivosti.

I moderní mesianism, jdoucí za svým cílem netušeného rozvoje lidské kultury, netušené změny lidské povahy, vždy klade důraz na to, co všechno zlého se musí státi, než-li tato kýžená doba nastane.

Poslyšte Otakara Březinu: (»Proroci« v knize »Stavitelé chrámů«):

A nové a nové oblaky staletí před nimi zahřmí blesky, jež metají sinavou bledost do tváří ženců.

Osudná stražení odvážných korábů v mlze!

Hučení davu na staveništích tajemných staveb, jichž lešení pokryta černě, jsou třísněna krví.

Popraviště!

Ó písně vášní, jež uslyší z pramenů stoupat.

Pohledy trpících příštích, magická dotknutí jejich.

Polibky otvírající nové věčnosti světla a smutku.

Šílenství jediné duše, na jejíž vlnách koupá se země! Trpící věky, staletí umírající nesmrtelné

tíži všech souhvězdí nesoucí

slávu svou poznávající. — — —

Z takových, sotva zoufalství odolávajících nálad jest Macharova báseň »v Katakombách« setkána, modlitba křesťana trpícího úzkostmi nemocného člověka, jenž se strachu ze života prosí o jeho ukončení.

Ale nikdy touha po skonání nestála tak ve službách života, jako tehdy. Nesmírná ona bolest změkčila a učinila poddajnou duši věřících rukám tvůrčích mistrů, kteří jako apoštolé a učitelé své stoupence vrátili na cestu života, je hnětli a zpracovávali jako umělec měkkou hlínu. Křesťanem býti neznamená již toužiti po smrti k vůli smrti, k vůli ukončení vezdejších muk, nýbrž smrti se nebáti, kdykoliv jest třeba, ji podstoupiti pro zmohutnění církve vlády a její moci pozemské.

A zdá se, že apoštolé první poznali nepřirozenost a neudržitelnost tohoto stavu očekávání zániku všeho pozemského žití. Oni jsou prvními odpůrci tohoto skutečného utopismu. Bylo by lze spatřovati v tom všudy vítězící vůli k životu, kdybychom se nebyli od Nietzscheho naučili, že živoucí vůle si vytknula další cíle, žádajíc moci.

Kterak by bylo jinak vysvětlitelno, že široké vrstvy vskutku dlouho byly plny upřímné touhy po smrti, že lidé zahodili tak často pro víru život, a proč byly třeba, aby silná slova silných mužů vyrušila lidi ze spánku negujícího život, a odkázala je obroditi svět dle nových zásad a pokusiti se o vydobytí moci na zemi.

Neznám názornějšího příkladu pro to, než je život a působení apoštola Pavla. I on hovořívá o blízkém konci světa a skrývá pečlivě, co jeho vzdělaný, světa zběhlý, chladný duch o bezpodstatnosti takového strachu dobře ví. Jeho plán, zbudovati církev na zemi změněné dle křesťanských zásad, zavésti novou vládu, novou moc, vysvítá ze všech jeho podniků. A podle okolnosti používá bájky o konci světa k účelům sloužícím ideálu onomu. Kde se jedná o to, židy, barbary, Řeky získat, užívá moudře onoho strachu, který zmítá duší při této zmínce. Že čas jen krátce je vyměřen ku polepšení, kdo nyní se neobrátí k Bohu, bude toho věčně pykat. Tak mluví k Athenským (cap. 17.) a rovněž i ku Korinthským (cap. 188.), jimž hrozí: »Vaše krev na vaši hlavu! Já jsem čist!« Jinak mluví ku svým věrným, dříve již získaným stoupencům, zvyklým inrare in verba magistri k Thessalonicenským (cap. II.) Opatrně, aby tomu slovu o konci světa nerozuměli tak doslovně, aby pak se snad takovým názorem nedali svádět, nebo aby se necítili nepokojnými, tak jako by den Páně stál přede dveřmi. To že má ještě hezký čas. Dříve že musí nadejíti den Antikristův, a ten že nastane teprve tehdy, až obilí zla bude úplně uzralé. Dřív nastane odpadnutí a zjeví se sám člověk zhouby, jenž se proti Bohu vzpouzeti bude.

Ostatně, bratři, raději se modlete, ať se učení Páně vzmáhá a rozšiřuje. Ano, to jest hlavní věcí; vítězný pochod na silnicích života a nikoliv na těch sebe slastnějších nivách blahoslavených, zesnulých.

(Pokrač.)

JOSEF ROSENZWEIG-MOIR.

MORAVA.

Noc chladná je, sníh do dálky se leskne.
Je píseň řeky ledem spoutána.
Nekyne ani hvězdy světlo teskné
a daleko je, tuším, do rána.

Šedivě leží nebe plocha širá
nad zadumanou krásou krajiny.
Na obzoru jak ruka, která svírá,
se nepřátelské tyčí komíny.

Nějaký upír ssaje lidu píli,
a po městech řeč cizí hlaholí.
Bezmocně hlava ke hrudi se chýlí,
jsou přistřižena křídla sokolí.

Vyznívá hořce písní svěží nota,
i radost je tu jaksi tesklivá.
Žije se tady v dálce od života,
podivný závoj věci přikrývá.

Písničku smutnou pozdní chodec bude:
Zda naše klasy jednou uzrají? —
Továren cizích oči zlé a rudé
vítězně dívají se po kraji.

Leč stuhne přece měkký obsah klasů.
Spí v zemi tolik síly původní,
že oněmí svět celý v náhlém žasu,
až rozleje se vůkol povodní.

Já čekám bouři, která spící vzbudí,
já čekám čin, jenž pouta rozlomí.
By v strnulé a unavené hrudi
ožilo mrtvé sebevědomí.

By povstala zas hrdost ušlapaná,
by nepřátelské klesli komíny.
By svaté slunce radostného rána
zlíbalo smutnou krásu krajiny.

KOMENTÁŘ.

LIDOVÁ POVAHA U NÁS A V JINÝCH SLOVANSKÝCH LITERATURÁCH. V době poslední přišlo jaksi do módy mluviti u nás o ethnopsychologii. V časopisech se uvažuje o tom, v čem vlastně záleží pojem češství, kde jsou poslední příčiny našeho samorodého a originelního národního života. Odpověď na tuto neobyčejně komplikovanou otázku hledali duše filosoficky založené v dějinách českých a v širokých vrstvách venkovského lidu, v němž viděli nezkažené jádro našeho národa. V obou případech se mnoho theoretisovalo. Zvenáhla se zmocnila předmětu také naše krásná literatura, která tu velice šťastně zasáhla do objasnění nového pojmu.

Jisto jest, že život lidový u nás, zvláště na Moravě, vykazuje dosud mnoho originelního, co nevyrovnala a nezničila kultura, civilisace a mezinárodní čili společně národová sociální demokracie.

Bylo velikým pokrokem ve vědě, když učinila předmětem svého bádání lid; folkloristika šla bez fantasie vlastními cestami, našla si vlastní methodu, zkoumala, co je všude původního, co knižního a jakou cestou přijatého. Učenci první třídy stavěli se do řad národopisu.

Ale o to zde nejde, jako nejde o ty spisovatele, kteří pěstovali povídku vzatou ze života »prostonárodního«. Na první pohled vystihovali námět námi nadhozený. Avšak ve skutečnosti literatury evropské, vyjma ruskou a jihoslovanské, vlastně srbskou, nedovedly se postaviti dosti objektivně k pozorovanému předmětu. Autorům — hlavně německým — šlo nejvíc o tendenci, kterou do vesnické povídky vnášeli. Venkovany idealisovali, zacházeli s nimi podle zásad romantiky, v Německu z nich mluvili liberálové; vesnické povídky zmocnili se hlavně kněží, kteří jí užívali k náboženským a moralistickým účelům. Literární medium autorovo obyčejně převládalo nad objektivním pozorováním. Také jinaké typy vynášela povídka vzatá z Alp, jiné ze slavného Schwarzwaldu neb Alemanně, a opět jiné z německých lánů, kde roste nanejvýš pohanka, jiné od břehů moře s magnetickou přitažlivostí, které my neznáme. Tedy již terrain působí na povahu venkovana.

V literatuře německé nechtěli skoro do nedávna viděti venkovana tak, jak ve skutečnosti vypadá. Přemalovávali ho, jak to zrovna odpovídalo jejich účelům obyčejně tendenčním.

A když v posledních letech počal Ganghofer zachycovati typy opravdově venkovské, divili se němečtí čtenáři takřka novým lidem těmto. Roseggerovo imperium alpských originálů, v němž on vládl s náležitým humorem, tvořilo jaksi výjimku mezi německým světem. Byli to lidé přírody, srostlí s velkolepým horstvem.

U nás jsme v oboru venkovské povídky dosti zásobeni. Hned v dobách buditelských se vidělo, že nutno působiti hlavně na široké vrstvy lidu; vybírány tedy látky lidu přístupné, ač on vždy raději četl o Genovefě, rytířích a hrabatech, nežli o své bídě a chudobě, třeba cti neztrácela. Ale o tyto povídky, které u nás byly s velkým zdarem, a až ženskou povídavostí pěstovány, nám tentokráte nejde.

Nový druh této literární speciality má u nás několik vzdělavatelů. Heslo jejich zní: hledat a chytit duši lidu, proniknout do posledních záhybů jeho, poznat city jeho a logiku myšlení, a navázat na šťastně volený typ, který repraesentuje tento lid neb lidi určitého kraje. Rozumí se, že podle individuality autorovy zorný uhel jeho, kterak on se na předmět svůj dívá, je rozličný. Někteří jsou objektivní pozorovatelé, jiní tepleji popisují a dávají se stahovati k theoriím a vlastním zálibám. Někomu stačí jednotlivec, jiný rozebírá duše několika rodin, generací, ba Holeček zachází zpátky do dějin, z nichž vysvětluje čistě české vlastnosti a obráceně odůvodňuje historické události z charakteru českého.

Hledisko toto je možno ještě zúžiti, díváme-li se na tento lid pouze se stanoviska mravně náboženského, kdežto dříve jsme vycházeli se stanoviska filosoficko-náboženského. V případě prvním by do rámce ethnosofického pojednání nepatřila ani »Babička« Boženy Němcové nebo »Pantáta Bezoušek« Karla Raise; ale my hledíme na ukol svůj trochu šířeji. V serii článků v »Moravské Orlici« nechtěli jsme vypustiti »Babičky« již proto, poněvadž jsme na to upozornili, že do tisku nepřišla v původním znění autorky, nýbrž že byla upravována a korrigována od Č. Bendla za patronance V. Štulce, a dále jsme na to ukázali, že V. Nebeský organisoval u Kuha-boj proti Hankovi.

Tedy chtě nechtě počneme opět zlatou knihou naší literatury »Babičkou«.

B. Němcová idealisovala lid, nacházela v něm více jasu a lásky nežli stínu, děj seskupila kolem

milé osoby babičky, kolem níž ostatní se točí v koloběhu roku a mladí pod ochranou její dorůstají.

Zlatá, zlatá kniha nehynoucího panenského půvabu. Nejjemnější umělecké duše rovněž jako největší učenci, uvádím jen nebožtíka Richarda Heinzela, s nadšením čítali tento poklad našeho písemnictví. A jak zázračně působí na naše děti v cizině vychovávané!

Zdenka, školačka druhé třídy Vídeňské, dostala k vánocům »Babičku«. Sestřička její nechodí ještě do školy. Za tři neděle daly si přečísti »Babičku« již pětkrát a pořád se jí ještě nasytiti nemohou. Líbí se jim a líbí. K večeru hartusí netrpělivě, kdy bude Růžena (služka) hotova, aby znova četla »Babičku«. Zdenka dostala i jiné české knihy k Ježíšku, ale od »Babičky« se odpoutat nemůže.

Nežli přejdeme k R a i s o v i, tomuto objektivnímu pozorovateli našeho lidu z pod Zvičiny a Podkrkonoší, který u nás jaksi representuje povídkáře naturalistu, předešlem několik slov o nejmodernějším vysokém esthetisování, které zavládlo v kritické obci naší. Mladí páni, kteří pro samé cizí významy nevědí, co česky chtějí, zapomínají na důležitou zásadu literárního historika, že nutno také hledati spojení spisovatele s jeho okolím a předešlými vzory. Absolutně umělecky nežije a necítí nikdo; i geniové měli svůj vývin. Také literát je člověk, arciže život svůj i jiných umělecky chápající a v poměru k Bohu, přírodě a bližnímu rozebírající. Filosofický názor na svět a psychologický rozbor hrdin nedá se jen tak přes noc třeba rozeným poetou odfouknouti. Není přece možné, aby si abiturient protřel oči a myslil, že má zkušenosti muže v zralém věku nebo padesátníka. Naši mladí kritikové přicházejí na chudáky autory s theoretickými systemy, které vyčtli si z francouzských kritiků, Ruskina (teprve v posledních letech u nás známého) neb z uměleckých kritiků již sestrojili. System si apriorně vybásnili, podle něho autora posuzují (pro dobré stránky, pro slunce už dlouho naši kazatelé ztratili vnímavost), kantorují, místo ho analysovali, esthetický ocenili a pak teprv zkritisovali. Na každé dílo nelze bráti totéž měřítko.

Literární historie, jejíž podstatnou částí je esthetické, psychologické a kritické posouzení jednotlivého díla i celé individuality autorovy, vytvořuje zákony své sama ze sebe organicky. Kritika u národů s velkou nepřetržitou literaturou a a kulturou jako u Francouzů, Němců, Italů bude míti částečně jiné zásady nežli u nás, kde souvisí anebo ještě před několika dny literatura souvisela s národním životem. Traditionalismus je u nás ještě příliš nepatrný; hlubokých kořenů dosud nezapustil.

Největší chybou našich mladých sportsmannů – kritiků – nemyslím tedy na Vodaka nebo Arne Nováka – se jeví, že nemají dosti ohledu na individualitu autorskou. Budou-li ve svém směru pokračovati, dočkáme se pěkného nadělení, že autory rozdělí na analytiky a synthetiky s rozmanitými přívlastky z franštiny přejatými, což v podobenství asi tolik znamená: budeme míti literární pravé a levé boty. Rozdíl bude, že snad budou z telecí anebo hovězí kůže... Ti, kteří nemají nic svého a vše vypůjčené, blýskají se nanejvýš lakýrkami; svršky koupili v cizině, jenom na své podpadky si šlapou, ale i ty brzy »sešmajdají«.

Nemám rád, když se mluví o Raisovi jako naturalistovi a při tom se myslí na italské naturalisty a veristy a tyto cizí pojmy se přenášejí na naše poměry. Rais je náš člověk, náš naturalista, spisovatel – umělec takových jakostí literárních, které ho vřaďují v čelo českých nejlepších znatelů našeho lidu.

Posuzuji-li Raise, musím vycházeti od jeho spisů a nikoliv od své dojmově udělané budovy kritické, na kterou pak mermomocí jeho literární činnost jako švec malé boty na kopyto narážím. Poněvadž je Rais český naturalista, liší se předmětem i individuelním pojetím i zpracováním jeho od cizojazyčných. Nebudu při naturalistovi hledati orientalské fantasie erotických výlevů, parodox, řešení světových problemů nebo psychologických rozborů jako ku př. u Zeyera, Arbesa nebo Šimáčka. Pak by nebyl Raisem. Ale obráceně Rais má tolik kouzelně milých a vzácných vlastností, že jich nesmíme při něm přezříti.

Rais líčí náš severočeský lid tak věrně, že každý pohyb, každé slovo těchto lidí je pravdivé. Raisova umělecká bytost zahřívá tyto bytosti obzvláště sympatickým teplem, že se rádi k nim znova vracíme. Jsou to typy čistě české, i příroda v nich je naše. Život podhorský znamená boj s hroudou, na všech stranách cvrliká dvojhlasý tkalcovský stav, který se zásobuje přízí z »města«. V malé, nikdy nevětrané světničce nemají času na rozumování; raisonerů a pochybovačů není mnoho, teprve nyní z okolí fabrik se rozšiřuje moderní socialismus.

Naší otázky týká se většina horských obrazů Raisových. Osobnost autorova vystupuje zřídka. Nám se výborně hodí jeho pozorování života venkovského v první povídce »Lopoty«. Z počátku se děj stěží vleče, vše je příliš pravdivě vypravováno. Známá přednost Raisova stává se tu bez mála chybou jeho.

Z krajin těchto: Bělohradu, Hořic, Miletína a Králové Dvora máme ve Vídni silnou kolonii. Jak děti vyprovodí k lesu a ony táhnou k Lukavci a Hořicům a do Vídně, stane se vypravování živo, zvláště když Ferda uteče z Vídně; on by Němce neviděl, on by je skvak. A pak se začne již připozdívat, na hlavy lidí se snáší neštěstí. Lidé dobří, zlí, tvrdí, chlubiví, celá galerie známých.

Výborné jsou řádky, rozebírající rozdíl života venkovana a nervosního měšťáka, který vlastně nemá času na prožívání vlastního života. Vesničan se důkladně vyžije, už příroda je mu bližší. Pamatuje si každý větší liják, chumelenici, sparna. Ví, kdy se kdo narodil, zemřel, kdo se kdy oženil, kdo vyhořel. Rozumí přírodě, žije s ní, když oře, seje, když okopává, má žně a zase když nadejdou práce na podzim. »Slovo příroda nenávidí, maje je za rouhání proti Bohu, za slovo nastrčené místo slova Bůh, ve skutečnosti leží v klíně přírody a na prsou jejích dýše a žije jako to dítě jeho na ňadrech matčiných.«

Ti lidé vědí, co je to: všude dobře, doma nejlíp, vědí, co je to domov, domovina.

Naše velkoměstské děti jdou poprvé do školy. My staří cítíme rozdíl mezi nimi, vyrostlými prostřed strašlivých činžáků a mezi námi, kteří jsme se denně dívali na Zvičinu, Bohánku, věnec hor našich, kteří jsme znali každý kámen, každý strom

svého rodiště, každého človíčka, o každém jsme vše věděli. Naše dítě je dnes zde, zítra v jiném okresu hodiny cesty vzdáleném. Lidi nezná ani v celém domě, vlastně ani ne na jedné chodbě.

Velké město člověka změní, dělá ho lhostejným k vnitřnímu životu, ale zbavuje ho velké slasti: domova.

Bylo v tom něco zoufale bolestného, když si stěžovala choť mého přítele Vídeňského: »Ale, pane doktore, naše Zdenka nepozná tady ani, co je domovina!«

Tento poměr zdravého venkovana ve větším městě, jako je ku př. Praha, zvěčnil Rais v dobráckém »Pantátovi Bezouškovi«*), tomto mužském pendantu k »Babičce«. Prostý, vážný, citlivý venkovan stojí tu proti zjemnělému velkoměšťáku, který nemá smyslu pro radost nad prací v přírodě. Dobré srdce jeho pochopí také slečnu Melinku; ale ač je rád mezi vnoučky, táhne ho to přece do Bělohradu.

A přece vane z objektivně zachycených obrázků Raisových zvláštní radostné teplo. Úsudek dr. Nováka o Raisovi sotva kdo sdílí.

V Podkrkonoší značně bujelo ještě nedávno duchařství — spiritismus. Tuto pietisticko-mystickou vlastnost nábožného českého lidu rozebral Antal Stašek, který se vpravil do života horáků. Tkalci a skláři vracejí se k zásadám Kristovým, ale věří na media a na duchy, které citují.

Co do objektivnosti je Raisovi nejbližší Alois Mrštík, mezi jehož spisy přední místo náleží »Roku na vsi«, dílu plnému hravých barev a tonů. Předmětem mu je celá ves, slavná nyní již Habrůvka; tak jak na světě bývá několik lidiček dobrých i špatných, na Moravě obligatní žid, hraje tu rozličné úlohy. A během roku táhne před vámi v scenerii přírody řada lidí moravských. Jsou to volné obrázky, ale vystihují všestranně každý projev slováckého lidu na Moravě. Interes je tu také ethnografický, důležitost i pro linguistu značná; od podobných prací se liší Mrštíkův »Rok na vsi« milým humorem na mnoha místech. Množství episod zaručuje čtenáři zájem již pro pestrost figurek a měnivost děje. Při vší objektivnosti cítíme lásku Mrštíkovu ke krajanům idyllické »Habrůvky«, světem i státem opuštěné.

Tedy u Mrštíka se dlouho nezdržíme a zabrousíme ke krajanu jeho Janu Herbenovi, který na věčné doby ofotografoval staré školy moravské s originelním dorůstem. Největším dílem jeho jest slavná epopeje »Do třetího i čtvrtého pokolení«.

Je to kniha »pro každého Moravana«. Před zrakoma tu putují tři generace Hrabců od dob Marie Terezie, kdy národ úpěl v sociální porobě; znenáhla teprve mu volnost náboženská dopřána. Hrabec, repraesentant panského velmocného úředníka, který hanebně pronásleduje své krajany. A tak jdou generace z okolí Brumovic až po dobu novou. Lidu se ulehčilo robotou, nepochopil svobody samosprávy, na níž ukrutně hřešil. Na sta je tu obrázků a episod, které charakterisují literární, kulturní, náboženskou, sociální a národně se probouzející Moravu. Je tu několik velkolepých typů všech stavů. Rodina Hrabců, idealní, vlastenecký kněz Hráza, sousedé katolíci a protestanté a všichni ti, kteří vyrůstali a hřešili na »hobec«.

Péro historika načrtlo uměleckým způsobem galerii osob, které se soustřeďují kolem jedné rodiny v třech generacích. Barvy jsou místy šedé, obrovské panorama střední Moravy vybudované na jiném základě nežli současné panorama Mrštíkovo.

Vedle toho má Morava fotografy — spisovatele Valašska vůbec, ogarů zvláště, skupinu Hanáckých spisovatelů, kteří znají krajany své za živa i posmrtné jejich nebe, autorky pronikající člověka i drsnou přírodu vysočiny českomoravské, jako s české strany Vlastu Pittnerovu, na Moravě Františku Stránedkou.

V Čechách je to zvláště dvojice spisovatelů, kteří v zralém věku, když již měli za sebou krásný lán práce spisovatelské, oddali se »národničení«. Je to paní Tereza Nováková a Josef Holeček.

S úmyslem a s rozvahou přistoupili oba k dílu svému.

Tereza Novakova zná i lomenice na Litomyšlsku a tvrdost života tkalců a rolníků od hranic moravských. Muž její byl profesorem v Litomyšli. Zamilovala si tento drsný kraj a originelní lid s »cák« a »lev« dialektem nesympaticky hrubým. Jsou tu smíšeny obce protestantské s katolickými, z čehož vzniká boj: která církev je ta pravá Kristova a která je ta pravá církev česká. Pí. Tereza přistoupila k rozboru této otázky na základě historických studií, kdy přívrženci protestantské víry byli ještě těžce persekvováni. Ale zůstali lidé zásad, jako z žuly, a raději se do ciziny vystěhovali (Jan Jílek) anebo jako moderní Jiří Šmatlan hledají neobrožené pravé víry české, neznají v životě kompromissů ani formalnosti; jsou to nenasytní čtenáři starých knih, lidoví filosofové, hloubaví šťouralové, jimž jde pravda nade vše, až utonou v novém učení socialistů soudruhů. První apoštolé sociální demokracie přinášeli chudasovi nové zásady, slibnou budoucnost.

Nejnovější dílo její »Na dvoře Libra« mně neznámé, uvádí život rozšafného sedláka ve spojení s událostmi bouřlivého r. 1848.

Nováková měla štěstí, že si volila látky s jedním hrdinou, kolem něhož se děj souměrně otáčí. Většina spisovatelů, zvláště Jan Herben a Josef Holeček, nemohli vytvořiti uměleckých celků, poněvadž předmět jejich líčení byl příliš obsáhlý a roztříštěný. Tereza Nováková se uvázala v úkol svůj s jasnou rozvahou; pevným krokem se blíží k vytknuté metě. Kráčí k ní po mužsku, statně, bez ženské sentimentality, klepavosti a bez přesládlých zamilovaných scen, kterými se některé damské veličiny »evropské velikosti« na naší literatuře prohřešily. Nováková chápe trpký život našeho horala, který se rve o skývu chleba. Nezbývá mu chudasovi nežli útěcha v evangeliu.

Hledat pravdu a rozumovat o ní, hledat pravdu svatou, boží a třeba za ni trpět, je stálou devisou tohoto lidu.

A jako na východě Čech s patrným vědomím přistoupila Nováková k povídce lidově psychologické, tak na jihu Čech vytvořil velké kompendium české národní duši Josef Holeček. Již vyšlo šest tlustých knih »Našich« a v »Osvětě«

*) Nejen »Pantáta Bezoušek«, ale i »Západ«, který dr. L. Quis na svém místě nerozpakoval se nazvat »překrásným«. I při dobré znalosti cizích a velkých literatur, nenajde se mnoho knih, které by v duši zanechaly tak čistý, hluboce cítěný, opravdově zažitý, nezapomenutelný dojem jako »Západ« — i když nejmenuju jiné, méně nápadné Raisovy práce. Co provedeno bylo s Raisovým jménem, patřiti bude jednou mezi nejtesknější stránky literární historie. — Taková už je logika literárních událostí.
V. Mrštík.

uveřejňuje pokračování z doby války v r. šestašedesátém.

Holeček obral si tu za předmět líčení svůj rodný kraj Vodňanský. Řekněme si hned: z díla vane duch nemilosrdného filosofa Chelčického, který potíral velryby »papeže« a »krále« a hlásal návrat k činné lásce křesťanské v duchu Kristově, nezkažené obřady kněžskými a formálností. — A v druhém stupni znamenáme vliv ruské literatury, která v posledních desítiletích si všímala národa, chtíc ho povznésti, zušlechtit. Hlavně ovšem Lva Tolstého, který v dílech svých hlásá návrat k přírodě a rodné zemi jako Francouz Melin a dříve již Angličan Owen a škola jemu příbuzná.

Držte v úctě rodnou zemi po otcích zděděnou volá, neutrácejte jí, ale také nerozmnožujte do nekonečna jako velkoagrárnická šlechta! Základem štěstí a blahobytu je dostatek země, nikoliv peníze, prostředek čerta, žida, obchodníka. Buďte čestní, opravdově nábožní a zachovávejte dobré vlastnosti předků svých!

Holeček patří k tendenčním spisovatelům našim; jeho slavjanofilské zásady a záliby jsou dosti známy. Srbofil a Rusofil, nadšený hymnista Crné Gory, znatel Bosny a Hercegoviny. Muž hlubokého přesvědčení, který o předmětech, o nichž bádá, si vytvořil celý system, vlastní budovu důkazů pro i kontra, v nichž jeho zásady porážejí přesvědčivě protidůvody.

Je to ona ušlechtilá tendenčnost, o jejíž oprávněnosti v uměleckých velkých dílech psal E. Sokol v brožurce »Proti proudu«! To je onen bolestný kříž, na který rozpíná umělec chvějící se »já«, A před tímto přesvědčením nutno míti úctu, i když s ním v jednotlivostech nesouhlasíme.

Uveďme si hned, že »Naši« mají také nesmírnou cenu ethnografickou, kulturní a historickou. První díl má význam theoretický; je to skládka názorů, jak se Holeček na lid dívá. V ostatních svazcích vybírá si jednotlivé rodiny a typy a provádí na životě jejich prakticky své zásady. Místy je idealně objektivní, přechází v ethnografa, jindy bojovně se snaží čtenáře přesvědčiti o správnosti svého mínění. Nadšený ctitel přírody, které rozumí jako pták, snílek, věčný snílek, milovník půdy a pravdy, demokrat jednostranně nenávidící šlechtu. Knihy těžké, přeplněné tisícerými myšlenkami a pozorováním skutečného života. A mezi vším se vleče jako zlatá niť myšlenka, že pravým jádrem našeho národa je sedlák, jenž si je vědom důležitosti stavu svého. V Kojanovi, otci svém, podal Holeček nejkrásnější typ zdravého českého člověka, mudrlanta, hloubala, postavu přímo idealní.

Že Holeček hrdiny své idealisuje a vidí v takovém světle, v jakém je chce míti, o tom není sporu. Neškodí mi, bývá-li tendenčnost jeho jednostranná, jen když je ušlechtilá. Kojan je a zůstane krásným pomníkem české povahy.

V díle naposledy vydaném »Z e m i« ukazuje Holeček ad oculos, jaké neštěstí vzniká, když sedláci prodávají zemi aristokratovi a proměňují je v lichvu — peníze. Je to sentimentalní a zároveň srdcervoucí, když se bývalí osadníci Kbelnica přišli rozloučit s Kbelnicí se zemí srovnanou.

(Pokrač.) — *Dr. Josef Kardsek.*

SOCIALISM A UMĚLCI. »Největší prospěch, jejž by zavedení socialismu přineslo, byl by beze sporu v tom, že socialism osvobodil by nás od špinavé nutnosti žíti pro jiné, kteráž při nynějším stavu tak těžce spočívá skoro na všech lidech. Ve skutečnosti skoro nikdo jí neujde.« (O s k a r W i l d e: Socialism a lidská duše.)

»Věřím, že příchod kommunismu bude znamenat nové obrození mravní a umělecké«. (W a l t e r C r a n e: Umělci a otázka sociální.)

»Může-li něco dráždit k anarchismu, je to vědomí, že největší umělci tvoří v největší bídě, aby po jejich smrti nestydatí obchodníci zbohatli z jejich díla a nenasytní maniakálové uzavřeli ho do skladišť... Omezení našich uměleckých potřeb pouze na abstraktní malby a skulptury jest touž utopií jako přání hlahového muže z pohádky, aby vše, čeho se dotkne, proměnilo se ve zlato. Abstraktní umění je sváteční radost; nejsme ničím tak málo, jako lidmi svátečními a jsme na to hrdi. Náš nejrozumnější ideál jest nikoli, aby statky byly rozděleny, nýbrž práce; aby přišla doba, jež by neznala hrozby, v níž každý dle svých sil by se snažil sloužiti všeobecnosti...« (J u l i u s M e i e r - G r ä f e: Příspěvky k moderní esthetice.)

»Všichni lidé dobré vůle, kteří žijí nadějí, že lidské vědomí skrývá více užitečných vášní než zkázonosných povinností, mají na srdci velikou povinnost soucitu a spravedlnosti, povinnost, jež všechny ostatní zatlačí. A snad z boje této povinnosti proti našemu sobectví, lhostejnosti a nevědomosti vznikne skutečné drama našeho věku. Pokusil se o ně Hauptmann v »Tkalcích«, Björnson v »Nad naši sílu«, Mirbeau ve »Špatných pastýřích«, Gurel ve »Lví hostině«; ale přes tyto velmi úctyhodné pokusy, nepodařilo se to ještě nikomu. Jakmile uskuteční se však tento krok — jak na jevišti, tak i v životě skutečném — pak bude možno snad mluvit o novém divadle, divadle míru, štěstí a krásy bez slz.« (M. M a e t e r l i n c k: Moderní drama.)

Vykoupený člověk... Blížíme se k němu vším, co vlévá do naší bytosti síly tisíců a rozlévá síly naše na tisíce. Vzdalujeme se od něho vším, co nás odtíná od kmenu života a nechává v jedinci marnými rozkošnými plameny ozářiti svaté šťávy. Ti, kteří se domnívali, že vláda zástupů znamená vládu slabých a nebezpečí pro slávu člověka, nepochopili závratného tajemství lásky, které náš rod nese v sobě jako skrytý poklad a které rozzařuje naděje milujících tak, že přesahují všechno, co jsme dosud slyšeli z rozhovoru země s hvězdami.« (O t o m a r B ř e z i n a: Cíle).

S. K. N.

ZBRANĚ NEJPODLEJŠÍ. Macharovsko-Svobodovský kult a protidykovská štvanice přestaly již dávno býti otázkou vkusu a názorů a staly se methodou hrubé literární politiky, nad níž nebylo u nás nic ohavnějšího. Vše to, co bylo svého času vytýkáno literární politice našich »starých pánů«, opakuje se tu v novém vydání tisíckrát horším a nemravnějším. Zdá se mi, že jest opět jednou nejvyšší čas, aby se slušní lidé spojili proti terroru, jímž někteří pánové ohrožují důsledně naše literární publikum. Jakých mizerných zbraní užívá se od nich, toho ukázka jediná stačí, kterou vyjímám z referátu prof. Vodáka v »Čase« o »Nové české poesii«, jenž byl uveřejněn na dvakrát na počátku března. (Č. 67) a podtrhuji: »Výbor z nové české poesie, ve kterém chybí jméno Macharovo, už tím nemůže být, jak má být. Poznámka

redaktorů zmiňuje se o F. X. Svobodovi, že ho žádali, aby jej směli pojmout do anthologie a že on odepřel, F. X. Svoboda dobře udělal; požádali ho velmi farizejsky, pouze na oko, aby si dodali zdání úplné spravedlnosti a nestrannosti.«

Radaktoři authologie jsou ovšem bezmocni proti tak mizernému podezřívání. Každá literární zbraň je slabá proti němu a zbraní jiných nedovolí jim užíti asi jejich dobré vychování. Kdo je to však prof. Vodák? Co znamená? Co stvořil? Co vybojoval? Co nového přinesl? Co vykonal? Nic, zhola nic. Tento c. k. moralista je pouhopouhá literární nula, jež nemá jediného nervu pro umění a jež, i když se opírá někdy o zdravější a nikoli svoje umělecké názory, obratem ruky zhanobí je a zkompromituje mravnostním policajtstvím nejhrubšího zrna.

Prohlédli jsme, ano, prohlédli — ale prof. Vodáka a celou tu čistou kliku, jež proměňuje náš literární les v »novinu« s pravou dřevoštěpskou brutálností. *S. K. N.*

DVĚ KNÍŽKY PRÓZ. (Jos. Dýma: Povídky a bizarrerie, — Jiří Mahen: Podivíni.) — Kladu tyto dvě sbírky povídek vedle sebe, protože jedna jest opak druhé. Třebaže dle titulů mohli bychom předpokládati jakousi podobnost obsahů, nemají, nemohou míti obě knížky nic společného. Dělí je propast, na jejíž jedné straně jsou snahy dilettantské, na druhé snahy umělecké. Také schopnost P. Dýma s jistou sebedůvěrou improvisuje: bylo by asi velmi těžké přivésti ho k pochopení toho, co jest láska ke slovu a větě. P. Mahen má této lásky někdy až příliš mnoho: projevuje často snahy artistní. P. Dýma má zálibu ve vnějším lokálkovém neštěstí, jeho efekty jsou hrubé a všední a přes vnější svou shodnost s příhodami obecného života nevzbuzují důvěry, protože autor, nemaje daru řeči umělecké, nedovede učinit pravděpodobnými svá vypravování. P. Mahen miluje, vyhledává, vymýšlí si a zveličuje tragiky a konflikty vnitřní, jež jsou někdy velmi sugestivní, protože roznícená slova vypravovatelova znají všechny rafinované léčky. Autor míjí se cíle jen tehdy, když se příliš opíjí vlastním vzrušením; pak vyráží podivínské skřeky, hromadné, záhadné zkratky, tříští věty: je v tónu více choroby než stylu. Povídky p. Dýmovy uspokojují bodré čtenáře, kteří nad knihou p. Mahenovou budou se bezpochyby nudit. Nevím, co bych p. Dýmovi přál: všemu nelze se v umění naučit; p. Mahenovi přeji, aby takové prózy, jako jest »Renaissance« a »Sponka« byly z nové doby jeho vývoje a také, aby jejich prosté a ukázněné formy dovedl užíti při sujetech výživnějšího jádra. *S. K. N.*

ZA LIDOVOU ENCYKLOPEDIÍ. Heslo o popularisaci vědění, umění i literatury dávno přestalo být nové a už ani heslem není. I u nás vykonána za poslední desetiletí řada dobrých pokusů a šťastných rozběhů tím směrem, v němž velké světové kultury jsou zatím ovšem mnohem dále a mohou se vykázat výsledky opravdu význačnými. Uznáním chvilkových mód i přirozeným postupem dobové nálady vyrostli jsme z horečky pour l' artistické a názor o sociální účelnosti umění také y domácích rozhodujících kruzích zapustil pevné kořeny jednou pro vždy. Nelze pochybovat, že při stále se rozvětvujících požadavcích společenských a souběžně krystalisujícími sociálními útvary životní platnost i plodnost tohoto směru tak snadno s povrchu nezmizí.

Literární trh dal nám v poslední době opět nový doklad knihou, kterou domácí statistika vděčně zaznamená. — Svaz osvětový nákladem J. Otty v Praze a za redakce řid. Jiřího V. Klímy i učit. Josefa Horčičky publikoval pěkně upravenou »Lidovou čítanku«, určenou v první řadě k doplnění všeobecného vzdělání pokračovacím školám, kursům nebo dospívající mládeži vůbec. V mezích těchto intencí jest edicí velice dobrou, svědomitě vyplněnou a záslužnou, znamenajíc zdárný krok k lidové encyklopedii domácí, jejíž živou potřebu všeobecně cítíme a o níž dnes všichni kulturní národové co nejvážněji se snaží.

Obsahově jest objemná kniha rozvržena na část všeobecně nebo prakticky vědeckou a část úzce literární. První z obou částí má stati přírodovědné, zdravotnické, národohospodářské, sociálně-politické, výchovně ženské i krasovědné vedle bohatě proložených přiměřených citátů, přísloví i desater a v části druhé vidíme napřed vhodně vybrané obrázky ze světové literatury, po nich pak ukázky současné básnické tvorby původní, dobře doplněné přehlednými poznámkami o estetice básnických forem, vysvětlivkami obsahovými, stručnými údaji životopisnými i velepotřebným slovníčkem cizích slov. Tento ideový rozvrh a celá ta vnitřní struktura díla svému popularisačnímu poslání úplně vyhovuje, z každého jednotlivého oboru informujíc čtenáře o nejdůležitějších i nejčastěji se naskytajících thematech a nepomíjejíc žádného odboru tendenčně. O článcích, do první obsahové části zařaděných, podáme jen přehlednou citaci námětů, případný podrobnější rozbor nechávajíce odborníkům.

O přírodě, jejím složení, vývinu i postupu lidského bádání v ní jednají příspěvky: Cesta do nekonečna (Kamil Flammarion), O vývoji rostlinstva a tvorstva na naší zemi, O čem nám vypravují skály (dr. Filip Počta), Zúrodňování rostlin (dr. Oldř. Košťál), Nový život (Bohumil Bauše), Střídání dne s nocí a rostliny (Ant. Vimmer), Vztahy živočichů ke světu vnějšímu (Eduard Geisler) a O činnosti ústředního nervstva. Pokud rozměry práce i její cíl dovolily, dotkl se tu výběr všech themat aspoň nejvýznačnějších a nejzákladnějších, patřících přírodovědě. Ze zdravotnictví stať dra Růžičky týká se životosprávy po stránce hygienické, Baťkova mluví o městských vodách odpadkových a Markéta Wachtlová projednává význam tělocviku pro dívky. Vhodně sem přiléhají také drobné úvahy o rozkladnosti lihových i rozčilujících nápojů, o následcích kouření, o důležitosti chrupu, o zdravém bytě, o významu tělesné práce a o základních pravidlech zdravotnických. Mimo to jsou sem položeny přiměřené úryvky z úvah i řečí dra Miroslava Tyrše a nabádavá epištola Rossegrova »Cestuj o prázdninách!« Pod společné záhlaví národohospodářské patří kapitolky dra Alb. Bráfa, pojednání Kunstovného o hospodářské ctnosti národů, o významu slova psaného v životě (dr. Kar. Nosek), citát z Krausova »Prvního výletu českých rolníků do Dánska« a informativní črty o volbě povolání, o alchymii, o významu ovocného stromu dnešního dne i o důležitosti uměleckého řemesla v naší době. Sociálně-politickými sujety zabývají

se články: K. Harmachův »O samosprávě obcí«, Reitlerův o vývoji ústavy rakousko-uherské, Knitlův životopis Fr. Lad. Riegra, Řehákové vzpomínka na Vídeň, Faitův referát o tom, jak vydržují Bulhaři v Makedonii své školy, Šimákova rozprava nadepsaná »V Podkrkonoší«, úryvky z Komenského »Štěstí národa« a Masarykovo pojednání o lásce k vlasti i národu. Václav Moravec přehledným závěrem »Svaz osvětový« toto oddělení končí. Dívčí výchova objasněna studijními skizzemi: Marie Černychové o emancipaci žen, jejím vzniku, vývoji i cíli a Zd. Novákové o úkolech dokonalé hospodyně, Joh. Krausové »Dopisy mladé hospodyni«, Kálalovým »Slovem českým dívkám« i příležitostnými poznámkami k thematu »Umění v domácnosti«. Krasověda zastoupena jest vedle prací popisných nebo životopisných hlavně výstižnou statí F. V. Krejčího »Umění čísti« a nadšeným výkladem Fr. Táborského o kráse našeho domova.«

Každý z těchto oborů opatřen jest spolehlivým informačním úvodem přehledného tónu a doložen serií sourodých citátů, výpisků i úryvků z příslušných spisů odborných.

V části literární pokusili se — a se zdarem — pořadatelé podat stručné ukázky z karakteristických děl cizích (od nejstarších dob) i domácích (v devatenáctém století). Světové písemnictví znázorněno tu ve svém vývoji těmito základními stadii: řeckým mythem, indickou bajkou, hrdinskými epopejemi »Ilias« i »Odyssea«, staroskotskou balladou a španělskou romancí o Cidovi, středověkou literaturou náboženskou, literaturou staroslovenkou, středověkým eposem rytířským, středověkou lyrikou, humanismem, klassickým dramatem, německým klassicismem, básnickým romantismem XIX. stol., polským messianismem, moderní pohádkou a realistickým románem. — Obdobné ukázky z původního básnictví domácího při rozlehlosti materiálu nemohou a ovšem také nechtějí látku vyčerpat, výběrem autorů vystihnuvše ráz i směr současné tvorby celkem správně (Kollár, Čelakovský, Erben, Mácha, Havlíček, Hálek, Neruda, Zeyer, Sládek, Čech, Vrchlický, J. S. Machar, Sova, Březina, Dyk, Mrštík, Bezruč...) Že tu vynecháni na př. Vocel, Fryč, Pfleger, Mayer i Šolc ze starší periody romanticko-byronovské, Jablonský, Doucha, Sušil, Štulc i Šťastný z poesie kněžské a ze současníků Bohd. Kaminský, M. A. Šimáček, F. X. Svoboda, Jiří Karásek ze Lvovic, J. Opolský, K. St. Neumann, Jar. Borecký, Kar. Hlaváček, Jos. Holý, Wojkowicz i Ot. Theer, mimo ně pak ještě Jar. Kvapil, Mužík, Krásnohorská, Fr. Kvapil, Ant. Klášterský, Fr. S. Procházka, Em. ryt. z Čenkova, Karel Mašek a Vlad. Houdek... padá na účet vnějších rozměrů, ne redakčního výběru, který jest velmi pěkně provozen přehlednou studií J. V. Klímovou »Hlavní proudy v dějinách české literatury«. Výběr prósy podat bylo tu ovšem nemožno a údaje životopisné jsou celkem úplné i instruktivní. Snad by při příštích vydáních bylo dobře podat na konec seznam cenných i vhodných knih, jež spolehlivě možno našemu lidu odporučit. — V celku presentuje se čítanka velmi prospěšně a zdařile, vyplnivši všecky požadavky na ni dnes kladené. *—er.*

POLSKÁ »SZTUKA« VE VÍDEŇSKÉM HAGENBUNDU. Jako náš Manes se přišel hned na počátku mladého vídeňského sdružení v celku svém ukázat (ve 4. výst. koncem r. 1902), tak přichází nyní polské »Umění« (ve výstavě 25.) a přináší stejně jako tehdy v Manesu Bílek, Kalvoda, Preisler, Sucharda, Švabinský, Úprka, ducha čistě národního. Ze všeho vane zdravá, nezkrotná síla mládí, silné vůle jít stále ku předu, využít všech vzorů — ale neopustit při tom půdu národní. Té posvěceny jsou síly nejlepší a zůstávají jí věrny. A to jest právě, co tolik cizince vábí. — Nejsou sice Slované v krásném stánku spolku »Hagen« řídkými hosty, z Čechů vždy několik vystavuje, ať již domácí náš Kuba, nebo Kalvoda, Šimon, Slavíček a z Poláků Uziemblo, Sichulski, Bulas, přece však v souborné výstavě samozřejmě vyniká více duch a vyspělost raçová. Jest vždy malým svátkem taková jednotná exposice: Byl tu již Böcklin, Meunier, Mnichovští — a nyní Sztuka, v níž zahrnuty ještě dvě posmrtné výstavy velekněze umění malířského i dramatického: Stanislava Vyspiańskiho a básníka lyrických barev palety: Jana Stanislawskiho. Oběma jsou věnovány zvláštní sály, z nichž jmenovitě první vyniká zvláštní uceleností, poněvadž je vesměs upraven ještě dle návrhů zesnulého (28. XI. 1907) k jeho dramatu »Boleslaw Chrabry«. V tajemném šeru to dýše starobylostí, vysoká okna kostelní, Wawel zasmušilý, mohyla Kosciuszkova vzbuzují smutně velebnou náladu, jíž zmírňují rozkošné portrety Větské nebo zářící, měkký pastel šťastného »Mateřství«. Ve Wyspiańskim možno nalézti strašidelnost našeho Panušky, velebnost Jeneweina, oduševnělost krajin Kalvodových i radost květin Kubových. — Duch v pravdě veliký, jenž nemá sobě rovného.

Stanislawski se zdá jednotnějším. Množství obrázků jeho činí dojem starých miniatur — nebo národních popěvků z Polsky či Ukrajiny, nebo Tater a zas Italie. Ať kreslí své stepi, či Vislu nebo Dněpr za bouře, na jaře, v létě, vždy vystihuje náladu doby, ba okamžiku; hra jeho barev jest slovy nedostižitelná a přece vypravující nejmenší podrobnost. Možno ho přirovnati Slavíčkovi.

Z dlouhé řady ostatních nejvíce vynikají Mehoffer, pak Axentowicz, Wittig, Dunikowski, Falat. Mehoffer zvlášť překvapuje mohutností svých koncepcí. Jeho veliká allegorie »Pokoření živlů« by zcela dobře mohla nésti podpis Klimtův, tolik uchvacuje svou divokou fantasií, s níž znázornil mužnou sílu, šlapoucí po »zemi«, držící »vodu« (znázorněnou vodopádem bohatých rusých vlasů ženských), táhnoucí k sobě »oheň« — ale nemohoucí zachytititi »vzduch«. A pak tu má celou řadu nejrůznějších tvarů uměleckých, skoro jako Wyspiański: moderní Medusy, snící princezny, starého šlechtice a zajímavý problem červeně v portretu, návrhy na výzdobu budov monumentálních, plakáty, losy, vazby, vše prozrazuje silného koloristu.

Axentowicz jest portretistou ženských hlav par excelence; nevkládá do nich limonádovou unylost úzkostlivého propracování, nýbrž v jemných, žlutě bílých odstínech dle francouzské školy kreslí své kněžny i selky polské. Veliký obraz rodiny umělcovy vyniká neobyčejně ladným uspořádáním četných členů i harmonií barev.

Wittig je také více Pařížan než Polák; přináší z ciziny čisté, elegantní formy. Zvlášť nádherně působí zaokrouhlenost linií v mramorové dámě a bronzové výzvě. Dunikowski budí mnoho odporu svými matkami, jimž nemožno upříti vý-

razu tragiky, ale které přece nahou realitou odpuzují. Daleko mohutněji působí jeho rodinovské Fatum, jakás obluda, drtící bez slitování slabého tvora lidského.

Falat maluje rozlehlé pláně se závějemi modravých stínů, nad nimiž v »Návratu z lovu medvěda« se rozprostírá pohádková hra barev litevských červánků. Ruzczyc láká zvláštními motivy svých obrazů s pikantně zachycenými paprsky slunečními, Chelmoński kreslí také sněhové pláně se čtyřspřežením bujných ořů. Malířem sněhu jest ostatně každý druhý skoro: Kamocki, Czajkowski, Filipkiewicz, Trojanowski, Sichulski, Podgórski, Krasnodantski. Pautsch a Tetmajer mají tu veliká plátna s výjevy ze života polského: pohřeb a svěcení kočiček. Připomenou ihned Úprku, ale jsou smutnější, ztlumenější v barvách. Zmínky zasluhují ještě Weissovy hry barev a plastické obrazy Pankiewicze, který vlastně jako Rusín mezi Poláky nepatří.

V jednom ze zdejších salonů (Pisko) vystavovalo ještě jiné krakovské sdružení »Grupa V.« — ale umění to nebylo. *J. K. P.*

T. D. FLORINSKIJ: SLAVJANSKOJE PLEMJA. Nové dílo o slovanském národopisu, po Bodjanského překladu Šafaříkových »Starožitností« (1843) a Vergunově »Drangu nach Osten v cifrach i faktach« (do češt. přel. J. K. K. Pojezdný 1906) zase první obšírnější dílo v ruštině o předmětu tom. Bylo určeno pro velikou Encyklopedii slovanské filologie, kterou pod redakcí Jagiće vydá Imperatorská akademie Nauk v Petrohradě, ale pro některé nedostatky nedošlo k otištění v díle zmíněném, ač zasláno již bylo. Když Jagić žádal Florinského, aby některé partie opravil, vzal tento práci zpět a vydal v Kijevě samostatně, otisknuv ji dříve v »Universitetskich Izvěstijach Kijevských«. Příslušnou část národopisnou pro Encyklopedii píše nyní prof. Lubor Niederle. — Florinskij snesl v práci své mnoho materiálu, uvedl téměř všechnu odbornou literaturu, ale přece nevyčerpal vše. Tam, kde mohl (na př. ze »Slov. Přehledu«) najíti o Slovincích, Češích data přesná, užil výpočtů přibližných, obrysů národnostních na svých dvou mapách neurčitých. Uznává devět slovanských kmenů (Rusy, Bulhary, Srbo-Chorvaty, Slovince, Čechy, Slováky, Srby lužické, Poláky, Kašuby); Rusíny, jichž pojmenování nynější považuje za naprosto nesprávné, počítá jako Malorusy ke kmeni ruskému. — Dle výpočtů jeho by bylo koncem r. 1906 na světě 150,000.000 Slovanů. *J. K. P.*

ODCHOD DVOR. RADY JAGIĆE z vídeňské university bude oslaven na konci letního semestru zvláštní slavností, dále obšírným sborníkem prací jeho bývalých žáků (ve všech slov. řečích). Posluchači z poslední doby podají pouze ozdobné album. *J. K. P.*

Z MANDELOVÝCH RADOSTÍ. Když byl politický život Mandelova bydliště, Velké, nejrušnějším, ve chvíli té bylo samozřejmě nutno čeliti proti reakci, Mandel lehce vznětlivý a popudlivý — vždy tak učinil.

Vzpomínám voleb minulého roku. Představuje se na volební schůzi samostatný kandidát rolnický a uchází se o mandát rozumnou věcnou řečí, jež byla shromážděním respektována. Nevzývá ale ani Pána Boha, ani nezačíná obvyklou formulí klerikálních schůzí na Slovácku: »Ve jménu Otce, Syna a Ducha svatého.« Přítomný kněz kvituje řečníkovi, že vše, co praví, je hezké a akcentuje především, že v řeči jeho postrádá Pána Boha, obvyklé zahájení. Na to povstal ihned Mandel a rozhněván, podrážděn pronesenými tendencemi, zvolal: »Pán Bůh patří do kostela a ne do volební schůze!« Na přítomné politisující velečany působila tato slova hodně účinně.

Jiná episoda z téže doby:

Před kostelem shlukl se hlouček lidí a dětí, mezi nimi Mandel. Kostelník a pacholek farářův vykřikovali tu a kázali volit kandidáta národně-katolického. Že jen takové rozhodnutí je možné, kázali. Pomněte, že protikandidát, lidovec Smrček, je jinověrec! Mandel přibližoval klidně ku jich počínání, neodpíral jim a také nyní neřekl nic více, než, že Smrček jinověrcem není. Takové tvrzení nezůstalo ovšem bez odporu. Nevím, zda bez hromadného, ale vím, že pacholek farářův jej za ta slova lisčil, udeřil do tváře. Mandel neodplatil. Řekl jen: »Odneseš si to!« Příhoda ta nezůstala bez vzpoury dětí. (Děti byly Mandelovi ze všech lidí nejsympatičtější, a drobné mládeži Velecké připravil za svého života steré malé radosti.) Na jednoduchou repliku Mandelovu děti zajásaly, na projevy hněvu přišla radost. A heslo: hurra! za Mandelem. Vykřikovali jeden přes druhého a unisono: »Pane Mandel, my volíme Smrčka!« A tříletý Janek s nimi: »Pane Mandel! Já volím Smučta! Já volím Smučta!« Na náměstí, na tržišti stála právě kopaničárka s košem jablek. Za své sympatie dostali děti vše, co měla. *Er.*

V JOS. HLÁVKOVI zemřel vynikající t y p českého vlastence, jehož jedinou snahou bylo, síly své, jmění své podříditi potřebě a zájmu národního celku. Toto své stanovisko dovedl hájiti s neobyčejnou vervou a polemickou zručností. Nikdy neměl a nechtěl míti smyslu pro odstředivé cíle individní; i nejodbojnějším ukládal za povinnost, zapříti s e b e a uvésti svou personalitu v soulad s národní korporací, podnikem, zřízením, spolkem, ústavem atd. — a to i tenkrát, když sám uznával důvodnost těch kterých námitek. — Námitky svou podřadností ničím mu nebyly vůči ztrátě a ceně — celku. Příklad jeho zůstane proto nehynoucím. *V. M.*

DEPEŠE A GLOSSY.

»MODERNÍ REVUI« V PRAZE.

Vám z nejčernější pozdrav Afriky.
Zvěst dobrá; silný vliv je Čech.
Na rožni upekli své básníky,
»komentář« zhynul v plamenech.

PRVNÍMU BOLESTÍNU V »NOVINĚ«.

Chvíli se v nás doufá,
chvíli se nad námi zoufá;

co mu nese nálada dne,
každý spěchá, by nám řek'.

Dejž nám v Moravěnce ladné
Pánbůh dobrý žaludek! *St. K.*

LISTÁRNA. Neuveřejníme prací zaslaných pod značkou J. Glan. Dále práce: »Z d e n n í k u

přítele«, »Píseň vítězná Volné Myšlenky«, »Má modlitba« (A. L. z B.), »Smíšené básničky«, »Zvoník«, »Právo lásky« atd. (O. H.), »Pozůstalí« (»Qr«), »Soud« (Bojko), »Dva lidé« (K. P.), »Čekání«, »Noc« atd. (»Hory 1907«), »Dopis« (»Praha 6«), »Ballada«, »Noc« atd. (R. R.), »Lístky z památníku« (F. F.), »Polibek«, »Duše ženy« atd., »Přišel jsem z polí« (B. K.), »Ideály«, »Hodiny« (A. K.), »Týden pokání« (V. Sv.), »Jedno jméno«, »Bez nadpisu« atd. (V. K.), »Credo« atd. (Kyjov 23), »Píseň cizího krále« (L. P.), »Naděje« atd. (K. V. S.), »Vítr tak kvílí« atd. (V. V. v G.), »Andělem ty's svatým« (St. C.) »Pozdě«, »Humanitas« atd. (A. V.).

H. G. Affektace byla vždycky nepřítelem umění. A umění nikdy nic tolik se nepříčilo jako affektace, ať pod jakoukoli vystupuje formou, a kdyby affektaci celé generace propadly, nic to na věci nemění. Vlna historie spláchne kde co. Pósa pak je zjev v umění snad nejstrašnější — »napyščenosť« říká jí Rus a ne nadarmo životní podmínkou každého řádného talentu na Rusi bylo, je a bude »iskrennost«, srdečnost, opravdovost, vroucnost, krásná řeč srdce a ryzí výraz myšlenky. Ale nikdy ne křeč malomocných, ne posunčina, která násilím vynutit chce dojem svěžího půvabu.

Poesie svou bezprostředností strhuje, udolává, hřeje i sebe prostějším, jen když ryzím slovem a nehledanou formou, uchvacuje vzletem, dojímá hloubkou, přesvědčuje vášní, prudkostí i srdečností, ale nepodvádí strojeností, hledaností a na effekt vypočítanými hračkami obratu a slov. To, co vy podáváte, módní je na všechen způsob, ale nic víc, než módní rebusy, koníčky, šarády, které rozřešit si musíte sám. A už v našem listě jinými slovy, ale s týmtéž důrazem bylo řečeno, jak mnoho je k tomu třeba energie, aby se kdo k této hrůzovládě manýry a módy obrátil zády a oddal se přirozené zálibě a ničím nefalšovanému vkusu. To všechno ostatně cítil už Goethe a jeho slova nedokazují jiného, nežli že určité strany umění jako nemoc rády se vrací. Obořit se na ně dovedl jen umělec tak zdravý a zralý jako byl Goethe. Pravil k Eckermannovi:

»Sie sehen reine hübsche Talente, die was gelernt und die sich Geschmack und Kunst in bedenkendem Grade angeeignet haben. Allein doch fehlt diesen Bildern allen etwas und zwar — das Männliche. Merken sie sich dieses Wort, und unterstreichen sie es. Es fehlt den Bildern eine gewisse zudringliche Kraft, die in früheren Jahrhunderten sich überall aussprach und die dem jetzigen fehlt, und zwar nich nur in Werken der Malerei, sondern auch in allen übrigen Künsten. Es lebt ein schwächeres Geschlecht, von dem sich nicht sagen lässt, ob es so ist durch die Zeugung oder durch eine schwächere Erziehung und Nahrung — « — —

A když už při Goetheovi jsem, uvedu i druhý jeho výrok. Snad ještě trochu světla přinese do galimatiáše dnešních dob: »Die Poetem schreiben alle, als wären sie krank und die ganze Welt ein Lazarett. Alle sprechen sie von den Leiden und dem Jammer der Erde und von den Freuden des Jenseits, und unzufrieden wie schon alle sind, hetzt einer den anderen in noch grössere Unzufriedenheit hinein. Das ist ein wahrer Missbrauch der Poesie, die uns doch eigentlich dazu gegeben ist, um die kleinen Zwisten des Lebens auszugleichen und den Menschen mit der Welt und seinem Zustande zufrieden zuchachen. Aber die jetzige Generation fürchtet sich war aller echten Kraft, und nur bei der Schwäche ist es ihr gemütlich und poetisch zu Sinne. — — Ich habe ein gutes Wast gefunden, um diese Herren zu ärgern. Ich will ihre Poesie die Lazarett-Poesie nennen; dagegen die echt tyrtäische diejenige, die nicht bloss Schlachtlieder singt, sondern auch den Menschen mit Mut ausrüstet, die Kämpfe des Lebens zu bestehen.« —

Nic mi nevadí nesrozumitelnost a nejasnost Vaší práce vůči massám — Goethe už ze vzteku vůči filistrům nejen připouštěl, ale i velebil tuto nejasnost vůči publiku »je inkommensurabler und für den Verstand unfasslicher eine poetische Produktion, desto besser« — ale to neznamená ještě provozovat nejasnosti kult! — Zakládat si jen a jen na ní, podvrhovat poesii nesmyslně a žádat, aby každý byl povinnen i v nesmyslu hledat smysl! — To je umělecký podvod vypočítaný na zbabělost lidí, že raděj požitek si namluví, než by se přiznali a řekli: nerozumím! — Zde běře původ tolik rozšířené licoměrnictví vylhaného vkusu! — — Musí každý rozumět i když nerozumí, jak by také říci mohl, že se zabývá literraturrrou!? — Proto tolik i dobrých lidí (nejen filistrů) vmlouvalo se a vmlouvá ve »styl« všeho appartního a tak šťastným se cítí, říci-li si může »moderní«, i když nic pod tím slovem necítí. Tak se ovšem slovo moderní stává jen záminkou, líčidlem, pohodlnou frasí, škraboškou, která jen commis«-voygeurs dovede zajímat jen proto, že je škraboškou! — Ale co s tím vším má co dělat — umění? —

F. O. v P. Vím dobře o těch výpadech a větách. Můj projev o emancipaci ode všech politických stran, stát mimo, je dr. J. Vávrovi »dosti podezřelým«, nenáležet k žádné politické straně, »otvírá dokořán dveře bezcharakternosti«, to je mu »potouchlictvím, kterému jen kšeft a kšeftíček brání přiznat určitou barvu«. Dál: lidé mimo politické strany stojící jsou »chytráky«, — »každý čestný a spořádaný člověk musí patřit k nějaké politické straně«, jinak je tedy nespořádaný a nečestný, »nevěř mu a hledej zákulisí!« — had. — Ptám se, neplatí to všechno měrou několikeronásobnou o příslušících politických stran, straneček a klik? — A s tím že se má ještě polemisovat? — To ani v takové Trantarii jako je české království, nerci-li už v té »nejčernější Africe«, jak nás pojmenovati ráčila »Moderní Revue«. —

P. prof. dr. Masaryk — kdesi cosi hledá v mém článku »Krise« (»Zlatá nit«) — i klerikalismus! — Pour dien! Monsigneur, votre altesse a la bouté d'etre trop insolente!

H. X. O. — Co s ním? Ja, Herr Gott, er macht eine böse Miene zu dem guten Spiele!

»Moravsko-slezská revue« je orgánem Klubu přátel umění v Brně.

Za redakci a vydávání zodpovídá Ot. Skýpala, Moravská Ostrava.

Tiskem knihtiskárny Birguse a Riedla v Přívoze.

JOS. MERHAUT.

MÁJOVÁ BOUŘE.

Slyším ji zpívat. Nad lesy v dáli
na kůře mraků varhany hrály,
zvuk silný v chrám máje prostranný –
ó, hrajte, o zpívejte varhany!

To píseň je touhy obrovitá,
zem k nebi ji zpívá jarem spitá,
zmámená vášně své tajemstvím –
ó země, o země, jsem synem tvým!

Tu píseň země také si zpívám,
s bouří a bleskem v zpěv jeden splývám –
ohnivým hymnem k nebi plá zem,
já pozemšťan, na Vás vzpomínal jsem –

Varhany potom v dál doznívaly,
obzory sluncem se zachvívaly –
v nich s nebem zem byla v snoubení,
ó vůně, ó květy, ó splnění!

Zem celá voní tak silně, úchvatně,
v nebe se hrouží ta neodvratně,
kvetoucí stromy, les, květiny –
všecko je touhy dech jediný –

Všecko se k západu rozvonělo,
tam, kde se sladce cos rozhořelo,
jak trsy růží a plameny –
tak hoří Váš živůtek červený –

Všecko, co voní, co kvete, co zpívá,
tam na ten živůtek v dálku se dívá –
a jak hlas bouře tam doznival,
zem celou Vás volat jsem slyšel dál:

Plamene nebeský, jenž hoříš v dáli!
Živůtku, jehož barvy se rozžehaly!
Zem celá vstříc voní Vám v toužení –
Ó květy, ó vůně, ó splnění!

E. SOKOL.

HOŠÍČEK.

Tři episody ze života Pavla Rojara. – (Pokračování.)

II.

Nastává – řekněme – meziaktí v osudech mého hrdiny, mého hošíčka; zcela krátké sic časově, objímající jediné jaro, ale dlouhé dost, protože i jeho jaro se v něm rozvíjí. Měl bych je kreslit jako svědomitý člověk, jenž nenechává mezer a nedovoluje si vývojových skoků, ale omlouvám se: Nechtěl jsem než postaviti tři mezníky, episody, spoléhaje, že vlastními vzpomínkami doplní, kdo mému vyprávění bude naslouchat.

Co jediné snad nedoplní každý – hošíčkovo prostředí, ale kdo zná, přisvědčí mi: Malé město bylo Brno v té době, sousedské, nevzrušené proudy bouřícími kdesi mimo jeho zdi. Jeho studenti byli jako měšťanští synkové: zbujní, trochu neotesaní, trochu sebevědomí, malých celkem obzorů, v nichž nejvyšší cíle, největší touhy i největší skutky podržely něco naivní prostoty, jež nutká as k úsměvu ty, kdo poznali studentský život dnešní.

Nuže v tom Brně žil můj Pavluša, jejž pubertalní krise přivedly právě k období romantickému. Vzpomínáte přec ještě vlastního mládí a jeho romantiky? Každý jí prochází, rychle či volněji. Rytířské nálady, chuť stát se dobrodružným výbojníkem, odhodlanost k zápasům za ideály, platonická náklonnost k ženě, jež jaksi ztělesňuje té době čistotu a krásu. To poslední je sic zárodkem pozdější touhy po skutečné ženě, tedy řekněme touhy renaissanční, ale je neuvědomělé ještě. Taková doba rašících sil, jež potřebujíce výboje, hledají u studenta často cestu literární; tvoří žhavé básně, novelly, dramata nejtragičtějších vypjetí, neboť skutečnost jim nedává k celému rozmachu dosti volné prostory.

Pavel byl z nich. Prožívá tedy nyní v meziaktí literární počátky, jimž jsem se vyhnul, nechtěje líčit jeho snů a nápadů, jež pečlivě tajil i před přáteli; tušil instinktivně, že jsou vývojově dál, v době, jež se za minulost stydí a vysmívá se jí, aby ji zapřela. Samotařil a toulal se přírodou a psal. – –

Nuž přenáším se k episodě, jež ho vyrušila.

Bylo v červnu. Chtěl pracovat na sonetu, k němuž měl sice myšlenku, ale ne slova, jež mu rozlákalo slunce, vpadnuvší do světnice. Líbilo se mu a vábilo jej, ale i drážďilo, když se poddal. Tenkrát nečekán vstoupil Závodský, jenž dávno odejel se společností do předměstské pražské areny; byl nevyspalý a mdlý.

»Vy zde? Což nehrajete?«

»Komedii«, ušklíbl se a stanul u okna.

Pavel se ostýchal vyhrknout s otázkami, jež mu připadaly, jak že se jim daří, co slečna Ela, zda-li pokračuje. Zdálo se mu, že by nedostal odpovědi.

Herec se konečně odvrátil, zahleděl se po stěnách, hledaje patrně v unavené hlavě.

»Je slečna Ela doma?« zeptal se.

»Vždyť přece jela s vámi. Či již nehraje?«

»Také hraje, ovšem že hraje. Tedy doma nebyla?«

»Neviděl jsem jí; míní nechat divadla?«

»Dnes, včera večer jste neviděl? Nic se nemluvilo při večeři?«

»Ne, docela nic.«

Herec si odkašlal a přešel ke kamnům.

»Příteli, jděte k nim, zeptejte se.«

»Ale –«

»Jen jděte.«

»Ale co mám říci?«

»Cokoliv, to je vedlejší, ale zeptejte se«.

Byl by se rád rozběhnul, ale když si připomněl, co na otázku odpovědít, byl na rozpacích.

»Jděte«, křikl skoro netrpělivě herec, »tu vezměte třeba její vějíř, našel jste ho, nebo jste s ní chtěl hovořit, jen již jděte.«

Pavel vzal drobný vějířík a dal se vystrčit ze dveří. Za chvíli byl zpět.

»Co je?« chtivě přiskočil k němu Závodský. Pavel ještě neviděl u něho tak vzrušeného, žádostivého pohledu.

»Nebyla doma« – vydechnul.

»Věděl jsem!« Zbrunatněl, žíly mu na spáncích naběhly a rty se zachvěly, ale zasupěl a otočil se k oknu, položil hlavu na sklo. Mlčel dlouho.

»Jste unaven?« zeptal se Pavel nejistě.

»Možná, opravdu«, bručel Závodský, »dobře si to vypočítala. Hrál jsem včera, hraju

dnes, jel jsem v noci a musím zase za chvíli«.

Obrátil se k němu s nezdařeným úsměvem.

»Pamatujete se na holubník? Jak se jmenoval ten tištěný poeta?«

»Vrátného myslíte?«

»Sípěl trochu. Ten mi to řekl tenkráte, že?«

»Ale co?«

»O Kolišti, Josefově něco.«

»Vy myslíte – že –«

»Doma není. Někoho jsem již kolikrát viděl čekat po zkouškách, kdo mi čpěl Brnem.

»Křivdíte jí« – vybuchl Pavel.

Herec se kysele usmál.

»Jste příliš vážný, milý příteli, a opravdový. To se nevyplácí. Dejte se aspoň trochu k divadlu a naučte se smát a plivat na život. Člověk jinak dovede probdět noc, místo aby klidně spal.«

Ufal tvrdě a šel pro klobouk.

»Hle, zrcadlo posud nezmizelo se stěny? A plavé děvčátko ještě potkáváte? Nu naučte se plivat, příteli, život je svinstvo.«

Šel, nepodav mu ruky, rychle a neočekávaně, jako prve přišel. A Pavlovi nechal po sobě podráždění.

– Ela že by byla – ale to jistě se mýlí. Kdož ví, proč odejela a kam, kdož ví, jak v něm vůbec vznikl takový blahový nápad. Má ji asi tuze rád; a přece si tropí smíchy ze sebe a ze všeho. Naplivat! Co všecko spletl! Zrcadlo, Krdrnáčka, život – ah nesmysl, to ze žárlivosti. Pojede dnes nebo zůstane? Podívám se večer na Koliště, snad — ale nesmysl; jej tam možná najdu, ji ne, rozhodně ne, protože je jiná. Žena je sama v sobě čistší muže, a Ela – její srdečný pohled, smích, její umění a konečně i láska?

Byl o tom pevně přesvědčen, a šel-li se v podvečer k Vrátnému zeptat na Sterna, o němž se kdysi zmínil, tedy jen aby zjistil místo a možno-li i okolnosti nějaké, jež Bohuš jako obyvatel Josefova mohl znát.

Vrátný vyjeven naslouchal jeho vyprávění.

»Škoda«, zavrtěl hlavou; »škoda, kdyby to bylo o měsíc dřív, mohl jsem mít vzácný effekt ve Zmiji, vzácný, hehe, Oškrabaný ji stopuje z Prahy sem, přímo na Josefov. Kdo by byl řekl, že má tak dobrý čich?«

Pavel netrpěliv vskočil: »Co tedy víš? Vždy napřed pamatuješ na svou literaturu, a tu jde o život, o štěstí života«.

»Nejsi logický, Pavlušo. Toť právě moje štěstí života, rozumíš? A sobec jsem, to připouštím, ale přece jsem mu vděčen, pro podruhé; effekt se neztratí. Jen škoda, že nebyl dřív, mohl jsem dobýt o jednu baštu víc. Lidé bezděky tvoří; stačí někdy bystře vidět a rozumně vybírat. A co ty chceš z jeho případu? Co v něm lovíš, že se tak staráš?«

»Také štěstí, chceš-li, jen pověz pro boha, víš-li co.«

»Pravda je to.«

»Viděls?«

»Netřeba vidět, třeba jen rozumět. Josefov, příteli, je zrcadlo osudu. Přestěhuj se sem a uvidíš, budeš-li chtít a dovedeš-li. Fabričky, šičky, dámičky, vše z jednoho masa. Pepinu Štěrbovu nesleduješ? he? Zdá se mně všelicos, co bych si netroufal tvrdit, ale vím, že je to pravda, a není-li dosud, brzo bude. Jsou oba příliš ostré krve. Pojď se na ně zítra podívat, je matiční výlet«.

»Žvaníš!« rozhorlil se Pavel.

»Pravdu, Pavlušo, díváme se do zrcadla osudu.«

»Pak je ale život opravdu svinstvo!«

»Amen. Pravdu díš. A což, na Zmiji v rouše tištěném se nechceš podívat?«

Pavel neodpověděl a rozhořčen odběhl. Odplivnul si. To nechtěl slyšet, to mohl i bez návštěvy předpokládat. Zbývalo mu teď jediné: podívat se sám a přesvědčit sebe i herce, že je život čistší, než ho chce mít zkalená fantasie. Šel Josefovem na Koliště a umínil si přečkat celý večer, tak se zaryl do svého úmyslu.

Usednul blízko ústí josefovského a díval se upřeně na proudící lid. Čas míjel. Slunko zapadlo, setmělo se a lampy neklidně zatřásly žlutěrudými plameny, vrhajíce karikatury mimojdoucích na stěny a zem. Díval se zamyšlen na jejich hru a nevšímal si, kdo jej míjí, věděl, že je na cestě prostých lásek vojáků a studentů, mezi nimiž svých lidí nenajde; a tak se zasnil.

Protrhl se ze snění jasným dívčím smíchem. Zazdálo se mu, že byl Elin, i běžel za ním, ale mýlil se. Vraceje se huboval, že desetkrát mohli zatím projít, a kdož ví, zda nepřehlédnul. Přecházel mrzutě na stanovisku a říkal si, že ještě desetkrát přejde sem a tam; nepřijdou-li, že vůbec marně čeká, že se herec mýlil. Pak přidal ještě chvíli a zase, až bylo po deváté.

Německé divadlo vychrlilo návštěvníky několika proudy, jež tmavé se roztékaly do ulic.

»I ty ještě«, řekl si, »aby se jistota stala pravdou, a aby mu ji mohl napsat, když sám musel v nejistotě odejet.« Sklidnělý skoro klouzal pohledem po párech a náhodných hloučcích.

A v jedné skupině ji uviděl. Poznal její štíhlou, svižnou postavu, pevný krok, pak ve světle i krásnou tvář a »srdečný« úsměv, který mu kdysi rozehříval krev. Zapomněl si všimnout jejího průvodce pro prudké pohnutí, v němž nečinně na ni civěl. Dvacet kroků za ní uzřel Závodského. Pocítil bolestnou soustrasť i vztek.

Sledoval je. Nedělo se nic, a to ho dráždilo, neboť chtěl řešení. Ti šli a smáli se asi, herec shrben, s límcem zvednutým, kloboukem v oči sraženým udržoval stejnou vzdálenost a díval se. Pak stanuli u vrat, a stanul i on. Zaskřípěl klíč, Ela se rozhlédla ulicí ve chvilkovém umlknutí, a zdálo se mu, že sebou trhla, neboť herec v tom okamžiku rychle pokročil. Ale průvodce objal ji v pasu nevšimnuv si toho a vsunul ji dovnitř. Vrata se přirazila, klíč opět zaskřípěl — a herec s Pavlem stanuli v prázdné ulici proti sobě.

Pavel hořel vztekem. Byl by je chtěl předejít, podívat se jim v líc, promluvit a třeba jej udeřit v líc, toho panáka, ale — Ela! Ela, o níž tak byl přesvědčen!

Herec ho neviděl, ač naň upíral oči. Křivil rty půl k zuření, půl k výsměchu a pláči.

»Proč jste ho nezabil?« zasupěl Pavel tlumeně.

»To jste vy? — Nezabil.«

A rozesmál se najednou vztekle a dlouze a smál se, smál, až bylo Pavlovi úzko.

»Máte zdravou krev, můj zlatý, hahaha, já—já bych to myslím nesvedl. Umím jen komedii hrát. O, dobře.«

Pavel mlčel k jeho poznámce, hněval se naň pro konec, jemuž bylo tak snadno zabránit.

»Nu není to hezké finale?« šklíbil se herec. »Proč mlčíte, příteli? Mějte přec smysl pro effekt! Milovník před vraty, jež ona zavřela před nosem, milovník, který uměl tak málo milovat jako zabíjet; eh, eh, kde je publikum? Mé publikum, jež má na mě tento večer právo? Vy jediný? Fi, můj zlatý! Sluší se stopovat milence až k vratům? Jak indiskretní.«

»Prosím vás«, vykřikl Pavel, »kopněte do vrat, rozbijte je, vrhněte se za nimi, aspoň je vyburcujte zvonem, do okna jim hoďte kamenem, tamhle do toho, vidíte? Právě se v něm rozsvítilo, spouštějí žaluzie.«

Rozběhl se do ulice, aby uviděl. A herec se hrbil stále na svém místě s úšklebkem na tváři. Potřásal hlavou.

»Vrata jsou tvrdá pro mou hlavu, zvonek jde k domovníkovi, můj mladý příteli; nač jej rušit z klidu a dát si nadat ke všemu? A ulice je dlážděná. Hledáte závěr k tragedii, což se sem nehodí.«

Odcházel do úžící se křivolaké ulice mezi nízké domy s okny při zemi.

»Ostatně, proč se mrzíte?« obrátil se k Pavlovi, který jej nevolky následoval. »Lepšího uznání se mi nemohlo dostat, vždyť jsem ji učil komedii hrát.«

»Prosím vás, nesmějte se již« — sepjal ruce Pavel, jemuž bylo do pláče.

»Nač vážnost?« rozkřikl se najednou herec. »Nač? Životu je třeba se smát, sic by nestál za dožití. Jděte dom, hošíčku, a zrcadlo nechte na stěně a plavé děvče — učte se přece trochu, sice z vás jak živ člověk nebude. Tak končíváme, jsme-li ideální. Kdybych byl bral věc, jak patřilo — eh, jděte již, je pozdě.«

Opřel se o zeď hospůdky, jež svítila červenými záclonami do ulice. Pavel nešel.

»Či chcete se mnou sem?«

»Nechoďte, prosím vás.«

»Mám snad bloudit pod jejími okny, když se těší? Je třeba také se potěšit a hodně blízko ní, to zvýší rozkoš okamžiku.

Vstoupil, neohlížeje se za Pavlem, který civěl u dveří a nemohl se rozhodnout, má-li ho litovat či nenávidět, má-li věřit jeho smíchu nebo podkládat mu utrpení.

Vracel se, ale okna již vyhasla, kde myslel, že Ela rozžala. Zachtělo se mu vrátit do hospůdky, tak strpknul při vzpomínce na ni.

Proto se jí Božena tak podařila tenkrát, vida! Měl by tedy herec pravdu? A Bohuš? Dnes ano, vždyť Ela, snad Pepina, a kdož ví, zda i Kudrnáček. Plivnout na všecky. Viděl jsem v nich světice. Život. Svinstvo či komedie?

* *
*

Druhého dne šel na výlet. Chtělo se mu hazardně odhodit snění, práci a podívat se skepticky na život, cynicky třeba po včerejšku.

A Štěrbu ještě uvidět pro jistotu.

Neděle byla pěkná. Bledá obloha dýchala z jihu prudkým větrem, jenž se v ulicích sytil prachem, aby jím zalykal chodce

a zatmíval okna. Za Brnem se však prohnal zelení Lužánek, lehnul na zelená žitniště Černých polí, na nichž nechal stopy města a čist vyšvihnul se na hřeben, poháněje pestré ostrůvky výletníků k Antoníčkovi, jehož úzká alej vybíhala z lesa do polí všem naproti.

Takový jeden ostrůvek tvořila čtveřice Rojar, Vrátný, Štěrba a Hora. Šli ve všedních hovorech, jichž se Pavel skoro neúčastnil, pozoruje Štěrbu. Ten byl hrubší než jindy, zvlášť postřehl-li zvídavý jeho pohled; až do krajnosti zacházel, ale pak zase nečekávaně krotnul.

Hora rozebíral právě stupnici profesorských kvalit; tu se zarazil a požduchnul Pavla překvapen: »Kudrnáček, podívej.«

Všichni se pohnuli.

»Kdože?« zaujal se Štěrba. »Kudrnáček? Jaký Kudrnáček? Jednoho znám, je sklepnicí ve Veselé ulici. Snad za ní, Rojare — nebo jest to některá z tamhle těch dvou?«

»Mlč raději«, okřikl ho Pavel, »nepleť se do cizího, možná že máš svého dost.«

»Ale, Pavlušo«, řehtal se Vrátný, »já ho přesvědčuji, že nezná, a zatím —«

Štěrbu svými slovy vydráždil. Rozehnal se, že se napřed podívá, pak že uvidí, co se dá dělat. A zažehnuv si papirosu, volal hlasitě za sebe, aby ho slyšely: »Která je to, Pavle?«

Neohlédly se, jen uvolnily krok, aby zkrátily setkání, a když je předešel s hlasitým pozdravem, stanuly a přikrčily se, jako by chtěly stajit smích.

Pavlovi se chtělo v návratu rytířství zaklnout a udeřit jej, ale zahryznul se do rtů, když viděl, že se neodvracejí s odporem.

»Nemáš špatný vkus«, neustával Štěrba.

»Tuze červená« — zasípěl Bohuš.

»To je dobře, je vidět, že je zdravá a stojí za to, aby se k ní člověk přitulil. Ta druhá, no, špatná není, ale postavy nemá.

Pavel se ohlédnul. Kudrnáček se netajeně jimi obíral. Připomenul si včerejšek a cynicky poznamenal: »Je vlastně pitomost vidět v nich něco, líp je komedii hrát, a třeba se mstít za to, že jsme hlupáci.«

Štěrba neposlouchal a s nepochopitelnou zlostí prohlásil, že mu Kudrnáčka přebere, ač mu ho není třeba, jen »proto, že je Pavel osel.«

Rojar si odplivnul. »Ty? Myslíš, že nedovedu zahrát, když na to přijde? Naplivat na ni sice, na celý život, ale —«

Vrátný se zhrozil. »Co se to děje. Zbláznil ses?«

»Co by«, utrhl se. »Naplivat a dost toho«.

»Po včerejšku!«

»Jak chceš, Rojare«, pošklebovat se Štěrba, »ale proti mně, brachu, musíš mít předně vousy, holobrádku, a pak zkušenost, rozumíš«.

»Zejména vousy« — usyknul Bohuš.

Štěrba po něm jen pohrdlivě shlídnul a nemoha ustat hazardně se rozvykládal: »Děvče mám; kde, po tom ti nic není, hošíčku. Ale to nevadí, abych ti Kudrnáčka nepřebral. Snesu i dvě.«

Pavel ucítil v jeho hlase zjitření jinými událostmi než dneškem a spojil s tím včerejší Bohušova slova. Ten se nezastřeně šklíbil. Štěrba si všimnul obou a rozkřikl se na ně, ale pak pohodil vzdorně hlavou a pokračoval:

»Přišel jsem k ní minulé neděle po obědě. Všichni pryč, nikde nikoko, i světnička byla prázdná. Co to? povídám si a ohlédnu se. V tom uvidím: postel je jen tak rozhozena a na ní dřímá ona. Copy jí visely dolů, tvář, černý vlas dokola na bílé peřině, ústa pootevřena — zůstal jsem jako sloup. A ona spala, nepohnula se. Švihla mně hlavou myšlenka; otočím se a hajdy zpátky po špičkách. První děvče s kvítím jsem popadl a nakoupil náruč růží; přišel jsem ještě včas, ležela jako prve a klidně oddychovala. Nakladl jsem jí růží kolem hlavy, na prsa, že byla jako ve věnci. A čekám. Byla neklidna, když ucítila tolik vůně. Najednou otevřela oči; pohnula se, kterás růže jí sklouzla na krk. Otočila hlavu a tak nějak se nemohla vzpamatovat, co to. Teď teprve jsem vystoupil.

Umlknul.

»Podívejme se«, smál se Vrátný, »kdo by pomyslil, že Štěrba umí básnit. Musíme ho vzít do aliance, Pavle. Jen že škoda«, ušklíbl se, »žes to nesbásnil ve skutečnosti, což by bylo mnohem lepší, než takhle nalháno.«

»Ty bys mně stál za to, abych vymýšlel«, uhýbal.

Bohuš nemínil tak zhola ustoupit. Následující otázku vbodl do něho slovo za slovem: »A co bylo, když se probudila, když ses ukázal?«

Štěrba po něm skoro chňapnul pohledem, ale nesnesl jeho jízlivých očí. Zatěkal neklidně a pak se hrubě osápnul: »Mlč, hlupáku, co je ti po tom?« — Zaryl se v mlčení.

Náhoda je odsunula od thematu. Museli uhnout drobnému děvčátku, které tatínkovi ukazovalo buclatým prstíkem na staříčka houslistu, na mezi sedícího.

»Co dělá dědoušek?« ptalo se.

»Hraje«.

»A čí je?«

»Babiččin« — prohodil otec.

Natažený prstík vklouzl dítěti do růžových rtíků, modré oči se pomněnkově vyjevily na staříka, že se všichni mimoděk ohlédli po buclaté tvářičce.

»Babiččin?« udivilo se děvčátko, naklonivši moudře hlavičku. »On se jí ztratil?«

»To je děcko« — prohodil Hora.

K dřívější rozmluvě se již nevrátili. Sběhli právě se stráně do úzkého tunelku pod tratí, za níž již stáli v dosahu aleje do polí vyběhlé, v dosahu lesa a výletního ruchu, jenž k nim zalehnul pěnou smíchu. Províjeli se houstnoucími davy podle střelnice a brzo zapadli do borové vůně lesní.

Pavel se vlivem dětské tvářičky a naivních slov poddal na okamžik rozkoši ovzduší. Ale byla to jen vlna, jež se zvedla jako vzbouřena kamenem a rozplynul se. Hned na to zarýsoval se mu dívčí profil na pozadí slunečníku, vzpomněl růžemi ovité hlavy na podušce a pocítil rázem sevření nitra, jež mu setřelo vlídný nádech se všeho okolí. Lidé pozbyli měkce přítulného oparu a zůstali nechutným davem, rozpojili se a každý zvlášť vydechoval protivné zošklivění ze sebe. Les mu prořídl, byl pln papírů, každá větev tupě trčela, nesouc na sobě poslední dotek člověka; vzduch zdrsněl jako nasycen zvedlým prachem, tráva ušlapána schlípla, ucourána nesčetnýma nohama, vše, vše bylo zhnuseno člověkem, jenž v nesnesitelně smějících se řadách vlekl se tápavě před ním, za ním, obklopuje ho a zprotivuje mu každý vdech.

»Konečně!« oddychnul si, když se před nimi otevřela louka. Stanul na prostranství, odkud viděl kramářské boudy, v pozadí několik praporů, rámec rozlezlého lidu po mezích a stráních a jednotlivce šourající se napříč loukou, jejíž prázdný střed je činil stísněnými, že se až nutili do zvláštní prkené chůze.

»Jak jsou směšni!« napadlo mu.

Ale Vrátný a Hora se neodtrhli náladě celku; nadýchali se bezstarostného ohně a nechtělo se jim stanout osaměle pozorovatelsky stranou. Vrhnout se do ruchu, dívat se přátelsky do cizích tváří, nahlížet pod dívčí kloboučky, tlačit se u výčepu a rozpustile smlouvat u perníkové budky! Posunout klobouk v týlo, chytit kamenný džbánek a toulat se od skupiny ke skupině, smát se a čekat, až zakřiknou plechy hřmotivé hudby! Tak — bez rozmyslu, s otevřenou touhou potopit se v radosť chtělo se jim. A šli. Štěrba před nimi s nepřirozenou chtivostí.

Sledoval je nevlídně. Teprve když vlil do sebe žíznivě pivo a pak druhé ze zlosti nad mizerií životní, roztekla se mu krví úleva. Zlehknul a stal se vnímavějším pro mlhivou neurčitosť okolí. Ba řekl si, že třeba-li hrát komedii, tedy cele, bez zlosti. To proto, že i zlosť se v něm rozpustila.

A byl po jarním osamění rád, že se mu zas lidé líbí, že má hlavu volnou. Sešinul klobouk v týlo jako ostatní a dal se omývat vlnami množství. Vedral se do kruhu u tanečníků a sledoval, jak venkovankám tvrdé sukně vzlétají, jak se labužníci houpavě točí skoro na místě, tisknouce se k ňadrům rozpálených děvčat, pošklíboval se jiným, kteří nemotorně hopkali, se všech stran odstrkováni.

I Štěrbu, Bohuše a Horu uviděl v kole. Ti dva tulili se vtíravě do sukní, hovořili dotýkajíce se skoro až lící, Hora tančil as pro rozkoš pohybu: rozvířen nehleděl ani v pravo ani v levo, ba ani na tanečnici, již držel jako setrvačník, rozrážeje širokými rameny každou tíseň.

Pak se vrátil zástupem doprostřed louky, kde otrhaný zpěvák vykřikoval schválně hrubým tonem jarmareční písničku k obrázkům. Smál se s ostatními. Zdálo se mu to sice sprosté, ale hlava byla lehká, i pokrčil rameny a pil píseň, pil rozšířené tváře kolem sebe jako steplalé pivo, neuvažuje proč a jak; pil, že se mu chtělo rozplynouti se v smyslně přítulnou atmosferu.

Stupňovala se v něm znenáhla nálada, nemající souvislosti s minulostí ani s budoucností, vyrostlá bez vůle, sama ze sebe. A vrchole dosáhla, když křikl kdosi: balon, balon poletí!

Dychtivě prodral se až k samým pořadatelům, kteří rozbalovali a nadýmali papírového kolosa, jenž měl v sebe zachytit tolik zahřátého vzduchu, aby se vznesl. Nedbal ničeho; když uviděl, jak zmateně pobíhají, jak se balonu nešikovně dotýkají, vskočil mezi ně, křičel, radil a za chvíli pobíhal právě tak zmateně a bezúčelně.

Zapálili na misce lihem nasáklou vatu. Plamen vyšlehl, zašumění pohnulo všemi hlavami.

»Pusťte ho«, křičeli zadní.

Pavel se rozčilil. »Nesmysl!« křičel, vypínaje se na špičky a mávaje odmítavě rukama. »Držte ho, až se nahřeje, až se nafoukne k prasknutí. Ten vyletí. Držte ho«. A sám přiskočil, aby ho snad nepustili dřív.

Papírová koule se kymácela v neklidném vzduchu, bořily se do ní důlky a nadýmaly se zas.

»Pusťte«, křikl Pavel a uskočil.

»Co pořád skáčete?« osopil se naň soused.

»Pusťte«, vzkřikl znovu, nedbaje ho.

Jako by ho poslouchali, uhnuli všichni až na souseda, který se naň prve obořil. Balon se nahnul a zašustěl, jak by se trhal. Kdosi do něho strčil, a v témž již křikli v davu: letí!

Všecka těla strnula na chvilku s hlavami do výše vyvrácenými, jen poslední pořadatel se vzpínal a křičel ještě: držte ho! Zasmáli se, vztahovali ruce nahoru, kde balon jako ohromná hruška se vznášel již nad korunami. Stoupal volně posílaje dolů šustot svého papíru, pak uchvácen větrem nahnul se a dal se stranou. Celý zástup se pohnul za ním. Nehledíce před sebe, oči vzhůru upřené, rukama udržujíce rovnováhu, valili se všichni k lesu; klopýtali, kdosi padl a způsobil zmatek, křičeli a běželi. Pavel s nimi.

»Hoří!« ozval se hlas v popředí.

Dav se zastavil, ale hned již vyrazili muži vpřed, ženy a děvčata couvaly, stály, bránice se s úzkostným kvikotem proti proudu. Nastal zmatek, takový vesele ustrašený.

Pavel žena se s ostatními hasit, vrazil do slečinky, která proti němu nastavovala ruce, musel ji obchytit, aby nepadla. Jak ji tak přitisknul, ucítil ohnuté ručky na hrudi a měkké přilnuvší tělo, uviděl zardělou tvář a rozehřáté oči a okamžitě zapomněl na balon a oheň.

Zasmál se nepouštěje ji ihned z náruče.

»Promiňte, slečno«, prohodil udýchán.

Podívala se naň koketně, vydírajíc se mu z rukou; zasmál se šťastně na ni a stál, nevěda za nic na světě, co by řekl. Však již přiběhla s meze malá její sestra: »Mařo, maminka tě volá.« Byl zbaven povinnosti mluvit, mohl se jen uklonit a byl tomu rád, skoro ještě raději, než když ji prve náhodně objal. Zůstalo mu hrdé sebevědomí, že provedl vše krásně až do konce a zůstaví po sobě dojem. Šťasten díval se za odcházející a ulovil ještě jeden její pohled. Na dav, hučící v lese nad troskami balonu, ani nevzpomněl.

»Tamhle stojí«, rozkřikl se Hora od výčepu a již k němu zamířil s Vrátným.

»Co tu stojíš, sirotku?« volal zdaleka.

»Bavím se.«

»To hledáš náhradu za Kudrnáčka?« ušklíbl se Bohuš.

»Proč?«

»Hleď, kunktatore.«

Obrátil se a ukázal k lesu. Pavel uviděl rudý slunník, v němž zlatavěla hlava Kudrnáčkova. Vedle šel Štěrba a ohlížel se vyzývavě po něm.

Pavel si sykavě odplivnul. Vybavil se mu obraz hlavy v růžovém věnci ze Štěrbova vyprávění a myšlenka, jež následovala. Zhořknul náhlým obratem a utrhl se na přátele: »Co chcete? Potěšit se? Nesměj se, Franto, jsi napilý, a ty běž, řekni mu, že je mi ho líto, ano, tak mu to řekni a hodně jízlivě, ať se vztekne ještě víc a vyvádí ještě hůř. Pliju ale na všechno, i to můžeš říct.«

Odtrhl se a ušel do lesa. Bylo mu protivno na prostranství, kde všichni se oň pohledem otírali, jak mu připadalo. A lítostno mu bylo při odchodu od nich, že zmizelo i poslední, v co stále ještě doufal jako v svou i jejich záchranu, byť i cynicky zapíral. A musel zase k výsměchu, aby lítost zahlušil. — »Opilí jsou patrně«, říkal si, »všecko je alkoholem nasáklé. Ostatně zdá se, že i já; vždyť co tu vyvádím? Klukoviny. Děvčisko jsem objal. Co na tom, všecky jsou jednaké, ale radost jsem měl. Nu a? I to patří k věci, neboť je třeba se smát, smát. Kdyby to aspoň bývala – ale ne, je tak líp.«

Tak se potácel v myšlenkách, jak mu vztek a smutek, lítost a jízlivá skepse zastřenou duší zmítaly.

Šel cestou necestou, dostoupil hřebene a dal se jím vodit kol úvalů, pokud se ho nezmocnil neklid osamění. Bylo ticho kol něho. Vítr ulehnul v podvečer, a teď se nehýbal ani lísteček, vše tkvělo v teplém sváteční stišení se sladkým sebezapomněním, zahleděno do modra. Nebylo jediného ptáčete ve větvích, i veveřice, jež shopkala po kmeni, usedla tiše v spadalém listí a mořila se s něčím v předních tlapkách. Když odskočila a zašustěla listím, bylo to, jako by šeptal ne život, ale stíny, sunoucí se zvolna k východu.

On nesl v sobě sic odpor k životu, ale i tajnou touhu po něm a pocítil tíseň osamělého ticha.

»Tam snad klesá poslední, v co jsem věřil«, pravil si, a bylo mu, že musí vidět konec, nemá-li stroskotat o doměnku. »Kde jsou? kam jsem od nich odešel? Není zde ani stopy po ruchu výletním.« Rozběhl se prudce zpět. Veverka polekána skočila za kmen, vzhlédla a zlostně zaštěkala. Neslyšel jí, byl již daleko, obtáčeje úval. Na rozcestích postával a naslouchal, pak podle slunce běžel zas a zas, až zaslechl první šum množství. Sběhnul. Uviděl několik dvojic, jež se zatoulávaly, hledajíce samotu, kterou opouštěl.

»Půjdou tam také? Aby ji mohl zobjímat. Je schopen všeho, bestie, dnes zvlášť; ale nespustím jich s očí, a kdybych měl do rána prodlet. Chci vědět a vidět.«

Došel okraje, odkud mohl přehlédnout louku, posledními šikmými paprsky zasaženou. Našel je všechny; vodili se již za ruce, Štěrba s Kudrnáčkem, Vrátný s »hladkou«; i Hora kohos vodil.

»Jsou přítulny«, konstatoval hořce, »nezdráhají se; i do lesa se jim zachce, až slunko zapadne; není již daleko. Nebo počkají až na návrat? Jde se dlouho lesem, poli, Lužánkami, oddělí se od ostatních a půjdou stuleni k sobě a budou se ohlížet před polibkem.

Připadl mu včerejšek, jak s hercem stanul pod okny. Nebylo dnes totéž? Ne, ne, zde není o milovníka, jen o člověka, jenž pozbývá víry a musí vidět, byť stokrát raději rozbil hlavu o kmen, aby nemusil dopíti hořkost.

Vplížil se za nimi do tanečního kola, ale uviděl jen Bohuše, objímajícího těsně pás děvuščin, a bál se dočkat tak i Štěrby; odplížil se raději zase a loudal se kol bud, popíjel u výčepu, díval se na rodiny, jež sbíraly své haveloky a plédy, chystajíce se k odchodu. Otcové i děti byli uváleni, rozkřičeni, ze všech čišela hrubost opilé radosti. Byli mu protivni, ale pil také a díval se na ně, aby se zbavil pocitu čehos nemilého, co naň v zadu číhalo.

(Pokrač.)

JAN Z WOJKOWICZ.

 DISSONANCE MÉHO ŽIVOTA.

Mé žití stálá dissonance je:

Miluju život, ač mě zraňuje,
líbám tak rád — polibkům nevěřím,
nevěřím Ženě — a přec, mluvě k svému Snu,
k ní, k prázdné váze, velká mluvím slova.

Polibek čistý cením absolutně — a přec nízkou vilnost
má vyhledává srdce zvědavost
a umíněná žádost života.

Jsem Srdcem Dítě — a přec ironisuji tak rád
u jiných duperie srdce dětinského,
a rozum můj si často libuje
v cynismu drsném, řeč má v sprostotě.

Jsem Mystik v základě — a přece olovnici
chladného intellektu spouštím v Žití Zákon,
žádostiv odkrýt Mechanism Dění.

Jsem psycholog – a přec mé jednání
je úkorné jednání impulsiva –
tak ovládá mě moje nálada.

Mé žití stálá dissonance je –
a přece harmonii miluju:
Jednotu Celku, světlou symetrii –
Krystal a Duhu, Květ a Anděla.

VŠECKO V ŽIVOTĚ MÉM ZRADILO MĚ...

Všecko v životě mém zradilo mě, všecko,
všecko ztratil jsem tak bezděčně, tak marně – všecko ....

Ženy, umělecký život, rozkoš z různých typů
krajin, lidí, možnost založit svůj rod,
hlavně ale, žel, mé Dílo, drahé moje Dílo – všecko.

Jak to bylo krásné vše v mých snech,
jak to bylo krásné, přes všechen bol z žití, všecko!

Všecko ztraceno ... Kdo mi to teď vše vrátí?
Jaká Božství ruka zvrátí minulost?
Co se stalo, nelze odestáti –
pro mě ztraceno je dnes už všecko, všecko ....

A kdo vinen? Kdo vše pro mě zničil,
navždy otrávil v mém žití všecko, všecko?
Na kom mstít se, když svaz věčných příčin
osudně už napřed určil všecko?

Hlavu v dlaních pustě o všem sním si,
všecko v světě zatracuju, všecko ....

Všecko pro mě ztraceno je, všecko,
všecko pro mě zatraceno, všecko .....

PRÝ ZÁŘÍ NOVÉ KVĚTY...

Prý září nové květy po lučinách země
a zahrady prý, samé světlo, vůně,
jsou jarem zmámeny jak Nekonečnem,
zmateně usměvny a roznícené smutny,
tak zcela bez své vůle,
tak odevzdaně, osudně a krásně:
symboly mysteria něhy, vůle, žití ....

Příroda celá ožívá a zpívá,
v barvách i zvucích, v tajemství své síly –
mystickou immanentní energií
odvěčných smutků v bezkonečné lásce,
odvěčných slastí v přerodu a slávě
milenců srdce, duše básníků
pozvedá ke své vlastní podstatě.

To všecko tak, jak, když jsme ještě žili,
a s rozzářeným zrakem milovali barvy,
a s otevřeným sluchem zpíjeli se zvuky,
a s roztaženým chřípím všechny ssáli vůně –
a celou duší radost všeho smutnou
vykvésti slavně v sobě nechávali . . . .

Prý kvetou nové ženy na ulicích:
Úsměvy jejich hoří v jasném slunci,
smích jejich rozhazuje lásku, bol i štěstí,
smích jejich rozechvívá smutné snílky
a dává tesknit o přeludech Země.

Kde ještě loni poupě uzavřené
půl hravé a půl zasmušené příštím –
teď rozvírá se prvým listem v růži,
vydává vůni jako překvapení,
ňadra se chvějou, ruce jako v pláči,
náramky chřestí, hlas se směje, prosí,
a z oka plane velká vůle k žití,
radostná, teskná, krásně hrdinná,
tak odevzdaně, bezvědomě, krásně . . . .

A kvete jich prý tolik toho jara . . . .

A ty? – Ty, který jako nikdo
dovedeš chápat květiny a ženy,
ty, který tajným smyslem skrze věci
smyslně zpít se umíš mysteriem Duše,
ty, který chápeš život v celém jeho smutku,
jenž dán je jeho nekonečností,
ty Básník Duše, Mystik Života,

jsi vzdálen pučení, jež štědře voní všem,
celými krajinami, celou zemí,
jsi vzdálen zvuků, jež hlaholí všem,
celými krajinami, celou zemí,
jsi vzdálen něžných tvarů tisícerých,
jež všechny bolí, obšťastňují, zpíjí,
tím vším, co tolik, tolik Země jest
a přec svůj zdroj má Mimo Tento Svět . .

LADISLAV QUIS.

JAN NERUDA.

(Pokračování.)

VI.

Nepoměrně obsáhlejší než kritická činnost Nerudova v literatuře jest působnost jeho jako referenta a kritika divadelního; nikoliv ovšem co do doby, neb ta při obém stejna, nýbrž co do množství. Bylo již v předešlém oddílu k tomu poukázáno, že psal Neruda literární kritiky své – nehledě k »Obrazům života« – jen několikráte do roka, a že někdy po celá léta nenapsal ani jediné. Naproti tomu jest Nerudova činnost jako divadelního referenta a kritika od r. 1859 až do roku 1880 téměř nepřetržitá, jsouc z počátku přerušována leda výroční jeho dovolenou neb cestami. Neruda psal divadelní své recense od té doby, kdy počalo se hráti v Prozatímním divadle denně, aspoň jednou za týden, někdy však i dvakráte, ba i třikráte v témdni, nevynechávaje žádné premiéry, zvláště prvního provozování české hry, původní, ale též žádné důležitější reprisy, nebo prvního vystoupení některého začátečníka nebo začátečnice. Nebylo-li ovšem o čem psáti, a to se přiházívalo, činil delší nebo kratší přestávky. Teprve v letech sedmdesátých Neruda poněkud ochabl, dílem následkem ušní choroby, která jej tehda stihla, dílem zvláště v letech 1874–1876 z rozmrzelosti nad tehdejšími divadelními poměry, otrávenými následkem urputného zápasu mezi mlado- a staročechy.

Referentskou svou činnost počal Neruda – nehledě k jeho referátům do »Tagesbota« r. 1856 v »Obrazech života« r. 1859 a skončil ji rok před prvním otevřením Národního divadla. A právě mezi těmito daty leží nejdůležitější a největší doba vývoje českého divadla.

Když Neruda počal psát o divadle, vlastně českého divadla ještě ani nebylo. Platilo tehda na konci let padesátých minulého století plně ještě Havlíčkovo:

> »K divadlu se nám jen nedostává: dům, básníků, aktérů a pak publikum«.

Jak obecně známo, hrávalo se tehdy, poněvadž nebylo v Praze českého domu divadelního, česky jen z milosti stavů v jejich divadle na Ovocném trhu, v nynějším to divadle německém, a to jen za zimních měsíců v neděli a ve svátek odpoledne. V létě hrálo se nepravidelně a jen několikráte za

saisonu v areně v Pštrosce, kterou tam r. 1849 si postavil ředitel Hoffmann, a jež r. 1891 byla zbořena. Hrálo se v ní vůbec jen k vůli letnímu beneficiu českých herců, a většinou jen mizerné vídeňské frašky.

Za takových okolností nemohlo býti a nebylo také valné chuti psáti pro české divadlo a to tím méně, ježto honoráře, které si nad to ještě platili většinou herci beneficianti, již si hru k svému příjmu objednali – byly směšně malé, přímo žebrácké*) ba někdy neplaceno spisovateli vůbec nic. Tehdejší dramatické spisovatele i s jejich předchůdci bylo možno spočítati skoro na prstech jedné ruky. Klicpera, Tyl, Turinský, Macháček, J. J. Kolár, J. V. Frič a Ferdinand Mikovec. Poněvadž pak první čtyři z jmenovaných do r. 1859 zemřeli, Mikovec tehda již pro divadlo nepsal, Frič od r. 1858 dlel ve vyhnanství a na mnoho let se odmlčel, rovněž jako Kolár, jest na bílední, že té doby nebylo původních českých novinek dramatických; od roku 1850 hráno jich jen osm; dvě od Kolára, tři od Friče, jedna od Mikovce a tři od Klicpery. A proto živil se repertoire českého divala po celá léta padesátá, vyjímaje slavné shakespearovské období r. 1857–1858, pak Goethova Fausta (premiéra 18. listopadu 1855) a několik Schillerových tragedií – po většině jen mizerně přeloženými skvosty vídeňské frašky, nebo ještě mizernějšími plody domácích »spisovatelů« melonchářů, jakými byly ku př. roku 1853 provozované hry »Ajajka a Nathanel«, »Vlasta a Šárka« a j.

A věci ty byly opět z pravidla jen ledabylo, ba často přímo mizerně provozovány. Vždyť českých herců a herečck bylo jen málo a tito byli k tomu ještě bídně placeni – měsíční gáže byla tehda 20–30 zl., k čemuž přidána jedna neb dvě benefice, při které se ředitel dělil s beneficiantem o čistý zisk; někteří herci pak vůbec místo stálého platu měli jen tuto benefici. Čelnější herci jako oba Kolárové, pí. Kolárová a j. musili hráti též v německém divadle. Většina herců – vyjímaje již jmenované, pak snad ještě jen Chaura a Peškovou byli pouzí naturalisté, mnozí pak vlastně jen ochotníky, kteří se ve všedním životě živili nějakým řemeslem jako uzenář Lapil (Rozšťapil) nebo pozaunista Nikolaj. K tomu většina těchto herců neměla ani ponětí o české gramatice, čehož následkem bylo věčné komolení češtiny, kterou ostatně někteří herci na př. Sekyra vůbec ani dostatečně neovládali. K tomu všemu přistupovalo ještě nedostatečné učení se úlohám, čehož ne poslední příčinou bylo, že následkem jen týdenních her se kusy jen málokdy neb ve velikých, třeba celoročních i delších mezerách opakovaly, tak že hercům ani za to nestála, naučiti se nějaké úloze, tím méně pak ji studovati nebo do ní vniknouti.

Ale abych již probral celé výše citované dvouverší Havlíčkovo. Také publika, aspoň toho stálého divadelního publika jsme tehda ani neměli. A nemohlo ani jinak býti. Šlechta – jako ostatně až dosud s velice malou změnou činí – se o české divadlo nezajímala a doň vůbec nechodila. Střední stav tehda ještě z velké části němčil a navštěvoval divadlo německé, zvláště inteligence. Měšťané a živnostníci pak necítili potřebu divadla a šli jen, ač dosti neradi, když byli pozváni osobně hercem beneficiantem. Ovšem bylo tehda z výše uvedeného důvodu každé téměř představení beneficním, z čehož opět sledovalo, že nemohlo býti řeči o nějakém jednotném repertoiru; vždyť měl každý beneficiant za vůli vybrati si hru, která se mu z příčin kassovních nejvíce zamlouvala. A tak byly nejvěrnějšími návštěvníky těch nedělních her t. zv. nižší třídy a z části též studentstvo, které však tehda ve své většině dokonce nehorovalo pro národnost.

Ke všem těmto bídám, jež nám Neruda věrně vylíčil v mnohých svých divadelních studiích, úvahách a vzpomínkách, tak hned ve stati »Listy o ledačem«*), »O beneficích«**), pak ve studii »František Karel Kolár«***) družilo se ještě, že ty české odpolední hry, počínající o půl čtvrté, musily býti skončeny nejdéle do šesti hodin, tak že hry, zvláště větší, mohly se prováděti jen s ohromnými škrty režisérské tužky, až často stávaly se nesrozumitelnými. Dále nemohla se žádná hra řádně nastudovati, byly téměř stále novinky, nebo rovnající se jim reprisy po léta nedávaných her, ale ke každé musily stačiti 2–3 zkoušky, ba někdy jediná. Při tom nebylo zkoušky ty možno

*) Jak vypravuje J. V. Frič ve svých »Pamětech«, IV. 410, že mu vyplatil Švanda ze Semčic za celovečerní tragedii »Břetislav Bezejmenný« celých 20 zl. – To se stalo léta Páně 1857.

*) »Obrazy života« 1859 a S. S. J. N. řada II. Sv. 1. Str. 2. sl.

**) Hlas 1864 č. 286 a S. S. J. N. řada II. Sv. 1. Str. 120 s.

***) Osvěta 1876 a S. S. J. N. řada II. Sv. 1 Str. 418 s.

konati skoro nikdy na jevišti, vyhrazeném zkouškám k německému dramatu aneb opeře, tak že se musily v pravém slova smyslu odbývati po půdách.

V létě hrávalo se, jak již uvedeno, též někdy v aréně ve Pštrosce, ale i s tím bývalo všech českých her do roka jen asi kolem šedesáti, spíše méně. Při nedostatku českých herců vypomáhali často i herci němečtí a to i tací, kteří neznali ani slova českého. Výprava her byla co nejnuznější, souhra často téměř žádná.

Prodlel jsem zúmyslně při vylíčení ubohosti českých her v letech padesátých m. st., by tím spíše každému bylo zřejmo, že zde, kde běželo o to, české divadlo teprve utvořiti, nemohlo při kritice Nerudově ani řeči býti o nějaké soustavnosti, o nějaké Lessingovské dramaturgii. Zde musil se Neruda starati v první řadě a vlastně a jedině o to, abychom co nejdříve tedy měli divadelní dům, básníky dramatické a hry, herce a obecenstvo a ještě mnohé jiné vedlejší sice, ale nezbytné věci. K tomu všemu směřovaly Nerudovy divadelní úvahy a studie,*) jak se nyní může každý přesvědčiti. Jeho kritiky pak nesly se především ke vzdělání a poučení herců, kteří bohužel z pravidla toho málo dbali, k jich povzbuzování a dále k návodu, jak by měli pochopovati povahy a jak do nich vnikati. Vynikající herce jako oba Koláry, Šimanovského, Šamberka, Peškovou, Libickou, Malou, později Mošnu, Seiferta, Bittnera, Veverkovou a Marušku Bittnerovou sleduje Neruda krok za krokem, úlohu za úlohou, mnohé z nich hned od prvního jejich vystoupení s takovou láskou, s takovou péčí, s takovým zájmem, že vidíme, jak vážně, hluboce pojímal svůj úkol a jak miloval české umění dramatické. Že toto Nerudovo stálé, láskyplné úsilí neminulo se konečně u herců našich s úspěchem, viděti patrně z výsledků, jež se posléze, pozdě sice, ale přece dostavily, jakož i z toho, s jakou láskou lnulo k němu české herectvo pražské a vůbec české na konci kritické jeho dráhy, čehož ovšem ne jedným důkazem jsou Nerudou redigované a vydané »Divadelní táčky« a co jim platil jeho úsudek.

Nehledě k zvláštním kritikám, v nichž dopodrobna opět a opět rozebíral některé povahy, jako Hamleta, Fausta, Mefista a j., dlužno zde ještě vytknouti, že hercům snad první u nás a bezpřestání vytýkal nepravé pathos, jak se mu od Němců přiučili a navádí je k prosté deklamaci dle přízvuku českého slova*) a k správnému jeho vyslovování. Jindy píše o »Tajomluvech«**), jindy zas o »Kupletu«***) a posléze »O českosti našich herců«.[1])

*) Otištěné v S. S. J. N. řada II. Sv. 1.

Tím ovšem ani z daleka není vypočítáno vše, oč Neruda v tom směru se staral a zasazoval.

Co do posuzování předváděných her, dlužno nejprve všimnouti si úsudků Nerudových o hrách domácích, pak o překladech. Nemohu se arci při takovém množství kritik Nerudových, jež se za více jak dvacetiletou jeho činnost nahromadilo, pouštěti do podrobností, tak jak jsem neprobíral podrobně ani kritickou činnost Nerudovu ohledně výkonu herců. Původní tvorba dramatická počala se u nás právě roku 1859, kdy Neruda jako divadelní kritik vystoupil, na novo probouzeti. V tomto roce, v němž dokončil svou plodnou pouť životní až do té doby přední náš dramatik Klicpera (15. září), vystoupil František Jeřábek se svou historickou (nyní ztracenou) hrou Hána a téhož roku ještě (26. prosince) provozováno jeho, druhým akcesitem Fingerhutovy ceny vyznamenané drama »Svatopluk«. Dne 23. října provedena Hausmannova dramatická báseň »Jaroslav Šternberk«, jež obdržela první akcesit ceny Fingerhutovy, ale i kritice i obecenstvu méně se zamlouvala než »Svatopluk«, dne 1. ledna a 25. srpna pak Nerudovy veselohry »Ženich z hladu«, »Prodaná láska« (tato v areně). Rok 1860 přinesl Hálkovy tragedie »Carevič Alexej« a »Záviš z Falkenstejna«, Svátkovu činohru »Orlice« a »Kříž«, Šulcovu, dle Tylovy stejnojmenné povídky zdramatisovanou »Rosinu Ruthardovu« a Nerudovu tragedii »Franceska di Rimini«, provedenou dne 25. ledna, jejíž nepříznivé přijetí se strany kritiky odvrátilo Nerudu od dalšího dramatického tvoření. Následujícího roku 1861 vyskytly se již jen dvě novinky, obě Pflegrovy; první historická tragedie »Svatopluk«, druhá veselohra »On a mne miluje«. Roku 1862 dávány ještě v stavovském divadle — v

*) Viz stať »Řeč a divadlo«, »Literární listy« 2865 a S. S. řada II. Svazek 1. Strana 146 s.

**) »Květy« 1865. S. S. Řada II. Svazek 1. Strana 191 s.

***) »Lumír« 1873. S. S. Řada II. Svazek 1. Strana 277.

[1]) »Národní Listy« 1881. S. S. Řada II. Svazek 1. Strana 352 s.

němž se od 5. prosince 1861, hrálo již třikráte v témdni česky, a to v neděli odpoledne, v úterý a ve čtvrtek pak večer — tyto novinky: Dne 12. ledna Jeřábkova veselohra »Veselohra« a Vlčkova fraška »Veselý pohřeb«, dne 20. února Jirečkova veselohra »Tajemné psaní« a dne 23. března Hajnišův vaudeville »Chorista«. Dne 18. listopadu otevřeno Prozatímní divadlo Hálkovým dramatem »Král Vukašín«. Ale od tohoto roku ochabuje náhle produktivní činnost českých dramatiků a to nejen co do množství, ale i co do jakosti, zmínku ze všeho až do r. 1866 na Prozatímním divadle provedeného zasluhuje leda Hálkova tragedie »Sergins Catilina« (poprvé dne 8. března 1863), která se ostatně neudržela na repertoiru

Ale bylo by zbytečno uváděti zde další pořad původních novinek Prozatímního divadla, stačí zajisté jen uvésti, že r. 1867 objevil se Bozděch se svou veselohrou »Z doby kotillonův«, která měla tak sensační úspěch, že se téhož roku po dlouhém mlčení přihlásil opět J. J. Kolár s původní veselohrou »Tři Faraonové«. Od tohoto roku do konce roku 1880, ve kterém končí Neruda svou kritickou činnost divadelní, přinesla téměř každá saisona větší nebo menší řadu novinek, z nichž však zůstaly déle na repertoiru jen Jeřábkův »Služebník svého pána« (1870), téhož »Syn člověka« (1878), Kolárův »Pražský žid« (1871) a ovšem Bozděchovy hry »Baron Görz« (1868), »Zkouška státníkova« (1873), a »Světa pán v županu« (1876). V době té přihlásili se také Štolba (1868) a Stroupežnický (1876) — kteří však teprve po r. 1880 domohli se plné platnosti — pak záhy zesnulý Bernard Guldener, jehož roku 1869 provedený »Hlad v růžích« vzbudil oprávněnou pozornost a naděje, jež jeho r. 1880 na jeviště Prozatímního divadla uvedená »Sofonisba« nezklamala. Uvedeme-li ještě V. Vlčka »Miladu« a »Elišku Přemyslovnu«, pak »Mazepu« J. V. Friče, jmenujeme-li v mladistvém věku zesnulého O. Veselého hru »Na kolbišti literárním«, dále Zákrejsovu veselohru »Národní hospodář«, Sabinův »Inserát 1866«, dále hr. Kolovrata, Staňkovského, Krajníka a Šamberka, vytkli jsme asi tak vše, co za doby Nerudovy v původním dramatu českém buď vyniklo, buď aspoň své doby jakéhosi úspěchu dosáhlo. O nějakou snad úplnost zde neběželo.

A o všech těchto hrách, vyjímaje jen Hálkova Alexeje a jeho vlastní věci, Neruda napsal kritiky z větší části dosti podrobné a důkladné. Z počátku, jak zde již bylo řečeno, byl Neruda velmi přísný, stáltě, neb aspoň chtěl státi na stanovisku absolutního umění; ale také z dvou jiných příčin, které sám uvedl. První z nich, a to hned v letech boje se starými r. 1859 a 1860 byla, aby dokázal, že jemu a mladým vůbec Jakub Malý neprávem v »Poutníku od Otavy« vytýkal kamarádskou kritiku. Jako druhou příčinu udal Neruda, že třeba vůči Němcům býti k českým hrám přísnějším, by německé listy nemohly nám vytýkati přílišnou shovívavost k domácím plodům.

Také zde, jako u Nerudovy kritiky literární budiž vytknuto, že Neruda až na »Záviše z Falkenstejna« — o »Alekseji«, pak »Amnonn« a »Tamaře« nepsal — všecky Hálkovy hry přísně odsoudil, jmenovitě »Krále Vukašina« i jeho nové spracování, pak »Katilinu« a mimochodem i neprovozovaného »Krále Rudolfa«, neupíraje ovšem při tom Hálkovi dramatického talentu.

Ale i ve Falkenštejnu vytýká Hálkovi nedostatek původnosti a to, jako ve všech hrách ostatních, přílišnou závislost na Shakespearovi, kterého však že nápodobí spíše v jeho slabých stránkách, na př. v nemístném vtipkování ve sprostých řečech mužů z lidu. Dále vytýká Neruda dikci Hálkově manýrovanost, stavbě jeho dramat nepromyšlenost, nepropracovanost povah, zvláště ženských, nedostatečné motivování a j. v. Též Pfleger nalezl v Nerudovi přísného ale spravedlivého soudce, a vidíme dnes po padesáti téměř letech, že Neruda v úsudku svém nepochybil ani u Hálka, ani u Pflegra. Pfleger, jak dnes jasně zřejmo, nebyl dramatikem a také žádné z jeho dramat se neudrželo, právě tak, jako nejsou na repertoiru českého divadla dnes tragedie Hálkovy. Jeřábka uznal Neruda vlastně teprve ve »Služebníku svého pána«, kterážto hra jest skutečně nejlepší dramatickou prací Jeřábkovou. Jeho »Syn člověka« se již Nerudovi mnohem méně zamlouval, a právem. Bozděchovým »Kotillonům« vzdal Neruda téměř neobmezenou chválu, třeba že správně vytknul fakturu Scribeovskou, taktéž pří-

znivě posoudil téhož »Světa pán v županu« a »Zkouška státníkova«, méně příznivě soudí však Neruda o »Baronu Görzovi«, který obecenstvem – nikoli bez politické tendence — byl s bouřlivou pochvalou přijat.

Dosti příznivý, třeba podmíněný úsudek pronáší Neruda o Zákrejsově »Národním hospodáři«, ač mu vytýká nápodobení. Feuilletovy »La belle au bois dormant«; téhož – neprovozovaného – »Krále svého lidu« však odmítá. Neruda viděl z počátku v Zákrejsovi talent, který však v očekávané míře se nevyvinul. První jeho hra »Národní hospodář« byla také jeho nejlepší. O Nerudově kritice jiných dramatických novinek netřeba se zde šířiti, možno leda podotknouti, že se k některým na příklad Wenzigovým přes nevalnou jejich cenu literární zachoval snad až příliš šetrně. Ale to zajisté omluví tehdejší poměry, které nedovolovaly, aby starému spisovateli o českou věc tak zasloužilému, pro niž i trpěl za persekuce Herbst-Giskrovské, Prozatímní divadlo mohlo odmítnouti podané hry, třeba že se veřejně povídalo, že Wenzig, rodilý Němec, tyto hry právě jako svá libretta k Daliboru a k Libuši napsal původně německy a že byly přeloženy do češtiny. Pieta to k zásluhám vlasteneckým dnes nejen nemožná, ale i nepochopitelná. – S jakou láskou však Neruda psal o prvních, třeba ještě nevyspělých pokusech mladých talentů, viděti na př. z jeho kritiky O. Veselého hry »Na kolbišti literárním«. Ale i tehdy, kdy Neruda byl nucen haněti neb dokonce odmítati, viděl-li jako na př. u J. J. Staňkovského jenom nadání a snahu dramatika začátečníka, nebo literární omyl u spisovatele již osvědčeného, činil to způsobem takovým, že aniž by ubíral ostrosti činěným výtkám přece jen uznával a vyzvedl také vše zdařilé a ukazoval k možnosti budoucího úspěchu. Především ale dbal Neruda o český ráz. O tom napsal již roku 1861 ve feuilletonu »Času« pod záhlavím »České divadlo«*) tato slova:

»Nám záleží na tom, aby se divadlo české vyvinulo co skutečně národní, od divadel jiných se lišící, české myšlení a český život líčící, dramatickému odboru naší literatury a tím literatuře celé znak původnosti dodávající. Nechceme, aby se podobně, jak vytýkali němečtí výtečníci svého času německému, i nám vytýkati mohlo »das nationale der unnationalitaet, der charakter der charakterlossykeit«.

*) Sebrané Spisy. Řada II. Svazek 1. Str 68.

A jinde, v pozoruhodné stati »Jaký význam má pro nás repertoir národní«*), napsal Neruda jakoby u pokračování předešlého citátu:

»Snad není ani potřebí podotknouti, že nikdo neočekává, aby samostatnost českého dramatu rozvinovala se již z vejce. Na to jsme pokročili již příliš daleko a styk s ostatním světem literárním a uměleckým je také příliš velký. Co jinde již překonáno, musí i nám co překonané platiti, v dramatu i v literatuře ostatní. Vše, co jinde již na čistou myšlénkovou výš povzneseno, celé to bohatství názorů ostatního vzdělaného světa musíme považovati za své; avšak všeobecnost tu třeba navléknout na zvláštnosti a osobnosti n a š e, tak aby česká literatura byla tolikéž co český život: rovnajíc se v ý š i svou výši ostatního světa, aby měla přece barvitost svou zvláštní. Byť zplodil národ náš i genia některého velkého, p o č t e m těch geniů budeme se s těží rovnat národům desetkrát četnějším, a těžký by byl zápas o uznání, kdyby literatura naše zaujala stanovisko p o u z e světoobčanské, dovedem-li ale mocně a silně podat n e j v l a s t n ě j š í s v ů j r á z u s t y k u j e h o s e v š e o b e c n o s t í, budem v řadě k stejnému cíli jdoucích vždy přece platnou, samostatnou jedničkou.«

Tím, trvám, nejlépe vystíženo a zároveň i doloženo, jak se Neruda díval na české původní hry, co od nich především požadoval, jaký základ, jaké východiště měla veškerá jeho kritika českého dramata a kam je dovésti chtěl. To viděti také ze statí, které Neruda věnoval jednotlivým druhům dramata, z nichž buďtež zde uvedeny: »Fraška«**), kde mluvě o původních fraškách Tylových, Klicperových a Štěpánkových, zrazuje z dalšího pěstování odkvetlé vídeňské frašky. Dále patří sem feuilleton »Česká veselohra«***), v němž líčí neutěšený její stav tehdejší u nás a nabádá k původnímu tvoření; konečně delší článek »Frašky« I. II. III.[1]), napsaný následkem polemiky vzniklé

*) »Literární Listy« číslo 23. z 8. září 1865 a Sebrané Spisy řada II. Svazek 1. Strana 174.

**) »Čas« číslo 194. z 17. srpna 1861, a Sebrané Spisy řada II. Svazek 1. Strana 56.

***) »Národní Listy« číslo 12. z 13. ledna 1866. Sebrané Spisy řada II. Svazek 1. Strana 194.

[1]) »Národní Listy« číslo 255., 256. a 257. z 15. a 16. září, pak 5. října 1869 a Sebrané Spisy řada II. Svazek 1. Strana 275.

pro udělení cen, jež roku 1869 vypsalo divadelní družstvo za nejlepší frašky pro nově postavenou arenu na hradbách.

Símě takto Nerudou neúnavně opět a opět rozsévané konečně přece se ujalo, ovoce stálé snahy té dozrávalo však teprve a to ještě jen pořídku, když Neruda kritické péro již dávno byl odložil, ba většinou až po jeho smrti, a přejeme si dosud, aby se rodilo hojněji a zrálo rychleji.

(Pokrač.)

FRANTIŠEK TAUFER.

ŠÍLENÁ HUDBA.

A struny se tak divně rozechvěly,
když ruka tvoje sáhla na klávesy.
Ty známé skladby vztekle burácely,
jak v letní bouři horské lesy.

A resonancí v duši mé se sesílily
a v horkém srdci v plameny se rozhořely,
Snů plantáže mi potloukly a zpustošily
a v mozek vlily myšlenek proud vřelý.

Proud vřelý, zmatený a těžký, rozžhavený,
neobsáhlý a široký a prudký k šešílení.
Šílená hudba... Dech její jak kov roztavený
spaluje. Na rány její léku zázračného není.

Šílená hudbo, prokleté strun chvění!
Šílení mistři, šílené prsty tvé i ruce!
Šílená hudbo! Mne zabíjí tvých divokých tónů rozproudění!
Jak ve vlnách se potápím a vzhůru zvedám prudce.

A vidím chvíle svého zrození a smrti svojí.
Jak symfonie život burácí a hučí se všech stran.
Vše plno hudby. A všechny tóny zraňují. (Jen tvůj hlas hojí).
Z kovových strun zní vyzvánění smrti, žal pohřebních hran...

JOS. K. ŠLEJHAR.

VÝBĚRČÍ MOSTNÉHO.

(Pokračování.)

Ty neseš aspoň falešné směnky, chci se vsadit a ideš s nimi do banky, oč! Dnes ti je ještě asi vezmou, což o to, dobře jsi zmanipuloval potřebné podpisy, ale, příteli, pozor za šest měsíců, pozor, to vynáší pak slušný kriminal... někdy tady ta voda dole bývá taky dobrá, pamatuj... To tady tenhle je jiný chlapík – statisícový, nádherný pangrot udělal a nedostal za to ani den, všechno prokázal a dokázal... a podívejte se, jak se nese, jak je vážen! Jen ne falešné směnečky, když není čaka včas je zaplatit ... jináč, hahaha, je jich víc na světě falešnejch než pravejch! –

Ale oba zas zašli . . .

– A ty už zas se stěhuješ, chlapíku? Kolikrát jsi se už stěhoval, jednou za vodu, po druhé před vodu . . . Skoro každých čtrnáct dní vyměníš byt a kvartýrskou. Zůstaneš každé toť se rozumí dlužen, aspoň za ta leta, co tě znám, nezaplatil's ještě ani jednou, to není tvým zvykem. Zvlášť máš nalíčeno na samostatné dámy v nejlepších letech – mnohé pak ani neupomínají a třebas ještě vzdychají po tobě; ostatek jsi jim to vynahradil jináč. Za nějakou chvíli teda zas tě uvidím zpátky, viď, na shledanou! . . .

Ten zašel. –

A co pak ty, nabubřelý domýšlivče, se tak zpupně, opovržlivě díváš na svět? Provozovali ti na divadle kus, jenž nestál za fajfku tabáku, ale kamarádi ti jej zvelebili do nebe, třebas po druhé již nikdo by naň nešel. Snad i's dostal za něj ještě cenu. A kolika ještě takovými kusy potrýzníš lidi a kolik dostaneš ještě cen?

Jak vidno, také do umění pletl se ve svých odhadech o kvalifikacích náš výběrčí.

Také vyrábitel umění už zašel . . .

Vznešená dáma ubírala se právě kolem, šustíc hedvábím, s vlajícím, výbojným federpušem na klobouce, botky kamzíkové, zelené, jako gracie vznešeně nesouc a zrakoma pohrdlivě se odnášejíc od té pozemské nízkosti. Vše takové vznešené u ní. Výběrčí přijmuv s jejích rukaviček, které nedotkly se ani jeho nízké dlaně, krejcar, ušklíbl se. – Však vím, kam jdeš, vznešená! Do bordelu, do bordelu, kam docházíš skoro denně a platíš královsky, aby ti pouštěli mužského za mužským, všechnu chátru a bandu vznešenou i sprostou, jak se do bordelu hrne. To si's libovala, viď, tehdáž při těch sokolících, hahaha, bujarý sokolíku! A tvůj pantáta řeční zatím v parlamentě a zasedá v komissích – viď, k čemu je dobrý takový parlament pro ženy doma! Snad jen náhodou si výběrčí odplivl za vznešenou dámou, šustící hedvábím a vlající okázale svým chocholem. Ale zašla, nevšimnuvši si opovržení výběrčího.

A servus, to's to konečně domanipuloval ten svůj vojenský magazín? Vidím to nějak na tobě. Netrvalo ti to celkem moc dlouho, nějakých čtrnáct dní, den ode dne v něm bylo méně, až dnes tam už není docela nic, vidím to na tvé tváři, na tvém sebevědomí. Viď, co lidí hřeje se laciných erárníma dekama, co jich šlape na laciné podešve z erárních tornister! Jen co je pravda, činili jste se s panem hejtmanem, jen co je pravda. A zítra vám dodají nové zásoby, půjde to pak pěkně znova, ze začátku pomaleji, obezřetněji, pak čerstvěj'c – no umíte to, umíte... Manipulační šikovatel ubíral se to právě kolem s vítězoslávou a žravostí buldoga, jemuž podařilo se v krámu utrhnouti celou telecí kýtu . . . A zacházel zase.

No, nic si z toho nedělej, že's propadl, mladíčku. Vždyť s pětkou dá se také obstát na světě – vidíš, já také propadl a co jich propadlo a propadne v těch hloupých školách a je přec živo. Dnešní papírové školy, co ohlupují lidstvo a věší při tom ještě bulíka na nos, že s jejich učeností stojí a pokračuje svět . . . Nezoufej, nezoufej, ta tvá pětka, co ti nasolil nějaký Flachsmann vychovatel, nestojí za to.

Také v dramatice, jak patrno, byl náš výběrčí honěný.

Usoužený student zašel . . .

– Už si ji vedeš, infamní kuplířko! Kde pak's ji pobrala? Vždyť jí není ještě ani čtrnáct let! Ah, viď, to je nejlákavější, nejpikantnější zboží pro světáky, vyžilé a přesycené zralými vnadami. Massivní dáma v hedvábí a okázalém zlatě, s vousiskem na rtu a s ohromnou, jako skotnou bradavicí na tváři vede tu právě kolem štíhlou, hezkou dívčinku, skoro ještě dítě, nějak celou chvějící se před neznámým osudem, jako beránek vedený z chléva řezníkem, a celou u rozpacích, s dětsky něžným ale již panensky probouzejícím se profilem, jinak tak křehkou a delikátní jako šťavelový květ. Po takových pasou bordelářky, za takové zboží trží velké peníze vlastní matky a za ně zaplatí skvěle takový zhýralý světák, jenž je majetníkem továrny, třebas uhelných dolů, realit a domů nepočítaných. Za tou jemnou dívčinkou nemohl se ještě jednou neohlédnouti náš výběrčí, ač to jeho zvykem nebývalo. – Jak budeš vypadat, až půjdeš jednou tady zpátky. Jistě tě to prodala vlastní máma někam do Kamzíkový ulice . . . usoudil s jakýmsi trudem a usoudil dobře.

Co všecko nepřecházelo!

A tak každý z těch doteků spojených s mžikovým postřehem zraků zvěstoval mu jiný zjev, jiný záměr, jiný osud, jinou skutečnost, jinou episodu. A mýlil-li by se v zdání svém co do detajlů, nebyl přece tak často dalek pravdy v celku.

A dále v celá souvislá dramata pojily se mnohdy tyto doteky od chvilek k chvílím a

opětovně se mu podávající, rozvíjely se v jeho doprovázející bdělé účasti, vyvrcholovaly posléz tragicky i komicky, ku svému rozuzlení dospěly. Co jich takto již vyprovodil na této osudové cestě, na životní pouť po tomto mostě — a dál a dál kam's v neznámo, bezmezno žití . . . Ku kolika osudům se již to tady takto družil a jež pak zapadly mu zase navždy. Již nikdy nedotkne se těch rukou mnohých, jichž druhdy se dotýkal, — hlína se jich někde dotýká, ohlodávají červi, jinde neprostupná zeď kriminálu objímá, koho's blázinec skonejšil, nebo zapadlost ciziny, zapadlost života navždy jala . . .

Co těch osudů takto vyprovodil!

Co upředl příběhů z těch doteků a postřehů, co za životní pásma sestavil z nahodilých episod! A tak často se neomýlil! Zapadlo navždy kolem něho tolik osudů a tolik osudů se kol něho vleče doposud a on je stále vyprovází, druží se k nim v dobré i pohrdlivé vůli. —

Kmitala se mu v poslední dobu mladá, krásná dívka, té krásy naplněné znojí života, vyzývavostí, bujností, sálavé číms strhujícím, omamujícím, za jakou bouřlivě žene se tolik mužské touhy. Byla si vědoma své síly, té přemoci, která dovede překonati svět. Koketovala svou krásou, svou silou, každý její posun, pohyb i pouhý kmit roucha smyslně opojoval. Podávala mu svůj krejcar s dráždivou nedbalostí, s dotknutím, kterým by málem strhla i jeho, kolem něhož přehnalo se již tolik krásy, tolik smyslnosti, že stávala se mu všedností. Ale o to se nejedná. A také by neměl ani času tím se obírat. Neb co těch krejcarů jak dubnový déšť, začalo se mu řítit do dlaně, celá družina mužských nápadně i nenápadně hnala se za ní, zbývajíc se svého krejcaru co nejchvatněji, aby se nezmeškalo ani okamžikem, aby ani pohyb její neušel jim z postřehu, — jen jí být blíže, blíže v neustálém zápětí! A ona jako námatkou se ohlédala, mžikla po všech, obezřela je jako siréna, zatopila je dráždivou silou . . . Všechny je měla v moci a sebevědomá krása její rozbujela se jako žárný květ o polední.

— Ty koketo, všechny je pobláznÍš — málem mě taky, ušklíbl se výběrčí zatonuv za ní pohledem v ústraní mostu. — A všechny je klameš, všechny podvádíš. Ale nejvíce tohohle . . .

Přešel tu právě kol něho mladý muž, chvátaje, s vytanulým okem jaksi bezmezně vpřed, tam za ní, s hořícím, chorým ruměncem na tváři, jenž plál jako řeřavý jitřní obláček. Ah, tam za ní, za ní, dostihnout jí, ah, už jí být blíž! Háravá, strhující touha planula z celé jeho bytosti, chvátal za ní jako v extasi. To nebyla pouhá smyslná vášeň jako u té smečky v předu — to byla u něho láska, vzdávající se životem k smrti, sebe nabízející, obětující, ale marná, neopětovaná. Takto denně za ní chvátal, uctivě opodál, neobtěžuje jí, ale dychtě v celé schvácenosti své bytosti. A doma třebas beznadějně bije hlavou o stěny a rve se v ňadra, nejí, nespí... Marná, zžíravá touha stravuje jeho energii, nezná světa, povinnosti, život obětoval své lásce. Jsou takové pošetilé velké lásky, které jsou jediným záchvatem žití, jediným cílem samy sobě, ne prostředkem.

Hlupáku, té nedosáhneš, k jejímu srdéčku a tomu ostatnímu se nedostaneš. Ta již má dávno jiného, ty o tom třebas nevíš, ale vím já, když s ním jindy zavěšena tudy kráčí, co ty třebas biješ hlavou o stěnu své mansardy. A brachu, kdybys byl třebas i básníkem posvěceným, marně ubijíš svou hlavu — ten, co k srdci a také jinam si ho povolala, má posvěcení zlata, zlata, brilantů, co ty jen posvěcení pošetilých ideálů . . .! Hahaha . . . posvěcení ideálů na této dnešní zemi . . !

Až pak objevila se s tímto posvěcením zlata krásná dívka jednoho dne před touto družinou, obvykle z rána na ni kdes tady čekající. Jako by všechny polil ledovou sprchou. Vítězoslavně a uštěpačně rozhlíží se po nich krásná dívka. Ani jediný z těch panáků co do zlata nemůže se rovnati jejímu — však to již dávno obezřele si prozkoumala, dřív než zadala srdce a to ostatní. Nemohl se ani výběrčí, číně své úvahy a pozorování, za ní neohlédnouti. Zas — a uš klíblse filosoficky, — a družina s dlouhým nosem odrazila před samým mostem, tak aspoň ve svém zklamání a blamáži krejcaru ušetří.

Ale za chvíli chvátá zase ten s tváří servanou rozrůzněnou, žhavě skvrnitou, s očí vytanul mu záhubný řeřavý plamen . . . Jen, jen že krejcar od něho stihl . . . Z toho nekouká nic dobrého, pomyslil si lhostejně výběrčí... Jen že zatím byli tu jiní lidé, jiné tváře, jiné osudy a nebylo již jeho věcí, co by to tam z toho mělo koukati.

Až najednou několik výstřelů bezprostředně za sebou zatřesklo kde's v povzdálí

mostu, tam zrovna kdes uprostřed šinoucí se šňůry lidstva. Všechno vůkol hned jako srázem hmoty strženo bylo kams k místům výstřelů. Sběh lidstva se všech stran, zahlučelo vůkol jako podrážděným rojem, pokřik, policajti stlačujíce šavli, přibíhají naposled, jako vždy po všem . . . Někdo prý tam zastřelil ženskou.

— No, vždyť jsem si to myslel, zabručel výběrčí, zamračeně a upřev oči kams na vzdálený chumel lidstva, ale nesměl s místa, načas neměl s každým dalším uvažováním, noví lidé se sbíhali, noví policajti přicházeli, jako vždy pozdě. — Ale škoda je jí...

A zas setřeno s míst těchto krvavé znamení, vzruch tragedie ustoupil všednímu zase běhu života, tak všednímu, vleklému známému, v němž krejcar za krejcarem bylo vybírati dlaním výběrčího, aniž poskytnuta byla jeho pozorování a filosofování jakákoliv příležitost k pozastavení a významnosti. Leda jen všední spíše námatky, bezvýznamné episodky, bezvýznamná pozastavení.

— Tebe má na mušce jistě tajný, pomyslil si výběrčí, když hodiv mu krejcar, chvátal kolem něho, vlastně utíkal, ale namáhaje si při tom dáti zdání co nejlhostejnější chůze, nápadný člověk, vybraně nastrojený, v cilindru (celý lepší svět je dnes v cilindru), s massivním řetězem, prsteny, s okázale vyčuhujícími manšetami, spjatými zlatými řetízky. Minuv výběrčího přidává tím více chvatu, to přímo něčemu uniká, ale snaže se dále dáti svému spěchu zdání co nejnevinnější procházky, při níž jen nahodile jest si pospíšiti, z nahodilé, nejnevinnější příčiny. Třeba's viděl přítele, jehož chce dostihnouti, hahaha . . .

— Jistě to za tebou tlape tajný, určil posléz najisto výběrčí, střeliv za tímto pánem znova očima. — A bodejť by ne, dopověděl si zadostučinění, když rovněž tak chvátaje vlastně utíkaje, ale zjevně, bez dodávání si nějakého jiného zdání, házel mu do dlaně krejcar jiný pán, také v cilindru, s pleší až v týl rozpjatou — známý mu detektiv. Za tam tím, ruče, jistě, jako slídivý ohař. Již ho dostihá. Na rameno mu klade ruku. Ten obrátil se jako uštknut, sáhá kamsi do náprsní kapse, ale podařilo se pánu popadnouti ho za ruku. A pak o čemsi se s ním domlouvá, jakoby přátelsky, mile . . . Vše se uzavřelo diskretně, bez výtržnosti. A již se spolu družně vracejí, zase zpátky kol výběrčího, jako v již smluvené, co nejpřátelštější dohodě. Opodál stojí policajti — odevzdává jim vybraně nastrojeného pána s obezřelostí jako pro vzácný klenot, — ručičky na kříž, teď to šlo již do opravdy, brutálně, nediskretně — sběh lidstva . . . až vše zas zmizí, zaniká . . .

A zas dvě fádní šňůry lidstva sunou se kolem výběrčího, vlastně jen na té jedné mu záleží, na té pravé, která krejcarem je mu podrobena. Zas na čas všední běh života, vleklý, fádní, známý, v němž krejcar hrnul se mu za krejcarem v dlaň . . .

Až zase té jedné, chováním a vzezřením svým nápadné dívky začal si všímati poslední dobu náš výběrčí. Kráčela vždy kolem něho jako náměsíčná, zapomínajíc na svět, jako bludná, étherická; takovým nehmotným, vláčným vsunem podávala mu svůj krejcar, z něhož nebylo vyňato ani její nepřítomné náměsíčnictví. Podivně bílá, protáhlá, jako vzduchová v tváři, černé vlasy bez lesku jako v zimě les, splynulé nízko do spánků a jako přilepené. V stajené ponurosti si počínala.

— S tebou to není kalý, pomyslel si pokaždé výběrčí. Na masopust to aspoň jistě nečekáš. Měl-li po chvíli, sledoval ji pohledem kousek dále po mostě, přes nějž se vlekla takřka duchově, pomíjivě, jako stín. A zastavovala se každé chvíle kdes na mostě, pokaždé jinde přes zábradlí upjatě zírajíc, nad vodou dumala. Jak lákavá plynutí těch proudů a temné jejich provalování a spění do bezmezna duši zjitřenou, zklamanou, umdlenou vřavou světa! Kams v ponuré zapomnění, v mysticky konejšivý chlad, ah, dovedou duši takovou s sebou zanášeti . . .

Zavrtěl výběrčí skepticky hlavou, pozoruje ji takto. — Což vyhlížíš si to snad místo? Zdá se . . . ba jisto! Věř, holka, všude stejně vhod, ručím ti za to. Všude stejně hluboko tady, vody tě přijmou bezpečně, ručím ti za to . . .

Ale pak se zas vracela, jaksi vždy s tím místem na těch vodách s mostu se obeznámivši. A šla zase tudy nazítří, na pozítří, vždy stejně, vlastně stále náměsíčnější, nepřítomnější, zamlklejší mystickým jakýms ústrachem, v ztajené, neznámé zádumčivosti, stále utkvělejší a ponurejší. Ovšem jen v změti a bizarerii velkoměsta, hrůz jeho a jeho trýzně, v tom pařeništi života bez slunce a vzduchu, vybují takové temné, utajené, choré květy ducha . . .

(Dokonč.)

JAN OPOLSKÝ.

ROMANCE ROKOKOVÁ.

Je léto dusné. Srdce v těle
už tluče jaksi zleniv ěle
a ozývá se bez rady,
a hluché ticho kryje vísku,
jen matný šelest vodotrysku
jde ze zámecké zahrady.

Tu kapek déšť se tlumí listy,
neb ozývá se půlton čistý,
jak kane voda do vody
i tíhu, která světy kácí
i vážnost prostou ve své práci
má každá součást přírody.

Však uvést v souhlas duše lidí
se příkazy, jež hmotu řídí,
zdaž podaří se komusi?
Být vážný, přesný, svatý, zdravý,
a neupadat do únavy
— e — to jsou darmé pokusy!

Jsou lidé v poli. Duše živá
se do zahrady nepodívá,
jdouc opatrně po zvuku
a v zámku spánek všecky topí,
jak mrtvy visí k zemi copy
a tíží tupě paruku.

Je na zahradě všecko v klidu
i zahradník, chtě zaspat bídu,
tu položil se na cestu,
a nerozeznáš bzukot včelí
od kapky vody, jež se dělí
ve zmrtvujícím šelestu.

A růže, bezy, jasmín vlavý
se dotýkají hrudi, hlavy,
jež nevidí, ni neslyší,
že pocit stejně mdlý a smytý,
jenž má být králem nad pocity,
je v smrti jen a v hašiši.

Však nejen růže. Divé hlohy
též nejsou zhola bez úlohy
na scéně, jíž jest lidský svět,
neb dýchají a v parnu mámí
a jejich vůně klesá s námi
ze spánku v spánek zase zpět.

Spí nádvorník i lokaj, kočí
a jejich tučné, slité oči
se vnitřním mírem opíjí.
Lze přímo zřít, jak spánek sytí,
jsa kvintesencí živobytí
i kterak spánek zabíjí.

I motýl, jehož pohyb vždycky
byl neklidný, ač harmonický,
jak zraněn v trávu zapadá
a jako obraz lidské touhy,
když oslabí ji život dlouhý,
je vedrem zprahlá zahrada.

Však slyšme nyní! Kroky čísi
se ve sbor shaslých zvuků mísí
a zachvívá se ovzduší,
ač chodce ještě vidět není,
už to je lehké osvěžení
pro krajinu i pro duši.

Hle, kroky rostou kvapně v síle,
až objeví se nahodile
na stezce parku dívčí zjev,
v čemž stopy kouzla asi vězí,
neb občerství se růže, bezy
i v žilách sama lidská krev.

Teď však je zřejmo z toho zjevu,
že dostavil se na rendezvous,
však chybí klid i rozvaha,
že kdosi schýlen čeká v křoví
a vlastními je trýzněn slovy
a bez účelu přísahá.

Že tento kdos je hbitý, hezký,
má paruku a bílé přesky
i panský frak a střevíce,
že srdce, které prudce bije,
proň chová jisté sympatie,
jsouc mučeno tím velice.

Však slyšme dále! Altán sešlý,
kamž později on i ona vešli,
má přítmí, vlídné obrysy,
v něm jiná sféra zdá se stoupat
jak výdech prvních jarních poupat
i lehčí život jakýsi . . . . .

Jak vyproštěný ze jha země
zde člověk jest a chápe jemně,
co kdys mu bylo z dosahu...
Zjev mužský, hbitý, líbá, klečí
a dvakrát během prudké řeči
svou opakuje přísahu.

Hne přísaha ta nebem, zemí,
až keře kývnou haluzemi
a sesílí se bzukot včel;
i sama voda živěj' kane,
mne zahradník si oči, vstane,
jak v světě žít by zapomněl.

I nádvorník i lokaj tlustý
se probouzí a jejich ústy
jde dlouhý, sladký, zvučný vzlyk,
jim zalesknou se oči obě,
jak po mdlobě či po chorobě
plá prvý jasný okamžik.

Hned voda pěje půlton čistý,
chvíc v basinu se mezi listy
a rozmáhá se svěží chlad,
a láska jako fluid vřelý
se ve všem živém rozševelí,
ve smysly počne pronikat.

I neživá věc ale mění
svou podstatu v tom okamžení
a jeví záblesk nějaký...
A ty, jejž skrytá hnutí ženou,
dlíš před záhadou rozřešenou,
jak povstávají zázraky!!

V. MRŠTÍK.

BOUŘE.

Z románu Cyrilla Havlíčka v Praze. — (Pokračování.)

Táborská.

Po dva dny Havlíček byl hostem ve »Výsosti«.

Líbilo se mu, nelíbilo, nezmínil se první ani druhý den.

A po oba ty dny jak přibit vysedal u krejčovského stolečku, toče náprstkem a vyhlížeje oknem, brzo-li se kdo objeví z denních návštěvníků u Vořechovských.

Jeden člověk mu neušel a každá zakmitnuvší se postava kolem připomínala mu známou nějakou osobnost z Čápova domu, nevyjímaje ani courající se děvečku z prvního poschodí, kterou v prvním okamžiku měl za Kačku.

Čekal den první, čekal den druhý, ale když ani třetího dne nikdo se tu neomžel, — ztuhnul v obličeji a do očí položil se mu těžký stín. Cosi jako černá chmůra přešlo jeho srdcem a Havlíček nevěděl pojednou, kam s očima, kam s tělem: styděl se a pýcha jeho trpěla strašlivě.

Židle pod ním jemně praštěla a zdálo se, že potají stenala s ním. Pokusil se i pracovat, ale nechal všeho hned. To nebylo šití, to bylo piplání, rýpání marné, prokládané ledabylými hovory s Josífkem a křísené mlsy, kterých si jak po nějakém obžerství smýšlel bez počtu. Hned to byl rus, hned úhoř a zas talián s křenem nebo huspenina s citronem. A hrstě šňupavého tabáku jen se propadaly v masitých a po tabáku jako chňapajících chlopních jeho chřípí. —

Mračna jak hrozící bouř stála mu na skrabaceném čele a taková jakási malomyslnost, zoufalá tesknota vycházela z něho. Nic se mu nelíbilo, nic mu vlastně nechutnalo, jen se ve všem mrvil a zdálo se, že krmí víc rozmary než sebe. Stěny na něho padaly, každý šust byl mu nesnesitelný a prošel-li se po světnici jakousi houpavou rozklácenou chůzí, drnčely všechny panenky, hrníčky a sklínky na skříni i v almárkách tak odporným způsobem, že by je byl hned poházel na zem. Pak sednul zas a přemýšlel. Ale i přemýšlení bylo mu na obtíž.

Na mostě potkal jej president. — Přešel svou rozšafnou, zdřepěnou chůzí, kouře z jantarové špičky cigarro a viděl ho, nevi-

děl? — Havlíček rozběhnul se za ním do prostřed mostu a: — »Pane Prošku, pane Prošku!« — volal na něho.

Pan Prošek se zastavil, vesele vztáhnul ruku, ale mnoho s Havlíčkem nemluvil; strašně spěchal a — o Vořechovských ani slovíčka!

Havlíček stoje u sochy sv. Jana, dlouho díval se za ním a dlouho měřil vychrtlý jeho krk. Pak přivřel znavená víčka a zmizel v chumelenici lidu.

U studentů Havlíček ani se neukázal.

Ptali se jej sami —

»Jak pak — byl už tady Čáp?« a šibalství hrálo jim v očích.

»Ne, nebyl ještě«, vyjel Havlíček a chytil se oběma rukama stolku, jak náhlá rána dopadla naň tato otázka: »kde pak taky! To on si dá na čas! Dyť to máte teprv druhej nebo třetí den! I to já ho ještě nečekám!« dodal a podbradek jemně se mu třás' . . .

A čekal zas, čekal celý den, bera útočiště k oknu, v jehož rámci teskným, zaprášeným sklem sunuly se pravidelné, denní skoro zjevy Prokopské ulice. Lidé, zdi, šedá země civěly naň oknem. Zastavil se drotař, přesmyknul se lokaj, metaři jeden za druhým přicourali se zablácenou, mdle svítící dlažbou, táhnouce za sebou obroušená, na jednu stranu zprohýbaná košťata. A nuda, nuda strašlivá jak ošklivá můra podbírala jeho rozmar, berouc mu den za dnem, otravujíc noci. Ty jej až děsily svou nekonečností a skličující pustotou.

Marně svěřoval se jejich tmám. Darmo volal ticho jejich na pomoc. Pod černým jejich křídlem v rozsáhlém tichu jak do hrobu pohříženého domu, jakoby číhaly naň všechny ty bídné stavy duše, kterým uhýbal za dne a které zdolati jej hrozily za noci. Vyřítily se naň ze všech koutů zjitřeně rozbolavělé obraznosti a — ssavě vrhly se na jeho prsa . . . A Havlíček zaúpěl bolestí a hanbou jako člověk, jemuž bezbrannému naplil někdo do tváře.

Z úkrytu naň zavzněl jedovatý chechtot. Už půlnoc byla a ještě sebou mlátil, pokládaje hlavu z ruky na ruku a ráno, když vstal, znaven, spocen a utýrán bděním, těžce se rozpomínal na všechny hrůzy tmy, bezmyšlenkovitě pohybuje rozpukanými rty.

»Mušel jsem nějak nastydnout!« svěřoval se stařence a hledaje nohou pantofle, chvíli seděl na lůžku, nevěda dobře, co si počít má. »Takovej jsem nedovařenej, nedopečenej — zpropadenej čas —«

Stařenka dobře slyšela Havlíčka v noci, že nespí, ale nedalo jí cosi, by se přeptala, proč. —

»Uvařím ti ajbišové thée — chceš?«

»Ty nic jiného nevíš, nežli ajbišové thée — Co pak mně to pomůže!?« —

»Přeci! — V krku odlehne a spustěj se šlemy.« —

»Co pak mám rýmu!« —

»Nemáš, ale můžeš ji mít. Potom je pozdě.«

»I jdi mně ke všem všudy i s tvým ajbišovým thée. — — Dršťkovou polívku mně přines, ta mně vzkřísí, — a ne ajbišový thée.«

A pojednou zívnul Havlíček, ale tak nehorázně — upřímně, že by snad celý svět byl pozřel na jedno otevření úst. A zíval tak celý den, až i jakýsi tatrmánek povšimnul si toho před okny a postaviv se před dům, rozevřel chřtán dokořán právě v tom okamžiku, když Havlíček sklapnul zase svoje čelisti.

Aby přece nějak zabil čas, Havlíček vymyslil si pěknou věc . . .

Za poledne, kdy Zumři asi polykali darované obědy, vykradl se do potemělého jejich doupěte a sedě u stolku jako student, zabral se do poházených papírů.

Staršímu nepřišel na nic. V divém nepořádku hnalo se před ním stádo cifer nasetých po bílých blánkách papíru. Poházeno válelo se tu: jakési psaní v rozšmyknuté obálce, ale beze vší zajímavosti a na hadrovitém klucku pijavého papíru ležel i rozepsaný dopis, který vůbec přečísti nemohl — ani nevěděl, je to kurrentt, je to latinka, je to židovské písmo — samé tečky a kličky, ocásky, obloučky a nožky a jedno písmenko kdyby stálo rovně; ani neleželo ani nestálo a řádek za řádkem rozlízal se kamsi šikmo dolů, do rohu, kde psaní přerušeno bylo škrábancem rozmáznutým v praporec. —

»Kdyby mně platil, já to nepřečtu!« pravil Havlíček a zavolal ženu.

Ale ani ta nehnula s místa. Přečetla sice o slovo víc, ale nadál prohlásila: tak drobné že ona nemůže číst, hned se jí dělají mžitky, zalijou se oči a ta písmenka tak tak před ní tancujou. A na brejle není zvyklá, to už docela by nepřečetla ani slabiky . . .

»Kde pak taky! To je písmo!« dodala, ale přece rozeznala aspoň co je **o** a co je **a**,

v napuchlém pak jednom bříšku odhadla i dosti zřetelně psané p.

»Škaredě píše!« pravil Havlíček; »toť jsem jakživ neviděl takovou škrabanici! Jako vši to leze a jen bych rád věděl, vyzná-li se v tom taky on sám . . .«

Ani jíst se mu nechtělo, jak jej bavila sama záhadnost tohoto písma a když hloub se zaryl do hromady papírů, žďouchnuv do stařenky, ukazoval na cosi prstem. Smát se musila s ním, když viděla jakési mrkvičky nastavené pod sebou a vedle sebe, skobky, círáty a šibenice roztažené přes celý půlarch papíru a mezi nimi ciffry, ciffry, stále ciffry . . . Rojilo se jich bez počtu a také jakoby měly v hlavě, strkaly se navzájem, mačkaly v řadě a jedna osmička jak děťátko v peřince ležela napříč položena v ciffrách ostatních.

»To je ciffer, to je ciffer. — To to — tady to!« křičel Havlíček — cifframi byl poset celý stůl, rojily se jich mraky, lezly Havlíčkovi pod rukou, mihaly se mezi prsty, hlava šla kolem nad divou armadou ciffer ohromujících svým množstvím a cosi jako úctu vzbuzujících neproniknutelným obsahem.

»Ten starší«, usoudil Havlíček, — »zdá se mně bejt chlapík.« —

»To je hlava, to je hlava!« — žasla i stařenka a berouc bradu do dvou prstů, sledovala očima Havlíčkův obtloustlý prst . . .

»Taky tak neběhá, jako to fanfárum« — potvrzoval Havlíček — »no, — musíme mu to dát zas, jak to měl. — Polož to — A už ani teknout!« —

Když Havlíček proslídil stolek, podíval se ještě pod stůl . . . Papírů, motouzy svázaných balíčků, časopisů, novin, lejster a knih v koutě a za nohou stolu naházena byla spousta úžasná. Havlíček věděl, že při úklidu stařenka i Josífek mají přísně zakázáno, hráze se dotýkat, přece však mu nedalo, aby mezi dva balíčky neprostrčil aspoň malíček. — Ale ihned uskočil a oněměl zděšením — místo jednoho balíčku pohybovala se jich celá hráz, za ní druhá a obě jakoby čekaly právě na toto rýpnutí, řítily se lavinou. »Jak živý, jak živý!« uhýbal Havlíček a očima sledoval balíček, kulící se mu zrovna pod nohy. — Sesula se barikáda celá u nohy stolu, a ty kdyby byly člověčí, mohly směle tvrdit, že lejstra sáhala jim až po kolena.

Jaks taks Havlíček porovnal knihy do kouta, ale nic už míti nechtěl se stolkem Zumra staršího.

Obrátil se ke stolku Zumra mladšího a ten měl už jiný pořádek. Péra, tužky, inkoust, těžítko, pečetní vosk a sirník, vše na svém místě, měchýř s tabákem na hřebíčku pověšený hned vedle kytary, i nůžky měl na hřebíčku — všechno na hřebíčku, pobita jimi byla celá zeď. Havlíček usednul ke stolku a prohlížel jakousi knihu s vyobrazeným kostlivcem, umrlčí lebkou, odděleným hnátem a ještě jakousi nestoudností, kterou rychle zamítnul. »Ošklivý obrázky!« pravil k sobě a odložil knihu, aby nahlédnul pod arch pijavého papíru, kde nejednou už našel velice zajímavé podrobnosti ze života Zumra mladšího. Vzal jednu blánku papíru, vzal druhou, a položil obě . . .

A pojednou hvízdnul Havlíček, oči mu vystoupily z důlků a zdálo se, že ani nedýchá, kloně se nad zásuvkou stolku, který uměl i bez klíče otvírat. Nechal ihned všeho prohlížení a drže cosi v ruce, běžel pro stařenku kutící o čemsi v kuchyni. Stařenka přiběhla s ním, přisedla k stolku a oba nachýleni do světla nějak přislepléh o dne, slabikovali slovo za slovem:

Seznam voličů do I. a II. sboru na Starém a Novém Městě Pražském.

Kdyby byl Havlíček v papírech našel nález soudního dvoru, kterým Zumr Emil, medik v Praze, odsuzuje se na rok do žaláře a náhradě všech útrat soudního řízení, nebyl by býval tak ohromen, naopak, byl by shledal nález v úplné shodě s povahou i skutky Zumra mladšího.

Že ale v rukou jeho ocitnul se Seznam voličů do I. a II. sboru v Městě Pražském — to bylo v odporu i s nejbídnější představou, jakou si byl o Zumru mladším utvořil —

»Co ty máš co dělat s volbama do městské rady?« hřbetem ruky uhodil Havlíček do listiny a četl jednotlivá jména se známým a místy Zumrovou rukou poopraveným obydlím —: Bureš, Romováček, Karas, Káš — ty a mnohé jiné Havlíček vesměs znal, věděl i ku kterému hlásí se kdo klubu, ». . . ale jak tito lidé«, tloukl stále rukou do Seznamu voličů — »jak přijdou k tomu, aby seznam o nich vedl si Zumr?!« —

To byla záhada, kterou marně rozřešiti snažila se Havlíčkova hlava a trvalo dlouho,

než z prvního ustrnutí se probral k jakés takés soudnosti.

Pojednou jakoby se před ním jasnilo — očka mu zahrála intensivním světlem a celá jeho tvář vraštivě se smrskla, jakoby by mu bolesť působilo tolik světla najednou. Všimnul si některých jmen poznačených a červeně zadrhnutých tužkou a bylo mu náhle jako člověku, který na stopu přišel rozsáhlému spiknutí.

»Co to je? Co to má bejt!?« pravil Havlíček a do každého jména píchal ukazováčkem. »Dyť to je samej klubista!« rozkřiknul se náhle, rozvaluje se na židli a ruce se mu klepaly, když listiny pozdvihoval a ukazoval stařence.

»Víš ty, co to je?« — obrátil se na ženu — »víš ty, co to je?« —

»Bože můj, — ať si to je, co je, nech to bejt a pojď k svýmu, ať do něčeho nepřijdeš.« —

»To je klubistická agitační listina! Ten chlap je ňákej zažranej mladočech! Volby jsou na krku, pracuje pro ně!«

»I ať si je, co je, nech toho bejt a pojď« —

»Počkej, počkej — — Tu to je, tady to stojí. — I kde který změnil byt, všechno ví — to je jeho ruka tady!«

Přemítnul ještě list, dva a ze Seznamu voličů vypadlo i založené jakési psaní. Jak kočka po myši sjela po něm ruka a zachytla je právě, když sklouznouti chtělo mezi koleny. Havlíčková položila se muži na rameno a taky chtěla vědět, co psáno je v polapeném dopise. Podepsán byl nějaký doktor Žabka.

»Žabka, Žabka? Dr. Žabka? Toho znám!« pravil Havlíček a zas tak hřbetem pravé ruky udeřil do rozevřeného dopisu: »držel s námi a teď dělá klubistu!« —

»Čti, čti honem, co píše!« naléhala Havlíčková a přilehla ještě více k Havlíčkovu rameni.

»Ale, tak mně nedejchej do ucha!« vzepřel Havlíček hrbaté rameno. — »dyť to vidíš, ne?« Četl:

»Schůze o dvou hodinách. Třeba, aby se dostavili všichni členové komise. Dr. Žabka.«

»Co tomu říkáš?« ptal se Havlíček, pohlédnuv za rameno a zasmál se. — »Je to lump! A nám tu povídá, že kafrá na nás na všechny!« —

»Ještě je tam něco?« ptala se dychtivě stařenka.

»Co tu má ještě bejt? — dyť to je dost — ne?«

Přehrabali se ještě v ostatních papírech, ale nepřišli už na nic zvláštního. — Jakési archy subskripční, nedopsaná žádost na slavný výbor Akademického spolku — divadelní cedule — —

»Co pak je tohle?« — vytáhla Havlíčková do osmerky složený půlarch papíru.

»Vysvědčení mravnosti.«

Tomu smát se musili oba. —

»Tohle jo! — Vysvědčení mravnosti — jakej pak?«

»Dej to zas tam. Tak. A teď pojď už. I nech toho už!« utrhnul se na ni Havlíček a vstal, když viděl, že Havlíčková rukou jede ještě hloub do složených papírů.

Ale nenašli už nic. Urovnali všechno, stůl zamknuli a po špičkách kradli se oba z pokoje. Ve dveřích jako zlodějové ohlédli se ještě za sebe.

A to byla jediná chvilenka, kterou Havlíček opravdu srdečně se pobavil za celé ty tři dny. Ale dlouho mu nešlo na rozum, »jakým, jen jakým způsobem se dostal Zumr do volební komise mladočeského klubu. Musí jim bejt safraporsky zle, když verbujou kde koho. Konečně si umínil, že na všechno se »musí přeptat v Jednotě« a věnoval se zase svým starostem a nesnázím.

Zas tak seděl u okna, počítal kolemjdoucí lidi, přivíral oči a čekal, čekal. Trousily se kandidátky z ústavu se zamyšlenou hlavou a brejlemi na očích, brkavou chůzí přešel professor s úlohami pod paží, potom kraťoučký jakýsi capart, kterého vždycky škrtil límec, protože vždycky kýval hlavou jako v chomoutě. A když ti šli kolem, byly pravidelně tak dvě hodiny s poledne.

Josífek seděl naproti s nohama zas jak pletýnka složenýma přes sebe, nad sebe a pod sebe a rýpal jehlou tak úsilovně, že se zdálo, nechce-li snad rozrýpat tu vestu do poslední nitečky. Pak ustal na chvilku a sám hledě oknem, vypravoval, co vyzvěděl kde nového. »Nahoře dnes zase měli hostinu a ten tenorista od Nár. divadla byl mezi pozvanýma. Ti, co se přistěhovali tady do rohu«, píchl Josífek jehlou do vzduchu — »jsou až odkudsi z Krkonoš a česky neuměj' ani chleba říc. Vedle v putyce byl v noci kravál, že piano rozbili, rozdrtili housle a vojáci bajonetty honili se po dvoře.« — —

Havlíček poklepával prsty po stole, zdálo se, že neposlouchá. Za to tím více zájmu jevil o to, co si ta slečna venku počne s psem. Utrhl se jí a ne a ne se dát polapit. —

»— — — Ten starší doktor chodil včera pod podloubím s nějakou slečnou. A nějaká čiperná, sama ho vedla do hospody.«

»Kdyby radš zaplatil, co je dlužen!« — pravil Havlíček a rychle se nahnul do okna; slečna konečně psa chytila a nesouc jej v náručí, běžela k mama za rohem.

»— — — Ten mladší má boty — fi, to je škandál, opravdu. Rozšmatlaný, rozbrouhaný, že se to už ani spravit nedá — — a starší taky tak. A zimník tady u rukávu jeden cancour, roztřepčenej, rozpáranej —.«

»Proč mu to teda nespravíš, když to víš?«

»Když mně nikdy nic nedá. Zadarmo to dělat nebudu.«

»Jen to sprav. Co pak lidi řeknou? Já mu to vpíšu do oučtu.« —

Pak flašinet zastavil před domem a červenolící, umazaný Talián točil jedinou svou rukou, klaněl se na všechny strany a rukáv bez ruky komíhal sebou v taktu při každém zatočení ruky zdravé. Malé, hubené děvče v chatrných střevících a ještě chatrnější sukničce, s červeným hadrem na černé, jak vrabčí hnízdo rozcuchané hlavě, stálo opodál a ruce schovávajíc pod lehkou zástěrou, velkýma, urputnýma očima hledělo na průčelí stářím sežloutlých opryskaných domů. I uhlíř od naproti vystoupil na práh začouzeného krámečku a pokuřuje, poslouchal — ale vešla jakási pajmáma s putnou zavěšenou na jeden popruh a než se uhlíř vrátil — flašinet ozýval se kdesi za paterou zdí. —

»Bože, Bože, to je čas!« zanaříkal Havlíček a chytiv se stolku oběma rukama, šmátral nohama, jakoby chtěl vstát. Ale nevstal, jen tupě zahleděl se na nohy od židlí, v koutě pověšené háby a neušly mu ani třísky odchlíplé podlahy s ukrytými pod nimi stíny.

Seděl tak až do tmy, kdy přisedla Havlíčková s vybledlou punčochou ve vrásčitých prstech a tichou prosbou v očích, nesežene-li ji s místa všemohoucí její Bůh — — Ne, nesehnal — —

Lidé venku trousili se soumrakem. Lampař rozsvěcoval a jak zlatá třpytila se šeřící se a jakýmsi mdlým odleskem modra pohrávající ulice. I okna prohlédla světlem, spouštěly se záclony a kroky po ulici tupě doléhaly zavřenýma okny v podvečerní stmívání. —

Havlíček i Havlíčková seděli mlčky, zachovávajíce svaté ticho černé hodinky. Krásné snění opředlo hlavy všem a v jeho kouzlu třpytiti se zdálo i to zlatem pokopané venku kamení. —

Ale nepotrvalo dlouho slavné zakletí ve sny a vzpomínky pohříženého domu. Vedle zavzdychala kytara a první, kdo porušil snivou hodinku shovění, byli studenti. Emil Zumr, mrsknuv dýmkou do koutu, prudce udeřil do spících strun kytary, vzbouřil v ní několik rozháraných akkordů a po krátkém praeludiu vyrval se mu z prsou jeden z těch výkřiků zdivočelé duše, kterou tolik se už proslavila užší jeho vlasť:

»Aničko mlynárova,
máš-li ty husky doma,
máš-li, máš-li,
keď oni ti za voděnku
zašly, zašly — — —

Zašly mně za voděnku,
smáčal jsem košulenku,
smáčal, smáčal,
keď jsem já si k svoje milej
kráčal, kráčal — — — —

— — — A ticho zas, jen vlny strun bloudily temnou mansardou. Zumr vzpomínal. A když vzpomněl, zpíval zas, ale ne jednu, s kytarou v průvodu hrnulo se jich bez počtu. A čím déle hrál, tím hlouběji do prsou sáhal a z prsou vybíral vzácnou čistotu jak kovem zvučících slok.

Havlíčka jakoby na nože bral. Posedával pohrkával a ještě nikdy jásot, hudba a zpěv nebyly mu tak protivny jako dnes.

»Žežulko nekukej,
já jsem dnes mrzutej — — —«

zazpívali vedle a snad věděli, že každým zvukem řežou do rozbolavělého srdce, dali se do smíchu jak hřebci, hřmotným, zaduněním kytary provázejíce divý smích.

Ale Havlíčková, nemajíc tušení, co se v Havlíčkovi duši děje, nábožně shrbena v přítmí ráda naslouchala opíjivým zvukům písní, kterými tam vedle slavili svůj podvečer. Jemně napínala sluch a stařence neušla ani jediná z těch divně podbarvených slok neznámého kraje, z nichž nejedna o srdce jí zavadila svou nelíčenou prostotou.

A tu pojednou tam za stěnou smekly se akkordy v známý, jí dobře povědomý nápěv, jehož slova jak z hrobu křísila nejstarší její vzpomínky.

»Bože, i tu uměj'!« usmála se blaženě a shrbila se ještě níž, nachylujíc ucho, rozvírajíc mrtvé rty, aby neušel jí ani jeden

záchvěv nějak změklých, sladce ševelících strun.

»Když jsem já šel tou Strahovskou bránou,
dívaly se čtyry panny za mnou
a volaly: študente,
ty malý premiante.

Dech drahého kraje zavanul jí do tváře a stařenka rodem kdesi od Tábora celou duší náhle jako ptáček rozlétla se tam, kde rodná její chaloupka stála ze dříví skládaná, do čtyrhrana sroubená s korouhvičkou na vršku a dýmem jak chochol bílý vlajícím jí za shrbenou stříškou. Všechny čtyry strany světa bylo vidět odtamtud, země do daleka, do nesmírna rozkládala před ní mizivé své dálavy a tam to bylo, kde oči clonic, na mezi kdysi vysedala se svou kozičkou, u rybníčku prádlo svoje prala a sedíc v květech sama byla jako květ... A když kamarádky v zimě s přesličkami v zálokti za ní přišly do přítmělé chaloupky, při vrkotu přeslic často slýchala a často i sama zpívala tu, která ze všech až do dnes zdála se jí nejlíbeznější. Všechna se zavinula do sebe a přidržujíc rukou dolní čelist svých na padrť už seschlých úst, poslouchala, zpívají studenti:

»Proč pak bych já s pannama nic neměl,
když já nejsem žádným ještě knězem,
já jsem ještě študentem,
tím malým premiantem!

»Bože na nebesích!« Tu tatínek nás učil zpívat a dosud jakoby to včera bylo, slyším jeho hlas:

»Počkej, holka, však ty budeš toužit,
až já budu tu mši svatou sloužit –
a tu první za tebe,
v tom Putínským kostele!«

A Putín, celý Putín stál před ní, jakoby jej vymaloval v dálce, s vížkou běloučkého kostela a rozkošnými hájky do kola – – do očí nahrnuly se jí slzy a už jiná, ještě dojemnější sloka naplnila už tak dost přeplněnou její hruď.

»Počkej, děvče, však ty budeš plakat,
až já budu kázaníčko kázat,
kázaníčko kázati,
počkej, budeš plakati!«

A toho si, pravda, Havlíček nevšimnul, že stařenčina hlava sklesla náhle až do kolen a nad čelem ledva znatelně, ale přece jen několikrát za sebou zatřásl se šedulinký vlas. – – A slza za slzou jak nota za notou kanuly teď v sirý její klín, když s pláčem už a ledva utajeným chvěním poslouchala sloku poslední a tu nejbolestnější:

»Ministrant už svatou knihu nese,
mé panence srdéčko se třese,
třese se pro falešnost,
pryč ode mne na věčnost! – – –

Teprv když u sv. Mikuláše zabouřily hodiny, Havlíček vstal a podrbávaje se ve vlasech, rovnal se v kříži. Rána za ránou řítila se vzduchem s černé výšky Mikulášského kostela a když dozněla šestá, celou Malou Stranou rozhovořily se náhle zvony podvečerní modlitbou. I Josífek vstal, i Havlíčková vstala a všichni tichým sborem, Havlíček vztýčen, Havlíčková všechna jakási v nivec shroucena a Josífek ve tmě modlili se Anděl Páně. V mohutných vlnách po městě řvoucích zvonů podivně se vyjímaly prudké nárazy strun tam vedle v manzardě a přehlušené zvuky písně – – –

»A to je jejich klekání!« s opovržením pravil Havlíček k stařence a poznamenal se velikým znamením sv. kříže.

Když pak brzy po Havlíčkovi na ulici vyšli i Zumři, pravil starší k Emilovi:

»Nechtěl jsem ti nic říkat, abych ušetřil pohoršení, ale zdá se mně, že v naší světnici někdo byl. Všechno jsem měl zpřeházeno, pomateno a nic na svém místě.«

»To ty víš teprv dnes? – Člověče, kde máš oči! – Ale, jen ho nech! Zatím neříkej nic, však já ho skřípnu! Bude tak dlouho ty pařáty strkat, kam mu nepatří, až mu je přerazím – – Zatím mlč a dělej jakoby nic – – – (Pokrač.)

 RŮŽENKA.

Několik volných kapitolek z dětského románu.

Vyšel ze zahrady a zavřel za sebou branku. Pozor chtěl s ním. Stál u plotu a přemýšlel, jak by se dostal ven. Jeník dupl na něho: Jdeš domů! – a zahrozil mu. Pozor schlípl uši, spustil ohon a smutně se kradl domů. Jeník sešlehl prutem dvě pampelišky, urovnal si stužku, pročísl rukou hnědé kučery a s knihou pod paží rozhlédl

se vážně trávníkem. Studoval! Musil tedy dbáti zevnějšku, aby si nezadal před kamarády z »národní«.

Včera přijel na svatodušní svátky. Bože, jak se od Velikonoc všecko změnilo! Když šel na velký pátek do lesa ulovit několik jarních květů pro svůj mladý herbář, všehno se teprve probouzelo. Útlá travěnka prodírala se ostýchavě suchým listím, které svály podzimní větry – a jen sem tam koukala hlavička prvosenky jarní. Natrhal si kytici fialek lesních, plicníku lékařského, několik jaterníků – více asi v kytce neměl. Pouze v knoflíkové dírce skláněly se dva opožděné zvonky podsněžníku a vedle kytice se rděl potměšilý květ lýkovce. Ale jed nepatří mezi něžné kvítí! – –

A což louka! Prosté sedmikrásky a podběly, které se o velikonocích jen spoře na ní ukazovaly, nemají dnes ani místa na zanedbaném trávníku, kde stará Maryša pase husy. – Ani těch stěbetalek nebylo tolik! Po návsi chodily jen ojedinělé husy, vodíce za sebou rodinu malých, žlutých housátek. Ty by nesměla bručivá Maryša tak honit a šlehat bičem! Zabila by celé stádo jedním šlehancem! Dnes si ty droboty z toho nic nedělají! Maryša skočí s klády – celý, celičký den prosedí na tesaných dřevách, přísně jak jenerál drží v ruce bič a přehlíží bílý regiment. – Hááj, haj! Zpropadené husy, chvilky to neposedí! – žene se na ty s bičem, kterým nechutná zažloutlá tráva na pastvisku – které chtějí na louku. Odežene je a za chvilku lezou husy zas.

Ta louka! To je krása! Vždyť je škoda, aby vrabec šlapal po těch kvítkách — netak hloupé husy! Tráva už vysoká – po kolena – zpestřena květy žlutými, červenými, modrými, bílými – ach, kdo by to počítal! Všechny odstíny barev hrají ve světle slunečním! To je kvítí – to je – jmén!! Kdyby někdo natrhal kytici, ukázal ji Jeníkovi a ptal se na jména — ne latinská, jen česká – óh! óh! Jeník kousnul se do pysku! – Jakoby té nádhery bylo ještě málo! – nad jemnými kalichy třepetají motýli pestrými křídly, bzučí včelky, zlaté mušky, čmeláci, celá louka žije a ozývá se tichou hudbou rozradostněného hmyzu. A vedle louky potok, vroubený olším – se stříbrnou vodou!

Jeník stál, díval se na starou Maryšu, na husy, oči jeho sledovaly pestrý koberec luční, vroubený stříbrem vody – až tam daleko k rozložitým starým vrbám. A s pohledem táhly myšlenky, jak hejno vlaštovek nad rodnou vsí – –

II.

Byl konec školního roku. Jeníkovi bylo necelých jedenáct let. Pan učitel stál opřen o stůl a pozoroval řad vycházejících žáků. Každý držel složené vysvědčení a popsané sešity. Jedni šli s radostnou tváří, druzí lhostejně se rozhlíželi třídou — nescházeli ani takoví, kteří zlostně se mračili, mačkajíce školní zprávy třesoucími prsty. Někde ozval se v řadě cynický chechtot a tlumené zamumlání. – A ten pan učitel byl přece hodný, všecky měl rád a žádnému neblížil; však Jeník se na studiích často a trpce rozpomněl před obrejleným nosem přísného latináře, na dobrou, stále usmívavou tvář mladého učitele!

Vycházeli z třídy. Jeník pohlédl na pana učitele. Učitel na něho kývnul. Jeník šel ke stolku. »Řekni tatínkovi, že bych jej prosil, aby ke mně na chvíli přišel, má-li kdy! – Rád bych s ním promluvil!«

Jeník přišel domů. Matka seděla u stolu a přišívala knoflíky ke košilím. »No, přinesl's vysvědčení?« ptala se. »Ano!« – »Pěkné?« — »Mám samo védé!« odpověděl Jeník a ptal se: »Kde je tatínek? Má přijít k panu učiteli!« »Jdi, bude myslím na dvoře! – K panu učiteli!?« divila se a vrtěla hlavou. »To's jistě zas něco vyved'. Těš se!« – »Oh ne!« řekl Jeník a vyběhl na dvůr.

Otec byl v kolně. Spravoval hrabice. »Tatínku, pan učitel vás dává prosit, abyste k němu přišel!« Také otec se divil! Upravil se trochu, oblékl kabát a šel do školy.

Jeník si vzal kus buchty – a hajdy za humna mezi kamarády! Bylo horko. Koupali se v potoce a skotačili po břehu, když zapadlo slunce, rozbíhali se hoši vyhladovělí, sluncem ožehnutí domů.

Jeník se přiloudal do světnice. Tatínek se na něho podíval, chvíli mlčel – potom řekl: »Jeníku, půjdeš studovat!« – Jeník zůstal jako omráčen. – On – studovat! Opustit zahradu, trávník, potok, kamarády – vísku zanechat a dát se zavřít do ztemnělé školy v městě!? – »Nepůjdu studovat! Nechci, bojím se toho!« a dal se do pláče. »Pan učitel mi to radil. Máš prý dobrou hlavu. Co budeš dělat doma!? Je ještě Karel, Francek a Babuša – do práce je nás dost a na jídlo také! Hodů bys neměl

jakživ! A tak nic nebudeš dělat, jenom s knihami v ruce procházet se parkem — trochu se učit a budeš — čím máš být! Nebudeš tak mozolit a dřít od rána do noci jako my!« domlouval otec. Také matka se do toho vložila. Ukonejšili hocha. Naslibovali všeho, co bude v městě mít — a Jeník si dal říci.

Pan učitel jej připravoval k přijímací zkoušce. Jeník nebyl už tak kliden jako jindy. V divném napjetí očekával den, kdy odjede do Kroměříže. Jednou ho viděl strýc mlsat kus dortu a řekl s úsměvem: Jeníku, takové časy budeš mít v Kroměříži stále! Budeš jíst samo maso a cukroví — ano, ano! — a tak jaksi roztahoval ústa. — Jeník utíkal a po trávníku udělal tři kotrmelce. V tom slyšel za zády kmotřin hlas: »Ale, ale — takový veliký — student!! —« Mátly ho podobné poznámky! Co jsou tedy vlastně ty studie!? Stal se zamlklým! Nebývalo jej vidět mezi skotačícími druhy. Mnohému vyražení bylo mu odříci se, poněvadž prý se nesluší pro studenta. Prázdniny uplynuly a Jeník odejel do Kroměříže na studie! — —

Krušně odvykal bezstarostnému žití doma. Několikrát si poplakal v malém bytě s okénkem do dvorka, kde po celý boží čas vysoušelo se prádlo a prášily koberce — když dva starší spolubydlící odešli na procházku. Učil se však pilně, přivykl městu a stal se dobrým studentem.

III.

Všecko se mu to vyrojilo v hlavě, myšlenka za myšlenkou táhla se jeho mozkem — jedna radostná a druhá temná — v pestré směsici, jak roj květin na louce — když stál u zahradní branky s latinskou cvičebnicí v ruce. Vykročil, aby šel k lesu.

»Jeníku, Jeníku!« zavolal dívčí hlas u stodoly za potokem. Jeník se rychle podíval tím směrem, ale neviděl ničeho. Jen veselý smích, špatně tajený, prorážel křovím.

Hoch šel k potoku, přeběhl lávku a zvolal: »No, vždyť jsem si to myslel!« V houštině skrčená, seděla Růženka Hořínkova a smála se na celé kolo: »Pojď mi, Jeníčku, prosím tě, pomoci!« — »A co tu děláš?« ptal se Jeník. — »Jak vidíš!« odpovídala a ukazovala mu nedopletený věnec z pampelišek. »Dělám věnec na Pánbíčka v síni. Ten starý už je takový škaredý! — Ach, Jeníku,« divila se, »ty jsi tak veliký a zpanštělý — já se tě už stydím! A jaké máš krásně učesané vlasy!« — »Ale nemluv!« namítl hoch podurděně. — »Já už bych tě hnedle nepoznala! Teď už bys asi nesedal se mnou v kuchyni na slamníku — víš, jak jsme si vykládali pohádky a hráli si s Macíkem? Teď už bys to nedělal, pravda?! Jsi moc pyšný!« dodalo děvče s ohrnutým pyskem. »Co tě napadá!« bránil se student. »Nejsem pyšný, ale mám jinou práci! Učit se musím!« — »Jejda Jeníku, ty jsi chudák!« zvolala Růženka se smíchem. — »Já ti nedělám zrovna nic! Jen slepicím někdy nasypu, nebo když maminka peče koláče, udělám si malý placek. — A Macíka ti už nemáme!« dodala náhle smutně. — »Jednou ti na jaře vešla naše Julča do chléva a křičela: Panímámo, panímámo, podívejte, náš Macek! — Maminka vyšla a já vyběhla za ní. Julča držela ubohého Macka za ocas a pravila: býk ho, myslím, zašlapal! — A mně bylo toho chudáka Macíčka tak líto — co jsem se o něho naplakala! Julča musela udělati na zahradě pod trnkou důlek, vzít Macíčka na rýč a pěkně ho tam uložila a zahrabala hlínou! Měl hezky světlou srst jak peřinku! A já jsem si tam udělala zahrádku, zasadila do ní sedmikrásky a petrklíče — a rostou ti! Jaké ti jsou veliké a pěkné — pojď se podívat!« — »Ach, ne, teď nemohu, Růženko, chci jít do lesa — a podívám se trochu do latinské cvičebnice!« — »Božínku, i ve svátky se učíš?!« divilo se děvče. »Šla bych s tebou! Je mnoho jahod v lese. Ale musím čekat, až maminka přijde. — Jeníku, není tě teskno v tom Kroměříži? Já bych umřela, kdybych byla od našich jen tak daleko, jak jsou Troubky! — Máte tam také takový trávník, louku a všechno?«

»Ó, tam jsou jiné, krásnější věci!« řekl pyšně Jeník. »Tam máš dva parky, že's takových jektěživa neviděla ani vidět nebudeš! Jako v pohádce! A domy! Reálka je ti větší než u nás osm chalup dohromady, kasárny nebo arcibiskupský zámek je větší než celá naše dědina. Morava tam teče tak veliká a hluboká, že by pět lidí mohlo postoupat na sebe a voda by je zakryla! Ó, to kdybys viděla!« rozohňoval se Jeník.

»Hus tam máte také více než u nás?« ptala se Růženka. — »Co tě napadá! Na městě nesmějí býti husy! To by to pěkně vypadalo!« — »Tož tam nejsou vůbec husy,

ani slepice?« — »Jsou, ale každý je má zavřeny doma!« vysvětloval Jeník.

Růženka sklonila hlavu a zamyslila se. — »Co to máš za knihu?« — »Latinská učebnice!« — »Já myslila, že nějaké pohádky. Naše babička mi vyprávěla pěknou pohádku! Chceš, povím ti ji.« — »Teď ne! Kdybys chtěla si přečíst pěkné pohádky, půjčím ti »Malého Čtenáře«. Mám doma jeden celý ročník!« nabízel se Jeník. — »Chci, chci! A jsou tam obrázky?« volalo radostně děvče. — »I obrázky jsou v něm a pěkné«, dosvědčoval student. — »Tak, víš co, Jeníku? Přijď zítra k nám — však naši se beztoho těší, že se k nám podíváš — dones mi toho »Malého Čtenáře« a povykládáme si, ano?« — »Přijdu! No což, podívám se do lesa!«

Obrátil se a šel vážným krokem se vztýčenou hlavou, přešel lávku — a zmizel za olšinami. Bože, ta Růženka je dětinská! přemítal u sebe. Má tolik roků jako já a neví ani, že husy nesmějí být na městě. A já studuji, umím už kolik latinských sklonění a hromadu silných sloves! — — — Růženka zatím myslila na daleké město, kde jsou parky, jako v pohádce, Morava tak hluboká — a budovy jako celá dědina. Pletení jí vázlo — a pampelišky zůstaly netknuty v klíně — —.

IV.

Jeník kráčel vedle potoka, zabočil na pahorek a úvozem šel dolů k lesu. Co zrak stihnul vlnilo se bohaté obilí, prostupovaly řepné lány, květl jetel. Na svahu pahorku šířily se koruny třešní. Jeník ssál do sebe čerstvou vůni bujících rostlin, pásl oko rozhledem do daleka — a poslouchal jednotvarnou hudbu neunavného cvrčka.

Na tom všem nebylo mu vzácného nic. Když si vyšel v Kroměříži odpoledne na procházku vedle Moravy až tam, kde na konci aleje stinných líp a kaštanů hučí mohutný jez, nebo se pustil druhou stranou do rozsáhlých zahrad — všude dýchal zdravý vzduch venkova. Zde však doma přece mu vše připadalo líbeznějším. Domácí — rodný kraj mluvil k němu srozumitelnou řečí. Jeník chápal skřivánčí trilky s modravé výše. Byl doma — — —.

Vkročil do lesa. Změnil se ten les od Velikonoc! Na zemi plno kvítí, bujná kapradina rozkládala velké vějíře, křoví tvořilo neprostupné zdi a mezi listím rděly se zralé jahody jako kapky krve. Zastíněnou stezkou bral se hoch dále. — Rozevřel knihu. Ale zrak bloudil se strany na stranu, sluch byl upoután křikem ptactva a šumem vysokého lesa — a myšlenky, jakoby seděly v očích a uších, vířily, kam oko dolétlo — a ještě dále.

Z houští ozvalo se veselé hvízdání. Chodníkem přicházel Frantík, starý známý a spolužák ze školy. Na zádech vlekl otep roští a v ruce nesl objemný hrnek. Za ním jechala jeho sestřička Anna, nesouc kytici jahod. — »A, Jeníku, ideš do lesa?« křičel Frantík už z daleka. »Je tady dnes velice hezky. Škoda, že už musím domů! Ukázal bych ti malé drozdy! Taková ti pěkná drobátka, a když jim ukážeš prst, otvírají zobáčky až směšno! — — Jak se ti líbí v městě? Já bych také rád studoval! Přece je to lepší, když se člověk něčemu naučí, něco zkusí a vidí! Tak budu lozit pouze po lese, znám všecky rostliny v něm, ptáky poznám po zpěvu — ale jinak jsem hloupý! Až dorostu, stanu se pacholkem! A ty budeš se mít dobře!« — »Nemysli, že je to všechno tak pěkné, jak se to tobě zdá! Kolikrát bych raději utekl ze školy a běžel domů, s vámi do lesa nebo na potok se koupat«, odpovídal Jeník a díval se při tom na záplatovaného chlapce. Studovat by chtěl! Jeníkovi to připadalo hrozně směšným — takový otrhaný kluk s nůší na zádech! — »Čteš?« — vytrhl jej Frantík z přemítání. — »Učím se!« odpověděl důrazně student. — »Učíte se pěkné věci? Ukaž!« — »Ach, tomu ty nerozumíš«, odvětil Jeník a nastrkoval mu latinské tvary. — »Aá, kde pak!« mávl Frantík rukou. — »Vidíš! To jsou studie!« řekl mu sebevědomě Jeník a v duchu si pochvaloval, že se něčemu učí, čemu bývalí spolužáci z obecné školy nerozumějí. »Podívej se, co nesu jahod!« řekl zas Frantík a ukazoval naplněný hrnek. — »Je jich hodně?« tázal se Jeník. — »Oh, letos velice moc! Půjdeš-li na druhou paseku, můžeš si lehnout a najíš se! Tolik jich tam je! A veliké jako holubí vejce! Hleď, tady Anda! Ando«, obrátil se na sestru, která se krčila za jeho zády, »dej Jeníkovi ty jahody!« Děvče se podívalo na studenta velkýma očima a podávalo mu objemnou vázanku jahod. — »I jen si je nechte!« bránil se Jeník překvapen, »snad vás o ně neoberu?« »Vezmi si! Proč pak bys si nevzal! Nebo je nechceš ode mne?« — Po delším zdráhání rozdělili se o kytku na polovic. — »Abys také si na mne někdy vzpomněl!« dodal Frantík žertem, štouchl sestru před

sebou — a vesele si hvízdaje, chvátal do kopce. — »Ještě jednou děkuji ti za jahody, Franto!« — »Vždyť to nestojí za řeč!« volal Františk, nadhodil nůši na zádech a zašel. — To je divné, myslel si mladý student. Otrhaný, nerozumí latině — a přece tak hodný! Jahod mně dá — —

Stál na pasece. Hoj! takových lesů nemají daleko široko! Temnou zelení borovic, smrků a jedlí, proráží šťavnaté listí dubů, olší a lísek. Lehneš si do měkkého mechu, nad tebou šustí dub, chvěje se osyka, podál na kopci ježí se borovice — lísky s lípovím stojí jako hráz kolem tebe. Ticho je! Pouze chvílemi rozletí se slabý náraz větru korunami stromů a rozšumí táhle les. A někde v houštině ozývá se ptáček: cvrlink, cvrlink — ticho chvilku a zas na druhé straně — cvrlink, cvrlink! Nad sebou tušíš slunce v zjasněném listí — a kolem lesy — lesy! Vysoký les, mýtinka, seč, kus pole, zase les — a tam daleko dubové mlází s vysokými břízami! A ty pahrbky s hlubokými přervami tak, tak daleko — — —. Hoj, krásné jsou ty naše dálné, modré lesy! Takových nemají daleko široko — a člověku se po nich stýská. — —

Jeník sedl na pařez, rozevřel knihu na kolenou — a zahleděl se do kraje. — Kdo je z nás šťastnější, povídal si v duchu, já v pěkných školách, v pěkném městě nebo otrhaný Františk z rozbité chaloupky v lesích ale našich? — — A hleděl dále upřeně do dálky, kde na kopci se bělal kostel Svatohostýnský, tak veliký jak holub na střeše. — Kdo jen z nás je šťastnější? — —

(Pokrač.)

STELLA.

SESTŘE.

I.

Šla jsem. Chci jít dále —
cesta bude pestrá.
Za mnou teskně volá
bledá moje sestra.

Pro ni v cestu házím
hrdých růží vůni,
nejpyšnější dary,
po nichž ženy stůní.

Do záhadných očí
požár touhy vrhnout!
Sensitivní duši
k stržím vášně strhnout!

Pro mou Růžu bledou
temněrudé růže,
sladký zázrak žití,
báseň, Lásku, Muže!

Všecko divuplné
co jsem já kdy našla,
jen ne dravou bolest
pro má slunce zašlá.

V šeru chci jít dále.
Tobě-li však nedá
více slunce život —
běda, Růžo bledá!

II.

Ne, nejsi děckem víc, má sestro drahá,
jež celým srdcem ve snách růžných tkví!
Neznámá moc již na Tvé tělo sahá
a nutí přijmout nová poselství.

A nový cit, tak žhavý, hříšně snivý.
Tě v kouzlo svoje svůdné zapřádá . . .
Díváš se, díváš v rudé perspektivy . . .
Panenský květ již vášnivý plod dá.

Chystáš se žít — ach, horký život krátký,
a pak — snad ústa Tvá to nepoví:
zbude Ti ironie pro pohádky
a pro sny bezcitný smích ledový — — —

DR. EMIL SAUDEK.

SVĚT KŘESŤANSKÝ V MACHAROVĚ: JEDU Z JUDEY

(Pokračování.)

Methoda, jež se osvědčovala při obrácení pohanů na křesťanství, selhala, jakmile běželo o upevnění a rozšíření nové víry.

Jakou pak plodnou práci může vykonat duševně rozervaný, po smrti toužící, ve své nejpalčivější touze neuspokojený člověk jako prvek, vznikající církevní pospolitosti? Takové psychosy existují, aby vykonavše svou úlohu, byly vyhojeny a zahlazeny; podobně je tomu u lékařů, kteří vznik jistých neodvratných nemocí urychlují, aby takto rychleji trpícímu k úplnému zdraví dopomohli.

Druhý státnický čin Pavlův jest jeho úsilí učiniti církev úplně samostatnou, odlišnou od židovského celku, z něhož vzala svůj původ. Křesťanství zbavuje se skořápek židovství. Věta, která dříve platila »credere Christum sub legis observatione (sc. Judaicae)«, ztrácí svou platnost. Židovští křesťané palestinští pozbývají duševního vedení proselytů, křesťanství se emancipuje a stává se tím způsobilejším, aby bylo přijato od příslušníků různých národů, kteří vstupují snadněji do náboženství zbaveného spletitých obřadů a předpisů, než do náboženství, které jim ukládá tolik formálních povinností, jako tehdejší židovství. A Nemesis také v tomto počínání pomáhala. Zničila Jerusalém a v následcích toho proud Galilejský vymizel z veletoku světového křesťanství.

Činností Pavlovou stalo se, že oblastí křesťanství stal se celý svět. Jeho duševním vůdcem přestal býti judaism a stalo se jím praktické evangelium s pozemskými úmysly a záměry. Na otázky, jako na př. je-li třeba zachovávati předpisů týkajících se jídla, jichž kladné nebo záporné zodpovězení Kristus prohlašoval za nedůležité, odpovídá se nyní s důrazem záporně. Pavel, chtěje vyměřiti meze křesťanství a odstraniti přívěsky soulad rušící, vyslovuje se pohrdavě o zachovávání těchto předpisů a tím je vlastně již zavrhuje.

O způsobu jeho genialní propagandy dává nám Macharova báseň Pavel v Athenách skvělý a názorný příklad. Obsah netřeba vyprávěti, shoduje se s vylíčením bible. Machar držel se zde jako u několika jiných básní přesně pramenů a co přidal, má svou pravdu v sobě, poněvač rozvádí to, co bible jen napovídá. Zároveň dostává tím vylíčení událostí větší živosti a barvitosti. Řeč, kterou měl Pavel v Athenách, byla připravena se zvláštním zřetelem k Athenám a Athenskému obyvatelstvu. Nikdy a nikde nehovořil tak duchaplně, tak filosofickou formou, nikde nesnažil se mluviti o zázracích co nejméně a rozumových důvodech křesťanství a jeho nutnosti tak mnoho, jako tam. Jsa obklopen skeptiky a stoiky mluví po bedlivé přípravě se vzletem básnickým, navazuje na jednu okolnost, jež mu v Athenách byla nápadná. Uviděl oltář s nápisem: »Neznámému bohu« a tohoto neznámého jim ještě boha, před nímž se s tajemnou předzvěstí kloní, chce jim zvěstovati a jejich poznání přiblížiti. Macharův Pavel dle této stručné poznámky biblické na to poukazuje, že v tomto nápise »svědomí Vaše, hlas ten ozývá se — neb značí jiného cos oltář onen, než nedostatek víry v modly Vaše, strach bezděčný a vytušenou bolest?« V době, v níž již se dávno nevěřilo v mythologické náboženství lidové nebylo žádným hrdinstvím hlásati víru v Boha, jediného, stvořitele země a nebe.

Avšak Pavel přece zasazuje na smrt nemocnému řeckému náboženství smrtelnou ránu a má odvahu veřejně tak činiti na areopagu, místě to oficielním. Odvolává se předně na svědomí a dále na výrok, hellenského básníka, tvrdícího, že jsme všichni lidé, ba celý kosmos jedné krve. Kterak tedy Bůh může být podoben modlám? To všechno asi učinilo dobrý dojem; když ale mluvil o Kristu, jenž jsa na zemi podal důkazy své božské přirozenosti a jenž konečně vstal z mrtvých, tu asi již měl málo vděčných posluchačů, neb na z mrtvých vstání Řekové nejdéle nechtěli věřit. Ale významné jest, že si tento argument čisté víry a zázraku nechává až naposled a uvádí ho teprve, když smí se naditi, že průběhem celé řeči, jež se pohybovala na dráze logiky, posluchače již pro sebe získal. Macharův Pavel vypravuje svůj životopis, aby tak podal příklad divotvorné moci křesťanství, zase v úplném ideovém souhlase

s biblí, třeba že v bibli samé se tak neděje. Visí, kterou měl cestou do Damašku, má v oné podobě, jak ji bible vypravuje o Štěpánovi. Takové ideové půjčky výborně působí. Ku konci poví Macharův Pavel Řekům důrazně a zřetelně rozdíl světového životního názoru řeckého a křesťanského: odložit hrdost, sám sebe zapřít, hrdost ducha svého Mu složit k nohám, zlomit pýchu svoji a odevzdaně žíti v něm a pro něj; — a tím zase básník činí obraz bible úplným a zaokrouhleným.

Tomu Atheňané jistě výborně rozuměli, jsouce v takových abstrakcích vychováni.

S touto scénou v Athenách těsně souvisí báseň »Umírající biskup«. To, co Pavel dobře viděl a otevřeně nepověděl, stalo se brzo všeobecně známým všem křesťanům. Den zkázy světa, den posledního soudu není přede dveřma; jedná se o žití a o boj. Umírající biskup praví ku svým ovečkám: »Nerozuměli jsme slovům páně: Zařiďte církev Jeho, aby žila, dokud je světu tomu přáno žíti. Ji udělejte duši světa toho, pak její život bude žitím jeho. Pán nepřišel... Je svatá vůle jeho. Vy nečekejte v zoufání a stesku, však jednou rukou onen chrám zde stavte a druhou odrážejte nepřítele. Je nutný boj a potřebná je práce. I příbytky si zde postavte pevné, jež vzdorovati mohou věkům mnohým, v nichž žijte vy i ti, kdož přijdou po Vás.«

Následující báseň »Ad bestias« nás uvádí drasticky v tento boj. Strach před smrtí přemožen enthusiasmem mučedníků; o těchto pronásledováních několik vět. Uveďme si na mysl v několika rysech historickou pravdu v té příčině.

Kdyby se mělo věřit církevním tradicím, pak brodili se křesťané dobou Neronovou počínaje s krátkými přestávkami až do Milánského ediktu tolerančního v moři krve; pak byli římští císaři vesměs krvežíznivci a nepřátelé křesťanů. Tvůrce nynějších našich názorů na římské státní právo, Mommsen, poučuje nás však správně o právním poměru mezi římským státem a křesťany; víme, že jen několik císařů pronásledovalo křesťany intensivně, víme, že pronásledování křesťanů vyvolávána bývala ponejvíce libovůlí některých místodržitelů římské říše, a že to, co úřady přimělo k zakročení, nebyla náboženská nenávisť, nýbrž důvody politické správy, ohrožení veřejného pořádku, nebo státní autority. A sám církevní otec Origines (180) praví, že křesťany zemřelé z pobožnosti lze snadno spočítati.

Známá je tolerance Římanů vůči cizím vyznáním. Kolik set, ba tisíc kultů bylo recipováno! Božstvu ovšem, jež nebylo recipováno, nebylo dovoleno se veřejně klaněti, ani židovství, ani křesťanství. Ovšem u žida činila se jedna výjimka, u křesťana nepřípustná. Židé nebyli nuceni dle římského způsobu vzdávati česť geniovi císaře, poněvač byli národem a zdálo se to býti jaksi příkazem vyšší spravedlnosti od příslušníků »národa« nežádati něco, čemu by se Říman sám nikdy a nikde v cizím prostředí nepodrobil. Ale křesťané byli pouhou sektou, sdružení lidí, stavších se nevěrnými názoru svých otců (což vždy bylo velkým zločinem v Římě) a křesťané byli odpůrci přinášení obětí (což bylo v Římě totožné s velezradou). Proto bývali křesťané trestáváni nikoliv, že byli cizího vyznání, nýbrž proto, že jevili odepřením obětí dle antického názoru nepřátelství vůči vlasti. »Odepřeli poctu obrazu císařovu!« Proti každému sdružení byl římský stát vždy nedůvěřivý, sotva byla dovolena pia sodalita nebo sbor hasičů. Zdálo se vždy, že jsou nebezpečny suverenitě státu. K tomu se přidružilo tajnůstkářství prvních křesťanů; tajné schůzky daly podnět ku bájkám o nich, horších všech krvavých.

Schimatikové mezi křesťany často nařknuli své odpůrce z nejhorších zločinů. Co se týče císařů a jich úřadníků, třeba předem podotknouti, že historická věda v Neronovi, oproti učení církve, vůbec náboženského pronásledovatele nespatřuje. Když Řím z většího dílu stal se obětí plamenů a Nero ze žhářství byl podezříván, hleděl, snad poštván lůzou, podezření obrátiti na tajnůstkářskou sektu křesťanů, kteří byli před soudem nařknuti z nenávisti proti lidskému pokolení (odio generis humani). Tacitus praví, že tento zločin byl jím více dokázán než žhářství. Toto soudní řízení tedy náboženským pronásledováním nebylo. V tomto dosti ojedinělém případu neprojevoval se žádný systém.

Rovněž případ konsula Domitilla a jeho manželky není případem pronásledování křesťanů. Domitian je hnal před soud, protože odpadli od přirozené jim víry a nikoliv proto, že se přichýlili právě ku křesťanství. A pohnutka jeho počínání byla nenávist proti osobám, jichž chtěl zničiti a nikoliv proti nauce křesťanské.

Za časů Trajánových zaznamenáváme událost směrodatnou pro chování se vůči křesťanům.

Mladší Plinius, (112/3) místodržitel v Bythinii, měl za úkol ve svém území potříti všelijaká združení a družstva. Plinius byl nucen často souditi křesťany, které zášť, udavačnost neb politické provinění před jeho stolec přiváděli. Plinius nutíval obyčejně i ty, kteří se přiznali, by čin zapírali a přiměl mnoho těch, kteří mu byli jako křesťané udáni, že zapřeli svou víru a na důkaz své hodnověrnosti obětovali před obrazem císaře u bohů, takže je mohl ihned obžaloby sprostiti a dáti jim svobodu někdy pod podmínkou, že Krista zaklínali.

Ale přece si neví rady a pomoci s křesťany. Vypravuje nám o nich, že se scházívají v určitých lhůtách při východu slunce, že prozpěvují modliby a hymny ku Kristu, že se navzájem pod přísahou zavazují nedopustiti se krádeže, loupeže, cizoložství, falešného svědectví, zpronevěření atd.

Jak prý s nimi má naložiti, ptá se císaře. Na to Traian odpovídá, aby jich ex officio (úředně) nepronásledoval, aby se tajné jich udavačství nepřipouštělo. Kdo jsa obžalován z křesťanských bludů, tvrdí nesprávnost žaloby a vzdá ihned předepsanou poctu císaři obětí, najdiž i je-li podezřelý, milosti. Jen aby tedy se nepřiznávali! Byť toto počínání bylo snad právnickou nestvůrou, přece i bez výkladu je zřejmý humanní úmysl. Stát a magistrát netouží trestat a usmrtit co největší počet křesťanů, nýbrž hledí jich zachránit často dobrotivým přimlouváním, někdy i dávkou humoru. (Viz Macharova křesťanka.) Úředníci byli vysoce vzdělaní, šlechetní mužové; často stoikové, epikurejci, neb skeptikové, kteří v křesťanech zřeli lidi duševní chorobou stížené. I vynalézali jim právnických vytáček, aby je zachránili. O nějaké krvelačnosti nelze mluviti.

Ta krev, jež byla prolita, tekla více následkem touhy po slávě mučednické, po shledání se s Kristem atd. Pro věřícího bylo mučednictví nejvyšším blahem, skýtajíc generální absoluci, tedy jaký div, že obžalovaní prosí o smrt, o upření milosti, že sami na sebe žalují, že přerušují řízení soudní, že dokonce bestie proti sobě rozzuřují a štvou (viz »ad bestias« — křesťanka).

Toto chladné odmítání křesťanství jeví Marc Aurel a Antonius Pius. Marcii, souložnici Commodově potkáváme v básni »V ovčinci«. Stala se křesťankou snad proto, aby jsouc hříšnicí, vydobila si místečko v nebi. Pramen této básně jest tak zvaná Φιλοσοφούμενα Originova (nesprávně autorství jemu připsáno).

Roku 1842 vyslal francouzský ministr Willemann několik učenců na horu Athos. Našli tam tento řecký rukopis, jenž později byl poznán jako dílo nějakého polemisujícího presbytéra. Hyppolit, biskup, jemuž snad bylo v kariéře ukřivděno, nadává v ní na život a působení biskupa římského Callista (217—222). Kallist byl otrokem a obdržel od pána svého peníze, aby je na dobré úroky půjčoval. Tento bankéř za nedlouho oznamuje svému pánu, že peníze ztratil. Pán žene bezohledně otroka ve mlýn, aby šlapal honící kolo. Odtamtud osvobozuje jej obec křesťanská ze soucitu s bratrem, za nějž se Kallist chytře vydává. Osvobozený se opije a bloudě z krčmy do synagogy židů, sprostě jim nadá. Za toto chování dostane se do dolů v Sardinii, kde s mnohými křesťany bylo mu pracovati ve stříbrných dolech. Marcia vymůže u svého císařského manžela amnestii pro hrstku křesťanů, které biskup za hodny poznamenal a ačkoliv Kallist mezi nimi není, podaří se mu vyslance Marciina přemluviti, že byl přibrán do skupiny propuštěných. V Římě pak nakloní si obmezeného biskupa Zefirina, stává se církevním hodnostářem a konečně po smrti biskupa Zefirina římským biskupem. Hyppolita obec při volbě odmrštila, pročež asi zmíněný spisek vznikl.

Jsa biskupem zasahuje náš Kallist do hádky o Trojici, tvrdě, že bůh otec a syn jsou osobou jednou. A dále jak cituje Machar:

Z ženatých mužů volí kněze obce,
v chrám dovoluje přístup hříšným lidem
a cynicky se směje, že prý Kristus
sám oddělí si koukol od pšenice!
A nezamítá svazky žen a mužů,
v nichž žijí bez kněžského požehnání,
ba ženy, jež své děti odložily,
nechává přistupovat k stolu páně
a slaboduší jsou tím omámeni. —

Uvedený spisek podává nám tedy příklad, jak křesťan prozrazuje, co se v ovčinci děje. Činí tak, by se pomstil, že sám nebyl zvolen za biskupa římského. Takový byl život individua, jež bylo uznáno za hodné státi se biskupem římským!

Machar zde nic tendenčně nepřibarvil. Zapomenutý spisek onen prostě podal s jasným vyzváním discite momti.

Korupce vnikla do ovčince od toho okamžiku, co se křesťanům vedlo lépe. Dobré bydlo stalo se jim nebezpečnější než trpké zkoušky osudu. Kallist jest obratným mužem světa, který se hlavně stará o svou biskupskou moc a o apoštolské prostotě nic už neví. Chytrá politika jest jeho hlavním zaměstnáním, a politika ta záleží v udržení přízně voličů a v otrockém respektu podřízených kleriků. Těmto ruší dobrý obchod, nezamítaje svazky žen a mužů bez jejich posvěcení, usnadňuje pokání a last not least, otec a syn jsou mu jednou osobou, dobře jsa si vědom, že víra se musí vystříhati každého přibarvení rozumového a že je pro ni nejlépe, káže a žádá-li bez okolku to, co je absurdní. (Credo pria absurdum est.)

Císař Decius, první systematický pronásledovatel křesťanů, měl asi již jasně tušení, že se s biskupem římským přihlašuje budoucí světová velmoc. Římský klerus nesměl tehdy po 16 měsíců přistoupiti k volbě nového biskupa. Tehdy byly křesťané systematicky přinucováni k pohanskému kultu; hledali-li svou spásu v útěku, zabavilo se jim jmění, zůstali-li, byli trestáni smrtí neb vyhnanstvím. Mnoho křesťanů tehdy odvolalo, jak nám vypravuje klassický svědek, církevní otec Cyprian; jest rozhořčen nad tím, s jakou rychlostí křesťané byli ochotni pohanským bohům obětovati. Sám také zachránil se útěkem, ale za Valeriána se navrátil, stal se mučedníkem a jeho sláva není ničím poskvrněna.

Nádherná báseň »Diocletian« předvádí nám posledního velikého pronásledovatele křesťanů. Galerius přemluvil velikého státníka, že jest jednoho boha, jednoho císaře zapotřebí. A tu pak stalo se něco hrozného. Veliký počet poddaných byl zničen. Ale tento útok dostavil se pozdě.

(Dokončení příště.)

ROBERT TURKA.

NÁRODNOSTNÍ STATISTIKA NA TĚŠÍNSKU.

Jevištěm národnostního boje mezi dvěma slovanskými národy je východní část Slezska — Těšínsko. Kromě Bukoviny a Těšínského Slezska není snad v Rakousku země, kde by národnostní poměry byly tak spletité. Češi a Poláci tvoříce na jedné straně navzájem se svářící slovanskou většinu v zemi, ovládáni jsou německou menšinou. Ciferný poměr, který třeba k jasnému názoru o poměrech slezských znáti, je tento:

Češi 22·05% Poláci 33·2%

Slované 55·25% Němci 44·7%

K cifrám těmto nutno si však přimysliti, že získány byly úředním sčítáním lidu dle pověstné rakouské speciality »řeč obcovací«. A právě o této specialitě chci se též zmíniti.

Proč rakouská statistika užívá »řeči obcovací« — pojmu naprosto nejasného — jakožto dělítka a znaku pro lid určitou »obcovací« řečí mluvící, vysvítá nad slunce jasněji ze slov nyní již pensionovaného přednosty centrální statistické komise ve Vídni Innamy Sternegga. Pravilť v »Stat. Monatschr.« v článku »Die nächste Volkszählung« toto: »K úřednímu sčítání dle obcovací řeči sáhlo se v Rakousku r. 1890 (a v r. 1900 jistě též) jen z politických důvodů; statistika nemá na tom žádného podílu.«

Politické důvody! — Innama Sternegg hodně jasně promluvil, mohl přec ještě jasněji říci, jaké to byly politické důvody. Mohl krátce prohlásiti, že sčítání lidu dle »obcovací řeči« mělo za účel stlačiti neněmecké národnosti na míru co nejmenší, kdežto počet Němců na papíře se zvětšil a tím početní význam jejich s všemi důsledky byl nejen zachován, ale i znovu zvýšen. Skutečně také Němci plán vládní dobře prováděli. V Čechách na př. r. 1900 psaly německé listy všech barev, že »toto sčítání

je životní otázkou Němců v Čechách« a udíleny hned pokyny, jak vyráběti Němce uměle. Tak stalo se, že ve všech místech s českými minoritami aneb v místech, kde německé minority mají moc v rukou, ztratili jsme tisíce českého lidu, jenž označen byl s německou obcovací řečí.

Marné byly kroky, které podnikány byly s české strany, aby nesprávné neb vynucené údaje v sčítacích arších byly opraveny. Odepřeno bylo i českým poslancům v sčítací materiál jen nahlédnouti. Benevolentněji však zachovala se vláda k německým žadatelům, jimž sčítací materiál byl dán k disposici pro »vědecké« účely. (Prof. Rauchberg a jeho »Sprachenkarte von Böhmen« atd.) Stalo se dokonce, že němečtí pracovníci vydávali pojednání na základě úředních dat sdělená dříve, než tato byla publikována. A s publikací si slavná statist. komise příliš nepospíšila. Tak »seznam obcí« pro Slezsko (Gemeindelexikon) vydán byl teprve sedm let po sčítání lidu t. j. r. 1907.

Jakou cenu taková práce má nyní 7 let po sčítání, pochopí každý, kdo zná na př. poměry národnostní a vzrůst obyvatelstva v okolí Ostravy.

Že rubrika »obcovací řeč« nemá žádné ceny, lze dokázati na mnoha případech drasticky, ba velmi drasticky. — Některé zajímavosti ještě připomeneme a objasníme.

A nyní, proč bráníme se sčítání lidu dle »obcovací řeči«? — — Z toho prostého důvodu, že počínaje německými pracovníky, přes osvícené hlavy některých německých vědců až k vládě, zaměňuje se mlhavý a široký pojem »obcovací řeči« určitým pojmem »národnost«, dále že skutečným poměrům neodpovídajících statistických dat o národnosti obyvatelstva používá se při sdělávání elaborátů politických a to ještě s pověstnou rakouskou spravedlností. Co bylo podkladem k národnostnímu rozhraničení volebních okresů v Gautschově volební předloze? atd., atd. Zvláště tento případ, kdy falešné cifry mluvily v dalekosáhlý politický prospěch Němců, nutí nás k tomu, abychom důrazně ohradili se proti dosavadnímu nevědeckému a nepoctivému způsobu určování národnosti při sčítání lidu.

V Těšínském Slezsku zvláště »důmyslně« při sčítání počíná si bývalý okresní hejtman Werlík z Fryštátu. Češi z Rychvaldu a odjinud stěžovali si, že jsou zapisováni co Poláci. Pan hejtman chtěje určiti jejich národnost (ne »obcovací řeč«) vybral mudrlantsky zkušební kámen: »Co je to?« — ptal se, ukazuje na prkno. »To je deska«, odpovídali stěžovatelé. »Tož vidíte, že jste Poláci«, potěšen vlastním úspěchem rozhovořil se učený pán. — Dle této methody by se ve Slezsku nenašlo vůbec Čechů, poněvadž slezský Čech užívá jen významu deska.

Jak potom výsledky sčítání shodovaly se se skutečností, ukážeme dále.

Za dvě léta konati se bude nové sčítání lidu. Nemáme-li znovu býti ošizeni o desetitisíce našich příslušníků, musíme se starati o to, aby příští sčítání nedělo se již ve znamení »obcovací řeči«, ale aby dle slov Innamy Sternegga »z politických důvodů«, provedeno bylo přesně, vědecky a bez nátlaku při hlášení národnosti.

* * *

I. Soudní okres Frýdecký a město Frýdek.

Okres tento možno zváti ryze českým a tak zvané ryze německé území v Čechách vypadalo by v porovnání s tímto okresem jako pestře pokreslená látka vedle čistě bílého plátna.

Kromě 5 obcí (Leskovec, Ratimov, Staré Město, Šenov, Stř. Bludovice) nenajdeme v celém okrese minoritu polskou neb německou, která tvořila by 10% obyvatelstva. I oněch 5 obcí má silné české většiny.

Dle úř. sčítání jest:

v Leskovci: 956 Č = 55%, 367 P = 21%, 409 N = 23%;
v Ratimově: 1828 Č = 89%, 152 P = 7%, 65 N = 3%;
v Starém Městě: 1504 Č = 88%, 38 P = 2·1%, 167 N = 9·9 %;
v Šenově: 2606 Č = 89%, 294 P = 9%, 49 N = 1·8%;
v Středních Bludovicích: 588 Č = 72·7 %, 212 P = 26·5%, 7 N = 0·8%.

Příčinou národnostního poměru v Leskovci jsou jednak blízké průmyslové závody. Neblaze působí také škola. V Leskovci tvoří číslo Němců vedle skutečných Němců »dajčfrajndlich« Češi. Polský živel sestává z přistěhovalého dělnictva.

V Starém Městě nacházíme tytéž poměry. Více pozornosti zasluhuje Ratimov. V poslední době působením některých úředníků z továrny na cellulosu založen byl odbor »Nordmarky« — nebezpečný! Nej-

agilnějším předbojníkem germánským je tamní poštmistr, rodem Čech z království. Nemravný příklad jeho působí velmi nepříznivě. V poslední době přinesly české listy zprávu — nevyvrácenou a žel, že pravdivou — že nástrahám ratimovských Němců neudolali někteří dosud upřímní našinci a navštívili ples »Nordmarky«. Zdánlivě malicherné, ale pro poměry ratimovské a slezské velmi charakteristické. Vážné hlasy ozývají se a prorokují pád českého dosud Ratimova.

Šenov s polskou 9% minoritou leží blízko uhelných šachet a tím vysvětluje se přítomnost polského živlu.

Střední Bludovice se 26% minoritou polskou leží na přibližné, uznávané i neuznávané jazykové hranici česko-polské a sousedí s jedné strany s českými, s druhé strany s polskými obcemi. V Stř. Blud., majících 7 Němců, daroval jeden z těchto sedmi Rohrmann 300.000 K Šulferajnu k poněmčování Těšínska. Peníze krvavě vydřené slovanským dělnictvem na slovanské půdě!

Frýdecké poměry jsou stále předmětem novinářských článků, jsou tedy dosti známé. Domácí obyvatelstvo počítá se za »Frýdečony«. Je to jakási národnostní specialita. Nechtějí se totiž otevřeně projeviti ani jako Češi ani jako Němci. Schází tu národní uvědomění a trochu ohně. V přítomné době se začíná život silně probouzeti. »Těšínské Noviny«, které nyní vycházejí ve Frýdku a přísně kontrolují radnici frýdeckou, již mají Němci v rukou, mohou v národnostním ohledu mnoho prospěti. Jen třeba stále stejné energie. I politický klub, bude-li dále pilně pracovati, může německou frýdeckou radnicí otřást.

Vinu na neutěšených poměrech Čechů ve Frýdku nese kněžstvo. Lidu, silně katolickému, hravě by kněžstvo vlilo do duše trochu toho vědomí o národní příslušnosti. Vidíme však jen smutné zjevy. Při posledních volbách obecních volil Čech děkan se schátralou radniční stranou proti Čechům. Je potom přirozeno a dlužno s povděkem vítati, když sociální demokraté společně s ostatními lidmi dobré vůle usilují o nápravu a reklamují právo pro odstrkované Čechy, kteří dosud jsou dobří jen k tomu, aby přispláceli obrovské sumy na »vzorné« hospodářství frýdecké radnice.

Ač soudní okres Frýdecký (bez města Frýdku) má 39.112 Č = 94·6%, 1639 P = 3%, 971 N = 2%, přec není v okrese jediné měšťanské, natož střední školy české. Němci jsou velmi dobře opatřeni; mají ve Frýdku něm. měšť. školy a gymnasium. A tak vidíme, že pro 39112 Č není ani tolik různých škol jako pro 4333 N (počítaje v to i »Němce« ve Frýdku městě.) Vláda, kdyby měla špetku spravedlnosti, postarala by se, aby kulturním potřebám českého okresu bylo vyhověno. Známo však, že od vlády, která Frýdecko obšťastnila c. k. okr. hejtmanem Gelenĕm, nemůžeme po dobrém a v klidu ničeho očekávati. Má-li Frýdku i celému českému okolí býti pomoženo, musíme si pro Frýdek vybojovati školství! S opovržením mluvíme o Prusku, jak utiskuje Poláky. A co se děje u nás?!

Frýdek, mající dle úředního sčítání 55·4% Čechů a jen 38·4% Němců (6·2% Poláků), nemá ani české veřejné školy obecné. Ú. M. Š. již od r. 1889 vydržuje ve Frýdku školu, které za 19 let dosud nemohlo býti uděleno právo veřejnosti, poněvadž školní úřady najdou vždy (prý) nějakou »závadu«, ale konečně z toho jediného důvodu, že radnice tomu nechce.

KOMENTÁŘ.

LIDOVÁ POVAHA U NÁS A V JINÝCH SLOVANSKÝCH LITERATURÁCH. (Pokračování.) »Babička vzala tři štipce země a hodila na kbelnické pole jako do otevřeného hrobu. Ostatní učinili podle jejího příkladu. Zase tiše zaplakali, ale Šindelářka vrhla se na pole tváří, rozprostřela se po něm, rukama prsť drápala, k čelu i k ústům přikládala, líbala, slzami polévala, volajíc:

»Mně obzvláště odpusť, Kbelnice, já jsem hlavní tvoje vinnice!«

Kniha tato je velice subjektivní; Holeček tu uvádí do popředí své zásady o charakteru lidu českého a jeho minulosti. Je tu mnoho theorie a psaní pátera Sterzingera je nepoměrně dlouhé a příliš se z něho vycitují zásady autorovy. Také ke konci první kapitoly se zbytečně připravil

o effekt, prozradiv, že Kbelnice hoří. Oheň Kbelnice, při němž zahyne Šindelář, je líčen plastičky a předčí podobné sceny u Adal. Stiflera neb Ant. Čechova. Je v tom něco úchvatného jako u Hamerlinga. Hrůzou naplňuje scena, kde těkavý, dobrosrdečný Špírek o mumraji si vybéře za společnici smrt. Tu je symbolika a hrůza větší nežli u Maeterlincka a jiných modernistů, kteří uměle a divadelnicky chtí tento pojem vsuggerovati čtenáři nebo posluchači.

Poučný je rozdíl povah vznětlivého, na čest dbalého Špírka, pána na Malovičkách a praktického Kužele, jinak kopy podšité, a rodiny jeho. Milá povaha Madlenky Špírkové, krásného typu naší české ženy – žena poklad drahý, jak už v evangeliu čteme, žena, v jejíž náruči se i lehčeji umírá. Mezi českými typy se ostře odráží žid Muttermilch, najednou spojenec knížete, jehož sebevědomí vzrůstá podle tíhy zlaťáků a vlivnosti.

Ale jinak je tento díl knihou smutku a bolesti, v níž skoro každá kapitola tvoří svůj zvláštní celek. Kniha smutků a bolestí, čili jak ji autor sám nazývá »Rok smrti«.

A tady zabočiti musíme k thematu, v čem spočívá podstata české povahy, oné záhadné povahy, která právě v nejchoulostivějších momentech ukazuje své slabosti, ať jako nevyspělé děcko politické nebo jedinec v společnosti a v jiných poměrech. Už jinde jsme vyložili, jak se tresce každé generalisování, a že zlou krev u nás dělaly definice češství podle Denise; definice tyto se liší, když pohlížíme na češství Svatopluka Čecha, nebo na češství našich lidí s českým provincielním rozhledem od řepišť labských k Podkrkonoší a Pošumaví, kteří už Moravy nebo Vídně neznají, kteří loď znají nanejvýš od pobřeží Palackého, českých lidí, kteří v cizině dovedou se smlouvat – německy a pít pivo s Němci. A jinak nutno hledět na široké vrstvy českého lidu, jehož repraesentantem je sedlák, jednou bezohledný drnohrýz, člověk bez citu, po druhé člověk srdce, nositel nejkrásnějších lidských vlastností. (Partie tato byla psána v lednu; škoda, že nemohu připojiti jako pokračování aspoň několik slov o témže předmětu z knihy Dra E. Chalupného »Havlíček«. Přišla v poslední chvíli před odjezdem na jih.)

Jisto je, že Holeček trefil na pravou strunu, když nazval celkovou náladu naší duše »resignací«. »Duše naše se nese k mučednictví, nikoliv k hrdinství.« Passivnost je základem naší duše; k úzkému horizontu našemu, nedostatku smyslu pro celek a disciplinu se přidružuje nedostatek vytrvalosti, tuhosti. A to je divné, že cizinci se naše uzavření do neštěstí, v němž konečně nalézáme svou útěchu, potěšení, osud, předurčení, vše to zdá neprávem vytrvalostí. Nikoliv, my jsme děti rozmaru a hlavně v politice se dáváme voditi ještě citem.

Práce programová se přenechává jednotlivcům.

Také to je příznakem našich lidí, že se zahrabou a schoulí do svých zájmů jako jezevec, mají radost, řekne-li se pravda, ale o rozbor její se dále nestarají.

Naši lidé mají arci lacinou výmluvu na horkou půdu Vídeňskou. A zatím by bylo dobře, kdyby se čeští krajané rozhlédli po vlastních krajích a hledali příčiny svých slabostí doma, ve veřejném životě i ve vlasteneckém spolkaření.

Už dosti trpkostí!

Šlechta nám schází a lidé evropského rozhledu – víc charakteru máme zapotřebí a méně různých veličin. Velikou chybou je, že skoro celý politický, literární a vědecký život je soustředěn v jediném centru. Už kdybychom měli druhou universitu!

Ale nesmíme také zavírati oči před dobrými vlastnostmi, které přece všude nalézáme. Ba i samobytného a samorostlého mnoho najdeš, zvláště v krajích, které neodložily starého kroje, starých zvyků a bohaté zásoby národních písní. Písmáctví, rozumářství a umíněnost, příslovečná »tvrdá palice« vyznačuje naše lidi, zvláště starší generace.

Kniha Holečkova »Země« je bohata, ba příliš bohata na tyto generalisované pravdy o našem národu. Interessantní je jeho ponětí Husa (dychtěním o spojení s Bohem) a vykládání některých vlastností našich ze společného prazdroje slovanského (že díla započatá nedodělává). Mnohá vlastnost tato se vleče veškerým pásmem našich dějin a po dnes se u nás jeví.

Holeček spojuje v sobě umělce, ethnografa a politického traktatora. Všech šest knih spočívá na společné základně; je to jako pohoří, v němž každá kniha zvláště rozebírá jednotlivé typy, ale všechny dohromady spojuje spodní struktura národní české, zde jihočeské duše, jejímiž nejslavnějšími představiteli byl Hus a Chelčický.

Naše písemnictví je vedle ruského nejbohatší na tento nový druh ethnopsychologické literatury. Uvidíme, že jinde se ještě s takovým interessem neprobírali v kořenech lidové duše. (Pokrač.)

SOCIÁLNÍ OPTIMISM. Chceme viděti zcela nesprávně, myslím, antagonism mezi vědou a vírou. Není ho ve skutečnosti. Naopak. Zdravý a krásný vývoj, jenž nevede do slepé uličky, může býti jen tam, kde věda a víra existují v pevném a logickém spojení. Ovšem, jest nám viděti tyto pojmy v jejich celém, vážném a hlubokém významu a nikoli v jeho chatrném paskvilu ze slovníku novinářského a agitačního. Víra je prostě něco více než slepá nevědomost, hlupota, neochvějné stoupání ve stopách toho neb onoho kléru; a věda jest něco více než konstatování a škatulkování malinkých fakt ze všech tří říší.

V naší době, kdy třeba ještě tolik bořiti a popírati, chválí se velmi často a právem skepse jako činitel kulturní; jen se někdy zapomíná, že skepse zdravá a plodná jest jednou stránkou téhož karakteru, jehož druhou stránkou jest víra. Skepse bez víry jest činitel stejně reakcionářský jako víra bez vědění.

Čím kdo více ví, čím poctivěji a vroucněji pracuje, tím skeptičtěji přistupuje k předchozím výsledkům a tím větší pochybnosti má i o díle vlastním, ale, řeknete, dovedeme si ho představit současně bez jisté důvěry v dílo již vykonané a bez víry v konečný zdar jeho práce? Jsou chorobné výjimky různého stupně, aby potvrzovaly

pravidlo, ale nebylo by rytmu v lidském vývoji, kdyby víra nebyla jeho hnací silou.

Věda bez víry registruje, ale nečiní objevů; víra bez vědění končí v klerikalismu (všelijakých barev). Věda bez víry je studená a sterilní jako staropanenské tělo, jemuž nebylo dopřáno rozkvésti; víra bez vědění jest temná a ztuchlá jako vzduch starodávných žalářů: dogmata jsou stěnami a mřížemi toho žaláře a kdo je přijal, nesmí na slunce a čistý vzduch, aby nevrávoral a neklesal.

Naše denní boje zmrzačily mnohé zájmy, neboť lidská řeč je nedostatečná a všední slovník ještě chatrnější. A tak vyslovíme-li slovo »víra«, mají vrstevníci naši představu toho, o čem faráři na schůzích selských hlásají, že toho vzíti si nedají. Ale tato »víra« jest vírou bez vědění, jehož nemá a jemuž odpírá. Tato víra, toť zbytek ze rmutného nánosu věků, přes nějž věda silná a věřící musí se převaliti jako dravý proud, aby z posledních jeho kamenů zbyly na konec jen zcela nevinné oblázky na dně jejího řečiště.

Víra v boha kněží, vznikla v dobách, kdy člověk ničeho nevěděl a vzniká u lidí, když ničeho neví. A vše, co z ní pochází, a vše, co s ní souvisí, vzniká z nevědomosti. Mluvím o víře v boha kněží, neboť jsou i zcela neškodné víry v bohy básníků nevinné a sladké. Je možno hledati fauna chlupatého v bukových lesích, je možno cítiti se synem Heliovým, a je to nejsoukromnější záležitost pod sluncem. Je také možno rouhati se komusi na nebesích, kdyžtě není sil nebo odvahy vrhnouti se na lidi. Ani po tom nikomu nic není, pokud se nepovažuje za strážce paragrafů, jejichž život jest vteřina.

Víra v boha kněží uniká však z lidí půdy vzdělávané jako vlhkost ze země pod jarními větry. Nevědomost ji předchází. Ale lidé, kteří mají vědění dobrého i zlého, nezůstávají bez víry. Rodí se s vírou jako s jinými pudy a věda osvobozuje ji ze zajetí hlupoty, tu prastarou víru, jež uchovala lidstvo zemi: víru v člověku.

A této víře dnes můžeme říkati **víra kulturní a sociální.**

Kde pramení? V životní síle zdravého organismu, v energiích, jež člověka pudí k činnosti více než chlebodárné a více než odpovídající boji o život. Tyto energie, jež netřeba tu analysovat, jež však učinily schopnosti i touhy člověka tak nekonečně rozmanitými, udržují v něm stejně skepsi k tomu, čeho dosáhl a co dovede, jako víru v to, že dovede a dosáhne nepoměrně více, skepsi a víru jako dva spojence životní síly, jež ji pobodávají a pobodávati budou, dokud vývoj lidský půjde ku předu.

Živlem **náboženského člověka** byla nevědomost; nechápaje země aniž sebe samého, negoval život a své pudy, jež ho k němu měly. Jeho víra bez vědění hledala půdu pro jeho ideální představy mimo svět, v nadsvětí nebo v podsvětí. Ale nezdolná životní síla vedla ho zároveň k poznání, a tak vznikal **člověk kulturní,** který, když rozšifroval polovinu tajemství, pojal víru v sebe, jež provázena věděním, žene ho k nejsmělejším cílům. Víra v mocnosti nadpozemské a podsvětní, pokud v něm ještě trvá, rozplývá se v básnických fantasiích, ale jeho víra nejvroucnější a nejpevnější, ukázněná bratrsky vědou, zůstává na zemi a všecky své naděje upíná ke kulturnímu a sociálnímu vývoji lidstva.

Víra kulturní a sociální je zdrojem všech úsilí, všech zápasů a všech činů, jež nazýváme ideálními a jejím nejvyšším cílem je krásný a harmonický život na zemi.

Víra je vzpruhou a věda methodou na této cestě k jasné budoucnosti člověka. Víra je základem kulturního a sociálního optimismu, nevěra základem pessimismu. Ale zdrojem nevěry je nedostatečná životní síla, chorobný organism, zlomené energie: pesimism je nemoc, je-li hluboce založen, není-li jen maskou nevědomosti.

Toto jest však případ nejčastější. S pohrdavou a zvýšenou skepsí odmítá se zejména ta část víry v člověku, jež vede zástupy v zápas o nový život sociální. Ale za touto povýšeností, za touto maskou shovívavého úsměvu najdeme vždy zcela prostou nevědomost.

Je to již velmi stará písnička, že i lidé vynikající v jednom oboru lidského tvoření, jsou analfabety v mnoha jiných oborech, ale nejen těch, jež jim právem mohou býti lhostejny zejména v době naučných slovníků, nýbrž i tam, kde stojí před nejnaléhavějšími a všeobecnými problémy doby. A kde není vědění, tam jest nejlepší půda pro víru v dogmata.

Neznajíce ani abecedy současného života sociálního, jeho vývoje, tendencí a nezvratných nutností, tito sociální »pesimisté« dovolávají se ošumělých dogmat, aby mohli zůstati doma, když jiní bojují. Není pak ničím již podivným, že i při značné inteligenci a kulturní vyspělosti své podávají nám současně důkazy svého cítění náboženského po nejstarodávnějším způsobu.

Krátce: sociální pesimism pramení z choroby nebo z hlupoty, sociální optimism však jest výsledkem zdravé vitality kulturního člověka.

S. K. N.

HANUŠ JELÍNEK: MELANCHOLIKOVÉ; studie z dějin sensibility v literatuře francouzské. — Vyjděme z téhož předpokladu, že totiž sedmnácté a ještě víc osmnácté století francouzské znamená citovou prázdnotu anebo faleš pod duchaplnou vybroušeností, a rozkvete nám historie sensibility těmitéž směry a formami jako p. Jelínkovi, neboť jsou tak přirozeny a tak mnohými částmi pravdivy, že zdají se obsahovat pravdu celou. A není předpoklad snad správný? Skoro. Jistě aspoň oprávněný, když uvážíme, že nešlo autorovi o celkovou historii určitého období, nýbrž o vyzdvižení, o architektonickou modelaci jediné jeho složky, nejvýraznější sice, ale přece jen jediné. Z toho stanoviska je kniha nejen v premisse, ale i v dedukcích pravdivá a nová; nová ne vším materiálem, ale jeho aplikací.

Vylíčuje životní ubohost galantního století, stesk z niterné prázdnoty, jenž až lámal svoje vyznavače a poddané. Do toho období dává zaznít prvním předzvěstem nové doby, neliterárním ještě, ale živelně odbojným. Láska jeptišky Mariany, jak ji horoucně vyznala ve svých listech, obdobná životní episoda Julie de Lespinasse, jsou mu zřídlem citového oprostění, z něhož pak rychle rostou proudy zachvacující život i umění a jejich vzájemné vztahy. Plejady malých upjaly

se k novému tonu, až pak náhle a překotně vzrostli a hymnicky vykřikli lidé schopní již ne pouhé touhy, ale citového překypění, hypertrofické sensibility až v sentimentalitu vyúsťující. Rousseau, Chenier, Chateaubriand, Sénancour a Constant jsou jich představiteli lidskými i literárními a na nich právě dokumentováno, jak citově degenerovaná duše nebyla s to, aby snesla náhlou tíži citové náplně, a jak tedy na jejím dně ozval se týž výkřik zlomení, zhnusení životem, jaký jejich existenci podmínil a vyvolal.

Tak dovršuje kniha linii melancholické, bolestné rozkoše. Dává však i výhled do budoucnosti, kde romantikové z těchto zárodků vzrostlí dovedou již citový život promítati bohatěji, barvitěji a všestranněji; dává cítit, že vlna nezanikla, že se vypne znovu a výš.

Tedy pokus o určení jedné z nejnosnějších základen romantismu i modernismu. Pokus řadící k sobě individuality mnohdy v celkovém profilu hodně odlišné, ale spojené přece jediným rysem, právě tím, jenž rodí budoucnost. To je na knize historicky nejcennější, jako zas nejzajímavější je bohatá dokumentace životní, jež dává myšlence víc plastičnosti a pravdy, než by ji mohla dát pouze díla umělecká. Obojí akcentuji, neť obé vědomě hledáno a spojeno a neschematisuje látku ani neodtělesňuje, ale nechává ji lidsky hutnou a životnou. To snad dává zapomenout, že podání p. Jelínkovo je tiché a klidné, nevzrušující se ani v kresbě nejpohnutějších okamžiků, nepoddávající se látce a jejímu rytmu nikdy a nikde, ač na svou škodu. *E. S.*

VÝSTAVY KLUBU PŘÁTEL UMĚNÍ V BRNĚ končí asi pro letošní sezonu. Nereferovali jsme o nich v revui, jako se vůbec málo o nich psalo, ač ne zcela právem. Klub přetvořením svým ve tři odbory umělecké rozptýlil finanční síly, jež do té doby výhradně výtvarnictví byly věnovány. Následkem toho nemohl dále vydržovat nákladné místnosti ani pořádati veliких výstav, jež vzruší a dají mnoho námětů, musil se omezit na úkoly menší. Výtvarný odbor rozřešil šťastně nový úkol, pořádav v jediném salonku čtyři miniaturní exposice, jež měly mít hlavně úkol výchovný: ukázal zajímavé individuality, vybral z nich směry různé, aby vysvitla postupně mnohotvárnost snah a cílů – a učil dívat se a hledat, zvykat potřebě radosti z krásy. Prvý a poslední úkol se jistě doplňoval, neboť úzký rámec výstav spojil vždy jen dva umělce, vždy charakterně sobě blízké, tak že nelze si mysliti dojmů ucelenějších a intensivnějších. Pokud pak se směrů týče – první byli grafikové Preissig a Stretti, pak Hudeček a Štursa, jichž profily jsou příliš známy, aby zde musely být určovány; čtveřice jemných sensitivů, často melancholiků, skupina měkkostí technikou a hloubkou teskliveho zření tak podobná starým slováckým zpěvákům, jichž krásné melodie budí v nás sladký smutek. Druzí byli a jsou z mladých. Dva chtějí býti průkopníky nového, Filla a Procházka; zatím je mládí zavedlo jen na scestí, protože naprosto na cizí stezku, na níž musejí zhynout. Ale bylo něco zejména ve Fillových obrazech (čtenář, krajiny), co dávalo tušit, že vedle pouhé novotářské odvahy je tu i síla, která se oprostí a pak svérázně vyroste, ale teprve pak. Dvojice poslední, Horký a Majer, jsou z dobrých hochů, kteří se poctivě učili, poctivě pracují a podávají zatím důkaz, že milují svět a barvitosť jeho a dovedou vyjádřit srdečnou radost ze všeho. Ani oni nevykvasili ještě, ba jejich neklid snad teprve přijde s touhou najít sebe a vpojit svou notu v harmonii velkých. Je jen malý zlomek českého umění posud předveden, ale přece je patrno, že výstavní sezona výtvarného odboru měla svůj vědomý program, a je jisto, že jej příští období bude šířit a doplňovat. Měla-li nejen naznačit, ale i splnit svůj výchovný úkol, nezasloužila malé pozornosti. Aspoň v závěru se zmiňujeme tedy o ní, aby nezapadla bez ozvuku její intence, jež malým jinak skutkům dává pozadí. *E. S.*

ROZPORY MEZI VÝTVARNÍKY MORAVSKÝMI rostou. Objevila se výzva a odezva ve »Snaze«. Sdružení výtv. moravských z nesprávného předpokladu vyšlo a prohlašuje hotový boj výtvarnému odboru Klubu (ač se nám chce věřit, že prohlášení je podvrženo). Bylo nám vždy líto, že jsou neshody mezi výtvarníky, tím více, že jsou si všichni zásadně blízci, a že spory vzešly o věci ryze vnější, administrační. Nenamítali jsme ovšem ničeho proti dvěma skupinám, neboť byly a jsou dokonce prospěšny, pracujíce na rozmanitých programech. Ale aby byly rozeštvány proti sobě, kde není k boji nejmenší věcné příčiny, aby rozkolem obě strany svůj význam snižovaly a poškozovaly tak práce, jež musejí být někdy společně vykonány (výstavní pavillon zemský, moravská galerie atd.), tomu bychom velmi neradi přihlíželi; zvláště když známe poměry na obou stranách a víme, že rozkoly jsou uměle živeny. Nechceme být námluvčími a smiřovači, ale také nechceme, aby do čistě kulturního života byly vnášeny poměry a manýry politických stran. O tom by měli uvažovat, kdo opravdu chtějí dobro a prospěch umění. *E. S.*

PAMÁTKA STÉHO VÝROČI NAROZENÍ FR. MATOUŠE KLÁCELA, jež připadla na počátek dubna, nutí vzpomenouti na tohoto muže, jenž byl nejvýraznější postavou české Moravy od let třicátých do šedesátých minulého století. Klácel byl kněz, brněnský augustinián; jest známo, jak horlivě působil na brněnském filosofickém ústavě v letech třicátých a jak byl pro svoje svobodomyslné názory zbaven profesury. Žil potom v soukromí, pracuje dále intensivně, ale na konec zlomen umlká a odchází. Klácel byl až do padesátých let vůdcem moravské mládeže a až po secessi kněžstva od Národní Jednoty jest vystřídán Sušilem. Od let šedesátých moravský zivot je na veřejnost ryze katolický, a to způsobilo, že v očích potomstva Sušil a jeho přátelé vyrostli v národní reky, v nadlidi téměř, jak je ve svých monografiích vylíčil hlavně Jan Halouzka, a Klácel že byl zapomenut. Dnes se díváme na ně mnohem střízlivěji, a tu jest třeba zvláště Klácela postaviti vzhledem k Sušilovi do pravého světla. Klácel Sušila rozhodně převyšuje; v době, kdy on byl v čele národní práce, jde Morava s Čechami ku předu ruku v ruce, zatím co doba Sušilova znamená krok zpět v šířce a síle národní práce. Klácel byl duch moderní, filosoficky hluboce vzdělaný a pracoval v tomto duchu v několika směrech: jako učitel mládeže, jako básník, jako redaktor prvních moravských politických listů, jako překladatel, filosofický spisovatel i organisátor,

zatím co Sušil v těchto všech směrech se postavil zcela do služeb katolicismu. Dnes jest přirozeně veliká část toho, co hlásali, již zastaralá, ale Klácel je nám právě svou pokrokovostí mnohem bližší než Sušil. Pravým básníkem nebyl z nich žádný, oba chtěli ve svých verších vyjádřiti svoje životní ideje; ale čteme-li dnes jejich knihy, musíme přiznati, že mládež, která ve třicátých letech uměla nazpamět básně Klácelovy, byla mnohem dále, než mládež, jež o třicet let později oddaně se obdivovala básním Sušilovým. Jednotlivci to již tehdy cítili: olomoucké a brněnské časopisy šedesátých let několikráte naříkaly, jak každého, kdo v literatuře chce umění ve všem jeho rozsahu, čeká osud nešťastného genia v augustiniánském klášteře brněnském. Sušil přinesl něco nového jen svou sbírkou moravských národních písní, na níž, jak již tehdy bylo vytčeno, však spolupracovala celá Morava, ale jinak znamená tam, kde Klácel ukázal na daleké obzory myšlení a práce, spoutání všech schopností národa do těsných forem úzkoprsého náboženství a odtrhování Moravy v tomto směru od Čech, kde se žilo radostněji a plněji, protože volněji. A tu náleží Klácelovi jako průkopníku osvěty vděčná a vroucí vzpomínka.

Mil. H.

FRANCISCO JOSÉ DE GOYA Y HUCIENTES (1746–1828). V poslední době teprve se naučili náležitě oceňovati tohoto největšího ze španělských malířů novověkých, který v obsáhlém díle svém uzavírá kus kulturních dějin své vlasti, a tvoří spojovací článek mezi starými a novými. Pařížská škola: Cézannes, Watteau, Van Gogh, Daumier, Manet jest následovnicí školy španělské s Velasquezem, již ukončuje Goya, a nelze si jednu bez druhé mysliti. Uznání plného se ovšem současníkům ještě nedostalo, za to spravedlivého ocenění došel již vzor jejich: Goya, ač jméno jeho u nás přece ještě nepatří k nejznámějším. Jsouť také díla jeho příliš vzdálena a nepřístupna (ve Vídni pouze něco v uzavřeném Albertinu, vedle soukromých sbírek některých). Proto jest jarní souborná výstava Goyových prací v jedné z nejpřednějších uměleckých galerií (obch.) ve Vídni, u Mithkeho opravdovou událostí jak pro laiky tak i pro odborníky, kteří tu naleznou mnohé, co ani tlusté monografie o Goyovi od Lafonda, Oerbela, Hofmanna, Bertelse, Logera nemají. Podařilo se totiž loňského roku galerii koupiti v Madridu a Valencii ze soukromých sbírek některé vzácné originály Goyovy a vymoci si svolení od královské galerie Prado i některých šlechtických obrazáren k zapůjčení jiných děl pro soubornou výstavu, k níž připojeny pak drobnější věci ve Vídni chované. Tím způsobem podán nyní pokud dosud možno bylo, úplný obraz mistra jako portretisty, malíře světců, karikaturisty, satirika, moralisty, a – kulturního historika, píšícího štětcem. Neboť doby, do nichž spadá hlavní činnost Goyova, patří k nejpohnutějším v dějinách Španělska a zrcadlí se také plně v díle jeho. Tehdejší vladař Karel IV. byl pouze hříčkou v rukou královny Marie Louisy, jež v ničem nezadala Pompadource. Korrupce a zkaženost panovala všude, v úřadech, u dvora, ve vojsku a vše pod rouškou jesuitskou nacházelo omluvy nebo podpory. Z té doby pocházejí Goyovy proslulé lepty zvané »Los Caprichos«, šlehající satirou nemilosrdně zpustlost mravů tehdejších, zkaženost a špatný vliv kněžský na lid, jeho pověrčivost, neřesti i bídu. Mezi nimi jest i známý »lékař-osel«. – Pak přišla pověstná guerilla španělská, na počátku XIX. století, kdy lid se postavil proti vetřelci Napoleonovi a po hrozném krveprolití přece nic nevyzískal. Úžasy a děs války líčí opět řadou hrubé někdy nahozených, za to tím výmluvnějších leptů, nazvaných »Los desastres de la querra«. Cykly těmito upomíná na idey našich moralistů – karikaturistů: Kupky a Horálka, s tím rozdílem, že u něho to nejsou fantasie, nýbrž nejkrutější pravda, houfy mrtvol, mučení, zabíjení, znásilňování Španělů, podané s realitou drásavou. Ještě dvě sbírky leptů zasluhují zmínky: jsou to »Los Proverbios« a »Tauromaquia« s podobnými cíly, jako první dvě. V tom se mi zdá spočívati největší význam Goyův, ač ne z úplna; neboť jest považován také za prvního modernistu, dle vlastního výroku: »Učiteli mými byli příroda, Velasquez a Rembrandt«. Tedy předčasně vzniklý naturalismus, pro nějž doba jeho neměla ještě smyslu, ba i dlouho ještě později. Neníť tomu dávno, co byli teprve uznáni Manet, Monet, Van Gogh, u kterých přece Goyův vliv je nepopíratelný. Portrety jeho se vyznačují pohádkovou jemností i něžností harmonie barev, ať kreslí světáky ode dvora, či zápasníky, královny nebo Maje. Jest jich zde sebráno několik, mezi nimi i obraz donny Cean Bermudez z r. 1790 (jenž samojediný representuje cenu 100.000), vyznačující se všemi přednostmi maleb Velasqueze. Podobizna starého důstojníka a zajetí Manoly upomíná silně na Rembrandta rozložením světla; na obličejích královny (dvakrát), markýzy de San Andrés i důstojníků ode dvora, dovedl výtečně znázorniti stopy života jejich, mluvící jasnou řečí i nyní po stu letech. – Z obrazů svatých jsou tu pouze dva, které podávají jen malou ukázku toho umění, kterým počal a skončil. – Těžiště ovšem spočívá v portretech a leptech, které zastoupeny jsou ideálním výběrem, těžko jinak dostupným, poněvadž práce Goyovy jsou roztroušeny po galeriích v Londýně, Paříži, Berlíně, Budapešti a nejvíce ovšem ve španělském Prado. Jako se Berlín chlubil tyto dni soubornou výstavou anglických starých mistrů, může býti Vídeň hrda i na tuto vzácnost opravdovou.

J. K. P.

UMĚLECKÉ VÝSTAVY. Sdružení moravských výtvarných umělců uspořádalo výstavu v Chrudimi, malíř Lolek soubornou výstavu v Moravské Ostravě. V letních měsících uspořádá Sdružení výstavu v Kroměříži. O výstavách přineseme referáty po ukončení.

PHILOKTET. S mistrovstvím neobyčejným v mimice, podání i hlase před vybraným obecenstvem bylo H. Bahrem ve Vídni recitováno dramatické dílo mladého německého básníka svob. pána Karla z Lewetzowů. »Philoktet« jmenuje se svěží jeho drama. Konečně se někomu podařilo proti mátohám básnických schemat dneška postaviti postavu živou a silnou, zažitou a reelní, plnou krve a mužně krásného vzdoru, jehož výraz svou plastickou silou i na jevišti vrýt se musí v paměť dojmem trvalým. Všem recensentům, kteří až dosud o »Philoktetovi« psali, chybí jedno přiléhavé slovo, ale třeba jen je vyslovit, aby ihned v jedno splynulo s celým významem a mi-

mořádnou cenou postavy. Stvořen a podán ve »Philoktétovi« typ soudobého člověka hrdého svou absolutní osamoceností a soběstačitelnou výlučností. Také verš slavně odpovídá mocně vyklenuté této postavě, je tesán pevnou, tvrdou, mužnou rukou –, svým vzletem pak, v podání Bahrově dosáhnul svého cíle: dramatičnosti.

V. M.

TRIBUNA. Literární polemika byla u nás v letech devadesátých povýšena na jakýsi umělecký genre, zpříjemňující nudu kaváren a přinášející trochu vzruchu v existenci lidí, kteří vedle nejnutnějších funkcí tělesných a společenských, projevují se jen v literatuře a literaturou. Tento umělecký genre měl dvé kategorických tvárných zákonů: 1. Nechtíti rozumět (!) a 2. vykroutit se nejméně očekávaným způsobem! Jsme-li spravedliví, uznáme, že v tomto genru přivedli jsme to my Češi nejdále. – Ale i zde jest úpadek. Dnes naši polemikové jsou velmi málo již vybíraví: stačí jim na př., když šifry T. L. využijí k tomu, aby polemiku navázali na základní motiv: tele. Zbyly jen stopy bývalé dovednosti a bývalého ohně.

Ani p. Arnošt Procházka nezachránil svého bývalého žáru do podzimních let; tvárných zákonů polemiky však nezapomněl. Vše, co povídá o mých snahách, jest nechtění rozumět a překrucování skutečnosti. Vyložil jsem své názory na tendenci v umění nejlépe, myslím, před lety v »Rozhledech« v polemice s p. Karáskem a jarní dni berou mi všechnu chuť opakovat je nyní. Pan A. P. opakuje několik všedních pravd a věří snad, že je popírám. Jen věří, důkazů však nemá. Naopak. Vždy a všude stavěl jsem se proti tendenčním škvárům a vytýkal jsem případný nedostatek vlastní umělecké práce a tvárného úsilí. Přečte-li si p. A. P. třeba můj referátek o Mahenových »Podivínech« (psaný dřív než jeho), sezná, že v otázce formy se shodujeme a skoro stejně bezpochyby vidíme.

Lekce, kterou mi udělil, byla tedy zcela zbytečná a nemístná. Vím, jako p. A. P., že umění počíná teprve tam, kde jeho forma je zdolána, ale vím také, že končí tam, kde je »přemíra technické kasuistiky«.

Kdyby šlo o skutečný spor mezi námi, bylo by jeho jádro jinde než v mém domnělém a nedokázatelném zneuznávání formy v umění. Byl by to spor o ducha v uměleckém díle, jehož pp. z Moderní Revue právě tak málo podceňují jako já. A byl by to spor i o sociální význam umění. Pak by došlo ovšem také na naše osobní záliby: tu bych se klidně přiznal ke svým sympatiím pro problémy sociální třeba, jako p. A. P. nemohl by zatajiti svého forcírování temných problémů sexuelních na příklad.

Pan A. P. ve své polemické dobrosrdečnosti hází mne do jednoho pytle s prof. Vodákem. Ale prof. Vodák vyniká právě v tom, že nechce viděti umění tam, kde nejsou mu vhod tendence díla nebo osoba autorova. Já však, pokud moje oči umění viděly, viděl jsem ho a uznal vždy, i když jsem měl důvody k potírání ideového základu díla nebo osoby umělcovy. To je podstatný, velmi podstatný rozdíl mezi námi. A tu se mi zdá, že pp. z Moderní Revue měli velmi často blíže k prof. Vodákovi. Aspoň ve svých posudcích domácí tvorby umělecké projevovali tolik idyosynkrasií, že se daly vysvětliti jen jejich zálibami pro jisté tendence a jisté formy, ač se vrhali jen na uměleckou stránku díla.

Ve své polemice imputuje mi p. A. P. celou řadu úmyslů a snah, o nichž se mi ani nezdálo. Třeba: nadřaďuji prý práci dělných rukou práci tvůrčího ducha. Kdo pak mu tohle řekl? Činím něco zcela jiného: nesnižuji pojem duševního tvoření, a proto nevidím práci tvůrčího ducha ani v Kronbaurovštině, ani v nesmyslném blábolení literárních gigrlat.

Ad vocem: terminus technicus. Píše-li někdo soustavně špatně přeloženou frančinou, opičí-li se celým svým zjevem do posledního knoflíku a celou svou literaturou do posledního puntíku po cizích vzorech, jest to jen terminus technicus, pojmenuji-li ho plagiátem a žádná injurie, a podkladem pro tento terminus technicus je soud zcela věcný, i když p. A. P. toho neuzná, protože nemůže se prokousati z kukly svých dogmat a předsudků.

Jako přísný strážce barokní pagodky posvátných dogmat a posvátného žargónu, připadá mi p. A. P. se svou slepou vírou v to, že papírová věžička, jež mu poskytuje útulek, vyrůstá organicky ze samých základů umělecké kritiky a historie, jedině možná, jedině psychologicky a aestheticky oprávněná. Nic není u něho osobním hlediskem, všechno je vyčerpáno z božského a neomylného pramene . . .

Čert mi to napísknul, že jsem se dotkl pomazané jeho velekněžské hlavy a neméně pomazaných hlav jeho aristokratických kolegů: mohl jsem již hodinu sedět v lese, jehož stromy jsou o trochu starší než p. A. P. a vyhlíží snad proto mnohem moudřeji.

S. K. N.

EPIGRAMY.

»MÁ JEST POMSTA.«

Z ruské revoluce dramatický kus
rukou smělou vyloviti chce;
ale že je Čech a nikoli Rus,
nejlíp se mu líbí státní zástupce.

MARGINALNÍ POZNÁMKA K »ŘÍMU«.

Sofie Petrovno, oh, to byl nápad
českého básníka si v průvod vzíti!
Zápalu duše co den vysměje se,
na konec dá vás popem násilniti.

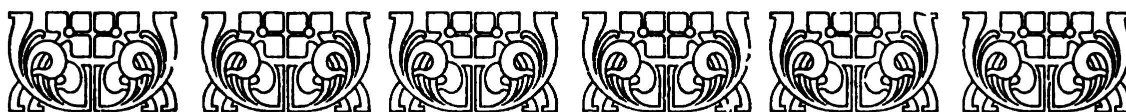
S. K. N.

LISTÁRNA. Článek Dr. Karáska není historií české literatury, nýbrž pouze příspěvkem k ní – s určitým hlediskem. Jinak by nemohla býti vynechána Světlá a musil by také býti uveden Jiráskův román »U nás« – kde pojednáno o náboženské otázce daleko dřív v knize Terézy Novákové. Ostatní příště.

»Moravsko-slezská revue« je orgánem Klubu přátel umění v Brně.

Za redakci a vydávání zodpovídá Ot. Skýpala, Moravská Ostrava.

Tiskem knihtiskárny Birguse a Riedla v Přívoze

STANISLAV K. NEUMANN.

ČESKÉ ZPĚVY.

I.

Nad vlastí tesknící kdes vysoko jsem snil
o světlé hodině, jež čeká za horami,
a hypnotisován můj zrak se okouzlil
tou sladkou vidinou nad pozemskými tmami.

Lesk jarní slavnosti a květů příval dlouhý
šly světem pokojným, kde člověk pracoval,
snil, s myšlenkou se rval, měl vášně, smutky, touhy,
však svoboden byl vždy a na své půdě stál.

Nikdo ho nemámil a nesliboval mu,
nikdo ho neškrtil a nezabíjel zvolna,
mír cudné moudrosti mu oteplil i tmu:
byl člověk svoboden a země byla volná.

Tu světlou vidinu jsem všemi smysly vpíjel
a síla proudila v mé tělo uvadlé . . .
Tu náhle shaslo vše, tam dole pláč se svíjel,
a ve tmě vedle mně se chechtal kdosi zle.

Cos hrubě vzpupného v tom smíchu zvučelo
a jeho cizí řeč, ta zněla násilnicky,
že teplý ruměnec mi stoupal pod čelo,
když se mně drze ptal, co značí pláč ten lidský.

— Tam pro svou chudobu je člověk na kříž vbíjen —
do temna zíraje, jsem zasmušile děl.
— Nu, ovšem, — zasyčel jak vítr v šerý říjen, —
však ještě něco snad jsi v pláči uslyšel! —

— Tam pro svou myšlenku je člověk na smrt štván, —
já šeptal, on se smál: — Máš pravdu! A nic více? —
Dál do tmy naslouchám a vidím český lán
a náhle chvěji se, mně žár se žene v líce:

— Pro věrné češství své ran snáší na tisíce! —

II.

Kdo prudká křídla má, ať letí
přes hranice a vody,
tam, kde se vzpíná modré horstvo
a hučí oceán;
bez křídel není cesty světem
do říše nové shody,
a špatně žil, kdo nevyužil
letu, jenž byl mu dán.

Kdo statná křídla má, ať pluje
nad oblaka a hory
a provokuje nebes ticho
svou touhou předčasnou;
bez křídel není smíru s věčnem
pro pozemšťělé tvory,
je blažen člověk, pochopí-li
zpěv světů duší svou.

Kdo velká křídla má, ať prchá
za břehy těsné vlasti;
je velký svět, však dosti malý,
by dobýti se dal.
Kdo umdlí, spadne, roztříští se,
však výšek poznal slasti;
a kdo je silen, ten se vrátí,
by doma bojoval.

Kdo prudká křídla má, toť mládí,
toť jeho vzdor a hrdost,
toť jeho naděje a víry
zelený věčně list —
však muž má míti pevné nohy,
za leskem oka tvrdost
a na svém místě pevně státi,
oh, pevně státi čist!

III.

»— Rozpusťte armády, přelomte pušky,
bodáků užijte na poli;
dříve či později přijde ta chvíle
tak jak tak, dělejte cokoli!«

Slyším a věřím a ruce rád přidám
k jarní té setbě, jež vyklíčí;
sejeme stromy, jichž koruny mocné
národům pro klid se vytyčí.

Hluboko v srdcích těch, kdož se rvou těžce
s myšlenkou, s hroudou a kladivem,
pletou se věnce již pro lidský svátek
po věku nade vše tesklivém.

Ale den veliký nepřišel ještě,
hodina dvanáctá není tu:
nepřítel pokoje kuje své meče
a vzpupnost jeho je v zenithu.

Šíleným sobectvím opilý národ
cení své kovové čelisti,
studená chapadla vztahuje světem
za každou žena se kořistí.

A my tu, bělostně kvetoucí třešeň,
rostoucí pro rudé ovoce,
chapadla cítíme u paty kmene,
za nimi chřestí to divoce.

Z blízka my vidíme, hmatáme přímo,
cítíme vlastním svém na těle,
čí jsou to ruce, jež ochotně rdousí,
oloupí soka i přítele.

Víme to, cítíme: Zasetí jarní
i kdyby vzklíčilo, uvadne,
dokud se nevztyčí pravice dějin
a s pěstí zaťatou nepadne

na hlavu obludy, pouštějíc žilou
šílenství vzpupného násilí . . .

Až dotud muži jen hněvem svým kojí
všechna svá humanní úsilí.

V. MRŠTÍK.

BOUŘE.

Z románu Cyrilla Havlíčka v Praze. — (Pokračování.)

František.

Když Havlíček vyšel z domu, neviděl ještě, kam půjde. Ve »Výsosti« byl první dny, u Glaubiců, — ani nevěděl, kdo tam chodí, u Montagů koncert, u Tomáše — bílé nestálo za nic a černé dělalo těžkou hlavu, u Karabinských, Hermonů — »dyť je to samej řezník, kotlář, forman, frisér, pobuda,« v Renthause — »hrají dardu jen a na tu není peněz.« Vzpomněl si i na »Žlutej domek,« ale tam chodil ten čvančara Švec z Karmelitánské ulice, u Křížků pančava, u Šternberků jaktěživ nebyl — — — »Hospod na čerty a není kam jít!« —

Rozhodnul se pro Renthaus.

Byl to rozsáhlý, průchodní dům, jehož přední část obrácena byla proti Karmelitánskému kostelu, zadní pak věčně rozevřenými vraty v sousedství Umrlčí ulice zela do rozsáhlého Tržiště. Na dvoře stálo několik nízkých obydlí a z těch jedno jakoby utéci chtělo do prostřed nádvoří: to byl Renthaus o nic větší, než kterýkoliv venkovský domeček —

Havlíček vešel. Když dvéře rozevřel, ještě na prahu se rozmýšlel, má-li vejít. Živé duše před sebou neviděl. Jen u výčepního stolku seděla 16letá hostinského dcerka Růženka a oběma rukama tisknouc černou, hustou hlavu, neslyšela, neviděla, jen četla a četla, všechna zapletena a jako zapomenuta ve zmatku opravdu popleteného románu. Byla v červených šatech, zapjatých na zádech bílými knoflíčky a kdykoliv dočetla arch, vysmeknuvši jehlici z vlasů, rozšmykla jí následující arch takovou rychlostí a dovedností v prstech, jakoby jakživa nic jiného nebyla dělala, nežli seděla zde a jehlicí párala nitky divoce zmuchlaného románu. Rozřízla právě nový arch, když Havlíček přirazil špatně dovírající dvéře a vyburcoval Růženku ze sna. Hodila hlavou a položivši ruku na rozevřené stránky knihy, ohlédla se příkře přes rameno, kdo ji to zas ruší ze sladkého zakletí. Přivítala Havlíčka s úsměvem a úsměv ten setrval už na její rtech i když víčka sklopila a četla zas dále.

Bylo-li ve výčepu světlo, byl v hostinském pokoji bílý den. Tolik světla nebylo v žádné jiné místnosti po celé Malé Straně. Dojem čisté lahody zvyšoval útulný její třpyt. I podlaha zářila rozesetým pískem, i stoly zářily, zdi, nízký teplý strop a zrcadla v těžkých, zlacených rámcích násobila rozkošný dojem vzácné po Praze čistoty a krbu.

V Havlíčkovi zahřálo se srdce hned, ledva přes práh učinil první krok. Ale ještě se nerozhlédnul, pravice jeho uchopila se široká dlaň a kolem boků jako v tanci, když milý s milou chystá se v let, čísi paže uváděla hostě kamsi až na zad k stolům, kde sedělo asi pět malostránských občanů. Ve svých měkkých, neslyšně jak po kočičích tlapkách nastupujících papučkách přiblížila se i Kačenka a bez poklony, tichým úsměvem a hláskem tak měkkým jako byly její papučky, vítala Havlíčka »k nám« — — —

»To je pan Havlíček,« pravil hostinský, — »a to jsou naši denní hráči z dardy. Budete-li chtít, šístce taky vás ještě naučí!« s chechtotem dodal hostinský a ukazoval na čtyřy ramenaté plešivce ne zabrané, ale se zbraní v ruce až po uši zahrabané do osidel dardy.

»I dyť my se známe!« pravil jeden z nich a oslovil Havlíčka jménem. »Z Malej Strany bejt a neznat se! Jak pak bysme se neznali! Známe se!«

A čtyry mocné dlaně svíraly Havlíčkovu pravici.

»Pane Havlíčku sem, pane Havlíčku tam!« vítali jej ze všech čtyr stran světa, jak rozsazeni byli u stolu a jeden z nich popouštěl mu i místo své: »libo-li, můžete si hned sednout a hrát!«

»I ne, děkuju — to to!« bránil se Havlíček a prohlásil, že dardu nehraje.

»I to jsem rád, to jsem rád!« prolamoval hostinský prsty v kloubech, až zpraskaly radostí. — »A jak panička, zdravá? Jak pak by nebyla! Ta nás přečká všechny!« zvolal a hladil Havlíčkovo koleno.

Také u vedlejšího stolu pozdravili Havlíčka a chválili jeho vzezření. »Tak jste nevypadal — ani nepamatuju!« pravil Klomínek jménem Gracian a zaklepal dolní čelistí, kterou ustavičně žvýkal na prázdno.

Od těch dob, kdy Havlíček v Renthause byl naposled, mnoho se tu změnilo. Z něk-

dejší špelunky byla docela vlídná místnost. Kamna jak v saloně, elektrický zvonek, měkké, crémové, ladně načechrané záclony, kulečník nový, hodiny nové, mosazné půlkoule nad vějířky plynu... »Zdvihá se, zdvihá!« usoudil Havlíček a mžiknuv po Jelínkovi upřel oči i do výčepní síně, kde za širokou rouškou skleněných dveří dosud se rozplýval černý chundel vlasů. Zatím co jedna ruka v prstech prohýbala pozdvižený růžek románu, druhá sáhala už do vlasů a jehlicí roztíti chystala se stále divěji a divěji se zamotávající klubko už tak dost zmotaného tajemství.

»A dcerku má už na vdávání!« usoudil Havlíček, znalecky odhaduje Růženčin věk.

Hostinského také neušlo, že Havlíčkovi v Renthausu se líbí. Nespouštěl s očí jeho zvlídnělou a na všechno nějak uznale a pochvalně hledící tvář. A když Kačenka poodešla svou kočičí, měkce jak po tlapkách nastupující chůzí, chtělo se mu odměnit jej výminečnou důvěrností. – Nahnul se k němu a pravil:

»Po té nebylo nic, co jsem tu měl; k hostinskýmu hrubá, na hosty drzá a jen by byla pořád spala. Noční pták. Co pak Kačenka. Ta si ani nevšimne. – Tak pořádnou ženskou jsem tu ještě neměl. Moc hodná číšnice! Přičinlivá, usazená, spolehlivá, nekrade, nehubuje – a starej nebo mladej, každýho tu má jaksi za svýho. Tu já nepamatuju, že by pro ni tu byla jaká mrzutost. A všechno zastane. Poklad – –«

Havlíček ohlédnul se po jeho pokladě. Seděl o samotě na blízku kamen a ruku pod zástěrou, hrabal se v penězích. Nebyla ani mladá ani stará, ale plna života a tváře měla jako z másla. Přecházela vyrovnaným, vláčným krokem dávno až uklidnělé mladice a v chůzi dovedla odpovídat i dvěma stolům zajednou.

»Ale hubě nedává z bůh darma jíst!« – pomyslil si Havlíček.

Bylo sedm hodin, kdy výčep zahemžil se mrakem do dveří hrnoucích se hostí. Myslivci to byli, krásně urostlí, »vybíraní« muži různých vrchností a dva, tři lokaji s nimi. Jednoho každého z nich poznačil hostinský jménem a o leckterém z nich věděl i bližší známosti. Ten byl od hraběte Schönborna, ten od knížete Windischgrätze, tam ten byl od Nosticů, Harrachů, hraběte Clam-Gallas a potají prstem ukázal i na myslivce kněžny zvané »Zlatá Elsa« – »Velice slušní lidé!« přimhouřil oči Jelínek a po něm oči přimhuřoval i Havlíček – – –

»Ale někteří už mají pořádné klouzačky!« poznamenal Havlíček a přestal mhouřit oči.

V tom všimnul si Kačenky, jak z drahého, bílounkým beránkem podšitého kožíšku svléká nařvaného, tukem a masem jako naditého lokaje s čelistí buldoga a s očima tak maličkýma, že mu jich skoro ani vidět nebylo.

»No, no, jenom se nepřetrhni!« pravil k sobě Havlíček, když viděl, jak zbytečně se lokaj naparuje, aby se sebe shodil bělostnou tíhu kožíšku.

Konečně došel i malý jakýsi hrbáček s deskovitými zuby, semknutou hlavou, krkem žádným a ramenoma tak zašpičatělýma a vysedlýma do výšky, že se navlas podobal netopýru se spuštěnými křídly. Vlasy maje na zad sčesané a dlouhé jako básník, klaněl se všem zajednou a podloživ pod sebe nohu, aby seděl, zdál se vyšší, přikrčil se v rohu stolu.

K osmé hodině hospoda byla plna.

Havlíčkovi třikrát už podařilo se mezi hráče něco ‚šplíchnout' a hladina jinak klidné jejich povahy zašuměla smíchem. Pravda, byly to vtipy dobře už známé u Vořechovských, ale zde je slyšeli po prvé a byli vděčni Havlíčkovi za každý z nich. Po očku z karet tak leckdo ohlédnul se po šedivých rozpustilých jeho očích. Hostinskému jen se kníry třásly nad cikánskými zuby a oči jeho hleděly na Havlíčka tak, jakoby chtěly říci: »to bych byl jakživ nebyl ve vás hledal!« »To je výtečné, to je výtečné!« kácel se hlavou na zad a plácaje se po stehně jak počev silnou dlaní, hlasitě řehtal se a pravil: »Je to kujón, co?« – Ale Havlíček už měl něco nového zas na mysli a když Jelínek se utišil, ptal se zajednou všech, vědí-li, kdo je největší vegetarián?«

»Vy nevíte? Vy taky ne?«

A když opravdu nikdo nevěděl, střihnul očima a pravil: »přece vůl!«

Tu Jelínek teprv se necítil. A plácaje se rukou zas jak počvem o stehno, řehtal se, stolu se chytal, židle se chytal a hlavu toče se strany na stranu, několikrát po sobě opakoval, že to už nevydrží, to že ještě jakživ neslyšel a jest li Havlíček nepřestane, že »na mou duši« odejde. – – Ale nejen že nešel, ale i Kačenku přivolal a také Kačenka musila zvědět, co uhodnout nedovedl nikdo z nich.

Ale Kačenka nevěděla, co je to vegetarián!«

»Vy nevíte, co je vegetarián?«

»Nevím,« pravila Kačenka, uhýbajíc komusi s cesty.

»Osobo, co tu chcete, když nevíte, co je vegetarián? — Největší vegetarián je vůl!«
Kačenka svraštila obočí.

»Tak už víte, co je vegetarián?«

»No vůl!« odhodila od sebe Kačenka a pohnuvši nějak opovržlivě kyčlí, brala se do výčepu.

»A řízky mně přineste, řízky!« volal za ní Havlíček, snaže se zaplašiti nepříjemný dojem, jaký způsobila řízná Kačenčina odpověď.

Brzy bylo v Renthause, jak nebylo nikdy ani u Vořechovských. Vypravovalo se o Americe. Slovo vedl Brázda z Kočičí ulice.

»Tam je potřeba jen se shýbnout«, pravil — »a tři, čtyry dollary máte v kapse. S fajfkou do kostela? Nikdo si ani nevšimne — takovej je tam svět.«

»Obrácenej.«

»Taky že je! Dobře se říká »Nový svět.«

»Jen je-li lepší, to nám povězte!«

»Na něco, na něco je zas lepší tu. Na holky moc velkej pozor! To je tam ošklivý, že má-li někdo s děvčetem známost a nechá jí, žaluje ho a buď musí platit, nebo si ji vzít! Dítě? To už je docela jak uvázanej. Na holky moc velkej pozor!«

»Proto vy jste tam odtud spěchal!« pravil Havlíček.

Ale Brázda z Kočičí ulice nedbal Havlíčka a pokračoval: »to byste neřekli — co jsou lepší děvčata, samy pozdravujou pány, — ale jak se vdají, muž chodí do trhu, ráno topí, umejvá, mete a je-li rodina, i vaří.«

»Nemušej taky kojit?« ptal se Havlíček.

Ale už nečekal na odpověď Brázdy z Kočičí ulice. Kačenka přinesla řízky a Havlíček zaražen jejich vůní, rázem oněměl. Řízky jen se smály jakýmsi příjemným uzarděním obalu a každé sousto rozplývalo se v ústech, že ani kousat nemusil. U Vořechovských bylo až s hanbou někdy, poručit si kousek masa k večeři, tvrdé, aby ho trhal jako pes. — Také ubrus dostal čistý, bez poškvrny a ne jako tam, pokaňhaný, žlutý už, jen na novo složený a zválcovaný, plný skvrn a zaschlých zbytků od posledního oběda. »Bůh ví, kdo se jím naposled utíral a nám ho dali potom k večeři. Nestydové nestydatí! A platit si dali jako tu. Když tady to můžou dát, proč ne tam? Dyť je to za jedny peníze!« — Přikradl se čísi pes, ale Havlíček rozehnal se po něm botou, když nechtěl chleba a pravil: »Když nechceš — nech tak, nemusíš mít ani maso! Běž, mrcho!« — A zdvihnuv pivo proti světlu, zkoumal krásnou jeho jiskru.

»To už má jinší čepici!« Pravil a napil se. »Tohle má přece říz!« »Člověk ví, že něco pije a nevyhazuje z bůhdarma peníze!« pokračoval v duchu, mysle při tom na Vořechovských. »Dyť bez kořalky nejde tam nikdo spát! Bojí se! Jak pak by se nebál! Co pak je to pivo? — Brandejs, chudák starej, sůl si dává do piva a tak to pije. Je-li pak to potřeba? A nemá svědomí, nemá toho citu v těle, aby si řekl: chudáci, dyť ty peníze nekradou pro Boha věčnýho! Každej si je musí poctivě a perně vydělat, než si popřát může skleničku. A co dostane? Ten vydřiduch, ten taškář jeden! Jde tu o zdraví člověka!«

»Ale, pane Havlíček, pane Havlíček!« třásl Havlíčkem Jelínek — »co pak tak koulej očima? Udělal jim někdo něco? Nechutnalo jim?«

»I chutnalo, Jelínku, chutnalo, moc mně chutnalo! Ale,« — a zde Havlíček zamnul v prstech kouskem střídky z rohlíku — »to byste neřekl, Jelínku, co mám za trápení.«

»No!? To slyším dnes ponejprv, že taky vy máte nějaký trápení.«

»O, milej pane Jelínku! věřte mně, jsou někdy chvíle, nechtěl byste bejt na mým místě! Co už já zkusil! A když si člověk nejkrásněj' myslí: no, teď si hochu, odpočineš, z čista jasna dostane takovou do hlavy, že div nezaslzí. A vidíte, musí snýst i to«.

»Tak mně ale přece řeknou, co se stalo? dyť nikdy není tak zle, aby nebylo zas líp. Snad bych jim mohl poradit?«

»Ne, ne,« točil Havlíček smutně hlavou, »mně poradit nikdo nemůže. Už bych si sám poradil, kdyby to bylo možná. A dělej, co dělej, není to možná! Tak mám na bytě študenty, a to byste nevěřil, jak ti halamové mně cecaj' krev. Jednoho dne není, aby s nimi nebyla mrzutost. Moje už chodí jako zámora.« —

»Tak je daj z domu.«

Havlíček utrpně se usmál.

»To se vám řekne, Jelínku. Kdyby u mně neviseli, kluci zatrolení!« vykřiknul skoro Havlíček: »co pak si na nich vezmu?«

»Bárci, bárci! To je sakulentská věc!« rval si Jelínek vlasy na hlavě a také se rozkřiknul, nahýbaje se k Havlíčkovi: »dyť oni jsou moc velkej dobrák, pane Havlíček! Musej bejt takovej!? Já na jejich místě nepůjčil bych jim ani na sirky.«

»I to já taky ne! Ale ten starší koupil ode mně kalhoty a co pak jsem měl dělat, když byl nahej!?«

»Inu, bárci, bárci! To je zlá věc. Já jsem taky takovej! Kolikrát přijde lotr, na očích je mu vidět, že na nic dobrýho nemyslí a viděj', řekne jen: »já mám hlad,« — od huby si utrhnu a dám jemu, ať seš, co seš, najez se a jdi . .«

»I to zas já tak hloupej nejsem. Proč pak a zač pak bych já někomu něco dával, když potřebuju sám! ale to máte tak: člověk se shlídne na nějakou tu zlatku a pak by radš neviděl dvě«.

»To zas já bych mohl mluvit, co člověk musí zkousnout, než nějakej ten krejcar vyzejská. Ale, co je platno, pane Havlíček«, kroutil a se ježil hostinský: »na jednej straně ztráta, na druhej zisk, to je náš světa běh; na ulici člověk peníze nesbírá, sbírá je mezi lidmi.«

»To nesbírá, to nesbírá« . . .

»Už to teda musej nějak překonat a potom hajdy z domu a hned.«

»To vím, to taky udělám, ale — jak, Jelínku, jak!? To mně poraďte, když tolik víte!«

»Něco přece taky maj'.«

»No, nic — povídám vám!«

»To je sakulentská věc!« byl si Jelínek ve vlasech zas, drže kštici tak, jak dělávají holiči, než přistřihovat začnou konečky. — Pojednou napadnul celým tělem do předu a pravil: »to já ale nechápu, jak takový zboží mohli vzít do domu!? Co pak to na nich neviděli?«

»Co jsem měl vidět? Študent jako študent a ještě jsem byl rád, Bůh ví, co nemám. Hoši zdáli se mně dost pořádní.«

»Takoví jsou nejhorší, pane Havlíček, věřej mně to! Mně by tak lehko neobešli!«

»I jak by ne! Tohle je mně řeč! dyť je neznáte!«

»Znám, neznám, ale mně by neobešli!«

»I mně taky neobejdou, na to můžete vzít jed, Jelínku! Ale kdyby přišli na vás, ošulej vás, jak ošulili mně, takoví jsou to kanárci, nebojte se, nejsem na hlavu padenej, ale co je moc, to je moc!«

»Kdo pak jim říká, že jsou padenej!? Jen těch mrzutostí mohli mít míň, to povídám! Jinak všechna čest, takových mužů je zas málo, jako jsou oni.«

S těmi slovy Jelínek vstal a poodešel na opačnou stranu lokálu, aby v malé chvíli rval si vlasy zase tam.

Havlíček osaměl. Pohledem sklouznul po blyštícím tágu nad zelenou plochou billardu. Hrál svižný jakýsi stařec (potkával jej na mostě a nosil cillindr) se skřipcem na nose a plešatou hlavou. Prohýbal se na pravo, prohýbal se v levo, zdvihal nohy, rýpal do koulí, ba i na billard lehʼ a převrácen na zádech, píchal tágem pozpátku. Jak s postele by vstával, smeknul se s billardu a obešel mantinelly z opáčné strany.

»Člověče, vy máte štěstí!« pravil protivník, otylý, pihovitý muž.

»Teď, ale co potom?« pravil stařec a křídoval tago.

»Tak mně zas pusťte, nezdvořilý člověče!«

Ještě jedno rýpnutí, ještě jedno prohnutí v kříži, koule se srazily, koule se rozletěly a stařec ukláněl se otylému muži, ukončiv hru.

Sotva dohráli, na taga vrhnuli se tři lokaji téměř současně. Oholeni, se zlatými prsteny na tlustých rukou, s jakousi pánovitou útrpností pohlíželi na vedlejší stoly, čekajíce až neviditelná cizí ruka rozestaví všechny kůželky.

»Co by si tak s těmi tágy počaly«, pravil Havlíček, hledě s opovržením na rozkročené gamaše lokajů, »co by si počali, kdyby teď vešel hrabě nebo kníže pán . .«

Jelínek se pousmál a poklepal Havlíčkovi na rameno.

»Vy jste šelma, pane Havlíček.«

»Proč pak? Dyť se jen ptám, co by dělali?«

»Já vím, já vím«, konejšivě pravil Jelínek a pojednou rozhlednul se po celé místnosti.

»Kde pak je dnes — mladá paní?«

»Jaká paní?«

»Paní Zábršová z Litoměřic. Sestra tady Kačenky. Má smutek po muži a přijela na návštěvu k ní. Uvidíte. To ona nevynechá . .«

Ledva domluvil, opravdu vešla paní Zábršová. Činila dojem cikánky. S měkkou, unavenou tváří Kačenky neměla společného nic. Asi tři páni vešli s ní a zaujaly celý jeden stůl. Mnoho hlav se uklánělo, mnoho hlasů zabouřilo, když s půvabem děkovala

na nespočetné pozdravy, hrnoucí se ze všech stran; jen hrbáček, sedící na své podložené noze, s hlavou jak básník, lopatkami jak u netopýra trčícími do výšky — náhle, jak lasička by jej byla ofoukla, oněměl rázem a jen jakési ulekané oči převaloval po černé paní, kterou viděl už častokráte. Byla si asi vědoma povstalého vzrušení, jaké vyvolala pouhým svým zjevením a usmála se, když zastihla výraz hrbáčkových vyjevených očí. Vysoká, statečná jak husarský poručík, byla černá nejen po celém těle, ale snědá i ve tváři a když se zasmála, hrbáček se zavlnil na podložené noze, tak mu byl až nesnesitelný sympatický její hlas. A přece smála se jako Kačenka, mluvila jako Kačenka, jen dojem byl jiný a jeho lahodu s hrbáčkem sdílel celý Renthaus. Vysoko sčesané vlasy hořely jí zlatou jehlicí a od ruky viselo jí joujou s kančím zoubkem. Hrajíc důlky v zdravé pleti, podávala ruku každému, kdo ze známosti přistoupil a při tom neustále shrnovala i rozhrnovala šaty k sobě i od sebe, jakoby zvala k sobě a zas oddalovala od sebe. Kančí zoubek často při tom zachřestil a se zoubkem i stříbrné kuličky, řetízky, srdíčko, křížky, ba i droboulinká jakási láhvička z modrého skla, o které tvrdila, že chová jed. Zatím sama byla jako jed.

Přišla Kačenka ke stolu a sestra jí vypravovala o důstojníkovi, na kterého ukazovala rukavičkou, že se převléknul do civilních šatů a z Litoměřic na zapřenou přijel za ní . . .

Kdykoliv černá paní zavítala do Renthausu, mladí lidé nechali karet, hráči položili taga a pohledy všech přes hlavy sousedů a nastavené stoly upíraly se tam, kde v hovoru k ubrusu nakláněla se a očima i zuby svítila podivuhodná paní. Ne bez radosti pozorovala, že i tentokrát celý mrak vzrušených hlav přistupuje k prostřednímu stolu a šeptem a jako jí na počest naléhá na hrbáčka známou jí prosbou. Odešli a zase se vraceli, jen hrbáček oči klopil, mátl se v řeči a jen tak se strany, ostýchavě, s aktem převaloval bojácné své oči po černé paní. Hleděla naň z příma a rozpačitě hrála si v ruce sirkou. Konečně zdálo se mu, že její hlava jemně se nachýlila na znamení souhlasu a víčka s líčenou toužebností přikryla oči. Tentokráte nebylo možno odolat; cítil se pohnutým aspoň k poloviční odpovědi, třeba že ještě se zdráhal a očima na srozuměnou dával, že neví, že se pokusí, ale že neví, neví — — — Ledva svou odpověď proslovil, rázem rozprchlo se všechno kolem něho a celý stůl sborem zatleskal. A hrbáček jak růžička vzplanul nábožnou vroucností a bázní, také přivřel víčka, pak pozvolna vyhrnul je vzhůru, ale tak, že pohled jeho ulekaných očí snésti se musil zrovna tam, kde o hranu sklínky zazvonil kančí zoubek. Na stole ležely už před ní krabičky vybraných cukrovinek a jakýsi mls, kterým podělovala přísedící stolku. A Kačenka zatím v náručí přinášela jakési pouzdro, po jehož víku sápalo se několik rukou zajednou. Ale pouzdro otevřel si hrbáček sám a na stole zaleskla se — hladká, černě lakovaná plocha citery. Hrbáček ještě jednou pokusil se o odpor, krče se lehtivě pod stůl, ale když tolik jich bylo na něho a on sám, jen ruce sepnul a prosil, jen dnes, jen dnes aby ničeho po něm nežádali, zatočil ještě jednou hlavou tam, kde seděla paní spanilá a když ani tam nedošel ochrany a »hrát, hrát!« slyšel i od stolu, kde seděla »ona«, vytáhnul z pod stolu ohromné, dlouhé a nesmírně široké své ruce, přihladil si jimi poetické kadeře a shrbenými prsty jak pavouk rozběhnul se sítí rozestřených strun. Ruce se mu třásly, rty mu visely, pod černými knírky cenily se hrubé, deskovitě široké, jak u hlodavce dovnitř zahnuté zuby, které by byly činily dojem kousavého zvířete, kdyby nebylo dětského výrazu v jeho očích a celé tváře, zalité andělsky dívčím ruměncem. Konečně hrábnul plnou rukou do strun a chystal se k první, kterou vždycky začínal. I černá paní naklonila svou podivuhodnou hlavu a ruce sepjaté držíc po jedné straně svých zamyšlených tváří, zahleděla se smutně na skrčené a jako zmrzačené jeho kotníky. Jak hodiny když bijou, určitý, kovový zvuk čisté barvy zachvěl se vzduchem a všechno utichnulo.

František hrál . . .

Ah, lidé, lidé, jak to jen hrál!

Každý ton se chvěl, každá nota úpěla a třásla se v úzkostech nejisté a přece pevně a vroucně kladoucí se ruky na struny. Pootevřel ještě více ústa, svěsil ještě níže dolní jejich sanici a přikyvuje v tempu hlavou jako děťátko, hrál pojednou a zuřivě hrál svou nejkrásnější. A to byla: »Šla Naninka na zelí, na zelí . . .« Sám se zalíbením hleděl na skotačivé svoje prsty, jak v překotném chvatu přebíhají se struny na strunu a když vyváděl poslední korunu věty »ty, ty, ty, ty, ty, ty, ty to musíš platiti!« za-

smály se struny s ním a dupala a bouřila hospoda celá. Bouře dlouho ještě nechtěla míti konce i když František prsty dávno už doběhnul konce a hrbáček, utíraje si šátkem spocené čelo, s vděčností a skroušenou pokorou pohlížel tam, kde se tetelily a radostí o sebe narážely dvě známé, nad alabastr bělejší, nad sněžný kvítek něžnější její ruce. Nedal už se pobízet, hrál znovu a hrál rád, píseň za písní sázeje do hry za každé vlídné a teplé usmání tam těch miloněžných, jemně stranou poshrnutých a přece krásných, krásných úst. A když třetí písní nástroj jeho zazvonil, neodolal už a přiraziv čelist k sobě, hlasem mekavým a nějak podivně zbarveným, zazpíval s ostatními: »U panského dvora, náš Vitoušek orá, černé volečky má« — — — A všichni kolem do kola, co jich bylo rozestaveno, na sebe stlačeno po celé místnosti Renthausu, vpadli pojednou do hry s ním a zazpívali sborem: »až pole doorá, on na mě zavolá, neb on mě z daleka zná« — — — Zpívala Kačenka, špulíc nějak nemožně svou hubičku, zpívali myslivci, ještě nemožněji vyvracejíce své oči k nebi, zpíval a rukou pohazoval i Havlíček a František seděl, hlavu vychyluje za lesklou citerou, hrál a zpíval zároveň, jen občas nesměle jak děti vyhrnuje řasy, aby pohlédnul zase tam, kde písní tou jako věnčená v úspěchu svém oslnivě zazářila černá jeho královna . . . Dívala se na něho, přisvědčovala komusi hlavou, poslouchala, dívala se, dívala a všemi důlky, co jich měla v tváři, zdála se usmívati se nad písní nade vše jí nejmilejší.

»Darmo ty můj milý,
Vitoušku rozmilý,
darmo ty na mne voláš;
není ti pomoci,
mne se ve dne, v noci,
holečku, nedovoláš.

Volej ve dne, v noci,
není ti pomoci,
mne se víc nedovoláš;
já už mám jiného,
hocha upřímného,
ten je mi nad tě dražší;
víc na mne novolej,
hluboko zaorej
na věky lásku naši.«

A už neviděl František nic, ani strun, ani svých rozestřených rukou, v očích se mu zamželo a František rychle sáhnul po šátku, aby si jím utřel čelo, ruce, tvář a nejvíc ty oči poměnkové cudnosti, o kterých těžko bylo říci, zda to slza vytryskla z nich, či to s čela skanul těžký, bohatou krůpějí ve světle jiskřící se pot. — —

Zahrál ještě »Kdyby moje milá, samé pentle byla a všem se líbila a já si ji přece nevezmu . .« — ale tu hrál už jaksi docela jinak. Poslední tón dlouho nechal znít, s neobyčejným zadostučiněním vyčkávaje, až vyzní poslední jeho dech, ale pak pojednou zatřásl poetickou svou kadeří, plnou silou rozdováděného srdce prudce uhodil do mlčících strun a zazpíval už jen jako sobě sám: »vezmu já si chudobnou dívčici, třebas měla jen jednu kytlici — modré oči jako já — ach, jako já — « — —

František měl opravdu modré oči a když dohrál a dozpíval, řinčely sklenice o stoly a tam — tam, u malého stolku mezi okýnky dvěma zastřenýma měkkou vlnou záclony, jako když holubička bílá zaplácá křídloma a stichne, zatleskala krátce paní z Litoměřic a chopivši se sklínky za svůj malíček, pozdvihla a z dálky mu připila za tu jeho nejkrásnější . .

Havlíček byl jako u vytržení . . Nejen že sám zpíval, ale to, co tu, nezažil ještě za celých třiatřicet let. Tleskal zuřivě, volal, připíjel, smál se a kdo viděl Havlíčka za dne, nebyl by poznal Havlíčka večer, když v písni se rozplýval a bouřil s Františkem. Hnědé skvrny s tváře docela se mu vytratily, skořicová barva kolem očí zcela dobře mu tentokrát slušela a blýskavé, rozehřáté jeho oči planuly ohněm ne sedmdesáti-, ale sedmnáctiletého mladíka. Byl to jeho hlas, který na konec všechny překřičel, byly to jeho ruce, jejichž plácotem kdekoho přehlučel a nebylo umělce na světě, který by tak byl rozehřál a člověka rozházel, jak Havlíčka rozházel František. Žádným jiným nástrojem nebyl by jej tak potěšil a rozechvěl jako tou černě natřenou svou citerou a žádnou jinou písní nebyl by tak duši jeho rozsvítil, jako touhle: »Vezmu já si chudobnou dívčici, třebas měla jen jednu kytlici, modré oči jako já — ach, jako já!« — Havlíček přizvukoval stísněným, ale vysokým tenorem, který třeba ve vyšší poloze až hvízdal, přece jenom vyvedl každou notu tak, že až u stolů se po něm ohlíželi a veskrz se divili, kde se to v něm bere tolik hlasu, tolik síly a tolik mladického ohně ve stáří už tolika a tolika let. — — —

Když František pohrál, v Renthause nebylo už ani tak veselo, ale Havlíček v žilách posud cítil rozžhavenou krev a teprv po chvíli, když zdálo se i jemu, že zábava není už tak jednotna a začíná se dělit; všimnul si, že černá paní zmizela a není už zde tolik tepla, jako bylo dřív, než zašlo smavé slunéčko.

»Chasa nějak skrotla!« – poznamenal Havlíček, ale pozoruje, že jej nikdo neposlouchá, obrátil se k hostinskému Jelínkovi. Pravil: »A co, šístku si nezahrajeme?« –

Odhrnuli ubrus, vytáhli karty a v minutě byl Havlíček ve svém živlu zrovna tak zde, »jako kde jinde«. – Vořechovských věru ani nevzpomněl.

Blížilo se k desáté hodině, chvíle, kdy domovníci zavírají domy. Lokaji už dávno odešli, společnost řídla. Pod plynem pobíhaly zas billardové koule, po stěnách mihaly se stíny tag. Dvě, tři šavle svítily s věšáku, visel bajonet. Vojáci vystřídali myslivce. Velká černá ručička v bílém terči hodin opouštěla římskou devítku a nepozorovaně šinula se k desítce–. Rychle se stolu sbíral stolař Jonáš v novinách zabalený tabák a kdosi litoval Kačenku, že ji bolí v krku — »to od poslouchání, že?« —

I František zapínal už kabát a jen na domluvu několika zbylých přátel dal si nalít ještě jednu, ale poslední. Ale jen se jí dotknul, obrátil ji hore dnem. Ostatním roznášela Kačenka borovičku na dobrou noc. Ale i ti se potratili a zbývali už jen šístkaři a František, který tu zůstal sám a sám, s kalíškem borovičky před sebou, pohlížeje netečně na dlouhý, dlouhý, liduprázdný stůl. Jen jako v mlhách viděl, že Kačenka v zadu staví taga na místo a shasíná plyn. Konečně i šístkaři se rozešli a teprv poslední z posledních s límcem zahrnutým dovnitř odcházel František. Ale, jak odcházel! – – – U dveří se zamotal, zabaranil do skla, nahmatal kliku, vytrhnul dvéře, odlítnul i s dveřmi, padaje na zeď a pojednou jak divý útokem vyrazil do tmy.

Utichnul i smích za ním a řinčely už jen sklenice, které Kačenka sbírala se stolů, snášejíc je na jedno místo k umytí ráno.

(Dokončení.)

F. B. DUB.

 BUDOUCNOST.

Minulost rozpíná černá svá křídla,
přítomnost otvírá života zřídla,
budoucnost slibuje, láká a měří,
člověk pak miluje, doufá i věří.
Milujem zašlé dny pro jejich smutky,
věříme v přítomnost pro její skutky,
doufáme v budoucnost pro její skutky,
doufáme v budoucnost pro její sliby; –
ona však oddělí zločin od chyby,
od zrna plevu a od pravdy klamy,
budoucnost vynese ortel nad námi. –

 RŮŽENKA.

Několik volných kapitolek z dětského románu. – (Pokračování.)

V.

»Dobrý den přeju«, zdravil Jeník vcházeje na druhý den do statku Hořínkova. Bylo nedělní odpoledne – klidné, jasné odpoledne letní, děti se rozběhnou jako vrabci, chasa vyjde do lesa – a nad osadou rozhostí se klid. Panímámy besedují na kamenných lávkách před domy, hospodáři odejdou do polí prohlížet dozrávající žeň a doma zůstane jen stará babička.

Vezme zchátralý kancionál nebo svěcený růženec z daleké pouti – a zdřimne si, zalita zlatým jasem –. »Vítám tě, Jeníčku,« volala panímáma, »že jsi se přišel podívat! Já myslela, že se už za nás stydíš! Posaď se, Jeníčku«. – Také pantáta Jeníka vítal. Seděl pod kamny a pokuřoval z krátké dřevěnky. Panímáma volala Růženku. Růženka přiběhla do světnice jako divá – uzardělá v tváři, se smíchem v oku. – »Divoško!« broukl na ni pantáta, »hoň se hoň, až si něco uhoníš! Kde jsi byla?« Růženka oddychovala z hluboka – a jen se smála. – »Kde by byla!« odpovídala za ni panímáma: »Honí se s Tygrem po zahradě! Tahá jej za uši, jezdí na něm a pes se zas vzteká a trhá ji za šaty. Je to kříž!« –

»Jak jsi se měl, Jeníčku, v tom Kroměříži?« obrátila se k Janovi a zasypala jej otázkami. Nestačil ani odpovídat! Vykládal, co tam bylo nového. Jakýsi pokřtěný žid vystavěl ve Věžkách malý kostelík a pan arcibiskup Bauer jel osobně ten kostel vysvětit. Veliká slavnost. Brněnský biskup tam byl také – dokonce papežský nuntius. A ten pan arcibiskup, nedávno nový, je tuze lidumilný pán! Byl v nejlepší míře a úsměv neopustil jeho tváře, když žehnal z kočáru věřící; poklekali na silnici a s údivem hleděli na ohromný lalok pana knížete; byl tak rudý – do fialova – že nebylo poznat, kde končí talár a začíná krk. Vedle něho seděl pan nuntius – zosobněný kostlivec s velikým římským nosem! – To bylo v neděli!

V sobotu večer byl veliký sběh lidu před knížecím zámkem. Kroměřížané dělali dostaveníčko panu nuntiovi. Hudba hrála, zpívali se písně a – sláva! slávaaá – hučelo to zástupem. Ale pan nuntius nerozuměl! Aby mu knížepán zalichotil, vybídnul své věrné, aby volali na počest vznešeného hosta »eviva!« Tu křičeli mnozí: »Přebývá, přebývá!« A pan nuntius kynul vlídně hlavou!

Panímáma se divila, pantáta vážně pokyvoval hlavou. Vytáhnul dýmku z úst a zeptal se: »To je ten pan nuntius, co řekl o Moravácích, že jsou největší žebráci?« – »No, on to řekl prý po latinsku: Gens Moraviae, gens pauperrima! – a to je dvojsmyslné!« vysvětloval Jeník. »Buď tím myslel, že obyvatelstvo na Moravě je nůzné, nebo chtěl říci, že na Moravě jsou kacíři!« – »Hm, hm, ale jak mohu říci něco o někom, koho neznám?« řekl pantáta trochu podurděně, pak potakal, jako že on to také ví a rozumí tomu – a bafal dál. – Hovor přešel na jiné věci – klidně, jak na růženci padají zdrávasky – bez rozčilení a napjetí. Jeník vykládal o směšných obecních volbách, kde každý kandidát je nejlepším charakterem a nejhorší stvůrou, nejosvícenějším mudrcem a nejomezenějším volem – jedné osobě, kde se svědomitě obecenstvu oznamuje, kolik pytlů brambor dal ten který kandidát chudé školní mládeži — a kolik ukradl tisíc z obecního jmění. – – Pak přeskočil na místní skandály a vypravoval o divných sebevrazích, kteří s růžencem na krku a modlitbou na rtu, vrhají se do řeky. – –

Panímáma donesla svačinu. Kdyby se Jeník nebyl bránil, byli by ho unutili k smrti. Bavili se ještě chvilku, ale brzy bylo kdeco vyčerpáno a hovor váznul. Růženka zatím prohlížela »Malého Čtenáře« nevšímajíc si ničeho kolem sebe. Jeníka už pálila židle. Vrtěl sebou a nudil se. V tom odložila Růženka knihu a prohodila: »Pojď se, Jeníku, podívat k nám do zahrady!« – »No – běžte se tedy podívat!« pobídla ještě panímáma, »Jsou tam už zralé májůvky, můžete si utrhnout! Ale ať mi nenecháš někde zástěrku na haluzi nebo si něco neuděláš!« hrozila prstem Růžence. »Ach, vždyť já nic – – smálo se děvče a vyběhlo ze dveří – –. Za ní Jeník – –.

VI.

U Hořínků měli milou zahradu. Stupňovitě klesala od stodoly k potoku, který olšemi kryt zurčel přes hladké kamení za živým plotem. Děti si sedly do trávy. Jim nebyla chvíle dlouhá. Jeník maje před sebou jen spolužačku, které vždy imponoval svým vystupováním, přišel brzy do ohně a vypravoval Růžence tak horlivě a chtivě, že sama zřídka se dostala k slovu. Jen poslouchala. Pak vstali, loudali se zahradou a trhali třešně. Jeník zapoměl na studentskou vážnost, svlékl kabát a vyšplhal se na strom jak veverka. Když natrhal, sedli znovu a mlsali růžové třešně. »Jeníku, vykládej zas něco!« prohodila Růženka. – »Nevím, co bych ti měl ještě povídat!« odtušil Jeník a zlousknul jednu třešni. »Víš, co?« pokračovalo děvče, »já ti budu vypravovat tu pohádku, kterou mi nedávno vykládala babička!« »No, třebas«, zamručel Jeník. Růženka vykládala: »Byl jednou jeden princ, ale to už je moc a moc dávno. Ani naše

babička to nepamatuje. Ten princ byl bohatý a mocný. Na vysokánské skále měl zlatý zámek, kolem zámku stály silné zdi a nad ně trčely zubaté věže. A na věžích byly tak jasné a drahé kameny, že samy od sebe svítily jak oheň, a kdo zabloudil, mohl dle nich najít pravou cestu. Ve velikých světnicích visely těžké koberce, ve skříních stálo drahé nádobí, peřiny na postelích byly nacpány prachem a pokrývky zlatem prošívané. V okovaných bednách byly měřice dukátů, sklepy plny vína, ve stájích řady koní, kolny zastaveny kočáry, jeden pěknější než druhý, všude samo hedvábí a zlato – no, všecko, všecinko měl ten princ, nač si člověk jen pomyslí. Kdyby to měl druhý, bude skákat a výskat radostí, ale princ nebyl spokojen. Bloudil rozsáhlými lesy, jakoby něco hledal.

Jednoho dne přišel na krásnou paseku, kam před tím nikdy nevkročil. Kvetlo tam kvítí jak v nějaké zahradě a ptáci zpívali na vysokých stromech. V trávě klečelo děvče, oblečené do červené sukýnky a trhalo zvonky. Princ se podivil, že tu vidí člověka a pokročil blíže. Jak zašustěly kroky, trhla sebou dívka a podívala se na něho. A jak se tak na něho zadívala – byla hezká, černooká – zapomínal princ na všecku zasmušilost. Pocítil lehkost v srdci, zasmál se, ani nevěděl proč, smál se stále víc a radostněji, přiskočil k dívce, chytl ji do náruče, zlíbal – a v náručí ji nesa, utíkal na svůj zámek. Dívku udělal královnou a choval ji jako ratolest.

Dříve se mu neukázal nikdy úsměv na rtech. Co měl královnu, smál se mladý král celý den, zpíval, kudy chodil, a lidé v jeho zemi měli ráj a zpívali také. Bylo veselo v celé zemi. Zármutek a bolest vystěhovaly se do hor.

Za nějaký čas vyjel si král s družinou na hon. S jásotem vyrazili z brány, myslivci výskali a troubili, psi štěkali a vyskakovali vysoko, koně řehtali a skákali ještě výše.

Vrátili se ale se smutnou. Kus přede všemi jel král se zaťatými zuby a hněvem v očích. Sotva dojeli domů, vyplísnil vrchního myslivce a kázal zavřít jej do nejčernějšího vězení. Všechno se třáslo a královna vidouc chudáka trpěti, plakala hlasitě. Když se ptala na příčinu trestu, dověděla se, že myslivec chybil krásnou, bílou laň. »Odpusť ubohému«, prosila prince, když zachmuřen přišel do komnaty. »Nech mne!« odbyl ji. »Promiň mu tu maličkost a propusť jej«, prosila královna, »snad řízením božím chybil se laně; možná, že to byla – –«. »Moc zajímá tě jeho osud! Snad také ty's běhala v lanním těle, zakletá princezno!« – křičel král a smál se drsně. Královna už neřekla slova a opustila v pláči síň. – »Jdi si jen, jdi!« volal za ní ještě král. Ale sotva zmizela, jakoby jej píchnul do srdce. Hledal ji v komnatách. Nebylo ji. Běžel rychle se schodů. »Neviděl jsi královnu?« ptal se vrátného. »Odešla.« »Kam?« ptal se dychtivě. Vrátný krčil rameny. »Hledejte ji, jděte ji hledat, rychle, rychle!!« křičel král. Postrašená čeleď osedlala koně a rozletěla se po celé krajině. Leč nikdo nevýskal, jen lovecké rohy, jimiž si dávali panoši znamení, smutně hučely v lesích. A král běhal po hradě jak bez rozumu, bil se do hlavy a plakal. Všechno hledání bylo marné. Panoši vraceli se domů všichni — s prázdnou!

Přišla noc. Král svíjel se na měkkém lůžku a zoufale naříkal. Pojednou stanula před ním jeho žena, oblečená v prosté sukýnce, jak ji viděl poprvé, a pravila: »Byla jsem tvoje štěstí. Jen jednou potká každého v životě a je na něm, aby si je hleděl zachovat. Darmo mne voláš, darmo mne hledáš zde v paláci. Já bývám na jiném světě.« – »Což nikdy se s tebou neshledám?!« zvolal žalostně král a procitnul. Nevěděl, zda se mu to jen zdálo, vstal však bez rozmyšlení a šel – –

Byla noc a všude ticho. Měsíc svítil, že zdi zámku leskly se jako křída a jasno bylo jak v oku. Nikde se nic nehnulo, jen z daleka se zdálo, jakoby někdo utíkal do hor.

Král vyšel ze zámku. Všechno spalo. Bylo chladno. Smutně ohlednul se na svůj pevný zámek. Pes hradního vyl, jakoby plakal. –

Když slunko vyskočilo nad hory, byl princ daleko. Pospíchal ustavičně jedním směrem, oči mu divně zářily, nejedl, nespal a šel, stále šel.

Byl už unaven chůzí a zmořen hladem. Na smrt zemdlen přišel v hlubokém lese na paseku, tak pěknou, jak byla ta, kde našel před časem černooké děvče. Kvítí kvetlo ve vysoké trávě a ptáci zpívali. Král lehl pod lískový chrást a zavřel oči. Cítil, že umře, a zaplakal. – Tu rozjasnilo se v houští – –«

Růženka vypravujíc tichým hlasem pohádku, zapomněla na všecko. Otrhávala ve klíně bílý květ kopretiny, oči upírala v dálku. Sama žila v pohádce. Viděla ubohého prince,

jak se slzami v očích loučí se se světem, přichází dobrá víla, kloní se nad umírající, líbá mu slzy z očí, líbá mu duši z těla. — Odmlčela se a pohlédla na Jeníka. »Ale ty neposloucháš!« zvolala hlasitě. — »Poslouchám!« koktal rozpačitě Jeník, dívaje se právě, jak mnoho třešní je na stromě. — »O, neposloucháš, nelži! Pověz, co bylo poslední slovo!« namítala Růženka uraženě. Jeník chvíli ještě koktal, pak se rozesmál a řekl, aby útok odrazil: »Ach, kdo by poslouchal pohádky. Takovou hloupost. To všechno už je ža mnou. Pohádky! Byl jednou jeden král a ten měl královnu — a měli se rádi, — a byla tam papírová zem a já se propadl až sem. Takové jsou všechny. Pohádky lhou!« Smál se zas, aby zastřel rozpaky. »No, ne Jeníku, naše babička umí pěkné pohádky. Naše babička nelže, víš!« řekla Růženka, schovala hlavu do zástěry — a dala se do pláče. Slzemi přerývaným hlasem hájila pohádky a v Jeníkovi se probudila studentská hrdost — — —

Před večerem přišla se panimáma Hořínková podívat do zahrady, zda děti mají zdravé krky. Pod jabloní seděla Růženka sama. — »Kde máš Jeníka? Odešel už?« »Už šel!« rozpačitě odpověděla Růženka. »Proč pak jsi ho nepřivedla do světnice? Uvařila jsem vám kávy! Pojď už domů, pojď«, řekla matka a obrátila se k odchodu. Nepozorovala, že Růženka si rychle přetírá oči. Jak mohla tušit, že se Růženka s Jeníkem — pozlobili! —

VII.

Druhého dne ráno odjížděl mladý student na nádraží. Bylo po svátcích. — Franta očistil vůz, nastrojil koně a práskna bičem, vyjel z vrát. Jeník seděl zasmušen na zadním sedadle a hleděl upřeně před sebe. Jeli kolem Hořínkovy zahrádky.

Růženka nemohla dlouho z večera usnout! Něco stále jí našeptávalo, že rozepři zavinila ona. Bolelo ji to pomyšlení! Přemítala, jak věc napravit, jak udobřit Jeníka. Nic ji nenapadalo! Již po třetí šeptala svou modlitbu — a slibovala andílku strážnému, že se polepší — až jí blesknul mozkem dobrý nápad! Udolána rozčilením usnula tvrdě a nevzbudila se, až když slunce svítilo již do světnice.

Hodila na sebe rychle sukničku a vytratila se do zahrádky. Natrhala pěknou kytku kvítí a jakoby se nebylo nic stalo, dá ji Jeníkovi na rozloučenou. — Právě utrhla sametovou macešku, když Jeník vyjížděl z domu. Na kytičku bylo pozdě. Růženka popošla tiše až k plotu, který byl hustě opleten divokým vínem a přitiskla tvář k samým plaňkám. Slyšela maminčin hlas: »Jeníčku, dej ti Pámbu všecko dobrý! S pánembohem!« — Zavolat na něho také?! Jestli pak se přec ohledne po jejich zahrádce. Krev se děvčeti napjetím rozbouřila v žilách. Franta práskal bičem, koně házeli hřívami a tloukli podkovami o tvrdou zem. Jeli okolo Růženky. Stěží se zdržela výkřiku: S pánembohem, Jeníku! Měj se — Jestli pak se přece ohlédne po jejich zahrádce! — Seděl vzpřímen na sedadle, oči upřeny před sebe. Nepohledl, netušil, že toužebně za ním hledí dvě oči. Zajeli! Dozněl rachot vozu a dusot koní. — A dvě oči, které toužebně se upíraly za Jeníkem, zakalily se slzami. Růženka plakala v zahrádce uprostřed kvítí mladého léta. Když on ani nepohleděl! — —

(Dokončení.)

E. SOKOL.

HOŠÍČEK.

Tři episody ze života Pavla Rojara. — (Pokračování.)

Slunko zapadlo. V lesích se ozval tichý šum a šelest rozluky. Louka potemněla, obzory mizely v modravých mlhách. Chládek ovanul spocená těla; i jím slabě zachvěl. Pořadatelé zažehli lampiony a pochodně, z nichž se valil čpavý hnědý dým. Plameny vystupovaly jasněji a jasněji v rostoucí tmě, jíž se střed louky nedovedl ubránit; shltila jej a změnila tanečníky v tmavou hmotu, jejíž okraje se jenom tiše rýsovaly v nejistém přísvitu narudlých paprsků.

Les k Brnu oživnul. Kus za kusem odtrhovaly se hloučky a vracely se zpívajíce, hlučíce. Tu, tam se houpal nad nimi lampion, mizel ve kmenech a zas se pestrý objevoval, nabývaje v dáli kouzla bludičky.

Pavel stále čekal a chodil nahlédnout do kola. Pil zlostí, když je tam znovu a znovu nacházel, zmítající se ne již rytmem hudby, ale smyslně omámené krve. Pil a vyléval nechutné teplé zbytky. – Proč ještě nejdou? – zuřil – proč mne předražďují? Nemají dost cesty před sebou na objetí? –

Dohrávali jakýs vášnivý valčík. Páry přilnulé k sobě nechtěly se odtrhnout a ustat; ozval se tleskot a řev. Přišel je prohlédnout. Ale nenašel nikoho ze svých krom Hory, jenž také křičel. Lekl se. Snad neodešli? Rozběhl se směrem, jímž se vzdalovalo několik stínů od kruhu, ale nenašel. – Šli domů, či někam do lesa? Oh, schopni jsou všeho; ale teď k čertu lhostejno, jen utéci mu neměli, chtěl mít jistotu. – Znovu se rozběhl ke kolu, nedbaje, že vráží do lidí, pak proslídil louku v celém okruhu a znervozněle se octnul u tance po třetí. Zas nic.

Přestal uvažovat a zuřil jen. Dožene je, však spěchat nebudou, a nenajde-li, dočká jich, a kdyby do noci měl hlídat cesty. Nedbal již na Horu a rozešel se k domovu. Kdykoli našel kus volné cesty před sebou, rozbíhal se. Již předběhl řady, sta. Nekonečno se mu zdálo protivné množství, jež ho zadržovalo, nutíc ho k prohlídce. Udýchán a uondán doběhl konce aleje, z níž se trhaly zástupy ve dva prořídlé proudy. Stanul na váhách. Mohli projít? Jsou dál, či se vrátili zatím z lesa v kolo? A což jestli je náhodou přehlédl? Vždyť nemuseli jít čtyři pospolu.

Proklínal chvíli, kdy je nešťastně propásl, a rozhodl se, že půjde proti proudu. Schválně se prodíral středem hloučků, aby mu nemohli ujíti. Šel tak až ke střelnici a kus mezi valy ještě, ležící tu černě napříč údolím. Tu vrátila se zase pochybnost. Snad přece byli dál, možná že jen o několik kroků; třeba padesát kroků kdyby byl ještě běžel, mohl je vidět, a tak se vrátil zbytečně, co mu oni mizejí po černopolském hřebenu.

Bylo mu do pláče. Co teď? Co teď? Vracet se, čekat, a všecko darmo snad? Ne, půjde domů. Šel; byl unaven a zlhostejněl. Loudal se shrben nesnesitelně dlouhou zatáčkou do aleje a do polí.

Když se vyklopýtal nahoru, odkud bylo již vidět mlživé světlé záření brněnské ve tmách okolního obzoru, ještě jedenkrát se v něm zvedla vůle, aby je dohnal. Rozběhl se sice, ale již při prvém kroku chápal, že nadarmo, že jsou ještě v lese, a možná právě na něj se smíchem vzpomínají, jak pil. Ano pil, cítil to nyní, když se rozhlížel tmou. Vířilo kol něho prázdno, zem s oblohou se točily, působíce mu těžký krok. Ani vzpomínat nemohl určitě. Splynulo mu v paměti vše v chaos barev a vůní, vlnivých pohybů, ba ani necítil zvláštního odporu, když pomyslil na Štěrbu s Kudrnáčkem. Nic určitého, směs těžkopádné mlhy a na rtech nasládlá příchuť.

Prošel tupě Lužánkami i ulicí a překlopýtal schody. Zazvonil a opřel se líně loktem o dvéře. Slyšel tiché bosé kroky, skřípnutí, a uviděl matně bílou postavu se vztaženou nahou rukou.

»To jste vy?« šeptla Polda. »Myslila jsem, že naši. Nejsou ještě doma.«

Stál za dveřmi, jež se zavřely, stál, nerozeznávaje ničeho, ale cítě, jak chaos v jeho hlavě zviřuje se rychleji, jak se rety nemohou pro onu lepkavou sladkost k slovu otevřít.

»Pusťte, zamknu.«

Ucítil, jak se ho lehce dotkla; vůně těla rozechvěla mu chřípě. Nechal zámek zapadnout a vztáhl po ní nevzrušen ruku, objal ji v pase a přitáhnul k sobě.

»Nechte mě«, opřela se mu slabounko rukama o hruď.

Pochopil, že se nebrání, a přivinul ji těsněji. Přilnulo naň teplé, chvějící se tělo, hruď, nohy. Tisknul ji oběma rukama, ale nemluvil.

»Co chcete?« zajektala, přivíjejíc se k němu. – »Je mi zima, pojďte – naši nejsou doma.«

Teď teprve zatřásly se mu údy žádostí. Krev vlétla do spánků, v očích vyvstaly rudé skvrny, prsty se vtiskly hlouběji do hubených jejich boků. Nesl ji do pokoje. Zarazil se však, když otevřel dvéře. Vpadalo sem světlo z ulice, jasné dost, aby viděl. Postřehl bílé postele, spatřil i ji ve svém náručí. Týmže okamžikem sklesla horká jeho krev, vyšlehl do duše odpor k tomu nahému tělu, k vilnému rozechvění, odpor a hnus ke všemu, co dosud udělal.

Odhodil ji hrubě. Padla na stůl, jenž drnčivě v tichu zarachotil, a zakřikla zdě-

šena. Nedbal jí. Vpadl zdivočele do svého pokoje a udeřil za sebou dveřmi.

»Bestie, bestie«, skřípěl zuby — »tak — počítala na všechno, a já — i já jsem dobytče — oh, svinstvo je vše.«

Strhal se sebe šat a sklesl na lože. Vyvřelo v něm vše, co se hromadilo po celý den: zášti, pohrdání, hnus, bolesť a zoufalství, zuření a pláč, vše dralo se do hrdla, hledalo slovo, jímž by se vybouřilo. Nenalezal. Svíjel se, aby aspoň pohybem vybil ze sebe kus vnitřního útlaku, hryzl podušku a slzy polykal, neschopen jiného.

Konečně zůstal znaven ležet bezmyšlenkovitě. A jak tak uvolnil vzepjetí, roztekla se mu tělem lenosť, dusnými parami opojená, těžká krev. Cítil, že do mozku proudí lhostejnost, apathie, že se vrací vymrskaná lačnost k vyvřelým nečistotám. Zachvěl se, ale nebyl již s to, aby se znovu vzepjal; v údech měl olovo, v hlavě líný proud, v němž se topily poslední trosky vůle.

»Jsem opilý, bože«, zablabolil — »ale byl jsem čist. To všechno je jen — jsou vinni oni — ne — jen záchvaty — a Kudrnáčka nedej — mám ji rád, nedej bože.«

Stenal do podušek, pozbývaje znenáhla i posledního vědomí, klesaje v těžký spánek.

* * *

Venku vonělo vše zmladlou silou rosného osvěžení, i ulice zadýchla vůní odkudsi z Lužánek a z polí, ne městským prachem a dýmem. Stromy ševelily tiše zvedlými větvemi, šplounaly se ve vlahém vzduchu, plavně tekoucím jejich korunami, dotýkaly se vzájemně mazlivě a propouštěly zlatozelené záření do stínu na trávu, zatíženou svěžestí vláhy. Vzduch voněl mládím, zdi odrážely měkce světla, vše se modlilo šťastným úsměvem k modré obloze.

On však ubitý, zpopelavělý v líci, s očima vpadlýma do zamodralých důlků, všecek svraštělý ploužil se podle Lužánecké zdi ke gymnasiu. Viděl sic radostné rozpětí svého okolí, ale bylo mu odporno, a když spatřil zdaleka studentský ruch, bylo mu tak ošklivo, že bez rozmyslu obrátil se domů, položil knihy a prchnul poprvé za školu, za léta studií.

Prchal k prachárnám a dál přes hřeben k žabovřeským loukám, jež v okrouhlé dolině vydechovaly vlhké vůně a nastýlaly jemný opar na zahrady a domy v pozadí. Oběhl je k řece a přivíraje oči proti jejímu zrcadlení, nevnímal ničeho ze silné krásy kol.

Pak zavřel se za ním stinný kraj, pod nohou zakřuply větvičky, a když se ohlédl, neviděl již šířaviny lidskými tečkami postřikané, byl sám se stromy tiše stojícími. Stoupal bez cesty do stráně holeteňské, hledaje nejhustší podrosty a spleti, aby se mohl vyčerpávat prodíráním a nemusel ani vidět ani myslit. Vebrouzdal se do seče, zarostlé hustým mlázím a stanul v ní na výsluní. Byl to koutek hustě křovím obrostlý, jako uměle vytvořený, aby zlákal svým kouzlem, kdo vstoupí. Stanul a naslouchal do dálek, zda nezvětří blízkosti člověka. Nic se nehnulo. Keře ani listem nezachvěly, sojka výstražně zaskřekla a umlčela drobné hovory drobotiny, tak že mlčelo vše krom drobných mušek.

Zabořil se do kypré trávy a zahleděl se do nebe nad sebou, vzdychnuv z hluboka. Ticho vešlo i v něj. Necítil, nemyslil, nevzpomínal. Tělo nevzkříšené těžkým spánkem, ssálo teď při otevřených očích osvěžení a sílu ze slunného a vzdušného zadřímnutí.

Les naň zapomněl. Sojky se pohašteřily na výstavku, datel bezstarostně obtáčel kmeny a pobíjel jejich příživníky, kosi hopkali v trávě a listí až k němu skoro a stanuli jen poněkud nedůvěřivě, pak se vesele živili dál.

Nevěděl o tom, ani o slunci, jež zatím stoupalo a palčivělo; žehlo jej, ale nepohnulo jím, dokud se tělo nenassálo do syta. Tehdy usednul. Náhlým pohybem poplašil párek kosů, který se rozkřičel, až poplašil daleké okolí; znělo zvědavými otázkami a zmatenými odpověďmi; i datel ustal v práci a shlédnul pod sebe; viděl člověka, a nevěře jeho klidu, vyrazil prudké iiiiiii a zmizel.

Naslouchal, díval se, ale bylo vše jako za oponou; uši byly plny šumu, oči plny růžového a žlutého záření a plovoucích mžitek. Ponenáhlu teprve v něm jasnělo. Ohlédnul se do křovin, prohrábnul trávu, schladil ruku v jejích hlubinách, hladil stébla nesoucí klasy výš a zvolna se probíral i v sobě k vědomí. K neradostnému. Z duše nevyšlo posud zhnusení, nenašlať posud slunce, jež by je vyssálo. Zabolel ho nesoulad vnější krásy s nitrem, ač nevyvolal již nepřátelství, jako při prvém setkání. Zvednul se a přehlížel kraj. Ano, zde jsou lesy kol, jež ničeho nevědí, jsou čisty jako všude mimo cesty, jimiž proudí lidský kal. Ale tam naproti, hle, Černá pole, Soběšické lesy, pod nimiž

někde v úvalu zdupaná a nečistá louka včerejška.

Utkvěl v těch místech. Napjalo se mezi nimi a jím tajemné spojení. Nestrhal ho, ač věděl, že přinese bolesť. To jediné bylo plodem dnešního zpustošeného jitra, že nenáviděl i sebe, že chtěl návrat a očistu, byť ji měl jakkoliv vykoupit, ale očistu celou, z hlubin a od kořene. Nestrhal vláken, jež ho připjala ku včerejšku; přijímal kajícně jitření, jež jimi vcházelo a plnilo jej.

»Vím«, pravil si, »o prohnilé své nízkosti a nezapru ničeho před sebou, chci ji vidět, aby mne zbičovalo poznání, neboť není léku pro mne než nejtrpčí. Vždyť jsem již jednou pochopil nízkosť a zatoužil k čistým výšinám, ba i cestu jsem nastoupil, ale hle, v jediné chvíli jsem zničil vše a sřítil se zpět. Hloub jsem zapadnul. Tak hluboko, že mi hnusné bahno do úst vtéká. A padnu snad zase, nebude-li bolest z nízkosti silnější než okamžiky kolísání a rozkošnického sebezapomnění. Bolesť chci, drásavou a rozvracující, nemilosrdnou, aby její stopy mi zůstaly do příštích dnů. Chci vředy zapomenutých úpadků roztrhnout, ať s hnisem odtéká třeba i krev, jen ať se rány zajizví a otravnou hnilobu nevstřebává tělo i duše. Bolesť, bože, velikou bolesť!«

Volání jeho nebylo jen v slovech, šlo z hlubin a pobouřilo je. A pocítil vytoužený příchod její, jak se vracel v minulosť, aby odstranil vředy, které sice již znal, ale jichž slabošsky neléčil.

Pocítil ji. Podlomil se v nohou, klesl na kolena, zabořil ruce do teplé trávy a sřítil se pak cele v ni, tiskna se k zemi, s níž se mu v bolestném přívalu chtělo splynout.

»To humno dědečkovo, v němž se zrodila jeho nevědomá touha! – Marina, jež svůdně jej dráždila a otevřela svět mámivých záhad v slepé duši – proklatá divoška, proklatá!«

»Ty toulky s kluky, ty dny, v nichž s Viktorem hledal rokle, aby v nich skryl své rozkoše – oh hnilobné, proklaté, proklaté!«

»A pak léta, v jejichž otravné slizkosti tkvějí kořeny jeho budoucnosti posud spleteny s vyzáblýma rukama Poldinýma!

Ten vřed byl příliš plný; jeho hnis jako rakovina se rozlezl i do posledních dnů. Hryzl si rty, když mu včerejšek vstával v očích horečkou spálených, rval trávu a plakal, stenaje týmž dechem nesouvislé kletby i prosby.

»Bože, bože«, modlil se bez obsahu ale vší svou bytostí. »Bože, bože«, šeptal zemi, skrývaje rty do trávy, aby nemohl vykřiknouti.

Nevěděl, jak se octnul bůh v jeho modlitbách, ale když se tak šlehy vrývaly do duše, když ji vraždily, pocítil, že je třeba se přimknout, přitulit se k Velkému, Silnému a tak se naň bezděky nalezeného upjal bezuzdnou silou, jíž mohla mladá duše stvořit v bezměrném utrpení.

Bylo to setkání, jaké bleskem někdy osvítí bezradné nitro, setkání, v němž beze slova přiznal: Jsem sláb; Bože, tys veliký, silný a jediný jsi čist. Buď při mně v slabých dnech.

Když se pak vracel k ranám, z nichž dosud chlípěla krev, zdála se mu bolest čistší, i věděl, že Bůh přistoupil. Pálil jeho jménem rány a cítil, že je sluncem, jež mu prohřívá a oprosťuje duši. – –

Však přišel přece mrtvý okamžik; slunce ho příliš žhavě objalo a spálilo. A nebyl schopen modlitby ni utrpení, zemdlel a nitro mu zprázdnělo.

»Co bylo?« ptal se pak, procitaje z agonie. »Co bylo?«

Znenáhla vracelo se vše, ale ne již ve vášnivém vzkypění; tichým tokem plynula bolesť v březích modlitby a odevzdání, tak tichým, že ho skoro laskala svou mírností.

Cítil se ještě sláb, ale radostně se již díval zpět na nemoc, jež tížila, jako tíží vzpomínka na bolesť. A ohlédl se zase na svět. –

Plulo nad ním modro prořaté svazkem zlatě mlhových paprsků, jež mráček někde před sluncem stojící průlinou propustil. Několik černých teček kmitlo se závratnou výší a zmizelo. Chomáč mušek obklopil zvonivě hlavu a rozlétl se zas.

Jak nádherno! A čisto – vydechl si zadumán. Jak by bylo možno pít rozkoš plným douškem, kdyby nitro – – »Bude možno?« zeptal se důvěřivě do bezedného modra. Myslil na Boha. A duše, zase plná bohatstvím slov, vložila mu na rty vroucí prosbu o bílou čistotu, silnou a zdravou, jež jediná ho mohla vyvést k nové živnější půdě. K Bohu ji vysílal, zatím co smysly vnímaly nádheru přírody a bezděky ji spojovaly s Jeho mystickou zázračností. K němé extasi se domodlil, splývaje takřka s Ním a Jeho vesmírem.

Pak vstal a vystoupil na vrchol. Viděl širý svět a nevrátil se domů. Dolů se

spustil k Žebětínským polím a protějším lesům. Byly daleko od Brna a připadaly mu čistší. V prázdné hospůdce pojedl a vešel pak do nich, miluje se s nimi jako znovuzrozený. Došel na Veveří, obzíral jeho bílé zdi na zeleným svinutým údolím, pak spustil se k řece pod Oborou, tam, kde se rozbíjí o vysokou, svisle vzpjatou skálu, a potopil se do její chladivých proudů. Smýval se sebe minulost.

Slunce zatím klesalo k obzoru. Stíny protmavily údolí a střásaly chlad na teplem znavené listí.

Vystoupil ještě na stráň, aby se rozloučil, když opouštěl lesy.

Výhled se otvíral v daleký kruh, zadýmaný podvečerním vlhnutím.

Stápěl se v usínání, mdlení a hasnutí dolin; nevšímal si určitě bílých dědin s modrým dýmem a ničeho; promítal sebe v šíro a přijímal zpět svůj odlesk, jenž vystupňován harmonií večera mu působil sladkou závrať.

Díval se v slunce pozbyvší lesku a zapadlé již na půl do lesů; loučil se s ním, symbolem své očisty.

Dýchal mír čisté oblohy, jež ani jediného beránka nenesla, růži několika okamžiků.

Dýchal tichý ševel lesů, jež přijaly jeho smutky prostě, bez výsměchu.

A smířen vracel se k Bystrci a Komínu, jež hlučely přílivem dělnickým i radostmi výskajících dětí.

III.

Pavel došel Boha.

Mladá duše bolestí života stižená nemůže jinak, nechce-li zaniknout. Jsme náboženské plémě, Bůh je v nás, a třeba zastřen, a třeba i nedochován, ve svou dobu vzejde. V Pavlovi, neustáleném vášnivci houževnatě se deroucím v před, musel vzejít v bouři a musel osídlit celou jeho bytosť; pronikl jej.

Sleduje ho v prvním horkém zaplání, poznal Pavel kouzlo modlitby a kouzlo chrámové, to slavnostně rozjásané, opředené hudbou, zpěvem, třpytem, dýmem a velkým gestem oltářním, jež sklání a zvedá sta hlav, i kouzlo stichlé prázdnoty, šeré a chladivé, ozářené jen bludičkou věčného světla, volně se kývající po dávno zmizelém dotyku či proudu vzdušném. Poznal a miloval je.

A přece se láskou svou tajil před přáteli, tuše, že s nimi o Bohu nelze mluvit vážně. To ho muselo na konec rozčilit, neboť nebylo mu možno uvěřit, že jen jemu vzešlo poznání. A poněvadž byl z těch, kdo nestanou, dokud nedojdou cíle, dokud jim není jasno vše, musel přijati nový neklid. Nemohl připustit, že by se byl mýlil, ale musel hledat rozumem, co v sobě citově stvořil.

Náboženství školní mu jasu nedalo. Neměl rád katechetu a s nechutí přijímal jeho slova. I kniha mu byla němá. Četl ji, myslil o ní, ale její Bůh byl z dogmat, chladný a přísný, sebe nejvýš milující, jenž nedovedl odpouštět urážky, zavrhoval na věky, ač druhými ústy hlásal neskonalou lásku a odpuštění. Nemiloval toho boha a bál se o něm myslit, aby svého obrazu neporušil.

Hledal ve vědě, ale ta mluvila o Písmě a nalezla kořeny jeho v chaldejské půdě, promítla Krista v minulost, skepticky mluvila o zázracích a tvrdila, to vše že je lidské dílo jen. A život a jeho vznik? Na to mlčela a dala mluvit filosofii, ale ta neměla jediné řeči, a jak se mísily její jazyky, ne přesvědčení, ale pochyby, ne víra, ale skepse rostla z jejích slov. Mládí není stranické; dá se strhnout tím, co k němu jeho řečí mluví, ale neodpírá nikomu, kdo cestu k němu nalezli; právě tou schopností víry je rozvracováno, nacházejíc místo cíle roztýlené záhadné cesty.

Znepokojen v hlubinách, protráviv celé léto v hledání, vrátil se po prázdninách k studiím a pravil si: Snad není v písmu, snad není v církvi a v ničem mrtvém, co neumí samo mluvit a v cizích rukou cizího smyslu nabývá. Nechci ho tam hledat, ale najít ho musím. Není-li jinde, musí být v lidech, jsmeť jeho tvorové. Ano, jsme jeho, musí být v nás, má-li mu být věřeno. Chci jej poznat, abych jej mohl milovat cele, ne tak skoro z vděčnosti, jak se nyní má láska vytvořila. Nemohu Boha platit láskou, musím se mu vzdát, ale pak celý, vždy a všude.

Hledal jej v lidech. Vrátil se k nim, nevzpomenuv, že již dříve se vracel k nim pro jiný cíl. To bylo zapomenuto, neboť bylo přechodem.

Přehlížel všechny, jež znal. Na rodiče vzpomínal, jak vídal štěstí mezi nimi, jak žili pěkně.

(Dokončení.)

ZDENKA HÁSKOVÁ.

MINULOST.

Jdu sladkým hájem březovým
a hovořím se srdcem svým,

a vzpomínáme s podivem:
i v mládí kdys jsme zašly sem!

To šla jsem hájem březovým
před léty, dávno, s hochem svým.

Šel zamyšlen a pohnutý
a hleděl dlouze na mé rty,

jež vůli moji zradily,
a, bez lásky, přec vábily.

Jak zraky na mne upíral
já říkala si, v srdci žal,

já říkala si: hoch je mlád
a najde lepší lásku snad . .

Tak šli jsme. Kol stál tiše les
a na pasece kvetl vřes,

po nebi zvolna v dálku tíh'
hrad lehkých mraků stříbrných.

Byl stříbrem vzduch zde naplněn
a svítil jim tu každý kmen,

a pohádkový bílý jas
a klid se nad vším tady třás'.

Však stříbrný ten háje klid
z nás nikdo nemoh' zachytit,

my cítili jen jeho chlad
jak ti, jež nikdo nemá rád . .

Tak bylo tady před léty.
Dnes háj však sní, jak zakletý,

jak člověka by nebyl zřel
ni hořkost jeho, smutek, žel.

Klid stříbrný. A jako smích
to tiše zvoní ve větvích.

Ne, ve stříbrném ovzduší
tu nikdo bolest netuší,

ni chlad té chvíle truchlivé
tu nezanechal stopy své . .

Já srdci pravím s podivem:
zde že jsme byly v mládí svém?

HLEDÁNÍ BOHA.

Já měla chvíle svaté extase
skoro jak ty, o svatá Terezie!
Já klečela na chrámu podlaze
a cítila, jak srdce moje bije,
a z hloubi chrámu, v šeru, bez záře,
Bůh sestupoval ke mně z oltáře.

Má duše rostla, srdce bolelo mne,
mé zřítelnice tkvěly dokořán
na Bohu Kristu, který vcházel do mne..
Ach zapomnění. Klid. A štěstí van!
Já vycházela, oči zářící,
a s nadšením šla všední ulicí.

Tak bylo kdys, o velká světice!
Však nutno bylo bojovat a žíti,
a když se srdci stesklo nejvíce
do lidských zraků chtělo se mu zříti.
A poslyš mne! To klášter nepoví:
já našla jsem v nich stopy Kristovy . .

Já poklekla před zraky člověka
a viděla: v nich dobro Boha dřímá,
v nich Boha leží síla odvěká . . .
Ach světice! To tebe nedojímá?!
Nuž s Bohem buď . . . Mně nelze za šera
hledati Boha v cellách kláštera.

DR. EMIL SAUDEK.

SVĚT KŘESŤANSKÝ V MACHAROVĚ: JEDU Z JUDEY

(Dokončení.)

Bylo by bývalo třeba polovinu obyvatelstva říše zatratit, neboť bůh tkvěl v duších a nebylo lze jej vypuditi. — Jednoho boha a jednoho císaře, to byla také zásada Constantinova, jenž si však zvolil boha době přiměřenějšího, jenž právě se stával mocným, boha křesťanského.

Constantinem, pohanem na venek, přesvědčením čirým atheistou, ba materialistou (v nejhorším slova smyslu) začíná oficielní křesťanství a v básni »Ve vojště Constantina« kráčejí za »Labarum« křesťanští vojáci, plní přesvědčení, že vykonávají křesťanské dílo, táhnouce se svým imperatorem proti nevěstce Římu. Tak se dávají nejvznešenější duševní hnutí zapřáhnouti mocnými tohoto světa do jejich káry! Tedy boj Constantinův proti jeho soupeři byl bojem za věc křesťanství. Ve zbraních třící legie v boji za trpělivého beránka Krista, který především žádal neodpírati zlu. Ovšem každý slouží bohu svým způsobem, jak právě vlastní povaha mu to dovoluje. A způsob těchto vyznavačů byla pošetilost, dávající se zneužít k účelům ctižádostivým a zároveň pomstychtivost otroků tak dlouho ujařmených, jež uvolnila se ilusí, že takhle nejlépe za Kristovo utrpení se mstí. Lze si představiti většího sebeklamu? A sebeklamu tak dokonale podařeného? Břitký meč, nenávistí rozpoutanou krev co přívlastky učeníků Kristových? Nikde neuzříte líp malomoc veškeré ideologie.

Ponechávám stranou báseň »Julián«, kterouž jsem jinde rozebral.*) Byla by to zvláštní kapitola podati obraz zápasu pouze duševního mezi křesťanstvím a antikou. Machar změnil zakončení této básně; v prvním znění (ve »Zvonu«) byl by Julián v Kristu, když by jej byl znal, viděl bratra, v druhém nepřítele, úctu vzbuzujícího. Poznámky k tomu netřeba.

Argumenty Juliánovy proti křesťanské ethice a soudobému křesťanství jsou dosud správné.

Machar cítí před Kristem úctu všech velkých duchů, ale nesouhlasí s jeho naukou. Vidí v něm »l'éternel voleur des energies«. Prospěšné názory životní lze lépe nalézti v antice, jest jeho přesvědčením.

Machar není Nazarenem, také ne subspecie aeternilatis, jak míní »Naše doba«. Nenávist cítí básník proti křesťanství, jak se historicky utvářilo a ukazuje na jeho zvrhlost od prvních základů.

O zvrhlosti kleru vypravuje nám báseň »V ovčinci«, zachycený portrét jedné stránky z Amiana Marcellina. 27. kniha, capit. 3 vypravuje o korrupci jiného druhu, totiž o boji o biskupský trůn v Římě roku 367. Damasus a Ursinus, dva nápadníci trůnu, byli v tuhém boji a došlo i ku prolévání krve. Prefekt Inventius byl dokonce nucen odejíti z města. U basiliky Siciniovy, modlitebny to křesťanů, bylo jednoho dne 130 lidí pobyto. Na tuto událost navazuje vzdělaný, křesťanům příznivě nakloněný pohan Amianus úvahu, kterou nám Machar věrně podává:

A není divu, že se lidé tak
o povýšené místo v městě rvou:
kdo dosah ho, je navždy zabezpečen
před nouzemi a strastmi života;
pokladů nashromáždí v hojnosti
z odkazů četných, darů zbožných žen.
Lidu se jeví jenom ve voze
v nádherném roucho, pastvě očí všech,
a hody jeho jsou tak vybrané,
že každý král mu může závidět.
A jak by moh být žehnán lidem vším
v ohromném městě (které skryje chyby,
by přednosti tím více vynikly),
kdyby tak po příkladě biskupů,
jak v provinciích žijí, tu a tam
střídmě si vedli v těla požitcích,
v háv nenápadný odívali se,
pokorně k zemi oči klopili,
co duše zanícená zbožností,
by svítila jak ve tmě pochodeň atd.

Také zde poznámky není třeba. Podivu zasluhuje bystrozrak básníkův, který ze své

---

*) Viz »Vídeňský Denník«, II. roč. č. 57—64 ve »Zvonu«.

pilné, důkladné četby vybírá tak výmluvné kulturní obrázky, které nám v novém rouše předvádí. Odpůrci jsou proti takovémuto způsobu líčení, jež nevybájil Machar, nýbrž dochoval nám dějepis, zcela bezmocnými.

Amián jest také pramenem jiné básně, která se zabývá pokaženým karakterem křesťanů, básně »Bezabde«.

Za Constantina zmocnili se v boji proti Saporovi Peršané města Bezabde, kde byli 3 legie posádkou. Biskup upadl při tom v podezření (Amián myslí, že neprávem), které se houževnatě udržovalo, že naznačil Saporovi v tajné rozmluvě slabiny hradeb, čímž Bezabde padla. Jestiť příznačným, jak špatné pověsti se křesťané těšili, že byli pokládáni za schopny vlastizrady.

Báseň »Zelené oči« básníkem bez historického pramene smyšlená osvětluje pronikavě nenávist pověrčivé luzy mezi křesťany proti Juliánovi a jejich zuřivost proti pohanství. Satan prý bydlí v pohanských bozích, učili kněží a odtamtud »číhá jako pavouk na duši«. A byť by ji i zmoci nemohl, přec potýrá ji pokušením zlým.« Neboť:

»Žádosti těla – chrti pekel jsou
a duše naše – bědná štvaná zvěř.«

A zbožná pošetilost křesťanů snaží se, aby právě tyto vášně, páky to života, zasáhnula. Samovražda je odsuzována, zůstává však sebeumrtvování. Toto pak provádí se tak často, že musí to vzbuzovati hrůzu. Mnozí zří v tom zajisté plamennou touhu po spojení s Kristem. I když v mnohých případech tomu tak jest, musíme se tázati, co předcházelo asi dříve, než dostavil se tento mystický hlad? Zdá se, že to byly často i docela reálné a materielní příčiny. Člověk, který nachází se ve šťastných životních poměrech, odhodlá se zajisté zřídka k negaci života. Žena, která v »Poustevnících« následovala přísného anachoreta, opustivši své dítě, byla zajisté ubohá, osudem sklíčená osoba, která podlehla suggesci volání po blaženém životě, právě tak asi jako člověk osudem štvaný doufá, že najde konečně někde trochu pokliďu a nemá ani pomyšlení ukojiti nějaký mystický hlad. Klid, potřeba míru probudila se u těchto lidí, a nikoliv nějaká metafysická potřeba vytržení, ničím nevysvětlitelná. Ubozí, fysicky neb morálně, soukromě nebo politicky utlačovaní – toť lidé, kteří obyčejně hledají boha. Židé hledali po staletí boha pro sebe a pro veškero lidstvo, protože byli po staletí nešťastni a utiskováni.

Instinkt ujařmených, malomocných mas vzmohl se v Kristu na představu boha jiného, než byl ten, který jim byl dosud oficielně kázán. Nikoliv bůh mocných, nikoliv bůh msty neb horlivý strážce celých systemů předpisů, nýbrž bůh ujařmených, bůh lásky, shovívavý otec, který dává pouze jediné přikázaní: »Milujte se vespolek, dítky mé!« Proč měl by býti podobný bůh nemožným, jest skrytá, nevyslovená myšlenka této nové představy. Národ staletí v bohu a s bohem vychovaný, neřeší problémy své fysické a duševní bídy bez boha. Jeho rozum, jeho názor o neudržitelnosti jeho neutěšitelného postavení nesmí rozhodnouti, jeho po činech toužící rámě, nesmí se chopiti meče k svému osvobození – nejdřív jest mu potázati se u sebe s bohem.

A poněvadž naproti tomu bůh starý, bůh klerikálů, liberálů a utlačovatelů nedá vzejíti požadavkům rozumu svými tuhými, nevlídnými zákazy a příkazy, musí dříve nějaký jiný bůh mysle ovládnouti, aby o n a nikoliv lidská vůle alespoň ne formálně vládl!

Nekonečné hoře nekonečně trpících mas, vštípená jim výchovou, neznalost duševních hnutí, kterážto neznalost nutí je, aby vše odvozovali z víry a od boha, tvoří nové bohy, nový kult, nové oltáře. »Pomoz si sám« a »ty smíš sám sobě pomoci«, jsou zásady, které boha hledající neznají a nemají odvahu si je osvojiti. Jim může pomoci jen bůh, i pomáhají si tedy tím, že zamění si svého boha bohem jiným, který s jejich instinkty stojí v naprostém souladu. Ačkoliv tento bůh pochází z milosti jednotlivce, a jest zrozen z krve přání a ideálů lidských jakožto ochrance člověka a vykonavatel jeho tužeb, emancipuje se brzy od těch, kteří ho zplodili a stává se jejich svrchovaným vládcem. Stává se tuhým, železným principem, měřítkem, jehož kněží brzy užívají, aby jeho vyznavače trýznili. Jeho prvním knězem je citlivé svědomí, čili správně řečeno bázeň, která v duše věřících zasévá nesvobodu. Pak přijdou pravověrní rodiče, rozšafní představení, učitelé a kazatelé všeho druhu, kteří své vlastní přísné a ukrutné vlastnosti bohu připisují

a žádají od těch, kteří jsou jim ať právně, morálně neb skutečně poddáni, naprostý respekt k jejich názorům o bohu. Augur, který vykonává svůj úřad v pohanské svatyni, v kostele, v církevně organisovaném státě, není knězem prvním, nýbrž nejvíce viditelným. Odvozuje svůj rodokmen od onoho panovačného sevšeobecňování, od onoho člověkem stvořeného boha, na jehož původ naivní člověk zapomněl a kterého učinil svým všemohoucím tyranem.

V tomto smyslu jest onen anachoret, který činí ženě, naříkající nad smrtí dítěte jí opuštěného, s počátku mírné, pak těžší výčitky, řka, že cenní výše život a statky vezdejší než Krista, knězem, který výčitkami a hrozbami nutí ustrašenou ženu, aby ubíjela její nejvroucnější city ku cti a chvále onoho molocha, ve kterého kněží boha lásky přetvořili. Kristus hlásal lásku a učil nedbati bohatství a statků, lidskou hrabivostí tak velebených. A abstrakcí, oním svrchu zmíněným sevšeobecňováním povstalo z toho, opovrhování životem, rodinou, politickým společenstvím, zdravím a vůbec radostí z krásy světa! Ironie tato jest tím větší, poněvadž jest jisto, že právě hluboce cítěná krása světa, vzbudila ve Spasiteli vznešenou myšlénku o království božím, t. j. království lásky a svornosti, jakožto nutný korrelát k oné jím cítěné esthetické dokonalosti světa. Od anachoretství s jeho negací rodinných pudů a radostí z krásna, jest pouze krok k těm, kteří se neostýchali obraz božství mukami trýzniti. Simeon Stilytes jest podařeným typem těch, o nichž praví Eicken: »Jeden stál, řetězy jsa přikován, celá desítiletí ke sloupu, druhý rozrýval kůži svou drsnými kameny, aby dovedl ovládati tělesné chtíče své, třetí opíral se o stěnu, když jej spánek přemáhal, čtvrtý svázal si krátkým řetízkem krk a tělo, že musel lézti po zemi jako zvíře s hlavou sehnutou. Všichni trýznili se nejpřísnějšími posty. Takoví lidé byli ideály zanikajícího starověku.«

V názorech o tom, co je psychologickou příčinou zuření proti sobě samému, se psychologové již dávno shodují. Jest to ukrutnost, která z nedostatku jiného předmětu, zuří proti sobě a můžeme se u Nietschehe dočísti o tom dosti a dosti. Machar však, jak mně alespoň se zdá, předvádí nám tohoto sebetrýznitele a tím i všechny ostatní toho druhu v jiném světle. Tento Simeon Stylites, jak ho Machar velmi pečlivě načrtnul, je světcem z povolání. Takový pravý odborník v bohulibosti. U něj nepostřehneme nějakého bolestného, trapného hledání a zkoumání o tom, co v rebus divinis platí. On neprosí úpěnlivě o pomoc a záštitu pro svou ubohou, bloudící duši, která by nevěděla, jak jest zapotřebí žít, neb umřít! On nezná pochybností, on nepatří již k těm, kteří těžce zatajují své obžaloby proti nepochopitelným cestám prozřetelnosti božské, nesmělé rozhořčení, plynoucí z té neshodnosti, že Bůh učí povrhovati tímto pozemským životem, a přece člověku samovraždu zapovídá. Žádný výkřik nepokojem zmítaného nitra mu neunikne, když oslovuje božstvo, nezná již žádných záhad, jež by si nebyl sám rozřešil, nemá oč by prosil a žadonil.

Jen se rozpomeňme na báseň »V katakombách« a pochopíme, jak různorodý jest tento křesťan, jenž sám si neví pomoci, od Simeona Stylita, jenž má svůj systém, z něhož poučení čerpá bez obtíže v každé choulostivé otázce svého bohulibého života a jenž těsně přiléhá k předpisům písma. Býti bohu blízko, hodně blízko býti u svého sloupu, toť jeho vodítkem. Býti jeho knězem, horlivým věřícím, statků tohoto světa se zříkajícím mnichem, to nestačí, to jest pouze náběh k oné metě. Kdo se nevyšinul výše, ten vůbec své nízké stanovisko sotva opustil. Bůh jest tam, kde život k vůli žití přestává. Každý vztah k životu, mající za účel více, než mrviti kvítek duši, zaslouží zatracení a musí býti bez milosrdenství zničen. Duše, ta nesmí ani na okamžik mysliti na něco jiného než na Boha. A písma musíš poslouchat doslovně bez hloubání a drzé interpelace.

»Že jsi tenkrát v ráji
nad prvním hříchem v svatém rozhorlení
odkázal lidem práci jako kletbu —
já této kletby varoval se, Pane,
a ruka má se v žití netkla práce.
Že druhou kletbou Svojí stih jsi ženu
a osud její, — já se nedotk ženy
dost nešťasten už losem těla toho,
že ta, jež na svět přivedla je kdysi,
též ženou byla. Že jsi poznamenal
smrtelným hříchem každé lidské žití,
mé celé žití trápením je pouze,
vězením černým, plným zoufalosti.
Jak jíva žiji, nebo oleandr,
jenž čeká, až kmen jeho podťat bude,
a potom teprv květ svůj vydá.

A tohle všechno Stylites vykonává beze všeho, jako břemeno cítěného sebezapření, jednoduše jen jako odborník ve všech věcech, týkajících se bohulibosti.

Tento Stylites vykřikuje takřka každým slovem své radostné Ἑυρηκα vyzkoumal jsem to, rozřešil jsem to, rozumím tomu, co Bůh chce, že Bůh to ani sám lépe vědět nemůže. »Proč váhá Pán«, ptá se Krista s důrazem udivení. To není volání po smrti jako osvoboditelce z těžkých trýzní, to jest volání učně, jenž chce být hodně učelivým, jenž také všemu již rozumí. Vše je zralé, nemůže to být zralejší — neb já jsem vše studoval, o všem přemýšlel, všechno tak zařídil, aby uzrálo; ó, nechť již přijde smrt, vše čeká na její kosu. Stylites není fanatikem, jehož víra se vznáší perutěmi fantasie a enthusiasmu. On má již svou vědu, svou techniku, svůj souladný systém. On jest profesorem a jeho práce se zove: jedině správný komentář k božskému zákoníku.

Touto otrockou pokorou, která charakterisuje kajícníky a sebetrýznitele, vyznamenává se většina křesťanů i tam, kde stýkají se ne s Bohem, nýbrž s mocnými tohoto světa.

Báseň »Alarich« ukazuje nám, jak s netajenou hrdostí projevená pýcha Římanů jim škodí a jedině pokorným prosbám křesťanským jest děkovati, že Alarich připustí smírné ujednání. To, co se v této básni vypravuje, jest takřka pohřbem již definitivně umřelého pohanství. Všechny sochy, které představovali jednotlivá božstva, byly roztaveny v ohni, naposled »virtus«, »ona zlatá virtus, jíž pohané kdysi takou úctou ctili, jak by to strážný anděl města býval, vmetena po hlavě jsouc, ve var žlutý se rozplývala, — modláři si při tom zastřeli tváře, aby skryli slzy. Však z pod tog bylo slyšet nářek jejich.« Tu čtenář cítí, že básník pláče s nimi.

Toto spolucítění s každým jednotlivým dějem, a to v každé básni, činí dílo toto velmi významným kredem Macharovým. A v tom spočívá právě také vysoká cena díla tohoto. Jak míní a to docela správně Arne Novák, přirostla právě tato kniha a její historická látka vznikání a vzrůstu křesťanství, Macharovi k srdci. Pátráme marně po důkazech, že by básník s chladnou bezúčastí pouze věcně se byl zabýval s touto látkou. To všechno psáno jest cum ira et studio. S láskou a nenávistí, s úsměvem všechno pochopujícím, se vzdorovitým vzepřením se, se soucitem, s neúprosnou kritikou, s trpkým vtipem, kterým zakrývá jen skryté slzy, zkrátka básník projevuje zřetelněji svou vlastní osobnost, než-li kdekoliv před tím, přesto však sám nikdy nevystupuje v popředí.

V básni »Krajina galilejská«, dokazuje nám, jak musí s úctou chápati osobnost Spasitele a původ jeho idejí z prostředí, v němž žil, odpovídá však těm, kteří vidí v něm křesťana sub specie aeternitatis postavou filosofa Myrona, v básni »U býčí hlavy«. »V katakombách« cítíme jeho veliký soucit s ubohými, nešťastnými, »pravdu« hledajícími tvory. V básni »Pavel v Athenách«, »Umírající biskup«, »V ovčinci«, »Zelené oči« a »367« volá básník k držitelům moci církevní takřka tváří v tvář, jak dobře je zná, jak důkladně chápe všechny pohnůtky, které vývoj jejich charakterisují, a jak je proto proti nim a jejich lžem vyzbrojen. A v básních »Ad bestias«, »Křesťanka«, »Ve vojště Konstantinově« cítíme zármutek básníkův nad osudem svedených. A co mám říci o jeho v pravdě dobré, jemně chápající duši, která kreslí naivního mnicha v básni »Vergil v klášteře« tak láskyplně? Za soustrastí s ním skrývá se zadržený hněv proti tvůrcům nové víry.

Co tedy z antiky smí poutati, jest to, že lze ovšem s porcí sofistiky ve Virgilovi nalézti místa, která se dají uvésti uměle v ideový souhlas s novým učením. Tedy smí upoutati Vergil, protože má předtuchu o existenci pekla a stejným způsobem jako Ezechiel a Jesaaus píše ve IV. knize své idylly. Nebýti tohoto takřka neuvědomělého »křesťanství« Vergilova, nesměl by si ho křesťanský čtenář pro jeho básnické přednosti vážiti.

Básník jeví se nám zde v podobě člověka, který kráčí po skrovných zbytcích spáleného paláce a jehož smutek zbylými ssutinami se jen stupňuje; lid duševně inferiorní, naivní, duševně zbídačelý proletariát, jest spokojen a šťasten bohatou kořistí, jíž na spáleništi se mu podařilo uloupiti. Nezbývá tedy, než ze samé bolesti ukouti si meč, i jeví se nám Machar v poslední básni »Mučedníci« jako útočník, bojovník a soudce a pak běda nepřátelům! Neboť nikoliv menší než jeho soucit jest jeho hněv, jeho tvůrčí blahodárný hněv.

ST. KOVANDA.

ZBLOUDILÝ.

Kdo s cesty jednou sešel, nesnadno se vrací
a celou jeho duši žádá sobě cíl,
ten nedbá, kolik blaha každým krokem ztrácí,
že víc a více chabnou zbytky jeho sil.

Jde krokem, poskokem, ač neznámo jej děsí,
ač obloha se stále více zchmuřuje,
v před srdnatě se bere hlubokými lesy,
kde nad hlavou mu bouře divě zaduje.

Však přes vše útrapy své v srdci teplo cítí
a v koloběhu krve nový svěží ruch
a světa poklady by nechtěl za to míti,
že vlastní cestou jde, jíž živý nešel duch.

JOS. K. ŠLEJHAR.

VÝBĚRČÍ MOSTNÉHO.

(Dokončení.)

A vkládaje mu zas krejcar vsunem čím dále nehmotnějším, jakoby již dotčením duchovým, a kus po mostu se odvláčevši, na jednom pak zvláště místě se pozastavovala. To zdálo se jí nejvíce vhod, to jakoby si byla posléz vybrala. Ty vody v propasti dole byly jaksi nejtemnější, provalovaly se nejbezedněji a tíhly kams nejbezmezněji, unášejíce ssebou nějak nejmystičtěji duši, jež potřebovala jejich strašného skonejšení.

— Tak co, dnes to ještě nebude, jakoby otázal se jí posléz výběrčí v duchu až cynicky rozpoloženém.

Dnes to ale ještě nebylo. Nazřevši se jen tentokráte co nejdéle se svého stanoviště, tak dlouho a vytrvale, že se mohlo věru zdát, že již to bude, vracela se zas, obklopena vírem a shonem žití, celkem nepozorována, míjena lhostejně vším vůkolím. Až ještě přišla druhého dne, posledního to svého dne, samým již soumrakem chmurně nalehavým v oblast mostu. Jen z ústí šera kdes při obzoru, jako z řeřavé sevřené tlamy plál do vod protáhlý, zjitřený chomáč nachu, vlnami se hýbaje a brunátně vra, čímž jakoby je rozevíral do všech hlubin . . .

— Dnes to jistě bude, předpověděl výběrčí, zkoumavě vzhlédaje po dívce, když přijal svůj krejcar z její vláčivých, nehmotných prstů, chvějících se dnes nezvykle . . . . —

— Ostatně jen tam, když to již musí být, jako by vybízel svou hodně již otrlou duší.

Na tom jednom svém místě zas utkvěla. Až právě kams tam dolů do vod, v jejím úpatí, sahal brunátný plapol jakoby tajemným přízrakem, nezvěstně se tam provaluje vlnami a rozevíraje je kams v samo příšerné mystické bezdno. Dlouho tam stála jako v nezvěstné pose, halena v soumrak a pozorujíc přízrak dole . . .

Dávno již na ni výběrčí zapomněl ve shonu hrnoucích se mu krejcarů. Až náhle pronikl k němu a ku všem, co tu byli, srdcervný vzryv lidskosti, když hyne a v soumračném chuchvalu řítí se právě tam s toho místa mostu cos do propasti vod, jež naposled rozevřely se krvavým přízra-

kem a pak navždy uzavřely se ve svých temnotách . . .

Pokřik, sběh lidstva, policajti jako vždy po všem.

– Vždyť jsem si to myslel, odpliv si výběrčí, nepostačuje vybírati pršící mu krejcary a přece mu tu mnozí z nich unikli – ti, kteří špekulují se vším, i při příležitosti v smrti, byť sebe obratněji nastražoval své obě dlaně rozpjaté a kmitající se jako pavučí, v něž mouchy se hromadně zachycují. Podívat se snad k místu katastrofy? Ani mu nenapadá, i kdyby mohl. Co se jich kol něho již topilo – celkem nejfádnější pro něho divadlo . . . Vlastně vidí, že poslední dobu tak nějak fádním stává se mu všechno, všechen život vůbec! Mihlo se mu to najednou pronikavě myslí a mysl jeho ku podivu při tom zatanutí se nějak pozastavila, uvažovala . . . Jaký to vlastně ten život vůkol, jaká vřava, bezuzdnost, zamotanina, jaká prázdnost a bezvýslednost, marnost. Co všechno seznal za ta léta, jak bylo bídno, uboho, zločinné a temné. A co vlastně ten jeho život sám – takový život . .

Byl by si s chutí odplivl s opovržením jakýms pronikavým nad tím svým životem, ale majestátní dáma se splývavým frakem a chocholem vlajícím jako u štábního oficíra, tak vznešeně odnášívá od toho, po čem chevréovým jejím botkám bylo tlapati, a jejímu zjevu odpovídající pán, právě se blížili u majestátnosti dekora vznešených lidí, družíce se k sobě akorátně, přístojně.

– Jen se tvařte, nobloto, ušklíbl se výběrčí, přijímaje krejcary podané mu s vysoka, až vznešeně – jen zachovávejte zevní dekorum . . . Však až přijdete domů, do svých salonů se samým hedvábím, atlasy, lustry, secessí, budete se rvát, kopat jako koně, vyčítat si, zlořečit, nadávat, nebojíte se na neštěstí jeden druhého a stejně jeden druhého nenávidíte a jeden druhému nedostačujete, jako psi na návsi se to tam doma pere, litají lustry, třiská se nábytek, hedvábí se trhá a pak se to jde zas kupovat, nahrazovat . . . Jen když na venek je všechno nóbl, hezký, akorátní dekorum. A škube ti to tvářema, viď, když ji tak musíš míti zavěšenou a ve tvém oku zas kmitá se vzteklý lesk, když musíš se k němu takle družiti před světem . . . Ale žádá to vaše postavení, vaše ohledy a zájmy a proto to peklo snášíte u vědomí, že je snášet musíte, připravujete si je navzájem ještě pekelnějším, zlořečenějším . . .

Zašli vznešení lidé.

– Jest-li pak jsem vlastně uviděl kus života, za těch let, co tu stojím, poctivého, dobrého, upřímného, začalo se zase budovati v mysli výběrčího, aniž on to mravokárně nějak vyvolal a přál si toho . . Oh, opravdu ne, opravdu ne, všechno samá strašná, zoufalá bída, hotový babel zla, lži, klamu, neřesti a zvrácenosti . . . . A v tom všem, co značí vlastně ten celý můj život, ten můj život, ptám se, – vlastně to mizerné, ničemné otloukání života, jež mně je údělem! Což jsem to žil a žiju, br . . ? Co to vlastně jsem uprostřed všeho . ! až v něm zakřičelo.

Ale nějaká žena dost naparáděná s tříletým as dítětem dochází právě výběrčího. Chm . . . zná ji také a hodně zná. Ostatně béře vždy před samým mostem dítě na ruku, aby ušetřila za ně krejcaru – ještě za zmetka platit, to tak! A pak je zas hned skoro shodí na zem, až dítě zakomihá, zajikne se celé . . to tak zmetka nosit (jinak je nepojmenuje). A jak s ním pak sápe, sápe, cuká — zloba lítice vyvírá z tváře megery a zmučenost a trýzeň z tváře dítěte.

– Viď, raději bys ho tam hodila a na ráz se ho tak zbyla, kdyby nebylo jen toho kriminálu. Ale ty to už trefíš jináč, že? Máš na to jinou methodu, na kterou není kriminál, ač výsledek je stejný, jen že to kapku déle trvá. Však ty to už trefíš jináč!

Denně chodila tudy tato dost naparáděná žena s dítětem, které tolik překáželo. – A denně litější zloba zračila se v její tváři, denně krutěji a bezohledněji jím sápala po tom mostě – proč jí zmetek nejde dost pořádně, loudá se, ona nemá kdy . . . ale ono pak již jen vrávorá, nožičky mu klesají, těžce zaplakat, usedavě zahořekovat by se mu chtělo, ale patrně se tolik bojí, ustrašeně jen pokradmo zvracujíc k ní vzhůru své nevinné, ale již tak ubědované zření. A denně takto příkřeji, zavileji stupňuje se zloba vlastní matky, že to tak dlouho trvá, a denně upadavější, udolanější trýzeň jeví se u vzezření mučeného dítěte, také že to tak dlouho trvá.

– Ukamenovat tě bestie, hodit tě střemhlav do té vody, častoval jí výběrčí dávno, vždy rozhořčeněji, on, jenž druhý ku všem zjevům života tak passivně, spíš cynicky se choval. Nebylo to již jen lhostejné a trochu posměšné provázení všedního pozorování. Až celá zjitřenost spravedlivé zloby v něm propukala. – A co pak s ním děláš asi doma,

ďáblova ženo, když tě tak nikdo nevidí — to jsou rány, to je mučení, to je hladovění — a to je nářek, úpění roběte... A ten kumpán tvůj vydatně ti pomáhá, vašemu roztomilému vespolí jest nejvíc v cestě toto dítě, viď!

— A počestní vaši sousedé všechno vědí, všechno slyší a pozorují, ale kdo pak dnes má tolik přímé opravdovosti a nestranné lidskosti, aby zakročil — ostatek by ho naše soudy odsoudili ještě pro urážku na cti, hahaha... že nařkl poctivou matku, jednající jedině v intencích péče a zdárné výchovy, v mezích káravé moci rodičů... hahaha..! A ten kumpán tvůj ti pomáhá v těchto intencích, bestie, bestie, bestie.. křičel to v duchu výběrčí, provázeje takto tuto dost naparáděnou ženštinu...

Až pak jednoho dne ubírala se bez dítěte. Jako ulehčeně, zářic očima, celým zevnějškem, vítězoslavně — jako že to již má od toho zmetka pokoj. Když podávala výběrčímu krejcar, ten pronikavě svým pohledem vzpjal se jí nějak v celou duši. Ku podivu, sklopila oči, cos u vítězoslávě a volnosti její ochablo a jako zmatena, nesvá rychleji spěchala odtud. — Vražednice, již teda's ho odpravila, zahřímal k ní nějak pohled divně vzplálých zraků výběrčího..

Snad dobře tušil, vlastně věděl. Pak noviny přinášejí své sensační rozšlapané zvěsti o umučeném dítěti — když již je umučeno! Dříve nic nepřinesou, nevědí, ničeho si nevšimnou — to není sensační, jen to je jim sensační, co zpečetěno je krví. A pak jmou se horlivě vypovídati počestní sousedé, pak se ochotně, až zbytečně přihlašují k soudu, co vše nevědí — a dostanou se do novin a stanou se důležitými, a třebas »Illustrované Listy« přinášejí jejich obrazy — rozkulhá se posléz i spravedlnost, nastane vyšetřování — no, nějaké tři neděle v nejhorším případu usoudí pohoršená spravedlnost matce vražednici, která dovede vraždit bez krve, pozvolna, ale za to tím jistěji...

— Pakáž, všechno pakáž, odplivl si zuřivě výběrčí a nikdy, shlédaje přec kolem sebe tolik zvráceného žití, tolik zvrhlé lidskosti, neodpliv si z takového hnusu a zjitření, jako tehdáž.

— Pakáž, pakáž, — což všechno na světě je pakáž?! Všechno, všechno, nepoznal jsem aspoň nic jiného, co tu stojím, vidím a žiju.

Pak náhle zádumčivě ustál, svět jako by nepozorovaně míjel, on octl se se světa, jen ten říční jez kdes u něho samého se vzdouval, jakoby se k němu přisunul, vzdouval černě, neobsáhle se vzdouval, již jeho samého nějak bral — — —

Nějaké netrpělivé doteky nalehly na jeho dlaně, někdo nemaje drobných, chtěl nazpátek, a on nic, bloumá, bloumá si, kdos z budky věže za ním k němu brýk', vzpamatoval se teda, otřásl, pohlédl bezděky kams k jezu, nedaleko stranou dole plynoucímu s rozlehlým hukotem, s nepomíjivou volavou písní svou...

— Eh, na všechno vlastně naplít, i na celý život můj, v duchu ještě usoudil, jakoby výsledkem všeho předchozího uvažování v tak chvilkovém zapomnění všeho světa, a vzdychnuv vrátil se ku své životní povinnosti, práci — krejcar za krejcarem, krejcar za krejcarem sbíraje ve svou dlaň jak včelka pel, krejcar za krejcarem dnem, nocí, po týdny, měsíce, léta, po celý život... uprostřed té vřavy, té bídy, mrzkosti, ohavnosti, zločinnosti... Jaký že to život, pro Krista Pána — eh, co se mu to zas na mysl plete, zas se zapomněl, zas kdos mu svůj krejcar musel takřka vnutit...

A všechny takové myšlenky a úvahy začaly se vraceti, znova naléhati, ryly v duši, cos lámalo jí a hroutilo — jez častěji zdola se k němu zvedal, vody jako s ohromivým hukotem černaly se mu zrovna chvílema před očima... častěji ona ubrýknutí velitelská, káravá, posléz vyhrůživá ozývala se k němu z budky. A svět kolem něho, ten svět, k němuž druhdy příležitě k svému zaměstnání měl takové rozpoznávavé, pronikavé, výsměšné, i skoro by se mohlo říci filosofické zření, začal kolem něho míjeti jako moře kol pusté nedostupné výspy, k níž jen šplýchají jeho vlny, přestával k němu mít každé zření, každou účast, zjevy jeho nedostupovaly více k jeho vědomí, jen jakous bezmeznou, trudnou nenávistí, hnusem, opovržením, číms nemohoucím obstáti v něm — a nenávistí, hnusem, opovržením k sobě samému, jenž tak bídnou součástí byl toho světa, číms v sobě samém nemohoucím posléz již obstáti... byl čím dále nesnesitelněji jímán — jakés prohlcující kalné vlny šplýchaly mu do duše. A již jen ty krejcary, nespočetné krejcary, ten bídný žold a výkup lidskosti, zprzněné, krvavé, hříšné, mamonářské, na níž lpělo tolik zla, krve, necudnosti, smilnosti, vyděračství, zločinu a hříchu, jíž jakoby ony byly symbolem, pršíce mu bez smilování a oddechu

v dlaně jeho křečovitě sevřené, jakoby úžasně se chvějící, umdlévající, nervosní, nedůtklivé, pojily ho doposud se světem oním a jeho sama udržovaly jaksi při životě.

A při tom neustále tak divně mželo mu v smyslech, hučelo v celém vědomí, cos pronikavě zas roztepalo se v spáncích, jakýs temný, neobsáhlý var dál se v jeho útrobách, někdy jakoby to celou jeho bytostí sáplo, kams vrhalo ji závratným vzmávnutím, takovým černým, bezmezným, hrůzným, div nevykřikl, rozpjav při tom ruce, jimiž chytal se rovnováhy — a ten jez vzduv se ze své propasti překotem náhlým až k němu, nad most, vše schvacuje a strhuje, naplnil svými divými vodami všechny jeho smysly.

A tak to nějakou dobu trvalo . . .

A mohlo se kolem něho díti cokoliv, hřích i ničené podléhání zahrávati si bravurně vespol, mohla téci krev, bujeti zločin, upěti trýzeň, vítězoslavná zla se hlásati — mohlo se díti cokoliv v poslední době té, vše dávno pustil se zřetele, vším dávno opovrhl i sebou samým, až jen ta bezejmenná, pustá výspa zbývala v jeho žití, kterou omývalo neobsáhlé rozbouřené moře.

Až měl najednou všeho dost...

Přišlo to jedné chvíle náhle, neočekávaně. Krejcary pršely hustěji než jindy, kdož ví, snad nějaká zbytečná sláva na jednom konci mostu lákala hlupáky s druhého konce mostu. Jemu to bylo jedno. Ale bylo třeba vší soustředěnosti, bdělosti, aby nikdo neunikl.

Svět sunul se kolem něho. A jakoby v tu chvíli zrekapituloval si tento svět, bláznovsky sunoucí se kol a celý svůj dosavadní život v něm. Ten vrátil se mu strašně, hnusně na mysl, zobrazil se mu jako v jediném přízraku. Cože to bylo za život? Eh, vyplít se jen na tu bídu jeho, na tu jeho zbytečnost, bezvýslednost. Tak temno, úzko, beznadějno je z toho života všeho . . . A co to najednou za strašnou maškarádu plyne vůkol tohoto jeho života, takto zobrazeného, jaká pustá vřava, jaká rmutná, ohavně tryskající změť proniká k němu — bodejť, bodejť, vždyť to je celý ten svět, jak jej poznal, jak jej zná, samý zločin a hřích, samá podlost a licoměrnost, samé zlo, zlo, zlo páchané a trpěné, útisk a udolání, jediné hrozné scestí, celý ten svět bědný, v prokletém vyvrcholení jakéms svých účinků a vztahů, jako strašlivá pantomima uvrhá se divě a posupně kolem jeho smyslů neblaze zjitřených, jež šíleně tepou a bijou na jakýs ústrašný poplach. Hrůza, hrůza z toho všeho! A jez jakoby se byl náhle ohromivě vzdal se všemi svými vodami a propastmi, a splynuv s oblačnou spouští nebes černě zavěšených nad tím vším, veškeren tento svět neobsáhle zachvátil . .

A zachvacuje i jeho — bezmezný vzkřek vydírá se tu najednou z hrudi výběrčího, oči divě vystouply mu ze svých dutin pod staženým čelem, líc jeho servala se v jedinou děsivou spoustu. A zároveň všemi těmi krejcary, co jich v rukou měl, tím kovem bídy a hříchu, jenž jakoby najednou nesnesitelně zařeřavěl v jeho dlaních, metá kolem sebe, zahazuje je, zasahuje kde koho, pryč jen s nimi, pryč se vším, s celým životem, světem, jen všeho se rázem zbýt, všech nejposlednějších vztahů s pozemskostí!

A než se kdo nadál a vzpamatoval a mohl se snad vmísiti, několika skoky jako střemhlav vehnal se opodál na most, nad zábradlí se vyšinuje jako vzpruhou záhubnou a již chumel lidské bytosti řítí se v ústrety hučících vod, které jakoby právě čekaly, rozevírajíce se ochotně a uzavírajíce zas jistě. Pěna sbíhá a víří po jejich tlamě a jakoby ještě v těch místech chvíli prodlévaně těkala, cos v posled schvacujíc . . .

Ovšem obvyklý, celkem příjemně vzrušující sběh lidstva, pokřik, zmatek, na chvíku nějaká ta sláva na jednom konci mostu, k níž hrnou se hlupáci s druhého konce mostu, opomenuta, odsunuta na okamžik — a co jich i zašpekulovalo v tu chvíli s tímto případem nevšedním, přeběhše si bez mostného, vše se jen hrne k místu toho bravurního kousku výběrčího . . . policajti jako vždy dostavují se naposled. Nastává zácpa mostu, dav čumí v jedno místo vod zas navždy uzavřených — ohromivá tíha, jako hmatavá, posupná, zachvacující neznámým mystickým děsem, které však nikdy z davu nepostřehuje, klade se v tuto oblast . . Za dlouhou napotom dobu, hodně za dlouhou, jakés loďky vypluly k mostu hledati bytost lidskou, která nalezla si již ve vodách jiný pobyt, než nahoře v tom světě je . . .

Až zas bez přerušení plyne život a svět, zmizelý výběrčí nahrazen hned jiným, a nerušeně dále ubírají se hlupáci s jednoho konce mostu na jakous slávu na druhém konci. Pak dostavili se snad ještě jen reporteři novin — — — —

FRANTIŠEK TAUFER.

TAJEMSTVÍ NOCI.

Se zemí, věčná, bloudím prostorem,
s dnem o ni bratrsky se dělím.
Jsem kladem a víc záporem,
šepotám vánkem, bouřím vichorem,
zrádkyní slabým jsem a pomocnicí smělým.

Osudu mocí jsem spoutána a jeho rukou vedena,
po cestách země bez zastavení.
Nenesu květů, jen k činům posilu. Činy, hle: moje květena!
Od východu se neblížím jak bratr den. Jsem smetena
s oblak a vystupuji ze země, když soumrakem jsem dala znamení.

Života počátek a smrt vždy sebou nesu,
léčím a zraňuji a konejším a rány rozdírám.
V mé tmě je mnoho úzkosti a nejistoty, šílenství a děsu,
v ní sesílený hukot strojů továrních se pojí s tichou mluvou lesů
a lidé chystají se k pomstám, loupežím a meditacím, sladkým lásky hrám.

Neklidem touhy, snů nepokojem lidskou plním duši,
klamnými světly svádím chodce s započatých cest.
Vedu je k propasti, když nejpevněji jdou. Kde lásku najít tuší,
připravím nenávist. (Hle: v stejném rythmu srdcem zpívají a buší.)
Zločiny dozrát nutím v úzkých čtvrtích přelidněných měst.

Víc zla než dobra nesu... Nemocnými jsem prokleta,
že spánku nápoje jim málo ku posile dávám.
K milencům, procitlým na loži lásky, má píseň staletá
o konci všeho zlým výsměchem zalétá.
Praporem černým nad jejich štěstím mávám.

Chvěji se, tichá, času nekonečný a neslyšitelný zpěv,
procházím tvorstva sněním a bouřného života chvěním,
pronikám lásku a nenávist, přátelství, touhu a hněv.
Za věků několik proniknu celou zemí a vloudím se do jejich porů a cev,
a trosky její zahalím tmou, věčným usmířením.

LADISLAV QUIS.

JAN NERUDA.

(Pokračování.)

VII.

České původní novinky byly ovšem po celé dvacítiletí Nerudova divadelního recensenství na naší scéně vzácným kořením, zvláště novinky dobré; to tuším s dostatek bylo ukázáno v oddílu předešlém. A tak vlastně celý repertoire, jak ostatně tomu u všech českých divadel ještě podnes — spočíval hlavně na hrách cizích, ať starších, t. zv. klassických, neb současných novinkách, jak se právě vyskytovaly.

V letech padesátých a ještě hluboko do let šedesátých minulého století, panovala

na českém divadle téměř napořád fraška vídeňská, vedle různých her kouzelných à la Raimund, vedle kusů rytířských, pak veseloher Kotzebuových, vedle německých t. zv. »Rührstücků«, z nichž se u nás až po dnes udržel Raupachův plačtivý »Mlynář a jeho dítě« a vedle ještě jiného podobného braku. Tento brak tvořil tedy základní tón. Psal-li o tom, mohl Neruda psáti jen proti tomu. Přes to strašil ten nešvar často ještě i v letech sedmdesátých. Teprve v druhé řadě vedle toho a mezi tím pěstoval se t. zv. klassický, t. j. německý repertoire; byla to zejména dramata Schillerova »Loupežníky« počínaje, ba jak Neruda někde praví, pěstoval se Schiller na českém divadle více než na německém. Kromě veseloher a »Nevěsty Messinské« dávány všechny jeho hry. Často hrán také Körnerův nezáživný »Zryny«, Jindřicha Kleista »Kalinka Heilbronovská« a někdy také Götheův Götz z Berlichingenů »Egmont a Faust.« Z francouzských dramatistů měl tehdy u nás přednost Viktor Hugo, provozovány častěji jeho »Angelo, tyran paduánský«, »Ruy Blas« a »Maria Tudor«, z anglických ovšem s oblibou Shakespeare, tento zejména v letech 1857—1858. Od novějších německých spisovatelů uveden Brechvoglův »Narcis«, Gutzkovův »Uriel Akosta,« Halmův »Syn pouště,« Freitagovy »Žurnalisté« a jiné. Až na poslední dvě hry vesměs ještě před otevřením Prozatimního divadla.

Teprve v tomto divadle, a to až když se stalo samostatným, počala se pěstovati veselohra, jež dříve na českém jevišti byla z nedostatku způsobilých herců téměř nemožna a dospěla záhy, když byly k disposici síly jako Kolár ml., Šamberk a Pešková, k netušenému před tím rozkvětu. Tehdy hlavně přičiněním dramaturga Pavla Švandy ze Semčic i pomocí překladatelů J. V. Friče, dra Nápravníka a J. Počáteckého (Jakuba Škody) uváděny na české jeviště z konkurenčních ohledů na německé divadlo pražské ještě za tepla nejnovější veselohry a komedie francouzské, nejprve Victoriena Sardoua, pak Meilhaca, Gondineta, Augiera, Feuilleta, Dumasa syna, Girardina a mnohé jiné.

Části kritiky české i tehdejšího obecenstva zdály se tyto, většinou okolo manželské nevěry se točící a nejchoulostivějších věcí směle se dotýkající hry, neslýchaným útokem na mravnost a žádáno, aby se od uvádění takých věcí na naše divadlo upustilo. Tomuto farisejství opřel se Neruda, zastávaje se opět a opět francouzských těch komedií, ani ne tak pro jejich uměleckou kvalitu, kterou příliš vysoko nekladl, jako spíše pro jejich duchaplnost, dramatickou vervu a pro nové, široké obzory, jež nám ukazovaly. Viděl v nich právem oplodňující sílu pro české drama, kvas, který schopen zvednouti a ke kynutí přivésti také naše domácí divadelnictví. Znám jest Nerudův feuilleton »Česká panna pannopanna«, jímž satirisuje útoky Gust. Pflegra na nemravné drama francouzské. Z jednotlivých dramatiků francouzských, jako na př. Dumasa syna se Neruda v tomto ohledu vřele zastává a to i proti útočníkům cizím, německým. Téměř každé význačnější francouzské komedii věnoval Neruda delší feuilleton, někdy i více, jako na př. Sardouově »Vlasti«, která se na počátku let sedmdesátých m. st. u nás dodělala (ovšem opět z velké části z politických příčin) tak bouřlivého úspěchu a kolika opakování. Neruda hru, venkoncem vypočtenou na divadelní efekt, správně posoudil, nedávaje se másti hlasy evropských novin a hlučným přijetím u nás.

Méně nadšen byl Neruda pro výše dotčený klassický repertoire německý, ovšem vyjímaje Fausta, v němž opětně a opětně s patrnou chutí se rozpisuje tu rozebíraje povahu titulního hrdiny neb Markétky, tu opět a to nejčastěji charakter Mefistův.

Též Shakespearem se Neruda rád a často dosti důkladně obírá, nejčastěji Hamletem. Ale také záludný Shylock jest mu opětně předmětem úvah, ba věnoval mu v »Literárních Listech«*) r. 1865 delší stať, nadepsanou »Shylok Clown« či »Jidáš Machabejský«, v níž proti Rudolfu Valdekovi dochází k náhledu, že Shakespeare Shyloka myslil jako osobu vážnou.

Dosti vysoko cenil Neruda Gutzkovova »Uriela Akostu«, Brechvoglův »Narcisa« a Freitagovy »Žurnalisty«, za to však velmi malou cenu přikládal současné veselohře německé, jak ji pěstovali L' Arronge, Morer, Rosen a j. Že se nemýlil v úsudku, dokazuje nejlépe okolnost, že všecky ty, tehda tak oblíbené hry, dnes již upadly v úplné zapomenutí. Však ani Wilbrandtovy římské tragedie, jež v letech sedmdesátých měly taký úspěch, Neruda příliš necenil. Vůbec současné drama německé, které tehdy v letech sedmdesátých na českém divadle velmi

*) St R. II. Sr. Str. 158 s.

bylo pěstováno, se Nerudovi tuze nezamlouvalo. Za to vždy se zasazoval o předvádění starších dramat španělských, her italských, norských (Ibsena i Björnsona), především ale dramat jinoslovanských, tedy polských a ruských. A každé uvedení také hry slovanské radostně vítal a věnoval jí vždy důkladný a pečlivý rozbor a ocenění, jako kterékoli vynikající novince české, ba více. Zejména vábily Nerudu hry Ostrovského »Výnosné místo« (prov. teprve 8. května r. 1869), »Bouře« a ovšem též Gogolův »Revizor« (prov. 21. dubna 1864).

Tím končím tento zcela jen všeobecný a ovšem i neúplný přehled, jenž však zajisté dostačí zde svému účelu, totiž naznačovati z hruba rozsah a směr divadelní kritiky Nerudovy.

Že kritiku tuto nemohl soustavně pěstovati jako divadelní referent politických denníků, nemaje k tomu hned dosti času, hned dosti místa v listu, bylo již uvedeno, rovněž, že nemohl za tehdejších poměrů vytvořiti nějakou dramaturgii českou, ač i o tu chtěl se pokoušeti v »Literárních Listech« r. 1865. O tom napsal sám Neruda tato slova: »Pravda je sice, že kritika česká nevyvodila dosud literárních pokladů dramaturgických (jinde, nevyjímaje ani filosofii německou, jich také není valně), pravda, že nemáme dosud ani Lessinga ani Tiecka; neměli jsme dosud také žádného Talmu, by v bohatých memoirech byl nám zůstavil poklad dramatických zkušeností, nebo za živa podal vzor velký, ke kterému by se vedle aesthetické všeobecnosti mohlo poukázat co k vynikajícímu praktickému příkladu. Jsme právě s divadlem svým v počátcích, a to, co přešlo za posledních dob k nám od divadel cizích či cize vyvinutých, není o sobě ani takové, aby vyvolalo novou aeru, aniž by přenešením odjinud souverenním opovrhováním vší kritikou naproti této skutečně cos podstatného zmohlo.« *)

Toto opovrhování kritikou, na které tu Neruda naráží, zasluhuje zde ještě zvláštní zmínku. Od samého počátku až do konce své kritické působnosti, stěžuje si Neruda na to, že buď herci, buď režisér, buď dramaturg neb konečně sama správa divadelní, nedbají výtek ani rad a pokynů kritiky, ba že často jakoby schválně činí pravý opak a káraný zlořád že zůstává na dále. A vad těch bylo všude tolik a tak velikých, že i při dobré vůli, které však vždycky tu nebylo, zdálo se přetěžkým ne-li nemožným všecko odstraniti. Za velikou zásluhu musím tedy Nerudovi klásti, že vzdor těm hluchým uším, které všude nalézal, vzdor všemu nezdaru neustal, neochabl a vytrval, dokud mu choroba nevyrvala kritické péro z ruky.

Nebudu zde mluvit o hercích, jejich nedůtklivosti a nevšímavosti vůči divadelním recensentům, jest-li jich tito naprosto nechválí, toť věci známé a vždy a všude se vyskytující. Jen že u nás, kteří jsme vlastně teprve začínali, kdy nebylo — a dosud vlastně ještě není — dávné umělecké tradice, kdy nebylo vzorů, leda špatných a cizích, kdy herci, většinou naturalisté, vše musili vytvořiti ze sebe, taková nevšímavost, taková upjatost, taká odmítavost proti kritice, nikoliv jizlivé a nepřátelské, nýbrž psané s láskou k věci a pro dobro její, byla mnohokráte horší a zhoubnější než jinde.

Veliké potíže a půtky měl Neruda o režii, zvláště s režií J. J. Kolára v letech 1859—1861, kterážto režie byla na výsost nedbalá, neboť Kolár byl zajisté schopným býti režisérem prvního řádu. Ale celá výprava kusu, souhra, obsazení úloh, bývaly často takové, že již nemohly býti horší. Také repertoire — ovšem z velké části následkem četných beneficí a špatných voleb beneficiantů, býval mizerný a nesoustavný. Ale i později, když již divadlo české stalo se samostatným a počalo se hráti denně, tyto vady režie se dlouho nenapravovaly, třeba že se pomalu vytrácely, přece jen ani do samého otevření Národního divadla zcela nevymizely.

Divadelní správa konečně, byla dlouho v rukou nepovolaných. Téměř současně, kdy Neruda počal psáti divadelní kritiky, nastoupil ředitelství stavovského divadla a tedy též spojené s ním české scény podnikavý Thomé. Ale Thomé byl Němec, jemu záleželo jen na divadle německém, o českou popelku se vůbec nestaral, leda že hrál to, co mu odpolední hry nedělní vynesly. Nedbal o ně ani pak, když k naléhání zemského výboru na zimu r. 1861 musil hráti třikráte v témdni česky. A když pak vystaveno a 19. listopadu roku 1862 otevřeno Prozatimní divadlo, v němž z počátku, až

*) »Hlas« č. 31—33 z r. 1865 a St. Ř. I. Sv. I. Str. 127.

do doby, kdy Thomé odstoupil, hráno jen čtyřikráte za týden, tu si pan ředitel divadla toho, co ústavu uměleckého již vůbec nevšímal. Vždyť po celou tu dobu až do velikonoc 1864, kdy ředitelství nastoupil pražský obchodník Liegert, v Prozatimním divadle se ani neukázal!

Za Liegerta české divadlo osamotnělo, t. j. nebylo již spojeno s německým divadlem osobou společného ředitele a nebyli dále čeští herci nuceni, hráti také na divadle německém. Avšak i Liegert byl Němec a k tomu obchodník, a jako obchodníku, běželo mu jen o výtěžek, jako Němci pak mu české dramatické umění a jeho pokrok byly lhostejnými. Jest známo, že za krátké své správy pěstoval v Novoměstském divadle a druhého roku v provisorně zařízeném divadle na Žofíně hlavně operu s pohostinským vystupováním tehdejších evropských celebrit pěveckých, vedle toho pak ale výpravné hry, velký balet, ovšem vše zase jen pomocí cizích hostí a celých baletních společností. O české hry se tedy také Liegert nestaral ba uvedl předčasným odstoupením svým v r. 1865 mladou českou scénu v krisi, které mohla snadno podlehnouti.

Asi po několika nedělním provisorium převzal Prozatimní divadlo tedy od září r. 1865 opět Thomé, který tehda již nebyl ředitelem německého divadla a proto se již z ohledu na svou kapsu o ně poněkud aspoň staral. Ovšem tedy ne z lásky k věci samé. To dokázal hned následujícího roku 1866, když po bitvě u Králové Hradce, hned počátkem července veškerý divadelní personál propustil a divadlo zavřel. Herci, uvržení za nastalé pruské okupace v největší nesnáze, hráli pak v Novoměstském divadle na díly, jak to dělají kočující společnosti nejposlednějšího druhu a lákali obecenstvo do divadla provozováním dosud zapovězených her. Tylova »Husa« a Kolárovy »Žižkovy smrti«.

Tu po druhé během ne celého roku šlo o bytí neb nebytí českého divadla. Nepíši zde jeho dějiny a proto jen z krátka uvádím, že se k dalšímu vedení našeho divadla utvořilo české družstvo. Ani teď nebylo však dosaženo ideálu. Režii převzal opět J. J. Kolár, který v době Liegertova ředitelství náležel německému divadlu. Získáni noví a zdatní herci, ale vedení divadla nebylo nikterak vzorné. Později jali se o divadlo zápasiti dokonce politické strany, což v polovici let sedmdesátých, když se utvořilo proti staročeskému družstvu též mladočeské, a toto obdrželo divadlo, vedlo k nové prudké krisi, která na štěstí po dvou letech skončila smírem a splynutím družstev. Tím byly také překonány všecky dětské nemoce tohoto našeho mladého ústavu a nastal pak již pravidelný, zdárný jeho vývoj až do otevření Národního divadla. V ředitelství vystřídali se v té době Dr. Čížek, J. J. Kolár, Dr. Strakotný, Fr. Kolár, chráněnec Staročechů, pak za družstva mladočeského Wirsiny, bývalý ředitel německého divadla, po té Dr. Dušek a konečně zase Mayer, který za sjednoceného družstva uvedl ponejprv divadlo české pod krov divadla národního. Rozumí se, že tyto krise, tyto boje a rychlé změny ve správě nešly českému divadlu valně k duhu a že na nějaký klidný a pravidelný vývoj jeho a tím i dramatického umění produktivního a neproduktivního nebylo ani pomyšlení. K těmto nehodám družil se ještě chronický nedostatek peněz v divadelní pokladně, který zaviněn byl jednak tím, že prozatimní divadlo bylo příliš malé, než aby se mohlo podnikateli vypláceti, jednak zase tím, že aspoň v prvním desítiletí bylo příliš veliké pro nečetné divadelní obecenstvo české.

Vždyť tehda, jak již zde šířeno, větší část intelligence navštěvovala konkurující divadlo německé. Za takých okolností však nebylo možno platiti velké gáže hercům, ani velké honoráře spisovatelům, následkem čehož opět nemohlo ředitelstvo získati neb udržeti lepší a četnější síly, aniž původní hry — i kdyby byly bývaly. Také na výpravu mohlo se jen málo věnovati, rovněž i na získávání vždy čerstvých novinek. Vždyť ne každý francouzský neb jiný cizí spisovatel byl tak příliš generosní jako Dumas syn, který přenechal českému divadlu provozovací právo zdarma. — V létě pak v malém prozatimním divadle pro horko bylo téměř nemožno hráti. Proto každé ředitelstvo musilo pomýšleti, jak by obecenstvo do divadla přilákalo, tak že musil zájem umělecký ustoupiti stranou. Liegert, jak už dříve dotčeno, získal pro léto veliké Novoměstské divadlo a dával tam provozovati výpravné hry, velké balety a opery s cizími celibritami. Družstvo zřídilo si r. 1869 na hradbách arénu, kde pro leto rozbila svůj stánek proslavená musa, kde vé-

vodila fraška a lehká operetta Offenbachova, ba produkovali se dokonce též umělci trupezu, Merklové a groteskní gymnasti Phoitové, zkrátka z našeho jediného dramatického ústavu stávalo se varieté.

Neruda výslovně sice uznával tuto nutnost bráti ohled na kassu, žádal však po ředitelstvu, aby alespoň v zimě dbalo uměleckého stanoviska. Když pak se tak nedělo, ba spíše od Thoméa k Liegertovi a tak dále šlendrián jen se vzmáhal, zimní saisony se nepřipravovaly a vše se ponechávalo náhodě, tu Neruda si naostřil péro a vystupoval příkře proti každému takovému ředitelství a proti zlořádům, jež trpělo neb zavedlo. Třeba jen čísti jeho úvahy a kritiky, na správu divadelní, jak často činí jí Neruda rozumné návrhy, jichž však si nikdy nevšímala, leda že následkem jakés ostré výtky proti nezpůsobilému chování se Šamberka na jevišti v Nestrojově frašce »Rozpustilí kluci ve škole« ředitel Liegert v lednu 1865 »Hlasu« odejmul referentský volný lístek. Proti Liegertově správě vůbec Neruda bojoval nejprudčeji, vida v ní plným právem zkázu českého umění dramatického. Podobně Neruda ještě vystupoval v letech 1874—1876 ale proti Staročechům, kteří se tehda divadla zmocnili v statích »Divadlo[1]«, »České divadlo do rukou německých[2]« a »Pan Maier se loučí[3]«.

A jakých prapodivných, často i malicherných věcí musil se Neruda na správách divadelních dovolávati, vedle věcí skutečně důležitých a zásadních. Tak hned v prvních dnech »Prozatimního divadla« a pak opět a opět stěžoval si na hudbu meziaktní. K té najal Thomé oblíbený tenkrát soukromný orchester Komzákův, který hrál v entreactech truchlohry, směs z národních písní, mezi těmi pak takové jako »Pepíku, Pepíku! co pak dělá Káča« a p. Jindy zas vytýká, že fungovali při tragedii z českých dějin v mythické době naší na Vyšehradě jako vévodská tělesná stráž, ruští kozáci a římští žoldnéři a t. p. — O výtkách v příčině sešlých neb nehistorických obleků, neb sloupoví královských síní, z nichž visí cáry, už ani nemluvím. Jiné výtky týkaly se divadelních cedulí. Liegert je dával dodokonce tisknouti v německé řeči! — Jindy

[1]) »Nár. Listy« č. 340 z 12. prosince 1874 a SS. II. 1. Str. 291. — [2]) »Nár. Listy« č. 47 ze 17. února 1874, SS. II. 1. Str. 297 s. — [3]) »Nár. Listy« č. 117 z 8. dubna 1876 a SS. II. 1. Str. 368.

stěžuje si opět Neruda, že při proměnách slyšeti skrze tenkou oponu v hledišti německé komando a německé nadávky, uštěděné divadelním dělníkům atd. atd. Zkrátka, těch výtek velkých i malých bylo tolik, že nestačilo by ani místo, bych je zde napsal. Zdálo se, že nemají účinku, i Neruda sám to myslil, ale neustál. Časem se účinek dostavil přece a zlořády mizely jeden po druhém, až konečně vymizely téměř na dobro — alespoň ty nejkřiklavější.

K veselé episodě Areny na hradbách, nepostavil se Neruda odmítavě, třeba že umění tam nebylo cílem, nýbrž hrálo úlohu tuze podřízenou. Činil tak v naději, že výtěžek léta upotřebí se pro zvelebení období zimního. Naděje ta se splnila ovšem jen z malé části, ale přece po nějaký čas bylo aspoň vypomoženo družstvu i divadlu. Operettu, zejména operettu Offenbachovu, jež se — nehledíme-li k dříve již uvedenému »Orfeu v podsvětí« a některým aktovkám, jako »Svatba při lucernách«, vlastně teprve na hradbách počala pěstovati proti »Princezně Trebizonské«, proti »Banditům« ba i proti »Modrovousovi« Neruda nezamítal. Musiltě však Neruda až do posledních let sedmdesátých referovati též o operettách, ba též o balletu!

On též vyslovil dokonce opětně přání, aby se čeští skladatelé pokusili o něco podobného. Ovšem, operetta byla tehda na samém vrcholu své slávy a nikdo netušil, že s něho tak rychle a tak hluboko sestoupí. O féeriích předváděných Liegertem z pouhé spekulace jako byly »Kouzelná nožka« (»Le pied de mouton«) neb »Oslí kůže« a pod., vyslovil se Neruda celkem zamítavě, příznivě přijal však později za Wirsinga v Novoměstském divadle provozovanou pohádku »Sedm havranů« a záhy na to v Novém českém divadle, vystaveném mladočeským družstvem r. 1876 jako náhradu areny na hradbách, zahájené výpravné hry »Ku měsíci«, »Cesta kolem země v osmdesáti dnech«, »Carův kurýr«, sdělané vesměs dle románů Julesa Verne, kterýchžto románů si Neruda již dříve pilně všímal, podávaje o nich ve feuilletonu »Národ. Listů« obšírné zprávy a též posudky. K výpravným hrám těm — jako dříve k féeriím, napsal Neruda docela zvláštní úvahu pod záhlavím »Služky dramatu a nová hra »Ku měsíci«.[1])

[1]) »Nár. Listy« č. 231 z 22. srpna 1876 a SS. II. 1. Str. 313.

Zde budiž připojeno, že si Neruda kromě českého divadla – jež mu zůstalo vždy nejpřednějším a nejdůležitějším — všímal také někdy divadelních událostí mimo české jeviště. Tak referoval obšírně o třech představeních, jež uspořádala v Novoměstském divadle v listopadu 1865 proslulá dramatická umělkyně italská Ristoriová se svou vlašskou společností, jejíž skvělé jméno však přilákalo jen skrovný počet pražského obecenstva.[1]) Když pak dvorní divadlo velkovévody Meiningenského počalo kočovati, zajel si Neruda na podzim r. 1875 za ním do Vídně, kde tehda učinilo zastávku a vzbudilo výpravou a prováděním svých her velikou sensaci. V článku, který pak o tom Neruda napsal pod záhlavím »Dvorské divadlo na cestách«[2]), prohlásil se proti Meiningenským v podstatě z důvodu, že z věcí vedlejších t. j. ze scén sborových činí věc hlavní, tak že herci, představitelé předních úloh ustupují do pozadí. A toto své mínění Neruda opakoval v »Lumíru« 1878 pod záhlavím »Herci meiningenští«, když tito v říjnu řečeného roku poprvé přišli do Prahy a uspořádali v Novoměstském divadle celou řadu představení. Tento druhý článek končí Neruda slovy: »Slepým obdivem majninských dokázalo pražské obecenstvo, že ani nerozumí, čeho žádá slůvko: »umění.«

Bylo by třeba ještě mnohého a mnohého se dotknouti, neboť ohromná látka, práce to více jak dvacíti let, ani z daleka není vyčerpána. Ale nutno přece již skončiti tuto kapitolu divadelní, zajímající arci v kritické činnosti Nerudově největší místo. Jen letmo tedy ještě dotknu se Nerudova působení na obecenstvo, by je zaujal pro divadla a získal pro jeho návštěvu. K tomu působil Neruda hned od počátku své žurnalistické dráhy – ba již v »Obrazech života« – až po její konec, vedle zajímavých a obšírných referátů svých o každé premiéře, hlavně též tím, že ve velké části svých feuilletonů, zvláště nedělních, nevěnuje-li je tomu celé, píše se zálibou o divadle, aby tak vždy širší a širší kruhy se jím zajímaly. O českém obecenstvu divadelním zmiňuje se Neruda již v »Obrazech života« 1859 v citovaném již článku »Listy o ledačem«. R. 1864 pak uveřejnil v »Hlasu«[1]) zvláštní stať »Obecenstvo divadelní«, kterou končí takto:

»Posavadní předplatitelstvo české rekrutovalo se počátkem samostatnosti českého divadla z dávnějších »kruhů vlasteneckých«. Jakož skrovnost kruhů těch odpovídala právě jen dřívějším poměrům, takž nedostačují naprosto potřebám divadla nynějšího; k tomu ještě se připojuje, že leckterý zámožný muž dle doslechu straní se nového abonnement, jda »na odpočinutí« ve snahách svých a ponechávaje velkomyslně příležitost i místo, »aby se noví osvědčili«. My pevně doufáme, že zámožné občanstvo naše vyšine se z posavadní své lethargie a že za laciný věru peníz opatří rodinám svým nejkrásnější příležitost ku pobavení a vzdělání se. Oběť v tom není žádná. Nynější výše uměleckého ústavu našeho upoutá je pro později na jisto a učiní jim divadlo potřebou, jakou je u všech národů vzdělaných . . .«

Citoval jsem celé místo, že vyličuje věrně tehdejší situaci a zároveň úsilí Nerudovo.

Sem patří též článek »Potlesk v divadle«[2]), který ovšem má spíše význam výchovný; tehdejší naivní publikum potřebovalo i také pokyny.

Kromě nedostatku příjmů a subvence zemské, kromě nedostatku původních her, nedostatku herců, nedostatku divadelní tradice, nedostatku místa – i obecenstva, tížila tehda české, a to zvláště české divadlo ještě i přísná divadelní censura, kterou vykonával policejní úředník. Proti této censuře přímo dusící vývoj naší dramatické literatury, napsal Neruda celou řadu článků – bohužel tehda bezvýsledných. Jsou to stati: »O divadelní censuře«[1]), »Censura divadelní«[2]), »Nové slovo o staré věci«[3]) a »Promrzelý stesk«[4]).

A když jednám již o činnosti Nerudově pro české divadlo, nespadající v působnost

[1]) Pro slabé účastenství vystoupila Ristoriová v Praze jen třikráte a to v hrách »Medea«, »Marie Stuarda« a »Debora«. O všech referoval Neruda v »Nár. Listech« velmi obšírně, a to o první v č. 245 z 6. listopadu, o druhé v č. 248 z 9. listopadu, o třetí pak v č. 250 z 11. listopadu 1865 pod společným záhlavím »Hry Ristorčiny«. – [2]) »N. L.« č. 277 z 8. srpna 1875 a SS. II. 1. Str. 302.

[1]) Č. 82 z 22. března 1864 a SS. II. Str. 111 s.

[2]) »Nár. Listy« č. 287 z 19. října 1866 a S. S. II. 1. Str. 230 sl.

[1]) »Čas« č. 86 z 10. dubna 1861, feuilleton, a SS. II. 1. Str. 46. – [2]) »N. Listy« č. 116 z 29. června 1865 a SS. II. 1. Str. s. – [3]) »N. Listy« č. 139 z 12. června 1866 a SS. II. 1. Str. 198 n. – [4]) »N. Listy« č. 79 z 20. března 1867 a SS. II. 1. Str 234.

jeho kritickou, třeba se též zmíniti o přičinění jeho, bychom především dosáhli četnějších her a četnějšího divadelního personálu, pak aby divadlo naše stalo se samostatným a svěřeno bylo řediteli Čechovi, konečně o snaze Nerudově, abychom záhy měli velké divadlo, a abychom do divadla toho vstoupili co nejlépe připraveni, tedy s dostatečným a dobrým herectvem, se zabezpečeným, co nejčetnějším repertoirem, zvláště původním a slovanským a s pevným kmenem divadelního obecenstva. Posléze pak dlužno ještě vytknouti, že Nerudova péče nesla se hned od počátku k zabezpečení dorostu hereckého, čehož mínil dosáhnouti jednak dramatickou školou, jednak tím, že by nezůstalo při jediném českém divadle stálém, nýbrž že by se divadla taká neb alespoň divadla saisonní zakládala mimo Prahu ve větších městech českých a moravských, ano že žádal již záhy také druhé české divadlo v Praze.

Bylo by snad zbytečno, ba částečně nemožno uvésti veškeré doklady pro tyto Nerudovy snahy; stačí zajisté jmenovati jen některé z nejdůležitějších statí, jež sem náleží, neboť co roztroušeno po různých feuilletonech a divadelních referátech, vymyká se prostě kontrole. A tu opět třeba v čelo postaviti opět dotčený již článek »Listy o ledačem« I. II., pak stať »My a divadlo« I. II.[1]), kde Neruda vyslovuje téměř všecky požadavky od většího počtu her až do dramatické školy; dále článek »Divadlo a konservatoř«[2]), »České divadlo«[3]), opět »České divadlo«[4]), a zase »České divadlo«[5]) (hlavně tužba po samostatnosti a českém řediteli), »Otázka divadelní«[6]) (o tomtéž), »Dramatická škola«[7]), »Drobnosti divadelní«[8]) (o stálých českých divadlech mimo Prahu), »Kritika a divadlo — u nás«[9]), »Jaký význam má u nás repertoire národní«[10]), »Za divadelního mezivládí«[11]) (opět žádost, by ředitel byl Čech), »Řízení českého divadla«[12]) (o tomtéž), »Rozpravy divadelní I.—IV.«[13]) (jednající o přípravách k divadlu národnímu) a »O českosti našich herců«[14]). —

Tímto suchým výpočtem řečeno zajisté jen velmi málo, ale nechť se jen ten, komu na tom záleží, zahloubá do uvedených článků a vůbec do všeho, co Neruda napsal o českém divadle, ať uvědomí si dobře, neseznal-li toho sám z vlastní zkušenosti, jak bylo tehda a nechť porovná to s tím, co je nyní a posoudí, co z toho jest již provedeno, oč se Neruda v oněch zlých dobách tak dlouho, tak horlivě a — tak marně zasazoval a co z toho ještě i dnes zbožným přáním.

Ale každému snad z toho zde načrtnutého bude jasno, že Neruda patří v první řadu, ne-li v samé čelo mužů, majících největší zásluhu o rozkvět českého umění dramatického, jehož vzrůst a zdar si nedovedeme ani mysleti bez Nerudovy kritické a novinářské činnosti, obsahující více jak čtyry lustra, v které právě spadá vznik a vývoj první samostatné české scény v Prozatímním divadle, vývoj to, hledě k bídným našim poměrům tehdejším, k nedostatku téměř všeho, co k divadlu patří, k nepřátelům, k nepřízni německých zemských výborů tehdejších i vlád, k sterým překážkám, jest přímo zázračně rychlý a šťastný.

A před samým ukončením této doby prozatímnosti, před samým otevřením Národního divadla, v němž viděl Neruda splněny nejvřelejší své tužby z mládí, v němž viděl odměnu své perné práce, schvácen chorobou musí se Neruda vzdáti té činnosti, jíž zasvětil celý život. — A do Národního divadla nevstoupil Neruda nikdy![1])

(Dokončení.)

[1]) Článek tento, jakož i všecky následující otištěny z různých časopisů vesměs v »Kritických spisech Jana Nerudy 1.«, Sebraných spisů J. N. Řada II.; cituji zde tedy zase stránky této knihy. Str. 17. a 31. — [2]) 43. — [3]) 52. — [4]) 60. — [5]) 65. — [6]) 88. — [7]) 92. — [8]) 99. — [9]) 124. — [10]) 171. — [11]) 182. — [12]) 218. — [13]) 332. — [14]) 352.

[1]) Jako doklad k tomuto faktu, jakož i k tomu, že jen pro nemoc se vzdal divadelního referátu, připojuji sdělení, které mi od té věci napsal Fr. A. Šubrt, tehdejší ředitel divadla:

»Jan Neruda, jsa nemocen tak, že nemohl do Národního divadla choditi, vyslovil se ke mně, že by býval považoval za vyvrcholení své kritické a vůbec literární historické práce o rozvoj českého divadla v Praze, kdyby mu bývalo dopřáno pokračovati v ní aspoň několik let v Národním divadle. Litoval těžce, že pro nemoc nebylo mu to možno. —

Byv dožádán, aby si ustanovil své práce dramatické, které by se měly v Národním divadle uvésti na scénu, s naprostou určitostí řekl, aby se tak nestalo se žádnou.

Pozvali jsme jej, aby navštívil alespoň jednou Národní divadlo, pro které tolik předem pracoval. Nabídli jsme mu, že jej v křesle dáme vynésti do lože (bál se stoupnouti na nemocnou nohu). Po delším odmlouvání svolil k tomu, ale potom opět odřekl. Národní divadlo v jeho činnosti umělecké nespatřil tedy ani jednou. Jaké as vznikaly v něm při tom pocity! F. A. Šubrt.

KOMENTÁŘ.

JUBILEJNÍ VÝSTAVA VE VÍDEŇSKÉM HAGENBUNDU. (Manes, Sztuka, Hagenbund.) Rakousko celé je letos ve znamení jubilea, proto chce všechno býti jubilejní; jmenovitě Vídeň se snaží o primát, ale utržila si při tom již nejednu blamáž, pro kterou nalezeno bylo od samých, ovšem rozumnějších Němců šťavnaté jméno: »Trottellosis.« Cizinec nějaký se v poměrech našich už ani nevyzná: Když tu chtěli hrát Češi k jubileu v divadle, byl ráz »německého« říšského města ohrožen, proto museli být s pohrůžkou krveprolití zahnáni. Avšak lidé, trpící na »Trottellosis,« si pořádají »Festzug« jubilejní, při němž Češi by už nerušili ráz německého města. Prazvláštní metamorfosa musela nastati v jejich mozcích, když nyní zapomínají na dřívější vyhrůžky a žebrají o účast na komedii, kterou strojí ne císaři, nýbrž sobě, počítajíce na výdělek jako kramářské boudy v Prátru, které také navlékají jubilejní háv. —

V tom falešném shonu a reklamním vřesku, s jakým přijel také »On« — ne gratulovat, nýbrž pochlubit se řadou svých věrných — tím mileji působí jubilejní hold Hagenbundu, překvapující jak obsahem, tak i myšlenkou: sjednotiti aspoň na tomto kulturním poli nejpřednější národy rakouské. Pozváni byli čeští i polští malíři, aby společně s německými se súčastnili jubilejní výstavy. Tím způsobem se sešla tři sdružení nejlepších sil, mezi nimiž dle souhlasného mínění nepředpojatých kritiků německých náš Manes je považován za clou celé výstavy, ač leckteré jméno zde z dřívějška známé, právě tentokrát schází (na př. Kalvoda. Ani na pražské není, ač měl u Topiče se svou soubornou výstavou přece úspěch; proto je tím divnější, že z nových jeho prací se ani jedna nedostala jinam.) Sztuka se zde před nedávnem representovala soubornou výstavou daleko lépe, než nynějším výběrem, ač ani tomuto nelze upříti síly a svéráznosti. A hostitel sám jest se svou jakousi bezprogramovostí a přílišnou růzností sujetů zatlačován do pozadí, třeba že má čtyři sály a hosté jen po jednom.

Loni na jaře to bylo poprvé, kdy ochotně prováděl člen Hagenbundu, malíř Kuba, dvě výpravy Osvětového svazu po výstavě, vysvětluje, upozorňuje a vykládaje pozoruhodné věci, které oko nezasvěceného lehce přehlédne. On dovede vše tak pěkně podati, že se pozorovateli obraz skoro před očima mění a co dříve považoval za nehezké, shledává nyní krásným a uměleckým. Pan Kuba v takových improvisovaných přednáškách dává nahlédnouti do všestranného svého talentu, jako hudebník, malíř, spisovatel — a bývalý učitel. Pevný názor jeho na umění kotví v bohatých a trpkých zkušenostech, které za čtyřicet pět let svého života nasbíral. Třeba, že od mládí byl nejvíce váben k malířství, přece místo na akademii, se octl na varhanické škole a na učitelském ústavě, aby na to »malování« zapomněl. Ale když učiteloval v Sedlci, nezapomněl, příroda ho zas přivábila, takže po nějakém roce učitelství dal vale a teprve nyní se dostal do akademie. Vedle malířství pilně pěstoval slovanskou hudbu, z kteréžto záliby pak vzrostlo později monumentální dílo jeho: »Slovanstvo ve svých zpěvech«, ku kterémuž cíli vykonal mnohé cesty po všech slovanských zemích. Studoval pak i v Paříži a Mnichově; ve dne maloval ve škole akt, večer psal doma studii o vlivu řecké hudby na národní písně v Bosně, a v noci na honem čmáral plakát pro nějakého uzenáře. — Tím způsobem se propracovávají u nás talenty! — Řada literárních prací jeho, roztroušených po všemožných listech a revuích našich i cizích, je veliká a neztrácí ceny vedle jeho tvorby malířské, která v poslední době, zdá se, nabyla přece vrchu.

Těchto několik slov předesláno jenom k osvětlení profilu jeho. — A pak k lepšímu porozumění hlavního názoru jeho na umění, v němž si totiž nejvíce vždy cení něčeho nového, vlastní silou vypracovaného, daleko vší šablony, poněvadž v tom se jeví jenom duch a schopnost činorodé práce, která může přinésti zase nový užitek. — V následujícím použito jeho slov, kterými doprovázel letošní výstavu Osvětového svazu, s doplněním toho, o čem se nezmínil nebo nemohl.

Hlavně překvapuje rozdíl mezi Manesem a Sztukou, ač jsou obě sdružení slovanská. Obě se opírají o Paříž a přece Poláci zůstávají si daleko více věrni než Češi, kteří, půjde-li to tak dále, brzy se stanou úplnými Francouzi a ztratí svou národní individualitu. Již nyní překvapuje Manes svým diskretně milým, jemným rázem, kdežto ve Sztuce se ozve často ostrý, břitký ton, národopisně jsou původnější. Tím je také cizí kritika uvedena ve zmatek: soudí, že umění naše musí býti již starší polského, a zatím jest tomu opáčně; spočívá to snad i v národní naší povaze, která se dovede daleko snadněji přizpůsobiti a splývá rychleji než polská.

Kromě Slováků Úprkových (tentokráte jaksi ustrnulých) má všechno znatelnou pečeť ciziny. Böttingerův Portret dámy se absolutně líbí, poněvadž je svým jemným provedením dle anglických novodobých mistrů (Whistler) všeobecně přístupný. Ale takových hezkých slečinek, sentimentálně namalovaných, se uvidí ještě hodně, aniž by zanechaly dojem nového něčeho. Ullmannovy »Mraky« se vyznačují neobyčejně výstižným pojetím ovzduší zamračeného (jediný dosud obraz z Manesa, zakoupený ministerstvem); blíží se od svých učitelů mnichovských k Hudečkovi. Kafkova »Náměsíčná,« je známa již z reprodukcí, prozrazuje celého Pařížana. O Honsovi, Hudečkovi a Slavíčkovi, by možno bylo říci totéž; všichni působí přejemným vystižením přírody a k tomu velice malými hloubkami světla, jehož stupnice je jmenovitě u Slavíčka úzká. Jeho nejtmavší stín je světlý a největší světlo — šedé. A přece působí tak věrně, že na Hudečkově »Potoku na podzim« se zdá, jakobys slyšel šustěti spadalé listí pod vrzajícími koly povozu cestou u potoka jedoucího. Krajiny jejich přímo žijí. Preislerovi se nyní leckdy křivdí, poněvadž primitivnost jeho obrazů se špatně vykládá. On se snaží úsilovně podati něco nového, vraceje se při tom úmyslně k největší jednoduchosti linie — ač dovede stejně virtuosně kreslit jako Švabinský. Jeho »Obraz« byl loni již v Benátkách a budil zaslouženou pozornost odborníků, ač stafáž není původní (traktování vody a ostrova, připomíná Böcklina), ozývá se v něm i Puois de Chavannes, ba i Čermák (kůň), za to harmonie barev je čistě jeho, tu mdle

rudé se tmavou zelení a na »Jaře« žluti se světlou zelení. On hledá, tápá, ale nechce ustrnout na líbivé šabloně, která se může buď zváti důsledností nebo pohodlností. Nejedlý O. je velice slibný, mladý talent; jeho »Kluziště v chumelenici« svědčí o síle, nadání a pilném studiu impressionistů; upomíná na pana z Hoffmannů. Špillar K. poslal »Palais de Glace«; z českého allegorického malíře se stal nejčistokrevnější francouzský impressionista, klonící se k pointilismu, aniž by se mu úplně vydával na milost.

Zde nutno ostaviti několik slov o pointilismu. Moderní malířství vychází z toho stanoviska, že není na světě nic čistě bílého nebo černého, nýbrž že vše je složeno z barev. Jednotné barvy také nepůsobí nikdy pravým dojmem. Míchali nejdříve na paletách tony a pak je jakoby z nitek se skládající, přenášeli na plátno; takovým tonem se však už nesmělo hnout. Radikálnější počali klásti nitky a puntíky (point) přímo na plátno — počítajíce na to, že z určité dálky barvy samy splynou v barvový ton určitého effektu — a daří se jim totéž, jak vidno ze vzrůstu způsobu tohoto i v této výstavě u Bahra, Rotha, Junka a j.

Mařatkovo bronzové poprsí Dvořáka je sice výtečně vypočteno po Rodinovském způsobu na světlo a stín (ani bradavku na nose neopomenul), ale celek činí dojem — hlíny. Nutno vždy charakter práce přizpůsobit materiálu. Stretti se svým Amsterodamem, může býti příkladem, jaký ráz má falešný lyrismus jednotných, šedavých barev proti pointilismu, ač hra vody, odlesky domů v ní jsou podány virtuosně. — (Španielovy bronzy »V lázni,« jsou pěkné drobnůstky, za to Štursova Venuše s Amorem není praale pranic svůdná. Obličej této bohyně vší krásy je přímo hloupý a Amorův úplně ploský, jakoby to ani Štursa nebyl).

V sále »Sztuky« to dýše Polskou, jak z portretů, tak z krajin, sněhových plání nebo zapadlých vesnic. Po nedávné výstavě se zdá být skoro torsem, schází Wyśpiański (když ještě teď je zde Stanislawski) lepší Mehoffer, Tetmajer, Dunikowski, ale i tak obsahuje věci zajímavé. Weiss není zastoupen nejlépe, až na portret dámy, zamilovaný židovský celista je poněkud strnulý (»V zahradě« je příliš směle i nejasně pojato; na př. kolem žluté růže nelze rozeznati ptáků od květů. A »Nowa reforma« také píše o něm při poslední výstavě v »Tow. sztuk pięknych v Krakowie,« že není u něho nových záblesků intnice v tvořivosti umělce). Stanisławski zde má dva největší své obrazy, které po známých miniaturách souborné výstavy poněkud až překvapují. Ale prozrazují mistra (jmenovitě »Měsíční noc,« ač nehotová, přec z velké dálky působí magickým kouzlem a oko mimoděk hledá měsíc, odkud že vrhá své bledé světlo na sochu o samotě nad černým rybníkem stojící, na němž se houpá jen bílá labuť). Czajkowski je typický Polák, stejně Kamocki, drsnější, hrubší, ale svůj, ač nezapře mnichovské školy. Laszczkovy dvě skulptury (obě ministerstvem zakoupeny) jsou zajímavy tím, že ač upomínají až na předchůdce Rodina, Rolanda Rosso, přece neztrácejí svého charakteru polského. Mehoffer, největší ze současných malířů polských — má tu pouze návrh okna kostelního; byť i z toho bylo lze vyčísti neobyčejnou sílu komposice a fantasie, přece je to jen nedostatečná ukázka jeho velikého všestranného umění, které na štěstí nescházelo v poslední výstavě, v níž jmenovitě portrety jeho upomínaly až na Velasqueze. Axentowicz, (nejoblíbenější malíř krásných polských dam) je tu velice dobře a šťastně zastoupen; (pozoruhodné je sladění jemně šedých barev na dámském portretu ve stříbřitém atlasu s tmavě rudou růží na bílých prsou, kontrast i jemnost, jaké je viděti u Goye). (Sichulski-ho hříčka, »Rybky«, jest kuriosum pěkně zachycené, až překvapující po oněch obrazech ubohých Huculů, které jsme uvykli od něho vídati). Boznańska také nezapře svou sensitivní lyrikou, jež se jeví v ulekaném děvčeti s chrysanthemami, že je Polka. Podgórski a Pankievicz jsou poněkud cizí. Za to Wyczołkowski a jmenovitě Fałat jsou nejrázovitější. (Fałat dovede smělým nanešením barev docíliti svítivosti sněhu úžasně pravdivosti. Pláně litevské (posledně »Návrat z lovu medvěda«) má nejvíce rád a pak ten zasmušilý Wawel, polské Hradčany. Má zde také »Krakow«, ale je to vlastně Wawel se svými věžemi hradebními, v pozadí dóm, trčící smutně do tmavého nebe. Několik havranů černých se rýsuje ve tmě nad nimi — a celek beznadějností svou nutí téměř k pláči nad smutným osudem té starodávné akropole polské. — Wyspiański kreslil svůj Wawel z nejvhodnější polohy z dlouhé aleje Podzamcze, odkudž je nejúchvatnější pohled na majestátní dóm i část sídla královského, jež neztratilo ještě své hrdosti aspoň zvenčí. Když r. 1904 přešel celý hrad — dosud kasárny — v majetek země, navrhl Wyspiański spolu s architektem Ekielskim celou řadu plánů k restauraci toho »pantheonu naszej chvały narodowej,« nejpřednějšího svědka a reliquie velké minulosti. Měly se v něm umístiti nyní všeliké instituce národní, sněm, senát, akademie, museum atd. — ale smrt mu překazila viděti dílo své dokončeno. A musel by, zdá se, dlouho žít, — než budou obnoveny ve staré kráse všechny místnosti a Wyczołkowski nebude moci malovati své »krby« — na otlučené cihlové zdi se zejícími černými děrami — — —

Z výstavy Hagenbundu (pro nedostatek místa) možno se zmíniti jen o pracích slovanských členů. Především Kubův dvojitý portret Macharových. Celým pojetím i provedením vidno, že jest to plod dlouhoměsíční práce fysické i duševní, poněvadž chtěl do obrazu vložiti i něco z poesie svého vzoru. Naznačil aspoň prostotou celého skupení onu jednoduchost a nehledanost, jíž se odlišuje Machar ode vší ostatní tvorby české, lapidárnost jeho básní jednoduchými liniemi i barvou. Zdá se mu, že celou poesií jeho se táhne jakýsi světle šedý tón. I ton zachytil v celkovém pojetí a provedl ve smělé linii v levém horním rohu, počínající u torsa sochy antické (»Řím«) a končící u prosté kytice květů na stole. Kuba maluje také rozkládáním barev na paletě a nanešením ve způsobě nitek na plátno. Tím se zdá, že obličej Macharův (definitivní již) skoro opalisuje a působí zvláštní životností. Tvář pí. M. není ještě hotova, nakloněná hlava její, jako v zadumání se zdá na skizze skoro působivější než na velkém originále.

Vacátko po svých athletech přišel s párem pěkných oři, prozrazujících žáka mistra Heinr. Zügela; zná nálady světa a má sílu v pojetí. Malý Václav také nově se objevuje s řadou pěkných

obrazů z Prahy, jakoby chtěl konkurovati s Vajcem, ale je svědomitější a poctivější než tento. Dva obrázky má již zakoupeny.

Z Poláků tu má tentokrát Uziembło kořisť ze svých cest po Anglii a Francii, ale nepoznal by ho nikdo, že je to on, kdyby nebyl podepsán. Cizina mu nesvědčí, zůstává přece Polákem.

Merhel vystavuje dobrý portret, upomínající Boznańskou.

Němečtí členové Hagenbundu tu mají více nedobrého, než toho, co by stálo za zmínku. Jedině jubilejní síň s Barvigovými dřevořezbami císaře a lvů v úpravě architekta Urbana se líbí.

J. K. P.

MARYŠA A HADRY — HADRY A MARYŠA. Určení Maryšy pro pořad vídeňských her způsobilo zas pořádný galimmatiáš pojmů, názorů a tlachů, nemluvě už o dobře vypracovaných nesmyslech, které aspoň tu dobrou stránku do sebe mají, že jako neštěstí nezůstávají samy, ale za sebou vlekou řadu hlupot ještě nádhernějších. Nechybělo invektiv, nechybělo lží, s fakty a stanovisky švindlováno před očima celé veřejnosti. To přibíjím dnes pro stálou paměť. »Ne o umění divadla šlo, ale o podplácení světa krojem!« byla hned první výpravě pod kola hozená »puma«. Ne Smetana, ne umění zvítězilo kdysi ve Vídni, — ale příznivé okolnosti a blahovůle rozhodujících kruhů! byla druhá bota zrobená dle známé a konečně zcela dobře odhadnuté míry pro zpotvoření chodidla jisté české naší veřejnosti. A výběr pro Vídeň určených her vůbec neměl být pořízen způsobem, jaký volilo Národní divadlo, ale na způsob lotterie nebo tomboly nebo tak nějak, aby rozhodčí seskočil z kritického bidélka und wie ein Kanarienvogel zobáčkem vytáhnul tu neb onu, ale přece tu pravou planetu hry. Už dávno jsem neslzel, ale tentokrát jsem měl plné oči slz!! A to všechno dělo se za dne i v noci, ve stavu ne opilém, ale naprosto střízlivém s tvářností a posuňkem tak dojemné znalosti a pýchy, že v historii posledních let těžko se najde moment, kde by tolik »ducha« a »noblessy« vyplýtváno bylo v několika málo dnech. Ba byli i lidé, co slina jim přinesla, to také vyplivli: s hanbou prý by bylo, abychom do Vídně jezdili s kožichy a barevnými fěrtoušky. Nuž k spokojenosti všech těchto malkontentů výprava do Vídně zmařena a nad bojištěm rozestřel se už jen smrdutý zápach vypálených podkopů.

Jen malou reminiscenci ještě pro informaci příštích dnů. Když v loni vypraveny »Tři sestry«, nezbylo než říci: »dobře, ale kdy se dočkáme, aby tak nastudována a provedena byla některá z našich her? Proč ihned nebylo řečeno, že nikdy, za žádných okolností nesmí to být — Maryša? To by bylo aspoň přímé a otevřené. — Ale když už se stalo a tak nastudována a tak provedena byla Maryša, — k čemu úspěch hry svádět jen a jen na výpravu? Kde se tedy vzal úspěch hry i tenkrát a tam, kde o výpravě v nynější podobě nemohlo býti řeči? — Ještě bych tomu rozuměl, kdyby úspěch hry přičítán byl na vrub znamenitých výkonů našich herců — ale sám jsem nejednou byl svědkem, že naši herci výborně hráli i v pracích, které za mnoho nestály. A přece úspěch se nedostavil! —

Tak inflagranti při lži a licoměrnosti jistá část naší žurnalistiky nebyla přistižena dosud nikdy. A poněvadž tímto podlým způsobem napadáni jsme byli nejen my, ale víc než my, správa Národního divadla za to, že pro Vídeň proti vůli všech těchto horlivců opovážila se, vzíti na svou starost také »Maryšu«, máme za svou povinnost, zastat se Národního divadla a to právě po té stránce, pro kterou bylo špiněno.

Jedná se o formální stránku hry. »Maryša« obrany nepotřebuje, obhájí se sama. Tak na první pohled zdálo by se, že při výpravě hry nejedná se než o nutný rámec k obrazu, prostý průvod více méně vedlejších věcí, nic víc. Ale už jednou bych rád znal člověka, který by mně svědomitě řekl, co je v umění vedlejší a netrpí-li i to hlavní právě tím, co chybí a co přece obraz dopovídá, dokresluje, vysvětluje, plně a sytě podává to, co by jinak zůstalo našepnuto jen, napovězeno nebo dokonce i špatně naznačeno a špatně podáno. Každý nádeník může usoudit, že z této kollise žádané pravdy a podané lži esthetický dojem dostaviti se nemůže. Ale tak se věru zdá, že tentokrát a právě v případě Maryšy tak mnohému na mysl přijít ani nesmělo, že tajemství každého a hlavně divadelního účinku je v plné, syté harmonii všeho a tudíž i pozadí a podružných živlů, bez kterých hotový obraz jako obraz nikdo představiti si není ani povinen. Zákon platný pro dramatika i režii a obejíti se dá jenom na účet hry! Proto má režie dnes v tomto a každém jiném případě tak vysokou cenu a moc, je uměním zrovna tak jako umění jiné, tvoří jako básník jako herec v duchu a stylu dané myšlenky. A hle, tu pojednou, když režie a divadlo plně a cele pochopilo svoji úlohu a nešetřilo ničím, aby, pokud jen to bylo možno, plné illusi platně dostálo — hozeno výčitkou folkloru ve smyslu nadávky. A to přes to přese všechno, že titéž lidé dobře věděli a věděti mohli, že o folkloru jako folkloru zde nemohlo býti ani řeči, poněvadž národopisná výprava byla zde pouhou pomůckou a ne věcí hlavní, jak s prohnaností jen těmto lidem vlastní veřejnosti namlouváno bylo. — Že o folklor jako folklor se tu nejednalo, to otevřeně a poctivě doznati se nerozpakoval dobrý znalec Moravy dr. Tille a k témuž důsledku by byl došel každý druhý, třetí, když by byl — chtěl.

Ale nejen to, případ náš ukázal zas jednou, jak křivě a hrubě pohlíží se pojednou na etnografii vůbec. —

Co je tedy ten folklor, kterého tak rádo a dle potřeby i zpravidla se užívá jako nadávky!? Nebylo a není většího bludu, než je tento poměr módního (a ne moderního člověka, to je rozdíl) k výtvorům národního umění. To se přihodit mohlo jen jisté odrůdě zbožňovaného vrtáctví, která zdá se být až příznačnou známkou české povahy. — A zatím tolik by bylo příčin k steskům, že už ani na venkově náš člověk nemá všeho toho, s čím a čím kdysi český člověk žil, z čeho žil, čím se řídil a doplňoval už z legendy jen a zachycených obrazů známý nám ckarakter. Tam, kde pro ztrátu všeho toho není smyslu, není smyslu ani pro duši věcí, duši tvarů, řeč barev, kouzlo nefalšovaných způsobů, srdečnost a bezprostřednost, s jakou národní umění se podává a co je, bylo a bude zas jednou z nejzákladnějších podmínek umění vůbec. To umění bylo lidu po-

třebou, upřímným zájmem, nutností, o které nevěděl a přece ji sám v sobě vyvolával, nosil a živil. — Sta a sta let vyvíjel se tento smysl, tříbil se, čistil, až vyzrál ve formy a harmonie dokonalé krásy. A to ve všem všudy, nejen u děvčat a chlapců, ale od dětí až po holohlavé starce, od hraček až po malovaný nábytek a na skle zachované primitivy. Všechno mluvilo za lid a všechno vydávalo svědectví o umělecké jeho vloze, smysl pro tvar, intimitu, půvab domova, lásku k okrášlené zdi — všemu, i když se tak dělo způsobem snad nejprimitivnějším (ne vždycky), ale roztomilým zpravidla. Lid chtěl nejen žít, ale také krásně, vkusně žít, svérázně žít, cítě v sobě sváteční potřebu duše, hrubé podmínky svého života a n n o b l i s o v a t. Co krásnějšího, nežli že se tak dělo především uměním? — Písní, pohádkou, výtvarnictvím, hudbou? Lidu umění tak nebylo už jen vínem, ale d e n n í m c h l e b e m ž i v o t a — bez kterého dnes dovede už namnoze být, jak dovedou lidé žíti i v naprosté duševní chudobě a banálnosti, ale bez kterého nebyl, dokud charakter jeho nebyl ohrožen a zničen snobismem a maloměstskou civilisací —! Jaký to úžasný rozdíl mezi lidem, jemuž umění bylo denním chlebem, neuvědomělou, samozřejmou potřebou a mezi intelligentem, který v umění vidí a viděti chce a stále jen chce jen rekreaci, opojení svátečním vínem, luxus a nic víc! — Jaká superiorita! Bez krásných truhlí, polic, keramiky, almárek, lavic, vyzdobených oken, župců, vyšívaných plachet, bez kroje, písní a zvuků nebyl náš člověk, jako nebyl bez denního pokrmu, vínem jeho byly jen občas a jsou mnohde až doposud jen jeho slavnosti, hody, průvody, poutě, muziky. A tam jako nikde jinde je možno pozorovat, jakou bezděčnou, instinktivní potřebou lidu byla pastva očí, pastva sluchu, umělecký vzruch a temperament vybouřený k jásavým výkřikům barev a krve. To tedy nebyl jen kroj sám o sobě a k vůli sobě, úprava světnice nebyla pouhou dekorací bez ducha a smyslu, ale malebnou řečí lidu, venkoncem původním, odjinud nepřeneseným, vlastní silou a vlastní zásluhou v y t v o ř e n ý m výrazem bohaté povahy, řečí, kterou v mnohonásobném akkordu všech uměleckých složek naivně, ale tím účinněji mluvil i k nejcivilisovanějším a ve svém opravdu (ale opravdu) uměleckém zájmu nezkaženému človělu. To všechno věděl, to všechno hlásal a s důrazem hlásal i Walter Crane, Morris, Ruskin, lidé, z kterých naši lidé bez mála se modlí a přece, když potřeba káže, dovedou o nich i nevědět a dovedou i zapřít, že to, co tito žádají po době moderní, aby umění přešlo lidem v krev a samu podstatu života, sta a sta let před nimi provedeno bylo lidem naším. Ale ovšem! To je Walter Crane, to je Morris, to je Ruskin — Angličan — a to je lid náš, to je věc naše, — český snob nikdy nerozumí dřív, až teprv tehdy, když promluví Walter Crane nebo Ruskin — ale pak už takový Ruskin připadá nám jako otevřená tlama, ve které český — inteligent zmizí se vším všudy i s patama.

Ale to všechno cítí a c t í i publikum naše, poněvadž je v přímé souvislosti s celým tím tradicionalním vývojem svého národa aspoň v minulosti, když není už přítomnosti, když nežije v rozkošném ovzduší originality svého národa. Aspoň nervy svými si vzpomíná a vděčno je za vyvolaný obraz z dávných dob a odlehlých krajů, poeticky teskní, aniž ví, že teskní po ztrátě všeho toho, co nahodile teprv musí v sobě vyvolávat a pěstovat návodem cizích vzorů ve smyslu módním už a namnoze chtěném a ne bezprostředním, čistém. Cítí se tu jako na novém světě, zaměstnává a trvale je zaměstnává něco, co není folklorem — vrtochem, ale výrazem třebas primitivně vyjádřené umělecké potřeby zraku, sluchu i srdce. Cítí, musí cítit, že teprv z tohoto základu svérázného celku a zase v naprosté souvislosti a harmonii s okolím vyrůstají jednotlivé postavy děje — vášně a mravní principy tak zakořenělé a staletou zvyklostí zaklíněné, že raděj život svůj položí a život obětují, než by se jich vzdaly. — Kde je tu modní člověk se svou morální uvolněností! I ty principy se vyvíjely, rostly jako ty, z kterých vyrostl jejich byt, v souhlasu a harmonii se vším, v čem rostla a kvetla jejich obrazuplná řeč. Jak potom nemají ty postavy býti n a š e, když jak stromy vyrostly z rodné půdy a nedovedeš si je vmyslit v ovzduší jiné? Tomu všemu rozumět, není ovšem dáno jistým lidem u nás, ale stalo se už, že tomu všemu a výborně porozuměti dovedla Vídeň a Paříž — — A jen tím je možno vysvětliti si zasloužený úspěch Úprkův. Téhož Úprky, o kterém před úspěchem v Paříži, ve Vídni, — v Praze a často v m é přítomnosti vyslovovali se inteligentní lidé jen s politováním a t a k é t a k, že pod záminkou barevného kroje, nabízí nám bezduchost.

To tentýž Úprka, v jehož přítomnosti p ř e d úspěchem ve světě nejeden známý matador našeho písemnictví a uměleckého světa se škodolibostí a pohrdlivostí jen naším lidem vlastní dovedl se ptát, zač je na Moravě cinobr! Tentýž Úprka, jehož obrazy (a ne studie jen a skizzy, ale o b r a z y) bylo možno kdysi koupit a domovu zachovat za peníz velice mírný a lidé odvraceli se od něho jako od proskribovaného mazala. Patrně proto jen, aby n y n í mu vyčítali, že všechny své obrazy prodává do Vídně a cizincům, doma nenechává ničeho —

Dnes je Úprka jedním z nejpopulárnějších umělců i v té Vídni a především ve Vídni, před kterou bylo tolik strachu, co si o nás pomyslí, až tam přijdeme se skulpturelními kožichy a barevnými šátky. A populárním je právě těmi svými kožichy a poctivou silou své barvy, jmenovitě v těch kruzích, kde o českém umění nikdy ani nevěděli a vědět ani nechtěli. Platil jen názor chantanů o Marjankách a pitomém Březinovi atd. Že tento názor chantanů o nás byl rázem zničen Smetanou a našimi umělci, mám za největší úspěch posledních let. V jakém poměru jsou vůči tomu všemu úspěchy politiky? A měřítko Vídně jde dále, nezastavuje se u pouhého fakta, že umění u nás je, ale žádají po nás n a š e umění a nebyla bez významu nedávná výtka většině našich umělců, že svého »nationalního« u srovnání s Poláky mají do sebe buď málo nebo nic.

Mohu tedy nyní určit rozměry, zásluhy a krásu povinnosti, s jakou správa Národního divadla a celý činoherní jeho sbor přistoupili k výpravě a nastudování naší hry. Naší domácí, opakuju s důrazem a s plným sebevědomím, když to právě upíráno nám se všech stran a s raffinovaností jistým lidem vlastní. S toutéž raffinovaností vyčítáno bylo i Národnímu divadlu, že vykonalo, co vykonati bylo povinno ne k vůli nám, ale k vůli tomu všemu, co s naší hrou organicky slou-

čeno je. Nářek nad národopisným lyrismem není než licoměrnou, appartně škňoucí se grimassou, která počítá na zbabělost našich lidí, neschopných grimassám postaviti se na odpor ze strachu, že jinak považováni budou za lidi málo — pokrokové — — Ale stačí jen, postaviti se v přímý, poctivý poměr k věci a bude jasno hned, že nemůže se o lyrismu mluvit tam, kde na místě je p o v i n n á úcta k něčemu, co má za sebou staletý, zdárný a slavný vývoj věcí i duše a čeho ztrátu cítit musí každý jemnější muž a ne baba. A zachování aspoň části toho všeho na jevišti — je zásluhou N. D., za kterou nejen my, ale celá veřejnost s námi nemůže být ani dost vděčna. Dostavil se také úspěch. Ne ovšem u lidí, kteří ohrnování nosu považují za nejvzácnější výraz předstírané superiority své duše, ale u těch, kdo bezprostřednosti a účinku jsou ještě přístupni a nebyli — zmateni. A těch, bohudík, začíná dnes už být trochu víc, než jistým kruhům bývá milo. Přirozeně. V. Mrštík.

PŘÍPAD PROFESSORA ZABOLOTSKÉHO. V ruské revui »Slavjanskija Izvěstija« počal již loňského roku uveřejňovati Petr Alexandrovič Zabolotský serii článků, zvanou »Kulturaja rabota u Slavjan«, probíraje po řadě Čechy, Moravu, Vídeň, Slováky. Jest nyní členem historicko-filologického ústavu knížete Bezbozodko v Něžině, kdež sepisuje výsledky několikaletého svého cestování po všech zemích slovanských. Hleděl se informovati o všech vynikajících zjevech u jednotlivých kmenů, všímal si všech vrstev lidu, stupně vzdělání, škol, hospodářských poměrů, spolků, literatury a ovšem i tisku. Mnoho poznal a posoudil správně z vlastního názoru, často byl však, jak pochopitelno, odkázán na informace domácích. Tím jsou vysvětlitelny a lehce omluvitelny některé nesprávnosti, kterých se zneužívá k poškození jeho dobrého jména a nezřízené reklamě. Ve článku o Moravě totiž uvedl mezi časopisy českými v Brně vycházejícími také »Illustrované Listy«, ač na »Mor. Kraj« zapomněl. Viděl, že jsou české, že přinášejí obrázky z Ruska, jež neurážely jeho národní samolibosti, tedy si je zaznamenal, nepátraje dále po tom, že vydavatel je Němec a že ostatní obsah nevyhovuje požadavkům pravého lidového časopisu. Nyní teprve se o tom dověděla firma Burgbardtova a počala se chlubiti uznáním takovým. Českým tiskem ostatním byla právem zakřiknuta, ale nebylo právě příliš slušným, když jeden list psal hned pohrdlivě »jakýsi Zabolotský«. — Tím potupným přívlastkem by neměl nikdo tak beze všeho házeti, když mu není osoba nějaká známá, poněvadž lehce ukřivdí bez příčiny. Zvlášť Zabolotský za svou práci ve prospěch vzájemného poznání se Slovanů, toho nezasluhuje; jest jedním z těch řídkých, kteří z v l a s t n í h o názoru se pokoušejí podati svým ruským krajanům aspoň přibližně správný obraz o Slovanstvu ostatním a především o nás Češích. »Slavj. Izvěstija« nejsou sice žádným »tlustým žurnálem«, avšak vykonávají přec svou službu, která ponese ovoce, když ne teď, tedy později. Trpká pravda, kterou pronesl generál Volodimirov v besedě se Švihovským, že »Čechové znají lépe Rusy, nežli naopak Rusové Čechy«, počíná býti částečně odčiňována Zabolotskými. A třeba jim práci ulehčovati. Nemohu si odepříti citovati tu část jeho listu posledního: »I Čechové, vyznamenávající se mnohými sympatickými vlastnostmi, jichž ostatní Slované, ba ani my nemáme, mají jednu slabost, již my méně trpíme, totiž náklonnost nastavovati jeden druhému nohu, strannickost a časem intriky také bují silně u Vás, stejně jako u Srbů, Chorvatů, Rusínů a Poláků . . . .« »Žil jsem mezi Vámi v hlavních i menších městech, v dědinách, v lázeňských místech, proto jsem mohl z praxe a ne z theorie souditi o stupni rozšířenosti nebo nerozšířenosti vašeho tisku, o zájmu k textu, obrazům a p. Neobyčejně rmoutilo mne i Radeckého i Nejelova i kteréhokoliv Rusa v Brně, že ani v knihovně, ani v kavárně po čas našeho pobytu, kdy v Rusku se rozšiřoval požár našeho vnitřního znovuzrození, nebyl k dostání ani jeden ruský list a německých dle libosti. Radecký nadával a ihned odejel a já si dal posílat ruské noviny sám. Nevím, zda-li jsou nyní objednávány na v l a s t n í účet. Vždyť naše redakce v Rusku nejsou o nic bohatší než německé a Češi, ovšem že ne všichni, platí na tak mnohý německý list, revui, ale ruské ať se posílají darmo. A u nás nyní lidé chřadnou a umírají hladem, i redakcím samým jest někdy těžko; na naše revue se dosud nejvíce předplácejí Němci, Francouzi a Angličané, nejméně pak Slované. V čem tu spočívá vina? — V malém zájmu, nutno přímo říci a potvrditi slova Švihovského, jimiž žaloval totéž generálu Volodimirovu. Poklonu, že známe Rusy již dobře, nezasloužíme, poněvadž znalost naše není původní. nýbrž zprostředkována obyčejně listy cizími. Kdyby každý intelligent dovedl aspoň rusky číst, tak jako německy, ptal by se v kavárně po listech z Ruska a když by kavárník slyšel takových otázek více, objednal by vše dle přání rád. Pak by se mohly lehce kontrolovati zprávy našeho tisku, pokud vidí příliš růžově nebo černě a nemohlo by se některým předhazovati, že poškozují slovanskou myšlenku. — Nastalo by sblížení skutečné a ne vyvolávané pouze slavnostními příležitostmi, kdy lesk přikrývá bídu a nedovolí nikdy poznati pravý stav věcí. J. K. Pojezdný.

MAXIM GORJKIJ: »ISPOVĚĎ«. (Pověsť; vyd. Ladyžnikov v Berlíně 1908, cena 3 M, 195 str.). Poslední prací Gorki opět překvapí svou obec čtenářskou, jak látkou tak formou. Není v něm tentokráte tolik propagatorské tendence, jako v předposledním sociálním románu »Matka« (vychází jako příloha »Práva lidu«), ani cizích, neruských problémů, jež přinesly »Interwiewy« a črty »V Americe«. Rovněž to, že opustil dramatickou půdu, jest důležito. Neúspěchy, které měl s posledními svými dramaty (»Dačniki«, »Děti solnca«, »Varvary«, »Vragi«), přiměly jej asi k tomu, aby se vrátil do toho okruhu, z něhož vyšla jeho sláva, do čistě ruských středních a spodních vrstev. — V »Matce« se stal zřejmým stranníkem a propagátorem sociálně revolučních demokratů a stvořil dějinný obraz velkého hnutí, které ovládá nynější Rusko, zachytil typické představitele jeho, dle vzoru starých mistrů románu ruského. Jmenovitě na Turgeněvovy »Otce a děti« připomíná, ač nelze Gorjkiho zváti přímým dědicem velkých jeho předchůdců. Spíše možno říci, že jest moderním jejich synthesou, poněvadž dovedl šťastně spojiti idealismus s prostou skutečností, o což se lidoví novelisté dlouhá léta marně pokoušeli (jak píše P. Kropotkin ve »The ideal aud reality of russian literature). Je mužnější než byl Dostojev-

ský, Levitov, ale přece neměl doposud s většími pracemi (»Tři«, »Toma Gordějev«) takové štěstí, jako s prvními drobnými »razskazy«; příčinu toho možno najíti ve vlastních jeho slovech: »odhaluji v sobě mnohé ostré pocity a přání, slušnou míru toho, co so obyčejně nazývá dobrým, ale pocit, který by vše sjednocoval, přesně odůvodněná myšlenka, která by objímala všechny zjevy životní — mi schází«. — Tak psal před lety; nyní, kdy dovrší brzy čtyřicítku, se zdá, že myšlenku onu našel ve snaze přispěti k obrození života na Rusi, na základě socialismu, — jako před padesáti lety Turgeněvův nihilista Bazarov. V »Matce« vylíčil úchvatně a možno říci dramaticky, zevnější, vývojovou stránku reformních proudů, pokud se světského života týče. Ve »Zpovědi« si vyvolil za úkol, osvětliti náboženskou stránku dnešního Ruska, jednotlivce i celých vrstev. Jeho Matvěj, pohozené dítě se zpovídá od prvního písmene románu až do posledního ze svých osudů, čímž vznikla i jakási jednotvárnost v podání. Než vhodnými vložkami scen, jež prožil Matvěj na svém putování nejrůznějšími vrstvami za vytknutým cílem: najíti spravedlivého Boha, pravdu a smysl života, jest děj poněkud oživen.

Uvedená kniha jest zároveň těžkou obžalobou kněžských kruhů pravoslavných, u nichž postupně Matvěj hledal odpovědi na mučivé otázky nitra svého, ale nenacházel. Všude viděl panovati špatnost, faleš a hřích, ať u popa, nebo protopopa, ať v mužském nebo ženském klášteře. Jmenovitě na život klášterní jest jeho odhaleními vrženo příliš ostré světlo, které musí nevyhnutelně rozptýliti onu gloriolu posvátnosti, již si dle zevnějšku nezasvěcený o »lavrách« utvořil.

Kromě takových zkažených osob vystupuje tu ještě celá řada prostých poctivců, mužíků, dělníků, světoběžníků (»brodjag« a »byvšich ljudej«), mezi nimiž Gorki dříve prožil valnou část svého života a kteří založili jeho slávu. Nyní se na ně rozpomněl, ale dlouholetý pobyt v cizině jest asi příčinou, že nedovede o nich již psáti s takovou svěžestí, jako v prvních čtyřech sbírkách povídek.

Patheticky ku konci volá: vladyko země, všesilný, nesmrtelný národe! »Ty's můj Bůh a tvůrce všech bohů, setkavší je z krás ducha svého v trudu a vzruchu hledání svých . . . .« — Někdy se stává řeč jeho příliš smělou, a vyznívá místy i dutě, jako ona pověstná báseň v prose »Člověk«. Ale neschází také míst, v nichž mluví proslulý umělec Gorjkij. (PS: Ještě se nerozešla tato kniha a již se ohlašuje nový, obsáhlejší román: »Žizň nenužnago čelověka«). J. K. P.

JUBILEUM 50LETÉ ČINNOSTI DMIT. AGRENĚVA SLAVJANSKÉHO mohla oslaviti také Morava. Starý pěvec ruský projel na cestě z Uher přes Vídeň i kus Moravy; počal v Břeclavě, pak Prostějově, Mor. Ostravě, Uh. Brodu a Uh. Hradišti, odkudž se odebral přes Rakousy do jižního Německa a Švýcar. Na zpáteční cestě míní projeti Čechy a ještě jednou Moravu. Vokální chor jeho se sice nevyrovná nyní dřívějším, avšak přece dovede ještě rozechvěti úchvatnými přednesy prostých ruských i jiných slovanských písní. V dějinách hudby slovanské nebude směti jeho jméno scházeti, jako prvního zprostředkovatele a rozšiřovatele melodií jednotlivých kmenů, nejenom navzájem, nýbrž po celém světě. Škoda, že nenalezne dílo jeho pokračovatele, nebude-li jím nejmladší dcera jeho, krásná Margarita Dmitrijevna. p.

KULTURNÍ POSLÁNÍ SALONU PANÍ RŮŽENY SVOBODOVÉ.

Je divno venku, mrak tam na mraku
a vítr, jak by ďábly odnést chtěl.
Však v salonku je plno zázraků,
kdo nesmrtelný, sem dnes zaletěl,
v předsíni křídla složil hedvábná,
tvář božskou v sladký úsměv vkusně skládá,
řeč k loutně ladí, hudbu slovnou ráda
znět slyší hostitelka převábná,
již vítá jej, krok vede básníkův
v řad nebešťanů, ševel slavíkův.

Ó třeste se teď zlosynové kalu
tam dole kdesi ve spodinách hrůz,
již vztekle pískláte, neb v marném žalu
k nám toužíte, k nám zulíbancům Mus!
Kdo zpupně proti bohům hlavu týčí,
jej pouhé jejich pohrdání zničí.

V cink šálků s čokoládou zvonivý
se dvorný hovor dam i pánů mísí,
jí za koláčem koláč blouznivý
pan Arne, věru, že jich zaslouží si,
onť panoš věrný, Tandariáš druhý,
hle, právě navrátil se z dálných cest,
kde zmazal všechny, bojoval boj tuhý
a proto chtěl by sedm táců snést,
jsou zbiti, kdo se paní nelíbí,
kdo přítel, genij čistý, bez chyby;
radostná práce, charakterní lest,
že zvedl paní svou, že zvedl máteř,
však proto rytíř nezlámal si páteř.

Jak slunce krásné v středu planet září
— zde Venuší přec paní domu je —
Jan Šalda prostřed hostí s věštce tváří
na měkkém sedadle tu harcuje,
neb vzlet má vždy, i nechtě budí žas,
vše umění své v pravou ruku schoval,
již Švabinský národu vymaloval
a jímavý má, melodický hlas,
jím přesvědčí, že rozum vždycky šílí,
že národ vstal, že tvaroh není bílý,
že umění se nerodí, jest nové
jen v cukrostylu paní Svobodové,
ba ku podivu, odvážlivě tvrdí,
ač výrok jeho libě čertem smrdí,
že umění je v charakteru! Bozi!
A proto české lány orat hrozí,
je mrví.

Isido! Ach, Alberte!
Jen aspoň „Času" rozum neberte,
a jestli Vodák dostal novou mašli
a jestli Machar se Šaldou se našli,
tož mějte slitování aspoň v něčem
a pusťte Herbena; hle, vínko srká
tam bez fraku a pýří se, neb smrká
a nerozumí mystickým těm řečem,
jimž »prázdné žvasty« srdce jeho dí,
však zájem strany nechce proti vodě
a muži hadí v národě jsou v modě;

přec nadarmo tu v koutku nesedí,
on v duchu Velmistra se myslit nutí,
čím zítra čtenáře své zbalamutí,
co zatají, co zvedne, přes co skočí,
nač plivne, nad čím slzu vytře s očí,
co opatrně zapře za tři Petry,
kam Masaryku tábnou bujné větry,
tak dumá s biblí v kapse muž ten skvostný,
jeť zbožný věřitel a lutrán cnostný!

A dále kruhem sladké tóny znějí
úst rozkošných i břitký mužů svist,
tak mnohému tu v posled vyzvánějí,
však v pátek v »Novině« to bude číst
a národ žasne, jak se mýlit moh',
jak nepoznal, že Omikron je suchý,
že tento krokodýl, ten tetřev hluchý
a onen lilipután, tamten hroch.
V tom pravdy kultura, že pravdu řekne,
že před geniem druhem přítel smekne.

Teď paní domu nádherná se zvedla.
Jak blankytný páv zahrad ismenských,
jejž pěšinkami srdce vášeň vedla,
však cností ulekl se panenských:
tak před Myšlenkou holý básník stojím
a smělý obraz dokreslit se bojím.

Tož zvedla se. Jak harfa nechánská
nebeským zvukem ústa zněla její,
tak v Tauridě se zvonky rozechvějí,
jež rozkývala kněžka pohanská,
z nich orli mocní vzlétnou perutní:
— »Vás, dámy, prosím, páni slovutní,
jimž česká kultura je drahou metou,
již ozářiti chcete propast kletou
i duše ubohé, co tonou v ní,
paláce zlata i tmy podkrovní,
vy všichni nejpřednější, ducha chlouby,
skrz které Prasíla sny země troubí,
ó prosím, na okamžik přejte sluchu
z nás prvnímu zde všechněch veleduchu.
Můj pane vzácný, slíbil jste mi právě,
že nový vavřín vřadíte k své slávě,
náš učiteli, magu, plný jasu,
spád hrdinný již slyším Tvého hlasu«.

Jak caesar lev, když prostřed pouště náhle
řev známý mu se srdce jeho tkne,
je blahem naplní a pronikne,
se volně zvedá, hrom úst vzbouří táhle,
jenž bázní plní valné tisíce:
tak Šalda vstával se své stolice,
lev pouště té. Vše rázem ztichlo v kole.
Ó čtenáři, by řeč tu oslavil,
jest pěvci čerpat z nových zdrojů sil
i poshověj mu k příští kapitole.

* * *

Drak báje pozřel se a nový ožil,
Jan Šalda v mrtvé srdce život vložil:
»Je dusno v dnešních Čechách, přátelé,
jen ssutiny, kde hodnota má kvísti,
jdou pusté dni, jdou sopky vyvřelé
a do nich padá frázovité listí.
Kus utrpení českou knihu čísti!
Ta slova opakuješ truchle, v mraku,
jim nasloucháš, nevěříš svému zraku!«

V tom checht se ozval bohaprázdně síní,
smích neslušný, až ve tmu bezesnou
vrh' Boženčinu schránu tělesnou
a v prudký úžas sladkou hospodyni,
Teréze Dubrovské střás' balladu,
již snila nad mistrových rythmů tokem.
Leč naznačiv tak sdílnou náladu,
omdlelou z temnot podsvětí zdvih' skokem
— jeť zvykem pomazaných křísit hrobky —
tak Machar neomylný sázel bobky:
»Víš, Františku, je to tu mezi námi,
na efekt vnější nikdo nemyslí,
mluv upřímně, co chceme, pardon, dámy,
a přestaň kroutit, žvanit nesmysly!«

Stisk ret, děl smavě Šalda etherický:
»Náš Machar rozmilý má pravdu vždycky!
Co kulturní? Dát pojmu vlastní jméno!
Zvát pravdu pravdou, hluchost padavkou,
to jednou pro vždy budiž pověděno,
že »Hovině« trus není voňavkou,
list duševní že kultury chce hnojit,
nám má-li tráva růst a krávy dojit.
Nuž Machar pravdu dí a vtip má, říz,
je dědic Havlíčkův, má plné právo
tam zašvihnout, kde v Čechách není zdrávo,
nás epigramem zbavit zrůdných hlíz,
je chlapík! Znáte?: »V prostějovské ticho
zas promluvilo farářovo břicho.«

Muž lovec v pološeru plíživě
jde dravčí stopou horou, křovím, rosou,
tu náhle hada zšlápne nohou bosou,
luk upustí a couvne bázlivě:
tak Machar ztrnul, hlavu v dlaně schoval,
co zatím kulturní Duch pokračoval:

»Co chtít a proč to chtít, to zplna vědět,
toť víra kultury, cíl našich snah.
Chcem světlo stvořit v českých bažinách
a samovládně nad vodami sedět.
Ve vřavě bojů, denních zápasů
přec česká mysl zmatků zátopou
si zachovala smysl pro krásu,
lesk pokroku a tempo s Evropou
a z toho těžme, druzi milení,
je třeba, když nám tvůrčí síla schází,
si zdání síly dát a pěknou frází
se zmocnit veřejného mínění,
neb malý talent, věřte, pravda stará,
jen jestliže se vykořistí cele,
dá nafouknout se na sto honů směle,
jak vidno u Růženky, u Machara,
jen dovést zdůvodnit ho, psát a psát,
kde hubený je, umět špikovat,
a hlavně vysoké mít podpatky.
Kde o věc jde, tam říkat pohádky,
citovat mistry, zvučná hesla hodit,
když selže lest, zná partaj vyprovodit,
když jeden bit, řev svorný celé smečky,
druh druha chrání, z louže pomáhá,
kde nutno, slib se zláme, přísaha
a bojuje se všemi prostředečky,
je každý dobrý proti škodné, soku
i snaž se vidět mrvu v jeho oku.

Je bitva prohrána? To zdání, klam,
ne, nikdy! Maně bojů vzpomínám,
jež bojoval jsem kde s kým v Čechách tvrdě,
z nich ze všech vítězem jsem vyšel hrdě,
ač, přiznám, dosti v ranách tkvělo třísek,
v zrak veřejnosti znal jsem sypat písek.
I když vše prohráno,.lze snadno tít
a hrdinsky se z vazby vykroutit.
Má pravdu ten, kdo zabit ještě vstává,
kdo moc má nad pravdou, kdo právem jist,
tak tvrdí totiž, vyjde z kalů čist
a gumový jsa, smrti odolává,
jest bez krve i povahy. Lze říci,
že charakter, krev mají smrtelníci,
však my co syni nové ethiky
a kultury, my nesmrtelní, noví,
my národu dar nesem vývojový,
sen budoucnosti skvělý, veliký.
Za každou možnost roste deset nových,
jak zřejmo u manželů Svobodových.
Pro dneška klam, pro doby pozdější
my máme možnosti též vedlejší.
Je známo po vlastech, my se své výše
co řeknem, platí, my jsme nestranní,
my táhnem brázdu v oprávněné pýše,
daleká cesta, jisté volání,
kdo v Čechách myslí, přátelé jsou naši,
kdo odpůrci, jsou zastaralí raci
neb nevzdělaní krtci krátkozrací,
již kulturní nám chtějí sežrat kaši.
Že mají talent? Ano, přiznejme si,
však lehkost tvorby dar je danajský,
jej nenávidí šlechtic achajský,
vždyť tvoří, slyšte, s dameony aběsy
„umělec“ taký, prostě osnuje,
co dameon krve v péro diktuje,
a tož ten chudák nemůž vlastně za to,
že pod rukou mu roste ryzí zlato.
Nám daemon schází, řeknem si to kradí,
lest, rozum, práce však jej vynahradí.
Jsem znaven, končím, synáčkové moji,
než ještě radu rad všech největší:
jsou případy, že v polemickém boji
sok náhodou tě ze lži usvědčí
a legitimaci ti soudit bere,
nuž řekni mu v té těžké hlavy mdlobě:
můj článek právo soudu má sám v sobě,
svou vnitřní pravdu, argumenty, věc
a kdyby jej psal třeba zločinec.
Tak lehkým mečem šíj mu břitce střihni,
oč běží však, tomu se, hochu vyhni!“ –

Kdys na Montblank jsem hleděl sněžný, skvělý,
Alp oltář zázračný, kam ve věčnosti snění
se modlit chodí zašlých věků smělí,
kam dumy kladou krásou zanícení,
řad bílých stínů, vzňatých velebou,
hor moře kol se v svatozáři ranní
přírody mohutnému duchu klaní.
Tak Šalda hostí sbor zří pod sebou
jak Montblank v pýše své, vše jeho Musou
se bázní krčilo a svatou hrůzou.

Pan Vodák v náladě jsa blátivé
strop měřil přísně, hloub se Berben schoval,
všech první Žábavec se vzpamatoval
a tleskal mocně, šosy klátivé
se vzdouvaly mu jako křídla běsa,
jenž vesmír brázdí tisíc duší nesa,
co dole úpí přemožená cnost.
Tak k potlesku strh' celou společnost.
Že strh'? Ne, přesvědčivost kouzelná
ten požár vznítila, řeč živelná.

Ó čtenáři, když Pegas uhání,
je nejlíp přestat. Konec zpívání.

J. H.

LISTÁRNA. „B. Bojko.“ „F. B. Dub.“ Udejte laskavě svou adressu.

„H G. v P.“ — Ani do Gambetky ani do Macaulaye ničeho mi není. Mám názor svůj a když už bych o nějakou autoritu opříti se měl, — tož ne o dr. Herbena—Vávru, ale o Písemského, Tolstého a jeho stoupence, kteří ve svém odporu k etiketkám různých stran jsou za jedno. Jak mi zcela správně psáno z Vídně: „Všichni tito lidé pohlížejí na svět se stanoviska pouze lidského, čistě humanního, hledíce zlepšením nitra člověka odstraniti hrůzné následky falešné kultury nynější, kdy lidé přestali býti lidmi a stali se jakýmisi živými etiketkami na dvou nohách. (Čtyři lépe by jim slušely! Pozn.) Stojí-li na jedné etiketce psáno „Slovan“ a na druhé „German“, musí nutně vzniknouti mezi oběma nepřátelství; ale postačilo by pouze ony nápisy sestříti, t. j. býti prostě lidmi, aby ihned bylo po nepřátelství. Etiketka liberála může nenáviděti etiketku konservativce, třeba ji nikdy ani neviděla, „katolík“ může páliti na hranici „heretika“, — pouze člověk nemůže. Mezi etiketkami jsou možny všelijaké poměry, — mezi lidmi pouze lidské, t. j. prosté, krásné, bratrské. Vrabec vždy je vrabcem, včela včelou, jen lidé nechtějí porozuměti pravdě svého poslání a vymýšlejí stále nové a nové etiketky, stále více a více zamotávají svůj život a zamotáni do svých vlastních osidel, trpí a strádají pod útlakem — „kultury.“ Neboť každý skoro sedí na šíji druhého a tlak ten trpce na sobě cítí. A t o j e do dnes a právě dnes ještě – říši pohádek (Doležal-Pojezdný). Ze všech těchto a z mnoha jiných příčin, na které dojde později, heslo emancipace od politického stranictví nebezpečné je a toho jsme si také plně vědomi. Ale nebezpečné pro strany, nikoliv pro národ! Také první, kde se proti tomuto heslu vyřítili, byli nohsledové politických stran a v první řadě právě ti, jejichž p o m ě r n ě nejlepší minulost datuje se z dob, kdy nejen vědomě stáli mimo strany, ale i denně se zapřísahali, že žádné nové organisované strany tvořiti nemíní. To všechno v živé paměti dosud je a není divu, že právě těmto lidem heslo emancipace — svobody ode všech stran bylo a je nejnebezpečnějším. Výčitka zrazeného svědomí — nic víc. Odtud ten pokřik, proto ten hluk — allarm a shon po hasičích a policii. Slavné konce kdysi pověstného tažení proti vlastenekému policajtství — „Kriste, — nešel bys' dolů, abych zas já posadit se mohl po pravici Boží?“ Idem per idem a ještě si říkají — pokrokáři! Bravo!

V. M.

»Moravsko-slezská revue« je orgánem Klubu přátel umění v Brně.

Za redakci a vydávání zodpovídá Ot. Skýpala, Moravská Ostrava.

Tiskem knihtiskárny Birguse a Riedla v Přívoze.

RŮŽENKA.

(Dokončení.)

VIII.

Minul týden od svátků svatodušních. Růženka pozapomněla na nedorozumění s Jeníkem. Byla zas neděle. Děvčata se umluvila, že půjdou do lesa na jahody. Bylo jahod, až seče se červenaly a jejich období blížilo se ku konci. Dívky si tedy chtěly naposled na jahodách postihnout. Každá si vzala hrnek, sešly se na kopci v třešňovém sadě a odešly do lesa. Bylo pěkně. Les dřímal v dusném parnu. V rozsáhlé seči na svahu týnského kopce jahody se zrovna tavily slunečním žárem. Paseky rojily se mládeží. Lesy byly obecní, děcka nemusela se bát ryšavých hajných s klacky v ruce a divokých jejich psů. Dováděla a skotačila dle libosti.

Také Růženka byla na jahodách. Nebylo jí nějak dobře. Již dopoledne, když děvčata šla z hrubé a umlouvala chůzi do lesa, cítila Růženka nevůli. Přemohla ji a odebrala se s družkami na jahody. Nesmála se a nezpívala s ostatními jako jindy a než došly do seče, byla unavena docela. Posadila se na vyvrácený kmen a dívala se smutně na osluněnou stráň, kde kamarádky její za veselého zpěvu sbíraly jahody. Lákaly Růženku také. Řekla, že je jí nevolno.

Nevydržela v lese. Doprovázena družkami, musila domů. Děvčata měla nevolnost její za chvilkovou, ale když děvče chtělo domů odejít a holky všimnuly si její bledosti, shlukly se kolem Růženky, nabízely jí jahod, vyptávaly se a starostlivě radily a dovedly ji domů. Matka se polekala Růženky — a když sáhla na její čelo, zatajil se v ní dech.

»Co je ti pro Boha?« ptala se s tajným rozechvěním. — »Ach, nic — nic mi není«, odpovídalo děvče, »snad tím horkem mně tak rozbolela hlava. Půjdu si lehnout do zahrady.«

Vzala pokrývku a polštářek a vyšla ze světnice. V zahradě si ustlala pod stinnou jabloní a ulehla. Znepokojená matka vyšla za ní. Mraky se zdvihaly na obzoru a chladný větřík profukoval sadem. »Pojď, děvče, pojď domů! Je chladno a vyvstávají mraky. Blíží se bouře!« vyzývala dceru. Růženka vstala a kolísavým krokem následovala matku do světnice. Matka jí upravila postel. — »Je ti už lépe?« tázala se starostlivě. — »Je mi volněji«, odpověděla Růženka. »Udělejte mi, maminko, prosím Vás, trochu vody s cukrem«. Matka Růžence vyhověla, posadila se k oknu a zahleděla se do modlících knížek — — —

Bylo chvilku ticho. Venku se temnilo a vítr sílil. Růženka ležela klidně, jakoby spala. Náhle vykřikla hrozným hlasem, až se okna otřásla. Matce leknutím vypadla kniha. »Pro Boha, Růženko, co je ti?« volala ustrašeně, ale Růženka s novým výkřikem vymrštila se z postele a ubíhala ke dveřím. U dveří stanula a jako bleskem

zasažena klesla k zemi. To vše událo se tak rychle, že matka ze svého zděšení nedovedla se ani vzpamatovat. Vzala dívku, uložila ji do postele a snažila se ji přivést k vědomí. Jednala jako ve snách. Jakoby ji někdo prudce do hlavy udeřil! Třela dívku, volala jménem — ale marně. Aby jí tak zemřela v rukou! Jen pomyslila, vyběhla z domu, zavolala z hostince muže, pozvala sousedky, křísily dívku, čeledín zapřáhl a pantáta tryskem ujížděl do městečka pro lékaře.

Lékař přijel. Růženka byla přivedena k životu, ale nevěděla o sobě, jen zděšenými výkřiky ulevovala svému bolu. Lékař přistoupil k posteli. »Není zle!« těšil plačící panímámu. »Jen dobře ji opatrujte!« Dal nutná nařízení a odcházel. Hospodář vyšel za ním ze dveří. »Jak je, pane doktore?« třesoucím hlasem tázal se lékaře. »Prosím vás, řekněte mi pravdu!« — »Hm, chcete vědět pravdu?« řekl na to doktor a dlouhým pohledem díval se mlčky na pantátu, »Jste sice otcem, jste však muž! Jak bych byl rád, kdybych vám mohl opakovat, co jsem ve světnici řekl matce! Jsem, příteli, jen člověk!« — »Není pomoci!?« rozechvěně zvolal otec a sepjav chvějící se ruce, sledoval zrakem úzkostí strnulým obličej lékařův. — »Nikdy před koncem nelze říci amen — ale doufat můžeme vždy.« — »Pane doktore, tož není pomoci — není? Povězte, co je jí!« — »Ani to nemohu říci — a to právě mate můj úsudek! Příznaky jsou těžké — připravte se na nejhorší! Pozvěte velebného pána. Krise posud nenadešla. Lituji Vás, pantáto. Zdá se mi, že se bohu zachtělo krásného anděla! Kdyby se stav nemocné zhoršil, přijeďte pro mně hned, třeba i v noci! Ale — jak pravím — nevím, nevím — —« A vrtě hlavou, rychle vsedl na vůz a rychle odejel.

Osadou letěla zpráva, že Růženka, Hořínkova Růženka, onemocněla na smrt. — Přišel kněz, který Růženku učil náboženství. »Co bůh činí, dobře činí!« pravil. »Odevzdejte se do vůle jeho! On nejlépe ví, co pro Růženku bude lepší!« Tím snad chtěl potěšit rodiče. Pak odešel.

Smutek ulehnul na Hořínkův statek. — Růženka pomalu umírala. Ani postěžovat si nemohla. Jen nesrozumitelné výkřiky a velké křeče svědčily, co děvče trpí. Vysílena upadala zase v bezvědomí. Lidé ve světnici třásli se při pohledu na ni. Mnoho práce měla s ní smrt, bylať Růženka vždy skálopevného zdraví — —

V pátek ráno zaplakal umíráček a ve statku Hořínkově dusné zoufalé ticho těžkého zármutku přešlo v hlasitý výkřik bolu. Srdcervoucí nářek nesl se otevřeným oknem — kudy před chvílí Růženčina duše k modrému nebi vyletěla.

V neděli měla pohřeb. Za dlouhou řadou bílých družiček nesli mládenci ověnčenou rakev s Růženkou. Pěkně ji vystrojili do hrobu! Rakev vystlali jemným zlatohlavem, Růženku nastrojili do bílých šatů a do vlasů vpletli myrtový věnec. Tělo pokryto bylo drobnými obrázky, které donesli spolužáci a spolužačky, loučíce se s mladičkou družkou. — Hudba smutně hrála a pan rechtor se zpěváky dali si záležet! Mnohým rodičům vytryskly slzy, když pohledli na vlastní zdravé dítky v průvodu a potom na malou rakev, za níž se potácela panímáma Hořínková. Kněz promluvil nad otevřeným hrobem. Starý hrobník vypletl celý hrob tmavou chvojí z krásných lesů, které tolik měla ráda, jakoby s ní chtěl do chladné prsti nastlati lákavé lesní vůně a do větviček trochu slunečních paprsků a ptačího zpěvu.

Spustili rakev do hrobu. Sto malých dětských ruček házelo kytičky za mrtvou Růženkou — pak zaduněla hlína. Pochovali Růženku! — —

IX.

Jeník zatím v Kroměříži pilně studoval, aby čestně vždy obstál. Ve volných chvílích se hoši koupali, hráli míčem a těšili se na prázdniny. Dny rychle míjely a přiblížil se konec školního roku. Jeník s vysvědčením v kapse přiběhl domů. Před domem čekali rodiče s povozem. Pyšně ukazoval student své výsvědčení.

Co je u nás nového?« ptal se nedočkavě, když vyjížděli na předměstí. — »No — co je nového«, odpovídal pomalu otec — »nic tak dalece! Že Růženka Hořínkova zemřela, to jsme ti, zdá se mi, psali — — —« — »Že Růženka zemřela?« »Ano, ano — umřela a tak náhle! Chuderka vystála bolestí! Dobře Pámbu udělal, že ji vzal k sobě. Byla by zůstala mrzačkou!« — rozkládal otec dále. »Ale vždyť jsme ti, zdá se mi, psali!« —

Jeník se už víc neptal. Jen trochu přikrčil hlavu — a neslyšel ani, když matka líčila Růženčinu nemoc a pohřeb! Otec se divil, že Jeník jen ledabyle odpovídá na

otázky, že se sám na nic netáže a nechápe se oprati jak to jindy dělával — —

X.

V neděli před hrubou šel k Hořínkům na výminek. »Babičko, prý Růženka zemřela!?« pravil nejistým hlasem a slzy se mu zachvěly na řasách. Babička seděla v kožíšku nějak sešlá a přepadlá pod kamny. »Ach, umřela, synku, umřela, drobeček malý! A co vytrpěla! Bože plakat musím, když si na chuderku vzpomenu! Nás staré smrt tady nechává na obtíž světu, a co by rádo žilo, sbírá! Děvečka nebohá! Tak nerada šla z toho světa!« Babičce se třásla brada. — Odmlčela se. — »Abych nezapoměla«, dodala po chvilce, »máš tady od ní nějakou knihu! Když jí jednou přišla jasná chvíle, pravila ke mně: »Babičko, buďte tak hodná, a dejte Jeníkovi tu knihu, kdybych já nemohla! A řekněte mu, aby se na mne nezlobil! —

Kdo pak by se tak na chuderku zlobil! Vždyť by bylo bývalo smrtelným hříchem říci jí křivé slovo! Kuřeti neublížila!« Jeníkovi se svíralo při těch slovech srdce. — »A jak to řekla«, pokračovala babička, »tak jí hned polily slzy. Snad tušila konec! To bylo ve čtvrtek — a v pátek ráno skonala. — Tady je ta knížka!« — Přibelhala se k zápecí a podávala Jeníkovi »Malého Čtenáře«! — »Nechte si ho teď tady, babičko, já jdu do kostela!« vypravil Jeník ze sebe a odešel.

Zašel si na hřbitov. V řadě nových rovů pod bujnými břízami našel Růženčin hrobek. Půda byla propadlá, roztrhána a v hnědé hlíně trčela zvadlá kytice. Jeník smeknul klobouk, vytáhl z kabátu tři macešky a položil je na hrob. — Ohlédl se opatrně hřbitovem a zaplakal. — —M. —

ŠKOLSKÉ A UČITELSKÉ POŽADAVKY NA SLEZSKU ROKU 1848.

Jubilejní vzpomínka od —aop.—

Při přerodu politických a společenských poměrů r. 1848 otázka školská nemohla zůstati nepovšimnuta. Nové poměry v říších, zemích i obcích činily nové, dosud nebývalé nároky na duševní schopnosti a inteligenci jednotlivců i celých vrstev obyvatelstva. Rodící se samosprávná zařízení volala po mužích schopných, vzdělaných a s rozhledem širším, než jakého bylo lze nabýti v zanedbaných a odstrkovaných tehdejších školách. Proto otázka oprav ve školství postoupila slušně do popředí a nahoře i dole stejně se pociťovala potřeba reformy škol vyšších i nižších. Bylo přirozeno, že z prvních po nápravě volali učitelé. Budilo je k tomu stejně nedostatečné vzdělání, jako žalostné hmotné postavení.

Učitelstvo slezské mělo svůj vzor v sousedním Prusku. Zde již 25. dubna 1848 konala se ve Vratislavi učitelská schůze, k níž sešlo se přes 400 učitelů obecných škol. Zde vysloven byl požadavek časové školské reformy a sestavena byla o tom petice k berlínskému sněmu, v níž podrobně uváděny návrhy a přání učitelstva. Ze schůze vyšel podnět k širšímu živému hnutí po kraji. Zřizovaly se v čelnějších místech poradní sbory, které se radily o školských otázkách a ve kterých hlavní slovo vedli zemští radové, školní inspektoři a učitelé.

V Rakousku otázka školní reformy uvedena byla do proudu teprve, když sešel se ústavodárný sněm ve Vídni. Zahájen byl sice teprve 22. července, ale poslanci většinou dleli ve Vídni již od počátku července a již od 11. července konali pravidelné schůze. Pro tento říšský sněm ministerstvo vyučování hned pro počátek přichystalo návrh základních rysů veřejného vyučování v Rakousku a to jak na školách středních a ústavech učitelských (byly tehdy pouze půlletní kursy), tak i na školách obecných (triviálních.) O návrhu tomto, jak slušelo, bylo se vyjádřiti i učitelstvu. Kdežto na př. učitelstvo v Čechách teprve 7. září na schůzi v Praze (přítomno 500 českých i německých učitelů) o věci jednalo a své názory v petici k ministerstvu a říšskému sněmu sestavilo, učinilo tak učitelstvo slezské mnohem dříve. A bylo to zrovna učitelstvo české, které svolalo do Kateřinek u Opavy první učitelskou schůzi, v níž radilo a usná-

šelo se o záležitostech svých a školských. S datem 24. června v Opavě Václav F e i g e r l e, učitel v Komárově, Ferd. Bayer, učitel v Úble, Karel B a r g el, učitel v Loděnici, Alois U r b á n e k, učitel ve Neplachovicích, Matouš M i c h e l, učitel ve Štěbořicích a Josef S u c h ý, učitel v Kateřinkách, vydali provolání ke všemu učitelstvu ve Slezsku, aby se sešlo k poradě o věcech učitelských i školských a sestavilo své požadavky v petici, která by se podala ministerstvu vyučování a říšskému sněmu. Schůze ustanovena na 15. července 1848 o 9. hod. ráno do sálu u Pruského krále v Kateřinkách. Kdo by pro velkou vzdálenost nemohl osobně přijíti, mohl dopisem podati své návrhy nebo ohlásiti svůj souhlas s usnešením schůze. Ze schůze měl býti zvolen 12členný výbor, který na základě návrhů a usnešení by příslušnou petici vypracoval a ministerstvu i říšskému sněmu zaslal.

Denní pořádek byl pevně stanoven a vykazoval dvě části.

I. Postavení, organisace a správa obecných škol.

Navrhuje se:

1. Aby obecná škola povýšena byla na ústav národní a ze státních prostředků vydržována; k docílení toho mohou se všechny služební platy i s naturaliemi, hledíc ke stávajícímu školnímu fondu stáhnouti, čímž by se utvořil fond, který, kdyby k tomu účelu nestačil, rozdělením na občanstvo bez rozdílu by se doplnil, při čemž aby se pilnější návštěvy školní dosáhlo, školního platu nevybírati, neboť to bylo dle zkušeností až dosud příčinou častých sporů učitelů s obcemi školními.

2. Aby v pol. školním zřízení zavedené poručníkování obecné školy kněžími odstraněno bylo, naproti tomu aby se vedle ministerstva vyučování k řízení školství pro každou zemi školské kollegium, pro každý okres školský úřad a pro každou školu místní školní představenstvo v život uvedlo, do něhož mají býti povoláni mimo místního duchovního a katechetu, také zkušení praktičtí učitelé se stejným hlasovacím právem, a předsednictví vždy chefu země, okresu resp. obecnímu představenému má příslušeti.

3. Návštěva školy trvá nyní do 12. roku a opakovací do skončeného 15. věku. Tím se časové potřebě nevyhovuje, proto by se měla u dětí obého pohlaví řádná návštěva školy až do skončeného 14. roku ustanoviti, v posledních pak 2 letech, aby se pokračovalo ve vyučování dalších předmětů k důkladnějšímu vzdělání dle potřeby stavu, poněvadž zkušenost učí, že dosavadní nedělní opakovací vyučování žádného dalšího přiměřeného vzdělání dosud neposkytovalo a mělo by se zrušiti.

4. Vyučování předmětům, hledíc k potřebnému a důležitému vyučování náboženství dle hodin, přiměřeně ať se upraví a rozšíří, což aby platilo i pro školy venkovské.

5. Zavedení škol industriálních pro ženskou mládež v městech, dle možnosti i na venkově vlastními způsobilými učitelkami.

6. Zřizování tělocvičen v oněch místech, kde je národní garda, dle jejich potřeby.

7. Zrušení všech soukromých patronátů, dosazování učitelstva zemským školním kollegiem k návrhu okresního školního úřadu.

8. Zaopatření prostrannějších a přiměřenějších školních místností dle potřeby počtu žactva a pohlaví.

9. Samostatnost učitelských mládenců za vedení učitelova za přiměřený plat beze stravy, však s bytem ve školní budově.

10. Ustanovení substitutů v každém okrese pro případné onemocnění učitelovo, aby vyučování se nepřerušovalo.

11. Revise pol. školského zřízení, hledíc k přítomným časovým potřebám.

II. Poměry učitelské a ústavy ku vzdělání učitelů.

1. Protože podle pol. školského zřízení vyměřené nynější služné učitele 120 zl. konv. měny a učitelského mládence 70 zl. ročně nestačí a v poslední době vydané školní fasse představují ještě daleko menší platy navrhuje se, aby vymohlo se takové přiměřenější zvýšení služného, které by mohlo hraditi potřeby učitelovy a jeho rodiny, protože jen takto možno získati schopných učitelů a udržeti je jejich povolání.

2. Zařadění všech učitelů obecných škol do počtu státních úředníků, jak tomu jest již u učitelů hlavních škol.

3. Zvýšení služného učitelů, kteří se osvědčili služebními lety a pilností, a oprávněnost k postupu na vyšší úřady obecného školství.

4. Ke služnému přiměřené výslužné všem učitelům, kteří se stali ke službě nespůsobnými, ze státní pokladny a podle pravidel platných pro státní úředníky; zaopatření vdov a sirotků po učitelích dle těchže pravidel o výslužném, pak vyplacení tříměsíč-

ního služného vdově ode dne smrti bez újmy příslušného výslužného.

5. Osvobození učitelů, budou-li míti přiměřené služné, ode všech vedlejších služeb kostelnických a písařských, aby ve svém postavení byli neodvislí.

6. Aby bylo postaráno o vzdělání dovedných učitelů, zříditi semináře v duchu času a potřeby, jaké jsou již v jiných německých státech, a přeložiti je buď do hlavních měst zemí, nebo do měst, kde jsou vyšší školy.

7. Požadavek většího předběžného vzdělání pro kandidáty učitelství při vstupu do seminářů, což jest nezbytno, když jest naděje na přiměřené stavu zaopatření.

8. Zřízení knihoven u krajských školních úřadů k dalšímu časovému vzdělávání učitelů obecných škol.

O průběhu a výsledku schůze nemáme bohužel žádně zprávy. Bylo by zajímavo zvěděti, jaké bylo účastenství a jaké byly debaty. Z hlasů však, které se ozvaly ve veřejnosti, jest patrno, že veškeré učitelstvo v otázkách zde vytknutých, bylo jedné mysli a o pilné potřebě nápravy ve školství jako jeden muž přesvědčeno. Na tehdejší poměry, rozumí se asi samo sebou, že veškeré jednání dálo se německy a že také petice vypracována a podána byla v tomto jazyku. Zvolený 12tičlenný redakční výbor s vypracováním petice si pospíšil, neboť již 22. července petice odeslána do Vídně.

Kromě této schůze ve stejnou dobu uveřejněny byly nepochybně z péra učitelského v příloze opavského listu »Troppauer Zeitung« dvě úvahy, jedna o zmíněném již návrhu ministerském o základních rysech veřejného vyučování v Rakousku, druhá pak o úpravě obecného školství. V této vyslovují se zásady úplně shodné s programem schůze kateřinské, jak co do oprav ve školství, tak i co do poměrů učitelských. Některé podrobnosti jsou dost zajímavé a pro svou dobu rázovité.

V návrhu na zlepšení učitelských platů, pisatel jeví příkladnou skromnost. Navrhuje pro praktikanta roční adjutum 100 zl. konv. m., pro podučitele na všech obecných školách 200 zl., pro naddučitele na vsích 350 zl. a ve městech 500 zl. konv. měny, kromě toho pro všecky učitele svobodný byt. Odměna za varhanictví do tohoto platu nemá býti vpočítána. Učitelé mají býti rozhodně osvobozeni od kostelnických služeb. Název učitelský mládenec nebo pomocník budiž přeměněn v podučitele.

V odstavci o nové úpravě škol, pisatel žádá, aby odstraněn byl nepěkný název triviální školy, a aby městské školy povýšeny byly na hlavní. Místo názvu školy triviální budiž užíváno názvu školy lidové nebo obecné. Ve městech, kde kvetou továrny a živnosti a je tam přes 4000 obyvatelů nebo 600 školních dětí, bylo by záhodno městské školy povýšiti na skutečné hlavní školy o 3 třídách a pro děvčata zříditi vlastní dívčí školy s učitelkou pro ženské ruční práce, aby i děti chudých a nemajetných měšťáků mohly se účastniti tohoto dobrodiní.

Školní povinnost pisatel navrhuje u chlapců od dokonaného 6. do 13. roku, u děvčat pak pouze od 6. do 12. roku a pro mládež vyšlou ze školy, opakovací vyučování aspoň dvakrát téhodne až do dokonaného 16. roku.

Dozor nad školou vyhražuje státu s přiměřeným zastoupením církve, školy a obce. Vyučovati náboženství ukládá za povinnost výhradně církvi a žádá, aby světští učitelé byli zbaveni povinnosti opakovati náboženství. Pronáší přání, aby v budoucnosti všichni bezprostřední představení a správcové škol pro učitele, byli opětně učitelé ve všech oborech praktičtí odborníci.

V ostatních částech svého pojednání rozvádí jen podrobně zásady v programu schůze vytčené.

N ě m e č t í u č i t e l é za svými kolegy kolem Opavy se značně opozdili. Učitelstvo z německých západních krajů Slezska teprve 28. října sešlo se v Bílé Vodě ke schůzi. Návštěva byla velmi značná a porady trvaly několik hodin. Výsledkem jejich bylo usnešení zříditi »hornoslezský spolek učitelů škol obecných« jako filiální spolek paedagogického ústředního spolku ve Vídni. Byl to první učitelský spolek ve Slezsku. Svoje požadavky německé učitelstvo formulovalo takto :

1. Zbavení školy od církevního poručníkování.

2. Jmenování školních inspektorů ze zkušených učitelů.

3. Zrušení kostelnictví pro učitele.

4. Samostatné postavení učitele a placení jeho ze státní pokladny.

5. Příslušné postavení třídních učitelů.

6. Počet žáků pro třídu ne přes 80.

7. Zřízení organisované normální školy pro tamní kraj v Bílé Vodě v prázdné piaristské koleji.

7. Odstranění nynějších školních knih a nahražení jich vhodnými.

9. Výslužné učitelům, jich vdovám a sirotkům, jak u jiných státních úřadů.

10. Zvětšení a účelnější zařízení učíren a učitelských bytů.

Svorné a důtklivé volání učitelstva nevyznělo sice načisto na prázdno, ale k pronikavým opravám v žádaném rozsahu toho času nedošlo. Neplodnost říšského sněmu a předčasné jeho rozpuštění, 7. března 1849, uherská revoluce a politický obrat k absolutismu, nebyly příznivy reformním otázkám školským. Jen poněkud upraveny byly učitelské platy a vzdělávání učitelů, ostatní zlořády potrvaly celkem až do květnových zákonů r. 1869, kterými rakouské školství obecné postaveno bylo teprve na moderní základ.

ROBERT TURKA.

NÁRODNOSTNÍ STATISTIKA NA TĚŠÍNSKU.

(Dokončení.)

Polsko-Ostravský soudní okres je národnostně velmi promísen. Z 40.909 obyvatel bylo v r. 1900 dle úředního sčítání 25.840 Č. (63'1%), 12.114 P. (29'5%) a 2.955 N. (7'2%). Okres tento nutno považovati za česko-polský. Kromě Hrušova, kde je obrovská sodová továrna s německým úřednictvem, jsou všude jinde Němci v nepatrné menšině, netvoříť ani 10% veškerého obyvatelstva.

Úřední data vykazují v jednotlivých obcích tento nár. poměr:

1. Polská Ostrava 15716 Č (84'9%), 2116 P (11'4%) a 690 N (3'7%).

2. Hrušov 1050 Č (25%), 1538 P (36'62%) a 1611 N (38'36%).

3. Heřmanice 1743 Č (71'43%), 691 P (28'31%) a 16 N (—).

4. Malé Kunčice 918 Č (27'47%), 2155 P (64'48%) a 269 N (8'05%).

5. Michálkovice 2226 Č (36'4%), 3689 P (60'30%) a 200 N (3'27%).

6. Muglinov 465 Č (33'0%), 929 P (64'0%) a 57 N (3'0%).

7. Radvanice 2995 Č (74'19%), 948 P (23'41%) a 94 N (2'4%).

Lipina 726 Č (91'89%), 46 P (5'82%) a 18 N (2'29%).

Přes tyto pro Čechy a Poláky příznivé poměry nacházíme často v některých obcích t. zv. »německé nebezpečí«. Příčinou toho jsou: buď nespolehlivost a nár. neuvědomění přistěhovalých Poláků, kteří každé chvíle jsou ochotni s hrstkou Němců či Židů spojiti se proti Čechům, anebo je to germanisace šířená z některých závodů. Všecky jmenované obce — vyjímaje Hrušov — mají obecní zastupitelstva česká, anebo s českou většinou.

Polská Ostrava, středisko české na Těšínsku má nejvyvinutější české školství na Těšínsku vůbec. Řada opatroven, obecných a měšťanských škol, ústav ku vzdělání učitelů jsou zárukou dalšího vývoje. Z nejvýznamnějších spolků třeba jmenovati zpěvácký spolek »Záboj«, ochotnický spolek »Tyl«, čilý odbor »Matice Osvěty Lidové« a »Politický spolek«. Všecky tyto spolky pilně pracují, jmenovitě výkony »Záboje« a ochotnického spolku zasluhují veškerého uznaní a snesou nejpřísnější měřítko kritické. Finanční ústav »Obecní záložna« prosperuje též velmi dobře. — Vedle škol českých nacházíme v Polské Ostravě i obecné školy s vyučovacím jazykem německým i polským. V poslední době jedná se o reorganisaci »Matice Osvěty Lidové pro knížectví Těšínské«. Navrhované změny stanov a vyplývající z toho změny v organisaci budou M. O. L. jen k prospěchu a přispějí k oživení češství na Těšínsku. Zmiňuji se o věci proto, že za sídlo ústředního výboru navrhuje se Polská Ostrava. I slezský sekretariát, jehož zřízení a umístění jest otázkou již jen několika dní, má býti umístěn v Polské Ostravě, jakožto nejpřirozenějším středisku celého Slezska.

Hrušov, jediné místo v soudním okrese P. O. s německým obecním zastupitelstvem, pro zajímavost nár. poměrů, upoutá také pozornost. Obyvatelstvo hrušovské hlásí se ku třem národnostem: české, polské a německé; žádná tato část obyvatelstva netvoří však v obci většinu nadpoloviční.

Škola před 40 léty byla zde ještě česká, potom poněmčena byla v německou a po desítiletí germanisovala děti české a polské. Dnes máme již v Hrušově českou školu Ú. M. Š. Právě dokončuje první rok svého trvání. Letos bylo vyučováno ve 3 třídách 189 dětí. Více jich nebylo možno přijati. Nyní rozšiřuje se na školu pětitřídní. Při uvědomělosti českého živlu v Hrušově lze očekávati, že brzy ani pět tříd nepostačí. Dosud germanisuje se v německé škole na 600 českých dětí, nečítaje v to děti polské, jichž jest také spousta. Skutečných německých dětí má »německá« škola v Hrušově asi 150 – Český lid hrušovský organisován je v »m.-o. Ú. M. Š.«, v ženském odb. »M. O. L.«, v »Sokole« (též ženský odbor) a v čtenářském spolku »Havlíček«. K posílení hospodářské posice založen byl »Záložní a spořitelní spolek«, který začíná slibně působiti. Po prázdninách má býti otevřena i opatrovna.

Michálkovice mají českou měšťanskou školu chlapeckou. P. O. okres byl před nedávnem ještě úplně český. S rozmáhajícím se však průmyslem, jenž jest v rukou německých nastala invase polského dělnictva z Haliče. Žel, že mezi příchozími jsou spousty analfabetů, což znatelně jeví se v kulturním životě polského živlu. Často nelze ani o kulturní práci u lidu toho mluviti. Přistěhovalý polský dělník nepřináší sebou z Haliče nic ušlechtilého, za to však zanáší sem vedle jiných nemocí polský chauvinismus – silně nezdravý. Poláci jsou v kulturním snažení zdejšího kraje přítěží. I v jiných směrech působí neblaze, což na př. cítí dobře sociální demokracie.

* * *

V soudním okrese Bohumínském jsou podobné poměry jako na Pol.-Ostravsku. Bohumínský soudní okres 3342 Č (12·1%), 19182 P (69·6%) a 4958 N (17·9%). Rozdíl jeví se však v tom, že Češi ustupují početně Polákům a Němcům, a obecní správy mají v rukou buď Poláci nebo Němci, nebo »Poláci« a »Němci«. I tento okres, jakož i největší část přilehlého soudního okresu Fryštátského se v novější době popolštily nebo v jednotlivých místech poněmčily. Platí to zvláště o Něm. Lutyni, Rychvaldě, Vrbici, a za našich dnů odehrává se takový přenárodňovací akt v Záblatí u Bohumína. Na některých místech hlavní zásluhu o popolštění mají kněží. Typickým příkladem je obec Rychvald, kde polonisace počala v kostele a potom teprve zachvátila školu. Podobně jest tomu v Něm. Lutyni, kterou již opanovali Poláci a dnes po krátké době jich panování – úžasem volají v novinách, že vlastní jejich »polská« škola (s českou pamětní deskou) začíná býti centrem, z něhož se rozlézá germanisace. Něm. Lutyně měli by si povšimnouti všichni lidé dobré vůle ať Češi, či Poláci, jen dobří Slované a uvědomiti si, kam to polská činnost na Těšínsku přivádí. – Statistická data o národnosti v tomto okrese, který patří k hejtmanství Fryštátskému, jsou naprosto nespolehlivá a nesprávná, neboť sčítání dělo se za éry jmenovaného již hejtmana Wertika. Pro úplnost uvádíme však přece některé.

Tak načítáno bylo v Lutyni Německé 111 Č (3.6%), 2920 P (91·82%) a 149 N (4·6%). V Petřvaldě 1226 Č (22·21%), 3955 P (71·6%) a 338 N (6·1%). V Rychvaldě 11 Č (–), 4458 P (99·2%) a 23 N (–). V Šunichlu 684 Č (16·5%), 1505 P (36·3%) a 1948 N (47·2%). Ve Vrbici 363 Č (48·6%) 206 P (27·5%) a 179 N (23·9%)! v Záblatí 616 Č (59·57 %) 383 P (37·3%) a 35 N (3·3%).

V Lutyni Německé by Poláky bylo možno lehce sčítat. Lid o sobě tvrdí, že mluví »moravsky« a že jsou »Moravci«. V Petřvaldě volají Poláci po zřízení polské školy. Žádost tato nevychází však od Poláků usedlých v obci, nýbrž živena jest uměle cizími polskými agitatory. Počet Poláků úředně zjištěných neodpovídá skutečnému počtu, který je daleko nižší. Jak se Poláci vyráběli při sčítání ve velkém, ukazují data o Rychvaldě. 11 rychvaldských Čechů se tak úžasně od r. 1900 »rozmnožilo«, že mají dnes 2 české matiční školy, které dohromady čítají 10 tříd s 543 dětmi. To stačí snad, aby drasticky ukázalo, jak věrohodné jsou úřední cifry v bývalém panství hejtmana Werlika. Při posledních obecních volbách letos v červnu konaných odevzdáno bylo pro české kandidáty v III. sboru průměrně 184 hlasů, pro polské kandidáty 205. Při tom zase třeba uvážiti, že českým voličům i přes protest okresního hejtmana bylo ve více případech odejmuto volební právo, kdežto polských mnoho neoprávněně volilo. Aby se za každou cenu udržela vláda v rukou polských, volilo na př. kněžstvo t. zv. sociální demokraty polské a na plnou moc za kostel katolický volil v III. sboru panský

úředník též jen polské sociální demokraty. Proti volbě byl podán Čechy rekurs a je jisto, že budou zrušeny. Podaří-li se Polákům znovu při volbách zvítěziti, jest dnes víc než pochybné.

Unikem ve školství je obec Vrbice u Bohumína. Ve skutečnosti jest tam 27 Němců, škola je jen německá, obecní úřadování také německé, třebas, že páni výborníci musí se pro neznalost němčiny dohodovat po »našemu«. — 48·6% českého a 27·5% polského obyvatelstva jest (dle úř. sč.!) znásilňováno ve škole i obecní správě 23·9% německou minoritou. To jest možno ještě jen u nás.

V Záblatí, kde dostala se k veslu »dajčfrajndlich-polská« klika, začínají pracovati k tomu, aby dosavadní česká škola přeměněna byla v polsko-německou! Takové jsou bilance v obcích, kde vládne neuvědomělost národní a kde bují haličské kvítí.

* * *

V soudním okrese Fryštátském mají Češi školy své a obecní správu v rukou v těchto obcích: Dětmarovice, Lazy, Orlová, Suchá Pr., Dombrová (obecní zast. polské). Dle statistiky nenajdeme jich však nikde mnoho. Tak mají:

Fryštátský soudní okres 6372 Č = 10·23%, 52.545 P = 84·47%, 3336 N = 5·3%.

Dětmarovice 299 Č (12·2%), 2160 P (87%), 23 N (0·9%).

Koukolná 44 Č (17·4%), 208 P (82%).

Dombrová 823 Č (19·6%), 3258 P (77·6%), 112 N.

Karvín 471 Č (2·1%), 11.186 P (89·7%), 1056 N (8·2%).

Lazy 921 Č (16%), 4660 P (87·6%), 123 N (1·7%).

Suchá Prostř. 609 Č (41·7%), 840 P (57·2%), 9 N.

Suchá Dolní 500 Č (42·8%), 687 P (57·2%), 5 N.

Kašpárkovice 110 Č (46·7%), 124 P (52·2%), 5 N.

Orlová 2233 Č (34·6%), 3919 P (60·3%), 343 N (5·1%).

Poremba 67 Č (4·9%), 1502 P (94·2%), 28 N.

V Dětmarovicích bude se stavěti ještě jedna česká škola směrem ke Koukolné. Poláci vystupují zde tak úporně vůči Čechům jako v Rychvaldě. V Dombrové ztratili jsme v obecním zastupitelstvu posici. Češi tamní mají krásný »Národní dům«, různé spolky a dobře prosperující »Spotřební družstvo«. V Karvíně dojde asi k zřízení české školy, která má tam budoucnost. V Lazech chtějí si Poláci vymoci polskou měšťanskou školu. Na zřízení české měšťanské školy usneslo se tamtéž obecní zastupitelstvo lazecké. Proti usnesení byl však podán protest. Vymůžeme-li si i v Lazech měšťanskou školu, nesmíme zapomínati na to, že právě v tomto territoriu potřebujeme jako soli českou reálku.

Nejvhodněji by snad umístěna byla v Orlové. A jak se proslýchá, ani z vládních kruhů nehledělo by se na věc nějak nepříznivě. Třeba jen v čas pracovati. O správnosti úř. sčítání poučí nás též Poremba, kde našlo se 67 Čechů a ti mají trojtřídní školu. — Němci na Fryštátsku jsou v mizivé menšině. Větší procento najdeme jen ve Fryštátě, kde jest jich 39·9% a v Karvíně 8·2%. V ostatních nejmenovaných obcích Fryštátska jsou již jen Poláci. V tomto okrese bylo by také možno mluviti o stanovení spolehlivější národnostní hranice.

* * *

V soudním okrese Těšínském je několik obcí skoro úplně ryze českých. Přidělení těchto míst k těšínskému soud. okresu není nikterak příznivo rozvoji češství tamního. Obce ony mají tři české školy veřejné a to v Dobraticích, Domaslovicích a Šebišovicích. Soukromou dvoutřídní školu ve Volovci vydržuje Ú. M. Š. Z Dobratic ozvala se před nedávnem nepříznivá zpráva, že při dosavadní české škole má býti zřízena třetí třída německá. Lze však doufati, že k tak neprozřetelnému kroku v obci, kde je 9 Němců (dle úřed. st.) nedojde. Obce, kde jsou rozhodné většiny české, jsou tyto: Dobratice Č. 86·4%, P. 11·8%, Bukovice Č. 97%, Domaslovice Dolní Č. 97%, Volovec Č. 79%, P. 20.5%, Kocurovice Č. 98%, Domaslovice Horní Č. 96%, Tošoňovice Č. 63·3%, P. 35%, Šebišovice Dolní Č. 95%, Šebišovice Horní Č. 99%, Pitrov Č. 97%, Třinec má 269 Č., 621 N. a 2036 P. Ostatní obce v Těšínském okrese jsou polské.

* * *

Dle posledního sčítání napočteno bylo v soudním okresu těšínském 3342 Č.-12·1%, 19·182 P.-69·6%, 4953 N.-17·9%. V Těšíně je 1050 Č., 5950 P. a 10.510 N. Školy české v Těšíně není. Letos žádala Ú. M. Š. polskou Matici, aby v místnostech polské školy mohla zříditi jazykové kursy pro české děti a to v dobu, kdy polské děti nemají vyučování. Za to nabízela Ú. M. Š. jednu svoji

slezskou školu Polákům k potřebě podobné. Žádost podána byla v lednu a dosud vyřízena není. — V Těšíně je kulturním střediskem Čechů spolek »Snaha.«

* * *

Jak již bylo řečeno na počátku této stati, podává úřední sčítání dle »obcovacího jazyka« data nespolehlivá. Není proto možno bráti cifry ony za měřítko, dle kterého by se dalo určiti, jak daleko sahá na Těšínsku živel český, jaké území zaujímají Poláci — krátce: dle úřední statistiky není možno hranici národnostní stanoviti. Jsem pevně přesvědčen a se mnou je zajisté z osobního názoru přesvědčeno více pracovníků, že dosavadní vytčená hranice národnostní není správná. Č e s k ý ž i v e l s a h á d á l e z a ř e k u O l š i n a v ý c h o d. — Ve Slezsku Těšínském odehrává se zápas mezi Poláky a Čechy. Jisto je, že couvli jsme již hodně daleko před Poláky na západ. Hlavní roli hraje na Těšínsku škola a kostel. Boj, který vedeme s Poláky, je vlastně bojem kulturním. Český živel je daleko intelligentnější než Poláci — i ti usedlí. (O přistěhovalých v tomto směru nelze mluviti). Podléhal však jen tím, že kněz, jemuž věřil, vytlačoval češtinu z kostela a úřady ze škol. Nemalý podíl na pokažení mluvy na Těšínsku mají školy polské. Seznal jsem z vlastní zkušenosti v Rychvaldě, se staří lidé značně jinak mluví, než odchovanci škol polských. Znám několik stařiků a stařenek (jednu dokonce z osady — dnes polské — ležící hodně daleko na východ od Těšína) a ti mluví lahodnou dialektickou češtinou, kterou před 50 až 60 lety se mluvívalo. Nemá jejich řeč nic podobného s nynějším dialektem, kterému posměšně se říká »wasserpolakisch.« Jisto je, že české děti v polských školách neosvojí si jazykové zvláštnosti polské, zvláště nevýkonnost. Z toho potom povstává ten hotový jazykový babylon na Těšínsku. Poláci nikdy nemohou popřít, že lid t. zv. »polský« skutečné polštině vůbec nerozumí, kdežto češtině rozumí dobře. J e d i n á s p á s a n a š e n a T ě š í n s k u z á v i s í o d š k o l s t v í. Dejte nám školy! Těmi také jedině můžeme čeliti výbojnému polskému heslu: »Od Těšína k Ostravici a od Ostravice k Těšínu.« Jinak nezachováme ani to, co dnes ještě milostivě se nám na Těšínsku přiznává. Toho nebezpečí, nejen národního, ale i kulturního, vycházejícího ze řad přistěhovalých polských robotníků — analfabetů — měla by si česká veřejnost více všímati. Na Těšínsku, a to opakuji nerad, je nám Čechům Polák mnohem nebezpečnějším nepřítelem než Němec. Je to pravda smutná a tragická, vzpomeneme-li si na ideu vzájemnosti slovanské.

ST. KOVANDA.

JARO V PŘEDMĚSTÍ.

Pestrých barev bůh ti nedal,
ani nenadchl tě vůní,
kdo by květů v tobě hledal,
vracel by se prázden zas;
přec jsi pro mne velkolepé,
krásy plnou jsi mi tůní,
až tam do uličky slepé
tichý tvůj mne láká hlas.

Co mi květy? Pár tam dětí,
jež si hrají košilaté,
milejší mně nežli sněti
do růžova vypučelé.
S jejich tvářemi si hraje
v paprscích svých slunce zlaté
líp než v širé nivě kraje
s prvním lístkem jetele.

Nechť jen troška trávy chudé
z trhlin dlažby povyskočí,
celé pole mákem rudé
nemá toho bohatství.
Po vznícené nebes kráse
nezatouží moje oči,
právě zněžnělou mně zdá se,
když se v nízkém okně ství.

A kdo pro zpěv ptačí blouzní,
jenž se ve tmách lesa tlumí,
slyš jen jak tu ozvěnou zní
tklivá píseň švadleny!
V každém kroku propukává
(kdo těm zvukům rozumí)
jarní bystrost, síla dravá,
tlukot srdce zrychlený.

EMIL EDGAR.

OTOKAR KUBÍN.

(Thema výstavní přednášky.)

Mám psáti o mladém umělci, svévolném a vzdorném, který stojí mimo řadu. Nevelkém, bledém, kostnatém, svazovitém, rázovité hlavy, tuhého těla, velké energie životní . . . a významném nejen výtvarně, ale i kulturně: Jeho dílo staví se po bok nejdůraznějšímu a nejsmělejšímu, co kdy stvořeno.

V proudu našeho denního života, tak dalece vzdáleného obsáhlé výtvarné kultuře, je vzácnou umělecko-výchovnovu kapitolou poučení. Nemožno hovořiti o něm, aniž by se nevstoupilo ihned cele v sféru čistě výtvarnou, stálo mimo ní, nemožno traktovati jej nevýtvarně, obcházeti, byť i na chvíli, svět a život hodnot výtvarných.

Láme malířskou tradici svého okolí a navazuje na vývojově nejbližší. Sílu svoji béře z dnešní duchové vrstvy, silných mohutných, dobře nesených citů a bezpečné znalosti a ovládání svých prostředků, své hmoty. Tak dává postavy, representující celou svoji vrstvu. Umění široce založené a osobité, silné, ohnivé energie, formy živě prostřední, struktivního stylu a bouřlivého, častěji těžkého a vždy silného nervu.

Svět jeho dotýká se dosti denních zkušeností širších kruhů, může a je jim myšlenkově, obsahově pochopitelným. Jinak výtvarně, v způsobu mluvy, vyjadřování. Zde třeba teprve hledati cest, označovati, jak porozuměti jeho hodnotám, jak pochopiti je. Jich hmat, dotek oka, ať povrchní, nebo plný, radostný, oči a nervy, jež si navykly reagovati a žíti v jiném vidění, jiných představách, jiných plochách a harmoniích v dílech tónovaných, tempa těžkopádnějšího, nebo slabšího, naráží tu na živou bezprostřednost, čisté osobní barvy, na hutné monumentální, plastické zjevy, silného, někdy až násilně silného výrazu. Naráží na nejsilnější životnost a odvěkou snahu, jež je vždy živou a nejpalčivější a nejvášnivější po době reakcí, na snahu po absolutní zákonnosti, pravdě umění, půdě a osudovou uměleckou revisi a inventarisaci prostředků, jež jsou mi dány, revisi hmoty a nástrojů, kterými tvořím.

*

Pravím: odvěké, vývojové.

Vždy, kdy opětovně vzrůstá cítění jednoty, tucha idee, jež nás pojí, myšlenka stylu znovu se rodí, bolesti, hlasy, myšlenky a city epochy touží po svém dobovém stylu a hledají zákon, půdu, své sformování a architekturu, je umělecká touha po největší určitosti a přesnosti strašně málo artistní, formálně oekonomickou.

Kubín prožívá rozhodnou chvíli uměleckého mládí, kdy vzrůstají, uvědomují se a formulují prvé nové a pevné body a pojmy. Dožívá prvou překotnou bouři instiktivního poznání sebe, svých sil, určení a cíle, osvobozuje se a vášní a logikou instruktů dospívá k veliké plnosti a moci svého umění. Poznává osudově, jak hluboké, temné, závazné a neobsáhlé a velké jsou vztahy jeho, vztahy temperamentního, citově bohatého umělce jeho typu a etap, k světu, životu a materii, a zkouší své zbraně, jich ostří a spolehlivost. Poznává poprvé dosti plně, základní elementy svého umění a povinnosti své existence a ohraničuje se. Horizont je již pevný; reviduje a experimentuje téměř již jen výtvarně technicky. Táže se a zkoumá, kdy a jak bude bezpečně a dobře vládnouti. Táže se a zkoumá, kdy a jak bude má hmota výrazem dosti plným a pronikavým, kdy a jak budou mé prostředky výrazové, plocha, kontura, linie, barva, tón, dosti silným, bezpečným nositelem cítění malebna, citu, myšlenky, nálady, všeho zbožnění, zduchovění.

A netáže se jen, — odpovídá také.

*

Naznačil jsem již, jak poctivě odpovídá toto mládí, jež jde za svým určením a za svým spravedlivým právem, své krisi a otázkám charakterního uměleckého svědomí.

Připomíná známá slova konfese Altenbergrovy:

»Chtěl bych líčiti člověka jednou větou, co duše zažila, Erlebniss duše na jedné stránce, krajinu jedním slovem! Přilož, umělče, cíl, tref do středu! A především: Naslouchej sobě samému! Dopřej sluchu svým vlasním

hlasům! Nemějstudu před sebou samým! Nedej se zastrašiti nezvyklými zvuky! Jsou-li jen tvoje! Odvahu ku svým nahostem!!«

Puzen, tísněn k faktům, k pravosti, k hrubým základům a pilířům, dává své nahosti, zvuky v umění našem nezvyklém, — pravdivosti života, massivní skutečnosti. Přicházejí s uměním, jež se příčí obecným názorům o umění, jež má, můžeme říci, přímo svoji raçu a zrcadlí mučivý, trudný život. S uměním, nad kterým tak ledakdos u nás svraštuje obočí . . . které je a bude pro mnohé příliš divoké, příliš živé a aktivní, než aby je mohli i snésti. Toto umění praví dosti důrazně a zřetelně, že není přepychem, věcí luxu, hračkou bohatých. Praví: To, co vám podávám, je život mých citů, nálad, fantasie a mozku, život vzmocněný jen, zvýšený, zhuštěný, odleskem a vyslovením, života a okolí, folií jeho. Vše to nedotklo se jen mé ruky a mých očí, ale přímo mé krve krví a srdcem mi prošlo Tak — svojí řečí, barvou a liniemi výtvarnou fantasií, dávám své city, své nejlepší chvíle a své přesvědčení. »Nemohu jinak, Pán Bůh se mnou.«

*

Jak dohleděti se?

Hovořiti o Kubínovi, znamená, zastupovati více naši dobu než určitého člověka.

Přichází s uměním, jež není uměním v starém smyslu tohoto slova, ničím obvyklým. Vše to je příliš dravé, než aby se upravovalo na výstavu, počítalo s ní, pomýšlelo na ní. Pramení, vyvěrá spontanně z mládí, jež je regenerátorské. Proto oslovuje především vše mladé. Bratrsky, lidsky . . . Mládí, řekl Goethe, je »Trunkenheit ohne Wein.« Každé zdravé, pravé mládí žije jiným životem, vidí jinýma očima a jinak než otcové a předkové. Vývoj, který manifestuje Kubín, prožilo každé pravé, charakterné mládí rušných, obrozujících se dob, byť i vývojem jiných etap, a světu nezbývá nic jiného než uvažovati o něm, přemýšleti. Není cílem Kubínovým, ani účelem, aby práce jeho, přes to, že musí míti vědomí revolty její, vyzývala kde jakou starešinu a celý svět. Kdyby stála někde v abstraktním prostoru, bez vztahů ku svému okolí, nebyla by horečná aktuelnost dobývání, jak bije v před, tak cítěna. Uměním bojovných energií, uměním revoltním činí je naše prostředí. Není diktováno snahou po něčem výjimečném, zvláštním. Vyložil jsem vám element tohoto umění a je samo, jakmile se mi podařilo vysvětliti a dokumentovati vám, že je důsledkem vývojovým, konsekvencí člověka, který žil pod jiným nebem, jinými mraky, důsledkem života se všemi pekly jeho, důsledkem zápasů a názorů.

Bylo by třeba vykonati, co pro spletitost svou, komplikaci vztahů, psychologii a rozhlehlost komplexu je na daném prostoru nemožno: Projíti tak mnohými proudy doby, mnohými ulicemi a uličkami, silnicemi, přes tak mnohé pláně a hory. Hovořit o o velké sumě myšlenek, zkušeností, nálad a tendencí dnešního života; mysliti na atmosféru jeho, výsledky i trosky, rozvázati jazyk všem mukám, útrapám, touhám a nadějím naší doby. Co přijímáme, co očekáváme, v co ústí, splývá náš život. Tázati se: proč ovzduší naše je zvířenější než včera, proč, co je příčinou, že ostřeji, markantněji myslíme, píšeme a mluvíme. Hovořiti, čím vším, s čím musíme ještě žíti, opovrhujeme, jak žijeme opovržením tak mnohého . . .

Pokusil jsem se již jednou,*) dáti aspoň nejnutnější z oné sféry a okolí, jež tvoří pozadí života naší umělecké mládeže, žijící v ovzduší, v kterém trpí nejen ona, ale všichni jemnější a kontemplativní lidé u nás. Mládeže, postižené stejně jako my, duchovním chaosem naší doby, mládeže, toužící a zápasící, toužící po resonanci a po nejvyšší intelligenci, po všem, co je dobré, po všem, co by pomohlo přemoci negaci, bolesti a pochybnosti životní, jež rozrývají naše nitro a podlamují naši vnitřní existenci.

Volím ihned smělý kontrast, jakým je umění Kubínovo oproti tomuto světu. Co je předmětem, základním tónem a motivem jeho tvorby, co rostlo v něm, připravovalo se tehdy na Akademii?

Cítím z celku, summy jeho díla, ze světa, který překlenuje odpor proti všem zbabělostem našeho života. Vše je tu symboly, hrubými, divokými symboly, vrženými člověkem, který opovrhuje společenskými závazky, všemi konvencemi, jež zakazují tehdy, kdy nutno, vzkřiknout, zakřičet, které kladou překážky vnitřním nutnostem a povinnostem jeho talentu, jeho života, jeho krisí.

Maluje intelektuální mládí naší doby, a jsou to ne podobizny, ale sám isolovaný osud jeho, život napjatý, dramatický, těžký,

*) Odkazuji na »Akademii umění,« Revue mor.-slezská, roč. III., str. 130, 151, 182.

život nekonečných perspektiv. Mládí v chladném, ledovém, hrůzném až klidu a tichu tu stojí — s výrazem, jaké má jen ono, reservované, plaché, špiněné, tísněné okolím, smutně zahořklé a absorbované sebou samým. — Dává krajiny rozštěpených, opadalých stromů, chudé, osamocené, hrůzně osamocené, těžkých, trudných nálad; jako by je maloval ne člověk, ale přímo sama Bída. — Staví v plochu obrazu »Dělníka,« jakým je bez obvyklých přídavků buržoasní sentimentality. Stojí tu tvrdý, kompaktní, jako z kamene, v šatu rozedraném prací; nic nekoná, nemluví, nepronáší žádné programmové, odbojné řeči — a nic nezůstává tajno z této poctivé tváře, z celé bytosti jeho, nic z instiktivní antipathie, i vědomé, zásadní negace, záporu, popření pracující, chudé lidskosti — energické, sebevědomé, nepřemožitelné. — Maluje zahrady — a nejsou to ony hledaně upravované, zahradnické. Zahrady bahnité, polní vůně; zahrady, jež máte pro potřebu svých kuchyní za svým domkem, zahrady, jež slouží stejně oddaně jako dobytek, širokých, tvrdých, šťavnatých listů, přehýbajících se tíhou svou k zemi, zahrady živné kultury. — Maluje život zvířeného, kalného toku, nejdrsnější chuti, nejtěžšího pathosu. Kluka velkoměstské bídy, jeho habitu a fysiognomie, šejdíře zlodějských, bestiálních instiktů a nutností, kluka s očima ostříže, jež nemohou již poctivě vzhlédnouti pro nebezpečí, pro strach a úzkosti pronásledování. — Maluje nejpůvodnější lidství bahna Italie, nejprimitivnější, nejtrudnější, nejtemnější lidství, chlapy, jež jsou ve své špíně jako z litiny.

Vše to, co vidíte, není lesk života, není sláva života. Ne. Jsou to prameny jeho. Pravé skutečnosti, fakta, pravdivosti života, neubásnělé, nezastírané, svěží, bez jakéhokoliv scenování, apparátu, pravé skutečnosti, pravdivosti života, podané s ohromnou důrazností vidění, v celé své síle, mohutnosti a plnosti, jak je výtvarná fantasie jeho, zrak, paměť, duše, nervy pojaly.

A druhý kontrast, druhý svět:

Nenajdete v našem umění Kubínovy sféry.

Ozvuky, ano. Vzdálené ozvuky. Ale ne ji samu. Školácky viděné, slabé, ploché, bezvýznamné, šedé, zastírané, zalhávané a překládané v řeč nejlacinější, nejprůměrnější, nejobvyklejší. Překládané v umění šedé, nehybné, tak příliš stařešinské, příliš odvislé od minulosti, vkusu minulosti; v umění starých harmonií, starých jednot, plánů a formulí, navyklých účinů a schematů; v umění illustrující, divadelně upravené a tónované, šedivé, jakoby popelem, prachem zasypané. I tam, kde umění naše není nenepravé melancholie, lyriky náměsíční, citovosti, sentimentality dělané a přesladlé: co mohlo říci, co mohlo dáti jemu, jak mohlo zaujati člověka kosmopolitického, který odpovídá struktuře našeho života revoltou a karikaturami? Mohlo v něm a jeho světu nalézti shody se svým vnitřním životem? Jinými dojmy působila v něm krása; jiné mělo pro něho více důležitosti, jiné bylo mu zvláštním, charakteristickým, jiný život byl mu dosti krásným, hodným toho, aby se žil. A život poznal až po kouty Paříže a špelunky námořníků. Vztahy člověka jeho modernity k světu, člověka, který chce znáti jen elementy docela a jen dnešní, vztahy jeho k světu, k existujícímu, stávají se bohatšími, přímějšími, plnějšími a differencovanějšími, a čistí se a jasní jeho vědomí, vědomí i zření, že svět, život nabyl jiných forem, jiným je, hlubším, krutějším, dravějším než jakým je na plátnech a listech ostatních, jiných forem, jiných vztahů, jiného pathosu, jiných potřeb, jiných tužeb. A za nedlouho mu již odpovídá. — —

Celá vnitřní existence jeho, všechno smýšlení bylo tak změněno již na Akademii.

Příroda, v které cítil a nalézal více kosmu, více života, věčna, hloubky, elementy jeho, hrubší, pronikavější, ostřejšího dechu, jiné struktury, diktovaly si ovšem své důsledky i na techniku malířovu. Umění, které viděl v Praze a na škole, stačilo pro staré potřeby, účele a tendence, ale ne pro jeho.

Jako máme v obyčejném životě, obvyklé mluvě, myšlenkách, literatuře, mnoho schematického, slova, jež mají tradiční představu a zvuky, budí obrazy staré, ztrnulé, duševně zúžené nevědomostí minulou, předsudky — tak máme i v umění výtvarném mnoho mdle opakovaného a schematického, kterým se musel probíti, chtěl-li dospěti k úplné očistě a volnosti malířských instinktů, chtěl-li dostati se k čisté, absolutní zákonnosti a osobitosti, k naprosté čistotě poměru svého ku všemu, co je obklopuje. Ať uvažoval o kterékoli základní podmínce nebo zákonu své tvorby, ať čistě technické nebo emoční, a uskutečňoval je, ať se snažil třeba jen po největší světlosti obrazu, po největším, nejplnějším životu odstínů, plností a chvějivosti reflexů: nemohl nikdy tak mysliti a nalézati v umění našem, jako v po-

sledních etapách umění výtvarného, v posledním vývoji umění francouzského. Sleduje jeho pravidla, maximy již tehdy, kdy je ještě nepoznává v dostatečné míře direktně, přímo. Pro charakterné hochy z jiné speciálky je následování příkladu Kubínova osudným. »Nihilisty!« nazývá je jich professor a hrozí: »Ty nihilisty musíme odtud vypudit«, což se také stalo.

Jakmile chápe plně všechna naučení a všechny signály umění francouzského, působí všechna drahá jména, všechny výzvy. Z jeho díla vidíme, že především tyto:

»Dbejte, byste dali každému předmětu obrys; čistota kontury jest věnem ruky, které žádná kolísavost vůle neznechucuje.« (Gauguin).

»Proč zkrášlovati pečlivě a s rozvahou? Tak mizí pravda, vůně každé osoby, květiny, člověka nebo stromu; všecko se stírá v téže notě hezoučkého, z níž je špatně znateli. To neznamená, že je třeba vypuditi graciésní sujet, ale raději podejte jej tak, jakým jej vidíte, než abyste bili svoji barvu a svoji kresbu do kadlub theorie, připravené z předu ve vašem mozku.« (Gauguin).

Vše to bylo horkým, plamenným potvrzením všech jeho snah, všech jeho tužeb, všech tuch, kladnou, slavně a horečně kladnou odpovědí celé existence jeho. Co se stávalo více a více nutností, bylo nyní palčivou nezbytností. Jíti ku předu, jíti sem, do země jeho polarity — cítil, možno jedině opuštěním domova, zapomněním, odvržením domáckého, jež zdržovalo, překážkou bylo, přítěží, balastem. Vře v něm. Je třeba více vzduchu, volnějšího dechu. Vrhá se do Paříže. Nemohu říci, že koná cestu, že jede, přes to že je nucen setrvati chvíli v Antverpách. Vrhá se do Paříže, přímo s hladem po »kapitále umění«, s vědomým cítěním, že osudově, že osudu svému jde vstříc; s hladem po umění vyšší potence, modernity, vývoje, po vyšší kultuře, po širších, volnějších poměrech a po silnějších, krásnějších, především po silnějších a bohatších životních dojmech než může dáti umělecká existence v Čechách. Jde tak jen ku kultuře, umění, sféře, kterou byl již doma nesen a zdvihán.

Meier-Graefe*) nevystihuje všechno chvějné, nepevné, neurčité, ale strašně živé a neklidné našich snů a tuch Paříže, ale dobře vyslovuje umělecké vědomí Paříže; vědomí, že odtud vyšly téměř všechny revoluce, ať sociální, literární nebo umělecké, všechna obrození doby; plné vědomí posily vzrůstu, podpory vývoje, pokroku:

»Idee učinily Francii velkou, ne její vojsko, ne její bohatství. A vědomí tohoto vnitřního pokladu sděluje se také cizinci, který přichází do Paříže jako hledající. Ne tak příliš to, co možno pařížským malířům odkoukati, nýbrž co vlastní cítění k naplnění, dovršení nalézá, co se tu umělec jako člověk může naučiti, činí hodnotu této nejlepší školy našich dnů. Cítění našich velkých lidí, jež došli v Paříži k jasnu o sobě samém, podobá se pocitu Albrechta Dürera, když psal z Benátek, Paříže jeho doby, svému příteli Pirkhlimerovi: »O wie wird mich nach der Sonnen frieren! hier bin ich ein Herr, daheim ein Schmarotzer.«

Paříž se svým fluidem, se svým zevním chvatem, převřelým, přetékajícím životem a se svými naučeními, byla a je pro Kubína téměř vším. Osvobozením, základem, doplněním, posílením.

Volný, triumfující, v cizí zemi a nejvlastnější domovině zase, samostatný v činech svých, rozhodování — učí se v galeriích, pedantsky až, čte přímo do poslední řádky, do poslední tečky umění staré i nové, až po primitivní a prvá tisíciletí a staletí, srovnává, překládá, zkoumá, a vnímá i nejslabší, nejzaniklejší mluvu a vůni. Opět a opět experimentuje; učí se nejvážněji, nejoddaněji, pokorně až. Lituje, že se všemi těmito odkazy a manifestacemi je tu jen sám a vyslovuje přímo, že ve společnosti dobrého historika umění, historika živě dobového, dnešních citů, nervů a smyslů, by ještě lépe shlédl více ještě poznal, dohleděl, ještě více se naučil. Jakoby tak činil s vědomím, že doba pobytu jeho v Paříži není dosti vysoko navršena. Jakoby s vědomím, že ani tomu, jehož sympatie jsou již předem bohatě dány a jenž je již dávno zachráněn před galerijním nebezpečím, nelze zde dosti dlouho naslouchati a vnímati a znovu a znovu se přesvědčovati. Jakoby s vědomím slov Goetheových, byť i pochybujícím, neakceptovaným v cele jich dosahu: »Jen o umělci naprosto bláznícím a pochybeném dalo by se říci, že má všecko od sebe samého, o umělci výborném říci se to nedá.«

Na Kubína působí především, co miloval již doma a teprve nyní plně a bezprostředně poznal — elementárně působí impressionismus prvého svého vývoje, pře-

*) Julius Meier-Graefe: Impresionisten. (R. Piper & Co. Verlag. Muenchen) p. 28.

devším Delacroix, Manet, méně Pissaro. Z poslední linie impresionismu, téměř vůbec nepřístupné, pečlivě uzavřené, žárlivě střežené v rukou sběratelů (ve veřejné sbírce v Muséé Luxembourg, je zastoupen Cézanne) Toulouse-Lautrec, Gauguin, van Gogh a Cézanne. S kritickýma očima, s očima historika umění možno dokumentovati jich vliv v jednotlivostech i v duchové sféře. Mnoho se u svých vzorů naučil, téměř všemu. Ukazují mu, sdělují svoji plošnost, pádnost, upevnění největší přesností, jak nejmocněji vyplniti prostor, jak členiti plochy co nejmohutněji, vystupování zjevu z obrazu. Faktum to neubírá ničeho jeho originalitě a významu; neboť nikde, v nižádném jeho díle není žádný z velkých umělců, jež miluje, základem, pramenem jeho. Všechny hodnoty jsou ztráveny, eruptivně ztráveny a slity silou dojmů, vise, zření, vidění, jež je jen jeho.

Jaký je význam jeho malé barbarské říše, mladé, svobodné, volné, bezohledného, mužného života a vzduchu, jaký je význam Kubínův a dosah jeho v náš život a deraçované umění, v kterém je tolik staroby, konvence, stagnace a bojácnosti, řekl jsem již několikráte. Zbývá mi ještě doplniti, jak docházejí ku svým resultátům čistě výtvarně.

Povšimněte si dobře, jak mnoho širokého, velkého, nezkrotného stylu má. Stylu, jenž není ničím všeobecným, ničím není vázán — v každé své ploše, skvrně, linií, v každém svém prostředku dán a vyjadřován temperamentem, silou vůle a ohněm ethusiasmu. Povšimněte si, jak i nejdrobnější, dva, tři stromky v průhledu, má u něho velkou resumující linii. Aby obraz vyzněl výše, a silněji a bohatěji než realita, jde za ní a nad ní, vyvíjí jej nad realitu. Barva a linie je u něho strašně dobře cílícím a bezpečným nositelem jeho cítění, nositelem silné, železné konstrukce a struktury, v kov soustředěných, zhuštěných a slitých prostředků. Účel a cíl, idea je plamenně rozžhavila, ukula a scelila. Účel a cíl, dáti život nejplnější, nejživější, život největší šíře, intensity a rozpětí. Jakoby ani obrazy své nemaloval, ale stavěl je z mass. Base je téměř vždy architektonická a vždy je vše redukcí na nejpodstatnější. Potlačuje detail, jednotlivosti a náhodnosti, shrnuje je a jde za typickým, synthesou.

Vezměte »Dělníka.« Tak tu stojí, vítězný, energický, nepřemožitelný, jako kamenný, zaplavován sluncem, pohlcován zrovna jeho ohněm. Vezměte kterýkoliv jeho zjev. Vidění, dojem, vše, co mu nutno říci, podává silným, původním akcentem, nepřekládaným, prudkým direktním gestem, neseslabovaným, nezadržovaným, nedoplňovaným. Tento umělec, který representuje čistou kulturu malířskou, působí zde tak, dosahuje takového účinu, že často musím se, člověk kritického elementu, vytrhovati, nutiti se, chci-li stopovati jednotlivosti, mysliti na malování. Tak silně a důrazně dovede pojmout své zjevy, že před vámi stojí životy z nejmohutnějších, jaké kdy byly viděny a tušeny, samozřejmě úžasné, pevně organisované existence, které žijí, myslí, krev mají, nervy a především kosti, velké jednoty, životy, obrovským vrhem sepjaté, elementární obrysy.

Takový je Kubín.

Jeho osobní síla tkví, myslím, v přesném poznání vlastní moci a možností, v poznání: co mi dáno; v tom, že linie na horizontu všeho jeho chtění jsou docela přesné, pevné, určité.

V umění našem representuje nejkrajnější výběžek našeho malířského pokroku, zjev, který se řadí k nejvyšším snahám a úsilí lidstva a který vyplňuje opět jednou život a smysl jedné věty dopisu Gauguinova Strindbergovi (»Vaše civilisace jest Vaším utrpením, mé barbarství je pro mne ozdravením«). Nemůže býti ovšem pochopitelným. (Ti nechť si nemyslí, že je zde jen proto, aby je dráždil). Je z těch, pro něž neexistuje žádná přehrada, a naučením, jak růsti. Nechci vzpomínati, jaké odvahy je třeba k jeho životu a práci; jakým utrpením je provázena; s jakým šarlatánstvím se oproti němu pracovalo, jaké výhledy má před sebou, jaké množství draků a červů jej hrozivě obklopuje. Dostačí mu, že má úspěch a sympatie v onom nevelkém počtu osob, jež jsou pro umělce nejkompetentnější, nejpříbuznější a nejdůležitější. Má míti ještě pochopení svých hodnot, uměleckých i morálních a sympatie u všech těch, jež touží, hledají nebo usilují přímo po tom, míti »odvažující oko architekta, svaly a vzdornou odvahu vyvěžiti z pravého kamení einen Dramenbau ohne Schnörkelstuck;« všech těch, jež vítají a milují co největší hybnost a kvas uměleckého, duchového života, velké životní energie, živnější ideje a překonání prostředí.

MILOSLAV HÝSEK.

K OTÁZCE DĚJIN ČESKÉ LITERATURY NA MORAVĚ.

Snad se bude zdáti tento nadpis podivným: teprve se začíná mluviti o umělecky cenné literatuře, která vznikla na Moravě — a již literární historie? A dějiny české literatury na Moravě — není v tom zase skryt nějaký separatismus?

Česká literární historie — znova a znova se mluví o tom thematu. Leckde ve feuilletonu novin i skrytý úštěpek najdete o literárním historikovi. Je prý přece jasno: dnes chceme ve slovesném umění to a to, a nenajdeme toho ani v minulosti. A proto je tato minulost bez ceny a nezasluhuje bližší pozornosti.

Ale tu se zapomíná, že dnešní umělecké žádosti jsou plodem dneška a že za nedlouho budou vystřídány jinými. Právě v těchto dnech můžeme čísti v polemice jednoho z nejlepších moderních básníků: co jsem propagoval před deseti roky, nepropaguji dnes. Výsměch minulým uměleckým láskám. Ano, ten silný a originelní literát má plné právo na tento svůj vývoj. Ale nesmíme zapomenouti, že po případě byli před deseti roky ve jménu tehdejšího jeho zápalu vysmíváni lidé, kteří snad chtěli to, co on chce dnes. A za několik roků snad přijde zase změna. Ve kterém stadiu stojí nejvýš?

A tu je literární historie, aby pod zorným úhlem nikoli škol a směrů, nýbrž absolutní uměleckosti s ohledem na vlastní cenu autorovu vylíčila jeho život, práci a dobu nepředpojatě jako článek vývoje celé literatury a dala jeho slovům cenu, která jim náleží. Přivádí úspěchy na pravou míru, vyzdvihuje jména, jež neprávem za života byla umlčována.

Ale literatura (a umění vůbec) nestojí o samotě, neexistuje jako na ničem nezávislá jednotka: je to strom, jež vyrůstá z půdy života, jemuž náleží. A v souvislosti s tímto životem musí býti líčena. Autoři stojí k životu v určitém poměru, a jeho výrazem jsou jeho díla. A jako tento poměr jest u různých lidí různý, tak je tomu i v poměru současné společnosti k pracím spisovatelů. Jest tu vzájemné působení, vzájemný tlak i je-li dílo umělecké hlasatelem určitých idejí a názorů, až do dneška (a jistě i v budoucnosti) většina lidí je jako takové posuzuje bez ohledu na jeho uměleckou ryzost, a odtud boje s autory nepohodlnými, jimž tak mnozí podléhají a nechávají se říditi poměry, ne svou vlastní vůlí. A tu literární historie stává se líčitelkou celého života a více: musí jej kritisovati. A to je i pro současnost důležito: tak nepřímo se stává přední hlasatelkou pravdy a poctivosti, přední propagatorkou pokroku.

A z obou těchto hledisk je nutno se dívati na českou literaturu na Moravě, na její dějiny.

Zatím netřeba choditi do dávné minulosti: už staroslověnské písemnictví kvetlo na Moravě hojně a později množství dialektických textů ukazuje, že i staročeská literatura. Zvláště humanisté a čeští bratři tu mají veliký význam. Bohužel se o tom dočteme více u Rusů a Němců nežli v českých knihách. Ale je tu potom doba následující, úpadek a probuzení, doba, na níž přímo spočívá dnešní stav českého živlu u nás. Není mnoho jmen, která z této doby sta let jsou dnes jmenována. Ani literární historie dosud si jich nevšímala. A přece jest jejich důležitost veliká.

Pravda, česká literární historie má zatím jiné starosti. Je tomu teprve nějaké desítiletí, co je možno mluviti o ní v dnešním toho slova smyslu. A tu jest neobděláno ještě ohromné její pole. U nás nejsou ještě možny spory mezi literárními historiky o methodu na příklad, jak jsme toho byli na př. svědky mezi německými universitními professory, bonnským Litzmannem a berlínským Erichem Schmidtem, ani by nebylo ještě správno býti tak jednostranně zaujatým a se svého vlastního hlediska útočiti na celou naši literárně-historickou vědu tak prudce a odmítavě, jak to nedávno učinil polský kritik Wilhelm Feldman hraběti Tarnowskému a jiným. My ještě musíme býti vděčni za každou práci, pokud je pilná a poctivá a podává alespoň sebraný materiál. A tu přirozeně každý, kdo v tomto směru pracuje, zastaví se raději u významných českých lidí, než aby šel mezi ty nepatrné staré moravské literáty, u nichž nečeká nic zajímavého.

Ale naopak! Ani ve vývoji literatury v Čechách snad není tolik neznámých zají-

mavostí, jako je tomu na Moravě. Dotknu se některých

Už na př. ten nešťastný t. zv. moravský separatismus! Neustále a neustále se to slovo opakuje. A kolik lidí vlastně rozumí významu toho názvu, kolik lidí zná jeho historii, aby mohlo správně posouditi dnešní akci moravských literátů, aby mohlo pochopiti souvislost dnešní naší umělecké mizerie s minulostí, najíti kořeny té bídy a správné prostředky k nápravě, která se za den nedá provésti. A přece ve znalosti vlastní historie jest největší opora při každé práci.*)

Nebo: buditelský význam moravského kněžstva. Neustále se velebí práce Sušilovy družiny a zásluha několika jednotlivců se přenáší na celý stav. A právě zde je třeba správně se dívati do minulosti, zastaviti se na př. v letech třicátých, kdy na brněnském filosofickém ústavě přednášel Klácel. Vliv jeho, tak patrný na př. ve Šmídkových dopisech do »Květů,« učinil cennou Ohéralovu »Moravii,« list, který, ač německy psaný, ukazuje, jak mor. mládež se učila od svého učitele bystrému rozhledu po celém světě a hlubokému chápání významu života, takže myšlenkově je spojena s hnutím celé Evropy. Z těchto kořenů mohla literatura na Moravě vyrůsti v krásný strom, jenž mohl omamně kvésti; ale právě kněžští představení Klácelovi jeho umlčením tento ruch překazili a v tichu noci, jež nyní nastala, vystupuje individualista Sušil, naprosto od Klácela se lišící, strhuje za sebou mladé lidi a tím, čím sám rostl, ničí i poslední zbytky minulého krásného snu v jejich srdcích: Dr. Bílý na př. ve své autobiografii z nynějšího svého stanoviska líčí Klácela v době, kdy byl jeho učitelem. Práce Sušilovy družiny je jistě velká, ale třeba se na ni dívati zcela jinak, než jak se to dosud dělo. A co závěrů z toho potom plyne!

Dále t. zv. moravská kritika školy Bartošovy a literární škola té doby. Ne thema, ale problém, jehož vliv ještě dnes trvá a musí býti rozřešen. A moravská žurnalistika. Věda na Moravě. Divadlo na Moravě a j. S tím vším souvisí vzrůst našeho českého života a ujasnění těchto otázek přinese — nehledíme-li jen k významu práce vědecké — i dnešnímu životu mnoho prospěchu.

*) Propracoval jsem toto thema a snad budu moci brzy svoji práci publikovati.

A tu je, co bych chtěl říci: v historii literatury moravské, jež jest tak pevně spojena se všemi těmito problémy, dosud bylo pracováno dosti málo. Z doby dřívější hojnost zpráv najdeme u Němců. Některých věcí se týkají pilné práce hlavně professorů Bartochy, Kabelíka a Dr. Součka, dále Dr. Vychodila a J. Halouzky. Jednotlivě bylo pracováno už dříve (rozmanité vzpomínky) a literatura z několika posledních let jsem shrnul v I. ročníku této revue*). Ale to vše nestačí ani z daleka. Je třeba se zastaviti u každé osoby na Moravě od počátku literárně a veřejně činné, aby mohl býti na konec vyrčen definitivní úsudek o celé době. A o předpravu k této práci je dosud na Moravě málo postaráno: nenajdete nikde na Moravě ani všech věcí na Moravě vyšlých, ani z doby nedávné. A tu musí začíti práce museí a knihoven, jež jsou jí povinny svojí dobrou pověstí. A této práce se musí súčastniti dle možnosti každý moravský intelligent, aby mohla vésti k cíli: leckde v soukromých knihovnách leží nepovšimnuty věci, kterých nedostanete v žádné veřejné knihovně. J zapadlé nepatrné časopisy a noviny mají cenu. A dále staré soukromé zápisky různých jednotlivců, korrespodence veřejně činných lidí, rukopisy knih a p. — vše zavčas je sebrati. A co je neméně důležité: pamětníci let minulých by mohli napsati svoje vzpomínky. Tak Wurm, Weber — a potom kdyby tak Herben napsal vzpomínky na sedmdesátá léta na Moravě, řed. Bílý, Hudec! Doufejme, že ještě smíme očekávati.

Také starší knihy moravských autorů se tu a tam vydávají. Jejich vydavatelé by si měli býti vědomi své zodpovědnosti, nakladatelé by neměli jejich pořádání svěřovati neodborníkům. Ta nádherná vydání německých autorů, polských, ruských na ní! Tam nejsou možny přehmaty, jakých se dopouštějí naši vydavatelé. Tak nešťastné vydání, jako jsou na př. spisy Fr. Stránecké, by se nemělo opakovati. Opravdovost a svědomitost by se měla vnésti do této práce a tak bychom se dočkali, že by se snad Moravská vlastivěda mohla odhodlati vydati Dějiny české literatury na Moravě.

*) Teprve nyní mám příležitost říci, že v mém referátu je značný počet tiskových chyb, a mimo to že mezi str. 295 a 296 vypadla tiskařovi věta, takže není patrno, že se na str. 295 mluví o K. Judovi a na str. 296 o Arne Novákovi.

E. SOKOL.

HOŠIČEK.

Tři episody ze života Pavla Rojara. – (Dokončení.)

Ale pak se vrhl otec do městské politiky a rve se o jméno a moc. Není dost šťasten v postupu a nosí domů hněv, ba i nevraživý pohled a slovo, jak by matka byla vinna. Matka trpí, poplakává a modlí se. Modlí se, hle, a věří, ale je Bůh s ní? Kde je štěstí?

Sousedé? Ne, tam lze najít vše, jen Jeho ne. Zbožnost ano, ale vyloučenou na zvláštní místo, aby nepřekážela ostatním zájmům a malým i větším hříchům, jež sice zná a uznává, ale bez nichž nelze člověku být.

Závodského a Ely vzpomněl. Šel je uvidět, sotva poprvé divadlo promluvilo. Jí nenašel. On hrál krásně, krásněji než dřív. Zatoužil s ním promluvit a vyčkal ho po hře.

Herec naň trochu zamračeně pohlédl a prohodil místo pozdravu: »A, to jste vy, Pavle?« Pak šel mlčky vedle něho.

Pavlovi se nechtělo hovořit o dnešku, chtěl do minula, ale netroufal si, tuše možnosť trpkých dnů.

»Dlouho jsem vás neviděl«, začal konečně.

»Hm.«

»Změnil jste se na jevišti za tu dobu.«

»Dobře mluvíte, příteli, zdá se, že jste také zmoudřel.«

»Jak to?« zarděl se.

»Umíte pythicky chválit; myslím, že jste mne přece chtěl pochválit, ne pohanět.«

»Opravdu.«

Byl zaražen drsným přízvukem hercovým a zmlknul. Ale bylo mu líto odejít tak ze zájezdu do minula, i odhodlal se konečně násilně vpadnout nazdařbůh.

»Slečna Ela hraje?«

Promluvil patrně nevhod a byl by rád odvolal svá slova, ale byla promluvena.

»Jsou ve čtvrtém jednání. Až dohraje páté, doufám, že nastuduje novou komedii, ještě líp než tuto, vždyť snad také pokročila.«

Stanul s hlavou zimomřivě vtaženou do ramen. Pavel znal ten postoj, ale úsměv mu připadal výsměchem. Čekal, co ještě řekne po významné přestávce. A herec se náhle natáhl a odplivl – »Nemáte zlatku, příteli?«

Zastudila ho ta slova. Mlčky mu podal peníze.

»Musím si koupit zase kus smíchu do života«, řekl Závodský a odešel. –

Ztracený život tedy, aspoň posavadní.

Myslil i o sobě, ale ať hledal kdekoliv, nenašel boží ruky ve svých dnech, jen v jediném, jehož sled zůstal. I otázal se: »Vsahuje Bůh jen v někoho a někdy jen? Není pánem všech našich osudů a jejich laskavým vladařem? Ne, neboť láska, velikosť, síla, dobrota, všemoc nemohou opouštět a ponechávat nehodám, co stvořili. Musel v něm být Bůh i v jeho každém dechu, ale nepoznal ho a dosud nepoznává, jako ho nenalezl v dnešku svých rodičů, Závodského i malých lidí z městečka. A našel jej v Poldě? Štětkovi, Vrátném, v Horovi a ostatních? Dnes ne, dnes by se musel vzdát; ale nelze se vzdát, neboť není již kam zajít v nové hledání.

Proč nikdo nehlásá pravdy, kdo ji našel? Proč není pravdy pro nás, kteří po ní toužíme? Školu máme, ale mlčí, připravujíc nás k životu bez ní nebo podávajíc pravdičku, lidskou hříčku, nestačují ani pohodlným a tupým. Což nikdo nepromyslil života? Oh ano, ti všichni, k nimž jsem se utíkal, ale každý došel jinam, každý našel jiného boha. Není než jediný. Kdo poví? Kdo ví? Nemohu ustoupiti, dokud nepoznám, neboť není-li pravdou má nynější, byla marna má bolest, bylo marno vše, i život sám. Co tedy dělat? Já žít chci, chci! Hledat? Ah ano, ještě hledat.

Chodil zase za lidmi, aby našel svými smysly, jimž věřil nyní víc než úvahám; za Štěrbou a za Bohušem. Hory nevyhledával, nebyloť mu do řeči, chtěl poslouchat a vidět.

Sedával hodiny v holubníku, který své studentstvo valně nezměnil; místo staršího Štěrby a Jílka přišli noví malí, kteří ho nezajímali. Sedával a poslouchal prudké hádky Antošovy a nepřidával se k nikomu, nedával se strhnout; nebylo v něm aktivné sympatie k žádné straně ideové. Poslouchal bez úsměvu a bez vznícení a nikdy nebyl unaven, ani syt. Nerozčilovalo ho, když Štěrba maloval pusté obrázky, jimiž se vysmíval idealním protivníkům, ani když chtěl pěstí nahražovat důvody, jichž se mu někdy ne-

dostávalo. Zdávalo se mu, že není kliden v sobě jako dřív, že se rve víc se sebou než s ostatními; po svém způsobu; v těch chvílích ho cítil blízko sebe. Vstal zároveň s ním po skončené debatě a beze slova s ním odcházel, toulal se ulicemi a dočkával chvíle, kdy jeho hrubá drsnost se zlomila, a kdy hledal důvěřivé sblížení, umlkaje v nápovědích, hotov zpovídat se z čehos, kdyby jen trochu pobídky cítil.

»Co Jožka?« — zeptal se ho kdysi — »nechodíš s ní již?«

»Ne«, zachrčel a nevěděl, má-li dopovědít či mlčet. »A to je taková věc — eh — nechme toho.«

Pak se ho přichytil a přímo bez přechodu začal hovor o budoucnosti. Nechtělo se mu dostudovat, nechtělo se mu vůbec již myslit na rok zkoušení, na občasné dření a sliboval, že sejde. Kam? Jak ho poslední chvíle požene. Může jít na zvěrolékařství, nebo nechá studií vůbec a půjde mládencovat někam na panství do lesů či na pole, lhostejno, ale ven, pryč od nedomřelých lidí do svobody, do zvůle.

»Právě pro ni půjdu, nebo se uhýřím, rozumíš? Protože, protože musím!« křikl zběsile. »Uhýřím. Dnes půjdu, zítra, den co den, ať pojdu.«

»Půjdu s tebou.«

»Ty?« překvapen znedůvěřivěl. »Snad se spustit?«

»Ne, musím však, jako ty.«

Štěrba stichnul a pak začal o jiném zjihlým hlasem. Teprve, když se rozcházeli, prohodil nesouvisle: »Myslil jsem to prve do opravdy, Pavle; už nejsem lump jako v loni. Kdybych mohl, snad bych — ale musím, musím!«

»Vím.«

»Nevíš proč.«

»Snad. A mám tě rád, Jaro.« Vzhlédnul k němu a spatřil zahryznuté rty a v oku vlahu, jež se hrozila slít v slzu. Stisknul mu ruku. Ale Štěrba zachytil jeho pohled a hrubě ho odstrčil.

»Co se rozplýváš?« — osopil se naň hrubě. — »Ušlechtilče! Musím, rozumíš? Opakuji ti to znovu, ale — nic ti po tom není; slídit s maskou srdečnosti nemusíš.«

Pavel zavrtěl hlavou.

»Chceš-li jít«, drtil slova v zubech, »dobrá, pojď si, utopím tě ve svém blátě, ale slídit nebudeš. Nepotřebuji tvého soucitu. A teď táhni!« rozkřikl se neurvale, až postávali mimojdoucí.

Nebránil se a šel.

A přece šli spolu v sobotu, uchytilť se Štěrba houževnatě svého mstivého plánu, popláchnout Pavla špínou nebo se mu vysmát pro zbabělost. Chtěl zastřít slzu, kterou skoro na něm spatřil. Šli, ač se Hora s Vrátným podivovali, dobírali si a vtipkovali. Na konec se i oni přidali, Vrátný s ironickým pošklebkem, Hora, poněvadž nechtěl vypadnout ze skupiny.

Byl zamhlelý, chladný říjnový večer. Ulice, plny slizkého nánosu na chodnících, vydychovaly svou typickou vůni z oken, krámů i dělnických postav, které se dnes v hloučcích toulaly, hledajíce místo, jež by přijalo vlídně jejich touhu po křiku a předsvátečním omámení. Pavlovi to bylo již cizí, co nebydlel na Nové ulici. Klouzal po oslizlém kamení, vyhýbal se doteku každého rukávu a stále se ptal, kam to jdou.

»Dočkej«, krotil ho Štěrba, »dnes jsi náš a budeš mlčet, dokud tě nepropustíme.«

Mluvil hrubě. Pavlovi se zdálo, že v něm vymizely jemnější záchvěvy, že jej má před sebou, jak jej znával v loni. Bylo mu toho líto.

»Tu jsme, vidíš?« kývnul konečně Štěrba.

Byli v uličce, jíž Pavel nikdy neviděl. Popelavá kasárenská zeď domu byla okopána a opadalá dole, a byl přesvědčen, že zrovna tak musí vypadat, aby nerušila celkového dojmu ulice a večera. Dřevěné dvéře sebou škubaly ve větru, okna propouštěla něco špinavého světla na syrečky a uzeninu, kroutící se za sklem, scvrklou, olezlou.

»Hle, první nebe, jež Mohamed dal věřícím«, deklamoval siptivě Vrátný. »Na naši přímluvu i tebe pojme, panici, a odestře ti cípek rozkoší, jež skýtá nebe druhé, sedmé, oh sedmé!«

Kdosi pootevřel dvéře a vypustil jimi naříkavé tony harmoniky, směs hlasů a chuchval páry, jejíž vůně je ovinula.

Pavel se odvrátil, ale Štěrba odplivnul: »Tady nechutná, na mou duši ne, musíme k prameni.« — Vykročil.

Pavlovi bylo úzko, když musel plným dechem shltnout nakyslý vzduch krčmy. Sledoval upjatě Štěrbův týl, aby se nemusel rozhlédnout. Usedli v druhé prázdnější světnici, o něco menší.

»Pivo!« zavolal domácky Štěrba, natahuje se na židli.

I Bohuš něco prohodil, zalézaje do kouta a nakláněje se nad stůl jako ve škole. Jen

Pavel nemohl zbezstarostnět, vyčkávaje, pozoruje a hledaje.

»Kde pak je Ančka?« ptal se Štěrba hostinského, když přinášel pivo. Hostinský jen pohodil hlavou k přední světnici.

»V Herkulovi se už probouzí samec«, konstatoval Vrátný.

»Kdo je Ančka?«

»Taková coura k ničemu. Má tu sama mnoho práce, ale je aspoň koho poplácat«, vysvětloval Štěrba.

»Toť rozkoš prvního nebe.«

»Prosím tě, nech mohamedánské, drž se české poesie.«

»Češi jsou moc hodní na tohle, nemají dosť rozlišení ani v praxi, ani v jazyku. Musím se přičinit a něco nového v tom oboru vytvořiti, z vlastenectví. Jinak ale hájím své právo kulturního člověka, abych se mohl odnárodnit, odcírkevnit, či co, když mi nestačujete.«

»My tobě, křížalo?«

»Pah, myslíš, že mně stačí jako tobě říct: maso jako maso, prkno jako divan? Tu je zásadní nedostatek češství.«

Hora se smál, ale Pavel stále ještě rozpoznával špinavou vůni, nemoha zvyknout, a čekal, těkaje po nich neklidným pohledem. Bylo tu ještě poměrně ticho proti hluku, který se těsnal v prvé světnici. Tam vzdychala tahací harmonika kusé polky a valčíky, k nimž nikdo netančil. Za to hulákal kdosi oplzlé písničky na jejich notu, několik hrdel se smálo a vpadalo refrénem, několik jiných se hádalo; mezi těmi bylo slyšet i ženské hlasy. Zde seděli u dvou stolů osamělí a nemluvní. Hned vedle rozlehli se loktem na stůl dva skoro ještě hoši, opírali omrzelé obličeje do dlaně a chvílemi odstřikovali slinu mezi zuby, v protějším koutě krevnatý ramenáč dokazoval dvěma napilým kamarádům, že ženská je pakáž, každá a každá.

Hora se zase smál, chytaje chtivě jeho stereotypní: »ženská je pakáž«. Potřeboval smích. Popíjel se Štěrbou, dobíral si Bohuše, že jim nestačí, ba chtěl se podívat i do předu, kdo že to tam kviká mezi hrubými hlasy.

»Teď se tam ještě neplef«, napomínal ho Vrátný, »jsi střízliv; až se napiješ, sami tě zavolají a třeba ti i ženskou strčí do ruky. Pij, ať se dočkáš.«

Přední světnice se plnila. Vcházeli noví a noví, chlapci i děvčata, s každým pak přibylo kouře; vzduch zhutněl do popelava, ruch zmassivněl, že nebylo přivřenými dveřmi ani rozeznat detailů; bylo slyšet jen lomozný šum, z něhož občas vyjekly osamělé výkřiky.

Nečistým sklem a hustým vzduchem převalovaly se rozplynulé kontury mísících se těl, bylo vidět chvílemi, jak je tučná Ančka rozděluje, nadnášejíc sklenice a výskajíc, kdykoliv se jí někdo dotkl.

Dvéře se otevřely a chumáč spletených těl se vhrnul do jejich světnice. Hned byly obsazeny všecky stoly, bylo plno a hlučno i dýmno. Ke krevnatému ramenáči přitlačily se dva párky, i umlknul a posupně shlížeje po děvčatech pil víc než dřív. I dva hoši byli obsednuti, oživli a vpadli do řečí, jež příval s sebou přinesl.

Štěrba přehlížel stoly. Když přišel k ramenáči, zajiskřily mu oči, zaklel a požduchnul Vrátného. Sledoval dělnici pružné plné postavy, jak se jí tvrdě naškrobená jupička zvedá na ňadrech, jak se houpá v kyčlích dle taktu harmoniky.

»Nech jí, má už svého, a je do něho zakousnuta, jen ho hltá.«

»Právě proto. Toho už měla, ale co bude, neví se. Musím se na ni podívat.«

Prošel ku dveřím, obrátil se přímo k ní a vyzývavě si ji prohlížel. I ona po něm hodila očima. Dala se do smíchu, když její galán nevrle udeřil sklenicí o stůl.

»Ten si kroutí bradku«, konejšila jej posměškem, ale ohlédla se ještě.

Štěrba se ušklíbl a šel.

»Dostals«, vítal ho Bohuš.

»Nech jen; musela něco říct, aby ho opila. Nedáme se.«

Opravdu se za ním silně natáčela za zády svého průvodce. Pavel k němu přisednul, ale než promluvil, odstrčil ho Štěrba: »Mlč, co je ti po mně?«

Venku začala harmonika naříkat; našla svou chvíli: vše na okamžik stichlo v její sentimentální houpavé melodii, ale pak se zatočil nejasný pár, druhý a již se naplnil prázdný střed, zašoupaly a zadupaly boty, zašustěly naškrobené sukně. I v druhé světnici se pohnuli. Tři páry odešly, dva se o něco dohadovaly; chlapci stáli, ale děvčata se vzdorně nehýbala. Hezká dělnice se svým se již točila; Štěrba je sledoval.

Vrátný se nestaral o Horu a Pavla; byl zaujat jednou z těch, jež se přely a jež vytrvala a osiřela. Hora ho nesměle upozorňoval: »Je pihovatá a taková sražená, raděj si namluv tamhle tu«, ukazoval do kouta,

kde seděla nakynulá, starší již a nápadně červená v obličeji.

»Tu si nech, může tě vyučit; ale zlatku jí nedávej, smlouvej.«

Hora se zarazil a pohlédnuv na ni bedlivěji, zjistil si polohlasně: »Je šminkovaná.«

»A jak! Raděj půjdu za sirotkem, bývají nejvděčnější; a podle obličeje je těžko hádat.«

Zvedl se a širokým svým krokem přistoupil k pihovaté. Usmála se a šla. Nebyla sražená, jak se prve zdála.

»Co my?« zeptal se Hora Pavla, jenž dosud nepromluvil.

»Nic.«

»Jdu také tancovat.«

»Máš zlatku?«

»Blázne«, bránil se a šel.

Pavel osaměl. »Co s tím?« — ptal se — »Nač tu sedím? Jsem střízliv, chápu jejich vznícení, ale to vše již znám a mohl jsem předvídat. Je to vše? Co tu hledat, když vše je mizernost a nemůže přinést praničeho, leda otrávit? Rozhlížel se a rozmýšlel.

Naproti ramenatému zasednul galán hezké dělnice, zamračený a mrzutý. Plival zuřivě. Nepřítel žen se k němu sdílně naklonil: »Přebral vám ji někdo? Jak říkám, ženská je pakáž nic si z toho nedělejte a pijte.« Podal mu sklenici. Odmítnutý se napil a zachrčel: »To ten student nebo co, potvora.«

»Tak, Štěrba je již u ní?« pomyslil si Pavel. »Brzo.«

Zadupaly boty, zatleskaly dlaně a kolísavý pohyb párů ustal. Tanečníci se rozproudili ke stolům. Do světnice se s nimi navalil horký vzduch, plný prachu a páchnoucího potu.

Štěrba neohlížeje se příliš, vedl tanečnici k svému stolu. Pavel se zarděl. »To tedy bude? Má se naposled bavit s jeho — eh nebude, a je.« I Bohuš přivedl svoji pihovitou, jen Hora se vrátil, netroufaje si cos podobného. Štěrba byl rozehřát, rozohněn, křičel jako na horách, jako vždy, když se mu vzbouřila krev. »Pivo a sladkou kořalku, Ančko, rozumíte? A honem!« Řehtal se zběsile, usazoval upejpavou dělnici a potají mrskl okem po Bohušově, jež se k němu tulila jako dávná známá; na soka ani nepohlédl, ač mu právě hodně vyzývavě zaznělo z protějšího kouta: »Já mu žebra zpřerážím.« Řehtal se ještě hlučněji a ještě důtklivěji nutil děvče do pití.

»A co ty, Pavle? Hora se už osmělil a ty tu skysneš? To je takový mládeneček«, vysvětloval sousedce, »bojí se děvčat, hahaha.«

Pavel se rděl, když se mu smála do očí. Myslil, že musí o něm něco říci jako prve o Štěrbovi, když si jeho knírků všimla. Ale neříkala. Odvrátil se, aby se zdál lhostejným. S Horou nebylo řeči; spocen pil a pil a vytrvale se ohlížel po tučné grisetě. Díval se tedy na Bohuše, jemuž začaly požloutlé tváře prokvétat, a jenž byl zrovna zabořen do pihovaté. Objal ji v pasu, pod stolem v klíně jí prsty přebíral a síptivě mluvil; o čem, nebylo rozumět. »Zda-li pak poeticky?« napadlo Pavlovi.

A již zase zažalostnila harmonika strašným akkordem. Všichni odešli, i Hora s grisetou, která si naň kývla, a za ním se vyhrnuli i oba hoši sousedé, jimž z toho bylo do smíchu. I Pavel si stoupl do dveří a zadíval se do chumle. Zprvu nerozeznával nikoho, do očí mu padalo vášnivé otáčení hlav, jež všecky v žlutavém světle a zdviženém prachu podivně zahořívaly a působily mu lehkou závrať; zdálo se mu, že se vzdalují a menší na jakési nakloněné ploše a pak se naň rychle řítí, že až ruce zvednul, aby je odrazil. Udiven sám sebou sebral vůli a zadíval se znovu. Viděl nyní určitěji smyslně rozzářené oči a smyslnou touhu v každém tanečním pohybu, jenž se nezdál mít jiného účele, než aby těla těsněji k sobě přilnula. Viděl Štěrbu i Vrátného, slepé pro okolí, strkající se sem a tam v nepružném kroku, viděl i Horu, jímž griseta točila. Když stanuli, zalezl do svého koutku a vytrvale vycházel ku dveřím zas a zas.

Horká nálada ve všech stoupala; tanec mnohých podobal se již jen víření na místě, v němž se splétaly nohy. Objevila se ještě druhá a třetí nalíčená tvář mezi prostě červenými. Jedna z nich stanula mezi dveřmi proti Pavlovi.

»Netančíte?«

Zvednutá prsa se ho dotýkala a nemohl uhnout. Vzpomněl na výlet, jak náhodou objal dívčí hruď, a odvrátil hlavu.

»Ani zavdat mi nedáte?« zakolébala se v kyčlích.

Mlčel. Griseta naň zlostně shlídla, ale neviděl toho.

»Hlupáčku!« uřízla rozmluvu a pohodila sukněmi v prudkém obratu.

Nebylo mu to ani příjemno, ani ošklivo. Civěl dál, až přišel Bohuš s vlasy do čela

slepenými, se rty, jež lapaly po dechu, nemohouce se sevřít.

»Kdes ji nechal?« ptal se.

»Stydí se, huriska moje, je ještě lehtivá.« Dopadl na židli, schýlil hlavu a usmíval se rozechvělými rty a nehybnýma očima.

»Měl bych ji vyhledat a opít trochu, to přejde.« Chytil sklenici, ale nevstal, sám dopil a zavolal po novém.

»Říkám ti, Pavle, drž se osamělých, jsou nejvděčnější. Ostatně jsi hlupák. Sedíš tu, no pij, snad to na tebe přijde v opici. Začátek je těžký, říká kterýsi básník, také hlupák jako ty.«

Mluvil nedívaje se naň, pak vstal a ze široka dokročil ke dveřím. »To pivo!« křikl sípavě a lehnul na veřej. »Není tam«, pravil, vraceje se se sklenicí. »Také tak; někdo pít musí, ergo zbývám já.«

»Kde je Štěrba?« otázal se Pavel, neposlouchaje řečí, jichž vazba se rozplývala.

»Neviděl jsem ho, hehehe.«

Podíval se naň tázavě, ale Bohuš zase shrben hleděl do země.

Hoši sousedé smáli se krevnatému naproti, jak pokyvoval hlavou a nesrozumitelně breptal opuštěnému galánovi. Ten se náhle zdvihnul a zalomcoval jím: »Já ho přece zbiju«, křičel.

Ramenáč vypoulil naň nechápavě oči a breptal. Za to hoši se přihrnuli ke stolu a jiní za nimi.

»Žebra mu zpřerážím. Co sem leze? Patří sem? A udám ho, však se dozvím, kde«, řádil vzkypělý.

Bohuš oživnul. Naslouchal a úzkostněl. »Podej klobouk«, šeptal, »všecky, tak, a hleď se vytratit; až po mně.« Plíživě obešel skupinou, zaujatou řečným vztekem. Pavel ho následoval a rychle platil v předu. Slyšel ještě zřetelně ze světnice: »Tam seděli v koutě, a vida, jsou pryč; čistí studenti. Pojďte na ně!« Pak byl již venku, kde ho Bohuš čekal. Za chvíli vyrazil odněkud z průjezdu Štěrba a pohansky klnul. Podali mu klobouk.

»Kde je Hora?«

Nikdo o něm nevěděl.

»Myslím si ho odvedla ta tlustá«, připadlo Bohušovi. »Mělo by se mu dát vědět.«

»Chceš-li, zkus, počkám.«

»A kdes, prosím tě — «

»Oslovstvo!« proklínal Štěrba. »Nic nebylo, nic! Pít, tancovat, co s tím? Ještě snad později, a tu máš; najednou křik a konec. Svinstvo.«

Pavlovi bylo hnusno, když cítil čišet ze sebe i z nich kyselý dým, když vzpomněl, jak trčel v takovém ovzduší celé hodiny. Proč jen Hora nejde, aby mohli domů, do čistých peřin, po jejichž drsném studeném dotyku toužil?

Konečně i Hora se objevil, vyběhl ze dveří, za ním ještě kdosi až na schody.

»Jste to vy? Dejte klobouk.«

Nemluvil víc, ohlédl se a rychlým krokem se vzdaloval. Tvář jeho byla zanícena, vpadlé oči se určitě od ní rýsovaly zelenavým kruhem. Teprve za rohem se zeptal: »Co jste tam vyvedli?«

Štěrba se zuřivě rozesmál a Vrátný blabolil: »Byls v šestém nebi, buď rád, že tě vyhnali. Hehe, v šestém, Štěrba v třetím a také musel jíti. Říkám vám, chlapci, držte se těch, co sedávají samy, jsou nejvděčnější, a nikdo pro ně nesakruje. Já byl v sedmém, hehe — ale také jsem šel; no aspoň sám«.

Svěží vzduch účinkoval naň mámivě; šel nejistě, rukama rozhazoval a přichycoval se Pavla.

Tak šli. Štěrba proklínal pustěji a pustěji, Hora zmlknul a plouhal se podle zdi; rty se mu lepily a z nozder nemohl vydýchat vzpomínku protivné voňavky. Odtrhl se u nádražního podjezdu.

»Kam lezeš?« okřikl ho Štěrba. »Sem pojď.«

Ale on jako by se bál, že půjdou za ním, rozběhl se a za chvilku zmizel.

»Stydí se, chlapeček«, škytnul Bohuš. »Nechej ho, však zkrotne, podruhé už neuteče. A pojďme za ním, kam polezeme do města?«

»Naposled domů, ne? Teď, když jsem se podráždil. Musím, pojít musím, a proto půjdem.«

»Kamaráde — mám dost — nejdu.«

»Rojara musíme zavést, pojď.«

Pavel se vzepřel: »Nikam nepůjdu. Pojď raději domů, Jaro.«

Snad vycítil z jeho hlasu soustrasť; rozvztekliI se.

»Dobytek jste! Půjdete, chci mít společnost, abych pošel vesele.«

Chytil Bohuše a vlekl ho s sebou.

»No, neroztrhni mě, na dvě strany nemohu«, zachytil se Pavla. »A ostatně, co můžem za to, že ses jen podráždil? Společnost jsi měl. Jdu domů, pojď, Pavlušo, a víš, nezlob se, mám trochu slabé nohy, to je v našem rodě dědičné. Veď mě.«

»Tak nejdete?« utrhl se Štěrba.

»Ne, pojď raděj domů, Jaro.«

Zaklnul a zmizel v podjezdu. Pavel vlekl Bohuše, jehož kymácivý krok těžko mu stačoval. Chtělo se mu škubnout jím surově, když se zachytil svítilny a zmateně do ní hovořil, pak zase mu ho bylo líto, obchytil ho v ramenou a nesl ho takřka, vnímaje podivně ostře jeho blabolení.

»Dobře, žes nešel se Štěrbou, bylo by tě škoda. Je to tam sice měkčí, ale nám je to celkem jedno, to je jejich, ženská otázka. Hora je hlupák. Ty sice také, ale máš dobře, máš dobře, Pavlušo, nic po všem. Chceš pojít? No tak vidíš. Máš plíce, já ne, a to je velký rozdíl; ty budeš nesmrtelný, a když ne, budeš alespoň dlouho živ, a já — jsem sice dávno již nesmrtelný, ale pojdu, plíce nemám, to po někom z dřívějšího pokolení; čert ho vzal, také mně nemusel lézt do cesty. A Hora je osel, protože také má plíce a ožení se; co tam lezl? No, nehněvej se, Pavlušo. Co na tom, pojdu-li dnes nebo zítra; musím to někdy popohnat a užít trochu. Sice mě bude zítra bolet hlava, ale to je zítra, dnes jsem byl v sedmém; říkám ti, drž se těch, co sedávají samy — a ostatně kopni mě, hoď mě tamhle do křoví; nač se se mnou vláčíš? Ta chudáček, také tam nemusela lézt.«

Hlava mu bezvládně poklesla na prsa.

»Kdy budem doma?« zachraptěl a rozhlédl se; a najednou rozhodil rukou a patheticky zadeklamoval:

In allen Gipfeln ist Ruh,
Über den Wipfeln spürest du
kaum einen Hauch.
Wer reitet durch Nacht und Wind?
Es ist der Vater mit seinem Kind.

Němčina je dobrá věc. Pamatuj si; když potkáš policajta v noci, mluv německy. Předně ti zasalutuje, a potom, je to vlastenecké, budou vědět, že jen Němci lumpují. Že to nebyl policajt? To je jedno; člověk jako člověk; přece je kus národní cti zachováno. Není nad jistotu. Klassikové jsou v noci nejlepší.. Má to nobl zvuk, když spustíš Goetha. Možná, že to napsal trochu jinak, po tom mně nic není, protože jsem také básník a smím dělat, co chci. Vrchlický je překládá, já je předělávám. Umím také celé jedno provolání: Arbeiter! — ale to si nechávám pro zvláštní příležitosti. Posloucháš? Pavloušku, kde to jsme? Aha, tu je u nás. Nejde nějaký profesor? Víš, oni jsou také lumpi, to člověka nejvíc zaráží, protože nikdy není jist, nenajde-li někde — no tobě se to nestane. Měl jsem z tebe radost, víš; zítra ti možná nadám, ale nevěř, dnes mluvím vážně, jsem náležitě spit. Hora je hlupák a zítra se ti také vysměje, i nos zdvihne pýchou. Plivni naň!«

Stanuli u vrat. Pavel chtěl odejít, ale Bohuš ho zadržel.

»Počkej, kamaráde, někde mám klíč, hledej; snad jsem ho neztratil; aha, tu je. Otevři a zaveď ke dveřím, spadl bych; víš ty dědičné nohy. Klíč si nech, však nás neokradeš — a nechoď, máš plíce; plivni — ale ještě jeden schod, tak, nespadni.«

Ještě něco převracel v ústech, ale Pavel již neslyšel.

* * *

Štěrba a Vrátný se neobjevili ve škole a nedali o sobě vědět, ačkoliv přicházeli vždy, když pohýřili, aby nebylo podezření.

Po několika dnech volal ředitel Pavla; ptal se ho, neví-li o Štěrbovi. Zalekl se. Bylo snad známo, že —? Ne, neví nic, zapřel. Ředitel naň shlédl přes brejle ne přísně, ale zvídavě; neví-li prý o jeho nemoci, a po chvíli dodal: o ošklivé nemoci. Domácí prý něco donesla. Ne, o tom naprosto nevěděl, ale když vyšel, teprve mu udeřila slova v lebku krutou svou váhou. Nepocítil k němu odporu ani pohrdání, o něm vůbec neuvažoval, ale slova ředitelova zapadla v něm do žíznivé prázdnoty, jež se jich chopila jako čehosi určitého, co může přinést rozřešení a světlo.

Tedy je nemocen. Tvrdý trest. Kdo trestal? Uvažoval onen kdosi také o druhé bytosti v něm, kterou utlačoval, a která nicméně byla v něm tak citlivě lidská, že zasloužila spíš pozvednutí a očisty? To nebyl Bůh.

Nejasnilo se v něm, jen dým se zvednul a zacláněl obzory.

Dýmy ještě zhoustly, když přicházeli profesoři do třídy s poznámkami. Třídní s kazatelským svraštěním čela mluvil o ničení mladého života, o zlu, jímž se zdá mládež příliš prosáklá, ale o němž nechce mluvit, protože je mu stydno. Katecheta horlil na určité adressy. — Štěrbův případ, případ mnohých jiných — zabodnul oči v celou třídu — nedostatek pravé víry a zbožnosti, jenž nutně vede ke zlu. Tu smilstvo, jinde vraždění; stejné zločiny, stejně duši i tělo ničící. Ale Bůh po zásluze trestá. Štěrbův případ by mohl otevřít oči, být odstrašujícím příkladem, jeť odplata boží na něm

zřejma ve své spravedlnosti. Ovšem těžko doufat v úrodnou půdu mladých duší; nevzchází v nich již dobro, rodí jen pýř a plevel, je nakažena neporozuměním vědě, jež bohužel i na důležitých místech dochází zastání. Vzdává se laskavého vysvětlování, protože vidí marnost lásky. Případy se množí. Ale Bůh nebude milosrdný, až bude míra dovršena.

Pavel chtěl odpovědět týmže tvrdým tonem: Je vina, ale jsou i okolnosti. Lidé jich neznají, Bůh však vidí a netrestá, nýbrž pozvedá. Sic by ho nebylo.

Pak přišel Vrátný. Zachvěl se, když spatřil jeho zpopelavělou tvář, příliš vpadlou, aby nevyvolávala dojem živoucí lebky. A Bohuš se usmíval jak jindy ironicky, jen že vráska ke rtům zlouběla a ztrpčila smích. Všimnul si Pavlova postrašeného a litujícího pohledu. Hodil hlavou a šlehl po něm již z daleka bývalým tonem: »Proč's nedonesl klíč? Nosíš ho na srdci?«

»Co ti bylo?« odpověděl a podával mu ruku, což v třídě nebývalo zvykem.

Rozesmál se siplavě, a v kalných očích mu nejistě zasvítilo.

»Myslíš, že mne sobota zabila?«

»Slyšels o Štěrbovi?«

»Vím; co na tom; dobře mu tak, mohl žít líp. Ale víš ty co nového? Děd s matčiny strany je to, dědek.«

»A co?«

»Nepamatuješ? Byls střízliv, a mně to i tak utkvělo v hlavě hřebíkem; nestřásl jsem se toho, až jsem napsal domů.«

»Ale co, co?«

»Inu plíce. Vykašlal prý duši. Já teprv trochu špinavé krve; mizerie; ani pořádné chuti a hustoty nemá, vodička.«

Pavel utkvěl na popelavé tváři, jež opřena o pěst ležela nad zeleným stolem.

»Ani jsem ho neznal, dědka, a podědil jsem. Rád bych věděl, psal-li také špatné verše jako já. Čert ho vzal: aspoň jich netiskl, ale já — co ti mně nevlezlo do hlavy, poslyš. Píši epos, zvířecí epos, řekněme, aby to bylo oškatulkováno.«

Pavel mlčel.

»Co se nejdeš oběsit?«

Pavlův pohled byl tak vážný, že ho podráždil.

»Ty epos nedělej, hošíčku! Napsal bys romantické, a po těch jakživo nic nebylo a není. Zvířecí píšu, protože jeho hrdinou jsem sám. Proto jsem nechodil do školy. Co z ní mám? Skapnu, a tak jsem se od-hodlal, že otrávím svým posledním dílem kus světa, aspoň dva tři redaktory, aby věděli, jak chutná smrt, které si nezasloužili.'

»Co tu tedy chceš?«

»Vyspat se jdu trochu; doma už jaksi nemohu; věřím v Hořavu. A potom se mně stýskalo po tobě; nešels, co jsem měl dělat?

»Eh plácáš. Směješ se a pláčeš najednou.«

Bohuš se ušklíbl, ale najednou vztáhl ruce po jeho ramenu, sevřel jej slabými prsty a zatřásl jím.

»Dobře, Pavlušo; říkám, že můžeš být nesmrtelný, anebo aspoň dlouho živ, ale já? Vodička, ne krev, to je to. Ani plakat ani smát se nestačím, co se mnou?«

Obrátil se k němu zády, stahuje manšety, jež zbytečně hluboko ukazovaly vyhublé, tenké paže.

Pavel byl pln jeho ironisované a zakrývané bolesti. Smrt tak blízko, a přec touha po daleké budoucnosti — vědomý zánik a odbojná práce pro vznik, to zironisovat větou o nestatečnosti — oh, kolik to bídy v jediném člověku, kolik to úžasu. A on chodí, ba jde mezi ně, zdravé lidi, kteří lhostejně tyjí ze svého bezpečí a shlížejí naň buď útrpně či odvracejí se. Teskno.

»A co Štěrba? Teď by snad bylo možno nahlédnout v něj hlouběji, trpí. — Rozešel se po škole přímo k němu. Nenašel ho. »Zmizel předevčírem,« pravila domácí, »dnes přijel starý pán pro tu švadlenku. Dolekal se, protože doma také prý není.«

Vyběhl bezděky k Josefovu, myslil, že tam najde jej i ji. — »Zmizel tedy, domů nešel; ovšem, nemohl, ale co? Zabil se? Je-li pravda, čeho se dohaduje, nezbývá mu jiného, ani jí, protože tak žít je nemožno.« Otřásl se představou smrti.

Ze známého mu domu vyšel starý pán, Štěrbův otec. Chtěl k němu zeptat se, něco vysvětlit, ač nevědě sám co, ale promluvit nějaké slovo, jež by dalo pochopení a odpuštění; i zvědět chtěl, co by odsunulo smrt z jeho myšlenek. Ale pozdravil a starý pán si ho nevšimnul, tak že upadl do rozpaků a netroufal si již. »Je jistě zle« — myslil.

Tesknil. Zmínil se o tom Bohušovi, ale došel smíchu. Zabit se? Ona prý by dovedla, ale zatím je u tety. Štěrba? Nesmysl.

Den na to zmizel i Bohuš; odstěhoval se k rodičům, nedav nikomu z přátel vědět, ani jemu. O Štěrbovi pak oznámil třídní,

že otec ohlásil jeho vystoupení právě včas, aby ho uchránil horších věcí.

Pavlovi se vrátily příkřeji ještě otázky, jež ho znepokojovaly. »Je trestem bolesť Bohušova? Zač? Nevztahuje se přece k jeho životu, byla mu vmetnuta do hrudi a do duše, hnala jej k zoufalým odbojům a resignacím, vrodila mu život, za nějž nemůže být tedy trestu. Není-li trestem, proč tedy trpí tak příliš? Mohl laskavý Bůh vložit tvrdou pěsť na život, jejž stvořil? Ne, stokrát ne. Láska nemůže vraždit bezprávně, láska vůbec nemůže vraždit. Ale pak neřídí život.

Zarazil se.

»A kdo jsi ty, můj Bože? Nemožno, a přece zas — oh, dej mi jasno!«

Zděsil se sama sebe. Tak nikdy nestanul proti tomu, jejž miloval. A myšlenky jej znovu sváděly v mučivý závěr, jemuž se bránil. Samo se naň vrhalo slovo, příšera beztvárná, jíž se nemohl chopit, aby ji ubil, jež se v něm bezohledně ryla. Rozrušovaly jej zápasy, uplývala jimi krev jeho sil; umdléval.

Okolí v něm stupňovalo depressi. Hora mu nestačoval svou prostou lhostejností k tajemnému, i nebylo nikoho, ke komu by mohl důvěrněji přilnout, s kým by mohl získat jistotu vítěznou nebo ničící. Sedal apatický k třídnímu ruchu, nevlídný k práci. I vzrušil-li se někdy příliš silným dojmem, byl bezkrevný, bez švihu a své prudkosti.

Odhodlal se k dopisu Bohušovi. Bylo to v pošmourném listopadovém mrholení dlouho již trvajícím; snad proto dovedl říci aspoň něco ze svých teskných záhad, ač se bál o nich psat, nemaje pro ně dosti výrazů.

Místo odpovědi dostal po čtyřech dnech dva potištěné listy, vytržené bůhví odkud, sestavené bůhví kým; Schoppenhauerových aforismů řadu s věnováním: »To si nech.«

Četl je se zvláštním vzrušením, jako by se v nich dotýkal samé duše Bohušovy. Byla tam jistě, poslalť je v odpověď snad jako zpověď svého přesvědčení; snad říkají ty listy vše, co mohl přinésti dlouhý rozhovor, snad i odpovídají na otázky nevyslovené, jež tkvěly hluboce v jeho tesknění, dávajíce nový timbr zvukům všedních vět. Četl proto se vzrušením, jež vtiskovalo každé slovo hloub, než může prosté chápání, a dávalo mu tajemný smysl odpovědi.

Čím dále pročítal, tím bolestněji hořknulo mu nitro, že i jinou duší mohla zmítat útrapa poznávání. Taková těžkost se ho zmocňovala, že nebyl s to, aby dočetl, že odhazoval aforismy, odbíhal, aby odstrčil od sebe hrůzu jistoty, které nechtěl, které se vzpíral.

Ale konečně se vzbouřil proti sobě.

»Slabosť je to, Pavle, ne hloupost. Slabosť! Co ti bránilo, abys se nerozhodnul? Vracíš se stále týmiž slovy sražen: Buď řídí Bůh náš život, pak není bohem lásky — nebo ho není a je cos jiného, náhoda, osud či co — ale buď anebo!«

»Chci mít pravdu a jistotu, sic zhynu!«

»Či jsem slep?«

»Ne, zdráv jsem, vidím dobře bolesti a utrpení, křivdy a nemohu se vzdát svého poznání, nemohu. Ah co — sílu, Pavle, sílu? Boha bez lásky nemohu přijat.«

»A není ho tedy.«

»Není Boha.« —

Byl hotov. Na čas ovšem, schvátilať ho bolesť ze ztráty, tak intensivní, že se chvílemi kál již z popření. Říkal si: Není-li Boha, co tedy je? Čemu budu žít? Bude prázdno a nic se nezmění, nic se nezlepší, jen prázdno bude.

Když však se mu vrátila síla, vrátil se k popření.

»Je-li již prázdno v duši, nuž ať se zbavím aspoň jednoho předsudku, neboť chci hledat dál. Chci-li jít, musím bezohledně odhodit vše, co mi překáží.

»Tedy není Boha. Aspoň mu nemohu vyčítat zlo, chápu, že může být křivda v životě, že otec, Závodský, Štěrba a Jožka mohli dojít, kam došli, že Bohuš —«

»Ano, Bohuš umře. Kdyby byla láska zákonem, musel by žít, ale není jí, tak zemře Bohuš.

Rozlítosnil se. »Hle, co musí být, není-li ho, je-li vládcem ono neznámé, tvrdé a bezohledné. — Co je to?«

Téhož dne vrazil k němu Hora.

»Bohuš je mrtev!«

Zůstal nepohnut a nevida Hory před sebou, zdál se číst něco před sebou zšířenýma očima. »Mrtev? Souvisí to s dneškem?« Sklonil hlavu a neslyšel, co Frantík vykládal; hrál si bezúčelně prsty. Náhle se protrhl. Byl na něco zvědav, myslil, že něco musí vědět, ač nevěděl jasně co.

»Kdo ti to řekl?«

»Starý Vrátný byl právě u mne. Čekali prý to již dni.«

»Otec? Tedy opravdu zemřel.«

»Prosil, abychom přijeli celá třída; můžeme-li prý něco zazpívat; rád by mu udělal pěkný pohřeb.«

»Jak umíral, nevíš?«

»Neptal jsem se. Chudák. Jak by umíral; jistě nerad; no uhnal si to. Štěrba něco vydrží, ale on? — Tak co uděláme?«

»Víc neříkal? Přece musel něco vykládat.«

Byl netrpěliv, ale Hora ho nechápal. Nevěděl nic, jen o pohřbu vykládal a o tom, že bude třeba jet. Dovolenou dostanou a pojedou, protože Bohuš, básník třídy, si toho zaslouží. S tím odešel.

Pavel se nehýbal.

»Tedy zemřel. Dnes v noci. Ví již; ví, co týrá živoucí; má jistotu — ač-li — má? Ni záchvěvem nedal znát svůj odchod a zničení. Proč nepřišel říci doslov svému odkazu?«

Bezpočtukrát sáhl po aforismech a odhodil je po prvé řádce. Nesnesl jejich slov, jež měla snad ode dneška nový smysl, kterého netušil, nemaje v sobě struny soucítění, oné jedině poctivě vykládající. Bohuš nepřišel napjat ji, strhal svou souvislost s ním i se svým odkazem.

Byl vzrušen a toužil spatřit mrtvého, číst v jeho tváři poslední slovo. Vášnivě toužil, aby již byl zítřek, kdy pojedou. Neusínal, blouznil horečně, napínaje citivost do krajnosti, aby mohl zachytit Bohušův sled, kdy snad přišel dopovědět své záhady. Však mlčelo vše, nitro se nerozechvělo než neklidnými úzkostmi, jež nepravily ničeho. Pozdě sklesl v tupý sen, z něhož jej brzo vytrhli, aby se chystal.

Hlava mu hořela, byl mdlý a zimomřivě se ochvěl dotykem studeného tmavého rána. Na nádraží našel již všecky; byli všedně rozčileni starostmi o lístky, o počasí, o návrat, nikdo slovem nezavadil o cíl, o mrtvého, za nímž jeli. Ani třídní, který je provázel.

Ve vlaku se rozvolnili odloučeni od davu, sblíženi v teplém, nevydýchaném posud voze. Kdosi vzpomněl Bohuše. Přelétlo několik frásí ostýchavě namířených mimo profesora v neurčito, ale ten usmívaje se nezvykle otcovsky, s vlídným, přehlíživým porozuměním se vmísil do řeči. Pavlovi se chtělo vykládat, mnoho povědět o něm, protože při úsměvu třídního pocítil v sobě plnost minulosti s Bohušem vyžité, ale než vyslovil prvou větu, pokýval profesor hlavou: »Tak, tak. Nadaný, ale zahubil se nerozumem mládí.« Pavel znepřátelštěl. »Proč to řekl? a v jaké souvislosti? Vždyť není pravda, nač jej tedy soudí mládím, hlupák.« Chtěl mu hlupáka metnout v tvář; tak bezuzdně se mu toho zachtělo, že se musel odvrátit k oknu a násilně upjat k světlům, jež z oken se slabě rýsovala na hrázi právě míjené. »Vida, nerozum mládí! Jak pěkně se to řekne, zejména jim mladým v tvář; má to tolik morálky v sobě a musí působit ve chvíli, kdy příklad před očima. Hlupák! Hlupák!«

Nechtěl poslouchat, ale nebylo možno; drala se mu v sluch slova protivná všednosti, jež se konečně i rozesmála, jako by jeli na svatbu. Byli opravdu tak dětmi, že mohli vpadat z krajnosti do krajnosti bez přechodu? Či zastírali v sobě, co jim nebylo dost mužné, a v čem se neuměli volně pohybovat!

Venku zatím mdlely světlé skvrny vlakem vrhané na nerovnou půdu. Šeřilo se těžce. Mlhy kryly východ a vyploužily se vysoko, propouštějíce jen bledé světlo příštího dne na modrou oblohu. Snad vstalo již slunko, nebylo ho však posud vidět. Teprve když vyskočili a octli se za nádražím v polích, dmutím půdy lehce zprohýbaných, vdechli jistotu zimavě slunečného a větrného dne.

Zakřikl jejich úsměvy. Šli tiši holou, nízkou silniční alejí a sbírali smutek opuštěných lad do očí a rtů. Nikoho nepotkávali; jako vymřelo bylo kol, jen dvě tři dědiny dýmaly v dohledu.

I jejich cíl byla taková odlehlá ves, ale uviděli ji, až se přehoupli přes val táhlého pahorku. Tehdy ztichli zcela a zvolňovali krok, aby prodloužili o chvíli samotu.

Dědina se pobouřila jejich příchodem. Pavla urážela nesourodost dvou zástupů; bylo mu směšno jejich černé procesí s úřední vážností ve tváři a nesnesitelno zevlounské civění lhostejných. Proč necítí smutek smrti, když šla jejich stěnami? Ti jeho — byl sice Bohuš z nich, ale umíral daleko, nuž jsou povinně smutni, ale zde se řešila nejhroznější otázka; proč jsou tak tupí?

Před hostinec vyšel člověk černě oděný, se zarudlou trudovitou tváří a vítal je. — »To že je otec? Ano, je hostinský.« Zůstal schválně poslední, aby se oddálil od něho, jenž neměl s Bohušem tak naprosto nic společného. Prošli prázdnou šenkovnou do bytu, kde v poslední světnici již někteří stanuli. Přes jejich hlavy vanul ven puch hromniček a hniloby.

Otec mluvil v pokoji, z čehož zaslechl jen několik slov o hrůze Bohušova umírání. »Dlouho to trvalo, již hnil uvnitř a svíjel se, než přišel konec. Neměl horečky, věděl, říkal to, bránil se, nechtěl ještě umřít, ani v poslední noc.« — Plakal. Zástup se nervosně otřásl. Prvý se vytrhl profesor a vyšel, strhuje ostatní za sebou. Vzdychli uvolněni, když vyvázli.

Pavel byl poslední v malém hloučku, který vešel k mrtvole. Neviděl ji, jen intensivněji ucítil směs borové vůně, dýmu a hniloby. Díval se na bílé stěny, promodrávající jemnými žilkami jak pleť bezkrevných, ověšené vyrudlými pouťovými obrázky, kol nichž schly věnečky. Díval se na nízké okno, jímž padalo slunko do jizby, díval se na staromodní nábytek a nemyslil. Vířilo mu v hlavě Bohušovo jméno, jež bylo s každým předmětem zde slito.

»Bohuš, Bohuš,« říkal si a přeslechl, přehlédl odchod všech. Osaměl. Zvolna a bázlivě nížil pohled od bílého stropu k prostému katafalku. Zděsil se, když ho došel; nebyl jiného schopen než překvapení. Ssinalá bezmasá lebka s černými důlky, se stíny v lících, vysedlým širokým čelem a ostrou bradou, nad níž se černala skřivená, pootevřená ústa; suchý tvrdý vlas ježil se řídce z voskové kůže, ruce byly násilně spjaty na hrudi; byly malé jako dětské. To — to byl Bohuš? Hledal duši v rysech. Nezůstala; bolesť je strhala a vyhlodala, zdeformovala i celou konturu hlavy vypuklým čelem.

»Křičel, nechtěl, bránil se i v poslední ještě noc«. Ano, zoufalý odboj byl zlomen v bolestných jeho rtech. Nechtěl a věděl, že půjde, že není vyváznutí. Proč, oh proč musel tak trpět? Proč musel jít on, který prohlédal hloub, než mohli ostatní? Kdo ho vyrval? Proč? Což mohl za dědovu bídu, že ji tak draze splácel? Je něco krutého, drtivého, nemilosrdného; zde nebylo lásky ani spravedlnosti!

Stál dlouho nad mrtvolou. Byl rozvrácen. Všecky rány minulých bolestí se zjitřily, vše v něm zpřítomnělo; davy záhad, pochyb, zoufání draly se s drásavou rychlostí jeho vědomím, a do všeho vbíjely se nové útrapy: hořká lítosť nad zánikem člověka a soucit s něčím minulým.

»Není boha«, řekl si mechanicky.

Slyšel se a pochopil, že těmi slovy s ním skončil, ale nelitoval, naopak, vztek v něm vyvřel a znovu mu ze rtů vynutil zlostné: »Není Boha! Bloudil jsem. Tys, Bohuši, odešel; víš, co je?«

Sklonil se nad rakví, ssál ostrý dech rozkladu a chtěl číst z mrtvých rysů odpověď. Omamoval ho již mrtvolný puch, ale čekal. Dotknul se hrbolatého studeného čela, bezbarvých tenkých rtů, zda se nezachvějí odpovědí, zvednul oční víčka, ale couvnul před prázdným pohledem. Nebylo nic. Ani na okamžik se v něm nepohnulo tušení. Mrtvo bylo v něm jako v Bohušovi.

»Což není nic? Nic?!«

Hora ho vyrušil: »Nepůjdeš ještě?«

Dotkl se kostnaté ruky, ohlédl se na hlavu a všimnul si, že pleť zůstala i v smrti pihovita, jak bývala, ale to jen mimoděk přešlo očima a zapadlo.

Když vyšel před dům do vlhce chladného jasu, plného polní vůně, zatočila se mu hlava, že se musel zachytit, aby neklesl.

»Co je ti?« ptal se Hora starostlivě. »Jsi všecek požloutlý.«

Rozkašlal se, nemoha popadnout dechu.

»To jen tak, pojď někam ven, přejde to.«

»Zpívat nepůjdeš?«

»Proč?« otázal se mechanicky.

»Zkouška na pohřeb.«

Rozhlédl se cize a neodpověděl. Hora odskočil do školy, že řekne a vrátí se, ale když vyšel, Pavla již nebylo. Zmizel.

Zatoulal se za ves, hledaje samotu a vyhýbaje se chodcům na meze a chodníčky. Nemyslil mnoho. Nebylo třeba, protože bylo konečně vše jisto.

Chodil hnědými poli poblíž dědiny, nemoha se odtrhnout; kroužil a naslouchal, zda se tam pohne život.

Hlas zvonů vyrazil z věže; křaplavý a disharmonický rozcházel se v mlčící okruh. Pohřeb vycházel.

Chtěl ještě jednou k rakvi, k poslednímu sblížení; ale do hlasu zvonů vpletly se útržky zpěvu, a s nimi vyvinul se z domků průvod, bíle rochety, svíce, všecka obřadnosť bohu určená.

»Není Boha!« křikl vzrušen. »Není ho, nevěřil v něj, proč ho týráte? Není ho, ničeho není!«

Odvrátil se, ale zase ho přivolalo němé tělo, vzdavší se bez odporu zpěvům i žehnáním. Sledoval, jak se blíží hřbitovu, zdálo se mu, se proniká zdí i davem, vidí klesat rakev do země a slyší prvé hroudy dunět; ještě zpěv se ho dotkl, pak již nevnímal ničeho.

Schvátilo ho umdlení; roztřásl se zimou.

»Co teď?« ptal se, nemysle na odpověď, a mechanicky se obrátil k silnici, jež jej přivedla. Došel nádraží, nevšimnuv si, že právě včas, usednul a při prvém trhnutí vlaku spustil hlavu v usínání na prsa.

Bylo v něm rozhodnuto a skončeno vše, nebylo nad čím myslit, a tak se ho ani vnějšek již nedotýkal svým plynutím. Přijal vše jako samozřejmé, jak náhodné vsednutí, tak násilné probuzení a osamělý návrat domů. Když se ho tam ptali, proč se tak brzo vrací, podivil se. — Co tam měl dělat? Vždyť bylo skončeno vše.

– –

Episoda života: hošíček jím stoupal dál.

LADISLAV QUIS.

JAN NERUDA.

(Dokončení.)

VIII.

Zbývá nám ještě přehled kritické činnosti Nerudovy v oboru výtvarných umění. Aby nebylo snad omylu, podotýkám již zde, že Neruda nebyl odborným znalcem v přesném smyslu toho slova a že za takého ani nechtěl býti pokládán. Referoval a kritisoval prostě jako žurnalista, jemuž rubrika ta přidělena, protože tehda nebylo u nás ještě takých znalců malířství a sochařství z povolání, kteří by byli dovedli o věcech těch aspoň snesitelně po česku psáti, zvláště pak psáti způsobem i pro širší obecenstvo pochopitelným a zajímavým. Bylif jsme právě ve všem, zejména pak také v novinářství v prvních počátcích. A právě v té době počátků byl zde Neruda pravým mužem na pravém místě. Jeho básnicky naladěná a pro vše krásné, pro všeliké umění horující mysl, jeho důkladné všeobecné vzdělání esthetické, nabyté z největší části vlastním studiem, kteréž vzdělání pak i prakticky zdokonaloval návštěvami atelierů a studováním v cizozemských galeriích, zvláště v Pařížských, pak zběhlost v historii umění spojená s rozsáhlou znalostí současných umělců a jejich díla, nehledě již ani k mistrnosti jeho péra, činily Nerudu tehda přede všemi současníky povolaným k tomuto zpravodajství.

Avšak Neruda přinesl si k tomu ještě něco více. Tak jako literaturu, jako divadlo, chtěl míti rázovitě českým také umění, ať hudbu, ať umění výtvarná. A jest-li kde, bylo tehda právě zde třeba muže, který by dovedl pro tuto ideu bojovati, který by dovedl v domácích umělcích probuditi a roznítiti cit pro národnost a vésti je ke kýžené metě národního umění, neboť o to právě tehda se jednalo; to a nic jiného zatím bylo prvním cílem. A takým mužem právě Neruda byl.

Dříve než bude promluveno o této působnosti Nerudově, třeba se krátce ohlédnouti na stav tehdejšího výtvarného umění v Čechách. Ke konci let padesátých a na počátku šedesátých minulého století měli jsme sice již několik výborných českých umělců, z nichž buďtež zde uvedeni jen malíři Jaroslav Čermák, Josef a Quido Mánesové, Karel Svoboda, Antonín Dvořák, Kroupa, Navrátil a předčasně zemřelý Kosárek, pak sochař Levý, ale neměli jsme dosud českého umění. Měli jsme na Hradčanech v Šternbergském paláci, kde až do polovice let čtyřicátých m. st. bývalo České museum, galerii vlasteneckých přátel umění, která však neměla téměř obrazů českých umělců současných. Tatáž společnost vlasteneckých přátel umění vydržovala malířskou akademii, ale ředitely jejími byli až do té doby a ještě dlouho potom Němci neb cizinci a na ní učili tehda, tuším až na jediného Lhotu, jen němečtí profesoři. Tatáž společnost vlasteneckých přátel umění pořádala každoročně umělecké výstavy, zprvu v Klementinum, kde byla umístěna též malířská akademie, později na galeriích a ve vedlejších místnostech Žofinských sálů. Ale to byly výstavy, nebo lépe řečeno výroční trhy německého umění, zejména hojně ba téměř výhradně jsouce obesílány malíři Düsseldorfskými, Vídeňskými a Mnichovskými. Katalogy výstav těchto ba i veškeré nápisy, bývaly až hluboko do let sedmdesátých pouze německé. Jmenovaná společ-

nost, v níž vládla hlavně naše »vlastenecká« šlechta, stavěla sice pomníky, jako pomník císaře Františka, Karla IV. a maršálka Radeckého, ale objednávala je od umělců Němců. Výroční výstavy obsílali čeští umělci jen po skrovnu a bývala jim na nich vykazována zpravidla také nejskromnější místa. Čelní čeští umělci se jich z pravidla stranili. Nějaké jednoty českých umělců výtvarných, nějakého jejich střediska v době té nebylo; utrakvistický spolek, který se utvořil někdy v r. 1849, již dávno zanikl. Většina českých znamenitějších umělců dlela v cizině, neboť doma kynulo jim jen strádání. Veřejných prací tehda nebylo, leda v kostelích, a byly-li, povoláni k jejich provedení cizinci, zvláště Němci z říše. Monumentální budovy vyžadující umělecké výzdoby se vůbec nestavěly ani veřejné ani soukromné, leda opět tu a tam nějaký kostel neb kaple; vše ostatní jak s hora.

A v této pro české umění sterielní a jemu nepřátelské době, vystoupil Neruda r. 1861 jako referent o zmíněných výročních výstavách v prvním českém politickém listu po zlomení bachovského absolutismu, v Krásově »Času«. — Od zmíněného roku referoval Neruda o těchto výročních výstavách každoročně až do leta 1871, vyjímaje r. 1865 a válečný rok 1866, kteréhož výstavy nebylo. V prvním tomto desítiletí svého referentství, psal jen čtyřikráte také o jiných specielních výstavách a to r. 1863 o Lessingovu obrazu »Jan Hus před hranicí«, uspořádané Uměleckou Besedou, téhož roku o výstavě obrazů v Klementinum sprostředkované německým spolkem pro historické umění, r. 1865 o výstavě podobizen od Jar. Čermáka, roku 1870 konečně o Matejkově »Unii lubelské,« vystavené opět péčí »Umělecké Besedy« na radnici staroměstské.

V druhém desítiletí od r. 1871 do roku 1881 referoval Neruda o výroční výstavě žofínské jen v letech 1872, 1874, 1875, 1876, 1878 a 1879. Za to psal r. 1871, 1872, pak r. 1878 po třikráte o výstavách Umělecké besedy. Mimo to referoval roku 1871 o výstavě akvarelů a výkresů od ruky, r. 1878 o Matejkovu »Bathorim« a Brožíkově »Svaté Irií«, vystavené v Lehmannově stálé výstavě. Mimo to o novinkách ve výstavě této Neruda podával zprávu a úsudek ještě r. 1875 čtyřikráte, nejprve o Seifertovi a Ženíškovi, pak po druhé o prvních krajinách Chitussiho, pod záhlavím »Z uměleckých kruhů,« posléze též o Maxových obrazech »Kristus křísí dceru Jajrovu« a »Ahasver u mrtvoly dítěte«, pak r. 1876 o obrazech P. Maixnera, F. Ženíška, Šafařovice, Chitussiho a r. 1877 o Maxových pracích, pod záhlavím »Pašiové obrazy.« — Roku 1875 vypisuje Neruda pod záhlavím »Z pražské akademie«, jaké práce dorostu této školy spatřil při její návštěvě; zmiňuje se tam o sochařích Seelingovi a Maudrovi, o malířích E. Liškovi, Alšovi a Brožíkovi. — Téhož r. 1875 píše Neruda o prémii »Umělecké Besedy«, Manesových to illustracích k »Rukopisu Králövédvorskému; o jiné premii téhéž, reprodukci to Čermákovy »Hercegoviny« podává zprávu r. 1878. Před tím, ještě roku 1877 pojednal Neruda o Myslbekově pro Tábor určeném Žižkovi a r. 1879 o téhož náhrobku Švagrovských pro Roudnici [1]). Téhož roku referuje Neruda o výstavě konkurujících malířských prací pro Nár. divadlo a o výstavě obrazu Henrika Siemiradzkého »Živé pochodně« uspořádané opět Uměleckou Besedou v někdejším kostele sv. Karla Boromejského u české techniky. A k Národnímu divadlu, jehož tehda k dokončení dospívající stavba soustředila k sobě všeobecný zájem, vztahují se poslední dva referáty Nerudovy z oboru výtvarného umění, napsané r. 1880. Jest to zpráva o výstavě konkurujících návrhů pro oponu Národního divadla, pak referát o pamětním listu »Národ sobě,« zvláště však o illustracích v něm reprodukovaných.

To tedy nejstručnější náčrtek Nerudovy referentské činnosti, pokud se týkala výtvarného umění. Ale již z tohoto suchého nástinu viděti její rozsah, dále pak již z pouhého tohoto uvedení předmětů, o nichž Neruda psal, patrno, jak se na pohled pojednou počátkem let sedmdesátých m. stol. české umění rychle vyvinuje, jak přibývá hlavně přičiněním Umělecké Besedy ryze českých výstav, jak objevují se pak hlavně vlivem umělecké výzdoby Nár. divadla téměř jedním rázem nová jména, noví čeští umělci. Vždyť i do výročních výstav na Žofíně počal tehda již vnikati český proud tak, že roku 1879 mohl Neruda napsati, že výstava toho roku má signaturu slovanskou, neboť nejvíce vynikající obrazy byly tu jak vytýká Brožíkovo »Poselstvo Ladislava krále u Karla VII. krále francouzského« a ruského malíře Fedora Bronikova obr. »Dívka

[1]) Originál z Kararského mramoru jest nyní v pražském městském museum.

z vesnice Nemi u Říma«, pak »Křesťanské cvičení«, ovšem vedle jiných výborných obrazů českých umělců, jako Ženíška, Chitussiho, Tulky a mnoha jiných.

Jaký to rozdíl, vrátíme-li se k výstavě z roku 1861. Tehda Neruda, jak v referátu svém napsal, obmezil se na výtvory umělců našich, zůstavuje německým listům, aby promluvily o obrazech zaslaných z ciziny. Nepsal tedy o umění českém, nýbrž o umění v Čechách, totiž také o pracích krajanů německých. A ti čeští umělci, kteří výstavu obeslali[1]), byli počtem sice dosti četní, ale kromě Antonína Dvořáka, který vystavil tehda své známé »České posvícení«, neodlišoval se žádný z nich českým rázem od zastoupených tu cizozemců. Na to narážel také Neruda těmito opatrnými slovy: »Buď zvláštní poměry malířské naší akademie, o níž v brzku zvláště snad promluvíme v listu svém[2]), buď touha po všestrannějším vzdělání pudí často naše mladé akademiky, zvláště krajináře, aby se v Düsseldorfu, Mnichově atd. dle jiných mistrů německých vzdělávali. Obyčejně bývají již na akademii pražské také učitelé z Německa, — »Das gute liegt so nah!« — Nepoukazuji ani k těmto ani k Düsseldorfu co k nějaké rozhodné vadě; nechť se umělci naši řádně dle vzorů cizích zdokonalují, nechť celý svět procestují, každého skutečného mistra navštíví a od něho se přednostem učí, aby každý sobě obral, co umělecké osobnosti jeho nejvíce svědčí! Jednotlivé ty školy německé zapadají však znenáhla v svémraví, jež se často u učňů přemění na pitvoření, a scestí takové může mladým našim talentům záhubným se stát. V německých školách těch navykají se také krajináři obírati se s předměty nám dosti cizími. Malují často krajiny německé, jež nás taktéž často co krajiny málo zajímají. Jsme rovněž nasyceni bavorskými těmi krajinami, tím chiemským jezerem, těmi »almami« (německý název pro naše salaše) atd. Vidíme každoročně, že se němečtí malíři opakují, že se jim vděčných malebných předmětů z vlasti jejich již nedostává. A jaké to bohatství v našich slovanských krajích! Illustrované listy měly by na mnohá desítiletí látky dost a dost, malíři pro celé století předměty vždy nové. Sta rozkošných hradů, rozkošné břehy řek, pralesy, šumavská jezera, ručeje a jasna Karpat a malebných jejich výběžků, vše je nadmíru vděčné. Naši malíři skutečně také již znenáhla obrací se ku zdroji tomu a stávají se takto i do předmětů svých původnějšími«.

A jinde v tomtéž referátu[1]) napsal Neruda:

»Český život má pro umělce výtvorného jak pro všechny umělce vůbec, nevyčerpatelné poklady. Vesnické poměry naše nejsou zajisté ještě veskrz změněny a zmodernisovány, mají dosti původního do sebe, a jemnějších a lepších stránek je u našeho lidu alespoň právě tolik jako u každého jiného. Pokladův těch se dosud nikdo nedotekl, tím méně aby je byl vyčerpal; vyplývať z toho, že malíř genrových obrazů právě ještě tak široké pole má, jako malíř historický, jehož látky taktéž skoro ještě nedotknuty zůstaly. Prvější má ovšem dle poměru oboru svého pole mnohem širší; tím širší pak, zahrne-li i genre historický do toho. Nelze pochybovati, že se u nás lehko nová škola malířská, zakládající se právě na genru, rozvinouti může. Sil schopných máme alespoň již několik a pěkný počátek také již učiněn.

Nad jiné vyniká v tom ohledu náš Antonín Dvořák. Předměty své váží nejvíce z vesnického života. Kdybychom měli jej srovnat se spisovateli vesnických povídek, stál by vedle Boženy Němcové; máť tytéž zvláštnosti a přednosti . . . .«

Zdržel jsem se u tohoto referátu tak dlouho a uvedl z něho citáty, bych doložil své tvrzení, že i zde Neruda snažil se a horlil pro vznik českého umění národního, a že také zde byl ovládán toutéž myšlenkou, měl týž názor a cíl jako v literatuře a umění dramatickém. A právě na toto působení Nerudovo též v oboru výtvarných umění, která snad, když vystoupil pro tuto svou ideu, byly již nejdále, kladu hlavní, ba celou váhu. Proto nehodlám se obírati ani šíře ani do podrobna recensenskou a kritickou stránkou těchto referátů Nerudových, která tu dnes, kdy názory a náhledy se tak důkladně změnily, věru nepadá na váhu a mohla by snad zajímati více kultur-

[1]) Byli to: František Čermák, Antonín Lhota Karel Javůrek, Karel Svoboda, Čeněk Melka, Jan Popelík, Antonín Dvořák, Quido Manes, Antonín Gareis, Viktor Barvitius, Petr Maixner, Karel Purkyně, Bedřich Wachsmann, Bedřich Havránek, Kautský, Václav Kroupa, Bohuslav Kroupa, Leopold Stefan, Alois Bubák, Eduard Herold, Hugo, Uhlík, Adolf Chvála, Pošík (portretista) a sochař Ludvík Šimek. — [2]) Totiž v Krásově »Času«. Nestalo se to.

[1]) Čas č. 114, 116 a 119 z 12., 15. a 17. května r. 1861.

ního historika. V ní také neleží zásluha Nerudova, nýbrž především v jeho usilování o české umění.

Nemohou a nebudou nám tedy také nikdy vaditi Nerudovy názory o umění, odpovídající ostatně z plna své době. Nebude nám vaditi, že Neruda nazval na př. v uvedeném zde referátu o výstavě roku 1861 techniku Karla Purkyně »zhanbělým způsobem malování« a že napsal o známém obrazu Gustava Courbeta »Atelier«, který viděl r. 1873 na výstavě vídeňské: »Realismus, naturalismus, manýra, bizarerie — Gustav Courbet![1]« Také ostatní tehda ve Vídni vystavené obrazy Courbetovi se Nerudovi nezamlouvaly. A končí tedy článek: »Nepotěšen, mrzut odcházel jsem od milého mně Komunarda. — Je to velké dítě.«

A zase, jak pochopil Neruda umělce českého. Jak rozuměl Levému[2]) a kterak chápal velkého Josefa Manesa[3]). »Jsme právě teprv v jitru svém,« napsal Neruda v nekrologu Manesově. »Manes a Levý, jako by moudří cestovníci, vykonali pouť svou v prvních ranních hodinách — neumírá červánek již při prvním paprsku? Manes a Levý byli červánky slávy českého umění!« — A v nekrologu Meixnerovu[4]) praví: .... »On (Meixner) byl zcela naším, — zcela českým. Učil se sice rád a nikoli bez úspěchu od ciziny, ale snažil se vždycky zůstat svým, být tvůrcem zcela původním. Snad mu snaha ta v rozvoji jeho i dosti značně překážela, ale my tu snahu jeho musíme vysoko cenit právě dnes, kdy v umění českém směr nápodobovací se rozkladává do šíře až přílišné, snad ani ne tak v umění výtvarném jako spíše ještě v básnickém a hudebním, a kdy bychom často tak rádi zavolali s Tiedgem: »Nechte jen lidičky, nenamáhejte se, my už to víme!«

A jak radostně uvítal Neruda na výstavě r. 1872[1]) Brožíka a jeho obraz »Svatební průvod Záviše z Falkenštejna s královnou Kunhutou«, tuše v něm nástupce Jaroslava Čermáka, který se tehda již zcela obrátil k látkám jihoslovanským — v malířství z historie české. S jakým hlubokým zájmem, jak podrobně a s jakou láskou zabývá se Neruda hned následujícího roku 1873 s Brožíkovým obrazem »Svatá Iria«, vystaveném v stálé výstavě Lehmannově přes to, že mu připomíná předmětem i provedením Gabriela Maxe »Svatou Julii«, které se na Žofínské výroční výstavě roku 1869 upřímně obdivoval. Ale již r. 1875 na Žofíně vystavený Brožíkův obraz »Otakar II. strojící se k poslední válečné výpravě«, utvrzuje Nerudu v mínění, že to velký talent, jenž může snadno dospět na genialního mistra; rád by střežil každý jeho krok a viděl v každé jeho práci pokrok rozhodný. »Před nedávnem«, píše Neruda dále, »viděli jsme jeho »Sv. Irii« a vzpomínali jsme na Maxa, nyní vidíme Otakara a vzpomínáme na Matějku. On je nenapodobuje, on právě studuje a to je potěšitelné. Jsme však již nyní přesvědčeni, že pro sentimentálnost Maxovu nebude u něho nálady, z Brožíka, až se úplně vyvine, bude as umělec eminentně historický, doufáme, že malíř pak momentů silných, dramatických.«

A jak srdečně těší se pak z každého nového talentu, jiż se v letech sedmdesátých m. st., zvláště v druhé polovici jejich jeden za druhým vyskytovati se počaly. Jak zaujali jej hned prvními pracemi svými Ženíšek, Chitussi a Myslbek, jak opět a opět píše o Chitussiho krajinách, o jeho skizzách z Bosny, tuše v něm hned při prvních pokusech budoucího zdatného českého krajináře, jak sleduje dílo Myslbekovo, jak záhy chápe, čím se může státi mladý ten muž českému sochařství.

A když pak zahájena konkurence pro uměleckou výzdobu Národního divadla, tu vidí, že ono české umění, pro něž tak horlil a horoval, již není pouhým snem a konstatuje to s hrdou radostí v posledním svém referátu, aspoň z části výtvarného umění se dotýkajícím, totiž ve zprávě podané r. 1880 o pamětním listu »Národ sobě«[1]). Ovšem však to konstatuje tam též o českém básnictví a o české hudbě. Čtěme jen úvod:

»Země duní pod vojenským pochodem — krok — krok — a celá setnina spisovatelů stojí v přísném válečném šiku: epigramatisté co tirailleuři i co zdravotní sbor, pěšáci s torbami plnými myšlénkového náboje, dělostřelba prosaiků, praporečky veršovní kavalerie na okřídlených koních. Krok, krok a dusot, a místa svá zaujal již jenerální štáb, rozhodující o rozestavení válečném, imponujícím; architekti, sochaři, malíři, kresliči. Ba i svou válečnou hudbu máme,

[1]) Lumír 1873 str. 326 n. — [2]) Viz nekrolog »Sochař Levý« v Nár. Listech č. 121 z 3. května 1870. — [3]) Nekrolog »Josef Manes« v N. L. č. 342 z 13. pros. 1871. — [4]) „Osvěta" 1884, str. 1137 a.

[1]) O výstavě r. 1871 Neruda nereferoval.

[1]) »Nár. Listy« č. 118 z 16. května 1908.

kapelu skládající se z muzikantů, aby takových v světě pohledal!

Jdem v zápas, v zápas s národy velkými, silnými, dávno uznanými, abychom vyrvali na nich kus uznání také pro sebe... Také my cítíme sílu, máme ji vskutku, vždyť ji máme před sebou černé na bílém.. v »Národ sobě« je viděti ten velký, ba nesmírný krok k národní opravdovosti. Mohu to říci vzdor tomu, že jsem sám byl redaktorem části textové, vždyť jsem jen sbíral a vybíral, co spisovatelé sami zaslali. A spisovatelé psali dle rozvoje ducha svého, jenž je zrcadlem doby. — Vše je zde zkrátka české, **naše**.«

Mohl bych skončiti tímto vítězným akkordem, jenž se tolik liší od prvního programmového článku »Nyní«, který Neruda napsal jedenadvacet let před tím do »Obrazů života«, neb od jeho článku »Listy o ledačem«, tamtéž otištěného, ale třeba ještě všimnouti si některých věcí, ne k vůli úplnosti, neboť té jsem zde dosáhnouti nemohl a také nechtěl, ale proto, bych dodal obrazu Nerudovu, jak dobře cítím velmi nedokonale načrtnutému, aspoň ještě několik karakteristických rysů.

Také již na samém sklonku svého referentského úřadu, téhož r. 1880, napsal Neruda článek »Doslov k umělecké výstavě«[1]), v němž obírá se naší uměleckou otázkou z praktické stránky, konstatuje, že výtvarný umělec se u nás dosud nemůže uživiti pro nedostatek veřejných i soukromných objednávek, zároveň pak udává prostředky, jimiž by se dal neblahý stav ten alespoň zlepšiti. Mezi jiným praví ve směru tom: »Rovněž jisto jest, kdyby měli naši umělci ve všem, v historickém, v genru, v krajinách zcela svůj individuelně český ráz, jich výtvory že by byly daleko hledanější doma než v cizině. Ale nejjistější jest, že u nás je celkem velmi málo smyslu pro výtvarné umění vůbec. Tento smysl se musí budit, předně literárními prostředky. Jen rostoucí vzdělanost s rostoucím blahobytem může pomoci.«

Podotkl jsem na počátku tohoto oddělení, že Neruda referuje o výstavě r. 1861, psal jen o »domácích umělcích.« Ve všech následujících referátech o žofínských výstavách podával však zprávu o vystavujících umělcích bez rozdílu mezi cizími a domácími, a to stejně spravedlivě ke všem. Tím

[1]) Nár. Listy č. 133 z 3. června 1880.

ovšem nebylo vyloučeno, že si opětně stěžoval na »Společnost vlasteneckých přátel umění«, že zanedbává české umění, ba že je zůmyslně přehlíží, dávajíc přednost umění cizímu, zvláště německému a že na výstavách jejich panují rok co rok Vídeň, Mnichov a Düssldorf. Ale jak si Neruda vážil umění třeba Německého, toho důkazem jeho četné a často přímo nadšené referáty o G. Maxovi. Tak zmíněné již recense Maxovy »Sv. Julie« r. 1869, tak r. 1872 referát téhož umělce o obrazech »Adagio«, a »Zátiší«, vystavených na výstavě žofínské a referáty Nerudovy o Maxových obrazech, vystavených u Lehmanna r. 1875 o 1877, o kterých již dříve v přehledu Nerudových zpráv z výstav byla učiněna zmínka. Dále svědčí o tom referát Nerudův o Lessingově obraze »Jan Hus před hranicí« roku 1863 a o Kaulbachově kartonu »Arbuez,« zaslaném na žofínskou výstavu r. 1871. Za to nezamlouval se Nerudovi »barvičkář Makart, jenž skvostností svých až do hniloby přesycených barev přímo opojuje«[1]).

Ale s upřímným obdivem a radostí přijímá Neruda obrazy Matějkovy, těše se, že ač jest rodem Polák, přece v žilách jeho proudí také česká krev. Neruda psal o třech Matějkových obrazech; z nichž první »Říšský sněm ve Varšavě 1773« (Rejtan), byl vystaven na Žofíně ve výroční exposici r. 1868, druhý »Unie Lebeská« r. 1870 na staroměstské radnici a třetí »Bathory« roku 1873 tamtéž, oba posléze uvedené péčí »Umělecké Besedy.« Stejně radostně uvítal pak r. 1879 výše již dotčené Siemiradzkého »Živé pochodně Neronovy.« Většině těchto obrazů věnoval i více článků.

V těchto Nerudových referátech o výstavach plodů výtvarného umění máme však, nehledě k jejich dočasnému, vrstevníky povzbuzujícímu účeli, také když i ne úplný, zajisté věrně malovaný a zajímavý obraz vývoje českého malířství a sochařství od konce let padesátých do konce osmého desítiletí m. st. a to od umělce takového, jakým byl Jan Neruda.

* * *

Co napsal Neruda o hudbě, bylo by záhy vyjmenováno. Nejsou to referáty a recense,

[1]) Referát o výroční výstavě žofínské r. 1875. Makart vystavil tam »Dámu ve starobenátském kroji.« V tomtéž referátu píše Neruda též o Brožíkově »Dagmar opouštějící Míšeň« a to nikoli bez výtky; obraz se mu zdá více ceremonielním než historickým.

vždyť byl Neruda v umění tom úplným laikem. Ale z toho mála není nic, co by nemělo své váhy, takže nemožno zde toho opominouti.

R. 1867 provedl tehdejší smíšený sbor Umělecké Besedy v sále žofínském K. Löweho, německého komponisty ballad (1796—1869), oratorium »Mistr Jan Hus.« To zavdalo Nerudovi podnět k feuilletonu. Po provedení oratoria »Hus«, v němž želí úpadku české hudby, který německá, odnárodnělost pěstující konservatoř nedovede zastavit. Poukazuje na důležitost hudby pro vzdělávání lidu, vidí u nás ale naopak zanedbanost citu pro hudbu a sledující z toho zanedbanost sluchu. Tím že nám schází naprosto jedna stránka duševního rozvoje a že se proto v hudbě dovedeme spokojit nejprostší stravou, kterou bychom v každém jiném oboru povrhli. Vítá proto snahu Besedy Umělecké, smíšeným svým sborem předváděti nám i stará díla klassická, díla různých národů i věci moderní, jsa přesvědčen, že tím učiněn důležitý krok k nápravě[1]).

Dne 11. ledna 1871 byla v Mariinském divadle Petrohradském provedena Smetanova »Prodaná nevěsta«. Obecenstvu se líbila, ale kritika ji příkře odmítla, v první řadě kritik »Petěrburských Vědomostí« Kiuj. Ve feuilletonu »Petrohradské časopisy a Smetanova »Prodaná nevěsta«[2]) vytknul Neruda nejostřejším tónem petrohradským kritikům a časopisům, ne jejich úsudek — neb ten je přece volný — ale jejich neomalenost a nezdvořilost, s kterou hrdopyšně odbývají české dílo, českého skladatele, kdežto naše kritika vítala radostně Glinkův »Život za cara« neb »Ruslana a Ludmilu«, ba obecenstvo, jemuž ta hudba byla cizí, na ně připravovala. Málokdy psal Neruda rozhorleněji; sám se na počátku článku přiznává, že ač si dal čtrnáctidenní lhůtu po přečtení petrohradských kritik, přece nikde nenalézá v sobě výrazu mírnějšího k odpovědi.

K závěrku pak poukazuji ještě na silhouettu Bedřicha Smetany, kterou Neruda načrtnul v cyklu »Naši lidé«[3]) a opětuji z ní tyto věty:

»Bůh ví, jaké to podivné kouzlo je ve Smetanově hudbě. Slzy vyhrknou člověku při místech něžných, a při jiných vstaneš ze sedadla svého a ani nevíš, že jsi již vstal. Stalo se mně tak při finale druhého aktu »Dalibora« na zkoušce generální. Finale je tak úchvatné, pne se výš a výš, jako štíhlé vznešené sloupy a klenby gotického chrámu — teď, teď genius rozepjal celé obrovité perutě své, zvoní to a zní co přemohutná hudba sfér — a když vše rázem doznělo, stál jsem v loži, tělo maje napjaté ku předu, zrak zakotven v neurčito a každý nerv se chvěl rozkoší netušenou . . .«

To napsal Neruda dvacet let před tím, než se Smetanovi dostalo světového uznání.

Snažil jsem se podati, byť jen v hlavních rysech a neúplně nástin mimobelletristické činnosti Nerudovy a vyložiti její velikou důležitost pro naši literaturu, naše divadlo, naše umění výtvarné, důležitost, která dosud nebyla dosti uznána proto, že nebyla mladším generacím již známa v celém svém rozsahu a dosahu — a upadala již, již v zapomenutí. A přece, jaký to muž ten Neruda, jaká ohromná a rozmanitá jeho činnost a jak velká byla její působnost na vrstevníky a na vývoj naší literatury, našeho umění!

To vše pochopiti, to úplně doceniti ponecháno bylo potomstvu!

Ale zvláštní to věc, zvláštní shoda v neshodě. Havlíček, jemuž Neruda v tak mnohém ohledu jest blízko příbuzen, nejvíce však v té horoucí a činné lásce k českému lidu, k českému národu, ten Havlíček, jehož význam jako českého novináře a politika byl záhy pochopen celým národem, zůstal po dlouhé čtyry desítiletí neznám a neuznáván jako básník, ač patří v první řadu českých poetů své doby. Naproti tomu byl Neruda sice pozdě, ale přece ještě za svého živobytí uznán za předního českého básníka a belletristu, ale jeho novinářská, jeho kritická činnost zůstala až po dnes v širších a nejširších kruzích nynějšího pokolení téměř neznáma, zapomenuta, jinde pak nedoceněna, ač byla pro vývoj náš národní co do stránky kulturní, pro vývoj české literatury, českého umění zajisté neméně důležitá než Havlíčkovo působení pro vývoj náš politický. Příčina je na snadě a tatáž jako u Havlíčka; věci ty nebyly nikdy sebrány a vydány. Byl bych šťasten, kdyby se mi podařilo též zde dáti aspoň první podnět k spravedlivé nápravě uveřejněním kritických spisů Nerudových, s nímž jsem nedávno započal.

My vrstevníci a přátelé Nerudovi stáli jsme mu příliš blízko, než abychom byli

[1]) Národní Noviny č. 86 z 28. června 1867.
[2]) »Národní Listy« č. 39 z 9. února 1871.
[3]) »Národní Listy« č. 284 z 8. září 1872 a SS R. II. 1. Str. 390 n.

mohli si uvědomit celou jeho důležitost. Teprve když odešel a rok za rokem klade se mezi jeho zjev a mezi nás, když probrali a shromáždili jsme jeho životní práci, vystupuje ponenáhlu před námi postava jeho výš a výše. My, kteří jsme s Nerudou žili, sotva že jsme tušili jeho plný význam, ale těm kteří přišli a přijdou po něm, bude již zřejmo, že Neruda, ten v životě tak skromný, tak zneuznávaný, tak kaceřovaný Neruda, patří mezi nejlepší muže, které kdy zplodila naše česká země, vždyť bez něho a jeho působení náš kulturní vývoj v druhé polovici minulého století se nedá ani myslit. Jako Jungmann působil k obrození naši řeči, Palacký ke vzbuzení našeho historického vědomí národního a tím naši národní jednoty, jako Havlíček budil nás politicky, tak Neruda usiloval o národní svéráznost a tím spolu světovost naši literatury, našeho umění a vedl nás zároveň k vyššímu kulturnímu životu, bez něhož nemůže býti vzdělaného národa. V tom smyslu tedy též Jan Neruda jest naším buditelem, buditelem našeho smyslu pro vyšší život kulturní.

ADOLF VESELÝ.

SMUTEK MILOVÁNÍ.

I.
TOUHA.

Do smutných dnů, v nichž lze tak lecos chtíti,
kdes v dálce chodíte.
Vzpomínku cítím sněhem teskně zníti:
O kráse nežité.

Vzpomínka něžná steskem vonět může.
Jsou dny tak zoufalé.
Do dálky jít! Květ těla sepjat úže!
Sny trpké, nestálé.

O něze rtů se myslit dá tak lehce,
v tmu noci rozvité.
Kdo ztišil by, snad nemůže, snad nechce.
Sny? Tělo? Nevíte . . .

Květ těla plá, jež marností ač bolí
přec vždy zas svěží je.
Dny tesklivé. Sníh leží v šíru polí.
Kdo zničen, ožije.

II.
POZNÁNÍ.

Toho dne slunce hořce krvácelo
nad cestou s topoly.
Tvé tělo lstivé prudce hrálo.
A my šli do polí.

Krev z krve země, věčná jarní
a z květů jejich květ.
Dvě mladá těla, země výkřik žárný.
Dvou těl útrpný svět.

Byl hořký den jak hořký může býti.
Žár v očích neusne.
Byl hořký den, když chtělo se nám žíti
tajemství bolestné.

Žár v očích, v líci nach a požár v krvi.
A večer, hořký den.
Tajemství věčné . . . Kdo se tříštil prvý
o marný, trpký sen?

Byl hořký den, jak cítit může tělo
po marné vibraci.
V obzoru slunce hořce krvácelo
jak srdce krvácí . . .

V. MRŠTÍK.

BOUŘE.

Z románu Cyrilla Havlíčka v Praze. — (Dokončení.)

BÁL.

Čáp nedostavil se ani následujícího dne. Havlíček celý den proseděl zas u okna a teprv v pět hodin v podvečer, prohnuv se v kříži, rozpletl nohy pod stolkem a vyšel si na denní svou procházku. K šesté seděl už v Renthause.

Ale zhrozil se prázdnoty tam. Hospoda zdála se mu smutným, liduprázdným sálem. Hostinského nikde a všude u stolů pusto. Jen šavle a bajonet visely na zdi, jako by zbyly z předešlého dne. Pod nimi vojáci hovořili šeptem. Kačenka šourala se neslyšnými kroky, obcházejíc stoly a zdaleka se ptala, jaké si přeje; vzala korálek a šla do výčepu pro pivo. Když se vrátila, zasedla opodál k odlehlému stolku a ševelíc drobnými rty, tužkou umokřenou v ústech počítala cosi na útržku z novin . . . Docela v koutku, v zadu seděl student vyzáblý, do sebe schroumený a cucal zbytek veržinky.

Bylo už půl sedmé a Havlíček dosud seděl sám.

A nikdo nepřicházel, ani když sedm hodin bilo na věži a z místnosti odešli, kdo tu ještě zbyli.

V celém Renthause nikoho.

Všude prázdno, smutno, ticho jak v osvětleném hrobě, jen hodiny na zdi hlasitě hřmotily; z venku slyšet bylo podvečerní šoumání.

»Kde pak je pan Jelínek dnes?« ptal se Kačenky přes několik stolů.

Kačenka nevěděla.

»Odešel a neřekl kam.«

»Co pak je tu dnes jako po vymření?«

»Víc jich tu nebývá.«

»A včera tu byl soudný den.« —

»To tak jednou za čas, po prvním. Vyskákaly — nejsou« odpověděla Kačenka a zamnula prsty o sebe.

A už ani Kačence nebylo do řeči. Slinila tužku a počítala dál.

Ve výčepu, v dlaních ponořený černý chumáč vlasů posud jak zaklet trnul v napjetí už asi pátého svazku románu.

Až k osmé hodině začali se trousiti úředníci a řemeslníci; přišel i domovník z Maltézského náměstí Ondráček. Ale i ti brzy odešli a zbyl Kotek z Mostecké ulice a stolař Jánoš s rozestřeným tabákem na podloženém kuse starých novin.

Tak tak že Havlíček sehnal šístku, když přibyl ještě Koňař, švec.

Ale hrál Havlíček, jen co by zabil čas. Bez ducha, bez řeči, bez vášně, s jakýmsi opovržením promíjeje hráčům i chyby, nad kterými by byl u Vořechovských ruce spjal.

Následujícího dne Havlíček do Renthausu nepřišel. Jak bludná ovce potoulal se po Malé Straně a zabloudil do Výsosti.

A po celý den na to seděl zas jak na trní, čas zdál se mu věčností.

Stařenka nevěděla, co si má s ním počít.

Kde co haněl, vším postrkoval a kávy odpůldne — jen ulíznul, nechal stát.

Ohlédnul se do kuchyně. Havlíčková při lampičce psala. Ušklíbnul se. Když pak stařenka mokrýma rukama brala kávu se stolu, ptala se:

»Nechutnalo ti?«

Jak služku ji odbyl.

»Taky nic nedáš pozor, cejtit je mýdlem.«

Stařenka ochutnala a pravila bojácně:

»Kde pak by se v něm vzalo mejdlo? Já nic necejtím.«

»Mejdlo je tam!« jak rozlobený macek zježil Havlíček licousy a stařenka už klidila se do své kuchyňky, kde na bobečku v koutku vypila kávu sama.

Josífek celý den byl jak na honě. Hned do Prahy, hned na Nový Svět, lítal jako zběsilý a ledva doletěl, zas na Smíchov jej poslali, do Košíř, ba až v Bubenči se octnul a ještě neměl pokoje. Jen dopadnul, běžel ke Strahovské bráně.

Po všechny ty dny, co Havlíček u okna vysedal, byl mu Josífek nesnesitelným. Nedíval se na Havlíčka, ba nevšímnul si ani, když mistr jeho ze sna promluvil, ale Havlíček cítil, Havlíček věděl, že Josífek, ať už nit navléká nebo dělá slučku, kolena pod sebou rovná nebo se nahýbá pro vosk, stále jen jeho pozoruje, jeho sleduje a byť to bylo mžikem jen, čte — čte mu ze skrabacené tváře, svrštělého čela, o čem tak usilovně přemýšlí, nač vzpomíná, proč je tak mrzut a čím jen ho rozveselit, aby neseděl smutný. Touto dotěrnou útrpností stal

se Josífek u stolku nemožným. Celý den dovedl jej zaměstnat pochůzkami a když Josífek uřícen a sotva dechu popadaje dolítnul až odkudsi z okolí Brusky, ještě se Havlíčkovi namanula otázka, zaplatil-li už Kočárek František v Jerusalemské ulici a když se přesvědčil, že nezaplatil, hnal Josífka zas do Jerusalemské ulice ku Kočárku Františkovi.

Tak seděl Havlíček sám a sám a už ani neviděl, neslyšel, ničeho si nevšímal, nikoho nečekal, bez zájmu hleděl oknem před dům a mohl přejít kolem pohřeb, hlučná svatba nebo celý regiment, Havlíček nebyl by viděl ani toho; bez ceny a na obtíž byl mu život všechen. Postavy jako jindy přecházely kolem za sebou, před sebou, proti sobě, vedle sebe, v celých chomáčích i jednotlivě, ale Havlíčkův zrak civěl do prázdna, nebo do dlažby byl zavrtán v járku mezi kamením, kde v průvanu ulice ohýbal se kus pohozeného papíru, nebo vrabec poskakoval za svým vlastním stínem. Přešla »pražská královna« krokem urozené kontessky, trousily se kandidátky z ústavu se zamyšlenou hlavou, i jakýsi ohniváček se zlatými vlásky přeploval šerem ulice, brkotavou chůzí mihnul sebou professor s úlohami pod paží, přejel i pár koní s nákladem, otřásaje celou budovou, ale Havlíček nebyl by si povšimnul ani kdyby hrom byl tloukl do celé Prokopské ulice; neviděl lidí, neviděl povozů, neviděl ničeho, jen mžitky zalívaly jeho zrak a jejich kalem vyrůstaly známé tvary, známé tvářnosti, ne ty, které řetězem sunuly se kolem jeho oken od rána do pozdního večera, ale jiné, mnohem známější mu tvářnosti, — velká osvětlená místnosť protáhla se před ním; stará, černá klenba šenkovny vypjala se na věkovitých zdech, překrásným zvukem starých hodin zahlaholil sluch, milé, svaté ticho obestřelo jeho smysly kouzlem nesmladitelným a pojednou viděl před sebou všechno a všechny jakoby ani nesnil, ale živý seděl mezi živými, — katrem obklíčená kamna, kredenc s vyrovnaným sklem, zašlé záclony v okně pomalované rybáři na březích červených řek a stoly, stoly, ty známé, věrné, drahé stoly Ořechovské pivnice, jak je beze změny viděl od dětství a pak po tři a třicet dlouhých let. Jen jiný vzhled měly dnes všechny předměty. Tesklivý přísvit hrál po jejich hranách a hodiny, jako by do pláče jim bylo — strhlo se v nich cosi a teprve pak hlasem třaslavým a násilně určitým odbíjely svoji hodinu. Starci mlčeli, Růžička četl noviny, Brandejs spal, žemličku maje ponořenou do piva, paní Táflová s drdolem na hlavě hrála sice, ale netřásla drdolem, jak dělávala a ještě ani jednou neřekla muži svému, že »s ním škoda hrrrrát.« President pokuřoval, ale netečně hleděl do prázdna, černý muž rozžíhal sirku, ale už to nebyl ten oheň, s jakým vždy zapaloval, jako by u výhně stál a záplavě světla vystavoval rudě černou tvář . . . . I pan strejček tu seděl, ale nikdo si jej nevšimnul, nikdo se nesmál, když ledva zasednuv, ihned zase vstával a hekaje, vzdychaje, cítě v botech všech svých tisíc vraních ok, vydával se na obvyklou pouť . . . Slepička, Brabec, Asman, Žahour, Kafka, Bradáč, Houžvička, »žaludský eso,« mydlář, Škvor, přihluchlá »Mumie« — s psem u nohou, Stehlík, Kokrhel, »všeci ftáci,« celý Blaník byl shromážděn zas pod klenutým stropem a přece tábor jejich nebyl už táborem, jakým býval a jak jej každý znal; zdálo se, že opravdu jej zmáhá sen, starci sedí pohrouženi v mrákotách. Na dvou židlích postavených k sobě trůnil zde Čáp, nohy jako špalky rozkračuje od sebe, nadutý jak měchýř, tlustý a tělnatý s rukama jak žába vzepřenýma o stehna, z úst vypouštěje ne balvany, ale celé hory dýmu; ale i on byl dnes jakýsi nadrchaný, zlý, už ani nemluvil, jen očima svítil a strašně jimi koulel, rozhlížeje se po stolech a hlavách sklíčených dnes stařečků . . . .

A nebylo jich už tolik, nebylo, co bývalo, to viděl i Čáp sám, tak leckdo zůstal »za dveřmi«, koho přece určitě očekával . . . Nejen nešel on, Havlíček Cyril z Prokopské ulice, chyběl i Kovanda, Klíma, nespal tu jako jindy spával Brychla švec, Karel Karas, Kocian, Melichar, nebyl tu ani Faltys, klempíř, který na peníze vždycky brejle bral, byl tu jen Čáp sám a několik jemu věrných, — ostatní rozprchli se, vytratili jako ptáci, vyplašeni nenadále z bezpečí. Prázdno, prázdno, smutno kolem něho i v něm, z prázdna hleděly opuštěné stoly, do prázdna zíraly pochýlené hlavy a nuda, neodbytná nuda šířila se od místa k místu kdysi tak rozehřáté šenkovny. Nikdo nepromluvil slova, nikdo nezažertoval, netřískaly karty doprostřed stolů, kýchnul-li kdo, »stálého zdraví« nepřáli mu starci vespolek; jen hlavou kývnuli, cosi zabreptali a hlavy bez účasti věsili zase dál. Nebylo do řeči, nebylo do smíchu nikomu z nich, na hlavách leželo jim cosi jako zoufalství.

A jak tam bývalo!

Bože, jak tam bývalo!

Hrálo se u tří, u pěti stolů zajednou, vypravovalo se o vojně, osmačtyřicátém, o gardě, selském povstání, »nesmírných zimách,« přišla maminka, povečeřela, požertovala a konce nebývalo výkladům o tom, jak kde bývalo a už není... Všechny ty dědečky i s maminkou Havlíček jakoby dosud slyšel, mezi nimi seděl, s nimi byl a místo všeho toho...«

»Hoši« jako zařezaní ledva už dýchají, jak v kruchtě by seděli, mrtvoly živé...

Konec, konec všemu! konec! — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

»Ja, ja!« povzdechnul si Havlíček. — »Tak to chodí na tom světě! Bylo-li toho potřeba? Dobře se říká: pýcha předchází pád! Teď svítíš očima a bafáš, blumo! Tím bafáním to nespravíš! Leda bys je vykouřit chtěl do posledního« — — — —

Ale v noci měl Havlíček podivný sen a na ten už nezapomněl.

Tak se mu zdálo, že přišel k Vořechovským a šenkovna byla nabita lidem.

A musilo to být v Sylvestrovskou noc nebo o Posledním masopustě, hudba hrála a nad schody, kde sedávali němečtí studenti — tam se tančilo.

V kvítí ztrácely se hlavy plešivců, v pentlách a fáborech huněly se brady mužáků.

A hlava na hlavě, už místa nebylo, hostí plná šenkovna a ještě noví přicházeli, židle přes hlavy si podávali, na klíny si sedali a Čáp, drže uhromnou mísu nad sebou, plnou koláčů, koblihů a ryb, jen ústa otvíral a hňuhňal:

»Kriste Ježíši, to je lidu, to je lidu! Kam to všechno dáme?«

A do dveří tlačila se ještě stařenka chromá s věnečkem na hlavě, strýček se belhal, postrkuje dcerku svoji před sebou, paní Táflová stála na prahu a otevřít musili obě polovice dveří, protože pro šířku vejít nemohla.

Dědoušci, jak si hladili vousy! Čelo každého z nich vymyto, vymydleno, hladké svítilo jak sklo, ženské kolem krku bílé krejzličky, před sebou černé, hedvábné fěrtochy posedaly do kruhu a pod čepečky hladily si vlásky. President samá vlídná vráska, kníry navoskované a jak větvičky vzpříčené, že vrabec mohl na ně usednout a neprobořil se, — dnes dvojnásob zářil čelem i dobrotou. Havlíčkovi už z daleka podával ruku, dlaní jaksi vznešeně obrácenou nahoru.

Šenkovna bouřila, muzika hrála a Havlíček, jak na divadle by se byl octnul, dlouho na jednom místě stál, nevěda, kam by se obrátil, když tu za ruku jej kdosi vzal a přes schodky vedl do tanečního sálu.

Obraz nevídaný objevil se před užaslými jeho zraky.

Jak se to tam válelo, chumlalo a mlelo v jednom nerozluštitelném zmatku hlav, v jejichž věnci viděti bylo i tváře dávno zesnulých...

Sál zdál se být ohromným, tanečníků bez počtu: plešivé hlavy převalovaly se tam pod cínovým svícnem, ruce po starosvětsku zdvižené k stropu, klátily se jako v snách. Bleskotaly mokré rty, proudem nehlučným, ale nesmírným valily se v kruhu zástupy v množství nepřehledném.....

Hle, tam uprostřed sálu Růžička zatáčel s jakousi kachnou a pitvorně se při tom vyvracel: hned na pravo, hned na levo ji bral, nohou šoupal, tělem pohazoval a jako když trká, bujně, jak kozílek mladý hlavou nabíral vzduch...

V divokém chvatu jen se zamihnul, už zase zmizel Kotouč nahrblý a s ním babička chromá, věneček nesouc na hlavě.

Za nimi »maminka« s krejzlem jak kůzlátko zas vrtěla se pozpátku a před ní, lokty opřen v bok, živě poskakoval Brandejs. Jak byl podivný a maličký. Shrbený, do kolen skleslý, bradu podvázanou maje šátkem jak mívají umrlci, hopkal a točil se, »maminku« drže za prst a ta pod rukou se mu províjela, ubíhajíc před nim v kruh. Ale jen se zatočila, Brandejs poskočil, drcnul koleny, šoupnul nohou a potrhuje podvázanou bradou, s oušky jak u králíka vztýčenými do výše, pronásledoval smějící se a utíkající před ním »maminku«. A už jich nikdo nezahléd', vlna tance smetla Brandejse i s maminkou v zmatek a už jen černé růžky šátku plovaly prachem, až už ani těch nebylo a zavřelo se za nimi kolo.

A tu zas děvčátko jakési krásné jak cherub s párem atlasových střevíčků jako když ptáče po prvé na vodu se spouští, s úzkostí ohlíželo se do kola a kladouc ruce na čísi poprsí, plaše čekalo na první krok... Ah, jak to bylo krásné. Jak kytička ležela na prsou kavalíra a tím nebyl nikdo jiný nežli strejček sám. Měl-li kdy tisíc kuřích ok, měl jich nyní dva tisíce nejméně, ale se svou dcerkou šel a vyhýbaje každému

»očku« zvlášť, přece se šmodrchal mezi tančícími. Ale z čista jasna stanul pojednou uprostřed sálu a jakoby si náhle vzpomněl na něco, děvče nechal děvčetem a už se ani neohlížeje, co si tu počne sama, namáhavou, bolestiplnou chůzí, vyhýbavým krokem rychle utíkal z kola, vydávaje se na obvyklou svou pouť . . .

Také Gambrinus tancoval a paní Táflová s ním, ale pro těla nemohli k sobě, jen za palce se drželi a tak proti sobě poskakovali jak vyučení psejci.

»Prokop Holý« roztáčel se skrčenými spodky a jakousi babičku drže v záloktí, netančil, ale pobíhal s ní kolem do kola.

Starý Škvor, 70letý drvoštěp, s lícními vousy a vysoký jak Angličan, na sobě maje krvavé, dragounské plundry: — jak na koni by seděl, hrbil se a rejdil s jakýmsi »puntíkem«, který ledva mu sáhal po prsa.

I ospalý Klíma tancoval s Čápkou, ale bledý a chorý mezi řady kradl se jak smrť . . .

A je-li možná! Uprostřed, tam hluboko v sále, zrovna pod lampou cínovou polku drbal s Rézi i dýchavičný Čáp. S Rézi, jak byla a jak jí každý znal, sedící v krámku pod ohromným deštníkem na vaječném trhu, širší než delší, tlustou, tučnou a horkou jako pec... tu s udýchanou hrudí s Čápem prováděla se po vydrhnuté podlaze a rozdováděna, jak byla, hrozila komusi pozdviženou pravicí.

»Ježíš Marja, jak unese to tělo!« pravil kdosi v zástupu a Rézi nejen že unesla své tělo, ale tančila jak děvčátko. Vykrucujíc se ohromným, krátkým svým dříkem, pevně držela Čápa za masitý bok a jak s hračkou by si hrála, sama vypučena proti němu, jen se usmívala širokými ústy a na jednu stranu povyplazovala svůj jazýček. Čáp brunátněl už, nalíval se v šíji, už ani nechroptěl, jen strachem sípěl a se třás', ale Rézi jen pomžikovala a když dotančili, i na ruku mu plácla, za taneček dávajíc mu pac.

I Boženka byla v kole, víříc letícími copánky a krásně tančila. Zahráli takovou, jaká se i mohla zpívat, vychýlila bradu na stranu a přivírajíc oči v závrati, svíjela se, jak svíjely se její vlasy a prozpěvovala si v tanci, jak v letu když si zpívá pták.... A dlouho ještě se točila, i když hudba dávno dohrála a páry stichly...

Když bylo po tanci, v dupotu a strkavé chůzi hrnulo se všechno z tančírny.

Bíle prostřené stoly v mžiku obsazeny byly »květem« Vořechovské šenkovny.

Vedle Růžičky seděla Rézi s Brandejsem po levém boku a proti sobě měla Havlíčka.

Přišla i »maminka«, sklesla na židli a ponořila v šátek rozpálenou tvář.

Kotouč polomrtev přivalil se za stůl a držel si hlavu.

Staré báby, sedíce v koutku, ani mnoho nemluvily, ale prsty zrovna jako kdyby punčochy pletly, jako dráty šmykaly sem a tam.

Dědci rozpařeni blekotali a nevěděli co, navštěvovali se navzájem, objímali, křičeli a pojednou do zpěvu se dali, když primista na housle klepnul a basista, vousatý a černý jak Vulkán, krátkým šmyčcem začal řezat »Šumařskou«. Duši z těla by byl vyhrál každému, když trhaje smyčcem, trhal srdcem všech.

Zpívali nejen stařečci, ale v koutě u starých hodin náhle jako když fejfary spustí, zpívaly i babičky.

A když »Šumařskou« dohráli a primista nasazuje skřipec, smyčcem znamení dal, aby zahráli »Kováře«, zahlučela celá šenkovna. —

Po »Kovářích« stařečci už ani nečekali, až začnou hrát jinou a křičeli na muzikanty ze všech stran: »Ovčáčka, ovčáčka!«

Primista radostí až bradou zatřásl, dupnul si a když housle přetáhnul a na oko se ptal: »Co že to mám hrát?«

»Ovčáčka, ovčáčka!« — volaly i báby a basista Vulkán, střihnuv krátkou předehru, jal se tedy řezat »Ovčáka.« —

»Nedaleko Lissý,
Ovčáček tam visí,
Visí tam do rána,
Visí tam do rána:
že prodal berana...«

Bouře netuchnoucí strhla se po těchto slovech písně . . . Dědci jako mladíci o muzice doma, s jednou rukou zalomenou za hlavu, jako kdyby nesmírnou cítili v ní bolesť, druhou nad sebou držíce, jakoby někomu na vždy dávali s Bohem, nezpívali už, ale ječeli, kvíleli téměř natrženými, do vysoka vlekoucími se hlasy.

Primista jen zářil brejlemi i vysokým svým čelem a nebylo krásnější písně ani pro něho, než kterou právě provázel svou nejcitlivější notou. Nazvedl hlavu do výše a jako kdyby po stropě něco hledal a ne-

mohl najít, broukal si i sám spolu s ostatními:

»Visí tam do rána:
Že prodal berana...«

— — — — — — — — — — —

Byly to vesměs prastaré písně a dědoušci pohříženi v sebe okřívali, mládli na starodávných loukách dalekých svých vzpomínek...

Tu ze sálu rozlehla se křídlovka a na prahu, nad schodky, vedoucími do sálu, objevil se Slepička a volal:

»Volenka!«

»Volenka!« — šířilo se po všech stolech a Růžička s červenou mašličkou pod oholenou bradou, nachyluje se k Rézi, pošeptal jí cosi do ucha...

Shromáždění pojal stydlivý ruch...

Babičky urovnávaly na hlavě čepečky, hladily krejzle.

Hudba už hrála, vyvstávaly ženy, vstala i Rézi a odstavujíc židli před sebou, přes kytici uklonila se Havlíčkovi:

»Pane Havlíček, budu prosit!« —

A Havlíček cítil už, jak kladou se naň peřiny jejích prsou, jak prsty mu vlhnou v mokru spocené její páže a Rézi kolíbajíc se s nohy na nohu, přidržujíc kartonovou sukni v bok, sumtí mu na prsou rozdmychanými měchy plic. Škubala celým tělem, nutíc Havlíčka do taktu, ale nebyl ještě čas, nebyl ještě připraven, otálel, mátl se, přešlapuje váhal, až uvolní se před ním kruh a on jak do rybníku skáče, kdo plovat chce vrhnul se do tance s ní. Ale Rézi nečekala už, masité lokte nastavila všem ranám do cesty a zatočila Havlíčkem jak s děťátkem. Závrať jej pojala, kolena se pod ním třásla, lýtka tvrdla strachem a každý krok zapotácel se, zakolísal v letu, ale nic už nedbala Rézi, — »jen ražno«, pravila, »nic se nebát« — a zatnouc zuby, dvojnásobnou silou, jako kdyby ani tančit nemínila, ale se všemi se rvala, smýkajíc Havlíčkem a vrážejíc do nejhustších řad, tloukla jím a mlátila kolem sebe, jak nějakým náčiním, před kterým uhýbali všichni na pořád. Stále rychleji a stále náruživěji kroužila se nastavená její pážiska, stěny se točily, lidé se mísili a Rézi víříc jak smršť, mávajíc sukní jak rozpuštěnou korouhví, až lidé se zastavovali a hlasitě prsty ukazovali na ohromné stoupy jejích nohou, zavrtávala se stále do jednoho místa uprostřed sálu. A už se ani necítila, vlasy padaly jí do čela, černé rulíky vlasů jak hadi rozpletly se po vůli, bičujíce tváře v kruhu letících a pojednou už ani tanec jí nestačil, Rézi křičela, dupala, pohazujíc ohromnou svou kýtou, výskala a dupala, smála se, pak už ani nemluvila, nedýchala, jen spěchala a se hnala cvalem jako bouř z rohu do rohu, ode dveří k oknům od oken k hudbě a zas kolem dveří, kolem oken, estrády kvítí a na konec kolem ničeho, všechno splynulo v jeden splašený vír, jeden překotný úprk, až přecházel zrak, přecházel sluch, nebylo slyšet hudby, nebylo slyšet dupotu noh, oči se zamžívaly, tajil se dech a Havlíčkovi se zdálo, že už ani země se nedotýká, ale s Rézi v náručí nad zemí se vznáší a letí, letí do neznáma, do nesmírna, neznámo kam a neznámo kudy, až stanul pojednou a nevěda hned kde se to ocitnul, rozevřel oči dokořán...

Vlasy jak hřebíky vyvstaly mu na hlavě, hrůzou nebyl s to vyrazit ze sebe dechu..

Sál byl týž i dekorace jeho byla stejna, hudba dosud hrála, rozmnožena o harfu, své žluté světlo se stropu rozlívala tatáž cínová lampa...

Ale pod ní — —

Jak kastaněty klepaly o sebe hnáty, třásly se brady, z prázdných skulin lebek umrlčích sirnatými plamének žízely uvnitř oči. Ne vůně květin rozlévala se sálem, ale smrad, nesnesitelný, těžký zápach hřbitovních místností a když před sebe pohlédnul, vzkřiknul zděšením. Ne Rézi držel v náručí, ale kostlivec chřestil mu v loktech, prsty jak pazoury dravce hloubily se v jeho rameno.

A všude kostry, umrlčí hlavy, hnáty, žebra, obratle, i na housle a harfu hrály příšerně rozpjaté, hnusně roztřepené prsty rukou — —

A Rézi, pohazujíc ohromnou svou pánví, omamujíc puchem vykotlaných úst, zas tak smýkala Havlíčkem, tloukla a mlátila jím jak nějakým náčiním a polomrtvého strachem hrozila jej vrávě hoditi na pospas...

A tanec začal znovu.

O sebe chrastily obratle, o zem narážela jablka pat a tisíce a tisíce kostí, letících vzduchem suše klepalo o sebe.

I Boženu Havlíček poznal, ale i ta připadala mu jak stělesněná mrtvice a jen škrabošku měla nalíčenou jak nejkrásnější panna, pod ní šklebila se hlava umrlčí s dvojí řadou vyceněných zubů.

Čísi krvavá záda převrátila se vírem a Havlíček vzpoměl si, že v krví atlasu koupala se večer paní Táflová.

S rukama tak bledýma, že se zdálo, nemá-li to rukavičky barvy zsinalé, švihla sebou nízká, mrštná kostřička a Havlíček hádal, to že zbylo asi z »maminky.«

Pak červené gatě kanonýra připomněly 70 letého drvoštěpa Škvora, když vysoký na sáh a shrbený nad »puntíkem« zarejdil kolem Havlíčka.

Šklebily se zlaté brejle presidenta a vychrtlou tyčku jeho krku, sestávajícího už jen z pouhých obratlů, černým kroužkem obtáčela kravatka.

Dýmku drže v dásních, svým známým, kejklavě vyhýbavým krokem kroutil se i »strejček« sám a kostrou byla jeho dcerka.

Žebra otevřena pod černými křídly kabátu ze široka na levo, roztáčel se Slepička.

Bezzubá s bezzubou tancovaly v páru a skořicový, vypráhlý už kabát prozrazoval Růžičku.

Kostlivcem byli hostinský Čáp i vedle stojící Gambrinus. Obočí měli už kousek jen, kníry uhryzané, ústa zsinalá a hnusný otvor v nich, vlasy spečené v týle, jeden tuk a hnis.

I »Mumie« tu byla a za ní pobíhala kostra psa.

Také svou ženu poznal Havlíček, jak v rohu u okna se milískuje a bezmasnými dásněmy zuby o zuby zvoní, líbajíc ošklivého Bradáče.

Poznal i Kafku, »žaludský esso« mydláře, Korbela, Karasa, Stehlíka a všechny v letu, všechny v tanci, bezhlasném příšerném, upjatém tichu, že až uzkost hrdlo svírala, na čele vyvstával pot.

A pojednou krátce a zostra kdosi vzkřiknul, kolo se zastavilo, hudba přestala hrát a sta a sta rukou ukazovalo na Havlíčka, jako na jediného mezi nimi živého. A sta a sta rukou vrhlo se na něho, sápalo se po něm, prsty jak drápy trhaly s něho šaty, škubaly maso, cítil smrdutý dech rozšklebených úst. A Havlíček na zemi pod nimi leže, povalen a obklíčen se všech stran už jen cítil, jak jedna z nestrašnějších koster na prsa mu kleká a nahými pazoury do živých mu sáhá prsou . . . A tu když srdce jeho smáčkla a živé ještě, bijící vyrvati se chystala z ňader, vykřiknul Havlíček strašlivě . . .

A když se probudil, už jen z dálky dolehnul k němu chechtot příšery.

Byl jasný bílý den a stařenka stála u něho, stírajíc mu s čela hojný pot.

Byl utrmácen na smrť, ruce a nohy dosud se mu třásly, ale usmál se, když se shledal se všemi milými a známými mu předměty, jak tu s nimi a pod nimi líhal po tak drahnou řadu let . . .

Chvíli tak ležel v blahém vědomí, že všechno bylo jen sen.

»Pro Boha, co pak se ti zdálo?« ptala se Havlíčková, — »jakoby tě někdo vraždil!«

»Dyť vraždil!« vzchopil se Havlíček, a když vypravoval stařence, co se s ním dělo, stařence sklesly ruce do klína a dlouho seděla v koutku, rozbírajíc Havlíčkův sen. Zdálo se, že sen víc ji polekal . . .

Pojednou vstala, poodešla k oknu a vrátila se s jakousi karetkou v ruce a pravila:

»Podívej se. To není jen tak, Cyrile. Došel tě lístek od Čápa. Čti.«

A Havlíček četl:

Pozvání
ku
velké masopustní zábavě,
odbývané dne 21. února 1989 v hostinci
u Vořechovských.
Hudbu obstará světoznámá kapela
H l a d k ý,
osobním řízením pana kapelníka, bývalého komorního virtuosa Spoj. Států Severoamerických.
Tancechtivým připraven skvěle vyzdobený a vyleštěný sál, v němž bez obavy možno křepčit, poněvadž nemá zrcadel.
S úctou
V o j t ě c h Č á p, hostinský.

»Co tomu říkáš?« —

A Havlíček na dlouho oněměl, pohybuje černými rty — —.

Těžko bylo uhodnout, co se v tu chvíli dělo v jeho mysli.

»Potom nevěř na sny,« pravila Havlíčková a klidila se do své kuchyňky, aby v tichosti a po tmě uvážila podivný Havlíčkův sen:

»To není jen tak, to není jen tak!« opakovala stále za sebou a ruce majíc založeny v kříž, dloulo hleděla do jednoho místa kuchyňky jakoby tam odtud dostati se jí mělo rozřešení těžké otázky.

A když Havlíček si vyšel do města, — déle už neotálela a sáhnuvši pod slamník Havlíčkovy postele, vyňala odtud jakousi knížečku starou a vetchou a jako když k modlitbě se chystá, rozevřela v klíně zašlé, těžkým švabachem potištěné strá-

nečky, v jejichž čele silným písmem vytištěno bylo: »Snář« a pod tím »Snářem« vyobrazen hvězdář, obklíčený hvězdami a krkavci, s hlavou pokrytou jakousi homolí místo čepice a za ním stála Smrt.

Brzy našla co hledala.

Umrlec, — muzika, — tančiti viděti — potupa, nebezpečí — 26, 62, 14, 12, 20.

Když Josífek se vrátil z posýlky, měla stařenka na sobě už starý, řasnatý šátek a na hlavě čepeček, který pod bradu si vázala černou stuhou. A za chvíli viděti už bylo drobnou její postavičku, jak s čepečkem pod bradu vázaným na rohu ulice se tlačí v shluku na vlas jí podobných, třepatajících se stařenek a jak krhavýma očima vzhůru pohlíží na známá černě a červeně vyznačená čísla loterních tabulek. Dotlačila se už skoro až k nim, ale odstrčila ji stará jakási slečna s vlasy varhánkovitě skadeřenými do čela a v mantylce, plné černých a chřestících perliček. »Dyť dočkejte, — co se tak tlačíte!?« — pravila a s lorgnonem na očích postavila se před vývěsní tabulky tak, že Havlíčkové nezbylo, než aby si prohlížela černé a chřestící korálky na stojící před ní mantille. Nemeškala už dlouho a vykročila přes práh levou nohou do nízkého krámečku . . . .

Než se Havlíček vrátil, seděla stařenka už na svém kanapé a při lojové svíčce neprobírala se už v listech »Snáře«, ale zašlých a rovněž švabachem potištěných stránkách »Postilly«.

Modlila se, modlila, ale myslí stále ještě prodlévala v Snách.

Padlý kůň.

Svečeřívalo se. Nebe přecházelo v sinavou zář.

Na Křížovnickém náměstí strážník vytlačoval tlupu na jedno místo hledícího lidu. Když hlouček se rozestoupil, bylo na zemi viděti padlého koně. Tu ležel a funěl, potil se a vysoko zdvihal vzedmutý břich.

Zástupy litovaly koně.

Forman, krátký, rozsochatý muž s vějířovitými, od cihel červeně zbarvenými a už tak dost ryšavými vousy, netečně odepínal prostraňky, držák, popruhy, hodil vše na vůz a přistoupiv k padlému, dotknul se jej červenou, cihlami rovněž zaprášenou rukou.

»Vstaň, kobylko, vstaň!« pravil v dobrotě a přejel rukou spocenou její srsť.

Ale kobylka dlouhým povzdechem odpověděla krátce: »ráda bych vstala, ale vidíš, že nemohu!«

Snažili se tedy kobylku pozdvihnout. Tahali ji za hlavu, za ocas, narovnávali ji nohy pod břichem a bili ji. Vozka tramwaye, jedoucí na »prázdném koni, zastavil se a cítě v sobě vůdčího ducha, s povýšeného místa udílel rozkazy.

»Převalte ji na druhou stranu! Třebas poslechne!« pravil, přihlížeje k vozkovu konání.

Kamarád sedlový, když viděl, že berouce kobylku za krk, převaliti ji chtějí na opačný bok, zahrabal smutně kopytem a zaržál tak, že okolostojícím lidem víc líto bylo jeho, nežli padlé kobylky.

Zlosť na vozku zmocnila se zástupu.

»Musíte tolik nakládat? Dyť si mušíte myslet, že je to jen kůň! Kde pak taková tíha a kobylka slabá!«

Hlas byl Havlíčkův a také ruka byla Havlíčkova, když tak ku předu nachýlen, ukazoval na hřmotný, jak hradba do výše trčící, nejméně čtyřmi sty cihel zatížený vůz.

A pomocníci dali se znovu do práce.

Bili koně do slabin, kopali do zád a když nepomohla ani obrácená násadka, chytili kobylku za krk a po žebrách kroutili jí kolem do kola. Na konec vozka švihnul kobylku přes oči, kobylka se vzepjala, ale jen přední polovicí těla skočila na nohy, zadek vláčela za sebou, jak s přeraženým křížem když se vleče pes.

Zdálo se, že i kůň sám pozbyl vší naděje, že kdy ještě povstane. Ležel bez pohnutí a položiv hlavu bezvládně na studenou zemi, horkou pěnou olizoval kamení.

»Muší mít hroznou žízeň«, poznamenala jakási paní s franclemi na zádech a s rukou třesoucí se zrovna tak jako ty francle, dodala: »líže kamení — « — —

»Kde pak taky!« pravil Havlíček, vztahuje obě ruce nad koně: »to je žár! To, jak se z něho kouří! A chlemtá po vodě.«

A kobylka, vyvracejíc oči po lidech, ležela tiše, stále olizujíc kamení.

»A mokrá jako myš!«

Kolem braly se zástupy, jely drožky, ekypáže, pohřební vůz, jak bezděčná gallerie shlížející s hůry na pohnuté divadlo, zastavila tramway. Pro zástup nemohla dál.

Strážník, rozehnav se po davu už asi po desáté, rozhorlil se pojednou, rozhrnul záňadří, vytáhnul knížku a vysmeknuv z ní písátko, znamenal nejen jméno vozky, ale

i počet cihel, počet lidí, s nesmírným opovržením pohlížeje vozkovi pod nohy. Popsal celý hnusný výjev do notiční knížky a patrně spokojen svým výkonem, pohodil čerstvě oholenou bradou.

»Dělejte, dělejte, tady stát nemůžete«; pravil hlasem už smířlivějším.

»Tady stát nemůžeme a jet taky nemůžeme!« odpověděl ryšatý vozka a dav zahlučel. Netečná odpověď vozkova popouzela hůř než ryzatá jeho tvář.

»Je trochu tlustá, nechce se jí vstávat!« bylo slyšeti v zástupu.

»Jak pak má vstávat!« – hlas byl Havlíčkův – »když všechno propije a koně ani okovat nedá. To je na vostro kovanej kůň?«

»I kovanej on je a na vostro!« koni i vozkovi na pomoc přiskočil vysoký muž s kostkovanou, placatou čapkou a hůlčičkou v zaprášených shrnovačkách – »ale to už je taková shnilá krev. Já ji kupoval mrchu, dával jsem sto padesát. Teď nepodám ani polovic! Houni jí dejte pod nohy, houni! To pomůže. Nic jiného než houni.«

Rozestřeli tedy houni, ale ve chvíli i houně skopaná jak hadr válela se koni pod nohou.

Kdosi radil vozejček. Dvoukolý vozejček, s jakým jezdí posluha, tím ji nabrat, jak lopatou pěkně nazdvihnout a – – –

»To by v tom byl čert, aby si nedala říct. Dyť jí tak dvakrát nic není. Takovejch pádů stane se za den několik! A vždycky je pomoc!«

Hřmotný Podskalák vynořil se z hloučku a ukazuje na kobylku, obrátil se k vozkovi:

»Líbá?« –

»Nelíbá!«

»Tak to máte marný! Kůň, kterej nelíbá, taky vám nevstane!«

Vozka vysvětloval cosi kolem stojícím a dorážejícím naň lidem.

»No ja!« vyběknul z davu maličký staředek a drže si hlavu, jakoby jej bolela, tisknul dlaň na ucho. – »Proto ona na tu stranu nemůže! Ona je chromá!« –

»A to jste nemohl říc' hned!? Vy jedna moulo!?« — rozhřiknul se Havlíček: – »to víte teprv teď? Když koně sedřou, až z něho krev chlejstá, víte, že je chromá? To vás člověče lituju! – – – Teď abyste ji obrátili zas, jak ležela, na tu stranu nemůže!« –

Ale tu už přiváželi o dvou kolech vozejček a dav se rozestoupil. I kobylka se ohlédla, co to na ni berou a když spatřila dvoukolý vozejček, zatřepala hlavou. Jen se jí dotkli, jak lehtavá vzepjala se na obě přední nohy a jedním cloumnutím zadku postavila se na všechny čtyry. Pravda, třásly se ty nohy pod ní, ale přece jenom stála a neležela už, jak ležela ještě před chvílí. –

A kamarád, sedlový, ohlédnuv se za sebe, je-li možno, že kobylka stojí, zařihal zas a trhnuv tělem, takovou zahrabal silou, že až dlažba se drtila pod jeho podkovou a od země lítaly jiskry.

»I totof byla práce!« prohodil kdosi vedle Havlíčka; »já už myslel – přijde na biřtle! A on koníček jako my. Na nohu nemůže, ale proto rasa by ještě nerad viděl.«

A dědoušek, že už nebylo, nač by se díval, obrátil se proti Havlíčkovi tváří v tvář.

»I pro Pána krále!« – –

Růžička!

»Co pak tu děláš?« zvolal Havlíček všechen rozradostněn a div Růžičku nezlíbal.

»A myslím, že zrovna tolik, co ty?«

»Kde se's tu vzal? – Toto je mně náhoda!«

»Je!« na to Růžička a vypravoval, kde byl, kam se ubíral, jak se zastavil a co měl za soužení se zlatou žilou – – –

Viděl-li už Havlíček dravce na rynku, jak loví holuby? Jirchář z Malé Strany nalíčil už na něj past. Jen dravce ještě nemá, léč by měl. –

»Uhni!« – zatáhnul Růžička Havlíčka za rukáv a stáhnul jej stranou, kde koně nejezdí – – –

A že má práci teď, dcera poslala mu na šaty.

»Muším se taky ošatit – všechno nemůžu propít.« –

Ba, máš pravdu!« pravil Havlíček s povzdechem, bez účasti hledě na kolíbající se povrch Vltavy: »já to čítal onehdy, ukrutný číslo člověk propije. Čtyry tisíce zlatejch jenom za pivo; co člověk v hospodě sní, ani nečítám« – pravil a ret se mu třásl pohnutím.

Ale Růžička ani neposlouchal a ptal se, znal-li toho pekaře, říkali mu »Šús«.

»Ten z Dlouhej třídy, Karafiát?«

»To já nevím, jmenoval-li se Karafiát, ale pekař byl a z Dlouhej třídy taky byl. Dnes ho odvezli na Kateřinky a už prej z nich nevyjde. Od rána stál před krámem

a pokřikoval na lidi: ať se jdou podívat, žena mu zemřela a seká ji na kusy.«

»Tak už je taky ten tam! Já ho pamatuju, ještě chodil s preclíky!« –

Oba se zamyslili.

Havlíček díval se po mostě na Malou Stranu, Růžička po mostě k Starému městu.

Nábřeží svítilo, domy zanášel kouř. – Nebylo daleko do tmy.

Havlíček sevřel obočí a sklenuv je jak stříšky nad zapadlé oči, zamračeně pohlížel na opáčnou stranu Vltavy.

A jen jako namátkou otázal se Růžičky.

»Co pak děláte u Vořechovskejch? – Ještě tam chodíš?«

»A kam pak bych chodil? To je řeč!« pravil Růžička a pojednou, mžiknuv schytrale očkem, uhodil Havlíčka rukou a pravil:

»Člověče, to ti tam byl včera tartas! Kdo by's myslil, že byl včera s námi!? – « A když Havlíček ani se nepokusil, aby uhodnul, – »Rézi!« vykřiknul Růžička, že až lidé se zastavovali po obou stranách mostu.

Kdyby byl v tu chvíli někdo ostrým nožem zavadil o Havlíčka, nebyl by jej tak poranil, jako jediným tím slovem poranil jej Růžička. Byl zsinale bled a prsty u rukou, navlečené v černé, vlněné rukavice, pohybovaly se vzduchem.

Tak proti všemu nadání jak rána zasáhla Havlíčka ohromující tato zvěsť.

»Ré-zi? A jak ta tam přišla?«

»Vyhrála na Brno a tak byla rozkurážena, že povídám: »Rézi, pojď dnes mezi nás.« – Nedala se dlouho nutit a šli jsme. Ale člověče, to s ní bylo. Posadila si mě po jednej, Brandejsa po druhej straně a začala se ho vyptávat, jak je starej, kolik let byl ženatej a Brandejs jen se usmíval, kejval a moc starej že už je, moc starej a zas kejval. Až do půl noci byla tam s námi, nacucaná, nadrbená, tak rozvejřilou ještě jsem ji neviděl! Ale všechno v pořádku, škandál nebo tak něco – žádnej! Pěkně jsme přišli, pěkně jsme odešli, Čápka nás vyprovodila až na roh a když jsme se loučili, povídá k Rézi: – »teď se k nám podíváte častěj, když víte, jak se k nám jde. Přijďte, všeci vás máme rádi!« Čáp dal k lepšímu dvě konve piva a pořád nutil Rézi, aby Brandejsovi dala hubičku« – – –

»Co pak Čáp? To je dávno blázen!« podotknul Havlíček a pojednou se rozhorlil: »Patří se to na něj, ze starejch lidí dělat si blázny!? Co pak je on proti Brandejsovi!? Kluk! A za nic ho má. Z Brandejsa si bude dělat kašpary. Trochu už moc si dovoluje, nestyda!« –

Růžička točil hlavou a chystal odpověď na obranu Čápovu. Ale Havlíček, rozehnav se odmítavě loktem proti Růžičkovi, nedal mu promluvit:

»Co pak ty by's říkal, kdyby se tak posmíval – tobě?«

»Posmíval bych se taky!«

»Ty! Ale Brandejs!«

Růžička se usmál a měl se k odchodu.

»Těžká domluva!« pokrčil smutně ramenoma, »žert je žert, pamatuj si to a kdo nerozumí žertu, nerozumí žert jemu – tak je to můj milý!« dodal Růžička a odešel.

Jen ten, kdo v životě se kdy opařil, může přibližný učiniti si pojem toho, v jakém stavu Růžička zanechal Havlíčka. Výjev s Rézí a Brandejsem stál před ním v celé své příkré živosti. Vzpomněl i na svůj sen a pravda snu zjevila se před ním v celé své bezděčné hrůze.

Chvíli tak stál jako jedna z těch kamenných soch, jejichž alejí denně chodíval. Dlouho se díval za Růžičkou a dlouho ještě, i když Růžička zašel, viděl před sebou veliké, odchlíplé uši pod pomaštěnou střechou klobouku, pak osmahlé dva vazy na vychrtlém zátylí . . A když Růžička zapadnul, zdálo se mu, že s ním zapadlo i cosi víc, než pouhý dobrý známý a to vědomí těžce dolehlo na jeho duši.

Tak smutno ještě mu nebylo.

»Brandejs, což Brandejs je Brandejs, to je třtina, to není člověk, kterej by se o někoho zasadil, ale Růžička, Růžička!?«

Zavrtěl hlavou a odtrhnuv se od místa, kde dosud nepohnutě stál, zvolna odcházel na Staré Město.

»Člověče, to ti tam byl tartas!« slyšel Havlíček v bouři kol a hlučení lidstva po mostě Karlově. A darmo zdravili jej známí, darmo na opáčné straně mostu přecházeli premonstráti bílí jako duchové, darmo u sochy sv. Kříže dosud plakal a dosud se modlil vetchý, třesoucí se kmet. Darmo na mostě hemžilo se lidstva jako brabešek, stěhujících se z jednoho mraveniště na mraveniště druhé, nic ze všeho toho Havlíček neviděl a slyšel-li co, slyšel jako za mlhou, mnohonásobnou zdí. Řev města pro něho utichnul.

Tak přešel Křížovnickým pláckem, Křížovnickou ulicí, kolem černé budovy Klementina, přešel i lávku, Valdštejnskou ulicí,

Radeckého náměstí a náhle, aniž sám věděl jak, stál před svým vlastním obydlím v Prokopské ulici.

Havlíčková seděla při lampičce a četla Postillu.

Když Havlíček přestoupil práh a žena jeho zvedla hlavu, aby se ptala, proč dnes tak brzy přichází, až se lekla Havlíčka, jak byl zsinalý a mdlý, ve tváři šedý a pokaňkaný nepěknými skvrnami.

Položila brejle do rozevřené Postilly a svítila si na něho. Kolem očí černo a víčka jako spálená. Jen chůzi měl pevnou, hlas určitý a daleko hřmotnější než kdykoliv jindy, ale to nezmátlo stařenku; nápadnost všeho toho byla jí tím podezřelejší. Chápala svého Boha ještě jinými smysly než těmi pěti, které jí dala příroda. »Já to hned poznám, když mu něco je – mně on neošidí!« říkala o něm a neošidil jí ani tentokrát. – »Já ho dobře znám –« – –

Řekl přece, že pojí něco v hostinci. – Proč nešel, proč se vrátil? Nečekala ho tak brzy – co chce, vždyť chodí až k desáté.

Nevěděl to ani on sám.

»Není-li mu špatně snad?«

»Ne, nebylo mu špatně.«

Ale na cosi měl by chuť a nevěděl nač. Radil se se stařenkou.

Hned to byla husí jatýrka se smaženými zemáky, hned kousek ovaru s křenem a zas slaneček s bramborovým salátem – – – na konec vzpomněl si na škvarky a pro ty si také poslal.

Rozvalen na divaně, čekal na škvarky, až je přinese Josífek.

Přišli Zumři.

Havlíček div je radostí neobjal. Tak zrovna jak na zavolanou mu přišli. Šel ihned za nimi a pozval je, nechtějí-li si vzít škvarků s ním. Zumři pojedli, poseděli, pohovořili, vyslechli i několik polomrtvých vtipů, zajedli je skyvkou nabídnutého chleba a odešli zas; večeřet že už nemusí, na pivo si zajdou k Hermonům.

Po večeři vzchopil se Havlíček a že půjde do Renthausu. Cítil potřebu hovoru, šprýmu, zábavy, smíchu, hýřivé noci, aby udusil, umačkal v sobě bolestný jakýsi stesk a strašnou žízeň pomsty na všem a na všech a hlavně na svých nepřátelích, mezi něž počítal i Růžičku a Brandejsa. – Čáp sám jevil se mu jako arcivrah. Jak rád by jim byl všem ukázal, jak málo jich potřebuje, jakou náhradu si najde za ně všude – všude, kam se podívá. »Břicháči břichatý, co's byl, když tě na trakaři přivezli do Prahy? Otrhanej, oškubanej chodil's po Praze, žebrota svítila ti z každého lokte, po dnes chodil by's jako pudlík a dělal kelnera! My z tebe udělali člověka! My!« –

Hořel nenávistí mocného kdysi člověka, jehož cena rázem ztratila na své hodnotě. A vší silou vzepřel se přízraku jiné, ještě větší moci, která vyvstávala před ním a kterou musel udolat. Pohledy jeho bodaly každého, kdo přicházel mu do cesty, nepřátelsky měřil i neznámé lidi, lhostejně jdoucí svými cestami. Neviděl nikoho, viděl jen tu příšeru nadítého vzhledu a ta, když nepovědomým jemu způsobem ocitla se pod jeho rukou, už nebyla s to se mu vysmeknout, zatočil jí, zakroutil jak houžvičkou a vyzdvihnuv do výše, cítě v sobě síly za sta, tak ní mrštil o zem jako s něčím, co jen s největším odporem bral do ruky. Ruce dlachnil v kapsách, nohy jeho rychle bily do země a byl už naproti Kajetanskému kostelu, když si všimnul, že spocen, uřícen během letí do kopce a lidi před ním jdoucí rychle zůstavuje za sebou. Zastavil se. Pot řinul se mu s čela, hlavu jakoby železem spjal. Pošinul klobouk na zad, pak na stranu a tak kráčel tmavou síní průchodního domu, odkud nebylo už daleko k Renthausu.

S hloubky smutného dvora zasvítila mu vstříc povědomá okénka.

Ve výčepu zas jako tenkrát, když po delší době vešel poprve, seděla tatáž Růženka a rozplétala poslední nitky zmotaného románu. Zase tak vítala Havlíčka a s úsměvem na rtech ztrácela se v románových vidinách.

Zasednuv, utřel Havlíček čelo a čekal.

Kolem stolů rozstroušeně seděli malostránští usedlíci: úředníci, lokajové, myslivci, několik řemeslníků a domovník z Maltézského náměstí.

U jeho stolu nikdo si nesednul.

Jen stolař Jonáš s dlouhou bradou a až do týla sahající pleší, člověk, který nic nemluvil, všemu se divil a nade vším vrtěl hlavou, sednul jemu na blízku a rozhrnoval před sebou v kousku starých novin zabalenou paklíčku tabáku.

Havlíček promluvil naň od stolu k stolu. Promluvil po prve, promluvil po druhé, ale kromě krátké odpovědi nedodělal se na něm žádné rozprávky. Když na třetí otázku nedostalo se mu vůbec žádné odpovědi, oněměl

Havlíček a naslouchal, o čem se mluví u odlehlejších stolů.

Ale i tam stlumili hlas a dorozumívali se posuňky víc než slovy. Tři dokonce — myslivci — zdvihli se a okázale odstěhovali se dále od místa, kdo seděl on.

Jak v kopřivách by seděl, horko varem oblévalo Havlíčka. Pokusil se vstát a zůstal sedět, ale musil vstát a jít do chladivé noci.

Vrátiv se, poznal, že mluvilo se o něm.

»Špicl!« — syklo zcela určitě z jednoho koutu šenkovny, ale tak, že Havlíček slyšet mohl jenom napolo.

Krev jak oheň zdvihla se mu do hlavy.

Upřel na Jonáše tázavý vzhled. Ale Jonáš zcela klidně nechal na sobě spočívat Havlíčkův zrak, pokuřuje stranou do vzduchu ze své hliněnky.

Přišlo ještě několik hostů, ale byli lhostejni Havlíčkovi a Havlíček jim. Než ani z těch se nikdo neusmál, když Havlíček v malomocném zoufalství už asi po páté mezi ně tam šplíchnul jeden ze svých nejúčinnějších a všude známých žertů.

Místo odpovědi chopili se sklínek a pili.

Ještě jeden bláznivý pokus učinil Havlíček. Vstal a sháněl šístku.

Obrátil se přímo na Jonáše, ale Jonáš, aniž odpověděl, zaplatil a bral se domů.

A Havlíček, ohlížeje se na pravo, ohlížeje se v levo, ptal se v duchu: »lidi, co máte — udělal jsem vám něco?«

Přistoupil ku svému stolku a drže se rukou za lenoch židle, rohlédnul se po délce šenkovny.

Ale ani hrdého toho pohledu nikdo si nevšimnul. Za zády slyšel i smích.

Ne, nemýlil se, to všechno mělo svůj smysl, slovo prohozené na polo, vážně mířeno bylo na něho: stal se terčem úšklebků a urážlivé pozornosti všech. —

Ještě jednou rozhlédnul se Renthausem, jakoby všechny přítomné i nepřítomné pohnati hrozil před soud, ať se zodpoví, do očí mu řeknou, kdo je špicl, proč je špicl, jakého dopustil se skutku, že tak hledí na něj přes prsty . . .

Pak neohlížel se už vůbec, lhostejný ke všemu a ke všem, jak přiklížen seděl u stolu a se svěšenou hlavou hleděl do piva. Jen tolik cítil, nyní že odejít nesmí, k vůli sobě že povinnen je vytrvati do konce, aby přítomností svou nedal roztrušovati o sobě věci nejhanlivější.

Ale, kdyby i někdo ze známých byl k němu přistoupil, ruku mu podal, k sobě jej zval, — nebyl by jej Havlíček viděl, nebyl by jej slyšel — — tak zabrán byl do sebe, nepozoruje ani, že Kačenka mu odebírá sklenici a nese už asi pátou. Ramena trčela mu do výše, krk stranou stržen zalit byl krví.

»Co, co?« — vyjel jako ze sna: — »už pátou?!«

»Pátou«, klidně odpověděla Kačenka a otočila se na měkkých svých papučkách.

Ale Havlíček byl už zase mimo Renthaus, mimo Malou Stranu, tam za vodou, na opáčném břehu Vltavy, mezi všemi tam tak jemu nenahraditelnými, drahými, svými.

Mimoděk zjevil se mu ztracený ráj, z něhož dobrovolně vyšel v bezútěšné vyhnanství. Minulo od těch dob něco málo sice přes týden, ale Havlíčkovi zdála se ta doba věčností —

Maminka — maminka, — v neděli a ve čtvrtek vždycky přišla maminka — zase tak sedí a u stolu se pře, co si má dát k večeři: jatýrka husí, brzlík smažený nebo kousek telecího z boku — — celý jídelní lístek zprohledala, probrala a na konec vždycky si dala jatýrka . . .

»Já hlad nemám, ale šmakovalo by mně, dejte mně jatýrka, Boženko . . . Ty já přece jenom nejradši« . . .

A jí a jí, i Žampionu dává, kde jakého psa svolává i po Čápově čubičce se ptá, až ji Kotouč pod stolem upozornil, ať jen jí sama a psům nedává.

Jí tedy sama a ke stolu přistupuje dítě se sirkami v košíčku, celé umrzlé, modré, v letních škrambalkách na bosou nohu a nesmělým, těžce zkoušeným hlasem nabízí sirky ke koupi.

Pak vdova s utahaným tělem a smutně hledícíma očima přistupuje a prosí, bože, jak prosí — — —

Všichni hledají útočiště u Vořechovských, všichni se obracejí k mamince a nikdo nejde s prázdnou. Ba i ten hubatý Švertásek obloudil ji o »všecko nebo nic« a přišla i známá, sličná, mladá paní v krátké, tmavé jupičce, s bílým hedvábným šátkem přes havraní vlasy, nabízejíc rybičky v olejí, nakládané hříbky, karfiol, cibulku uleželou v octě. Mile se bavila, mile se usmívala, všude jí připíjeli, všude na ni volali a přes stůl už z daleka jí podávali ruce.

»Co pak dělá Lojza? Zpívá?«

»Zpívá a krásně zpívá!«

A kdo Lojzu znal, každý rád věřil matce, že musí krásně zpívat krásná její dcerka se zlatem v hrdle i na krku a mrakem obstupujících jí ctitelů. Chodila do operní školy a nejdéle ve dvou letech měla být hotova. — —

To, maminko, trvalo, kolik že už let?

Maminka sama se nepamatovala, ale od mladé paní vždycky si koupila sardinku v oleji anebo v soli naložený hříbeček. Když mladá paní odešla, dlouho se hovořilo jen o ní.

»Musila to být krásná ženská! Ještě teď — zuby jak z cukru, vlasy až do modra a silná a statná, — ještě leckoho by mohla požehnat« — — —

»To by mohla, to by mohla«, na to Růžička a políbil si nehty — — — Já jsem sice jednou nohou v hrobě už, ale takový požehnání rád bych ještě na cestu.«

»I to se vám může stát, vy prostopášníku jeden, chcete-li do hrobu přijít, oběma.«

»I třeba po čtyrech, jen když nepolezu, jak se říká — nadarmo.« —

»A Rézi? Co Rézi?« —

»Co pak Rézi! Rézi říká, že jsem požehnáním pro ni já?«

»Inu! To bych řekla! Jakej poklad! To jistě nevěděla, co povídá.« —

»To ona nikdy neví, když jsem u ní já . . .!«

»Tak. Teď jste tomu dal. To teda mluví s cesty? — nebo s cesty mluvíte vy. Jedno z obojího, viďte!!« pravila maminka a srdečně se zasmála. —

Scena za scenou, vzpomínka za vzpomínkou vyvstávala tak před Havlíčkovými zraky se všemi výjevy a zvyky jak je kdy viděl den jako den, od týdne k týdni a jak s nimi srůstal po leta . . . .

»A teď, bůh to ví, jak to tam chodí!« povzdechnul si s tesknotou . . .

A živě si pojednou představil hovor, jaký spolu asi vedou, když jej tam není.

»Co pak asi dělá Havlíček?«

Na konci u stolu zachroptěl Čáp:

»Včera měl být v Renthause.«

Tak ne ve Výsosti!?«

»Ne, tam ne, tam chodí jen jako jindy.«

»Kdo vám to povídal?«

»Kdo mně to povídal. Ten mně to povídal! z Malej Strany žid, jak se jmenuje Gluck!«

Glucka Havlíček znal a Gluck znal jeho; v Renthause viděli se hned první den.

»To není žid!«

»Je!«

»Když není!«

»Když je! Brandejsi, že je žid!?«

Brandejs vstává, protírá si oči a praví:

»Je žid, je.«

A Čáp chrochtá dál:

»Tam neobstojí! Tam jsou lidi mrchy! Chodějí tam ti ouředníci, komorníci, myslivci, — všeci ho znaj', co je zač! Glucka už se kdosi ptal, je-li pravda, že sem nesmí — a proč. — Jelínek taky není člověk jako my, . . . aby si dal líbit, co si nikdo líbit nedá. Pro Havlíčka o jiný hosty nepřijde!«

Všichni mlčí — nikdo Havlíčka nebrání, ji a jeho se neujímá. — Brandejs podřimuje a Růžička se usmívá . . .

A Čáp mluví zas:

»Já jsem žádostiv, jak dlouho se bude frfnit!? Přece mu člověk neřekl tolik, co řekl on mně . . . Mohl by nechat hloupostí a přijít zas. — Truc ať nechá trucovitejm lidem a přijde, jak chodíval. Jakoby se nic nebylo stalo, já z toho kejkle dělat nebudu.«

»To nepřijde, s takovou on nepřijde — já Havlíčka znám — ne, nepřijde,« na to Kotouč dodává! »Dokud mu neřeknete vy, dejte na mé, že ho tu neuvidíme!«

Čáp modrá.

»Jak, jak to povídáte! Já že mám jít, já že ho mám prosit? A proč a zač řekněte mně?« —

Kotouč krčí ramenama a dokládá:

»Tak nepřijde.«

A zas nikdo nic. Všichni mlčí a jen Růžička, pokyvuje hlavu a praví: »ba je to pravda, je! Je-li mu toho potřeba! Ale dejte mu rozum, když ho nemá. On by ani nebyl takovej, kdyby byl jako my, nulla od nully pojde, ale ty peníze, ty peníze, ty dělaj z něho numero!«

A Čáp, který už nemluvil a jen dýmal, najednou se rozkřiknul:

»Však o to je tu, o ty peníze! Nebýt jeho peněz, nebylo by furie! — Jen to bych rád věděl, z čeho je má! Třeba mně nic po tom není — z krejčoviny?! Dyť nic nedělá. Sedí u okna a hlídá po lidech. Vy jste taky krejčí, vy taky!« pravil Čáp, ukazuje na Růžičku, Brandejsa, Švestku« — zachoval jste si něco? Máte něco? Dali jste co do spořitelny?«

Růžička dal se do smíchu, ostatní s ním.

»Já a — spořitelna!«

»A Havlíček — synovi zařídil krám, ženu mu našel s tisíci a co chvíli platí za něj

dluhy. — Řekněte mně, z čeho? Povídám: špicl je a to mu nese hezký procenta!«

Tu Havlíček déle se už neopanoval a uhodiv pěstí do stolu, prstem ukázal na Čápa.

»Člověče! Kde jsem koho okrad, koho jsem já přivedl do kriminálu, že tak o mě mluvíte!? Co jsem za špicla, jaký jsem já špicl, teď mluvte, když se vás ptám. Když hájím svý a nedám se okrást, za to jsem špicl? Za to jsem špína, udavač, zloděj, vyvrhel? Kdo vám kdy řekl, že jsem tu holku udal? Kdo? Na komisařství ji volali sami, já pro ni neposlal. Věděli o ní víc nežli já a mně — m n ě se ptali, vím-li, jakej vede život!? Teprv na komisařství se mně řeklo, jak to přijde, že neplatí kartu a šije pro lidi! Co já za to můžu, co mně je do toho? Neplatí — neplatí, tady ji máte, dělejte si s ní co chcete. Kartu neplatí a mně taky neplatí, to je všechno, co vím — a to jsem jim taky řek'. To je to moje špiclovství — to je to moje udavačství — vy špindilo! Když chcete černit, černěte ji, ale ne m ě. Ale o to vy nestojíte, vy jen když špinit můžete m ě — špiníte. Já nic jí dlužen nezůstal, zůstala ona mně, abyste to věděl. To jsou moje výdělky, to je ta moje furie! Co mám, to mám poctivě zasloužený, svýma vlastníma ruka vydřený, zadarmo nemám nic. Ty mozoly tady na rukou, kotníky — ty mám z procházek, špacírů, koukání z oken? Stará musela se něco naškrtit, než naškrtila co teď máme a kdy a kde jste mně viděl zahálet, kdy? Na ulici mně vidíte, u práce ne? Když sám sedíte celej den a jen fajfčíte, peníze berete a nic neděláte, myslíte, že druhej taky? Každej není hostinským, aby jen seděl a čekal, až mu lidi na ruku položí svůj těžce vydělanej groš . . . To jsou tisíce, co my vám dáme vydělat a za to všechno takovej vděk! T'fi! Nebýt nás . . .«

»Mlčte!« rozkřiknul se Čáp: »do mně vám nic není, do mně nerejte!«

»A vám do mně tou měrou. Do mně vy můžete rejt? Jakým právem!?«

»Máte nenadávat!«

»A chcete-li, nadám vám zas, protože je to pravda a žádná lež.«

»Ticho, ticho!« rozbraňovali je Bradáč, Fintejs, Kotouč, Sejkora — »žádný hamáty . . . .«

Čáp zsinalý jen rukama rozhazoval a po vzduchu lapal, ale Havlíček jak dravec, když ucítí krev, nedbal už ničeho je jedním skokem ocitnul se před Čápem a pod hrdlem jej drže, třásl jím, třásl a cítil, jak pod prsty mu měknou chrupky Čápova jícnu. »Ty mě budeš šlapat, ty mě budeš špinit, po Praze roznášet, ctít?« sřítil se Havlíček i s Čápem na zem a škrtil jej silou strašlivou.

A se všech stran hrnou se k němu známí — neznámí, rvou mu Čápa z rukou, konejší jej, přemlouvají, rukama sepjatýma prosí: »Havlíčku, Havlíčku, vzpamatuj se!«

»Pro Ježíše Krista!« přiběhla z kuchyně i Čápka s chřestícími klíči za pasem a také prosí, také naříká, rukama nad hlavou lomí a pojednou — bez hlesu, bez ducha na zem padá vedle Čápa . . .

A Havlíček sedí, třese se a těžce oddychuje po dokonané popravě.

»Ještě jednu?« ptá se jej pojednou měkký, vlídně zabarvený čísi hlas. —

Havlíček zvedá hlavu, vidí a nepoznává: Kačenka sklínku bere mu pod rukou a sehnuta k němu jak nemocného ptá se sdílně: »ještě jednu pane Havlíček?!«

»A ještě jednu!« rozvášněným pohybem ruky kázal Havlíček a hledě na prázdný tácek před sebou, tupě počítal, kolikátou že už má . . .

Pojednou všechno zas jakoby obstoupila bílá mha a z prázdna zelo pusté ticho světnice . . .

Jen hodiny bylo slyšet a za dveřmi řinčící sklo.

»Co bude s tím krokodýlem?« ptal se kdosi z bílé mhy. —

Havlíček napnul zrak; tam tři, tam dvě hlavy — bílé stoly obstoupené, prázdnými židlemi šeřily se v mhu.

Když Kačenka přinesla pivo, nebylo už Havlíčka. Ohaslou sirkou rozhrnuje popel na cínovém sirníku, upíral zraky do prázdna a duchem bloudil po mostě, přecházeje sem a tam.

Hvězdy svítily, měsíc ploval na vodách a Vltava modrá v měsíčním světle, třásla se zlatem rozprášených hvězd.

Hodiny bily do bílé noci, Praha spala jako pochována v tichu měkkounkého náručí.

Ticho činilo noc ještě smutnější.

To chodíval domů.

A když Praha žila, po mostě jak karneval hřměla, v davy lidu mísíc náklady, vojsko, kočáry — to chodíval z domu, za dne i v noci, na večer, ráno, na jaře, v zimě, na slunci i v dešti, za sněhu, mrazu, v šeru podzimu i horkém jasnu léta chodíval tam tudy den jako den a nezastesklo se mu ani,

když bouře hnala se řečištěm Prahy a vítr s deštěm ostrými šlehy mrskaly jej s břehu na břeh. Na jaře, v máji i v zimě, kdy první vločky sněhu snášely se na ramena soch a všechno kolem stálo v bílém jejich. pápeří – vždycky byl pro něho most čímsi nenahraditelným, nutným, bez čeho by ani živ býti nemohl a s čím v jedno splynul už od dětství.

A nyní jak slepý chodil od místa k místu a neslyšel, leč když vozka vykřiknul, zahouknul kočí . . .

Jak mrtvý vláčel se mostem od sochy k soše, od Krista na kříži ke Kristu na klíně matičky Boží, potkával rady, hrabata, kněze, knížecí povozy, rozbité drožky, premonstraty, studenty, učně i šičky, ale Havlíček nebyl by viděl ani Václava Svatého, kdyby tu byl přejel na bílém svém oři; jeden a týž, stále týž nářek duše táhnul mu hlavou:

»Co jsem jim udělal!? Co jsem jim jen udělal!? dyť jsem nikomu neublížil, že tak mě pronásledují a štvou!« –

Vlna za vlnou, rana za ranou dopadala na skormoucenou jeho hlavu, jak vyvrženým a zas pohlceným zmítala jím vrakem, odsouzeným už k tomu jen, aby troskami svými připomínal slávu někdejších jeho dní: každou vzpomínkou tam »na ty« jakoby políček mu vyťal do spocené tváře a pojednou bolesť tak zadrhla mu chřtán, že až hlava se mu zvrátila a těžce se sklonila v bok. V slzách mu plovaly židle, bíle prostřené ubrusy a už jen jako za devaterou zdí slyšel čísi potrhaný hlas. Hanba, lítost, zášť, ale nejvíc hanba, hanba, neuhasitelná hanba svírala jeho útroby, pustošíc už tak dost zpustošenou jeho duši. Byl tak skličen v tu chvíli, do sebe shroucen, hanbou před světem skryt, že mu ani tváří vidět nebylo, jen záda klenoucí se v oblouku a nalomenou, stranou strženou šíj . . .

»Dyť jsem nikomu nic neudělal, nikomu jsem neublížil – co pro Boha po mně chtěj!?« zvolal v duchu a div neplakal.

To bylo už po druhé, co Kačenka se po něm ohlédla a zas mimo šla, nezmínivši se nikomu slovem; tu seděl jak z kamene, podoben hroudě víc než živému tvoru a jen pod bradou stále mu cosi pracovalo, vzhůru se zvedalo; chvatné pohyby rukou po sklenici prozrazovaly v něm bytosť rozpitou a zlou.

»Hospodo, hospodo!« volal kdosi z kouta a tloukl sklenicí do stolu: »Už hodinu jsem bez piva!«

»I to snad ne,« odpověděla Kačenka klidně a laskavě: »dyť pijete pořád!«

U karet se hádali, tágy blýskali naparující se lokaji.

Ve výčepu Růženka dočítala poslední stránky románu. Pojednou, když Kačenka vešla, přiletěla Růženka jí naproti, padla jí kolem krku a vystupujíc na špičky střevíčků jak divá jala se jí objímat, líbat a rvát . . .

»Ah, Katti, Katti, Katti!« zajásala Kačence v náručí a zas ji líbala, zas ji tiskla, na oči, na vlasy celovala, do tváře v šíj a když už nevěděla, kam ji políbit, přivinula se k ní tváří v tvář. –

Ale Kačenka náhle vymknula se jí z náručí, rychle sklínky postavila a běžela zas ku dveřím.

»Co se to tam děje!?« pravila sama pro sebe víc než k objímající ji dcerce, ale slova její přerušena byla rachocením stolů a židlí, křikem a jakýmsi pádem provázeným hlukem chraplavých a polekaných hrdel. Když ne otevřela, ale vytrhla dvéře šenkovny, tam u třetího stolu z leva, kde seděl Havlíček, spatřila hradbu mužských těl shrbených k čemusi na zemi, v čem Kačenka vytušila ihned Havlíčka . . .

Přiběhla i Růženka a skočivši na židli, s rukama přitisknutýma k bříšku, přihlédla sama, co se to tu válí po zemi.

A spatřila bledou, bradou vzhůru obrácenou tvář a hlavu vlekoucí se po zemi v malomocném úsilí, pozvednout ji výš. Tak se polekala Růženka, že chvatně seskočila na zem a odběhnuvši ke dveřím, dívala se jenom pozdálí.

Za to Kačenka prodrala se až k Havlíčkovi a hleděla neštěstí přímo v líc. Bolestí skřivená, nyní čísi kolenem podepřená hlava Havlíčkova, činila dojem člověka, kterému se chce kýchnout a není s to. Jakoby se topil, lapal po vzduchu, mlel pysky a oči jako mléko stavěl v sloup. A hlavou drkotal na zad, stále na zad, prsty na rukou jaksi příšerně rozestřeny, třepaly se ve vzduchu.

»Vodu, vodu sem!« vztekle vzkřiknul kdosi na Růženku jako na hluchou, přehlušuje chrapot rozčilených hrdel, z nichž nejurčitěji vynikal breptavý hlas Ondráčkův.

»Ha, Havlíčku, – co, co je ti! znáš mě? Havlíčku, Havlíčku, co je ti?«

Ale tentýž hlas, který křičel »vodu, vodu!« odstrčil Ondráčka a pravil: »co, co, co je ti — p-přineste vodu a nekřičte tu, trojko! Nevidíte, že se ptáte, co je mu!!«

I František obstupoval, přeskakuje s nohy na nohu, stavěl se na špičky bot a cigarru jemně drže v prstech, hleděl na výjev odehrávající se tu před ním za ohradou zád. Ale ze všeho neviděl než mezi rozkročenými nohami po zemi se vlekoucí křídlo Havlíčkova kabátu.

Od nejzazšího stolu přes povalené židle a k zemi stržené ubrusy klopýtal ještě kdosi v modrém kabátku a s bílou kravatkou. Byl to Konopka Jan, bývalý student, nyní diurnista od soudu. Odplyvnul si, když viděl co se děje a hodiv do jednoho koutku veržinku, jal se rozhrnovat povykující před ním zevlouny.

»S cesty, s cesty račte prosím!« pravil, odhazuje Ondráčka, Františka, Kačenku a nesmírně tlustého jakéhosi lokaje; — uchopiv se ihned Havlíčkovy ruky, s veržinkou obrácenou ku stropu, počítal puls.

»M— !« pravil skrze zuby a hodiv veržinku do koutku pravého, nahnul se k místu, kde Havlíček pil. Otočil k sobě tácek s vyznačenými čárkami a pravil: »Šest, to není moc!«

Otočil se po něm Ondráček, domovník, který Havlíčka dobře znal:

»Co není moc! starej člověk a zvyklej tomu není — kdo pak ho kdy viděl, vypit šest sklenic na posezení!? Vždycky jen dvě, tři to už bylo moc, ale nikdy ne šest, pane!«

A zatím, co Havlíčka topili v ohromné spoustě vody, Kačenka točila se na neslyšných svých papučkách, rozkládala rukama a vypravovala, co na něm pozorovala už od chvíle, co ke stolu sed. Už dobu se na něj dívala, k sobě mluvil, rukou pohazoval i na stůl uhodil a poslední tři sklenice, jen je obrátil, už byly v něm.

A zas přiběhla Růženka a všechna vyjevena, do předu stržena, opatrně se dotýkajíc shrbených zád, přála si viděti Havlíčkovu tvář. Byla zsinalá a z úst vychlemtával cosi hnusného. Zastřela si loktem oči a s lehkým výkřikem běžela za svým románem. Ve dveřích černou svou hlavou div neporazila stařičkého třaslavého jakéhosi pána s cilindrem v ruce a s holí, kterou před sebe stavěl, jako berlu o slavnostech před sebe staví pedeli. Byla stříbrem kovaná a mnohem vyšší, než stačilo na dosah jeho ruky.

»No, no — co?« pravil a ustupuje divoké z cesty, berlou razil si cestu mezi nakupenými zády těch, kdo stále ještě omývali Havlíčka.

Byl to dr. Hrdlička z Ostruhové ulice — Havlíčkův dobrý známý a domácí lékař v Renthause. Nebyl daleko, seděl v Plzeňské pivnici v Ostruhové ulici.

Když dr. Hrdlička berlou cestu si proklestil až k nemocnému a na nose urovnal těžký, do zlata sazený binokl, který rukou pevně přidržoval u kořene nosu — Havlíček dýchal už a jak po gallerii rozhlížel se po skupině nad ním schýlených poprsí a hlav. I Růženka se přiblížila a vyskočivši na židli, s hůry se dívala doprostřed zád.

Doktor Havlíčka drže za ruku jak Kristus vzbouzející dceru Jairovu a volající mocným hlasem: »vstaň a choď!« prohlásil všem a sobě zvlášť, že Havlíček nebyl daleko vážného nebezpečí; odstraniv binokl s očí, prostým okem rozhlédnul se po všech přítomných. Vypustil z prstů i studenou ruku Havlíčkovu a pravil:

»Teď nechme, pánové, všeho a honem, s ním do postele.« —

Poslali tedy pro drožku.

Krátce na to vyváděli Havlíčka už ze dveří, dr. Hrdlička posadil se do drožky s ním a Tržištěm vzdalující se hrkot kočáru byl poslední známkou výjevu, jehož i ve dveřích ještě svědky byly Růženka s Kačenkou.

Vyprovodily Havlíčka na práh a v noci dlouho nemohly usnout — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Jako Havlíček bez Ořechovských, tak také Ořechovských bez Havlíčka nebyly nic.

Kdyby byl Havlíček zemřel, byli by všeci řekli sborem: »dej mu Pán Bůh odpočinutí lehké; rád se hádal, rád si zalhal, rád i toho otaškařil, kdo se dal, ale byl to dobrý, milý člověk — dej mu Bůh království nebeské a nám šťastné shledání s ním.

Ale Havlíček nebyl mrtev! Havlíček byl živ a u Ořechovských věděli o něm, že se potlouká kdesi po Malé Straně a nikde nemá poklidu.

Bylo jim ho líto všem, ale ze šetrnosti k Čápovi nezmínili se slovem. Jen pohledem zavadili vždycky o Čápovu nadutou tvář. —

Ale toho večera, kdy Havlíček s Růžičkou potkali se na mostě, přišel Růžička

k Ořechovským a když v řeči došlo i na Havlíčka, usmál se Růžička hladce oholenými rty a pravil:

»I to se neptejte, jak jsem dnes naplašil Havlíčka! Nechci nic jistit, ale uvidíte, za dva, za tři dny máme ho tu. Já ho znám, já vím, jakej je zvědavej a všeho chtivej, neobstojí, nevydrží a za dva, za tři dny je tu mezi námi«.

A vypravoval, co se sběhlo na mostě mezi ním a Havlíčkem, co mu namluvil a o čem všichni věděli, že pravdy na všem nebylo ani za makové zrníčko. Všechno byla lež.

Když dopověděl, dodal:

»Ale to jste ho měli vidět, lidé zlatí! – zbledl, sezelenal a já myslil, že tu chvíli ho trefí šlak!«

– – – – – – – – – –

»A už trefil!« – za hlubokého ticha pojednou prohlásil kdosi, kdo na hřebík zavěšoval čepici a s vědomím nevšední své důležitosti zdlouhavě a s nemalou obřadností svlíkati začal kabát. Cítil na sobě oči všech.

Byl to Ondráček Josef, domovník z Maltézkého náměstí, u Ořechovských i v Renthausu častý host a očitý svědek výjevu, jaký se v Renthause před chvílí odehrál. Běžel s čerstvou novinou přímo k Vořechovským, dříve ještě, než jej někdo předejde.

»Zrovna m-malou chvíli odvezli ho domů v kočáře«, končil svoje vypravování. »Já to viděl na svý vlastní oči a jak to bylo, tak to po-povídám, ne-nepřidávám nic. A ne-nevím, nevím, pa-panečku, jak to s ním do-dopadne, je m-moc špatnej, m-móc!«

Šenkovna oněměla, slyšeti bylo každé cvaknutí starých hodin.

I Růžička ztratil svůj vtip a Čápa ani vidět nebylo pro neproniknutelnou hradbu kouře, který z něho vycházel jak z Vulkánu. –

»A doktor že jel s ním?«, ptal se kdosi od prostředního stolu.

»J-jel a v kočáře. Viděl jsem to na svý vlastní oči«.

»Tak to je s ním moc zle!«, přiložil tentýž hlas od prostředního stolu.

»M-moc zle«, dodal Ondráček.

»A povídáte, že moc pil!«, ptal se Ondráčka zas Růžička.

»M-moc! Š-šest čárek měl na tácku, v-viděl jsem to na svý vlastní oči«.

»Tak mu nic nebude! Napil se, vyspí se a zejtra se bude ptát, jak se dostal domů«.

»Inu, d-dej to Pán Bůh« – –

»Ba, dej to Pán Bůh!«, přisvědčili mnozí a tu noc i Čáp měl plnou hlavu Havlíčka.

Muším k němu jít, muším k němu jít, když sem ho tak zmo-zmod-zmodrchal!«, na cestě domů opakoval k sobě Růžička: »a je-li pravda, co ten b-brepta všechno povídal – šlak zas tr-tr-trefit může mě«

– – – –

S tou myšlenkou ulehnul, ale nespal celou noc.

F. KOVANDA.

KOUZLO VISE.

Přes šedé střechy domů, mrtvá nádvoří až k bílé věži
jsem zahleděl se v noc.
Tmy vrstvy široké a nevyzpytatelné k horám běží,
je oživit, toť moc!

Jim dáti barvu, hlas a tlukot srdce, v náručí je chytit,
by jich dech mne hřál,
souvislost jejich v nekonečnu, ona pevná pouta vztít,
by žít musely dál.

Snad v jiném tempu, rytmu, osudu též zabarvení jiném,
leč stvořiti ten div,
by veliké i malé lidské duše zalkly se jich stínem
a padly v jejich vliv.

P. T.

Slyšeli jste výkřik? V noci, když vše snilo,
zazvučel; tón parní trubky nemůže být prudčí,
vše se pod ním v prachu tetelilo,
jak když děcko bázlivé se vine do náručí.

Slyšeli jste výkřik? Do srdce se vtínal;
člověk s trochou citu hruď má rozjitřenu.
Vyzněl, zahlaholil, jak by ruce spínal,
o kus štěstí prosil, o života změnu.

Můj to nebyl výkřik, byl jsem posluchačem,
v cizím zájmu ptám se; kdo ví, kde a čí to!
Hlas-li mužský, ženský? Promíšen byl pláčem.
Ví proč; leč jen vzkřikne, ví proč, nepoví to.

Když jste neslyšeli, tvrdým spánkem spjati,
o noc příští žádám, v cizím ovšem jménu,
byste poslechli si duši zavolati,
o kus štěstí prosit, o života změnu.

SUL A PAVEL.

STAROSVĚTSKÁ IDYLA.

Tak čekám milostenku, pannu Terinku,
až půjde nakupovat z rána do rynku.

Až krinolina její bílá, široká
mi zpod podloubí padne do oka.

A rynkem čepeček se zhoupne bělavý
a dlažbou střevíček zazvoní klepavý.

A krůčky zahovoří dlažbou zlekanou —
Oh! moje srdce houpou vlny za pannou.

Já řku jí: »Panno Rézi, zoubek nebolí?
A dobře spinkala? — Ach! panno, dovolí . . ?

Jen: Ano . . vyhrkne a v bocích skolí se
a krůčky rozdrobí a celá spejří se . . . . .

Zní klapot střevíčků na rynku s kašinkou,
jak nakoupit jdu z rána s pannou Terinkou. —

KOMENTÁŘ.

LIDOVÁ POVAHA U NÁS A V JINÝCH SLOVANSKÝCH LITERATURÁCH. (Pokračování.) Bylo by opravdovým nepochopením tohoto pokusu, kdyby se čtenář domníval, že jsem chtěl psáti literárně-historické pojednání; také ani z daleka mně nenapadlo, abych se obíral folkteristickými náměty v krásné literatuře anebo historickými povídkami, jestliže se přímo nedotýkají mého programu: jak dovedou spisovatelé-belletristé hledati mravní a náboženské jádro ve svém národě. Ještě dnes bych se dal s těží přesvědčiti, že romanticky a subjektivně zabarvené povídky K. Světlé patří do rámce tohoto článku. Za to lituji, se mně čas a nemoc nedovolují, abych hned zde reagoval na dvanáctou kapitolu v díle D. E. Chalupného »Havlíček«, kde rozebírá s filosofického, socialního, historického a filologického stanoviska národní povahu českou a uvádí poměr Havlíčkův k ní. Tu by vznikl nový komplex otázek, při nichž nutno sáhnouti k spisům Masaryka, F. Koneczného, kdežto my musíme pospíchati k jiným slovanským literaturám.

Přejděme na jih k Slovincům.

Malý národ. Je jich sotva dvě třetiny jako Vídeňákův. A k tomu ještě roztroušeni po několika zemích. Venkov bývá pravidelně jejich; odtamtud zásobují města, v nichž dobývají stále větších posic. Intelligence je vzdělána systemem německým; je strašlivě rozdvojena na stranu klerikální, která má výbornou organisaci a jak novinami tak i družstvem sv. Mohora působí na lid — hlavně arci Reiffeisenovkami — a pak na liberalnější advokáty a professory. Politické a stavovské boje přenášejí se bohužel i do literatury, ba i do vědy (možno-li o slovinsky psané vědě vůbec mluviti), tak že tu shledáváme zjevy, jaké již dávno u jiných národů nejsou možny. Nebožtíka mírného Gregorčiče — takto kněze, který se proti církvi nikdy neprovinil — a dobrého vlastence, který napsal za celý život asi tři tenoučké svazečky básní, tedy dosti neplodného básníka prostředního talentu, pronásledovali páni bratři tak krutě, že mu vyrazili a znechutili péro. Bylo to přímo odporné, co vyčítali této čisté duši a jak nemocného chuďasa ubíjeli.

Anebo — nezmíníme-li se o případu Aškerce — uvedeme jen to, co se stalo ke konci 19. století, když lublaňský biskup skoupil celý náklad básní mladého studenta, který ovšem zpíval o lásce, o ženě, o jaru.

Ba i proti vědeckému a doslovnému vydání národních písní vyskytovaly se hlasy. Vždyť prý členy Matice jsou i kněži; co by tomu říkali na farách, že jemnostpán odebírá a čte takové věci! Jsou to příznaky nezdravé, ukazující, že autoři na krajích slovinských nejsou ani pány látky.

V jižním Štýrsku jsou Slovinci poměrně nejbohatší, majitelé vinic a chmelnic, zásad svobodomyslnějších. Ale jinak rve se Slovinec s Alpami, bažinami a mořem skalisk na jihu; tvrdou skývu chleba jedí, osamělost v Alpách a různé fysické příčiny plodí množství kretenů. A život tento zanechává hrubé rýhy na povaze jejich. Oči bez lesku, život vypočítaný na uložení několika desítek a stovek v záložnu a k vůli mamonu jsou necitelní, nelidští i k vlastním dětem.

Na vrších všude kostelíčky z dálky se bělající. V znamení kostela pěstována i povídka, hlavně arci u kněží autorů. Díl světské intelligence je většinou první generace z venkova pocházející; mnozí vědí, jak trpký život zakusili ve Vídni a Štýrském Hradci. Ani krejcaru na cestu jim rodiče nedali, nechtěli-li býti panáčky. Jeť mladý kněz ozdobou celé dědiny a kraje. Primice jeho se vystrojí jako nejslavnější svatba v okolí. Hosté si činí z pozvání čest; dary dostává kněz od jednotlivců za sta zlatých, ba i dobytkem ho obdaří. Ale nejsou-li sousedé a přátelé pozvaní, vzniká z toho nepřátelství do pokolení se táhnoucí. Intelligence světská má neobyčejně vyvinutý smysl pro byrokratismus (u žádných Slovanů není takový respekt pro posuzování člověka podle »rangsklass« jako u Slovinců), a v policajtském čenichalství vynikli proslulí »Bachovi husaři,« kteří předčili docela i Čechy. Slovinci na jihu mezi Chorvaty a Italy byli — aspoň dřívější generace — nejstrašlivějšími germanisatory a kulturträgry, jako Češi v Haliči a v Uhrách. Tací lidé pak rdousili každý vlastenecký, literární a slovanský projev.

Národ tak malý uvnitř kulturně rozervaný, musí se také o národní svá práva potýkati s Němci a Italy. Lid udržuje národnost svou vrozenou konservativností, intelligence se nesmí báti ani chauvinismu, který je u druhých národů ještě větší. Slovinci jsou vzděláním jacísi slovanští Němci, a to také s mnohými dobrými vlastnostmi, které mají naši sousedé.

Úzké poměry tyto a praktický účel literatury tvoří hlavní pečeť její. Jsou sice přemrštěnci mezi nimi, kteří myslí, že Prešerna možno srovnati s Vrchlickým nebo Puškinem, ač si mohli již po rusku přečísti, že něco takového je vyložená pošetilost.

Rozumný utiliterista Vodnik nezasluhoval, že ho vláda ke konci života na základě slovinských policejních zpráv tak krutě pronásledovala. Prešern, jehož Slovinci celá decenia jako jediného básníka nemohli pochopiti, myslil německy, třeba cítil a psal slovinsky; škoda, že byl tak málo plodný; také víc charakteru by mu nebylo škodilo. Uveďme ještě prof. Stritara a železného Aškerce, dnes prvního básníka slovinského, neohroženého bojovníka za přesvědčení, na kterém se prohřešili jak klerikálové, tak i liberálové a genialního bohema Camkara a umělce Zupančiče (bohužel málo plodného), ale nenalézám ještě jména, které by našemu thematu odpovídalo.

Nenalézáme Martina Krpana, tohoto idealního reka, jehož »kobyla« byla v době poslední i dramaticky i satiricky opěvována. Martin Krpan jako rek a výraz slovinské síly a národní duše.

Již v letech šedesátých byla sice pěstována venkovská povídka, která znova v době poslední ku př. Meška našla nové barvy. Sensaci působil nedávno zesnulý prof. Janez Trdina a Dr. Šorli

kteří jsou slovinskému národu velice blízcí. Obzvláště starý Trdina dovedl se vžíti do logiky lidu a zcela v kolejích jejích i v legendách, povídkách a pamětech psal. U nás by měl býti znám, že v »Bachových husarech« zvěčnil také české typy. Teprve po jeho smrti začali ho Slovinci chápati.

Ať jsme hledali, jak chtěli, pro své hledisko jsme nacházeli malou kořisť.

Na štěstí však vydala Žofka Kvedrová-Jelovšková »Vesnické povídky« v Ottově Laciné knihovně národní 222, následkem čehož naše bilance v slovinské literatuře značně stoupla. Povídky ony vyšly již v slovinském originále. Zasluhovaly, aby se jimi slovinská kritika důkladně obírala. Jsou ceny různé; některé jsou čistě náladové, obrázky s pozadím alpských hor strašlivé instikty vzbuzujících, fanatismus s miliony vápencových kamenů splývající, které provívá strašlivá bóra, jiné mají erotické pozadí. Paní Žofka je výborná rutinerka-vypravovatelka s jemným smyslem pro přírodu, umí dobře rozebírati psychologické struny a náladu suggerovat čtenáři. Napínavě, dramaticky líčí duševní boje svých roků; však v životě svém něco zakusila. J. Machar se jí ujal, jak mu to temparament jeho kázal.

Je paní Žofka Kvedrová, provdaná Jelovšková, vynikající slovanská spisovatelka vůbec, která píše česky, německy, slovinsky a chorvatsky, a to přece také něco znamená! Kdo si musí denní chlebíček pérem vydobývat — za každé nálady i za noci — ví, že všechny práce její nemohou býti stejných kvalit.

Do duše selské rodiny proniká nejhlouběji »Doma.«

Zkažený student pocítí najednou strašlivou tíhu stesku po domově, kterého již čtyři leta neviděl. Musí a musí domů; paní Žofka líčí nádherně ony idealy, jak si mladý muž představuje domov. Ať si říkají mladí blaseovanci co chtí, srdce přece jen jihne, když po letech se blížíme k rodným místům; srovnej Herbenova představitele nejnovějšího pokolení.

Antonín Korošec najde doma kamení, skály, skály . . . tvrdá srdce otce, matky, bratra. Lid hrubý, mamonáře drsné, necitelné, duševnímu stavu vzdělaného člověka nerozumějí. Jenom pán a karriera a formální náboženství je jim vše. Slovo velebníčka jde jim nade vše. Ani vlastní matka, která dala několik zlatých na mši za Toníka, nemá pro něho krejcaru na cestu. Takové bahno, takové bahno! Pro necitelnost a drsnost tohoto lidu je těžko pravého výrazu nalézti, aby se nám nevyčítala zaujatost. Tato zvířata v lidské kůži intelligentního muže sklamala, jen příroda je.

Pouze jedno jediné srdce je dobré, ale působí na čtenáře blaze, jako radost v evangeliu nad obráceným hříšníkem.

Také umělecky stojí povídka tato vysoko; můžeš ji čísti pětkrát za sebou a vždy tě bude procítěností a vroucností uchvacovat, třeba by realní obsah hnusem naplňoval. Paní Žofka tu zajisté zachycovala podle skutečnosti.

Tvrdí, hrubí, bezohlední lidé bez citu; drsný život a obmezené chápání víry rdousí i přirozené, čisté lidské vlastnosti. Hrubí jak se i v přechodním území ke kajkavským Chorvatům v »Zapadlých dvorech« Leskovara vidí. Jak jde o pozlátko cti a peníze, nemají tito drnohryzové smyslu pro pojem lásky a šlechetnosti.

V poslední povídce »Na statku« rozebírá se neblahý vliv cizinců, kteří materielně a morálně ničí domácí obyvatelstvo, zvláště ženy. Je tu mnoho tragiky; konec jako by useknut. Vzpomínáš mimoděk na Kozarcovy obrázky z úrodné lesnaté Slavonie.

Paní Žofka má silný sklon k naturalismu. V »Dřevařích« namalovala ostře život na vsi, vyňala několik typů a doprovodila mužské na dřevaření. Jediný obchod, který je v rukách Slovinců, jest export dříví na jih Evropy; v Egyptě je známo druhé odvětví jejich obchodu s ženskými. Goriciennes jsou známy v Egyptě jako sklepnice, kojné atd.

Dřevaři obsahují vlastně několik pohledů do života na dědině a v době kácení dříví. Málo je tu lásky, málo citu, ale autorka za to nemůže. Za celý rok vyždímala z krajanů svých sotva gram lásky.

Je to úžasné, jak málo lidského a opravdu křesťanského vězí v těchto lidech. Když se syn a rodiče po delší době setkají, ani se nepolíbí. Jsou tu hrubci, kteří by nechali oběšence viset, ale do hrobu mu hodí něco posvěceného. Pes má více citu nežli tato lidská chátra. Jsou pověrčiví, ale nikoliv jako jinde z hlouposti, nevědomosti a tradic, nýbrž z ohledů náboženských. Horoucí peklo a »co řekl velebníček« jsou poslední jejich instancí. Dávají na mše, na svíce, ale povodně se ovšem opakují . . . Než pro mrtvého nemají citu, zakazují dětem, že nesmějí říci »tatínku.« Přihází se to ovšem i jinde, ale tady jsou intidie hrozné. Při svatbě smlouvají jako jiní chamtiví penězolačníci.

Je tedy pochopitelno, že takoví krufáci, jejichž veškero dychtění je obráceno k skrblení a dření, nemají času na filosofování o věcech víry, o mravnosti, o běhu světa. O náboženství hloubat nesmí, poněvadž se neodvažují uvažovat o slovech kněze; ale vznešené učení Kristovo zůstává u nich na povrchu, mění se ve formalismus, a nízký stupeň kultury neprorazil ještě mlhy abskurantismu. Za takových okolností nenašla ani literatura dosud typů, jež by se pro nás hodily. Ale zásluhou paní Žofky Jelovškové zůstane na vždy, že krajany své ze širokých vrstev lidových zachytila umělecky a tak věrně jako nikdo jiný z nich.

ARNO DVOŘÁK: KNÍŽE. Tři dějství. (F. Šimáček 1908.) — Pozoruhodná práce, poněvadž první pokus mladého autora o drama velkého stylu, a to pokus napovídající o lepší budoucnosti, o silách a schopnostech, a ještě více o odvaze. Odvaha je nejen snad v sáhnutí po formě nejtíže přístupné, protože nejukázněnější, ale i v tom, jak se nechtěl spokojit tragikou historie, ale snažil se jí podložit ideje, jež by jí dávaly vyšší smysl, a konečně i v tom, že i vnější stránku svých lidí a své doby chtěl vyjádřit po svém, jinak, než tradice uzákonila, a přece také dobře a silně.

To vše zasloužilo, aby drama zadané kdys do konkursu vinohradského, bylo důtklivě dopo-

ručeno, i když nemohlo být pro vnější příčiny poctěno cenou. To zasloužilo i provedení, na němž teprve by mohl autor změřiti nosnost své obraznosti, působivost svých prostředků. Bylo odepřeno. Tím dostalo se Knížeti sensačnosti, a byl zastřen pozorovatelský klid zaujetím, pro něž možná nepostihne, pokud mety dosáhl, pokud stroskotal.

A stroskotání Kníže rozhodně znamená, třeba že čestné.

Co je podstatou »třech dějství« Dvořákových? Historie Přemyslova?, problem knížecí moci?, problem boha?, problem národní síly a slabosti, jak by byla vyjádřena stupnicí: slabost strachu, síla důvěry v mocného a síla sebevědomá? Pro vše je dosti důvodů, ale pro žádnou thesi všecky, a proti každé jsou i námitky pro nejas celkového pojetí, jež spokojujíc se silou detailu, žárem vise, nedonosilo ničeho k dozrání.

Tři nápadníci trůnu, tři představitelé síly, již chtějí nastoupit dědictví »bohyně« Libuše: Přemysl, Vlasta, Ctirad. Prvý je as osnovou, neboť jeho idea vítězí, jeho proměna je také úkolem a ovocem dramatu. V počátku slaboch neupřímně sledující neuznání lesské, v posledním aktu vystupuje jako spasitel lidu, heros dávající nejen vlastní sílu jako oporu, ale suggerující sebevědomí všem svým. Jak se proměna v něm udála? Ve sporu o trůn s Vlastou, jež v počátku je silnější jeho a odvažuje se odníti mu kouzlo božského posvěcení, přivlastnit si je, zničit mu cestu k božstvu rozvrácením mostu k němu, jež však osudně podléhá s tím vším a je v třetím aktu svržena se skály.

Toť hezké; vítězství myšlenky nad silou a úkladem. Ale jaký to úkol má Ctirad v jejich sporu? Nebylo ho v počátku, není v konci, tvoří drama o sobě jako druhý akt, v němž není zas obou předešlých, vystupuje ne jako vědomý pretendent trůnu, nýbrž je k té myšlence náhodným setkáním se Šárkou přiveden, ale umírá, neučiniv pro ni ničeho. Třetí zbytečný ve hře, jenž snad jediné doličuje: přechod od vlády pomocí mstivého boha k sebeurčování; typ násilníka, jenž stojí mimo boha, chtěje sám být určením svého kmene. To samo o sobě je opět dobré, dobré i to, že padá, poněvadž nebyl schopen domyslit, že váhal stát se bohem, ale – co to vše pro Přemyslův a Vlastin celek? Pro ten má druhý akt zase jen jediný význam: že vypráví o proměně Přemyslově, o jeho záhadném hledání boha, aby byl připraven závěr.

Vyprávění je vůbec slabou stránkou Knížete, protože nahražuje napořád dění. Síla, obromnost postav, síla, obrovitost idejí, ale nic z obého nezříme ve skutcích, o všem slyšíme jen pověsti nebo deklamace. Vlastin úklad, jenž jí dává vítězství prvního aktu – je za scenou kdes v minutosti, Přemyslova vnitřní změna – je za scenou v napovědi kteréhos vojáka, utkání obou hrdin i principův – je zase za scenou, na níž slyšíme jen opověď boje a pak dlouhou filosofickou zprávu o příčinách vítězství a základech budoucnosti; filosofický traktát nejmodernějšího individualismu, po způsobu Hilbertova Falkenštejna, či starších ještě otců Hebbela a j. – Thesi lze uvěřit, ale kdo uvěří, že Přemysl, slaboch prvního aktu, byl s to, aby ji stvořil a vložil v lid; kdo pochopí, jak se mu zrodila myšlenka a jak ji vypěstil? – Obromná ideová podloha zlomila Dvořákovi vaz: obromností svou, s níž nebyl, a ideovostí, pro niž zapomněl na pulsaci dramatickou, na skutkovost, na aktivitu vnitřní i vnější.

Že je to stroskotání silného, svědčí střední akt, jenž jako tragedie Ctirada a Šárky je nejsilnější a sám o sobě dobrý. Krvavá a přece zas čistě ženská, toužící po silném, jenž by jí byl spásou před mstivým jejím bohem posavádním, Šárka je démonicky krásná a jediná opravdu činná bytost. V jejím přimknutí k Ctiradovi a síle, v níž by mohla být záchrana, chvěje se tolik napjetí, že každé slovo znamená útok, výboj, postup k cíli. V něm je Ctirad ne typem nápadníka trůnu, ale typem zdánlivé síly, jež nesnese přívalu krajně bouřného vznícení, chce se vyrvat a musí být proto zničena, poněvadž byla marnou nadějí a sklamáním.

Pro vehemenci tohoto ústředního konfliktu lze přehlédnout, že i tu jsou všichni ostatní jen quasi antickým chorem, jenž naslouchá a přitaká, netroufaje si ani komentovat slova svých »herců«, že málo komu přáno slovem či gestem přispět k rozvoji či aspoň k zabarvení děje. Lid, jehož osudy vlastně jsou tu řešeny, je ve všem dramatě jen živlem ryze dekorativním, režijní pomůckou náladovou, ničím víc.

Tak rozlomeno je drama v rhapsodie víc epické, silně myšlené, ale nedomyšlené a navzájem nesouvislé.

Zajímavo je a odvážno ještě malířské pojetí doby Libušiny, daleké vlastenecké monumentality a sladké sentimentality, založené barbarsky drsně; jistě tím nabyly postavy nové vůně, nového přízvuku, sceny nové nálady, ač i tu je možno pochybovat a namítat. Na př. proti Hebbelovské náplni těchto barbarů moderní velikosti. Ale budiž, ten prostředek není sic důsledný, vyplynul však z touhy, aby byla vyslovena myšlenka; za to prokreslení Libušiny družiny je vratčejší a omluvitelné, jen mladou výbušností bez úvah: v epických zprávách a narážkách se akcentuje služba vínu a lásce při svatých ohních za krásných nocí, ale v slovech dívek činně vystupujících vznícena je jen touha po mateřství, našemu pravěku as přiléhavější než ony živly orientalské.

»Kníže« je tedy krásné a slibné stroskotání. České dramatické umění jich mělo málo, stačí tedy, aby bylo se zájmem sledováno. *E. S.*

GOYOVA: CEAN BERMUDEZ, nejvzácnější a nejdrahocennější skvost z poslední souborné výstavy Goyovy u Miescbkeho ve Vídni byl zakoupen národním museem Budapešťským. – Při této příležitosti pronáší známý kritik umělecký, Richard Musher, několik trpkých slov o péči, která vůbec ve Vídni je umění věnována. – U srovnání s cizími městy – stojí na nejnižším stupni; ani dvorní museum, ani moderní galerie, ani museum města Vídně, tři nejdůležitější ústavy, se nestarají, aby udržely ve Vídni něco skutečně cenného. Schází tu pevná ruka odborníka, jenž by měl skutečně zájem o to, aby vídeňské galerie nezůstávaly tak příliš pozadu za městy daleko menšími: »Vertronelug« a »Beamtenbeanemlichkeit« jsou vinny tím, že stává se neúrodnou půda ta, na níž umění kdysi kvetlo. – Nedovede-li Vídeň přilákati vzácnými sbírkami, jež činí nyní tak proslulým Berlín, – pouhý nářek na nedostatek návštěvy cizinců nic nepomůže. – A Musher měl

ještě dodati: pořádání »festzugů« a vyhánění Slovanů také ne! —

Praha ostatně není v tomto směru lepší. České listy přinesly zprávu, že se chystá prodej vzácné, a světoznámé možno říci, galerie Gustava Hoška z Mülheimů, jenž loni zemřel. V bohaté této sbírce se nacházejí drahocenné věci Rembrandta, Steena, Hobbena, Brueghela, Rubense, Dyka, Kupeckého, Cranacha — a není kupce českého, který by poklady ty zachoval v Čechách. Jak se stát chová, vidno z případu výše uvedeného, zbývá země, nebo Praha, které by onoho půl millionu, jejž by věnovala na zakoupení, přineslo jistě mnohonásobný užitek, když by se jezdili cizinci do Prahy dívat ku př. na »Satyra a sedláka« Steenova, nebo »Bileamova osla« od Rembrandta. Uměleckým pokladům pouze děkují za svou slávu Mnichov a Drážďany, a tímže způsobem pracují Maďaři pro svou Budapešt. — Návrh na použití Hlávkových millionů k tomuto účelu, by také nebyl snad neproveditelným! A co pomohlo zakročení poslanců na upozornění Löwenbacha — ještě dnes neznámo. —

J. K. P.

MAXIM GORKIJ: »ŽIZŇ NĚNUŽNAGO ČELOVĚKA«, román, vyd. Ivan Ladužnikov v Berlíně 1908 c. 4 M 266 str. Skutečně se ještě nerozešla kniha první — a již za »Zpovědí« přichází »Život nepotřebného, ničemného člověka«. Z tajemného toho názvu se vyklube hned s počátku »syščik« — špion ruský, jehož život jest opět líčen od kolébky až po chvíli, kdy hanebně samovraždou končí. — Celek podává obraz poslední doby bouří a nepokojů, osnovaných »pravými ruskými lidmi, za nimiž ovšem stála vláda se svou »ochrannou« — tajnou policií«. Děj zase žádný, za to malba okolí, v němž se pohybuje mladý agent policejní, Jevsej Klimkov vyvažuje tento zdánlivý nedostatek. Zdánlivý proto, poněvadž román má svůj pevný střed, kolem něhož jest vše obratnou rukou seskupeno. Ale tato ruka bohužel mohla náležeti třeba Gusevu Orenburskému; Gorjkij se zbavuje ponenáhlu sám těch vlastností, které založily jeho slávu, a přes to, že látkově zůstává ve své rodné zemi, přece se jeví čím dále tím více účinky zahraničního pobytu. Jest také již z ruského literárního trhu poněkud zatlačován, jak bylo viděti při románu »Matka«, jenž vyšel po Berlíně také v petrohradském sborníku »Znanie«, a třeba že byl při nynějším liberálním kursu censury jeden sešit zabaven, přece nevzbudil tolik rozruchu jako některé povnografické plody Zinovjevy-Annibalové, Sologuba, Kužmina nebo dokonce »Sanin« Arcybaševů. Kritika ruská (Jacimirskij) mu vytýká právě proto, že je živ daleko od Ruska, nedostatek pravdivosti, která prorážela dříve tlustou vrstvou jeho romantismu. — I v tomto posledním románu těžko jest kontrolovati, co je pravdou o ruské policii a co přímo k jejímu ještě většímu zostuzení vybájeno. Napovídá na jednom místě, že mu kterýsi agent sám vypravoval o zařízení tajné policie »ochrany« — odkud snad má ony četné detaily všelikých disposicí i charakterů špehounských. — Z vlastní zkušenosti mohl až ku konci psáti o Gaponovi a o svedeném lidu, o těch známých »černých sotňách«, které pod vedením přestrojených agentů, s národními prapory a ikonami v ruce zpívaly »Bože carja chrani«, volaly »dolů s konstitucí« a bily »revolucionáře«.

Velice krásně je zachycena postava Klimkova, »nepotřebného člověka«, zvláště psychologické momenty, které se odehrávaly v duši jeho, naivní, nezkažené, dobré, ale během okolností a vlivem špatných lidí tak hluboko pokleslé, že se odvážila i k té nejnečestnější práci, když jí namluvili, že slouží caru. Ba dovedli jej zpracovati tak, že i vlastního bratra zradil, obstaral celé družině tajnou tiskárnu, dodal litery s veškerým zařízením — a pak je vydal policii. —

Hledal stále nový život, ten druhý; neboť že tento život, který žil, není ten pravý, poznával stále jasněji a jasněji. Jenom východu nenacházel. První povinností jeho přece bylo vykonávati vůli cara, chrániti jej před pikly revolucionářů, proto hořel jen horlivostí, hledal, pátral, vyzvídal, udával. — Ale když viděl, že všude jen zlo, když se sám přesvědčil až příliš často, jak nenáviděnou osobou je špion — pochyby jeho rostly stále více, poznával, že je zbytečným, lidstvu nepotřebným. — Všechno se ho štítí — nezbývá než smrt. — Ale před skonem ještě vykoná hrdinský čin: umíní si zastřeliti největšího bídáka mezi zvědy, Sašu. Než pokus se nezdaří; uteče, chce se oběsit — utrhne se, — chce se dát přejet vlakem — ale strachy se dá do útěku, — až je přece zastihnut a přejet. — Líčení duševních zápasů Jevseje Klimkova patří k nejlepším místům knihy, které žurnalistickým popisům dodávají umělecký nátěr. Rovněž povaha jeho jest se vzácnou důsledností vykreslena do nejtajnějších záhybů srdce. Život sprostých a hrubých »syščiků« jest také pln barvitostí a nejrozmanitějších charakterů, čímž se kniha stává »kulturně« — historickým dokladem doby, kdo car dával lidu »konstituci«. — Jest jakoby pendantem k »Matce«: tam život a tajné rejdy sociálně demokratických revolucionářů, zde jejich pronásledovatelů, což může knize zabezpečiti také sensační úspěch. — J. K. P.

BŘEZINOVY »RUCE« vyjdou toto léto ještě v německém překladu Dr. Em. Saudka ve Vídni. Vyzdobeny budou novými kresbami mistra Bílka i obrazem Březinovým. Dvě duše sobě v mystických dálkách svých tvoření nejpříbuznější se neopouštějí. — Výprava knihy bude umělecky odpovídati plně obsahu, který německým překladem nijak neutrpěl. Naopak místy se zdá býti jasnějším a pochopitelnějším než tajemné obrazy vidin originálu, jak možno i z několika ukázek uveřejněných již v »Čechische Revue« souditi. — Poněvadž kniha (v ceně 5 K) vyjde jen v omezeném počtu výtisků, nutno se přihlásiti k subskribci u M. Frische ve Vídni I., Golschmiedgasse 10.

O PANU F. X. ŠALDOVI není nevčasno připomenouti, že jsme jej v této revui roku 1906 číslo 6. usvědčili podpisy dvou literátů jako svědků ze lži, což ostatně nestalo se tomuto gentlemanu poprvé. Než on moudře mlčí, nebo se mstí jinak. Josef Holý.

LUHAČOVICE, vlastně správa jejich lázní opouští důsledně lepší svou minulost. Vypsala konkurs na nový lázeňský dům a jmenovala do poroty pány Kepku, Bertla, Dvořáka. Architekti

v Manesu sdružení žádali, aby jmenovala k těmto třem aspoň jediného moderně cítícího architekta, ale byli odmítnuti, načež ovšem musili vyzvati své členy, aby se soutěže neúčastnili. Kdož by také zahazoval práci, kdo by se jí podjímal a utrácel čas i síly, když předem ví, že musí být odmítnut? Aspoň tolik taktu mohla správa mít, aby vyhověla přání, jež konec konců nemohlo nic změnit na jejím úmyslu, aby po Jurkovičových krásných stavbách dala Luhačovicím něco »lepšího«. Člověku připadá mimoděk, že v moderní správě lázeňské to vypadá právě jako v takové městské radě Kouřimské. Tam protestovali proti postavení dělnických domků soukromým podnikatelem, poněvadž prý jsou pro učitele a úředníky trochu malé a pro dělníky příliš pěkné (ne velké!); na luhačovském případě bude as zaklínací formulka znít: akcionáři z toho nic nemají a pro publikum je toho škoda.

MORAVA A JUBILEJNÍ PRŮVOD VÍDEŇSKÝ. Jen poznámka mimochodem. Němci vypravili také živoucí přítomnost, aby holdovala. Ale malíř Bahr jako pořadatel Jičínska s hrůzou shledal, že je šedivá až k pláči, i psal rychle do musea v Brně, aby mu nějaké kroje poslali. Dal jich našit z divadelních hadříků a navlekl do nich své bodré. Byly všecky malebné skupiny tak historicky přítomné? a celý průvod tak z divadelních cetek?

SLOVO ZÁVĚREČNÉ. Sprosté povahy také tím se vyznamenávají, že hravě dovedou upřít nos mezi očima. A vědí proč.

Seděl jsem jednou v kavárně u okna, když kolem šla dcera známé pražské rodiny. Publikum s tagy v ruce hrnulo se k oknům. Nikdo nepromluvil, každý jen očima stíhal vlnivý, plavný její krok. Až tu pojednou spustil kdosi tago na zem, machinalně přetřel je křídou a pravil: »ale stárne, stárne, vůčihledě stárne! Uši začínají odstávat a v chůzi ramenem nabírá vzduch«. — A přes to, že dáma byla jako jedle stepilá, uši přitisknuty měla k hlavě, že výtky pro ně nebylo, přes to, že ramena ladně sformovaná a skvostně zvlněná nesla s pýchou sebevědomé nádhery — z celého davu zevlounů — bylo jich kolem deseti — nenašlo se jednoho člověka, který by byl pravdu v ochranu vzal a zvolal: »Chlape, lžeš!« — Všichni trpně stáli a když jsem se odvážil slova na obranu napadané — pohlédli na mě s takovým útrpným podivením, že jsem každý další pokus o jakoukoliv obranu pomluvené v očích těchto lidí považoval za zbytečný — —.

Zevlouni vytratili se z guče a když poprvé zas tagem třeskli do koule — bylo patrno, že nejen už sdílí pronešené mínění, ale že dáma ani už jim za to nestojí, aby na ni pohlédli, přes to, že se s kýmsi zastavila a bezděky tak sama příležitost dala, aby spravedlivě bylo o ní souzeno.

A od těch dob, kdykoli děvče šlo kolem — stala se už stereotypní poznámka o ní, že »uši jí odstávají a ramenoma nabírá vzduch« —.

A už darebna byla všechna naděje, že někdo z těch zevlounů přece se vzchopí a ujme se napadené se mnou. — Osud mé obrany byl asi každému dostatečnou »výstrahou«. Ne, nikdo by už nebyl ani uvěřil; dáma už jednou chodila a bůhví v zájmu čeho musila chodit s »odchlíplýma ušima a rameny nabírala vzduch«.

Od těch dob mnoho let přehnalo se na západ, ale tento případ a ještě jiný mnohem hanebnější z paměti mně nevymizel.

Často jsem si vzpomněl na onu scenu i v případech jiných, tomuto naprosto cizích. Na jistotu zevlouna, s jakou slova svá pronesl, poněvadž věděl, že mezi všemi kolem sebe nenajde jednoho, kdo by na odpor se mu postavil a pravdě zjednal průchod. Jistotu, že naopak všichni uvěří rázem a na vždy a dívati se budou vždycky tak, jak vidí a jak vidět káže on. V rychlosti v úsudku dřív, než promluviti mohlo poznání, přispíšila si pomluva jista svým úspěchem předem a právě za cenu své náhlosti. Tak úrodnou půdu našla v mysli všech a uši připravené, oči pohotové: vidět jak káže fama a nevidět, co jinak by byli viděli jistě. A na to jsem si vzpomněl nejednou. Ve všech utrhačných afférách, ve všech podvodných záležitostech, kdy podhazovaly se názory, podkládala stanoviska, měnila se mínění dle potřeby, kde a jak, pro koho. V tom právě je ten vtip, rozumět svým lidem, znát je a zařídit se dle nich. Pak možno organisovat tábory, terrorisovat hlukem. A to je, proč dnes tolik se počítá na kavárenské publikum, uši připravené, oči pohotové, duše nejochotnější, lidi nejschopnější věřit každému a všemu. Ať přijde, kdo přijde, jen když svou lež a pomluvu přednese hlasem přesvědčivým, tónem ve všech takových afférách vyškoleným, se hřmotem už tolikerými úspěchy honorovanými. Není bezhlavější necudnosti, aby nedošla víry, není hluposti, aby za moudrost nebyla prohlášena, jen když s tímto nárokem je podána. Bursa hlupců, forum, ve kterém nejraději se křídlí literarní saňáci. Úspěch kavárny platí za úspěch literátury a není se co divit, že literatura vypadá dle toho: čpí kouřem kaváren, smrdí alkoholem. Hadr týrá onuci a jsou obě — čisté. A zdá se, že tak mnohý musí chodit s odchlíplýma ušima a ramenem nabírá vzduch proto jen, že tak vykřiknul blagueur, kterému především na tom záleželo, aby musa odpůrcova chodila s odchlíplýma ušima, ramenem nabírala vzduch — A raději dřív než později, dokud se lidé nevzpamatují a odchlíplé uši nezpozorují u musy jeho! Pronásledují, aby nebyli pronásledováni, snižují, aby sami nebyli sníženi. A jsou-li pronásledováni, jsou-li snižováni — jaký křik, jaký povyk pak pro nedostatek noblessy! Ale to je právě doba, to je ten vtip, rozumět své době, dovést jí využít a znát své i její lidi. Vyvyšuju, abych byl vyvýšen, ale snižuju, abych sám nebyl snížen. Prodávám se, abych byl zas koupen, ale také koupím, abych sám nebyl prodán. Kšeft je kšeft a vyplatí se nejen na trhu, ale i v literatuře a jarmareční journalistice. I když jsou to ideje, názory, hlediska, různé přesvědčení, všechno je na prodej jak brejle, které je třeba jen nasadit, aby's viděl svět tak, jak ukazují brejle, které jsem ti prodal. Prostituce v aesthetice, moralitě, ve všem. Jen zlé svědomí křičí, proto tolik křiku. Kdo mlčí, — je lump a bojí se — neplatí a nemůže platit zásada, že jsou lidé, kteří styku s »lidmi« se štítí. — Té zásady nepotřebujeme, proto jí není. Qui tacet, consentir: videtur — takové je heslo dne, takový je rozkaz pro toho, kdo rád věří a proti tomu, kdo se — nebrání. Musí se bránit, je povinen se bránit, nechat všeho, románů, dramat a musí vstát: — podomek volá! Za pasy, za pasy, — zvítězí, kdo křičí, vyhraje, kdo fixluje — a nikdo

nesmí se opovážit, vyhodit mě ze hry! Literatura není karban, co není dovoleno v karbanu, v kritice je! — Va banque! Taková je doba a v tom je ten vtip, rozumět své době a znát její lidi — důvody vždycky se najdou — slov krupobití — a když všechno selže, jsou tu ještě informace ze soukromého života, z kruhů, o kterých sám Bůh vševědoucí neví, jak k nim člověk přišel — a přece jsou, aby byly a v čas potřeby posloužily i nařčením a »zprávami«, za které by se styděla i nejopsselejší klepna z trhu. Všechno přijde vhod, všechno platí, jen když je to tištěno a tištěné čteno. — A důsledným třeba být!

Stát na svém. Repetit stále jedno a totéž, i když nařčení je sebe sprostější, původ jeho sebe špinavější — platí poslední slovo a kdyby je pronesl i skonávající — je vítězem i poražený! Jen boj, jen boj a žádný z boje hnus! — Je to boj za ideje, čest, krásu, dobro, slávu myšlénky, kulturní statek! — A napověda krčí se v budce, našeptává, režisér lítá za jevištěm, řídě vřavu jeviště. Herci přicházejí, herci odcházejí. — Dobrý boj jsi bojoval — šašku, můžeš se jít obléci a vyměnit ty francle za šosy svého kabátu! — Doma? — Viděli tě v toze, doma si choď třebas ve špíně! Pošpínil jsi jiné, to stačí, to je hlavní, nikdo nyní neuvěří, že špinavý jsi sám. Hra měla úspěch, zítra, pozítří — bude reprisa. — Zas jiný lotr přijde na řadu. Hleď, ať hotov jsi i s ním. Gaže tolik a tolik, honorář za večer, honorář za měsíc, ať platí kdo platí — jen když platí, služ »dobré« myšlénce a po ostatním se neptej.

A dolů s oponou, dolů! Rychle. I když za jevištěm vznikne požár — publikum nic o něm nesmí zvědět! — S dojmem ať se rozejde, v očekávání se vrátí. To je naše věc, co se pálí zde — poblikum ať se rozejde v nejkrásnější náladě. O náladu tu jde. Taková je doba, ale v tom je právě ten vtip, rozumět své době a znát i svoje lidi. Vycítit, co chtějí, co je baví, v čem si hoví, čím se řídí úspěchy. Ostatek je pakatel. — I když to byla hanebnost, jen když vsuggerovat se dovede a může. Proto je také suggestivní nové umění! Jen tenkrát, je-li suggestivní, má uměleckou cenu i nejsprostější pomluva! Přijde na formu, noblessu výrazu, pod ní může být, co se ani nepíše, co se ani netiskne, ale je. Není, kdo by tě kontroloval, není, kdo by si vůbec dal práci aby v zájmu věci, proniknul v samu podstatu sporu a dle toho soudil; není tudíž, kdo by tě přistihnul při podvodné hře, není, kdo by tě za límec vzal a vyhodil, jak se vyhazují podvodní hráči. — Nikoho není, jsi jist, jsi bezpečný před každým a přede všemi: není v nich kultury a proto první, kdo není povinen s kulturou počítat, jsi ty. Lidé tak jsou líní ve hře veřejného mínění, že rozkoš cítí i když jsou obehráni! Milejší je přítmí a bengal nebo tma, jen klam, jen klam! Vulgus vult decipi, ergo decipiatur. A když i nos ti uprou mezi očima, — pevně věří, že nemáš nosu v tváři a to stačí. Je tu vždycky 20 zevlounů, kteří rádi uvěří s ním a zítra i tvát se budou za to, že nosu nevidí. Proto nosu není. Logika to špinavých povah, logika doby — ale to je právě ten vtip, znát svoje lidi a vědět, jaké logice — rozumí a jaké si přejí.

A nejen že nosu nevidí, ale pevně už i věří, že napadený nikdy ani nosu neměl! — Tenkrát a tenkrát se jen tvrdilo, že nos má, ale neměl! Zrovna tak, jako se dnes tvrdí, že nosu není, třeba přijde doba a ta řekne zas, že nos nejen je, ale odjakživa byl! — Ale do těch dob — co je nám do nich? Po nás i potopa — ale naší době záleží především na tom, aby neměl nosu, kdo po naší vůli nosu mít nemá! A to pravda je, nemohlo by se tak mluvit a nejen mluvit, také psát a tisknout Že měl kdysi nos, to byla suggesce včerejška — mámení smyslů — byli jsme blázni, že jsme kdy viděli nějaký nos! — V tom je právě ten vtip, přesvědčit kde koho, usoudit v řadě, že ti a ti jsou povinni nemít nosu. Nos má jen A, nos má jen B, za to a za to, ostatní jsou už zbytečná písmena. — A neměli by nosu ani A ani B — kdyby prohlásili, že nosu nemám já. — A jen proto, abych nos měl já, mohou nos míti také oni A a B — a ještě snad C — Jedině vyvolení. A to tak dlouho lidem bude se vpalovat do duše a takovými prostředky, až uvěří a sami sbijou ty, kdo ukážou jim Midasovi uši. Jde jen o to, umět s lidmi zatočit a vědět, jaké nasadit brejle a těmi ať se dívají na mě, na tebe, přítele, nepřítele a hlavně — nepřítele! — Kdo není se mnou, je proti mně — příteli, zab ho! — Já držím už jiného. — Nad hlavou baldachýn, u nohou kadidelnice, kostelník, ministranti, shromážděná církev. Zatím bezejmenná, ale už hotová a noví, se vším všudy i s mitrou, berlou, prebendami a čestným místem po pravici Boží. Kadidelnice se houpají, dým voní, kostelník kleká, ministranti se modlí. A tam vzadu lidé bijou se do prsou a šeptají vroucně: svatý, svatý, svatý! Z davu pochází moc a proto dav — jsem já. —

V. Mrštík.

MYŠLENKA SLOVANSKÉ VZÁJEMNOSTI vystoupila opětně do popředí. Dr. Kramář svou návštěvou v Rusku uvedl ji do diskuse. Zajímavo, jak tento nešťastný politik po naprostém fiasku, jehož se dožila jeho positivní politika, obnovuje idee, které již v dobách obrozenských za Dobrovského, Čelakovského, Kolára byly v platnosti. Jenže důvěry v to nemáme, poněvadž sebe nepatrnější vládní kombinace dovede naši politiku svésti úplně z nastouplé cesty. Potěšenějším zjevem jsou však styky vzájemné, jež navazují mezi sebou různé korporace slovanské, jako učitelé, lékaři, průmyslníci, Sokolstvo, hasičstvo a pod. Zde se řeší prakticky slovanská vzájemnost a ta si již vynutí respektování i se strany politiků. Abychom byli pro slovanskou vzájemnost způsobilí, je nutno, abychom dovedli vyhledávat, co nás spojuje a vystříhat se všeho, čeho společného nemáme. V prvé řadě nutno se jednotiti kulturně a za druhé hospodářsky navzájem se podporovati. Abychom i my svou hřivnou k tomu přispěli, přineseme v příštím ročníku serii článků směřujících k tomu předmětu a uveřejňovati budeme pravidelné přehledy z kulturního a hospodářského života slovanských národů.

»Moravsko-slezská revue« je orgánem Klubu přátel umění v Brně.

Za redakci a vydávání zodpovídá Ot. Skýpala, Moravská Ostrava.

Tiskem knihtiskárny Birguse a Riedla v Přívoze.

